

שו"ת אשר חנן

כרך תשיעי

בו נקבצו ונתבארו בס"ד
שאלות ותשובות, חקרי הלכות
פסקי דינים, ובירורי דינים, והשקפה
הלכה למעשה

ע"פ ד' חלקי השו"ע
אורח חיים, יורה דעה,
אבן העזר, חושן משפט

חברתיו וערכתיו בחסד ה'
עלי אשר חנן אותי הקטן והצעיר
חנן אפללו ס"ט
מח"ס באר מרים חו"מ
דיין ומו"צ
בביה"ד ובית הוראה אהל משה בת-ים יע"א
ובק"ק באור עקיבא
שנת תשע"ו לפ"ק

ניתן להשיג הספר
בבת ים: בבית הוראה "אהל משה" רח' ניצנה 2
בירושלים: בבהמ"ד "ברכת אברהם" רח' נבון 2
חולון: ברח' מבצע סיני 5 ת"ג
ביתר עילית: ברח' דרכי איש 16
או בדואר אצל הרב פנחס סויסה נר"ו בטלפון 052-8379857

©
כל הזכויות שמורות למחבר
053-425-94-91 (טלפון בית הוראה)
chanan560@gmail.com
דרכי איש 16/8

עימוד ועריכה: 057-3161675

לזכר עולם

המרחם על כל בריותיו הוא יחוס ויחמול וירחם
על נפש רוח ונשמה של האישה

עליזה אברג'יל

בת מרים

שנלב"ע ביום כ"ב כסלו תשע"ה

ונפש ונשמה של האיש

דוד אברג'יל

בן מרים

שנלב"ע י"א אלול תשנ"ז

מלך מלכי המלכים ברחמינו יסתירם בצל כנפיו ובסתר אהלו, לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו, ולקץ הימין יעמידם ומנחל עדניו ישקה, ויצרור בצרור החיים נשמתם, וישים כבוד מנוחתם, ה' הוא נחלתם, וילווה אליהם השלום ועל משכבם יהיה שלום כדכתיב יבוא שלום ינוחו על משכבותם שלום, הולך נכוחו הם וכל בנות ובני ישראל השוכבים עמם בכלל הרחמים והסליחות. אמן.

נדבה והנצחה להדפסת הספר של בניהם ובנותיהם היקרים

מרים, ציפורה ציפי, סלביה, שולה שולמית, ברכה צבריה, שמעון, מאיר משה

השי"ת ימלא כל משאלות ליבם לטובה ולברכה, ויראו נחת והצלחה,
בכל אשר יפנו יצליחו, ושיזכו לכל הברכות הטובות

התודה והברכה

לידידנו היקר והאהוב, איש חסד ואמת
אציל נפש ויקר רוח, רודף צדקה וחסד

ר' עמיר בן אסתר
ושירן בת רונית
למשפחת תורג'מן
וכן לבן מרדכי בן שירן

שיזכו לרוב נחת ויבורכו מן השמים בכל מילי דמיטב
ברוחניות ובגשמיות מתוך מנוחת הנפש והרחבת הדעת

ולרפואה שלימה והצלחה רבה
להוריו היקרים שיחיו
מאיר בן חציבה
ואסתר בת פירחה

ולהבדיל הספר יהיה לעילוי נשמת
משה בן רונית למשפחת משעלי
שנלב"ע ט' אלול תשע"ה

שלמי הזקרה

על הנדבה והעזרה בהדפסת הספר
לזכותו והצלחתו של

עמי בן חוה וכל משפחתו

יארִיךְ יָמָיו וּשְׁנוֹתָיו בְּנֵעִימִים, וִירוּו נַחַת מְכַל צֶאֱצָאִיהֶם,
וַיְבֹרְכֵם מִן הַשָּׁמַיִם בְּכָל מִלִּי דְמִיטֵב בְּרוּחָנִיּוֹת וּבְגִשְׁמִיּוֹת
מִתּוֹךְ מְנוּחַת הַנֶּפֶשׁ וְהִרְחַבְתָּ הַדַּעַת.
זְכוּת הַהִדְפָּסָה וְזִיכּוֹי הָרַבִּים תַּעֲמֹד לּוֹ לְיָמִים רַבִּים.

וְעֵץ חַיִּים לְמַחְזִיקִים בָּהּ וְתוֹמְכִיהָ מְאוּשָׁר

בְּרָכָה וּשְׁלָמִי תוֹדָה לְאִישׁ אֲצִיל נֶפֶשׁ וִיקָר רוּחַ,
רוֹדֵף צְדָקָה וְחֶסֶד,

מִיכָאֵל בֶּן רַחֵל
רַחֵל בַּת אֲמִילִי

אֲשֶׁר סִיֵּעַ רַבּוֹת בְּהוֹצָאת הַסֵּפֶר וּבִהְדַּפְסָתוֹ
שֶׁהִקְבֵּה יִמְלֹא כָל מִשְׁאֲלוֹת לִיבּוֹ לְטוֹבָה, בְּבִרְיָאוֹת אִיתְנָה
וְנִהְיָרָא מַעֲלִיא, וְיִזְכֶּה לְרֵאוֹת נַחַת מְכַל יוֹצְאֵי חֲלָצִיו. אָמֵן.

וְכֵן לִר' דָּן בֶּן רַחֵל לְמִשְׁפַּחַת צִרְפָּתִי
וְרַעִיתוֹ עֲנָאֵל רַחֵל מִזֵּל בַּת מֹרִים
שִׁזְיָכּוֹ בְּבִנִית בֵּית נְאֻמָּן

תוכן העניינים

אורח חיים מנהגי מרוקו

- א. כוחו של מנהג יוצאי מרוקו ושאר המקומות . . . . . יז
 ב. ברוך הוא ברוך שמו בקידוש ובשאר הברכות שיוצא בהם יד"ח . . . . . מח
 ג. להדליק נר שבת ואח"כ לברך . . . . . נט
 ד. לעמוד בעשרת הדברות . . . . . סט
 ה. מנהג מרוקו לנשק את חבירו בבהכנ"ס . . . . . פ
 ו. עניית אמן אחר אשכנזי או מרוקאי שמברך על הלל בר"ח . . . . . פב

ברכות, נט"י

- ז. נוסע לדבר עבירה ומברך ברכת הדרך . . . . . פז
 ח. מתקרב לדת שקנה לעצמו בשבת משקה ומבקש לברך עליו . . . . . פח
 ט. מתקרב לדת החפץ לברך שהחיינו בראיית "חברתו" אחר ל' יום . . . . . צד
 י. חפץ לברך ברכת הגומל על נסיעה בשבת . . . . . צו
 יא. מתקרב לדת שמבקש לברך ברכות הנהנין בגילוי ראש . . . . . צט
 יב. לערוך לזוג שכבר נשוי (בצורה פרטית) חופה חוזרת "דמה" . . . . . ק
 יג. ליתן לאביו לחם בסעודת שבת בידוע שלא נט"י . . . . . קז

שבת, יו"ט

- יד. משחקים בשבת לגדולים . . . . . קט
 טו. לצוות לנכרי שיעשה מלאכה בשבת בכדי שאמו לא תעשה במזיד . . . . . קטו
 טז. עישון בבקבוק (באנג) ביו"ט . . . . . קיח
 יז. להכין סיגריות ביו"ט ע"י גלגלת . . . . . קכב
 יח. להתרחץ ביו"ט בדוד חשמל שהוחם ביו"ט ע"י שזון . . . . . קכג

יורה דעה לפנ"ע

- יט. מכירת בגדים שאינם צנועים בחנות של דתיים . . . . . קכז
 כ. להצטלם עם כיסויי ראש לצורך פרסום באינטרנט . . . . . קכח

כא.	לשדך זוג חילוני לבל האשה תלך עם נכרי	קכט
כב.	להשכיר דירה לזוג שאינו נשוי	קלד
כג.	לפני עיור במידת הכעס	קלד
כד.	לכתוב תארים מופרזים לת"ח שמבקש את זה	קלט

דעות, זכוי הרבים, שלום בית

כה.	זיכוי הרבים שאשתו לא מסכימה לכך	קמג
כו.	רוצה לילך לשיעור תורה ואשתו לא מסכימה	קמה
כז.	איסור התגמשות רוחנית [הליכה לקולנוע] בשביל שלום בית	קמז
כח.	לחזק את ישראל אע"פ שהוא בעירבוב נשים וגברים	קנ
כט.	ביה"ס לבנות שמחתים ההורים על איסור פא"נ	קנא
ל.	מורה לצניעות בבתי הספר	קנד
לא.	סמארטפון כשר	קנו
לב.	פלאפון כשר	קנח
לג.	להחרים פלאפון מבחור ישיבה	קנט
לד.	מכתב על הביקורת במש"כ בדין משרות לרבנות	קסג
לה.	בענין הכשרויות של הבר"ץ	קסה
לו.	בשר חלק של הרה"ר	קסז
לז.	אסור להנשא לגויה אפילו רק בניירת בשביל גרין קארד	קסח
לח.	טבעת נישואין לגבר	קסט
לט.	לקבוע מזוזה בבית של בעלי עבירה	קע
מ.	שלא להסתכל בתמונות של אכזריות ורצח	קעא
מא.	תשובות להשגות על אשר חנן ח"ח	קעב

השקפה לבעלי תשובה

מב.	ליתן מעות לאשתו לקנות בגדים שאינם צנועים	קעז
מג.	מגבעת וחליפה לבעל תשובה מתחיל	קעח
מד.	שלא להשתתף בחתונה של אנשי סדום	קפא
מה.	שלא להשתתף בחתונה מעורבת	קפב
מו.	ועוד בענין הנ"ל לגבי המתחזקים בדת	קפג
מז.	חוזר בתשובה ואשתו אינה רוצה לטבול	קפד

מח. זוג בעל"ת שאשתו החליפה את בגדיה לבעיתיים יותר . . . . . קפו
מט. מתחזק בדת ועדיין משתתף בריקודים מעורבים . . . . . קפח

בשר בחלב, דגים בחלב, חלב עכו"ם, צע"ב

נ. פיצה גבינה עם נקניק צמחי (פרווה) . . . . . קצ
נא. דגים בגבינה מותר לכתחלה גם לספרדים . . . . . קצד
נב. אפה דגים עם פת כאותו תנור אם מותר לאכול עם בשר . . . . . רג
נג. מאכל פרוה בשקית קוקי בתוך תבשיל בשרי . . . . . רה
נד. חולי אולקוס לאכול גלידה חלבית אחר תבשיל בשרי . . . . . רו
נה. חליבה ע"י נכרי תחת פיקוח שע"י מצלמות אינטרנט . . . . . רז
נו. מטרנה וממתקים שיש בהם אבקת חלב נכרי . . . . . רט
נז. הצימחונות וצער בעלי חיים בהלכה . . . . . ריב

נדה

נח. הוצאה והכנסת התקן תוך רחמי לא מטמא האשה . . . . . רכה
נט. חולמת בלילה שהיא מקבלת ווסת ולמחרת ביום רואה . . . . . רכו
ס. בעל תשובה שנעשתה לו חופת נדה . . . . . רכז
סא. מוך דחוק אינו חובה במקרים מסוימים . . . . . רכט
סב. פרישה סמוך לווסתה . . . . . רל
סג. תוספת שיער אינו חוצץ לטהרה . . . . . רלא
סד. אשה הפוחדת ממים וגם בטבילת מצוה . . . . . רלג

כבוד אב ואם וזקן

סה. לתבוע את אביהם בבית דין או בערכאות . . . . . רלד
סו. דורש רק בד"ץ ומצער את אביו . . . . . רלט
סז. קבל מתנה ורוצה למוסרה לאמו אך אשתו רוצה במתנה . . . . . רמ
סח. אביו חי עם גויה ועקב זה הבן רוצה להרחיק ממנו את נכדיו . . . . . רמב
סט. ליתן לאמו כסף בלי שאשתו תדע ע"ז . . . . . רמז
ע. לקום לזקן חילוני באוטובוס . . . . . רמט

ת"ת, רבית, צדקה, ע"ז, אבלות

עא.	משחקים ופנאי לבני תורה	רנ
עב.	ת"ח שיוצאים לעבודה או למסחר מעט	רנג
עג.	כתיבת חדושי תורה והלכה מתוך אוצרות ספרים שבמחשב	רנה
עד.	שליח לגביית ריבית, ופלאפון רגיל שאין בו אינטרנט	רנז
עה.	הגבאי מוכר עליות לסה"ת ואף אחד לא קונה	רסג
עו.	כספי צדקה מאנשים עבריינים ואלמים	רסה
עז.	לקבל כסף מחמותה שמשכירה דירה לצורך קזינו	רסט
עז.	רוב הדיירים אינם מוכנים להתיר בניה	רסט
עח.	להטעות בחשבון את ישראל לצורך צדקה	רעא
עט.	שיפוץ כנסיה ע"י ישראל	רעד
פ.	נוצריה שמבקשת מהרב שיברך אותה ואף שלחה לו מעטפה של כסף	רעט
פא.	קבורה בקומות	רפג

אבן העזר

רפואה, פוריות, מניעת הריון

פב.	זמן לתחילת טיפולי פוריות, ובעניני פונדקאות	רפח
פג.	ועוד בענין הנ"ל	רפט
פד.	ועוד בענין הנ"ל	רצב
פה.	בענין אם פונדקאית	רצה
פו.	החזרת "קדם עובר" מבעלה הראשון	רצו
פז.	תרומת ביצית מאחות אשתו	רצז
פח.	קשירת חצוצרות	רצט
פט.	גוללות למניעה לזוג שלא קיימו פר"ו מחשש לגירושין	ש
צ.	תרומת מח עצם	שב

הפסקת הריון, סירוס

צא.	הפלה לבחורה שנתעברה מנכרי	שו
צב.	הפלה לא"א שזינתה תחת בעלה	שז
צג.	לגייר את הגויה או לצוות עליה להפיל	שח
צד.	איסור הפסקת הריון בשבוע הראשון לזוג בעלי ריב	שי

צה. לעקר עצמו שלא לעשות עבירות . . . . . שיא
צו. לסרס כלב "פיטבול" מסוכן או שיש עדיפות להורגו . . . . . שיג

שידוכין

צז. קבעו חתונה ומתברר שהאשה היתה פרוצה בעריות מתוך חולי . . . . . שטז
צח. לגלות לכלה שהחתן אלכהוליסט . . . . . שיח
צט. כמה ענינים בשידוכין . . . . . שכ
✦ המשודכת דורשת מהבחור להחליף לכיפה סרוגה
✦ בעל"ת עם קעקועים בגופה לא מעיב על השידוך עם בע"ת
✦ להשתדך עם בחור שיש לו חובות גדולים
✦ משודכת שיוצא לה דם מהאף בעת שהיא נלחצת
ק. בעל תשובה שהיה שטוף במשכ"ז אינו צריך להודיע בשידוכין . . . . . שכד
קא. בעל"ת אם צריכה לספר למשודך שלה שהפילה בעבר . . . . . שכו
קב. להשתדך עם מי שנישאת באזרחי שלא לשם אישות . . . . . שכז

חיי אישות, תשה"מ

קג. פתחו תיק לגירושין ועדיין חפצים לחיי אישות . . . . . שכט
קד. תשובה לביקורת על שהרחבנו בספרים בחיי אישות . . . . . של
קה. קביעת זמני עונה . . . . . שלג
קו. דברי הש"ע בסימן ר"מ וכ"א אם הם חסידות . . . . . שלג
קז. ועוד בענין הנ"ל . . . . . שלה

הרחקה מהעריות, הרהורי עבירה, הוצאת ז"ל

קח. גויה שרוחצת זקן סיעודי . . . . . שלו
קט. ללחוץ יד לאחותו . . . . . שלח
קי. מכת חיבה או ליטוף בבתו הגדולה . . . . . שלט
קיא. להסתכל על אחות אביו או אחות אמו, ועל אם אביו או אם אימו . . . . . שמ
קיב. להסתכל על כלתו, חמותו, וגיסתו . . . . . שמב
קיג. לנשק את בתו הגדולה והנשואה . . . . . שמד
קיד. אינו הגון לבני תורה להשתתף בהופעות של זימרה . . . . . שמז

קטו. להמנע מלקבל נשים ביחידות בקבלת קהל	שמח
קטז. ראייה בעלמא ולפי תומו בנשים	שמט
קצו. קטן לילך עם אמו לים מופרד, חוף מופרד בעיר בת-ים	שנו
קצח. צפיה בסרטים כשרים	שנו
קיט. ניתוח הערמונית מוגדלת (פורסטטה) לענין זרע לבטלה	שנט
קכ. תשובה על הוצאת ז"ל	שסג

צניעות האשה

קכא. מועדון לילה לנשים	שסט
קכב. בגדי נשים שיש בהם קישוטים אדומים	שסט
קכג. אשה לרכב על אופנוע ים	שעא
קכד. כלה לנגן בחליל לפני האורחים	שעב
קכה. כלה שרוצה להסתובב בחתונתה בין האורחים ולהודות להם	שעג
קכו. צלם נשים ע"י מצלמה "מרחפת" שנמצאת בגברים	שעד
קכז. פאה נכרית צנועה	שעו
קכח. ועוד בענין הנ"ל במו"מ על היבי"א	שפח
קכט. אין גנאי באשת חכם שתהא נאה ומקושטת	שצה
קל. הוצאת השער (פוני) על המצח מחוץ לכיסוי ראש	שצז
קל. ובעיית החצאיות הקצרות והצרות	שצז

יחוד, נישואין

קלא. אחות המתייחדת בקביעות עם אחיה המאומץ	שצט
קלב. יחוד עם אשת איש בחדר שיש מצלמה בשידור חי	תב
קלג. אביו שחי עם גויה רח"ל מציל אותו מיחוד איתה	תו
קלד. בדין פילגש ונישואין לשני נשים	תז
קלה. מתגורר עם גויה ורוצה לגיירה ולהנשא לה	תיב
קלו. נישואי גרושה לכהן שקידושיה הראשונים פסולים	תיו
קלז. כהן שחותך את אצבעו עדיין אסור בגרושה	תכג
קלח. נבעלה לגוי וסיפרה לכהן ביום חופתם	תכז
קלט. להחזיר גרושתו שקבלה ממנו גט לחומרא אחר שנישאת לאחר	תכח
קמ. ספרה לבתה (הנשואה לכהן) שבנערותה היא זינ' עם נכרי	תלד

קמא. פס"ד בענין נישואי כהן עם גרושתו . . . . . תלו

איסור א"א ודיני כיעור

קמב. פס"ד בזינ' עם שני אנשים קודם הגירושין ואחר הגט נישאה לבועל השני. תכב
 קמג. ספק א"א אנוסה להתירה לבעלה . . . . . תמט
 קמד. א"א שזינת' אם ראוי להנשא לה . . . . . תנט
 קמה. חציצת גומי לענין איסור אשת איש . . . . . תס
 קמו. שוטרת תנועה במשמרת לילה אי עוברת על דבר כיעור . . . . . תעו
 קמז. ציתות על מעשה כיעור באשתו . . . . . תעז
 קמח. בענין דבר כיעור כמעשה ארץ מצרים . . . . . תפ

קידושין, כתובות

קמט. תנאי בקידושין שלא יגע בהימורים . . . . . תפא
 קנ. הסכם גירושין שמחייב האשה גם בתשלומי חובות . . . . . תפב
 קנא. פס"ד בענין משמורת הילדים . . . . . תפה

חושן משפט דיינים, עדות

קנב. בית הדין (ערכאות) לעבודה . . . . . תצא
 קנג. למכור שיק שחזר לשוק האפור . . . . . תצה
 קנד. להזהיר ע"י עבדינים מי שמעכב תשלומין של עבודה . . . . . תצח
 קנה. המחזיק בפלאפון שאינו כשר לא פסול לעדות . . . . . תק

גזל, גניבה

קנו. פס"ד על קנס שנכתב בזכרון דברים על הפרה בקניית דירה . . . . . תקא
 קנז. פס"ד ביורד לאומנות חבירו בבנית בית כנסת לצורך קירוב רחוקים . . . . . תקו
 קנח. חו"ד הלכתית לבית המשפט בדין השבת גזילה . . . . . תקיג
 קנט. פס"ד הלכתי בזכויות יוצרים על קיצור ספרי חזו"ע למרן זיע"א . . . . . תקטו
 קנז. אסור לעבוד במקום שגוזל את הרבים . . . . . תקכ

קס. הזמינו בעל מקצוע ולא ידעו שצריך לשלם על ביקור בית. . . . . תקכא
 קסא. לקנות לחברו "חגורת גב" בזול מקופ"ח שאינו חבר בה. . . . . תקכב
 קסב. להשתמש בכרטיס מועדון לקוחות של חברו בסופרמרקט. . . . . תקכג
 קסג. גזל מעברין אלים והשיב הגזלה בתוספת פיצויים מרצונו. . . . . תקכד
 קסד. בעל תשובה שהיה גזלן וגנב, אם צריך להשיב הגזילה. . . . . תקכה
 קסה. רוצה לבקש מחילה אבל מסתכן בהלשנה למשטרה. . . . . תקכט
 קסו. הדלקת נר חנוכה משמן ספק גזול. . . . . תקלב
 קסז. להטעין פלאפון או מחשב נייד בבהכנ"ס בלא רשות מהגבאי. . . . . תקלה
 קסח. שכח את כרטיס הכניסה של המקוה ונכנס עם כרטיס של איש אחר. . . . . תקלז

הונאה, עושק, דינא דמלכותא

קסט. להעתיק במבחנים. . . . . תקלח
 קע. להגיש עבודות גמר פיקטיביות ע"מ לקבל תואר. . . . . תקמב
 קעא. לשלם לת"ח בכדי שיכתוב לו חיבור תורני וירשום אותו על שמו. . . . . תקמד
 קעב. מודעה שקרית שהדירה מוגנת במצלמות בכדי להבריח הגנבים. . . . . תקמו
 קעג. מבקש שכר על תיווך שעשה מתחילה שלא לשם שכר. . . . . תקמח
 קעד. הסעות בתשלום בלא לדווח לחברת הביטוח. . . . . תקנד
 קעה. נתפס שנוהג ומדבר בפלאפון ושיקר לשוטר שזה ענין של פקו"ן. . . . . תקנז
 קעו. הגונב מביטוח לאומי או ממשרד הדתות הוא מחלל ש"ש. . . . . תקס

עובד ומעביד, מנהג המדינה

קעז. פס"ד לבית המשפט בעובד מפעל הפיס שנרצח (רח"ל) בעקבות עבודתו. . . . . תקסא
 קעה. עובדת שפוטרה בעודה בהריון. . . . . תקסה
 קעט. להסריט או להקליט מטפלת ילדים בכדי לבודקה. . . . . תקסז
 קפ. תשלומי ועד הבית ביחידת דיור. . . . . תקסח

אבידה, מזיק, מוסר

קפא. מצא מכשיר סמארטפון (לא כשר) אם צריך להשיבו. . . . . תקע
 קפב. לתבוע סכום הנזק גם מהמזיק וגם מהביטוח או האחריות. . . . . תקעה
 קפג. לעבוד כפקח ומלשין בהעלמות מס. . . . . תקעח

קפד. לדווח למשרד הבריאות על ת"ת שמזלזל בהיגיינה . . . . . תקעט
 קפה. להלשין למנהל העבודה שא' מהעובדים גוזל מהמפעל . . . . . תקפא
 קפו. משך ברגלו את כבל המחשב והפילו . . . . . תקפג
 קפו. משחק הפנדבול ולימוד אומנות הלחימה לענין מזיק את חברו . . . . . תקפד

הלואה, ירושה, סכנה

קפח. מנהל גמ"ח הלואות שייך בו "לא תהיה לו כנושה" . . . . . תקפט
 קפט. הלואה קטנה בלא עדים או שטר . . . . . תקצ
 קצ. לגדל כלב לצורך רפואי כתרפיה של הילד . . . . . תקצא
 קצא. בדיני ירושה . . . . . תקצב

הקדמה

יִשְׁתַּבַּח היוצר ויתעלה הבורא אשר הגדיל חסדו עימי מיום היותי עלי אדמות, ובין ברכי רבנן הושיבני לדרוש ולתור בחכמה, תורת ה' תמימה להוציא לאור תעלומה בים התלמוד וההלכה נהרי פלגי יאוריו, להעמיק ולפלפל בפניני אמריו, ראשונים ואחרונים חדשים גם ישנים לאסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא.

ועתה שוב בחסד ה' עלי הנני ניצב בפתח השער לספרנו שו"ת אשר חנן חלק תשיעי על ד' חלקי הש"ע או"ח יו"ד אה"ז חו"מ הכולל גם השקפה והנהגה ליודעי דת ודין ובפרט לבעלי תשובה או המתקרבים לדת המבקשים לדעת דעתי הקטנה בידוע אצל רבים כי ענין רב רכשתי בהבנה של הנפשות האלו.

והנה כל פרי הפיתוח בסדרת הספרים אש"ח הכוללת שאלות וחוו"ד ופסקי דינים שנכתבו כאן הם הלכה למעשה שבאו לפתחנו בבית הוראה "באר מרים" שכיום הוא נהפך גם לבית הוראה טלפוני ארצי ואף מעבר לים ב"ה, ואני בעצמי לא ידעתי כוחו מהו, והכל סיעתא דשמיא, והוא לרבות קהילות ומדרשיות שאחוזים בהנהגה ההלכתית וההשקפתית שלנו. ב"ה וב"ש. השתדלתי לכתיבה פשוטה קצרה וקולעת כהספר האחרון שיצא ב"ה, אך ישנם תשובות שהאריכות היתה מחייבת שלא יסתרו אותנו במהירות, וישנם תשובות שבכוונה תחילה הקשתי בלשון והסתפקתי ברמזים קשים לבל יבינו מי שאינם צריכים להבין.

וכמה ידעתי שסדרת הספרים ב"ה נתקבל אצל רבים מת"ח ובעלי בתים באהבה והערצה אשר ירדנו לעומק הבעיות שבדור שלנו, וכמעט יחיד הייתי בין האנשים שנגעו בכמה סוגיות הלכתיות סבוכות ובאומץ לב באתי לפסוק הלכה למעשה, ולקבל האחריות על כתפיי, ואע"פ שתמיד הייתי תחת אש וחיצים כנגדי מכמה תלמידי חכמים צרי עין ולב רע, ואף רבנים ידועים בשמם שיראתם נושקת לאפס ק"ו שחכמתם ריקה מתוכן ההלכה, שבאים לבקר את הפסקים שלנו שלא באו מהשרוול אלא באו אחר זיעה וחוסר שינה, ובאמת שכל מחלוקתם ניכרת שלא לש"ש אלא מתוך גאווה רצוצה שלא מסוגלים לקבל ולראות שיש אחרים הצומחים בתורה בלי להיות מושפע מאיש או ממפלגה או מזרם, ובעקבות זה כל מגמתם להשתדל לקצץ הידיים של רבני הדור הבא.

ובאמת שע"פ רוב הם כחמורים נושאי ספרים וכל היום צועקים שהוא כתב... וזה כתב... וכן כתב... וזה אמר... וזה הנהן בראשו... וזה רמז בעינו או ברגלו... והוא שתק...

והוא שחק... והוא חלם... וכל כיו"ב... וע"פ רמיזות וקריצות פוסקים להמון העם,,, שרב פלוני אמר ככה ורב אלמוני אמר ככה, והם עצמם לא ירדו ולא נגעו ופגעו במקורות הענין למצוא פתרונות רק יללות של חתול פגוע,,, בטענה שאין לחדש כלום בדור שלנו,,, וכמה רבה האכזבה שרבו ע"ה ההולכים אחריהם ומתלהבים מחזות וחיצוניות או פאר מלבוש.

ועם כל הרדיפות והביקורות ברוך השם ראינו שהספר עושה פירות לשמוע אנשים ונשים שהפסקים שלנו לאור ודרך בשבילם הן בהנהגה והן בהשקפה ובהלכה, וכמה בתים נבנו מחדש,,, וכמה נשמות טהורות חזרו לתורת השי"ת,,, וכמה אנשים עובדים את השם שלא מטענה מצות אנשים מלומדה אלא כפי קבלתה מהר סיני עושים את המוטל עליהם בלי להביט ימינה או שמאלה בטענה של "מסתכלים עליי",, בלי שום דגש על חזות או חיצוניות שניכר בימינו שהכל תחפושת של צביעות גדולה, ולחשוב שהיא העיקר חלילה בתורת השי"ת.

ובחלק הנוכחי עוקץ הענין ועיקר בספרי יהיה חיצים כנגד רבים החושבים שתורת ישראל בבעלותם והם בעלי הדעה החשובה, ואין לאיש להמרות פיהם, והולכים במחשבה שהם המלאכים הקרובים לאמת בהלכה, וכולם טועים חוץ מהם, והמעיו שלא לכתוב כדעתם נהפך מהגאון הגדול לאיזה ת"ח פשוט שדי לו התואר "רבי" או יכונה בשם קל דעת, ואני מאמין כמה צער וכעס יהא להם על שניסתי לגעת בענינים "רגשיים" של ימינו ולשבור בכמה דיונים את המוסכמות אצל הספרדים לאסור.

כגון להמליץ בעד ההולכות בפא"ן צנועה (שלא כפי דעתי בעבר) ולא להפוך את כלל נשות ישראל החרדיות כפרוצות חלילה אלא מעשה אמותיהם בדיהם או מעשה מקומות יוכיח, בפרט שרוב רובם נשואות לתלמידי חכמים שחלקם יודעים ספר ומאמינים בפסקהם ורבותיהם, ומי אנו שנבקר ונפיל מום בקדשי ישראל, בפרט בנשים של ימינו שבזכותם קם וימודד קרנם של ישראל בתורה וירא"ש ששולחים את הבעלים לכולל, והם מפרנסות העיקריות בנוסף לעול הבית, והעיקר שיהיה תורה ומצוות בישראל, ומוותרות על שפע ועשירות, ובחלקם הגדול מקבלות העניות והצמצום באהבה וברצון טוב והעיקר שיהיה תורה בישראל, ולכאורה על אלו חלילה נפיל איסור חמור של פריעת ראש או פרוצות? אלא שודאי עדיף להמליץ היכא דאפשר בפרט בענין זה של פא"ן שאם היא צנועה דיו כפי החלטת איגוד הרבנים בזמנו שנתנו קיום לצניעות הפא"ן, כמעט ואין שאלה של איסור ומותר בכה"ג.

ועוד מעוקצי הענין להביע את הרעיון של שמירת המנהגים שלנו בבחינת "להחזיר עטרה ליושנה" בייחוד מנהגי מרוקו העיקריים אשר רבים מאתנו עזבו אותם ולא בכוונה

תחילה אלא משום שאמרו להם בקול גדול שהכל טעות,,, ואבותינו לא ירדו לדעת ההלכה,,, וכהנה עוד רבים מההשתלחויות ורובם של ישראל תמימים ע"ה שעזבו מים חיים, והאמינו בטענה הזו שאבותינו באמת טעו בהלכה,,, כי לא ידעו לעיין או ללמוד,,, ורק בדור שלנו יודעים ללמוד, ורק עתה נתחדשה החכמה,,, ולפני כן לא היו חכמים,,, רח"ל מלעג על הראשונים.

והאמת אומר כי הגישה הזו של צמצום המוחין כבר מאוסה בעיני ובעיני רבים בפרט העבריות הזו של קטלוג וחלוקת ציונים או ג'ובים רק אם פוסקים כך או כך או מצביעים בקלפי לזה ולא לזה, ומאוהב נהפך לאויב במידה והפוסק ישאר במידת האמת שלו ולא איכפת לאיש על הנזק שעלול להיות לאותו ת"ח בגלל "עווננו" שדעותיו אינן מכוונות לת"ח השני, והענין הזה נמצא בכל התחומים הן בהלכה בהשקפה בהנהגה ובפוליטיקה, ואף בפוליטיק' הרבנית הידועה לשמצה המלאה ברפש ובטיט, נהפכו ת"ח לכמה ימים ושעות לע"ה ובעלי לשון הרע ורכילות, ומחקו סעיפים רבים מספרי הרמב"ם בהל' תשובה והל' דעות או מספרי החפץ חיים, ומתירים לעצמם לדבר בגנות על ישיבה או על מגזר שלם או על רב פלוני או רב אלמוני כי העז לומר שהוא רוצה להיבחר לרב עיר או שכונה או אפילו העזו לפתוח מפלגה חרדית נוספת,,, או כשרות אחרת... והמציאות מוכיחה שהאמת נעדרת, ובמקום חכמה ותורה נקיה בעו"ה יש מקומות של תורה עם קומבינות ודילים.

בפרט בשנה הנוכחית שעברה עלינו שנת הבחירות שנה שהמגזר שלנו נראה בבירור לעין איך שהוא סוגר לפוליטיקאים, ולפוליטיקה בפרט, פתאום מותר להוציא אברכים מחוץ לכוללים שיסתובבו בבתים להשפיע בכדי שיצביעו... ויעלו בית בית, בנין בנין, ובחלקם אף יקבלו בזיונות, וכבר אין כאן איסור אנגריא ותשמיש בזוי בת"ח, אין כאן בעיה של ביטול תורה, אין כאן בעיה של עריות ומראות נגעים, אין בעיה של בדיקת הדתות, מותר לחסר ומותר לאחר לסדר שבכולל, העיקר שכולם צריכים לעבוד לאנשים האלו כעין צאן לטבח בלי שאלות ובלי התחכמויות, ורק זעקה גדולה נשמעת "עת לעשות לה' הפרו תורתך".

ובסוף דבר שהמה עולים לכנסת בזכות האברכים הפשוטים שעבדו ופעלו למענם בעל כרחם כי קבלו איומים להיזרק מן הכולל אם לא יעבדו, ולבסוף נשכחו הנפשות המסכנות ונשארו אומללים כפי שהיו בידי הראשים, ואילו רק הראשים קטפו הפירות במשרות וכסף, ועולם כמנהגו נוהג לא צווח ולא מתרעם, חלקם אברכים מורעלים וחושבים שהכל לש"ש, וחלקם יודעים שזה לא לש"ש אלא לפוליטיקאים בלבד וכולעים

הצער בעל כרחם שמפחדים לומר האמת בפני רבים, ובאמת שנשארו הבעיות כפי שהיו, עדיין בנות ספרדיות בלי סמינרים, בחורים ספרדים בלי ישיבות טובות, ערים חרדיות עם ועדות אכלוס, עושק הכשרות של כל הבדצי"ם שלא מתחשבים באברכים אלא מפקיעים מחירים בתלונה שמהדרין זה יקר, והכל שקר אחד גדול כי משתמשים בשמה הטוב של התורה וההלכה לגרוף הון על חשבון הבני תורה, ואף אחד לא עוצר את זה, מהקטן ועד הגדול.

וזאת בנוסף, בעת הבחירות, אותה פשיטת הרגל המוסרית של מגזרנו, בראות ברורה על שנחרבה היראה, ונשברו החומות של אהבת הבריות, ונפתחו שערי השנאה וכמה נפלו ברשת יצה"ר להקרא עליהם אפיקורסים על שביזו ודברו רעה על ת"ח והוצאת שם רע שאין לו חלק לעזה"ב (רמב"ם תשובה פ"ג), ושלא נטעה ונחשוב שעל הקטנים וע"ה היא התוכחה אלא דוקא בארזים נפלה שלהבת, וע"כ לפני שיאמרו או ידברו מוסר ודרך ארץ לעם, על אהבת ישראל, וכבוד ת"ח, ענוה ויראת שמים, יעשו בדק הבית בנפשם בבחינת טול קורה מבין עיניך.

ואיך שיהא בספרי השתדלתי להביא רק חלק ממנהגי מרוקו הגדולים והידועים שהפכו אותם רבים למנהגי איסור וכל טענתם כמעט בלא בסיס מוצק, והמסתכל ומתבונן בלא נגיעות של רגשות יראה שרבו המקורות והרעיונות ההלכתיים שבכל מנהג ומנהג, לרבות שיש צדדים גדולים שהוא דעת הש"ע שקבלנו הוראותיו, ולרבות הכלל שמנהג דוחה הלכה, ואת"ל אחרת כהדעות מהזועקים עלינו שקבלנו הוראות הש"ע וכל המנהגים איזה שיהא לפני מרן או אחרי מרן יש לבטל, יראה הוראה שהם אלו שלא תפסו כל דבר בש"ע הן מדיני תפילה, ברכות, אבלות, ערוה, ועוד, ותמיד יש תירוץ כגון בברכות זה סב"ל, באבלות הולכים אחר המיקל, בתפילה כהאר"י, בערוה אחר המחמיר, ועוד.

אבל שזה נוגע למנהגי מרוקו מיד משתלחים בנו כביכול שהכל נגד הש"ע, ומנהג אותיות גהנום,,,ולא מקבלים את הרעיון שמנהג קדום חזק יותר וכפי מה שהב"י בעצמו כתב, או שאין סב"ל במקום מנהג כהתרו"ה והר"פ (ח"ב או"ח ס"ז) כה"ח (סימן י"ז סק"ב) ועוד. ובכלל מודיעים שדברי מרן החיד"א לא קימים אע"פ שהוא פסק כמעט בכל מקום כהמנהגים המקובלים, ועיקר הכלל שקבלנו הוראות מרן החיד"א במקום שאין גילוי מילתא בש"ע וכיו"ב כמעט ולא קיים להם בפרט במקרים שהמנהג המרוקאי מעורב בו.

ותדע שכל עיקר רוב מנהגי מרוקו המפורסמים בפרט, אינם בהגדרה של מנהגים שבדו מלבם חלילה, אלא כולם ככולם הוקבעו על פי החכמים שהיו בעירם ובארצם, ולכן

אין שום זכות לאיש לשנות לנו המנהג ואפילו הגדול שבדור כדאיתא בש"ס (יבמות קב.) וכמ"ש במהרי"ק (ס"ט) ובלב חיים (ח"ב סימן מ') ושאה"ח, ורק אם חלילה יש מנהג שהוא היפך תורת ה' הוא המנהג שאסור לילך אחריו, ועליו נאמר מנהג אותיות גהנום, אבל כאמור מנהג שתפסו רבותינו כדעת פוסקים כאלו או כאלו ודאי שאנו נלך אחריהם ואסור לשנות, ואין זכות להכריע כשיטה כזו או כשיטה אחרת כל עוד ויש מנהג שהוא עיקר הדרך לפסוק ההלכה כדאיתא בש"ס דפוק חזי מאי עמא דבר וכו' וכמו שכתב מרן החיד"א (יוסף אומץ סימן י') והבא"ח (פ' ניצבים בהקדמה) שד"ח (ח"ד מערכת מ' כלל ל"ז סל"ז) ועוד רבים.

ותמיד יש טענה על כמה מהמנהגים למה להמשיך אותם כאשר יש מחלוקת בפוסקים וכדאי הוא ה-ש-ב ואל תעשה כגון עניית ב"ה וב"ש או הדלקת הנר בערב שבת כביכול מה הבעיה שלא יענו ב"ה ב"ש או שיברכו ואח"כ ידליקו למה להתעקש לאחוז במנהג להדליק ואח"כ לברך וכיו"ב שאר המנהגים כאשר יש אפשרות בנקל לעשות כפי השיטות השניות ולהסתלק מן הספק שחלקם אף בחשש ברכה לבטלה.

והתשובה היא ברורה לאחוז במנהג אבותינו אינו סיסמה או חסידות אלא הלכה כשאר הדינים, וכמו שהארכתי בפנים (סימן א') דעיקר ויסוד המנהגים הינו בש"ס (פסחים נ:). דאמר להו כבר קיבלו אבותיכם עליהם, שנאמר "שמע בני מוסר אביך, ואל תיטוש תורת אמך" דמוכח דמילתא היא (יראים ק"ח), ועוד אמרו המשנה מהמנהג עובר על אל תשיג גבול עולם אשר עשו אבותיך (משלי כ"ב כ"ח) לא תשיג גבול רעך אשר גבלו ראשונים דברים י"ט י"ד (חסידים קי"ד). ובכלל והוא דין בגמ' (ברכות מה.) דאמר ליה רבא בר רב חנן לאביי ואמרי לה לרב יוסף הלכתא מאי, אמר ליה פוק חזי מאי עמא דבר, היינו האיך נוהגים וכבר נהגו לברך (רש"י), ומהכא לרבות שהוא דין י"ל שלא רק אבותינו קבלו המנהג אלא לכל הדורות חובה ואף בניהם ובני בניהם הוא דין (מאירי פסחים שם, אבקת רוכל ל"ב), וע"ע באורך וברוחב בפתח הדביר (סימן ק"צ ס"ג) ובלב חיים (ח"ב סימן ט') יוסף אומץ (סימן י') שהאריכו מש"ס ופוסקים חובת המנהג והשתלחו בחושבים לשנות ולזלזל במנהגים.

וכאן המקום להודות לידיו"ר ר' לירן לוי נר"ו שעבר על כל הספר ותיקן והגיה כפי חכמתו השלמה, השם יאריך ימיו ושנותיו בנעימים ויזכה להקים בית טהור לעבודתו יתברך, וגם עלי להודות לידיו"ר זך השכל והרעיון הרה"ג שלמה מימון שליט"א ואיתו אחיו הגדול ידי"ן הרה"ג אברהם מימון שליט"א (מח"ס דרך האתרים) שאיתם התלבנו כמה מן הסוגיות הבעיות כאן והעירו והאירו בחכמתם הגדולה, השם יאריך ימיהם ושנותיהם בנעימים.

ומתוך כך גם נברך ונודה לאכסניה של תורה בהמ"ד לדיינים "ברכת אברהם" והעומד בראשה המנצח הדגול חכם ובקי הגר"א בוחבוט שליט"א שנותן לי מנוח ליישב ולשקוד על התורה והעבודה כאוות נפשי וחפץ לבבי, בלי מפריע, וזכות זיכוי הרבים שלנו תלוי הרבה בנפשו ובזכותו, וזכות זו תעמוד לצדו כל הימים. ובזה גם נברך את כל תורמי ומחזיקי בהמ"ד "ברכת אברהם" לברכה והצלחה שפע ובריאות איתנה, אמן.

וגם לי נאה ויאה לברך ולהודות לידידנו היקר ותלמידנו המובהק, אוהב תורה ולומדיה ה"ה חי אברג'ל נר"ו על עזרתו ותמיכתו בכל הנוגע לנו ברוחניות ובגשמיות, ה' יאריך ימיו ושנותיו בנעימים ובשפע גדול, ויזכה להקים בית טהור וכשר לעבודת השם יתברך. אמן.

ואחרון חביב הקרוב ללבנו הוא תלמידנו היקר והנעלה אוהב תורה ולומדיה ר' אליהו (אלירן) צברי נר"ו שעוזר ותומך לכל הדרוש לנו הן בגשמיות והן ברוחניות, השם יאריך ימיו ושנותיו בנעימים, לו ולכל משפחתו רעייתו בניו ובנותיו, הוריו ואחיו ובפרט לאחיו ה"ה אדם נר"ו, יזכה אותו ה' לברכה והצלחה ושפע גדול לעבודתו יתברך.

ואסיים בברכה רבה ורפואה שלמה למו"א חיים אפללו נר"ו ולכל משפחתנו, וגם לנוות ביתי עקרת הבית אשת חיל הצנועה שולי מנשים באהל תבורך, אשר לרוב מסירותה והשגחתה בכל צרכי הבית ובטיפול הילדים הרכים אשר חנן אותנו הי"ת בנס גלוי הגעתי עד הלום, ושלי ושלכם שלה הוא, כפשוטו של ענין הכל שלה, זיכוי הרבים, השיעורים, וכתיבת הספרים, ועוד כהנה לטובת כלל ישראל, יהי רצון שהקב"ה יאריך ימיה בטוב ושנותיה בנעימים בבריאות אושר וכל טוב, ונזכה לראות יחד את כל ילדינו לימודי ה' גדולים בתורה ובירא"ש טהורה, ולא תמוש תורת ה' מפינו ומפי זרע זרענו עד עולם אמן.

ולהבדיל הספר יהיה לע"נ מרת אמי הצדקת שנקטפה בדמי ימיה בעודה נ' לחייה מרים אפללו ע"ה לבית משפחת רביבו, ובתוך כך יהא גם לע"נ הדוד היקר החכם השלם ענותן כהלל המאור הגדול מוהר"ר ניסים רביבו זצוק"ל שהיה מגדולי וגאוני הדור של זמנינו. תנצב"ה.

חנו"א ס"ט

נו"נ למהר"ש אלקבץ זיע"א

בעל הפיוט "לכה דודי"

תשרי תשע"ו

חלק אורה חיים

סימן א

כוחו של מנהג יוצאי מרוקו ושאר המקומות

לכבוד הרה"ג נ.א. נר"ו

חולון שלום וכט"ס

ומה שבבית הוריי שיחי שבאו ממרוקו יש רגילות לענות "ברוך הוא ברוך שמו" בברכת הקידוש ושאר הברכות אפילו במקום שצריך לצאת יד"ח, א"נ שגם אמך שתחי' נוהגת לברך על הנרות ואח"כ להדליק, ושאלת האם נכון ללמדם לשנות מהמנהג ולעשות כמפורסם באר"י וכהפוסקים המפורסמים של ימינו שלא לענות ב"ה וב"ש וגם לברך על נר שבת ואח"כ להדליק כדעת רוב הראשונים, וה"ה לשאר המנהגים שנהגו בבית ובביתנו עוד בהיותם במרוקו, ועוד שאלת באם אי אפשר לשנות דרכם האם מותר לך לענות "אמן" אחר ברכת אמך על הנרות כי שמעת ברדיו מת"ח שהיא ברכה לבטלה ואסור לענות אמן.

להמליץ הרבה בעד מנהגי מרוקו

א. חלילה וחס, כת"ר שליט"א יזהר באזהרה יתירה מלהורות לאחרים היפך מנהגם בפרט במנהגי הלכה שיש בהם ענף בפוסקים, כי בהתנהגות זו אתה לועג על גאוני ארץ ומיקל ראש במאמרם שכל דבריהם כגחלי אש, כי בסתם הם ראו מה

שראינו, ובכ"א עושים מה שבדעתם הרחבה, וכך נתקבל לדורות במאות השנים ואין פסיקה גדולה יותר מזו, מה אנו טובים מהם שנשנה להם המנהג ולא דבר ריק הוא, ואם הוא נראה ריק אז אנו מחסרי בינה ומריקני המוח, כי לבד הטעם הנאמר בו בגלוי מי יודע מה טעם יש בו בנסתרות. והם גם דברי הרמב"ם (שמיטה ויובל פ"י ה"ו) שהקבלה והמעשה עמודים גדולים בהוראה ובהן ראוי להתלות.

וביותר נפלאתי עליך אחר שמוחזק אתה בעיני כבקי בהלכה ובאת לחשוב לסתור מנהג קדמונים, והלא ידעת כמה טרחות טרחו החכמים השלמים יודעי בינה לעתים שעברו כדי לקיים מנהגם של ישראל, ואח"מ שיצאתי מגדרי כי היא תוכחת מגולה שאתה מנסה להתכסות בטלית שאינה שלך, אך אינך לבד במערכה כי הרבה מעמנו ומעדתנו שכחו ובעטו ואף בגדו במנהגי אבותיהם הקדושים, והחטא על פשע שהם עוד מלגלגים וצווחים אחר אלו שמתעקשים לשמור מנהגי אבותיהם.

בפרט מעדתנו המפוארת יוצאי מרוקו העדה הקדושה שכבר הרבה דברו אודות נכסיה הרוחניים, שהתורה היתה שם

מונחת בכל פינה והאנשים היו נוחי נפש ובעלי תורה ומעשים טובים, והחכמים שבהם חלקם היו תלמודיים וחלקם היו פסקנים וחלקם בעלי סוד, ומשוררים וכיו"ב, ומה גם שבשנים האחרונות צצו הרבה מכונים להוצאת ספרי חכמי מרוקו ומה גילו כי היא תופעה שלמה ונדירה של חכמים וגדולי תורה עצומים לרבות קדושתם הנשגבה שלא נמצא אצל שום עדה, אך גם אם רוב העם שהיו פשוטים אנשים ונשים כאחד סתומים וחתומים וע"ה שלקרא ולכתוב לא ידעו, אע"פ כן כולם היו חסידים עם קונם ואוהבי חכמים וכל מנהגם לא מן הזקנות וע"ה או איזה בורים, אלא מגדולי ומאורי תורה שהיו שם.

וידעתי דברי רבים המתלוננים שרוב מנהגי מרוקו באו במאה שנה האחרונות שהושפעו מהאשכנזים וחב"ד או שחלקם כנגד ההלכה, ומה רבו הצעירים שבתוכנו לצפצף ולזלזל במנהגי מרוקו מתוך גישה זו, ואף קבלו השראה מראשי הישיבות והרבנים הספרדיים למחוק את כלל המנהגים וכמעט כולם פה אחד בטענה שיהדות זו מושפעת מאשכנז, ולא מניחים הצעירים וחכמיהם להבין שכל התלונה הרעה הזו לא באה מאהבה של תורה ואמת צרופה אלא מפניות זרות וקנאה רצוצה כי יהדות מרוקו וחכמיה בכמותם ואיכותם ובספריהם שולטים בעולם התורה מכל באי ארצות האיסלם יחד, וכנראה שזה מפריע להרבה אנשים.

ולרבות הנ"ל נוסף יסוד של הוצאת לעז על גאוני ארץ וטעות איומה היא ובדיחה עלובה כי תורת מרוקו המפוארת כבר למעלה מאלף שנה ויותר כפי הידוע בימינו שהצטופפו בה הגאונים והרי"ף והרמב"ם ותלמידיו ועוד רבים מהראשונים, וגם מהאחרונים המפורסמים ישבו שם, והיא הוכחה שהנהגת חכמי מרוקו וקבלתם עוד מהגאונים שהיו שם עוד מקדם ולא ממאה שנה האחרונות, ואם אכן היתה מושפעת הי"ל למרוקאים להלך ככל הלכות אשכנז או מנהגי חב"ד ואת זה בודאי לא מצינו ולא ראינו.

ובכלל אם נסתכל הרי שמנהגי ירושלים והליכות של ימינו סותרים בהרבה הוראות מרן הש"ע מאשר יהדות מרוקו בכלל שעמדו חזק בהוראות מרן הש"ע למעט הלכות בודדות בטריפות שנהגו אחרת מאיזה טעמים של עניות, וגם המנהגים הידועים והמפורסמים שעושים עליהם הרבה רעש תמיד יש להם סמך מהש"ע, ואילו בארץ ישראל מרנא הוא הש"ע ובכ"א נהגו הספרדים הירושלמים ושל ימינו בהרבה דברים גדולים ועיקרים היפך הש"ע הן בתפילה תפילין ציצית ברכות איסור והיתר ועוד מסביב לזה וכיו"ב.

וכבר רבים דברו ואספו מאות הלכות שאנו הספרדים לא נוהגים כדעת הש"ע, ואני אומר שתמיד יש תירוצים שבתפילה והדומה לה זה ע"פ הסוד, ובברכות יש

סב"ל, ובדיני ערוה הולכים אחר המחמיר, ובאבל הולכים אחר המיקל ועוד כהנה, והעיקר כל היום לזעוק קבלנו הרואות מרן הש"ע, ובאמת שאיני מוצא ידיים ורגליים לומר כן או שקבלנו הכל או לא.

ע"כ הירא ה' האמיתי יחזיק במעוזו ולא ישמע בקול מלחשים באזניו, ולא נשאר לנו אלא שלא להניח ללועגים כש"כ שלא להתבייש מהם, ועלינו לקיים מנהגנו בראש מורם בבחינת ויגבה לבו בדרכי ה'. ויד המשנה מן המנהגים על התחתונה ע"פ המבואר בכל סוגיות הש"ס והפוסקים שנבאר לקמן, והנותר לנו רק לחבבם ביראת כבוד ואהבה גדולה לחכמים, לבל ניפול בחשש אפיקורסות, אך למעשה הם בשלהם ואנו בשלנו בלי רתת וזיע, ואלו ואלו דברי אלהים חיים, ואמרו ע"ז ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ ששניהם לדבר מצוה נתכוננו.

ויש להציע לכת"ר ולחבריו להתבונן כי לא נעלם מן האבות הקדומים והחכמים הראשונים אשר צפורנם טובה מכריסנו, וטוב שיתלה הענין והחשש בחסרון ידיעתו, ואין להרהר ולומר אם המנהג הזה נעשה כראוי האין הנהיגו האחרים בקצת מקומות בהפך זה שלא כל הדעות שוות בחכמות, וראוי לכל קהל להחזיק במנהג אבותיהם הקדושים וחכמי קדומיהם השלמים ואין לשום חכם הבא אליהם לערער במנהגותיהם כש"כ לשנותם בכולם או במקצתם, רק להיות כל קהל וכל מנהיג

שבהם שורר במקומו עם ועם כלשונו מדינה ומדינה ככתבה (מגן אבות למאירי הקדמה).

והוא הענין של תפארת בנים אבותם מה שאמרו בירושלמי ואל תבוז כי זקנה אמך אלו המנהגות שראוי לכל חכם ולכל בן מעלה להעמיד מנהג מקומו על מתכונתו לבלתי הישג גבול האבות הקדומים והחכמים הראשונים לשנות מנהג מקומו ללא צורך וללא סיבה וגם אם נזדמן חולק עליהם ראוי לו להשתדל בהעמדתו אחר שלא יתבאר סתרו בראיה וכש"כ להיות יד האמת אתו לעזור ולהועיל (מגן אבות שם).

וידעתי דעת גדולים ועצומים שכבודם במקומם החושבים למחוק אצל כולם את מנהגי אבותיהם במטרה טהורה ע"מ שיהיו כל הספרדים שוים בכדי לא ליצור אגודות אגודות ותורה לא תהא כשתי תורות, ולמרות שהרעיון היה מבורך לאחד השורות, אך האהבה מקלקלת השורה, ולרבות הלעז אנו מחויבים לתורה ולחכמינו שצריך ליזהר ולנהוג כמנהג אבותינו משום אל תטוש תורת אמך, ואין בזה ח"ו נגד אחדות האומה ודרכי שלום כי הכל יודעים חובת המנהג וכמבואר באגרות (סימן תרי"א) למרן הראי"ה זיע"א.

ועוד שאולי המחשבה לאחד האומה הספרדית יחד תחת הלכה אחת היא רעיון גדול וטוב על כלל העדות יוצאי המזרח, שלא אצל כל עדה יש את ספר

ההלכה וגדולי תורה, כך שראוי שלא יהא בלבול אצלם, אבל אצלנו יוצאי מרוקן המציאות ידועה ושונה משאר העדות כי חכמים וגדולי מחברים מפורסמים היו שם, כש"כ שיש חיבורים הלכתיים לידע ההלכה בכל התחומים (למעט דברים מחודשים שאין עליהם כתוב מהקדמונים אז יש להיתפס לגדולי ישראל), כך שאין לנו הצורך לבסס מחדש הליכותנו ומנהגנו, שסוף סוף אין אנו צריכים להיות הנזקקים או הקבצנים של הרוחניות בעת שיש לנו עשירות ופאר.

ומזה יש ללמוד הרבה מאחינו האשכנזים שלא זזים אפילו כמלא נימא מהמנהג שהושרשו בו מאבותיהם ולא תועיל בהם אפי' בת קול מן השמים להחזירם מדעתם מתוקף דביקותם במנהגים יהיו איך שיהיו עד כדי מורה המנהגים כמורא שמים (סנהדרין ק.).

כוחו ותוקפו של מנהג

ב. ועתה לבאר כוחו של מנהג הוא מקצוע גדול וקשה ומה שאני אכתוב ואחקור זו לא תהא עבודה מושלמת, ובודאי שיש עוד ראשונים ואחרונים שדברו בה, ותחום זה של מנהגי ישראל בפרט אצל עדתנו בבחינת "ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים" (איוב י"א ט'), ומעט מן המעט הבאתי כי לא עלי המלאכה לגמור ומאידך לא אנו בני חורין להבטל ממנה (אבות פ"ב).

אמנם לא אדבר במנהגים או תקנות או גזרות של איסור והיתר או ממונות של כלל ישראל שקיבלו עליהם, שאסור

לעבור עליו בכל מקום כשל תורה ואף א"א לישאל עליו כמו על אסורין של תורה, הן שחכמי ישראל ובה"ד הגדול הנהיגו כגזירת דניאל וחבריו (ע"ז לו.) ותלמידי ב"ש וב"ה (שבת יג:) ובשלוי ושמנן דעכו"ם (ע"ז לה:) גבינת עכו"ם (שם כט:) אלא אפילו חכם אחד שתיקן להרחיק מאסורי תורה ופשט איסורו כדין הכחל (חולין קי.) או מנהג שנהגו כל המקומות לאסור ובמקום אחד שהותר דוקא לאנשי המקום כבשר עוף בחלב (חולין קטז.) ואפילו ישנם מנהגים שלא הנהיגו חכמי ישראל אלא לגדר ולהתקדש במותר להם כשומנו של גיד (חולין צב:) או בנות ישראל שהחמירו על עצמם לישב ז' נקיים על טיפת דם (נדה סו.) והוב"ד ברשב"א ח"ב (סימן רס"ח) עי"ש שהאריך בזה.

אלא ששיחת יסוד המנהגים שאני חפץ לבאר לכת"ר ואולי מעט להשיג על שגבלו עולם, אשר גבלו ראשונים, ולבדות מלב איסורים נגד מנהגם של ישראל מעולם, וכמו שהתבטא מרן הראי"ה בדעת כהן (סימן מ"ה), וי"ל שהמה אף במנהגי העדות והתפוצות כל אחד וארצו הן במנהגי סייג והן במנהגי הלכה שהוא במחלוקת ראשונים או אחרונים, ישנם עדות שהכריעו כך וישנם שהכריעו כך, ישנם מנהגים שתפסו בדעת הש"ע כך, וישנם שתפסו אחרת, וכל כיו"ב, וגדול המנהג להכריע בין הדיעות.

ודע שהוא בדוקא שהמנהג נקבע בפני ציבור וקהל בגלוי ולא בצנעה אחרת

אינו מנהג וכמ"ש הש"ך (יו"ד ק"צ סק"ג שצ"א סק"ח) ושאה"ח לענין מנהג שאינו מצוי או אינו שכיח שאינו מנהג. וע"ע בשד"ח (מערכת מ' אות ל"ט) טהרת המים (מע' מ אות א') ובשו"ג (כללים ח"א כלל ק"ן).

ועל הכל הוא אותו ענין ואזהרה של הש"ס והפוסקים שלא לשנות מנהג קדום, כי בודאי מה שאנו חושבים כבר חשבו, אך הכריעו אחרת, והמעשה הוא העיקר שכן צריך להמשיך ולפסוק, ולא כמ"ש המחברים להטיל דופי על כלל המחברים שהשתמשו במאמרי רז"ל על המשנים במנהג, כאילו וחז"ל דברו רק על מנהגים קדמונים שבש"ס אבל לא במנהגי העדות, ואח"כ טעות היא בידם כמו שמפורסם אצל שאר הראשונים שיצאו כנגד המשנים במנהג אבותיהם הן בנוסחים והן במעשים בדברים שבכלל לא באו על כלל ישראל כתקנה או גזירה או מנהג כללי, ובכ"א השתמשו במאמרי חז"ל על כוחו של מנהג ואין צריך להתוכח ע"ז כמו שברור שביום יש אור ולא חושך.

והספרים מלאים בזה כמה שראוי לכוף ראשנו תחת כפות המנהג (מהר"ם אלשקאר סי"ח) דמנהג אבותינו תורה היא (תוס' מנחות כ: ד"ה נפסק) והוא כלל גדול ליזהר במנהג אבותינו בדינו (ביצה ד:) ומה שנאמר דלא תסג גבול עולם אשר עשו אבתך (משלי פכ"ב כח) היינו שאם ראית מנהג שעשו אבותינו אל תשנה אותו (ר"ש גאון בטור חו"מ שס"ח, תשובות הגאונים שע"צ

סימן כ', חסידים סימן קי"ד, מלבי"ם מרשב"י) ויש שטענ' מלשון אל תבוש כי זקנה אמך (משלי כ"ג) למוד מזקני אומתך לעשות מה שעשו הם (רש"י ברכות נד. מאירי מגן אבות דף כד).

ומבואר דבני ביישן נהוג דלא הוו אזלין מצור לצידון במעלי שבתא, אתו בנייהו קמיה דר"י ואמרו לו אבהתיך אפשר להו, אנן לא אפשר לן, אמר להו כבר קיבלו אבותיכם עליהם שנאמר שמע בני מוסר אביך ואל תטש תורת אמך (פסחים נ:): והיא הכרעה ברורה דאף בשעת דחק שאין לשנות מנהג, א"נ דמוכח שסתם מנהג אבות שהיה בעיר בהסכמה מחייב גם את הבנים לדורותיהם (ריב"ש שצ"ט בשם הרמב"ן והוב"ד בב"י יו"ד רי"ד ב ובש"ע שם) אלא א"כ נשתנה הענין מאשר היה בזמן הראשונים רשאים לשנות המנהג לפי הזמן (מהרי"ק ט') כדין גילוי שאין נוהג עתה בארצות אלו שאין נחשים מצויין (פרמ"ג תר"ץ סקכ"ב).

ומה דאמרינן מנהג מבטל הלכה (ירושלמי ב"מ פ"ז) י"ל אפילו שרוב דיעות ס"ל אסור והתלמוד מסייע להו, אך המנהג בנוי ע"פ הפסיקתא או הספרים חיצונים אמרינן מנהג עוקר הלכה דודאי כך קבלו אבותינו איש מפי איש (רא"ש בביאורי סמ"ג והביאו המג"א תר"ץ סקכ"ב) ואותם ספרים חיצונים היינו מס' סופרים וכדומה או מדרש ופסיקתא והזהר כ"א מהם אותו מנהג עוקר הלכה ונעשה הלכה רווחת בישראל (חת"ס ח"א או"ח סימן ל"ו ממהר"א שטיין).

ודע שאפילו יבוא אליהו אין שומעין לו לשנות מנהג (יבמות קב.) וגם אם היה רשב"י עומד לפנינו וצווח לשנות המנהג לא אשגיחנין ביה (תשובת מהרש"ל סימן צ"ח) כש"כ לשאר בני אדם הבאים לשנות המנהג אין שומעין להם ואפילו גדול הדור (מהרי"ק ט, נבחר מכסף או"ח סימן א', משא חיים מנהגים מע' ג, לב חיים ח"ב סימן ט') וכבר פסקו כל הפוסקים דאין בדור הזה מי שיוכל לשנות שום מנהג מהקדמונים (מים רבים חאו"ח סימן ד').

ופשוט הוא אשר באהבת ה' את עמו ישראל יסיר מכשול מדרכיהם ולא יטו כל העולם אחר יחיד אילו סברתו היתה דחוייה (הלק"ט ח"א סימן ט') והשכינה מסכמת עם המנהג (בית דינו של שלמה או"ח סימן יז, יד אליהו כ"ה).

ולפ"ז אסור ללעוג על המנהגים כי ממקור מים חיים הם נובעים (חת"ס או"ח סימן נ"א) דאת עלית על כולנה כח המנהג (רב פעלים ח"ד יו"ד סימן טו') ולא לחינם הוקבעו (מור"ם בהג"ה או"ח תר"ץ סי"ז) ויתד תקועה להתלות ולהשען עליה ומה נדע אשר לא ידעו הם והרבה דברים שיש במסורת מה שלא נזכר בדברי חז"ל וח"ו לשנות (פלתי סימן ל"ה) ואם נבוא לערער אחרי המנהגים הקדמונים יתבטלו כל המנהגים הקדושים, והמנהג הוא בידינו כהלכה פסוקה בש"ע שאין לזוז ולהרהר עליו (דברי חיים ח"א סימן ב') ואפילו מקולא לחומרא אין לשנות אלא בראיה ברורה

(תבואות שור סימן ח"י סק"ט) ע"כ אין רשאים להשען על בינתנו לבטל מנהג קדום וצריך לבקש בכל עוז להמציא סמך ליישבו ושכן עשו קדמונינו כאשר מצאו מנהג השנוי במחלוקת (מהר"ם פדואה סימן ע"ח).

וכבר אמרו שהמשנה מהמנהג ראוי למותחו על העמוד (רמב"ן נדה סו. מהר"ם אלשקאר י"ח), ומי לנו גדול מרבי יהודה החסיד בספר חסידים (סימן תר"ז) שהפליא בדבריו "ויש שימות שמשנה מנהג ראשונים כגון פיוטים שהורגלו לומר קרוב"ץ דרבינו משולם שאחד אמר קרוב"ץ אחרת ומת בתוך שלשים יום" יעו"ש. וכ"כ הב"ח (סימן ס"ח) דמי שרצה לבטלם לא השלים שנתו ולכן כל יחיד יחוש לעצמו יעו"ש. וע"ע בשמש וצדקה (סו"ס ד') שהוסיף ע"ד המהרי"ל "לכן אם המערער הלזה שאנו דנים עליו על חייו לא חס ומכניס עצמו בסכנה גדולה להעיז פניו נגד כמה גאוני עולם ולמעט על כבודם אחוס אני על עיר מולדתי שלא תארע תקלה כזאת על ידם פן ח"ו יקצוף האלהים על קולם וכו' ודין להוי מודעא רבה לקול קורא שלא יטיל מום בקדשים ואל יפרוש עצמו מן הציבור יחזיק במעוז מנהגו הקדום ואל ישנה וכו'" יעו"ש.

וכ"ה בספר התשב"ץ ח"ג (סימן ר"ץ) שהמשנה מנהג בבהכנ"ס הוא מין וחלוק לב וכופר בדברי חכמים ובזוה דברי משנה ותלמוד וחייבין כל ישראל לנדותו ולהבדילו מקהל ישראל וצריכים לנדותו

שלא להתפלל עם ישראל יעו"ש. וכיו"ב כ"כ החת"ס (או"ח סימן נ"א) דכל המפקפק על נימוסינו ומנהגנו צריך בדיקה אחריו יעו"ש. ועוד כתבו בתשובת מקור ברוך (קלעי סימן כד) ובאדני פז (חאו"ח סימן תכ"ו) והביאו במשא חיים (מנגים מערכת ש אות רנ"ב) דהבא לשנות מנהג ראשונים איכא משום יהורא ובונה במה לעצמו יעו"ש. וע"ע בשד"ח (מע' מ' כלל ל"ח ובמערכת חת"י כ"א).

וע"כ היא תורת האדם השלם לאחוז במעשה האבות ולא יטה ימין ושמאל כי אם יבוא לסמוך כל אחד ע"פ הכרעתו ושיקול דעתו ולתקן כפי אשר יכשר בעיניו ולא יחוש למי שקדמוהו היום יתבטל מנהג א' ולמחר שתיים וכן למחרתו וממילא כל המנהגים יעדרון ותהיה תורה חדשה בכל דור ודור וימשך מזה לפשוט יד גם בדברים שנהגו בהם איסור (בית יהודה עייאש חאו"ח סימן ס') והצער הגדול כי בעו"ה ע"י עושי חדשות מבלים הזמן היקר למצוא ראיות לשנות מנהג או להרסו או לקיימו ומניחים הלכות גדולות ועמוקות מהתעסק בהם, ותורה חוגרת שק, והמתאמצים לשנות איזה מנהג קבוע וישן עתידים ליתן את הדין בזה (שו"ת יהודה יעלה אסאד ח"א או"ח סימן לח, מטה יהודה סימן תקפ"ב, משא חיים מנהגים מע' ג').

וגם בלב חיים (ח"א סימן ט') נקט שהמשנה מהמנהג אין לך יהורא גדולה מזו והוא עוון גדול וחילול ה' בעיני המון העם וזכר דברי מרן החיד"א בטוב עין שהבא לשנות

ממנהגים שנהגו ברוב תפוצות ישראל חייב נידוי יעו"ש. ועוד כתב בלב חיים ח"ב (סימן ט') ולא לעבדים ולשפחות נמכרנו ליטוש תורת אמנו וכל המשנה ממנהג אבותינו ומסבב נחלה ממטה למטה אחר יורד מטה מטה ועובר על לא תיטוש והוא עושה חדשות בעל מלחמות וכל שהתפרש מן הציבור ומכריחו לעזוב איזה מנהג עובר על לא תגרע והבא להוסיף ולחדש עובר על לא תוסיף עי"ש. וע"ע בחקקי לב (ח"א או"ח סימן ו') ובאבנ"ז (חור"מ סימן ק"ג) וברביד הזהב (סימן מ"ב).

וכיו"ב כתב הרב פחד יצחק (מערכת מ') זאת ישיב אל לבו להזהר מאד שלא לשנות מנהג אבותיו כחודו של מחט, לא יחליפנו ולא ימיר אותו אפילו רע בטוב, וכמה מנהגים הוקבעו בכל תפוצות ישראל במסמרים נטועים בל ימוטו, ואין לדלג על ההרים אבותינו הקדושים שיסדום ורוח ה' דיבר בם חסידים ואנשי מעשה וכו', כל ימי גודלתי בין החכמים בעלי תורה ובעלי מעשה ומיום שעמדתי על דעתי היתה תורתי אומנותי וכו', ולא נתתי לחטוא להרהר אחר נוסחי התפלות והבקשות, ולא שלחתי יד במנהגים שהוקבעו ע"פ ותיקין, ומשפט נבחרה לנו להקדים נעשה לנשמע וכו', וכבר הכריז המהרש"ל בב"ק פ"ה והמאירי שם העושה חסידות להחמיר בפני גדול ממנו חייב נידוי דהוי יהורא כ"ש וק"ו הבא לשנות מנהג ולבטל דברי קדמונים אין לך יהורא גדולה מזו יעו"ש. והביאו בשמ"ש ומגן ח"ג (או"ח כ"ז).

מנהג שמקורו מהזקנות

ומה גדולת המנהג יותר ממה שמצינו שאין לדחות אפילו קבלה שיש ביד נשים הזקנות מבני עמנו מפני ששים רבוא מופתים המראים סותרו, דחק הישראלי הוא למעלה מהטבע והשכל (רשב"א ח"א סימן ט' והביאו בשו"ת השיב משה חאו"ח סימן ג') ומשמע גם בנדון שאין לו שום רמז בפוסקים וגם בספרים המדברים מענינים כאלו (השיב משה שם והביאו נמי במנח"י ח"ו סימן קל"ה, באר משה זכרון טוב, ולא כמור"ם בתשובה כ"א שרק במנהג שנמצא איזה פוסק).

אבל צריך להתישב ביסוד הזה מדעת רוב הפוסקים דס"ל דלא אמרינן מנהג מבטל הלכה אלא אם כן היה מנהג חכמים ובמדרכי ריש הפועלים הוסיף לפרש בשם האו"ז דדוקא מנהג ותיקין מבטל הלכה אבל מנהג שאין לו ראייה מן התורה אינו אלא טועה בשיקול הדעת, וכיו"ב מצינו בברכ"י (י"ד סימן רי"ד סק"ב) בשם הגאון מהר"ש עמאר דסתם מנהג תלינן בטעות וע"ז כתב דברי הרב שרירין וקיימין וזה כמה שנים קודם ראיתי דבריו קיימתי כן מסבא והתרתי איזה מנהגים שנתפשטו להחמיר והקרב אלי שנהגו כן בחושבם שהוא אסור יעו"ש. וע"ע בטוב עין (סימן י"ח אות פ"ג) שאין להביא ראייה ממנהגים שנתפשטו מדלת העם שלא ע"פ מורה הוראות יעו"ש.

וגם בטהרת המים (שיו"ט מערכת מנהג אות ו') כתב בשם הרב דבר משה ח"ד (י"ד

סימן י"ג) שאין להביא ראייה ממנהג העולם אם לא שיודע שנעשה ע"פ חכם הבקי בתורה והביא ע"ז הרהמ"ח מ"ש מרן החיד"א במחזיק ברכה (י"ד סימן ל' סק"ג) שכמה מנהגים להחמיר נהגו בהם מהמון העם שנוהגים לפרוש מספק ולא חלו בהם הוראת חכם ולכן הרבנים הבאים אח"ז משנים המנהג וכ"כ בשו"ת חיים של שלום ח"ב סימן ס"ט) והביאו בחזו"ע ח"א (עמ' תשע"ד) וע"ע בשו"ת יבי"א ח"ד (י"ד סימן יא') ובטה"ב ח"ב (עמ' לט ות"ג) יעו"ש.

וניכר שכל הנ"ל סותר למנהג מצוי ביד נשים הזקנות שתפס ע"ז הרשב"א שאין לזוז ממנהגים כאלו, ואפשר דס"ל מנהג נשים שחכמים הסכימו למנהג שלהם כדאיתא בש"ס שנהגו לישב ז"נ על טיפת דם כחרדל ומשמע שהנשים מחמת קדושה נהגו כן, ולא כסתם מנהגים. ונראה שלזה התכוון בשער אשר (חיד"ד סימן י"א) שמנהג שנהגו בו העם מאליהם בלי הסכמת החכם המנהיג של העיר אינו כלום אף דאנו בעינן שיהא מנהג ותיקין יעו"ש. ולכ"ז נ"ל שכבר רמז הרשב"א גופיה בח"ב (סימן רס"ח).

זהירות רבה במנהגי תפילה

ג. וה"ה בניגונים בתפילה שאין מורגלים שם אסור לשנות ואף נענש ע"ז וכמבואר במהרי"ל (הל' יוה"כ) משם מהר"י סג"ל יעו"ש, וכ"כ בשו"ת בית דוד משאלוניקי (או"ח סימן תל"א) חת"ס (או"ח סימן ק"ע) שמש וצדקה (סוס"ד), וה"ה לענין פיוטים ובקשות וקדושות באמצע התפילה

אסור לשנותם וכמבואר בספר חסידים (שם) וברדב"ז (ח"ג תקל"ב) חפץ ה' (ברכות יא) ויקרא אברהם (עמ' קכב) שבות יעקב (ח"א סימן י"ב) חוות יאיר (סימן רל"ח) שמש ומגן (ח"א אור"ח סימן מא וח"ג אור"ח סימן כז ונ"ט), ק"ו שינויים בנוסחי התפילה יד לא תגע בו כי לכל שבט יש לו שער ומנהג כמ"ש המג"א (ר"ס ס"ח ורע"א סק"ב) והא"ר (סק"ב) משם שער הכוונות, ובהקדמה לספר פרי עץ חיים (שער תפילה), יוסף אומץ (סימן י) ב"ח (סימן מ"ו), וע"ע בשו"ת רש"י (סי"ח) וברביד הזהב (סימן לט) דברי חיים (אור"ח ח"ב סימן ח) שיבת ציון (סימן ה) חת"ס ח"ו (ליקוטים סימן פד) בנין ציון (סימן קכ"ב) משיב דבר (ח"ג סימן י) אבנ"ז (אור"ח סימן כ"ט).

המשנה מנהג אבותיו מסתבר שהוא מדרבנן

ד. וכל מש"כ עד עתה אף במנהג בעלמא של עדות וחוגים אסור לשנות אך אין זה עוון מן התורה (חסידים סימן תר"ז, רמב"ם קידוש החודש פ"ה ה"ה) ומה שיש שטענו שיש בו עשה ול"ת (רמב"ם ממרים פ"א ה"ב ועיין במהרש"ם ח"ה סימן ס"ב ובתפארת צבי הכהן ח"ב יו"ד סימן י"ט) אפשר שהוא באותם המנהגים המקובלים על כלל ישראל כאותם תקנות הן של בה"ד והן של חכמי ישראל כבישולי נכרים או עוף בחלב ואפילו נשים שנהגו מעצמם בכדי להתגדר כטיפת דם כחרדל שנהגו לישב ז' נקיים שעל אלו וכיו"ב א"א לישאל כי המה כשל תורה (רשב"א ח"ב סימן רס"ח) ויש בכ"א שתפסו דין תקנת הקהל שנמי דאורייתא היא ומינה

נפיק למנהג (ע"פ תרו"ה רפ"א בשם הסמ"ג וכמבואר במשא חיים מנהגים מערכת ק אות רי"ג) מ"מ אף לחולקים דהוא מדרבנן מודו דחייבים לקיים תקנה ומנהג (שם).

וע"ע בחיי אדם (שבת ומועדים כלל קכ"ז) שעמד לחזק המנהג לאסור בקטניות וקמח קטניות בפסח שאסור לנו לשנות משום אל תטוש וכו' וכן בכל מנהגי ישראל שנהגו באיזה דבר אע"פ שלא עשו דבר זה לתקנה אלא שנהגו כך מעצמם איכא איסור לאו מדברי נביאים כמו שכתוב אל תטוש וכו' אבל דבר שתקנו חז"ל או אפילו הגאונים שבזמנינו לעשות סייג וגדר לתורה אז אסור לשנות בלאו דאורייתא דכתיב לא תסור וכו' אע"פ שאין זה אלא איסור דרבנן וכו' יעו"ש.

א"נ ומבואר בש"ע (יו"ד רי"ד) שמנהג הוא כנדר, ולכך יש שתפסו שכל ענין המנהג באיסור דאורייתא הוא מנדר וכמ"ש החת"ס (יו"ד סימן ק"ז) דהביא מר"ן (גדרים ד.) דכל שמקבל עליו לעשות מצוה, הוי מן התורה כדכתיב מפיו זו צדקה וגם קבלת האבות מחייב את הבנים עי"ש. והוב"ד במנח"י (ח"א סימן קי"א) והביא לו ראייה מירושלמי (ר"פ מקום שנהגו) דמפורש שם משום נדר יעו"ש. וכ"ה בט"ז (תקנ"א סק"ט) והגר"א (שם) יעו"ש. וכיו"ב כ"כ הפרמ"ג (א"א אור"ח תס"ח סק"א) גם מנהג אי הוה נדר הוה ד"ת יעו"ש. וכ"ה בפרמ"ג (מ"ז אור"ח תרצ"ו סק"א ובסימן קנ"א סק"א).

ויש שתפסו שכל ביטול מנהג שנהגו להחמיר אינו אלא מדרבנן וכמ"ש בשו"ת יבי"א ח"ה (או"ח סימן ל"ז) וכמבואר בנדרים (טו), ומי איכא בל יחל מדרבנן, אין, והתניא (בניחותא) דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור אי אתה רשאי להתירן בפניהם, שנאמר לא יחל דברו. ופרש"י, שאין זה אלא מדרבנן. ע"ש. וכ"ה בהרא"ש והר"ן (נדרים פא:). וכ"כ בשו"ת מהרשד"ם (חיד"ד סי' מ). ובשו"ת קול אליהו (חאו"ח סי' מה). ובארעא דישאל (מע' ד אות י). וכ"כ מרן החיד"א בשו"ת ברכה יו"ד (סי' ריד) בשם מהר"ש עמאר יעו"ש. וע"ע בשו"ת דברי חיים ח"ב (יו"ד סימן מ"ז) ובשו"ת הרב"ז ח"ב (אה"ז סימן כ"ט) ובדברי יציב (או"ח סימן נ"ז) ובשו"ת יבי"א ח"ד (יו"ד סימן יא).

המשנה מנהגי אבותיו הוא מוציא לעז על הקדמונים

ה. ובאמת שא"א להאריך בזה כי הזמן יכלה להביא כל מאמרי חז"ל על מנהגי ישראל בתפוצות אבל הדברים ברורים שאין לשנות ממנהגים קדומים, דלרבות מה טובים אנו מהם א"נ דאולי הראשונים כמלאכים נתגלה להם מפי סופרים וספרים אשר לא זכינו לאורם (שערי רחמים ח"ב א') ולא גרע מצוחת רבותינו שלא להוציא לעז על גיטין הראשונים כדאיתא בב"י (אה"ז קכ"ו סכ"ז) וע"ע במהרי"ט ח"א (סימן פ"ו) ובשאלת יעב"ץ ח"ב (סימן ט"ו) ובחקקי לב ח"א (סימן מ"ג עמ' ע"ב) חקרי לב (ח"א חו"מ סימן קט"ו עמ' קע"ח).

ובפר"ח (סימן תצ"ו) מביא מהמהריב"ל שנסתפק בקהל שזה כמה שנים שנהגו לקולא בדבר א' ורוצים להסכים לבטל אותו המנהג ולהחמיר בדבר אם יש לחוש להוצאת לעז על הראשונים ובפר"ח מסיק דל"ח ללעז הראשונים ובאמת שבשו"ת מהרנ"ח ח"ב סימן י"ב כ' דל"ח ללעז חכמים הקודמים אלא בדבר של אישות דאז אם נחמיר בשם ענין נמצינו מוציאין לעז על דורות ראשונים שעשו שלא כדין ונמשך מזה ממזרות אבל בשאר איסורים אפי' אתה מוציא לעז על דורות ראשונים שאכלו דבר איסור מאי דהוי הוי. והביאו בשו"ת הרי בשמים (הורביץ ח"א סימן צ"ו) והסכים לזה ואף הביא לו ראיות נוספות יעו"ש. וכ"כ בפת"ש (יו"ד סימן רי"ד סק"ד).

אך מצינו בשו"ת אבקת רוכל (סימן רי"ב) ההיפך לענין אכילה משחיטה של ספרדים שלא להוציא לעז יעו"ש. וכ"ה במג"א (סימן ל"ב סקמ"ח) שעסק בפרשיות סתומות ופתוחות וסתם "ול"נ שמנהג שלנו מנהג ותיקין הוא ואין לשנות שלא להוציא לעז על הראשונים" ומשמע שבכל מקום הן באישות והן באיסור והיתר אין לשנות מהאי טעמא, וכ"כ במפורש בתשובת הרמ"א (סימן קי"ז) והביאו בשע"ת (תרמ"ט סק"ז) ובפנים מאירות ח"ב (סימן קע"ג), וכ"כ בשו"ת אדמת קודש ח"א (או"ח סימן י"ב) שמש וצדקה (או"ח סימן ד') מהרי"ץ ח"ב (סימן ע"ט) פתח הדביר ח"א (דף ריג ע"ד) משם

הריב"ש (סימן ק"ה). וכ"ה במהרש"ם ח"ח (סימן רי"ג) ודחה דברי הראנ"ח, והביא סמך מהתוספתא ור"ש (פ"ג דפרה מ"ה) ובכ"מ (פ"א מתרומות י"א) ובתרומת הדשן (סימן ע"ד) ובט"ז (או"ח קס"א סק"ו).

וכיו"ב כ"ה בתשובת וישב משה (אסרוסי ח"א סימן נ"ד) שנשאל שבעיר א' היה מנהג שהשוחט בודק הסכין לעצמו ואילו עתה מנסים לחדש שגם חבריו יבדוק לו והיו שהרהרו ע"ז משום מוציא לעז על הקדמונים שאכלו טריפות ונבלות, והרהמ"ח זיע"א הביא מדברי אבקת רוכל שזכר הרב נדיב לב (סימן מ"ט) בקהל שכבר נהגו כמה שנים להתיר הסיר' ע"י נפיחה ועתה רוצים לאיסור, והשיב דלאו שפיר עבד להחמיר מחמת הוצאת לעז על הראשונים ז"ל ועוד מחמת המחלוקת יעו"ש.

והרי מרן ז"ל הוא ניהו שכתב בש"ע (סימן ט"ל) דהמתירין סירכה ע"י נפיחה הרי אלו מאכילים טריפות ומ"מ כיון דעינו ראתה דכמה הוא כח המנהג דאם יתבטל לא אפשר בלא הוצאת לעז על הראשונים והמחלוקת אע"פ שלדעתו הוא בנוי על צד האיסור וא"כ מינה תדון כש"כ דאם נניח מה שנהגו לשחוט בסכין הבדוקה ביחיד דמן הדין היתר גמור הוא שאין לנו לחדש דבר מעתה לגרום לעז לראשונים וכו' והכי ס"ל לכנה"ג (סימן ס"ד הגהב"י אות מ') משם הרב אליה חן ומהר"ר אביגדור ז"ל אם רצו להחמיר בדבר שהיו מקילין אין להניחם

להחמיר מחמת הלעז שיאמרו הראשונים חסידים ואנשי מעשה אכלו והאכילו איסור ואע"ג ששוב כ' דיש מי שסובר שיכולין להחמיר בדאיכא חשש איסור תורה מ"מ במידי דרבנן שרי, וע"ע שם שהביא פוסקים אחרים והשיב ע"ד הפר"ח הנ"ל.

וע"ע בתשובת מהר"ם מלובלין (סימן צ"ז) והביאו בש"ך (יו"ד קצ"ח סקמ"ה) שגם כתב כן, רק שהוסיף במקרה שלו במקום שמזדמן ראוי לתקן בכדי שיהא כשר אליבא דכ"ע יעו"ש. ויש להבין את זה ע"פ מש"כ בחקקי לב ח"א (סימן ו') משם מוהר"ר ישראל בנימין ז"ל בתשובה והובא בלק"ט (ח"א סימן ד') דאם תראה שנוהגים בהיפך מזה אינו מנהג קבוע ע"פ חכמים ז"ל אלא מפני כבוד ודוחק השעה ועניות מבני אר"י כי רבה היא גרמא להם לסבול מנהג שלא כדין פעם ושתים ונשאר קבוע עד היום יעו"ש. אבל בכ"א ראוי להכריע שאין לשנות אף לחומרא בדוקא לציבור כתקנה חדשה משום האיסור אבל יחיד שרוצה להחמיר לעצמו פשיט"ל שרשאי דאמרינן מעלין בקודש והוא כהסכמת רבים מהאחרונים.

מנהגים במקום איסור

1. ולענין מנהגים במקום איסור איתא בפ"ק דר"ה (טו:) גבי מעשה חרובין כי נהגו במקום אסורא מי שבקינן להו, (בתמיה), ומשמע אף גוערים במנהגים שאינם להלכה, וכבר כתב הרמב"ם (שביתת עשור

פ"ג ה"ג) שאין הרחצה מקרי לתפלה בזה"ז אלא מנהג ולכן ביוה"כ אין מנהג מבטל דבר האסור אלא לאסור את המותר יעו"ש. וכ"כ בתשובת פאר הדור (סימן ק"ד) "ודאי ברכה לבטלה היא בלי ספק ולכך צריך לבטלה ואף אם יהיה מנהג כי אין מנהג בדבר איסור" יעו"ש. וכ"כ בשו"ת הרשב"ש (תי"ט) שאם מפני המנהג באנו לבטל האיסור יבטלו כל האיסורין אחד לאחד ונמצאת התורה ח"ו בטלה ומה דאמרו בירושלמי מנהג עוקר הלכה זהו בעניני ממונות ולא באיסור והיתר יעו"ש. וכ"ה בספר הישר (סימן כ"ד) ואם שנינו מנהג עוקר הלכה חלילה גבי איסורא וחנק וממזרות יעו"ש.

ולכאורה מבואר אחרת בתשובות מהרי"ק (סימן ט' ונ"ד) שאפילו במקום ברכה שאי"צ שיש בזה נדנוד איסור אמרינן דמנהג קובע ואין לשנות וכדגרסינן (תענית כח.) רב איקלע לבבל חזונה דקא קרו הלל בר"ח סבר לאפסוקינהו שמעינהו מדלגי ואזלי אמר ש"מ מנהג אבותיהם בידיהם ומשמע שלא רצה למחות בידם אע"ג דפשיטא שהיו מברכים עליו והיא לכאורה לרב ברכה שאי"צ ועובר משום לא תשא (ברכות לג.) ועוד כתב שם להביא ראיה שאפילו נגד ההלכה אזלינן בתר מנהגא ואפילו לענין איסור ממנהגי דחליצה בסנדל וסתימת פרשיות יעו"ש. וכיו"ב כתב בספר המנהגים (טירנא הקדמה) דהמנהג עוקר הלכה אפילו באיסור דאורייתא כגון ברינוס נמצא שאוכלין הכרס שקורין פאנצין עם

החלב שעליו שלדידן איסור כרת ואמרו חכמים ז"ל הכל כמנהג המדינה מקום שנהגו וכו' ואם הלכה רופפת בדרך תלך אחר המנהג נהרא נהרא ופשטיה וכהנה רבים בתלמוד יעו"ש. וכ"ה בתשובת יש מאין (סימן י"ז).

ומאידך כתב המהרי"ק (סימן ח') דאין מנהג מבטל שורת הדין אלא א"כ הוא מנהג קבוע על פי וותיקים וצריך שיהא לו ראיה מן התורה דאם לא כן הרי הוא כמנהגים הגרועים שאין אנו הולכים אחריהם וכמו שכתב המרדכי ריש פועלים וכ"ש כמנהג הרע הזה שעוקר דין תורה ומבטל ירושת דין הבכור שאין ללכת אחריו חלילה דלא גרע מקום שנהגו לעשות גויל יתר על ו' טפחים דאמר התם דאין הולכים אחריו מפני שהוא מנהג שטות ועוד דלא יהא כח המנהג גדול מכח שנתנה תורה לכל אדם להנחיל את בניו יעו"ש. וכזה כתב (בסימן קמ"ד וקסא) ובפסקיו (שורש מ' ור"א) שאין מנהג מבטל הלכה אלא א"כ הוא מנהג קבוע ע"פ חכמים ולא ע"פ המון העם יעו"ש.

ונ"ל בכדי שלא ליסתור דברי המהרי"ק דהוא ס"ל אף במנהג שלהלכה אינו מוסכם אבל מאחר ויש בו דעות אחרות יכול למשוך כן לאותו מנהג, משמע במקום שלכ"ע אסור מדין תורה ודאי מבטל מנהג, והוא מנהג רע שמנסה לעקור דבר תורה, ונמצא שלא קשה על דבריו בכלום דאין מנהג מבטל שום איסור רק דבר שהוא

מחלוקת ונהגו כאחד מהם אפילו ביחיד, וכמ"ש ג"כ במשאת משה (ח"ג יו"ד סימן ה'). ומצאתי עוד בשו"ת דברי משה (יו"ד סימן י"ב) שכתב להשיג על הרב בית דינו של שלמה (יו"ד סימן י"ט) שהבין במהרי"ק דאף באיסור תורה אזלינן בתר מנהג והוא יחיד בדבר ואף ציין למהרשד"ם שס"ל הכי כדעת מהרי"ק, והוא גופא השיג ע"ד דמעולם המהרי"ק לא נתכוון לזה רק במנהג שיש בו פלוגתא ונהגו כאחד מהם יעו"ש.

וכי מוכח בפ"ק דר"ה וכ"כ בספר העתים לרב יהודה ברזילי ז"ל וגם הביא תשובה לר' האי גאון ז"ל (אוצה"ג מ"ו) וגם הרמב"ן (מגילה כא:) כתב כיו"ב על ענין קריאת פרשת ר"ח שנרא' לו ז"ל שהמנהג שלנו הוא בטעות לפי שרש ההלכה ע"פ פירושו וסיום דבריו ואמר מיהו משנה שלימה שנינו (פסחים) אל ישנה אדם מפני המחלוקת וכו' יעו"ש.

וכיו"ב כתב בשמש צדקה (או"ח סימן ד') לאחוז אפילו במנהג תמוה יעו"ש.

וכ"ה במהרשד"ם (יו"ד קצ"ג) שאין ראוי להרהר על מנהג בשום צד אפילו שנראה שהוא כנגד הדין יעו"ש. וכ"ה במהרי"ץ ח"ב (סימן ע"ט) הרי לך שהמנהג עיקר גדול אפילו באיסורא ואתה תמצא כמה דיני טריפות שאסורים לדעת רוב הפוסקים והמנהג פשוט ע"ד יחידים מתירים ועושים מעשה על פיהם שמנהג אבות תורה יעו"ש. וכ"ה בזכרון יוסף (או"ח סימן ה') ובשער אפרים (סימן י') מלמד להועיל (ח"ב סימן ק"מ) פקודת אלעזר (או"ח סימן קל"ג) קרית חנה דוד ח"א (יו"ד סימן יא) כתב שם טוב (גאגין ח"א עמוד שג) וע"ע בלב חיים (ח"ב ס"ט) חתם סופר (או"ח סי' נ"א) נובי"ת (יו"ד סי' נ"ד) פחד יצחק (מערכת המ' קל"ו) שד"ח (מע' ר"ה סימן א').

מוכח שיסוד דין מנהג שעוקר הלכה אפילו באיסורא היינו שינוי בכללי הפסיקה אי אזיל בתר הרוב או שראוי לפסוק כהשיטות הללו אבל יש כח ביד המנהג

הכ"נ שלא קשה על ספר המנהגים טירנא דסוף דבר יש לבני רינו"ס לסמוך על רבניהם ומנהג מקומם ולא גרע משאר הענינים של איזמיל ועוף בחלב שנהגו במקומם ואסורים במקום אחר, ובהדיא מצאתי בספר נחלת שבעה (שטרות סימן כ"ז) שביאר ומה שכתב בהגהות מנהגים (מהר"ט) מנהג עוקר הלכה אפילו באיסור תורה, כגון בני ריינס שאוכלין הכרס וכו', היינו שאין הדין פשוט נגד מנהגם, דלא אפסיק הלכתא לא כרבינו יואל ולא כרבינו אפרים, ואפשר דהדין עם בני ריינס, ואין זה ממש מנהג עוקר הלכה דשמא דינא הכי עם בני ריינס. אבל בדבר שהוא ידוע שהוא נגד הדין לא אמרינן באיסור תורה מנהג עוקר הלכה.

והם דברי התשב"ץ ח"א (סימן קנ"ג) כיון שעל מנהג זה התנהגו הדורות אין כח לשנו' מנהגם כלל שזהו מתורת המנהג' דכל היכא דליכא איסורא אפילו נהוג דלא כהלכתא שבקי' להו ולא מסלקי' להו כלל

לשנות כללי הפסיקה ולפסוק כפוסק האחר והלא מקובל או כהשיטות האחרות שע"פ רוב אינם מוסכמות להלכה והוא מירי דאיסורא, אבל אין כח בידי שום מנהג לעקור לגמרי דבר תורה ולחדש דבר שלא נמצא אצל שום פוסק או שיטה חיצונית.

ומצינו קצת אחרת בתשובת הרא"ש (כלל נ"ה י') שחיזק המנהגים של סייג שהמה לדבר מצוה אבל אם נהגו במקומות מנהג שיש בו עבירה יש לשנות המנהג אפילו הנהיגו גדולים את המנהג דאין ב"ד מתנין לעקור דבר מן התורה וכו' ולא מבעיא שמנהג עבירה יש לשנותו אלא אף מנהג של סייג שעלול להביא קלקול יש לבטל המנהג וכדאמרין בירושלמי במקום שהלכה רופפת בידך הלך אחר המנהג משמע במקום שאין רפיון בהלכה אין להלך אחר המנהג יעו"ש.

אבל יש להבין דבריו ממש"כ בבנימין זאב (שס"א) באם נהגו באיזה מקומות מנהג שיש בו עבירה לכ"ע כגון שלא יהא להם סמך משום פוסק היינו מנהג ותיקין, ויש להכריחם לשנות אותו מנהג הרע והגרוע ואפילו הנהיגו להם חכמי דורם בטעות יעו"ש. קמ"ל שעיקר יסוד מנהג שמשאירים אותו באם הוא ותיקין של פוסק מפורסם הא לאו הכי לא אפילו שבני דורם נהגו כן דהוא מתוך טעות. ועפ"ז דברי המהרי"ק שווים לרא"ש הנ"ל. או שהרא"ש ס"ל מנהג שהוא היפך דין תורה הוא טעות בשיקול הדעת אפילו שיש פוסקים דס"ל

הכי, משא"כ במידי דרבנן סומכין על איזה שיטות. ועיין במש"כ הטור (חו"מ ס"א) משם תשובת הרא"ש, והביאו בבאר שבע (סימן כ"ב).

ולכאורה הוא יסוד מבואר בש"ס שבמקום של ר' אליעזר כורתים עצים לעשות פחמין ואיזמיל ולא מיחו בידם חכמים ובמקומו של רבי יוסי הגלילי היו אוכלין בשר עוף בחלב, וכיו"ב שישנם עירות שסומכין ע"פ רב אחד ועליו הם מתנהגים בכל דיניהם שסומכין על דברו בין לקולא ובין לחומרא כמקומות שסומכין על ספר הסמ"ג והרי"ף או על הרמב"ם ור"י בעל הטורים, אבל כשיש חלוף סברות זה אוסר וזה מתיר ואין להם רב מוסכם על מה שיסמכו והמתיר ראיותיו או דבריו חלושים ויש רבים חולקים עליו אין סומכין עליו אלא על רבים או על מי שראיותיו ברורה כמבואר כ"ז ברשב"ש (שם), וכיו"ב כ"כ בתשובת ר"ת (סימן י"א) ובתשובת מהר"ם מינץ (סימן מ"ג וס"ו).

ואין לטעות ממש"כ הרמב"ם בתשובה (סימן רס"ג) שנשאל על חכם אחד שביטל את המנהג הקדמון לעמוד בעשרת הדברות משום המינין וראיה לו מהגמרא בברכות (יב.) ולכך ראוי לגעור בנוהג כן, והרמב"ם גופיה השיב להצדיק החכם וכך ראוי לעשות בכל מקום שמנהגם לעמוד בגלל שמגיע מזה הפסד באמונה שמשמים שיש בתורה מדרגות ומקצתה מעולה ממקצתה וזה רע מאוד יעו"ש. וכיו"ב כתב

הרמב"ם (ביאה פי"א הט"ו) כשתמצא מקומות ותמצא תשובות למקצת הגאונים שיולדת זכר לא תשמש מטתה עד סוף ארבעים ויולדת נקבה אחר שמונים וכו' אין זה מנהג אלא טעות הוא באותן התשובות ודרך אפיקורסות באותן המקומות ומן הצדוקים למדו דבר זה ומצוה לכופן וכו' יעו"ש. וכ"ה בתשובת הרמב"ם (ק"ש פ"א סק"ז) שנשאל אודות מנהג הגאונים לברך ברכת הבתולים "אשר צג אגוז בג"ע" והשיב שהיא ברכה לבטלה בלי ספק מוסף ע"ז שזה מנהג מגונה מאד ואין ראוי למי שהוא ירא שמים להקהל בקבוץ ההוא בשום פנים.

ולכאורה מצינו ברמב"ם שבטל מנהגים אף קדמונים מזמנו ולשיטתו המה מנהגים בטעות אפילו שיש פוסקים וגאונים שאומרים כן, נמצא שאולי הרמב"ם נוקט בשיטה מחודשת לא כהמהרי"ק ולא כהרא"ש שמנהג בטעות אפילו שהוא מוסכם לגאונים מותר לבטלו. אך מסתבר שאין ללמוד מכאן כלום כי בענין של חשש מינות או חורבא ראוי לסתור כל מנהג. וניכר שגם המהרי"ק והרא"ש כאחד יודו לרמב"ם בהכי דכל מנהג שיכול לבוא לידי קולא מבטלים אפילו שהוא סייג.

או דאפשר שיש לרמב"ם קו אחר שכל מנהג שהוא בעייתי בהלכה ראוי לשנותו ואין בו איסור של לא תטוש בין מנהג דחורבא או שאר מנהגים וכדמוכח

בתשובות שלו (סימן ק"ד) לענין ברכה על נט"י דאין היזק לאיש מזה.

ולפענ"ד אף מהש"ע (או"ח סימן רנג ס"ד) שכתב יש למחות ביד הנוהגים להטמין מבעו"י קומקום של מים חמין ונותנים אותם לתוך הקדירה בשבת כשהתבשיל מצטמק יעו"ש. וטעמא דפעמים אחד י"ס בו והשני אין הי"ס בו וכשמערה אחד לחבירו מתבשלים זה עם זה. משמע שמבטל מנהג ישראל שראה בתקופתו אפילו שיש הרבה מנ"ד שראוי להם לסמוך כהרמב"ם והרשב"א וסיע' שאין בישול אחר בישול בלח.

אבל ברעיון כזה נוצרה קושיא עצומה איך יתכן שהש"ע יבקש למחות בנשים שנוהגות כהרמב"ם שהוא היה מרא דישאל, א"נ שהוא בעצמו בהקדמה טען שיש להמשיך במנהגי אבותיו, ולכל הפחות הי"ל לש"ע שלא לצוות או שאין למחות ביד הנוהגים וכמו שרמז המשנ"ב (סקפ"ד) אליבא דמור"ם ז"ל בשי"ח, ואולי יש להסביר שצווחת מרן הש"ע על אלו דס"ל לא כהרמב"ם אבל במעשה כזה סומכים עליו והוי תרתי דסתרי, אבל צ"ע כי עדיין התירוץ חלש.

ואפשר שהש"ע ראה שיכול לצאת מזה חורבא שמא יניחו מים לא מבושלים, א"נ דס"ל לש"ע שבישול אחר בישול בלח הוי מה"ת ולכך תפס שצריך למחות בידם אף שהמקור להתיר הוא

ברמב"ם, כי מוכח מהב"י (או"ח של"ז) שכתב דלענין הלכה כיון שרמב"ם והרא"ש מסכימים לאסור לכבד קרקע שאינו מרוצף הכי נקטינן אא"כ הוא מקום שנתפשט המנהג להתיר דכיון שהוא מידי דרבנן ויש להם על מה שיסמוכו אין מוחין בידם יעו"ש, קמ"ל במידי דרבנן אין למחות כהנהגים אבל מהתורה מוחין אף כנגד המנהג, ועדיין צע"ג.

ומה ביותר תמוה כי ראיתי למרן המהרש"ם בשמ"ש ומגן ח"ג (או"ח כ"ז) שכתב בדמנהג באיסור תורה יש מחלוקת הפוסקים ודעתו שנראה מדברי הפוסקים שמנהג מבטל הלכה באיסור תורה וכמ"ש הראב"ד בפ"א מהל' מעשר שני ה"ג ואף מהר"י קורקוס שם ביאר דעת הרמב"ם כהראב"ד, וע"ז הסיק הנה דעת רובא דרבוותא הוא דמבטלין המנהג נגד איסור תורה יעו"ש.

והוא פלא גדול אחה"מ כי כל המביט בראב"ד אינו רואה אלא בדוקא מנהג שנהגו באיסורא דרבנן אזיל בתר המנהג אבל מהתורה ליתא. א"נ מה שציין לשמש וצדקה (סימן ד') "שאפילו מנהג באיסור תורה אין לבטלו שכן במנהגים כתוב שמנהג עוקר הלכה אפילו באיסור דאוריתא" אין דברים כאלו בשמש וצדקה אלא שציין לחזק מנהג אפילו "תמוה".

וביותר תמוה כי במנחת שמואל (פנחסי ח"ג עמ' קלג) ציין לשמ"ש ומגן הנ"ל

בהעתקה והוסיף ע"ד "ואם אילו היו רואים הראב"ד ומהר"י קורקוס את דברי הרמב"ם בתשובה (ק"ד) לא היו כותבים כן" יעו"ש.

ובאמת שכל הרואה ישחק, ממתי מצינו שהראב"ד אם היה רואה דברי הרמב"ם בתשובה היה חוזר בו, והלא כל דברי הראב"ד הם השגות על הרמב"ם, א"נ שטעות מופרזת היא להבין בראב"ד במידי דאוריתא כי ברור כשמש שדיבר על מנהג דרבנן בזה"ל "כיון שמעשר האילן מדרבנן אם נהגו שלא כדין לא מיחו בידם", וכנראה שלא השמש ומגן והמנחת שמואל פתחו דברי הראב"ד בפנים, אלא שהעתיקו מאיזה ספר.

ואיך שיהא עד עתה מצינו שיש פוסקים שמנהג מבטל הלכה אף במידי דאוריתא אין הכוונה שהמנהג מבטל דין תורה לגמרי אלא הכוונה במחלוקת פוסקים במקרה דאוריתא כגון שרובם הכריעו לחומרא והמנהג להקל או ההיפך, ובכ"א אזל' בתר המנהג כמבואר במהרי"ק ובספר המנהגים. ויש שהכריעו כי בכל כה"ג אין מנהג מבטל איסור ומשמע מדבריהם הן מדרבנן והן מהתורה וכמו שנראה ברא"ש (כלל כה ס"י) והריב"ש (מ"ט וקכ"ב) בנימין זאב (סימן ש"ג) ושאר הפוסקים דסתמו מנהג שיש בו עבירה, קמ"ל איזה שיהא מבטלין מנהג בשביל זה. וכיו"ב כ"כ הפר"ח (מנהגים כלל י') דכל שיש בו חשש איסור אפילו מדרבנן במנהג יש לבטלו יעו"ש.

ועוד רבים דברו בזה הכלל ומשמע בכל כה"ג דיש בו איסור מנהג אינו מבטל הלכה וע"ע ברי"ו (נ"ה ח"ד מד ב) רא"ם (סימן ט"ז) יכין ובוועז ח"א (סימן קי"ח) רדב"ז ח"א (סימן שנ"ט) ח"ג (סימן תע"ב) ח"ד (סימן צ"ד) וח"ח (כ"י או"ח סימן קמא) מהרשד"ם (יו"ד קכ"א) פר"ח (מנהגי איסור כלל ט"ו וחאו"ח סימן תצ"ו סק"י) בית דינו של שלמה (יו"ד סימן י"ט) שו"ת חיים ביד (סימן ל"ו) מהרש"ך (ח"ד סימן מ"ח) נו"ב מהדו"ק (סימן נ"ד) שער אשר (חיו"ד סימן י"א) חקקי לב (ח"א סימן ט"ל) סמיכה לחיים (סימן א') מכתם לדוד (חיו"ד סימן כ"ד) דברי דוד (סימן כ"ד) שבו"י (ח"ב סימן ו') דברי יוסף (סימן ה' ו') נוה שלום (או"ח תקפ"ב) באר עשק (סימן טו"ב) מקור ברוך (סימן א') אדרת אליהו (ריקי ח"ב סימן ב') דעת סופר (יו"ד ע"ט) ראב"ן (סימן שיט) כנסת יחזקאל (סימן ע"ט) נחלת שבעה ח"ב (סימן מ"ב).

מנהגים במקום איסור דרבנן

ז. אבל דעת הרבה מן השיטות שמנהג מבטל הלכה במידי דרבנן כאמור זה בדוקא שהוא במחלוקת הפוסקים אע"פ שלהלכה היה צריך להכריע כהרוב או כאיזה דעה אבל המנהג הכריע כהמיעוט או דעה אחרת אזלינן בתר המנהג, ואף מוכח כן מהב"י (סימן של"ז) כיון שהרמב"ם והרא"ש מסכימים לאסור לכבד קרקע שאינו מרוצף הכי נקטינן אא"כ הוא מקום שנתפשט המנהג להתיר כיון שהוא מידי דרבנן יש להם על מה שיסמוכו יעו"ש. וכן

מוכח מהב"י (בד"ה יו"ד קע"ז) "ולענין הלכה פשט המנהג להתיר בטרשא דרב נחמן והלך אחר המנהג כש"כ שהוא להקל בדרבנן".

ואף אפשר ליישב את דברי המהרי"ק (סימן ט') כפשוטם אף במקום שיש עבירה לכ"ע הולכים אחר המנהג ממש"כ הפרח שושן (או"ח כלל א' סימן ז') דנראה דטעמא ידידה משום דאיסור ברכה שאי"צ אינו אלא מדרבנן כמבואר ברא"ש בשם ר"ת וכיון דנהגו לא מחינן בהו יעו"ש. אך זה ק"ק כי הוא טען דעובר על לא תשא ומשמע במידי דאוריתא, ומאידך במהרי"ק (כ"א) ענין ירושת הבכור שהוא עקירת ד"ת לא אמרינן מנהג מבטל הלכה ואפשר שאם היה דרבנן היה משאיר המנהג ודברי הרב פרח שושן צדקו.

ואיך שיהא כלל זה מבואר גם בראב"ד (מעשר שני פ"א ה"ג) באיסור דרבנן אם נהגו שלא כדין לא מיחו בידם יעו"ש. וכ"כ במזכרת משה (סימן כ"ד) והביא משער אשר ח"א (יו"ד סימן א' וי"א) דכבר ידעי רבנן דבאיסור דרבנן אפילו כל הפוסקים אוסרים אם יש מתיר אחד לא משני מנהג דאמרינן דהראשונים עמדו עלה דמילתא לסמוך עליו יעו"ש. וכ"כ בבאר שבע (סימן כ"ב) י"ל דדוקא כשהמנהג הוא בדבר האסור רק מדרבנן כחליצת הסנדל דמדאוריתא שרי בין מנעל בין סנדל ככה"ג דוקא אין שומעין לאליהו ובכה"ג הוא דאמרינן בירושלמי מנהג מבטל הלכה לא שיהא

כי כבר קבלו עליהם דברי החכם האוסר ואסור להם לנהוג היתר כדאיתא בפסחים (נא.).

ואל תטעה דמש"כ "ואסור להם לנהוג היתר" משמע על מנהגים של איסור אבל מנהגים של היתר אין להתיר אף שיש מנהג, כי מפורש בב"י (יו"ד סימן ל"ו-ל"ז) "כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לאסור להן שומעין אם לא במקום שנהגו כדברי המתירים" יעו"ש. וכיו"ב כתב בב"י (או"ח של"ז) "ולענין הלכה כיון שהרמב"ם והרא"ש מסכימים לאסור לכבד קרקע וכו' אלא א"כ הוא מקום שפשט המנהג להתיר" מפורש הוא דמין הב"י מסכים ואף מחייב להשאיר מנהג בין לחומרא ובין לקולא היפך הוראותיו וכמ"ש בארץ חיים (סתיון כללים כלל ה') עדות מהב"י פה אל פה לגאון מהר"ם גלאנטי יעו"ש. וע"ע במהר"ם גלאנטי (סימן ו' יט וקכ"ד) וכ"ה בזכור ליצחק (הררי סימן עד) משם מהר"ם בן חביב כ"י שתפס כן יעו"ש.

האמנם יש שחילקו בין מנהג שקודם שנתפשטו הוראות הש"ע, כגון צאת הכוכבים כהגאונים ולא כר"ת, וסירכות בבשר, הטמנה בבגדים מבעו"י וכיו"ב ולזה כיון מרן בהקדמתו לבין מנהג שנהגו אחר שקבלנו הוראותיו שע"ז לא שייך ביה מנהג, וטעמא דמסתבר הוא, כי אחר שקבלנו הוראותיו אין המקום להביא מנהג אחר. וכמבואר בחיים שאל (ח"ב סימן ל"ה אות ב') שכתב על כמה מנהגים שהיו

בדבר עקירת דבר מן התורה אלא דבר שהוא דרבנן א"נ אף מהתורה אבל אין איסורו מפורש אבל כשהמנהג הוא בעקירת מצוה המפורשת בתורה לא שבקינן להו בההוא דמנהגה, וצירף שכ"ה דעת הרא"ש והמהרי"ק ומהר"א שטיין ז"ל יעו"ש. וכ"כ בערך השלחן (מעכת מ' אות ח') מנהג נגד איסור דרבנן ויש פוסק אחד לסמוך עליו לא מבטלין אותו יעו"ש. וכ"ה במשא מלך שחילק בין מנהג המבטל ד"ת למנהג באיסורא דרבנן והביאו הפר"ח (שם). וע"ע בשמ"ש ומגן (שם).

וכיו"ב ראיתי למרן הראש"ל ביבי"א ח"י (יו"ד סימן ל"ב) שזכר מהפוסקים הנ"ל והכריח שגם האומרים דבאיסור דרבנן לא מבטלינן מנהגא היינו כשיש מחלוקת בדבר ונהגו כסברת יחיד במקום רבים אבל בדבר המוסכם לכל הדעות בודאי מבטלינן מנהגא וכ"כ הגאון ערך השלחן (או"ח סימן תרנ"א סק"ב) ובקונטרס ספר הזכרון (חומ"מ ח"ג מע' מ' אות ח') ובשו"ת זרע יעקב (סימן ה' ח ע"ד).

מנהגים לפני ואחרי קבלת הוראות מרן הש"ע

ח. ובאותם מנהגים שיש להכריח שבאו ונפסקו קודם הוראות הש"ע כי ע"ז אע"פ שמוסכם שקבלנו הוראות הש"ע בכל מקום וזמן, כבר הכריע בב"י (הקדמה) דאם בקצת ארצות נהגו איסור בקצת דברים אע"פ שאנו נכריע בהיפך יחזיקו במנהגם

דלא כמרן כי בודאי שהיו מנהגים קדומים יעו"ש, מוכח דרק על הקדומים קאי, וכיו"ב כתב בפתח הדביר (סימן רל"ב אות י') שעמד בתמיה בדין סעודה קטנה קודם מנחה גדולה שנהגו להקל כדעת הרמ"א והלא הוא כנגד הש"ע אלא דנהו עלמא עוד קודם מרן מימות ר"ת יעו"ש.

וכ"ה בשו"ת בקש שלמה (אבן דנאן סימן כ"ח) מארץ חיים סתהון (סימן רס"א) באופן דסוגיין דעלמא אזלא כדעת הגאונים ודלא כר"ת ורבנותא דעימא ומרן ז"ל בהדיהו והגם שכבר אבותינו ורבנותינו קיימו וקבלו עליהם ועל זרעם דעת מרן ז"ל מ"מ כמה הלכות ודינים יש אשר לא קבלו עליהם בהם דעת מרן ונשארו נוהגים בהם כמקודם קבלת דעת מרן ז"ל וזו אחת מהם יעו"ש. וכ"ה בשו"ת נחפה בכסף ח"א (דקנ"ד ע"ג) הגם שבירושלים אתריה דמרן ז"ל לא נהגו כוותיה בהך דפסק כר"ת ובודאי שהוא מנהג קדום קודם שנתפשטה קבלת הוראות מרן ולא קבלנו עלינו הוראתו בדין זה יעו"ש. וכ"כ בספרו גט מקושר (קח:) והביאו מרן החיד"א במחבר"ר (ס"ס רס"א).

וכיו"ב כתב בשואל ונשאל ח"ג (יו"ד סימן ר"ו) דאע"ג שהוא נגד דעת מרן י"ל דכן נהוג טרם נתפשטו הוראות מרן דאז אין לדחות המנהג מצד דברי מרן גם שהוא להקל וכו' ומהאי טעמא כ' השו"ג (כלליו אות ט"ו) כמה מנהגים שנהגו בעיר נגד מרן

דאולי מנהגים טרם שנתפשטו דברי מרן ז"ל עי"ש. וכ"כ בשו"ת ישמח לבב (חיו"ד סימן כ"ד) לענין החמאה שמנהגנו להתיר בשופי ומעולם לא נשמע שום אדם קטון וגדול שלא לאכלה והוא מנהג פשוט ושכיח ואין להרהר עליו והמנהג כנראה נתייסד על סברת רבינו פרץ שהביא הטור שמתירה בלי פקפוק ואע"פ שמרן ז"ל לא פסקה אלא אחר ביטול לא נהגו כמותו כדיני הטריפות שכ' הראשונים שהוא מנהג קדום קודם שנתפשטו הוראות הש"ע עי"ש. וע"ע ביפה ללב ח"ב (סימן ל"ז) ובזכור ליצחק (הרי"ר סימן ע"ד) שערי רחמים ח"ב (יו"ד סימן לא') כפי אהרון ח"א (אה"ז סימן י"א) וח"ב (יו"ד סימן י"ד) כה"ח (סופר או"ח תס"ח אות נ"ח) זב"ץ (תשובות יו"ד סימן י"ז) צי"א (ח"י"ז סימן ס"ב) מנחת שלום ח"ז (סופר סימן ב' ו') דברי חכמים (או"ח סימן פ"א) ועוד רבים.

ונ"ל שהיסוד לידע אם זה מנהג קודם הוראות הש"ע או לאו, הוא בישי פלוגתא דרבנותא בראשונים המתבטאת במחלוקת מרן ורמ"א, כך שאם המנהג כהרמ"א בשם איזה ראשון מוכח דהוא קודם להוראות הש"ע ויש להשאר בו, ומה דאמרו דאנן אתכא דמרן סמכינן וקבלנו דעתו והעושה היפך דבריו ראוי למחות בידו וספרדי שהיקל כדעת מור"ם נגד חומרת מרן בעי כפרה יעו"ש, כמ"ש הפתח דביר ח"ג (ל:) והפנים מאירות והביאם בשם הגדולים (מערכת ט' אות יב') וביבי"א ח"א (או"ח סימן מ' אות ג') יעו"ש, זה בדוקא בלא

מנהג קדום אלא מנהג אחר קבלת הוראות הש"ע.

ונראה שלזה כיון הגרי"ח זיע"א ברב פעלים ח"ב (חו"מ סימן ג') דאע"פ דבתריה דמין ז"ל גרין הן בדיני איסור וממונות חוץ מאותם דברים הידועים לנו שפשט המנהג בעירנו כדעת הרמ"א בהג"ה או כדעת שאר הפוסקים הפך דעת מין ז"ל דאז אזלינן בתר המנהג הן להקל והן להחמיר וכן נמי בדיני גיטין וקידושין המנהג ברור פה עירנו למיזל לחומרא אפילו בדבר שפסק מין להקל וכמ"ש הגאון מהריט"א ז"ל וכו' יעו"ש.

ומשמע שנהגו כמור"ם כיון שהוא מחלוקת קדומה יותר ומסתמא כל מנהג שונה מהוראותיו יסודו מראשונים וקדמונים האמנם במידה ומין ומור"ם בהג"ה פסקו והמנהג אחרת משניהם ואפשר לתלות כן באיזה ראשון, וכתב מין החיד"א בטוב עין (סימן יח' אות ג') שצריך שתהא קבלה מרבותיהם הקדמונים שהיו מורים כן קודם מין והרמ"א הא לאו הכי צריכי לברך ברכת החמה ולא כהערוך יעו"ש. וע"ע בגינ"ו (חאו"ח כלל ג' סימן כ"ו) ובשו"ת בני בנימין (דף כח.).

והיה מצב לטעון גם במנהגים מאוחרים יותר שנתייסדו אף אחר קבלת הוראות מין אזלינן בתר המנהג, ולא גרע מדברי המהרי"ק (סימן ט') והשמש צדקה (או"ח סימן י"ד) והמהרשד"ם (יו"ד קצ"ג) אף

במנהג שיש בו נדנוד איסור (היינו שלא נפסק הלכה כאיזה פוסק) אמרינן מנהג קובע כדגרסינן בתענית (כח.), ולכך אף שאנו הספרדים קבלנו הוראות הש"ע והעושה היפך דבריו חייב כפרה וכיו"ב עובר על ההלכה, מ"מ מנהג עוקר הדברים.

וביותר מוכח מהרב פרח שושן (או"ח כלל ג סימן ד') שכתב וכיו"ב הרבה דעבדינן הפך סברת הרמב"ם אע"ג דאתריה הוא וכן בכמה דברים עבדינן הפך סברת מין הש"ע והטעם נראה שהוא ע"פ מש"כ הרשב"א בתשובה (סימן רנ"ג) דאע"ג דבמקומות שנהגו לעשות מעשיהם ע"פ חבור הרמב"ם וכדומה דיש לעשות ע"פ בין להקל בין להחמיר מ"מ אם יש חכם אחד וראוי להוראה ורואה ראייה לאסור מה שהם מתירים או ההיפך יכול לעשות בהוראותיו עי"ש.

והוא בק"ו שאם יש מנהג אחר ממין מסתמא הוא בא כגאון ובעל הוראה שאחריו יכולים להמשיך במנהג זה. וגם באור לציון (ח"ב מבוא ענף ג') רוצה לצדד כן שאין לחלק בין מנהג שהונהג קודם זמן מין, לבין מנהג שהונהג לאחר מין יעו"ש. וכיו"ב כ"כ בשו"ת שמש ומגן ח"ג (או"ח סימן כ"ז) וציין למהר"ח אבולעפיא ז"ל והביאו בס' מנהגי החיד"א בהקדמתו שאילו מנהג שנתייסד אחרי מין נגד הש"ע אין למחות ביד הנוהגים כן ואפילו במילי דברכות שפסק מין שלא יברך ונהגו לברך אין למחות בידם יעו"ש.

אבל למעשה אחה"מ ברור לי כדעת רוב האחרונים שמצדדים מנהג כנגד הוראות מרן הש"ע הוא שריר וקיים בדוקא מנהג קדמון לפני קבלת הש"ע עליהם, משא"כ במנהגים חדשים שאין להתיר, ויש לזה יסוד גדול כמצינו לחק"ל שהוב"ד בסמיכה לחיים (חיו"ד סימן ד') שאם נהגו להקל כסברת האומר כן אין המנהג מועיל אלא כשנתסדר ונתפשט מזמן הרבנים הקדמונים שיהא בידם הכח להכריע במחלוקת פוסקים, אבל בדורותינו שנתמעטו הלבבות ואין בנו הכח להכריע נגד דעת רוב הפוסקים אין המנהג שנהגו להקל מועיל כלל ונחשב כטעות יעו"ש. ה"ה הכא אחר שנתפשטו הוראות הש"ע מניין יש לנו הכח להכריח ולהכריע מנהג מחודש כנגדו. וכמ"ש ביבי"א ח"ט (או"ח סימן ק"ח) דמי שם פה להנהיג חדשה בארץ שלא כדבריו להקל וכ"כ במאורי אור (בן נון דף קמו.) שכל מנהגים הנוספים על פסקי ומנהגי הש"ע אינם כלום והמקפיד עליהם קרוב הוא לאיסור כל תוסף יעו"ש. ועוד שם במנהגים המאוחרים לא נקבעו על פי חכמים הבקיאם בהוראה, כי חכמי תורה ותיקים מסתמא לא יורו וינהיגו היפך פסקי מרן, וע' להגאון מהריק"ש בשו"ת אהלי יעקב (סי' ו.) ועדיין צ"ע בכ"ז.

מנהגי מרוקו בארץ ישראל

י. ועתה יש לבאר שיהדות מרוקו ידעה עליה לארץ ישראל עוד לפני הקמת המדינה כנודע אצל ראשי קהילות מפורסמות ורבנים חשובים, ואף בזמנים

המאוחרים יותר כשנת התרס"ח אכלו לעלות עוד כמה עשרות משפחות שהתישבו בעיקר בירושלים והקימו לעצמם ועדי עדות וכיו"ב. אבל התפנית החשובה ביותר היה בזמן הקמת המדינה שהחלה להחמיר את מצבם של היהודים במרוקו מחמת הקמתה של המדינה וזה התבטא בפעילות טרור כנגד התושבים, ולכך החלו לעלות גל מסיבי של שמונים וחמש אלף איש בין השנים תש"ח לתשט"ז, ולאחר מכן עד שנת תשכ"א עלו עוד שלשים אלף ועד שנת תשכ"ז עלו עוד מאה ועשרים אלף, ובמלחמת ששת הימים עלו עוד חמש עשרה אלף איש.

סה"כ למעלה מרבע מליון איש עלו ממרוקו, כולם היו ציונים חלקם היו דתיים לאומים וחלקם היו פגועי אליאנס, וחלק הגדול מהעולים שוכנו במעברות וערים חדשות שהקימו כגון דימונה ירוחם נתיבות בית שאן ועוד קיבוצים ומושבים, וחלקם התערבבו בערים הגדולות דאז ירושלים טבריה יפו וראשל"צ, ובכל המקומות על אף שהתערבבו מעט במסחר ותרבות הישראלית המקולקלת, לא התערבבו במנהגי הדת ונוסחי התפילה שלהם ורובם המשיכו מסורת אבותיהם עוד מימי קדם ובעצת חכמיהם וראשי ועדותיהם הקימו קהילות ובתי כנסיות מיוחדים ליוצאי מרוקו.

ומסתבר שלא שייך בשימור המסורת בארץ ישראל כל אחד ועדתו "לא

תתגודדו" משום שהוא כשני בתי דינים בעיר אחת, אחד מורה כב"ש ואחד מורה כב"ה וכדאיתא ברשב"ץ ח"ג (סימן קע"ט), א"נ דאע"פ שבארץ ישראל וסביבותיה שקבלו עליהם הוראות הרמב"ם ומרן הש"ע שהם מרי דאתרין ועל פיהם יחנו ויסעו כנודע אצל האחרונים קבלת הש"ע לכל הדורות עלינו ועל זרענו עד עולם, מ"מ אותם שבאו בעלי מנהגים קדומים לכאורה ע"פ הב"י בהקדמה אין להם לשנות מנהגם, כי הוא לא דיבר על אותם שנהגו בחו"ל שישארו במנהגם, אלא סתם ולא פירש, ומשמע בכל המקומות כולל בארץ ישראל ובצפת א"כ ק"ו אף הבאים למקומות אחרים ולאר"י לעולם ישארו במנהגם.

מתבטל למקום, וע"ע ביבי"א ח"ה (או"ח סימן ל"ז).

א"נ ממה דאמרינן בגמרא (ב"מ פג.) וליחזי היכי נהיגי, בעיר חדשה, וניחזי מהיכא קא אתו, בנקוטא יעו"ש. ובנ"י (כאן) משם הרשב"א והראב"ד מדאמרי' הכא וניחזי מהיכא אתו כלומר וינהגו כמנהג אותו מקום שבאו משם, משמע שכל עיר חדשה אם וידוע מהיכן באו הכל כמנהג אותו מקום שבא משם. וע"ע במור"ם (הג"ה חו"מ של"ו), מוכח היה שהבאים ממרוקן לאר"י ולא שכנו בערים חדשות לגמרי, הם מתבטלים לאנשים הקודמים מהם ולמנהגי המקום.

אבל מצינו בש"ע (יו"ד סימן רי"ד ס"ב) בקבלת הרבים עליהם ועל זרעם וכו' וכן הבאים מחוץ לעיר לדור שם, הרי הם כאנשי העיר וחייבים לעשות כתקנתן ואף בדברים שהיו אסורים בהם בעירם מפני מנהגם ואין מנהג העיר שבאו לדור בה לאסור הותרו בהם אם אין דעתם לחזור יעו"ש. קמ"ל באין דעתם לחזור נוהגים כמנהגי המקום שבאו אליו שנעשה כבעלי המקום וכמבואר בש"ע (או"ח תקע"ד ותס"ח ותצ"ו) והוא מש"ס (חולין יח:) וראשונים על הסוגיא, ומשמע אפילו כקולי מקום שהלך לשם (מג"א תס"ח סק"ט משם התוס' רא"ש וגם לשיטת הרמב"ם לאפוקי שיטת הש"ך ביו"ד דלרמב"ם שיטה אחרת בזה, ועיין בביאור הלכה שלמעשה כו"ע מודו שהוא

והם דברי מרן בשו"ת אבקת רוכל (סימן רי"ב) שכתב בדין ריאה הסרוכה במקום חיתוך האונות לבשר שבין הצלעות, שבארצות אשכנז נהגו להטריף אי הקהל האשכנזי שהגיע לכאן ראוי להחזיק במנהג אבותיהם ולאסור אותה, והשיב ע"פ הגמרא והפוסקים שזכרנו לעיל שכל איש היוצא ממקום שמחמירים למקום שמקילין ואין דעתו לחזור למקומו אינו נוהג כמנהג מקום שיצא משם אלא כמנהג המקום שהלך לשם.

ועוד שאין לטעון שמא הכל נאמר ביחיד שאז בטל הוא למקום אבל כשנמצא במקום שנוהגים להקל קהל מסויים שבאו ממקום שנהגו להחמיר אינם בטלים לגבי המקום, וליתא אלא כשם שיחיד צריך

לבטל מנהג מקום שיצא משם לגבי רבים
 במקום שהלך לשם כך רבים צריכים לבטל
 מנהג מקום שיצאו משום לגבי מקום
 שהלכו לשם אם הם מרובים מהם וראיה לו
 מהגמרא ב"מ וניחזי היכי נהיגי בעיר
 חדשה וכו' וכתוב בנ"י מדאמרינן הכא
 ונחזי מהיכא אתו כל' וינהגו כמנהג אותו
 מקום שבאו משם שמעינן דכל עיר חדשה
 אם נודע רוב אנשיה מהיכן באו הכל כמנהג
 אותו מקום שבאו משם והוא שיטת
 הרשב"א והראב"ד ע"כ.

הרי בהדיא אע"פ שרבים הם הבאים
 ממקום שנוהגים מנהג א' בטלים הם
 לגבי מרובים מהם שנהגו מנהג אחר, ויותר
 מזה שדקדק מהגהות אשירי בשם האו"ז
 דהיכא שקדמה קביעות כת אחת לחבריתה
 אע"פ שהכת האחרונה מרובים מהקודמים
 נראה דבטלים הם לגבי הראשונים וטעמא
 רבה איכא במילת' דכיון דאלו קדמו
 קביעותם בעיר כל הבאים לדור שם טפלים
 הם.

ומהכא הכריע שבנדו"ד שלפנינו עדיפא
 מינה שבתחילה באו ספרדים
 ואשכנזים לדור בפליבניה והספרדים היו
 מרובים על האשכנזים והיה לאשכנזי לנהוג
 כמנהג הספרדים בין להקל ובין להחמיר
 ואפילו שאח"כ נתוספו על הראשונים
 לעולם הספרדים מרובים ואפי' אם היו
 מתרבים האשכנזים על הספרדים צריכים
 האשכנזים לנהוג כמנהג הספרדים לפי שהם
 בטלו לספרדים הראשונים עכ"ד.

ומדבריו נמצא שהמרוקאים שזכו לעלות
 לאר"י על דעת להשתקע בארץ
 הקודש נעשו כשאר התושבים הקודמים
 להם בין להקל ובין להחמיר ולכאורה גם
 אסור להם לשנות מהמנהג המקובל באר"י
 כי הם נתבטלו, והוי כקמא קמא בטיל,
 והוא בדוקא שבאו לערים הגדולות שקדמה
 קביעות אפילו מועט אע"פ שאפשר
 שהמרוקאים היו רבים על המקומיים מ"מ
 העיקר הוא מי קודם היה ראשון בארץ
 כמבואר בהג"א משם האו"ז.

אבל בנתישבו בערים חדשות כמו שנודע
 שבאו רוב המרוקאים למעברות והם
 אלו שפתחו את הערים כבית שאן, נתיבות,
 דימונה, ירוחם וכיו"ב בשאר המושבים
 בנגב ובצפון, עליהם אין מחלוקת ובודאי
 שהם לא מתבטלים, וכמ"ש מהרח"ך
 בירחון אור תורה (שנה א' סימן ק"ז)
 שהעולים מחו"ל במקומות שנהגו לברך על
 ההלל בר"ח והתישבו בערים הגדולות של
 א"י הרי נתבטלו לגבי תושבי א"י וקמא
 קמא בטיל אא"כ נתישבו בעיר חדשה
 וכולם באו לשם בבת אחת אז יברכו על
 ההלל בר"ח יעו"ש. והביאו ביבי"א ח"ח
 (או"ח סימן נ"ו) וזכר את דברי הנאמ"ן
 שליט"א שבכ"א לא כדאי להכנס לחשב
 ברכה לבטלה כנגד הרמב"ם ומרן ונגד
 מנהג א"י, ויעו"ש שזה ג"כ דעת היבי"א
 שאין לחלק בין עיר חדשה או לא, כולם
 בטלים ומבוטלים למנהג אר"י, וזכר גם
 דברי יחו"ד (חזן ח"א סימן י"ט, וח"ג סימן ה')
 שתושבי מרוקו שעלו לא"י אל יברכו יותר

על קריאת ההלל בר"ח יעו"ש. וכ"כ באוצר המכתבים ח"ג (אלף תתקמ"ג) ובכך בהיותנו במרוקו היה המנהג שוה בכל המקומות לברך לכן אי אפשר לשנות אך פה בארץ מאחר שכולם נהגו שלא לברך טוב וישר לילך במנהגם שלא לברך הן מצד שאין הברכות מעכבות וסב"ל יעו"ש. בלא חילוק של עיר חדשה.

ואתה"מ הוראה זו היא פלא גדול, ושיטה מחודשת, כי במפורש כתב באבקת רוכל דקמא קמא בטל בדוקא שהיו שוכנים מקודם אנשים אחרים, קמ"ל בעיר חדשה שלא נוצר שם שום מנהג לא שייך הכי, והוא ש"ס מפורש (ב"מ פג.) וא"א לחלוק ע"ז. הכא במציאות לאותם המרוקאים או התוניסאים שהגיעו לערים אלו שלא היה שם שום מנהג מפורש, כי הכל היה שומם או בידי נכרים שנסתלקו מהמלחמה, הרי שאי אפשר ליקח מהם המנהג הקדום ואפילו בברכות, דבמקום מנהג לא אמרינן סב"ל.

ונמצא שדברי המהרח"ך אמת ויציב, וכבר כתב כ"ז בשמחת כהן (או"ח סימן ק"א) אחר שהביא דברי הפר"ח בעיר חדשה כתב וא"כ בעיר עזתה (נתיבות) שהיא עיר חדשה וכולם באו בבת אחת מחו"ל שמנהגם לברך, צריכים לנהוג כך. וכן בכל מושב חדש שבאו מגין שלם ונתיישבו בו צריכים לנהוג כמנהגם. ודוקא בעיירות

הגדולות דמסתמא באו אחד אחד וקמא קמא בטל כנז"ל יעו"ש.

ודע שבכלל ועל כל מהלך זה של האבקת רוכל (סימן רי"ב) יש עקולי ופשוטי ורוב הפוסקים לא תפסו שיטה זו, כהמציאות של זמנינו וקנהוג באר"י שהאשכנזים הולכים כמנהגם והספרדים כמנהגם, והתימנים כמנהגם, והרבה גם מעדות המזרח שמרו על מנהגייהם בלא לזוז אף נגד מנהג ירושלים, ומנהג זה הוא מנהג העולם, ואסור להוציא עליהם ועלינו לעז.

כי כד מעינן שפיר אשכחנן דלא דמי נדו"ד לההיא דפ"ק דחולין דהתם מיירי ביחיד או יחידים שעקרו דירתם משא"כ יוצאי מרוקו ושאר הארצות שבאו מארצותיהם בתורת קהילות בכגון האי לא אמרינן קמא קמא בטל, משום דמרוכים ומרובים היו בכל פעם ופעם, והם כדין עיר ועיר.

ואף לדידן דבתריה דמרן גרין מפורש הוא בתשובה אחרת (אבקת רוכל סימן ל"ב) אותם שנהגו כהרמב"ם בקולותיו ובחומרותיו דור אחר דור מהו לכופ אותם לנהוג כהר"י ושם השיב מי הוא זה אשר ערב לבו לגשת לכופ קהלות שנוהגים כהרמב"ם ז"ל וכו' ומה גם אם נהגו אבותיה ואבות אבותיהם שאין לבניהם לנטות ימין ושמאל מהרמב"ם ז"ל ואפילו רבו באותה העיר קהלות שנוהגים כהרא"ש וזולתו אינם יכולים לכופ למעוט הקהילות

שנוהגים כהרמב"ם ז"ל לנהוג כמותם, וליכא משום לא תתגודדו דהואיל וכל קהל נוהג כמנהגו הראשון הוה ליה כשתי בתי דינים בעיר אחת וקי"ל כרבא דהיכא דאיכא שתי דיינים בעיר אחת אלו נוהגי' לאסור ואלו נוהגים להתיר אין כאן משום לא תתגודדו כדאיתא פ"ק דיבמות וכל קהל וקהל כעיר בפני עצמו שאין בני קהל אחד כופין לבני קהל אחר וכ"כ מוהר"ר דוד הכהן ז"ל בתשובותיו יעו"ש.

והניף ידו שוב (אבקת רוכל סימן קצ"א) כל בני קהל וקהל כעיר בפני עצמו הוא וכשם שאין בני עיירות אחרות יכולים לכופ' לבני העיר אחרת שיהיו נגררים אחריהם בהסכמתם כך אין בני שאר קהלות יכולי' לכופ' לקהל אחר להיות נגררים אחריה' בהסכמתם אפילו אם כולם בעיר אחת וכן המנהג פשוט יעו"ש.

וכמבואר כ"ז גם בשו"ת מהריב"ל ח"ג (סימן י"ד) על אותם שבאו גרושים מאדום עם רב קהילות קהילות לא אמרינן יעו"ש. וכ"כ המהרשד"ם (יו"ד סימן מ') ולקוצר השגתי טעם בזה כי אפשר שלא אמרו זה רק ביחיד או יחידים שבאו למקום החומרא שהם בטלים לגבי בני העיר אשר באו שם וכ"נ לדקדק מלשון הר"ן בתשובה סימן י"א וכו' אבל כאשר הם קהל בפני עצמם הרי הם כאלו יושבים אלו בעירם ונוהגין כמנהגם ואלו בעי' ונוהגין כמנהגם ואין כאן מקום ללא תתגודדו יעו"ש. וכ"כ מהר"י קאשרטו (הגה' יו"ד סימן רי"ד)

ובשו"ת פנים מאירות ח"ב (סימן קל"ג) "עכשיו שיש קהל אשכנזים והם עם קודש בפני עצמם אלו ינהגו כמנהגם".

והפר"ח (מנהגי איסור סימן תצ"ו אות י"ט) כתב ע"ד ולדידי אין דבריהם קיימים אלא כשבאו ונעשו קהלה אחרת בקושטא, דהשתא אכתי הם מחויבים בתקנותיהם הקדומות דכל קהל יש לו דין עיר וכמ"ש הרא"ם ח"א סימן י"ג ומוהר"ך יעו"ש. וכ"ה במשנ"ב (ביאו"ה תס"ח) ומבאר דקהלה שיש לה מנין ומתפללים שם בכל יום בציבור ויש להם מו"צ ומקוה וכדומה בכל קהלות ישראל יש לה דין עיר לעצמה עי"ש. וכ"כ החת"ס (ח"ו סימן א'), וע"ע בשו"ת שרידי אש (ח"ב סימן י"א) ובמנח"י (ח"ד סימן פ"ג) ארץ חיים (סתהון כלל כ"ד).

וכ"כ בשו"ת שמחת כהן (ח"מ סימן י') במחלוקת הפוסקים בשתי קהלות בעיר אם נדון כל קהל מהם כעיר בפני עצמה לענין שאין הרוב יכול לכופ' למיעוט. וכבר הכנה"ג בח"מ סימן רל"א הגה"ט אות ק' אסף וקיבץ דעות הפוסקים בזה מערכה לקראת מערכה ולדידן דבתריה דמרון גירי הנה הכנה"ג שם כתב דדעת מרן בתשובה כ"י דכל קהל הוי כעיר בפני עצמה וכו' ועוד נראה דבנדון דידן כיון דיש לכל קהל דיינים בפני עצמם כ"ע יודו דכל קהל יש לו דין עיר בפני עצמה וכו' וכ"כ הרב מטה שמעון (שם הגה"ט אות צ"ד) בשם מהר"א נחום בתשובה כת"י דכשיש מרביץ תורה לכל קהל בפני עצמו על פיו יצאו ועל פיו

יבואו אפשר דכ"ע מודו דחשיבי כעיר אחת בפני עצמה וע"ש באות צ"ט בשם מהריט"ץ סימן ק"ס ע"ש.

וכיו"ב כ"כ בשו"ת רב פעלים ח"ג (או"ח סימן כ"ט) על אנשי עמארה יע"א כולם הם מאנשי בגדד שהלכו והתישבו שם כי היא עיר שנתישבה מחדש, והרי הם חייבין לעשות כמנהג אבותם ואבות אבותם שלא ישתמשו בכלים אלו, כי אם ע"י הכשר של עירו ואין יכולים לנהוג היתר הפך מנהג אבותם עי"ש.

ולמעשה אנו יוצאי מרוקו איננו צריכים בדוקא ליסוד הזה של המעברות או הערים החדשות בארץ ישראל שע"ז ודאי חייבים לנהוג כאבותם, אלא שאבותינו באו בקהילות גדולות מאוד ומאוחדות עם רב וש"ץ גם לתוככי הערים הגדולות והם נחשבים לבני עיר אחרת או כנדון של עיר חדשה וכמבואר, וזה כדעת רוב הפוסקים שניכר כי הכריעו כאבקת רוכל בסימן ל"ב ולא כסימן רי"ב.

וכנודע שזו גם משנת מרן המהרש"ם זיע"א בכל ספריו לחזק המנהגים גם בארץ ישראל וכמ"ש בשמ"ש ומגן ח"ב (סימן ל"ד) "מיום בואי לארץ ועד עתה וכו' לא שיניתי שום מנהג ממה שהייתי נוהג במרוקו" וכיו"ב כ"כ בשמ"ש ומגן ח"א (או"ח סימן מ"א) ח"ג (או"ח סימן כ"ז-נ"ט) אם כל הקהל מרוקאי או רובו אזי תשארו במנהג מרוקו

שהוא משובח ומפואר לומר כל דבר במקומו יעו"ש באורך על כל הפיוטים במקומם. והביאו בדברות אליהו ח"ז (סימן א') והוסיף מדברי המהרש"ם בע"פ שאין לבטל שום מנהג ולא טובים אנו מאבותינו וכל גדולי מרוקו לדורותיהם זה מאות בשנים אף אחד לא הרהר לבטל שום מנהג וק"ו אנן יתמי דיתמי ואין לנו רשות לבטלם ולא לשמוע לשום חכם בזה יהא אשר יהא.

ושמעתי גם בשם הגאון הרב בן ציון אבא שאול זצ"ל שהיה מורה שכל אחד ימשיך במנהג אבותיו כגון ברכה על נרות שבת קודם ההדלקה שיעשו כמנהג אמותיהם ואפילו בארץ ישראל. ובאמת שכבר רמז בזה בסוף מבוא להוראה באור לציון ח"ב. ולא קשה שבכמה מקומות כתב שיש ג' מנהגי קהילות בלבד ספרדים אשכנזים ותימנים ומשמע שאין דבר כזה באר"י מנהג מרוקו, אך באו"ל ח"ב (פ"ה הע' י"א) מפורש תפס יסוד זה במקום דלא תתגודדו שהוא במנהג קהילות אבל במה שעושה האדם בביתו אין בזה משום לא תתגודדו כיון שאין הדבר ניכר ולא שייך ביה אגודות אגודות יעו"ש. וכיום ראיתי גם בס' אשרי האיש (או"ח פ"א) מתורת הגרי"ש אלישיב זיע"א שכתב יש למרוקאים דין קהילה בפני עצמה ואינם בטלים במנהגם לשאר עדות הספרדים שבעיר יעו"ש. ודפח"ח, וע"ע בשו"ת יבי"א ח"ג (אה"ז סימן י"ט) שכתב כן על התימנים "מלבד שהתימנים נחשבים לקהל בפ"ע ודיינינן להו שפיר כדעת הרמב"ם" והוא קצת פלא

כי זה סתירה למשנתו, ואפשר לישב דבריו אך זה לא העת.

וידעתי דברי הרב גינת ורדים (חיו"ד כלל ג סי' ה) שנשאל בכגון זה על אותם האשכנזים שמתגוררין עתה במצרים איך יהא משפטן בחג הפסח אי חייבים לנהוג כחומרת בני מקומן או פקע חיוביהו, והשיב דעיקרא דהך מלתא בפ"ק דחולין (יח:) והסיק אחר פלפול כשאין דעתו לחזור מותר לו להקל כקולי מקום שנשתקע בו ואפי' בצד של איסור תורה כי מוגמרת הוי נבל ואין לומר שהמקל בזה אינה משנת חסידים אלא אדרבה המחמיר בזה אינו אלא מן המתמיהין ומעשה בורות כי מי לנו גדול בחסידות כרבי זירא שהיה מחסידי בבל, והאי כללא כ"כ הרשב"א והרא"ש והר"ן ומהר"ם אלשקאר (סימן מ"ט), ועפ"ז למאי דאתנין עלה שורת הדין נותנת על בני אשכנז שמתגוררין אצלנו לתת להם כקולת מקומנו כיון שנשתקעו בו וחשיבי כבני המקום שדרין בו.

וכל זה אינו ענין רק ליושבין בחו"ל אבל בירושלים ת"ו שיש להם ב"ד לבדן והם ידועין לקהילה בפני עצמן חייבין לנהוג כמנהג מקומן, והבא מחו"ל לא"י לירושלם ת"ו לאו כל כמיניה לומר שלא יחשב מבני קהלו דכיון דיש ב"ד קבועין בירושלים הנהגין כחומר מקומו, על כרחו הוא נגרר אחריהם ודוקא בירושלים שיש שם ב"ד קבועין לאשכנזים, אבל בשאר ערי ישראל אינם נגררים אחר ירושלים ת"ו כי אפי'

בב"ד גדול כרב ושמואל לא חשו לו בני מחוזא והתירו המוגרמתא ואמרו נהרא נהרא ופשטיה.

וכעין זה העיר באיש מצליח (ח"ב אה"ז סימן מ"ד) לפי האמת הדבר ברור שכל כפר ומושב המתייסד ומתיישב באר"י אם בידי אשכנזים או ספרדים הוא נגרר אחר עיר הבירה ירוש"ת שמעולם יש בה שתי קהילות נפרדות וסדנא דארעא חד הוא, ואין למייסדי הכפר הראשונים שום דין קדימה לקבוע בו מנהגיהם לכל הבאים אחריהם, דגופא בתר רישא גריר, וכמו שהאשכנזים שבאו בו עכשיו הולכים בעקבות הקהילה האשכנזית הגדולה שבירושלים, כך שיבואו בו למחר הספרדים ילכו גם הם בעקבות הקהילה הספרדית הגדולה שבירושלים ע"כ.

ונמצא לשיטתם ודעתם לעולם ישנם רק שני קהילות ספרדים ואשכנזים שיש להם ב' בתי דין בירושלים ובכך כולם נגררים אחריהם, אבל אין שום פילוג מבני הספרדים מרוקאים פרסים ועירקים וכיו"ב כי כולם בטלים לירושלים מקום שיש בו ב' בתי דינים. אך למעשה כמבואר שאין החילוק בדוקא על בתי דינים ויותר על קהילות ורבותיהם שבאו כאחד ואינם בטלים אחד לקהילה שלו וכמ"ש מרן באבקת רוכל (סימן ל"ב).

ועוד ידעתי השיטה של הרב שואל ונשאל ח"ג (יו"ד סימן רמ"ג) לענין מי שבא

ממקום שאסרו בנפיחה והלך למקום שנהגו לאכול בנפיחה אם יכול להקל בזה, והשיב שאפילו בדעתו לחזור ולהשתקע אסור לו לאכול דע"כ לא כתב מרן רק בדבר שהוא אסור מצד חומרא ומנהגא אבל בנ"ד שהדבר איסורו מדינא לדעת מרן ורוה"פ ז"ל בכי הא ודאי חייב לנהוג כן לעולם וכ"ה להרב משא מלך במנהגי איסור חקירה יו"ד שכ"כ להדיא עי"ש. וכן ראה להרב זרע אמת ח"ג (סו"ס קכ"ב) שכתב בשם הרב אביגדור והביאו בכנה"ג או"ח תס"ח דאם נהגו איסור משום דס"ל דיש איסור דאוריתא יש להם לנהוג כמנהג מקומם לחומרא אע"פ שהלכו להשתקע במקום אחר עי"ש. וכ"ש וק"ו בנ"ד דלדעת מרן ורוה"פ רוב מנין ורוב בנין הנפיחה אסורה וכן הסירכות וכו' אין להקל אפילו שהלך ע"מ להשתקע וזה דלא כהשיב משה (ח"ב סימן ל"ב) דאם דעתו להשתקע שם ואינו חוזר למקומו אוכל עמהם עי"ש.

והוא חידוש, ולפענ"ד אין מקום לדבריו אחה"מ, כי לדעת כל הפוסקים כל איש היוצא ממקום שמחמירים למקום שמקילין ואין דעתו לחזור למקומו אינו נוהג כמנהג מקום שיצא משם אלא כמנהג המקום שהלך לשם ולא שנא חומרא, קולא, סייג או דין, חומרא או קולא, וכמ"ש בגינת ורדים (שם) דכללא דמלתא דלשני הפירושים ליכא פלוגתא לענין דינא שהכל תלוי בדעתו לחזור או אין דעתו לחזור ואפילו באיסורי תורה וכמבואר במהר"ם אלשקאר (סימן מ"ט), ועוד שרבי זירא דאכל

מוגרמתא לפי שהיתה דעתו מותרת והיה נוהג בה איסור בבל לפי שהוא אתריהון דרב ושמואל אבל כשעלה לא"י ולא היה דעתו לחזור כיון דהוא הוה ס"ל דהי' מוגמריתא שריא הרי היא לו בא"י כהיתר גמור, ומוגרמתא היא נבילה ויש בה צד איסור תורה. וע"ע בשו"ת יבי"א ח"ה (אורח סימן ל"ז אות ה') שדרך ג"כ בקרוב לזה.

ואיך שיהא הרבה בימינו באים בטענה שכמעט וכל מנהגי מרוקו יש בהם חשש איסור, ומנהגים שאינם נכונים להלכה, וכעניית ב"ה ב"ש בברכות אף לצאת יד"ח וה"ה הדלקת הנר לפני הברכה בשבת, ברכת הלל בר"ח וכיו"ב בשאר הענינים, ומשתמשים בדברי הריב"ש (סימן מט קכב שפח שפט שצ) שכל שיש חשש איסור אפילו מדרבנן במנהג שנהגו יש לבטל המנהג וכמ"ש הפר"ח (תצ"ו כלל י') מכלל שאם הלכה אינה רופפת בידך לא משגחין במנהג הציבור וכל דאפשר דצייתי לן מבטלינן מנהגא יעו"ש, וכמ"ש כ"ז בזרע אמת (ח"ג סימן ס"א) ובעין משפט (חאו"ח סימן א') ובשבו"ת יעקב (ח"ב סימן ו') חקקי לב (או"ח סימן ו') נוה שלום (סימן תקפ"ב) משא חיים (אות ס"ב) וכולם חדא ס"ל דכל מנהג שלא כדין אפילו בלית ביה חשש דרבנן צריך לבטלו.

אך אחה"מ למצטטים דברי האחרונים הנ"ל שלא קרב זה אל זה, וחבל להוציא לעז על מנהגי מרוקו שהם כאילו בטעות וסרך איסור מהתורה או מדרבנן חלילה וחס

לעשות גאוני ארץ שהיו שם והנהיגו עדתם כע"ה, וכבר אמרתי שיהדות מרוקו הגדולה כוללת היא ועולה על כלל שאר יוצאי עדות ארצות האיסלם ביחד הן בכמות החכמים שבה ואיכותם, ובכך בודאי שהאומר מנהגי מרוקו יסודם באיסור אינו יודע כלום וכנראה שחבלי קנאה נתפסו בו.

ועוד די"ל מה שאמרו החכמים הוא בדוקא במנהגים שיש בהם סרך איסור ולא ענף בפוסקים, משא"כ במנהגים שיש בהם ענף בפוסקים של ראשונים והמנהג הכריע כמנ"ד, ומי אמר שבדורנו צודקים יותר מדורם, ומי בכלל יכול להכריע כפוסק זה או אחר, ולומר על השני טועה בדבר משנה אם אין הכרעה ברורה ולא הלכה רופפת, ע"כ אנו אין לנו רשות לשנות מנהג כי מתברר גודל תורת הקדמונים שהכריעו והנהיגו את העם כך במרוקו ובשאר הארצות, בפרט שכמעט וכל מנהגי מרוקו יש בהם שורש בש"ע שאנו קבלנו הוראותיו הן באמירת ב"ה ב"ש והדלקת הנר וכיו"ב שביארנו באורך לקמן (סימן ב-ג) א"כ עלינו ועל אבותינו אין תלונה.

אשכנזים וספרדים בארץ ישראל

יא. ומתוך כל הנ"ל אע"פ שבארץ ישראל קיימו וקיבלו עליהם את הוראות מרן הש"ע והרמב"ם והם המרא דאתרין, מ"מ מאחר שבאו ונתקבצו מהגלות שאר קהילות ישראל חלקם מארצות ערב וחלקם מארצות אשכנז ושני עדות המרכזיות הללו הקימו בתי דין קבועים בירושלים כאמור כל אחד

ועדתו וכל אחד ומנהיגיו והם כשני בתי דין בעיר אחת ולא שייך ביה לא תתגודדו ואין בני קהל אחד יכולים לכפות לבני קהל אחר וכמ"ש מרן באבקת רוכל (סימן ל"ט) וכ"כ מהר"ר דוד הכהן בתשובותיו יעו"ש.

וכ"כ בשו"ת פנים מאירות ח"ב (סימן קל"ג) וכל אחד ואחד מבני הקהלות יחזיקו במנהג אבותיהם בין להקל בין להחמיר, ואפי' באיסור דאורייתא, ואין הרוב מעלה ומוריד לענין זה, שהם ממש כשני בתי דינים בעיר אחת יעו"ש. וכ"ה בשו"ת דברי מלכיאל ח"ה (סי' ק) שבכל קהלות שיש שם ספרדים ואשכנזים יש להורות לספרדים כמנהגם שפוסקים כדברי הבית יוסף אף נגד הרמ"א, ולאשכנזים כמנהגם שפוסקים כד' הרמ"א יעו"ש. וע"ע בצי"א ח"ח (סימן ל"ח).

והביאם ג"כ מרן זיע"א ביבי"א ח"ו (אה"ז סימן י"ד אות ו') וזכר דברי הגני"ו (חיו"ד כלל ג' סימן ט') ודברי מרן הראי"ה ז"ל באיגרות (סימן תרי"א) שכתב להזהיר שלא לקנות בשר כשר מאיטליזי הספרדים מפני חלוקי ההוראות והמנהגים שבין חכמי ספרד לרבני אשכנז ושאלו זה דבר חדש שכשם שבכל מקום בחו"ל שהספרדים והאשכנזים דרים יחדיו מחולקים האיטליזים ה"ה כאן בארץ הקודש וכן היה נהוג פעם"ק ירושלים ת"ו, ובאו יחידים ובקשו לפרוץ גדרות עולם וכו' כי הכל יודעים שכל אחד חייב ליזהר לנהוג כמנהג אבותיו משום לא תיטוש תורת אמן ע"כ.

וכאמור שאין להביא ראיה אחרת מאבקת רוכל (סימן ר"ב) שלכאורה גם האשכנזים צריכים להתבטל למקום שבו יש את המרא דאתרא כי דבריו שם ליחידים או לקהילות אבל לא קהילות שיש להם בית דין קבוע שלא שייך בזה לא תתגודדו, וכמ"ש בהדיא בגינת ורדים (חיו"ד כלל ג סימן ה'). וכ"ה באור לציון (ח"ב פ"ה הע' יא) וכל זה כשבאו יחידים, אבל אם באו בקהילות שלימות ויש להם ב"ד משלהם, הו"ו כשני ב"ד בעיר אחת, וכל אחד נוהג כמנהגו, דקי"ל כדברי הרא"ש ועוד ראשונים דבשני בתי דינים בעיר אחת אין איסור לא תתגודדו, ולא קי"ל בזה כדעת הרמב"ם דלעיל, וכמ"ש מרן בשו"ת אבקת רוכל סימן ל"ב, וכן כתבו עוד פוסקים, וראה בזה בספר ארץ חיים בקונטרס הכללים כלל כ"ד, ולכן בזמננו בארץ ישראל שיש קהילות נפרדות לבני אשכנז ולבני ספרד ולבני תימן, כל אחד נוהג כמנהגו. וכל בני ספרד צריכים לנהוג מנהג אחד, וכן בני אשכנז ובני תימן יעו"ש. כש"כ כשבני אשכנז לא קיבלו הוראות הש"ע אז אינם חייבים לעשות כדבריו.

וכ"ז לא כהגאון ר' בנימין מרדכי נבון ז"ל בתשובה כ"י שנדפסה בקובץ סיני (טבת תש"ט עמ' ר"ט) דאע"פ שיש לבני גלות אשכנז בירושלים בית דין קבוע בפ"ע וקהילה בפ"ע חייבים לעשות כאן כמנהג בני עדות ספרדים וכו' יעו"ש. והביאו מרן הראש"ל זיע"א בספריו וניכר שהוא תפס כשיטה כזו וצירף האבקת רוכל ברי"ב. אך

כאמור אלו שיטות יחידאות וכך נראה המנהג בארץ ישראל וככלל העם, ופוק חזי מאי עמא דבר.

מסקנת הדברים

א. יוצאי מרוקו שבאו בהמוניהם לארץ ישראל ימשיכו במנהגיהם, ולא ישנו דבר, כש"כ בנוסחאי התפילות והברכות ק"ו במנהגי חומרא, אבל כל זה במנהגים ידועים ולא מוזרים ושיטותיים שנקבעו סתם ע"י יחידים או ע"ה, אלא במנהגים שנהגו מרבית המקומות והאנשים שם כש"כ במנהג שיש לו יסודות וענף בפוסקים רק שהוא בפלוגתא דרבנותא, וכגון עניית ברוך הוא ברוך שמו, ברכה אחרי הדלקת נר שבת, הלל בר"ח, וכל הפיוטים באמצע התפילות ועוד, תמיד אזלינן בתר המנהג כי הוא העיקר והנח לישראל אם אינם נביאים בני נביאים הם.

ב. וגם בניהם אפילו שלא נולדו במרוקו ולא ראו דבר משם, מ"מ אם הם נהגו כמנהג אבותיהם להחמיר וכיו"ב בנוסחי התפילות אסור להם לשנות משום אל תטוש תורת אמן, אבל יש לכל אחד הרשות להתמזג במנהגי ארץ ישראל בתנאי שיעשו כן ע"י התרה.

ג. וגם בעלי תשובה אפילו שהוריהם לא היו דתיים ולא נהגו דבר במצוות בכ"א צריכים להחמיר במנהגי אבות אבותם, ולא כהזכרון יוסף והביאו בפת"ש (רי"ד סק"ה)

שרק אם הבן כבר נהג חייב להמשיך אבל אם לא התחיל מעולם אינו חייב לנהוג כן יעו"ש. וכמ"ש בתשו"ן ח"א (סימן שנ"ד) שהם הולכין אחר מנהגי רבותיו שהחזירו בתשובה יעו"ש. אלא שהלכה מסתברא כהתשובה מאהבה (ח"ב סימן נ"ט) ובאו"ל (ח"ב שם) שלעולם אזיל בתר אבות אבותם, ובכ"א אם יעשו התרה יוכלו להקל ולהתמזג עם שאר מנהגי אר"י.

כהש"ע משום שלא היו יהודים עובדים בתנור והציבור לא יכל לעמוד בזה ונהגו כמור"ם, אבל עתה שבאנו לאר"י וכל האופים והמבשלים הם יהודים בודאי שחזר הדין למקומו דאנן קי"ל כמרן ז"ל דבשו"ג אין שגירת התנור ולא הדלקת האש מעלה ומוריד אלא ההנחה דוקא יעו"ש. קמ"ל שלהחמיר על המנהג הוא בעולה עמו ולא יורד עמו.

ד. גם בענינים שהיו מקלים במרוקו ונתפשט המנהג שם כסירכות או צאת הכוכבים כהגאונים, וכיו"ב בשאר הדברים שניכר כנגד הש"ע, מסתבר שיכולים להמשיך במנהגם ע"מ שלא להוציא לעז על רבותיהם, אבל בודאי שהרוצה להחמיר תע"ב כי תמיד מעלין בקודש ולא מורידין, אך חייב להבין שעושה כן רק משום חומרא (ולא מן הדין) בכדי לצאת יד"ח כו"ע.

ה. ישנם מנהגים בימינו שאפשר שבטלו טעמם ויכולים להקל בהם כגון אורז וקטניות בפסח, משום שבמרוקו היו נמנעים מלאוכלו שמא בא בספינה עם שקים של קמח ונתערב בו מאבק הקמח הנכנס מנקבי הארג או שבניקוי האורז והסרת הקליפה היה מתערב עם חיטין וכיו"ב והיום בטלי להו כל הטעמים ולכך הרוצה להחמיר יחמיר לעצמו ולא לאחרים וכמ"ש גאון עולם ומזכה הרבים בדורו מוהר"ר ר"י משאש זצ"ל באוצר המכתבים ח"ב (סימן תשע"ח), וכ"ז אינו לאשכנזים כי להם אסור כעין גזירה או חרם שעושים ממנו מעשה קדירה ואתו לאחלופי למיעבד מעשה קדרה מה' מיני דגן ועוד שמא ימצאו דגן לכן חששו שמא לא ידקדקו לבררם ממנו וכ"ה לענין שאר הקטניות.

ואפשר שלענין בשר "חלק" יש יותר להחמיר ולאסור כי אולי כל מה שעשו המרוקאים במרוקו שהקלו בסירכות היה משום הפסד ממון וכעין גזירה שלא יכלו לעמוד בה, כך שבימינו לא שייך מוציא לעז. וכמו שמצינו בתבואות שם"ש (יו"ד סימן ע') שמנהג מרוקו היה להתיר בישולי עכו"ם בהדלקת האש כמור"ם ולא

חנ"א ס"ט

סימן ב

ברוך הוא ברוך שמו בקידוש ובשאר הברכות שיוצא בהם יד"ח

להנ"ל...

ועתה באשר לשאלתך בעניית ב"ה וב"ש גם בברכות שיוצאים יד"ח, והנה ההשקפה ידועה בימינו לצוות ולהשפיל הנוהגים לשמור על מסורת אבותינו שעונים ב"ה ב"ש בכל מקום וזמן, וזו אחת הפליאות הנשגבות אצלי שמצאו להתחכם על אבותינו, כי לרבות כל מה שהסברנו לעיל שעדת המרוקאים ישארו במנהגיה ולא ישנו דבר אפילו שבאו לאר"י כי באו רבים וקהילות שלמות (אבקת רוכל ל"ב וקצ"א, פר"ח, מהרשד"ם, מהריב"ל, ר"פ, שמ"ש ומגן, הגר"ש אלישיב זצ"ל ועוד) ולכאורה שהמהרהרים על יסודות אלו הם כמעט יחידים.

זאת עוד שהרגילים במנהג זה אם יבטלהו ומעתה ישתקו, יראה כאילו והוא מזלזל ח"ו בש"ש, וכמו שהתבטא מהר"ם שיי"ק (סימן נ"א) על ענין זה "לא יאה ולא נאה לגעור באיש העונה ואומר שבח לרבון העולם וגם הוא קשה בעיני לגעור ולמחות בדבר שנהגו בו" יעו"ש. וכעין זה כתב בשמ"ש ומגן ח"ב (סימן ל"ד) ציבור שאינם עונים ב"ה ב"ש נ"ל ח"ו כמזלזלים בכבוד השי"ת ע"י אותה דומיה הסוררת בלי להתחרד ולהיות כל הגוף מירתע לענות ב"ה וב"ש בקול רם ולהרבות כבוד שמים יעו"ש.

והנה מאחר ויסוד זה לא מוזכר אצל כלל הראשונים ולכאורה מקור הענין הוא יחידאה ממש"כ הרא"ש בתשובה (כלל ד סימן יט) "ושמעתי מאבא מארי ז"ל שהיה אומר על כל ברכה ברכה שהיה שומע בכל מקום ברוך הוא וברוך שמו וזה הוא שאמר משה רבינו ע"ה כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו וכו'" והביאו נמי בטור (או"ח סימן קכ"ד) יעו"ש. אך עיקר דבריו בגמ' ביומא (לז). דאמר להם משה לישראל בשעה שאני מזכיר שמו של הקב"ה אתם הבו גודל יעו"ש. וכמ"ש בביאור הגר"א (שם) שהביא מקור לדבריו מהגמרא יומא יעו"ש. וגם בספר בניהו בן יהוידע (יומא לז). כתב בפשטות שחנניה בא ללמוד עוד דבר אחד דעל כל אזכרה שנשמע מפי אדם במטבע ברכות צריכין לענות ברוך הוא וברוך שמו.

אבל מצינו שכבר קדם לרא"ש ר' אלעזר מגרמייזא בפירושי סידור תפילה לרוקח (עמ' תקמ"ד) שכתב בזה"ל, כל דבר ודבר שיצא מפי החזן צריכים יראי השם יתב' לומר (ב"ה ב"ש) כמו שאומ' בא"י אמ"ה בתפלה יאמרו הקהל ברוך הוא וברוך שמו "וכן על כל דבר ודבר" יעו"ש. וכעת יצא קונטרס הפסקים (פרץ עמ' מב) שהביא כתבי יד מזמן הגאונים שנמצאו בקהיר שנהגו לומר ב"ה ב"ש יעו"ש. ומצאתי שכ"כ במנורת המאור פ"ב (תפילה סדר י"ח ברכות עמ' 144) וחזור ש"צ בתפילה

בקול רם להוציא את מי שאינן יודעין וכו' ואמר הרא"ש ז"ל שאומרים על כל ברכה וברכה ששומעין ב"ה ב"ש וזהו שאמ' משה וכו' יעו"ש.

וכ"ה בספר חרדים (אזכרי עמ' קעד אות י"ז) משם מדרש בשעה שאני מזכיר שמו של הקב"ה אתם הבו גודל לאלהינו, מכאן שעונין ברוך הוא ברוך שמו על הזכרת השם יעו"ש. ומדרש כזה לא מצאתי וההיפך כי בכל המדרשים (מכילתא דרבי ישמעאל בא, מדרש שמואל פי"ג, מדרש תהילים מזמור כ"ט) הם ממש כהש"ס הבו גודל לאלהינו אלו העונים אחריו וכו' ולא נזכר דבר ממימרא כזו של ב"ה ב"ש, וכנראה שלזה התכוון בספר חרדים כמ"ש הגר"א וסיע' שמקור דברי הרא"ש מיומא, אך ק"ק שהי"ל לספר חרדים לציין לגמרא ולא למדרשים, מתוך כך אפשר שהי"ל באמת מדרש כזה, שאצלנו הוא מדרש נעלם, ונאמנים עלי דבריו, וגם מרן החיד"א בברכ"י (קכ"ד סק"ז) והביאו ברב פעלים ח"ב (או"ח ל"ז) ציין לו בשם מדרש ולא פקפק על מדרש כזה. או שאפשר שגירסא אחרת היה בדברי חרדים ואין להביא ראיה משם ועצ"ב.

וכ"כ במפורש בש"ע (שם ס"ה) "על כל ברכה שאדם שומע בכל מקום אומר ב"ה וב"ש יעו"ש, וי"ל אע"פ שהוא בעניני ש"ץ וחזרת שמו"ע, נמצא מהש"ע שנקט "בכל מקום" ועל "כל ברכה" קאי בפשוטו אף בשאר הברכות ולא בחזרת

השמו"ע, ולרבות כ"ז ניכר שכך היה המנהג במקומו של הש"ע אחרת קשה עליו שיתפוס איזה הנהגה לא ברורה שכתובה בשם אבי הרא"ש ויפסוק אותה בש"ע, ולא שמענו שמועה כזו מעולם, אלא א"כ שראה שכך נהגו העם לענות ויש לזה מקור מהש"ס, ועוד משמע לרא"ש והש"ע וסיע' משלא חילקו ולא ביארו דבר בהכל קאי אף בברכה לצאת יד"ח מאחר שהוא עונה, ואין כאן הפסק, כי יסוד הדבר כל עת שמיעת ש"ש חייב להשיב מדין הבו גודל, ולא גרע מעניית אמן.

וראיה מוכרחת היא מהש"ע (שם ס"א) לאחר שסיימו הציבור תפלתן יחזור ש"צ התפילה שאם יש מי שאינו יודע להתפלל יכוין למה שהוא אומר ויוצא בו וצריך אותו שיוצא בתפלת ש"צ לכוין לכל מה שאומר ש"צ מראש ועד סוף ואינו מפסיק ואינו משיח וכו' יעו"ש. ואח"כ (שם ס"ה) כתב על כל ברכה שאדם שומע וכו' יעו"ש. קמ"ל שהוא חוזר על כל הסימן כולל ס"א לאלו שצריכים לצאת יד"ח תפילה יענו ב"ה ב"ש ומש"כ דלא ישיח ולא יפסיק הוא בדברי חול או מה שלא נתקנו לברכה. וכאמור שכך מבואר ומפורש במנורת המאור (שם).

והיה מקום לטעות ממש"כ הש"ע (שם ס"ו) ויענו אמן, אחר כל ברכה, בין אותם שיצאו ידי תפילה בין אותם שלא יצאו יעו"ש. ומזה שבש"ע זכר לגבי אמן שחייבים לענות כולם משמע שלענין ב"ה

ב"ש אסור לאלו שרוצים לצאת יד"ח לענות וכל כוונתו רק לאלו שיצאו יד"ח כבר בתפילה מעצמם. אך זה אינו ממש"כ בהמשך דבריו לכוין בעניית אמן שאמת היא הברכה שבירך המברך ואני מאמין בזה, ולכך אין נפ"מ בשומע כעונה לענין לצאת יד"ח או לאו, ולפ"ז רק בעניית אמן הי"ל לומר כן אבל בב"ה ב"ש שאין בו מענין זה צריך לעולם לומר. וגם מורנו המהרש"ם זיע"א בשמ"ש ומגן ח"ב ל"ד) רמז בזה יעו"ש באורך להסביר דברי הש"ע.

ואין שיהא ראש החולקים על המנהג הוא מהר"ש אבוהב בשו"ת דבר שמואל (סימן רצ"ה) ובדבריו תמצא שהרא"ש הוא זה שהמציא מימרא זו ולכך ודאי שאין לומר אותה בברכות שיוצאים בה יד"ח מתרי טעמי המבוססים על ענין של שומע כעונה חדא משום הפסק ותרתו דחשבינן ליה שהוא אומר כל הברכה עם הב"ה ב"ש והוא שינה את מטבע הברכה יעו"ש. והחזיקו בסברא זו גם בשושנים לדוד (פארו פ"ח דברכות מ"ח) וכ"כ בתוס' מעשה רב (סימן מג) ששמע משם הגר"א דב"ה ב"ש הוי הפסק דאמן קאי על כל הברכה מתחיל ברכה עד סופה יעו"ש. וכ"כ במט"י, דג"מ, תהל"ד, משנ"ב, כה"ח, פני יצחק, ערו"ה, שד"ח, אפרקסתא דעניא, חזו"ע וביחו"ד ועוד רבים, ועל הכל שלשיטת ש"ע הרב והרז"ה והאגרו"מ שאף בדיעבד וענה ב"ה ב"ש לא יצא יד"ח הברכה.

ומאידך ראש המשיבים הוא במעשה רוקח על הרמב"ם (פ"א מברכות הי"א)

שהאריך להשיג ע"ד מהר"ש ז"ל דאם אנו רוצים לדמות השומע כאילו והוא מברך אז אפילו אמן אין לו לענות שהלא העונה אמן על ברכות עצמו הרי זה מגונה למעט אותם שתקנו חז"ל וכמ"ש הב"י רט"ו, מוכח שאין דין שומע כעונה כמברך ממש ומצי לענות ב"ה ב"ש כמו אמן. ועוד שעניית האמן שעונה דנאסרה למברך עצמו אבל הותרה לו משום שזה אינו אלא להודות על הברכה שבירך האחר ובכדי שתחשב לו כאילו ברכה הוא עצמו ולא מקרי הפסק ה"ה לענין ב"ה ב"ש כיון שהוא להודות ולגדל שמו יתברך שיצא מפי המברך אין זה חשיב הפסק דודאי הוי נמי מעין הברכה יעו"ש שתפס כן ברא"ש וש"ע שלא פירשו ומשמע אף בברכות שלצאת יד"ח. וכיו"ב כתב בלב חיים (ח"ב סימן ק"ט) ואף השיג על האחרונים הנ"ל דבברכה שיוצא בה יד"ח ועונה אמן כדי לצאת בברכתו גם אמירת ב"ה ב"ש הוא מעין ברכתו יעו"ש.

והיה מקום לחלוק שלא דומה עניית אמן לב"ה ב"ש, כי עניית אמן היא מעין הברכה בשביל לאמת הברכה ששמע ורוצה לצאת בה וע"י ענייתו יכול השומע לצאת בה משא"כ עניית ב"ה ב"ש הוא ענין צדדי שלא קשור כלל לעצם הברכה אלא להבו גודל לאלוקינו, א"כ לא דומה ליסוד עניית אמן.

אך ממש"כ לעיל שהרא"ש הוא לא יחידאה והוא לא זה שהמציא מימרא זו וישנם עוד ראשונים שתפסו כן, ומתוך שיש מקום גדול או חובה לענות ב"ה ב"ש לשיטות

אלו מדין הבו גדול, מוכח שאינו הפסק, כי הוא חלק מן הברכה והחיוב, מה לי אמן מה לי ב"ה ב"ש, אף במציאות של שומע כעונה, ועוד משמע שיש הבדל בין המברך בעצמו לבין השומע כעונה שאין לו דין של מברך ממש, אלא זה בדיבור וזה בשמיעה כך שהמדבר אסור לו להפסיק בכלום משא"כ השומע שיכול לענות ולהשיב דבר כי עיקר חיובו הוא בשמיעה גרידא, ועל שמיעה אין הפסק.

ובכלל ולא צריך לכ"ז כי במאירי (מגן אבות פ"א) שיטה אחרת לו בעונה על עצמו אמן אינו הפסק רק שהוא מגונה כי ברור הוא אף בשאר שיחות חולין ושל דברי הדיוטות אם הוא מצורך הדבר שעליו בריך אינו הפסק וכמו שאמרו (ברכות מ.) שאם אחר שבירך המוציא קודם שיטעום אמר טול בריך אינו הפסק וכן הביאו מלח וכל כיו"ב וכן אם אמר "אל מלך נאמן" הן במקום אמן הן שלא במקום אמן או כל דבר אחר שהוא שבח לבורא ענין הברכה הוא ואינו הפסק.

וראיה לכל זה מברכות (יב.) בשמועת נקיט כסא דשכרא בידיה וכו' ולגירסת אלפסי והגאונים ז"ל נקיט כסא דשכרא בידיה וברך ברכת שכר וסמך לה ברכת היין קודם שישתה כגון שאמר בא"י אמ"ה שה"נ בורא פרי הגפן, אע"פ שהפסיק בפה"ג בין חתימה ראויה לדבר שברך עליו אינו הפסק הואיל ומעין ברכה הוא שכל שנותן שבח על שברא כך וברא כך מעין

הברכה הוא, ואף הכא אמן או אל מלך נאמן שבח הבורא הוא ומעין החתימה ואין כאן הפסק יעו"ש. ופשוט הוא שה"ה אמירת ב"ה ב"ש שהוא חלק מהברכה או שהוא מהשבח לבורא אינו הפסק הן בסוף הברכה או באמצע וזה אפילו למברך עצמו, הא לשומע מאחר שעונה ע"ד ב"ה ב"ש כש"כ הוא.

וכיו"ב מצינו בתשובת הרשב"א ח"א (סימן ל"ה) לדברי הגאונים ז"ל בגירסתם ברכות יב. בדנקיט כסא דשיכרא בידיה וסבר דחמרא וכו' ואפ"ה כי סיים בדשיכרא ואמר בורא פרי הגפן שהכ"נ יצא, וכדאסקינא התם דהרי זה כמוסיף בשבח באמצע ומסיים בענין ברכתו ואין הכל הולך אלא אחר החתום והכא נמי לא שנה, אבל לדעת רש"י ז"ל לא יצא בדפתח ממש בדחמרא אלא דוקא בדפתח אדעתא דחמרא אבל אילו הזכיר ממש חמרא לא יצא הכא נמי לא יצא, ודברי רש"י נוחין לי בפירוש יותר ומ"מ לעשות מעשה כנגד הגאונים ולחייב לחזור אין בנו הכח ע"כ.

ובאמת שהיה מקום גדול להבין ברש"י (שם) דרך בפתח אדעתא דבפה"ג אבל אם אמר בפה"ג שהכל ודאי לא יצא שיש בו הפסק ומשמע אף במקרה של הוספת שבח יש בו הפסק, אבל ברשב"א (שם ד"ה הכי גריס) מבאר דעת רש"י מאי קא מיבעיא לן דבתר פתיחה אזלינן או בתר חתימה אזלינן דכיון דמטבע קצר הוא כיון שאמר בורא פרי הגפן כבר סיים כל הברכה

ומה שאמר לבסוף שהל תוספת היא לאחר הברכה ואין קורא אותה חתימה ע"כ. מוכח שרש"י אינו טוען מדין הפסק אלא משכבר אמר בפה"ג כבר סיים הברכה שלא כהוגן כי הוא במטבע קצר ומה שאח"כ ניסה לתקן אינו מתקן, קמ"ל במקרה ואינו צריך תיקון כל שבח שיהא וכגון אמירת ב"ה ב"ש באמצע או בסוף אינו הפסק גם לדעת רש"י.

ומכל זה היא תשובה מוחצת גם למה שטען מהר"ש אבוהב לאסור העניית ב"ה ב"ש מדין משנה מטבע של חכמים כמצינו במאירי והגאונים והרי"ף והרשב"א הנ"ל שאין דברי שבח באמצע או בסוף משנים ממטבע שטבעו בו רז"ל, ועתה ראיתי בספר שומע ומשמיע (סימן טו) שדרך בכמה מקומות כדכתבנו והאריך ליישב דעת המנהג ושם הביא דברי הרמב"ם (ברכות פ"א ה"ו) וכל הברכות כולם נאמרים בכל לשון והוא שיאמר כעין שתקנו חכמים ואם שינה המטבע הואיל והזכיר אזכרה ומלכות וענין הברכה אפילו בלשון חול יצא והכס"מ (שם) הביא דברי הרמ"ך שנשאר בצ"ע כי הרמב"ם (ק"ש פ"א ה"ז) מפורש ההיפך שלא יצא במשנה מטבע, והכס"מ תירץ דבק"ש מיירי ששינה שחתם בברוך או פתח במקום שהתקינו שלא לחתום או שלא לפתוח או ששינה ולא חתם או לא פתח בברוך במקום שהתקינו לחתום או לפתוח, והכא מיירי ששינה בנוסח הברכה ולא אמר אותו בלשון ממש אלא שאמר ענין הברכה בנוסח אחר ולא שינה לא בפתיחה ולא בחתימה

יעו"ש. וכיו"ב כ"כ לחלק בדברי הרמב"ם בין שינוי בעיקר הברכה לשינוי בנוסח הברכה בשו"ת הרדב"ז ח"ה (סימן נ"א). וע"ע בשו"ת חקרי לב (או"ח סימן נ"ד) שביאר נמי שיטת הרמב"ם כהרשב"א יעו"ש.

ועוד הביא מהמעט מים (סימן י"ט) שנשאל באחד שבירך ברכה"מ ואמר כאמור פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון ואגב שיטפיה דלישניה המשיך צדיק ה' בכל דרכיו וכו' עד סוף המזמור ותיכף נזכר וסיים הברכה האל הזן, ונשאל אי שפיר עבד דילמא והוי הפסק ושינוי מטבע והאריך טובא בענין זה דהרמב"ם והרשב"א דלא חשיב שינוי כל שהוסיף באמצע הברכה ולא שינה בפתיחה או בחתימה. וכיו"ב הכריח מהב"ח (סימן קפ"ז) אליבא דהטור שם שהזכיר מה שחייבו חכמים להזכיר ואינו משנה עיקר ענין הברכה לענין אחר אלא שאומרה בלשון אחר פשיטא דיצא וראיה מבנימין רעיא דכריך רפתא ואמר בריך רחמנא מריה דהאי פתא דקאמר רב התם דיצא. (ברכות מ:).

וראיה לו נוספת מהש"ע (או"ח ק"ח סי"ב) הטועה ומזכיר מאורע שאר ימים בתפילה שלא בזמנה לא הוי הפסקה, ובברכ"י כתב כ"ז דוקא בתפילת תשלומין אבל בעיקר תפילה ודאי הוי הפסק, אך חזר בו ביוסף אומץ (סימן ח') והכריח דאף בשאר התפילות לא הוי הפסק, ועוד ראיה מפורשת בברכ"י (סימן קפ"ח אות ז') על אחד

גרע טפי כי במקום שהוא עונה הוא לא שומע את חבירו ממשיך הברכה "אלוקינו מלך העולם" ולכל הדעות והשיטות הוא עיקר הברכה שפספס השומע מהמשמיע וכמ"ש הש"ע (סימן רי"ד).

והם הדברים שכתב המט"י (סימן קכ"ד סק"ב) מהשושנים לדוד והוסיף ע"ז שזה נראה לו טעם כעיקר והוא לבד יספיק למניעת מנהג זה יעו"ש. וגם בשו"ת מעט מים (סימן ס"ב) כתב ע"ז דהוא בכלל לאו דוקא מדין הפסק אלא כשמדברין שעונין ב"ה ב"ש וכו' מדלגין מלשמוע מפי המברך כמה דברים עי"ד ומדברי המג"א (תר"ץ סק"ז) והע"ת (סימן קפ"ג סק"ה) והא"ר (שם סק"ג) והמ"מ (סימן תרצ"ב סק"ה) נראה דאם שחו השומעין בעוד שהקורא קורא מגילה וברכה"מ כיון שדילגו מלשמוע איזה דברים לא יצאו יד"ח יעו"ש. וכיו"ב כתב במעשה רב (סימן מג), לשמוע תפילת י"ח מפי הש"ץ ומתוך סידור, ולענות אמן אחר כל ברכה וברכה ולא להקפיד על ב"ה ב"ש כי הש"ץ אינו ממתין עד שתכלה מפי העם ומפסיד חזרת התפילה.

ונ"ל שבמציאות על אף שעונה ב"ה ב"ש בעת שהחזן ממשיך אי אפשר לומר שלא שמע, אלא שגם שמע וגם ענה כאחד, כי סוף דבר השומע מכוון דעתו לצאת יד"ח מהמברך ויכול לכוון גם באמירתו ושמיעתו כאחד, ומה שמצינו בש"ע (קפ"ג ס"ו) אין משם ראייה כלל כי הוא באנשים ששחו בדברים חולין שלא מן הברכה ומסתמא לא

שנזכר שלא אמר רצה והחליצנו לאחר אומרו ברוך אתה ה' קדם שאמר בונה ירושלים ואמר מיד למדני חוקיך דיאמר רצה ואח"כ בא"י בונה ירושלים הרי להדיא דאפילו אם אמר פסוק אחד של תהילים בתוך הברכה לא הוי הפסק, וכ"כ בשלמי צבור שאם הוא ביום ר"ח שדינו הוא דאם לא הזכיר יעלה ויבוא צריך לחזור לרצה, ובכדי שלא יגרום ברכה לבטלה מ"ד דלא מהני לומר יעלה ויבוא בין רצה למודים יאמר כשנזכר לאחר בא"י למדני חוקיך יעו"ש. ע"כ גם בעניית ב"ה ב"ש שהוא באמצע הברכה לא שייך ביה הפסק ולא משנה ממטבע שקבעו בו חז"ל והוא בדיעבד למברך שאמר בא"י ב"ה ב"ש שהכ"נ יצא, הא לשומע הוא לכתחלה יכול לענות אף בברכה שיוצא בה יד"ח מהאמור לעיל.

ודע כי גם חלק מהטענות שלא לענות ב"ה ב"ש ממש"כ מרן הש"ע (קפ"ג ס"ו) מהתוס' (ברכות נא:) אם שחו (המסובין) בשעה שהוא מברך לא יצאו יעו"ש. ובמשנ"ב (סקכ"ו) מבואר אף שדלגו באמצע הוי כלא אמרוה כלל ודוקא אם ע"י השיחה שבאמצע לא שמעו ודלגו דברים שהם מעיקר הברכה כמו ברית ותורה וכיו"ב שהם לעיכובא משא"כ בדברים שמעיקר הברכה יצאו בדיעבד יעו"ש. וכיו"ב מבואר בב"י (סימן תרצ"ב) בשומע המגילה אין לו להפסיק דבעודו מפסיק לא ישמע מה שהקורא קורא ונמצא שלא שמעה כולה ולא יצא יעו"ש. וי"ל הכא בעונה ב"ה ב"ש

כיונו דעתם לשמוע ולענות כאחד ע"כ לא יוצאים די"ח בכלל, משא"כ בעונה ב"ה ב"ש הוא דרוך לענות ולשמוע כאחד.

וכמצינו במג"א (תר"ץ ס"ו) שהסביר טעם הש"ע (שם) מהאורחות חיים שלא יקרא עם הש"ץ שמא יתן השומע לבו לזה הקורא ולא לש"ץ ומשמע שהוא עצמו יכול לשמוע הש"ץ אע"פ שהוא קורא. וכמ"ש המחצ"ש (שם) דהנפ"מ אם קורא לאדם א' רשאי השומע לקרוא עם הקורא מתוך מגילה פסולה יעו"ש. מוכח דאף עם ענה ב"ה ב"ש יכול גם לשמוע.

ואפשר היה לטעון דשאני מי ששומע וקורא מגילה כאחד מילה במילה דסוף דבר זה מאותו ענין ותיבה וע"ז לא אמרינן שא"א שלא לשמוע במציאות משא"כ בקורא ענין אחד ועונה בענין אחר ודאי שאפשר שלא שמע, אך מהאמור לעיל לא קשה מאחר והשומע מכון דעתו לצאת יד"ח הברכה והוא כן מכון לשמוע ודרוך לזה כך שהוא מפעיל כל חושיו על מנת לענות ולשמוע ולכך אינו מסיח דעתו מן הברכה משא"כ במקרה ואינו דרוך לצאת יד"ח כשחש בדברים בטלים וכיו"ב פשיט"ל שלא ישמע וכדמוכח בש"ע (קפ"ג ס"ו).

ויש מקום גדול לסתור הדברים שלנו מהתוס' (סוטה לט:) בדין תרי קלי לא משתמעי באותם שמאריכין באמן אין שומעין קול חבריהם ולא דוקא האחרים לא שומעים אלא אף העונים אמן בארוכה

לא שומעין יעו"ש. ומבואר נמי בעניית ב"ה ב"ש שפיר י"ל שלא שומע מה שחבירו ממשיך הברכה וזה מצטרף לדברי המג"א שדוקא לענין קריאת המגילה שחוזר מילה במילה אין קפידה אבל בברכות שייך ביה דילוג וכמבואר בהדיא במעשה רב (שם) שהעונה ב"ה ב"ש מפסיד חזרת התפילה.

ולמעשה הענין עדיין עומד במחלוקת ובלא הכרעה כי לשני היסודות יש צדק בדבר ומסתברא שבמציאות ניכר שיש כח לשמוע ולענות כאחד וכמ"ש בערך השלחן (תקצ"ב סק"ה, תר"ץ סק"ו, תרצ"ב סק"ד) דאפשר לשוח ולשמוע מה שאומר הקורא והביאו נמי במעט מים (סימן כ"ג) ובסוף דבריו ניכר שמסכים לזה במקרה ושח וגם שמע הכל בשלימות יצא יד"ח, והוא לשיטתו לכל הדעות הוא שמודים דאם ברירא ליה הדבר ששמע מפי הש"ץ ודאי דיצא יעו"ש באורך.

ובכלל והמרוקאים כמו שעין רואה שרגילים בעניית ב"ה ב"ש, החזן תמיד ממתין בברכה בשביל שיענו כלל הציבור, כך שתלונה כזו דהמט"י והשוש"ל והמעט מים והגר"א לא מתאימה עלינו, וממילא מאחר ויש שתפסו את זה טעם כעיקר, הרי שהם יודו שלרגילים בזה אין איסור בדבר. וכמ"ש ביפה שעה (או"ח סימן י"ט) שהמט"י דבר על בני אירופה שממהרין הרבה ואין שיעור לענות אבל לדין המנהג הוא שהחזן שותק עד שהקהל גומרים עניית

ב"ה ב"ש והכל בנעימה ובנגינה וכמ"ש כן בשמ"ש ומגן (שם).

ועוד אומר שאפי' לדעת אלו החכמים שהם סוברים שיש איסור בדבר משום הפסק, מ"מ בכל מקום שאין איסור ברור בפוסקים, יש לקיים את מנהג אבותינו לכתחלה, ומימרא מפורשת היא בש"ס פוק חזי מאי עמא דבר (ברכות מה). וכל הלכה רופפת בידך צא וראה איך הציבור נוהג ונהוג (ירושלמי פאה פ"ז ה"ה).

ולא עדיף איסורא מאיסורא דברכה לבטלה ואינהו נמי לא עדיפי מרב דאיקלע לבבל חזוניהו דקא קרו הלילא בר"ח וכו' אמר מנהג אבותיהם בידיהם. ולדעת הגאונים ור"ת ורוב הפוסקים ז"ל שהיו מברכין על קריאותיהם ולדעת רב יש בזה ברכה שאינה צריכה ואפ"ה לא מיחה בידם והרי רב רבן של כל בני הגולה היה ומטעם זה מקשינן ממנו לכל האמוראים ואפ"ה לא רצה לבטל מנהגם ופשיטא שהיה בידו למחות ואפילו כנגד ההלכה אזלינן בתר המנהג היכא דהמנהג הוקבע עפ"י חכמים של המקום כמו שכתוב במרדכי פ' הפועלין ועיין בתשובות מהרי"ק (סימן ט') ותמצא כמה ראיות שאין לשנות שום מנהג, וכ"ש מנהג כזה שהוא לתת כבוד לשמו להקדישו ולהעריצו. וכמ"ש כ"ז הרדב"ז ח"ג (סימן תקל"ב) לענין הקרוב"ץ בתפילה שמנהג כזה אין לבטלו כלל אלא הולכים אחריו ואם בטלוהו אינו מבוטל וזכרו תמיד וכמו שאמרו בירושלמי.

וכמבואר בברכ"י (או"ח סימן ריג אות ג') אחר שהביא דברי מהר"ש אבוהב והשושנים לדוד כתב ועתה אמת אגיד כי כמעט שעברתי בפרק זה לא מצאתי ראיה מכרעת במי שמכוין לשמוע כל הברכה לאחד מהצדדין, אמנם הואיל ונפק מפום אריותא כמ"ש הרב הנז' נכון ליזהר אך אין למחות במי שעונה ב"ה ב"ש יעו"ש. משמע שהחיד"א מעדיף ליזהר ולא לעשות כן מן הדין, ומאידך בטוב עין (סי' י"ח אות מ"א) העיד "ומנהג העולם להפך ואין למחות בידם" וכזה כתב ביוסף אומץ (סימן ע' אות ג') ומנהג העולם יודעים ולא יודעים לענות ב"ה ב"ש אף בברכה שיוצאים בה יד"ח ע"כ. מוכח שמרן החיד"א מעיד שכך המנהג בכלל ישראל ויש להניח להם וביוסף אומץ כבר לא כתב שאין מוחין בידם, אלא שהשאיר המנהג כפי שהוא. וכיו"ב כ"כ בשו"ת יפה שעה (שם) ובשמ"ש ומגן (שם) אליבא דהיוסף אומץ דמצדד אצדודי לקיים המנהג יותר מצד האחר דנכון ליזהר שכתב בברכ"י.

וכ"כ בלב חיים ח"ב (סימן ק"ט) שנשאל ע"ד חיים לראש (דף ל"ח אות ג') שכתב גדול הבית יהיה המברך כל הברכות וכלם יהיו יוצאים בברכתו וכו' ויזהר המברך מקודם לבני ביתו שיענו ב"ה וב"ש ואמן על כל ברכה וברכה בכונה גדולה ובשמחה רבה ויאירו עינין כמ"ש הרב שו"ג סימן תע"ג סק"א וכו' יעו"ש. וכתב ע"ז הרהמ"ח ומאחר שהרב הגדול חיד"א ז"ל וכו' וכן הוא מנהג בכל תפוצות ישראל וכן נהגו

בעירנו איזמיר יע"א בפני כמה רבנים גדולים ונער הייתי גם זקנתי ונתגדלתי על ברכי יוסף הרב הגדול מרן זקני ז"ל (חקרי לב) והיה נוהג לענות ב"ה ב"ש על כל ברכה שהיה יוצא י"ח וכן נהגו כל הרבנים אחריו, ומאחר ואין האיסור ברור בפוסקים בודאי דיש לקיים המנהג לכתחלה כי הגם אנכי בעניותי בס' סמיכה לחיים ובנשמת כל חי כתבתי כי המנהג שהוא הפך הדין יש לבטלו זהו כשהוא שלא כדין ברור אבל כשיהא הענין כעין נ"ד שאין הכרח ברור להכריע לשני הצדדים המנהג עיקר וכו' כיון שהמנהג פשוט בכל תפוצות ישראל ליודעים ושאינם יודעים אין מקום לזיזו עוד מעתה ואדרבה אחרי שהורגל המנהג בפה הכל לומר ב"ה ב"ש אם אינו עונה יבא להיכשל שלא לענות אמן במקום שהוא חיוב גמור ועונש גדול וכו' ע"כ.

ועוד מפורסם על ר' יעקב אבוחצירה זיע"א שהיה נוזף במי שלא ענה ב"ה ב"ש בקידוש, וע"פ זה גם הבבא סאלי זיע"א היה מוחה בשותקים, וכיו"ב נודע שבבב"מ של החת"ס נהגו לענות ב"ה ב"ש בכל הברכות והוא לא מיחה כמו שהעיד מהר"ם שי"ק (שם), וכ"כ בנתיבי עם (סימן קס"ז) שכך היה המנהג בירושלים יעו"ש. וכ"ה בקיצור ש"ע לגר"ב טולדינו (דף קא) יפה שעה (שם) יחו"ד (חזן ח"א יג) נהגו העם (ברכות אות א') שלחן המלך (לניאדו סימן כג סל"ד) עטרת שלמה (סימן ו') מועד לכל חי (סימן ד') וכ"כ בספר דברי שלום ואמת

שנודע כי גם הגאון רפאל אנקווה והגאון שלמה אבן דנאן נהגו לומר ב"ה ב"ש על כל ברכה, וע"ע ביד אהרון (ח"ב סימן ער"א) וחוקת הפסח (סימן תלב אות ז') דברות אליהו ח"ז (סימן א').

ובזה יש לדחות האומרים על דין ב"ה וב"ש שאין להביא ראיה ממנהגים שפשטו שלא ע"פ הוראת חכמים ושרובם ככולם עושים כן מחמת חוסר ידיעה וכמ"ש מרא דאתרא דישאל מרן הראש"ל זיע"א ביחו"ד ח"ד (סימן ט' בהערה עמ' מו) להרהר על המנהג הנ"ל ודחה דברי הנתיבי עם בזה"ל "ועמו הסליחה שאין זה מנהג מיוסד ע"פ חכמים הבקיאם בהלכה ורובם של העונים ב"ה ב"ש בברכות המחויבות עושים זאת מחוסר ידיעה דלאו כולי עלמא דינא גמירי וכו' והואיל ועיקר עניית ב"ה ב"ש אינה אלא מתורת מנהג בעלמא ואין להם שום יסוד בהלכה לכן בודאי שב ולא תעשה עדיף וכל אחד יזהיר לבני ביתו וכו' יעו"ש. וכזה התבטא גם הגר"י יוסף שליט"א במכתב ברכה לשו"ת ויען הכהן על ענין ב"ה ב"ש בזה"ל: ויש שהליצו על המנהג אבל דרכה של תורה לעיין בדברים, וחכם גדול הדור רשאי וצריך לשנות כל מנהג שיש בו שמץ של איסור וכמ"ש הפר"ח ואף שהמהרי"ק תנא ופליג ולדעתו אף חכם גדול אינו רשאי לשנות שום מנהג מ"מ הלכה כבתראי וכו' ע"כ. ועוד כבר האריך לדחות ולבטל המנהג הזה ועוד רבים ממנהגי מרוקו בספרו עין יצחק על המנהגים.

ובאמת שהלב מדמם לשמוע ולראות שכביכול גדולי תורה של מרוקו ושאר הארצות עברו איסור ח"ו של הפסק וברכות לבטלה וכיו"ב, ק"ו שבאו ברמז כאילו שהחכמים לא עיינו בדברים מספיק עד כדי שכתבו דלאו כ"ע דינא גמירי להבחין בין ברכות שיוצאים יד"ח ללאו, ושהענין קיבל צורה של מנהג איסור שחייב לבטלו, וכפשוטו של ענין אחה"מ עשו את אבותינו ואותנו יוצאי מרוקו עמי הארצות חלילה שלא יודעים תורה ולא יודעים לעיין ולהבין בין הברכות.

אך מהאמור לעיל בדעת ראשונים שאין בכלל הפסק ושינוי מטבע במילי דתשבחות באמצע הברכה, ונמצא שאין איסור או רבב של איסור במנהג כזה, ולפ"ז כל דברי האוסרים אינם במקומם, וטעו שחשדו בנו על חנם, ועוד שכל יסוד ביטול מנהגי איסור הוא שאין שורש למנהג מקדמונים משא"כ שיש ענף בפוסקים כו"ע מודו שהמנהג עיקר, וכמו שהארכתי בקונטרס המנהגים (לעיל סימן א'), ועוד שעל עיקר הדין מוכח מהרא"ש וסיע' והש"ע והלבוש שעונים ב"ה ב"ש אף בברכות שיוצאים יד"ח, ומה גם שרבו גדולי תורה להשיב על המערערים והסתייעו ג"כ מכח המנהג, ובאמת שאין לדחות שיטתם בנקל, כאילו רק בדור שלנו יודעים לעיין אבל בדורות ובמקומות אחרים לא ידעו לעיין. כש"כ מש"כ החת"ס (חיו"ד סימן י"ט) שאין למהר לחדש איסור שמנהג ישראל תורה הוא.

וביותר שמרן החיד"א בעצמו לא דחה ואף העיד שכך המנהג מסתמא שידע שלכך הדין נוטה, אחרת היה לו לבטל המנהג כמו שהוא בעצמו תפס בספר טוב עין (סימן י"ח אות פ"ג) שאין להביא ראיה ממנהגים שנתפשטו מדלת העם שלא ע"פ מורה הוראות יעו"ש. וע"ע בבא"ח (הקדמה לפ' ניצבים), וקימ"ל דבמקומות שאין הכרע בש"ע קיבלנו הוראות מרן החיד"א כדרך קבלת דברי מרן הש"ע וכמ"ש הזב"ץ (ח"ב או"ח סימן ל"ט ובחדשות ק"ב וקנ"ג) ובס' מועד לכל חי (סימן י' אות צ"ד) וכ"כ ראש בני ישראל בשו"ת יבי"א ח"ה (מ"ג אות ז-ט) ובעוד כמה מקומות. ע"כ אם ומרן החיד"א לא ביקש להרהר או לבטל המנהג, אין לאיש לבטלו אחר שקבלנו הוראות החיד"א ק"ו שלא להתבטא עליו שהוא מנהג של איסור ולעשות את כלל הציבור המרוקאי וכלל ארצות ערב ע"ה וחוטאים.

ועוד מש"כ שכל יסוד ב"ה ב"ש הוא מנהג בעלמא ואף הסתייעו מהרא"ש והש"ע "אומר ב"ה ב"ש" ניכר שאין זה חיוב אלא מידה חסידות ולא חובה אחרת הי"ל לציין מילי דחובה, וכדאיתא נמי במאורי אור (דף קנ"ה ע"ב), אך אין בדבריהם ממש כי גם על "אמן" נקט הש"ע בלשון כזו "ויענו אמן" א"כ לא שנא ב"ה ב"ש לאמן ועל הכל חייב, א"נ מסתברא דאם היה מנהג בעלמא או חסידות לא היה כותב כן הש"ע כהלכה פסוקה באותה לשון של מנהג אבי הרא"ש.

ואחר שהסקנו מהטור והגר"א ועוד פוסקים שיש לתשובת הרא"ש שורש בש"ס נמצא שודאי חייב להשיב על כל שמיעת ש"ש, וכמבואר בלבוש (שם ס"ב) כשיגיע החזן לברכה יאמרו כל ברכה וברכה שישמעו מפי החזן וה"ה בכל מקום שישמע ברכה מפי אחר יעו"ש. וכ"כ הפר"ח במים חיים (על הרמב"ם פ"ב יוה"כ ה"ז, ועל הש"ע קכ"ד סק"ה וקכ"ח סק"ג) אף בלא ברכה עונים ב"ה ב"ש יעו"ש, והלא נודע שבירושלים הולכים אחר פסיקותיו של הפר"ח והוא בתראי אף על הראשונים, ולשיטתו ב"ה ב"ש אינו מנהג בעלמא אלא חובה, וע"ע בתורה תמימה (האזינו פל"ב הע' לו) שכתב דלא ידע על מה סמכו רבים ושלמים למנוע מעניה זו ואף ששמעתי טעמים ע"ז אינם מתקבלים לי יעו"ש. וכ"ה בחס"ל (סימן קכ"ד).

ובכלל ומצינו בספר חמדת ימים (יוה"כ פ"ג) וכן יתודה על שלא ענה בעת שמיעת הזכרת השם בברכת חברו "ברוך הוא וברוך שמו" כי סודו גדול והוא ייחוד ד' אותיות שם הוי"ה, י' ברוך, ה' הוא, ו' ברוך, ה' שמו, זולת סודות העמוקים אשר נודעים ליודעי דעת ומביני מדע, ובמדרש כונן כתוב כל המבטל קדוש וברוך, ואמן יהא שמיא וכו' גורם למעט את העטרה, וחייב נידוי וכו' אוי לאזניים שכך שומעות כמה ברכות וקדישים הואו כחרש לא ישמע וכאלם לא יפתח פיו, כמו פתן חרש יאטם אזנו, ובזוהר המקום ברוך הוא וכו' מה יעשו ליום פקודה קצת מבני עמינו

בוערים בעם המקילין בעניית אמן וברוך שמו.

וע"ע בספר שער הכוונות (דרושי חזרת העמידה ה') על סודות עניית הקהל ב"ה ב"ש מפי הש"ץ יעו"ש. והניף ידו שוב בספר פרי עץ חיים (שער חזרת העמידה פ"א) וכ"כ בס' עוד יוסף חי (פרשת תרומה ס"ז) שיזהר האדם לענות ב"ה ב"ש כששומע האזכרה וציין לרבינו האר"י הסודות בזה יעו"ש. וכ"ה בשו"ת יפה שעה (אבוחצירה סימן י"ט) משם השל"ה בספר שער השמים פי' התפילה שהביא בשם רבינו האר"י והרמ"ק על חשיבות והסודות בב"ה ב"ש עיי"ש. וע"ע בשל"ה (תמיד פרק נר מצוה אות ק"ה).

וקשה ע"ז ממש"כ האו"ח הקדוש בספר ראשל"צ (ברכות סג.) ההיא דברייתא דיומא דוקא בהזכרת שם המפורש איירי ואפילו בלא ברכה ועיקר, אבל הזכרת ה' בברכה אין צריך לכלום אלא רק עניית אמן אחר סיום הברכה ומשנת חסידים שנה הרא"ש שהיה אומר על הזכרת ה' בברכה ב"ה ב"ש ולא הורה כן בהוראותיו דאין לה עיקר בגמרא ודלא כהפר"ח שחשב שנתעלמה הך דיומא מכל הפוס' יעו"ש.

ולמעשה אחה"מ מוכח שזה אינו ואין לנו אלא דברי הרא"ש הש"ע לבוש והפר"ח שתפסו בהדיא על אזכרת ש"ש בברכה שצריך וחובה לענות לרבות שע"פ האר"י יש בו סודות גדולים וחובה רמא לענות. וכמבואר בשמ"ש ומגן (שם) לדחות

האו"ח הנ"ל מהש"ע ופשיטא דלא אזלי בתריה ואף תפס בו שגם הוא לא כתב רק דרך פלפול, ולמעשה לא יזוז מדברי מר"ן ז"ל ובפרט לפי רוב קדושתו וחסידותו.

ועפ"ז גם לא קשה ממש"כ הפאת שדך (סימן יט) מהגר"א ותוצאות חיים מהזוה"ק (פנחס רכט). שעונים רק אמן ומשמע ב"ה ב"ש לא עונים כלל, וזה אינו כמצינו שמנהג העולם והש"ע שחייב לענות בחזרת הש"ץ א"נ שהוא דיבר במידי דאינו חלק מהברכה אחרת גם מודים וקדושה אסור לזוה"ק וכמ"ש בספר הפסקים (עמ' ד), א"נ שלנו יש דברי הגר"א על הש"ע שציין לש"ע מהגמרא ושתיק, וזה היפך מדברי המעשה רב שהוא רק שמועה בעלמא מהגר"א.

והלכה למעשה יש למרוקאים להשאר במנהגם ולענות ב"ה ב"ש גם בברכות שיוצאים בהם יד"ח כגון בקידוש, מגילה, שופר ועוד, ובפרט שהם רגילים בזה ואין החשש שמא לא ישמעו כל

הברכה כי המברך (החזן) תמיד מפסיק מעט בכדי שיענו ב"ה ב"ש, וגם צאצאיהם על אף שיש כאלו שעזבו המנהג יכולים ואולי צריכים להחזיר עטרה ליושנה ולענות ב"ה ב"ש וילמדו את בני הבית מתי להפסיק ע"מ שישמעו כל הברכה.

וסה"כ כל המנהג הזה הוא טוב מאוד ע"מ לקיים הבו גודל לאלהינו, ועולה בהרבה לפני השי"ת על השתיקה והדומיה שמזכירים ש"ש ולכאורה מביא חורבא וחילול השם, שכבר ביטול זה עשה שגם על שאר ברכות העם כבר אינו רגיל לומר ב"ה ב"ש ועובר ע"ד הש"ע שקבלנו הוראותיו, וכפי שגם הובא בסוד שהשותק הוא בעוון פלילי. בכ"א אותם שמתפללים בבהכנ"ס שלא נוהגים לומר ב"ה ב"ש יענה לעצמו בשקט או שישתוק לגמרי ככל הקהל, בפרט שהוא עלול לא לשמוע כל הברכה כי החזן לא רגיל לשהות, ועוד שלא יעשה אגודות אגודות.

ידידך חנ"א ס"ט

סימן ג להדליק נר שבת ואח"כ לברך

שנהגו כן, ושמעת ברדיו מכמה רבנים שהעושה כן היא מברכת ברכה לבטלה ואסור לענות אחריה אמן, ויש להוכיחה ע"ז עד שתשנה את מנהגה.

להנ"ל... ועוד מה ששאלת שאמך נוהגת קודם כל להדליק הנר של שבת ואח"כ מכסה העינים ומברכת, כמו כלל המרוקאים

ושוב חלילה וחס לשנות לה את המנהג שהוא קדמון ומפורסם כמעט בכל ארצות ערב, ומסתמא רבבות ועדות וחכמים כל אחד ומקומו לא טעו בהלכה, ומעשיהם עדיף על חכמתנו, ובמקום שנחשוב על אבותינו שטעו יש חובה גדולה להמליץ בעדם.

ואע"פ שסתם מצוות מברך עליהן עובר לעשייתן כלל גדול הוא (פסחים ז:): וגם לענין ברכת נר של שבת זה מוסכם להלכה שצריכה לברך ואח"כ להדליק וכמ"ש בהדיא הרמב"ם (שבת פ"ה ה"א) מרדכי (שבת רצ"ג) אורחות חיים (ח"א הדלקת הנר בע"ש אות א') שבלי הלקט (שבת סימן נ"ט) רה"מ (שם) משם סדר רב עמרם ושאר האחרונים יעו"ש. וכ"כ הראב"ה (ח"א סימן קצ"ט) או"ז הגדול ח"ב (סימן רנ"ו) כלבו (סימן ל"א) ועוד רבים.

ומתוך כך המברך אחר שהדליק פגם ביסוד הזה והוא לרוב השיטות ברכה לבטלה וכמבואר ברמב"ם (אישות פ"ג הכ"ג) כל המקדש אשה בין ע"י עצמו בין ע"י שליח צריך לברך קודם הקידושין וכו' כדרך שמברכין קודם כל המצות, ואם קידש ולא בירך לא יברך אחר הקידושין שזו ברכה לבטלה, מה שנעשה כבר נעשה ע"כ. וכיו"ב כבר הניף ידו בהל' ברכות (פי"א ה"ה) יעו"ש. ואע"פ שבהג"א (פ"ק דחולין) הביא משם האו"ז דאם שכח ולא ברך מברך אחר המצוה והביאו בד"מ (יו"ד סימן יט' ס"ב), מ"מ כו"ע מודו דלכתחלה בעי'

ברכה לפני מצוה רק שבדיעבד י"א דהוא ברכה לבטלה וי"א שמותר לברך, ולמעשה הכ"נ מי לא יחוש לברכה לבטלה כנגד הרמב"ם דהוא מרא דאתרא והלא הוא סב"ל מובהק, וכ"כ רוב האחרונים לתפוס שיטת הרמב"ם ולא כהג"א.

ומאידך כתב המהרי"ו (סימן כ"ט) דמקצת נשים נוהגות שמדליקים הנרות ואח"כ משימים ידיהם פרושות נגד הנרות ואז מברכין ואח"כ מסלקין ידיהם הא פרושי' ידיהם כי היכי דליהוי עובר לעשייתם ולא רצו לברך קודם הדלקה דא"כ קבלו שבת ולא מצו לאדלוקי יעו"ש. ומשמע דהוא נמי ס"ל עובר לעשייתן כשאר הראשונים רק שעיקר קבלת השבת אצלו היא בברכה ולא בהדלקה וכש"כ שלא בתפילה.

וניכר ששיטת מהרי"ו הוא ע"פ יסוד של הלכות גדולות (חנוכה סימן ט') דאי אדליק דשבת ברישא איתסר ליה לאדלוקי דחנוכה משום דקבלה לשבת עליה יעו"ש. וכיו"ב מובא במרדכי (ב"מ רצו) משם רב שרירא גאון מעשה בימי הקדמונים שפעם א' בע"ש היה יום מעונן והיה כסבורין העם שהוא חשיכה הדליקו נרות ולא הספיקו להתפלל מנחה עד שנשבה הרוח ונתפזרו העבים וראו השמש ולא התפללו מעריב והיה שהות ביום והתחילו הנרות לכבות ושאלו חכמי הדור ואמרו אותם שהדליקו אסורים להדליק עוד ולעשות מלאכה שכבר קבלו השבת וכו' מכאן יש להוכיח

שהדלקת הנר היא קבלת שבת וכו' יעו"ש. וכ"כ הריקנאטי (סימן פ"ח) משם הריא"ז יעו"ש. וכ"כ באו"ז ח"ב (ע"ש סימן י"א) ואף בנו כתב להצדיק כן בשו"ת מהר"ח או"ז (סימן קט"ז) וע"ע בסידור רש"י (סימן שי"ד) ובמחזור ויטרי (סימן רל"ז).

ובאמת שלא נראה דבר אם כוונתם שהקבלה בברכה או בהדלקה, רק דמוכח שהקבלת שבת לא בתפילה, ויוצא שמהרי"ו אע"פ שהוא מיוסד ע"פ בה"ג דהדלקה עיקר מ"מ היא כמעט שיטה מחודשת ויחידה ברעיון שלו שהברכה היא הקב"ש ולא ההדלקה.

ומפורש כן במהר"ח או"ז (שם) שהוא כבה"ג שבכ"א אין נראה שקבלת שבת תהא תלויה בברכה אלא בהדלקה הבא לכבוד שבת דהיינו נר שלפני השלחן יעו"ש. וכ"כ השבלי הלקט (סימן נ"ט) אליבא דבה"ג דהדלקה עיקר ולא הברכה ולכך יש שנוהרים אחר שבירכו והדליקו משליכין הנר לארץ יעו"ש. והביאו הב"י (רס"ג ס"י) והסכים לזה, ואף בש"ע (שם) צידד כן יעו"ש. כש"כ שמוכח לשיטת הראשונים שהבאנו כהרמב"ם וסיע' שתפסו שצריך לברך ואח"כ להדליק משמע דעיקר ההדלקה ולא הברכה.

מ"מ מסתבר אצלי כי הברכה מורה שהדלקת הנר לצורך שבת והיא כעין קבלה בפירוש לא פחות מתפילה, כי בלא ברכה אפשר שזה סתם הדלקת נר,

ולכך יש מקום גדול לדברי הרב בנימין ז"ל שהוב"ד בשבלי הלקט (שם) דמשמע שצריך לברך אחר ההדלקה דאם מברך קודם אינו יכול אח"כ להדליק יעו"ש. וגם מוכרח בכלבו (סימן ל"א) בשם הר"ף דאשה שמדלקת היא אסורה לעשות מלאכה לאחר שהדליקה דכיון שמברכת עליה אין לך קבלה גדולה מזו יעו"ש. ומצאתי שכ"כ בפשטות בראבי"ה (שבת קצט) להוכיח שהדלקת הנר בשבת היא בברכה ע"פ מש"כ בה"ג דהמדליק נר של חנוכה ונר של שבת תחילה וכו' דאי אדליק דשבת וכו' משום דקבלה לשבת עליה מכלל שמברך, דאם לא כן במה קיבל השבת שאסור לו להדליק יעו"ש. משמע שעיקר קב"ש הוא בברכה כי סתם הדלקת הנר אין בה משמעות של קבלה.

והן אמת שיש להבין ממש"כ הרמ"א בהג"ה (רס"ג ס"ה) יש מי שאומר שמברכין קודם ההדלקה ויש מי שאומר שמברך אחר ההדלקה וכו' יעו"ש. ושם ציינו למרדכי (סו"ף ב"מ) והמסתכל שם לא יראה דבר שיש בכלל מחלוקת אם קב"ש תלויה בברכה או בהדלקה, אלא שיש פלוגתא דרבנותא אי קב"ש תלויה בהדלקת הנר או לא (מחלוקת בה"ג ושאר הראשונים). ופלא עצום על הגר"א והלבוש שציינו כאילו ויש מחלוקת כזו דתליא מילתא בין הדלקה לברכה.

אבל אחר התבוננות נראה שכוונתם ברורה לפמש"כ המרדכי (שם) שהעלה

בתחילה ההוכחה מצליית דג אחר הדלקת הנר מוכח אין זה קב"ש ואח"כ ציין לבה"ג ההיפך דמשמע הנר הוא קב"ש ובסוף דבריו תפס "והמדליק יברך עובר לעשייתה ויהיה בדעתו שלא לקבל שבת עד לאחר הדלקת הנר" מפורש ממש"כ שיהיה בדעתו שלא לקבל השבת עד אחר ההדלקה דמשמע הברכה עיקר.

נמצא שבדעת בה"ג אין החלטה דהוא ס"ל שהדלקה עיקר וההיפך כפי מש"כ המרדכי שהברכה עיקר ואפשר אף לתלות כן גם אצל הב"י והש"ע (ס"י) שצינו לבה"ג כיון שהדליק נר של שבת וכו' ועפ"ז נוהגות קצת נשים שאחר שברכו והדליקו הנרות משליכות לארץ וכו' יעו"ש. אפשר שכוונתו שהנשים עשו תנאי שלא לקבל השבת עד אחר הדלקת הנר, כך שאין להביא ראיה משבלי הלקט הנ"ל לכלום אליבא דבה"ג.

ומאידך הרבה הקשו עלי שמתוך שכל ישר לא מובן היסוד של הברכה אחר ההדלקה, א"נ שהיה לפוסקים הנ"ל שמצדדים שעיקר הברכה היא הקב"ש להסביר ולא לסבך האנשים כיצד יברכו ואח"כ ידליקו וכיו"ב, ועוד מכל הראשונים שהבאנו לעיל אפשר שאין ראיה משם שהברכה עיקר הקבלה אלא שודאי כוונתם שהברכה עושה את הקבלה אבל אחר ההדלקה היינו שיש ברכה והדלקה והיא מחתא אחת בלא פילוג.

מ"מ אנו בשלנו עומדים דמוכח במרדכי והר"ר בנימין והר"ף ס"ל דהברכה קב"ש היא, וכמ"ש נמי במט"י (שם) להסביר חלק מהראשונים הנ"ל. א"נ כי כמעט וכל האחרונים שתפסו דברי מור"ם ודאי לא טעו ולא בדר מלבם מחלוקת מחודשת כמו שרצו רבים לטעון שכל הי"א הזה היא המצאה שלא כתובה בספרים כלל. זאת ועוד ראיה לנו מהש"ע (קנ"ח סי"א) דאע"פ שמברך קודם הנטילה מ"מ נהגו שלא לברך עד אחר נטילה משום שפעמים אין ידיו נקיות וכו' יעו"ש. הא משמע לפעמים שיש הסבר או טענה כלשהי לצורך המצוה והברכה ודאי שאפשר לדחות הברכה עד אחר המצוה, הכ"נ בחשש חילול שבת שמא כאותה דעה שהברכה עיקר קב"ש כדאי הוא לדחות עובר לעשייתה, ובודאי שהוא ענין מסובך טפי לעומת ידים מזוהמות שדוחה הכלל.

ובכ"א יש לתלות שאכן המהרי"ו היא דעה בינוניות ובמקום שיקבלו שבת עליהם אחר ההדלקה יש נשים שהדליקו ואח"כ בירכו ובשביל לעבור לעשייתן כיסו עיניהם והיא שיטה ממוצעת לצאת יד"ח כל השיטות.

ובדעת הש"ע (שם ס"ה) אין הכרע לכלום זאת ועוד כי נמצא מתוכן דברי הרמ"א שזכר את שני השיטות בלשון י"א, הרי שהוא מבין מהש"ע שאין גילוי מילתא בדבריו אי כהרמב"ם או לאו, אחרת למה הגיה השיטות והכפיל ע"ד הש"ע אם היה מוכח אחרת.

אבל מדקדוק שכתב בש"ע (שם) "כשידליק, יברך וכו'" לא מוכח ההיפך שלכאורה ס"ל שמברכים אחר ההדלקה, אלא שזה פתיחת ההלכה לענין הדלקת הנר שצריך לברך להורות שזה לא נופל משאר מצוות דרבנן שמברכים עליהם וכמ"ש בב"י להסביר דברי הטור, אבל מתי יברך אין לנו דעה מה דעתו. וזה לא כמ"ש בשואל ונשאל ח"ב (או"ח סימן נ"ח) ובשמ"ש ומגן ח"ג (או"ח סימן ע"א) שדקדקו מהלשון ידליק ויברך, ואחזה"מ דקדוק קל זה.

האמנם הראיה ממרן הש"ע (סימן מ"ו א') כשישמע קול תרנגול מברך וכו' כשלוש יברך מלביש ערומים וכו' ראייה יפה היא, ומוכח דיש מציאות של ברכה אחר עשיה ואין לטעות שאיך יברך קודם קול התרנגול שמא לא יקרא, זה אינו כי במלביש ערומים בהדיא לובש וזה תלוי בו כך שיברך ואח"כ ילבש, אלא ע"כ שגם הש"ע ס"ל בכמה מקומות שיכול לעשות המצוה או הענין ואח"כ לברך וכמו שהוא דייק ממש בלשונו הכ"נ לדקדוק בענין הנר.

ועוד יש לדקדק מתוכן הש"ע ממקום אחר ששינה מלשון הרמב"ם או מזה שלא כתב כדבריו בפירוש "וחייב לברך קודם הדלקה" משמע שדעתו הפוכה מהרמב"ם או שלכל הפחות אין גילוי מילתא.

ומאידך בש"ע (שם ס"י) מוכח שהוא ס"ל שקבלת שבת תלויה בתפילה שהביא דברי בה"ג בסתם לעומת הי"א

שהוא רוב הראשונים שחלקו ע"ד כמבואר ברא"ש והתוס' רי"ו וה"מ רמב"ן רשב"א סמ"ג הג"א והוב"ד בב"י (שם), ואזלינן בתר הרוב כפי כללי ההוראה אף דסתם ויש הלכה כסתם, מ"מ לא ברוב, וע"כ הוא לא ס"ל כבה"ג, ומסתמא שנופל חשש חילול שבת, ודי שהנשאר לחוש לברכה לבטלה מעובר לעשייתו.

ואין לטעות ממש"כ בש"ע (סימן תרע"ט) שבע"ש מדליקין נר חנוכה תחלה ואח"כ נר שבת, והם כדברי בה"ג וכמפורש בב"י (שם) שכן דעת הר"ן (ב"מ י). והמרדכי (שם רע"ג), אלא שניכר שכ"ד הוא מאחר וגם החולקים אבה"ג מודו לזה וכמ"ש בהדיא בב"י, ובכך ראוי להרויח חשש איסור חילול שבת לעומת תדיר ושאינו תדיר, וכמ"ש בהדיא הרדב"ז ח"ב (תשנ"ז) "דעתי הפעוטה כדעת ההלכות לא מפני שאני סבור שהדלקת הנר הוי קבלת שבת אלא כיון שיש מי שסובר שהדלקת הנר הוי קבלת שבת וכו' מ"מ כיון שיש בדבר מחלוקת אין לנו להכניס עצמנו בספק שבת משום תדיר וכו'" ע"כ.

לעומת זה בנדו"ד אפשר משום שהוא חשש ברכה לבטלה יתפוס הב"י לכתחלה שיטת שאר הראשונים החולקים על בה"ג ולעולם סב"ל שקבלת שבת תלויה בתפילה ובענין הדלקת הנר בעינן שעובר לעשייתו שיברך ואח"כ ידליק. וכ"כ המאמר (רס"ג סק"ד) והגדולת אלישע (רס"ג סק"ז) ומהר"ש קמחי בספר ויקהל שלמה (דף כח:) אליבא

דהש"ע, ועוד רבים מאחרוני הספרדים תפסו כן שצריך לברך קודם ההדלקה מהאי טעמא ואספם ביבי"א ח"ב (או"ח סימן ט"ז) ח"ט (או"ח סימן כ"ד סק"ה).

אך לפי הקו שהבאנו שאותו מנהג של המהרי"ו אינו חולק על שום פוסק אלא שמצדד להציל כשיטת בה"ג ושאר הראשונים דבעי' עובר לעשיתן כאחד שלא לבוא לידי חילול שבת וברכה לבטלה, ולכך מצריך שתכסה פניה קודם הברכה בכדי שההנאה מן האורה יהא אחר הברכה בדוקא.

ועוד חשבתי דאפשר שהדלקת הנר היא מצוה מתמשכת ועשייתה קיימת כי סוף דבר העיקר שבהדלקה היא האורה המביא לידי שלום בית ועונג שבת וכ"ז כשהנר דלוק המצוה עדיין קיימת, והרי הוא מפורש ברמב"ם (פי"א ה"ה) אם המצוה שעדיין עשייתה קיימת מברך אחר עשיה ואם דבר שעבר הוא אינו מברך כיצד הרי שנתעטף בציצית וכו' ולא בירך תחילה חוזר ומברך אחר שנתעטף. הכ"נ אם הדליק ולא בירך ע"פ האי טעמא מספיק לו שצריך לברך. אע"פ שאין זה הוראה של לכתחלה מ"מ גם אין כאן ברכה לבטלה.

ולזה הרעיון מכוון ממש"כ מהר"ש בשם מהר"מ והוב"ד במג"א (רס"ג סקי"א) כשיש חופה בע"ש ומאחרי' בה עד אחר שקיעת החמה והאשה אינה רוצה לקבל שבת לפני החופה אז תדליק הנר בלא ברכה

קודם החופה ואח"כ בחשיכה תפרוש ידיה על הנרות ותברך יעו"ש במג"א שתמה בזה אך בדיעבד כתב לסמוך ע"ז. וע"ע בפרמ"ג (סקי"א), אך מדעת מהר"ש מוכח אף לכתחלה בנידוננו שתעשה כן. וכ"כ בישועות יעקב (סימן רס"ג סק"ב) דגם אחר הדלקה כל זמן שהנר עדיין דולק חשוב עובר לעשיתן ככל מצוה שיש לה משך זמן מקרי כל הזמן עובר לעשייתן יעו"ש. וכיו"ב כתב בשו"ת לבושי מרדכי (סימן י"ט) דיש לה המשך זמן שעיקר מצות הדלקה שתהא סועדתו אצל הנר ונמשך מצוותן עכ"פ שעה חדא יעו"ש. והביא דבריהם בשו"ת בצל החכמה ח"ד (סמן נ"ז) יעו"ש בעוד צדדים למעשה.

מ"מ גם אלו הדוחים דברי המג"א (פרמ"ג, א"ר ועוד) משום שהיא מברכת שלא בזמן שיכולה להדליק בו הא משמע שאם היא מברכת באותו זמן הראוי להדלקה כגון מבעו"י, אין פגם מרעיון של מצוה מתמשכת לכו"ע, כש"כ לסברת החקר הלכה (מערכת ב' אות י') דל"ה בכלל מצוה שיש לה משך זמן רק אם ביכולתו להסיר המצוה כגון ציצית ותפילין שיכול להסיר לכן כיון שאינו מסירן עתה והוא מקיים המצוה בכל רגע הוי עובר לעשייתן דמה שאינו מסיר הוא חלק מן המצוה אבל בהדלקת הנר כיון שכבר קיבל שבת בהדלקה אסור לו לכבות א"כ מה דהוי הוי וכמו שאין לה משך זמן דמי וכו' ואיך יברך להדליק והוא כבר הדליק ועתה אסור לו להדליק יעו"ש. משמע שאם יכולות

להסיר הנר ולכבותו כגון הנוהגות כשיטת המהרי"ו שמדליקות מבעו"י ומיד מברכות מותר גמור הוא. א"נ וגם אין להביא ראיה מהמהרי"ו בעצמו שנוקט שצריך לכסות הפנים בכדי שיהא עובר לעשייתן דמשמע שהוא גופא לא ס"ל שהיא מצוה עוברת, ל"ק דאפשר לכתחלה נקט, אבל בדיעבד מודה שאם לא כיסו העינים דמשמע שעדיין יכולה לברך.

האמנם ראיתי בתבואת שמש (יו"ד סימן צ"ו) למרן המהרש"ם זיע"א שכתב לענין קביעת מזוזה ואח"כ נזכר שלא בירך ובר"א נכנס לענין שלנו, ודחה הרעיון שהבאנו למצוה מתמשכת "דאע"פ שהדלקת הנר היא מצוה מתמשכת עכ"ז ענין ההדלקה נגמר ובקושי התירו קצת מפרשים, וכן קצת נוהגים לברך אחר ההדלקה ומכסין את הנרות בידים משום דס"ל שאם בירך קודם הרי חל עליו קבלת שבת עם הברכה ושוב אסור להדליק וכו'" ושם ציין למרן זיע"א ביבי"א ויחוד הנ"ל יעו"ש.

ואחה"מ רבה מה הרעיון הזה שההדלקה נגמרה, הלא המצווה עדיין בעינה בכדי שלא יכשל בעץ ואבן, ומאי שנא מהראיה של שמע קול תרנגול או שיתלבש ואח"כ יברך דמשמע הוא ענין מתמשך הכ"נ בהכא, ועוד מש"כ "ובקושי התירו קצת מפרשים" אפשר שכוונתו למג"א וסיע' שהבאנו לעיל, אבל ז"א כי אפשר דאף המשיגים עליהם יודו בהדלקת הנר

שזה נעשה מבעו"י ובאותו הזמן שהאשה יכולה עדיין לכבות הנר ולהדליק מחדש הרי שהיא מצוה מתמשכת לענין זה.

ועוד מש"כ "קצת נוהגים לברך" היא תמיהא טובא וסתירה מובהקת לכל משנתו, הלא בשני המקומות בשמ"ש ומגן כתב שמנהג מרוקו הוא כמהרי"ו ומור"ם בהג"ה ועוד שטען שכן דעת הש"ע, ומה ראה הענק שבענקים לכתוב אחרת, או שיש ליישב שכל דבריו שם רצה לסייע לענין המזוזה משא"כ בהדלקת הנר הוא ענין של מנהג ואין לשנות מהמנהג ולא שחזר בו. או שאי נימא דחזר בו הרי שמשנה אחרונה עיקר והיא בשמ"ש ומגן. וע"ע ביבי"א (ח"ט סימן ק"ח סקכ"ב) אליבא דהתבואות שמ"ש הנ"ל.

א"נ דמש"כ המאמ"ר ושאר האחרונים בדעת הש"ע הם עדיין לא דברים מוחלטים, בעיקר לפמש"כ אליבא דמור"ם בהג"ה שהעיר ע"ד הש"ע דמוכח דהוא ס"ל בדעת הש"ע שלא גילה דעתו ואף מהש"ע (ס"י) לא העיר דבר.

ועפ"ז דברי מרן החיד"א במחבר"ר (סימן רס"ג סק"ד) תפס כסברת הרמ"א שבשבת תדליק ואח"כ תברך משא"כ ביו"ט יעו"ש. דמשמע שהוא גם לא מצא להחליט בדברי הש"ע דעתו או שהבין שאותו מנהג דמהרי"ו והרמ"א אינו בהכרח חולק אהרמב"ם אלא תוספת חומרא לחוש לכה"ג ותו לא.

קבלה משא"כ האומרים דהברכה הוי קבלה וא"כ הוא חילול שבת אם תדליק אח"כ.

מ"מ עדיין לא הבנתי הקצף, והלא מסתמא מנהג קדום הוא עוד לפני הוראות מרן הש"ע שקבלנו הוראותיו מאחר והמנהג הובא ברמ"א, ואין הכרח שהמנהג נעשה אחר הוראות הש"ע, וע"כ על הנוהגים כן יש להשאר במנהגם בין לחומרא ובין לקולא כדאיתא בהקדמה לב"י. וכמו שהארכנו לעיל (סימן א') שכל מנהג שיש בו ענף בפוסקים אע"פ שלהלכה היה צריך לפסוק כשיטת פלוני אבל המנהג אחז כשיטת פוסק אחר בכ"א הוא מנהג גדול והולכים אחריו מדין לא תטוש, וע"ז אמרו בהלכה הרופפת לך אחר המנהג.

ועוד קשה ממש"כ ביבי"א (שם) להשיג אבא"ח דמה ראה לעזוב דברי כל גדולי הפוסקים ועל צבאם תהלתם הרמב"ם ומרן, והלך אחר סברת קצת נשים שהביא מהרי"ו ושאר שום פוסק מהראשונים שיאמר כן, עכ"פ ברור שמנהג זה אין לו שחר, ואין זה חשוב מנהג אלא מה שנתקן ע"פ גדולי הדור מרי דאתרא וכמבואר ברדב"ז מכ"י (סימן ק"מ) במנהג שלא הוקבע ע"י ותיקים אבל אם מקצת יחידים נהגו אין זה מנהג יעו"ש.

וזה פלא, וכי מנהג זה אין לו שחר אחר שמוכח במהרי"ו וברמ"א לבוש ועוד רבים מהאחרונים כולל הספרדים וכמבואר נמי בכה"ח (שם) משם האחרונים. ומה עוד

ועתה מש"כ מרא דאתרא זיע"א בשו"ת יבי"א (שם עמ' לו' בהע') ע"ד מרן החיד"א הנ"ל "דנעלמו מעיני קדשו דברי הראשונים שכולם פסקו בהדיא לגבי שבת לברך ואח"כ להדליק, וממילא יש חשש איסור ברכה לבטלה אם מברכות אחר ההדלקה וכו', ועוד שכלל סב"ל להקל אמרינן אפילו נגד מרן, כש"כ כאן שמרן עומד גם הוא בשיטת הפוסקים שיש לברך קודם ההדלקה, ולכן אין לזוז מפסקי הראשונים ומרן שקבלנו הוראותיו וכו' והנה בנ"ד אין לפסוק כדברי החיד"א בזה כי נראה שלא שת לבו לעיין בזה בספרי רבותינו הראשונים ומרן ז"ל ולא עמד על עיקר הדין שיש בו איסור ברכה לבטלה וכו' יעו"ש.

ובמחכ"ת חלילה לנו לחשוב על מרן החיד"א שלא ראה הראשונים הנ"ל, והלא המה כתובים בב"י במפורש, ולא גנוזים באיזה מקום, כש"כ שלמרן החיד"א כל רז לא אניס ליה, וע"כ חייב להאמר מש"כ בעונינו דמהרי"ו היא שיטה בינונית לתפוס דברי הרמב"ם ובה"ג כאחד, א"נ דזכות היא לו למרן החיד"א לפסוק כן, אחר שלא מוסכם בבירור דעתו של הש"ע.

ולפענ"ד גם ואם נתפוס כדעת רוב הפוסקים שיש מחלוקת בין המהרי"ו לרמב"ם וגם דעת הש"ע כן כמבואר במאמ"ר וביבי"א, ובכך איכא פלוגתא אעיקרא אם בהדלקה הוי קבלה ולכך סברי דתברך קודם שאין הברכה

שהטענה שנהגו כן מקצת יחידים, זו תמיהה והלא מוכח מכל ספרי הפסיקה של כלל העדות כי כך הוא מנהג בישראל הן במרוקו, עירק, אלג'יר, דמשק ועוד כמבואר בשואל ונשאל (שם) שמ"ש ומגן (ח"ב א"ח סימן ע"ב אות א') קיצש"ע (טולדנו רמה כז) נהגו העם (שבת אות א) מקוה המים (ה עמ' לב).

ועוד מש"כ שמקורו אולי מן הנשים, מה ריעותא בכך הלא אם הם נהגו בכך והסכימו איתם גדולי הדור כל אחד במקומו מוכח דהוא מנהג צודק וראוי לחוש בו לחילול שבת, וכמו שנודע שאין לדחות אפילו קבלה שיש ביד נשים הזקנות מבני עמנו מפני ששים רבוא מופתים המראים סותרו, דחק הישראלי הוא למעלה מהטבע והשכל (רשב"א ח"א סימן ט' והביאו בשו"ת השיב משה חאו"ח סימן ג') ומשמע גם במקרה שאין לו שום רמז בפוסקים וגם בספרים המדברים מענינים כאלו (השיב משה שם והביאו נמי במנח"י ח"ו סימן קל"ה, באר משה זכרון טוב) ובמקרה דידן שיש פוסק שתופס כן אזי גם מור"ם בתשובה (סימן כ"א) מודה.

אע"פ שיש להתישב ביסוד הזה מדעת רוב הפוסקים דס"ל דלא אמרינן מנהג מבטל הלכה אלא אם כן היה מנהג חכמים ובמרדכי ריש הפועלים הוסיף לפרש בשם האו"ז דדוקא מנהג ותיקין מבטל הלכה אבל מנהג שאין לו ראיה מן התורה אינו אלא טועה בשיקול הדעת, וכיו"ב מצינו בברכ"י (יו"ד סימן רי"ד סק"ב) בשם הגאון

מהר"ש עמאר דסתם מנהג תלינן בטעות וע"ז כתב דברי הרב שרירין וקיימין וזה כמה שנים קודם ראיתי דבריו קיימתי כן מסברא והתרתי איזה מנהגים שנתפשטו להחמיר והקרב אלי שנהגו כן בחושבם שהוא אסור יעו"ש.

וע"ע בטהרת המים (שיו"ט מערכת מנהג אות ו') שכתב בשם הרב דבר משה ח"ד (יו"ד סימן י"ג) שאין להביא ראיה ממנהג העולם אם לא שיודע שנעשה ע"פ חכם הבקי בתורה והביא ע"ז הרה"מ"ח מ"ש מרן החד"א במחזיק ברכה (יו"ד סימן ל' סק"ג) שכמה מנהגים להחמיר נהגו בהם מהמון העם שנוהגים לפרוש מספק ולא חלו בהם הוראת חכם ולכן הרבנים הבאים אח"ז משנים המנהג וכ"כ בשו"ת חיים של שלום ח"ב סימן ס"ט) והביאו בחזו"ע ח"א (עמ' תשע"ד) וע"ע בשו"ת יבי"א ח"ד (יו"ד סימן יא') ובטה"ב ח"ב (עמ' לט ות"ג) יעו"ש.

וניכר שכל הנ"ל סותר למנהג מצוי ביד נשים הזקנות שתפס ע"ז הרשב"א שאין לזוז ממנהגים כאלו, ואפשר דס"ל מנהג נשים שחכמים הסכימו למנהג שלהם כדאיתא בש"ס שנהגו לישב ז"נ על טיפת דם כחרדל ומשמע שהנשים מחמת קדושה נהגו כן, ולא כסתם מנהגים. ונראה שלזה התכוון בשער אשר (חיו"ד סימן י"א) שמנהג שנהגו בו העם מאליהם בלי הסכמת החכם המנהיג של העיר אינו כלום אף דאנו בעינן שיהא מנהג ותיקין יעו"ש. ולכ"ז נ"ל שכבר רמז הרשב"א גופיה בח"ב (סימן רס"ח).

הכ"נ מאחר ואותו מנהג הנשים שתפסו בו עיקר למעשה בכדי שלא יבואו לידי חילול שבת, מוכח שהסכימו לו כי יש בו ענין.

ועוד שאם מרן החיד"א בעצמו לא דחה המנהג ולא בקש אפילו להרהר אחריו מסתמא שידע שלכך הדין נוטה, אחרת היה לו לבטל המנהג כמו שהוא בעצמו תפס בספר טוב עין (סימן י"ח אות פ"ג) שאין להביא ראיה ממנהגים שנתפשטו מדלת העם שלא ע"פ מורה הוראות יעו"ש. ועוד כפי שתפסנו בתחילה שדעת הש"ע לא ברורה, והוא פלוגתא דרבנותא להחליט בדעתו, ולכן במקומות שאין הכרע בש"ע קיבלנו הוראות מרן החיד"א כדרך קבלת דברי מרן הש"ע אלא א"כ ברור לנו שמרן החיד"א חולק על הש"ע ודאי נקטינן כוותיה שהרי קבלת מרן קדמא ואזלא, וכמ"ש הזב"ץ (ח"ב או"ח סימן ל"ט ובחדשות ק"ב וקנ"ג) ובס' מועד לכל חי (סימן י' אות צ"ד) ואף מרן הראש"ל גופא כתב כן בשו"ת יבי"א ח"ה (מ"ג אות ז-ט) ובעוד כמה מקומות.

מסקנה דדינא, לא נכון לבטל המנהג שמדליקים הנר ואח"כ מברכים עליו, במקום שלא מוכח מדברי הש"ע ההיפך, ק"ו שלא להתבטא עליו שהוא מנהג של איסור ולעשות את כלל הציבור המרוקאי ושאר העדות ע"ה וחוטאים בברכה לבטלה, זאת ועוד דבמקום מנהג לא אמרינן סב"ל לרבות דאפשר שהיא מצוה מתמשכת כציצית ותפילין ולא שייך

כיה ברכה לבטלה, ואע"פ שלא בכל מקום אומרים כן, אך במידי והכל בספק ולא מוחלט כדאי הוא המנהג, כש"כ שלפענ"ד מנהג מהרי"ו הוא לצאת יד"ח כל השיטות.

ומתוך זה לא טוב עשו המורים שנותנים דעתם ברדיו לפני אלפי איש שהעושה כהמנהג אסור לענות אחריה "אמן", וחלילה מלחשוב ולעשות כן, וההיפך שיש לחזק המנהג אצל הרגילים בו ק"ו שעונים אחריה "אמן", ומרן החיד"א והבא"ח וסיע' ודאי שלא טעו בהלכה.

ואחר זמן מחתימת המאמר הנ"ל ראיתי ביתד המאיר (תשרי תשע"ה עמ' 47) שזכר הרה"כ הרה"ג יעקב ישראל אברג'ל נר"ו מדברי מרן המהרש"ם בשמ"ש ומגן (ח"ד סימן ל"ה) שלכאורה חזר בו וכתב בזה"ל: "אשה חכמה שיש לה דעת לחזור ממנהגה ולברך קודם ההדלקה הנה מה טוב חלקה ומה נעים גורלה, אבל אלו שקשה עליהן לשנות המנהג ימשיכו במנהגן" והעיר שאע"פ שזה באמת ולא נמצא בשמש ומגן הנ"ל כנראה שהעלימו את זה מהדפוס במתכוון ורק ליודעי הכתב יד ידוע לשון זו, וכמוכח שבספר ילקוט שמש (עמ' ע"ט) שכן העתיק כלשון הזה. וגם בילקוט יוסף (שבת א ח"ב עמ' תרעד) הביא כן בשמו יעו"ש.

מ"מ עם כל זה אנו בשלנו ואין לאשה להפסיק מנהגיה בהדלקת הנר אחר שיש לנו הכללים בהלכה לגבי המנהגים

ודברי האחרונים שהבאנו קדושים וטהורים הם דס"ל הכי, וזה אף לכאורה כנגד דברי השמש ומגן אחה"מ, ק"ו שלענ"ד לא מוכרח כלום שחזר בו ומי יודע נסתרות למה נעלמו תיבות אלו ולא נדפסו, וחבל לחשוב שיד זדונית עשתה כן, ע"כ אחר מה

שכתוב בודאי עדיף מאשר אומדנא כש"כ שדרכו של מרן המהרש"ם ידועה לשמור על מנהגי אבותינו ולא ניכר שרק בזה ישנה דעתו.

חנ"א ס"ט

סימן ד לעמוד בעשרת הדברות

לכבוד ידי"ן הרה"ג א.ת. שליט"א
רב ק"ק בבית שאן שלום וכט"ס
אודות המנהג של יוצאי עדתנו (המרוקאים) שעומדים בקריאת התורה בחג השבועות בפרשת עשרת הדברות, ובכ"ז יש מבני העיר בבית שאן שמערערים על המנהג הזה מתוך ספרי הפסיקה המפורסמים של ימינו, שאוסרים את המנהג מן הדין, ושאלת אם בכ"א נכון להמשיך המנהג בבית הכנסת או לנסות ולבטלו אחר שנתברר שהוא איסור.

תורה שם, ולכאורה גם השרישו מנהגיהם בקהילות, או אותה הגישה המעוותת שכל מנהגי מרוקו הם איסור.

וזה אינו, כי מצינו אצל החכמים הקדמונים בכמה מאות שנים לפני כן שדברו אודות המנהגים המצויים במרוקו ועד ימינו נעשים בקפידה מאב לבן או מאם לבת, ואסור לאיש לעקור זאת כי זה פתח להרס הדת בכלליות, שבאים אח"כ לזלזל גם בעיקרי הדת וההלכה. וכמה מצינו אצל הרבה אנשים שהם רחוקים מעט אך נשארים עם כל מיני מנהגים שהיה בבית הוריהם וניכר שזה הענין היחיד שמחזיק אותם כיהודים.

א"נ שאין לשום עדה אח וריע לאותם החכמים והתורה שהיתה שם עד שיאמרו ויתפסו האחרים עלינו שכל מנהג אצלנו הוא איסור וצריך לבטלו, ובעיני הוא

והנה כת"ר צריך להביא כל הטענות דמצינן למיעבד לקיים איזה מנהג שהוא קדום בפרט שהוא ברוב קהילות ישראל, וק"ו אצל עדתנו שכמעט תמיד תמצא סימוכין מראשונים ומסתמא המנהג קודם הוראות הש"ע, א"נ שלא מוכח שכל מנהג חולק על הש"ע. ואסור לכת"ר לקבל הגישה כאילו וכל מנהגינו הם מתוך האשכנזים שבאו למרוקו במאה השנים האחרונות להקים

לא יותר מאשר מוציא לעז. וכמו שהארכת
לעיל (סימן א').

ועתה בגמ' (ברכות יב.) בקשו לקבוע עשרת
הדברות בק"ש כל יום כמו שהיה
במקדש ובטלום מפני תרעומת המינים הן
בגבולין והן בסורא והן בנהרדעא ופירש"י
שלא יאמרו העכו"ם (ובדפו"י איתא תלמידי
אותו האיש) לעמי הארץ אין שאר תורה אמת
וכו' יעו"ש. וע"ע ברש"י (תמיד לב:) דנתבאר
התרעומת היא בתחילת ברכות בירושלמי
שלא יהיו אומרים אלו לבדם ניתנו למשה
מסיני יעו"ש. וכמ"ש נמי רב ניסים גאון
(שם) אליבא דתלמוד אר"י פירוש התרעומת
יעו"ש. וכ"כ הרמב"ם ורעמ"ב בפה"מ
(תמיד פ"ה) הראב"ה ח"א (ברכות ל"ג) אור"ח
(ח"א ק"ש אות מ"ה) אבודרהם (דיני ק"ש)
מחזור ויטרי (סימן ט"ז) פסקי רי"ד (שם).

האמנם שע"פ הרי"ף והרא"ש על הסוגיא
בברכות והרמב"ם ביד החזקה
שהשמיטו האי דינא לכאורה ניכר היה דלא
חששו לזה, ואפשר שיש להם סיוע מהגמ'
בפסחים (נו.) דאמר רבי אבהו התקינו שיהיו
אומרים אותו בקול רם מפני תרעומת
המינים ובנהרדעא דליכא מינין עד השתא
אמרי לה בחשאי ע"כ. והוא ההיפך מברכות
דאיתא שיש מינין בנהרדעא, וכנראה ראו
שלשת עמודי הבנין שאין זה גזירה גמורה
אלא שבמקום נרדעא שאין מינין אין
איסור.

ואפשר שאין בימינו מינין ולכך לא העתיקו
האי גמרא, ואף על הרמב"ם שכתב

בפהמ"ש תמיד (שם) בהדיא דברי הגמ'
בברכות לא קשה כי אפשר שחזר בו כנודע
בכמה דוכתי, ויד החזקה עיקר בפרט
הרמב"ם ששיטתו להביא ההלכות אף
במקרים שלא אוחזים בהם במציאות
כהלכות טומאה וטהרה ומקדש וכיו"ב ק"ו
שאם השמיט איזה גמרא אז אינה להלכה
בכל הזמנים.

ומוכח כן ממש"כ הטור (או"ח סימן א') וטוב
לומר פרשת העקידה ופרשת המן
ועשרת הדברות ופרשת הקרבנות וכו'
יעו"ש. והעתיק דבריו מרן הש"ע (שם ס"ה)
להלכה ולמעשה, אלא שבב"י ביאר דבריו
אחר שהביא דברי הגמ' בברכות דאיכא
למימר היינו דוקא בצבור אבל ביחיד
דליכא משום תרעומת המינים טוב לאמרם
שע"י כן יזכור מעמד הר סיני בכל יום
ותתחזק אמונתו בזה יעו"ש. משמע שהב"י
גופא עדיין חושש לגמ' בברכות ואף ביאר
כן אצל הטור שכך דעתו.

וניכר שיש סיוע לב"י מהרשב"א (ח"א סימן
קפ"ד) שנשאל לגבי בית כנסת
שרוצים לקרוא עשרת הדברות והוא השיב
להם דאסור לעשות כן ע"פ הגמרא בברכות
דביטלו משום המינין יעו"ש. דמשמע דוקא
בציבור אסור ועוד שלא מוכח כי האיסור
בק"ש דוקא אלא ה"ה בשאר מקומות
התפילה שגם אסור.

ודבריו נראים לא כפשט רש"י על הש"ס
שדוקא בק"ש אסור, ועפ"ז כתב
המהרש"ל (סימן ס"ד) שהוא נוהג לומר

עשרת הדיברות קודם ברוך שאמר ואע"פ שהרשב"א בתשובה כתב לאיסור כי הנראה שדוקא לקבעה בברכת יוצר כמו ק"ש וכן פירש"י אבל לאומרה בכל בוקר לכבוד התורה ולכבוד השם הנורא שעשרת הדברים חקוקים בלוחות מכתב אלהים מצוה גדולה לאומרה וכן כתב הטור שטוב לאומרו יעו"ש. והביאו גם הב"ח (שם) ובשו"ת יד ימין (ליקוטים דף קע"ב) מפורש תפסו אליבא דהרשב"א רש"י והטור למעט בק"ש בכל מקום מותר לומר עשה"ד אף בציבור ולא כהב"י. וע"ע בבאה"ט (סקי"א).

ויש מקום גדול להשיב ע"ד כי ברשב"א נשאל על בית הכנסת ומדסתם ניכר דלא שנא באיזה חלק מן התפילה, ואנן דקימ"ל דבתר הב"י אזלינן שיש לחלק בין בציבור ליחיד, כך שכל האיסור הוא בציבור, וכן הכריע מור"ם ושאר בעלי הש"ע ונושאי הכלים, וגם הבית יעקב (מצוזמיר סימן קכ"ה) הכריח מתוך שבק"ש אסור משום המינין שהוא בתוך ענינים אחרים כש"כ בלא ק"ש הלכך דברי הרשב"א עיקר לחלק בין יחיד לציבור יעו"ש. וגם הבכור שור (דף ק"ח:) חשב להסתייע מהשמטת הרמב"ם וסיע' משום דהאידנא ליכא מינים אך לא עלה בדעתו להתיר מתוך דברי הרשב"א ושם ביאר דבריו דמסתמא לא היה שאלת השואל לקובעו בתוך הברכות ועכ"ז השיב הרשב"א לאיסור יעו"ש.

ובטוב עין (סימן י') דחה המחשבה של הבכור שור ואף דעתו שאין ראיה

מהשמטת רי"ף רא"ש ורמב"ם וסיע' דסו"ס הי"ל להביא מאי דאתמר בגמרא ולומר האידנא ליכא מינים ואין לחוש, ועוד שאין ראיה מהגמ' בפסחים דשאני התם דמפורש בגמ' דבאתרא דליכא אומרים בחשאי והשתא המנהג לומר בחשאי אבל הכא דאתמר בש"ס דבטלום ותו לא והמנהג שאין אומרים עשרה"ד ומנ"ל לעשות חדשות ולקובעם והו"ל לפוסקים לכתוב דאין לאומרם. ובסוף דבריו זכר דברי המהרש"ל ודחאם, בפרט שדעת הטור מרן ומור"ם ודעי' דשרי לאומרם ביחיד דוקא, ובכלל ולדעת האר"י אסור לומר אפילו ביחיד כמו שמנע מהמהרח"ו משום התרעומת וכמבואר בספר הכוונות (ברכת השחר) ושם סיים "ומי זה יערב אל לבו לחזק את המינין ולנהוג מה שביטלו רז"ל בגמרא" יעו"ש. וכמ"ש הכנה"ג שכך המנהג, וע"ע במחבר"ר (סימן א' סק"ח) ובשואל ונשאל ח"ה (או"ח סימן א') ובלב חיים ח"א (סימן ח') פרח שושנה (סימן ב').

ומעתה אחר שיש רגילות בציבור לישב בקריאת התורה (ש"ע קמ"ו ס"ד) ניכר שעמידת הציבור בקריאת היו"ד דוקא חשובה טפי משאר חלקי התורה וניכר דהוא פתחון פה למינין שיאמרו רק זה מסיני, ולא גרע מהגמ' בברכות או שיטת הש"ע וסיע' בפרט שהכל נעשה בציבור, ואע"פ שהמנהג הזה לא כתוב בש"ס ופוסקים שהבאנו לעיל ובכללם הש"ע וסיע' מ"מ הענין דומה וכיסוד דין או גזירה מתמשכת וזיל בתר טעמא דאסור לבלוט

בחשיבות היו"ד על שאר המצוות בפרשיות התורה.

והענין גם דומה ממש"כ במג"א (שם סק"ט) וש"ע הרב (או"ח סימן א' ס"י) שאין כותבין אותו על קונטרס מיוחד לצבור יעו"ש. הרי דלאו דוקא בקריאת התורה אלא בכל מצב שיכול לבוא לידי תרעומת אסור, האמנם שכל דברי המג"א מהדברי חמודות (פ"ק דברכות אות ט') ושם מוכח שכתבת הקונטרס בשביל שיזמרו אותו בציבור וכמ"ש בשיירי כנה"ג אבל אם כותבין אותו ליחיד אין איסור וכש"כ בימינו שכותבין עשה"ד רק בראשי תיבות ואין חשש שיאמרו שהוא עיקר התורה, והביאו בשרגא המאיר (ח"ה קי"ז), וע"ע בתשורת שי (מהדו"ק סימן ב') ובזכר יוסף (סימן י"ט סק"ב) על אותו מנהג שחורטין עליו עשרת הדברות שזה אסור מהאי טעמא. וכ"כ בס' נמוקי או"ח (סוס"א) דמעולם הזהיר כ"ק וכו' שלא להעמיד אלו הטבלאות עם עשרת הדברות מבחוץ לבהמ"ד או בהכנס וגם לא למעלה מאה"ק וכו' ונכון ליזהר בזה ורבה המכשלה וכו' מחוייבים למחות ולמנוע יעו"ש. וכ"כ בספר כמו השחר (אות כ"ג) והביאו בספר ויצבר יוסף (שווארץ סימן י"ט) וע"ע בספר נהר אפרסמון (חיו"ד סימן א') ובתשו"ן ח"ב (סימן תקל"ה).

ולענינו מפורש מצינו בתשובה לרמב"ם (בלאו רס"ג) בכל מקום שמנהגם לעמוד צריך למנועם בגלל מה שמגיע בזה

מן ההפסד באמונה ומה שמדמים שיש בתורה מדרגות ומקצתה מעולה ממקצתה, וזה רע עד מאוד, ומן הראוי לסתום כל הפתחים שמביאים לזאת האמונה הרעה, ואין להביא ראייה מהמנהג לפי שאם נמצא אנשים חולים לא נחליא הבריא מאנשיהם כדי שיהיו שווים אלא נשתדל לנתח כל חולה שנוכל וכו' והמינים הם אשר נתפסדו להם האמונות בעיקרי התורה ומכללם האומרים "אין תורה מן השמים" וכבר ביארו שאין הפרש בין המכחיש התורה כולה או מכחיש פסוק אחד ואומר "משה מפי עצמו אמרו" והיה מן המינים מי שהאמין שאין מן השמים אלא י' הדברות ושאר התורה משה מפי עצמו אמרו, ולכן ביטלו קריאתן בכל יום וכו' יעו"ש.

ובדבריו תימצי ג' יסודות, דין קריאה ואופן הקריאה חדא היא כלומר שכל העת שיש פתח למינין לומר על ענין העש"ד אסור, א"נ שדעת הרמב"ם בהדיא כהגמרא בברכות וכמו שפירש גופא בפהמ"ש (תמיד מ"ה) ואע"פ שהשמיט דבריו ביד החזקה אין זה להורות שאין מינין בזמנו וכדברי מרן החיד"א שהשיג על הבכור שור שרצה לטעון עליו מהגמ' בפסחים.

ועוד שיש לדקדק בדבריו שאותם המינים שצריך לחוש להם הם אינם הצדוקים וביתוסים הנקראים קראים שהם בעצם הכופרים בפירושה היינו תורה שבע"פ וכמבואר ברמב"ם (תשובה פ"ג ה"ח), אלא

שהמינים כאן הם אלו אשר נתפסדו להם האמונות בעיקרי התורה ולאו דוקא המכחישים כולה אלא אף המכחיש אות אחת וה"ה לאלו שמאמינים שרק עשה"ד משמים ושאר התורה מפי משה עצמו אמרו, והם בעצם דברי הגמרא בסנהדרין (צט.) ולפענ"ד פירוש זה תואם למש"כ רש"י בפירוש ישן (ברכות שם) מינין תלמידי יש"ו ימ"ש שהם לא רק שכופרים בתורה שבע"פ אלא בכל יסודי התורה ומהם צריך לזוהר מתרעומת.

ועתה הבנתי גם דברי המג"א (כאן סק"ט) שכתב שאין לומר בציבור מפני המינים שאומרים אין תורה אלא זו ובפרט "בזמנינו" יעו"ש. ואילו במג"א (סימן קכ"ו סק"ב) שכתב שאין מסלקין בפעם אחת ש"ץ שטעה בברכת המינים ולמלשינים "בפרט בזה"ז" יעו"ש. ופירש במחצה"ש (שם) דר"ל שאין מינים מצויין כ"כ, האמנם בסימן א' לענין יו"ד בציבור משמע קצת היפוך יעו"ש. ובאמת שאין סתירה אלא שבסימן א' הכוונה למינין שעוקרים הדת מעיקרא ולזה כיוון הרמב"ם בתשובה, ואלו שבסימן קכ"ו הם מינים כהביתוסים והצדוקים שאין איתם בעיה לענין תרעומת כזו. ונמצא דלעולם המינים לענין זה, עדיין שכיחי בימינו, בפרט אותם הרפורמים והדומה להם שעקרו את עיקרי הדת והתורה שמצויים בינינו, וכן כתב בפרמ"ג (שם) דאפיקורסים שכיחי גם בימינו.

וגם במחצית השקל (סימן תכ"ט) שזכר דברי הלבוש (סו"ס תצ"ד) ובזה"ז לא חיישנין

לצדוקים שאין מצויין בינינו ונוהגים איסור לעולם בהספד ובתענית בין כשחל בשבת וכו' יעו"ש. קמ"ל שרק צדוקים אין בינינו אבל אותם המינים שיש להם התרעומת בעשרת הדברות קיימים, כך שאין להביא ראיה מהלבוש כלום לענייננו, וזה לא כמ"ש בהגהו' שערי רחמים על השערי אפרים (שער ז' אות ל"ד) דבזה"ז לא חיישנין לתרעומת המינים כמ"ש הלבוש ולכך הכריע שאין חשש לעמוד בעת קריאת עשרת הדברות.

ונראה שהבכור שור (שם) הרגיש בזה, שחשב להסתייע מהגמ' בפסחים והשמטת הראשונים דברי הגמ' בברכות שאין בימינו מינים, אך בסוף דבריו הכריח עוד דמינים דהתם בפסחים היינו שיפקקו בגוף קבלת מלכות שמים ליכא ולכן אין לחוש שיאמרו מוסיפין הן וכו' כמ"ש רש"י אבל מינים דהכא הם קרובים להיות כמו הקראים המצויים בזמנינו להם יש לחוש ושכיחי ע"כ.

ובתחילה לא זכיתי להבין כוונתו שהרי הצדוקים והביתוסים שהם הקראים וכיו"ב המה אפיקורסים שאינם מאמינים בפירוש התורה ומשמע שאצלהם אין בעיה של תרעומת המינים בסגנון שלא הכל מסיני, אך מתוכן דבריו בכ"א נמצא שרק המינין המפקקים במלכות שמים אינם, אבל המינין שיטענו שכל התורה חוץ מעשה"ד אינה אמת וכיו"ב מצויים בודאי גם עתה ושכיחי טובא בזמנינו, וכמ"ש נמי בשמו בשו"ת שם משמעון (פולק או"ח סימן

ד') שמינין כאלו שאומרים אין תורה אלא העשה"ד ודאי שכיחי, ושכיחי בזמנינו עוד יותר מלפנים.

א"כ מכל הנ"ל מוכח מעל כל ספק שכל ענין ודבר המייקר את עשרת הדברות טפי משאר התורה אסור מפני תרעומת המינים ואין הבדל בין המינים של אז לשל ימינו, ואפשר של ימינו גרע טפי כי מצויים אף בינינו כהרפורמים והדומה להם. כך שאסור מן הדין לעמוד בעשרת הדברות כל העת שרגילים לשבת בשאר הפרשיות, וכמ"ש הרמב"ם בתשובה.

אבל למעשה בשביל להמליץ על המנהג הברור ולכבד גדולי עולם (כמ"ש לקמן) ושאר העם הכשר שנהגו בעמידה בעת היו"ד יש לי כמה רעיונות למצוא לו סימוכין, וכפי שכתב רש"י (שם) מינין היינו שהם עכו"ם או כפי דפו"י תלמידי יש"ו ימ"ש, וזה ניכר שבדוקא הם, ולכאורה בימינו לא שייך החשש כי נודע על אותם הזמנים והתקופות שהיה התווכחות בין החכמים לכמרים הנוצרים אפילו למשומדים שבהם שכפרו בתורה, ובכך היו מצויים הרבה מאוד בינינו, אבל במאות השנים האחרונות הענין פסק לגמרי ואין לנו קשר איתם כך שהתרעומת אינה קיימת.

וגם הצ"ח (שם) מדקדק ע"פ פירוש רש"י מינין אלו עכו"ם ולכן מחלק בין המינין שבברכות שהם מתוך הערביים שאינן מאמינין אפילו בתורה שבכתב ואילו

בפסחים אלו מינין שמתוך בני ישראל כהצדוקים והביתוסים והם מודים בתורה שבכתב אבל כופרים בדברי סופרים ולפ"ז אצלהם אין חשש באמירת עשרת הדיברות משא"כ באמירת בשכמל"ו בלחש יאמרו שחכמי ישראל הוסיפו דבר שאינו הגון משא"כ לאומות אין עסק בזה, ודקדק מהגבולין שלא הניחו לקרוא משמע במקדש מותר דליכא ביה מינין אבל לענין בשכמל"ו כהפסחים מוכח שיש חשש מן המינין שבישראל ואפילו היו מצויים כאלה במקדש וחששו גם שם, אבל עשה"ד החשש רק מפני הגויים אשר לא מבני ישראל אין להם חשש במקדש.

ולכאורה משיטה זו ניכר שהכל תלוי במקומות ובזמנים, ובימינו כל ענין תרעומת המינין לא מצויה כי מה לנו ולגויים שאינן מצויים בינינו ק"ו שלא בזמן התפילות שלנו, כך שאולי כל הבעיה היא מן המינין שבישראל, וכאמור ליתא משום דהם כופרים בד"ס דוקא ולא שהתרעומת שלהם רק עשרת הדיברות הוא מסיני, ואת"ל שהם גם כופרים ברעיון של היו"ד אפשר שהוא כבר שינוי בקבלה ובגזירה.

ולפ"ז היה מציאות לתפוס אף בדעת הרמב"ם בתשובה שבימיו ובמקומו היה הרבה מינין מצויין והראיה מזה שכתב את ספרו "מורה נבוכים" וספר "שמנה פרקים" המתבסס כולו בפילוסופיה לדחות את אותם הנבוכים באמונה, ומסתמא שכל

ספרו היה מיועד לדורו ולסביבותיו, שהיו מלאים במינים ממינים שונים.

אבל עתה שאין בימינו מינין כאלו שצריך להתווכח איתם על יסודות האמונה אלא שאנו בשלנו והם בשלהם בלא מפריע ותרעומת אפשר שהרמב"ם היה משאיר לכלל ישראל את המנהג. ומתוך זה אי"צ לשיטת הבכור שור (קח:) שכתב דהפוסקים שהשמיטו הגמרא בברכות כאן כיון דהאידינא ליכא מינים וזה אינו כי מפורש גם בפהמ"ש וגם בתשובה הנ"ל דחייש למינין, אלא שיותר קל להבין שבזמן הרמב"ם והרשב"א עדיין היה מינין כאלו כמו שהצל"ח ביאר בין הגויים, משא"כ בימינו.

ומה שמצינו בתשובות בית מרדכי (פוגלמן ח"ב סימן כ') שמיישב דרצו להנהיג עשרת הדברות בנהרדעא אך ע"ז אמר רב אשי למימר כבר בטלום מפני התרעומת כלומר דאע"פ שבנהרדעא אין הטעם של איסור קריאת עשרת הדברות מפני שאין שם מינין, בכל זאת התקנה של איסור קריאת עשרת הדברות בגבולין לא בטלה מאליה, ובתקפה היא עומדת עד שיבוא בית דין ויבטלה, אף שבטל טעם התקנה, התקנה לא בטלה מאליה יעו"ש. משמע לפי רעיונו מה לי יש מינין בימינו או לאו גזרה היא ואי אפשר לבטלה.

אבל אפשר שממנו יצא לנו לחזק מנהגנו משום שאין גוזרין גזירות וחידוש

מדעתנו כמבואר בכל הפוסקים, וברש"י (ברכות שם) איתא לקרוא עשרת הדברות בתוך ק"ש, ומאידך לעמוד בעת הקריאה, זה לא אותו ענין, ורעיון זה נותן לנו להסתדר עם הרשב"א בתשובה דאפשר שהכל קאי לענין האמירה הן בק"ש או בזמן אחר שבכהכנ"ס דחזקא גזירה היא, אבל העמידה גזירה מחודשת שלא כתובה.

ומהכא נותרה הסברה אצלי שלרבות דהכל תליא מילתא אי יש חשש למינין בימינו או לאו וראיה ברורה מזה שמותר לקרוא עשרת הדברות בלחש ע"פ האחרונים והב"י, מוכח דהוא לא כ"כ גזירה של ממש ולא כהבית מרדכי אלא אזהרה גרידא, ובמקום שאין חשש מותר וכפשט הגמרא בפסחים, א"נ שיש איזה צד לאותם המורים שהבאנו לעיל שתופסים שיטת הלבוש שאין בימינו מינים לכל הענינים וכולל גם לעשרת הדברות על אף שיש איזה עירבוב בין הצדוקים למינים מ"מ אפשר שבימינו חדא היא, וכמו שהשיב בתשו"ן ח"א (סימן קמ"ד) דעל אף שסברת הרמב"ם נפלאה ואין לזוז מדבריו מ"מ בימינו אין מינים.

ועוד י"ל שאין העמידה דומה לאזהרת הקריאה, ואין להביא ראיה זמ"ז, או לשאר הענינים, וחשבתי להסתייע מספר הכוונות (תפילת שחרית של שבת) שכתב מהרח"ו כי ראה את האר"י ז"ל כשהיו מתפללים בבית מדרשו שעלה ביום שבועות וקרא עשרת הדברות בפיו בקול

רם כדרך שנוהגים חכמי הקהילות כמנהג ספרד וכן בפ' בחוקותי ראה שעלה ביום השבת ההוא וקרא בפיו הקללות וכו' יעו"ש. ולכאורה ניכר שהוא מייקר את השעה"ד בשבועות טפי משאר הפרשיות שבתורה, ולא חשש למינים.

ואילו בס' הכוונות (ברכות השחר) ופרי עץ חיים (שער עולם העשיה סק"ב) שמנע ממהרח"ו לומר את עשה"ד אפילו ביחיד משום תרעומת, משמע שיש הבדל בין שבועות לבין ימי חול ואין להביא ראיה או דימוי מהגמ' ברכות לשאר הענינים בפרט בשבועות שהוא כרמז או סימן.

וכמ"ש בהדיא במטה יהודה (שם סק"ו) שתיקנו שלא לומר עשרת הדברות לגמרי אבל על אופן קריאתם לא תיקנו דבר יעו"ש. ואף יש להבין את זה שכל רעיון העמידה בחג שבועות הוא דוקא וסה"כ הוא דמיון שעמדו ישראל בתחתית ההר שהיו כל ישראל עומדין כדכתיב אנכי עומד בין ה' וביניכם וגו' ואע"פ שנודע שלא רק את עשרת הדברות קיבלו כדאיתא בחגיגה (ו:): שהתורה כללות ופרטות נאמרו בסיני ונשנו באוהל מועד ונשתלשו בערבות מואב יעו"ש שהוא פלוגתא דתנאים, מ"מ ניכר שאין דבר כזה שרק עשרת הדברות ניתן בסיני. אבל ברור שעשרת הדברות הוא ענין חשוב כמו שהדגישה התורה שם שהוא יסוד ששמעו מהשי"ת, ומתוך כך זה היה באימה וביראה ברתת וזיע, ואף רק הם חקוקים באבן הלוחות, ונמצאו בתוך ארון

הברית, וע"ע בירושלמי (מגילה פ"ג ה"ז) אברבנאל (יתרו פ"כ) ובס' הכתב והקבלה (פרשת ראה) אור החיים (יתרו פ"כ) משם הזוה"ק שכל התורה כולה רמוזה ביו"ד יעו"ש. וע"ע בספר עץ הדעת טוב (פ' יתרו).

וכבר רמז בזה מהר"ש אבוהב (סימן רע"ו) להבדיל בין הענין של עשרת הדברות בק"ש לעמידה בעת הקריאה, שאין כאן המקום לרדות כיון שכוונתו מפורסמת וגלויה לכל לתת אל לבנו בעת ובעונה ההיא דרך קימה שיש בה הידור כאילו הקבלנו פני השכינה במעמד הגדול והנורא והמראה ההוא, והאמונה התקועה בקרבנו מפי הקבלה וגם מעת היותנו שם אנו בנפשותינו נצבים ועומדים כדכתיב ויתיטבו בתחתית ההר וכמו שרמזו רז"ל ודקדקו בצחות לשונם שכל אחד מישראל מושבע ועומד מהר סיני הוא לשמור ולעשות והדרת קדש ועמידה ראויה היא בכל פעם שנכווין להקבלת פני שכינה וכו' הנה כי כן סימנא מילתא היא לתוספת קדושה ואמונת הלבבות משום הכון וכו' ולפיכך נהגו בקצת הקהילות בהגיע תור אלא מועדי וכו' לא בלבד הקימה מעומד לרמוז הרשום בכתב אמת ויתיטבו בתחתית ההר וכו' ובזה נסתלקה מעל המאמינים וכו' תרעומת המינים דלא שייכא אלא היכא דליכא טעמא ברירא לעשות שינוי בין קריאת הדברות בכל יום לשאר התורה ע"כ. והביאו למעשה גם בשו"ת מהר"ץ חיות (סימן א') וע"ע בזכור לאברהם (אלקלעי ס"ת או"ח אות ס).

וכיו"ב כתב מרן החיד"א בטוב עין (סימן י"א) דמוכח דהכל אמת אלא שהם עומדים בהם להיות שהם יסוד התורה ונכתבו בלוחות וכו' ורוצים לעשות איזה זכר לקום באמירתן, ובזה לא יש קפידא, והוחזקו במנהג זה כמה שנים כידוע וכו' יעו"ש. וכל דבריו הם בתשובה אחר דבריו בסימן י' שנתן דעתו לאסור הקריאה בתפילה בבית הכנסת בציבור ואילו בהכא לא דחה המנהג קמ"ל שמפריד בין הקריאה לאופן הקריאה, וכבר נודע שמרן החיד"א הניף ידו שוב בשאר ספריו על המנהג כמבואר בספר לדוד אמת (סימן ד').

וגם המטה יהודה (שם) הכריח כן שהכל יודעים שעשרת הדיברות ניתנו בקולות וברקים ובפרסום גדול ואין לאסור משום המינין יעו"ש. וכ"כ בספר שלמי ציבור (אלגזי חגיגה עמ' ר"ץ יג) שערי אפרים (שער ד' סל"ז) וביעב"ץ (בית יעקב שבועות אות יז) כתר שם טוב (גאגין עמ' שט"ו אות פ"א) ילקוט הגרשוני (מערכת עשה"ד דף ט') נוה שלום (חזן דס"ת כ"ב) ארחות חיים (על הש"ע סו"ס קמ"ו) עיקרי הד"ט (טירני קריא"ת סימן ו' אות טו) ספר המטעמים (ליפיעץ קריא"ת אות ל') שלחן הקריאה (בער סימן יב').

וכ"כ רבני מרוקו שכך היה מנהגם ובראשם מרן המהרש"ם בשמ"ש ומגן ח"א (או"ח סימן נ"ז) ח"ב (סימן יח, ובהשמטות או"ח סימן ד' אות א') ח"ג (סימן מ"ח) וכ"כ בספר נוהג בחכמה (בן נאים עמ' קמ"ג אות ט') קצש"ע (טולדנו עמ' קל"ז) שו"ת יחו"ד (חזן

ח"ג או"ח סימן י"ג), וכ"ה בברית כהונה (מנהגי ג'רבא עמ' תקצב) והביאם נמי בדברות אליהו (סימן י"ח) יעו"ש. וכ"כ הגאון הרב רפאל כדיר צבאן והביאו בסידור עוד אבינו חי שזה המנהג היה בג'רבא מדורי דורות ולא היו חסרים בעירו גאוני עולם מובהקים ראשונים ואחרונים ואף תשובת הרמב"ם היה שם אך בכ"א לא הרהיב איש עוזו בנפשו לבטל מנהג אבותינו יעו"ש. וכ"כ למעשה באגרו"מ (ח"ד או"ח סימן כ"ב) בצל החכמה ח"ה (סימן א' אות ד') משנ"ה מהד"ת (ח"א קי"ח) צי"א חי"ז (סימן כ"ו) ישכיל עבדי ח"ב (או"ח סימן א-ב) ח"ז (או"ח סימן א' ומ"ד) אורח ישראל (סימן ב') הליכות שבא (סימן כ"ה-ל') וכ"כ עוד רבים וכולם כחדא מוכיחים שהמנהג הזה אומץ בכל דור ודור.

ואף תמצא מרבני תימן הר"ר שמואל עדני זצ"ל בספרו נחלת יוסף (ח"ב מנהגים סימן ב') והביאו בשו"ת ויצבר יוסף (צובירי ח"ב פט"ו י"ד) שהעיד שכן המנהג מימי קדם בקצה ארץ התימן בקהלות הקדש עיר תימן עדן, בזה"ל: נהגו פה מקדם כשקורא הרב עשרת הדברות כל הצבור עומדים ויש מפקקים ואומרים מאי שנא, הלא קי"ל דאין חילוק בין אנכי ובין ואחות לוטן, ולענ"ד נראה דלא קשה מידי, כי עשרת הדברות קיבלנום בעמידה והשאר אפשר בשיבה ע"כ. האמנם שאין הרבה מה לדקדק ולתפוס מדבריו כי הרב עדני זצ"ל היה מרבני עדן ולא מרבני צנעא ורוב התימנים הלכו אחר קהילת צנעא בפרט שהם היו מרובים יותר.

ולמעשה במילתא דהאי טעמא כ"כ בבית יעקב (שם) בסוף דבריו שמצא סיעתא לאיזה מנהג שכל הקהל קורא עם החזן את עשרת הדברות משום שהכל יודעים מה שקורין עשרת הדברות באותו יום משום שבאותו יום שמעו עשרת הדברות מפי הקב"ה, רק שחילק שהקוראים הפרשה בפרשת יתרו יש לבטל המנהג וכדברי הרשב"א הנ"ל יעו"ש. י"ל הכ"נ בנדר"ד, וע"ע בכפי אהרון (עפשטין ח"א סימן ל"ט).

וידעתי דברי המלך בירושלים מרן זיע"א ביחוד"ד ח"א (סימן כ"ט) שכמעט והוא יחידאה מהאחרונים בשיטה שלו, וס"ל לרבות הסוגיא בברכות ודברי הרשב"א ובש"ע שהכריח בכל כה"ג שאין ראוי לעשות בציבור עדיפות לפרשת היו"ד משאר קריאת התורה א"נ שהרמב"ם בתשובה כתב לאסור במפורש והוא עיקר נגד מרן החיד"א ומהר"ש אבוהב והמט"י שלמי ציבור ושאר האחרונים שלא ראו דברי הרמב"ם בכלל ואילו היו רואים לא היו חולקים עליו ומבטלים המנהג.

ועוד שדחה הרעיון של הבכור שור ושאר המפרשים שבימינו אין מינים וזה לא נראה בפשטות ברשב"א, וגם לא דומה לגמרא בפסחים שהכא החשש שמא יאמרו שאומר דבר שאינו הגון ובה"ז לא חיישנן אבל לענין היו"ד שיש חשש פן יאמרו שרק זה משמים וכאלה מצויים גם בזה"ז לכן אסור מהאי טעמא גם בימינו. וע"ע שם

שדחה בשני ידיים דברי הישכ"ע שעשה סתירה ברמב"ם בין היד החזקה שהשמיט הגמרא בברכות לבין התשובה ויד חזקה עיקר, וע"ז תמה שיותר יש ענין ללמוד סתום מן המפורש ולא לעשות סתירה ברמב"ם ואף מרן החיד"א הכריח כן שאין הכרח בכלום מהשמטת הפוסקים.

ואני הקטן והדל לא מבין מה נורא לתפוס שבזמן הרמב"ם והרשב"א היה מינין ואין חולק, אבל בימינו נשתנו המינים או שפשוט ואין אותם בינינו כמו שהמציאות מוכיחה שאין ויכוחים עם הכמרים של פעם וכיו"ב ולכל הפחות נשארו השומרונים והדומה להם שכופרים בד"ס או הרפורמים שכופרים בכלל התורה שבכתב, או אפילו חלק מהחילונים השמלאנים הרחוקים שבינינו, שכופרים בהכל ומאמינים בחידלון או בדארווין שר"י וכיו"ב שיותר גרועים מהמינים והגויים של פעם, כך שעליהם הגמרא הן בברכות והן בפסחים לא דיברה ולא חששה, אחרת אין לדבר סוף, ולזה רמז הצל"ח לחלק בין המינים שבין הערבים והוא בברכות לבין המינים שבתוך בני ישראל והם בפסחים.

וגם מרן המהרש"ם זיע"א בשמ"ש ומגן (שם) רמז קצת בזה שזה אמת שמצויים בינינו המינים אבל הם יותר גרועים מאותם המינים שבימי הרמב"ם והדורות שעברו שמחלקים בין עשרת הדברות לשאר התורה, שאלו של זמנינו אינם מאמינים בה' ובתורתו והם כופרים בעיקר וכש"כ שהם

כופרים בעשרת הדברות עצמם א"כ אין לנו עסק עמהם, והם מתרעמים על עיקר האמונה בה' ודבריהם מהבל ימעטו אצל המאמינים בה' ובתורתו תורת אמת, ואפילו שנשב בעשרת הדברות לא יתוקנו המינין בזה ולכן אין לשנות המנהג שאדרכה בזה מורידים כבוד התורה.

ואת"ל אחרת הרי יש לפנינו מנהג שלא כ"כ ברור שהוא נגד ההלכה והש"ס, כי עדיין יש צד אחר לומר למה באמת השמיטו הראשונים את הגמרא בברכות או ובכלל הגמ' עוסקת בקריאת התורה ולא באופן הקריאה כך שגם אין ראייה מהש"ע, והוא ק"ו מרעיון ויסוד של המהרי"ק (שורש ט') במנהגי איסור.

כך שגם ואם יש רמב"ם בתשובה ע"ז משמע שהמנהג הזה קדמון מאוד, וגם מוכח שדברי הרמב"ם לא נתקבלו על כלל ישראל והמנהג והמעשה מוכיח כן והוא לרבות האשכנזים שכמעט כולם עומדים בעשרת הדברות גם אנו המרוקאים וחלק גדול מאוד מכלל ארצות ערב ואפילו חלק מהתימנים היושבים בעדן תפסו המנהג לכתחילה, ולפ"ז אם וכל מנהג קדמון שלפני הוראות הש"ע אזלינן בתר מנהג ק"ו קדמון לפני הרמב"ם דאזלינן בתר המנהג, ואע"פ שלא מצינו ראשון אחד שחולק על הרמב"ם וכל דברינו הם רק מהאחרונים, א"כ איך נכתוב נגד ראשון, ועיין בצי"א שהשיב ע"ז ממור"ם בהג"ה (חו"מ סימן כ"ה ס"ב) דבכל זאת אם נראה לו לפסוק

כהאחרונים דסברי לא כראשון יכול לעשות זאת ק"ו שיש מנהג כזה.

ובכלל לחרוץ דין שהמנהג הוא "איסור גמור" אפשר שגישה זו בעיתית כי הוא ברמז מובהק שמרן החיד"א ומהר"י אבוהב מט"י וסיע' טעו בהלכה, וזה אינו כי החיד"א היה גדול במנהגים ומתוך שהביא מנהג ולא כתב ע"ז דבר הרי שראה שיש לו סימוכין גדולים וכמ"ש גופא בטוב עין (סימן י"ח אות פ"ג) שאין להביא ראייה ממנהגים שנתפשטו מדלת העם שלא ע"פ מורה הוראות יעו"ש. וראיה לכ"ז ממש"כ בטוב עין (סימן י') שדחה הבכור שור ואילו בטוב עין (סימן י"א) קירב המנהג עד איסור גמור למי שמבטל אותו במקום שכולם עומדים.

ועוד במידי דמנהג הדוחה כמעט כל דבר ואפילו במקום סב"ל, נמי לא אמרינן אילו היו רואים האחרונים דברי הרמב"ם היו חוזרים בהם, וכמה מצינו במנהגים ברורים שדחו דברי הרמב"ם במקומות אחרים כדין הדלקת הנר שאח"כ מברכין, ובודאי ראה החיד"א דברי הרמב"ם בעובר לעשייתן ובכ"א תפס שיטת מהרי"ו וכמ"ש בעונינו (סימן ג). ועוד כפי מש"כ הצי"א והשמש ומגן (שם) שהרי דנו גדולי האחרונים בטעמו ונימוקו של הרמב"ם בתשובה לחוש לתרעומת ובכ"א דחו הנימוק הזה מההלכה וא"כ לא שייך בכלל לומר בזה הוי שמיע להו הוי הדרי בהו כיון שבאמת לא נעלם מהם אותה הטענה ובכל זאת דחו אותה. ודפח"ח.

ומה גם אחר שאנחנו רואים כי מנהג רוב העולם להקל ולהתיר על אף שיש תשובה ברמב"ם משמע שרוב העולם לא קבלו הנהגה זו ואין כ"כ טעם לומר שהתשובה לא נתפרסמה, כי זה לא מעלה או מוריד סוף דבר שהמעשה הוא הקובע ועיקר בהלכה, ובכלל אם נבוא לחשוש מהמינים בעמידת עשרת הדברות אז גם נחוש למכירת העליה בכסף רב כמו שמקובל או כפי כמה קהילות שמכבדים העליה לחכמים שבקהל כש"כ שהטעמים של קריאה זו היא בטעם עליון ושונה מכלל קריאת התורה, ושלא נאמר על המנהג כמעט בכל בית כנסת לצייר את לוחות הברית על הפרוכת או לחרוט מעל ההיכל כמו שביארנו לעיל לכאורה אע"פ דיש מי שכתב שזה רק קיצור מ"מ עדיין זה סותר דברי הרמב"ם.

ואף יש שקמו כמה מהרהרים אחר התשובה הזו שברמב"ם דמר לא חתים עליה בפרט שהוא העתקה מכ"י שבערבית והובה"ד באהלי יעקב (קשטרו ל"ג) רק איזה חלק קטן ממנה לענין אחר, א"נ שלא יתכן שלא נזכרה בשום פוסק ראשון או אחרון,

וכמ"ש הצי"א (שם) וכמבואר בחזו"א (סדר מועד סימן ל"ט אות ו') שכותב שאין לסמוך על כת"י הנמצאין בהפסקת מסורת דור דור יעו"ש. כש"כ מהאמור לעיל שחלק מרבני תימן שהולכים אחר הרמב"ם בכל מקום טענו שהמנהג שלהם לעמוד זה יותר מעיב על התשובה על אף שזה רק בעדן ולא בצנעא ולכל הפחות הי"ל לזכור משהו מהרמב"ם.

מסקנה דדינא מקומות ועדות שנוהגים לעמוד בשעת קריאת עשרת הדברות כש"כ בחג השבועות אין לנו לשנות להם המנהג, והוא מנהג יפה וברור ק"ו שיש לו סמך מגאוני עולם, ואין לתלות שנהגו בטעות חלילה, ואדרבה מנהג ישראל תורה הוא, ודבר גדול לסמוך עליו, לא שנהגו אשכנזים או ספרדים מיוצאי ארצות המגרב כמרוקו לוב וג'רבא וכיו"ב, ואף אלו שרגילים שלא לעמוד ומתפללים בבהכנ"ס שעומדים אינו רשאי לישב והעושה כן הוא מזלזל בכבודה של תורה.

חנ"א ס"ט

סימן ה

מנהג מרוקו לנשק את חבריו בבהכנ"ס

חבריהם או בניהם הגדולים שירדו מקריאת ספר התורה היפך דברי מור"ם בהג"ה (או"ח סימן צ"ח) ושאר אחרוני זמנינו שיצאו בקול גדול לבטל המנהג "הרע" הזה כלשונם.

לכבוד ידי"ן הרב ... שליט"א
רב בהכנ"ס ... בית שאן
ומה ששאלת אם צריך למחות באותם יוצאי מרוקו שנהגו לנשק בבהכנ"ס את

חלילה אין זה מנהג רע אלא ההיפך שמורה על כבוד שמים כמו שאר מנהגי מרוקו שהנה האיש הנצב עמד בפני התורה ושאר העם מכבדים אותו על כך יתר משאר האנשים שלא נגע בהם לעת עתה האורה הנצחית ומה הריעותא יש בכך סוף דבר אין כאן כבוד לבשר ודם בעלמא במקום מקודש אלא כבוד שמים בלבד.

ומה שאמרו הלכה למעשה שלא ינשק אדם לבניו בביהכנ"ס להודיע שאין אהבה כאהבת הקב"ה (בנימין זאב קס"ג, חסידים רנ"ה) ומשמע שאין הבדל בין בניו הקטנים לגדולים ומש"כ מור"ם בהג"ה (סימן צ"ח) בניו הקטנים י"ל לאו דוקא ה"ה גדולים.

אך יש לדקדק בלשונם וכפי הסברה השכלית בדוקא בניו ולא אנשים אחרים, וגם אלו הבנים הוא בדוקא נישוק בסתם שנראה מחמת אהבה גרידא, ולא אחר מצוות קריאת התורה דמוכח שכל אהבתו היא על המצוה שעשה ולא אהבה סתמית הסותרת אהבה של מקום והוא עיקר הקפידא.

והוא על דרך הפשט כדאיתא בהקדמה להפלאה (מסכת כתובות) כי ענין האהבה יתחלק לשני פנים, האחד אהבת איש את רעהו לעשות רצונו למלאות אשר ישאל ממנו וככל היוצא מפיו יעשה זהו נקרא אהבת רצון לבד ולא אהבה עצמית ואמיתית. והב' הוא אהבת אב לבנו אהבה עצמית כי הוא עצם מעצמיו ויחוש בכל

נפשו לטובת הבן באמיתות לפי הבנתו יעו"ש. משמע שאהבת אב לבנו אינו לא מקצת מאהבת איש לרעהו שבאיזה מקום אינה אהבה אלא יותר קרובה לאנוכיות.

ואפשר שמור"ם בהג"ה דקדק בניו הקטנים בדוקא ואין להתכחש שאהבת האב לבנו הקטן יתר על בנו הגדול כך שאם הוא מנשק הגדול שם הוא על דרך הכבוד בדוקא וראיתי בבית יצחק (פינקלשטיין מאמר ה') שרמז בזה ע"פ מור"ם בהג"ה שנשיקת בניו הגדולים אינה אהבה עזה ולכך מותר בביהכנ"ס כמו שמותר לנשק איש אחר שהנשיקה אינה אלא אהבת רעים ומקיים בזה מצוות ואהבת לרעך כמוך כמו שמצינו אצל ר' טרפון שנשק לרעיו בבהמ"ד אבל אצל הקטנים שהיא אהבה טבעית ולא תלויה בדבר משא"כ הגדולים, ולכך אהבת השי"ת אינה תלויה בדבר כמ"ש ואהבת את ה' אלהיך וכו' אפילו בנוטל את נפשך.

וידעתי דברי מרן הראי"ה זיע"א באורח משפט (או"ח סימן כ"ב) שהסיק מדברי מור"ם וסיע' דלא חלקו בין גדול וקטן הכל בכלל האיסור ואולי גם מה שכתב בנו ג"כ אורחא דמילא נקט וה"ה לאחרים ג"כ אסור לנשק בפני רבו וה"ה בביהכנ"ס יעו"ש. וכיו"ב כ"כ הבא"ח (ויקרא סי"א) ובשו"ת יחו"ד ח"ד (סימן י"ב).

מכל האמור לעיל אחה"מ ז"א, ולא מוכח אחרת ממה שכתבתי, ולהלכה יש להבדיל בין אהבה לכבוד ומורא, כש"כ

מאותו מנהג הפשוט והמקובל בהלכה לנשק ידי אביהם וידי רבותיהם לאחר שסיימו לקרוא בתורה שהוא מנהג יסודתו בהררי קודש כיון שהקב"ה ציוונו על מוראם וכבודם, ונישוק היד היא דרך כבוד לאדם גדול ומכובד כמו שפירש רש"י (ע"ז יז). כדאיתא בבית ישראל (לנדא ט') יחו"ד (הנ"ל) באר שרים ח"ב (סימן י"ז) ועוד רבים.

י"ל הכ"נ במקומם של יוצאי מרוקו לנשק את בנו הגדול וחבירו או בן את אביו שיורד מהתיבה אחר קריאת התורה הוא דרך כבוד ומורא בעלמא כך שאי אפשר להתווכח על כל אחד במקומו ומנהגו, כי חלקם רואים את זה ככבוד וחלקם יראו זאת כאהבה יתירה וכל מקום יעשה כמנהג אבותיו, וביותר שלנשק את רעיו או בניו הגדולים הוא גם בבחינת מצות עשה של ואהבת לרעך כך שאינו גרע מכבוד אביו או רבו שהתירו מהאי טעמא.

וכיום ראיתי דברי המהרש"ם בשמ"ש ומגן (או"ח סימן ל"ט) שג"כ נגע בנקודות

שהבאנו שבודאי לאנשי מרוקו לא נעלם מעיניהם דברי מור"ם בהג"ה אלא שדקדקו בדוקא קטנים שהיא אהבה רבה עליהם כמ"ש הכתוב הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועים אבל כאשר גדלו ונעשו לאנשים לא נשאר אהבה גדולה עד כדי לנשקם ורק בדרך חיבה וכבוד בעלמא והכל כדרישת שלום וידידות ובפרט שעושין כן רק ליורדים מעליית התורה דרך העברה למקומם וזהו כבוד לתורה ממש ולא כבוד לבני אדם דאל"כ למה עושין כן רק למי שעלה לס"ת ולא לאחרים הא ודאי דע"י עלייתו לתורה קולט מקדושת התורה ומחזקים ידו ע"ז, וברור שבלי עליה לתורה ודאי שאסור לעשות שום דבר, ועוד דאפשר שמרן הראי"ה לא אמר דה"ה גדול רק שלא בזמן עליה לס"ת אבל בעליה מודה שהיא כבוד לתורה יעו"ש. וכן עיקר הלכה למעשה, ולענ"ד אף מי שאינו יורד מקריאת התורה אינו משתבש במנהג זה בין חברים.

חנ"א ס"ט

סימן ו

עניית אמן אחר אשכנזי או מרוקאי שמברך על הלל בר"ח

בר"ח אם נכון לענות אחריהם "אמן" ממה שברור ברמב"ם (ברכות פ"א הט"ו) כל המברך ברכה שאינה צריכה הרי זה נושא שם שמים לשוא והרי הוא כנשבע לשוא

לכבוד הרה"ג ד.ג. שליט"א
בת-ים שלום וכט"ס
ומה ששאלת חו"ד ההלכתית באותם יוצאי אשכנז או מרוקו שמברכים על ההלל

ואסור לענות אחריו אמר יעו"ש. ונמשך אחריו הש"ע (או"ח רט"ו ס"ד). ועפ"ז מצינו ברמב"ם (מגילה וחנוכה פ"ג ה"ז) בראשי חודשים קריאת ההלל מנהג ואינה מצוה ומנהג זה בציבור לפיכך קוראין בדילוג ואין מברכין עליו שאין מברכין על המנהג ויחיד לא יקרא כלל וכו' יעו"ש. וכ"ד רש"י במחזור ויטרי יעו"ש.

ומאידך רבו הדעות שכן לאומרו בברכה אף ביחיד כדאיתא בתוס', ר"י, רא"ש, טור, ר"ן, דס"ל שע"ז אמרו אם הלכה רופפת בידך ראה איך הציבור נוהגים ונהוג וכן המנהג שמברכים, ואין להביא ראיה מחבטת הערבה שהוא טלול בעלמא משא"כ בשאר המנהגים שמברכים, ובדעת הרי"ף ורה"מ מצינו שביחיד לא מברך ובציבור מברך והובה"ד בב"י (או"ח תכ"ב אות ב'), וע"ע בתשובת הריב"ש (ק"א) שג"כ מחלק בין מנהג פשוט כהערכה שאין לברך לבין מנהג אחר כפירסומי ניסא שיש לברך והסתייע מהתוס' הנ"ל (תענית כח: סוכה מד:).

ונמצא בדעת רוב הבנין כפי שמצויין בב"י שהרי"ף והרא"ש ס"ל כר"ת שמברכים בציבור על ההלל, ועפ"ז מובן דברי מרן הש"ע (שם) שלא חתם כהרמב"ם בלשון חותכת והחלטית אלא נקט באריכות דברים והביא את כל השיטות י"א שהציבור מברכין עליו בתחילה לקרוא את ההלל ויחיד אינו מברך עליו וי"א שאף הציבור אין מברך עליו וכו' וזה דעת

הרמב"ם וכן נוהגין בכל א"י וסביבותיה" ואנו שעושים הכללים על הש"ע דהלכה כ"א בתרא והוא הרמב"ם ואף העיד שכן המנהג באר"י.

ומזה אפשר להסיק שגם לב"י מובן שהיה צריך לברך על ההלל מאחר וזה רוב דעות כפי מה שהוא הציג בהקדמה לספרו, אך מאחר והמנהג אחרת הסיק שאין לברך, מהכא ברור במקום שיש מנהג אחר בודאי מודה הש"ע שיכול לברך ולא לחינם נקט את דעות הי"א, או דאפשר שאין להתיחס בדוקא למנהג, ולעולם ס"ל לש"ע שלא לברך על ההלל כשיטת הרמב"ם שאין מברכים על מנהג דלא דמיא למצוה וכמבואר בסוכה (מד:): חביט חביט ולא בריך, מהרעיון שהלכה כ"א בתרא וחשש הש"ע בסב"ל אף כנגד רוב בנין ומנין.

ולמעשה בודאי אותם האשכנזים או המרוקאים שמברכים על קריאת ההלל אף בארץ ישראל יש להם סימוכין גדולים כרוב בנין שהבאנו וגם לפי ההקדמה לב"י שכל הוראותיו אינם אלא במה שלא נהגו אחרת אבל באותם שנהגו אחרת ימשיכו לילך אחר המנהג אף לקולא ולא דוקא לחומרא, ואפילו שרוב אותם העדות הללו שבאו מחו"ל לאר"י הי"ל לנהוג כמנהג המקום מ"מ כבר השבנו ע"ז באריכות (סימן א') מאבקת רוכל וסיע' דתליא מילתא שבאו קבוצות וכיו"ב שלא נתבטלו לאנשי המקום ובכך לא נתבטלו להם המנהגים, וכך אנו רואים ומוצאים

בזמנינו שהאשכנזים והמרוקאים לא שינו את מנהגייהם, וכן עיקר.

ובשאלה דידן אם מותר לענות אחרי המברכים "אמן" שלכאורה לרמב"ם בודאי שזו ברכה שאינה צריכה או אפילו לבטלה ואסור לענות אחריה אמן וכמבואר בתשובה (הל' מגילה וחנוכה ס"א הי"א) דברכה שאינה צריכה איסורא דאורייתא היא להיותו נושא ש"ש לשוא ולא יעשה זה מספק וכו' ויזהר לבלתי ענות אמן על זאת הברכה והדומה לה וכל מי שיענה אמן אחר ברכה לבטלה או אחר ברכה שיש ספק בחיובה הרי הוא עתיד ליתן את הדין יעו"ש. ופשט הדבר לרמב"ם אסור לענות אמן על ברכות שיש עליהם מחלוקת בפוסקים.

וזה לא כמ"ש במשיב דבר ח"ד (סימן ט"ז) שאפילו לדעת הרמב"ם שאין מברכין על מנהג מ"מ הוא מודה שאין זה בעוון ברכה לבטלה אלא שהיא רשות יעו"ש, ואין דבריו מחוורין בדעת הרמב"ם שהרי בתשובה העיר שעל עניית אמן בברכה שיש עליה מחלוקת הוא עתיד ליתן הדין י"ל כש"כ במברך עצמו שהוא נושא ש"ש, ונראה ברור שאין לחלק בין שאר המחלוקות למחלוקת זו של התוס' והרמב"ם אם מברכין על מנהג או לא, וחשבתי להבין דבריו מזה דקימ"ל דלא אמרינן סב"ל במקום מנהג ולכך הכריח המשיב דבר לומר כן בדעת הרמב"ם, אבל שוב ז"א כי לרמב"ם שיטה אחרת דאף

במקום מנהג אמרינן סב"ל כמו שהוא גופא כתב בתשובה (ק"ש פ"א סק"ז) על אודות מנהג הברכה על הבתולין כהגאונים והוא ס"ל שהיא ברכה לבטלה ואף יצא כנגד המנהג, מוכח דאין לו הכלל הזה. והארכתי עוד הרבה בזה במקו"א וע"ע בשד"ח (אסיפת דינים ברכות סימן א').

אבל כל הדיבור מתאים אליבא דהרמב"ם ושאר הפוסקים שהיו בדורו שהוא יכול להחליט מה ברכה לבטלה או לא, ולשיטתו מי שמברך כהתוס' או הגאונים או שאר הפוסקים הם עוברים איסור, אבל לש"ע שבא אחרי כמה מאות שנים והוא מסכם השיטות ומכריע, ואנו קבלנו הוראותיו יותר משל הוראות הרמב"ם, ובנדו"ד מאותה אריכות הדברים שנקט בש"ע י"א כהתוס' וי"א כהרמב"ם ניכר שהסומך על מנהג אחר יש לו סימוכין גדולים בפרט שהוא רוב בנין ומנין, ואין זה כשאר האיסורים המובהקים שלא העלה שום שיטה בש"ע.

ועוד נראה שהדין בהכא לא שנא ממי שמברך ברכה שהשומע אינו חייב בה ובכ"א עונה אמן (ש"ע רט"ו ס"ב) או דלא שנא שעונה אמן אחר ברכת חבירו שאוכל דבר שהשומע נוהג בו איסור כפת גויים ואבקת חלב נכרי וכיו"ב אלא א"כ המברך אוכל דבר שאסור לכו"ע והוי כמנאץ ואסור לענות אחריו אמן וכמ"ש בברכ"י (קצ"ו ס"ד) לב חיים (ח"ג סימן י"ח) מהרש"ל (לנגס סימן נ"א) משנ"ה (ח"א קע"ג).

ולפענ"ד שגם הדין לא שנא מעכו"ם
שרשאי השומע לענות אמן
אחריהם (הג"ה שם ס"ב) או קטן (ש"ע ס"ג)
אע"פ שמסתבר שחייב עניית אמן הוא רק
למי שיש חיוב בברכה והוא כש"כ באשכנזי
או מרוקאי שעושה מעשה אבותיו ולא
בחינם. ועיין במש"כ בפרי השדה ח"ג (סימן
צ"א אות ג) שרק מי שברך במקום שאין שום
סרך חיוב ברכה בודאי שאין לענות אמן
יעו"ש.

משא"כ ברכה שאינה צריכה או לבטלה
היא ברכה שלכל או לרוב הדעות
והשיטות נדחתה ובכ"א אם עבר בעבריות
ובירך לא עונים אחריו אמן, זאת ועוד
שהי"ל לש"ע לפרש הלכה כזו כמו
בתשובת הרמב"ם ומשלא פירש והודיע
דאף במחלוקת הפוסקים לא עונים אמן ורק
בברכה שאינה צריכה לא עונים משמע שיש
הבדל, וכ"כ בהדיא בביאור הלכה (שם ס"ד)
דנראה דאם אחד נוהג כאיזה דעה ואותה
דעה לא הודחה לגמרי מן הפוסקים אף
שמן הדין אין מחוייב לענות עליה אמן
דספק אמן לקולא מ"מ אין איסור אם עונה
עליה.

ובכלל ואני הקטן לעולם לא הבנתי החשש
הזה מאחר דאלו ואלו דברי אלקים
חיים ושני קבוצות אלו מדעת ראשונים
נבאו וכל איש כפי הקבלה שקבל מרביתו
ואבותיו הללו עושים נכון והללו עושים
נכון ועניית אמן אינה נגזרת מאיסור של
הוצאת ש"ש א"נ דאמן יתומה לא שייך

בהכי כי שומע השומע ש"ש בברכה
בשלמותה רק שלו אסור לברך מאותה
קבלה ומנהג אבל האחר מחוייב בה ולפ"ז
ודאי שיכול לענות אחריו אמן, דמה הוא
פשע שעושה כאבותיו, ורק מי שמברך
שלא כדעת חכמים איזה שיהיו הוא נושא
עון ואסור לענות אחריו אמן. והדין הזה
דומה למש"כ מור"ם בהג"ה (סימן ס"ד ס"ט)
שאע"פ שחלב הדבוק לכרס שתחת הפריסה
הוא אסור ובני ריינוס נהגו בו היתר מ"מ
אין אנו אוסרים את כליהם הואיל ונוהגין
בו היתר.

וכיו"ב כתב מהר"ם שי"ק (או"ח סוף סימן
צ"א) שאפשר לענות קדושה ואמן
אחר מי שמתפלל מנחה סמוך לצאה"כ כי
לפי כמה שיטות אינו ברכה לבטלה יעו"ש.
וכעין זה כתב באלף לך שלמה (או"ח נ"ז)
ע"ד הפרמ"ג שהסתפק בדין עניית אמן על
תפילין של ראש מדברי הש"ע או"ח רט"ו,
והרהמ"ח ס"ל שרק באיסור אמן יתומה
והיינו שיודע דהוי בחינם אבל כל שא"י
שהוי בחינם ועונה מכח ספק אין בו חשש
וכו' ולא דמיא למברך ברכה שאי"צ דאסור
לענות אמן דהתם ידעין שעושה עברה
ולכך ע"ד עברה אין לענות אמן דהוי
כמחזיק ידי עוברי עבירה אבל כל דהמברך
אינו עושה איסור דמברך מספק ודאי
מכש"כ דהעונה אמן אינו עושה איסור וכו'
יעו"ש. מוכח שכל העושה כעצת רבותיו
ואבותיו ובודאי שאינם עוברי עבירה לא
שייך בהכי איסור עניית אמן ולא דמיא
לברכה שאינה צריכה. וכ"כ למעשה

במנח"ש (תנינא ב-ג סימן ז') שמן המשחה (ח"א עמ' קס"ח) עמק יהושע (ח"ב עמ' ט"ז) אור לציון ח"ג (פ"ג ב'), וכ"ה ביין הטוב (ח"א סימן כ"ד-כ"ו) והוא נמי מתשובת מהר"ש לניאדו ומהרי"ח זריהן זצ"ל, והוב"ד בספר "בתורתו" (חופ"ק ח"א עמ' תי).

וראיתי כל דברי מרן הראש"ל זצ"ל ביבי"א ח"ט (או"ח ל"ח) שזכר כמעט כל הדברים ובכ"א בחר להלכה ולמעשה דשב ואל תעשה עדיף ולא יענה אמן אחר האשכנזים שנוהגים כדעת ר"ת וסיע' אלא בהרהור הלב וכמו שמצינו ביכין ובוועז (סימן קי"ח) שהעיד על הרשב"ץ והרשב"ש שלא היו עונים אמן אחר שליח ציבור שאומר קידוש בבית הכנסת בלילי שבתות מהאי טעמא יעו"ש.

אך מהאמור יש לדחות שדין ברכה על הלל הוא לא דין שנדחה מכל הפוסקים וההיפך כי ניכר מהש"ע שתפס הרמב"ם רק מתוך מנהג ועוד שדעת הרי"ף והרא"ש כשיטת ר"ת שמברכים א"כ הנוהגים כשיטתם זה מחובתם גם כפי הבי"י גופא בהקדמה ולשיטתו אינם עושים שום איסור כך שאין זה ברכה לבטלה או ברכה שאינה צריכה, ובודאי שיש ענין גדול לענות אחריו אמן וכשיטת האלף לך שלמה שדבריו קילורין לעינים שרק במקום שמחזיק ידי עוברי עבירה לא עונים.

וכדאי הוא הרב אשל אברהם מבעל דעת קדושים (סימן קכ"ד ס"ח) שכתב

במש"כ חז"ל קפידא אאמן שאחר ברכה שאינה צריכה אין לבטלה ח"ו שהוא בכלל אמן יתומה ח"ו נראה ודאי שלפי כונת הלב הן הדרים ורק שכונתו בדרך קלות הדעת אז היא הקפידה משא"כ כשכונתו לש"ש ויש שום צד ספק אפילו רק בצד רחקו שאולי איננו ברכה שא"צ וכגון בחזרה דמנחה בלילה שיש צד לומר שע"י מנהג אין בו חשש ברכה לבטלה וכש"כ שהוא ספק חשיכה פשיטא שאין שום פתחון פה כל הוא וכו' יעו"ש. והוב"ד באפרקסתא דעניא (ח"ב או"ח סימן יז) יעו"ש.

ועוד אומר מאחר ואשכנזים קבלו הוראות הרמ"א והספרדים הוראות מרן הש"ע וכמו שאנו תופסים הנהגת הש"ע בין לקולא ובין לחומרא בלא תזוזה אלא א"כ במקום מנהג שהוא אחרת, כך גם יש לנו להורות לאשכנזי כמעשה אבותיו ורבותיו ואין לנו הרשות להורות לו כדעת הש"ע בלא התרה ולפ"ז אם אנו מורים לאשכנזי לברך על הלל בר"ח ולא חוששים שאנו מכשילים אותו בהוראה אסורה של ברכה לבטלה כי הוא עושה מעשה אבותיו אז למה נמנע עצמנו מלענות לו אמן שהוא גדול מן המברך, והלא פשוט הוא שהמכשיל את חברו בברכה לבטלה גרע טפי מעניית אמן על ברכה לבטלה.

ומצינו במשנת יוסף (סימן כ"ו) תשובה לדיין זך השכל הגר"א בוחבט שליט"א להחזיק בעוז הנהגה זו שלא לענות אמן אחר ברכת הלל, האמנם כל

דבריו שם אין בהם להחזיר דעתנו בפרט שנכנס למקומות ופולפולים שלא שייכים לענין, מ"מ ברור שאם אנו מורים לאשכנזי לברך אנחנו מודים שאינם עושים טעות אלא כמעשה אבותיהם ובכך תמוה שנאסור על עצמנו שלא לענות אמן ולהודות שהשם אמת כי אין זה ברכה לבטלה לנוהגים כן, בפרט בנדון של הלל בר"ח שדעת רוב בנין ומנין כן, והש"ע נגרר אחר המנהג שבא"י אך ודאי שלא סתר לגמרי מנהג אחר, אחרת לא הי"ל להאריך בש"ע ב"א וי"א כאמור לעיל, וידי"ן הנ"ל לא נתן דעה בענין הזה.

שלא תענה אמן ותמה שחלק על גדול הדור בסברא דחוויה כזו עכ"ד.

ולא הבנתי ההשגה מה פשוט יותר לומר מאחר והאיש מברך ברכות מה שהאשה אסור לה לברך לכמה שיטות ובכ"א עונה אמן בלא פקפוק הכ"נ בספרדי ששומע אשכנזי או מרוקאי שעושה כרבותיו ולו אין זו ברכה לבטלה, הרי שהשומע יכול לענות אמן כסתם אישה שעונה אחר בעלה בברכות שהזמן גרמא, ודברי הגר"מ לוי זצ"ל מובנים ויפים, ובדר"כ מקובל אצלי שתמיד על סברותיו צריך לישב ז"נ לדחותם.

ועוד מה שהביא את דעתו של הגר"מ לוי זצ"ל שדחה דברי מרן הראש"ל זצ"ל והוכיח ממה שאשה עונה אמן אחר ברכה בעלה המברך על לולב ושופר והוא תמה בזה דלא דמי האי מילתא להאי מילתא דהבעל שמברך על שופר ועל לולב עשה כדין לכ"ע ולמה לא תענה על ברכתו משא"כ גבי הלל דסוף סוף דעת הרמב"ם והש"ע באר"י הוי ברכה לבטלה ולכן י"ל

מסקנה דדינא גם ספרדי יכול לענות אמן על הלל בר"ח שאשכנזי או מרוקאי נהגו לברך אף באר"י, ק"ו לאומרים שאין סב"ל במקום מנהג (תרומת הדשן סימן ל"ד, חסד לאברהם אר"ח סימן י"ח, רב פעלים ח"ב סימן ז', מועד לכל חי סימן י' אות מ"ח ועוד) כך שתמיד הנוהגים לברך אינם נכנסים לספק ברכה כש"כ לעונים אחריהם. חנ"א ס"ט

סימן ז

נוסע לדבר עבירה ומברך ברכת הדרך

לכבוד ידי"ן הרב א.נ. גר"ו
אור עקיבא שלום וכט"ס
ומה ששאלת על בחור שמתחזק בדת ב"ה בשמירת השבת ברכות ותפילה ומבאי השיעורים של כת"ר שהינו מזכה הרבים,

אך עדין הבחור הנ"ל אינו שלם במעשיו וממשיך לילך בימי חול למועדנים ומקומות בילוי שיש בהם נשים והוללות וריקודים מעורבים המלווה באיסורים חמורים של הסתכלות והרהורי עבירה וכיו"ב הגרועים

מזה, והוא שואל אם יכול לברך ברכת הדרך על הנסיעה הארוכה מביתו (של ע"ב דקות) למועדון שמחוץ לעיר, או ששייך בו מנאץ. וה"ה לאותם הנוסעים לאירועים משפחתיים שמעורבים ע"ד להשתתף גם בריקודים וכיו"ב אם שייך שיברכו על הנסיעה.

מתוך סברא י"ל שצריך לברך כי החיוב שלו בברכת הדרך להנצל מפורענות נפש הוא מיד שהחזיק בדרך (ש"ע סימן ק"י ס"ז) ועיקר התפילה שלו היא ביציאה (ברכות כט:): וזה שאח"כ הוא מגיע למקום שיש בו איסורי עבירה זה לא מעניין לאותה חיוב הברכה שנתחייב כי כאשר יצא מן העיר עדיין הוא אינו בעבירה.

והגע בעצמך אדם שנוסע אף למקום מצוה אפשר שהוא יכשל שם באיסורי לשון הרע וראיות אסורות אף באמצע הדרך א"כ אין לאיש הבטחה שהוא שמור מכל פגע רוחני ואף במקומות הכי שמורים שיהיו. האמנם שיש לחלק בין מתכוין מתחילה לילך למקום עבירה שיודע בודאות לשם איסור הוא הולך לבין ירא"ש שהולך למקום מצוה ובכ"א נכשל שם באיסורים אחרים דמה יעשה האיש ולא יחטא.

ובאמת שלא ראיתי מי שדיבר בזה כי אינו שכיח מקרים כאלו, אך אפשר לדמות ממש"כ במקו"א לענין ברכת הגומל במי שנסע בשבת שלא חילקו בו ובנכנס לבית האסורים בפשיעתו או לאו כגון שהרג או שלא שילם מס ויש לו או אף נפל למשכב בפשיעתו כגון צינים ופחים דסוף דבר אזלינן בתר ההצלה ואף זה שניסה לאבד עצמו לדעת וניצל מברך לכמה מן השיטות מהאי טעמא בבחינת שכר עבירה עבירה ושכר מצוה מצוה.

הכ"נ בנדו"ד באיש שמתחיל להתחזק בדת ואף שומר שבת אך העבירות של ההוללות והעריות קופץ לו בראש אין מן הנמנע שיכול להתפלל להשי"ת שיציל אותו מן הדרכים ומסתמא הוא ביסוד לחלל שבת אחת בשביל שבתות הרבה, ובודאי שהבחור הזה בעוד זמן גם יקבל על עצמו להמנע ממקומות כאלו, כך שאין זה נכון להוריד ממנו התפילה להשי"ת בהצלת הנפשות בדרכים, ועדיף שיעשה כן בלא שם ומלכות.

חנ"א ס"ט

סימן ח

מתקרב לדת שקנה לעצמו בשבת משקה ומבקש לברך עליו

שהוא אוכל ושותה, אך עדיין שמירת השבת אצלו חלושה, ומקרה שהיה שקנה לעצמו באיסור ובעיצומה של השבת משקה

להנ"ל **ושוב** מה ששאלת על בחור אחר שקבל על עצמו לברך ברכות הנהנין על כל מה

קל, וכמובן שבירך ע"ז, ואחר הרהור דברים שאל את כת"ר אם הוא עשה טוב בכלל שבירך ע"ד שנקנה בשבת, ובקשת חו"ד ע"ז.

שלפניו בא לו ע"י איסור שבת במזיד ואסור להנות מזה (תרומות פ"ב ג') ולכאורה שגם אסור לברך ע"ז דהיא מצוה הבאה לו בעבירה.

וי"ל להשיב מסברא שהיה מקום גדול שלא ליתן לו לברך דומיא לגזול חטין וכו' אין זה מברך אלא מנעץ וע"ז נאמר בוצע בך נאץ ה' דכל האוכל דבר האסור בין בזדון בין בשגגה אינו מברך עליו לא בתחילה ולא בסוף ואף באיסורי דרבנן וכגון טבל או נבלות וטרפות או שתיין יין נסך וכיו"ב (רמב"ם ברכות א יט, וכ"ה בש"ע או"ח קצ"ו ס"א, ולא כהראב"ד והרא"ש וסיע' דבכ"א מברך ועיין בשטמ"ק ב"ק צד.) הואיל ודבר איסור הוא ויש עבירה באכילתו הר"ז מנאץ בברכתו (אחרונים) וה"ה שאין עונין אחריו אמן (תוספתא דמאי פ"ב הי"ד) ויש מי שעשה המחלוקת רמב"ם וראב"ד דוקא בשוגג אבל במזיד גם הראב"ד מודה שפטור מהברכה (ט"ז שם סק"א).

והוא ענין מבואר כבר בספרי אש"ח ח"ג (או"ח סימן כ"ב סק"ד) אליבא דהגר"א (שי"ח סק"א) באיסור דרבנן בשוגג מותר לו משמע במזיד אף בדרבנן אסור לו, והוא מפורש במשנה (תרומות שם) וכ"ה ברמב"ם (פכ"ג ה"ח) המטביל כלים בשבת בשוגג ישתמש בהם, במזיד לא ישתמש בהם עד למוצ"ש. וכ"ה שם בהט"ו המגביה תרומות ומעשרות בשבת או ביו"ט בשוגג יאכל מה שתיקן במזיד לא יאכל עד מוצ"ש וכו' משמע דלא קנסו שוגג אטו מזיד במלאכה דרבנן, וכ"כ בחי"א (כלל ט' סק"א) ולא כהפרמ"ג (מש"ז סק"א) שהחמיר בזה אף בשוגג אסור, ולהלבוש חמיר טפי מדאוריתא, וא"כ כיון דעבר על איסור דרבנן בעצמו היינו איסור מקח וממכר במזיד י"ל דאסור בו ביום לעצמו ולאחרים ואף אסור בטלטול דהוי מוקצה וכיו"ב וכמבואר גם בפמ"א ח"ב (סימן קט"ו) ובמהרש"ם ח"ב (סימן צ"ה) וח"ה (סימן נ"ו) ועוד הרבה מהאחרונים.

ולכאורה הכ"נ בקונה בשבת דבר משקה ועובר על כמה איסורים מדרבנן והעיקר שבהם הוא מקח וממכר (ביצה לו:) והיא גזירה שמא יכתוב (רמב"ם פכ"ג שבת הי"ב) וקנינו קנין ומעשיו קיימים (ש"ע חו"מ קצ"ה ור"ה וע"ע בש"ך חו"מ ר"ח סק"ב), וע"ע בשד"ח (מערכת שבת סימן פ"א) שמביא מדברי החת"ס (חו"מ קצ"ה) שמחלק בין מקח וממכר עראי לבין דרך קבע כמעשהו בחול שהוא מהתורה יע"ש. והספרים מלאים ביסודות אלו. מ"מ למעשה המשקה

או שמא בנדו"ד לא דמי כי בקניה בשבת לא תיקן דבר במשקה משא"כ שאר איסורי דרבנן כגון מטביל או מעשר ע"י גוף המלאכה תיקן האוכלין או הכלים אע"פ שלא ניכר מעשה שנעשה בו בשבת, מ"מ העיקר הוא התיקון כלומר שנתחדש

ענין בגופן כמו להחם המים, וכמבואר נמי בזרע אמת (ח"ב סימן ל"ח) ובמהרש"ג (ח"ב סימן קמ"ז) מאמ"ר (ת"ה סק"ט), אבל במקח וממכר לא שינה דבר בגופו של ענין הן להיתר והן לאיסור, ומה שייך מעשה שבת כאן בין שוגג ובין מזיד, ומה"ט גם מותר לו לשתות המשקה, וממילא גם חייב בברכה כי המאכל אינו אסור, ק"ו לאומרים שבכל מקרה בברכת הנהנין חייב משום גזל, ולפ"ז אף בענינים אחרים כגון בידוע שהמשקין והמאכלין הובאו ברכב באיסור בשבת אף במזיד מותר להנות מהם מהאי טעמא.

ויש לדמות ע"פ הסוגיא בעירובין (מא:) בפירות שיצאו חוץ לתחום אם החזירות לתוך התחום ר"פ מתיר להנות מהם ואפילו במזיד, ובתוס' (שם ד"ה לא הפסידו) דאע"ג שחוץ לתחום אסור ה"מ דאיתא חוץ לתחום אבל שחזר למקומן אפילו המוציא מותר לו דלא דמי למבשל במזיד בשבת במזיד לא יאכל דהתם הוי איסור דאוריתא יעו"ש. ואין לחשוב שהתוס' ס"ל בדרבנן מותר להנות ממעשה איסור בשבת, ז"א כי משנה מפורשת היא בתרומות, אלא די"ל מאחר שיצאו ונכנסו חזרה למקומם אין כאן הנאה ממעשה האיסור של תחומין, ובנוסף דהוא דרבנן ומותר גמור.

קמ"ל שלתוס' כל הסוגיא ביו"ט דאי דאוריתא אף שלא תהא הנאה ממעשה האיסור כמוציא בשבת מרה"ר

לרה"י או במטלטל ד' אמות ויחזרו למקומם בכ"א אסור, וכ"כ הריטב"א (שם) בתירוץ ראשון, והרשב"א והמאירי (שם). אבל הרמב"ן (שם ד"ה וזו) ס"ל אף בדאוריתא אמרינן הכי כגון מי שהיו פירות בביתו והוציאן לרה"ר והחזירן לבית לא יאסרו כי אינו נהנה מהמעשה שסוף דבר היו בביתו מקודם ולא באו באיסור שבת ולכן רק ברה"ר אסור לו לאכלן.

ועתה ניתן לדקדק דאע"פ דמש"ס מוכח דאם לא חזרו למקומם במזיד אסור לאכלם כי ההנאה עומדת באיסורה הכ"נ בקונה בשבת בפסיקת דמים וקנין וכיו"ב ע"י שעבר מרשות המוכר לקונה בדמים הוא גופא האיסור כעומד חוץ לתחום במזיד ואסור לאכלם לכ"ע, אבל יותר נ"ל מתוך הסברא שקונה בשבת קיל טפי ודמי לחזור לתחום כי האיסור הוא בפסיקת הדמים ונתינתם ואין להם כל קשר למשקה שלפנינו, וזה כעין הערה צדדית שלא נעשה איסור על חשבון החפץ, ולפ"ז בדרבנן מותר ואף במזיד.

ואילו ברשב"א (שבת קל ע"ב) הביא מרבו בשיש בו מעשה פירוש שנתחדש בו מעשה בגופו של דבר כגון עשיית כלי או אפיה ובישול ולהחם מים וכיוצא באלו שנתחדש ענין בגופן, ודמי האי מעשה ללישנא דאמרינן בעלמא לר"י הסנדלר מעשה שבת דאוריתא והתם קרי מעשה שבת אלא כגון אפיה ובישול וכיו"ב אבל הבאת כלים ואוכלין מרשות לרשות ודאי

דלא מיתסרי אפילו לר"י הסנדלר בהבאתן כיון שלא נתחדשה בהן הכנה בשבת יעו"ש.

וכמ"ש ג"כ בריטב"א (עירובין שם) בתירוצן שני מרבינו יונה דלא מתסר מפני שנעשה בו איסור העברה בר"ה וכו' שלא אסרו אלא בדבר שיש בו מעשה היינו תיקון בגופו וטעמא דמסתבר הוא יעו"ש. נמצא שהריטב"א והרשב"א משם ר"י אף באיסור דאוריתא ובמזיד אין קנס באיסור שאין בו מעשה בגופו של חפץ והוא פירוש אחר מהתוס'. וכ"נ מהקרבן נתנאל (עירובין פ"ד אות ע') אליבא דהריטב"א גם במזיד.

ולפענ"ד לשיטת ר"י והריטב"א והרשב"א הוא כלל שאין בו נפ"מ אי חזר לרשות או לאו, לעולם במעביר מרה"ר לרה"י ומשתמש בו אף שנעשה איסור תורה העיקר שאין בו מעשה בגופו ולא כהרמב"ן שרק עברו הפירות מרה"י לרה"ר וחזר לרה"י הוא דמותר לאוכלן שם. וע"ע באמרי בינה (תאו"ח שבת סימן כ') שזכר דברי הרשב"א והריטב"א והוסיף ע"ד מור"ם בהג"ה סימן שי"ח "או שעשה אחת משאר מלאכות" המכוון לשאר מלאכות דומיא דמבשל דע"י המלאכה הכין לו האוכל אבל המוציא מרשות וכו' לא קנסינן ליה.

אמנם י"ל שהרשב"א הנ"ל סותר עצמו וס"ל מהסוגיא בש"ס דהוא ביו"ט ממש"כ בעבודת הקודש (בית נתיבות שער ה' אות כ"ד) פירות שיצאו מתחומם וכו' ואם

יצאו ע"י ישראל בין בשוגג בין במזיד לא יאכלו שם לאחד מישראל לפי שנעשית בהן איסור ע"י ישראל וכו' אבל בשבת אפילו העבירן ישראל ד' אמות ברה"ר או שהחזירן מרה"ר לרה"י לא יאכלו יעו"ש. מפורש ההיפך מחידושו בעירובין, וכל טעם ההיתר הוא ביו"ט אבל בשבת לא מועיל דבר, וקרובים דבריו לתוס' הנ"ל, וי"ל שהרשב"א שם הביא דברי רבו, אבל הוא גופא ס"ל אחרת וכמ"ש באמרי בינה (שבת סימן כ').

והרמב"ם (שבת פ"ו הכ"ד) ס"ל בחזרו הפירות במזיד אסורים בשבת ורק בשוגג מותרים במקומן ואם לא חזרו אסורים בכל כה"ג, וכל טעם ההיתר בחזרו ובשוגג משום שלא נעשה בגופן מעשה ולא נשתנו יע"ש. מוכח דהוא ס"ל נמי כטעם ר"י דהעיקר שאין שינוי בגופו של ענין רק שהוא חולק עליהם שבמזיד אסור אף שחזרו למקומם ורק בשוגג מועיל הכלל הזה ולא קשור לדאוריתא או דרבנן כי בודאי שדיבר על שבת וזה שזכר ענין תחומין בכדי לעשות חיזוק לדבריהם וכמ"ש רה"מ (שם).

ומרן הש"ע (ת"ה ס"ט) פסק כהרא"ש והראב"ד וסיע' בחזרו במזיד יאכל ורק שלא חזרו במזיד אסור בשוגג מותר. ולמעשה במזיד כ"ז והפירות הם בחוץ לכ"ע אסורים אפילו שלא נעשה דבר בפירות כי הוא נהנה ממעשה איסור, א"כ יש שני תנאים להיתרא שלא נהנה ממעשה

האיסור כלומר שחזרו למקומם הראשון ושלא השתנה בגופו של ענין כהעברה ממקום למקום, והיה מקום לומר שדעת הש"ע בדוקא איסור תחומין או יו"ט שהוא דרבנן אבל בדאורייתא לא וכמ"ש בתוס' וכ"כ המג"א (שם סק"ד) והמאמ"ר (סק"ט) ערו"ה (שם סק"ג) וכ"ה למעשה בחי"א (כלל ט' אות י"א) ובערך השלחן (טייב של"ט סק"ג).

אבל כבר תמהו רבים על המג"א כי בש"ע נקט בהדיא גם על שבת והוא טלטול ד"א והוי דאורייתא ומשמע דס"ל כשאר השיטות (רמב"ם ריטב"א רמב"ן) וכ"ה בנשמת אדם (כלל ט' אות י') דהש"ע פסק כהרמב"ם דמירי משבת והתם נמי יש איסור העברה ד"א ברה"ר יעו"ש. וכ"כ בביאור הלכה (שם) ושלחנו של אברהם (שם) אליבא דהש"ע יעו"ש. וכ"ה באחרונים. ובאמת שהי"ל שהמג"א ס"ל אליבא דהש"ע שאין רה"ר דאורייתא וכמבואר במג"א גופא (שמ"ה סק"ז) וע"ע במנו"א ח"א (פכ"ה עמ' תר"ה) ובשו"ת יבי"א ח"י (או"ח כ"ה) שהאריכו בדינים אלו.

ולמעשה בנדו"ד לרבות הריטב"א משם ר"י וסיע' בדין איסור שאין בו מעשה בגופו אף במזיד מותר להנות ממנו, נראה לי גם לאוסרים אין שייכות לאיסור מקח וממכר שיש להבדיל בין מוציא מרשות לרשות וכיו"ב שהחפץ עבר באיסור עצמו של הרשויות לבין מקח וממכר שהאיסור חל בהעברת מעות ופסיקת הדמים ולא בהעברה של החפץ מיד ליד כך שלא קיים

איסור הנאה ממנו, רק שלכתחלה בודאי שאסור לעשות כן ק"ו שאין להנות מדבר שיש רגילות בו אף במקח וממכר.

ועד עתה הוא לענין מעשה שבת לפטור או הנאה אבל לענין הברכה דילמא והוי מצוה הבאה מעבירה של מקח וממכר ק"ו באיסור ברכה דסתם סב"ל הוא, אך ז"א משום שהזמן גרם את האיסור ולא האיסור עצמו והוא ע"פ הירושלמי (שבת פ"ג ה"ג) בדין מצה גזולה אינו יוצא בה יד"ח בפסח אמר לון תמן גופה עבירה ברם הכא הוא עבר עבירה כך אני אומר הוציא מצה מרה"י לר"ה אינו יוצא בה יד"ח בפסח (בתמיה, כל המפרשים ואפשר שהרמב"ן בתוה"א קריעה ד"ה בפרק ר' נראה שלא גורס בתמיה, וע"ע בשו"ת שמחת יו"ט סימן מ"ב, ובמחב"ר תרס"ד שג"כ תופסים הירושלמי בניחותא).

ובקרנן העדה (שם) מחלק בגזולה לפי שבעבירה באה היינו המצוה עצמה היא עבירה שאלמלא לא גזלה לא היה יכול לברך עליה ברם קריעה בשבת אין בקריעה עבירה, אילו קרע בבגד זה בחול, הלכך יצא יד"ח קריעה, ולכך אם הוציא מצה מרה"י לרה"ר התם אין עבירה בגופה ובגזולה עבירה בגופה יעו"ש. וכמבואר גם בתוספות הרי"ד (שם), וכ"כ לפרש דברי הירושלמי בב"י (יו"ד ש"מ) ובפר"ח (או"ח תנ"ד סק"ד) חק יעקב (שם סק"ה) והוב"ד בפרמ"ג (מש"ז סק"ז) חמד משה (שם) ש"ע הרב (שם סי"ב), וע"ע בתשובות רעק"א (ח"א סימן קע"ד)

ובחידושים לתמורה (ד:) שעפ"ז במל בשבת שלא בזמנו דכיון דאין גופה עבירה לית בזה משום מה"ב יעו"ש.

ולכאורה זה הכלל מבואר גם בתוס' (סוכה ל.) דלא דמי לגזל דמחמת עבירת

הגזל באה המצוה שיוצא בה אבל מחמת עבירה שנעשית בו מי נפיק ביה יעו"ש. הכ"נ בנדו"ד מסברא פשוטה דכאן לא נעשתה מצות הברכה בעבירה אלא שהוא הגיע אל המצווה הזו עי"ז שעשה עבירה של מקח וממכר בשבת וזה אינו מצוה הבאה בעבירה והרעיון אי בזמן אחר היה נחשב לעבירה כגון הגזל אז ודאי הוא מצה"ב אבל בהוציא מצה או קורע בשבת או מקיים מקח וממכר וכיו"ב שאינה עבירה בחול לית ביה מצה"ב וכמ"ש במהרי"ט אלגאזי (בכורות פ"ח ס"ה) והביאו בדף על דף (שבת קה.) ועוד רבים מהאחרונים שנטו לחלק בין איסור גברא לאיסור חפצא.

והוא לרבות הראב"ד והרא"ש וסיע' דבכ"א מברך, וסיוע לדבריהם מהמבואר בשושנים לדוד (רי"ז ח"א סימן ל"ב) מהגמ' ב"ק (צד.) דתניא ר' אליעזר בן יעקב אומר הרי שגזל סאה חטין וטחנה וכו' והפריש ממנה חלה כיצד מברך אין זה מברך אלא מנאץ וכו' משמע שלשון הבריתא דדוקא בברכה על הפרשת חלה שהיא ברכת מצוה

אינו מברך אבל ברכת הנהנין כשאוכל מפת זה חייב לברך וכדברי קרבן העדה (שם) ואף השטמ"ק (שם) מביא מהמאירי דברכת המוציא צריך לברך וכו' שאסור להנות מעוה"ז בלא ברכה וסתם דיש חולקין.

ולמעשה אע"פ שהבחור הנ"ל חילל את השבת באיסור מקח וממכר והוא דבר אסור מעיקרא מ"מ לגבי הנאת הדבר הנקנה מסתברא דמותר לו להנות מזה בפרט שהוא עדיין בחיתולי ההתחזקות לתשובה יש להניח לו, וה"ה שיכול לברך ע"ז דלא שייך בהכי מצוה הבאה בעבירה.

ואותם אלו הרחוקים שבאים לבהכנ"ס בשבת ברכב לצורך שמחה משפחתית כגון עלייה לתורה ומביאים כיבוד באיסור יש לירא"ש להמנע מלהנות מזה בדרכים חלקלקות לבל יפגעו הרחוקים שלא מבינים כ"כ האיסור ויהא שנאה רובצת על הדת, וראוי שרב המקום יעמוד ע"ז עוד מלפני השבת שלא לקבל הדברים, ואם זה לא נעשה ובכ"א באו הריקים לבהכנ"ס ויכול לבוא לידי קטטה ומריבה, אז יעלים עין כי יש על מה לסמוך בדיעבד.

חנ"א ס"ט

סימן ט

מתקרב לדת החפץ לברך שהחיינו בראיית "חברתו" אחר ל' יום

לכבוד ידי"ן מזכה הרבים הרב א.ג. שליט"א
אור עקיבה שלום וכט"ס

ומה ששאלת באחד שמתקרב לדת והחל לשמור שבת תפילות וברכות ומגיע לשיעורים של כת"ר בעיר, אך עדיין יצרו גדול עליו ומחובר לאיזה נערה הנקראת בשפת הרחוב "חברה" ושאל ברצינות אחרי שהוא נסע לטיול לחו"ל (תאילנד) ולא ראה אותה למעלה מל' יום, אם יש לו אפשרות לברך על שמחת ראייתה שהחיינו.

ועל זאת ידו כל הדויים וכל איש אשר בלבו נגע יראת ה' ידקר חרב בלבו כשמוע דבר זה כי בעו"ה כמה ירדנו פלאים ונפלה העטרה להתעסק בשאלות כגון אלו של המתקרבים לדת אך אחוזים עדיין במנגינות של עריות בלא בוש, ובכ"א מבקשים להתקדש ולגרוף עוד מצוות גם מתוך האיסור, ואנו צריכים לשתוק ולשמוע דעתם כי לבעל תשובה או מתקרב לדת צריך להתרגל אליו בהבנה כפי מה שיכול לקבל מאיתנו ואסור ללחוץ לבל יברח מן הקושי, וחלילה איבדנו נפש.

ואפשר שבימינו להסתכל על אלו המתקרבים בצורה כזו אינו גנאי כי אם התעלות ומחיקת הצביעות ועד כמה שצדקו רז"ל כי בלב כל יהודי פועמת האמונה ולהצדיק ולברך את מי שאמר והיה העולם גם ממקומות רחוקים, ולא בבחינת רפורמה ח"ו, אלא תמימות דעים.

והנה הברכה נתקנה על החביבות והשמחה בראיית חברו (ש"ע רכ"ה ס"א כהתוס' בברכות נח: דוקא חבירו החביב עליו ולא סתם חבר כהרמב"ם ברכות פ"ה"ב) ולכאורה מה איכפת לך אם ההנאה באיסור או לאו סוף דבר שהברכה על השמחה וההנאה גרידא והוא לא דיבר שקר בפיו, וגם בעניינינו שאותו הבחור שמח ומשתוקק לראותה ואף נהנה ממנה למה שנבטל ממנו הברכה אף שראיתו בעבירה.

ובכ"א למעשה חלילה מלהורות לו לברך, ואין זה כשכר עבירה עבירה ושכר מצוה מצוה, כי הברכה כאן חלה על דבר עבירה ששמח בראיה בנערה האסורה עליו אף בהסתכלות ושאלת שלום כש"כ הכא שכל השמחה והראיה שלו היא לשם חיבה (ש"ע אה"ז כ"א) ולא גרע ממצוות גדולה של ת"ת ובכ"א אם זה במקומות המטונפים, עוון גדול הוא (ש"ע פ"ה) והכ"נ אין זה מברך אלא מנאץ ודמיא לגזול ומברך שעונו גדול (ש"ע או"ח קצ"ו).

ואל תטעה ברשב"א (חדשות כ"י סימן ט"ז) והביאו בב"י (שם) שנשאל בברכת הרואה אם יש בכלל זה נשים כאנשים אם לאו, והשיב איני יודע בזה חלוק בין זכרים לנקבות יעו"ש. ומשמע שאין שום איסור לברך אף על נקבה, כש"כ שגם הנקבות מן המצוות האלו, אך יש לומר מהנ"ל ודאי

בנקבה המותרת לו כאשתו אחותו ובתו וכמפורש בהלק"ט (ח"א רי"ג) הא דכתב הרשב"א דאין חילוק בין זכר לנקבה זהו בבתו ואחותו ואמו ואשתו אבל בנשים אחרות מצוה לשנותם עי"ש. וזכר דברי השע"ת (רכ"ה ס"א) דה"ה גם שהאשה שמברכת על איש דוקא בכה"ג הוא יעו"ש.

וכיו"ב כ"כ בשו"ת יוסף את אחיו (מערכת ב' סימן י"ב) בדעת הרשב"א שרק באלו דשא"ב יכול לברך שהחינו שהוא שמחה דלית בה שום חשש הרהור ערוה משא"כ שאר הנשים ואפי' שיהיו שכנות אין היתר להראות חיבה להן. והוא רצה להשיג על העולת תמיד שתפס בדעת הרשב"א פשטות הענין דאין חילוק בדין זה בין זכרים לנקבות דכל ששמח על ראייתם יש לברך עליהם ותמה עלי' איך פסק הפשטות הזו הלא לא כל הנשים שוות בדין זה כ"א קרובות דוקא יעו"ש. ואפשר דמי אמר לו שזה דעת העו"ת והלא היא מימרא פשוטה ופשיט"ל כוונתו לאותן הנשים המותרות לו בראיה ושמחה או שהעולת תמיד התכוון ברשב"א שגם הנקבות בכלל הברכה הזו ולאו דוקא הזכרים יכולים לברך.

ודע שכל יסוד זה לא דומה לרואה בריות נאות שהברכה נתקנה לשבח את השי"ת שברא כאלו בריות ואפילו עכו"ם או בהמה מברך שככה לו בעולמו (שם ס"י) ואין חילוק בין אישה נאה או לאיש וההיפך כי המעשה בגמרא היה באישה נכרית שרשב"ג

ראה אותה בע"כ ובפתאומיות ובירך עליה בשם ומלכות (ירושלמי ברכות פ"ט ה"א, ע"ז פ"א ה"ט, וכ"כ שאה"ח למעשה) וה"ה לענין נכרי דמסתמא רשע הוא ואמרינן שאסור להסתכל בצלם דמות אדם רשע הכא מיירי שרואהו ומ"מ נראה דדוקא להסתכל בו ביותר ולהתבונן בצלמו ודמותו אסור אבל ראייה בעלמא מותר וכמבואר בש"ע רכ"ט לענין הסתכלות בקשת (מג"א סק"כ).

ומשמע שלרבות ברכת השבח שלא תלויה בו ובתנאי שלא עשה שום איסור בהסתכלות מותר לו לברך, משא"כ בברכת ההודאה במקום שיש איסור בכונה תחילה להסתכל ולא בדרך זוית ומתבונן ממש בערוה ונהנה מיופיה ותוי פניה בהמשכיות, בודאי שאסור לו לברך מהאי טעמא דמנאץ, ועוד דלא גרע ממחלוקת האחרונים בפירות מורכבים מין שאינו מינו ובראיית פרדות נאות והנאת כלאיים וכיו"ב שהם כנגד רצון הבורא וכמו שהאריך בזה ביבי"א ח"ה (או"ח י"ט).

וברור אצלי שאם הם זוג ירא"ש שלפני נישואין ומתנהגים היטב ע"פ ההלכה בשידוכין בכל הענינים המותרים להם והאסורים להם כנגיעה והסתכלות אסורה וכיו"ב מסתברא שיכול לברך על ראייתה כי הוא מסתכל שלא לשם חיבה ואין לו איסור בזה.

חנ"א ס"ט

סימן י

חפץ לברך ברכת הגומל על נסיעה בשבת

לכבוד ידי"ן ר' א.א. נר"ו
בת-ים שלום וכט"ס

ומה ששאלת באדם שהוא רחוק מן הדת ומחלל שבתות בפהרסיא רק שבשבת מגיע לכל התפילות לשמור מעט על המסורת, ובאחד השבתות ביקש לברך ברכת הגומל בשחרית על נסיעתו שנסע אמש בליל שבת.

בתחילה חשבתי שלא ליתן לו לברך מדתניא ר"א בן יעקב אומר הרי שגזל סאה של חטין טחנה לשה ואפאה והפריש ממנה חלה כיצד מברך, אין זה מברך אלא מנאץ וע"ז נאמר בוצע ברך נאץ ה', נמצא כל האוכל דבר האסור בין בזדון בין בשגגה אינו מברך עליו לא בתחילה ולא בסוף (רמב"ם ברכות א יט, ש"ע או"ח קצ"ו ס"א) וה"ה שאין עונין אחריו אמן (תוספתא דמאי פ"ב ה"ד) מסתברא דלא שנה בין ברכת הגומל על דבר איסור לברכת הנהנין על דבר איסור שבשניהם מזכיר שם השם על דבר עבירה.

זאת ועוד שזבח רשעים תועבה (משלי פט"ו ח) אשר עודם ברשעתם בעת יזבחו הקרבן ולא שבו לה' הקרבן הוא תועבה (מצו"ד שם) ונודע שברכת הגומל במקום תודה נתקנה (רא"ש ברכות פ"ט ס"ג) ולא נודע מי שחולק ע"ז (תשובת ר' עזריאל היל' ח"א או"ח כ"ט) וקימ"ל ישראל שהוא מומר לע"ז

או מחלל שבת בפהרסיא אין מקבלין ממנו קרבן כלל (רמב"ם מעשה הקורבנות פ"ג ה"ד) ומשמע שלא יכול גם לברך ברכת הגומל גם על הצלה שהיתה לו ביום חול כי הוא פסול מליתן קרבן ק"ו על הצלה שהיתה לו בשבת.

אך לא ראינו איסור כזה שצריך למנוע ממרשעי ברית לברך ברכת הגומל על כלל הצלה שהיתה להם ביום חול ובכלל בחת"ס (או"ח סימן נ"א) נשאל על ברכת הגומל בלילה שלכאורה נתקנה מקרבן תודה ואינו אלא ביום והשיב בפלפול ארוך להתיר בשע"ה וא' מהיסודות דמ"ש הרא"ש במקום תודה אין הכוונה שיהיה זה כאילו הקריב קרבן באופן שנאמר שצריך דוקא ביום כמו קרבן היום לא עלה זה על דעת.

א"כ ק"ק להביא ראיה לאסור מדין קרבן, א"נ לענין ברך נאץ ה' אפשר דלא שייך ביה בברכת הגומל שנתקנה על ההצלה ולא על המעשה עצמו, דמאי שנה בעבירה או לאו, סוף דבר שהקב"ה הצילו.

ואף יש לי קצת ראיה לזה מחבוש הן על ממון והן על נפשות שלא מצינו חילוק אם נתפס על שהיה במזיד או בשוגג ולא נתנו לשיעורין ומסתמא הגונב נפשות או ממון הוא גם עבר על איסורים מה"ת והוא

זה שהביא על עצמו הסכנה ובכ"א מברך כי העיקר היא ההצלה שמושל בנפשו מוכח דה"ה להצלה אף מתוך חילול שבת בעי' ברכה.

ופלא שהפוסקים האחרונים לא הרגישו ברעיון הזה אלא א"כ הדימוי אינו מדויק משום שבנדו"ד ברכת הגומל הינה על הצלה מתוך חילול שבת במזיד והוא ענין ישיר משא"כ בית האסורים כל הברכה על היציאה משם, וטעם הכניסה לבית האסורים רחוק בעוד צעד כלומר שיש עבירה כניסה ויציאה משא"כ בחילול שבת יש עבירה והצלה ישירה. אבל זה אינו, כי העיקר התוצאה ואם הוא לא היה עבריין לא היה נכנס לכלא וממילא לא היה יוצא, על כרחך שהכל חדא מחתא אחת ואין נפ"מ בפשיעה או לאו.

ודומה גם על אותה חקירה בתשובות שדה הארץ ח"ג (סימן ז') במי שחלה בצנים ופחים אם צריך לברך ברכה"ג דסוף דבר הכל משמים חוץ מצינים ואפשר שאם בא ע"י אדם אינו צריך לברך, והכריע כיון שאין ספק שהסרת החולי אינו אלא ע"י הקב"ה ואין הרפואה ע"י בשר ודם בודאי שצריך לברך דלא איכפת שהחולי בא ע"י פשיעתו והביא דבריו ביחו"ד ח"ד (סימן יד') ומבואר שגם אם נפל למשכב באשמתו ע"י חוסר זהירותו מהקור בעי' ברכה.

וממקו"א מצינו ששני ענינים קימים בזה גם ועשה עבירה גם והכניס

עצמו לכך בכ"א מברך וכמ"ש הר"י מיגא"ש (סימן צ') להוציא הכלל מי שיש לו יכולת לפרעון המס או החוב ונמנע לפרוע לסיבת היותו מורד או שהיה מקום שיוותרו לו דבר ממה שעליו ולא הועיל לו זה שחבישתו היתה בזה ממה שסבב אותה לעצמו שאם רצה לא היה נחבש ולא היה בא לו מחבישתו זו תועלת כדי שיברך עליה אם לא שיאמרו לנו בכיו"ב נתת דבריך לשיעורין יעו"ש. משמע מורד מנתינת החוב מסתמא הוא עוון גזל והוא הכניס עצמו לחסרון הזה שמתחייב בו לישב בבית האסורים בכ"א מברך, וכ"כ בברכ"י (רי"ט סק"ד) להכריע דבכל מין חבוש צריך לברך משמע בלא חילוק של ממון ונפשות מזיד או שוגג וכמבואר באחרונים (עיין כה"ח סק"ב ולא כהשע"ת שם).

והכרעת הברכ"י מבארת את הויכוח בין אביו מהר"ר יצחק זרחיה אזולאי לבין הר"ר אליעזר נחום זלה"ה והובא במחבר"ר (רי"ט סק"א) ולשיטת הגאון אזולאי מעולם לא תקנו רז"ל אלא דוקא בצרה הבאה לאדם בעל כרחו ושלא מדעתו ונעשה לו נס כגון במסר עצמו על קידוש השם במצותו וניצול לא נתחייב לברך ואילו הגאון אליעזר נחום ס"ל ודאי שחייב להודות כיון ששלחו מחשבתם אל מקום סכנה חייבים לברך כי ניצלו ולכך גם בעקידת יצחק וד' שנכנסו לפרדס וכהן גדול מברך שיצא בשלום מן הקודש אפילו שהוא הכניס עצמו לכך.

ומבואר מהנ"ל שלגאון יצחק אזולאי זצ"ל פשיט"ל בק"ו שאם הכניס עצמו לסכנה בעבירה ולא לשם מצוה כש"כ שהפעולה עצמה עבירה וכנדו"ד אין לו לברך הגומל משא"כ לגאון זרחיה הלוי שנתן טעם כיון ששלחו מחשבתם למקום סכנה אף בהכניסו עצמם לסכנה בפשיעה כגון חשב לאבד עצמו לדעת מברך, דלא גרע ממי שהכניס עצמו בכח לבית האסורים.

והיסוד הזה כבר נדון במנחת אלעזר ח"ד (סימן מ"ז) שעמד בענין ברכה"ג במסר עצמו למיתה הן לתורה או לממון ואח"כ ניצל והביא מהמהרש"א (ב"ק סא.) הטעם שכל המוסר עצמו למות על ד"ת אין אומרים דבר הלכה משמו כיון שמביא גאולה לעולם ואין ראוי לעשות נס וגאולה ע"י אנשים כאלו ובסוף דבריו הכריע שלענין ממון ודאי שאינו מברך כי אין כונתו לשמים. ופשיט"ל שלשיטתו במי שניצל תוך כדי חילול שבת שאינו מברך.

אבל בלב חיים ח"ג (סימן נ"ג) נשאל על א' ששתה רעל והשיב שתקנת הברכה אינה אלא על הרפואה דמן השמים חסו עליו וריפאוהו א"כ אין הפרש בין חולה למאבד עצמו לדעת וכש"כ דנוסח הברכה לחייבים טובות דה"ז ששתה סם המות הוא חייב לשמים דעבר על ונשמרתם מאוד לנפשותיכם ובשאל נפש שתה סם המות ונסתכן וכפסע בינו ובין המות והיה מאבד גם את עוה"ב ועכ"ז חסו עליו מן השמים

ושלח דברו ורפאהו בודאי ששייך לברך יעו"ש. הכ"נ במחלל שבת שחייב מיתה ובכלל הוי כגברא קטילא ובכ"א ריחמו עליו משמיא לכאורה צריך לברך ע"ז.

מ"מ להלכה לרבות הספק ברכות להקל שמא הלכה כהמנחת אלעזר ואביו של מרן החיד"א אפשר דשאני מש"כ בלב חיים בניסה לאבד עצמו לדעת ואחר שניצל רוצה להודות להשי"ת ומסתמא היתה גם תשובתו שלימה ורצוי הוא לפני המקום לקבל הברכה משא"כ באחד שרגיל לחלל שבת ויצא לו מקרה שניצל תוך כדי חילול שבת אין המעשה הזה יביא אותו לחדול ולכך כל עוונותיו במזיד ולהרשיע ומה שייך שזה יודה וימשיך להכעיס את השי"ת, קרוב לזה הכריע בחשוקי חמד (ברכות נד:) שנשאל ממש כנדו"ד והשיב דיתכן שאין מחלוקת בין המנח"א ללב חיים כי זה ששתה את סם המות עשה זאת מתוך "זלעפות רעב" כמו שכתוב שם ואין אדם נתפס בעת צערו ולכן אין דינו כעובר במזיד על מצות ה'.

ולמעשה עדיין הם סותרים היסוד בנכנס לבית האסורים בפשיעתו כגון שהרג או שלא שילם מס ויש לו או נפל למשכב בפשיעתו כגון בצינים ופחים שלא מצינו חילוק שלא לברך אלא הכל הולך אחר ההצלה א"נ שאין לחלק בין בעובר במזיד או לאו על מצוות השם דלא גרע משכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה, ע"כ ראוי לשכנע את האיש שלא יברך אלא

שיברך ואפשר גם לענות אחריו.

חנ"א ס"ט

שיוציא עצמו ע"י אחרים או שאם חייב גם ככה על נסיעה בימי חול שיבליע זה עם זה, אבל במקום שיהא איבה וכיו"ב הנח לו

סימן יא

מתקרב לדת שמבקש לברך ברכות הנהנין בגילוי ראש

(סימן קע"ו) שאם מתירא שאל יכשל בא"א או בנדה ח"ו טוב לו להוצי' זרע לבטלה רק יתענה מ' יום בימי הקיץ וכו' והביאו בב"ש והח"מ (סק"א) והארכתי הרבה בכללים אלו באש"ח ח"ו-ד' (אה"ז סימן צד') וח"ח (אה"ז סימן קע"ח) ולכאורה אין דבר תמוה יותר מזה.

וגם אין לתפוס על הרעיון שאם זה מובא בספר אז היא הוראה כללית ולא פרטית, וזה אינו כמצינו בכל ספרי השו"ת לכל הדורות הוראות פרטיות הגלויות על ספר לעיני כלל ישראל, ובכללם ספר חסידים הנ"ל שהביאו נו"כ על הש"ע שכל רוצה מוצא דבריהם בכל מדף בבהמ"ד.

א"נ שגם לא חילק הש"ע (או"ח סימן רס"ו) ממה שהכריע להתיר לאדם איסור קל בכדי שלא יבא לאיסור חמור, וי"ל שישנם איסורים קלים מאוד שבעיני רבים זה חמור ביותר ובכ"א מותר, לרבות ההלכה המפורסמת שאסור לחכם להתיר דבר התמוה שנראה לרבים שהתיר את האסור (ש"ע רמ"ב ס"י) אך כבר העירו בדוקא

מכתב מהנאמן שליט"א

תודה רבה על שו"ת אשר חנן חלק ח' ששלחת, אינני מסכים עם מה שכתבת בסימן ג' להתיר לבעלי תשובה מתחילים לברך ברכת הנהנין ולהזכיר ש"ש בגילוי הראש, כי זה דבר התמוה לרבים, ואין ראיה מדברי מהרא"י בפסקים וכתבים סימן ר"ג כי שם גזירת מלכות להשבע ולהזכיר שם הויה ככתבו בגילוי הראש (כך אני זוכר) יעו"ש. אבל הנכון שיאמר ברוך רחמנא או שיברך בלי שם ומלכות ויהרהר שם ומלכות בלבו וכמו שיעץ הבא"ח כמה פעמים.

בברכה רבה נאמן

וזה מה שיש לי להשיב ע"ד

לכבוד ראש הישיבה הגרא"מ מאזוז שליט"א

בני ברק שלום וכט"ס

לא זכיתי להבין ההשגה אחה"מ וכי אין הוראות התמוהות בעיני רבים ובכ"א מתירים פוסקי ההלכה בצורה פרטית ע"מ למזער נזקים, וכמבואר נמי בספר חסידים

שמתיר סתם אבל אם אומר לשואל טעם בדבר ומראה לו פנים או שמביא ראיות מתוך ספר מותר (ש"ך סק"ז) וטעמא דמסתבר הוא אחרת אין סוף ונתנו דברי רז"ל לשיעורין, כי מי הם הרבים רבנן או בעלי בתים, שהרי לחלקם זה תמוה ולחלקם לא, ע"כ עיקר כדברי הש"ך הנ"ל.

ואני חושב שהראיות שהבאנו מספיקות להוכיח שמותר לאנשים מתחילים שמתבישים להניח על ראשם כיפה בכ"א לברך ברכות הנהנין בשם ומלכות בגילוי הראש בפרט שמוכח כן מהרמב"ם (תפילה פ"ה ה"א-ה"ה) אף אם נדחה דברי מהרא"י, וכ"כ בשו"ת יבי"א ח"ט (ק"ח סקמ"ט) במי שנמצא במקום שא"א לו לכסות ראשו וזמן תפילה עובר רשאי להתפלל לכתחלה בראש מגולה כדמוכח ברמב"ם יעו"ש. וכבר הניף ידו בח"ו (או"ח סימן טו אות ו') מספר מאורי אור (חלק באר שבע דט"ו ע"ב) כיון שבמסכת

סופרים יש מחלוקת אם מותר להוציא אזכרה מפיו בראש מגולה נראה שבמקום מצוה עוברת כגון ברכת רעמים יש לברך יעו"ש באורך מש"כ לענינו. וי"ל בנדו"ד גרע טפי שאם לא יברך המצוה תעלם ולא תדחה, ובודאי שאם יש לפנינו העדיפות לברך או לא, עדיף שיברך. וע"ע באורך מש"כ במים חיים (משאש סימן כ"ג).

ומה שהציע כת"ר שיברך בלי שם ומלכות, לפענ"ד לא כדאי להורות כן, כי זה מבלבל הרבה את מתחילי התשובה והדת שאינם יודעים לעת עתה כללי הלכה, ובל נשכח שהמה עדיין בחזות חילונית שרק הפנימיות מתקרבת, וראוי להגיש לפנייהם ענינים הלכתיים בלא התחכמויות, מותר או אסור כשחור או לבן ותו לא מידי.

חנ"א ס"ט

סימן יב

לערוך לזוג שכבר נשוי (בצורה פרטית) חופה חוזרת "דמה"

ובהכרה ע"י הרשויות והחברים, ושאלת אם מותר לערוך שנית חפז"ק ומה יעשו עם הברכות.

א. והנה כבר אמרתי שיש לעודד את אותם הזוגות (הגרושים) שחיים בלא חופה וקידושין מפאת הזכויות שמגיעות לחד

לכבוד ... נר"ו

ראשל"צ שלום וכט"ס

אודות הזוג הירא"ש שכבר נישאו זל"ז בחופה וקידושין כדת וכדין ע"י רב מוסמך אבל בהחבא ובלא ידיעת הרבנות הראשית לישראל, ועתה שהסדרו מעט, החליטו להנשא זל"ז בחופה באולם

הורית וכיו"ב, להנשא זל"ז כדת וכדין, אפילו שלא ברשות הרשויות והרה"ר, ובתנאי שהזוג מוכר וידוע לרב וגם הם בעלי ריח של תורה שמבינים הענין של הקידושין שאינו משחק ולא יכול לבוא ע"י זה לחורבא.

אבל אותם הזוגות שאינן ידועות לרב המקום או השכונה ובכ"א באים לבקש שיקדשו אותם בכתובה שיהיו נקיים כלפי שמיא, ק"ו זוגות רווקים שמעולם לא נישאו, חלילה לעשות להם קידושין פרטיים כי הענין יכול לבוא לידי מכשלה של א"א וממזרות בפרט לזוגות צעירים.

ועדיף או חובה להתיר להם לתפוס האשה כפילגש לכתחלה ונרוויח דעות בפוסקים שאין בזה איסור בכלל, (וכך דעתנו נוטה בכמה דוכתי), א"נ שבשביל ההיתר חייבת לטבול לטהרתה כל זמן שהיא איתו בפילגשות הוא כבר רווח לה' בפני עצמו, ויש להתנות את ההיתר בטבילה כדת וכדין, ולהתריע שאם אינה עומדת בזה, כבר פקע ממנה ההיתר וחוזרת לאיסורא. וכבר כתבתי בזה באש"ח ח"ו (אה"ז צ"ד-צ"ה) ח"ח (אה"ז סימן ר"ב).

ב. ובדרך אגב על אותה התקנה הידועה של הרה"ר (תקנות תש"י) שאסור לערוך נישואין פרטיים בכלל אלא רק אחרי רישום במשרדי לשכת הרבנות ואותה התקנה הוציאה שהרב הוא נחשב חוטא פלילי שראוי להענש עליו, אנו אין לנו ממש

בתקנה זו כי היא לא התקבלה ע"ד רוב גדולי התורה בישראל, וכמו שמצינו בקובץ בתורתו (חופ"ק ח"ב עמ' א'עה) על אותם התקנות שהיב"א התיחס אליהם ותלה בשמו בתחומין (טו תשנ"ה) לענין התקנה על גיל חיוב האב למזונות בזה"ל "לדעתי תקנה כזאת צריכה להיות ע"י ע"י כל דייני ורבני ישראל וגדולי תורה וכך נהגו רבותינו הגאונים נשיאי הרה"ר לישראל, בזמן שתקנו התקנה וכו' אחרת אין לתקנה כזאת שום תוקף לפי ההלכה" יעו"ש.

וחוץ מזה הוסיף הרה"כ (הע' 8) שכח הרה"ר אינו כח לפי מש"כ בקובץ שיעורים (וסרמן ח"ב דברי סופרים ב-ד) שקיבוץ כל חכמי ישראל או רובם בכל מקום שהם הרי הם בית דין של כל ישראל מאליהם, ועליהם אמרה תורה "אל השופט אשר יהיה בימים ההם" אין לך אלא שופט שבימך יעו"ש, וראה עוד מש"כ החזו"א (אגרות חלק א' צו-צז) שדחק את רגלי הרבנות הראשית מלהיות הנהגה דתית בלעדית.

זאת ועוד שבעיני בשנים האלו אין כ"כ להתיחס לגוף הזה, ומזמן כבר פשט הרגל בהתנהגותו כמשפחה אחת של בריונים, וכבר רבים הן הדתיים והרחוקים סולדים ממנו, כך שכל הנהגותיו בטלים ומבוטלים, בפרט בהנהגות ותקנות שמביאים לידי חטאים וקשיים על ישראל, וביותר שפעמים הם כנגד דיני תורה, ורק בשביל להיות יפי נפש לממשלה החולנית עושים מה שעושים, כך שבעו"ה הנותר

ממנו הוא החוק, ולנו חוקי התורה יותר עיקר מחוקי בן גוריון וחבריו. וד"ל.

ג. ובכ"א לשאלה דידן אותם הזוגות שנישאו כדת וכדין בלי שידעו הרשויות, ועתה שחפצים להנשא דרך הרשויות באולם ובפירסום, בודאי שא"א לחזור על הברכות מחדש אחרי שהיא נשואה כדת וכדין דהם עתה לבטלה, ומאידך גם אי אפשר לדלג על אותם הברכות כי יראה מוזר והזוג יהיה ללעג ורינון אחריהם שמא אחד מהם פסול חיתון וכיו"ב.

ד. והנשאר למעשה הוא לערוך חופת "דמה" ולומר הברכות רק שבמקום ש"ש יהגו "אמוני" "אלרינו" במהירות שלא ישימיו לב השומעים והרואים, ואם אפשר שזה יהא בלי רמקול עדיף טפי, והוא בעיני הנכון לעשות, ולחוש לאמן לבטלה או יתומה לענ"ד אין לחוש שאמירת ברכה בלא ש"ש ומלכות כגון דילוג שם הויה ואלהינו או מלך העולם אינה ברכה מעיקרא ואף חוזר ומברך, (ברכות מ:; ש"ע או"ח רי"ד) קמ"ל שאם אמר אזכרה אחת כגון אדנות או אלהינו יצא יד"ח (משנ"ב שם ושאר נו"כ) ולכאורה כל הזהירות והאיסור דאמן לבטלה תלויה בברכה לבטלה (ש"ע רט"ו ס"ד) היינו שיש בה ש"ש לבטלה, אבל אם אין בה כלל אזכרה או אזכרה בלשון מעוותת לכאורה אינה כלום, והוא כזורק "אמן" בחינם על שום חיוב.

או אפילו קיל טפי כי עדיין הברכות הם שבח להשי"ת או להצלחת החתן והכלה (רש"י כתובות ח.). (גם בלי להתיחס לאזכרת השם) א"כ זה לא כסתם זורק אמן לחינם, וניכר שהעונה דומה לעונה אמן על שאר בקשות ותפילות שיתקיימו ויעמדו דברי המברך, בלא לשון ומטבע של ברכה, וכמצינו בירמיה הנביא "אמן כן יעשה ה'" ואע"פ שידע כי נבואת חנניה בן עזור שקר מ"מ דבר טוב על ישראל ענה אמן (שבועות לו. רש"י שם), הכ"נ בשבחו של מקום ב"ה וכגון אחר הקדיש או הרחמן בברכת המזון חייב לענות אמן (ספר הישר לר"ת סימן קלא, מחזור ויטרי סימן תסט, אורחות חיים ח"א עניית אמן אות ג', כלבו סימן צ"ט, של"ה קדושת האכילה, מג"א קפ"ט סק"א, רט"ו סק"ג, ושאה"ח).

ואפשר שאין ראיה ויש הבדל בין ברכות אחר לשון ברכה להשי"ת כסגנון ומטבע של ברכה רק בלי ש"ש לבין ברכה שמברך את חבירו או ברכה של שבח שאין לה מעיקרא מטבע של שאר ברכות וכפי שכתבו הפוסקים דלעיל שהשומע מתפלל דבר או מברך לישראל אפילו שלא בהזכרת השם חייב לענות אמן, ומשמע שבשאר הענינים אינו חייב לענות, וכמצינו בהדיא בבא"ח (ש"א מסעי הט"ז) שאין עונין על ברכות ששינו ממטבע של חז"ל וכש"כ דלג שם ומלכות בברכה שתקנו בה שם ומלכות דאפילו אם לא דילג אלא תיבת העולם אין עונין אחרי אמן.

ברכות שמעיקרא תיקנו בלא שם ומלכות צריך לענות אחריהם אמן.

ה. ובהקשר לאמן יתומה כבר מצינו בספר הישר לר"ת (שם) שהביא דעה שהעונה אמן אחרי ברכה שאין בה הזכרת שם זהו אמן יתומה, ושם סתר הענין ששמע מבית מדרשו של רבנא יעקב שאמן יתומה זה העונה אמן שלא שמע שום ברכה (אלא ששמע אחרים שעונים) והיא מפורשת בהלכות גדולות וכן עיקר יעו"ש. וזה לרבות שיטת הירושלמי (ברכות פ"ח ה"ח) והרמב"ם (ברכות א הי"ד) רי"ף (ברכות לה.) רא"ש (שם פ"ז סימן י"ז) והש"ע (קכ"ד ס"ח) שאמן יתומה היינו שחייב בעצמו לברך ועונה אמן ואינו יודע על מה הוא עונה, ולא כרש"י והתוס' (שם) ומור"ם בהג"ה שאסור לענות אף בשאר הברכות אם אינו יודע על איזה ברכה הוא עונה, ועיין באורך השיטות בסוגיא בב"י (או"ח קכ"ד ס"ח).

נמצא שדעת הש"ע אם רוצה לצאת באיזה ברכה שהוא חייב כגון שרוצה לצאת ידי תפילה וקידוש וכה"ג הוא אמן יתומה במידה ולא שמע אבל אם אינו חייב בברכה מותר לענות אחר האחרים ששמעו הברכה אע"פ שהוא אינו יודע על איזה ברכה הוא עונה (אחרונים), י"ל ק"ו בשומע הברכה של הנישואין בלא שם ומלכות ולכלל הקהל שבאולם אין ענין בברכות לצאת ידי חובה אלא כסתם שמיעה של ברכה מאחר, הרי שאין כאן אמן יתומה. וזה אף לשיטת המחמירים אף שאינו יוצא יד"ח כל העת

וי"ל שאין עונין אחריו אמן משום שאין תועלת באמן כזו כמו שאין תועלת בברכה, אבל איסור אין בכ"א לרוצה לענות, כי במקום שלא נזכר ש"ש אינו ברכה ואינה חיוב, וכל האיסור לענות אמן הוא בברכה של חיוב ולבטלה, וכפי מש"כ בהעמק שאלה (שאלתא נ"ג אות ב') ובשו"ת משיב דבר (ח"ב סימן ל') אסור לענות אמן אחר ברכה לבטלה אע"ג שמותר לומר אמן בחינם דמ"מ אחר ברכה הוא בתורת חוב אסור משום דמיחזי כשיקרא. מוכח שרק בחיוב הוא עיקר האיסור ואין חיוב אלא בש"ש.

ומפורש מצאתי בשו"ת בצל החכמה ח"ה (סימן פ"ט-צ') שהביא ראיות מברוך המקדש שמו ברבים או ברכת ברוך שפטרני או ברוך דיין אמת בט"ב וכיו"ב שמברכים ברכות אלו בשקט מאחר שאומרים אותם בלא שם ומלכות, כי אין תועלת בעניית אמן מאחר ולא נאמרה בשם ומלכות וכמ"ש בשערי אפריים (שער ד') וכמוכח בט"ז (קצ"ח סק"א), מ"מ פשוט כי אין איסור בזה לענות אמן, כיון שאין איסור באמירת ברכה כזו, והוא אינו עונה אמן בתורת חיוב. ורק בברכות שדילג שם הויה ולא אלקינו או ההיפך יש מחלוקת אם יצא יד"ח והנפ"מ שאם יצא אז מחוייב לענות אמן, ואם לא יצא הרי שענה אמן על ש"ש לבטלה שהוא האיסור כמבואר במנחת פיתים, משמע בברכות שמבליעים ש"ש ושאר ההזכרות לא עונים אמן אבל בכ"א העושה כן אינו עובר על איסור, משא"כ

ואינו יודע איזו ברכה כסתם שמע מחבירו ברכת התורה והנהנין כדעת רוב הפוסקים (עיין בהליכ"ע ח"א עמ' קצ"ד) מ"מ במקרה דנן שאין כאן ברכה מעיקרא לכאורה לא שייך אמנן יתומה.

ו. ועל הכל יש לנו דין מפורש בריב"ש (סימן פ"ב) שראה נוהגים שהמקדש ע"י שליח חוזר ומקדש הוא בעצמו בשעת הנישואין ולא היו מזכירים ש"ש בברכת האירוסין שניים רק על היין שטועמים ממנו ואומר ברוך אתה השם אמ"ה אשר קידשנו במצותיו וצונו על העריות וכו' ובברצלונו נהגו כן ע"פ הר"נ אבל מורי הר"פ הכהן היה מלציג על זה מה תועלת לברך אחר שא"א לברך בשם שמים עכ"ל. והוב"ד בב"י (אה"ז סימן ל"ד), ומור"ם בד"מ (סק"ז) העיר דנראה משום הרואין יש לנהוג כן יעו"ש. וזכר כ"ז בהג"ה (שם) באם בירך כבר ברכת ארוסין בשעת קידושין הראשונים י"א שחוזרים ומברכים תחת החופה בלא הזכרת ש"ש משום הרואים יעו"ש. ובח"מ (סק"ה) מפני הרואים צריך לברך בלא שם מפני הרואים.

ואע"פ שנלמד מדברי הריב"ש הנ"ל שאמירת ש"ש הן הויה והן אלוקות היא הקפידא משא"כ מלכות שמותר ומפורש בריב"ש (סימן ת"ח) שתמה על מה שמונעין העולם מלהזכיר מלכות ואינו מבין טעמם שאין המלכות ש"ש יעו"ש. וכדאיתא בח"מ ב"ש ב"ה ועוד, משא"כ שבש"ע בכמה דוכתי מבואר שלא

לברך בשם ומלכות יחד, ובכלל ובלבוש (ל"ד סק"ג) גרס שאומר ברוך אתה השם אלהינו מלך העולם אשר קדשנו וכו' יעו"ש, קמ"ל שגם אלהינו וגם מלכות יכול לומר, ואין זה ש"ש לבטלה וכנראה דהוא ס"ל כהשיטות שמלכות היא "אלהינו מלך העולם" וש"ש זה שם אדנות בלבד, אך זה סותר למש"כ הוא גופא (או"ח רי"ח ורכ"ה), מ"מ אין כאן ענינו לדון בזה וראה באורך בביאור הגאון הנפלא פערלא על הרס"ג (עשין א').

א"י שיהא מוכח מזה שעושים הצגה של נישואין בשביל הרואים בודאי שצריך להשתמש בכעין ש"ש אחרת תלונת "הרואים" למה לי, ומתוך כך בודאי שגם יענו "אמן" כי כל הרעיון שלא ידעו על התרמית, ומתוך שלא נגעו בחשש הזה הריב"ש ומור"ם ושאר האחרונים שפיר עבד ואין חשש לעניית אמן במקום שאין ש"ש מתנוסס באויר, רק שק"ק מהריב"ש ושאר האחרונים שנקטו צ"ל ברוך אתה "השם" ולא תיבה הדומה לאדנות, אך הדעת מורה שלזה הכוונה אחרת מה ההצגה הזו של הברכות.

ז. ועוד שאולי יש כאן מעט מחסרון כבוד הבריות שעלולים להוציא לעז או לרנן אחר הקידושין המוזרים במידה ולא יברכו הברכות, וקימ"ל שכבוד הבריות דוחה איסור בפרט שבנדוד"ד הוא לשעה, י"א אף ל"ת מה"ת והוא בשוגג (רא"ש פ"ט דנדה כלאי בגדים סימן ו', וכ"פ מור"ם בהג"ה יו"ד ש"ג

ואף הב"ח אליבא דהרמב"ם) וי"א רק באיסור דרבנן ובשוגג (פשט דברי הרמב"ם כלאים פ"י הכ"ט, ש"ע שם) וכן עיקר, וע"ע באשר חנן ח"ח (סימן ר"ח) ובנו"ב (מהדו"ק חאו"ח ל"ה).

ת. ומתוך כך גם ואם נרצה לחוש לאותם העונים ל-אמן יתומה או אמן לבטלה בודאי שהוא אינו אלא איסור דרבנן, כי אין כאן נשיאת ש"ש, והוא כש"כ מהאומרים שאפילו המוציא ברכה בש"ש שאינה צריכה הוי מדרבנן ואסמכתא בעלמא היא (תוס' ברכות לג. והרא"ש פ"ק דקידושין וסיע'), ואת"ל כהאומרים שברכה שאינה צריכה מה"ת (רמב"ם פאר הדור ק"ה וסיע' ובמג"א רט"ו משם הרמב"ם) וכל העונה אמן אחר המברך הרי זה כמברך (רמב"ם פ"א הי"א) ולכאורה שהעונים אמן כאילו בירכו ברכות שאינן צריכות, זה אינו בנדו"ד כי ברור שכ"ז בברכה שהשומע רוצה לצאת ידי חובה בה משא"כ בשאר הברכות שלא שייך בהכי, והעונה אחריהם לא מחיוב, ועיין ביבי"א ח"ח (או"ח כ"ד סק"ו).

בכ"א ע"פ השכל ברור שאמירת "אמן" גם ואם היא לבטלה רחוק הוא מדין נשיאת ש"ש, לרבות שעדיין הכל בס"ס, ואף אולי היה אפשר להניח לרב המקדש לברך בשם ומלכות מאחר שהוא לא יודע מהנישואין הפרטיים שעשו מקודם ובשביל חשש לעז וכבוד הבריות אינם חייבים להודיע לו ולאורחים מטעם שמא הלכה כהרא"ש ואת"ל כפשט הרמב"ם שהוא מה"ת שמא הלכה כדעת האומרים שברכה

שאי"צ דרבנן, וביותר שלדעת כמה מהאחרונים אליבא דהרמב"ם דרבנן הוא ורק באומר הברכה בצחוק הוא מה"ת אבל באומר דרך שבח והודאה הגם שהיא ללא צורך אינו אלא מדרבנן (חיי"א כלל ה', א"ר שם) ובכל כה"ג הכל בשוגג או אפילו אנוסים, ק"ו בעניית אמן שאין בה איסור לא תשא וחושבים האורחים שעונים על ברכות כתקנן ואף בדעתם שמקיימים מצוה וחובה גדולה, כך שלכל השיטות הדין נדחה בשביל כבוד הבריות.

וגם באבני צדק (טיטלבוים או"ח סימן י"ז) נשאל על מגיה שהגיה ס"ת ומצא בו טעות ולא נמצא סופר לתקנו קודם השבת אם מחוייב להודיע לציבור או שתיתקו יפה, ושם תפס העניין משום כבו הבריות שהקהל לא יקראו בס"ת עשה ס"ס שמא כהרא"ש אפילו כלאיים דאורייתא אם בשוגג ואת"ל כהרמב"ם בדאורייתא אסור הכא שרי כהסוברים דברכה לבטלה דרבנן, ואף לפי הרמב"ם בכאן א"צ המגיה להודיע משום כבוד הציבור ורק לגבי המגיה יש לו בעיה לענות אמן כי הוא יודע מהמקרה אלא א"כ יסמוך על האומרים שמברכים על ס"ת פסול.

ואצלנו שהיא הוראה לברך ברכות בהבלעת ש"ש ע"י רב המקדש בודאי שכ"ע יודו להקל לענות אמן שלא חמור עניית אמן על ברכה בלא ש"ש מעניית אמן על ברכה שאינה צריכה בש"ש, והאבני צדק הנ"ל ושא"ח שדברו בזה הוב"ד ג"כ

ביבי"א ח"ח (יו"ד ל"ב) שנשאל באשה שלפני נישואיה עשתה הפלה ועתה חזרה בתשובה ונישאה ונתעברה בבן זכר וקשה עליה לספר לבעלה על העבר שלה משום שלום בית וכיו"ב ומאידך איך יעשו פדיון הבן בברכות ושם מרן זצ"ל השיב להתיר לברך אף בהזכרות מטעמא דס"ס הנ"ל הילכך אי"צ להודיע לבעל שאשתו הפילה בעבר בכדי להפרישו מאיסור ברכה שאינה צריכה.

אבל ראיתי כל מש"כ בקובץ תורת יוסף (ח"ז עמ' קי"ב) ומעין אומר (ח"ט פ"א ע') בשם מעשה שהיה עם מרן הראש"ל זצ"ל שדחה רעיון של חופת דמה אף בהבלעת ש"ש משום חשש "אמן יתומה" ויעו"ש שאין שום הסבר לדברים.

ובאמת שהדברים הם פלא גדול וסתירה מובהקת למש"כ גופא ביבי"א הנ"ל שאף בהזכרת ש"ש מותר לברך כש"כ לענות אמן משום כבוד הבריות ק"ו שצריך להיות מותר גמור לעניננו בברכות שאין בהם הזכרה, וזה בנוסף לכל מש"כ למעלה שאין איסור בכלל בעניית אמן אחר ברכה שלא נזכר בה ש"ש או שלא כתקנה, רק שאינו חייב בה כי אין בזה תועלת, ועוד שדעת רבים מהשיטות באמן יתומה הוא שלא שמע הברכה ובכ"א ענה אמן וצריך לצאת יד"ח וכיו"ב, ולא שייך להכי, ועוד שדין חופת דמה מפורש בב"י ומור"ם בהג"ה אליבא דהריב"ש.

אלא שנאמר שאין לנו אלא דבריו בספרו הגדול שהוא חתום עליו, אך כבר ראיתי בקובץ בתורתו (חופ"ק ח"א עמ' ת"ז) בתשובת ידי"ן הגר"א ברכה שליט"א שג"כ הקשה על מרן הראש"ל זיע"א אך מיישב ומחלק בזה"ל "דהכא הוא עושה מעשה בקום ועשה שכאילו מברך ברכה ובכך מכשיל את השומעים בעניית אמן לבטלה, משא"כ התם דהאשה רק נמנעת מלגלות לבעל שהבן אינו פטר רחם ועי"כ מאליו הוא טועה ומברך ברכה שאינה צריכה וכו' וכאמור לענין להפריש חבריו מאיסור משא"כ לגרום לו איסור אין להתיר" יעו"ש.

ולא הבנתי החילוק והלא גם בנדו"ד החתן והכלה ורב המקדש יודעים שאסור להם לברך בש"ש והם עושים הצגה של חופה בכדי שיראה חופה כתקנה עם ברכות ונמנעים מלגלות את מזימתם לאורחים משום כבוד הבריות, ועי"כ מאליהם הם טועים ועונים אמן, ומאידך הם בשב ואל תעשה נמנעים מלהפריש אותם מאיסור של אמן לבטלה, וחוז' מזה אחה"מ מהרה"כ בכל התשובה שלו לא נגע ולא פגע על הגדר של אמן יתומה אם שייך בהכי, ואם בכלל שייך איסור בעניית אמן אחר ברכה שאינה ברכה מעיקרא, בכ"א בסוף דבריו נראה שהוא ג"כ לא מבין ההוראה לאסור חופת דמה בברכות מדומות והסתייע מהריב"ש הנ"ל.

ט. ולמעשה יש להורות להתיר חופות כאלו מכמה טעמים שמא לא שייך שום איסור

ובתוך הזמן שהם קבעו, והזוג הזה לא ידעו מאותה הנהגה של הרה"ר וכבר מקדם לכ"ז קבעו תאריך והזמינו אולם וכיו"ב ועתה א"א היה לבטל את זה שכרוך בהפסד גדול, ובקשו ממני שאערוך להם חתונת דמה עם אותה כתובה שכבר כתובה וחתומה ולגבי הברכות שאני יבליע ש"ש ושאר ההזכרות. וכן עשיתי מהאמור לעיל.

חנ"א ס"ט

בעניית אמן אחר ברכה שאינה בהזכרת ש"ש, ושמא אין כאן אמן יתומה, ואת"ל ששייך איסור באמן כזאת מ"מ במקום לעז וכבוד הבריות שיאמרו שאולי יש פסול אצל החתן או הכלה ובשביל זה לא בירכו, נדחה האיסור שהוא בודאי איסור דרבנן ובשוגג.

וזכור אצלי על איזה גיורת אחת שחייבו אותה להנשא לישראל שהכירה אותו עוד לפני הגיור דוקא ברבנות אצלם,

סימן יג

ליתן לאביו לחם בסעודת שבת בידוע שלא נט"י

בירא"ש, יש מצב גדול שאנו יכולים לישא חטא בתוכחה שלנו לרבות שמעבירים הרחוקים משוגג או אנוס לזדון ולהכעיס, לפעמים עדיף לשתוק ולהעלים עין, ורק לבוא ברמזים ובעדינות והיא התוכחה האמיתית, ובכך יש לרדת מהמחשבה ומהטענה כאילו באנו לתקן העולם.

וניכר שע"ז הפסוק מדבר הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא (ויקרא י"ט יז), אע"פ שפשוטו של מקרא לרואה בחבירו דבר מגונה שחייב להוכיחו ומי שאפשר לו למחות ואינו מוחה נתפס על אנשי ביתו וכיו"ב, מ"מ כבר אמרו משם רבי טרפון שתמה אם יש בדורו מי שמקבל תוכחה שהרי יכול להשיב לו טול קורה מבין עיניך ויכול חבירו להשיב למוכיחו

לכבוד א.נ. נר"ו

בת"ם שלום וכט"ס

אודות אביך שעדיין לא שומר תו"מ והוא מגיע אליך לסעודת שבת ומתעקש שלא ליטול ידיים, ושאלת אם נכון ליתן לו מן המוציא או עדיף להתעלם והוא יקח לבדו לבל יהא איסור לפנ"ע כדאיתא בש"ע (קס"ט ס"א) וגם הוא כעין מצוות תוכחה, אבל למעשה הוא עלול להפגע ע"י הנהגה זו שיראה שמזלזל בו.

אכן אין ענין של תוכחה כזו, ואף בדר"כ רעיונות כאלו מביאים הרס וחורבן וריחוק מן הדת, אנו לא נמצאים בזמן שמצוות התוכחה מוצדקת ומועילה, כי איננו יודעים להוכיח, ומאידך אין אהבה לתוכחה מחמת הסתר פנים ומחסור

טול קורה מבין עיניך, ואילו רבי אלעזר בן עזריה תמה אם בכלל ובדור הזה יש מי שיודע להוכיח בלי שיבייש את חבריו (ערכין טז:) ואם דברו הם בדור שלהם אנו מה נענה ומה נאמר.

כש"כ שבעובדא דידן מדובר על תוכחה באביו ויש בו זהירות שבעתיים גם לענין כבוד אב ואם שלש"ע (יו"ד ר"מ ס"ח) אפילו אביו רשע חייב בכבודו (ש"ע ר"מ ס"ח) א"נ ובזוה"ק (ויצא קס"ד ע"ב) איתא דאף על גב דרחל איהי עבדת לאעקרא ליה לאבוה מבתר ע"ז, אתענשת דלא רביאת ליה לבנימין ולא קיימא בהדיא שעתא חדא בגין צערא דאבוה אף על גב דאתכוונת לטב ע"כ. והביאו נמי בשו"ב (יו"ד רמ"א ס"ד), מפורש יוצא אפילו שרחל גנבה את הע"ז בשביל למנוע ע"ז מ"מ נענשה על צער אביה, ועיין באש"ח (ח"ח אה"ז סימן קכ"ה) במש"כ עוד ע"ז.

ואע"פ שיש ק"ק מאותו שמש שלא נטל ידיו אסור ליתן לו פרוסה לתוך פיו (חולין קה: ש"ע קס"ט ס"א) ומתוך כך יוצא גם שאין ליתן לאכול אלא למי שיודע בו שיברך (ש"ע שם ס"ב), ובב"י דחה דברי ר"י (ברכות מב.) במתכוין לעשות מצות צדקה מותר, והב"י גופא העיר ההיפך, והרבה מהאחרונים דחו דברי הב"י והצדיקו דברי ר"י אך כ"ז באינו ידוע בבירור שמברך או לא כלומר בספק שאינו דוחה ודאי מצות צדקה, אבל בידוע בודאות שאינו מברך לא יתן (אחרונים).

ולמעשה ניכר שאין חילוק בין אביו או לאיש אחר ועל הכל חל איסור לפנ"ע במושיט לחם למי שלא נט"י, וא"כ בעובדא דידן גם שהבן הוא שמברך המוציא ע"מ להוציא יד"ח כולם ואין בעיה לאביו מדין שומע כעונה, אך משלא נט"י יש בעיה למסור לאביו הלחם, ואף היא שיטת הב"ח (שם) שנט"י חמור יותר לענין לפנ"ע כי הוא נותן ממש בידיים משא"כ מברך מה לו לעשות אם לא ברך.

ואכ"ז יש להבחין בימינו על התוצאות המביאות לידי זה, לא כולם מבינים את ההלכה שאין אפשרות ליתן לאכול או לשתות למי שאינו מברך ואם אנו ניצמד לדין הזה בלי לפתוח ספיקות כאמור ללעג נהיה בפי אחינו הטועים להתלונן עלינו שאנו בלי מידות ודרך ארץ, וחילול השם יהא רובץ עלינו, והוא לרבות הריחוק שמגיע מכך. ועיין במנחת שלמה (ח"ח סימן ל"ה) שכתב ג"כ קרוב לזה.

וכדאי הוא הב"ח (כאן) שתפס אף בידוע שלא יברך כלל וי"ל ה"ה שלא נט"י, בידוע בו שהוא ע"ה גמור לא מפני כך יבטל מצות צדקה, והרעיון דוקא בע"ה שהוא עושה לא מחמת רשעות, וי"ל בימינו שנאחזו ברוב הרחוקים מדת שלא יודעים ולא מבינים מצוות השי"ת בפרט נט"י והדומה לזה, נתפוס מעשיהם כשגגה או אף אנוסים באיזה ענין ולא מחמת רשעות, כדאיתא ברמב"ם (ממרים פ"ג ה"ג) לגבי

אשר

סימן יג

חנן

קט

הקראים דחשיבי כאנוסים ותינוקות שנשבו. ועיין באורך בחזו"א (יו"ד סימן ב').

הכ"נ בעובדא דידן שאביו שאינו נוט"י מחמת שאינו מבין חשיבות המצווה וההלכה בזה אין מחייב שהוא להכעיס ויותר דומה לענין שגגה ואנוס כך שמצוות כבוד אב ואם ק"ו מניעה מזלזול שהוא מצוה מה"ת, זה לעומת זה עדיף בכה"ג

ליתן את הלחם ולהעלים עין, זאת ועוד מאחר וזה אביו או שאר קרובו שהוא אורח סביב שולחן הבן בודאי יש לו האפשרות ליקח הלחם לעצמו, ולפ"ז אין חידוש במעשיו למכשלה והוי כתרי עברא דנהרא, א"כ גם והבן מניח הפת לפני אביו אינו מכשיל אותו לפי הכללים.

חנ"א ס"ט

סימן יד

משחקים בשבת לגדולים

לכבוד מזכה הרבים הרב א.ג. שליט"א

אור עקיבא שלום וכט"ס

מה שבקשת חו"ד הלכה למעשה אם מותר לאב או לאם לשחק עם הילדים בשבת דמקה או כדור בחצר הבית, בפרט אותם החרדים שמתגוררים בסביבה חילונית שאולי עדיף לשחק עם הילדים מליתן להם להסתובב בחוץ.

בשבת עם הילדים אף על חשבון הת"ת של הילד והאב, ואף מצינו מעשה דרבה דמשפשף לבריה אגבא דחמרא בשבת לשעשע התינוק (שבת קנד:).

ומה שאמרו תינוקות מתים במיתה קשה משום שמבטלין את אביהם בשביל לשחק איתם (רש"י שבת לג:) או לשוחח איתם ודבריהם משעשעים אותו ומתבטל מד"ת ויוצא מן העולם (אבות פ"ג מ"י, אבות דר"ן פכ"א, רשב"ץ במגן אבות שם), לא קשה, זה שמבטלין את אביהן לגמרי מהתורה א"נ דבשבת שאני דהוא חלק מעונג שבת, ולא גרע מזמנים שהאב בלאו הכי אינו לומד שמותר לשוחח איתם כמבואר בספר חסידים (תתקמ"ט) וע"ע בס' כרחם אב (ענף ב' עמ' לט) ובס' שמחה בלבי (פרק ג' ה"ב) שהאריכו בזה.

והנה מצינו בנדרים (לז:) תינוקות לא קורין בתחילה בשבת ואפילו בחינם שאם היו עסוקין להקרותן בתחילה בדבר חדש היו טרודין בהן ולא היו פנויין למצות שבת להתענג בו (רש"י שם) וי"מ שאבות התינוקות פונין למצות שבת ומשתעשעין עם התינוקות ולכתחלה יחושו לביטולם ולא יוכלו להשתעשע עמהם (ר"ן שם) וע"פ פירוש זה מצוה היא בפ"ע להשתעשע

ברה"י אבל ביו"ט אין איסור בכה"ג והוא כדעת הפוסקים המתירים, והבאנו דברי התוספתא לקמן בפירוש אחר.

ולאו דוקא בכדור התירו התוס' והרמ"א דמשמע בכל המשחקים לצורך שחוק בעלמא ולא ע"מ להרויח מותר וכמ"ש בשלטי גיבורים (עירובין לה אות ג') משם הריא"ז שאסור לשחק בעצמות שקורין בריקיקלי על גבי טבלה לפי שמולידים קול ובד"מ והרמ"א והלבוש ושאה"ח (של"ח ס"ה) ביארו דרך בדרך שיר אסור ופשיטא שבדרך השחוק מותר.

ובשלט"ג (שם) ג"כ כתב להתיר את משחק השחמט יעו"ש, וכמ"ש המג"א (של"ח סק"ח) ושאה"ח שנהגו לעשות כן מכסף משום עובדין דחול, והביא ממהר"א ששון לאסור, אך המג"א חתם שאין מוחין בידי המקילים ייעו"ש. וע"ע במאמ"ר (שם סק"ד) שהוסיף דגם בשחוק הביליארט או טרוקי אין טעם לאוסרו מדינא דליכא ביה קול שיר ואשוי גומות שהרי עושים כן על שולחן ובגד פרוס עליו. וע"ע בפחד יצחק (פונרימולי ערך שבועה) חלק"י (או"ח סימן קס"ב) שמש צדקה (יו"ד סימן ל"ב) אגרו"מ ח"ג (יו"ד סימן ט"ו אות ב') מנח"י ח"ג (סימן ל"ג).

ובאמת שלא זכיתי להבין את הרב תורת אמת (ששון סימן ק"פ) שאסור השחמט משום שאין בו חכמה כמו היתר האצטרולב ומשום מקח וממכר ועפ"ז הוא

וגם בתרו"ה (סימן ע"ז) מבואר דפסקו הגאונים שאסור לערב עירובי תחומין אלא לדבר מצוה ויראה שלערב בפרדס חוץ לתחום בכדי שיטייל ולשחוק ולשמח ביו"ט או בשבת חשיב לדבר מצוה והביאו מור"ם בהג"ה (או"ח תט"ו ס"א), וה"ה לאותם הבחורים המתענגים בקפיצתם ומרוצתם או לראות כל דבר שמתענגים בו מותר (סמ"ק רפא, ש"ע או"ח ש"א ב').

ולכאורה השחוק והטיול והשמחה הוא צורך ויסוד גדול ומצוה רבה של עונג שבת ויו"ט למתענגים בה, ולא חששו לביטול תורה או לאיזה מלאכה אסורה, ודומה לאותם המתירים בלימוד שאר החוכמות והרפואות והבטה באיצטרולב בשבת משום שאין בו שטרי הדיוטות ולא חשו לענין ביטול תורה (רשב"א ח"א תשע"ב, אגור סימן תק"ח).

ובהדיא בתוס' (ביצה יב. ד"ה ה"ג רש"י) ורש"י בתשובה (סימן רפה) מחזור ויטרי (פסח סימן צד) ומור"ם בהג"ה (סימן שח מ"ה, תקי"ח ס"א) התירו משום שמחת יו"ט לשחק בכדור וכסתם טיול, וה"ה בשבת, בתנאי שאין בו סרך איסור של הוצאה או אשווי גומות.

ונראה שמצאתי עיקר לזה מהתוספתא (שבת פ"י ה"י) שהמשחקין בכדור ברה"ר ויצאה כדור מתחת ידו של אחד מהן חוץ לד"א חייב יעו"ש. משמע שנהגו לשחק בכדור בשבת ומוכח שאין איסור לשחק

ג"כ מוקצה, והיא אחה"מ הכחשת המציאות שהשחמט אין בו חכמה, והלא הוא משחק שמחדר השכל בחשבון ומטמטיקה להבין ולהכין מהלכים קדימה ואחורה ועדיף הוא מהאיצטרולב, א"נ מה שייך מקח וממכר במקום שאין בו כסף ומתוך כך גם אינו מוקצה.

ויותר תמוה דברי הרב אבן יקרה ח"ג (סימן נ"ט) שהתפלא למה לא הביאו דברי הגמרא כתובות (סא:) דמטללי בגוריתא קיטנייתא ונדרשיר ופירש"י שהוא צחוק השאך, וא"כ מבואר מהש"ס שהוא בכלל בטלה המביאה לידי זימה והא לא עדיף משיחת חולין ודברי חשק שמבואר בש"ע (סימן ש"ז סט"ז) יעו"ש. אחה"מ הפירוש לפירוש רש"י שמשחק השחמט אינו חשוב כ"כ ולפ"ז לא גרע מסתם שעמום שיכול להביא האשה הבודדה לידי זימה, אבל אין הכוונה שהמשחק הוא מביא לידי זימה שאין קשר זל"ז.

ואיך שיהא י"ל שלמתירים אין המשחק נעשה להם ככלי שמלאכתו לאיסור אלא להיתר וכשאר כלי אכילה או מלבוש ישנם גם כלי שחוק ומשחק כמצינו "אנקטמין" שהוא כמין חמור שעושים הליצנים ונראה כרוכב עליו והוא נושא והולך ברגליו וי"מ שהוא מסכה להפחיד התינוקות (רעמ"ב שבת פ"ו מ"ח, ש"ע ש"א ס"כ), ואת"ל אחרת שכל כלי המשחק לאיסורא סוף דבר עדיין שם כלי עליו ומותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו, ולא

דמיא לעופות המצפצפים דהוי כצורות שבחצר שאסור לטלטלם משום שאין תורת כלי עליהם כמבואר במהר"ח או"ז (סימן פ"א-פ"ב).

אמנם ח"ו לחשוב שהתוס' וסיע' התירו לשחק בכדור או לטייל בכל השבת כולה ולבטל ת"ת שהרי לא נתנו שבתות וימים טובים אלא לעסוק בדברי תורה והוא לפועלים העסוקין במלאכה ואילו הת"ח היגעים בתורה בכל ימות השבוע בשבת הם מתענגים יותר משאר הימים אבל חלילה להם לפרוש לגמרי מה"ת (ירושלמי שבת פט"ו ה"ג וכפירוש התנחומא, ב"י רפ"ח ס"א, של"ה שבת נר מצוה) וכענין ב' משפחות שנעקרו על שקבעו סעודה בזמן בהמ"ד (גיטין לח:). רא"ש שבת פט"ז סימן ב') ואף לקרוא בכתובים בביתו בזמן בה"מ גזירה היא משום ביטול בה"מ (רמב"ם שבת כ"ג הי"ט) וע"ע בב"י (או"ח סימן ש"ז ס"ז) לזמנינו.

ומתוך כך לא קשה על התוס' וסיע' מהירושלמי (תענית פ"ד ה"ה) שטור שמעון חרב י"א מפני הזנות וי"א שהיו משחקין בכדור, ומשמע אף שמשחקין בכדור ביום חול ק"ו בשבת, אבל במדרש איכא (רבה פ"ב) איתא שהיו משחקין בשבת וכ"כ רוב הראשונים והמפרשים, וע"פ גיר' זו מסתברא שהמשחקין בכדור בשבת הוא כ"כ חמור עד כי ששוה לזנות, וחייב לפרש דוקא באוחזי המשחק כל היום שמבטלים ת"ת אבל מעט לצורך עונג שבת לא ניכר

שהיה נחרב טור שמעון ולכך התכוננו התוס'.

וקרוב לזה כבר כתב ברוקח (שבת נ"ה) אמר ר' חמי בר חנינא מפני מה נתחייבו שני בניו של ר' מאיר שמתו שניהם ביחד בשבת במנחה מפני שהיו רגילים להניח בה"מ במנחה ואוכלים, ובפר' בתרא דתענית בירושלמי טור דשמעון למה חרב מפני שהיו משחקים בכדור ובטלין מן התורה יעו"ש. משמע שצירוף יסוד ביטול ת"ת בשבת דוקא שהיו מניחין זמן שיעור בבהמ"ד ומשחקים, אבל בין לבין מותר או אין בו איסור כשאר עונגי השבת.

ומצאתי שכ"כ תלמיד המהרש"ל בס' מטה משה (בן אברהם ח"ד סימן תע"ז) דב"פ בתרא דתענית בירושלמי וכו' משמע דלשחוק בכדור שלא בזמן בה"מ מותר וכ"כ התוס' פ"ק דביצה יעו"ש. ואפשר להסביר ג"כ שלזה כיון בקרבן העדה (שם) בפירוש השני שהיו מבלין ימיהם בהם ולא עסקו בתורה קמ"ל הן ביום חול או בשבת אף בזמן שקבעו בה"מ כמדוקדק "מבלין ימיהם" מלשון בילוי בכל זמן ועת. וע"ע בקצות השלחן (סימן ק"י סקט"ז).

האמנם בביאור הגר"א (שם) מבואר דהירושלמי שאסר לשחוק בכדור איירי בר"ה משום הוצאה וציין לתוס' הנ"ל יעו"ש. והוא פירוש אחר בכל הסוגיא, ואף הייתי מצדד לביאור הגר"א מהתוספתא שהבאנו לעיל שיש איסור לשחק בשבת

משום הוצאה, אבל גם בזה מתישבים דברי התוס' והירושלמי והתוספתא כאחד, דכל האיסור נובע מהוצאה כך שאם משחקים ברה"י או ביו"ט ברה"ר גם לירושלמי מותר, ואין קשר לענין מוקצה או ביטול תורה, ואפשר גם לצדד כן מפירוש ראשון בקרבן העדה (שם) שאסור לשחוק בכדור היינו בשבת, כלומר משום מלאכת הוצאה שהיא מה"ת אחרת לא הי"ל להביא פירוש שני משום ביטול תורה.

ועתה בשבלי הלקט (סימן קכ"א) ובאגור (סימן תקכ"א) והביאו הב"י (ש"ח מ"ה) ס"ל שהמשחק אינו מחשיב את הכדור לכלי, ועוד שאינם ראויים לצור ע"פ צלוחית משום הטינוף הדבוק בהם. משמע שעיקר המחלוקת בין התוס' לשבה"ל שלתוס' המשחק חשוב ומחשיב ליה הכדור לכלי ולא איכפת אם ראוי לשאר התשמישין, ואילו לשבה"ל אין תועלת במשחק כך שאין שם כלי עליו ואת"ל שמותר מחמת גופו מ"מ אינו ראוי גם לשאר התשמישין.

ומה שציינו השבה"ל והב"י בסוף דבריהם מהירושלמי הנזכר אין זה מורה דס"ל שאסור לשחק בשבת משום ביטול ת"ת לרבות שגם האוסרים מטעם זה אינו אלא בשעת בה"מ או לכל השבת כולה, אחרת יהא קשה ממשחק האגוזים והתפוחים בשבת במקום שאין אשוי גומות שמותר לש"ע (של"ח ס"ה) או כדין בחורים המתענגים בריצה וקפיצה (שלא לשם רפואה)

או בראיה דומיא דטיול שמותר (ש"ע ש"א א') ולא נזכר דבר מביטול ת"ת ומה שנא משאר המשחקין.

ואפשר שמשחק בכדור שאני שיכולים להיגרר ולהמשך במשחק לכל השבת כולה משא"כ בשאר המשחקים והטיולים והדברים המשמחים, ולא גרע משאר חכמות ואף בכתובים שאין קורין בהם בשבת, וגזירה היא, מפני ביטול בה"מ דטעמא דמשכי ליבא (רמב"ם שבת פכ"ג הי"ט) או כפי שכתבו שמשחק בכדור אינו נחשב לטיול אלא שחוק וקלות ראש וכל דברי רי"ו והתוס' אינו אלא לישב המנהג (יש"ש פ"ק דביצה סל"ד).

אבל בכ"א ניכר אצלי שזכרו הירושלמי כסניף או רעיון בעלמא אחרת הי"ל לפרש כוונת הירושלמי אם נחרב מעוון ביטול ת"ת או הוצאה והוא לרבות שרק כתבו וסתמו דבריהם בירושלמי אחר שזכרו מענין המוקצה, וגם יש להכריח ממה שציין הב"י והש"ע דין משחק הכדור בהלכות מוקצה ולא בשאר המקומות המתאימים לו.

והיוצא מכ"ז אליבא דהש"ע שאסור לשחק בכדור שאין שם כלי עליו מחמת שראוי לשחוק בו, ששם משחק הוא כלום, כמבואר בשבלי הלקט בפנים, והוי כאבן שהוא מוקצה מחמת גופו שאפילו בטלטול בעלמא אסור, ואינו ראוי לכסות בו פי צלוחית ואף לא מהני ליה מחשבה או מעשה דיחוד מבעו"י, ולא דמי להכנה או

מחשבה של אבן מבעו"י לשבור אגוזים שמותר (ש"ח סכ"ב), כי שבירת אגוזים הוא ענין וצורך לדבר, משא"כ משחק הכדור הוא כלום, ואין יסוד להכנה ומחשבה לכלום, כמו שלא יועיל הכנה מבעו"י על אבן בשביל לזרוק אותה בשבת שלא לצורך.

אבל נ"ל שכל יסוד האיסור בשחוק הכדור משום שבזמנם היה מיועד רק לתינוקות ובכך לגדולים אין בו כל צורך וכמ"ש בשבלי הלקט "מחשבת התינוקות" וכמבואר נמי ברעמ"ב (כלים פכ"ח א') וקצת ראייה מפרש"י (סנהדרין עז: ד"ה כגון), משא"כ בימינו שהמשחקים נפוצים גם לגדולים ולשאר העם דומיא כסתם טיול, ונמצא שתכלית השחוק הוא כבר כשימוש לכל דבר והוא צורך בלתי נפרד מהאדם לצרכי בידור וכסתם אכילה שתיה וטיול.

וראייה לכ"ז מאותה תעשית המשחק המודרנית שמגלגלת הון עתק בשנה, מוכרח שהוא ענין או משהו חשוב, ולא דמיה לאיזה כדור מסמרטוט או עץ ושאר המשחקים של פירות ואגוזים, שהכל מאולתר כי לא היתה חשיבות לכך, נמצא שבאיזה מידה כל כלי המשחק של ימינו ככלי היתר, וגם את"ל שעדיין השחוק לא משויא לכלי הרי שהכנתם מבעו"י מועיל מהאמור שאין זה רק לקטנים אלא גם לגדולים, וחשוב הוא, ורמז בזה בפרמ"ג (א"א שם סקע"ב).

וראיתי כאלו שרצו להתיר המשחקים של ימינו משום שהוכנו במפעל מבעו"י ומסתמא וגם שיחקו בו מבעוד יום, ועפ"ז צריך להתיר דתורת כלי עליהם וממילא אינם מוקצים, אך ניכר שהיא מחשבה מוטעית כי גם הכדור של שבל"ה והב"י הוכנו מבעו"י ואף שיחקו בהם לפני השבת, והיא מציאות מתבקשת שלא הכינו הכדור בשבת שכרוך בו מלאכות האסורות של תפירה וכמבואר ברעמ"ב (כלים שם), ועוד שבשבלי הלקט בפנים כתב שאפילו יש עליו תורת כלי אסור לשחק בו ולטלטלו בשבת או ביו"ט כיון שאין צורך בטלטולו.

אלא שכאמור יש לתפוס ההבדל ביסוד אחר שבזמנינו המשחק הוא ענין חשוב גם לגדולים משא"כ בזמנם היה מיוחד רק לקטנים, כך שהשחק משהיה ליה לכלי בנוסף שיש הכנה מבעו"י לא גרע מסתם אבן לפיצוח אגוזים או חיתוך ענף דקל מבעו"י להברית הזבובים.

ובבב"ל וע"פ מש"כ בב"י (שם) דאפילו שאין המשחק עושה את החפץ ככלי מ"מ כל האיסור בכדור שאינו ראוי לכסות בו פי צלוחית, משמע שאם הכדור ראוי לכסות בו פי צלוחית מותר לטלטל ואף לשחק בו, ואי"צ לומר ששאר משחקי שולחן מותר לשחק בהן, ובימינו שהכדורים עשויים מעור ואויר בתוכו ואינו מטונף כ"כ כבזמנם, אע"פ שאולי לא מתאימים לצור על פי צלוחית מ"מ מתאימים גם לשאר

תשמישין כשיבה עליהם וכיו"ב פשיט"ל שמותר לטלטלן ומתוך כך גם לשחק בהם.

ועוד שהיתר המשחק לא גרע מאנקטמין שבש"ע (סימן ש"א כ') שהביא שאין לצאת בזה לרה"ר ומשמע שאין איסור מוקצה עלי' ואף מותרים ברה"י, וראיתי הרבה שהקשו ע"ז משום שהוא דרך מלבוש אינו מוקצה ואין להביא ראיה לשאר המשחקים, וליתא כי ברמב"ם (שבת פ"ט הט"ו) מבואר שאין יוצאין בשבת באנקטמין מפני שאינן מדרכי המלבוש, משמע שאין זה כדרך מלבוש ובכ"א אינו מוקצה, ע"כ דכלי משחק הראויים גם לענינים אחרים אינן מוקצים.

ואע"פ שרבו האחרונים בדעת הש"ע לאסור לשחק בכדור ומשמע דה"ה בשאר המשחקים, ולא הבאתי דבריהם לכת"ר כי לא רציתי להאריך בדברים, אך מכל מש"כ עד עתה המה תשובות למשיגים ולאוסרים, ואף אנו בשו"ת אלקבץ ח"א כתבנו לאיסורא כדעתם, וכיום הדרנא ביה להתיר, וזו לא בושא לומר טעיתי ולא הבחנתי מספיק במציאות אך משעזרני השי"ת לפקוח העינים מחדש התעורר אצלי ההבחנה האחרת ויש להתיר בכל כה"ג.

מכל האמור עולה שאין איסור בימינו לשחק בשבת בכדור ק"ו בשאר המשחקים (שאינם חשמליים) בביתו בשעה שבלאו הכי אינו מתכוין ללמוד ולעסוק בתורה, והוא חלק מעונג שבת למתענגים

אשר

סימן טו

חנן

קטו

בו, ובכל כה"ג ראוי שלא לשחק בכדור במגרש ברחוב עם חברים כי הדבר סוחר ועלול לאבד היום הקדוש בהבלים, ות"ח בכל ענין יתרחקו מזה.

ומי שמתגורר בשכונות חילוניות מצוה גדולה היא לשחק ולהשתעשע עם

חנ"א ס"ט

סימן טו

לצוות לנכרי שיעשה מלאכה בשבת בכדי שאמו לא תעשה במזיד

לכבוד ר' י.ל. נר"ו

בת-ים שלום וכט"ס

בנו"ב (מהר"ת אה"ז סימן ל"ז) ובמל"מ (פ"ג מתרומות הט"ז).

אודות הבחור ששואל אם מותר או עדיף להביא נכרי לביתו ולצוות לו לעשות מלאכות בשבת מהתורה בכדי שאמו לא תעשה ולא תעבור על איסור סקילה וכיו"ב. אי שייך בהכי הצלה, או שיש בו מן הדברים שאין אומרים לאדם חטא אף בקל בשביל שיזכה חברך (שבת ד.).

ודין אמירה לנכרי אינו צריך לפנים לבאר דעת רוב הראשונים דמותר רק לצורך מצוה ובאיסורי דרבנן, והוא הכלל שבות דשבות לצורך מצוה (רי"ף ר"ת רמב"ם ר"ן רה"מ) ויש המחמירים שרק לצורך מילה מותר אמירה לנכרי (תוס' רמב"ן סמ"ג ריא"ז רשב"א מאירי טור), ולמעשה הלכה כדעה ראשונה (ש"ע ש"ז ס"ה, וע"ע באשר חנן ח"א או"ח לא) א"כ אין להתיר אמירה לנכרי אף שהוא איסור מדרבנן, לצורך אמו או אביו לבל יעברו איסור תורה או סקילה במזיד.

אמת שהדבר קרוב יותר לסוגיא (שם) שאם נתן הפת במזיד מותר לו לרדות קודם שיאפה בכדי שלא יבוא לידי סקילה ומשמע לעצמו אבל לאחרים אסור בין שהדביק במזיד או בשוגג דאין אומרים לו לאדם עשה חטא קל בכדי שלא יבא חברך לידי איסור חמור כיון שחבירו פשע במה שהדביק, ואפילו בתנורי דידן שאין איסור רדייה בפני עצמו יש לאסור משום מוקצה (ש"ע רנ"ד ס"ו ונו"כ) קמ"ל שכלל זה אף באיסור דרבנן אין לעבור עבירה. וע"ע

והוא ק"ו מהרשב"א (ח"ז סימן רס"ז) שאסר להציל ע"י איסורי שבת במי ששלחו לו בשבת שהוציאו בתו בחזקה ע"י משומד בכדי להוציאה מכלל ישראל ודעתו שאין דוחין שבת על הצלה מעבירות יעו"ש, ומשמע אף שאנסוה לכך לא דוחה שבת

ק"ו אם הבת עשתה מעצמה ופשעה אין השבת נדחת בשביל להצילה.

וסיע' שהבאנו לעיל אין חילוק בין דרבנן לדאוריתא, הכל אסור.

וגם לתוס' (שבת פ"ק ד"ה וכו') שהקשו מהגמ' (גיטין מא:): מי שחציו עבד וחציו ב"ח כופין רבו ועושה אותו בן חורין אע"פ שעובר בעשה, מ"מ שאני מצות פריה ורביה דמצוה רבה היא ועוד שדוקא בפשיעה אמרינן שאין עושים חטא קל אבל היכא דלא פשע שרי למיעבד איסורא זוטא. וכדברי התוס' כ"פ הש"ע (או"ח ש"ו סי"ד) ומאידיך מור"ם (שכ"ח ס"י) פסק כהרשב"א, ועיין באשר חנן ח"ו-ז (או"ח סימן יג).

ולפ"ז לתירוץ שני בתוס' נשמע שלא התירו אלא רק בנדון היכא שלא פשע, אבל היכא שפשע הרי שאסור להציל, וכ"נ הרבה מהאחרונים דס"ל הכי, י"ל הכ"נ בנדו"ד להציל באיסור את האם או את האב לבל יעברו על איסור סקילה במזיד אין שום היתר.

ובכלל הרבה מן השיטות מסבירים דברי התוס' והרשב"א רק בהמרת דת או בשאר העבירות של יהרג ואל יעבור (לבוש) או לעבודת עכו"ם שכל ימיו נשאר באיסורין ולא לשאר עבירות (מלבוש"י וכ"נ מהב"ח והוב"ד באל"ז וא"ר).

וגם לא"ר (שם) שנוקט שבאיסור דרבנן יש להקל ורק בדאוריתא קשה להקל יעו"ש, י"ל דוקא בהמרת הדת ועבודת העכו"ם שהוא שמד רוחני אבל בשאר איסורים וכגון הכא אין היתר לפי הכלל בש"ס, לרבות דעות רוב האחרונים כהמג"א

אבל בכ"א נראה לי להתיר מצד אחר, שאם במידה וההורים ניכר עליהם שאינם שונאי דת חלילה אלא שאפשר שהם בגדר תינוקות שנשבו וכל מעשיהם אינם להכעיס כי התרגלו לכך מאבותיהם, כדין הקראים שנחשבים כאנוסים כדאיתא ברמב"ם (ממרים פ"ג) וע"ע בחזו"א (יו"ד ב' סק"ח) שג"כ המליץ בעדם ודיינין ליה כאנוסים, אע"פ שבכמה דוכתי אין אנו מודים לזה, מ"מ בהכא שהוא מידי דרבנן ולהצלת ישראל ראוי הוא שנתפוס ההורים כסתם אנוסים בדעותיהם ולא גרע מאנסוה בתו, ואע"פ שאין כאן לשמד מ"מ חילול שבת קבוע, מאבד צלם היהדות ממנו וככופר בעיקר ודינו כנכרי בהלכה (ש"ע יו"ד סימן ב').

כש"כ במשפחות שהבנים חזרו בתשובה וההורים עדיין לא, צריך שלא לקרוע את התא המשפחתי, ויש לילך בין הטיפות שלא ימאסו זע"ז, בפרט שתמיד דרך הדדיות ומציאת פתרונות מביא את ההורים ג"כ לתורה. ועוד שראוי לעשות כן בכדי שההורים ידעו עכ"פ שכל מעשי השבת מותרים רק ע"י נכרים ולא ע"י ישראל, אז יקבלו פן אחר בדעתם על השבת.

ועל הכל מור"ם בהג"ה (ש"ז ס"ה, רע"ו ס"ב) זכר דברי בעל העיטור שמקל באמירה לנכרי לצורך מצוה אף באיסור דאוריתא ולא דוקא לענין מילה אלא גם הדלקת הנר לצורך סעודת שבת ועפ"ד נהגו להקל בזה,

אך הרמ"א חתם שיש להחמיר במקום שאין צורך גדול משום שרוב הפוסקים חולקים על סברא זו יעו"ש.

ואע"פ שאנו הספרדים שקבלנו הוראות הש"ע לא סומכים ע"ז מעיקרא כי הש"ע אפילו לא זכר שיטת העיטור, מ"מ בצירוף השיטות ושעת הצורך הזו ניכר שגם הש"ע יעדיף כן, בפרט שדברי בעל העיטור אינה סברא יחידאה כי כבר כתבו כן המאירי בשם חכמי פרובינציה, וכ"ה בספר תמים דעים (סימן קע"ה) והוב"ד בכנה"ג (סימן קע"ה), וכ"ה בספר המנהיג הקצר והוב"ד ברשב"ש (סימן קמ"א) ובספר המכריע (סימן נ"ז), בפרט שהר"ן כתב שסברא זו מבה"ג, וכבה"ג כ"כ בספר השאלות (פ' שמות סימן ל"ז), וכ"כ הרדב"ז (ח"ג סימן תקע"ו) בשם הגאונים, והביא דבריהם ביבי"א ח"ג (סימן כ"ג סק"ז) וע"ע באשר חנן ח"א (סימן ל"א).

ואת"ל אחרת מסתבר שע"פ רוב המלאכות של ימינו שיבקשו לעשותם בשבת הוא הדלקת המנורות ושאר המכשירים אפילו שהם בחוט להט, עדיין יש עליהם עקולי ופשוטי דילמא ואינם מה"ת כי לא היו במשכן וכמו שהסתפק בזה המהרש"ם ח"ב (ס"ס רמ"ו) וכמ"ש החת"ס (סימן ע"ג), כש"כ שחימום המתכת מה"ת דוקא שצורפה במים, וע"ע בזה בשו"ת בצל החכמה (ח"ב סימן ל"ג אות ט') ובלבושי מרדכי (ח"א סימן מ"ז) ובשו"ת יבי"א ח"א

(או"ח סימן י"ט סק"א) ובים הגדול (ס"ס כ"ו) ובאש"ח (שם).

ולפ"ז במידי דרבנן שאין לחטוא חטא קל בשביל חברך, בספיקו נלך לקולא, ושמא הלכה כדעת האומרים שאין במלאכות אלו מה"ת אז אמירה לנכרי לצורך מצוה מותר, ואין מצוה גדולה יותר מזו שלא יכשלו ישראל באיסורי שבת, ואת"ל מה"ת שמא כדעת בעל העיטור וסיע', ואם לא, אז ישראל אלו כאנוסים בטומאת חילול השבת ומותר להצילם בכל כה"ג כסתם שמד. רק שראוי שהישראל יצוה לנכרי שיעשה מלאכות אלו בשינוי, ואם אפשר שגם הבן יבקש מהוריו שהם יצוו את הנכרי לעשות כן.

וראיתי בתשו"ן ח"ב (סימן ר"ז) שנשאל בכה"ג, וגם עשה כעין הספיקות והמהלכים כהנ"ל, והכריע שאם אביו כתינוק שנשבה יש להקל באמירה לעכו"ם בצירוף שיטת בעל העיטור כשהמטרה הצלתו ובכדי שיחזור בתשובה כראוי, ובסתם שאם האב מטמא עצמו יותר בחילול שבת וטומאה גוררת טומאה ובהצלה זו לשעתו מציל גם עתידו שלא מתרגל כ"כ לחילול שבת ובזה אף ירגיש חומר איסור שבת שרק לעכו"ם הותר לחללו, אבל אם אביו פושע להכעיס שאין חובה מדינא להצילו מאיסור שאינו בכלל אחיך אין להתיר איסור שבות יעו"ש. וע"ע בשו"ת שאלו ציון (ח"א סימן ג').

חנ"א ס"ט

סימן טז עישון בבקבוק ביו"ט

לכבוד ידי"ן ר' י.ל. נר"ו
בת-ים שלום וכט"ס

ומה ששאלת אודות אלו המתחזקים בדת ועדיין מעשנים את החומרים הבעיתיים בנרגילה מאולתרת (בקבוק פשוט עם מים) שבכל שאיפה גורמים שיפול חלק מהאפר הדולק שנמצא בצינורית לתוך המים שנמצאים בבקבוק, והרי זה כיבוי ביו"ט, ובכלל אי חשיב להו צורך השוה לכל נפש, עד כדי שיהא מותר להבעיר, כי רק מיעוט משתמשים בזה, חלקם מצורך רפואי וחלקם להנאת שעה, ואולי רחוק הוא מההיתר של סיגריות ביו"ט.

וי"ל מתוך שעישון חומרים אלו רוב העולם מתרחק מהם, ולא קרב ליסוד דבר השוה לכל נפש, כסתם אוכל נפש שהותר ביו"ט, כי רק אותם המבקשים עונג ופורקן חושים משתמשים בזה, והמה מיעוט בחברה הכללית והדתית בכלל, בפרט שיש איסור מהחוק וההלכה לצרוך אותם, כך שהמשתמש בזה הוא מעבריני החברה, ולכאורה היא דוגמה אמיתית לאיסור אותו מוגמר שנותנים בשמים על גחלי האש לגמר הכלים והבגדים והבית בשביל המפונקים (כתובות ז).

והוא ק"ו מאלו האוסרים שאיפת טבק או סגריות רגילות ביו"ט (מג"א תקי"ד סק"ד, קרבן נתנאל דף נ', חי"א כלל צ"ה, כנה"ג

סימן תר"ח ותקס"ז, זרע אמת ח"א סימן ע"ב) כש"כ שבזמנינו נודע שהעישון מזיק לגוף עד פקו"ן, ורובם דואגים שלא לעשנם מחמת זה, ואינם שוים לכל נפש (עמודי אור סימן כ"ט, יד סופר סימן י"ג אות ג').

אך אפילו למתירים שאיפת טוטן או סיגריות שחשבו שזה לבריאות הגוף ולעכל המזון ולתאות המאכל וכיו"ב אפילו שהוא ג"כ לתענוג (פני יהושע שם, משב"ז תקי"א סק"ב, כתב סופר סימן ס"ו, דרכי נועם או"ח סימן ט', מו"ק סימן תקי"א, בינה לעיתים יו"ט פ"ד ה"ו, בית דוד סאלוניקי סימן רצ"א, ברכ"י ומחבר"ר תקי"א, שואל ומשיב ח"ב קנ"ח, רועי ישראל סימן י"ג, זכר יהוסף סימן קצ"ח) מ"מ לענין צריכת הסמים לא קרב זל"ז.

אבל חשבתי להקל ולא לדמות הסמים ק"ו הסיגריות למוגמר שהיא קטורת של בשמים הנשרפים באש ומעלים ריח נעים אגב השריפה, שההנאה היא בדרך הריח ולמפונקים בעלמא שבזה צריך הכרח ברור שיהא שוה לכל נפש אבל הנאת החיך והגוף שיש בסיגריות או בשאר הסמים הוא בבחינת אוכל או משקה בכל כה"ג והוא שוה לכל נפש, וכהיראים (סימן קי"ג) וסיע' דלאו דוקא אוכל נפש הותר ביו"ט אלא גם הנאה ואף הנאת הנשמה מדכתיב אשר יאכל לכל נפש וכנודע כל מקום שנאמר לא יאכל בין איסור אכילה בין איסור הנאה (פסחים כא:).

ולא גרע מעישון בפירות לתקנם לאכילה, ואף שלא כלם משתמשים בזה וכדין סתם בישול מאכל שקצת מהאנשים אוכלים אותו ולרובם הוא מאוס, ובכ"א אי אפשר לאסור הבישול שלו ביו"ט למתענגים בו.

ולא כמבואר במנח"ש (אורבאך ח"ב סימן נ"ח סק"ו) שעישון לאו מאכל הוא ושפיר צריכים שיהא שוה לכל נפש וראה לו ממליגת עור רך של גדי כדאיתא במשנ"ב (תצ"ט סק"ג) שהוא למפונקים יעו"ש. ולפענ"ד לא קשה כי בש"ע הכריע שבכל כה"ג מותר למלוג בשביל לאכול העור בלא חילוק ועוד אפשר כי הוא כעין מכשירי אוכל נפש שהיה אפשר לעשותן מאתמול אסור לעשותן ביו"ט כמבואר בש"ע (ריש סימן תצ"ה) וכיו"ב במפורש כתב בדרכי נועם (שם) דאפילו אם לא היה שוה לכל נפש היה מקום להתיר משום דהחיק נהנה בו והוי כאוכל נפש ממש דלא בעי' שיהא שוה לכל נפש יעו"ש.

ועוד מתוך שאלו הרגילים בסמים יבואו לידי צער ושברון נפשי ביו"ט וכל מיני תופעות לוואי הידועות למי שחסר לו החומר בגוף הרי שהסם אצלו בבחינת רפואה ומרגוע לגוף והנפש לאיזה ענין, אע"פ שיש לזה מתן שכרה בצדה של הרגשת אופוריה ועונג, וע"פ רוב הרגילים בזה שימנעו עצמם יבואו לידי ביטול עונג ושמחת יו"ט, והוא כבר השוה לכל נפש וכמ"ש בהדיא במו"ק (שם) ובשע"ת (תקי"א ס"ה) משם החכ"צ שבסוף ימיו נהג היתר

בטוטן משום חשש מצטער ביו"ט ומונע עצמו משמחת יו"ט יעו"ש. וכ"ה בשמחת יהודה (או"ח סימן מ"ט) שמים חדשים (או"ח סימן מ"ט) זכור לאברהם (אלקלעי ח"א ע' יו"ט) שאילת שלום (טויבש ח"א סימן מ"ג).

ומתוך כך נראה שגם אין נפ"מ לסכנה שמביא הסיגריות והסמים לרגילים בזה דלא גרע משמן זית שמזיק ובכ"א מברכים עליו או שיש פעמים שהסמים הקלים בריאים לגוף לאיזה ענין אע"פ שמזיקים לענינים אחרים והוא נחשב כבריאות לענין אחד, וע"ע בלבושי מרדכי (סימן ק"ה) ובשרגא המאיר ח"ה (סימן ס"ג) וביבי"א ח"ה (סימן ל"ט).

ובכלל ולא היה צריך לכ"ז כי הלכה הרווחת כדעת ב"ה שמתוך שהותרה הוצאה לצורך אכילה הותרה שלא לצורך (ביצה יב. טש"ע תקי"ח) ולא התירו אלא דוקא בצורך קצת (תוס' ורא"ש שם) וה"ה בהבערה שחיטה ואפיה ובישול שהם המלאכות השייכות לאוכל נפש אמרינן בהו "מתוך" אע"פ דכתיב אך אשר יאכל לכל נפש וכו' קיבלו חז"ל דהכונה הוא אותן מלאכות הרגילות להעשות לצורך אוכל נפש אפילו אם עתה אין כונתו לצורך אכילה התירה התורה (מ"ב ואחרונים שם).

ואיך שיהיה יש צורך קצת בעישון סיגריות או הסמים ביו"ט לרגילים בו ולא גרע ממש"כ הרא"ש (ביצה פ"ק סימן י"ח) דהמבשל גדי בחלב אמו ואכלו אע"ג

דאסרו מ"מ כיון דבאכילתו איכא שמחת יו"ט חשיב צורך היום יעו"ש. ושני ענינים יש בדבריו שבהנאת החיך לעולם הוא השווה לכל נפש אפילו בדברים אסורים שכל ישראל לא נוגעים בו ותירתי שצורך תליא מילתא בשמחת היום, וע"ע בזרע אמת ח"א (סימן ע"ג) ובבית דוד (שם) דלא גרע מטיול ומשחק בכדור דחשיב צורך קצת.

ולא יהא קשה ממוגמר שלכאורה הי"ל מתוך שהותרה וכו' כי סוף דבר שמוגמר הוא למפונקים גרידא בלא שום צורך כלל וכסתם הוצאה של אבנים שמוסכם לאסור משא"כ הכא בסיגוריות או בסמים למי שרגיל יש בו צורך ולכל הפחות צורך קצת.

ומעתה שהעישון חשיב צורך יש להתענין באותה שאיפת "הטבק" דרך הפה שבדרך אגב שורף את קצהו ובעודו בוער נופל לבדו לתוך המים שבבקבוק ונכבה, ופשיט"ל שאסור שאפילו כיבוי הבקעת בכדי שלא יתעשן הבית או הקדירה אסור (ש"ע תקי"ד ס"א) מפני שאין כיבוי הבקעת מסייע כלום לאוכל נפש אלא שמונע ההיזק ע"י כיבוי (מ"ב ואחרונים שם) הכ"נ אין בכיבוי הטבק במים צורך לעישון.

ואף אין לומר שהוא גרם כיבוי המותר ביו"ט (תוס' ביצה כב. ש"ע שם) כי מוכרח רק באופן שמונע מלשרוף כדין עושין מחיצה בכל הכלים (שבת קכ:) הוא

הגרם כיבוי, משא"כ בהפלת הגחל למים ע"י שאיפת העשן דמיא למטה הנר בכדי להרחיק השמן מן הפתילה או ליקח פתילה מנר דלוק שחשיב כיבוי שהרי כשמוציאה מיד הוא מכבה אותה (ש"ע תקי"ד ס"ב), וכ"כ הלכה למעשה בכנה"ג (סימן תרי"ח) לאסור העישון משום כיבוי יעו"ש. וע"ע בכת"ס (סימן ס"ו) וברב פעלים (או"ח ח"ב סימן נ"ח).

וגם את"ל שהוא גרמא מ"מ לא גרע מאיסור פתיחת הדלת שיש נר דולק כנגדה מחשש הרוח המנשבת ואף באין רוח מצויה אטו רוח מצויה (ש"ע רע"ז), והיא תשובה ברורה לאומרים פס"ר בגרמא מותר כמבואר באבנ"ז (סימן קצ"ד) במנח"ש ח"א (או"ח סימן י') בצל החכמה (או"ח סימן ל"ב) וע"ע בישועות יעקב (סוסי"י של"ד) ובשו"ת יבי"א ח"ד (או"ח סימן ל"ו).

אבל חשבתי מתוך שיש הכרח שהעישון הוא כאוכל נפש וחייב שיהא בבקבוק מים המשמשים כפילטר, וחייב שהגחלת תבער ותיפול בע"כ לתוך המים, וא"א אחרת, נמצא שאין הכיבוי אלא לצורך אוכל נפש ומותר אף לרבנן ולא גרע מגריפת התנור שא"א לאפות בלא גריפה או שלא תשרף הקדירה והוא כמניח בשר על הגחלים לצלותו שאע"פ שמכבה הגחלים בתחלתו מותר מפני שהוא לצורך או"נ (ש"ע תקי"ז ס"ד) וביותר מוכח שנותנין מוגמר בכדי ליתן ריח טוב בפירות למתקן לאכילה אפילו אם מפזרין על גבי גחלת של עץ (ש"ע תקי"א) אפילו שיש בזה כיבוי מ"מ שרי

דדבר זה שוה לכל נפש (אחרונים שם) הכ"נ לענינינו וכמבואר במו"ק (שם).

ואף אם היה דרך אחרת לעשן כגון בגלילת נייר וכיו"ב ללא מים, אך הוא נוח למתענגים בו יותר מבנגילה וכיו"ב לא שנא ממש"כ המג"א (שם סק"ט) דבישראל אגומרי אע"פ שאפשר לצלות בשפור או לבשל שרי משום דחשיב א"א בענין אחר דרוצה לאכלו כך בדוקא אגומרי.

ועוד יש לצדד מדאמרינן מלאכת מחשבת אסרה התורה הן בשבת והן ביו"ט כדאיתא בחופר גומה ואינו צריך אלא לעפרה פטור (ביצה ת.) וה"ה מלאכה שאי"צ לגופה (חגיגה י.) ק"ו שמוסכם בסתם כיבוי דהוי מלאכה שא"צ לגופה (שבת לא.) והלכה כר"ש שפטור (שבת קמא.) ולא גרע מפחם שהוא בראש הפתילה שמותר להסירו ולהשליכו לארץ אע"פ שמכבה משום שאינו מתכוין (ש"ע תקי"ד ס"י).

א"כ במעשן ביו"ט דרך הבקבוק שאינו צריך לכיבוי אין בו מה"ת והוא פ"ר דלא ניחא ליה בדרבנן שמותר להרבה מהפוסקים, ולא מבעיא לדעת תרו"ה (סימן ס"ד) וסיע' דמתיר בפס"ר בדבר שאינו מתכוין בדרבנן אלא אפילו להמג"א (שי"ד סק"ה) שחולק עליו, מותר יהא בכה"ג משום דהוי כלאחר יד שהכיבוי נעשה ע"י ששואף העשן הולך ומתקצר הטבק השרוף עד שנופל מאליו למים יש הכרח שאינו מתכוין.

ובדומה לזה כתב בדג"מ (סימן ש"מ ס"ג) שתמה על מור"ם שאסר לשבור העוגה שכתוב עליה כמין אותיות שאפילו למג"א שאוסר פס"ר מדרבנן מ"מ אם אינו מתכוין והוא מקלקל וגם מוחק כלאחר יד שמחק בפיו דרך אכילה פשיטה שמותר אפילו בפ"ר והוי תלתא דרבנן יעו"ש. הכ"נ בנדו"ד, וע"ע בשרשי הים (יו"ט פרק ד') ובבית יהודה (או"ח סימן ח') קהלת יצחק (או"ח סימן יג) השמים החדשים (או"ח סימן מט) רועי ישראל ובדרכי נועם וביבי"א (שם).

ועוד הרעיון דומה למש"כ בש"ע והלבוש ושאה"ח (תקי"ד ס"י) פחם שהוא בראש הפתילה כשהוא דולק ומחשיך אורו מותר להסירה בידו ומשליכה לארץ, אע"פ שכבה ומכבה אסור, מ"מ אין כוונתו לכבות אלא בכדי שיאיר יפה הנר, והכיבוי הוא דבר שאין מתכוין ומותר. וע"ע בט"ז (תקי"ד סקי"א).

והלכה למעשה הרגילים בעישון בימות החול מותר להם לעשן ביו"ט הן סגירות והן נרגילה וכיו"ב עישון "התרופה" בבקבוק מאולתר, שלכולם הוי כאוכל נפש ומתוך כך אין בו איסור מבעיר או איסור כיבוי, בפרט שהוא כלאחר יד, ואינו מכוין, וכשאר מלאכה שאין צריך לגופה.

חנ"א ס"ט

סימן יז להכין סיגריות ביו"ט ע"י גלגלת

לכבוד ידי"ן ד.כ. נר"ו

ביתר עילית שלום וכט"ס

ומה ששאלת אם מותר להכין ביו"ט סיגריות ע"י ניירות גלילה מוכנים ותלושים מבעו"י שמכניסים אותם לתוך גלגלת ותוחבים שם טבק ופילטר ומגלגלים ומחזקים הסיגריה ע"י פס הדבק שנמצא בנייר ומעט רוק.

ובפרי עץ חיים (סימן ט"ז) לפי שיטת כמה מהפוסקים, מ"מ לפענ"ד מהרשב"א והש"ע לא שייך מלאכת התפירה ותיקון מנא למכשירין שיש הנאה גמורה וישירה לאוכל, כך שהתפירה והתיקון עצמו צורך אוכל נפש הוא, ורק תיקון החוט והמחט הם מכשירין.

והוא כלל הלכתי שביאר הר"ן (ביצה יז: ד"ה ומקשו) כל שהוא נהנה מגופו של דבר כאוכל נפש עצמו הוא ולא דמי למכשירין שאין אדם נהנה מן המכשירין עצמן כסכין ושפור ותנור אלא ממה שהוכשר על ידיהם משא"כ בעצים שנהנה מהן בעצמן שעושה מהם מדורה ומתחמם כנגדה יעו"ש. וע"ע במג"א (תק"א סק"ג), קמ"ל שלתקן סכין או שפור או גריפת התנור אין המלאכה מתקנת את גוף האוכל למשוי' אוכלא, ומכשירין הן, וכמ"ש בש"ע הרב (יו"ט סימן תצ"ה).

נמצא שבסיגריה שמתכלה הנייר בשריפה עם הטבק ויש לאדם הנאה ישירה מהכריכה והשריפה לתוך גופו הוי כסתם אוכל נפש ולא דומה לגדילת הפתילה ביו"ט שאסור (ביצה לב:), טש"ע תקי"ד ס"ט) דלא שייך בו אוכל נפש והיא גם מלאכה גמורה בכלי ומעשה אומן.

וזה לא כשאר האחרונים שתפסו שעישון הטוט"ן בכלל ואינו צורך נפש (מג"א

ובאמת שכבר עמדנו באיזה מקום להכריח במי שרגיל בסיגריות בימות החול עד כדי התמכרות, שביו"ט הוא לו כאוכל נפש, וכמו דאפשר לו להבעיר בשביל העישון ק"ו שיכול להכין הסיגריה ביו"ט באיזה דרך ומלאכה שאפשר לו, והוא שהניירות תלושים וחתוכים והטבק גרוס היטב ואין צורך בחיתוך ותיקון שיראה כמכשירי אוכל נפש, ושפיר עביד.

ולא גרע מאותם העופות שממלאים אותם בשר וביצים שמותר לתופרם ביו"ט משום שאותה תפירה צורך אוכל נפש הוא (רשב"א ח"א תקעו) והוא שיתקן מעיו"ט החוט וישמינו במחט דכל מכשירין שאפשר לעשותן מערב יו"ט אסור לעשותן ביו"ט (רי"ו ח"ב נ"ד, ראב"ד, כלבו, טש"ע תק"ט ס"ג).

ומש"כ הגר"א (שם) דכל ההיתר בתפירת העופות שהם מכשירין שא"א לעשות מאתמול וכמבואר במשנ"ב (סקט"ו)

אשר

סימן יח

חנן

קכג

תקי"ד סק"ד) ועפ"ז גלילת הנייר והדבקתו הוא בכלל מתקן מנא וכמבואר לענין אחר במג"א (סימן תק"ח סק"ב) בשם רש"י אין פוצעין הקנה לתת קרום שלו תחת הדג של האסכלא, דכל מידי דעביד להשתמש ביה הוי תיקוני מנא והביאו להלכה במשיב דבר (ברלין סימן כ"ט) וכ"ה ביד יוסף (שטרזבורג או"ח ל"ג) ודימה למש"כ הט"ז (תקי"ח סק"ה) דאסור לעשות ביו"ט חבילות חבילות קטנות ולהסיק בהן מפני שהוא כמתקן כלי ביו"ט יעו"ש. וכיו"ב כ"כ בשואל ומשיב (סימן קנ"ח), ואף בפרמ"ג (א"א תקי"ד) שהתיר הגלילה כי אינו מתקיים משום שאם יעשה מעיו"ט יפתח וישפך י"ל בסיגריות של ימינו שיש דבק חזק יהא אסור מהאי טעמא.

אבל מסתבר אצלי שגלילת הנייר והדבקתו אין בו סרך דמתקן מנא או שאר מלאכה בפרט שהוא ארעי וכמ"ש בקהלת יצחק (או"ח סימן י"ג) משם הגאון מברעזאן שמצדד להקל משום דכל תיקונו ועשייתו של הציגאר הוא רק לצורך לסתור התיקון

בו ביום בשריפתו ע"י עישונו א"כ ליכא משום מתקן וגם הוי תיקון ארעי שאינו דבר המתקיים יעו"ש. וכמוהו כ"כ בשאילת שלום ח"ב (סימן י"ח) ובהאלף לך שלמה (סימן של"ח).

וק"ק ממש"כ ברב פעלים ח"ב (או"ח סימן נ"ט) להתיר דוקא שא"א לעשות הכריכה בערב יו"ט מפני שתחזור ותפתח ותשפך אבל ניירות מאירופה הבאים מתוקנים ומודבק זע"ז בדבק טוב וכו' אסור לעשותו ביו"ט כיון שיוכל לתקן הכל מערב יו"ט, ולכאורה לא צריך לזה אחר שהוא גופא הכריח לדמות כריכת הטוט"ן למילוי העופות וברשב"א ובש"ע מבואר דההיתר משום אוכל נפש ולא מכשירין וקימ"ל שבאוכלין אפילו שאפשר מערב יו"ט מותר ביו"ט, ק"ו דמסתברא שכריכת הנייר אינה מלאכה ואינו מתקן מנא וכן עיקר למעשה להתיר בכה"ג בכל עת ובכל מצב.

חנ"א ס"ט

סימן יח

להתרחץ ביו"ט בדוד חשמל שהוחם ביו"ט ע"י שעון

מערב יו"ט או ביו"ט ע"י שעון שבת וכיו"ב.

והיסוד אינו צריך לפנים שהלכה כב"ה שמחממין מים ביו"ט לצורך פניו

לכבוד ידי"ן ר' חי אברז'ל נר"ו בת-ים שלום וכט"ס

לענין השאלה אם מותר להתרחץ כל גופו ביו"ט במים חמים שהוחמו ע"י דוד שמש או דוד חשמל הן שהוחמו

ידיו ורגליו (ביצה כא:): אבל לחמם מים ביו"ט בכדי לרחוץ כל גופו אע"פ שהוא בכלל אכילה ושתייה וצורך נפש מ"מ אסור מדרבנן משום גזירת מרחץ (רמב"ם יו"ט פ"א ה"ט, סמ"ג לאוין ע"ה) היינו גזירת מרחץ דשבת כדאיתא (שבת מ.) וגזרו יו"ט אטו שבת ולא הוי גזירה לגזירה דיו"ט ושבת כי הדדי נינהו (פר"ח תצ"ה ס"ב, לחם יהודה הל' שבת פכ"ב, זיו משנה יו"ט פ"א ה"ט) ויש שביארו שהגזירה דאתי לזלזולי בשאר מלאכות שיש בהם דברים האסורים אפי' ביו"ט כגון סחיטת אלונטית וסיכת קרקע והדחת קרקע (ריטב"א שבת לט: אליבא דהרמב"ם, פני יהושע שבת לט: אליבא דהרי"ף משם גאון).

ונראה שפירוש זה תלוי במה שהשיב בר קפרא לפילוסוף שאסור לרחוץ שמא יתפרץ (ירושלמי ביצה פ"ב ה"ה) אך יש לדחות כי הוא גופא דחה הפילוסוף בתשובה וי"ל כהפירוש הראשון משום גזירת מרחצאות ולא דוקא שאינו אוכל נפש וכמו שהסביר בזיו משנה (הל' יו"ט פ"א) אליבא דהרי"ף והרמב"ם יעו"ש באורך.

ויש שפירשו שדבר השווה לכל נפש בעינן ורחצת כל גופו אינו אלא לבני אדם מעונגין (תוס' שם ד"ה לא, וכ"נ מהירושלמי שם שהשיב בר קפרא לתלמידיו) והבערה זו אסורה מה"ת (ר"ן ביצה בדעת התוס', רא"ש שבת פ"ג ז') ואף לא קשה עליהם "מתוך" שהותרה לצורך מותר אף שלא לצורך (ביצה יב. טש"ע

תק"ח) כי לא התירו אלא בצורך קצת (תוס' ורא"ש שם) ורחצה לר"י משם ריב"א הוא למעונגים ולמפונקים ולא גרע ממוגמר (תוס' שבת מ: ד"ה וב"ה) וע"ע בשו"ת דברי חיים (אורב"ע מים חיים סימן כ"א) ובשאגת אריה (סימן ע"א) ובתפארת זיו ח"א (סימן י"ד).

והנפ"מ שלרמב"ם והרי"ף והרי"ז ר"ן (שם) והרמב"ן והמאירי (שבת ל"ט) והרשב"א (עבודת הקודש מ"ג בית מועד שער ג ס"ה אות כ"ז) מרדכי (נ"ד ח"א כ"ט) ורוב הראשונים ס"ל דלא ירחץ אדם כל גופו בשבת בחמין שהוחמו מע"ש דוקא בשבת אבל ביו"ט שרי לרחוץ כל גופו בחמין שהוחמו מעיו"ט שאם נגזור אטו יו"ט הוי גזירה לגזירה, ואילו לתוס' והרא"ש דס"ל שהבערה לצורך רחצה איסורו מה"ת י"ל אף בהוחמו מערב יו"ט אטו יו"ט.

ובש"ע (תק"א ס"ב) כתב הלכה למעשה כהרי"ף והרמב"ם וסיע' להתיר במים שהוחמו מעריו"ט ודוקא חוץ למרחץ אבל במרחץ אסור משום גזירת הבלנין (ר"ן שם ד"ה ועושה) ואילו הרמ"א תפס הלכה למעשה כהמנהג במקומם לאסור כהתוס' והרא"ש וניכר שלשיטה זו לא שנא חוץ למרחץ או במרחץ וכמבואר בקרבן נתנאל (פ"ב דביצה אות ו') וכמו שהעיר על הש"ע "ויש אוסרים בכל ענין" ומצאתי שכ"כ בלבוש וש"ע הרב (תק"א ס"א) אליבא דהחולקים אהרמב"ם. וע"ע בשו"ת נר"ב

מהדו"ת (או"ח סימן כ"ה) ובשו"ת רעק"א (סימן ט"ז) ובחת"ס (סימן קמ"ו).

וק"ק על המג"א (סק"ד) והמשנ"ב (סק"י) שתפסו לפרש בש"ע שרחצה מקרי אינו שוה לכ"ג כהתוס' והרא"ש, ואפשר שבאו לידי פירוש זה ממה שהש"ע העתיק לשון הטור ולא כלשון הרמב"ם שטרח להסביר שרחצה משוי' אוכל נפש, וזה קשה ביותר, שהרי לפי התוס' הבערה לצורך רחצה אסור מה"ת ואף במים שהוחמו מעריו"ט אסור משום גזירה אטו משא"כ לרמב"ם שהבערה לצורך רחצה ביו"ט הוא מדרבנן ומעריו"ט מותר שלא עושים גזירה לגזירה וכך היא דעת הש"ע בהדיא משמע דס"ל כהרמב"ם ולא כהתוס' וכ"כ שאה"ח.

ואיך שיהא חוץ למרחץ היינו חוץ למרחץ ציבורי שהיו גם מזיעים שם משמע באמבטיה של ימינו דלא שייך ביה הגזרה ומותר לרחוץ ביו"ט בחמין שהוחמו בערב יו"ט ע"י דוד שמש וכמבואר בחזו"ע (יו"ט עמ' מ"ב) ובאורל"צ ח"ג (פכ"א ה"ה) יעו"ש.

ופשיט"ל שה"ה ע"י דוד חשמל, ואין לחוש שבפתיחת המים החמים נכנסים מים קרים ומתבשלים שם ומשתמש המתרחץ בהכל, ושאף בתולדת האש ביו"ט מותר כי לרמב"ם והש"ע רחצה הוי צורך אוכל נפש ולא גרע מחימום ובישול המים לשתייה, ולפענ"ד אף לשיטת התוס' וסיע' יהא מותר בימינו שא"א להתכחש שהוא

כאוכל נפש ממש לרגילים בו בפרט בארץ ישראל בימים החמים ואין רחצה זו למתענגים ורחוק מאוד ממוגמר וקרוב ביותר לרגילים בעישון שמוסכם להתיר.

ולענין רחצה בחמין שהוחמו ביו"ט עצמו ע"י שמש נראה שמותר שכל ענין הגזירה דוקא בחימום בידיים אבל חימום מאליו ושהוא בהיתר באיזה דרך שיהא לא שייך ביה גזירת מרחץ, ומפורש כן ברעק"א (סימן שכ"ו סק"ד) כההיא דפותקין מים לגינה ואע"פ שחמין שהוחמו בשבת דרך היתר אסור לרחוץ כמ"ש המג"א (סק"ו) צ"ל כיון דלא נעשה מעשה בשבת כלל מותר. וכך מוסכם באחרונים וכמבואר בהליכו"ע ח"ד (עמ' ר"ח) ובשש"כ (פי"ד יב') משם הגרש"ז אורבך זיע"א הואיל ולא נעשה בשבת שום פעולה כדי להחם אותם הר"ז חשיב כהוחמו מע"ש יעו"ש. וי"ל שכל הדיבור ברעק"א וסיע' בשבת ק"ו ביו"ט שהיא גזירה אטו שבת שקיל טפי.

ולפענ"ד שאין הבדל בין דוד שמש לדוד חשמל המופעל ע"י שעון מערב יו"ט שהכל נעשה מאליו וחימום המים נעשה בהיתר ומותר בכה"ג ע"פ הרעק"א, וגם למים הקרים שנכנסים ומתבשלים הן ע"י המים החמים שכבר בדוד והן ע"י גוף החימום שעדיין פועל, אין שום איסור כי לרמב"ם והש"ע רחצה הוי כאוכל נפש ומותר אף מדרבנן להרתיחם בידיים רק שלצורך רחצה הואיל ולא נעשה פעולה

חנן

חלק אורח חיים

אשר

קבו

חשמלית ביו"ט הוי כהוחמו מעריו"ט שבש"ע יש עקולי ופשוירי דילמא ותפס
שמותר להתרחץ בהם. היסוד כהתוס' וכמבואר במג"א.

בהא נחתינן ובהא סלקינן שמותר להתרחץ
ביו"ט באמבטיה ומקלחת של זמנינו
במים חמים הן שהוחמו מערב יו"ט והן
שהוחמו ביו"ט עצמו ע"י שעון חשמלי או
ע"י השמש.

חנ"א ס"ט

וכאמור שגם לשיטת התוס' ומור"ם קל
יותר שלטענתם כל האיסור משום
צורך אוכל נפש וכמעט וא"א שהם לא יודו
שבזמנינו רחצה באר"י הוא לתענוג אלא
ממש צורך הגוף ובריאותו, ולכך אין צורך
להגיע ליסוד גזירת מרחצאות בפרט

חלק יורה דעה

סימן יט

מכירת בגדים שאינם צנועים בחנות של דתיים

לכבוד ר' א.כ. נר"ו

צפון הארץ שלום וכט"ס

מה ששאל על רעיותו בעלת חנות בגדי נשים לדתיות שממוקמת בשכונה חילונית, אך עתה חפצה היא להביא בגדים המתאימים גם לנשים הלא דתיות שבשכונה כגון מכנסיים וחולצות עליוניות קצרות וליקרה וכיו"ב, אי שפיר עבד, והערת שאף שיש מתן שכר בצידה שהמכירות יעלו בכך שהחילוניות יקנו ממנה, מ"מ אותם הנערות או הנשים לא יקנו ממקומות אחרים בגדים פרוצים יותר.

ובאמת שאין מקום לאסור בכה"ג כש"כ שיש רווח והצלה לרחוקים לעומת שאר החנויות, ומה גם שמדבריהם נשמע שחנות זו מלאה בספרונים ותמונות של הדגמה על הצניעות וכל הרוח והמוזיקה שבחלל החנות הם על טהרת הקודש, ואף יש התענינות רבה בקרב הנערות לשמוע ולהתענין בדברים ולא לדחות על חנם, כי כיום גם הבגדים הצנועים באיזה מידה הם מודרניים ולא על הקו הישן והנראה להם כבגדי זקנים.

ויש בזה מעט זיכוי הרבים בדורנו להביא רחוקים לידי הבנה זו שלא כל דבר שהוא פרוץ הוא המודרני והיפה לאשה, וההיפך הוא הנכון, ולכך ראוי ליצור בגדי

נשים צנועים ויפים לעין האשה, ואין ענין ולא תועלת ליצור בגדים צנועים ולא יפים בכוונה תחילה ק"ו אותם הבגדים שמזקינים, כי אין בהם מכללי זיכוי הרבים ותועלת לכלל הציבור אלא רק ריחוק ותיעוב מדת ישראל.

והבנה זו היא לרבות הכללים בענין דלפנ"ע באביזרי דגילוי עריות והכא ליכא בכה"ג משום דלא קאי בתרי עברי דנהרא (ע"ז ז). שאפשר לכל אחת ואחת לקנות הבגדים במקומות אחרים ואין כאן לאו דלפנ"ע, ולענין מסייע בידי עוברי עבירה דהוא מדרבנן, אף בכה"ג ליכא לרבות שהוא מחלוקת ראשונים לענין הזה ונהגו להקל (מור"ם בהג"ה יו"ד קנ"א), מ"מ הדעת מכרעת כפי האומרים דלא פליגי דכו"ע מודים שאין מסייע למומרים שאין חייבים להפרישם (ש"ך שם סק"ו ושאה"ח) ואלו הנשים שלבושות בפריצות מומרות לדבר אחד ומספיק לנו שאין בהם מסייע, וכבר הארכתי בפרטים אלו בארוכה ביתר חלקי השו"ת.

א"נ שלא כל בגדי הנשים הרחוקות הם לצורך חיצוני כגון חולצות הליקרה והגופיות בדר"כ הם חולצות בסיס שעליהם נותנים עליוניות כך שא"א לומר שכל בגד

כזה שנמכר להם בודאי הוא לאיסורא, אלא כספק, ועל כל צד אפילו הרחוק ביותר שאפשר לתלות שילבשו את זה בהיתר אין לאסור מהא"ט דלפנ"ע ומסייע (שביעית פ"ה מ"ח).

וגם שיש רצון לבעלי החנות שלא בדוקא להכשיל חלילה אלא ההיפך למצוה היא מחשיבה כן לקרב בנות ישראל לדרך

בברכה והצלחה
חנ"א ס"ט

סימן כ להצטלם עם כיסויי ראש לצורך פרסום באינטרנט

לכבוד ידי"ן מזכה הרבים ר' א.צ. נר"ו
ירושלים שלום וכט"ס
מה ששאלת על רעיתך שמוכרת כיסויי ראש לנשים ועתה פתחה אתר באינטרנט ומבקשת לצלם שני פרצופי נשים לצורך הדגמה של הכיסויים והם יפורסמו שם, והחשש שלכם שמא יפתחו גברים את האתר ויהיה סיוע או לפנ"ע בפניהם להרהורי עבירה של צופה בנשים. ואף בקשתם חו"ד בכתב לצורך האתר.

ואם כל זה ברור לי שלהניח התמונות של פרצופי הנשים בחלונות ראוות ברשות הרבים יש להמנע ואפשר שחופף לאיסור, ולא דומה לאתר באינטרנט שמותר מהאמור לעיל, כי באינטרנט זה מקום מוגדר לנשים והם עושות בשלהם ואין לחוש לסוטים, משא"כ תמונות ברחוב של נשים אפילו צנועות אבל בתנועה של דוגמנות בודאי הוא אש לנעורת שכל גבר שיעבור שם

ואין להאריך בזה והענין ברור ופשוט להתיר הפירסום באינטרנט אם והאתר הינו אך ורק לכיסויי ראש להראות פרצופי הנשים לצורך התאמה של הכיסוי ולא את שאר חלקי גופן, מסתבר שרוב הגברים הבריאים בנפשם לא יתענינו או יסתכלו שם כי זה לא נוגע להם ולא ליצרם, ואף אותם הגברים הרודפים והשטופים

אשר

סימן כא

חנן

קכט

ברוצה או לא רוצה יבוא ליד מכשלה כי
עיניו ישוטטו לכיוון האיסור כטבע האיש
ורצון יצרו, ובזה היא מביאה לידי הרהורי
עבירה כש"כ לאותם הצדיקים שלא רגילים
במראות אלו הדבר מזיק שבעתיים כש"כ

שבדר"כ הדמויות שם נבחרות בקפידה
להיות הנאות ביותר שבין הבריות,
והמכשלה גדולה

חנ"א ס"ט

סימן כא לשדך זוג חילוני לבל האשה תלך עם נכרי

לכבוד ידי"ן ח.ב.נר"ו
נתיבות שלום וכט"ס

מה ששאלת על בחורה משא"ב שהיו לה
נפילות רבות עם ערבי רח"ל ועדיין
היא בקשר איתו, אך עתה עלה בידך רעיון
לשדך לה בחור יהודי שגם כן אינו שומר
תורה ומצוות, אבל בזה לדעתך אתה מציל
אותה מנכרי, ומאידך כת"ר חושש מלפנ"ע
ומסייע שעל ידו יגרם עבירות בין בני הזוג
החדש של נדות וכריתות. ובקשת חו"ד
הלכתית.

נעשה לו אפוטרופוס להרגיל לו נשים
לניאוף יעו"ש. וכיו"ב פירש ר"ח לא תנאיף
לא תגרם ניאוף יעו"ש, וכ"כ הסמ"ג (לאוין
סימן ק"ג) מלא תנאיף לא תגרם ניאוף
אזהרה לעוקב אחר המנאיף ופירש בערוך
(ערך עקב) הולך על עקיביו להביא לחבירו
נשים לניאוף יעו"ש, וכ"כ הרי מיגא"ש
והמאירי (שם) סמ"ק (ל"ת קנ"ו). וע"ע
בכח"א (בית הנשים כלל קכ"ו סט"ו).

ומדלא פירש"י וסיע' נשים נשואות רק
נשים סתם מוכח דאף בפניות
מיירי, ואע"פ שמצינו כי רוב המפרשים
כתבו אין ניאוף אלא באשת איש (מכילתא
ופסיקתא זוטרותא, רש"י, רמב"ם בסה"מ לאוין
שמ"ז, רא"ש) י"ל עיקרו באשת איש שהוא
היותר מורגל אצל עוברי עבירה אבל בכללו
כל ביאה פסולה היא (אבן עזרא, ספורנו, כתב
והקבלה יתרו פרק כ', גור אריה ואתחנן פ"ה יז,
ר"י אבן שועיב אחרי מות, של"ה ער' קדושה, וכ"ה
בשאר המפרשים).

אכן הדבר לא פשוט כי המסייע ידי עוברי
עבירה ונותן מקום לחוטא לעבור או
שהוא משתדל בשבילו הרי זה בכלל החיוב
דלפנ"ע שהוא מכשיל פנוי ופנויה בלא
קידושין ועוד סתם פניות של ימינו נידות
הם והיא אחת מן העריות, וקימ"ל אזהרה
מפורשת ע"ז בגמרא שבועות (מז). שמעון
בן טרפון אומר אזהרה לעוקב אחר נואף
מנין ת"ל לא תנאיף לא תנאיף. ופירש"י

והוא בק"ו שניאוף שייך במשמוש אברו ביד וברגל בלא אשה (נדה יג.) ואף שלא "תנאיף" ניכר כדרך אסמכתא מ"מ "לא תנאיף" לא כתוב באשה דוקא אלא לא תנאיף סתם כלומר שום ניאוף שבעולם (או"ז ח"א סימן קכ"ד) וכלשון רש"י על הרי"ף (שבת שם). וקרוב גם לענין לא תהנה אף שלמדו לאסור להריח בבשמים שעל הערוה (רמב"ם פהמ"ש סנהדרין פ"ז נד) ופשט הענין כל ערוה. וכמבואר נמי בהרב פערלא בביאורו לרס"ג (לאוין ל"ת צ"ב), וע"ע באלף לך שלמה (יו"ד סימן קצ"ב) דאף בנכרים אסור להיות סרסור יעו"ש, וראיה מובהקת מהירושלמי (תענית פ"א ה"ד) ובמכילתא פ' יתרו דאסור למיגר פרוצות אפי' נוכריות ופנויות לעכו"ם והביאו במשנ"ה (ח"ג סימן קכ"ח) וע"ע במעדנ"י (נדה שם) מה שביאר.

נמצא שאסור להיות סרסור למעשי זנות הכ"נ לכל פריצות בעינים אלו, ואף לשדך בין בני זוג רחוקים מתורה אסור מהא"ט בידוע שיחיו שלא כדרך התורה בטהרת הנישואין וטהרת הנידה, ק"ו לקיים הנישואין ביניהם כגון לעשות שלום בית או לתקן הבעל לחיי אישות תקינים אסור לשום מורה הוראה להכניס ראשו מדלא תנאיף.

והנפ"מ מאזהרה המפורשת הזו שלכאורה תיפוק ליה משום מסייע ידי עוברי עבירה ולפני עיור ולמה לי אזהרה מפורשת לא תנאיף, וי"ל דלא קאי בתרי עברי דנהרא קמ"ל שאפילו לעבריינן אסור מתוך אזהרה

זו וכמבואר בביאור הרב פערלא (שם) אליבא דהסמ"ג והסמ"ק והרס"ג שמנו ענין זה דלא תנאיף בלאוין דלא תנאיף אף בדליכא לאו דלפנ"ע יעו"ש, וכ"ה במענה אליהו (סימן ס"ו) יעו"ש.

א"כ גם ונאמר שכת"ר לא יסדר הזיווג ביניהם היו מסתדרים לזנות לבדם כל אחד בדרכו, ולא שייך ביה איסור לפנ"ע (ע"ז ו: מור"ם בהג"ה קנ"ו) וה"ה שמומרים ועבריינים המה וגם לא שייך בהם מסייע בידי עוברי עבירה (ש"ך סק"ו ושאה"ח) אסור מהא"ט דלאו הוא בפנ"ע. וע"ע בתשו"ן ח"א (סימן תש"ל) ובמשיב דבר (סימן ל"ב) והאריך בזה באוצ"ה (סימן מ"ט ס"ג).

אך לא הבנתי למה השמיטו הרבה מן הפוסקים המקובלים עלינו גמרא זו להלכה בפרט הרי"ף רא"ש ורמב"ם ובכללם הש"ע, מלבד בודדים שמנו זאת במנין הלאוין, וזה שלא מצינו בדברי הרמב"ם כלום במניני המצוות דל"ת, ק"ו שדרכו להעתיק דברי הש"ס, התמיהה שבעתיים.

ואפשר שטענת לפנ"ע ומסייע הוא דין ברור בכל העבירות שבתורה ולא צריך להשתמש באסמכתא דלא תנאיף לא תנאיף, כי הוא כלול בו, ודמאי למה שאסור להריח בבשמים שעל הערוה וכו', ובכ"א אינו חייב מלקות אע"פ שאמרו לא תנאיף לא תהנה אף שסוף דבר אין לוקין מדרשא כמבואר ברמב"ם בפמה"ש (פ"ז דסנהדרין

אשר

סימן כא

חנן

קלא

נ"ד), י"ל הכ"נ לא תנאיף דרשא היא, ועדיף לתפוס דין לפנ"ע שהוא מה"ת לכל השיטות והדעות.

וניכר שלזה כיון המאירי (שבועות שם) שהמסייע ידי עוברי עבירה ונותן מקום לחוטא לעבור או שהוא משתדל בשבילו בכך הרי זה בכלל העונש וחייב בדיני שמים והוא שאמרו אזהרה לעוקב אחר נואף מנין שני' לא תנאף קרי ביה לא תנאיף וכן כל כיוצא בזה יעו"ש. דמשמע שאינו אזהרה גרידא ומצוה בפנ"ע אלא דין מסייע ולפנ"ע ורעיון ניאף נלמד מזה. וגם בחכמת שלמה (אה"ז סימן כ"ב סק"א) הקשה למה השמיטו הפוסקים כן מלבד הסמ"ק וכו', ותירץ כיון דיש אם למקרא ליכא ראייה מזה לעוקב אחרי הנואף רק משום לפנ"ע, ובכ"א נשאר בצ"ע.

ולענ"ד יותר מסתבר משתיקת הראשונים בבנין ההלכה המקובלים עלינו, שאין דין כזה דלא תנאיף אלא לפנ"ע ומסייע בידי עוברי עבירה, ובנדו"ד לשדך בין עבריני התורה לפי האי דכללים ליכא ביה לפנ"ע ומסייע כי גם האיש וגם האשה מומרים ועסוקים בזה מכבר, ואין שום חידוש בידי המכשיל. או שנתפוס שמא עדיין יש בו לפנ"ע כי אם הוא לא יסדר לו ולה הזיווג לא יהא להם בדרך אחרת להתחבר וע"ז ממש אלא עם אחרים ואפשר שיש חידוש ע"י המכשיל, ולהלכה רעיון ראשון עיקר.

אך לרבות עוד כללים רבים בענין זה כגון שמסייע לו ממש בעת העבירה הוא דלפנ"ע אבל באינו מכשיל בידיים כמוסר ע"ז לנכרי או יין לנזיר אלא רק אח"כ אינו בלפנ"ע (עו נה, משנה גיטין סא, ב"ח קס"ט, וע"ע באשר חנן ח"ו-ז' יו"ד סימן ל"ד), א"נ כל היכא למיתלא בהיתר תלינן, ואפשר לתלות שיחזור בתשובה עוד לפני שיחטאו או שיש להורות להם לפחות שישמרו טהרה ותהא מיוחדת לו ואין בו איסור, כך שהוא בספק ולמה לנו לתלות שיעשו באיסור (שביעית פ"ה מ"ח).

וצריך לחשוב מעט כי אותה בחורה שמסתובבת כפרוצה עם נכרי אע"פ דהוא איסור לאו דלא תתחתן בם ולוקה (ע"ז לו: ש"ע ט"ז ס"א) מ"מ שאר העבירות שבידיה פחותות מאשר שתסתובב עם ישראל שיש בו נדות שהוא בכרת וביטול מ"ע של נישואין כי יקח ובאיזה מקום גם איסור קדשה כפי הרמב"ם (אישות פ"א), ולכאורה עדיף להשאיר אותה באיסורא פורתא מאשר איסור גדול יותר.

אלא א"כ נאחזז בתפיסה הלכתית שגם ישראלית לגבי נכרי יש בו משום נידות כדאיתא באשר חנן ח"ח (יו"ד סימן ס"א) שהבאתי כן ממו"ז בעל מנות הלוי בשם ר"י בן שושן ע"פ "טובלת ויושבת בחיקו" וכ"ה במהרש"א (מגילה יג:) פני יהושע (מקראקא ח"ב סימן מ"ד) יערות דבש (ח"א דרוש ג') ועוד. בנוסף איסור לא תתחתן בם דהוא לאו ולוקה, ולפ"ז אין נפ"מ

בשאלה ושניהם חמורים במידה שווה, ובודאי שזה הרע במיעוטו ועדיף להדביק אותה בישראל חילוני מאשר נכרי, ומש"כ בש"ע (אה"ז סימן כ"ו) דכופין להוציא האשה שלא נתקדשה לו, מסתברא שלא במקרה כדין שעלולה להשתמד.

גם ונאמר שאם נתבונן ע"פ ההלכה בלא צדדים אחרים ואיסור עם ישראל חמור טפי מנכרי, עדיין לענ"ד אין שום הגיון להשאיר יהודיה עם נכרי על פני חטא עם ישראל, וההיפך שיש מצווה גדולה להפריש אותה בשביל עתידה שיכולה באיזה זמן לשוב להשי"ת, ואין להתיאש משום נשמה יהודית באיזה מקום שתהא, בפרט שאין בנו הסמכות לתקן העולם, ועדיף ליתן לבורא לעשות כן, משא"כ אחת שהתכוללה בין הנכרים היא בבחינת כאשר אבדתי אבדתי, כדאי לפרוץ ולעשות הכל להשיבה לכל הפחות תחת חסות יהודית.

ובאמת שלנו המורים יש להפעיל את שיקול הדעת וההשקפה שבענין, ולא רק על האשה גרידא במחשבה וחשש שמא תשתמד לגמרי מדתה ותהפוך את הנהגותיה למוסלמית רח"ל כמו שראינו בעו"ה עתידם של ההולכות איתם, אלא שיש להסתכל גם על צאצאיה שתמיד יהיו בחזקת יהודים, ומה עשו הם שאמנם חוטאת ומרשעת.

וע"כ מחובתנו להציל נפשות רבות בלי להסתכל על שאר הדברים האסורים

הנגרמים מכך, בפרט שמומרי דידן לתיאבון הם, ולא גרע מדברי הרמב"ם (שמירת הנפש פ"ד הי"ב) ישראל בעל עבירות להנאת עצמו כגון אוכל נבילות לתיאבון מצוה להצילו ואסור לעמוד על דמו יעו"ש. משמע אף ואם נציל אותו יחזור לסורו ולעבירות שלו אפ"ה שפיר וחובה להציל בלי לעשות חשבונות אם ימשיך לחטוא או לאו.

וע"פ מחשבה של מצוה בהצלת נפשות ושמד רוחני אע"פ שבאיזה מקום יביא לידי מכשול אפשר שאינו בגדר של לפנ"ע כי הולך אחר המחשבה שלא להכשיל אלא להציל היכא דאפשר, ורעיון דומה כתב בשרידי אש (ח"ב סימן ט' עמ' ס"ה) דבמקום שהמכשיל מתכוון לעשות מצוה אין בזה משום לפני עור שטעם האיסור שלא להחזיק ידי עוברי עבירה שע"י הסיוע מרגילים בכך, לפי"ז מצד הסברה במקום שיש לפניו מצוה לעשות אין להמנע ממצוה זו אפילו שיכול לגרום שחברו יעבור עבירה משום שאינו רוצה להחזיק ידי עוברי עבירה אלא לקיים מצוות הבורא יעו"ש.

כמצוינו בסוגיא דומה בש"ע (או"ח קס"ט ס"ב) לא יתן לאכול אלא למי שיוודע בו שיברך, ואילו מור"ם בהג"ה חולק דיש מקילין אם נותן לעני בתורת צדקה יעו"ש. ומקורו מר"י משום דלא מפקעין מצות צדקה בשביל חשש שמא לא יברך, שאין ספק מוציא מידי ודאי צדקה קמ"ל שאם בודאי לא יברך אסור

דלא שייך לייתי עשה דצדקה וידחה לא תעשה דלפנ"ע דכה"ג לא מצותה התורה ליתן לו וגם מצוה הבאה בעבירה (פרמ"ג, מג"א, מחצה"ש, ט"ז ושאר אחרונים).

ולשיטה זו הכ"נ לא מפקעין מצות הצלת נפשות משמד רוחני מיהדות לאיסלאם בשביל חשש שמא יעברו על איסורי נדות כל העת ואפשר שיחזרו בתשובה או שאפשר להשפיע עליהם שישמרו טהרה לכל הפחות אף קודם הנישואין, ולפ"ז הוי נמי בספק לעומת ודאי הצלה שהיא מה"ת.

וזה לרבות שיטת הב"ח שהביאו הפרמ"ג דמשמע אף שידוע שלא יברך משום שהוא ע"ה לא יבטל מצות צדקה קמ"ל דוקא בע"ה שהוא עושה לא מחמת רשעות הכ"נ בימינו שנאחזו ברוב הרחוקים מדת שלא יודעים ולא מבינים חומרת איסור נדה וקידושין נתפוס מעשיהם כשגגה או אף אנוסים באיזה ענין ולא מחמת רשעות, כדאיתא ברמב"ם (ממרים פ"ג ה"ג) לגבי הקראים דחשיבי כאנוסים ותינוקות שנשבו.

ואף שבכמה מקומות איני אוחז בהלכה כן, בפרט שבימינו הכל גלוי לפניהם ואינן שבוים, מ"מ ידוע שהעם המסורתי והרחוק מדת מבין חומרת נדה דוקא בימיה המלוכלכים בלא קשר למקוה טהרה, או שבדר"כ רוב הידיעה בשטח הדת הינו שבת ושאר המצוות המפורסמות יותר, אבל הקשור לטהרה בעיניהם שייך אך ורק

לנשואים, ואף בדעתם שאסור לאשה רווקה לטבול במקוה, ומאידך לא רואים שום בעיה הלכתית בטומאתן בנדות מהא"ט ומשייכים הענין לנשואות בלבד, ואין בורות גדולה מזו. בנוסף לדברי החזו"א (יו"ד סימן ב' אות כ"ח) שמביא ביאור אחר לחילונים של ימינו.

ואפילו שאין זה כפשט הש"ע דהוא לא ס"ל שאין לפנ"ע במקום מצוות צדקה, ואף בב"י טען על מקור הענין ה"ר יונה שאין דבריו נראים דהא ליתן לשמש נמי מצוה הוא ואפילו הכי לא יתן לו אלא א"כ יודע שנטל ידיו יעו"ש. והרבה השיבו ע"ד דשמש אין בו מצוות צדקה וחייב לפרנסו ושאינו מאחר שאינו חייב לו שהיא מצוות צדקה (שרידי אש ח"ב סימן ט) ויש שחילקו בין הברכה לנטילת ידיים, בידוע שלא נטל ידיו אם נתן לתוך פיו או לידו כדי לאוכלו עובר משום לפנ"ע אבל במי שאינו יודע בו אם יברך או לאו בשעה שנותן לו אינו עובר כלום דמה לו לעשות שאינו מברך אח"כ (ב"ח). וע"ע בשרידי אש (שם) שהאריך בדברי הב"ח דיש הבדל בין להמציא לו איסור לבין הברכה יעו"ש.

בכ"א הלכה למעשה יש הרבה צירופים וצדדים להתיר בנדו"ד ואף מצוה להציל משמד בטוח שתתאסלם רק שיוכיח אותם לכל הפחות לשמור טהרת נידה, וכן עיקר.

חנ"א ס"ט

סימן כב להשכיר דירה לזוג שאינו נשוי

לכבוד ר' א.נ. נר"ו
בת-ים שלום וכט"ס
מה ששאלת אם מותר להשכיר את הדירה
שלך לזוג שאינו נשוי ורחוק מתורה
ומצוות או שמא יש בו איסור לפנ"ע
ומחזיק בידי עוברי עבירה שהדירה גופא
תשמש להם מקום לעבירות.

א"נ דמסייע ליכא כי המה מומרים לדבר
הזה, ועל הכל ששכירות דירה לבעלי
עבירה לא דמי למאכיל איסור בידיים או
שדין המסייע דוקא בגוף הדבר שנותן
לחבירו שיעשה בו האיסור, וסתם דירה היא
חלל ולא שימוש בגוף המקום, וע"ע באורך
כל השיטות והפלפולים בסוגיא במש"כ
באשר חנן ח"ו-ז (יו"ד סימן ל"ד).

לפענ"ד אין מקום להחמיר במידה ולא
מצאתם שוכרים אחרים בקלות או
בהפסד ממון, כי היכא דלא קאי בתרי עברי
דנהרא אפי' איסורא דרבנן ליכא משום
לפנ"ע (ע"ז ו: וכ"כ הרא"ש והתוס' והמרדכי
מור"ם בהג"ה יו"ד קנ"א ס"א) ואע"פ שהנותר
הוא איסורא דמסייע בידי עוברי עבירה
ודרבנן הוא דכל שאנו גורמין לו לעשות
איסור או להרבות באיסור (תוס' שבת ג.
ריטב"א ע"ז שם) מ"מ לרבות שהוא מחלוקת
ראשונים, והלכה שאין חילוק ומסייע בזה
(מור"ם בהג"ה שם) י"א דכ"ע מודים שבמומר
וגוי אין חייבים להפרישו (ש"ך סק"ו ושאה"ח).

ובאמת שאין הבדל בין זוג נשוי ללא נשוי
כל העת ואינם שומרים טהרה כי
שניהם גרועים ובעייתים, כך שכל הרעש
שכת"ר עושה ע"ז שאינם נשואים לא
הבנתי תלונתו, מ"מ הלכה למעשה אפשר
להתיר בכל כה"ג, רק שאם הבנין הוא דתי
או השכונה דתית אין להשכיר לזוגות כאלו
והדומים להם כי הוא גם פוגע בשאר הכלל
ברוחניות ומפריע את שלוות השבת
והצניעות ומסתבך באיסורים אחרים של בין
אדם לחבירו וכיו"ב.

הכ"נ בנדו"ד שיש עוד הרבה מקומות
שהזוג יכולים להשכיר ליכא לפנ"ע,

חנ"א ס"ט

סימן כד לפני עיור במידת הכעס

לכבוד ידי"ן הרה"ג נ.א. נר"ו
בת-ים שלו וכט"ס
ומה ששאלת אם מותר להכעיס בכוונה

תחילה את חבירו בכל מיני קינטורים
ומילים לצורך משחק או אפילו לרצינות
בדו"ע לו מלכתחלה שהוא יבוא לידי כעס.

ברור אצלי שזה איסור גמור של לפנ"ע כי סוף דבר הוא מביא את חבריו לידי נסיון או מכשלה של ממש בעבירות של מידות אסורות לא שנא במכשול בפועל כמושיט יין לנזיר או מכשול בדיבור של הצעה רעה או ציווי, ולא גרע ממש"כ הרמב"ם (מרוצח פי"ב הי"ד) מהמשיא עצה שאינה הוגנת או שחזיק ידי עוברי עבירה שהוא עיור ואינו רואה דרך האמת מפני תאות לבו הרי זה עובר בלא תעשה וכו' יעו"ש. וע"ז ביאר בקרית מלך (שם) והא דאמר במדרש חסר ויתיר שאינו מכשול ממש אלא שלא תדבר דבר שחבירך נכשל בו נ' דר"ל לאו דוקא מכשול.

ושו"ר ברמב"ם (פהמ"ש תרומות פ"ו מ"ג) המתעהו ומביא לידי מכשול או שצוהו על העבירה או שסייעו עליה באיזה סיוע שהוא אפילו בדיבור מעט נענש בידי שמים כפי ערך מה שעשה בסייעו או בהוקישו את חבריו וכו' אבל עובר הוא על מה שאמר ה' ולפני עיור וכו' אם גרם לעבירה או שעובר על דבר ה' אל תשת ידך עם רשע אם סייע לחוטא וכו' יעו"ש. וכל דבריו היפך הפוסקים האחרונים דס"ל שאין לפנ"ע במילים וציווי או נתינת הצעות אסורות וכמבואר בשד"ח (ח"ב עמ' 143 אות ל"ב) ועיין במש"כ באשר חנן ח"ח (סימן ע"ח).

ועתה אין חולק שעוון המידות הרעות כגון הגאווה הכעס והקנאה עולות על העבירות החמורות שבתורה אע"פ שאין

בהם דברים מפורשים מן המקרא כשאר העבירות בכ"א הם שורש כל העשייה בבחינת דרך ארץ קדמה לתורה כך שהזהירות למכשלה אמורה להיות יותר משאר כל המכשולות, ועוד שהרבה מן המידות הרעות מביאות לידי איסורים חמורים המפורשים בתורה יחד כאחד כידוע בכמה מקומות בש"ס (נדרים כב. שבת קה:) ובזוהר (רעיא מהימנא כ"ג פנחס, תיקונים חמשין ושיתא פט:) והספרים מלאים בזה. ועיין באורך בספר "ארך אפים" שביאר פ"ו סעיפים על גנות הכעס ואספם בעשרות ביטול מצות עשה ועבירות של עשין.

ואף נודע שעוון המידות צריך תשובה לחולים בה כדאיתא ברמב"ם (תשובה פ"ז ה"ג) אל תאמר שאין תשובה אלא מעבירות וכו' אלא כשם שצריך אדם לשוב מאלו כך הוא צריך לחפש בדעות רעות שיש לו ולשוב מן הכעס ומן האיבא ומן הקנאה וכו' הכל צריך לחזור בתשובה, ואלו העונות קשים מאותן שיש בהם מעשה שבזמן שאדם נשקע באלו קשה הוא לפרוש מהם וכו' יעו"ש.

וכבר מצינו למהרח"ו בספר שערי קדושה (ח"א ש"ב) שהמידות הן מוטבעות באדם בנפש השפלה הנקראת יסודית ובנפשו הזו תלויות המדות הטובות והרעות והן כסא ויסוד וכו' אשר בה תלויין תרי"ג מצות התורה ולפיכך אין המדות מכלל התרי"ג מצוות, ואמנם הן הכנות עקריות אל תרי"ג המצוות בקיומן או בביטולם יען

כי אין כח בנפש השכלית לקיים המצות ע"י תרי"ג איברי הגוף אלא באמצעות נפש היסודית וכו' ובזה תבין ענין מה שאמרו רבותינו (שבת קה:) כל הכועס כאלו ע"ז ממש שהיא היותר שקולה ככל תרי"ג המצות, וכן אמרו (סוטה עא.) מי שיש בו גסות הרוח הוא ככופר בעיקר וראוי לגדעו כאשירה ואין עפרו ננער וכו' וכאלה רבות והבן זה מאוד כי להיותם עקרים ויסודות לא נמנו בכלל תרי"ג המצוות התלויות בנפש השכלית ונמצא כי יותר צריך לזהר ממדות רעות יותר מן קיום המצוות עשה ולא תעשה כי בהיותו בעל מדות טובות בנקל יקיים כל המצוות יעו"ש עוד באורך הדברים.

וע"ע בהקדמה לספר הזוהר (הסולם עמ' כ"ב) שהמצוות שבין אדם לחברו הן קודמות למצוות שבין אדם למקום, כי ההשפעה לחברו מביאתהו להשפיע למקום יעו"ש. ובמאמר מתן תורה (אות י"ד) נתן הסברא בזה שאותו חלק התורה הנוהג בין אדם לחבירו הוא היותר מסוגל להביא את האדם למטרה הנרצת, משום שהעבודה במצוות שבין אדם למקום יתב' היא קבועה ומסוימת וכו' וכל שעושה מחמת הרגל כבר אינו מסוגל להביא לו תועלת כנודע, משא"כ חלק המצוות שבין אדם לחבירו הוא בלתי קבוע ובלתי מסויים והתובעים מסבבים אותו בכל אשר יפנה וע"כ סגולתם יותר בטוחה ומטרתם יותר קרובה יעו"ש.

וביותר גינה האר"י ז"ל את מידת הכעס שהוא חמור מאוד משאר העבירות

כמ"ש בספר הליקוטים למהרח"ו (וזאת הברכה פי"א) בזה"ל: בענין הכעס היה מורי מקפיד מאוד יותר משאר העבירות ואמר כי שאר העבירות אינם מחליפים הנשמה כמו הכעס והענין כי כאשר יכעס האדם מסתלק ממנו הנשמה אשר בו ותכנס בו נפש מצד החיצונים ולטעם זה כל הכועס חכמתו מסתלקת ממנו ואף אם יהיה חכם גדול וחסיד גדול ומי לנו גדול ממשה וכו' ושאר העבירות אינם טורפים ועוקרים את הנפש רק פוגמים אותה וכו' וצריך לזהר אפילו בשום כעס יעו"ש. וע"ע בשער רוח הקדוש (דף ח:).

וניכר שיסוד עוון זה לא שייך לאותם הדעות בלפנ"ע מה"ת הוא בדוקא בעבירות דאוריתא כי מהאמור חומרת המידות הרעות עולות על כלל האיסורים מה"ת כך שאין נפ"מ, א"נ שלגאווה והכעס מסתבר שיש מקור מה"ת "פן תשכח" כי כל המידות האלו מביאים לידי שכחת המקום וחכמתו מסתלקת ממנו וכמו שרמז בזה הסמ"ק (סימן כ"ב), ולכל הפחות הוא בלפנ"ע מדרבנן כי אין מקרא מפורש, ובכלל ויש דעות שאף איסור מדרבנן הלפנ"ע שלו הוא מה"ת אע"פ שלמעשה זה אינו מסתבר וכמ"ש בשד"ח (ח"ה עמ' 341 סימן ל"ח).

א"נ ואותו רעיון דתרי עברא דנהרא נמי לא שייך בהכי כי אי אפשר לצפות שאם פלוני לא יביא אותו למידת הגאווה או הכעס אז חייב שאחר יביאו לזה או שהאיש הוא כזה, וז"א כי הוא ענין במידות ואפשר

שרק ע"י איש מסויים ומילים מסוימות יבוא הנכשל לידי גאווה או כעס.

ואולי יש להסתכל על הדין בספק לפנ"ע ולקולא כדאיתא בט"ז (יו"ד קנ"א סק"א), כי אם הוא כבר טבוע במידת הגאווה או הכעס אז כל ענין וזמן יבוא לידי מידה זו, כך שודאי הוא יכשל ממקומות אחרים, והוא מומר לכך ונופל גם הענין דמסייע, אם כן על מה להיתפס כעת על המכשיל וזה תרי עברא דנהרא, ועוד בסתם אדם נראה שלא בטוח שהוא יבוא לידי גאווה או כעס וההיפך שמא זה יהא לו לטובה או לא לאיסור ולא גרע ממכירת פרה בשביעית שמותר כי שמא היא לשחיטה (ע"ז טו.).

ועוד שאין האיסור לפנינו שנאמר שנותן האיסור ככוס יין לנזיר אלא הוא בדרך אגב והאיש אח"כ הוא זה שמשכיל זאת לאיסור כי סוף דבר המכשיל לא נתן לו חפצא דאיסורא אלא של היתר והוא זה שהצמיח האיסור וכמבואר בחת"ס (יו"ד סימן י"ט) וכמו שהארכתי באשר חנן ח"ו-ד' (סימן ל"ד) וע"ע בשבה"ל ח"ה (סימן מ"א), ע"כ ק"ק לקבוע שיש דין לפנ"ע במידות.

וע"פ דברינו ניתן להבין הגמ' (קידושין לב.) דרב הונא קרע שיראי באנפי רבה

בריה ואמר איזול אחזי אי רתח אי לא רתח, ודלמא רתח, וקעבר אלפנ"ע לא תתן מכשול יעו"ש. קמ"ל שכל עיקר הקפידא בלפנ"ע שעלול ע"י הכעס לומר לאביו דבר הפוגם בכבודו אבל לא נזכר דבר על לפנ"ע

במידת הכעס עצמו, ולכאורה אין ענין כזה של לפנ"ע במידות, והובה"ד גם בתורה לשמה (סימן ש"ע) והסיק עפ"ז שאין לפנ"ע במידות יעו"ש. וכיו"ב מבואר באורחות צדיקים (ערך כעס) שהכעס גורם עזות לאדם וכו' כשתרצה להתחבר עם אדם הכעיסהו ואם יודה לך האמת בשעת כעסו התחבר לו ואם לאו עזוב אותו יעו"ש. ולכאורה מהכא מותר למשוך האיש ליפול במידת הכעס ע"מ להסתכל על דעותיו.

ואפשר לדחות שבש"ס ניכר שזה לצורך הן לגבי שכבוד אב ואם לא משל בן ומותר לכעוס להציל את שלו, וכמו שת"ח נוקם ונוטר כנחש והוא שני מידות ממקצת של כעס וגאווה (יומא כג.) וכדאיתא במגן אבות לרשב"ץ (אבות פ"ה) שהחסיד רשאי לכעוס אך שיכעוס בקושי ויתרצה מיד יע"ש. א"נ שלהציל עצמו מלהתחבר לרשע ודאי שמותר להכשיל אחר בכעס כי הוא קודם לנפשו, כך שלא ברור שיש היתר להכשיל את חברו בגאווה או בכעס בסתם ללא תמורה ודעת, ולא גרע ממה שמותר לשקר לצורך השלום או הפסד וכיו"ב ואין כאן השחתה של מידות כי פעמים השקר הוא האמת וכמ"ש בכמה דוכתי, וע"ע באשר חנן ח"ח (סימן כ"א).

ובברכ"י (יו"ד ר"מ סי"ג) זכר דברי הגמרא הזו לענין אחר ונתן דעתו למודע"י דאי רתח הוא עון כעס דשקול כע"ז ואיכא לפני ומאי אהני דמחל ליקריה סוף סוף מרתח קרתח ונלכד בעון כעס,

וי"ל דקי"ל לרב הונא דרבה בריה אף כופה, ולא ילכד בסוג הכעס שאמרו ז"ל דשקול כעכו"ם רק אפשר דרתח כל שהוא וכו' באופן דלית ביה משום עון הכעס וכו' יעו"ש. ומדבריו נמצא שיש לפנ"ע במידות רק שלא הבנתי החילוק בין כעס מעט להרבה.

ונראה ליישב דבריו מהגמ' בשבת (קה:): כעס המביא לידי שבירת דברים הוא הכעס הגדול הקרוב לע"ז משא"כ ע"פ הזוהר (שם) והרמב"ם (דעות פ"ב ה"ג) דמשמע כל כעס אסור וקרוב לידי ע"ז, למעט שיש כעס מועט ומותר רק שראוי להתרחק ממנו עד הקצה האחר וכגון כעס שראוי לכעוס עליו וכיו"ב להשיב למוטב, א"כ אפשר להבין שלהכשיל בכעס מועט או כעס מוצדק אע"פ שהוא ג"כ גנאי מ"מ אינו במידת האיסור ואין בו לפנ"ע משא"כ בכעס גדול שחייב להתרחק ממנו אסור בלפנ"ע, ואם רק לשחוק איתו או בסתם לקנטר ע"מ שחבירו יכעס אפילו מעט לכאורה הוא עוון גדול אף להחטיאו רק בזה.

גם הרב פלא יועץ (ערך דיבור) מפורש כתב כן האומר שבחו של אדם בפניו באופן שיכול להיות גורם לו שיגיס דעתו במקום מצוה עבירה היא בידו שעובר על ולפנ"ע יעו"ש. ועוד (שם ערך שבח) אמרו רז"ל אומרים מקצת שבחו של אדם וכו' והטעם שאין אומרים כולו בפניו נראה דהיינו כדי שלא תזוח דעתו ולא ירום לבבו וכו'.

ומאחר שהמחטיא את חבירו הוא יותר רע מההורגו ראוי לזוהר מאוד שלא להחטיאו בחטא החמור של הגאווה וכו' ותאבד נפשו ח"ו יעו"ש. וע"ע ביעלזו חסידים (עמ' חי). וכ"ה בספר החפץ חיים (סימן י"א אות ע"ב) הלוכש בגדים נאים כדי שיקנאו בהם בני אדם אסור כי גורם שאחרים יקנאו בו ואיכא משום לפנ"ע יעו"ש.

ויש קצת להבין ולחלק בדברי הרב פלא יועץ שבדוקא לומר מקצת שבחו של אדם מותר אבל הרבה אסור מהאי טעמא ומשמע במקום חיוב של כבודם של ת"ח אין איסור אף אם יבוא מעט לגסות הדעת כי לכך אנו מצווים מה"ת.

וכמו שמבואר בשער המצוות למהר"ו (פרשת קדושים) פעם הייתי מהלך בדרך עם מורי זלה"ה ובא ת"ח והלך לפניו במתכוין וכראות מורי זלה"ה זה אף הוא מתכוין היה תמיד ללכת אחריו אף אחר שהת"ח הלך לצד אחר ואמרתי לו כי ח"ו נראה כנותן מכשול לפני עיור כי אותו ת"ח לא היה מכיר ערך מורי זלה"ה, והשיב לי כי כיון שהת"ח היה מתכבד בזה היה הוא מחוייב לחלוק לו כבוד ולעשות רצונו בכך ע"ד הלל הזקן שרץ לפני עני בן טובים ג' מילין כי גם זה בכלל כבוד ת"ח יעו"ש. משמע שכל עיקר המכשלה שהיה לחוש שחלילה לא מתכבד בזה האר"י ז"ל שת"ח אחר הולך לפניו, אבל שהאר"י חש על כבודו של ת"ח והוא זה שהלך לפניו ומסתמא הת"ח יתגאה מעט, מוכח שאין

אשר

סימן כד

חנן

קלט

מכשלה ולפנ"ע במידות אלו כל העת והוא לצורך כבודם של ת"ח.

וכיום ראיתי לגדול ישראל מרן הראי"ה זיע"א במוסר אביך (עמ' עד אות ה') שביאר שיש איסור מכשול לפנ"ע במידות אע"פ ששמע מגברא רבא שאין בזה והוא זיע"א לא ידע טעמו שהרי גם בעצה שאינה הוגנת יש איסור מכשול אלא שבמידות אינו מוכרע כ"כ שאפשר למיתלי בהיתרא דתלינן וי"ל שישתמש בדרכי טובות אבל במי שברור לנו שבהתעוררו לאיזו מידה רעה וישתמש בה ברעתה ה"ז איסור גמור ככל איסורי תורה יעו"ש שהביא ראיות וטענות נוספות.

מוכח שבפועל יש לפנ"ע במידות אך במקום צורך או כגון דתלינן לטובה מותר, וזה כהסברא שהבאנו, וכ"כ הרב מנחת נתן (סימן נ"א) משם השלמת יוסף

משום שלצורך מותר לפעמים לכעוס והכ"נ, והוב"ד בדף על דף (קידושין) ועוד הביא משם הגרי"ס דבמדות אין לפנ"ע ולכך אין למנוע מלכבד את חבריו ואין לחוש שמכשילו בגאווה, ומשמע בגלל שזה דבר טוב לכבד את חבריו אז מותר אבל אין מוכח שיהא מותר להכשילו בגאווה סתם. וכמבואר בספר כוכבי יעקב (ח"ב בהקדמה) שהביא מהגרא"ז מלצר דכל זה מיירי כשהשני עושה מצוה כגון תלמיד המכבד את רבו א"א למחות בו מחמת שיבוא לידי גאווה יעו"ש. וע"ע בספר שלחן ערוך המידות (הלוי עמ' כ"ח).

מכל הנ"ל אסור להכעיס את חבריו בידוע שהוא יבוא לידי כעס גדול אפילו שזה לצורך משחק, והעושה כן לא מסתלק מאיסור לפנ"ע ששייך גם במידות.

חנ"א ס"ט

סימן כד

לכתוב תארים מופרזים לת"ח שמבקש את זה

לכבוד ידידנו הגאון א.ג. שליט"א מח"ס... שלום וכט"ס

ועל הענין שיש איזה ת"ח שמחמת סביבתו המפרגנת לו יתר על מידתו הגדיל עצמו אלפי מונים ממה שהוא באמת עד כדי שמבקש שיכתבו לו מכתבי תהילה ותודה על העזרה הכספית שהוא נותן, אבל

הוא זה שיכתיב את מילות התוארים על עצמו, ושם מהלל את חכמתו עד כדי שכולם כקליפת השום לפניו.

ומה שהסתפקנו יחד אם מותר לעשות לו כן או שראוי לומר לו האמת בפנים שהוא חולה במידת הגאווה והשחצנות ולא

מגיע לו התארים האלו, זאת ועוד שהוא מזיק לעצמו בבחינת לא תעמוד על דם רעך, כי ידוע שכל המרבה לאכול משכרו בעוה"ז משלחן גבוה מנכין לו מזכיותיו לעוה"ב כדאיתא בגמרא (ב"מ קיד:) וכמ"ש בהדיא בפלא יועץ (שבח) משם ספר חסידים שכל מה שאדם נהנה מן הכבוד שמכבדין אותו בעוה"ז כנגד אותה הנאה מנכין לו מזכיותיו ומשכרו לעוה"ב וזהו אפילו למי שראוי לכבוד ונותנים לו הכבוד כש"כ כגון אנן יתמי דיתמי מלאים עוונות וחסרונות וכו' אוי מה תהא עלינו יעו"ש באורך.

ולמעשה הי"ל דלא גרע מסתם מסייע בידי עוברי עבירה או לפנ"ע כשאר האיסורים ק"ו בעוון גסות הרוח שהוא אבי אבות הטומאה ומן העבירות החמורות המאבדות ומכלות הנפש (שע"ת לר"י ש"ג אות ל"ד) ויש שתפסו שהוא מה"ת פן תשכח את ה' אלהיך כי הגאווה משכחת יוצרו (סמ"ק כ"ב, אורחות צדיקים ריש גאווה) והיא תועבה גדולה שנאמר תועבת ה' כל גבה לב יד ליד לא ינקה (משלי פט"ז ה') ומשמע אף במחשבה מבלי להשתרר בפועל נפסד מזה האדם (שע"ת שם).

ואפילו האיש גדול כמשה רבינו לא ינקה המתגאה מדינה של גיהנום ואינו זוכה לתחיית המתים, וכאילו עע"ז, וכופר בעיקר, ובא על כל העריות, ובונה במה, ואפילו בדרך המיצוע אין בו דלא מינה ולא מקצתה, וכל זה כי הוא מתלבש במלבוש המלך הקב"ה (סוטה ד. רמב"ם דעות פ"ב ה"ג)

וכבר אמר החכם תמה אני מי שעבר במעבר השתן והזרע והדם איך יתגאה (אור"ח דין מתגאה אות א', סמ"ק וסיע') ומידה רעה זו מנעה התורה בכוונה אפילו מן הכהן הגדול וע"כ נצטווה שירים את הדשן מעל המזבח הוא בעצמו ובכבודו (כד הקמח).

ואפשר שהמפרגן לחברו ומביאו לידי גאווה אינו בדיוק בלפנ"ע כי הוא אינו במעשים אלא במילי דשבחים וכדאי הוא הפוסקים אע"פ שהם בודדים דס"ל שאין לפנ"ע במילים וציווי (עיין שד"ח ח"ב עמ' 143 אות ל"ב אף שברמב"ם לא נראה כן עיין אש"ח ח"ח סימן ע"ח) א"נ ואין האיסור לפנינו שנאמר שנותן האיסור ככוס יין לנזיר אלא הוא בדרך אגב שמפרגן במותר והאיש אח"כ משכלל זאת לאיסור (אשר חנן ח"ו-ז' סימן ל"ד) ועוד שלא חייב שהאיש ששיבחו אותו יביא עצמו לידי גאווה רצוצה כי שמא אצלו אין זו גאווה אלא כמידת דין וחיוב ולטובה היא, כך שהוא לא גרע ממכירת פרה בשביעית שמותר כי שמא היא לשחיטה (ע"ז טו.) ומשמע היכא דתלינן בהיתר תולים, ואפילו בדבר הרחוק ביותר, ויש לתלות שכל בקשת אותו הרב לתוארים הם לצורך ההיתר שבו כמו שנבאר לקמן.

ובנוסף ראייה מפורשת היא מהש"ס (קידושין לב.) דרב הונא קרע שיראי באנפי רבה בריה ואמר איזול אחזי אי רתח אי לא רתח, ודלמא רתח, וקעבר אלפנ"ע לא תתן מכשול יעו"ש. קמ"ל שכל עיקר הקפידא בלפנ"ע שעלול ע"י הכעס לומר לאביו דבר

הפוגם בכבודו אבל לא נזכר דבר על לפנ"ע במידת הכעס עצמו, והובה"ד בתורה לשמה (סימן ש"ע) והסיק עפ"ז שאין לפנ"ע במידות יעו"ש. וכיו"ב מבואר באורחות צדיקים (ערך כעס) שהכעס גורם עזות לאדם וכו' כשתרצה להתחבר עם אדם הכעיסהו ואם יודה לך האמת בשעת כעסו התחבר לו ואם לאו עזוב אותו יעו"ש. משמע שמותר למשוך האיש ליפול במידת הכעס ע"מ להסתכל על דעותיו.

אבל נראה שאפשר לדחות, שבש"ס ניכר שזה לצורך הן לגבי שכבוד אב ואם לא משל בן ומותר לכעוס להציל את שלו, א"נ שלהציל עצמו מלהתחבר לרשע ודאי שמותר להכשיל אחר בכעס כי הוא קודם לנפשו, כך שלא ברור שיש היתר להכשיל את חבריו בגאווה או בכעס בסתם ללא תמורה ודעת, ולא גרע ממה שמותר לשקר לצורך השלום או הפסד וכיו"ב ואין כאן השחתה של מידות כי פעמים השקר הוא האמת וכמ"ש בכמה דוכתי, וע"ע באשר חנן ח"ח (סימן כ"א).

וידי"ן בספר שלחן ערוך המידות (הלוי עמ' כ"ח) דחה דברי התורה לשמה בדר"א מזה שמותר לכעוס על דבר גדול, ועוד שמחולק בין האדם שלם למי שאינו שלם שחיובו הוא לפעול למצע מידותיו ואם יכעס והסיבה היתה למעלה ממדרגתו והשגתו לא עשה בזה איסור וגם הנביאים היה להם מה לעבוד בתיקון המידות וה"ה י"ל הכא, והוסיף שכ"כ בספר זכר עשה

ובספר יעלזו חסידים (עמ' חי) דאיכא איסור לפנ"ע במידות ושכן משמע בדברי הגר"ח פלאגי' בספר החפץ חיים (סימן י"א אות ע"ב) יעו"ש. ובאמת שיש הרבה מה להתיישב בדבריו אך ממש"כ שמחולק האדם השלם וכו' כבר רמזנו בזה בס"ד שאפשר שלזה הוא גאוה ולאחר לא כך שמידות הם לא ענין חשבוני כשאר ההלכות.

ומצינו בשער המצוות למהרח"ו (פרשת קדושים) פעם הייתי מהלך בדרך עם מורי זלה"ה ובא ת"ח והלך לפניו במתכוין וכראות מורי זלה"ה זה אף הוא מתכוין היה תמיד ללכת אחריו אף אחר שהת"ח הלך לצד אחר ואמרתי לו כי ח"ו נראה כנותן מכשול לפני עיור כי אותו ת"ח לא היה מכיר ערך מורי זלה"ה, והשיב לי כי כיון שהת"ח היה מתכבד בזה היה הוא מחוייב לחלוק לו כבוד ולעשות רצונו בכך ע"ד הלל הזקן שרץ לפני עני בן טובים ג' מילין כי גם זה בכלל כבוד ת"ח יעו"ש. משמע שכל עיקר המכשלה שהיה לחוש שחלילה לא מתכבד בזה האר"י ז"ל שת"ח אחר הולך לפניו, אבל שהאר"י חש על כבודו של ת"ח והוא זה שהלך לפניו ומסתמא הת"ח יתגאה מעט ע"ז שהאר"י אחריו ונותן לו כבוד מוכח שאין מכשלה ולפנ"ע במידות אלו כל העת והוא לצורך כבודם של ת"ח.

וכיום ראיתי למרן הראי"ה זיע"א במוסר אביך (עמ' עד אות ה') שכתב שיש איסור מכשול לפנ"ע במידות אע"פ ששמע

יאמרו שאינו בר סמכא שהנה כתבו עליו כשאר העם.

ורעיון כזה אינו בא מן הגאון אלא בבחינת שלא לשמה יבוא לשמה וכמבואר במקנה (הקדמה לקידושין) שהרודף אחר הכבוד בשביל כבוד עצמו ע"ז נאמר תועבת ה' כל גבה לב אבל הרוצה להתכבד בעיני הבריות בכדי שיהיו דבריו נשמעים להורות לעם ה' התורה והמצוות להנהיגם בדרך הישר הרי שתחילתו אינו לשמה ממש מ"מ סוף סוף מחשבתו לשם ה' וזה שאמרו שילמוד שלא לשמה באופן זה שמתוך שלא לשמה יבוא לשמה יעו"ש. והוא בעיני אותו שמינית שבגאון שיכול להשתמש בו, וע"ע בכד הקמח לרבי חיים בן אשר (ע' גאון) שביאר שאין מידת השפלות שנצטוונו בה שינבל עצמו בענינים הראויים או שיבזוהו בני אדם ולא יחוש עליהם כי האדם החביב שנברא בצלם אלהים ראוי הוא שיחוש על כבוד עצמו ועל מעלת נפשו השכלית וכש"כ אם הוא ת"ח שהוא צריך לחוס על כבוד תורתו ואם מבזין אותו והוא מוחל בלתי אם יפייסוהו הרי הוא מבזה את התורה ומחלל אותה.

וא"כ צריך הרבה להקפיד ע"ז ולשמור על כבודם של ת"ח, וכמו שאמרו שת"ח ונביאים צריכים להיות עשירים כי סתם אצל העני לא מתקבלת שמועה שחכמת המסכן בזויה ודבריו אינם נשמעים (קהלת ט טז) הכ"נ חכמת הת"ח שאינם מוכרים ואינם מלאים בתוארי כבוד בעו"ה בדרכי בזויה ואינה נחשבת, וכמבואר כ"ז באשר

מגברא רבא שאין בזה והוא זיע"א לא ידע טעמו שהרי גם בעצה שאינה הוגנת יש איסור מכשול אלא שבמידות אינו מוכרע כ"כ שאפשר למיתלי בהיתרא דתלינן וי"ל שישתמש בדרכי טובות אבל במי שברור לנו שבהתעוררו לאיזו מידה רעה וישתמש בה ברעתה ה"ז איסור גמור ככל איסורי תורה יעו"ש שהביא ראיות וטענות נוספות. וע"ע בפלא יועץ (דבור). מוכח שהקו של המלך בירושלים הוא שבפועל יש לפנ"ע במידות אך במקום צורך או כגון דתלינן לטובה מותר, וזה כהסברא שהבאנו בתחילת המאמר, וכמ"ש בדף על דף (קידושין שם) לשם מצוה מותר כגון כבוד ת"ח אבל להכשילו בסתם אסור וכמבואר בספר כוכבי יעקב (ח"ב בהקדמה) שהביא מהגרא"ז מלצר דכל זה מיירי כשהשני עושה מצוה כגון תלמיד המכבד את רבו א"א למחות בו מחמת שיבוא לידי גאון.

ועתה אע"פ שמידי ספיקא לא נפקא כדאי הוא לתפוס היתר השבח לצורך ואין למשבח להסתכל אם יכשל חברו הת"ח בגאווה וגסות הרוח, וההיפך כי בכמה מקומות ביארתי שאסור לאיש להפחית ערכו של ת"ח המפורסם שרגילים העם לכנותו בתארי כבוד ע"י שימעט על שמו, כגון אם העולם קוראים לו הגאון או הרה"ג והוא מפרסם את שמו באות ר' בלבד בעיני הוא בזיון והלבנת פנים, ומה גם דאפשר שפגע אצל רבים את שמו הטוב עד שלא ישמעו ויקבלו ממנו הוראות בהלכה, כי

חנן ח"ו-ז' (יו"ד סימן ל"ו) ח"ח (יו"ד סימן מ"ו).

וכדאי לציין דברי החפץ חיים (כלל ה' אות ד') סוברים אנשי העיר שהוא חכם בתורה והוא אמר עליו שאיננו חכם כ"כ רק מעט הוא יודע בתורה וע"י נתמעט מדרגתו בעיניהם, בודאי הוא בכלל עון לשון הרע, ואפילו הוא אמת, כיון שכוונתו ללא תועלת רק להשפיל את חבריו ממדרגתו לפני השומעים, כי ע"י זה באיזה מצב שהוא עומד יוכל להסבב לו לבסוף היזק או על כל פנים צער מזה.

ואיך שיהא בנדו"ד כפי שהבנתי באותו האיש המוגדר כת"ח שמבקש כבוד בצורה יוצאת דופן ואינו נורמלי אף לגאים ביותר כי הוא זה שאומר לכולם איך לכתוב עליו תארים ושם הוא מפריז על מידתו ולא ע"ז דברנו ובטח שזו מכשלה גדולה, אבל חשבתי מעט יותר שאין כבר מה להכשיל אותו כי אולי הוא טבוע מכבר במידות רעות או שהוא חולה בנפשו, ואם הוא אכן בריא בנפשו אז לכל הפחות הוא עשיית

חסד עם מסכן השבוי וכבול יתר על המידה בעבירת הגאווה וכדאי הוא "לשמח" אותו כפי רצונו ולפרגן יתר על מידתו ואולי מצווה היא להשלים חסרונו כאביון (כתובות סז, רמב"ם מתנות עניים פ"ז ה"ג).

בפרט שאפשר שלשיטתו או מקומו הוא אינו גס רוח, וכך יש כאלו שרגילים בזה, והוא אינו מכיר עיוותו וזה תלוי במקומות וזמנים, וכמ"ש בתש"ן ח"א (סימן תק"ל) אחר שהביא דברי מהר"ו "אף שזהו שטות והבל בכבוד מדומה ובמקום שלא מגיע לו מצות התורה לכבדו בכבוד שרוצה אף שמפליג ומגזים בכבוד שדורש וכו', כבוד שאדם מקבל בעולם הזה מנכין לו מחיי נצח כשדורש יותר ממה שמגיע לו מנכין הרבה מאוד ח"ו ואעפ"כ זה אינו פוטר את הציבור אפילו ת"ח לכבדו כרצונו וחייבים ליהדר שלא לפגום בכבודו כמלא נימא ואם רק נהנה מהכבוד מצוה ליתן לו" יעו"ש. ובאיזה מקום הארכנו יותר בזה.

חנ"א ס"ט

סימן כה

זיכוי הרבים שאשתו לא מסכימה לכך

והלכה לבע"ה בשעות הערב, אך כעת האשה התעוררה עליך להפסיק עם זה בכדי שתעזור לה עם הילדים בבית, ושאלת אם יש חיוב לשמוע לה.

לכבוד ידי"ן הרב א.נ. נר"ו
בת-ים שלום וכט"ס
מה שבקשת חו"ד שהינך עוסק בזיכוי הרבים של שיעורי תורה לחיזוק

למפורסם בש"ס ופוסקים אין צריך להביא ראיה, אודות גודל זיכוי הרבים, לפזר בעם דעת עליון בהלכה ובאגדה, ק"ו בזמנינו שהעם צמא לד"ת החובה שבעתים, ולהאמין באמונת חכמים שאין חטא בא על ידו (יומא פז). ומקבל שפע הטוב גם בעוה"ז (פתיחה כוללת לפרמ"ג ח"ד ח', תיבת גמא פ' פינחס) והוא הראשון שבצדיקים כמידת שמואל הנביא, וזכותו גדולה אף יותר מגדולי הדור ולשכת הגזית (או"ח במדבר בלק פכ"ד) ק"ו ת"ח שמחזיר העם בתשובה בתוכחתו לעזוב דרך רשע ולשוב לעבדו זה שקול כנגד מצות ידיעת התורה שנדחת מפניה (ש"ע הרב ת"ת פ"ד ס"ד) ולפענ"ד הוא בבחינת מחיה המתים, ולא גרע ממציל נפש אחת מישראל שקיים עולם מלא, וניכר ששכרו גדול מכולם.

ונראה שיש חיוב לכל מי שהגיע שעתו וכוותו לזכות הרבים, והיא אזהרה מרבי מאיר שהלומד תורה ואינו מלמדה זה הוא דבר ה' בזה (סנהדרין צט). והוא גם בבחינת מעשר זמן (אגרו"מ אה"ז ח"ד סימן כ"ו סק"ד) ונ"ל שאסור לו לכבוש עצמו דלא גרע מעצומים כל הרוגיה זה ת"ח שהגיע להוראה ואינו מורה (סוטה כב). הכ"נ משהגיע לזכות ואינו מזכה, ודוקא שהגיע לכך שאם יצא קודם בישולו הזיק לעצמו משום כשיגיע עת הפירות הבשלים יתברר שהפרחים קמלו ויבשו, ופירות אין לו (ליקוטי מרן הראי"ה ח"ב עמ' 29).

ומה מצאנו בספר הקנה על הפסוק (דברים לב כט) והוב"ד בבן פורת יוסף (הקדמה)

"לו חכמו ישכילו זאת וגו' גם שלמד כל הש"ס וספרא וספרי לא נקרא חכם רק למדן, כי אם כשלומד כדי להשפיע מן החכמה הזאת זה נקרא חכם וז"ש לו חכמו ישכילו זאת" יעו"ש. והביאו גם בצפנת פענח (פרשת תרומה) והסביר דבריו ע"פ הקבלה יעו"ש. והוא דבר מבהיל.

ומאידך קימ"ל האוהב את אשתו כגופו והמכבדה יותר מגופו וכו' עליו הכתוב אומר וידעת כי שלום אהלך (יבמות סב:) וניכר שלשון הבריתא כחסידות בעלמא שימחול על כבודו נגדה, ועפ"ז ק"ק מנין לרמב"ם (פט"ו מאישות הי"ט) שהוא ציווי חכמים שיהא אדם מכבד את אשתו יותר מגופו ואוהבה כגופו ואם יש לו ממון הרבה יעשה בטובתה כפי הממון, ולא יטיל עליה אימה יתירה.

ונ"ל שהכבוד של האיש באשתו דוקא בהתחייבות שלו כלפיה לצרכי גוף וממון וכמבואר בבאר שבע (כריתות כח). ק"ו בענין הדדי כמו לעזור לאשה בבית ובגידול הבנים להמעיט ממנה העול וכה"ג בבחינת לא תרדה בו בפרך (בהר כ"ה מ"ג), והוא לא גרע מחיוב שלו לרפאותה ושלא תיפול למשכב מהקושי כמו להקדים תרופה, ואפשר שבימינו הוא עדיף אצלה מכסף וזהב.

וחלק מזה הוא גם לשמוע בעצת אשתו, שהוא ענין גדול בפ"ע, אבל לא מתוך יראה וחיוב כבן לאביו ואשה לבעלה, אלא רק מתוך שלום בית או להרים את

אשר

סימן כו

חנן

קמה

כבודה שתרגיש חשובה, וכמו שאמרו איתתך גוצא גחין ולחוש לה (ב"מ נט.), אבל יש להבדיל בין צרכי הבית והעולם שזה חלקה ושטחה משא"כ בצרכי שמים שאין לחלוק לה כבוד ולשמוע בקולה, וע"ז אמרו ההולך בעצת אשתו נופל בגיהנום (שם) וע"ע במש"כ המאירי (שם).

א"כ התשובה ברורה מאליה שזיכוי הרבים הוא חלק מצרכי שמים שלכאורה אין הבעל צריך לשמוע בקול אשתו לותר ע"ז, והוא ק"ו משלא חייב לשמוע בקול אביו בצרכי שמים (ש"ע יו"ד ר"מ סט"ו), רק שבמקרה דידן יש להציע לעשות כן בנועם ולהסביר לה על חשיבות זיכוי הרבים ושהבעל יתן דעתו עליה בשעות אחרות.

והעיקר שלא יצא למצוה מתוך קטטה, שמסתמא גם לא יהא לו שלום

בית ותעשה לו בעיות בחיי אישות (ספר חסידים תקס"ג) והוא לא ישמור על הקדושה ויפסיד בירא"ש, ואף אפשר שהדבר מסוכן שדמעתה מצויה והפורענות ממהרת לבוא (ב"מ שם) שאפילו בדברי תורה יש קפידא כדאיתא דרב רחומי שהגיע באיחור לביתו מהת"ת ונפטר (כתובות סב:). מ"מ המעשה שם קצת שונה ומתוך כך לא צריך לאסור במקרה דידן מחשש זה, אך ודאי שיש לזוהר ולהשתדל לרצותה בדברים אחרים כמה שאפשר, אבל לא יכנע וגם לא יתן לה הזדמנות להשתלט עליו בתחום זה ובשאר ענינים רוחניים, כי העיקר בעוה"ז לעשות רצון ה' וזו גם זכותה, מ"מ כדאי לערב בזה רב גדול שמקבלת ממנו תוכחה ומוסר שיסדר ביניהם.

חנ"א ס"ט

סימן כו

רוצה לילך לשיעור תורה ואשתו לא מסכימה

לכבוד ידי"ן מ.ה. נר"ו

בית שאן שלום וכט"ס

אודות מה ששאלת שהינך חפץ להתקדם בלימוד התורה בקביעת עיתים של שיעור בהלכה בשעות הערב, בכדי להוסיף על הדרשה שבין מנחה לערבית, אבל האשה לא מסכימה ורוצה שאחר תפילת

מנחה וערבית מיד תחזור לבית בשביל לעזור לה בטיפול הילדים ושאר הצרכים.

והנה עסק התורה הוא חיוב מה"ת לכל אחד ביום ובלילה וכפי כוחו ועד יום מותו (רמב"ם ת"ת פ"א, טש"ע יו"ד סימן רמ"ו) וכבר ביארתי במקו"א דאע"פ שהבעל צריך

לכבד את אשתו יותר מגופו (רמב"ם מאישות פט"ו י"ט) י"ל דוקא במחויבות שלו כלפיה בשאר כסות ועונה ושירכה בטובתה בשטח זה דמילי עלמא, אבל בשאר הדברים אינו חייב לכבדה ק"ו שהיא מבקשת ממנו לבטל מצות עשה דת"ת שאינו חייב לשמוע בקולה וע"ז אמרו (ב"מ נט.) שהשומע בעצת אשתו נופל בגיהנום.

וזה התוכחה בימינו ובכך תאכל הארץ שראינו עולם הפוך ממנהג דעת תורה שהנשים הם אלו השולטות בבית ולא רק על עניני הבית וצורתו, אלא גם על ירא"ש שבו, וכבר הרבה מן הנשים קובעות אם הבעל יצא ללמוד או להתפלל, וזה חולי גדול בדורנו שהאשה שולטת על האיש, שעפ"ד תוה"ק יש לגעור בה ולהוציא ממנה ההשתלטות הזו, וכמו שהתבטא הראב"ד (שער הקדושה) "שיגער באשתו פעם ופעמים פן תכביד עולה עליו, וגם תועיל גערותו שלא תתגבר עליו כי אין רעה חולה מרעת האשה כאשר תמשול על בעלה".

ואיני מדבר רק על אותה השתלטות הנשים על הגברים בירא"ש להפסדו, אלא אפילו לטובתו שפעמים האשה צווחת משפילה וכיו"ב את בעלה שהוא מתפלל יחיד או שלא לומד מספיק ונהפכת להיות "הרב" שלו, והיא לא מבינה שהיא מחריבה הדעת יותר ובמקום לתקן רק הורסת, וכל אשה חייבת להכיר את מקומה, וע"ז אמרו לא מדובשו ולא מעוקצו, אמנם איני אומר שהאשה לא צריכה לסייע לו וההיפך כי

ראויה לבנות את בעלה רק שהתלונה שתדע לעשות כן בעדינות וברגיעות המתאימה, ולהתחשב בנסיבות, ולא תבוא עליו בטענות אלא בדרך שרוצה לעזור לו ולסייע לו.

וחלק מזה האשמה מאותם "רבני שלום הבית" שמכרכרים סביב כבוד האשה יתר על מידת האיש, ומפרסמים הבליהם בפני הנשים, ומוסיפים עליהם טיפשות, שכך צריך להיות גם ע"פ דין תורה, וכמו ששמעתי איזה אחד בדרשותיו שאיפה מצינו שהאשה חייבת לכבס ולבשל ולנקות, ומורים ההיפך כי חובה על האיש לעשות לנקות ולבשל בכדי להרבות אהבה ואחוה בבית.

ואלו הדברים מפיהם של ע"ה, ואוריתא מרתחא ליה, החפצים להפוך את סדר ימי בראשית שאותם המלאכות שחייבת לעשותם לבעלה מפיל עליו, וכנראה שמרוב עסקנותו בדברי אגדה כמו שאר הדרשנים שמפיהם מפקים מרגליות שחורות לא טרחו ללמוד את הש"ע (אה"ז סימן פ' ד-ו) באותם המלאכות שעושה לו מחובתה ההלכתית ולא שהוא חייב בהם, כמוזגת לו הכוס ומצעת לו המטה ותתן לו מים לטול ידיו וכיו"ב מטחנת, אופה, מכבסת, מבשלת, ומניקה את בנה ואף נותנת תבן לפני בהמתו.

ק"ו שאינו חייב לשמוע בקולה לבטל ת"ת או תפילה בשביל לעשות לה מלאכות

אשר

סימן כז

חנן

קמז

בריא, ומסתמא גם יזיק ללימוד עצמו כדואג שכל תורתו משפה ולחוץ כי כל זמן השיעור יהא טרוד מכעס ורוגז באשתו, ואף מחסר מקדושת הבעל, וההפסד הוא רב והרווח הוא אפסי, ולכן כדאי לערב את רבך שהוא צד שלישי שיסביר לה על מעלת ת"ת שגם היא זוכה בשכר ששולחת אותך לשיעור ומקבלת באהבה את צער גידול בנים ואחזקת הבית.

שאינו חייב בהם, רק שכל הדברים הם בשטחיות וע"פ הכתובים כי למעשה ראוי לעזור לה לפנים משורת הדין גם עפ"ד תוה"ק ולא גרע מלא תרדה ואהבת לרעך וכיו"ב, כש"כ שבזמנינו רוב הנשים כאוניות מסחר יוצאות גם הן לפרנסת הבית, והקושי שבעתיים, ורובן מתוך שגגה לא כ"כ מבינות את חשיבות עסק התורה וכבוד הבעל וכיו"ב, מ"מ לחייב אותו הוא שיבוש בהלכה.

וברור שצריך להגיע לפשרה הדדית, כי הרוגז והכעס בבית הוא לא

ידיך חנ"א ס"ט

סימן כז

איסור התגמשות רוחנית [הליכה לקולנוע] בשביל שלום בית

לא ידעתי מנין לחכם המצאה גרועה זו להתיר איסורים חמורים מה"ת ומדרכנן של מראות אסורות הרהורים רעים ועל הכל חילול השם הנורא שאברך בן תורה מסתובב במקומות אלו והכל בכדי שאולי יביא שלום בית, הלא כל בר דעת מבין ששום פתרון הדומה להגמשות זו לא יביא שהאשה תחזור בה ותשוב לרוחניות אלא רק שהיא תרצה לעזור לעצמה, וכל הליכה לסרט ושאר מרעין בישין זו הצגה לכמה ימים שלא יביא פתרון לכולם וההיפך כי לא תפסיק ותרצה עוד דברים בבחינת משביעו רעב.

לכבוד ... נר"ו
מרכז הארץ
מה ששאל לחו"ד באשת איש חרדית שחל אצלה הידרדרות רוחנית ה"י, דבר זה מתבטא בצניעות ובשאר הנהגות שומרי תו"מ, והבעל אברך בן תורה הסובל מזה ובכך נחלש שלום ביתם מהויכוחים על רוח הבית ושמירת הבנים לתורה, ולכך אמר "רב" אחד לאותו האברך ליקח את אשתו לקולנוע שיש בו סרטים בעייתיים ולשאר מקומות שנפשו של אדם מתאוה להן, וה"ה שיתגמש לשאר דרישות אשתו על מנת להשכין שלום ביניהם, אי שפיר עביר.

והנה בקש שלום ורדפהו דאוריתא היא דאפילו בשעת מלחמה צוה ית' להקדים שלום ואף מנאה הסמ"ג במצוות עשה (חרדים עשין פ"ד) ק"ו שלום בין איש לאשתו כעבודא דר' מאיר ור"י בן בבא (ירושלמי סוטה א ד) ושמתתא לאין סוף, וידעתי רבים ואף מן החכמים שאוחזים בציווי הקב"ה למחות שמו הגדול שנכתב בקדושה על המים ע"מ לשים שלום בין איש לאשתו (סוכה נג: נדרים סו: מכות יא.) ולכאורה מצינו במקום שיש אפילו איסור מה"ת וחלילה זלזול בכבוד ה' בכ"א מותר בשביל השלום, י"ל הכ"נ לשאר העבירות דהעקיר השלום.

אבל דעת השכל הישר קשה לקבל זאת לשאר הענינים וחטא הסוטה חדא היא, ומסתברא דיסוד מסוים ומפורש הוא משמיא ותו לא כגזירת הכתוב וכמבואר גם בתשב"ץ (ח"א ב') כש"כ סוטה שהבעל לא ניזוק, ומכאן להקיש שמותר לאיש עצמו לחטוא ולשבש נפשו ונשמתו בשביל מצוות השלום עם אשתו, ז"א והלא כבוד אב ואם חמור יותר ובכ"א כבוד ה' עיקר (ש"ע יו"ד ר"מ סט"ו) וכעין זה כתב בחת"ס (חו"מ סימן ק"ץ) שכל המצוות נדחות מפני חטא הרהורי עבירה יעו"ש. וע"ע בחסידים (מרגליות שצ"ג) ובשד"ח (ח"ז עמ' 424).

ולפענ"ד הוא גרע טפי משהיא בעלת עבירה של מורדת ועוברת על דת יהודית ולא מזיקה לבעלה ישירות ובכ"א מצוה עליו לגרשה בלא להתייחס לשלום

בית ק"ו בעבירות התלויות בבעל כדין עוברת על דת משה שמגרשה בלא התראה, או מי שלא נבנה מאשתו ומבטל מצוות עשה שיכול לגרשה בלא להתייחס לדין השלום כש"כ בעובר על לא תעשה שחמור מעשה.

ומפורש תימצי ברב האי גאון והוב"ד ברשב"א (תתנ"ד) רא"ש (נדרים פ"ג) ושאר הראשונים בנשבע על אשתו לגרשה שחייב לגרשה ואל יחלל שם שמים בפהרסיא ואין בדבר זה משום לעשות שלום בית איש לאשתו ומה דאמרינן במכות וכו' שמי שנכתב בקדושה ימחה וכו' דהתם להוציא מידי ספק ומידי איסורא אבל הכא מלתא אמר רחמנא לא תשא ואמר כי לא ינקה יעו"ש. משמע שיסוד ההיתר בסוטה הוא להוציא מידי ספק לצורך דבר המותר.

ואע"פ שרבו הראשונים לחלוק עליו כי בדורות אלו פרוצים בנדרים וצריך להתיר לבל יגיעו לאיסור וע"ע בב"י (יו"ד רכ"ח) בכ"א לעצם היסוד שלנו אין נפ"מ, כי מה שרב האי גאון חולק אבה"ג שהוא כן ס"ל להתיר נדרו בשביל השלום, ומשמע שבשביל שלום נדחה איסור לא יחל שבועה וכמו דמוכיח מהגמ' שם שאין הבדל בין מחיקת ש"ש לבין לא יחל דברו.

ומשמע שגם בשיטת בה"ג אין היתר שגם שאר האיסורים ידחו אלא משום שרק מחיקת השם שהותרה בסוטה ה"נ

בשבועה דבעינן שם ובביטולה יש בה כעין מחיקת השם ולכן לבה"ג לא חל השבועה ולוקה על שבועת שוא כמו נשבע לבטל מצוה. והובה"ד בשו"ת עמק הלכה (ח"א סימן ס"ה הער' 4), וע"ע בב"י (אה"ז ריש קנ"ד) בשם הר"י בן הרא"ש שאסר על עצמו הנאת תשמיש אשתו וכו' ב"ד כופין אותו לקיים שבועתו וכיו"ב כתב הרשב"ץ ח"ב (סימן ס"ח) שהנשבע לגרש אומרים לו שיגרש לקיים מצות עשה דכל היוצא מפיו יעשה ואף כופין אותו והוב"ד במשכנות הרועים (אות ג' סימן נ"ט) ושאל מה מצווה יש בזה לכוף והלא שלום בית הוא אלא שעל כרחו לא מצאו פתח לנדרו יעו"ש. ומכל הנ"ל מוכח שבשאר איסורים המפורשים אין להתיר אפילו במצוה גדולה כזו של שלום בית.

ומצאתי בתשובת הרמ"א (סימן ק' סק"י) להסביר דברי רב האי שבא להוציא מידי ספק ומידי איסורא ואין זה בכלל איסור מחיקת השם שאנו לומדים ממה שכתב ואבדתם את שמם לא תעשה כן לה' אלהיכם ולכן אין איסור רק שעושים דרך מחיקה ודרך אבידה אבל שאנו עושין לצורך תיקון שרי ולכן קאמר רב האי שאין ללמוד איסור שבועת שוא מענין מחיקת השם שבא רק להוציא ספק ולא עוברין שום עבירה כי הוא תיקון משא"כ שבועת שוא יעו"ש. נמצא ברור שאין להתיר שום איסור בשביל שלום בית כי המעשים אינן באים לידי תיקון כמו במחיקה לצורך

שמותר מעיקרא דא"א לומר חטא בשביל שיהא לך שלום בית.

ויש להבין שמצינו מקרים בשב ואל תעשה להתיר בשביל שלום בית כגון בנשוי לאשה כ"ע מודו דמצות חליצה קודמת מהכא דניחא ליה לקב"ה בהכי שמו ח"ו נמחק על המים בקום ועשה שעוברים על מצות ל"ת בשביל להטיל שלום בית כש"כ די"ל דניחא ל' לרחמנא בביטול מצות יבום דהוי מצות עשה בשב ואל תעשה בכדי שיהא שלום עם אשת נעוריו (גינ"ו כלל ב' סימן ח' בהער') דמשום גדול כח השלום שהיה כח בידי רגמ"ה לגזור במקום ביטול מצות פר"ו (מנחת אליהו אה"ז סימן כ"ט) וה"ה דנר ביתו קודם משום שלום ביתו (רמב"ם סוף חנוכה) וכ"ז בביטול ורק ע"י חרמות או ראשונים שהיה בהם הכח אבל בימינו אין איש היכול לבטל מ"ע בשביל השלום.

ולמעשה אסור להתגמש בשביל שלום בית, לא מוכרים ירא"ש בעבור נזיד עדשים, ועדיף שיתגרשו, במד"א בדברים שאסורים ע"פ הדין כמו לילך לקולנוע ולשרוף העינים והמחשבה בעריות, וכ"ז אינו אלא לאנשים שמעיקרא חרדים או דתים שאחד מן הצדדים התקלקל וירד בירא"ש ובאיזה זמן מבקש שגם הצד השני ירד איתו לאיסורים חמורים, ולרבות האיסור הרובץ גם אין טעם בכל זה והסוף שלו שיהא פורש מן הדת.

אבל במקום שהיא מדרדרת לעצמה ולא מזיקה לבעלה ויש בעיות של שלום בית בעקבות זה צריך שיקול דעת יותר שלא למהר לפרק הבית כי הרבה חזרו למסלול אחרי ששבעו מעט, וה"ה בזוגות

שאחלו להתחזק בדת ואחד לא ברמה של השני בודאי שיש להתחשב ולהתגמש יותר וכל מקרה לגופו.

חנ"א ס"ט

סימן כח לחזק את ישראל אע"פ שהוא בעירבוב נשים וגברים

לכבוד ידי"ן הרה"ג צ. בן דוד שליט"א
בת-ים שלום וכט"ס

ומה שבקשת לידע ההשקפה אצלי על אותם המתגוררים בצפון ת"א וברמת אביב שהולכים עם ילדיהם לבית כנסת רפורמים לשיעורי "תורה" מטעם הנהלת הבתי ספר שבאזור, ועתה כת"ר הציע לאותה הנהלה ותלמידיו שישפיעו על הציבור הנ"ל שיבואו לבית כנסת רגיל ולשיעורי ידיעה ביהדות אצלו, והם הסכימו אך הם באים בתנאי שלא יעשו מחיצות בבית הכנסת אלא שישבו בעירבוביה עם הבנים והבנות, ובלא בקשה של ביגוד צנוע וכיו"ב, ושאלת אם ראוי להסכים לתנאים שלהם או שלעזוב אותם שימשיכו ללמוד אצל הרפורמים.

אשת יפת תואר שתהא מולו שעלול להרהר בה, ומ"מ היא רק עצה טובה כי מן הדין אין איסור אם המרצה מכיר בעצמו שאדיש למראה וקרוב הוא לטרוד במלאכתו ק"ו בימינו שהנשים מורגלות בין האנשים והוא נשוי שיש לו פת בסלו.

וכאן בהרצאה ושיעור תורה לאנשים רחוקים מהדת שמבקשים לבוא גם בעירבוביא לרבות חילול מקום הקודש מסתמא גם יהיו חשופות לעיני הרב הדבר בעייתי יותר ולכאורה מצוה זו של זיכוי הרבים מתגמדת כי כל המצוות נדחות מפני חטא הרהור עבירה (חת"ס סימן ק"צ, שרידי אש ח"א קכ"א).

ובכ"א דעתי במקרים כאלו אם והרב הדורש מכיר את נפשו ומוכן לעשות כן ע"י שישמור עצמו, כדאי הוא להציל אנשים כאלו שהתערבבו כבר עם רפורמים להשיכם במהרה לדת האמת כי

האמנם כבר כתבנו באש"ח ח"ח (סימן קל"ח) מפי המקורות שאין לאיש לקיים שיעורי תורה לנשים מצד הנהגה והשקפה כי אין ידוע מתי תארוך לו אותה

אשר

סימן כט

חנן

קנא

הוא כבר הצלה שלא מחילוני לדתי אלא מרפורמי משומד ליהודי והוא לא גרע מפקו"ן רוחני שדוחה את השבת בבחינת לחלל עליו שבת אחת בכדי שישמור שבתות הרבה, ולעת עתה תעלים עין משאר

הבעיות ואחר שתראה כי התחזקו אז תפנה לטפל במחיצות ובעירבוביא.

חנ"א ס"ט

סימן כט

ביה"ס לבנות שמחתים ההורים על איסור פא"נ

לכבוד ש.ג. תחי'

מודיעין עילית שלום וכט"ס

אודות בה"ס לבנות שאחד מתנאי הקבלה שהאם לא תחבוש פאה נכרית אפילו שהפאה היא צנועה כפי ההלכה למתירים וכמ"ש אנו בעונינו בכמה דוכתי, ושאלתם אם מותר לחתום כאילו ואתם מסכימים לתנאי אע"פ שבפועל ודאי לא תורידו את הפא"ן.

אבל כבר המהרש"ל ביש"ש (ב"ק פ"י סי"ג) כתב לחלוק שבת"ת אין ע"ז תשלומין פשיטא דפשיטא דלית טעמא וה"ה להוציא אשתו הוא חטא מה היא חטאה ולמה לבייש בת ישראל יעו"ש. וכבר הארכתי בזה באשר חנן ח"ח (יו"ד סימן כ"ז). והכא גרע טפי כי אין כאן נידוי, וביותר שאותה ענישה כביכול להורים אין זה בדר"כ מה שמביא שישבו ממעשיהם כך שרק ריעותא יש בזה.

וע"ז כבר דברתי הרבה שרוב בה"ס של המגזר שלנו בא לחנך את ההורים ולא דוקא את הילדים, וזו עקמימות שבלב להפחיד להרתיע ולכפות על השני את אורח חייו, ואפילו שזה עולה במחיר של חינוך הקטנים המיועדים לגדולות, ועל אף שנודע דברי הנ"י משם רב פלטי שהוב"ד במור"ם (יו"ד של"ד ס"ו) שאפשר לגרש בני המנודה מבית הספר ואשתו מבהכנ"ס עד שיקבל עליו הדין משום שע"י זה יש תקוה שישוב הסרבן כי גדול בושתו (כת"ס יו"ד קס"ח),

וכל האיוולת המקוממת הזו היא עולה שבעתיים על תנאים שבכ"א העושה ההיפך מהם יש לו הרבה על מה לסמוך ועכ"ז האוסרים רוצים לכפות על המתירים בלא להתחשב בדרך הפסיקה האחרת, וזה נובע בדר"כ מגאווה רצוצה של ת"ח המתריסים בקול גדול שיקבלו רק את דעתם והיא האמת שיודעים ללמוד, וכולם שקרנים ועמי הארצות, והתורה וההלכה נגמרה רק אצלם.

והאמת שהיה עדיפות יותר לעבור לבה"ס אחר שנוקט בגישות אחרות כפי מה שמתאים לכל אחד, ולא להסתבך או להתעמת על הנקודות האלו, ובפרט שלענ"ד ביה"ס הנותן תנאים כאלו חיצוניים של מיגזר, החינוך שלו רק משפה ולחץ, בדרך של יוקרה וקובה.

אך מאחר והבנתי את המצוקה שלכם ושל כלל הספרדים בעיר דמחד ביה"ס של האשכנזים לא מקבלים את הבנות שלכם מצעד עדתי שהינם מעדות המזרח, ומאידך והבתי ספר הספרדי אינם ברמה גבוהה כ"כ בהרכבה תחומים הן בירא"ש והלימודים, כי רובם באו מבתי פשוטים ולא דוקא של בני תורה, למעט אותו ביה"ס הספציפי שאתם מבקשים לרשום הילדה שהוא ברמה גבוהה יחסית לשאר העיר, וכל הורי הילדים הם בני תורה כמוכם, אך אחד מהתנאים שלו כאמור בעייתיים לכם.

וזה רק מוסיף על מה שאמרנו תמיד לרבות שאנו הספרדים נמצאים בגלות אשכנז הנתונים תחת חסדיהם, גם אותם הספרדים בשר מבשרנו נוספו עלינו לאויב רוחני ואנו נמצאים גם בגלות ספרד תחת עסקנים וראשי אותה המפלגה הידועה שאת בנינו ובנותינו לא מקבלים למוסדות חינוך בפרט בעלי תשובה אף שבניהם נולדו לדת בכ"א ישנם בתי ספר חרדי ספרדי שלא מקבל הבנים והבנות, וזו בושה ורשעות שיביאו את הדין ע"ז, שמא הבן היה צומח לגדול בתורה או הבת לירא"ש גדולה דוקא

בחינוך הזה והם בידיהם מנעו זאת ושפכו את הדם הזה, ולא לחינם אמרתי שנכון בארבעים שנה האחרונות של המדינה עלתה קרנה של תורה ורבו ת"ח ספרים וסופרים, אבל כל זה אינו שווה כי המוסר ודרך ארץ של היהדות החרדית מזמן כבר פשט את הרגל, ולימדונו חז"ל שדר"א קדמה לתורה.

ואיך שיהא למעשה בכ"א אני מציע שתחתמו אף שהוא בתורת הצגה, ובפועל תעשו כפי מה שאתם רגילים בו בהכוונת רבכם שמתיר לכם לילך בפא"ן, וכ"ז רק בשביל שהבת תלמד במקום טוב ותקנה לעצמה חכמה וירא"ש מהרע במיעוטו, בבחינת עם עקש תתעקש, כי אותם התנאים של קבלת הבנות לביה"ס בדר"כ נעשים ע"י עסקנים ומנהלים המגובה ע"י כמה ת"ח שלא למדו לא קרו ולא שנו אלא שמעתיקים שמועה דשמועה וחושבים ככל שנחמיר ונתעקש על העמדות הביה"ס יהא יוקרתי יותר, והיא העתקה מהאשכנזים, כך שמתוך תמימותם חושבים שכל פא"ן היא אסורה אפילו הצנועה שבהם ולכן המתנהג עמם בערמה אין כאן ערמה כי הענין מגובה ע"י פוסקים אחרים.

ותדעו שאין להם שום זכות לא חוקית ולא הלכתית לכפות על אף אדם את המרות שלהם בשביל לקבל אותם לביה"ס, ואת כל התקציבים שלהם הם מקבלים מהמדינה בשביל חינוך הבנים והבנות ולא לחינוך ההורים ובלי שום תנאים, האמנם

זכות אחת יש להם שלא לקבל בנות שאינן דתיות אבל כל ילדה דתיה שבאה מבית דתי או חרדי ע"פ החוק ביה"ס חייב לקבלה, ק"ו שאתם בני תורה שהבעל ת"ח ההולך בעקבות רבותיו אין כאן לא חטא ולא עוון.

ומי יודע ועוד יקומו ויצוצו ביה"ס שמכתיבים איך לנהוג בהלכה גם ביום או בשבת, ועוד מעט ויפרצו שמועות שמי שמדליקה את הנר בערב שבת ואח"כ מברכת לא יקבלו את בנותיה לבה"ס כי היא ברכה לבטלה לשיטתם, ולא מענין אותם מנהג אבותיהם, או אם הם אוכלים כשרות כזו שלא נמנת מתוך אותם הרשתות של החינוך החרדי וכיו"ב לא יקבלו את הבנות, כי לשיטתם זה טרף או לא כשר בכלל, וזה ממש אותו ענין ומשקל של פא"ן, הללו מתירים והללו אוסרים. ואולי הטקטיקה הפסיכולוגית שיש בזה מאחר וסמל הפא"ן הוא ממגזר האשכנזי כך שכל המשתמשת בזה היא אינה מוגדרת כספרדיה של מגזר מסוים וע"ז הזעקה, או שפשוט יותר מחמת קנאה דברו בה. אך עדיין הדבר לא מוצדק ליודעי דת והלכה.

ועתה סתם שקר במקרה של הצלה גופנית או רוחנית או בשביל השלום הוא האמת ומותר כדאיתא בש"ס (יבמות סה: כתובות יז.) וכ"ה בפוסקים על הסוגיא, וע"ע במה שהארכתי באשר חנן ח"ח (יו"ד כ"א), ואף המאירי (שם) מוסיף דאע"ג דאמרו מותר לשנות מפני דרכי שלום דוקא בדבר שאם אינו משנה נפיק חורבא אבל זו אני

יודע לעבור על פשעה ואינו מקפיד ומוטב שתעמוד היה במרדה משתרגיל עצמך לדבר שקרים יעו"ש.

ובימינו כל ביה"ס או ת"ת שאינו טוב או שהוא בלול מהרבה משפחות שחלקם לא מתאימות לבני התורה בדור"כ זה מביא חורבא לטובים וישנם השלכות הרסניות לאותו חינוך וכדאי הוא לשקר בעבור זה ע"מ שהבת או הבן ילמדו במקו"א ואותה הערמימות היא מידת האמת, וזה נוסף לאותה שיטת השארית יעקב (כהנא יו"ד י"ט) והפ"נ (אה"ז פ"ד) וכמבואר בספר המידות (ע' אמת סק"ן) שסתם שקר הוא בפיו כדין עדות משא"כ בכתב.

וכ"ז מהאמור לפני קבלת הבנות לבית הספר אך משקבלו אותם לבה"ס ועתה המנהלת רוצה לזרוק את התלמידות בגלל שאמא שלהם הולכת בפא"ן, גרע טפי וחמור הרעיון שבעתיים, כי לזרוק תלמיד או תלמידה בגלל הוריהם, מי יודע מה ההשלכות לזה לעתיד המשפחה כולה, ואותם הרבנים והמנהלים שנתנו יד לכך יביאו את הדין, בפרט שרק בי"ד גדול יכול לעשות כן כיסוד הנידוי כדאיתא בש"ע ומור"ם בהג"ה (יו"ד של"ד ס"ו), וכמ"ש בעונינו באשר חנן ח"ח (יו"ד סימן כ"ז).

ואיך שיהיה למעשה אני הקטן נטפליתי לכתוב לכם ולהמליץ בעדכם אחר שנתברר לי שאותה פאה נכרית שאתם

שאינו משפיע על כלל הילדים האחרים בבית הספר.

ועתה ידעתי שאותה מנהלת ביה"ס יש לה בנות שהולכות עם פא"ן וברור לי כשמש בצהריים שאם הנכדות שלה היו רוצים ללמוד בבית הספר שלה, לא היתה מונעת מהם להכנס כי בנותיה הולכות כנגד החוקה של בית הספר, והבן שהכל הבלים ושטויות ושום דבר לא אמיתי אצלנו רק צביעות ורשעות יוצא מהנהלה כזו והדומה לה, ואח"כ מחפשים לעשות בדק הבית למה הדור שלנו נראה כך, ולא מניחים בדעתם שמי שמנסה לחנוק לפי דרכו הפוליטית או ההלכתית ולחשוב לתקן העולם בהפחדות ואיומים, מסתבר שהירא"ש של הפשוטים תברח במהרה, וכמו סבון שלוחצים עליו חזק הוא מחליק מהר מן הידים, והקולר יהא תלוי בצוארם של כל חכמי הצמרת.

חנ"א ס"ט

משתמשים בה, הוא ע"פ ההלכה כפי המתירים אותה וכמ"ש אנו בעונינו בכמה דוכתי, וע"כ מותר גמור לשנות בדיבור כאילו ואתם לא הולכות בפאה נכרית ובפועל תמשיכו כדרככם ורצונכם, ולרבות שמותר לשקר בכזה מצב הכ"נ שאין בו גניבת דעת ורמאות כי הוא בבחינת עביד איניש דינא לנפשיא שהרי שלא כדין עושה המנהלת לזרוק או לא לקבל תלמידה בגלל שאמא שלה הולכת בפא"ן ובכדי שנעקוף אותה ולא תגנוב בכח הזרוע את הזכויות של ההורים והילדה להכנס לכל בית ספר שתמצא לנכון יש לנהוג איתה ברמאות כעין להכותה בשיניה.

ואותם הפאות האסורות איני נותן יד להיתר בכלל, אך גם בהם המתעקשת עם פאה אסורה על אף שהאשה עוברת על איסור חמור, מ"מ עדיין יכולה לשנות בשביל שיקבלו את בנה או בתה למקום טוב בשביל החינוך וטובת הבת או הבן כי אי אפשר להעניש הבנים בשביל עוון אבותיהם בפרט במקרה כזה של פא"ן

סימן ל מורה לצניעות בבתי הספר

שהיא מסתובבת כל היום בבית הספר ובודקת את צניעותן של הבנות מכפתורי חולצה שסגורים עד למעלה וחצאית ארוכה עד מחצית מהרגל וכיו"ב, ובאחד מן הימים

לכבוד ... תחי'

ביתר עילית

אודות הבית ספר לבנות לכתות א-ח שמפעילים שם מורה לצניעות

אותה מורה נכנסה לכיתה ב' עם שקית סוכריות ובדקה הבנות אחת לאחת ונמצאו כולם ראויות לקבל סוכריה חוץ משתיים שהחצאית מעט היתה קצרה ולא קבלו, הבנות כמובן שהתבישו וכל המשתמע מזה, ושאלתם אם בכלל ראוי להעמיד מורה כזו.

וי"ל שראוי מאוד שכל בית ספר יכבד עצמו בכללי הצניעות שלו לבקש מהבנות לבוא ע"פ ההלכה ואף להעמיד ביקורת מקרבת של שיחות והרצאות בנדון הזה והוא ענין גדול וזיכוי הרבים, והוא בסתם כלל בריא ביהדות שראוי לכל בר ישראל שריח תורה נודף ממנו, שיבקר עצמו ומידותיו וישקול פעולותיו, ואף יבחן מעשיו, בפרט אצל האשה שתבחן לבושה שאם תראה עצמה נוטה מן ההלכה תמהר לתקן עצמה, ולא תניח לדבר להתדרדר אצלה לבל יתחזק הרע ויהפך לה במחשבה שלה לטובה לפי דעתה.

אך להתרחק מן הכיעור, חלילה להעמיד מורה לצניעות כזו שעושה רעש ומבזה או מענישה בנות בפורום על צניעותן כש"כ לגילאים הקטנים שאינן מתלבשות לעצמן אלא שזו אחריות ההורים ויש ליידע ולשתף רק אותם ע"מ לשנות הלבוש של הבת.

זאת ועוד שלעשות ביקורת ישירה על הבנות הקטנות להעמידן במבחן זו סכנה גדולה שע"י אותה מורה לצניעות וצביעות שהיא המתועבת שבממסד עלולה להפיל בת ישראל ולגרום לחסכים

שיתפרצו אצל הבנות שיגדלו וימאסו בדת ובצניעות בכלל, והאשמה היא על המורה הצבועה והמנהלת של אותו מוסד חינוך, שלא הניחו בדעתן שהכל מתוך יצה"ר ולא מן הקדושה.

ותמיד אמרתי שאנו הספרדים, ובימינו בפרט שהוא הסתר פנים ברור, אסור לנו לבוא בגישות נוקשות ולהכות בקודקוד הראש, אלא רק בחיבוק ואהבה היא שתשבר גרם, אין אנחנו מסוגלים לקבל בזיונות או עונשים לצורך יישור ודרך, אסור לנו לכוון עצמנו ובנינו בקיצוניות יתירה שמאבדת את הטעם הטוב. העם הספרדי ועדות המזרח לא באו במנטליות של אירופה שהיא ראש בקיר שלא יודעים חמלה מה היא, לרוב בני עדות ספרד יש לב של בשר חם שאוהב חמימות ומתרחק מן המרביצים בו, ולכל נאבד אותו ח"ו עלינו לנהוג כאהבתו ולהרחיק מה שהוא שונא.

הטבע שטבוע בנו הם דברי הרמב"ם (דעות פ"א ה"ד) על אותה הדרך הישרה שהיא מדה בינונית שבכל דעה ודעה מכל הדעות שיש לו לאדם והיא הדעה שרחוקה משתי קצוות ריחוק שוה ואינה קרובה לא לזו ולא לזו לפיכך צוו חכמים הראשונים שיהא אדם שם דעותיו תמיד ומשער אותם ומכוין אותם בדרך האמצעית כדי שיהא שלם בגופו וכו' כל אדם שדעותיו דעות בינוניות ממוצעות נקרא חכם יעו"ש, כך

שלנו אסור שום קיצוניות לא לכאן ולא לכאן.

אע"פ שהחוטא שחוזר בתשובה צריך לו להתרחק הרבה מן הדבר שחטא בו (רמב"ם תשובה פ"ב ה"ד) ומשמע שלא בדרך המיצוע, אך ניכר שהכוונה בדוקא לדרך התשובה המעשית לאותו חטא בכדי ליישר ארחותיו ולא לדרך חיים, ובהדיא כתב הרמב"ם (דעות פ"ב ה"ב) וכיצד היא רפואתם מי שהוא בעל חמה אומרים לו להנהיג עצמו שאם הוכה וקולל לא ירגיש כלל וילך בדרך זו זמן מרובה עד שיתעקר החמה מלבו וכו' ויחזור לדרך האמצעית שהוא דרך הטובה ולכשיחזור לדרך האמצעית ילך בה כל ימיו וכו' יעו"ש.

וביתר שאת הרחיב הרמב"ם בספרו שמנה פרקים (פרק ד') מה שעשו החסידים

וכו' מן הנטיה אל הקצה האחד כמו הצום והקימה בלילה וכו' והרחקת הנשים וכו' לא עשו אלא מדרך הרפואה וכו' וכאשר ראו הסכלים שאותם חסידים עשו אלא המעשים וכו' חשבום לטובות וכו' בחושבם שיהיו כמותם והתחילו לענות גופותיהם וכו' ולא ידעו שאלו הפעולות רעות ושבהן תושג פחיתות מפחיתויות הנפש וכו' ואמנם כוונה שיהיה האדם טבעי הולך בדרך האמצעית יאכל מה שמותר בשיווי וישתה וכו' ויבעל וכו' וישב המדינות וכו' ולא שישכון במערות ובהרים וכו' ולא שיטריח הגוף ויענהו וכו' וכאשר יהיה האדם שוקל פעולותיו תמיד, ומכוון לאמצען יהא במדרגה העליונה ממדרגות בני האדם וזוהי תקרב אל ה' וישיג מה שאצלו וזוהי השלמה שבדרכי העבודה יעו"ש. ודפח"ח.

חנו"א ס"ט

סימן לא סמארטפון כשר

לכבוד ידי"ן הרה"ג אברהם גבאי שליט"א
רב דק"ק באור עקיבא
ומה ששאלת בימינו שיש סמארטפונים גדולים ומתוחכמים בפיקוח של כל מיני רבנים או בדצי"ם וחברות המבוסס על חנויות עצמאיות של ישומים כשרים ומפוקחים, וללא גישה לחנות פתוחה, דפדפן, גוגל וכיו"ב, ויש כאלו בכ"א שלא

רואים זאת בעין יפה בטענה של הרחק מן הכיעור והדומה לו, ושמא יחשדו אותו בעבירה, ויש ליקח רק טלפונים פשוטים "מאושרים" בלבד של ועדת הרבנים. ובקשת לידע חו"ד בזה.

וכבר השבתי הרבה בנדון, ותראה בספרים, ודעתי ידועה שאין כאן שום לזות

שפתיים או הרחק מן הכיעור או חשד של בעל עבירה, וההיפך כי כל החושד על חינום לוקה, ובכלל כל מיני טענות כאלו הם טענות סרק של אנשים ריקים בלי תורה ודעת, שחושבים כל היום איך יתקנו את העולם, ובדרך כלל טענות ותלונות כאלו באים מאנשים קנאים שכל רצונם זה כן לאחוז בדברים המחוודשים אך מחמת "קדושתם" המזויפת להשוויץ ולהראות לרבים שהוא רק במאורש הם מוציאים התסכול על אחרים, ומשמיצים כל תחליף או פתרון מבורך לבעיות הלכתיות.

ובדר"כ זו ההנהגה והשקפה מעוותת ללחוצן על אנשים בחינם גם בדברים הטובים שיכולים לבוא לידי עזר, ובדר"כ אלו גם מדריכים את בני ביתם בגישה כזו שאסור גם סמארטפון כשר או מחשב וכיו"ב כל השייך לטכנולוגיה, משום הרחק מן הכיעור, אבל בטוחני שזה יבגוד בו כי העולם רק מתקדם יותר והסקרנות של הבנים או אפילו הבוגרים שחשכו מהם בגישה של כפיה יתפרץ אצלם בחסכים מסוכנים, והכל יהא תלוי על צואר האב או האיש "הצדיק", ולפי שיטתו צריך לומר שגם רדיו חרדי ועיתון חרדי ורחוב חרדי צריך לאסור מטעמא דהרחק מן הכיעור.

ובאמת ואין סוף לשטויות והבלים שהקטנים ממאסים התורה ולומדיה על כלל הציבור עם הקיצוניות הפרועה, ומבקשים שהציבור (הספרדי בפרט)

ישאר בריבוע שלו לא מפותח ורדוד בשכלם, אך זה מסוכן לא פחות מחבית נפץ סביב חביות של נפט.

וכדאיים הם דברי הרמב"ם בשמנה פרקים (פרק ד') שאם יבוא האיש הסכל בלא ספק וישתדל להוסיף על אלה הדברים כגון שיאסור האכילה והשתיה נוסף על מה שנאסר מן המאכלות, ויאסור הזיווג נוסף על מה שנאסר מן הביאות, ויתן כל כספו לעניים או להקדש נוסף על מה שבתורה מן הצדקה וההקדשות והערכים, יהא זה עושה מעשי הרע והוא לא ידע, ויגיע אל הקצה האחד, ויצא מן המיצוע לגמרי, ולחכמים בזה הענין דבר, לא ראיתי מעולם נפלא ממנו, והוא בגמרא דבני מערבא, בתשיעי מנדרים. דיברו בגנות אותם המקבלים על עצמם שבועות ונדרים, עד שנשארים כעין אסירים, ואמרו שם זו הלשון, "ר' אדי בשם ר' יצחק, לא דייך מה שאסרה לך התורה, אלא שאתה אוסר עליך דברים אחרים". וזה הוא הענין אשר זכרנוהו בשווה, בלא תוספת ובלא חסרון. וע"ע ברמב"ם (דעות פ"ג ה"א).

ואף ת"ח אם וצריכים את הסמארטפון אין להם להמנע מכך או להתבייש מהציבור או החברה שסביבו, ואף מחשש של מראית עין לית ביה, דלא גזרינן משום מראית עין זולת מה שנתבאר בש"ס להדיא, ואין לנו לדמות גזרות חכמים זו לזו אלא במקום שהש"ס מדמה ואין לנו לחדש גזרות מדעתנו (פר"ח פ"ז סק"ז וסי'ע) וכמו שאמרו

השיירים והכלך אין בהם כלאים ואסורים משום מראית עין אבל האידנא מאחר ומצויים בגדי משי בינינו וכולם מכירים בהן אין כאן מראית עין (רא"ש נדה פ"ט סימן ז') ה"ה בימינו מצויים כל מיני הכשרים של סמארטפונים ולאו דוקא שיתלו באיסור כל זמן שיכולים וצריכים לתלות בהיתר והדבר כבר נפוץ בציבור אין לחוש למרא"ע.

זאת ועוד שאותו היכר של "פיקוח" שיש על המסך או גוף הפלאפון הוא כבר מסלק מאיסור מראית עין שלא יבואו אחרים ללמוד ממעשיו וגם לא יחשדו בו באיסור, דלא גרע מקשקשים על דם דגים הכנוס בכלי או בשר בחלב שקדים שמונח

ע"י שקדים (טש"ע יו"ד ס"ו ס"ט, פ"ז ס"ד) ובזה יוצא ידי חובת ציבור בבחינת והייתם נקיים מה' ומישראל, ואין כאן חילול ש"ש חלילה, ורחוק ענין זה מדברי הרמב"ם (יסודי התורה פ"ה הי"א) שכתב שיש דברים שהם בכלל חילול ה' והוא שיעשה אדם גדול בתורה ומפורסם בחסידות דברים שהבריות מרננים אחריו בשבילם ואע"פ שאינם עבירות, הרי זה חילול את השם יעו"ש. כאמור זה בדוקא שניכר שיש רינון אחריו משמע בימינו שיש את הקבוצות וההכשרים מסתמא חובה עליהם לתלות בו שזה השימוש שלו במכשיר להיתר ולא לאיסור.

חנ"א ס"ט

סימן לב פלאפון כשר

לכבוד ידי"ן ר' א.נ. נר"ו
בת-ים שלום וכט"ס

מש"כ באש"ח ח"ח (חו"מ סימן רי"ז) אלו דברים ברורים ואינם צריכים עוד חיזוק, ושמתי לב במכתב שלך שאתה מהסס על דברינו, ואחזור שנית לומר שאותה ועדת הרבנים לעניני תקשורת צריכה בעצמה ועדה לעניני פיקוח של גזל וחמס, כי חשודים הם בעיני שלא לש"ש כוונתם, והעובדות מוכיחות על כך, שיד עסקנות נוגעים בה.

אמנם ודאי שעבודתם מבורכת כי הצילו רבים מרדת שחת אבל עדיין אין להם זכות להפקיע מחירים או לסנן דברים שאינם בעיתים כמו מצלמה והודעות ע"כ יש לעמוד ע"ז להקים ועדות אחרות שיותר מבינות את הציבור ויותר מפותחות בשכלם ולא להשאיר מונופול על קבוצה אחת שאינה מבינה כלום כש"כ בדיני עריות שהם בבחינת קשוט עצמך ואח"כ אחרים ק"ו שלא לצמאי כסף וזהב כאלו, וזה יועיל הרבה לתחרות לרווחת השוק ולטובת עניי ישראל.

זאת ועוד שבימינו ב"ה יש כבר הכשרים לסמארטפונים לצריכים את זה, אמנם לא מהועדה לענייני תקשורת כי לדעתם הכל מתועב אלא מועדות אחרות שיותר פרטיות הבאות מבד"ץ או רבנים מסוימים בלשון מוגן או מפוקח או בפיקוח, אך שוב גם הם מנצלים וגונבים את העם כי המכשירים האלו יקרים יותר פי שנים מאותם מכשירים הפתוחים, ועוד עדיין לא מספיק להם ותאבון הכסף מבצבץ בבטנם המלאה חלקם גם גובים על השימוש והסיון של הישומים במכשיר והוא חוץ מהשיחות, והגרוע ביותר שאם ירצה איש להשתחרר מהם אי אפשר לו כי המכשיר ננעל ונהפך לפלסטיק דומם.

וזה ממש סדום ואנשיה לנצל האנשים כי אין להם ברירה אחרת, וראוי להוקיע את הגזלנים המתלבשים באיצטלא של דת, כי הוא עוון פלילי של קרדום לחפור בה, ועל הכל הם מכשילים את הרבים שמחמת היוקר מעדיפים כלל המשתמשים בזה להשאר במכשיר רגיל או לקנות מכשירים רגילים מעיקרא, ואין זה בדוקא לדתיים,

אלא אפילו החילונים שבינינו שידעתי כמה מהם שנגעלו מהפתיחות שיש במכשירים שאינם כשרים, ולא דוקא מן הדת הם רוצים לשנות הטלפון אלא מרעיון שכלי, אך שרואים את המחירים והתנאים של ההחזקה רובם מתרחקים מהם כאשר נוצץ להם מהעבר השני מכשירים זולים בהרבה (פחות ממחצית) ויותר משוכללים בלי נגיעה בתכונותם והמוח המקורי שבו, ובלי החזקת סינון וכיו"ב, וכולם נופלים בפח היצר והכל בזכות העסקנות שיש במגזר שלנו הרגילים לעשוק ציבור שלם בכל דבר שיש בו ריח של מצוה, בלי יוצא מן הכלל.

ומעט יש לי להרהר כאן, שיש שתיקה מוחלטת מהחכמים שצועקים השכם וערב על הסמארטפונים, ולא עושים שום דבר למצוא פתח טוב יותר בלי שום ניצול לציבור, ונותנים אישור בשתיקה לעסקנות השולטת, ונ"ל באשמת השתיקה הזו באו ויבואו לידי מכשלה.

חנ"א ס"ט

סימן לג להחרים פלאפון מבחור ישיבה

לכבוד הרב י. כהן שליט"א
צפת שלום וכט"ס
מה ששאלת על בחור ישיבה מצוין שהביא פלאפון "כשר" לישיבה והמשגיח

שראה את המכשיר החרים אותו לצמיתות, הבחור נשבר מעט מהמעשה, ואביו התערב וטען מניין ההיתר לגזול לבנו את חפציו ולכל היותר שיחזירו לו את המכשיר והוא

יניח אותו בביתו, בכ"א הישיבה עומדת על שלה ומה שנעשה נעשה, ומצידה הבן יכול לעזוב את הישיבה, ובקשת חו"ד הלכה למעשה.

הנה ברור שכל אטימות כזו והדומה לה מביא רק חורבא על בחורי ישראל ובהרבה פעמים ראשי ישיבות או משגיחים מוכנים להקריב נפשות גדולות מ ישראל העיקר שלא יפגעו ביוקרה ושמה של הישיבה, וכבר נתנו דעתנו בכמה דוכתי על אותם נבזים באיצטלא דרבנן שהדיחו בחורי ישיבה על חנם ובאשמתם המלאה של כפייה ורדייה נשרו הבחורים לרחוב ונעשו ראשי שובבים.

ואותה תוצאה תבוא עם הראשים במידת הדין ביום פקודה, ובטוחני שמנוח לא ימצאו שם על שמחקו דורות של תורה וירא"ש בעבור נזיד של עדשים שפעמים סילקו תלמיד ישיבה על שהכיפה שלו בלי סרט או שנסע לאומן או שאביו מצביע למפלגה פלונית או שהבחור לומד בית יוסף, ועוד כהנה הבלים שבימינו היא הע"ז החדשה של הקבוצה החרדית שלנו, ועיין באש"ח ח"ח (סימן כ"ב).

ובאמת שלהחרים חפצים בעייתים כגון אביזרי דגילוי עריות ושאר כלים

משחיתים זו חובה הלכתית ומוסרית המתבקשת מתוך ערבות ומצות הוכח תוכיח, ואפילו בנזק ממון כדין הרואה בגדי פריצות וכלאיים של תורה על חבירו קופץ

וקורע עליו מיד (ברכות כ. רמב"ם כלאים פ"י הכ"ט) ואף להכותו מותר בשביל להפרישו מן האיסור (ב"ק כח. ש"ע תכ"א סי"ג) הכ"נ שמותר להשחית עיתונים ומכשירים של עריות וכש"כ שעלול הבחור לקלקל אחרים, ועיין באש"ח ח"ח (אה"ז קכ"ה), אך כל דבר לגופו כי לא לכל אחד מותר להשחית כלי משחית של אחרים.

אבל במקרה שאין בו אביזרי דג"ע והשחתה כגון פלאפון שאין בו אינטרנט או סתם נגן או משחק וכיו"ב ברור אצלי שזה גזל גמור, ומן הדין אין שום סיבה איזה שתהיה תמיד אסור לגנוב מהתורה (ויקרא יט יא) ואפילו שזה ניכר לטובת הנגנב, והוא מהגמ' (ב"מ סא:) לא תגנוב על מנת למיקט (לצער) לא תגנוב על מנת לשלם תשלומי כפל, ופשט הדבר לצער הבעלים ולהטרידו בכעס ובהלה לשעה אע"פ שאח"כ משיבים לו, ואפילו שרוצה לההנותו ולשלם לו ד' וה' כי יודע שלא יקבל ממנו בכ"א אסור (רש"י שם, רמב"ם מצוה רמ"ד, חינוך רכ"ד) או אפילו לשם שחוק אסור מהא"ט (רמב"ם גניבה פ"א ה"ב, ש"ע חו"מ שמ"ח ס"א) ויש מפרשים שאם בדעתו של הגנב להחזיר ועשה כן רק בכדי לצערו ואין לו הנאה אינו עובר (שטמ"ק שם).

ורבינו יונה בשע"ת (שער ג' אות פ"ה) מפרש למיקט שלא יאמר אגנוב כלי פלוני בכדי שיצטער ונקוט בפניו ויזהר בשבירת כליו ואח"כ אחזירנו לו יעו"ש. וכ"כ

בסמ"ק (סימן רס"ב) שאילתות (פרשת נח שאילתא ד') ושאה"ח. ומבאר בעמק שאלה (אות ה') שפשיט"ל שאסור לגנוב בשביל לצער מ"מ החדוש כאן שאף לצורך ולטובת הנגנב אסור בכ"א כי התורה אסרה גם לצורך תוכחה שישמור חפציו.

וברור מכל הפירושים שאין לגנוב או לגזול בכדי ללמד לקח בחור או ילד לעמוד בסדרי וחוקי הישיבה ואפילו על מנת להשיב חפציו אסור בכה"ג כי עיקר איסור הגניבה אינו בדעת הגנוב אלא במעשה הגניבה גרידא, האמנם לרמב"ם והש"ע (שם) שנקט שלא ירגיל עצמו לכך מסתברא דהוא מדרבנן בתורת סייג וכאסמכתא בעלמא היא וכדאיתא בלח"מ ובמנח"ח (שם) ובש"ע הרב (גזילה וגנבה ס"ג) חוט המשולש (ח"א סימן יז) אליבא דהרמב"ם.

אבל לשאר הראשונים שהבאנו לעיל שלא טענו את דברי הרמב"ם מסתברא דהוא מה"ת, ובגמ' למדו ענין זה מהמקרא דלא תגנובו ע"מ למיקט א"כ לאו איכא בזה וכמ"ש בהדיא בחינוך (שם) ובתלמידיו הריטב"א (קידושין טז.) ועוד, וכ"כ רוב האחרונים דלא אסמכתא היא. ובכלל ויש שטענו שהיא מה"ת גם לרמב"ם וכל מש"כ שלא ירגיל עצמו בכך כוונתו להסמיק טעם לשל תורה וכדרכו בקצת מקומות וכמבואר ביד המלך (לנדא גניבה שם) וע"ע בגר"ז (שם) משכנות הרועים (אות ג' ל"ג) חכם צבי (סימן כ"ו) ועוד. מ"מ אין נפ"מ אי דאורייתא או דרבנן, והכל אסור אף להחרים החפצים ליום או יומים ולא דוקא לצמיתות.

ואפשר שכל הנדון אינו דומה לעובדא דידן שאותם המלמדים או הנהלת הישיבה מרגישה שכל טלפון או מכשיר או משחק איזה שיהא מוציא את הבחור מלהיות טמון בתורה, ומפסיד את היוקרה של הישיבה והבחורים, וזה מסתמא גם עיקרון וחינוך של ההורים שהביאו את הבחור לישיבה, ועל דעת הכי ירדו לשם, וכמו שיש כח להורים להחרים חפצים של הבנים ע"מ שילמדו טוב יותר ולא יתבטלו י"ל ה"ה למלמד ולראשי הישיבה יש הכח לזה כפי שיקול דעתם.

אך לענ"ד שיש להפריד הרבה מן הדבקים, וכח הניתן למלמד הינו תוך כותלי הישיבה כך שיכול להחרים החפצים לזמן שהיותו בישיבה אבל שחוזרים לביתם כבר לא שייך דין חינוך אלא שחוזר להורים, ובזה יש חיוב להנהלה להחזיר החפץ לתלמיד בסוף היום או לקראת יציאתו לבית, אחרת הוא גזל גמור.

והדברים יוצאים מאותה תקנת אושה שיהא אדם מתגלגל עם בנו עד שתים עשרה שנה ומכאן ואילך יורד עמו לחייו (כתובות נ.). כלומר שעד גיל שתים עשרה אם מסרב מללמוד יגלגל עמו בנחת ובדברים רכים אבל למעלה מזה יורד לחייו לרדותו ברצועה ובחוסר לחם (רש"י שם) וע"ע בספר חסידים (סימן שכ"ה) ובחקקי לב (או"ח סימן כ'), ובימינו שהרגילות הוא לשלוח הבנים לת"ת או למלמד והיא תקנת רבי יהושע בן גמלא שאלמלא כן תורה היתה משתכחת.

לשם חינוך ודאי שמותר דלא יהא ממונו חמור מגופו.

ומתוך כך מלמד שיקח חפציו של תלמיד לצמיתות מן הדין יהפך עליו לגזל וביטול מ"ע של השבה, ובקושי התירו הכאה אף לצורך חינוך, כש"כ גזילה שיהא אסור לשם חינוך כדין מצוה הבאה בעבירה של דאורייתא בעוד שהכל תקנת חז"ל של העמדת מלמדים, ומסתבר כמו שיש רשות למלמד להכותו מעט בלא נזק אלא בושת ה"ה שמותר לו רק לצערו מעט ליקח לו חפציו ע"מ להחזיר לו, וכיו"ב כתבו בכתבי עת שמעתין בתשובת הרב שלמה מן ההר, ובספר תחומין בתשובה להרה"ג הרצל הנקין שליט"א.

ולמעשה אין שום היתר לראש הישיבה או המשגיח להחרים חפצי תלמיד לצמיתות ואפילו שבאו במעשה רדייה ע"מ להשיב התלמיד לקו הירא"ש וההלכה בכ"א אין שום היתר לעבור על גניבה וגזילה בשביל לרדות איש, ק"ו בנדו"ד שאין כאן בחור שנתפס במכשירי איסור אלא של היתר גמור וכל הבעיה של המשגיח היא עקרונית לדרך הישיבה ניכר שהוא גזל גמור ומעשה איסור, אבל ליקח חפצים מהתלמידים שלא לצמיתות אלא ליום או עד שיחזרו לביתם לצורך שלא יתעסקו יותר מדאי בחולין מותר.

חנ"א ס"ט

מישראל כי היה מצוי שרק ת"ח היה מלמד את בנו עד התקנה שהעמידו מלמדים בכל מדינה (ב"ב כא.) א"כ גם לא גורע מכפיית החינוך לתורה של האב לבנו ה"ה מלמד על תלמידו וכדאיתא בש"ס (שם) דאספי ליה כתורא ואל תכהו אלא ברצועות של מנעלים, וכ"כ בש"ע (יו"ד רמה ס"י) לא יכה אותו המלמד מכת אויב, מוסר אכזרי, לא בשוטים ולא במקל, אלא ברצועה קטנה.

וי"ל רצועה קטנה בדוקא כשם שאומדים למיתה כך אומדים לנזיקין שנאמר באבן או באגרופ היינו דבר הראוי להזיק ורצועה קטנה אין בה ממש להזיק, מ"מ יש בו בושת וחייב רק ע"ז (ש"ע חו"מ ת"כ סכ"ח) אבל לענין ת"ת משמע שאין איסור בושת שהוא לצורך חינוך מותר, רק שלא יהיה בהגזמה שיהפוך אח"כ לנזק וצער מן הדין, וכ"ז במלמד שהוא מתוך תקנה, משא"כ באביו שחייב בלימודו מה"ת אפשר שלא חייב גם בהכאה גדולה יותר, והראיה מדין מכה את בנו והרב רודה את תלמידו שפטורים מגלות אם הרגו בשוגג משום שעסוקים במצווה (מכות ח.; רמב"ם מרוצח פ"ה ה-ו) וי"ל שהכאה ורדייה לא אותו ענין שהכאה היא חזקה ואילו רדייה היא יותר שעבוד מאשר הכאה או לכל הפחות הכאה קטנה כגון ברצועה קטנה, אחרת הי"ל לכתוב על שניהם הכאה, ולפ"ז ה"ה ליקח ממנו חפציו של הבן (שקבלם במתנה גמורה)

סימן לד

מכתב על הביקורת במש"כ בדין משרות לרבנות

לכבוד הגאון ... נר"ו

שלום וכט"ס

מה ששאלת על מה יצא הקצף שדברתי על המשרות והמבחנים ברבנות במדינת ישראל בתשובתי אשר חנן ח"ח (יו"ד כ"ד), ולמה איני שם רסן בפי, ולשיטתך לרבות הדיבורים שהוצאתי גם זה עלול לפגוע בי.

וכנראה שכת"ר כבר שכח מה היא דעת תורה אמיתית שצריך לפחד "רק" מהשי"ת ותורת ההלכה, ולא לעבוד את השי"ת כרובוט ועבד נרצע או אסיר לחברה שלנו, ומתוך כך לפחד מאיזה משרות או רבנים ועסקנים ומפלגות אוחזי העולם המשתלטים פסיכולוגית על כלל ישראל, שמי שלא ילך איתם יורש גיהנם בעוה"ז ובעוה"ב, ובעוה"ה בגלל "הפחד" הזה אנו נראים כך, שסועים ובלי הנהגה, שום דבר לא לש"ש, הכל "נפוטיזם", הכל דילים, כסף, זהב, כבוד.

וכבודם של ת"ח רבים כבר נרמס מהפוליטקאים שלנו, ואוי לאיזה ת"ח שלא יהא בכיוון ההשקפה או המפלגה של אותם השולטים, המסוגלים להחשיבו כע"ה ונחות, ולהפיץ שמועות כזב ברחוב עד שירמסו אותו לתחתית בלי רחמים ובלי שיוכל לקום, וכמו שאמרנו באיזה מקום "שהעסקנות החרדית אולי מלאה בחסד אבל ריקה מרחמים".

וגם המוסד הנורא שהפך את עורו ממזכי הרבים למכשיל הרבים שנקרא "הרבנות הראשית לישראל" בכמה תחומים פשט את הרגל, והרבה מהתנהלותו נעשית ע"י ריקים ורבנים מאוסים שרחקו מדפי התורה ודרך ארץ כבר מזמן, ואם אפשר טוב יותר לסגור אותו ובכך לעצור את החוקים של הרבנות הראשית שמביאה שנאה של החילונים על הדת ופילוג העם והיא זו שמחריבה את הדת ומבזה ת"ח, שבעיניהם מי שלא עבר המבחנים שלהם הוא עם הארץ, ואסור לו לערוך חופ"ק וכיו"ב, אבל למשפחה ולחברים הכל בסדר והכל מותר, כולם משובצים היטב כ"א במקומו, ולכך אני מציע שגם אלו שרוצים להינשא שיפתחו תיק נישואין אצל היראים והעדה החרדית, בכדי לעקוף את ההבלים של הרבנות הראשית בתחום הזה.

ומי כמוני הקטן שמכיר את הרחוב הכללי והחילוני היטב, ראיתי שהרבנות הראשית בעיניהם גוף מלא בושה וכלימה, וכקופה מלאה שרצים, ועליו קיימת שנאה אמיתית, ומה רבו הזוגות שלא רוצים לראות דמות תורנית מהממסד בחופתם, ואף חלקם מעדיפים להינשא שלא ברישום הנישואין שם, אלא בצורה פרטית ורק להיות נקיים כלפי השי"ת.

ועוד כהנה בעיות גדולות בבתי הדין האזוריים שממשיכים לשסע העם

להקשות בעיגון הנשים ועיגון הגברים כאחד כנגד חוקת התורה, פעמים תראה שכופין האיש למתן הגט שלא ע"פ ההלכה ופעמים תראה שמעגנים הגבר על חינום ולא מן הדין, ובאיזה מקום הם משמשים כיד הארוכה של הערכאות במדינה, ומה עוד הזלזול והשחצנות והברוטליות של הרבנים היושבים שם כלפי העם ועד היהודי הפשוט עובר את הגבול לפסוע על ראשי עם קודש (סנהדרין ז).

והדברים מבהילים שלפי דבריו כאשר יקנאו בו וינסו לנשלו ממשרתו הרי שיתאמץ הוא להחזיק בה בכל כחו ויגיע בעקבות זה להפסד דתו, היינו שיעשה דברים הנוגדים את דרך אמונת התורה עליה הוא מושבע מהר סיני, ועיין מה שפירש בספר עשה לך רב (לוי ח"ו סימן פ"ד).

והרעיונות אמיתיים לימינו עד כמה רבנים איזה שיהיו קטן או גדול שהגיעו למשרה ולכסא המיוחל, להרגיש בעל הבית על התורה ועל כלל ישראל, עברו באיסורים חמורים של לשון הרע, שנאת חינום, חילול השם, ומי יודע גם על כמה ביטולי מצות עשה, וכיו"ב והכל בשביל להשתרר וע"מ שסיר הבשר יצא משינהם, ואח"כ מבקשים מאיתנו הקטנים לעבוד את השם ביראה ומוסר ודרך ארץ ובעניות וכיו"ב אבל לא מניחים שהריקבון במידות כבר מזמן דש אצלם, וכמו שעין רואה בכל בחירות לרבנות איזה שתהא נכשלים באיסור של לשה"ע שנאת חינום בזיון ת"ח, ונגרמות מחלוקות גלויות וצעקות כשוק מלא בלבושים איצטלא דרבנן.

וע"כ הביקורות עלינו שמור לעצמך, ואולי בעוד כמה שנים שתגדל בתורה וירא"ש תדע להבין ולהפריד בין תורה לפולטיקה ובין רבנים אמיתים לרבנים עסקנים, ושלא להתלהב מכל אחד אפילו שהוא רב גדול ומפורסם, ואז אולי תרד

ומה היה על עמנו ותורת השם, אילו חלילה ולא היה רבני קהילות ובהכנ"ס בכל מקום, שהם מזכי הרבים האמיתים בלא שום תקנים ומשרות רשומות ומסודרות, בלא חלוקה של חרדים או מזרחיסטים אשכנזים או ספרדים, הכל כלול וכולם גוף אחד וכל פעילותם לש"ש באמת ולא איזה בדיחה עלובה כמו היושבים במשרות של רבני ערים וראשי מועצות ואישי פוליטיקה, ובעוה"ז ניכרים המה כקטנים כי אינם נחשבים לרבנות כלום ומאומה, ואף מקשים על חייהם בכל מיני חוקים כאמור אך היריעה קצרה מלפרטם.

וכדאי לציין לך פירוש הרמב"ם (על אבות פ"א מ"י) "ושנא את הרבנות" בבקשת השררה יבואו עליו נסיונות בעולם ורעות כי יקנאו בו ויאיבוהו, "ויפסיד דתו" כמו שאמרו כיון שנתמנה אדם מלמטה נעשה רשע מלמעלה יעו"ש. ויש גורסים ויפסיד אמונתו, ועיין בתשובת הרב"ז ח"א (או"ח סימן קל"ה) מקור לדברים.

אתה ורבניך לסוף דעתנו אע"פ שאני צעיר ממכם.

ודע זה שהשבתי לך בכלל כי סה"כ אני מרחם עליך ועל רבניך שאתם שבויים ומסכנים שלא מסוגלים להפריד בין יהדות נקיה הפועלת לש"ש אמיתית ובלא פניה לבין יהדות עסקנית שמבדילה בין אשכנזים לספרדים, עשירים לעניים, מיוחסים לפשוטים, חרדים למזרחיסטים, חילונים לדתים.

ובעו"ה היא בימינו הסמל והשורש החדש וזרם כזה לא גרוע יותר משאר

הזרמים והכתות שצצו לנו במאתים השנים האחרונות כהרפורמים הקונסרב' והדרדעים שכולם כופרים בתורה ובמצוות, אך גם החרדיות המלופפת בעסקנות היא כופרת בתורת המידות והמוסר, ומשחיתה כל שאריות הטובות מהנפש היהודי, כי ברור שעבירת המידות של שנאה, קנאה, גאווה, תחרות ועוד גדולה יותר מכל עבירות שבתרי"ג המצוות כדאיתא בתורת המהרח"ו בספר שערי קדושה (ח"א ש"ב).

חנ"א ס"ט

סימן לה בענין הכשרויות של הבד"ץ

לכבוד הרב מ.ג. נר"ו
שלום וכט"ס

ומה שאתה מנסה ליתן לי ציונים על הספרים שהכל יפה ונחמד אך הצטערתי שכתבנו בח"ו-ז' (יו"ד סימן ט"ז) על הבשר רבנות "חלק" שזה בסדר ולא צריך לאכול בדוקא בד"ץ, וה"ה על העופות מהדרין שהם מצוינים ולא צריך בד"ץ, ודעתך שזו טעות ואסור לסמוך על הרבנות בשום מוצר.

זו שמאיבה על כל הכתבים וההשקפה בכלל.

וראיתי כמה שכבודו לא השכיל נכון בדעתו כשאר האנשים (וביותר הבני תורה) ששבויים בידי עסקנים אוהבי כסף וזהב בעלי כשרויות שהשכם והערב מודיעים על כשרותם שהיא הכי טובה ומפוארת ובאותה נשימה מודיעים על השני שהוא טרף וכיו"ב.

ועל הצבועים האלו אתה נשען ומתלהב וכפתי יאמין שכשרות הבד"ץ זה העיקר והמצוין, ולא עוד שגם ציינת לי במכתב שרק הבד"ץ פלוני הוא בסדר והשאר לא, וזו טעות חמורה של צדיק ורע

האמנם יש להשיב שזו זכותך לבקר אותנו וזה דבר ברור כי לא כל הדעות שוות, אך הדבר שלא נתן לי מנוח שציינת בדבריך כי השיטה שלי לסמוך על בשר חלק רבנות ושאר המצרכים היא

לו, וצריך להבין ששום בד"ץ הן ספרדי והן אשכנזי לא עושה את מעשיו לשם שמים, אלא שהכל זה כסף ורווח ופוליטיקה מאוסה, כך שהאמונה בהם גם נפגעת ואף צריכה להפגע כתוצאה מתחרות אל העושר, וכמו שאתה סומך על הבר"ץ יש לך לסמוך לפי כללי ההלכה על הרבנות אם והיא מודיעה שהבשר חלק והעופות מהדרין.

זאת ועוד שפעמים והבר"ץ עושים חומרות שלא כתובות בשום פוסק כש"כ שלא לפי הש"ע ובפרט בעופות ובשביל לייקר דוחפים בכח שטריות והבלים, בבחינת קרדום לחפור בה, והגועל הזה הוא לרבות איסור הונאת ממון שממש כולם נהנים מאיסור זה שמוכרים בשרים עם כמויות גדולות של מים יתר מן המידה המותרת בחוק, והכל בכדי שיהא משקל גבוה מה שלא מצוי בכשרויות הפשוטות יותר, זאת ועוד שבאריזות סגורות גם דוחפים פסולת רבה מתחת למוצר כגון בחלקי העופות וכיו"ב שבחזית החבילה הכל נראה יפה ונקי והאדם חושב שהוא קונה מוצר מושלם ומשלם נטו על העוף, ומשמגיע לביתו זורק לאשפה כמעט שליש משקל מהמוצר כולו.

וידעתי את מחשבותיך שכמעט לכולם יש נטיה טבעית לצדד לטובת המפורסמים שבחבורה ולבעלי מעמד תורני גבוה שע"פ רוב קבלו לא בזכות עצמם אלא רק מחובה, אך בשבילך כמוסר בעלמא תמיד תבדוק את הדברים, ואל

תאמין לאף אחד בימינו, בפרט לאלו שחבושים ולבושים בתחפושת של איצטלא דרבנן, ולך תראה ותבין שתמיד הציבור שלנו החרדי משלם יותר מכל מגזר אחר כגון בסלולר, טיולים מאורגנים, נופשים, אוכל, תרבות, לימודים וכיו"ב, והכל הוא מתוך טענות של כשרות וקפידה ואהבת תורה וכיו"ב, אך האמן לי שהכל שקר אחד גדול, הכל ניצול ציני מובהק לעצב כפי דעתם את הבן תורה או הירא שמים. אבל בעיני הדלות הירא שמים האמיתי צריך לדבוק באמונה בו יתברך, לעסוק בתורה יומם ולילה, אהבת ישראל, וקדושה, ולא ברדיפה אחר הכשרויות המהודרות וההבלים שכבר חללים רבים הפילה באיסור לשון הרע והוצאת שם רע.

צא וראה מש"כ הצדיק מיכנאל מוהר"ש זצ"ל (ערך חומרות) שחומרות הורגות בני אדם ממש כי האדם הורס את ימי חייו וימי חיי משפחתו ע"י חומרות של הבל ושטות שאין להם מקור ע"פ הדין כלל, ולא לחינם אמר רבינו ז"ל שמה שכתוב "וחי בהם" דרשו חז"ל ולא שימות בהם (יומא פה:). נאמר נמי על חומרות (ליקוטי מוהר"ן ח"ב סימן מד) כי הן ממיתות את האדם ממש, כי סופן של חומרות מביאות את האדם לשכר עצבים והוא כמת רח"ל כו' העיקר הוא תמימות ופשיטות לקיים המצוה כפי שכתוב בש"ע בלי שום חומרות יתרות כלל. ודפח"ח.

חנ"א ס"ט

סימן לו בשר חלק של הרה"ר

לכבוד הרב בניהו אדרי שליט"א

ירושלים שלום וכט"ס

אודות מה ששאלת אם מותר למשפחה ששומרת קלה כבחמורה לאכול אצל ההורים שאוכלים בשר "חלק" של הרבנות הראשית.

כבר כתבתי בעד זה באשר חנן ח"ו-ז' (י"ד סימן טז) שבעו"ה כל ענין בשר החלק בין הבד"ץ לבשר חלק רבנות הוא בנוי הרבה מפוליטיקה רבנית מאוסה להשמיץ את שוחטי הרבנות שאינן בעלי ירא"ש ושנכשלים בנוכריות בעת שהותם בחו"ל ועוד כאלה מרעין בישין של רכילות ולע"ה.

ולרבות הכלל שעד אחד נאמן באיסורין (גיטין ב:; רמב"ם עדות י"א ה"ז, טש"ע

י"ד קכ"ז ס"ג) נוסף ע"ז כמה שמועות מאנשי אמת ומקצוע שיצאו בקול גדול שלפעמים גם מאותה בהמה אחת לוקחים הרבנות והבד"ץ כאחד, והנופל בכיסו הוא הצרכן הקטן העני והמסכן שמאמין וגם פתי לראשי הבדצי"ם ורבניהם בעלי השרד שמפקיעים שערים בלא בושע ורחמנות ומפחידים את הרבים וע"ה שרק הבד"ץ שלהם טוב ושל האחרים טרף, והתנהגותם המקולקלת בדיוק כמו אלו שיושבים במכוניות פאר ובשר הכבש עדיין בין שיניהם ודורשים מאברכים להסתפק במועט, והוא לעג לרש ועדיף שישתקו.

ועל עיקר שאלתך גם אם ונצא מתוך הנחה שבשר בד"ץ הוא עדיף על "רבנות חלק" והינך מחמיר כאותם הבדצי"ם הספרדים, אבל שאתה מתארח אצל ההורים שהם קונים מהבשר החלק רבנות בגלל מחירו הזול אם לא תלך לבקרם או תלך אבל לא תוכל מהאוכל שלהם, עלולים להפגע וכיו"ב, הנה אע"פ שבכבוד אביו ואמו במקום שיש ירא"ש אין שומעים לאביו כי גם הם מחויבים לתורה ומצוות כגון אמר לו אביו לעבור על ד"ת ואפילו מצוה של דבריהם לא ישמע לו (י"ד ר"מ טו-טז) הכ"נ במי שמחמיר לאכול רק בד"ץ אינו חייב לשמוע בקול אביו לאכול רבנות.

דא עקא במקרה דידן מאחר ויש הרבה ספיקות להתיר גם ואם נלך כפי שיטת המחמירים ומוציאי לעז שבשר הרבנות חלק הוא רק ספק, אזי שמא הבשר שלפניך הוא חלק ואת"ל אחרת שמא הלכה כהמתירים בסירכא, והוא עדיף מהספק שעשה מרן הראש"ל זיע"א ביבי"א (ח"ה י"ד סימן ג') בבשר מן השוק שודאי שהוא רק "כשר" מהאי דספיקא שמא לא היתה כאן שום סירכא ושמא הלכה כד' המכשירים, ואפילו במקום שאפשר להתברר כי יש בזה משום כבוד הבריות או חשש איבה ומחלוקת.

אבל בדין שדברי הבלע והלעז אינו נכון בכלל, ויש לראות את בשר החלק

רבנות כחלק ממש ולא ספק בכלל, כך שגם ואם נאמר שאין כאן ענין של כבוד אב ואם מ"מ צער ודאי שיש, והוא חמור מאוד מסתם כבוד כנודע שאפילו בהפסד ממון של הבן אסור לבן לצער אביו (ב"ר"מ ס"ח), ואע"פ שאין ללמוד מהכא שאם אביו מצטער שבנו הולך בדרך התורה אזי

חייב לשמוע בקולו חלילה לומר כן, אך במידי דחסידות או חומרא בעלמא ק"ו במקום שיש הרבה ספיקות להקל עדיף הוא מלהכנס לחשש של ארור מקלה אביו.

חנ"א ס"ט

סימן לז

אסור להנשא לגויה אפילו רק בניירת בשביל גרין קארד

לכבוד ידי"ן ר' ח.א. נר"ו

ארה"ב שלום וכט"ס

ומה ששאלת חו"ד אם מותר לישראל להנשא תמורת כסף לגויה בעלת אזרחות אמריקנית רק בניירת בכדי שהוא יקבל אישור שהייה ויוכל להמשיך לעבוד שם, האמנם שיש בזה כמה בעיות שחייבים לחיות יחד תחת בית אחד במשך ג' חודשים ותחת ביקורות מהרשויות. וטענת שיש אפשרות להתעלם מהדיור המשותף כך שלא יהא בעיה של ייחוד וכיו"ב, רק הבעיה כפי מה שטענת היא הנישואין בניירת אם יש בזה איסור.

ולענ"ד לאסור כל הדברים האלו והדומה להם, בבחינת "ולזות שפתיים הרחק ממך", אע"פ שאולי מעיקרא דדינא כל זמן שאין יחסי אישות בין ישראל לנכרית, ק"ו שאין ייחוד ודיור בצנעה

ובפהרסיא שיאמרו הבריות מיוחדת היא לו שהפגם גדול בהרבה מזנות באקראי שהוא רק נשג"ז מדרבנן. והארכתי בזה הרבה בכמה דוכתי.

מ"מ בעיני הוא חילול השם שיאמרו ישראל נישא לנכרית ומטנף בריתו בנכרית כי ודאי שיש גוים שידעו מנישואין אלו ולא כולם יודעים שזה לניירת ק"ו לרשויות עצמם, וחילול השם הוא עון גדול הן בשוגג והן במזיד, ובכלל בינו לבין עצמו גם שייך מראית עין וחילול השם וכמו שאמרו רז"ל אפילו חילול השם בסתר נפרעים ממנו בגלוי (אבות פ"ד מ"ד), כך שא"א לברוח מהעוון הנורא הזה שהוא יותר מכל העוונות שאין יוה"כ ולא יסורים ולא תשובה מכפרים אלא כולם תולים ומיתה מכפרת (יומא פו.) וע"ע באיגרת השמד לרמב"ם בזה.

אשר

סימן לח

חנן

קסט

חוץ מזה לרבות החילול השם ידעתי שמאוד קשה להינצל שלא לדור איתה זמן קצר וזה גובל בבעיות גדולות של ייחוד מה"ת ועוד מרעין בישין, ואת"ל אחרת שאפשר לפתור את הבעיות האלו, בודאי שיהא קשר אחד לשני ויבואו מתי שהוא פגימות ונפילות ביניהם, כי יצר הרע לא יושב בחיבוק ידיים, וכמו ששמעתי מקרים שבאו לפתחי שהתחילו בניירת תמימה וסיימו בעיבור הנכרית עד חיי משפחה לכל דבר עם הנכרית ואבדו לנו כך אלפי נשמות מישראל בארצות נכר. ועיין

במש"כ באשר חנן ח"ח (אה"ז סימן צ"ו) במקרה כזה ותווכח באמיתות דברינו.

ולכן כל יהודי חייב להתרחק מהנסיונות האלו בכדי שיהיה נקי מהשם ומישראל (במדבר לב כב) ולא מספיק רק תפילה אלא גם מעשים ע"מ לגדור גדרות לעצמו לבל חלילה יפול באיסורי ערוה, בפרט בדיני עריות שנפשו של אדם מחמדתן.

חנ"א ס"ט

סימן לח טבעת נישואין לגבר

לכבוד ידי"ן ר' נ.כ. נר"ו

ירושלים שלום וכט"ס

ומה ששאלת אם אפשר לאיש לענוד טבעת נישואין.

לענ"ד באיש שמעורב בעבודה שלו עם הציבור הכללי, נשים וגברים כאחד, ראוי לו לענוד טבעת נישואין, כי בעו"ה הרחוב המתירני והפרוץ בערבוביה גם נשים מחזרות אחר הגברים, היפך הטבע שאיש מחזר על אשה ולא הפוך (נדה לא). ובדר"כ כל אשה ואפילו הרחוקה ביותר מדת שמכבדת את עצמה ורואה שיש איש נשוי לפניו לא מתקרבת ושומרת מרחק מקלות ראש ושיחה בטלה, ובכך הריוח גדול.

ולא גרע מאשה נשואה שמכסה ראשה מדין תורה ונעשה החיוב כסמל שאינה פנויה, והעולם אפילו המתירני שומר מרחק מהם מדיבורים אסורים כש"כ משאר מעשים, כך ראוי ליצור סמל לאיש במקום סכנה אבל בשאר האנשים והבני תורה שלא מתערבים אין צורך לזה.

ומש"כ באשר חנן ח"ו-ז' (אה"ז סימן צ"ו) לאסור ליתן טבעת תחת החופה לגבר כנהוג אצל כמה אנשים שניכר מנהג רע זה לחקות הרפורמים, אבל לענוד טבעת בסתם אין איסור בזה אף שכתבתי שם שהוא מנהג טיפשי, כיום הדרנא בי וראוי לענוד במקום המועד לפורענות כי ידעתי הרחוב והמציאות כמה שזה מציל.

אע"פ שיש שמועות שבאו לפתחי כי טבעת נישואין אצל האיש הוא זה שמעורר הפורענות בבחינת מים גנובים ימתקו גם אצל הנשים כלפי הגברים, ולא חסר נשים אכזריות שרואות איש נשוי לתופסו ברשתן, ובבחינתם הוא יעד לפרק בית כהצלחה מושלמת לתפוס

איש מסודר בבחינת צרה לביתו, אך השמועות הללו מתקנות לעומת המציאות היותר ברורה אצלי כהצלה במקרים רבים כפי מה שידעתי ברחוב של ימינו.

חנ"א ס"ט

סימן לט לקבוע מזוזה בבית של בעלי עבירה

לכבוד ידידי ר' כפיר אבוחצירה נר"ו
בת-ים שלום וכט"ס
ומה ששאלת בזוג חילוני שאינם נשואים וחיים בבית אחד בעבירות של נדה וכריתות וכיו"ב ועתה שעברו לדירה חדשה מבקשים לקבוע להם מזוזה, והערת משם רב אחד שאסר לקבוע להם. ובקשת חו"ד.

וי"ל שלא מצינו איסור בזה ולא שנא למנהג העולם שקובעים מזוזות לזוגות נשואים חילונים שחיים חיי איסור של נדות וכריתות ואין פוצה פה, והענין ברור דמה שאפשר לעשות ברוחניות עושים ומתעלמים משאר העבירות אף הקשות שבהם והוא עדיף מלהתעלם לגמרי ולהניחם שיחיו גם בלי מזוזה, ואז הרחקנו לגמרי נפשות עד כדי שמד שיהיו בבית בלא מזוזה כשאר הגוים.

והלא הרחוב החילוני רואה בזה את הסמליות של יהודי לא פחות מברית מילה והתבוללות עם גויות שאף הרחוקים מאוד נזהרים בזה, כך שאסור לעקור להם את המצוות האלו, בפרט שאין שום טענה וטעם בהפגנה הזו לשמא יחזרו בהם, כי תדע שהם לא יחזרו בהם, ורק ההיפך יצמח מהתרחקות כזו, ולא לחינם דברו רז"ל שכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה (אבות פ"ד מ"ב) ועיין במש"כ באש"ח ח"ח (סימן כ"ט).

ואין כאן לא מסייע ולא לפנ"ע כי אין קשר בין מצות מזוזה לאותם ביאות אסורות או לחילולי שבת שעושים בבית כדאיתא בע"ז (נה:) ישראל שהוא עושה בטומאה לא דורכין ולא בוצרין עמו וכו' נחתום שהוא עושה בטומאה לא לשין ולא עורכין עמו וכו' ופירש"י דאסור לסייע לידי עוברי

קעא

חנן

סימן מ

אשר

לי איזה חכם בטענה כנגדי למה אני נטפל לעוברי עבירה להצילם מה שאפשר, אך המנהג וההלכה אינם כדעתם המצומצמת שתופסים עצמם כחסידה עם חברותיה כאנ"ש ודומיהן.

א"כ מצוה יחשב לזכות את שארית ישראל הפגועים מהתקשורת והרחוב, לקבוע להם מזווה בביתם ולנסות לשדל ולדובב הרחוקים מעט למצוות ואפילו המצוה הקלה שבהם, כש"כ שאם אפשר להשפיע שיוכלו להינשא בקדושה וטהרה ואם אי אפשר לכל הפחות להשפיע שהאשה תלך למקוה ויורידו מהם איסור כרת, והרווחנו, וכמו שכתבתי באשר חנן ח"ח (אה"ז סימן ר"ב).

חנ"א ס"ט

עבירה ומה שאמרו לא לשין ולא עורכין שכל מעשה עריכה זו בעבירה, משמע שכל ענין מסייע הוא רק בדבר שנכשלים בו והקשורים אליו אבל בדברים הרחוקים לא.

לרבות כ"ז שיכול להשיג אחר או הוא שיקבע והוי כחד עברא דנהרא ואין בו לפנ"ע (ע"ז ו:) וגם מסייע לא שייך כי הם כמומרים שמכשילים עצמם ואין בי"ד מצווין להפרישם מטעם הלעיטהו לרשע (ש"ך קנ"ו סק"ו) וע"ע באש"ח ח"ח (סימן מ"א-מ"ב).

ע"כ אותו רב טעה בהוראתו והוא אינו יודע נפשות ישראל הרחוקים מהם, וכיצד להתנהג עם כאלה בדור הפצוע והפגוע, וכנראה שחושב שכולם כבהמות ידמו וצריך להשאיר המצב איך שהוא כמו ששח

סימן מ

שלא להסתכל בתמונות של אכזריות ורצח

ואין לי הרבה מן הפשט לבאר לכת"ר הענין, אף שרבו מאמרי חז"ל אודות מידת הרחמנות שיש בישראל והוא חלק בלתי נפרד מאיתנו עד שנתנו בנו ג' סימנים ואחד מהם היא הרחמנות (יבמות עט.) והיפך הרחמנות היא האכזריות ומסתבר שבני ישראל נאסרים בה, וכמו שעין רואה והלב חומד הכ"נ עין רואה והלב מתאבן והמוח

לכבוד ידי"ן נ.א. נר"ו

בת-ים שלום וכט"ס

מה ששאלת על אותם סרטונים ותמונות של מחבלים מתים בשעת מלחמות או כפי הנודע בימינו על ארגוני חבלה וטרור איסלאמים שמוציאים להורג מבני עמם בעריפת ראשים ושחיטה ושריפה בצורה אכזרית, אם מותר להביט בהם.

נשפע מהסתכלות העלולה להביא את היהודי גם לאכזריות כנגד רצונו האמיתי, וקראתי מאמרים של חוקרים שהגיעו למסקנה על הרוצחים שבאו לידי רציחה רק מתוך הסתכלות בסרטים והושפעו מזה.

אך גם אם לא יושפעו המביטים בכ"א ראיתי בשער רוח הקודש למהרח"ו (דף ז:): שהזהיר בזה וז"ל, גם דע כי הסתכלות עיני האדם באנשים הנהרגים ע"י תלייה וכיו"ב פוגם מאוד בנפשו של אדם, ואפי' אם מסתכל בהם מרחוק מאה אמה או יותר, גם בחוש הריח אם מריח אדם באיזו נבלה או ריח רע פוגם מאד בנפשו וגורם שתתרחק ממנו, והראיה לזה מן הבשמים של מ"ש להחזיר את הנפש, גם ארז"ל כי הנשמה נהנית מאד מן הריח הטוב ועליו נאמר כל הנשמה תהלל יה (תהלים ק"ג) עי"ש. וע"ע במדרש תלפיות ח"ב (ענף הסתכלות).

ולפ"ד אין נפ"מ אם ההסתכלות בדבר הוא ע"י צילום או בחי על הכל עיקר הכוונה בהבטה על צלם האכזריות, לא גרע מהסתכלות והבטה בנשים דרך המסך

לאסור משום הרהורי עבירה מה"ת דסוף דבר מהרהר אפילו שזה צל צלה. א"נ דאין נפ"מ בין הוצאה להורג של נכרי או גוי אע"פ שישראל צריכים לקוות ולהלל את השי"ת שהאויבים שלנו נלחמים זב"ז והורגים זא"ז, אך להסתכל על הדרך שעושים כן כאמור זה משפיע עלינו לרעה.

אבל יש להתבונן במש"כ הרמב"ם (מלכים פ"ג ה"י) שכל ההורג נפשות שלא בראיה ברורה או בלא התראה אפילו בע"א וכו', יש למלך רשות להרגו ולתקן העולם כפי מה שהשעה צריכה והורג רבים ביום אחד ותולה ומניחן תלויים ימים רבים להטיל אימה ולשבר יד רשעי העולם ע"כ. ומשמע שיש ענין אף להסתכל בהרוג בשביל ליצור אימה, ואפשר שאין זה סותר למש"כ דיש הבדל למסתכל להנאתו שזה פוגם למסתכל בשביל ליצור אצלו אימה ופחד לבל ישוב ויחטא, או דאפשר שיש הבדל במסתכל בשעת הריגה שהוא הפוגם למסתכל אחר ההריגה שכבר לא פוגם בו דבר.

חנ"א ס"ט

סימן מא תשובות להשגות על אשר חנן ח"ח

דברינו בספרים, ברור שזו דרכה של תורה ואין פוצה פה, ושמחתי מאוד על שהבנת דרכנו בהוראה להציל מה שאפשר והכל לש"ש, ובדר"כ איני מגיב על השגות

לכבוד הרה"ג אביחי נחום שליט"א
ישיבת כסא רחמים, שלום וברכה
תודה רבה על החיזוק במכתבו על אף שבכמה דברים אין נראים לכת"ר

ממש"כ בספרינו כי מסתמא כל צד נשאר בדעתו וחבל על הטירדה, אך אלו ההשגות של כת"ר הבאים מתוך דרך ארץ וכבוד הראוי, ראוי לי שאשיב בכמה נקודות.

גם הוראה פרטית נכון לפרסם בספר

א. על אותה תמיהה שבהוראות שאינן נצרכות כ"כ והם בגדר הוראה פרטית לשעה נראה לכת"ר שלא לפרסם בעלי ספר בפרט אם ישנם תנאים שצריכים להתקיים ובדר"כ אצל ההמון זוכרים ההיתר ולא התנאים ולדוגמא זכר מש"כ בח"ח (סימן קצ"ד) להתיר לזוג לשהות תחת המים וכו' ומה שהתנתי שיודע בעצמו שלא יגיע לידי הוצ"ל ואם צריכים לזה והמעין השטחי לא ישים לבו לזאת כש"כ שלא נתבאר שיש צורך שלום בית בזה א"כ מה לנו ולצרה הזו.

הנה כבר נודע ומפורסם שחיבור השו"ת הינם תשובות פרטיות ובהרבה מן החיבורים האלו הוראת שעה וכפי שמצאנו בשו"ת אגרו"מ ע"פ כל חלקיו בשאלות מוזרות ופרטיות שלא חש לענות עליהם ולהעלות עלי הספר, וזה שיש שלא יתיחסו לאותם התנאים המוזכרים הם טעו לעצמם ומצידי המה בבחינת רשעים יכשלו במה והיא גמרא מפורשת (ב"ב פט:): דעל כולם אמר רבי יוחנן בן זכאי אוי לי אם אומר ואוי לי אם לא אומר, אם אומר שמא ילמדו הרמאין ואם לא אומר שמא יאמרו הרמאין אין תלמידי חכמים בקיאים במעשה ידינו

וכו' כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו במ פושעים יכשלו במ.

הכ"נ שגם בעניני האישות שהיסוד לקלקולים רבים, הוא שרוב האנשים אינם יודעים מה מותר ומה אסור, ולפ"ז יש להרבות ולפרסם הדינים בבחינת צדיקים ילכו במ פושעים יכשלו במ, והם דברי הרחמ"ל בספר אדיר במרום (דף ע"ג) שמותר לפרסם לצדיקים אע"פ שגם הרשעים יקחו משם ויכשלו.

ומחובת כל מורה הוראה להעמיד דבריו על קו הדין מה שמותר מותר, ומה שאסור אסור, בכדי להרחיק את ישראל מחומרות מיותרות שאי"צ להם וכדאיתא ברמב"ם (דעות פ"ג ה"א), ואיך נדע מה חומרא ומה דין אם לא נפרסם, ועי' להרה"ק מוהר"ב ז"ל בתורות אמת (אה"ז סימן כ"ה ס"ב בהג"ה) שאסור להסתיר מה שהתירה תורה, והדת לבד וחסידות לבד, וז"ל מסילת ישרים פי"ג שאין רוב הציבור יכולים להיות חסידים ורק לשרידים אשר בעם וכו' להם מגיע לקיים מצוות חסידים וכו' שא"א לאומה שתהיה כולה שוה במעלה אחת וכו' עש"ב. והביא דבריו מרן המהרש"ם זיע"א בשמ"ש ומגן ח"ב (אה"ז סי"ח).

ועוד מה שניסית לתלות למה להתיר במקרה ואין בעיה של שלום בית, אומר לכת"ר כי לא הכל תלוי בשלום בית, ישנם ענינים של צד הנאה שהתורה התירה

אותם אך רבו המסתכלים לאסור מחמת הסביבה והחברה, ולנו אין עסק עמם, כי אם הראשונים והאחרונים שניכר שאין איסור בדבר א"כ למה להסתיר האמת ולחפש שהאנשים יעשו באיסור או במחשבה של איסור כי סוף דבר הענינים האלו קימים גם בציבור שומר התורה והמצוות וכדאי הוא לסלק מהם המחשבה שעושים באיסור.

עובי הבשר שבצידי הנקב להעראה והוא הנקרא פרוזדור החיצון, י"ל הכ"נ לענין נישוק שם דלא גרע משאר מקומות בגופה שמותר ורק האיסור שבש"ע הוא הנקב, ומבחינה מציאותית אשה שעומדת אי אפשר לראות כלום אז לכאורה אין גם ממה ליזהר בהסתכלות לאלו שחפצים בזה.

טיול לאבל

ב. בדין אבל על או"א אם יצא לטיול הערת שיש לדמות למש"כ בש"ע (יו"ד סימן שפ סכ"ה) שאין לילך בשירא גדולה וכו' יעו"ש. הצדק עם כת"ר אך כונתי היתה להתיר טיול פרטי שלא מצויה השמחה מעורבת עם הבריות שודאי טיול מאורגן צריך לאסור אבל טיול עם המשפחה מותר וכמו שהעלו למעשה כמה מהאחרונים.

אבל בסעודת מצוה

ג. ועוד מה שהערת על מש"כ שאבל יכול להשתתף בסעודת ראש חודש רק שאם יש מוזיקה ומחולות אסור ותמוה היה בעיני דאין המוזיקה מעלה ומוריד ואם מותר לו להשתתף בסעודה הכ"נ שמותר במוזיקה ואם אסור אז אסור בלעדיה, וזה לא הבנתי, ומפורש באחרונים שכל השתתפות בסעודת מצוה שהתירו בכל כה"ג אסרו מוזיקה ומסתברא שיש הפרדה בין סעודת מצוה כי אין מוזיקה של מצוה.

ועוד מש"כ שצריך ליזהר לבל יוציא ז"ל, שים לב שנוהרתי בלשוני כי יש מקום באם נצרף את המשחק הזה לשעת עונה לא גרע מחבו"ן המביא לידי קישוי מדעת שבכ"א לא חששו רבים כי הוא חלק מהפיוס והתשמיש ואף לא אפחד לתפוס דלא גרע מלא כדרכה שיש מתירים בזה אף בהוצ"ל כר"י ומור"ם בהג"ה, וע"ע באגרו"מ ח"א (אה"ז סימן ס"ג ענף ג') להסביר שיטתם, אע"פ שאנו אין לנו לסמוך ע"ז כי בתר הש"ע גרירן, אך באם יודע שאינו מוציא לא נאסור עליו להתרחץ עמה שמא יוציא, אלא בחלוש מזג צריך לעורר עליו האיסור ולא בשאר האנשים.

ועוד מה שכתבתי שם "רק שיזהר שלא יסתכל באו"מ" אין זה מדויק כ"כ, ויש לי מעט לחזור בי, כי אין שום בעיה בהלכה שיסתכל על חיתוך שפתיה של מטה שאין זה ההגדרה של אות"מ שאסרו אלא הנקב גרידא שהוא פתח הנרתיק הוא האיסור וכמ"ש הנו"ב מהדו"ת (אה"ז סימן כ"ג) שאין מחשבים

פאות נוכריות צנועות

ד. ומה שהערת על מש"כ להתיר הפאות הצנועות לעומת הפאות הלא צנועות שמיועדות לעורר ולמשוך תשומת לב המיוחדת אליה כגון האורך, הסלסול, נפיחות, מראה פרוץ, רטוב, צבע וכיו"ב דדמיא לבגד אדום, משא"כ פאות צנועות שניכרים מעט על צורתם כפאה קצרה עד הכתפיים וללא תסרוקת המושכת העין.

ותמהות כי היום גם הצנועות שבהם ניראת ממש כמו שיער רגיל לכל דבר וענין, ואף הוספת שבטוח לך שאיני מכיר את המציאות וא"כ איזה מן כיסוי זה ומה הסברא להתיר בזה, ולמה מקפידים הרווקות שיאספו את השיער ואילו א"א יכולה לילך בשער פזור, ובכלל וכל החילוקים שהבאתי לטענתך אורך הפאה סלסולים ותסרוקות יוצא דופן זה יוצא חוכא ואטלולא בענין קדוש זה.

וי"ל שברור שאין פוסק מן המתירים שלא חשב להתיר הפאות בדוקא שאינן ניראות כשיער וההיפך כי זה הרעיון של הפאה הנכרית בכדי שלא תתגנה על בעלה (שבת סד:; נזיר כח:;) והוא להיראות כבעלת שיער של ממש (רש"י שם, ר"ן על הריף שבת כט. רעמ"ב פ"ו) והעיקר שבו להתיפות ולהתנאות בשער הזה אחרת אין בו שום תיקון לנשים וכמ"ש הרמב"ם בפה"מ (שבת

פ"ו מ"ה) "פאה נכרית כעין נרתיק מדביקין בו שער נאה מאד ולובשות אותו על הראש באופן זמני להתיפות בשער" וע"ע במאירי (סנהדרין קיב.) שפאה הנכרית הוא לנוי יער"ש. וזו תשובה מוחצת לטענות שפאה נכרית מותר רק שהיא מכוסה בכובע או מטפחת ולא גלויה, ומה התיקון שהיא מכוסה שתתגנה על בעלה, אלא ע"כ שהוא שער מגולה, וע"ע בב"י (או"ח ש"ג כ"ו).

א"כ מה איכפת שזה נראה כשער רגיל ונאה ואף לא נחוש בו למראית עין כי בימינו שיש פאות הקרובות במראיהן לשערה כבר כולם תולים בפאות נכריות כמצוי אצל החרדיות דוקא שהולכות עם זה, ולא גרע מדברי הרא"ש (פ"ט נדה סימן ז') דהא דתנן השיריין והכלך אין בהם משום כלאים אבל אסורים משום מראית עין, דדמו לצמר או לפשתן מ"מ האינדא מצויים בגדי משי בינינו והכל מכירין בהן ואין לחוש למראית עין, ומותר לתפור משי בבגד צמר והוב"ד בטש"ע (יו"ד ריש סימן רצח) והארכתי ביסוד זה במקו"א.

ומה שטענת שאיני מכיר את המציאות להבדיל בין פאה צנועה או מתועבת וכפי מה שהערת שאין פאה כזו בימינו, הנה ידעתי באמת את המציאות ואני לא מתכחש שישנם פאות בעלות תסרוקת מוגזמת ובאורך ובסלסול של פרוצות מהרחוב, אך אין זה יכול להעיב על הצנועות שבהם וכפי שהגדירו כמה מחכמי ישראל שהעיקר תהא קצרה עד הכתפיים

ובלא תסרוקת מושכת, והשאר מותר, ונראה שאינה בגדר של בגד אדום המושך את העין.

וזה שכל פאה איזה שתהא משנה ומיפה את האישה אין תלונה כזו בהלכה כאמור מהרמב"ם דלעיל שזה היעוד של הפאה, אחרת גם אסור לנשים שהם יפות אף המכוסות בכיסוי כדת וכדין לצאת מהבית כי גם זה מיפה. והיא דוגמה ברורה גם ללבוש של הנשים בבגדים מכובדים בעת אירוע משפחתי שאם זה כפי כללי ההלכה אף שהוא מיפה אותן א"א להתלונן עליהם שבשלהם היא עושה, א"נ שבימינו ישנם מטפחות מעוצבות המיפות את האשה כמו הפאה ואף יותר ואין פוצה פה ומצפצף ע"כ יופי ופריצות שני ענינים שונים, ומתוך כך ידענו להפריד בין תיעוב לבין הכשר כפי כמה כללים הנראים היטב מה פרוץ ומה לא, הכ"נ בכל הענינים, וכאמור נראה שיש בזה כלל גדול דמה שמיפה האשה אינו בהכרח בגדר של פריצות.

וזה שהערת כיצד יתכן שלבנות רווקות אסור לפזר השיער ואילו לנשואות מותר שכן כל הפאות מעוצבות בפיזור של שיער, וזו אינה קושיא כי המתירים באים בגישה שמלכתחלה שער הפאה אינו ערוה שאינו דבוק בבשרה (שלט"ג) כלומר דאין יצה"ר שולט אלא בדבר הדבוק בגוף האשה עצמה משום שאין שליטה להיצה"ר

אלא בדבר שיש לו נפש חיונית לא בדבר שאין לו נפש ולכן בנתלש מגוף האישה הרי פקע ממנו אותה הערוה והוא כפגר מת ולא יבוא לידי הרהור וכמבואר בישכיל עבדי ח"ז (אה"ז סימן ט"ז) א"כ בפאה נכרית שאין בה הרהור מה לי מפוזר או לא משא"כ בשער אמיתי היוצא משרשי הערוה בעינין אסוף.

ואפשר שיש לחלק בין ערוה לפריצות שהפאה הצנועה אינה ערוה ואינה פרוצה אבל שזה בצורה מפורזת היא פרוצה, וסוף דבר הקושיא עומדת במקומה, מ"מ יש ליישב שהוא מענין דת יהודית כמנהג בנות ישראל, כלומר שלרווקה ראוי מדת יהודית ואילו לנשואה עם פאה נכרית אין ע"ז דת יהודית, וי"ל גם ההיפך שאם יעשו הפאה כתסרוקת של רווקה הוא האיסור כצמה וקוקו בפאה יש בו חסרון צניעות מהאי טעמא.

או שבאמת ולא מצינו לאסור לרווקה לפזר השער במידה ואורך שערותיה עד הכתפיים כמידות הפאות הצנועות, ואיך שיהא על כל התהיות של כת"ר כבר התיחס אליהם בטוט"ד בשמ"ש ומגן (ח"ב אה"ז סימן ט"ו-י"ח) ובתבואות שמש (אה"ז סימן קל"ז-קל"ח) ובאורך וברוחב בקונטרס "ותשקוט הארץ" וקחנו משם.

חנ"א ס"ט

סימן מב ליתן מעות לאשתו לקנות בגדים שאינם צנועים

לכבוד ידי"ן ר' מ.ה. נר"ו
בית שאן שלום וכט"ס

מה שהינך מתחזק ב"ה בדת כארבע שנים ואף קובע עיתים לתורה וגם האשה מתחזקת בשמירת השבת וטהרת הבית אך דא עקא והיא עדיין מתהלכת בבגדי פריצות של ממש ואי"צ לומר בגילוי הראש, ומבקשת מדי פעם מעות לקנות לה בגדים, שמסתמא לא יהיו צנועים כהרגלה, ושאלת אם המעות שתיתן יש בהם חשש של לפני עיור ומסייע לדבר עבירה וכיו"ב.

והנה לילך בבגדי פריצות שמכשילה בהם הוא איסור מה"ת דלפני עיור, והמסייע לאשתו בכסף וכיו"ב לרבות שמכשיל אותה אפשר שהוא שותף למכשלה שלה והוי לפני דלפני שבישראל מפקדינן (תוס' ע"ז טו: ד"ה לעכו"ם).

בפרט באשה הנזכ' שאין עמה ממון וכל פרנסתה היא ממשכורת הבעל, גרע טפי, שאף היסוד דבחד עברא דנהרא וכו' (ע"ז ו:). ליתא בהכי, שהרי זה ממש תרי עברא דנהרא שאין האשה יכולה לקנות בגדי פריצות בלא סיוע של הבעל, וק"ו שיש בו דין של מסייע. ועיין בשו"ת אשר חנן ח"ו-ז (יו"ד סימן ל"ד) ח"ח (יו"ד מ"א-מ"ב) שכתבתי יותר בארוכה בכללים האלו.

ולמעשה שאין הרבה מה להשיב ולהצטדק, וכדאי להעלים עין, כי א"א להורות לך שלא תקנה בגדים לאשה שבכך נקרב אצלה את השנאה והסלידה מן הדת, בפרט שבהסתר פנים של זמנינו אין בכחנו להעמיד הדת בכח הזרוע, אלא רק בנועם, ומאידך גם א"א לחייב אותך לזה מדין חובת כסות (ש"ע סימן ע"ג) דאפשר שהחויב לא קאי רק היכא שמתלבשת ע"פ התורה וכמו שאכלה דברים המזיקים לה וחלתה בפשיעתה ואינו חייב לרפאותה כמבואר בשטמ"ק (כתובות נא.) בשם הריטב"א והביאו בכתב סופר (אה"ז סימן מ"ו) ולא כהב"מ (סימן ע"ח).

ולעת עתה שהאשה מתחזקת בדת, וב"ה שקבלה על עצמה את יסודות הבית היהודי בשמירת שבת וטהרת הבית, רק שק"ק לה הביגוד הדתי ולא ע"מ להכעיס, אך כפי מה שדברתי איתה, היא מאמינה שהזמן יעשה את שלו, מתוך שלמות הלב והרגש, והיא בעצמה הבטיחה שתשתדל לצניעות, ואני מאמין לה, ובכך גם אין לך לחוש מדין עוברת על דת שהמחזיקה בביתו מקרי רשע (מרדכי כתובות קצ"ו וסיע'), וע"ע בספרי אשר חנן ח"ו-ז (אה"ז ק"ח) הארכת בזה.

ואף חשבתי מעט להמליץ מתוך סברא בבחינת תקנת השבים שגם אם לא

תתן לה מעות לקנות בגדים זה לא ישנה דבר מהתנהגותה והיא תמשיך בדרכה ותשתמש בישנים שלה, ועל אותו ענין אם היא לא תכשיל את הרבים ואחרים לא יביטו בה יש הרבה בחוץ שעושות כן ואולי בשני היסודות זה הוי דתרי עברא דנהרא ואף מחשש מסייע כדאי הוא הש"ך (יו"ד קנ"א סק"ו) במומרים ועע"ז דלית ביה, ובודאי באשה שרגילה בפריצות והמסתכלים בנשים לצורך הנאה קריא ליה מומר לדבר אחד וכמבואר בדג"מ (שם).

או כפי שרמזתי מעט באשר חנן ח"ח (יו"ד סימן לא) שבימינו המסתכלים בעריות מתוך שהמה ברפש זוהמת הנחש כבר אינן מתלהבים ואינם מרגישים הרהורי תאוה ואולי זה בבחינת קאקי חיורי והמכשלה מועטת, ולפ"ז הסקתי שעדיף להשפיע על

הרחוקים דוקא בשמירת השבת וטהרת המשפחה ואח"כ על הצניעות.

אבל ברור שאם האשה עובדת אע"פ שכל מעשה ידיה שלו (ש"ע סימן פ') ולכאורה גם אם תקנה ממשכורתה בגדים פרוצים הרי זה מכספו ולכך ראוי במקרים כאלה ללמד האשה שתאמר איני ניונת ואיני עושה (ש"ע ס"ט ד') ונמצא שכל מעשה ידיה שלה ותקנה מכספה מה שהיא רוצה והיא זו שפושעת לעצמה ועל בעלה אין כלום אחר שהוא משתדל להפציר בה שתתלבש בצניעות, וה"ה במקרה והיא עובדת יותר מהראוי לה הוי כהעדפה ע"י הדחק וכדאי הוא הב"ח דס"ל ששלה הוא וכך המנהג וע"ע באורך באשר חנן ח"ו-ז (אה"ז סימן ק"ו) ח"ח (אה"ז סימן רי"ב).

חנ"א ס"ט

סימן מג

מגבעת וחליפה לבעל תשובה מתחיל

במכתב הינך מהסס קצת או אפילו חושש מהשינוי הבולט.

באמת שהגישה לבגד הוא ענין שולי ביותר, הטענה האישית אצלי שמזמן העולם התורני איבד את עיקר חשיבותו האמיתית של הבגד בבחינת הכון

לכבוד ר' מ.ג. נר"ו

מרכז הארץ שלום וכט"ס

מה ששאלת שהינך בעל תשובה שמתחזק כבר שנה וחצי וכעת נכנסת גם למסגרת שאתה לומד בה רוב היום, וטענת מה הזמן שראוי לך לילך עם מגבעת וחליפה להיראות כבן תורה, וכפי הכתוב

לקראת אלהיך להיות הדור בלבשו בשעת ת"ת ותפילה, ונמצא ההיפך שרוב ככל האנשים תופסים בו עיקר יהדותם ועפ"ז יישק דבר שהנקרא חרד לדבר ה' הוא החרדי עם הכיפה השחורה בביגוד שחור לבן ומגבעת וחליפה, ואילו שאר הדתיים בלבוש אחר וצבעוני הוא המתנדנד או הקל שבציבור.

וממחשבה כזו צריך לברוח ולא ליתן עיקר לבגדים להשחית לנו את המידות להקטין את הגדולים ולהגדיל את הקטנים, יש להחזיר את מטרת הביגוד של היכון ולעצב המגזר שלנו ותו לא, אך חלילה לקטלג אנשים בירא"ש על חשבון לבוש כי כמה ת"ח גדולים ועצומים ובעלי יראה לבושים בבגדים פשוטים וכיפה סרוגה ללא ההדר החרדי, והרבה טועים בהם ויבואו ע"ז בחשבון של זלזול בת"ח וחושד בכשרים.

ונכון שאותו הלבוש החרדי בחליפה ומגבעת בדר"כ שומר האיש על עצמו מלחטוא בפהרסיא והוא כעין מחסום או מניעה לאיש לעבור על כלל חוקי התורה, ומאידך בצורה הפסיכולוגית קל יותר לעבור על התורה במי שאינו לבוש כחרדי, ובאיזה מקום יש הרבה להתחשב בזה כי אכן צורת הלבוש מחייבת הרבה. ואפילו הציבור הכללי רואה כל איש הלבוש כחרדי שהוא "רב" ולא מסתדר לו שאנשים באיצטלא זו יטיילו בקניונים של תל אביב ושאר המקומות או יחזיקו בשאר

איסורים, זה נראה להם מוזר, אבל בלבוש אחר, לא מוזר להם כלום. ולחץ כזה בדר"כ מחייב הרבה.

אך מהאמור זו הרעל שהציבור שלנו ושאר המגזרים גרם לכך שעזבו הפנימיות האמיתית בעבודת השם, ואחזו בחיצוניות ובלחץ החברתי, וכמעט ורוב הציבור שלנו הם כגלמים שלא מבינים מהו כבוד השי"ת ומהו ציווי השי"ת ואהבתו, בבחינת שויתי ה' לנגדי תמיד, כי הם חיים במצוות אנשים מלומדה מאבות אבותיהם, ומתנהגים כמטוטלת שזזה ימין ושמאל כל היום כפי המתוכנת לה, בבקר שחרית ואח"כ ת"ת, מנחה ואח"כ ת"ת, ערבית וכן הלאה, אבל שום דבר במחשבה על השי"ת באמת לא קיים, הכל נעשה כהרגלו כי כולם עושים. ולכן כל היסוד הזה מבלבל מאוד ואין לי הרבה תשובות לכך.

וליתר דיוק בזמנינו עבודת השם תלויה מתוך כבוד או מעשה אבותינו או לחץ חברתי מה יאמרו ומה יגידו, ושכחו את השם, מעשים אלו גרועים יותר ממש"כ הרמב"ם (תשובה פ"י ה"א) אל יאמר אדם הריני עושה מצות התורה ועוסק בחכמתה כדי שאקבל שכר כל הברכות הכתובות בה או כדי שאזכה לחיי עולם הבא ואפרוש מן העבירות שהזהירה תורה מהן כדי שאנצל מן הקללות הכתובות בתורה או כדי שלא אכרת מחיי העולם הבא, אין ראוי לעבוד את ה' על הדרך הזו, שהעובד על דרך זה הוא עובד מיראה ואינה מעלת הנביאים ולא

מעלת החכמים, ואין עובדים ה' על דרך זה אלא עמי הארץ והנשים והקטנים שמחנכין אותן לעבוד מיראה עד שתרכה דעתן ויעבדו מאהבה יעו"ש. מוכח שהרמב"ם מגנה את עבודת השם מתוך יראה וזה מתאים לנשים ק"ו שיגנה את עבודת השם מתוך הענינים המצויים לנו של מצוות אנשים מלומדה או לחצים של חברה ויהיו גרועים מהנשים והקטנים של זמנם.

ואיך שיהא אנו לא כ"כ מעודדים את הלבוש של מגבעת וחליפה לאנשים "חדשים" ואפילו אלו שלומדים כל היום, ובשכילי "מתחיל" בתשובה הוא עדיין בתוך עשר שנים ללימודו, כי עד אז קשה להחשיבו צורבא מדרבנן להלבישו באיצטלא זו, אלא א"כ יוכח אחרת ויעשה שאלת רבו שמבין בנפשות של בעלי תשובה.

וידעתי שהרבה חישובו ופארו עצמם בביגוד כזה חלקם מתוך גאות וחלקם מלחץ חברתי וטעו והטעו אחרים להחשיבם כתלמידי חכמים ובסוף דבר הוא אכן נגרר אחר הציבור כרב ואיש הלכה, ושנים ע"ג שנים חי בשקר שהוא ת"ח גדול כי מגדילים אותו ע"ה, אך באיזה זמן נתעורר לעצמו וגילה כי הוא ריק מתוכן, וכל האשמה כי הלביש עצמו בבגדי חכמים קודם קבלת התורה האישית שלו. וכבר רמז בזה מרן הראי"ה בליקוטי הראי"ה (ח"ב עמ' 29) והביא משל לאדם שיש לו גן של עצי פרי וכשהגיע עת הפריחה עמל וקטף את

הפרחים והתקשט בהם, הנאה היא לו שהוא נראה עכשיו מאוד נאה, מאוד מקושט, והופעתו מרשימה את הבריות, אולם כשתגיע עת הפירות הבשלים יתברר שהפרחים קמלו ויבשו, ופירות אין לו יעו"ש. וע"ע באשר חנו ח"ח (יו"ד סימן כ"ה).

ועל הכל בדרכי מאוד מסוכן לנסות ולהשפיע על מי שמתחזק בדת ובתורה להלביש אותו מיד בבגדים כאלו שבדרכי מפחידים ומרתיעים אף את הבחור עצמו, כש"כ את המשפחה שלו וחלקם רואים את בנם כמת מן העולם הזה, ואז מפעילים כח שיכנוע שיחזור בו מהדת כולה, והפסדנו הרבה, וע"כ אין לאיש לעורר את הדוב יתר על מידתו, ותמיד צריך לעשות התשובה באש נמוכה, ואת אותם הכללים של הלבוש והחיצוניות יש להשאיר לסוף העבודה, אחר שהבחור מיושב בדעתו והמשפחה קבלה את השינוי שלו ועברו די שנים של לימוד תורה שיכול להקרא כבן תורה ות"ח אז יניח על גופו וראשו המדים האלו, ולא יהא עליו כהצגה אלא אמת תוכו כבדו.

והרבה ממזכי הרבים בעירם שעושים עבודה נפלאה להשיב בנים לאביהם אך מחמת היהירות והשמחה מיד שהתחילו להתקרב לדת מלבישים הנערים בחליפה ומגבעת ושולחים אותם לשיבות השחורות של בעל"ת ושיסתדרו שם, וכמה נפילות יש בזה שהכירו את הדת במהירות ובחיצוניות

וממש כבולעו כך פולטו, שבמהירות נפלטו ובלא דרך חזרה, והאשמה על הרבנים שמיהרו וחשבו להדריך הנערים כצאן לטבח, בלי רגישות והבנה שעד אתמול טיילו בציבור אחר, ועתה שרוצים לשנותם קודם כל משנים להם הלבוש כאילו וזה העיקר, וזו הטעות המושרשת, שנגעו בחיצוניות קודם לפנימיות.

לכן אני מציע לכבודו שלא למהר להתלבש בזה, ודי לך כרגע לבקש חזות של שחור לבן כפי החברה החרדית שאתה מצוי בה, בלי שום סממנים נוספים, תמתין עוד כמה שנים תתמלא בתורה וירא"ש ותשוב אלינו בס"ד.

חנ"א ס"ט

סימן מד

שלא להשתתף בחתונה של אנשי סדום

לכבוד ידי"ן ר' ח. אברג'ל נר"ו
בת-ים שלום וכט"ס

ומה ששאלת איך להתנהג עם ההזמנה לחתונה שקיבלת כאשר שני נשים נישאות זל"ז כמו שמצינו בעו"ה בכמה מקומות וחוגים של אנשי סדום.

חלילה לאף אדם כשר וירא"ש להכנס לחתונה של כופרים בטובתו של הקב"ה שברא החיבור בין זכר לנקבה וע"י זה מצדיעים למעשה מצרים השרויים בתועבות של ניאוף בבני מינן, ולרבות החילול השם הנורא שיש שם, מסתבר ששהייה במקום כזה הוא חיזוק ונתינת יד לפושעים מרשיעי העולם, ע"כ יש להוקיע ברבים את הפרוצות האלו.

ואם כת"ר אינו בכוחו ובידו לעשות כן, אז תדע עצם זה שאינך משתתף בפוגרום

הזה היא הפגנה ותוכחה כנגדם, והמיקל ומפקפק במה שכתבתי הוא רשע ואפיקורס ודבר ה' בזה, כש"כ שעצם ההליכה למקומות שיש בהם פריצות וריקודים מעורבים וכיו"ב הוא איסור גדול דאביזרי דג"ע ושאר מרעין בישין כי א"א להסתלק ממראות אסורים והרהורי עבירה.

וכבר הזהירו חכמי ישראל בדומה לזה שלא להשתתף בחתונות כשיש נישואין אסורים וכגון בת ישראל עם נכרי וההיפך כהן עם גרושה וכיו"ב, וגם יצא ע"ז כרוז מאת הגר"מ פיינשטיין זיע"א ורבני ארה"ב וקנדה והודפס בהפרדס (שנה מז חוברת ז עמ' 28) והוב"ד בעין במשפט (פ"ג עמ' קצ"ח) וע"ע בדברות אליהו ח"ח (סימן צ"ב).

ידידך חנ"א ס"ט

סימן מה שלא להשתתף בחתונה מעורבת

לכבוד ידי"ן ר' חי אברז'ל נר"ו
בת-ים שלום וכט"ס

ומה ששאלת אם יש מקום היתר להשתתף בחתונה שהריקודים שם מעורבים בפרט שהחתן או הכלה מהמשפחה הקרובה ויש בזה חוסר נעימות ואיבה.

יש להשיב שחל איסור גמור לילך לשם ואפילו רק לשבת בלי לרקוד א"א לו להסתלק מהעוון של ההסתכלות, ואין צריך לתאר את האנדרלמוסיא החוגגת באירועים כאלו של אחינו הרחוקים מדעת תורה שרובם ככולם מעורבים בנשים פרוצות וחשופות שהדף אינו יכול להכיל הזוהמה, ואותו הגבר נופל ברשתן ורבה המכשלה בשריפת העינים ובהרהורי עבירה מהתורה, וההולך לשם נקרא רשע ופושע (ב"ק כט.) ק"ו שהרוקד שם עם הערוה והשטן ביניהם גדול עונו מנשוא והיסוד בזה הוא מהעבירות החמורות בתורה ביהרג ואל יעבור וכמבואר בפוסקים ואי"צ לפרט בדברים פשוטים.

ואותה ההצטדקות שהליכה לאירוע כזה הוא לצורך מצות חתן וכלה או למנוע איבה במשפחה, פעמים שהוא עצת היצר הרע, וכמו שאמרו במקום גילה שם תהא רעדה (ברכות ל:) וקימ"ל שכל המצוות נדחות מפני חטא הרהורי עבירה (חת"ס חו"מ סימן ק"צ, שרידי אש ח"א קב"א) וכמבואר

בשד"ח (ח"ז עמ' 424) דאף אמנם מצות שמחת חתן וכלה גדולה היא אך חלילה להתיר מפני זה שום איסור חמור וקל וכו' יעו"ש. וכבר קדם לו בספר חסידים (מרגליות שצ"ג) שכל מצוה הבאה עבירה על ידה מוטב שלא יעשה המצוה כמו מצוה לשמח החתן ואם יש פריצים ויודע שבלא פריצות לא יהיה או אינו יכול להיות בלא הרהור או אינו יכול להיות מלראות בנשים אל יהא שם יעו"ש. וע"ע בביאור הלכה (סימן של"ט ג) ובחכ"א (כלל פ"ט סק"ו).

ק"ו מאותו חשש איבא ליתא דלא גרע באמר לו אביו לחלל שבת או שלא להשיב אבידה לבעליה יכול ישמע לו ת"ל איש אמו ואביו תיראו וכו' כולכם חייבים בכבודי (יבמות ו.) הכ"נ באחרים שרואים איבה מזה שלא משתתפים בחתונה המתועבת שלהם לא ישמע להם כי כולם חייבים בכבוד השי"ת שלא להביא לידי זנות וגילוי עריות, וההיפך באיזה מידה יש להוכיח ולהתרות בהם וכמ"ש בכמה מהאחרונים.

אבל יש להציע בפרט אצל משפחות הבעלי תשובה שהנושא הזה עדין במקצת שלא לפגוע במשפחה הפרטית והמורחבת ולא להיראות מנותק בעקבות התשובה שעשה, יש לבעל לשלוח את אשתו שתשב שם, שאצלה אין את האיסורים האלו, ובזה

אשר

סימן מז

חנן

קפג

תהא כנציגה שלו, ואני מאמין שכולם יבינו
הענין שאין כאן התעלמות אלא הלכה
גרידא, והוא בעיני קידוש שם שמים.
ואותם החתונות חצי דתיות שהריקוד
מופרד אבל הישיבה מעורבת
אפשר להתיר להשתתף מתוך ההרגל
שהנשים מצויות בינינו ונעשו כקאקי חירי
(לבוש או"ח מנהגים ל"ו), אבל כ"ז תלוי באיש
ומזגו שאם יודע שלא יוכל להיות בלא
הרהורי עבירה והסתכלות אסורה, אסור לו
להיות שם וכמבואר בס' חסידים (שם).
ידידך חנ"א ס"ט

סימן מז ועוד בענין הנ"ל לגבי המתחזקים בדת

להנ"ל...
אבל ברור שבענינים אלו המעורבים עם
בעלי תשובה שעדיין בדרכם ולא
גמורים בדעתם, ואף חלשים באופי כלפי
המשפחה והסביבה, כש"כ שעדיין הם
חשופים לדמותם, אסור לנו להורות להם
לאיסורא, כי הכל אצלו בבחינת חדש, ואין
להעלותו גבוה מדאי מהיכולות שלו, אלא
שאנו צריכים להבין ולהרגיל אותו כפי מה
שהוא יכול לקבל ולעמוד בלחץ החברתי
והמשפחתי, עד שנבין כי הוא בעל תשובה
גמור שמבוסס היטב בדעותיו.
ועל אותם המעמיסים עליו יותר מדאי
ודורשים ממנו בבת אחת שמירת כל
התורה כולה אף החמור והקשה יצא שכרם
בהפסדם שלפעמים יבהל ויפחד מהקושי
ויפרוש לגמרי, והעיקר לחזקו באמונה
שהקב"ה מנהיג העולם ויש שכר ועונש
שזהו יסוד ועיקר האמונה, ומאחר שנדלק
אצלו הניצוץ והוא נמשך ומתעניין ראוי
לנהוג עמו בתבונה ודעת ובע"ה יתקרב
לגמרי וכמ"ש בתשו"ן (ח"א סימן ש"ג).
וע"כ אין ההוראה ברורה להתיר ולאסור
הליכה לחתונות וארועים מעורבים
לאותם המנסים להתחזק בדת, וחייב הרב
שלו להיות חכם ונבון ולא צודק,
שחלילה עלול לאבד נפש בגלל פעולה
שלא בזמנה שהכניס אותו ללחץ
משפחתי וחברתי והוא עדיין לא בתשובה
גמורה.
חנ"א ס"ט

סימן מז

חוזר בתשובה ואשתו אינה רוצה לטבול

לכבוד מר א.ג. נר"ו
בת-ים שלום וכט"ס

ומה ששאלת שהאשה אינה רוצה לטבול במקוה טהרה כי חוששת מן התשובה ונבהלת מן הדת ממה שרואה אצלך, האם יש מקום בכ"א להקל להתייחד איתה, אע"פ שאין לך כוונה לשום יחסי אישות עד שתטבול.

והנה הדרך האמיתית היא שלא למהר ולגרש בין הזוגות שאחד מהם חזר בתשובה והשני עדיין מתעכב, האמנם כל זה דוקא שאין הפרעה ומכשלה רוחנית, כגון שמירת השבת והצניעות, שהם מצוות ועבירות שלה אחרי תוכחה, ומעט סבלנות יכול לעורר גם אצלה את האמונה, וזה מן המעט שיכול לעשות לצורך זיכוי הרבים כש"כ אצל קרוביו וק"ו אשתו. אלא א"כ ניכרת העקשנות שלה בלבוש של פריצות במשך כמה שנים, אפשר לו לגרשה אם רוצה מטעם עוברת על דת וכמ"ש באשר חנן ח"ו-ז' (סימן ק"ח).

אבל בדינים של בינו לבניה כטהרת המשפחה היסוד משתנה ואע"פ שבסתם אמרינן מותר לבעל להתייחד עם אשתו נדה משום שבא עליה כבר פעם ונמי שיש לה היתר לכשתטהר ועפ"ז אין יצרו תוקפו (סוטה ז. ורש"י שם, טש"ע אה"ז כב ויו"ד קצ"ה).

אך כשמתברר שהיא אינה רוצה לילך לטבול לטהרתה מטעמים של שנאת הדת או ריחוק גמור מן המצוות, שבודאי קשה לשנותה תוך זמן קצר, נראה שאסור לו לשהות איתה אע"פ שהיא ראויה לתשמיש מצד עצמה אך היא אסורה עליו מצד ההלכה שאינה טובלת והוא מעמיד בפניו מכשול שיתגבר יצרו ויחזר אחריה בנדתה, ועליו גם לא אומרים שיש לו פת בסלו ולכך גם אסור לו להתייחד איתה כשאר הערוה.

ולא גרע מרואה דם מחמת תשמיש שאין לה תקנה לישאר עם בעלה אלא תתגרש לאלתר ואסור להשהותה דחיישנן שמא יבא עליה ואע"פ שאשה שזינתה יכולה להיות תחתיו ותשמשנו כשפחה שאני התם דליכא למיחש כולי האי שמא יבוא עליה דכיון שזינתה תחתיו שונא אותה ומאוסה בעיניו (רשב"א ח"א תת"מ, ש"ע יו"ד קפ"ז) ואילו הכא ששניהם אוהבים זא"ז יש לחוש שיעשו איסור ששניהם מתאווים זל"ז.

ואע"פ שהיה ניתן לטעות מאותו יסוד שבש"ע (שם סי"ב) אשה שיש לה מכות ופצעים שאינה יכולה לטבול תצא מתחת בעלה בכדי שלא יבטל מפר"ו עי"ש. הא משמע שאם כבר קיים פר"ו אינו חייב להוציא, ולכאורה גם אין חשש שמא יבוא

עליה בנדתה ולא דמיא לרואה מחמת תשמיש. וניכר דלאו דוקא ולא כפשוטו אלא נמי כטעם רמ"ת שמא יתרצה ויכשל בנדתה וכמבואר בב"י (שם) והתשב"ץ (ח"א סימן מ"ו) שדימה וציין דין רמ"ת לדין פצעים, ומסתבר ששני טעמים הם. ולכך הרוצה להשהותה הוא בדוקא ע"י שלישי ולא ילך אצלה אלא בעדים והוא בקיים פר"ו ואם לא קיים בכדי שלא יתבטל תצא.

וגם הב"מ בצלעות הבית (סימן י"ג) טען שכל התשובות כולם כאחד עונים דאשה שאינה יכולה להטהר דין אחד לה עם רואה מחמת תשמיש ה"ה תשובת פ"י (יו"ד סימן א') והשב יעקב (דף ס"ב ע"ב), אף שהוא גופא הסתפק באינה יכולה להטהר שבעלה חייב להוציאה מחשש איסור שמא יבוא עליה והוא כבר קיים פר"ו או דנימא רואה מחמת תשמיש שאני דהאיסור קיל ל' דבעידן ובא עליה היא טהורה וכן משמע קצת בש"ע (ס"ס קפ"ז) והוב"ד נמי בפת"ש (קפ"ז סקנ"א) יעו"ש.

ואני לא זכיתי להבין גוף הספק אלא שיש הכרח שהדברים שוים בין רמ"ת לפצעים שאינה יכולה לטהר עצמה, ושמא ההבדל שרמ"ת אולי אינה יכולה לטהר עולמית ולכך אין נפ"מ בין שקיים פר"ו או לאו, לעולם אסורה עליו שמא יבוא עליה באיסור. ואילו באשה שיש לה פצעים שיכולה להתרפא בהם באיזה זמן אבל בינתים הבעל מבטל מצוות פר"ו או יוציא, אבל אין חשש שמא יבוא עליה כיון שאינה

באיסור עולמית ויש לו פת בסלו. וקצת רמז בזה בהמשך דברי הרב צלעות הבית ע"פ פירוש רש"י.

מ"מ דברינו הראשונים נראים עיקר ויש לחוש שיתגבר יצרו, א"נ שק"ק להבין כוונת הש"ע באשה שיש לה פצעים אם יכולה להתרפא או לאו וא"כ אי תליא בזמן, ומסתברא כוונתו בפצעים שאין להם תרופה או שהזמן מרובה העולה מסוגה בשושנים.

ואיך שיהא בנדו"ד שאינה רוצה לטבול במקוה ולקבל עליה טהרת המשפחה מטעמים של חילוניות מסתבר מאוד שהבעל לא יוכל להשפיע עליה מיד, ואף הענין יכול להימשך שנים ומסתמא עלול להיכשל בה ק"ו בהרהורי עבירה וכיו"ב שמביא לידי שז"ל כמו שהחוש והמציאות מוכיחה, ולפ"ז י"ל שצריך לגרשה, וכיו"ב אסור לו להתיחד איתה כסתם רמ"ת.

וגם המהרש"ם (ח"ב סימן קע"ח) נשאל בדבר אשה שאינה רוצה לטבול כבר כמה שנים בגלל רשעות, ודעתו שאסור להתייחד עמה מהמבואר בשב הכהן (סימן ל') דאשה שיש לה פצעים בגופה אסור להתייחד עמה דדמי לרואה מחמת תשמיש אף דאפשר שתתרפא הרי גם רמ"ת אפשר שתתרפא ואפ"ה אסור, ועוד ראייה לו מכתובות (סג:) במורדת שאין לו פת בסלו ואע"פ שאפשר שתחזור בה אפ"ה מקרי דאין לו פת בסלו יעו"ש. וכיו"ב כתב בזקן אהרן (ואלקין ח"ב

סימן כ"ט) באשה שאינה רוצה לטבול מחמת עיבור יעו"ש.

ובחשוקי חמד (כתבות סג:) הביא משם הגרי"ש אלישיב זיע"א לחלוק על המהרש"ם הנ"ל מאחר ודין ייחוד אין זה באונס אלא בפיתוי ולכן בשלמא בנשים שאסורות עליו, או ביש לה פצעים ולא יכולה להיטהר או ברמ"ת שפיר חיישנין שתתפתה אבל באשתו שמחמת רשעות מסרבת לטבול אם ידבר על ליבה ויפייסה הרי תהפך להיות ככל אשה, שפתו בסלו, ולא חיישנין שיבוא עליה באיסור כי יכול להמתין עד שתטבול ולכן יש מקום גדול להתיר ואינו דומה למורדת דהתם קנס הוא עכ"ד.

ולפלא בעיני כי המסתכל במהרש"ם בפנים מדובר באשה שזה כמה שנים שאינה רוצה לטבול ואומרת שתשאר כך לעולם, א"כ תשובת המהרש"ם לפי השואל שמסתמא ניסה לפייסה והיא עומדת במרדה

כבר שנים, וברור שגם המהרש"ם מודה במידי דאפשר להשפיע שתתרצה כגון שבאחד מן חודשי הטבילות מחמת כעס או קטטה או אפילו נכנס בה רשעות קטנה וקצרה דאפשר שתחזור בה והוי כפת בסלו, אבל באשה שכבר כמה שנים מוחזקת ברשעות מה שיך פת בסלו.

ולפ"ז הכ"נ בנדר"ד באיש שחזר בתשובה והאשה עומדת על כך שאינה רוצה את תשובת בעלה ולכך גם מסרבת לטבול, והוא אחרי הרבה הפצרות מצד הבעל, ובנסיון של כמה חודשים שהוא בעיני מקסימום זמן שיכול האיש להתאפק מיצרו, ועל שלה היא עומדת הרי שאסור לו להתייחד איתה, וצריך שומרים או גירושין, דסתם סוגה בשושנים ע"פ רוב הוא ימי טומאה נורמלים, אבל לא שאין לזה גבול. ודברי המהרש"ם ברורים וצודקים וכ"כ במסקנה בתשו"ן ח"א (שנ"ב).

חנ"א ס"ט

סימן מח

זוג בעל"ת שאשתו החליפה את בגדיה לבעיתיים יותר

לכבוד ידי"ן ר' ש.א. נר"ו
ראשל"צ שלום וכט"ס

אודות האשה שלפני הנישואין ממש התקרבה לדת וקבלה על עצמה צניעות גדולה והתנהגה ממש כחרדית לכל

דבר ועתה אחר שלש שנים מהנישואין שאחלה לעבוד במקום דתי נחשפה למקום שהתחרות שם בין החרדיות גדולה מאוד מי נראית יותר יפה ומושכת בבגדיה ופאותיה רח"ל, ואותה הצדקת נתפסה

ברשתם של המקולקלות, וזרקה את כל בגדיה הצנועים והחליפה אותם בחצאיות קצרות מעל הברך צרות וצמודות וכולל בגדי עליון צמודים וכיו"ב, ובעקבות כ"ז בבית יש מריבות גדולות בינה לבין בעלה שהוא גם בעל"ת שחזק ממנה, והיא בטענה שנמאס לה להיראות זקנה ומיושנת בפני חברותיה, והוא אינו יודע איך להתנהג איתה, ובקש חור"ד העני' איך לטפל בזה.

לפענ"ד בעל תשובה לא שנא אשה או איש אם הם תוך עשר שנים מתשובתם המה עדיין לא בגדר של קביעות להקרא בני תורה, והיחס והטיפול בהם הוא שונה ומתחשב מעט, כי המה ניתנים לשינוי הן לרעה והן לטובה, ק"ו שאם ההתקרבות לדת היה מתוך פחד או התלהבות מוזרה שנסחפו רבים כעין מודה, כמו שהיה לפני כמה עשרות שנים, אז הירידה מן הדת ברורה ומתבקשת מאליה, כי שההתלהבות נגמרת והסיפורים נדפו ואין במה להאחז כבר, אז הכל נגמר.

כש"כ שאם נסחפו ונפתחו אל ההצגה הגדולה אותה החברה שלנו שדוחה במעשיה כל איש חדש על בוקי סריקי של לבוש וסמלים בלא טעם וריח של דת בחושבם לתקן העולם בכח הזרוע של הפחדות על חינוך הבנים והבנות וכיו"ב, ועל הכל היא חברה הנראית כמו שהיא נראית פגועה ופצועה ומסוכסכת עם עצמה, זה רב עם זה, וכל היום פשקוילים ולשון הרע אחד על השני, ומחקו סעיפים רבים

מהרמב"ם ש"ע והח"ח, ובעיני היום הרבה מחלקי התורה בהלכה לדאבונינו היא פוליטיקה, וכגון אם נשאל מה מברכים על במבה? התשובה תלויה לאיזה מפלגה אתה מצביע... והבן.

ואז המתקרבים אותם החלשים בדעותיהם שנגלו לסכסוך והפסולת של הרחוב, אינם מבינים בפוליטיקה רבנית, נושרים מהר מאוד, וכולם כאחד גדול כקטן יהיה מי שיהיה מחללי שם שמים שישאו עוונם על שהרחיקו יהודים מהשי"ת.

בנוסף לכ"ז שחלק גדול מבעלי התשובה החדשים אין להם רב ומייעץ לדרך או ואם יש להם רב אז נפלו בחכם הרזים אבל בור ועם הארץ בחכמת החיים והתשובה שלא יודע נפשות ישראל הרחוקות מהם, ובכך מחמיר ואוסר עליהם כמעט הכל כדי להשלים ולבלוע את החסר שהחסירו בחייהם, ואף מכניס אותם לחסידות ופרישות בפרט בדינים שבינו לבינה, והנה דוקא שם שנו ופרשו מן העולם התורני, והכתובת היתה על הקיר.

כך שאי אפשר לבוא לאותה האשה בעל"ת שלוש שנים ומחצה בתלונה כל העת ומסביבותיה ישנם דתיות מלידה המופקרות בלבושן שנראות כשחקניות בהוליווד המתחרות אחת בשניה מי יותר נאה ויפה, ואותה הנראת "זקנה" שהיא צעירה תעמוד מן הצד, בבחינת אם בארזים נפלה שלהבת, ומבקשים ממנה אח"כ שלא תכווה מהם,

ושוכחים שזה חזק ממנה כי טבעה ליופי, כך שאין שום צדקת שבעולם שיכולה להילחם בזה, כמו האיש שיראה מראות נגעים ויאמר שלא יחטא, והרי זו בדיחה עלובה להלחם בטבע.

ע"כ תשובתי לכת"ר היא לילך בלשון רכה שודאי תשבר גרם, וצריך להבין כי לא לקח לו לאשה אשת ישראל שראתה בצעירותה קדושה וירא"ש של גדולי ישראל, אלא עבירות ופריקת עול, כך שאתמול היתה במועדון והיום היא בבית מדרש, הרי שכל נדנוד ורוח ברחוב יכול להזיז אותה ואת דעותיה, ע"כ מתפקיד הבעל לחזק אותה ביופי של לשון, ודוגמה אישית, וחלילה בלי מריבות, ופעמים כדאי להעלים עין היכא דאפשר, בכדי להחזיר אותה למסלול בדיבור של ירא"ש בבית ואם אפשר לשכנע שתעזוב את עבודתה עדיף מעל הכל, וכדאי לערב ולצרף את

הרב שלהם שישפיע עליה, כי תמיד מקבלים מאחרים.

ועוד שאני גם מאשים את הבעל שידוע בבעלי תשובה שחסים על עצמם אך מבקשים שהאשה שלהם תהיה מכוונת ולא מסודרת בשביל לא להכשיל את הרבים, ומקפידים על נשותיהם שלא כדין, עד שמגיע הפיצוץ, והתנהגות קיצונית זו היא כפפוס בן יהודה שמביא לביתו הזנות, כש"כ בדורות שלנו שכולו חייב, צריך להכיר את מקומנו וליתן לאשה להתנאות ואפילו להתייפות ביופי של צניעות ע"פ היתר שלא מושך מדאי ע"מ להרים את מורל האשה, כי אי אפשר לסגור בעדה הכל ומצד שני גם לא ליתן לה פתח אחר להתנאות בפני חברותיה בהיתר.

בברכה והצלחה חנ"א ס"ט

סימן מט

מתחזק בדת ועדיין משתתף בריקודים מעורבים

לכבוד הרה"ג מזכה הרבים א.ב. שליט"א
שלום וכט"ס

אודות אחד מבאי השיעורים שהוא מתחזק בדת קובע עיתים לתורה שומר שבת ואף קיבל ע"ע טלית קטן וכיפה, אך לעת עתה עדיין קשה לו להמנע מהליכה למועדונים מעורבים או לאירועים מעורבים

שבהם רוקדים נשים וגברים כאחד, ושאלת אם נכון להורות לו להוריד הכיפה בעת שהותו שם שלא יהא חילול ש"ש, או שישאר איך שהוא.

במקרים כאלו תמיד אני מורה שיש להשתדל לשכנע אותו שלא

לילך למקומות כאלו, אבל אסור ללחוץ אותו שחלילה לא יבעט בכל, והוא כלל גדול אצלי שאם מצינו איזה קושי אצל המתחזקים צריך לשחרר ולעזור לו בעין טובה והבנה את מבוקשו, אע"פ שהוא לעת עתה גובל באיסורים, וכך צריך להתנהג עם חולים ברוחניות, לא פחות מחולי הגוף שכל תרופה אינה פלא.

איך שיהא באפשר עכ"פ להורות לו שיניח כובע לראשו עדיף, אך כפי שהבנתי מהכתוב מהמציאות האפשרית היא או לילך בכיפה או להוריד אותה, ותמיד היה בדעתי שכדאי להוריד את הסממן היהודי הירא"ש ולא יחלל ש"ש שיאמרו גם הדתים רוקדים מעורב וכיו"ב שעלול גם לבוא לידי חורבא.

רק שבאגרו"מ ח"ב (יו"ד סימן לג) כתב אחרת, שאין לומר להם לעבור עוד איסור אף רק איסור מנהג חשוב ככיסוי ראש אף שלדעת האומר יהא מזה תועלת שמ"מ אין לומר לאדם שיעבור עוד איסור וגם עצם הדבר הוא טעות דאם יודעין אותו לאיש שומר שבת ומניח תפילין ומתפלל ויראו שהולך בגילוי הראש למקומות הפריצות ילמדו גם מזה שאין לחוש כשרוצים לרקוד ושאר עניני הפריצות גם לכיסוי ראש, ונמצא שלא יהיה התועלת אלא כשיאמרו להם שיעברו על כל מצות התורה שידעו שהם רשעים גמורים, וזה ודאי שאסור להסיתם לעבור אף איסור קל, ואדרבה החיוב לראות על כל אדם אף על

עוברי עבירה שיקיימו מה שאפשר ללמדם שיקיימו אף שאין יכולים להשפיע עליהם שיקיימו כל התורה. וגם פשוט שכל עבירה שאדם עושה בפרהסיא יש בזה גם עון דחלול השם וכשיעשה רק עבירה אחת יהיה רק חלול השם בעבירה זו וכשיעבור אז עוד עבירה יהיה חלול השם ביותר ולכן ח"ו להתיר להסית לאיסורין בשביל סברות ודמיונות של עצמו שהוא למעט חלול השם. וכשיש בעיר אנשים כאלו שהם שומרי תורה וגם מכסים ראשם ומ"מ הם פרוצים ברקודים וכדומה צריך לפרסם ביותר חומר האיסור כדי שלא ילמדו מהם ע"כ.

ודבריו אחה"מ תמוהים או שפשוט לא מתאימים לתקופה שלנו, הלא העושה עבירות גדולות עם כיפה לרבות כיבוי מאור הדת הוא ג"כ כעין חותמת בפני אחרים שהם עמי הארצות שזה מותר ולכאורה ע"י זה יכשלו יותר ומחזיק מעט ידי עוברי עבירה ונתפס בעוונם יען שגורם לבוא מכחו הריסת הדת וחילול ש"ש ותועבה היא לעיני כל ישראל וברוך מקדש שמו ברכים.

ואפשר שהוא ס"ל באיש דתי שיש לו מעידה בריקודים מעורבים כך שהמכירים בו שהינו דתי ועתה הוא מוריד את הכיפה באמת שעושה שני רעות ושני פליאות, אבל בבעל תשובה שלא כולם רגילים בו שהוא עשה תשובה לכאורה

עדיף שיעשה רעה אחת ויוריד הכיפה ואולי גם האגרו"מ יודה לנו.

אבל כיום אני חושב אחרת כי יש מצב שאם ההוראה תהא למתחזקים להוריד הכיפה ע"מ שימשיכו במעשיהם תוך כדי תשובתם עד שתהא שלמה, אפשר שהתשובה תהא איטית יותר כי יש להם גיבוי להמשיך בדרכם ועוד שמעשיהם בלא כיפה מסתמא יהיו יותר חופשיים מאשר עם הכיפה וזה כמעט חוק טבעי.

וכמעשה דידן לא יעלה על הדעת שאחד מתחזק וכיפה על ראשו שילך

למועדון לילה ויעשה כל העבירות שבעולם בפתיחות יתירה, משא"כ ביודע שאין בראשו דבר ירשה לעצמו לעשות כמעט הכל, והסברא הזו אמיתית, אך כל איש לפי גופו ומקומו, ישנם שראוי להורות להם להוריד הכיפה וישנם כאלו שלא, כי אלו המתחזקים צריך להרגיל אותם כפי מה שהם יכולים לקבל, ואסור לאסור עליו הכל לעת עתה, לבל יצא שכרנו בהפסדנו שיבהל מהקושי ויפרוש לגמרי, ע"כ די שיתפוס דברים שודאי יתמיד בהם, ובע"פ השבתי לכת"ר דעתי המדויקת יותר.

חנו"א ס"ט

סימן נ

פיצה גבינה עם נקניק צמחי (פרווה)

לכבוד ר' מ.א. נר"ו

בת-ים שלום וכט"ס

ומה ששאלת אם מותר להניח על פיצה חלבית או טוסט גבינה חתיכות נקניק סויה או שיש בו משום מראית עין שיחשדו בו שאוכל ואופה בשר בחלב יחד או שמא יטעו ויתירו ע"ה אף בשב"ח ממש.

היה מקום גדול לאסור בפרט שהוא בצורת אפיה או בישול יחד, ולא ניכר שהנקניק מסויה, בפרט שהאפיה הזו מקובלת בכמה מקומות בארץ רח"ל שאין בהם כשרות או בפיציות של גויים, ועתה

שישראל עושה כן יכולים לטעות בו ולחשוד אותו מאחר והוא מאכל מקובל ושכיח, ולא גרע מדין דם דגים שמעיקר הדין מותר אבל בכנסו אסור אלא א"כ יש בו קשקשים להיכר (כריתות כא.), טש"ע יו"ד סו ס"א) וה"ה דם האדם שאם פירש ממנו אסור משום מראית עין משא"כ שבין השיניים מוצצו דליכא דחזי ליה (גמ' רש"י וטש"ע שם).

והוא ק"ו מחלב אשה שאע"פ שאין בו מגזרת האיסור של בשב"ח הן מד"ת והן מדרבנן, מ"מ משום מראית העין יש

לחוש, וההבדל בין איסור גזירה למראית עין שבמראית העין שיש בו היכר אינו נאסר כגון דם דגים שכנסן או במקום מכוסה כדם שעל השיניים מוצצו ואוכלו, משא"כ באיסור גזירה (רשב"א ח"ג סימן רנ"ז, ש"ע פ"ז ס"ד) ועפ"ד יש שתפסו בפורים שרגילין לאכול תרנגולת בחלב שקדים שאסור לעשות כן, אם לא שיניח שקדים קלופין בתוכן ובצידן להיכרא, ובפרט גבי בשר עוף דאיכא למיחש טפי, שלא ידמו לומר בשר עוף שרי בחלב כר"י הגלילי (יש"ש חולין פ"ח נ"ב).

והד"מ (ס"ו אות ח') השיג על היש"ש שאין להביא ראיה מדם שהוא באיסור כרת משא"כ בשר עוף בחלב שהוא מדרבנן ולפ"ז הוא מסיק שאין איסור מראית עין בדרבנן וכיו"ב פסק בהדיא בהג"ה (פ"ז ס"ג) שנהגו להניח חלב שקדים בבשר עוף אבל בבהמה יש להניח בחלב שקדים משום מראית עין, ואף בד"מ (שם פ"ז ב') ובת"ח (כלל ס"ב דין ח') נשאר בצ"ע על הרשב"א הנ"ל שהרי אפי' בחלב בהמה טמאה מותר לבשל ולא חששו למראית עין.

וניכר שמור"ם לא ראה כל התשובה ברשב"א שהרי הוא גופא התייחס שאין לדמות דין בהמה טהורה בחלב טמא שלא דברו חז"ל אלא בחיוב אכילתו ובשולו שאין באלו חיוב כלל וכו' אבל באיסור מראית עין לא דברו.

ומן התימה גם על הש"ך (סק"ז) שמנסה ליישב שבבישול לחודיה אין מראית

עין יעו"ש, וכיו"ב כ"כ הט"ז (סק"ה) דלא גזרו משום מראית עין אלא במידי דכשר לאכילה כל אחד לחוד, דאז דומה לבשר טהור וחלב טהור ולכך בבישול עם חלב שקדים בעי' שקדים ולכן בחלב אשה שהוא מותר בעת שפירש ממנה אסור משום מראית עין אבל באם חלב טמא וכו' לא גזרו משום מראית עין יעו"ש. ע"כ שלא ראו דבריו בפנים.

וק"ק עלינו מהש"ע (שם ס"ג) שנקט בלשונו בשר טהורה בחלב טמאה וכו' מותרים בבישול ובהנאה ולא זכר כלל מדין מראית עין, ומשמע ההיתר הוא גמור ואילו (שם ס"ד) לגבי חלב אשה אסור מפני מראית עין, משמע שאם היה איסור בחלב טמאה וכו' הי"ל להזכיר כמו שהזכיר בחלב אשה, וביותר שהוא ראה דברי הרשב"א במלואם ובכ"א לא זכר החילוק, ולכאורה שדברי הש"ך והט"ז ברורים ועיקריים. ובמחבר"ר (פ"ז סק"ח) מיישב ההיפך מזה שכתב בחלב אשה אסור משום מרא"ע משם מוכח דה"ה לחלב טמאה וזה ברור מאחר והוא ראה את תשובת הרשב"א כלה כמות שהיא. וכל דברי הש"ך והט"ז לחלק בין בישול לאכילה היפך הרשב"א.

איך שיהא להג"ה לבוש והפר"ח (שם סק"ז) באיסור דרבנן לית בהו איסור מראית עין ואילו ליש"ש אין חילוק וכמבואר בב"ח (סו"ס ס"ו) ומסתברא שהוא דעת הרשב"א והש"ע שלא חילקו וכתבו "אסור לבשל בחלב אשה", וכ"כ הש"ך (שם סק"ו) משם האחרונים וכמה מהסוגיות בש"ס,

וכ"כ הבאר שבע (סימן י"ז), וגם הט"ז (סק"ד) מודה לכתחלה שצריך לחוש.

נמצא שלכל השיטות בכה"ג יש לאסור משום שנקניק אינו ניכר אם הוא עוף או בהמה הרי שכל המראית עין מעיקרא הוא מחשש דאורייתא באכילה ויש לאסור, ואף לענין הבישול גרידא אם נרצה לחשוב שמא אין בישול אחר בישול בבש"ח והכא גם הבשר והגבינה מעיקרא מבושלים בפ"ע ואין איסור מה"ת בבישול, הכא שאני שהחלב מבושל בפנ"ע והבשר מבושל בפנ"ע ואח"כ מתבשלים יחד בודאי שיש בו בישול אחר בישול כדאיתא בכת"ס (חיו"ד סימן פ"ב) ובפרמ"ג (סימן ק"ה מש"ז סק"ב, א"א או"ח תרע"ג סק"א).

ובכנה"ג (הגהב"י פ"ז אות ח') ראה שנוהגים לאכול אורז שנתבשל בחלב שקדים אחר תבשיל בשר, ועוד שמע שנוהגין לאכול ענבי גפן והכרוב ממולאים בשר עם חלב שקדים קפוי וזה המנהג פשוט לפני כמה רבנים ולא ערערו בזה, והוא גופה אחר שזכר דברי הרשב"א הסיק שלפי הרשב"א לאכול זה אחר זה מותר הוא וגם אם נאמר שאסור זה דוקא כששניהם לפנינו ואסור לאכול זה אחר זה אבל כשאין הם לפנינו מותר לאכלם, ולפ"ז אותו מנהג אחר תבשיל בשר אין כאן איסור ורק אם מביאים אותם קודם סילוק השלחן יש לפקפק ק"ו אותם שנהגו לאכול ענבי גפן בחלב שקדים הוא אסור יעו"ש.

ואפשר מזה שלא ניכר אם זה עוף או בשר אין לנו להחשיבו בשר בדוקא כי אפשר לתלות שהוא עוף או הודו בפרט שהוא שכיח טפי, א"כ לא מבעיא שלמור"ם בהג"ה הענין שלנו הוא מותר, אלא אף לחולקים עליו כהשל"ה מ"מ בחדרי חדרים יהא מותר כמבואר בב"ח (סו"ס ס"ו) שדברי מהרש"ל עיקר אף באיסור דרבנן חיישינן למר"ע דוקא בפהרסיא, אלא דאף בצנעא לא אסרו אלא באיסורי תורה יעו"ש. ונמשך אחריו הש"ך

ויסוד דברי הב"ח נובעים מהתוס' (כתובות ס. ד"ה ממעכן) דהא כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית עין אפי' בחדרי חדרים אסור היינו דוקא באיסור מלאכה דאורייתא וכו', אבל במלאכה כלאחר יד דהוי דרבנן ולא גזרי רבנן לאסור בחדרי חדרים יעו"ש. וכ"כ בפסקי התוס' (פ"ק דע"ז סימן ט"ז) והוב"ד בנחלת צבי דאפילו בפני בני ביתו ג"כ חשוב בחדרי חדרים כמבואר בהג"ה (או"ח רמ"ג ס"ב) מפני שבני ביתו יודעים הדבר על בוריו יעו"ש. ומאידך מצאתי בפרמ"ג (מש"ז סימן רמ"ו סק"א) חדרי חדרים דה"ה בישוב ומיהו חששא דבני ביתו יש כהאי גוונא אם לא באין בני ביתו אצלו יעו"ש. ועיין בערוך השלחן (רמ"ד ס"ו) ובפת"ש (פ"ז סק"י) שפ"ד (אות ו').

ולא קשה ממה שמבואר ברשב"א (שם) שאיסור משום מרא"ע אינו נאסר כל שיש בו היכר כגון קשקשים או במקום מכוסה כדם שעל השיניים יעו"ש. ואפשר

לזה כיון רש"י על הסוגיא דכריתות (שם) דליכא דחזי ליה יעו"ש, ומשמע אפילו באיסורי תורה כדם שניכר בו דם של בהמה וכת' וכיו"ב מותר במכוסה. כי כנראה מכוסה בגופו של אדם כגון בפיו אף מכוסה ממנו יהא מותר גם מחשש מה"ת, ולא דמי לחדרי חדרים שנראה לעינו ועין בני ביתו ורק בתורה אסור ובדרכנן מותר שאין גוזרים גזירה לגזירה.

ודרך אגב זו תשובה מובהקת על הכנה"ג (שם) שאסר המנהג בכרוב או גפן שממולא בבשר וחלב שקדים קפוי, כי סוף דבר העירבוב הזה אינו ניכר אף לאיש שאוכל את הכרוב, וכמ"ש מרן החיד"א במחב"ר (שם סק"ו) דהמילוי מכוסה בעלים ובעודו בקערה על הרוב אינו ניכר לא בשר ולא חלב עד אשר ישלח ידו ולקח ונותן לתוך פיו ואז ירגיש שהוא בשר עם חלב שקדים ואין צריך שום דבר דכמעט אין כאן מראית עין וכדאיתא ברשב"א.

ועפ"ז ק"ק ממש"כ מרן הראש"ל זיע"א בשו"ת יבי"א (ח"ו יו"ד סימן ח' סק"ג) להסביר כל דין דם שבין השינים שאין דרך העולם להסתכל בשיניו בשעת אכילתו לא חיישינן להכי משא"כ בחדרי חדרים שאסור שמא באופן בלתי צפוי יראוהו ויבאו לחשדו, ובעקבות זאת כתב להשיג על הרב ערך השלחן (סימן פ"ז סק"ד) הוכיח מהרשב"א שאפי' הבשר עודנו בין שיניו מותר לשתות עמו חלב שקדים, וכמו דם שבין השינים ומוצצו עי"ש, ושם כתב עליו

דלא דמי לדם שבין השינים שאף הרואהו אומר כאן נמצא וכאן היה ולא יתלה בדם בהמה משא"כ לגבי בשר שבין שיניו אם ישתה חלב שקדים יחשדנו ששותה חלב בהמה שאסור יעו"ש. ואח"כ דברי הערך השלחן מובנים מהרשב"א שנתן דעתו באוכל שאינו ניכר דלית ביה מראית עין וכמבואר במחב"ר בעלי גפן שבתוכם יש בשר עם חלב שקדים שאינו ניכר לרואים רק לאיש אחרי שטועם.

למעשה מוכח שדין שאינו ניכר באוכל אינו במראית עין, ואילו בחדרי חדרים או בפני בני ביתו אין בו מהאיסור של מראית עין, ולפ"ז בפיעה דידן יש מקום לאסור בכ"א משום מראית עין בדוקא בפיהרסיא כגון בפצירות או מאפיות, אבל בביתו אפשר לו להקל.

ואע"פ שבפיעה כאמור לא ניכר הנקניק הצמחי בגבינה שזה נקניק עוף בחלב שמא נקניק בהמה הוא והוא מראית עין בדאורייתא ולכא' כו"ע אסור אף בביתו ובחדרי חדרים, א"כ מה יועיל, אך כמו שהשבנו שעל הרוב נקניק הוא עוף יש לתלות שהחשד רק בשכיח, והמצוי טפי הוא בעוף ויש להתיר בחדרי חדרים.

א"נ וכל רעיונות של נקניק או שניצל מן הצומח הוא שכיח בימינו וקשה מאוד לחשוד על איש דתי וירא"ש שמכין או אוכל פיעה עם נקניק בשרי אלא שמיד יתלה במאכלי סויה והם יסוד ברור מדברי

הרא"ש (פ"ט נדה סימן ז') השיריין והכלך אין בהם משום כלאים אבל אסורים משום מראית עין, דדמו לצמר או לפשתן מ"מ האידנא מצויים בגדי משי בינינו והכל מכירין בהן ואין לחוש למראית עין, ומותר לתפור משי בבגד צמר והוב"ד בטש"ע (יו"ד ריש סימן רצח) והארכתי ביסוד זה במקו"א לענין פאות נוכריות בימינו שאין לחוש למרא"ע מהאי טעמא.

בתבשיל בשר בקוקוס טחון הדומה לחמאה והשיב מאחר והוא נתפשט במדינה והכל יודעים לא גוזרים משום מרא"ע וכמ"ש הש"ך (ר"ס רצח) דבמידי דשכיח לא חיישנין למרא"ע ולכן אפילו בבשר בהמה מותר, אלא שבמסקנה לא רצה להתיר אלא ליחיד בביתו אבל לא בפהרסיא יעו"ש. אבל לאכול זה אחר זה יש להתיר אף בפהרסיא.

מסקנה דדינא בביתו אפשר להקל לערב יחד נקניק צמחי (פרווה) בגבינה מכל הני טעמי תריצי, כי לא יבואו לחשוד ולטעות בו, אבל בפהרסיא כגון בפיצוריות או מאפיות אין להתיר להם לבשל או לאפות מאכלים מעורבים זה עם זה יחד, ורק לאכול זה אחר זה מותר.

חנ"א ס"ט

אלא שעדיין הרבה יכולים לטעות בזה, כי ידעתי שעדיין לא כ"כ נפוץ עירבוב גבינה עם סויה שאין לו טעם משובח כנראה לעומת הפיצה הטרפה, ולפ"ז יש לאסור הדברים האלה בפהרסיא, ולכל הפחות אפשר להתיר בבית. וכיו"ב כ"כ ביבי"א (שם סק"ה) ואף ציין ליגל יעקב (חיו"ד סימן כ"ג) בדבר המנהג שמשתמשים

סימן נא

דגים בגבינה מותר לכתחלה גם לספרדים

לכבוד ר' נ.ח. נר"ו

בת-ים שלום וכט"ס

מה ששאלת דעתי באכילת גבינה עם דגים לספרדים כי מצאת שיש כאלו שאוכלים את זה בלא פקפוק ויש כאלו שתפסו את הדין לאיסורא של ממש ולא דוקא מחמת הסכנה, ויש שתפסו רק מחמת הסכנה ומשום חמירא סכנתא מאיסורא נהגו שלא לאכול.

א. אכן בעבר כתבנו בזה באשר חנן ח"א (יו"ד סימן ל"ו) ח"ג-ד (יו"ד סימן ל"ד סק"ה) שיש להחמיר שלא לאכול דגים בחלב משום הסכנה והוא לדין הספרדים כמו שהעיד מרן הב"י (פ"ז ס"ג) וכמו שמצינו ברבינו בחיי (משפטים כג) משם הרפואה שמוליד תכונה רעה ומוליד צרעת, וכיו"ב כתבו הרבה מהאחרונים משם הרופאים, ומנהג אצל רבים מהספרדים כלשון הב"י

שלא לאכול מהאי טעמא, אפילו שלא נזכר כלום בש"ע, ועיין במש"כ ביחוד ח"ו (סימן מ"ח) שאסף הרבה מסופרים וספרים להמנע מאכילת דגים בחלב לכתחלה ובדיעבד מותר יעו"ש. ואנו נמשכנו אחריהם כשאר בעלי האסופות בלי לגעת במציאות.

ולחלק בין אשכנזים לספרדים, עד כדי שלנו יהא מסוכן ולהם יהיה רפואה ואין זה אלא נראה כחוכא ואיטלולא, והמציאות הזו מכריחה להביא לנו ראייה לדידן, ורק משארי האומות אין להביא מהם ראייה (ע"ז לא:).

ב. אך כיום שנתערבתי בכללי הרפואה והרופאים, נראה לנו לחזור מהפסק שלנו בעבר, ויש להתיר לכתחלה, ואף אין צריך להמנע למי שאינו חושש, ק"ו למי שנוהג להקל אינו צריך לשנות מנהגו ולגזור על עצמו חומרות מיותרות, בפרט שידענו שהרבה מן הספרדים בארצות ערב כן נהגו לאכול דגים בחלב ורק לפני עשרות שנים בארץ ישראל נתחלף הרעיון להחמיר בזה כאילו והיא הלכה למשה מסיני, ועוד כי לפי עדות הרופאים והמדע של ימינו שעולה אלפי מונים מחכמי הרפואה של אז, טוענים בפה גדול כי אין סכנה בזה, ואין שום קשר למחלות קשות לעירבוב דג עם חלב, ולפ"ז חזר להיתרו או שמעיקרא היה מותר ואסרו מרבותינו ישנים וגם חדשים על חנם.

וראיתי מי שכתב שאפשר מאחר ויש הבדלים גנטיים בין עדות שונות ולפ"ז יכול להיות שתערובת דג בחלב יפגע בבריאות של יוצאי ספרד ולא יזיקו ליוצאי אשכנז. ואלו סברות מלאות בנביאות מהבטן כי כלל הספרדים אינם דומים זל"ז בגנטיות ישנם ספרדים מארצות המגרב שהם מצפון אפריקה וישנם מארצות איסלם שבאסיה הקטנה ובים התיכון, והשוני גדול, ואף אלו שנוהרים מדגים מחלב בדר"כ אלו הספרדים ששומרי תורה אבל המסורתיים או החילונים שאוכלים לא מצאנו שניזוקו מזה, כך שהתלונה של גנטיקה בין הספרדים לאשכנזים זה רק שחוק ואחיזת עינים.

ג. זאת ועוד כי אחינו האשכנזים שאוכלים בשופי לא ניזוקים מהדברים האלו, ומציאות ומעשה שווה אלף ראיות וספיקות, ואין דמנו ובשרנו שונה זמ"ז, והרי כל דבר שהוא בסכנה אמור להיות לכלל ישראל וכמעט ואי אפשר להפריד הלכה שהמקור שלה במציאות של סכנה

ד. וחלילה לחשוב שזה ביזוי לרבותינו האחרונים שהם אומרים סכנה, והרופאים שלנו טוענים אחרת, ואני מכריע כעדות הרפואה, כי מוכרח שכל טענת האחרונים זה מהרופאים של ימיהם, ולא איזה מקור מש"ס או הלכה למשה מסיני (שרק משם יש איסור של ליגלוג על חכמים כדאיתא ביבמות (לד:) ובב"ב (עה.) וע"ע בתוס' ומהרש"א (שם), ובודאי שיש לנו חובה לילך אחר האמת שנובעת מדיוק

הרפואה של ימינו, ולא לעצום עין ולקבל כל דבר כל זמן שהשכל והמציאות מכחישה.

ה. ובכלל בענייני מדע ורפואה מצינו בש"ס שהודו חכמי ישראל לחכמי אומות העולם ובטלו דעתם מפני דעתם (פסחים צד:) ופשט הדבר שנצחו חכמי יון את חכמי ישראל והיא סברא בדוקה וחכמי ישראל עצמם חזרו בהם וקבעו דינים על סברת חכמי יון (לחם משנה שבת פ"ה ה"ד ולא כמ"ש השטמ"ק מר"ת) ומשמע אפילו מימרות חז"ל השייכות לרפואה ומדע שבאו בש"ס יש מקום להתווכח על אמיתותם אם ויש להכריח אחרת ע"פ רפואה מודרנית, כש"כ במה שלא בא בתלמוד כדגים בחלב.

והמדקדק בגמ' הנ"ל מבין מתוך שחזרו חכמים והודו לחכמי אומות העולם משמע שכל ידיעתם במדע והרפואה אינו מתוה"ק או הלכה למשה מסיני אחרת למה שיחזרו בהם, אלא שחזרו בהם מחמת ידיעתם בחכמת המדע כפי שקבלו בזמנם כך שאם מבינים שהאמת והמציאות אחרת ממסקנתם ישנו דעתם.

והרבה ראיות יש בש"ס וכדאיתא בבכורות (מה.) על אותה פרוצה שנתחייבה שריפה למלך ותלמידי ר' ישמעאל שלקו אותה לבדוק מספר האיברים יעו"ש. וכיו"ב מבואר בבכורות (כח:) שחכמי הש"ס פסקו הלכה כפי ידיעתו של תודוס הרופא שחתוכין האם של הבהמה והיא חיה יעו"ש. ומצינו גם בנזיר (לט.) בשיער הראש

וראיה מובהקת היא ממשקין מגולין שאסרום חכמים וכיום מותר משם שאין נחשים מצויים בימינו (ש"ע יו"ד קט"ז) א"נ חמאה בדגים שהתירו האוסרים משום שהרפואה טענה שאין בהם סכנה משא"כ דגים בחלב (כה"ח, זב"ץ, אדני פז, פרמ"ג, יד יהודה, יד דוד), והלא ע"פ השכל אין הבדל בין חמאה לחלב או גבינה, הכל ממקור אחד, ועפ"ז יש אוסרים גם בחמאה משמועות של רופאים, ע"כ הכל תלוי במציאות שהרופאים נתנו לחכמנו, והם שמעו בקולם, משמע שאם יש הכרחים הפכיים בימינו למה שהיה בעבר, בודאי שיש לשנות הדעות, כל העת ואין בזה גזרה של חכמים מהתלמוד.

ולא שייך מה שאמרו אני מביא לכם ראיה מן התורה ואתם מביאין לי ראיה מן השוטים (נדה ל:) וכנודע שאין לנו לדון בדיני תורתנו הקדושה לפי חכמי הטבע והרפואה שאם נאמין להם אין תורה מן השמים חלילה (ריב"ש סימן תמ"ז) ואפשר להסביר שדין הלכה למשה מסיני שאני, או שבכלל וכל מקורות המדעיות של ימיהם אינם מוכחות לעומת דברי חז"ל, והכא דגים בחלב שאני שאין בסיס או מקור לדברים מה"ת או מחתימת התלמוד, וההיפך שבתלמוד בכמה דוכתי מותר כותח

אי צומח מהשורש או מסוף השיער והכריחו לפי בדיקה שצובעים השיער אצל זקן והלבנות בכ"א צומחות מהשורש יעו"ש. ועוד בנדה (כב:) מעשה באשה שהיתה מפלת כמין קליפות אדומות ובאו ושאלו את אבא ואבא שאל לחכמים וחכמים שאלו לרופאים וכו' יעו"ש. דמוכח שחכמת התנאים שרצו לדעת דבר בענין הטבע והמדע והרפואה עשו מעשים כמעבדה או שאלו לרופאים ואין כאן קבלה משמיים.

ובדומה לזה הכריע רב שרירא גאון והוב"ד באוצר הגאונים (תשובות גיטין סח:) צריכין אנו למימר לכון דרבנן לאו אסותא אינון, ומילין דעלמא שחזינן בזמניהון וכו' ולא דבר מצוה אינהו, הלכך לא תסמכון על אילין אסותא, וליכא דעבדי מנהון מידעם, אלא בתר דמבדיק וידע בודאי מחמת הרופאים הבקיאם ההיא מילתא לאו מעיקרא להו ליכא דליתי נפשי לידי סכנה יעו"ש. נמצא שאין חייבים לקבל דעת חז"ל ברפואות הבאות בש"ס משום שאין בחכמת הרפואה דבר משורש תוה"ק ופירושה.

להעמידה בלא ראייה או בין שנאמין לאומרה ונישא לו פנים ונטען לו כי האמת אתו בלא ספק מפני שהוא אדם גדול וכו' ולפי זו וכו' לא נתחייב מפני גודל מעלת חכמי התלמוד ותכונתם לשלימות תכונתם בפירוש התורה ובדקדוקיה וכו' שנטען להם ונעמיד דעתם בכל אמריהם ברפואות ובחכמת הטבע והתכונה ולהאמין אותם כאשר נאמין אותם בפירוש התורה שתכלית חכמתה בידם ולהם נמסרה להורות בנ"א וכו' כיון שאנחנו מוצאים להם אמרים שלא נתאמתו ולא נתקיימו בגמ' כגון דברי רפואות וכענין אבן תקומה וכו' שלא נתאמת וכו' ב ענינים שדברו בפרק שמונה שרצים וכו' וראיתי להביא כאן מאמר וכו' אמרו ז"ל בגמ' פסחים וכו' והנה נתברר לנו כי החכמים ז"ל אינם מעיינים הדעות ולא מביטים אותו אלא מצד אמיתתם ומצד ראיותיהם לא מפני האומר אותו יהיה מי שיהיה עכ"ל. וע"ע בצפנת פענח (רוזין ח"א י"ד) שכתב שרפואות הנזכרים בגמ' זה גדר חלק מן התורה שבע"פ המסור לנו בקבלה וכו' יעו"ש. ולכאורה דבריו סתרו מראשונים אלו.

וכיו"ב כתב רבנו אברהם החסיד בן הרמב"ם במאמר שנדפס בריש הספר עין יעקב ח"א (ד"ה דע כי אתה) וז"ל, חייב לדעת כל מי שירצה להעמיד דעת ידועה ולישא פני אומרה ולקבל דעתו בלי עיון והבנה לענין אותו דעת אם אמת איתה או לא שזה מן הרעות והוא נאסר מדרך התורה וכו' ואין הפרש לקבלת אותו דעת

ו. וע"ע במש"כ באשר חנן ח"ו-ז (יו"ד סימן ל"ט עמ' רכ"ט) לרבות העיקולי ופשוטי בדעת ראשונים על אמיתות האגדות והמדרשים י"ל שגם הרמב"ם מבדיל בין תרי"ג מצוות וביאורם שבתלמוד שעליהם כתב דאין לקבלם ע"י הכרע הדעת, אבל באגדות ובמדעי התלמוד סבר שההגיון והשכל הם המכריעים ואף אמר לתלמידיו

באיגרת לק"ק מרשליה שאין לו לאדם להשליך דעתו אחריו וראה במורה נבוכים (ח"ב פכ"ה), וע"ע בספר ארצות החיים למלבי"ם (סימן ד' אר"י סק"ד) שאכן הרמב"ם לא חש לדברי הגמ' בדרכי הרפואה והסגולה.

האמנם שק"ק על הרמב"ם שכתב הפוך במקו"א (שחיטה פ"י הי"ג) וכן אלו שמנו ואמרו טריפה אע"פ שיראה בדרכי הרפואה שבידינו שמקצתן אינן ממיתין ואפשר שתחיה מהן אין לך אלא מה שמנו חכמים שנאמר ע"פ התורה אשר יורך יעו"ש. ואם גבי טריפות כתב כן כש"כ בדברים האסורים משום סכנה מהאי כללא חמירא סכנתא מאיסורא, וכמ"ש בבאר שבע (סימן ל"ה), ולכאורה זה סותר דברי רב שרירא ובנו רבי אברהם ומש"כ גופא במורה נבוכים.

ואפשר כי הרמב"ם נקט באותה גישה של הגמרא (חולין נד.) שבדיני טרפויות אין לך אלא מה שמנו חכמים יעו"ש. קמ"ל שראו חכמים עוד הרבה סוגי טרפויות ובכ"א מה שקבלו נחתם בהלכה. וע"ע בתשובות הרשב"א (ח"א סימן צ"ח) מה שכתב לחזק דברי חז"ל בעניני טרפויות נגד מדע ורפואה יעו"ש. ואף ראייה מובהקת מהגמ' (חולין נז:) ממעשה של רבי שמעון בן חלפתא שעסקן בדברים היה והיה עושה דבר להוציא מלבו של רבי יהודה שהיה רבי יהודה אומר אם ניטלה הנוצה פסולה ולא כת"ק, ותרנגולת היתה לרבי שמעון בן

חלפא שניטלה נוצה שלה והניחה בתנור וטלה עליה במטלית של טרסים וגידלה כנפיים האחרונים יותר מן הראשונים.

למעשה יש הרבה לדון ולהאריך ברעיונות הלכתיות היושבות על המדע והרפואה אף לחומרא וכגון הכינים שחכמים ס"ל שהכינה אינה פרה ורבה (שבת קז:) ואילו בימינו מוכח שכן ולפ"ז אמורה להשתנות ההלכה ולאסור הריגת הכינה ולא כהש"ע (או"ח שט"ז) ויש הרבה שמסבירים כיון שעין לא רואה פריה ורביה אלא רק במיקרוסקופ לכאורה אין זה פרה ורבה ולכך התכוונה התורה, אך ק"ק מסברא דסוף דבר נודע שהוא פרה ורבה ע"י כלי עזר וחשש איסור מהתורה הוא, ועיין במש"כ בפחד יצחק למהר"י למפורמנטי (ערך דידה אסורה).

ז. ומתוך כל זה מהלך המחמירים בדגים וחלב הוא פלא עצום, כי לרבות ההיתר דגים בחלב שמפורש בחולין (קיא:) גם לא תפסו האחרונים מהגמ' בפסחים (עו:) דההיא בינתא דאיטווא בהדי בישרא אסור רבה מפרזיקיה למיכליה בכותחא, מר בר רב אשי אמר אפי' במילחא נמי אסורה משום דקשיא לריחא ולדבר אחר יעו"ש, משמע שלרב אשי דג עם בשר מביא לצרעת, א"כ שהגמ' רוצה לבאר איסור של סכנה מבארת, ולנו לכאורה אין לחדש דברים חדשים אחר חתימת התלמוד בפרט שהוא חומרות על כלל ישראל.

ח. ואף על הדג ובשר שיש לו מקור בגמרא (שם) והש"ע (קע"ג ס"א) פסק כרב אשי שאסור משום צרעת וחמירא סכנתא מאיסורא ולא כרבא דרק בכותחא, כאמור מדברי הרמב"ם במורה נבוכים ושאר הראשונים שתפסו כמוהו יש לילך אחר הדעת וההגיון, ובימינו גם הרפואה לא מצאה מקור לסכנה של דג עם בשר, א"כ אין איסור כי אין סכנה, ואף הרמב"ם גופה לא כתב הלכה זו אלא שהשמיט הענין, וכנראה מהא"ט שלא מצא מקום רפואי או מדעי לדברי התלמוד בזה.

או בצירוף שיטת התוס' (מו"ק יא. ד"ה כוורא, ע"ז כד:, יומא עז:) שאין הרפואות של הש"ס טובות לנו משום שינוי הטבעים, וכדאיתא בכס"מ להסביר דברי הרמב"ם (דעות פ"ד הי"ח) שאין להקשות על הרמב"ם שרפואות והנהגות מלכות בבל שבה היו חכמי הגמרא משונה משאר ארצות כדאיתא בתוס' יעו"ש. וע"ע בספר הקובץ על הרמב"ם (שם).

ואף בעקבות השינוי לבל יהיו חכמי ישראל ללעז יצאו הקדמונים בחרם שלא להשתמש ברפואות אלו וכמבואר בבית לחם יהודה (סימן של"ו בק"א) וביש"ש (חולין פ"ח סימן י"ב), וכ"ה ברעק"א (יו"ד של"ו ס"א) משם המהרי"ל דאסור לנסות את הרפואות שבתלמוד שאין אדם יכול לעמוד עיקרן ועלול ללעוג לחכמים מלבד מי שיש לו עצם בגרון יעו"ש. והוב"ד נמי בדברי יציב (ליקוטים והשמטות סימן קי"ד).

וגם בחוות יאיר (סימן רל"ד) תפס על הרפואות הטבעיות שזכרו רז"ל בש"ס בכמה דוכתי הם רחוקים מן השכל ומן הסברא ונמצא מהם בפרק שמנה שרצים וכו' וחתם ע"מ לקיים דרז"ל שאין כוונתם שאותן הדברים יפעלו מצד עצמם לבד רק ע"י תערובת דברים ההם במיני סמים ואבקת רוכל אחרים וע"י אותן הסמים ותערובתן ובישולם יחד יכול להיות שישתנו פעולת הדברים שזכר רז"ל וכו' א"א להשתמש ברפואות שזכרו רז"ל הן מצד העדר ידיעת פירוש המילות הם שמות העשבים וכו' והן העדר ידיעת כמותן ותשמישן הן מצד שנשתנו הדורות והטבעים כמ"ש התוס' יעו"ש.

וכיו"ב כתב באלף לך שלמה (חיו"ד רנ"ז) צאו וראו ברפואת הגוף דרשו ברופאים כמה נשתנו הטבעים מה שהיה בימים הקדמונים לרפואה עתה לא יועילו ולא יצלחו ובדור הזה צריך רפואה אחרת ולא די שרפואות הראשונים לא יועילו רק לפעמים גם יזיקו יעו"ש, וכ"כ בברית עולם למרן החיד"א על ספר חסידים (סימן תע"ז) שהרפואות שבש"ס עתה אינן מועילות יעו"ש. ובשו"ת בשמים ראש (סימן רנ"ט) ולא הבו רבותינו להניח לבנ"א לסמוך בעניני החולאים והרפואות הנמצאים בתלמוד כי אמרו שהדורות נשתנו יעו"ש. וע"ע בתורה לשמה (סימן תפ"א).

ויסוד זה שנשתנו הטבעים בעניני הרפואות אף מפיל לשאר ענינים מהותיים

בגוף האדם, וכמו דאמרינן בגמ' יולדת לתשעה אינה יולדת למקוטעין וכבר תמהו ע"ז שהחוש מכחיש את זה אלא שצריך לומר שעכשיו נשתנה הענין וכמו בכמה דברים (ב"י אה"ז קנ"ו בשם התשב"ץ, ומור"ם בהג"ה שם, גר"א סק"ד) או כדברי החזו"א (אה"ז סימן י"ב סק"ז) לענין ב' שבילין בגיד נגד חז"ל יעו"ש. ובברית עולם (שם) גם לענין הזוגות שהיה סכנה ושוב ליכא קפידא כלל בענינים אלו יעו"ש. וע"ע במהר"ם ש"ק (יו"ד סימן רמ"ד) שלא מסכים לכלל הזה שנשתנו הטבעים והוב"ד בשד"ח (כללים מערכת ט' ה'). וע"ע בדברי מלכיאל (ח"ב סימן קלא) היכל יצחק (ח"א אה"ז סימן ו') אגרו"מ (ח"ב סימן ג') ובמש"כ באשר חנו ח"ו ז (סימן נ"ה עמ' של"ח).

ועפ"ז נראה כמו לענין הרפואות ה"ה לענין החולאים והסכנות כך שאם היתה עדות הרפואה של זמנם נאמנת אפשר שהטבעים נשתנו ופעם היה סכנה ובימינו אין סכנה, או ההיפך, והכל כפי המציאות, ובהדיא מצינו במג"א (קע"ג סק"א) לענין דגים בבשר דאפשר בזמן הזה אין סכנה כ"כ דחזינן כמה דברים המוזכרים בגמ' שהם סכנה לרוח רעה ושאר דברים והאידנא אינו מזיק דנשתנו הטבעים וגם הכל לפי טבע הארצות וכו' וכ"כ הב"ח בשם הרמב"ם יעו"ש. והביאו נמי בפת"ש (אה"ז שם סק"י).

וקרוב לזה כתב בחת"ס ח"ב (יו"ד סימן ק"א) שהביא מהמהרש"ל פג"ה סוס"י ט"ו

שכתב מדלא הביא הרמב"ם דברי הגמ' בפסחים ש"מ שמרוב בקיאותו בטבעיות וברפואות ידע שאינו מזיק, והוא גופה ניסה ליישב שמא לרמב"ם רק סוג הדג דבינתיה אסור לאכול עם בשר ש"מ שאר הדגים מותר, אך עיקר טענתו דלפי עוצם חכמתו ידע והבין שנשתנו הטבעים בענין זה וכמ"ש התוס' (שם) ועפ"ז נמשך בה"ה דגים בחלב שאינו אמת לאסור, ונאמן עלינו הרמב"ם שהוא גדול הרופאים. ובכ"א מה שסתם החת"ס לחומרא הוא בדוקא לענין דג ובשר משום דבר שבמנין.

וראיתי דברי המהרש"ם (ח"ד סימן קכ"ד) על ענין זה שכתב משם הקנה דאחר אלף החמישי בטלה הסכנה יעו"ש. והרבה מאחרוני הזמן מעתיקים דבריו בלי לציין לתוך ספר הקנה, ואף רבים עשו מתוך דבריו ספק בהלכה לענין דגים ובשר, ובאמת שזה פלא עצום כי המהרש"ם גופה כתב שרק חכם אחד אמר לו כן בשם ספר הקנה ולא שהוא ראה אותו, וגם אנו חיפשנו בתוך הספר ולא מצאנו דבר מקור לכ"ז ולאמת הרעיון, ועל הכל נודע דברי הרמ"ק בספר שיעור קומה (דף פ ע"א) נגד ספר זה דברים קשים מאוד והוכיח שמעתיק מספר חסידים וכו' ואינו קדמון כלל וגם רבינו החיד"א לא ראה דברי הרמ"ק, והביאו בהגהות והערות על הברכ"י (אה"ז סימן א').

ט. ואיך שיהא אחר כ"ז לענין דגים בחלב יש לתפוס הלכה למעשה כעיקר הדין

וכפי הכללים, ונודע שכו"ע מודים שמדין הגמרא והמשנה דגים וחגבים מותרים בבישול עם גבינה ולא דוקא בישול אלא גם אכילה (חולין צה:; רמב"ם פ"ט מאכ"א ה"ה-הכ"ג, ר"ן לו:; רשב"א תוה"א ב"ג ש"ד, מאירי ריטב"א שם, האורה ח"א בשב"ח, העיטור ש"א יב:; או"ז בשב"ח סימן תנט, כלבו ק"ו, יראים ס"ג, חינוך קי"ג, מהרי"ק צ"ט קע"ו, רדב"ז ח"א רל"ד).

וגם בב"י (יו"ד פ"ז) אחר שהביא הסוגיא והראשונים הנ"ל חתם "ומ"מ אין לאכול דגים בחלב מפני הסכנה כמו שנתבאר באו"ח קע"ג והמתבונן שם רואה שאין מימרא כזו אלא על דגים בבשר, ומוכח שהוא טעות סופר וחשב לכתוב בב"י דגים בבשר, ואע"פ שכל המימרא שם בב"י עומד על דגים בחלב, ולמה שנאמר ט"ס ונקשר לדגים ובשר, וכמו שטען על הט"ז בבארות המים (יו"ד סימן א'), בכ"א לענ"ד ל"ק שבב"י שנקט "ומ"מ אין לאכול וכו'" בא ללמד דין אחר הקשור לדגים, כגון דגים בבשר שאע"פ שמהדין מותר כמו דגים בחלב רק שיש להחמיר משום הסכנה, וזה הגיוני מאוד.

ועוד מבואר בש"ע (יו"ד קט"ז ס"ב) שרק דגים בבשר יש בהם סכנה, כך שאם היה אמת כמ"ש בפ"ז הי"ל לומר דה"ה דגים בחלב, זאת ועוד שבש"ע (יו"ד פ"ז, צ"ה, צ"ז, וח"מ תכ"ז ט"ז) לא זכר כלום מסכנה של דגים בחלב ונקט כלשון הראשונים "דגים וחגבים אין בהם איסור

(אכילה) אפילו מדרבנן" כך שגם אם נשלול טעות סופר, מ"מ הלכה למעשה היא חתימת הש"ע שהוא עיקר ואחרון לעומת הב"י וכנראה שראה חולקים בדבר הכריע בש"ע אחרת מהב"י וזוהי סברת הרב ידי אליהו וזרע אברהם הוב"ד ביד מלאכי (אות ד').

ואכן רבים מהאחרונים תפסו על הב"י הנ"ל שלא ראו מי שנוהר בזה ומחמת הסתירות המובהקות הסיקו שנתערב לב"י דגים בחלב והוא ט"ס (ד"מ, פרישה, ש"ך, ט"ז, בא"ה, פר"ח, ערו"ה, יד אפרים, באר שבע, מג"א פתיחה לקע"ג, א"ר, חו"א שם), ועל הכל מרן החיד"א במחב"ר (יו"ד פ"ז סק"ד) חיזק דברי הט"ז שהוא ט"ס והקשה דמהיכן נודע זה והי"ל למרן לבארו ועוד אם כדבריו אמאי לא כתב כן בש"ע בשום מקום יעו"ש, וידענו כוחו של מרן החיד"א ממש כקבלת הוראות מרן הש"ע ונתנו לזה סימן מיוסף עד יוסף לא קם כיוסף (ויען משה או"ח פ"א, זב"ץ ח"ב או"ח סימן ל', שו"ת זב"ץ החדשות סימן צ"ט וקמ"ג, נר מצוה ח"א סימן י"א, מעשה ניסים דף י"ח אות ס"ח, מועד לכל חי סימן י סקצ"ד, שד"ח אסיפת דינים סימן ב אות א', כה"ח סימן טו סקל"א, וידבר משה אה"ז סימן י"ח ועוד רבים).

ובנדו"ד שאין גילוי מילתא מושלם בדעתו של הש"ע לכל צד יש צד, בודאי דנקטינן כדעת מרן החיד"א, וכמבואר בספר מפי אהרון (חו"מ סימן י"ב) דכלל גדול ומסור בידנו שקבלנו לדון כמרן רבי יוסף

קארו ז"ל, ובמקום שלא נתבאר בדבריו סמכינן על דברי מופת הדור הרב חיד"א ז"ל ועבדינן כוותיה.

י. א"נ וע"פ הוראת הרמב"ם שהוא היה רופא מובהק ולא זכר כלום מסכנה של דגים בחלב ובפשטות כתב לאכול דגים בחלב, אכן לרבות הבעיה הרפואית שהוסרה, גם ע"פ דין הלכתי אם נחוש לב"י ושאינ ט"ס או שלא חזר בו מהש"ע, מ"מ כדאי הוא דברי המשאת משה ח"ב (חומ"מ סימן ל"ד) והביאו החק"ל (אה"ז סימן מ"ה) כיון שקבלו במקומות אלו לדון כדברי הרמב"ם ומרן, ובמקום שחולק מרן הש"ע על הרמב"ם מאן דסמיק על אחד מהם לא משתבש עי"ש. וכמבואר בברכות המים (יו"ד סימן ר"א) דמאחר שפסק מרן להחמיר וקבלנו הוראותיו מי הוא זה אשר יוכל לחלוק עליו בזה"ז, אם לא לפעמים במקום שפוסק היפך הרמב"ם, שראיתי למר זקני הגאון המג"ן ז"ל שכתב דבאיזה מקומות בש"ע לא קי"ל כוותיה אלא כהרמב"ם יעו"ש. וכ"כ הרב משחא דרבותא (סימן קנ"ד). הכא ק"ו דמוכח שסותרים דברי הש"ע א"נ שהדעת מורה שיש ט"ס בודאי שיותר קל.

יא. אמנם חשבתי מעט מה שייך להביא צירופים וספיקות שאנו רגילים לעשות בבניית דין והלכה בחשש סכנה, וכמו שהסיק בהליכות שבא (ח"א יו"ד סימן א') דאף שיש פנים לכאן ולכאן אם נאמר שמרן חזר ממש"כ בב"י או לא חזר ודבריו חיים וקיימים, הרי מידי ספיקא לא נפקינן, ולכן

בענייני הסכנה מה לנו להכנס בדרכי הסכנה, ואם אמרו חז"ל ספיקא דאורייתא לחומרא (ביצה ג.) הרי מאידך קימ"ל חמירא סכנתא יותר מאיסורא (חולין י.) יעו"ש.

יז"ל שבכ"א הצירופים והספיקות ההלכתיים באו אחר שלילה מוחלטת של סכנת דגים בחלב ע"פ הרפואה של ימינו, כך שאין כאן שייכות לחמירא סכנתא מאיסורא כי אין חשש בכלל, ומה שאמרו הרופאים דאז בעינינו זה כלום, בפרט שבש"ס מוכח דאין סכנה.

יב. ובכלל ואם נכנס לעומק הענין הרי שתמיד יש חילוקי דעות גם אצל הרופאים וכידוע שיש מאמרים שלמים שמוצרי חלב לבדם הם מסוכנים מאוד לבריאות הגוף בלא קשר לדגים, ובכ"א לא שמענו שיש לאסור אכילתם מן הדין מפאת דעות הרופאים אלא שיש לאחוז כהמציאות ומה שמקובל אצל רוב הרופאים, ולא אמרינן על כל דבר שיש בו רשושי סכנה או דעות של סכנה, חמירא סכנתא מאיסורא.

יג. ואף מרן הגר"ש משא"ש זצ"ל בשמש ומגן ח"ד (יו"ד סימן י"ב) הביא דעתו שזה תלוי באנשים האוכלים ומי שיש לו דמיון ואינו רוצה לאכול דגים בחלב לא תוכל להסיר לו הדמיון וראוי להניחו אבל להלכה מעיקר הדין י"ל בקול רם שמותר, אבל למדומיינים לא יועיל כ"ז וטוב להניחם במנהגם יעו"ש. וגם מרן הראש"ל זיע"א ביחוד"ד (שם) כתב הלכה זו ב-יש "להמנע" שלא לאכול דגים בחלב.

והרבה מן האסופות מעקמים הדין ואוסרים בלשון אסור, ומגלים פנים בתורה שלא כהלכה, וכמעט בעיני רבים ואף ת"ח אכילת דגים בחלב נאסר להם כבשר חזיר או בשר בחלב, ובעיני הוא איסור חדש בעיוות דין תורה, כמו שרגיל לעשות הציבור שלנו בהרבה הלכות לעקם אמיתות של דברים לפי הלך הרוח בחברה או פוליטיקה, והפשע הנ"ל מחלחל אצל כלל העם והוא איסור חמור של כל תוסף.

וביותר התלונה על הבדצי"ם הספרדים שלא נותנים הכשר לפיצריות וכיו"ב שמערבים טונה עם גבינה, ומנסים לכפות על הציבור את דעתם בכח הזרוע על דברים שאין בהם ממש בהלכה, זאת ועוד שמצאתי בכל מיני ספרים שמפלפלים במקרה ובדיעבד הכינו גבינה עם דג אם צריך לזרוק וכיו"ב ואלו פלפולי סרק שלא נגעו במציאות והרפואה ומפלפלים על חינם בלי לדעת תוכן הענינים, ועושים טובה שבדיעבד מתירים, ומצפצפים על המתירים הקדמונים ברגל גסה.

יד. ומכל הנ"ל מותר גמור לאכול דגים בגבינה גם לנו הספרדים, ואין להכניס לנו דמיונות וחששות על חינם, והוא דינא דגמרא, ראשונים, ש"ע, מרן החיד"א, ושאר הפוסקים המפורסמים קמאי דקמאי ובתראי ז"ל שהבאתי אשר הם לנו תמיד לעינים ונוהגים לפסוק כמותם בכל מקום, בפרט שבימינו הוכח שאין סכנה בעירבוב הזה, כך שגם האוסרים או הנמנעים שהביאו מדעתם של הרופאים בימיהם (רבינו בחי, כנה"ג, שארית יהודה, חינוך ב", אוצר החיים, מו"ק, לבוש, אדני פז, פרמ"ג, יפ"ל, ועוד) מסתמא היו חוזרים בהם, כי לרבות שזה חידוש וחומרא ואולי גם דמיון של פעם, פשיט"ל שאנו מחויבים לאמת להצדיק דברי חז"ל בש"ס, ולהתיר ע"פ הרפואה של ימינו שהיא בהרבה מדויקת ממה שהיתה לאחרונים, ולכן מי שאסר או החמיר על עצמו עד עתה יכול לשנות מנהגו בהתרה ויתחיל לאכול דגים בחלב, ואם חשב מעיקרא שזה אסור גם התרה אינו צריך.

חנ"א ס"ט

סימן נב

אפה דגים עם פת באותו תנור אם מותר לאכול עם בשר

לכבוד ידי"ן ר. נ.א. נר"ו

בתי-ים שלום וכט"ס

ומה ששאלת שהאשה אפתה בתנור (ביתי) באותה שעה דגים גלויים שהיו

בתבנית בתחתית התנור עם לחם שהיה בתבנית אחרת בחלק העליון של התנור, אי בכ"א מותר לאכול הלחם עם בשר או שגם בזה קשה לדבר אחר.

לענ"ד מותר לעשות כן אף לכתחלה, שכל האפיה המעורבת (דגים עם פת) אינה עולה יותר מן הריח ולא מן הממשות, כך דאפשר שיש ריח של דג על הלחם אבל לא ממש טעם, ולאכול עמו בשר מסתבר שאין חשש לכל השיטות ולכל הדעות.

ומה שאמרו שאין לצלות או לבשל דג עם בשר בתנור אחד ולאוכלו הוא משום צרעת (פסחים עו:): י"א אפילו שלא נגעו זב"ז אסור משום ריחא ואף בדיעבד אסור משום חמירא סכנתא מאיסורא (איסור והיתר הארוך כלל ל"ט סקכ"ז, סמ"ק סימן רי"ג, באר שבע ל"ה משם המרדכי) וי"א שבדיעבד מותר רק בצליה משא"כ בבישול שהשומן זב מאחד לחבירו ואפילו בדיעבד אסור (מור"ם בהג"ה קט"ז ס"ב, ט"ז סק"ב) וי"א שמותר לצלות דגים עם בשר בתנור אחד אפילו לכתחלה ואין בו משום ריחא לענין סכנה דדוקא כשצולין אותן מחוברים זה אצל זה אסור (יש"ש חולין פ"ז והוב"ד בש"ך סק"א).

ובדעת הש"ע (יו"ד צ"ז ס"ג) שכתב פת שאפאו עם הצלי ודגים שצלאן בתנור (קטן) של ימינו אחד עם הבשר אסור לאכלם בחלב (ש"ע יו"ד צ"ז ס"ג) אין ללמוד לשיט' שאין איסור במילחה כי נגע באיסור בשר בחלב, ובמקום אחר (יו"ד קט"ז) ביאר הסכנה שצריך לזהר שלא לאכול בשר ודג ביחד ומשמע בין שנצלו או נתבשלו או בסתם לאכול יחד הכל צריך לזהר, ולשון זהירות נקט אפשר שאינו במובן של חסידות או לרווחא דמילתא אלא דין הוא, ואפשר שאין הכרע, אלא משמע הכי

ומשמע הכי, ועיין במש"כ באשר חנן ח"א (כללים קל"ב).

אבל מסתבר ממש"כ בש"ע (או"ח קע"ג ס"ב) דחובה ליטול מים אמצעיים בין בשר לדגים משום צרעת כאשר מים אמצעיים בסתם הם רשות, והחובה היא כמו בין תבשיל לגבינה קמ"ל שגם דגים ובשר עיקרא דדינא ולא סתם זהירות.

ומהכא דעתו של הש"ע שנקט רק אכילה אינו מוריד מהאיסור של צליה יחד דמה לי איסור אכילה יחד לצליה או בישול יחד ואח"כ לאוכל הדג לבד, ואף כל מקור דבריו הוא מן הש"ס, רק הנותר שמא במקום שהצליה ביחד הוא האיסור אבל בכלים אחרים בתנור אחד שאין הרוטב והשומן מפעפע זב"ז אלא רק ריח יש מקום לתפוס בדעתו שזה מותר רק בדיעבד בתנורי דידן דלא גרע ממש"כ בש"ע (יו"ד ק"ח ס"א) לענין בשר כשרה עם בשר נבילה.

ולפ"ז לאפות לחם בתבנית אחת ודג בתבנית אחרת בתנור אחד לא קרב האיסור לדג ובשר של ממש, ואף לכתחלה מותר, כי זה ריח או טעם שני ואין להמשיך לחדש חידושים בעניני סכנה המובאים בש"ס שאין לנו אלא חידושו, ולא גרע מביטול בשישים דאע"פ שחמירא סכנתא מאיסורא בכ"א כשנתבטל בס' כבר הטעם אינו מורגש ואין סכנה בדבר דלא מסתבר כלל לחלק בין איסור לסכנתא (נקו"ה שם, פת"ש סק"ג משם האחרונים, ולא כהד"מ והט"ז)

ובכלל ולא גרע מסתם נ"ט בר נ"ט ואין סכנה באכילת לחם שיש בו טעם של דג עם בשר דלא גרע מכלי שנתבשל בבן יומו בשר וכיו"ב. ועיין בט"ז (יו"ד סימן צ"ה סק"ג).

ובהדיא כתב כן באיסור והיתר הארוך (כלל לט סק"ל) דאע"ג שדג עם בשר אסור בתנור מ"מ פת שנאפה עם בשר מותר לאוכלו עם דגים ואע"פ שאסור לאוכלו בכותח דלא גרע מטעם בליעת קדירה של בשר בת יומא שאנו מתירין, אין שייך לחלק בזה כל כך בין לכתחלה לדיעבד ועוד דאל"כ יאמר רב אשי יותר חידוש.

בנוסף לכ"ז שהמציאות בימינו גם אכילת דגים ובשר יחד היה אפשר לאכול ע"פ טענת הרפואה המודרנית שלא קישרו אכילה כזו למחלות בימינו, ועפ"ז אף מותר לנו להתווכח ע"ז, כי כל דבריהם בעניני רפואה וטבע דברו רק מידיעת הטבע בזמנם ולא לפי תוה"ק (רב שרירא גאון הוב"ד באוצר הגאונים גיטין סח:; רבי אברהם בן הרמב"ם הוב"ד בריש עין יעקב ח"א ד"ה דע כי אתה).

ועוד שאין זה מופרח כי הטבעים השתנו (תוס' מו"ק יא. ע"ז כד: יומא עז:; רמב"ם

דעות פ"ד ה"ה ובכס"מ שם) ובזמנם זה היה מזיק לצרעת ובימינו לא (מג"א קע"ג סק"א), א"נ ויש שמסבירים את דעת הרמב"ם שהשמיט דין דג ובשר משום שהגמ' דברה רק על סוג "ביניתא" ולא על שאר הסוגים, בבחינת שאין לנו אלא חידוש, ולא בשינוי קצת, או שבכלל והרמב"ם לא אחז בסכנה כזו של דגים בבשר ומי לנו גדול כמוהו ברפואה וס"ל כרבא שרק אם נצלו יחד לאכול בכותח צריך לאסור כדאיתא ברמב"ם פ"ט מאכלות אסורות הכ"ג (חת"ס ח"ב יו"ד ק"א, באר שבע סימן ל"ה).

אך להלכה ק"ק לי להורות לכתחלה היפך הכתוב במפורש בגמרא בש"ע לאסור אכילת דג ובשר יחד, ומשמע לאו דוקא בינתיה אלא ה"ה בכל המינים, ולמעשה מי שאינו חושש גם מזה נ"ל שאינו משתבש כי הרמב"ם לא כתב כלום מהסכנה הזו, אבל בנדר"ד שנצלה הפת עם הדגים ומבקש אח"כ לאכול הפת עם בשר זה לכו"ע מותר אף לכתחלה.

חנ"א ס"ט

סימן נג

מאכל פרוה בשקית קוקי בתוך תבשיל בשרי

בהגדרה של פרוה או בשרי, וי"ל לכת"ר מתשובות הרשב"א (מיוחסות קנ"א) והוב"ד בב"י (יו"ד צ"ה ס"ב) על ביצה שנתבשלה במים בקדרה חולבת מותר ליתן אותה

לכבוד הרה"ג ע.א. נר"ו

בת-ים שלום וכט"ס

מה ששאלת על חיטה שנמצאת בשקית קוקי בתוך חמין בשרי האם החיטה

בתוך התרנגולות אפילו לכתחלה דהא נ"ט בר נ"ט הוא אבל ביצים שנתבשלו בקדרה עם בשר ואפילו בקליפה אסור לאכלן בכותח שקליפת הביצה בבירור מנוקבת, אם מבשלה תוך יורה של צבעים תמצא הביצה עצמה צבועה מאותה צבע יעו"ש.

יש להכריח שקליפת הביצה ככלי וכל התבשיל הוא כלי בתוך כלי ואם היא אטומה שפיר עביר לאוכלה בכותח, אך מפורש שהביצה מנוקבת בתולדתה אף שאין בה חסרון ככברה בכ"א דרך שם נכנס טעם בשר עצמו (אחרונים) ולפ"ז תליא מילתא בבישולה.

ה"ה בשקית הקוקי שהינה אטומה וכפי שהחוש מעיד ע"ז שאין הטעם והצבע שבסיר נרגש בתוך החיטה או האורז שבשקית ולכך המאכל פרווה גמור, ואף

מוכרח מעיקר הרעיון של השקית צלייה לאגור בתוכן את העסיסיות והארומה של התבשיל ומשאירות את התבנית נקייה ללא לכלוך ואם היתה פתוחה או מנוקבת ומלכלכת התנור, הרי שמאבדת את רעיונה.

אבל ק"ק להתיר לאכול החיטה יחד עם גבינה, משום שבעת פתיחת השקית מסתמא יתערב מעט מן הרוטב הבשרי שנמצא בדפנות השקית, או שהרבה פעמים השקית אינה קשורה נכון או שלפעמים נקרעת מעט בסוף דפנותיה והכל תבשיל אחד, ולפ"ז ראוי מתוך הספק תמיד להחשיב מאכל שבשקית בחזקת בשרי בעלמא, ויהא מותר רק לאכול אחריו גבינה בלא שהייה אבל לא יחד.

חנ"א ס"ט

סימן נד

חולי אולקוס לאכול גלידה חלבית אחר תבשיל בשרי

לכבוד הרה"ג ... שליט"א

בת-ים שלום וכט"ס

מה ששאלת במי שחולה אולקוס (פצע בקיבה) בדר"כ בשביל להרגיע את הצריבות הפנימיות והכאבים המורגשים הוא ע"י אכילת גלידה חלבית כמעט בכל עת שאפשר לו, וע"פ הוראת איזה רב ת"ח, נתן עצה לחולה הנ"ל לאכול בכוונה

תחילה רק תבשיל בשרי ולא בשר ממש, ע"מ שיוכל לאכול אחריו את הגלידה החלבית בשביל להקל על כאביו. אי שפיר עביר.

ואכן כל הכוונה לתבשיל בשר היינו שנתבשל בקדרה עם בשר שלא נתפורר בכדי שלא יהא מעורב ברוטב

חתיכות וממשות של בשר, שאם יש ממשות בודאי יש לאסור בשש שעות כסתם אכילת בשר של ממש.

בשר כמו אחר בשר עצמו ואין לשנות ולפרוץ גדר (יו"ד פ"ט ס"ג) וכן המנהג הן לספרדים והן לאשכנזים.

ובמקום צורך כעין זה שהוא צער בודאי מותר אחר שיטול ידיים, וצדקו דברי הת"ח שהורה בזה, כי מעיקר הדין כל שלא אכל בשר ממש אלא רק את התבשיל או הרוטב שנתבשל עם בשר בסיר אחד יהא מותר באכילת גבינה אפילו שזה בעין אחר נטילת ידיים בינתיים (תוס' חולין קה:; ר"ת ריטב"א ש"ע) וכל הענין שלא אוכלים גבינה אחר תבשיל בשר הוא מנהג ע"פ מור"ם שלא אוכלים גבינה אחר תבשיל

אך בענין זה והדומה לו, יש להעלים עין ומותר דסוף דבר הוא דעת הש"ע והעושה כדבריו לא משתבש גם כנגד המנהג כי כל מגמתו לא להפיל מנהג אלא להקל על מכאוביו, בצירוף השיטות של סילוק שולחן דמועיל לשהייה אף בין בשר לגבינה ממש ק"ו לתבשיל.

חנ"א ס"ט

סימן נה

חליבה ע"י נכרי תחת פיקוח שע"י מצלמות אינטרנט

לכבוד ידי"ן ר' א.ר. נר"ו

בת-ים

ומה ששאלת בחליבה ע"י נכרי אם אפשר להציל מן האיסור שתהא השגחה מרחוק ע"י מצלמות אינטרנט בשידור חי.

ואף על פי שלא ראה אותו חולב, והוא שיכול לראותו כשהוא חולב כשיעמוד, שהנכרי מתיירא לחלוב מן הטמאה שמא יעמוד ויראה אותו וכ"כ הראשונים על הסוגיא (שם לט:) והש"ע (שם).

הנה כל דין חלב נכרי שאין ישראל רואהו אסור, ואין איסורן איסור הנאה, והכל מפני החשש שמא עירב בו חלב של בהמה טמאה (ע"ז לה:), אך מצינו יסוד המציל מן הגזירה בישראל שישב בצד העדר של נכרי ובא הנכרי והביא לו חלב מן העדר אף על פי שיש בעדר בהמה טמאה הרי זו מותר,

ולכאורה יש סדקים בגזירה זו מתוך שיש אפשרות למירתת נמצא שהיא אינה כללית כשאר הגזירות מן המנין שצריך מנין אחר להתירו שאפילו בטל הטעם לא בטלה הגזירה, כך שהכל משום חשש תערובת, וניכר שכל תחלופה שאפשר ליישם במקום שישראל רואהו תופס לענין

היתר חלב נכרי. וניכר שלא דמי לגבינת עכו"ם שהחשש העיקרי שמא יעמיד בעור קיבה נבלה כשמואל (גמרא שם) ואיתא מהגאונים שאוסרים אפילו במקום שמעמידים בעשבים ופירות (רמב"ם מא"א פ"ג הי"ג ש"ע שם ס"ב ועיין בט"ז סק"א) קמ"ל אף שבטל הטעם לא בטל הגזירה משא"כ בחלב.

וחשבת לדקדק גם מתוך הרשב"א (תוה"ב הקצר ב"ג ש"ו) שכתב אותם המקומות שידוע שאין מערבין החלב הטמא עם הטהור משום שמאוס להם וכן בידוע שאין טוחין פניהם בשומן חזיר וכן בידוע שמעמידין בציצי פרחים אפ"ה אסור לאכול גבינות עכו"ם משום דבר שבמנין יעו"ש. נמצא שכל החששות שמנה, כבר מנו אותם חכמי התלמוד אליבא דהגבינות בדוקא, ולא על החלב גרידא, וכנראה מהאי טעמא שבש"ס איתא העומד בצד העדר והוא תיקון דמירתת.

וכבר אמרו בודק אדם בעדרו של גוי אם אין שם בהמה טמאה אוכל מן החלב וע"ז סמכו מקצת אנשים לאכל חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו כיון דידעינן דאין בהמה טמאה בעדרו בסמוך לו קמ"ל אפילו שאינו בצד העדר מותר (שע"ד סימן פ"ב בשם בני רומי, אורחות חיים בשם התוספתא, מרדכי תתכ"ו בשם י"א, רדב"ז ח"ד קמ"ז, כנה"ג הגהב"י אות ד') ק"ו לאו דס"ל שלא חששו חז"ל אלא לחלב הנעקה שדרך העולם לחלבם אבל חמור וסוס לא מצוי לחלבם (תשב"ץ ח"ד סימן ל"ב) ויש דקדקו לכתוב דוקא

שבכל העיר אין בהמה טמאה או שהחלב הטמא ביוקר (פר"ח קט"ו סק"ו, פר"ת סק"ב, ב"ד סימן נ"ג, חזו"א יו"ד סימן מ"א) וה"ה לשפחות החולבות בבית ישראל בידוע שאין להם עדר טמא (ש"ד פ"ב בשם ר"ת ומהרא"י והביאו מור"ם בהג"ה שם).

האמנם שיש מקום לחלוק שלא גזרו רק במקרה ויושב בצד העדר וכמו שלא גזרו על חמאה אך מכאן ועד שנמשיך להרחיב שלא גזרו בכה"ג צריך להביא ראיה ולרבות שאין רעיון זה מוסכם לכ"ע וההיפך כי אצל רוב הראשונים והאחרונים ובכללם בב"י (כאן) ובכס"מ (מא"א פ"ג הט"ו) מוכח דהיא גזירה של ממש מן המנין וכללא דמילתא היא כל דבר שנאסר במשנת אין מעמידין נאסר במנין וכל שנאסר במנין אפילו בטל הטעם לא בטל דבר וכמבואר ברשב"א (ולא כמ"ש לעיל) וכ"ה במרדכי ושע"ד בשם רש"י (שם) והסמ"ק (סימן רכ"ג) וכ"ה בחת"ס (יו"ד סימן ק"ז) וע"ע בכל השיטות בדרכי תשובה (שם סק"ו) ערו"ה (שם) שד"ח (ער' חלב) ישמח לבב (יו"ד סימן כ"ד) מהר"י מברונא (סימן ע"ח).

ואיך שיהיה במקום שיש פיקוח ממשלתי המגובה בחוק של הונאת כשרות לא גרע מישראל עומד בצד העדר אע"פ שאינו רואה את הנכרי חולב מותר משום דשייך ביה מירתת י"ל הכ"נ דשייך ביה מירתת מהממשלה ומותר, ונראה שאף לא דומה לשיטת הרדב"ז והפר"ח דס"ל להקל מענין צדדי אחר שאין בהמה טמאה בעדר או שהחלב הטמא יקר פי שש מחלב טהור, או

כפי הידוע אצלי שהשימוש בחלב טמא הוא בדר"כ רק מנעקה ורק לתרופות ולא לשתייה.

וכבר רמז באגרו"מ ח"א (יו"ד סימן מ"ז) דבכה"ג מירתת מלערב יש להתיר אף לחולקים על הפר"ח ידיעה ברורה הרי היא כראיה ממש יעו"ש. ק"ו שיש מקום להקל מאותה שיטה דאיסור חלב נכרי משום גילוי (ירושלמי ע"ז פ"ב ה"ח) ובימינו שאין חשש כזה מותר (רדב"ז שם), וכ"כ בחזו"א (סוף סימן מ"א) דיש מקום להקל בפיקוח ממשלתי דלא גרע משפחות חולבות וזכר גם שיטת הפר"ח יעו"ש. אך כבר מוסכם שלא להתיר לכתחלה כש"כ במקום שיש חלב ישראל.

אבל בפקוח של מצלמות נראה ברור שלא מעיב בעצם הגזירה אף לאלו דס"ל שחלב מן המנין דסוף דבר שיש השגחה, מה לי בעין וע"י משגיח ומה לי בעין מצלמה והשגחה ממוחשבת, דהכל שייך ביה מירתת, ולפענ"ד הרעיון יותר טוב ממשגיח אחד שנמצא ברפת שלא מצליח

להגיע לכל זוויות המקום משא"כ ע"י בקרה ממוחשבת שרואה כל הזוויות בעת ובעונה אחת ק"ו שהוא טוב יותר מרעיון של פיקוח ממשלתי שעליו עוד אפשר להתחבט, ולרבות שכל היסוד הינו מדרבנן ובצירוף השיטות שחלב טמא אינו מן המנין וכל עת שאין לחוש לדבר טמא כדאי הוא.

ודע שאפילו אם המצלמות לא מאוישות ע"י ישראל כל העת, בכ"א שפיר עביד רק מעצם המחשבה שאולי מסתכלים, הנכרי לא יסתבך, וראיה ממש"כ בש"ע שאם ירא שמא יעמוד ויראהו והוא יודע שחלב טמא אסור לישראל אין לזה דין חלב עכו"ם הכ"נ מעצם שיש אפשרות לישראל להסתכל במצלמות והנכרי יודע האיסור לישראל, מסתמא הוא ירא שיסתכל, רק שיש ענין לבקר מדי פעם את העדר ואת עין המצלמות, כי בעינינים ממוחשבים תמיד כדאי להשגיח בעין אנושית וכמבואר כ"ז גם בדברות אליהו ח"ח (סימן מ').

חנ"א ס"ט

סימן נו

מטרנה וממתקים שיש בהם אבקת חלב נכרי

יש ענין לגדולים לאסור בזה כמו שנהוג אצל מרבית הירא"ש.

וי"ל מתוך שייצור האבקה ע"י צמצום החלב בבשול ואידוי עד כדי קבלת

לכבוד ידי"ן הרב פ.ס שליט"א
בת-ים שלום וכט"ס
ומה ששאלת דעתנו במטרנות וממתקים וכיו"ב על בסיס אבקת חלב נכרי, אם אפשר להקל לילדים לכתחלה, ובכלל אם

אבקה לצורך מוצרים שונים בתעשייה ובבית המבקשים את תכונות החלב בטעם והתזונה ללא דילול המוצר, ובכך מתקבל מוצר חדש שאפשר שהוא מחוץ לגזירה וכמבואר ברשב"א (ע"ז לה:). כל דבר שנאסר במשנת אין מעמידין כגון חלב וגבינות עכו"ם נאסר במנין וכל שנאסר במנין אפילו בטל הטעם לא בטל דבר א"כ בדבר מחודש שלא נזכר בש"ס, אין גוזרים גזירות מדעתינו (רא"ש שבת פ"ב ט"ו, ב"י או"ח סימן י"ג).

וצריך להבין שעיקר הגזירה היא על החלב שמא יערב בטמא ואיסורו מהתורה ואח"כ בזמן המשנה גזרו על הגבינה אע"פ שא"א להעמיד גבינה מחלב טמא מ"מ ר"ח ס"ל משום צחצוחי חלב טמא ושמואל ס"ל משום שמעמידים אותה בעור קיבה של בהמה טמאה (ע"ז לה:). והנפ"מ שלר"ח החמאה גם אסורה ולשמואל החמאה מותרת משום שהעמדתה נעשית בטבעיות שלה בלא עזרה צדדית ע"כ מקצת הגאונים תפסו שהיא אינה מן הגזירה וכמ"ש הרמב"ם (מא"א פ"ג הט"ו) בשם קצת הגאונים יעו"ש. וע"ע בביאור הגר"א (קט"ו סק"ז).

וגם בפר"ח (סקכ"א) הסיק מההיתר של החמאה להקל בחלבוני הגבינה והמימי חלב ונסיובי דחלבא וכיו"ב שהרי בחלב שחלב הגוי לגבן בודאי שלא עירב חלב טמא ולא נכנס לגזירת גבינות גויים ולמה שנאסר מה שמותר מן הדין.

אך ק"ק לחשוב כן על האבקה, דסוף דבר היא מופקת מן החלב בצורה פשוטה

של בישול ואידוי מרבית הנוזלים, והנותר ממנו מייצרים את האבקה עד כדי שאפשר להשיב החלב לקדמותו ע"י שיערבו האבקה במים ביחס אחד לארבע, א"כ האבקה היא חלב לכ"ד, ומתוך כך האיסור נשאר עליו מאותו חשש תערובת.

וגם מחלב טמא אפשר להפיק מעט אבקה אע"פ שאולי זה אינו כלכלי ואינו שכיח מ"מ אולי מתוך שירצו לשבח בטעם ותזונה את האבקה בחלב טמאה ראוי לאסור, וכש"כ שלריטב"א (שם) חלב טמא אינו עומד היינו רובו אבל מיעוטו עומד, א"כ יש לחוש גם למעט, וכולה חדא גזירה היא. ומצאתי שכ"כ בחזו"א (סימן מ"א סק"ד) שאבקת חלב אינו ענין לגבינה וחמאה כי אפשר ליכש חלב טמא כחלב טהור ויש כאן חשש של חלב טמא לגמרי או לתערובתו ואין הבדל בין חלב עכו"ם לאבקת חלב יעו"ש.

ובכלל עוד בשעת החליבה החלב כבר נאסר ומה הענין שנתירו אחר שיתיבש, ולא קשה מחמאה וגבינה כי חלב טמא אינו מתגבן וסופו מורה על תחילתו וכמבואר במור"ם בהג"ה בשם ראשונים בנכרי שהוציא חלב לייצור גבינה מותר לישראל אח"כ לעשות גבינה כי אין לחוש שיערב חלב טמא משום שאינו עומד משא"כ באבקה שע"פ רוב היא לנתינת מרקם חלבי בעיסה, ומה לי מתגבן ומה לי לא.

ובשו"ת הר צבי (סימן ק"ג) ניסה לצדד שאבקת חלב אינה מן הגזירה ואף

צייד מהחת"ס (יו"ד סימן ק"ז) כשנשתנה מצורתה ונעשית חמאה או גבינה לא גזרו וחזרו להיתר ושוב בדור אחר נמנו לאסור הגבינה ועפ"ז הסיק דתנאי גזירת חלב כך היה שלא נאסר אלא כשבא לידי ישראל בצורה הראשונה אבל שינוי צורה מחלב לצורה אחרת פקע איסורו ואינו בכלל גזירה ראשונה דחלב ורק על גבינה נמנו שנית לגזור ומה"ט ס"ל למקצת גאונים דחמאת עכו"ם מותרת שאינה בכלל גזירה ראשונה דחלב והרי אבקת חלב נמי אינה בכלל גזירה לא בחלב ולא בגבינה יעו"ש.

אך מהאמור לעיל אין הדברים מכוונים כי האבקה היא משיכה מן החלב גרידא ואין זה דבר חדש ובכלל צריך להתיחס גם לגזירה השניה על הגבינה ששם אין חשש לגיבון וכמו דין החמאה אבל באבקת חלב שאפשר להפיק אותה מן הטמא ועוד שעשייתה היא לאו דוקא לגיבון הרי שהאיסור עומד בעינו.

אבל הלכה למעשה יש הרבה לצדד מדין שאין אומן מרע אומנותיה ומודיע שהאבקה הינה מחלב פרות בלבד ובימינו שהכל תחת פיקוח ממשלתי כבר כתבנו במקו"א שהוא טוב יותר ממסקנת הפר"ח והרדב"ז שעשו את גזירת החלב שלא מן המנין, והכא ביש מירתת מהרשויות הוי כישוראל עומד בצד העדר אע"פ שאינו רואה את הנכרי חולב ומותר, ק"ו שיש לצרף השיטות במקום שהחלב הטמא יקר או אינו מצוי בעדר אין לאסור כהתשוב"ץ וסיע'.

ובנוסף שגם אם נחוש שאולי עירבבו בו מעט מאבקת חלב טמא ישנו יסוד של ס"ס שמא אין בה תערובת איסור ואת"ל דיש בה שמא אין בה תערובת בכדי לאוסרה וכמבואר בהר צבי הנזכר. וע"ע באגרו"מ ח"א (יו"ד סימן מ"ז) ובמש"כ באשר חנן ח"ו-ז (יו"ד סימן ט"ז אות י"ח).

וקטנים עד גיל מצוות ודאי שיותר קל להתיר בזה מהי"א שכל יסוד אכילת חלב נכרי הוא מן הגזירה ובקטן שמיוחס עליו כחולה שאין בו סכנה לא גזרו בו (ש"ע או"ח שכ"ח סי"ז), וכאמור גם לגדולים יש מקום גדול למקלים בזה, כש"כ במוצרים מוגמרים תוצרת הארץ הן השוקלדים הגלילות והמטרונות וכיו"ב שמשתמשים באבקת חלב נכרי אפשר להשתמש בזה כי הוא מגובה בכשרות רבנות, ובכ"א המבקש ליקח רק אבקת חלב ישראל תע"ב ומשנת חסידים היא.

אבל מוצרים תוצרת חו"ל צריכים לבדוק בכלליות הכשרות על המוצר שלפחות תהא סבירה ומקובלת בתפוצות בצירוף אישור הרבנות הראשית לישראל שסביר להניח שבדקו האבקה ומקורה, כי נודע שבאבקות חלב המצויות בעולם כבר יש רגילות שמערכים שם עוד דברים אסורים.

בברכת התורה
חנ"א ס"ט

סימן נז הצימחונות וצער בעלי חיים בהלכה

לכבוד ... חנן אפללו שליט"א

מח"ס שו"ת אשר חנן ח"ח ועוד ...

אבקש מכת"ר שליט"א ליתן חו"ד על המאמר שכתבנו בס"ד שהוא מבהיר את היחס האנושי האידאלי אל החי, מסיר עקשות שפתיים ממנהגי קדושי ישראל, בסכין חדה נכנס אל בין גיצי האש הלוהטת הניתכת על ראשם של שלומי אמוני ישראל בדבר מנהג הכפרות אשר קמו בו מפקקים מטילים מום בקודשי שמים דברי אלוקים חיים כיענים במדבר אכזריים ומהפכים מן הטוב אל הרע בדברים הנראים כשלמות אך אין בהם כל, ובאו לכרות את גן ה' בגרזן של הקדש הלא הם כתובים בספרו של אותו גאון איש האלקים אשר מזמנו לא היה כמותו חסיד ומוכתר בכל נימוס ומדה טובה הי קדוש יאמר לו מרן הכהן הגדול הראי"ה קוק זצוק"ל בספר שלוקט מאמרותיו הטהורות ויקרא שמו "חזון הצמחונות והשלום" והמה ראו ונחפזו להסיק שודאי הקדוש הנ"ל היה בעד כל זה ונגד מנהגי ישראל עפ"ל אך לא השכילו לקרוא את תחילת הספר אפילו וכפי שנוכח תכף ומיד ומזה שאת תחילת הספר לא קראו מוכח שעניניהם תחזינה מישרים וכל עקוב למישור בעיניהם רואים מה שרוצים לראות ושומעים מה שרוצים לשמוע יתן ה' ותצא אמת לאור, אמן.

אדם ובהמה וההבדלים ביניהם

ראשית כל טרם ניגש לדון על חוש הצדק והרחמים שראוי להיות מופעל כלפי כל חי יש להתבונן במי אנו עוסקים מהו אדם ומהי בהמה מהו ההבדל היסודי ביניהם אם בכלל (כיון שבמאמר זה אין אנו עוסקים בהבדלים שבין אדם לבהמה אלא דבר זה מובא רק כמבוא ופתיחה יתכן חסרון הניכר בהגדרות וכו' אך אנו נביא כאן רק את הנצרך לנו).

המהר"ל כתפארת ישראל (פ"ג) מסביר את ההבדל בין אדם לבהמה וז"ל ויראה ששמו מורה על דבר העצמי לו, שהוא מיוחד בו האדם מכל. וזה שהוא נקרא 'אדם' על שהוא עפר מן האדמה. ועתה יש לשאול, וכי כל שאר הנמצאים אינם מן האדמה, שיקרא האדם ביחוד בשם 'אדם' על שם שנברא מן האדמה. אבל ענין האדם מתיחס ביותר אל האדמה. וזה כי האדמה היא מיוחדת בזה שהיא בכח, ויש בה יציאה לפעל כל הדברים אשר יוצאים ממנה; צמחים, ואילנות, ושאר כל הדברים, והיא בכח לכל זה. וזהו ענין האדם שהוא בכח, ויוצא שלימותו אל הפעל. ולפיכך שמו ראוי לו שיהיה משתתף עם האדמה, שהיא מיוחדת לצאת מן הכח אל הפעל בפירות וצמחים וכל אשר שייך אליה, וכן הוא האדם יוצא כחו אל הפעל. וכו' והבהמה נקראת בשם 'בהמה', על שם ב"ה מ"ה. רצה לומר כי שלימות דבר שנברא

עליו - נמצא בה, אף על גב שאינו שלמות גמור, מכל מקום דבר זה נמצא עמה. וזהו 'בה מה', כי דבר מה נמצא עמה. הרי שכל אחד יורה שמו עליו. עכ"ל

לאדם ישנה אפשרות להוציא מכח אל הפועל משא"כ בהמה שהיא דבר מה מתוכנן מראש שאין לו יכולת להתפתח.

הבדל זה לכאורה אינו מהותי שהרי אף בקרב המין האנושי נמצאים אנשים שיכולתם ההתפתחותית נבלמה וכי לבהמות יחשבו בגלל זה ח"ו.

אך האמת היא שלא ההתפתחות עצמה היא מבדילה בין האדם לבהמה אלא היכולת להתפתח וביתר ביאור העולם כולו בחלוקה גסה נחלק לחומר וצורה החומר הוא הדבר קודם שניתן לו יעוד כל שהוא והצורה היא יעוד מסוים שניתן לחומר (עיין בזה בהרחבה במאמר "יסוד המים טומאה וטהרה") לדוגמה נגר שמחזיק ברשותו עצים ורוצה להכין מהם שולחן העצים הם החומר של השולחן אם יעשה הנגר שולחן נמוך מאוד הצורה תקרא כסא ולא שולחן כיון ששולחן היעוד שלו הוא להתעסק עם דברים בשעה שיושבים ותוצרת זו כיון שהיא נמוכה מאד אם נשב מולה לא נוכל להתעסק עם הדברים אבל נוכל לשבת עליה בכדי להתעסק עם דברים שמונחים במקום גבוה יותר ולכן הצורה השתנתה לכסא.

אמנם האמת היא שאין דבר בעולם שהוא רק חומר במאה אחוז כיון שגם

לעצים יש יעוד כמו שפשוט לכל אחד שלא לוקחים עץ בכדי לייצר ממנו סיר והעץ מיועד להכנת דברים מסויימים הנה כי גם לעץ לפני שעשינו ממנו שולחן יש כבר "צורה" מהו א"כ אותו חומר שעליו מדובר

כל צורה הינו כל דבר שיש לו יעוד בגלל איך שהוא מיוצר הוא רק כזה שאפשר להגדיר אותו במילים אבל ישנם דברים שאין שום אפשרות להגדיר אותם עצמם במילים דוגמה אדם שאוכל אינו יכול לתאר את הרגשתו במילים כלל רק שלצורך העברת מידע קבעה האנושות שמות לכל מיני הרגשות בהסתמך על ההגיון שכולנו מרגישים את אותה תחושה כדרך משל הטעם חמוץ אינו מגדיר הרגשה בכלל אלא שאם ארצה לומר לחברי מהו הטעם אומר זוכר אתה את הטעם שהיה ללימון שטעמת אתמול כדוגמת אותו טעם יש לדבר הזה וכמו שברור לכולם שאין זה הגדרה במילים לומר שלומי עכשיו הוא כמו שהרגשתי אתמול אע"פ שבאמת זה מה שאנו אומרים גם כשאומרים שלומי טוב כיון שטוב הוא משהו שאינו מוגדר במילים אלא הוא בא לומר כמו שאתה מרגיש כשאתה אומר מלה זו גם אני כרגע מרגיש אותו דבר

במילים אחרות בהמה תופסת רק חומר ואינה יכולה ליעד מטרות לחומר ואילו אדם תופס צורה (וגם חומר) ביטוי מהותי לזה הוא כח הדיבור הדיבור שלא כמו השמעת הברות הדורשת תכנית-מחשבה ורק אח"כ דיבור לבהמה

אין כח לדבר אין משמעות לזה שחיות כמו תוכים ופילים מצליחות להשמיע הברות שנשמעות כמו דיבור שכן כל מה שדיבור מבחין בין אדם לבהמה הוא דיבור כזה שהיתה לו תכנית מראש דיבור של הוצאה מכח לפועל דיבור של צורה

א"כ מעתה נצטרך להבחין בכל דבר שמייחסים לבהמה או לאדם אם זה אכן קיים אצלו לפי הכלל האמור לעיל.

האדם באופן כללי מתחלק לשכל ורגש, הרגש כולל בתוכו את ההרגשות הפיזיות, ואת ההרגשות הנפשיות, הרגשות הפיזיות אינם קשורות למשקעי עבר או לתכניות עתיד אלא להוה המוחלט לעומתם הרגשות הנפשיות קשורות לעבר או לעתיד, דוגמה אדם שכועס מפני שנשבר לו משהו יכולים להיות בזה שתי גורמים לעצב א' הערך הממוני ב' הערך השימושי ושניהם קשורים לעבר ועתיד הערך הממוני קשור לעבר כיון שהוא התאמץ להשיג את הממון או מכיון שמעכשיו בעתיד לא יוכל להשתמש בכסף, כמו"כ בשאר הרגשות אשה שמצטערת על כך של"ע איבדה את הילד שלה זה בגלל העבר הינו כל מה שעשתה בשבילו עד עכשיו ובגלל העתיד הינו מה שיכל להיות (הצער הזה הוא רק מעצם האובדן כמובן וכמובן שיש עוד הרבה סיבות של צער כמו אהבה וכו' אבל הסיבות האלה רק מחריפות את העבר או את העתיד דוגמה אם שאהבה את בנה מאד תצטער מאד על זה שהוא לא יהיה אתה יותר הינו על העתיד).

מה הם א"כ אותם רגשות צער שאנו רואים לפעמים אצל חיות או בהמות מאחר שאין אצלם עבר ועתיד איך זה שאנו רואים חמלה על צאצאים או כעס על אדם או חיה אחרת השאלה מתיחסת כמובן אך ורק אל ההרגשות הנפשיות למעט הרגשות פיזיות שזה נראה בחוש שקיים אצלם.

הקב"ה טבע בעולם שכל מין ירצה בקיומו וידאג לזה ללא שום היגיון דבר זה ניכר בלי ספק אצל בעה"ח בשעת צרה או גם בלי זה (אין כאן המקום להרחיב על תופעות טבע אבל בכל זאת לצורך ההוכחה נביא מספר דוגמאות 1 דג הסלומון חוזר למקום בו הוא נולד תוך סיכון עצמי גבוה מאד רק בכדי להתרבות הנשר שמסתיר את גוזליו מתחת לכנפיו בכדי שאם הצייד ירה החץ יפגע בו ועוד כהנה רבות) הטבע הזה שנטוע בקרבם של בעה"ח גורם להם לתחושת צער כאשר לוקחים מהם את ילדיהם או כאשר מגיע משהו שציער אותם (הסיבה והדרך שבע"ח מזהים מי שהכעיס אותם בעבר זה בעזרת חוש הריח ואין בזה בכדי להוכיח שיש להם רגשות עבר כיון שהריח הופך אצלם לחוויה עכשוית ואין כאן המקום להאריך).

הסיבה שבנ"א חושבים שיש לבע"ח רגשות היא כיון שגם בין בנ"א הדרך שלנו לזהות אם העומד מולנו כועס או נינוח לדוגמה היא ע"פ הבעות פנים כמו שאת המילים אנו קולטים ע"י שאומרים לנו את אותם המילים באותם הקשרים הרבה פעמים כך גם רגשות וממילא גם את הבעות הפנים של בעה"ח אנו מפרשים כך.

נמצא א"כ שלאדם יש את הכח להוציא מהכח אל הפועל כלומר הוא חווה הוויות עכשויות בגלל עבר ועתיד ואילו לבהמה יש רק חוויות עכשויות.

אדם שמצער את חברו באופן פיזי יותר חמור מאדם שמצער את חברו באופן נפשי (עיי' חו"מ סי' תכ"ה שבצער הגוף מותר לנקום לכ"ע כל עוד ומרגיש וכו') הן אמת שבהרגשות הנפשיות יש צד חמור כיון שהן נשארות להרבה זמן אבל העוצמה של חוויה פיזית היא הרבה יותר גדולה מחוויה נפשית.

אדם שמצער בהמה בין אם הוא מצער צער פיזי ממש בין אם הוא לוקח את בנה לעיניה שתי החוויות האלה שוות בעוצמתן אצל בהמה נמצא א"כ שבצד אחד צער של בהמה הוא חמור יותר מצער של אדם כך גם הצטווה אדם שרואה את בהמת שונאו מצטערת אע"פ שגם הוא מצטער לעזור לשונאו מ"מ חווית הצער של הבהמה חמורה יותר.

האידיאל השלם

ללא שום ספק וללא שום צורך בראיות גם בלי להיות חכם גדול או אפילו בלי לדעת קרוא וכתוב פשוט וברור הדבר ללא צל ספק שהאידיאל השלם הוא רחמים גמורים על כל חי בבריאה וכמו שמובא שאדם צריך לידבק במדותיו של הקב"ה כמו שהוא רחום גם על האדם להיות רחום

המכוון בזה הוא לא רק על עצם הרחמים אלא גם על עוצמת הרחמים וכמו שבהקב"ה כתוב ורחמיו על כל מעשיו גם אנו צריכים לרחם על מעשי הקב"ה.

יתרה מזו גם למי שירצה שלא לקבל את הדבר הפשוט הזה התורה ריבתה מצוות שקשורות לרחמים על בע"ח המצווה המוכרת ביותר היא מצוות השחיטה שכידוע נועדה בכדי להקל על צערו של בעה"ח מצוות אותו ואת בנו שאין לשחוט פרה ובנה ביום אחד וכן שאדם שרוצה לצוד צפורים עליו לשלח קודם את האם שלא תראה בצער הזה שלוקחים את בניה.

לאחר הנחת יסוד פשוטה זו צפה ועולה השאלה הפשוטה מדוע א"כ אנו ממשיכים לאכול בשר ואף מצטווים בימים טובים לשמוח בבשר ויין?

אל תהיה צדיק הרבה

ערך מוסרי דחוף ככל שיהיה חייב לנבוע ממקום אמיתי וטהור לא יתכן שאדם יאכל אנשים באמרי פיו בפוגעו ברגשותיהם ומצד שני יתחסד עם בע"ח לא יתכן שאדם יפלה לרעה את כל האנשים שלא חושבים כמותו וכאשר בע"ח יפגע תנוע נפשו בסילודין לא יתכן להתנהג בפריצות גמורה בכל הנוגע לשמירה על חיי משפחה תקינים (ואכמ"ל) ולהתחסד עם בע"ח.

הירארכיה

הטענות שעלו לעיל כלפי האנשים שמציגים את עצמם כנזר הרחמים באות רק להוכיח שהמניעים של אותם אנשים לא מגיעים מרחמים כי אם כן ממדת הרחמים הוא להפנות את הרחמים אל המקומות הנכונים יותר להציל קודם את עצמם מבאר שחת להציל את מי שנברא בצלם כמותם אך בכל זאת מה יכול להיות רע מזה?

אדם בטבעו אינו מרגיש בדבר אלא א"כ הוא חווה חווית חוסר כלפי אותו דבר ההבדל שיש בתודעתנו בין אדם לבהמה מונעת אותנו מהרבה דברים שלילים היא כ"כ טבועה בדמנו ונפשנו עד שנעלמה היא מעינינו ואם נגיע למצב של שויון כמו שכבר הגיעו אותם חסדנים שהרי הם לא רואים בכל הקושיות האלו קושיות כלל כי "מה עדיף להציל אדם מאפריקה או פרה מישראל הפרה היא שכנה שלנו ואילו אותו אחד שיעזרו לו שכיניו איננו יכולים לעזור לכל העולם" ההתדרדרות המוסרית שקובעת שכל העולם פרושו פרה על פני אדם מגיע רק מאותה התחסדות שלא בזמנה כמו שנסביר תכף כלפי בעלי החיים.

המידות מוגבלות

מלבד הבעיה של הידמות לבהמות ישנה בעיה נוספת, טעות אנושה היא לחשוב שהמידות אינן מוגבלות כלומר אדם שאוהב הוא "מבזבז" את אהבתו אין

מה יענו אותם יפי נפש על שתיקת כל העולם מול פשעי המלחמה הברוטלים של אמריקה הן בעירק והן באפגניסטן לא היתה שום מטרה חוץ מלנקום במי שפגע בכבודה של ה"מטרוניטא של העולם" האם גם כאשר נרצחים בדם קר מזה עשר שנים בני דת מסוימת בסין ("הפאלון גונג") נזעקים אותם "ענקיי רוח" כמו שנזעקו להגנתה של "מימי הפרה" ומה בדבר הרצח ההמוני שמתבצע ממש לא רחוק מכאן בסוריה חביות של חומר כימי נזרקים על אנשים משפחות שלמות נקרעות בברוטאליות וכל ענינים של אלו מסתכם בתרנגולות ואל תאמרו זה לא תלוי בהם כי באפריקה תמורת עשרים שקלים אפשר להציל חיי אדם בתרופות חיוניות או בקצת יותר מזה לחפור בארות מים.

המשימות בעולם לא נגמרו אלא שאלו קפצו להם אל תחתית הרשימה לא עשו זאת מתוך מניעים טהורים כמו שנסביר מיד.

השאלה שעומדת על הפרק כרגע היא גם אחרי שהוסבר ללא שום ספק שישנם משימות יותר דחופות בעולם מדוע להתנגד למי שהחליט לעשות משהו שגם לפי השקפת התורה בחזון השלם הוא דבר חיובי למה לצאת במילים חריפות נגד אותם מצילי תרנגולות ובעצם למה באה כאן ההוראה אל תהי צדיק הרבה?

בלב רחמים בלתי מוגבלים אדם אינו יכול לרחם על כל יושבי תבל מי שהגיע לדרגה שרחמיו על באי עולם שנבראו בצלם אנוש ואח"כ הוא מרחם על בהמות הרי שגם אם רחמיו נגמרים הם נגמרים במקום הנכון לעומת זאת אדם שרואה מול עיניו אנשים מתים ומרחם על בהמות רחמיו מתבזבזים על בהמות והוא הופך בלי לשים לב אכזרי על בנ"א וכמאמר הפס' "זובחי אדם עגלים ישקון" אע"פ שבמבט פשוט מי שנושק לעגלים מרוב אהבה הוא ודאי לא שוחט אנשים אבל הפס' מגלה שישנה אפשרות לבזבז את כל האהבה על עגלים וכשנגיע לאדם אותו נושק עגלים יוכל לשוחטו בלי כל בעיה וכבר ראינו אצל הגרמנים ימ"ש שהיו האומה הנאורה ביותר מדענים למדעי הרוח וכו' והם שחטו אנשים ללא שום נקיפות מצפון.

בעיה נוספת שנוצרת מהצטדקות מיותרת היא חיצוניות ואבאר דברי אדם לא יכול לעשות במשך זמן ממושך פעולות ללא תוכן וכאשר הפעולות מתחילות לדרוש הקרבה מצידו הרי הוא מחפש צידוק להקרבותיו מי שמרחם על חיים והוא באמת הגיע לרמה גבוהה יש צידוק למעשיו אבל אותם "חסידים" שלא קשורים ולו במעט לרחמים אין שום צידוק למעשיהם וממילא מתחיל חיפוש בלתי נלאה אחר המניע למעשיהם תוצאותיו של תרגיל הרה אסון זה אין מי שישערם אפשר להגיע מזה למחיקה של כל ערך אחר בעקבות אותו חוסר וחיפוש אחר ערך

להחיות את אותם פעולות נכונות אם כל הבעיות האלו לא הספיקו עדיין ישנה בעיה נוספת של "הרגעת מצפון" אדם שמרשיע ועושה עוולות אינו יכול להחזיק הרבה זמן עם העוולות שלו וחייב הוא להרגיע את מצפונו בטבילה קצרה בים הצידקות אוי לו לאכזר שיעשה זאת על גבם של הבהמות ולא ירחם על בנ"א.

נמצא א"כ שרק אדם שלם מאוד אשר ריחם על עצמו במאה אחוז ואח"כ עוד נשארו לו רחמים לאחיו ומשפחתו ואחר כך לבני עמו ואחר כך לכל האנשים שנבראו בצלם אנוש הוא ורק הוא יוכל ליקרב אל הקודש להידמות לבוראו שכתוב בו ורחמיו על מעשיו ווהזר הקרב יומת!

מצב זה אכן יקרה אך רק בעתיד בעולם המתוקן ולא עכשיו כשהעולם לצערנו עדיין מעוות הוא לגמרי כאשר באמת האדם יתנהג אל החי ברחמים אמיתיים גמורים החי עצמו יתנהג בצורה כזו וכמו שכתוב "וְגַר זָאֵב עִם פֶּקֶשׁ וְנֶמֶר עִם גָּדִי יִרְבֹּץ וְעֵגֶל וְכִפִּיר וּמְרִיא יִחְדּוּ וְנֶעַר קֶטֶן נִהַג בָּם: וּפְרָה וְדֹב תִּרְעֶינָה יִחְדּוּ יִרְבְּצוּ יִלְדִּיָּהֶן וְאַרְיֵה פֶּקֶקֶר יֹאכֵל תְּבֵן: וְשִׁעֲשַׁע יִנָּק עַל חֵר פֶּתֶן וְעַל מְאוּרַת צִפְעוֹנִי גָמוּל יִדּוּ הַדָּה: לֹא יִרְעוּ וְלֹא יִשְׁחִיתוּ בְּכָל הָר קִדְּשִׁי כִּי מְלֹאָה הָאָרֶץ דְּעָה אֶת יְקֹנֶךָ פְּמִים לַיִם מְכַסִּים" רק כאשר אותם רחמים יגיעו מתוך דעה את ה' כמים לים מכסים פרה ודב יוכלו לחיות ביחד יונק ישתעשע בחור פתן לא ירעו ולא ישחיתו וכו'.

ובכ"ז גם כאשר כל המצב הוא רק בלעתיד לבוא וכרגע אסור לעשות זאת באופן מלאכותי בכ"ז ישנו צורך להתכונן לקראת העתיד לבוא וכאן באה האזהרה החמורה שרק שכל אלוקי גמור היינו רק הקב"ה בעצמו יכול לתת גבול ולומר זוהי הכנה וזוהי הגזמה אין שום שכל אנושי שיכול לומר היכן הגבול בין הכנה לקראת האידיליאל השלם לבין מצב שכבר עכשיו יביא לרחמים מיותרים וכו' ועל כן באה התורה והזהירה מספר מצוות שנועדו להכינו אל העתיד לבוא דוגמא איסור אכילת חלב (בי"ת בציר"י) יבוא מפני שהגם במצב הבלתי שלם הזה אנו אוכלים בשר אבל את החלב עליך לזכור אינך אוכל שהוא החלק השמן והטוב ביותר שתדע כי מעשה מגונה יש כאן ותהיה מוכן אל העתיד.

כמו"כ מצוות כיסוי הדם באה להורות על בושע הרגת כאן מישוהו כסה את דמו מפני הבושע ובכ"ז צווי חלב אינו קיים בחיה וצווי כיסוי הדם אינו קיים בבהמה וזאת כי אם הינו מקיימים את שני הציוויים בבהמה הינו מרחמים כבר יותר מדי וזהו החילוק שאך שכל אלוקי יכול לצפותו ולומר בחיה כיסוי זה הכנה חלב זה יותר מדי ובבהמה להיפך הסיבה שדוקא חלב נצטוינו עליו בבהמה וכיסוי הדם בחיה הוא כיון שהחיות היה גידולם בבית והיתה עדיפות שלא לכסות את דמם שיראה האדם ויזכור כי דם שפך אבל הבהמה אין תועלת במה שלא יכסה דמה כי בשדה היא

גדלה ושם מקום שחיתתה ולכן אדרבה כיסוי הדם מורה על הבושע.

את כל הטענות האלה ועוד כתב הגאון הקדוש הראי"ה קוק בספר חזון הצמחונות והשלום המלוקט מאמריו הרי הוא פתוח לפניך לך וקרא, והעיוז לעוות את דבריו איך העיוז להביא רק את מה שכתב על המצב האידאלי כאילו דובר הוא על זמננו אנו אוי לה לאותה בושע אוי לה לאותה כלימה.

הכל משועבד לאחד

האל הגדול הגבור והנורא שברא את בריאתו ומחיה ומתחזק בכל רגע קיים את ברואיו ועולמו הוא השליט היחיד שאין עוד יחוד כמוהו בעולמו ואילו חטא אדם כלפיו בחילול שבת דוגמה והיה בו את התנאים המפורשים בהלכה הרי אנו מצווים להרוג את האדם הזה במיתה מסוימת (סקילה) בכדי לכפר על נפשו מלפני האל וכמו שאותם "בעלי רחמים" עוותו את כל ההבדלים שבין אדם לבהמה והשיגו ברוחב טפשותם שאין הבדל בינם לבין חיות השדה העיוז ברוב חוצפתם לחשוב שגם בינם ובין האל הנכבד אין הבדלים עפ"ל עד שבאו בטענה וכי כשחטא אדם ורוצה הוא לכפר על עוונותיו איכה זה ישחט תרנגולת לכפרתו הלא אף את האדם עצמו אם יש צורך נשחט לכפרתו כיון שאין שום ערך מלבד ערכו של האל ברוך הוא ומה שאלה היא זו אלא בהכרח

שהשיגו אותם ערלי לב שגם לצורך גבוה אין לענות את בעלי החיים ראה גם ראה איך החליפו אלהים חיים בשור אוכל עשב איך שמו כסאו של הקב"ה ריק ובמקומו העמידו תרנגולת מקרקרת.

כל זאת נזעקתי לכתוב בדחיפות ובבהלה ובודאי שיש עוד מה להאריך בזה אבל כל זה סיפק בכדי לענות לאותם פושטי טלפיים לאמור אנו כשרים ואתם פסולים טהור טהור יקראו מי יתן ויגיע קץ משיחנו ורחמים גדולים יתפשטו בלב כולנו ונגיע אל המצב האידיאלי השלם ורחמיו על כל מעשיו אמן ואמן.

שלמה מימון

וזה מה שהשבתי לו

לכבוד ידי"ן הרה"ג שלמה מימון שליט"א השלום והברכה וכט"ס
ברור מעל כל ספק שמש"כ המלך בירושלים מרן מלכא הראי"ה קוק זצוק"ל בספרו "חזון הצימחונות והשלום" לא היה בעד הצימחונות וההיפך שהתרעם על החושבים שהנמנעים מן הבשר הם הרחמנים וטען שהיא דרך הצדקה הרחוקה כאילו וכבר גמרו כל חשבונותיו עם בני אדם.

וע"ז לא הבנתי על מה התרעם כת"ר במי שאינו יודע לקרוא ולהבין תורתו של גאון ישראל, ובאמת שלא היה צריך לכ"ז ואין לנו להכנס לשיחתם של יפי נפש

שיחת אדם, כי במפורש התורה האלקית התירה את מאכלי הבהמה והעוף והשדה לבכיר הבריאה שנאמר בו ויברך אתם אלהים וגו' ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרמשת על הארץ (בראשית פ"א) כלומר שנתן להם כח וממשלה בארץ לעשות כרצונם בבהמות ובשרצים וכל זוחלי עפר ויהיו רודים גם בדגת הים הנכסים מהם ובעוף השמים שאינם עמהם באדמה (רמב"ן).

האמנם לא מחייב דבר שהרדייה בשאר הברואים זה כולל גם לאכול אותם דמאי חזינן דדמאי סומקי טפי, וההיפך כי מוכח בתחילת הבריאה מהפסוקים שמנה הקב"ה מזונות לכל בריותיו מאדם ועד בהמה ועד עוף השמים ונגזר על כל בעלי חיים שיהיו מזונותיהם כל ירק עשב לא הפירות והזרעים וגזר על האדם שיהיו מזונותיו הפירות והזרעים, ולא בשר בעלי חיים כי לא רצה להתיר הבשר נפש התנועה שיש בה קצת מעלה אשר בה תדמה אל נפש המשכלת ויש לה בחירה בטובתה ומזונותיה ותברח מן הצער ומן המיתה (רבינו בחי').

אבל כ"ז עד דורו של נח שכאשר חטאו בעלי הנפש התנועה בדור המבול והשחיתו דרכם כמו שנאמר השחיתו כל בשר וגו' ונגזרה עליהם השחתה בלבד נח אז הותרו לו לשחוט ולאכול לפי שאין קיומן אלא בשבילו כעין קנין של נח ושאר האדם (רבינו בחי' שם, משיבת נפש) וטעם אחר

שהדורות לפני המבול היו בריאים וחזקים ודי להם בפת וקטנית, ואחר המבול תש כחם מפחד גדולה ואנחה על איבוד קרוביהם וחביריהם (משיבת נפש).

או מחמת קיצור חיי אדם וההתפתחות המהירה שדורשת מזון מן החי ק"ו מתוך הבדלי החום וחילוף העונות ומשמע אילו היינו במצבנו הפיזי המקורי לא היה מותר לנו לאכול אבל עתה מהחולשה הוא נצרך גדול לאדם (רש"י היר"ש) או מפני שחם הקב"ה על הבהמה עד שבא נח ואז בירכם (גור אריה) או שסתם ע"ה אסור לו לאכול בשר אבל נח שעסק בתורה הותרה לו מאחר שהוא שלם ונקרא אדם (כלי יקר).

נמצא שאכילת הבשר היא רשות מהבורא ואין התורה סולדת מפני אכילת בשר שאינה לשם תאוה גרידא ק"ו שאינה בעד הצימצונות ונהפוך הוא התורה מעידה שהיא השמחה לפני ה' ברגלים כי הבשר פועלת על התעוררות הגוף והנפש והיא עיקר השמחה והש"ס ושאר הספרים מלאים בזה על שאר המצוות הכלולים באכילת הבשר (עיין בתורה תמימה דברים ט"ז ס"ג) וחלקם אף מהתורה בשמחת החג והשבת וקורבנות השלמים וכיו"ב.

ואף תראה במקו"א שנקטה התורה אכילה בלשון ציווי "וזבחת מבקרך ומצאנך אשר נתן ה' לך כאשר צויתך ואכלת בשעריך בכל אות נפשך" (ראה פי"ב כא) ועוד כתיב "זאת החיה אשר תאכלו מכל

הבהמה וגו' את זה תאכלו מכל אשר במים כל אשר לו סנפיר וגו' אך את זה תאכלו מכל שרץ העוף ההלך וגו' את אלה מהם תאכלו את הארבה וגו' (שמיני פ"י י"ח, ראה פי"ד) והלא בכל אכילה דרושה שחיטה ומיתת הבעלי חיים עד הבאתו לשלחן ולצלחת לכאורה בלא רחמים שנראים לנו, רק שבהיתר ובציווי נכנסות מיד לתוקפן הלכות מאכלות אסורות וזה העיקר.

והם נדבך נוסף להוראות היצרן המדויקות שהטביע בנו הבורא את איסור בשר בחלב כדרך הבישול, השחיטה וההכשרה, אותו ואת בנו, שילוח הקן, ועוד כהנה דברים, שלעין טבעית נראית כאילו והיא אכזריות כלפי החי, אך הרחמים אינם נגזרים בחמלה שלנו הטבעית והאישית, אלא נגזרים כפי רצון הבורא בתורתו הוא היחיד שיודע מאי רחמנות, תורה אינה רגש אלא שכל, כך שכל בהמה לשחיטה ואכילה או לשאר המלאכות היא רצון הבורא ברוך הוא.

ואין זה סתירה לאותו יסוד הלכתי מובהק שצריך לזהר ולהתבונן עליו ביחסנו לבעלי החיים הנאכלים ולא נאכלים במיעוט צערו למען השריש ע"י זה בלבו של אדם כי הוא נגש לא להיות לו עסק עם דבר של הפקר אלא עם בריה חיה ומרגשת שצריך להתחשב עם חושיה ואפילו רגשי ליבה עם רגש חיי המשפחה שלה וחמלתה על צאצאה מדין אכזריות וכמו שמצינו אצל רבי בגמ' (ב"מ פה). אותו עגל

שהתחבא תחת כנפיו ובכה שלא רצה להישחט ואמר לו שלכך נוצר, והואיל ולא ריחם באו עליו יסורים, ומאידך שריחם על החולדות יצאו ממנו היסורים, ואע"פ דסתם בהמה לשחיטה ולא עבר חלילה רבי על שום איסור, מ"מ לכאורה יש כאן ממידת אכזריות שלא התיחס לרגשות החיה, ועיין במהרש"א מה שמפרש שסתם עגל בתחילתו לרדיא קיימי ולא לשחיטה ולזה נפגע העגל. א"כ אין שום אכזריות בסתם בהמה העומדת לשחיטה כי לכך נוצרה.

ומבואר כן ברמב"ן (כי תצא פכ"ב) דלא חס האל על קן צפור ולא הגיעו רחמיו על אותו ואת בנו שאין רחמיו מגיעין בבעלי הנפש הבהמית למנוע אותנו מלעשות בהם צרכנו שאם כן היה אוסר השחיטה, אבל טעם המניעה ללמד אותנו מדת הרחמנות ושלא נתאכזר כי האכזריות תתפשט בנפש האדם כידוע בטבחים שוחטי השוורים הגדולים והחמורים שהם אנשי דמים זובחי אדם אכזרים מאוד ומפני זה אמרו טוב שבטבחים שותפו של עמלק, והנה המצות האלה בבהמה ובעוף אינן רחמנות עליהם אלא גזירות בנו להדריכנו וללמד אותנו המידות הטובות יעו"ש. וע"ע בפאר ישראל (סימן ה' אות ב') וביוסף דעת (י"ד שמ"ח) משנ"ה ח"ד (רל"ט).

והענין האחר הוא באיסור צער בע"ח, ואף דאורייתא הוא לכמה מן השיטות ע"פ מחלוקת תנאים בש"ס (שבת קכח: ב"מ לב: וכמבואר בגאונים ורי"ף מרדכי מאירי רשב"א

רא"ש נ"י שם, רמב"ן שבת קנ"ד, מהר"ם מרוטנבורג ח"ד סימן מ"ט, וכ"נ מהרמב"ם פי"ג מה' רוצח ה"ט כמ"ש בכס"מ, וכ"ה ברדב"ז לשונות ח"ב סימן קס"ח, טור חו"מ ער"ב ועוד רבים לאפוקי היראי"ם סימן שנ"ב דס"ל צעב"ח דרבנן וכ"כ מנח"ח פ' ועוד רבים אליבא דהרמב"ם) ועפ"ז נגזרו הרבה מן הדינים כגון מצות פריקה מן הבהמה שנתיגעה מהמשא או מכובד יתר (ב"מ לב. ש"ע חו"מ רע"ב) או שאסור לאדם למנוע מבעלי החיים מלאכול בשעת מלאכתם מן הדבר שהם עושים בו מלאכה שנאמר לא תחסום שור בדישו (דברים כה ד' עיין מאירי ב"מ שם ובחת"ס חו"מ סימן קפ"ה) או שאסור לאדם שיטעום כלום קודם שיתן מאכל לבהמתו (ברכות מ.). או לעקר פרסותיה (חולין ז: ע"ז יג.) או שמותר לבטל כלי מהיכנו בשבת משום צעב"ח (שבת קכח:) והוא גם טעם השחיטה מן הצואר ובסכין בדוק בכדי שלא נצער בע"ח יותר מדאי (ר"ן על הרי"ף חולין ה., חינוך תנ"א) ואף דין לא תחרוש בשור וחרמור הוא משום צעב"ח (חינוך תק"ן) או להושיב עוף על ביצי עוף שאינו מינו יש בו משום צער (רמ"ע סימן ק"ב, ויש מי שמתיר עיין גנוי חיים מע' ת' סימן ס"ג) ועוד כהנה.

אמנם למעשה לא שייך צעב"ח אלא על חינם ובשביל שהאדם יהנה מלראות סבלם או לשמוע צעקתם או לגמור חמדת זמנו בהריגתם על כלום כגון לצוד חיות לשם הנאה או לשים עליה משוי יותר מכדי הראוי לה או מכה אותה והיא אינה יכולה ללכת בכלל, וכן המושכים את אזני החתול

להשמיע צעקתם וכמ"ש בספר חסידים (מרגליות מ"ד ותרס"ו) ובנו"ב (שם) שמש וצדקה (יו"ד ח"י) זכרנו לחיים (ח"א יו"ד אות צ'), וכיו"ב כתב בתולדות יעקב (יו"ד סימן ל"ג) באותם האנשים שעשוים שחוק מכלבים וחזירים ומשסים אותן זה על זה ומצערם אותן עתידים ליתן הדין.

אבל במקום שעושה לצרכי האדם ותשמישו או רפואתו אין בזה צעב"ח כי לכך נוצרו, ואפילו הרוצה לאכול מן הבהמה קודם שתצא נפשה מותר ע"י שחותך שיעור כזית מהבשר ממקום השחיטה ומולחו יפה יפה ומדיחו יפה יפה וממתין לאותה בהמה עד שתצא נפשה ואוכלו (חולין לג.) וכ"ז שבשר זה טוב לרפואה (שם וכפירש"י), וה"ה להעמיס עליה משאות או להפסד ממון של האדם מותר שחמורו של רבן גמליאל היתה טעונה דבש ולא רצה לפורקה עד מוצ"ש, ולמוצ"ש מתה, והקשו שיביאו כרים וכסתות ויניח תחתיהן, ומשני מיטנפי וקמבטל כלי והאיכא צעב"ח וכו' וקשה האיך טענה בתחילה (שבת קנד.) מוכח שהוא לצורך האדם ויש לו ריוח מותר.

ובמפורש כתב כן הרמב"ן (ע"ז יג: ד"ה ולדברי) דאין צער בעלי חיים אסור לתקנתם של בני אדם שלא יבואו לידי תקלה באיסורי הנאה או לקיים בהם נוול לע"ז דבעלי חיים לצורך אדם שחיטתם וצערן מותר יעו"ש. וכ"ה בספר האשכול (חולין הל' שחיטה סימן י') וכיו"ב כ"כ

בשלט"ג (ע"ז דף ד. סק"ב) דיש ראייה מהגמ' דלא חישינן לצעב"ח במקום מצוה יעו"ש. ואף עשה דכבוד תורה עדיף או סתם כבוד לשאר הזקנים הותר הצעב"ח מפני תשמישן של בנ"א דגדול כבוד הבריות (נ"י יז: משם הרמב"ן) וה"ה שנהגו למרוט את הנוצות קודם השחיטה משום חלדה ואע"ג שיש בזה צער ב"ח כמ"ש המרדכי (חולין פ"ב סימן תר"ד) והרמב"ן (בכורות דף יח) וע"ע בש"ך (יו"ד כ"ד סק"ח) ומור"ם (ס"ס כ"ג) ובחבלים בנעימים (ח"א דף ס"ב) ובשו"ת בית יעקב (מצומיר סימן מ"ב).

וכמו שהאריך גם בתרו"ה (פסקים ק"ה) להתיר למרוט האוזות חיים ולחתוך לשון העוף בכדי שידבר ואזנים וזנב מכלב ליפותו אין בזה צעב"ח שעושה כן לצורכי האדם ותשמישו דלשם כך נבראו (קידושין פב.) ואף ראייה מפריקה שהיא צעב"ח (ב"מ לו.) א"כ האיך מותר להניח עליה משא כבד וה"ה הרוצה שישתרס תרנגולו יטול כרבלתו (שבת קי:) או לסרס הכלב (חגיגה יד:) והלא תיפוק ליה דאסור משום צעב"ח וחתם שכן נמצא בפסקי ר"י ועוד דליכא איסור צעב"ח אא"כ דאין לו ריוח.

וגם מור"ם בהג"ה (אה"ז סימן ה' ס"ד) כתב כל דבר הצריך לרפואה או לשאר הדברים לית ביה משום איסור צעב"ח והוא מהאיסור והיתר הארוך (סימן נ"ט) ומתרו"ה הנ"ל, ומשמע בכל ריוח שיש לאדם בזה כולל ריוח ממון מותר וכמוכח מדין משא שהוא לצורך פרנסה וזה לא כהבנין ציון

(ח"א סימן ק"ח) והאמרי שפר (סימן ל"ד) והוב"ד באוצ"ה (כאן) אליבא דמור"ם שאין ההיתר בריוח ממון וכמ"ש בשב"ח (ח"ב סימן ז') לחלוק עליהם. וע"ע בתורת מרדכי (סימן קנ"ב אות ו'), וע"ע בשבו"י (ח"ג סימן ע"א) שרידי אש ח"ג (סימן ז') צי"א חי"ד (סימן ס"ח) שהתירו להשקות סמים לבע"ח בשביל לידע לרפואת האדם יעו"ש. וכ"ה בחת"ס (או"ח סימן ק') חבלים בנעימים (שם) אגרו"מ (חור"מ סימן מ"ז) מנח"י ח"ו (סימן קמ"ו) שבה"ל ח"ב (יו"ד סימן ז') ועוד רבים ס"ל לצורך האדם אין איסור צעב"ח.

האמנם שק"ק מהתוס' (ע"ז יא.) עוקרין על המלכים שהקשו אמאי לא פריך והאיכא צער בעלי חיים כדפריך בע"ז (יג.) וי"ל דשאני כבוד המלך שהוא כבוד ישראל ואתי כבוד רבים ודחי צער בעלי חיים יעו"ש. וניכר מהתוס' שרק לצורך רבים נדחה צעב"ח אבל בסתם אפילו לצורך האדם לא נדחה, וכמצינו במפורש בגמ' אחרת (חולין ז'): על אותם הפרדות שהיו לרבי והיו מזיקות לבני אדם עד שהציע לעקרנא להו כלומר להוציא פרסותיהם והשיב ר"פ בן יאיר דאיכא צעב"ח. וכמו שהקשה במראה יחזקאל (סימן נ"ט) על הרמ"א הנ"ל דאין צורך גדול יותר מלסלק ההיזק לאדם ובכ"א אסור לר"פ בן יאיר ובכלל וגוף הדין צ"ע דאפשר ולהאיסור והיתר צעב"ח דרבנן אבל הרמ"א ס"ל צעב"ח דאוריתא ומהיכא תיתי להתיר דאוריתא משום רפואה וצורך האדם ונשאר בצ"ע.

ובאמת דאפשר להניח הכלל בזה אי לצורך שחיטה או למשא מותר הכ"נ לשאר הדברים כי הכל מתחיל שלכך היא נוצרה לשמש האדם והוא קודם ולפ"ז להתיר צעב"ח דאוריתא הוא דבר פשוט בתשמיש הצריך לאדם וכל האיסור הוא צעב"ח לחינם, וגם מה שקשה מרבי פינחס בן יאיר כבר מהרא"י הרגיש בזה דהוא היזק לא שכיח דבודאי רבינו הקדוש לא גידל היזק בביתו, ועוד דאפשר שרב"פ היה חסיד והראיה שרבי הציע לו להוריד הפרסות וכי הוא לא ידע שזה צעב"ח אלא פשוט שטען לו את עיקר הדין ורב"פ ענה לו מתוך חסידות, וכמ"ש ג"כ בדברות אליהו ח"ח (סימן פ"א).

ומ"מ למעשה אף שהרבה דברים מותרים מדין שאין בו צעב"ח שייך בו עדיין אכזריות והרבה מן העם נמנעים בו כמריטת האוזות וכיו"ב שיראים לקבל עונש על ככה כדאשכחן גבי רבינו הקדוש אע"ג דהיתר גמור הוא ומ"מ נענש וקבל יסורין וכלשון תרו"ה ומור"ם בהג"ה שהעולם נמנעים מזה. ולעומת זה י"א שזה אסור מעיקרא משום שצעב"ח רק במקום צורך גדול וכמבואר בפרמ"ג (יו"ד כ"ד סק"ח), וע"ע באפרקסתא דעניא (סימן קכ"ז) ובחבצלת השרון (ח"א סימן כ"ט) מי יהודה (יו"ד ל"ט).

ועוד ענין מפורש שכל איסור צעב"ח זה רק לענותו ולצערו בחיותו אבל במיתת הבהמה גרידא כאמור לא שייך והוא מבואר בחולין (ז'): שהקשו שם להרוג הפרדות אף

שלפני כן כבר העיר להוציא הפרסות ואסרו משום צעב"ח קמ"ל במיתתן אין איסור צעב"ח. וכ"כ הנו"ב (מהד"ת יו"ד סימן י') עבודת הגרשוני (סימן י"ג) שמש וצדקה (שם) דברי מרדכי (לוריא סימן מ') שאילת שלום (חא סימן צ"ג) תורת מרדכי (סימן קלא) ועוד רבים שנמשכו אחריהם ועיין בשד"ח (מע' צ' כלל ב').

ויש שתפסו במקום שאין שחיטה אלא הריגה אף לצורך האדם יש בו צעב"ח וכמבואר בשואל ומשיב (מהד"ת ח"ג סימן ס"ה) שתמה שנעלם מעיני הנו"ב ועבוה"ג דברי החינוך דטעם מצוה זו לשחוט מן הצואר משום דרוב דם יוצא מן הצואר ועוד משום צעב"ח וכן בסכין פגום אסור משום צעב"ח הרי דגם בבע"ח שייך משום צעב"ח ואף דחה הראיה מהגמ' חולין יעו"ש. וכמ"ש נמי באיסור והיתר הארוך (סימן נ"ט זר הזהב סוס"ק י"ז) מדברי הר"י מיגאש שטמ"ק (כ"ב כ.) והוב"ד באבני ישפה (ח"ב סימן פ"ג).

ואיך שיהא מסתבר עוד דכל הענין אינו מן הרמשים אבל אותם הרמשים שאין להם הרגש וכיו"ב לא שייך ביה צעב"ח, וכמבואר בשאלת יעב"ץ (סימן ק"י) ותלה בטעם אחר במי שאינו ראוי למלאכת אדם בכלל הוא שאין בו צעב"ח, ק"ו במצערם אותו, ואילו האר"י ממידת חסידות וע"פ הסוד צוה שלא להרוג אפילו כינה וכרמצינו בב"מ (פה.) גבי אמתיה דרבי שרק

אחז במידת הרחמנות בחדס ולא מעיקרא בכדי שיקלו מעליו היסורין יעו"ש, וזה לא כמבואר בשבו"י (ח"ב סימן מ"ה) וביד הלוי (ח"א חו"מ סימן י') דיש צעב"ח בזכובים יעו"ש.

וראיתי בטהרת המים (מערכת צ' דף נ"ו) משם הזוהר ח"ב (דס"ט ע"ב) שהחמיר מאוד שלא להמית אפילו הנחש דמינו קטיל לב"נ דהם שלוחים מאת המקום וכל חיות המזיקים כן כדכתיב אם ישוך הנחש בלא לחש דלחשו לו מן השמים וכו' יעו"ש. והדברים כאן נפלאים ואפשר שהם גם מקור לדברי האר"י ז"ל שנזהר אף בכינה יעו"ש. וגם הנו"ב (מהדו"ת סימן י') מביא מהגמ' בשבת שנזדמנו נחשים הרגן בידוע שנזדמנו לו להרגן אבל לרדוף אחריהם ביערות מקום מעונתן כשאין רגילין לבוא לישוב אין כאן מצוה אלא איסורא דצעב"ח אכזריות וסכנה. וע"ע במשנ"ה (שם).

מכל אליו התורה היא שמכתיבה לנו הענין של צעב"ח ולכן מדין תורה אין צעב"ח בזמן שהוא לצורך האדם ותשמישו ק"ו לצורך מצוה אך עכ"ז חייב ליזהר שיעשה כן בעדינות לבל חלילה יהא באכזריות, ולא כל דבר מותר כמו שלא כל דבר אסור.

ידידך חנ"א ס"ט

סימן נח

הוצאה והכנסת התקן תוך רחמי לא מטמא האשה

לכבוד ידי"ן הרה"ג ד.ג. שליט"א

רב ומו"ץ בת-ים שלום וכט"ס

ומה שבקשת חו"ד הענ' אודות ההתקנים על כל סוגיהם בעת הוצאתם שפעמים יוצא דמים בצורת כתמים וכיו"ב אי מטמא האשה, כי יש ויכוח בין כמה בתי הוראה הללו טוענים דם פצע והללו טוענים שנפתח הקבר ומטמא בכל ענין.

והנה תהליך הכנסת ההתקן הוא קודם כל לתפוס את צואר הרחם מבחוץ ע"י צבת רפואי שבראשו מצוי מחטים שדוקרים את הצואר וע"י זה הוא מושך הצואר לכיוון חוץ ואח"כ מחדיר הצינורית שבתוכו מצוי ההתקן שהוא מכופף בזרועותיו וע"י דחיפה פנימה משתחרר ההתקן ונפתח לצורת T א"כ בעיית הדימום מתחילה בעת שחרור הצבת שתפוס ע"י המחטים החודים בבשר צואר הרחם ורק משם ע"פ רוב יוצא דם.

וברור שיש להתחשב בו כפצע ומכה, ודם טהור הוא (ש"ע קפ"ז ס"ה) ואף לא שייך בו פתיחת הקבר כי בכל סוגי ההתקנים המצויים בשוק הן העשויים נחושת (נובה, מולטילוד, ג'נפיקס) או ההורמונלי (מירנה) ע"פ רוב רוחב כולל של ההתקן עם הצינורית ביחד לא עולה על 3-4 מלימטר, והוא רוחב שפופרת הדק שבדקין (ש"ע קפ"ח ס"ג).

ואת"ל אחרת שבכה"ג נמי אמרינן שא"א לפתיחת הקבר בלא דם י"ל דוקא במתפעלת מבפנים כמפלת ויולדת אבל שנפתח מבחוץ לא אמרינן הכי, ולא כמבואר בנו"ב מהדו"ת (סו"ס ק"כ) וסיע', וע"ע באורך מש"כ באשר חנן ח"ח (יו"ד סימן נ"ה) בסוגיא זו שמצטרף בו דעת הרמב"ם (איסור"ב פ"ה הי"ג) דאפשר לפתח"ק בלא דם, והכל ס"ס.

ותהליך הוצאת ההתקן פשוט יותר שע"י משיכת חוט ההתקן להביאו לכיון פתח הצואר וכתוצאה מכך ההתקן נתקע בצואר ומקפל הזרועות שלו לצורה המקורית ויוצא החוצה בקלות, פעולה זו פעמים ששורטת את פנים הרחם והצואר ובדר"כ האשה מדממת אחר הפעולה, וגם כאן יש לתלות בדם פצע ומכה, אפילו שהוא פנימי ביותר ואין לה וסת קבוע מ"מ ידוע בודאי שמכה כזו מוציאה דם, ותלינן בזה.

וה"ה שאין לחוש לפתח"ק אפילו שזה מגיע מהוצאה של רכיב פנימי מ"מ עדיין אין זה התפעלות טבעית כהפלה, זאת ועוד שגם אם נחוש לדברי הנו"ב דאין נפ"מ בפתיחה טבעית או לא, הכל כשפופרת דקה שבדקין ואין כאן שום פתח, לכך אם ראו דם ודאי שהוא מן המכה, וראוי בכל מקרה להוציא ההתקן בעת

תחילת טהרתה שהיא מסולקת דמים בימים
כאלו ותמיד קל יותר לתלות במכה כדאיתא

ברמב"ן (נדה טו.) וסיע' ושאה"ח.

חנ"א ס"ט

סימן נט

חולמת בלילה שהיא מקבלת ווסת ולמחרת ביום רואה

לכבוד הרה"ג ש.י.א. שליט"א

בית שמש שלום וכט"ס

אודות רעיתך שתחי' שאינה רואה לא בזמן
עונ"ב ההפלגה וסת החודש ולא
בזמן קבוע אחר, אלא כל פעם בזמן אחר,
וכל פעם בלילה שלפני ראייתה חולמת
שמקבלת בפועל מחזור, ובמשך היום
מקבלת את המחזור שלה, האם יש מקום
לומר שקבעה בזה את וסתה שאצלה צורת
ראייתה כאשר בעונה שקודם ראייתה
חולמת ע"כ ורק אז תצטרך לחשוש לביאת
האורח ולא בזמן אחר.

להקיא, ועוד, ומפורש כתב הרא"ש (נדה
פ"ט) שכל חוש שינוי הגוף כיון שהוחזקה
בו הוא סימן להתעוררות עקירת הדם,
קמ"ל אף מקרים שלא נזכרו בפוסקים נקרא
ווסת גוף.

אבל מתוך סברא יש לדחות שזהו מקרה
רוחני או מיסטי שע"ז לא מצינו שום
מפרש שיתפוס שיכולה לקבוע ווסת עי"ז,
ואף הוא ענין מסתבר כי וסת הגוף נעשה
מחמת האורח עצמו שמביא את ההרגשות
האלו מהלחות והדמים שהצטברו בגופה
כדאיתא ברשב"א (תוה"א ב"ז ש"ג יג:) כלומר
שפיהוק הוא מצד טבע האשה להיות כן
משעת ראייתה (ט"ז סקל"ב) ולפ"ז לא יעלה
על הדעת שהגוף יביא סימן בחלום בצורה
של תדירות או נביאות כי אין זה דרך טבע
כש"כ שאינו דרך שאר הנשים, וביותר
תגדל התמיהה שלכאורה הוא בלא מחשבה
ואזהרה תחילה בפרט שאין מראין לו לאדם
אלא מהרהורי לבו (ברכות נה:).

ובאמת שהדבר משונה ולא שכיח ובתחילה
חשבתי דלא שנא משאר ווסתות
הגוף ואע"פ שבש"ע (קפ"ט ט"ט) מנה
המקרים כדאיתא בש"ס (נדה סג.) של
מפקת מתעטשת וחוששת בפי כריסה
ובשיפולי מעיה שופעת וצמרמורות, ונראה
ברור שאין זה אלא לרווחא דמילתא
וכמבואר במשנה (שם) וברמב"ם (מטמאי
משכב פ"ג ה"ו) בלשון "וכן כיוצא בהן"
וכמבואר ברמב"ן ראב"ד מאירי רשב"א
וברמב"ם בפה"מ על הסוגיא שחישבו עוד
מקרים כגון כאבי ראש, דפיקות לב, רצון

והוא כש"כ שאף אם נאמר ההיפך שוסת
הגוף היה תלוי במקרים המתחדשים

באשה מאליהם היינו שהאורח בא בסבתו כלומר ע"י שנתעטשה או פיהקה בא הוסת, איך נאמר שע"י חלום שהוא ענין רוחני יביא הדמים ע"י זעזוע, ומה כבר נזדעזע בגופה.

ואף את"ל דהוא ווסת ע"י אונס כגון שקפצה וראתה (נדה יא. רמב"ם איסור"ב פ"ח ה"ד, ש"ע שם י"ז) וכביכול שע"י שרגילה לחלום ראתה מ"מ קימ"ל שאפילו ראתה בו כמה פעמים אינו וסת שמפני האונס ראתה ורק ע"י מורכבות של ימים וקפיצה כאחד קובעת לה וסת וכמבואר אצל רוב הראשונים ודלא כהר"ה והטור שסתמו אחרת, הכ"נ קבעה לעצמה וסת לימים בלא להתיחס לחלום עצמו.

והיה ניתן לחשוב על צד אחר ע"פ פירוש הרשב"א שהבאנו "וסתות דגופה אדרבה האורח הוא שגורם למקרים הללו כמקרים המתילדים ממותרים הלחות והדמים" ושמא אותם הלחות מעלה למוח ונותן איתות לוסת, ודומה למאכלים החמים שמביאים לידי קרי בלילה ובדר"כ מצורף בזה חלומות לא טובים שמביאים לידי קרי

אבל מסתבר שהקרי הוא זה שמביא ומכין את החלום הרע.

י"ל הכ"נ הדמים כבר מכינים מראש את החלום וגם בלא החלום היתה רואה, והראיה לכ"ז שרואה דמים פעם בחודש או יותר, ואיך יתכן שהחלום הזה דוקא מסודר בחודש, ומה היה אילו היתה חולמת פעם בשבוע, פשיט"ל שלא היתה רואה בו, אלא ע"כ שהדמים שהצטברו בגופה מעלים הליחות ויוצרים מקרה של חלום פעם בחודש, ובוזה האיתות של החלום כאיתות של גופה.

ואיך שיהא מידי ספק לא יצאנו ופשיט"ל שנראה לקבוע אצלה הוסת בזה רק לחומרא אבל לא לקולא, כלומר שאם תחלום אפילו שלא כפי הזמן האחרון תצטרך לפרוש כל היום כפי הרגילות אצלה, ואם הגיע העת לפי הימים ולא חלמה תצטרך לפרוש לפי התאריך האחרון ולא להקל ראש בגלל שלא חלמה כנ"ל מסברא הגם ולא מצאתי שום דבר במפורש בכל הענין אך ניכר למעשה כמ"ש בעונינו. חנ"א ס"ט

סימן ס

בעל תשובה שנעשתה לו חופת נדה

לכבוד ידי"ן הרה"ג ש.י. שליט"א
ראש הכולל... בת-ים שלום וכט"ס
ומה שבקשת לידע חו"ד בבעל תשובה שפגם עם בחורה פעם אחת בלבד

והחליטו להינשא זל"ז דא עקא ונעשתה לו חופת נדה, א"כ כיצד צריך להתנהג ע"ז אי הוי כגרוש שמחזיר גרושתו או כבחור שנושא בתולה שהיא ישנה בין הנשים והוא

ישן בין האנשים כדאיתא בכתובות (ד.) ובטש"ע (יו"ד קצ"ב ס"ד ואה"ז כ"ב ס"א).

וכבר כתבתי בנדון זה באשר חנן ח"ח (סימן קע"ג) להורות לחתן בע"ת שהיה חי חיי אישות כבעל ואשה קודם הנישואין ובעת החופה פרסה כלתו נדה שמותר לו להתיחד איתה משום שכבר ידע אותה בעבר אע"פ שהיה בדרך זנות וכ"ה למחזיר גרושתו רק שהמעשה שם בבחור שהיה רגיל באשתו שלש שנים קודם הנישואין ופשיט"ל דלא תקיף יצירה דאינה חדשה לו ויש לו פת בסלו וכמבואר באחרונים (ט"ז יו"ד קצ"ב סק"ח, חכ"א כלל קט"ו סק"י משם הסד"ט ועוד).

וראיתי כאלו שתפסו לאיסורא והקלו בדוקא ששמרו נדה אבל באחרים שבעלו בזנות ולא שמרו טהרה אסור להם להתיחד כיון שמי שלא שמר נדה מסתמא תוקפו יצרו, ולפענ"ד י"ל ההיפך כי אמרו חז"ל מיום שחרב בה"מ ניטל טעם ביאה וניתן לעוברי עבירה שאין יצרו תוקפו כי אם בדבר איסור בבחינת מים גנובים ימתקו (סנהדרין עה.) ולכך אם היה רגיל באשה בזנות כבעל ואשה ודאי משנתקדשו ועשו תשובה אין חשש.

אבל בעובדא דידן האיש מודה שהיה עם האשה רק פעם אחת לפני הנישואין ואח"כ התרחק ממנה בעקבות התשובה שעשו יחד קשה לי מסברא להתיר להתיחד

עם כלתו, וההיפך כי הענין הזה מועד לפורענות טפי שלא השקיט יצרו גם באיסור וגם בהיתר ומסתמא תקיף יותר, ק"ו כפי שהבנתי שאותו בחור בעל אותה זמן רב לפני הנישואין ומסתמא שכבר נכחש טעמה בעינו, וגם כדאי לחוש לאותה שיטה שאלמן תקיף יצרו טפי כי הוא רגיל לבעול (תוס' יבמות לז.; יש"ש פ"ק דכתובות סימן ו', רדב"ז ח"א קס"ד) ולא קשה מחתן שבעל פעם אחת אחר הנישואין ופירש ממנה שמותר לו להתיחד איתה אח"כ כי סוף דבר השקיט יצרו בהיתר ובזמן הנכון.

ואע"פ שניכר שיחוד עם כלתו נדה הוא מדרבנן ולכאורה ספיקו לקולא כיון שתהא מותרת לו, כש"כ שהסדרי טהרה (קצ"ב סקי"ג) כתב במפורש דאם בא עליה בזנות ואח"כ כנסה נמי אי"צ שמירה כיון דכבר בא עליה פעם אחת וצ"י לתפל"מ שנשאר בצ"ע יעו"ש. ואף י"ל להוכיח כן מהרדב"ז (שם) שכתב דאם נשא אשה חדשה ולא בא עליה עדיין ושהה אחר החופה וכו' יעו"ש. משמע ממש"כ שהה אחר החופה קמ"ל שביאה היתה לפני החופה היינו קודם הנישואין א"נ אותם האחרונים שהזכירו יסוד ההלכה להקל במי שהיה בזנות לא חילקו בין פעם אחת ליותר ומשמע שאין חילוק.

מ"מ ידעתי שאצל הבעלי תשובה הענין מסוכן מאוד בצירוף דאפשר שפעם אחת אינו נחשב שרגיל בזה ובעיני היא

רכט

חנן

סימן סא

אשר

וצער לחתן והכלה אפשר להקל במידי
דרבנן כהסד"ט וכפי שלא חילקו הפוסקים
ברגיל או בפ"א, והוא במכיר עצמו שאינו
חלש מטבעו.

חנ"א ס"ט

בתולה לפניו, בפרט בשעת הנישואין שיש
חימוד יוצא דופן, ומה שהיה בעבר היה
ופנים חדשות באו לכאן, ע"כ באפשר
שיהיו שומרים ביניהם שהוא ישן בין
האנשים וכיו"ב צריך להחמיר, אבל אם אי
אפשר אחרת כגון כבוד הבריות ועגמת נפש

סימן סא מוך דחוק אינו חובה במקרים מסוימים

(כלל קי"ז ס"ד) ובזב"ץ (חיו"ד סימן י"ז), וע"ע
בשו"ת חלק"י (יו"ד סימן ק"ב) ובערו"ה
(סי"ז-י"ח).

ואנו אין לנו אלא דברי הש"ע להקל שהוא
מעשה טוב גרידא, ויש להחמיר
לכתחלה רק בראתה יום אחד בלבד ופסקה
בו ביום שצריכה לבדוק עצמה במוך דחוק
ושיהא שם כל בין השמשות כדאיתא בש"ע
(שם ס"ב), וכמ"ש האגרו"מ ח"ג (או"ח סימן
מ"ז) וח"ב (יו"ד סימן ע"ט) דהנחת מוך דחוק
אינו מדינא אלא לחומרא בעלמא והרבה
פעמים אין צורך אף להחמיר כלל יעו"ש.
וכיו"ב כ"כ אור לציון ח"א (יו"ד סימן ז')
ובתשובות והנהגות ח"א (סימן תק"ח) טה"ב
ח"ב (עמ' רסא) בדי השלחן (קצ"ו סקכ"א) וכן
עיקר ק"ו במקרה של כת"ר.

חנ"א ס"ט

לכבוד ידי"ן הרב בניהו אדרי שליט"א
ירושלים שלום וכט"ס

אודות מה ששאלת באשה שיש לה הרבה
בעיות בעקבות המוך דחוק
שבהפסק טהרה ולעיתים רבות אף
בהפסדים של פר"ו ושמירת הקדושה
וכיו"ב ולכך אם ניתן להקל ולהורות היתר
להימנע ממוך דחוק לגמרי במקרה כזה.

אני תמיד מורה לנשים בעלי בעיות מסוג
זה או אחר לידה שאות"מ פגיע ועדין,
להמנע לכתחלה ממוך דחוק אחר ימים
מלוכלכים והפס"ב, שסוף דבר הוא רק
חומרא כלשון הרשב"א (תורת הבית הקצר ב"ז
ש"ה כד.) "לעולם ילמד אדם בתוך ביתו וכו'
במוך דחוק" והביאו בזה"ל בש"ע (קצ"ו
ס"א), וניכר שאין זו אלא חומרא בעלמא או
הוראה של מעשה חסידות. אבל מור"ם
בהג"ה והלבוש (שם) הגי' "לעולם ילמד
אדם להחמיר לכתחלה" וכיו"ב כ"כ בחכ"א

סימן סב פרישה סמוך לווסתה

לכבוד ידי"ן הרב בניהו אדרי שליט"א

ירושלים וכט"ס

אודות מה ששאלת על אשה שפעמים יוצא שהפרישה הסמוך לווסתה הן התאריך והן השלשים והדילוג יוצאים כג' ימים רצופים ובתוכם ליל שבת, האם יש מקום להתיר תשה"מ בליל שבת משום עונג.

והנה בזה לא מצאתי להתיר, אע"פ שמצינו שהיוצא לדרך צריך לפקוד את אשתו אפילו סמוך לווסתה (יבמות סב:) ומשמע בתשמיש חייב לפקדה (רשב"א תוה"א וקצר ושכן דעת רש"י יבמות סב: ד"ה וה"מ, והראב"ד בבעה"נ שער הפרישה עמ' כב, רבינו ירוחם נכ"ו ריש ח"א דף רכ ע"ג והביאם הב"י קפ"ד ס"י) והכל מהאי טעמא דוסתות דרבנן (נדה טז. ראב"ד שם) ובמקום מצוה לא גזרו, ולכאורה גם מצוות עונג שבת היא בכלל, ונודע שתשה"מ בליל שבת הוא עונג (רמב"ם שבת פ"ל הי"ד, ש"ע או"ח ר"פ ס"א).

אבל מאחר והוא תקנת חכמים להתיר בדוקא היוצא לדרך ולא פירשו אחרת אין לנו מקום להקל אף במידי דרבנן ולא גרע ממצות עונה במקרה של טבילה

הסמוך לווסתה שהאחרונים נקטו לאסור (סד"ט, חו"ד, שאילת יעבץ, גבעת שאול, נו"ב, אבן שהם, והביאם בפת"ש קפ"ד סקכ"ב) ק"ו לאלו דס"ל אף דוסתות לא מה"ת אבל פרישת עונה הסמוך לווסתה דאוריתא והוי ספיקא דארייתא ואין להקל (חת"ס סימן ק"ע).

ואף הש"ע (או"ח ר"פ) שהביא הענין של מצוות עונג שבת בתשה"מ הי"ל לבאר כן ומשלא ביאר אין לנו להתיר. כש"כ שהב"י (קפ"ד ס"י) הביא מר"ת והתוס' והרא"ש והתרומה דלא בתשמיש קאי אלא בדברי ריצוי, ואף בש"ע חתם כהסמ"ג שהמחמיר שלא לפקדה אלא רק בדברי ריצוי תע"ב והוא כאמור לענין שדברו בו חז"ל, אבל בשאר המצוות כעונג שבת פשיט"ל שהוא מדינא אסור.

ואפשר להבין את זה שכל יסוד סמוך לווסתה מלמד שהאשה משתוקקת לבעלה בשעה שהוא יוצא לדרך ומשמע שהכל תלוי בה ובגעגועיה, משא"כ תשמיש בליל שבת מעונגי השבת דאינו אלא לשניהם ולא שייך בה הא"ט.

ידידך חנ"א ס"ט

סימן סג תוספת שיער אינו חוצץ לטהרה

לכבוד ידי"ן הרה"ג אוהב ציון שליט"א
קרית ארבע שלום וכט"ס

אודות זוג בעלי תשובה שהאשה מכסה את ראשה בכיסוי בד בפהרסיה, אך היא רוצה לעשות תוספת שיער לכבוד בעלה לבית, ושאלת אם זה לא חוצץ בטהרה כי שמעת מהרבה גדולי הוראה שלשיטתם זה חוצץ גמור מאחר והשיער נידון בפני עצמו.

והנה בגמ' (עירובין ד:) חציצין דאורייתא נינהו דכתיב ורחץ במים את כל בשרו וכו' כי איצטריך הילכתא לשערו וכו' שערו נמי דאורייתא הוא יעו"ש. והגאונים ס"ל רוב שער קשור נימא חוצץ משום דרוב שערו יש לו דין רוב בפני עצמו לחציצה, והר"ן (שבועות ז. ד"ה גרסינן) כתב טעם לדבריהם כיון דכתיבי תרי קראי חד לשערו וחד לבשרו על כן חשוב כל אחד בפני עצמו יעו"ש. וכ"כ למעשה הראב"ד (פ"ב דמקואות הט"ו) רי"ו (נכ"ו ח"ה) וכן מבואר מפרש"י (שם ד"ה רובו רוב שער) וכמבואר בריטב"א (שם) וכ"נ מהמרדכי (מקואות רמז תשמ"ח) פסקי רי"ד (סוכה ו:) ש"ע (קצ"ח ס"ה) הגר"א (סק"י-א) ועוד.

ואילו הרמב"ם (שם) ס"ל ששערו של אדם כגופו הוא חשוב לענין טבילה ואינו כגוף בפני עצמו בכדי שנאמר רוב שער אלא אע"פ שכל שיער ראשו קשור נימא נימא אם אינו מקפיד עליו עלתה לה טבילה

יעו"ש. ובתשובה מיראה (שם) נתן לו טעם מהגמ' הא דפוסל חציצה בשערו הוא מדכתיב את בשרו הטפל לבשרו א"כ ראוי הוא להיות טפל לבשרו ולא עיקר בפני עצמו יעו"ש. וכדברי הרמב"ם כ"כ הרשב"א (עירובין שם), ובשו"ת אגודת אזור (יו"ד י"א) ומשיבת נפש (חיו"ד סימן י"ב) תפסו ששיטת התוס' כהרמב"ם יעו"ש. האמנם והרבה הביאו את המחלוקת גאונים והרמב"ם ולא הכריעו, וע"ע באורחות חיים (נדה אות ח') סמ"ג (עשין רמ"ח) כלבו (סימן פ"ו) מאירי (עירובין ד:) כס"מ (שם).

ולמעשה הלכה למשה מסיני רובו ומקפיד עליו חוצץ, ושאינו מקפיד עליו אינו חוצץ מן התורה ובכ"א גזרו חכמים אף על רובו שאינו מקפיד משום רובו המקפיד ועל מיעוטו המקפיד גזירה שמא רובו המקפיד, קמ"ל שמיעוטו ואינו מקפיד אינו חוצץ אף מדרבנן (גמ' שם) והנפ"מ שאם יש חוצץ בשיער לגאונים משערין רוב או מיעוט כלפי השיער בלבד בלא צירוף הגוף משא"כ לרמב"ם, ומאחר ואם יש רוב ואינו מקפיד שהוא מדרבנן כדאי לצרף שיטת הרמב"ם שאינה יחידאה אף לגבי השיער ובכך יהא מיעוט שאינו מקפיד כלפי כל הגוף כולו.

וכל זה רק לרווחא דמילתא כי יסוד תוספת שיער הוא לנוי בלבד וכחלק מגופה כך

שאפילו בסתם חוצץ שרובו ואינו מקפיד חוצץ הכא שאני שהיא רוצה בו, וזה הכלל כל המקפיד עליו להסירו מחמת גנאי וקפידה חוצץ וכל שאינו מקפיד עליו להסירו אינו חוצץ (ר"ח סוכה ו:) ולפ"ז כתבו הראשונים שהנשים הצובעות פניהם ידיהן רגליהן ושערן לנוי אין אותו הצבע חוצץ שאינן מקפידות עליו אדרבה רוצות הן בקיומו עד כדי שחוזרות ומחדשות אותו תמיד לנוי (רא"ש נדה סימן כ"ז, רשב"א תוה"א ב"ז ש"ז לג: , מיוחסות קכ"ד, רי"ו נכ"ו ח"ה רכה: , מאירי נדה סו: , בנימין זאב סימן קנ"ב).

האמנם זה ע"פ טעם ראשון כי ברשב"א ורא"ש וסיע' זכרו עוד טעם אחר והוא שאין ממשות בצבע, אך מסתברא ע"פ הכללים רק לרווחא דמילתא בטעמא נקטו כן, מאחר וזכרו הענין בסוף דבריהם ובדרך אגב, וקימ"ל שפוסק המביא שני טעמים הראשון עיקר והשני לרווחא, ועוד נראה מדאמרינן בש"ס רבב על בגדו חוצץ ואם מוכר רבב אינו חוצץ (זבחים צח:) ומשמע מתוך שרבב הוא שומן וה"ה לגבי דם מוכח שיש בהן עביות וגשמות ואפ"ה אינן חוצצין כיון דכל בני אומנות אלו אינן מקפידין וכמ"ש בפעולת צדיק ח"ב (סימן קכ"ז). ולא קשה ממש"כ הרמב"ם כמבואר (תשובות סימן של"ט בהע' ו' שהביא מחידושי הרמב"ם) לאותם הצבעים שיש בהם עובי על העור שהוא חוצץ דאפשר שזה בסתם ולא לשם נוי שרוצה בכך.

ובשו"ת אלקבץ ח"ב (יו"ד סימן ג') ביארתי שמלשון הש"ע שנקט צבע

שצובעות הנשים אינו חוצץ וכן מי שהוא צובע וידיו צבועות אינו חוצץ ומור"ם בהג"ה מוסיף שה"ה לשוחט וקצב שידיו מלוכלכות בדם אינו חוצץ, ומוכח מזה שנקטו רק ברגילים וכגון צבע שוחט וכיו"ב ס"ל דעיקר טעמא דקפידא הוא מהאמור שסתם רבב ודם יש בו ממשות וגם בצבע, ובעצם אלו הם כדברי הטור שלא זכר מיסוד הממשות מאומה. ואף מוכח ממש"כ בש"ע (שם סט"ו) דסתם דיו חלב ודם יבשים חוצצים לחים אינם חוצצים מטעם קפידא, וכ"ה במפורש בש"ע (או"ח קסא ס"ב) וכמ"ש בבית אדם (כלל קי"ט סק"ב) וע"ע בחכ"א (סקי"א) משם הט"ז (סקי"ז) יעו"ש. וע"ע באגרו"מ ח"ג (סימן ס"ב) דיליף מהט"ז דכל טעם לחודיה סגי להתיר שלא יחצוץ ולא שהעיקר שאין בו ממשות יעו"ש.

וידעתי דברי הב"ח והפרישה והסד"ט (שם) שתפסו שני הטעמים לעיכובא אף בדעת הש"ע, אבל מהאמור פשיט"ל שיש מקום גדול להתיר כהבנ"א בפרט שאף רובו ואינו מקפיד אינו אלא מדרבנן וסד"ל ק"ו מיעוט ואינו מקפיד וכדאי הוא הרמב"ם וסיע' שהגוף מצטרף כך שתמיד אף כל השער הוא תוספת הוא יהא מיעוט כלי הגוף.

ואפשר שאף לשיטת האוסרים הכא בצבע שראוי ויכולה להוריד בנקל אבל בנדו"ד שהשיער נעשה לקביעות מסוימת כחיקוי לשיער טבעי ושאר האיברים המושתלים וא"א להוריד את זה כפי רצון

האשה באיזה קליפסים וכיו"ב אלא בהורדת הדבק או הוצאת החרוזים והכל צריך להעשות ע"י מומחה וההפסד גדול, ולא גרע מטבעת שחוצצת לנט"י הואיל וסתם נשים מקפידות שלא לעשות מלאכה עם טבעת כגון בלישה משמע באם יש רגילות לעשות מלאכה עם הטבעת אפילו מהודקת ביותר ז"א חוצץ וכגון אצל האיש וכמבואר בש"ע (או"ח קס"א ס"ג) ובנוש"כ שם, הכ"נ לגבי השיער שלא רוצים בהסרתו אף בחפיפה או בכל מצב אחר.

וגם בסד"ט (שם סקמ"ד) הביא משם גן המלך שאין להחמיר אלא במי שיש לו מלאכה גריעה שאם ישאר הטבעת בידו יטנפו מעסק אותה המלאכה אבל מי שמלאכתו נקי ואינו מקפיד להסיר בשעת מלאכה או מי שאין מלאכתו שאין לו לחוש להסירה אע"ג דמהדקי טובא משם דהוי חציצה במיעוט שאינו מקפיד דלא מחמירינן ב' כלל יעו"ש. ובנדו"ד דלא שייך מלאכה בשיער אז אין כלל קפידא של לכולך במלאכה כך שהוא לצורך נוי מובהק ואין בו חוצץ וזה שאף ברוב השיער הוא מלאכותי אפשר במידי דרבנן לתפוס דברי

הרמב"ם בצירוף שאר הגוף, לרבות שדברי הסד"ט לא מוכרחים בדוקא במיעוט אלא אפילו ברובו כ"ז שזה לנוי אינו חוצץ כמבואר בשאר הפוסקים.

וע"ע בשו"ת המהרש"ם ח"א (סימן ע"ט) שהכריח מש"ס ופוסקים שבכל דבר שיש בו קביעות ואין חפצים להסירו אח"כ משום נוי אין בו חוצץ, וביותר תראה (שם סימן ע"ח) לגבי שן תותבת יעו"ש. וכ"כ בנטע שורק (יו"ד סימן ס"ה), וכיו"ב כ"פ להיתרא האגרו"מ (שם) והמשנ"ה (ח"ו סימן קנ"ה) לענין ריסים מלאכותיים מהאי טעמא דטבעת דחוקה וכש"כ בעפעפים שאינה יכולה להסיר אלא א"כ התחילו ליפול אז החלק שנשאר כבר אינו נוי והשאר הוא חוצץ וכ"ז לא התיר אלא שלא תהא מאוסה על בעלה ולא לסתם יתרון יופי יעו"ש. ובעיני אי"צ לזה די שזה לנוי אפשר להתיר בכל כה"ג בלי שום תנאים ומה רע ביתרון יופי לאשה אף שלא שייך מיאוס כלפי הבעל הכ"נ בנדו"ד.

חנ"א ס"ט

סימן סד

אשה הפוחדת ממים וגם בטבילת מצוה

לכבוד ידי"ן הרה"ג י.ג. שליט"א

קרית ארבע שלום וכט"ס

אודות האשה שיש לה פחד ממים בצורה שאם היא נכנסת מעט למקוה או

בריקה, ורואה שיש מסביבה מים, אפילו בגובה הרגלים, היא מיד מקבלת שיגעון צועקת ובורחת מן המקום, והיא כבר נשואה עשר שנים, וניסו הרבה שיטות הן

פסיכולוגיות והן מעשיות אפילו עם הבעל שתטבול יחד איתו, ולא עלה בידה, ולעת עתה הזוג חי באיסור כבר מן הנישואין, ושאלת אם יש בידי פתרון להצילם מן הכרת.

מזה שהם נשואים כעשר שנים בלא טבילה רח"ל, רק שבקשת פתרונות אחרים.

וחשבתי שאולי נצדד ברעיונות של טשטוש האשה בסמים (או להרדימה בכלל) לפני הטבילה עד שתרגיש כשיכורה, והבלניות יטבילוה בכח, אע"פ שכל הטובל צריך להתכון לטבילה, אבל כ"ז לטהרות, משא"כ לחולין זה מועיל, וא"כ נדה שטבלה בלא כונה מותרת לבעלה כגון שירדה להקר ונפלה במים או שנפלה מן הגשר למים דלא בעינן כונה, שבעלה כחולין דמי (רמב"ם מקואות פ"א ה"ח).

ואע"פ שק"ק לעשות כן כל חודש בחודשו, אפשר ליתן לה תרופות או התקן מיוחד שמעכב את הווסת לחודשים רבים, ורק בימים שהיא תקבל תלך לטבול תחת סמים, ושמעתי שיש עוד עצה שתעמוד תחת מפל מים במעיינות נמוכים והוא יהא לה כניצוק, אך צריך עוד להתיישב בזה.

חנ"א ס"ט

צריך להבין שחולי נפשי זה לא גרע מאשה שיש לה מכות ופצעים שהמים הקרים מזיקים לה יעשו לה תקנה לטבול כמו שהיו עושים לכהן גדול ביום הכיפורים עשיות של ברזל (יומא לד:) ואם א"א בתקנה זו תצא מתחת בעלה כדי שלא יתבטל מפר"ו כמו אשה שרואה מחמת תשמיש שכתבו המפרשים שצריך לגרשה אם אין לו אחרת (תשב"ץ ח"א סימן מ"ו, ש"ע קפ"ז י"ד).

ולשאלת כת"ר כפי שהבנתי לא עזר שום פסיכולוג או סיוע נפשי להוציא ממנה הפחד אע"פ ששמעתי שלהרבה נשים זה עזר, מ"מ לאשה הנ"ל מסתברא שיצטרך לגרשה, אך מה שהערת שזה זוג חילוני ומסתמא לא ישמעו, והמציאות מוכיחה

סימן סה לתבוע את אביהם בבית דין או בערכאות

בימי נישואיהן לטובת שני הבנים, ומתחייב הבעל למכור את הדירה וליתן להם חלקם, אך משנתגרשו הוא סוחב את מכירת הדירה כבר כמה שנים, ועד עתה הוא מסרב

לכבוד ... נר"ו
בת-ים שלום וכט"ס
אודות הזוג שעשו הסכם גירושין והאשה מוותרת על חצי מהדירה שקנו יחד

בטענה שהם בניו וחייבים בכבודו לוותר על החלק שלהם, וביקשו ממנו לבוא לדין תורה או לרב והוא לא מסכים כי לא מאמין לד"ת, ושאלו אם אפשר לתבוע אותו בערכאות שבודאי עי"ז יבוא האב לידי בזיון וצער.

ויש להשיב שאע"פ שאביהם רחוק מן הדת ואינו עושה מעשה עמך, ורשע ובעל עבירות הוא וכיו"ב בכ"א חייב בכבודו ומורא וכמו שהארכנו במקו"א לקמן (סימן ס"ח) משם הרמב"ם והש"ע ושאה"ח, ק"ו לצערו שאסור לכו"ע (ש"ך סק"ו).

אבל מעיקרא כיבוד אב משל האב וכל החיוב הוא רק בגופו כמאכילו וכיו"ב (קידושין לב. רמב"ם ממרים ו' ג ש"ע יו"ד ר"מ ה') משמע באם האב חייב לבנים מחצית מהדירה והוא מפקיע כספם, לא גרע מסתם איניש שיכולים לתבוע לקבל את שלהם הכ"נ דלא שייך ביה כבאו"א כי הכא מהבנים.

אבל שלא רק על הכאה וקללה ח"ו הקפידה התורה אלא גם על בזיון ואפילו בדברים וקריא ליה ארור מקלה אביו (רמב"ם ממרים פ"ה הט"ו) ואפשר עצם זה שהוא מעמיד את אביו לפניו בבית דין הוא בזיון ובושה גרידא א"נ שבאשמת הבן מביא את אביו שיסתכלו עליו הדיינים כרשע כדאיתא באבות (פ"א מ"ח).

ומסתבר שלהעמיד האב לדין אין בו בזיון ואולי משום שהוא כדרך כל

הארץ לגבות במקרה של סכסוך, ולא גרע מששאלו שניהם את החכם בדינים אחרים, וגם מה דאמרינן באבות יש לדחות שהוא ענין שלא לעוות הדין ולכך ההסתכלות גרידא רק כרשע ולא רשע ממש, ומאחר שכבו"א משל אב בחיובי ממון יש לראות הענין כשאר האנשים.

וכיו"ב מצינו במי שנתחייב שבועה לבנו שאינו משביעו בשבועת האלה כמו שרגילים להחרים בנידוי ושמתא שהרי זה בא לקללת אביו אלא שמשביעו שבועה שאין בה אלה (גאונים הרכבי ר"ו, רמב"ם ממרים פ"ה הט"ז, רשב"א ח"ז תנ"ה, סמ"ג לאוין רי"ט, מאירי סנהדרין פה. הג"ה רמ"א ס"ו, ב"ח סק"ז, ט"ז סק"ב, וכ"כ שאה"ח).

נמצא שמותר להעמיד אביו לדין ואין בזיון בזה, רק שאסור להשביעו בדבר שיש בו שמתא וכיו"ב לענין מי שפרע דדמיה לקללה כמבואר בשו"ת הר הכרמל (סימן ל"ו) ובמהרש"ם ח"א (סימן מ') וה"ה לחרם ואפילו חרם סתם (רשב"ש סימן רפ"ט) ואע"פ שבכל כה"ג הב"ד הם המטילים החרם והשבועה וכיו"ב כיון דתביעתו של בן היא המחייבתו הו"ל כאלו הוא המטיל עליו דאם לא כל הפוסקים היו צריכים להתיר כי מסתמא רק הב"ד הם המטילים (שו"ת שואל ונשאל ח"א חו"מ סימן ל', ח"ה יו"ד סימן ק"י).

ובכלל מהגמ' (שם) שבהו"א ניסתה לבאר משל בן מהברייתא עד היכן כבאו"א אמר להם כדי שיטול ארנקי ויזרקנו לים בפניו ואינו מכלימו, ואי אמרת

משל אב מאי נפ"מ, אלא התירוץ בראוי ליורשו, משמע רק משל אב אסור אפילו שמונע ירושה ממנו, אבל רשאי למנוע מאביו לזרוק הארנק שלו ואף להכלימו לפני כן, וכמו שפסקו בהדיא ר"י והרמ"ה טור ומור"ם בהג"ה (שם ס"ח) ואין לחלק בין צער לכבוד וכדאיתא בתרו"ה (סימן מ'). וע"ע בשיטה לא נודע למי (שם) בשני תירוצים.

ועוד כתבו שם דכ"ז ההיתר דוקא למנוע מאביו לזרוק אפילו שיהא בזיון אבל אם כבר זרק מה שהיה היה ואי אפשר לו באותה שעה להציל מהחסרון כיס כך שהכבוד לעת עתה בלא חסרון כיס ואסור לו לבזות ולהכלימו, אלא יתבע אותו אח"כ לדין תורה מחמת החיסרון כיס, ומשמע שתביעה לד"ת אין בה בזיון בכלל וכהגאונים והרמב"ם ואת"ל אחרת ממ"נ שיותר מעיקרא כי יש בו הפסד לבן ולרמ"ה מותר אף להכלימו.

אבל אי אזלינן שהעמדה לדין הוא בזיון ולרמ"ה מותר במקום הפסד, אנן דבתר הרמב"ם (ממרים פ"ו ה"ז) והש"ע (ר"מ ס"ח) שדקדקו עד היכן וכו' אפילו נטלו כיס של זהובים שלו והשליכו בפניו לים לא יכלימם ולא יצער וכו' יעו"ש. ולפי ריהטת לשונו "שלו" הוא ארנקי של בן אחרת הי"ל לכתוב "שלהם" כי פתח באב ואם, וכך גרס הרי"ף (יב.) סמ"ג (עשין ק"ב) מאירי (שם).

והא כיון דקי"ל כבוד משל אב ולא משל בן לכאורה סתרו הדברים וממ"נ תמוה

ביותר שהרמב"ם פליגי על מסקנת הש"ס, והי"ל הבא לזרוק ארנקי של בן אינו חייב ליתן לו ואף להכלימו.

ובאמת שמהרמ"ל (סימן קל"ו) כתב דהרמב"ם מספקא לי' אי כיבוד משל בן או משל אב ע"כ פסק שב ואל תעשה שאין הבן מחויב לזונו משלו וכשזורק האב ארנקי של בן יהא הבן שב ואל תעשה ולא ימחה יעו"ש. והמהרנ"ח (דרשות דף כ"ז ע"ד) כתב שהרמב"ם פסק כהירושלמי דס"ל דארנקי של בן אף דבגמרא דידן משמע בהדיא דלמ"ד מאכיל משל אב וכו' וכיון דהירושלמי סובר שהוא של בן ראה לסמוך על הירושלמי שכן היא דרכו יעו"ש. והלח"מ (שם) תירץ אף בארנקי של בן אינו ראוי להכלימו אחר מעשה דמה שנעשה נעשה ולזה כיון הרמב"ם "נטלו" יעו"ש. ועל כל התירוצים הנ"ל יש להקשות כי ברמב"ם (ממרים ו' ג') כתב משל אב בלי שום ספק, וגם מש"כ הלח"מ קשה ולשיטה זו אין שום חילוק בין הרמ"ה לרמב"ם וזה ליתא בטור וסיע'.

והב"ח (שם) מבאר דאף למאי דקימ"ל משל אב אפילו הכי אין לו להכלימו שהרי צריך לשלם לבן כל הפסדו, ושיטת הרמ"ה ס"ל בכדי שלא לטרוח למיקם בדינא ודיינא יכול למנוע, ובספר בית ישחק על הרמב"ם הביא שכן פירש הראב"ד והוב"ד בשיטה ל"נ למי (שם) וכ"ה בירושלמי וכפירוש הפני משה יעו"ש. וניכר שהסכים לזה הש"ך (סקי"א).

ובב"י והכס"מ בתירוצ' א' והרדב"ז (שם) ס"ל משל אב הני מילי לכבדו אבל כדי שלא לצערו יש לבן לאבד כל ממון שבעולם ומוכח ג"כ מהר"ן (יג. ד"ה משל מי) והמהרי"ק (קס"ז). ואילו הב"י והכס"מ בתירוצ' ב' שעיקר הגמרא עד היכן כח כיבוד אב ואם שיזרוק ארנקי היינו ממדת חסידות, אבל מן הדין מותר לבן להכלים אביו למונעו מהפסד, רק שאם לא הכלימו קיים מצוה וכמ"ש החת"ס ח"ב (סימן רכ"ט).

ולמעשה אי אזלינן בתר תירוצ' קמא בב"י משום קלון ובזיון אביו ונעמיד שהעמדת אביו בבית דין הוא בזיון הרי שאסור, אבל לפי תירוצ' בתרא שהוא רק מצוה בעלמא ולעולם אינו חייב להפסיד ומותר אף להכלים אביו כי הוא עיקר הדין יחא מותר.

אבל מאחר וענין כיבוד אב ואם מה"ת ובספיקו אזלינן בתר המחמיר, כדאי הוא התירוצ' א' כש"כ שרבו המשיגים בטו"ט על תירוצ' הב' בב"י כי ברמב"ם מפורש לא יכלים וכו' אלא יקבל גזירת הכתוב וישתוק ולא מידי דחסידות וכמ"ש המשרת משה (שם) ק"ו שהש"ע העתיק כהלשון הזו ממש מסתברא דהוא ס"ל כתירוצ' א' ומהכא אסור לבזות אביו אפילו בהפסד גמור ומשמע שלתבוע אביו בב"ד הוא בזיון וכמבואר בפשטות בספר חסידים (סימן תקפ"ד) וכיו"ב כ"כ מהרמ"ל (שם) לשיטה זו ואף דקדק כן ממור"ם בהג"ה שלא כתב דין זה שמותר לתובעו אלא

לסברת הסוברים דבזרק ארנקי של הבן לים דיכול הבן להכלימו.

אך מהאמור יצרנו לעצמנו סתירות כי ברמב"ם (פ"ה ט"ז) מותר להשביע אביו במקום שאין אלה ומשמע אף בבית דין, ואילו ברמב"ם (פ"ו ז') כפי הכס"מ יש לאבד כל ממון שבעולם והעיקר שלא לבזותו כולל תביעה בב"ד.

וע"כ חייב ליישב ממה שמפורש ברמב"ם שאין בזיון שהבן תובע אביו בבית דין, מאשר לתלות לעצמנו שהבזיון שהתכון הרמב"ם הוא כולל תביעה בב"ד, ואת"ל אחרת אפשר שתביעה בב"ד הוא בזיון שלא בידים משא"כ מניעה מזריקת הארנקי מסתמא הוא בזיון ומעשה בידים והוא האיסור וכתבו בזה בשיטה ל"נ למי (שם) ובשו"ת אגודת אזור (יו"ד סימן ט"ו) דצערא ממילא יודה הב"י וסיע' דלא עדיף מכבוד.

וגם הכתב סופר (יו"ד ק"ז-ק"ט) פסק ויישב כן מהרמב"ם והב"ח ודחה דרי המהרמ"ל מהמל"מ, ואף הכריח ששבועה איכא בזיון טפי מלעמוד בדיינא ודייני ולכך הסיק אליבא דהרמב"ם דלא דמי לתובעו ולהשביעו בב"ד לבזיון וצער דלהכלימו, כש"כ באב שמעכב כסף בנו שאינו עושה מעשה עמך ואף לרמב"ם דס"ל שחייב בכבוד אביו הרשע אפשר שהרמב"ם מודה באותו דבר עצמו שהוא מרשיע א"צ לכבדו ולא ס"ל שצריך לכבדו רק שהוא רשע בעבירות אחרות אבל באותו דבר אי"צ לחוס

על כבודו, וכ"ז ממ"נ כי לרמ"ה בכל כה"ג מותר להכלימו במקום הפסד לבן ולרמב"ם אסור אבל להעמידו בבי"ד מותר, אבל אם שתובע אמו יש לאסור כי הוא בזיון כיון דבאשה מצינו שמתבזה וע"ע בפתחא זוטא (סימן י"ט) ובעמודי הארזים (מ' נ"ו אות ב').

וללא ספק שכ"ז בבית דין תורני כי הוצאת ממון ע"י התורה אין בה בושה וכלימה רק שצריך לזהר בכבודו בעת הפניה אליו ובירור הטענות וכיו"ב, אבל בערכאות נ"ל אפילו שזה בהיתר בי"ד י"ל עצם ההליכה לשם הוא כבר מבזה את אביו כי כל חוקותיהם הוא בירור שלא ע"פ דיני התורה אלא האשמה של פלילים וגניבה וכיו"ב ואין בזיון ובושה גדולה מזה ולא גרע מבן שמסגיר את אביו לכלא או לרשויות, ולרמב"ם והש"ע אפילו יאבד כל ממונו שבעולם אסור לו להכלים אביו ואמו א"נ שלשיטתם חייבים גם בכבוד אביו רשע ובעל עבירות.

ובמקרה דידן לכאורה בערכאות אסור לתבוע אותו לאלו דס"ל כהרמב"ם והש"ע אבל לרמ"ה ותרו"ה ומור"ם בהג"ה וסיע' מותר בכל כה"ג שיש הפסד לבן אפילו בבזיונו א"נ שלשיטתו כל אב או אם שאינם עושים מעשה עמך אינו חייב בכבודו למעט צער אך במקרה של הפסד מותר הכל.

ויש מקום גדול בשעת הצורך והפסד מובהק אף לדידן דבתר הש"ע אזלינן להקל

ולתבוע אותו בערכאות אחר אישור מב"ד, דילמא ואב רשע ובעל עבירות אינו בגדר של מומר לכל התורה או מחללי שבתות של ימינו שהם אפיקורסים ואין חייבים בכבודם וכעין זה רמז בערו"ה (ר"מ סקל"ט).

א"נ דמסתברים דברי הכת"ס דצריך לכבדו רק שהוא רשע בעבירות אחרות אבל באותו דבר א"צ לחוס על כבודו, ובצירוף תירוץ ב' בכס"מ שהכל מידי דחסידות ובמקום הפסד לבן אינו חייב לכבדו או למנוע בזיונו אלא שהמונע עושה מצוה, ועוד שבאגודת אזור (שם) מחלק הואיל והאב גרם לעצמו הצער אין לחוש לצערו ולא עדיף מדין כבוד שהוא משל אב ולא משל בן משא"כ בעובדא דדמא בן נתינה שהיה האב ישן ולא פשע בכלום.

למסקנה דדינא לתבוע את אביו לדין תורה מותר ואין זה בזיון אך תמיד ראוי ליכנס בפורשים ולהציב חכם ביניהם ולא בי"ד בכדי לבוא לידי פשרה, כי בדור הזה נראה כמעט בכל דבר חילול השם שאם ישמעו קרובים ורחוקים מה יאמרו ראו זה שלמד תורה מבזה ומוריד כבוד אביו, ולילך לערכאות במקרה ואביו אינו שומר תורה ומצוות ומזלזל בדין תורה ומסתמא לא יבוא לדין תורה יש מקום גדול להקל על הבנים לתבוע אותו בערכאות אם יש הפסד לבנים.

חנ"א ס"ט

סימן סו דורש רק בד"ץ ומצער את אביו

לכבוד ידי"ן ר. ח. כהן נר"ו
בת-ים שלום וכט"ס

אודות הבעל"ת שכיום ב"ה הוא לומד בשיבה ספרדית בירושלים אך שהוא מגיע לשבת בבית הוריו מבקש שיכינו לו רק בד"ץ מסוים בלבד, וזה גורם לעגמת נפש והוצאות גדולות להורים, ושאלת אם יש בזה חסרון בכבוד אביו ואמו.

והדברים מפורסמים שמצוות כבוד אב ואם תליא בשלהם דוקא, דא עקא שהמצער אביו עובר בעשה דמורא אב, דאיש אמו ואביו תיראו, ומפני צווי ה' ידמה אותם בעיניו כמלך ומלכה ויפחד וירעד מאד מלעבור על רצונם אלא כל אשר יצו שניהם או א' מהם יהא הדבר בעיניו דבר מלך ואפילו קרעו כסותו ורקקו בפניו והיכוהו ישתוק ויסבול מפני פחד ה' ומהדר גאוונו שהשוה מוראם למוראו דכתיב את ה' אלהיך תירא וכתוב בהם איש אמו ואביו תיראו לפי ששלשתן שותפין ביצירתו והמצער אביו או אמו כאלו ציער את השי"ת.

ורז"ל טענו שלכך הקדים הכתוב בכבוד אב שנאמר כבד את אביך ואת אמך ובמורא הקדים האם שנאמר איש אמו ואביו תיראו לומר ששקולים הם וקראו רז"ל מצות כיבוד אב ואם ומוראם חמורה שבחמורות שבתורה, ורק אם אביו ואמו יאמרו עליו שיעברו על אחד מאיסורי תורה

אפילו על איסור דרבנן לא ישמע להם בזה, והכל מפורש בפ"ק דקידושין ובדברי הפוסקים וכמבואר כ"ז בחרדים (מ"ע פ"א) ובטש"ע (יו"ד סימן ר"מ).

וברור שכל תרעומת הבן על הוריו בכל ענין שיהא, (והבן אינו צודק בהלכה) הוא בבחינת צער להורים שמסלק השכינה ממנו היפך המכבד אביו ואמו כאילו שמשרה שכינה בו (מנוה"מ פ"ט) וכדאיתא בש"ס (קידושין שס) בזמן שאדם מצער את אביו ואמו אומר הקב"ה יפה עשיתי שלא דרתי ביניהם שאלמלא דרתי ביניהם צערוני יעו"ש.

א"כ מה שייך לדבוק בחומרות של הבלים ומאידך להקים תרעומת ורעש בבית בכדי שיאכל בבית הוריו רק בד"ץ מסוים, כי פשוט הוא שכל הבדצ"ים כשרים וטובים, וזה שיש כאלו מחמירים רק בבד"ץ מסוים וכיו"ב הוא ענין של טיפשות וסתם פולטיקה מאוסה, ויש להאמין שראשי הישיבות שלהם נגועים בזה ומשגעים הבחורים בשגעון של כשרות, ומה יעשו התלמידים ולא יחטאו בבחינת אם בארזים נפלה שלהבת, ובהתנהגות פרועה זו מקימים דור של חוצפנים האוכלים רק בד"ץ עוברים על איסור תורה דמורא אב שהוא באיסור החמור שבחמורות לעומת הבל הבלים, ואין זה אלא בחור צבוע וגס רוח.

וגדולה מזו בזה"ק (ויצא קסד ע"ב) איתא דאף על גב דרחל איהי עבדת לאעקרא ליה לאבוה מבתר ע"ז, אתענשת דלא רביאת ליה לבנימין ולא קיימא בהדיא שעתא חדא בגין צערא דאבוה אע"ג דאתכוונת לטב ע"כ. והביאו בשו"ב (יו"ד סימן רמ"ד ס"ד) וכ"ה באוצר המדרשים (עשרת הדרות) דאע"פ שהתכוונה לטוב להפריש אביה מע"ז מ"מ ע"ז שציערה אותו גרם לה העוון שלא תקבר במערת הצדיקים. וע"ע במש"כ באש"ח ח"ח (אה"ז סימן קכ"ה).

ותדע שכל הבעיה הזו והדומה לה נובע מזה שאין לבעל"ת רב ות"ח שמתאים לו, כי אחד התנאים של התקרבות לדת הוא שיהא לו רב צמוד אליו והוא ת"ח

ישר וירא אלקים שיודע להדריך נשמות ישראל ע"פ המבואר בש"ע ושאר החיבורים בלי שום הוספות וחומרות ק"ו חומרות של הבל, וביותר שחייב החכם להכיר את הרחוב ואת האנשים ע"מ להפעיל טור חמישי בבחינת דעדיף תמותות שחוטות ואל יאכלו בשר תמותות נבילות (קידושין כב.), בפרט אותם הבעלי תשובה שהצרכים והמחשבות שלהם רחוקים מאנשים המכירים את הדת מילדות, ורב שלא מכיר את הנפשות האלו יכול להביא חורבא וריסוק לבעל תשובה, ואסור לו בהחלט להתעסק בהם או להורות להם הוראותיו כי לא כל דבר נשמע ולא כל דבר מותר להשמיע.

חנ"א ס"ט

סימן סז

קבל מתנה ורוצה למוסרה לאמו אך אשתו רוצה במתנה

לכבוד ידי"ן ד.ק. הכהן נר"ו
ביתר עילית

ומה ששאלת שקיבלת במתנה פלאפון מהעבודה ואין לך כ"כ צורך בזה וביקשת להעביר את הטלפון לאמך, אבל האשה קובלת ועושה רעש בבית שהיא רוצה את הטלפון לעצמה, מי קודמת.

ברור שכבוד אביו ואמו קודם לכבוד אשתו, שכבוד אביו ואמו מדאורייתא ומן המצוות החמורות שבתורה, עד כדי שהוקש

כבודם לכבוד המקום (ב"מ לב.) אך כ"ז בגופו ולא בממונו ובמקרה דידן אינו חייב מן הדין ליתן לאמו שהכבוד משלהם ולא משל הבן (רמב"ם ממרים פ"ו ה"ג) ובכ"א הנותן משלו מצוה גרידא היא, א"נ שאינו חייב ליתן לאשתו כל מה שהיא מבקשת כי אין ציווי המחייב בזה, ולא על הכל אומרים עולה עמו ולא יורדת.

ובכ"א מסתבר שהאשה קודמת כי האוהב את אשתו כנפשו והמכבדה יותר

מגופו וכו' עליהם הכתוב אומר וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוך ולא תחטא וגו' (יבמות סב:; סנהדרין עו.) ולעולם יאכל אדם וישתה פחות ממה שיש לו וכו' ויכבד אשתו ובניו יותר ממה שיש לו שהן תלויין בו והוא תלוי במי שאמר והיה העולם (חולין פד:; ואמרו לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו שאין ברכה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא בשביל אשתו וכו' אוקירו לנשייכו כי היכי דתתעתרו (ב"מ נט.).

וע"פ הדרש הציווי משום שהיא גופו וממנו לוקחה והיא תשלום צורתו (משיבת נפש יתרו פי"ח) הואיל ואינו שלם כראוי אלא בהדבקו בה (מנורת המאור פי' נישואי אשה) והוא ענין גדול להשגיח עליה ולא על הזולת ולדקדק לחכמה ולהיות כל געגועיו עמה כי הוא והיא גוף אחד (שם בהעלותך פ"ח).

ועכ"ז ניכר מלשון הש"ס שהיא רק הנהגה דחסידות וכדאיתא ברא"ם (לך לך פי"ב) דאסמכתא בעלמא ולא ילפותא גמורה, וכ"כ בערוך לנר (כריתות כח.) דמה שייך שיכבדה יותר מגופו למי שמחויבת לו יותר ע"כ חסידות היא.

אך למעשה ברמב"ם (אישות פט"ו הי"ט) כתב בפשטות "צו חכמים שיהא אדם מכבד את אשתו יותר מגופו ואוהבה כגופו ואם יש לו ממון הרבה יעשה בטובתה כפי הממון" ומוכח שהיא הלכה פסוקה בציווי חכמים, וכמבואר באור"ח (כתובות

ובמהר"ם מרוטנברג (ח"ד סימן פ"א) בנימין זאב (סימן קל"ז) ועוד רבים.

ואין לטעות שכבוד האיש לאשה שווה לכבוד האשה לאיש כי החיוב לכבדה הוא בנתינה מרובה משלו ומכספו או לשמור על בזיונה ובושתה שאין לה אחר והיא נשענת עליו, אך לא כבוד של מורא וכפיפות ראש, משא"כ שהיא מחויבת בכבוד בעלה בהגדרה כמעט של כבוד אב ואם הקרוב למורא, וכמו שמצינו דעות שאשה אינה צריכה הסיבה מפני אימת בעלה עליה וכפופה לו (רשב"ם קח.) וי"א דמה"ט שאין אשה יכולה לקרוא לבעלה בשמו כמו שמצינו לגבי שרה שאמרה ואדוני זקן, וכן אצל רבקה שפנתה אליו לא בשמו הנה שמעתי את אביך או והבאת לאביך לאכול, וכן לאה אמרה יאהבני אישי או ולוה אישי אלי או המעט קחתך את את אישי ולא זכרה שם יעקב, וכמבואר כ"ז בשו"ת ידי חיים (יו"ד סימן מ"ב מ"ג), ועיין באש"ח ח"ב (סימן נ"ח) דהוא יסוד פלוגתא דרבנן אי האשה חייבת בכבוד בעלה מה"ת או מדרבנן, וכמו שהאריכו בשד"ח ח"ג (עמ' קכז כלל עד') סוכת דוד (אישות פט"ו הי"ח) חיים שאל ח"א (סימן כ"ז) אגרו"מ ח"א (חור"מ סימן ה') יבי"א (חור"מ סימן ד').

ולפ"ז לא יהא קשה מהגמרא (קידושין לא:; שהוא ואמו חייבין בכבוד אביו ואילו ביבמות (שם) מחויב שיהא אדם מכבד את אשתו יותר מגופו, ולכאורה סתרי הדדי, אלא מהאמור יש כבוד לאשה שלא

בבחינת מורא ויש כבוד לבעל בבחינת מורא וזה שני ענינים שונים, וכבר רמז בזה בבאר שבע (כריתות כח.) שמא הכבוד הוא ככבוד שהבן חייב לאביו מאכיל ומשקה מלביש ומכסה מכניס ומוציא ואילו הכבוד שהאדם מכבד את אשתו יותר מגופו היינו בשאר דברים כגון במלבושים וכיו"ב.

ואיך שיהא כל הכבוד שציוו חכמים אינו בדוקא בחיצוניות ככסות ופרנסה ושלא תתגנה ע"פ מה שפירש רש"י (יבמות שם) דזילותא דאיתתא קשה מדגברא, וכמבואר במהרש"א (שם) יותר מגופו דהיינו להלבישה בגדים מכובדים יותר ממנו כדאמרינן קרי למאני מכבודתיה יעו"ש. אלא י"ל בכל דבר לטובתה צריך לכבדה וראיה מהכתוב שנטע אהל שרה תחלה ואח"כ נטע אהלו (בראשית רבה לט טו) וזה ממה דאמרינן חייב בכבודה וכמ"ש הרא"ם ובשפתי חכמים במקום. ומפורש כן במהרש"א (ערכין טז:) שמניעת צער ובושת מאשתו כצער דיד' משום שחייב לכבדה יותר מגופו יעו"ש.

ולפענ"ד מבורר כן גם מהש"ע (אה"ז סימן ע"ד ס"י) באמרה היא שאין רצונה שיבואו לבית אביך ואמך וכו' מפני שמריעין לי ומצירין לי שומעין לה משמע שכבוד האשה וצורה קודם לאמו וכמו שרמזו בענין זה בבנימין זאב (סימן קל"ז), ועתה מסתבר שראוי ליתן לאשתו את הטלפון מהציווי הזה.

לרבות מש"כ בספר חסידים (סימן תקסג) מי שיש לו אב או אם בעלי מחלוקת עם אשתו ואם יאמר הוא לאשתו שתשתוק היא תהי' במחלוקת עם בעלה ולא תשמע לו בתשמיש המטה מוטב לשתוק לה יעו"ש. והבאנו הדברים באש"ח ח"ב (סימן נ"ו) משבט הלוי ח"ט (סימן קצ"ז). והדברים כבר עתיקים בש"ס ופוסקים החשיבות לשמור על שלום בית שמביא איתו ברכה וישוב דעת לכולם, וההורים צריכים להבין את זה.

חנ"א ס"ט

סימן סח

אביו חי עם גויה ועקב זה הבן רוצה להרחיק ממנו את נכדיו

מחאה בו בחרת להרחיק הילדים שלך ממנו, וטענת שבכ"א זה מאוד יצער אותו בנפשו, ומאידך ולא בטוח בכלל שהוא יחזור בו מאותה מחאה, אי בכ"א שפיר עביד.

לכבוד ... נר"ו
מרכז הארץ
ומה ששאלת שנתברר לך שאביך הגרוש חי עם גויה כבעל ואשה בבית אחד, ולאות

הנה היה מסתבר לפסוק שבאביו או אמו הרשעים אין חייבים בכבודם ומוארם וכדמוכח בש"ס (ב"ק צד:) הניח להם אביהם פרה וטלית וכו' ונשיא בעמך לא תאר, בעושה מעשה עמך, כדאמר רב פנחס כשעשה תשובה. ופירש"י וזה לא עשה מעשה עמו ואינן חייבין בכבודו יעו"ש. ומשמע דלא שנא אחר מותו או בחייו כל העת שלא עשה תשובה אינו חייב בכבודו וזה הכלל כל שלא עושה מעשה עמך אינו בכלל כבוד, ואין שום חילוק אחר בש"ס ומשמע דהוא עיקר הדין.

וכ"כ הרמב"ם (מלוה פ"ד ה"ד) כפשט הגמרא והמסקנה דבלא עשה תשובה אין חייבים בכבודו, אך למעשה קשה כי ברמב"ם (ממרים פ"ו ה"א) ובש"ע (ר"מ סי"ח) פסקו ההיפך דאפילו היה אביו רשע ובעל עבירות מכבדו ומתיירא ממנו יעו"ש, ואפשר דשאני בין כבוד אביו בחיותו לכבוד אביו במותו וכדאיתא בש"ע (שמ"ה ס"ה), ואף יותר מזה שאם לכפרת אביו הרשע לכאורה אף לבזותו מותר אחר מותו, וכמבואר אצל חזקיה מלך יהודה אע"פ שהיה צדיק גירר עצמות אביו והודו לו חכמים (פסחים נו.) והוא משום כפרה ולא קברו בכבוד ובדרגש מפני קידוש השם שיתגנה על רשעו ויוסרו הרשעים (רש"י שם) ומשמע שבחיותו לא שייך האי טעמא וחייב בכבודו וע"ע בבנימין זאב (סימן ר"ג) ובשמע אברהם (סימן י"ג).

והטעם לזה מצינו בספר וילקט יוסף (מונקטש ש"ב סימן קט"ז) ע"פ הש"ך

(ר"מ סק"כ) דלכ"ע חייב בצערו של אביו הרשע ולא כתב הרמב"ם דחייב אלא רק מכבדו ומתיירא ממנו דבאמת אינו חייב רק שלא לצערו הוא מכבדו, וזה נחא בבן עם אביו אבל התם בגמרא ב"מ במת אביהם לא שייך צערו לפניו.

וברדב"ז (שם) מיישב דהתם מיירי כשמת בלא תשובה דשוב לא יוכל לתקון את אשר עותו אבל הכא איירי באביו קיים ויש תקוה שיעשה תשובה ולא תזכרנה הראשונות ונמצא הבן עבר למפרע והדבר ברור שהחי מצטער משא"כ במת יעו"ש. וכזה תירץ הלח"מ (כאן) וכמוכח בברכ"י (שם) להעיר אף באב גזלן וגנב שהגניבה עדיין בידו חייב בכבודו יעו"ש, וע"ע בבית אב חמישאי (סימן רס"ו אות ב') ובשוריי טהרה (מע' כ' אות פ"ז). ועפ"ז גם מתורצת הסתירה ברמב"ם בין ממרים למלוה.

וזה לא כמהר"ר יהונתן שביאר מהגמ' בקידושין (מט:) דאומר הרי את מקודשת ע"מ שאני צדיק דמקודשת שמא הרהר בתשובה משום הכי מחייב לכבדו אפילו רשע דילמא הרהר תשובה והביאו בברכ"י (ר"מ סק"א) וכ"ה בבאר יעקב (סימן ר"מ) יעו"ש. ומשמע שכבוד אביו הרשע הוא מתורת ספק שמא עשה תשובה וכמ"ש בשם משמעון (פולק יו"ד כ"ב) יעו"ש, ולפי פירוש זה דהרמב"ם איירי בסתם שאינו יודע אם עשה תשובה או מחייב לכבדו, ואף שלדעת הרמב"ם ספיקא דאוריתא מה"ת לקולא כבר כ' בס' חוות דעת (בית הספק) דבמצות עשה מודה הרמב"ם דמה"ת

לחומרא והביאו בתורה מציון (ש"ב חוברת ב' סימן כ"ב), והוא לא כהרדב"ז שמא יעשה תשובה.

והנפ"מ שלרדב"ז והברכ"י אף בעומד ברשעתו חייב בכבוד אביו משא"כ לבאר יעקב וסיע' רק בשמא עשה תשובה חייב בכבודו אבל בעומד ברשעתו כמחלל שבתות בפהרסיא או חי עם גויה וכיו"ב אינו חייב בכבודו כי ודאי לא עשה תשובה אחרת הי"ל לעזוב מעשיו. ולפענ"ד מתוכן לשון הרמב"ם אף בעומד ברשעו בידוע שלא עשה תשובה חייב בכבודו וכנראה מיסוד למפרע.

ומ"מ למעשה מצינו בתוס' (קידושין לב. ד"ה רב יהודה) היפך הרמב"ם הנ"ל באב שעובר בבל תשחית אינו חייב בכבודו יעו"ש. וכבר הקשו הטור (שם) והגה"מ (שם סק"ו) והסמ"ג (עשין קי"ב) על הרמב"ם מהגמרא בבב"ק (שם) שתפסו פשט הענין שרק בעושה מעשה עמך חייב בכבודו ומשמע במי שאינו עושה, יהא מי שיהא אינו חייב לכבודו מה לי בחיותו מה לי במותו ואף יסוד היסודות הוא מהפסוק ונשיא בעמך לא תאר והוא במשמע בחיותו. ומחלוקת ראשונים זו היא מחלוקת בין מרן ומור"ם, לש"ע חייב לכבוד אביו הרשע כהרמב"ם ולמורם כהג"ה אינו חייב כהגה"מ, וע"ע בערו"ה (סקל"ט) ובבנין ציון (סימן קי"ב).

ולפענ"ד הענין קשור בסוגיא אחרת בסנהדרין (פה:) דאין הבן נעשה

שליח לאביו להכותו ולקללו חוץ ממסית שהרי אמרה התורה לא תחמול ולא תכסה עליו. משמע לענין הכאה וקללה שהוא בזיון של ממש אין הבן נעשה שליח לזה אבל בקום ועשה דמורא וכבוד ליתא ביה מדין מעשה עמך, והוא ראייה למקלים בכבוד אביו הרשע, ואת"ל אחרת ושמא ראייה זו מתאימה דוקא לרמב"ם והש"ע דמוכח באב רשע שאסור לקללו ולהכותו בחיי חיותו א"נ שה"ה שחייב לכבודו כי אין הבדל בתורה בין מקלה אביו או לכבד אביו ששניהם ממקום אחד, וכמ"ש הט"ז (סקי"ז) ושאה"ח להביא מקור וראיה לרמב"ם מסנהדרין הנ"ל.

ובכלל כבר מצינו דיש מפרשים בסנהדרין במוקי לה דוקא בשעשה תשובה וכמבואר במרדכי (פ"ב דיבמות) בשם ר"ת יעו"ש. וכ"ה בתוס' (שם כב: ד"ה כשעשה) והר"ן (סנהדרין כאן) והיראים (סימן נ"ו ונ"ח) ומשמע באינו עושה מעשה עמך אף מותר לקללו ולבזותו כש"כ שאינו חייב בכבודו והביאם הרב פערלא (עשין יא) ופלפל שם שכן דעת הריטב"א ורי"ו יעו"ש, והמשיגים ע"ז כהרי"ף (פ"ב דיבמות) וסיע' דאיסורא איכא ולא ממעטינן ליה אלא מחיוב מיתה לפני שעשו תשובה יעו"ש. וכדברי הרי"ף המה דברי הרמב"ם (ממרים פ"ה הי"ב) והרא"ש והמאירי (דיבמות שם) והנ"י (סנהדרין שם) סמ"ג (לאוין רי"ט) וע"ע באורך מש"כ בשמע אברהם (סימן י"ג).

מ"מ למעשה אנן לדידן דגרינן בתר הרמב"ם והש"ע והלבוש שאפילו

היה אביו רשע ובעל עבירות מכבדו ומתירא ממנו ואין ראייה מהש"ס כלום, ואף לחולקים דאינו מחוייב לכבד אביו הרשע כ"ז שלא עשה תשובה, לרבות דבמידי דאורייתא הולכין אחר המחמיר, י"ל שרק מענין הכבוד שמחוייב בו מאכילו ומשקהו מלביש ומכסה מכניס ומוציא אבל בכ"א אסור לצערו וכמ"ש הש"ך (סק"כ) והחיי"א (כלל סז סי"ח) ושאה"ח דלא שנא מארור מקלה אביו.

אע"פ שיש בי הרהורי דברים דמאי שנא צערו מקללתו והכאתו לאותם המתירים בסנהדרין (ר"ת תוס' ר"ן יראים וסיע') או מאי שנא מחוסר כבוד לאותם המקלים בו (הגה"מ ומור"ם בהג"ה) אלא א"כ נאמר שהוא מחלוקת וענין אחר שביבמות הוא מעשה שליח דרבנן ואין ראייה לכלום, או שזה רק חידוש של האחרונים כי מהראשונים שהשיגו על הרמב"ם לא מוכח דבר שצערו אסור, דאזלינן אחר עיקר הדברים במי שאינו במעשה עמך אינו חייב בכלום, ואף יותר מזה מהפסוק נשיא בעמך לא תאר היינו קללתו וקימ"ל שהמקלל הוא ג"כ מצער כי סתם אדם מצטער שמקללים אותו אלא א"כ תאמר קללה שלא לפניו אז אין בה צער אלא רק חסרון של כבוד מ"מ הי"ל לחלק.

והיה מקום להקשות מהזוהר כ"א (ויצא קס"ד ע"ב) דאע"ג דרחל איהי עבדת לאעקרא ליה לאבוה מבתר ע"ז אתענשת דלא רביאת ליה לבנימין ולא קיימא בהדיה

שעתא חדא בגין צערא דאבוה אע"ג דאתכוונת לטב ע"כ. והביאו נמי בשו"ב (יו"ד רמ"א ס"ד) ובס' מדבר קדמות (מערכת כ אות ד') ולפ"ז מחדש מרן החיד"א דאינו חייב לכבד אם אביו רשע אבל לצערו אסור גם לדעת הטור והסמ"ג, וכשיטת הש"ך הנ"ל, וזכרתי כל הדברים באשר חנן ח"ח (יו"ד סימן קכ"ה).

אך קודם כל מצינו פירושים אחרים שנענשה רחל מאותו קפידא של הצדיק (מדרש רבה ויצא עד, תנחומא ויצא יב, פסיקתא זוטרותא לקח טוב בראשית פל"א, רש"י בראשית ל"א) זאת ועוד כי גם בזוה"ק (פ' וישלח קעה.) איתא דבגיניה דיעקב הוה דכתיב מתה עלי רחל יעו"ש. א"כ א"א להביא ראייה מכל הני, וההיפך כי נוטים הדברים שמותר להפריש אביו מע"ז אפילו על חשבון צערו וחוסר כבוד ויראה ממנו, וכמו שמצינו על אברהם אבינו ששבר הפסלים של אביו תרח ובכ"א היה אהוב (ישעיהו מא).

ובסבא קדישא ח"ב (סימן י') כתב להסיק מדברי רז"ל שזולת אברהם אבינו אע"פ שהיה אביו רשע שחייב בכבודו ולכן גם רחל היתה חייבת בכבוד אביה ונענשה מצד כבאו"א וכן ס"ל לזוה"ק, ולדברי הטור ודעימיה יש לומר דהא באביו רשע אינו חייב בכבודו דאין למדין מקודם מתן תורה ואחר מתן תורה נתחדשה הלכה בנשיא בעמך לא תאור בעושה מעשה עמך

יעו"ש. דהוא ס"ל נמי דלטור וסיע' אף לצערו מותר מהאי טעמא.

ומצאתי מפורש כן בבאר מים חיים (ויצא כ"ט י"א) והביאו בשרגא המאיר ח"ב (סימן פ"ז) שדוקא לבני נח קודם שנתנה תורה אבל לאחר שנתנה תורה אין אדם מחויב לכבד אביו במקום עבירה יעו"ש ומשמע שאין ראיה לרמב"ם מהזוה"ק הנ"ל ולפ"ז גם לק"מ מחזקיהו שגרר עצמות אביו ולא צריך לתירוץ בחייו או אחר מותו דלעולם במקום שהוא פטור מכיבוד אין לו עליו צער וכיון שעשה לכפרה או למנוע מאביו עבירות מותר והודו לו חכמים.

ועוד היה לומר שכל מש"כ הרמב"ם רשע ובעל עבירות היינו ברשע כפשוטו לתיאבון שמחזירים לו אבידה אבל באותם הרשעים שאיבדו צלם ישראל כמחללי שבתות בפהרסיא ועע"ז שדינם כעכו"ם שאין משיבים אבדתו (ש"ע חו"מ סימן רס"ו ס"ב) מסתברא שגם לרמב"ם אין מצוה לכבדו, כש"כ העושים להכעיס כהמינים והאפיקורסים וכמ"ש ערו"ה (שם סקל"ט) אליבא דהרמב"ם דדוקא ברשע לתיאבון ולא להכעיס.

והיה מקום להקשות עלינו מש"ע (יו"ד רמ"א ס"ט) גר אסור לקלל אביו העכו"ם ולא יבזהו שלא יאמרו באנו מקדושה וכו' יעו"ש. ומשמע דוקא בזיון כי הוא מהכרת הטוב אבל כבוד אינו חייב, ובמורים גרע טפי כדאיתא בש"ע (חו"מ סימן ל"ד סכ"ב) דהאפיקורסים והמורים לעכו"ם פחותים

מעובדי כוכבים יעו"ש. מוכח שמומר לעכו"ם ולמחללי שבתות בפהרסיא שדינו כעכו"ם אם אסור לבזותו מ"מ ודאי שאינו חייב בכבודו.

אבל הלכה למעשה מאחר ולא פירשו הרמב"ם והש"ע מה כוונתם רשע ובעל עבירות אין לנו לחדש ולחלק בין העבירות ומסתברא איזה רשע שיהא חייבים בכבודו וכנראה מהאי טעמא דיכול לעשות תשובה בעתיד וחייב למפרע מה לי מחלל שבת ועע"ז ומה לי אוכל נבלות וטריפות.

כש"כ שהעולם תופס בדינים אלו שאביו ואמו החילונים כתינוקות שנשבו ומדינא יהיו חייבים בכבודם אליבא דהרמב"ם ק"ו שאסור לצערם אף למקלים כשיטת הש"ך, ואע"פ שבדר"כ דעתי שאין תינוקות שנשבו בישראל ובימינו, דא עקא בענין רגיש והכרת הטוב כדאי הוא החומרא מעיקרא דדינא לתפוס שיטה זו לענין זה ואסור לבן לצער ושלא לכבד אביו ואמו אפילו שאינם שומרים תורה ומצוות כש"כ שהוא חילול השם בדורנו שאם ישמעו קרובים ורחוקים מה יאמרו ראו זה שלמד תורה מבזה ומוריד כבוד אביו ואמו, ולכאורה לא גרע מבן הגר שחייב בכבוד אביו שלא יאמרו כעין באו מחומרא וכמבואר בתשו"ן ח"א (סימן תקכ"ח).

ובמעשה דידן אף שלא לילך לבית אביו ע"מ להראות לו את נכדיו אני מסתפק אם יש בזה חסרון של כבוד אביו

ואמו, דילמא ולא גרע ממאכיל משקה ומלביש וזה הכלל כל העת שיש בו צד הנאה לאביו במעשה גוף בנו הוא החיוב וכמבואר ברשב"א (יבמות ו.) אבל אמר לו לעשות דבר שאין לו בו הנאה של כלום אין זה כבוד שנצטוו עליה יעו"ש. ואת"ל אחרת ברור לי שהמניעה יכולה לגרום לידי צער כש"כ שאם אביו מגיע לבית בנו והבן מונע מאביו להכניסו לבית לראות נכדיו הוא צער ובזיון גדול, וזה לדעת הרבה מן הפוסקים אסור, ואף למתירים שלא לכבד אסור לצער.

אבל אם יש בטחון מלא וידיעה ברורה שאם הבן ירחיק את הנכדים האב ישנה את הגישה שלו ויעזוב את הגויה ודאי מותר כי הוא מניעת מכשול מאביו וזה מותר דלא גרע מכפרתו אחר מיתתו כמו שעשה חזקיהו המלך א"נ מאי שנא מרואה כלאיים על רבו וכמבואר באשר חנן ח"ח (סימן קכ"ה), אבל בידוע שלא יעזוב אין טעם ואין היתר להרחיק הנכדים ביש צער לאביו.

ובפרט בזמנינו שיש לקרב הרחוקים בעבותות אהבה ולא בענישה ק"ו אותם הבנים שמנסים להפוך עצמם לרבני המשפחה וחוטאים בגישה מקולקלת כביכול להיות ממזכי הרבים, אך אין לדבר סוף ואולי גם נעניש ההורים שהם מחללים שבתות בפהרסיא כי חמור הוא מנכרית, אך בהתנהגות כזו איבדנו נפשות רבות וחיללנו ש"ש.

אלא א"כ יודע שהנכדים עלולים להינזק מאותו חיבור של הסבא העלול לקלקלם ולהראות להם את חיותו עם הנכרית וכיו"ב מרעין בישין שיכולים להתרגל הרכים בדמותו, ודאי שאינו חייב אפילו בצער אביו דלא שנא מאמר לו אביו לחלל שבת שאין שומעין לו אפילו שהאב יצטער כי הקב"ה קודם לכל, הואיל ואמרה תורה כולכם חייבין בכבודי כלומר מוראי למעלה ממוראיכם ואפילו מדרבנן וכמבואר בתרו"ה (סימן מ') ובש"ע (ר"מ סט"ו וסכ"ה).

חנ"א ס"ט

סימן סט

ליתן לאמו כסף בלי שאשתו תדע ע"ז

על' צעקות ובזיונות, וחוסר שלום הבית מופר.

הנה אע"פ דפסקינן כמאן דאמר משל אב ולא משל בן (קידושין לב. כרב נתן בר אושעיא וכ"פ השאלתות רי"ף רא"ש תוס' רמב"ם)

לכבוד ר' ש.י. נר"ו
בת-ים שלום וכט"ס

ומה ששאלת אם מותר ליתן מעות מדי פעם לאמך האלמנה שנזקקת מעט בלי שתדע רעייתך, כי ידעת שהיא צרת עין לחמותה ולא מסכימה לזה ואף מקימה

מ"מ יש חיוב גמור לבן שיש לו ממון לזון לפרנס להלביש ולרפאות וכיו"ב את הוריו העניים ואף יש לכופו ע"ז כסתם כפיה על מצות צדקה (הראשונים הנ"ל וכ"פ בש"ע ר"מ ס"ה ושאה"ח, וע"ע ברדב"ז ח"ב תרס"ג) ואינו חייב בסכום אלא מה שמחוייב לצדקה לפי עושרו (מין ומור"ם שם) ואף הם קודמים לפרנסת בניו הגדולים (טש"ע יו"ד סימן רנ"א ס"ג) אך בכ"א במקרה דידן יש להציע ליתן המעות משלו לאמו האלמנה בלי שהאשה תדע ע"מ לשמור על שלום בית אף בשינוי ושקר, וגם לשמור על קדושת הבעל שמסתמא משתדע ותכעס לא תתירצה לו לתשמיש המטה (חסידים תקס"ג).

ואף אין כאן גזל משום שכל כסף של הבעל הינו אישי ואין לאשה שום זכות להשתלט עליו למי לחלק או לאו, שאפילו אינה יורשת את בעלה מכח אישות מהאי טעמא (ב"ב קח. רמב"ם נחלות פ"א ה"ח), אלא א"כ הבעל לוקח מהכסף של אשתו שאע"פ שמעשה ידיה לבעלה (ש"ע פ') ומציאת האשה לבעלה (ש"ע פ"ד) השבת והריפוי לבעלה (ש"ע פ"ג) וגם אם דחקה עצמה והיא העדפה ע"י הדחק מוסכם להלכה לבעלה ק"ו במלאכות הרגילות של ימינו בלי דחק אלו שלו (כתובות סו. כחכמים וכשיטת הרמב"ם רי"ף רשב"א ראב"ה וסיע' וכ"ה בש"ע פ' חזו"א אה"ז סימן ע' סק"ה).

בכ"א יש מקום בימינו לטעון שכל מש"כ בש"ע על אותם המלאכות החייבות

"הכל כמנהג המדינה" אינו אלא לאותם המלאכות המצויות בש"ס ומשמע שבימינו כל המלאכות האחרות שהיא עושה ולא מצויות בש"ס כעובדת מחוץ לביתה הכל העדפה ע"י הדחק, ולפי המנ"ד דס"ל דהעדפה ע"י הדחק לעצמה מתוך מנהג כש"כ שיכולה לטעון קי"ל כשיטה זו וא"א להוציא מן המוחזק (ב"ח ושאה"ח) וכסף שנמצא בחשבון שלה ודאי הוא בחזקתה, א"נ גם בחשבון משותף של שניהם היא מוחזקת בכספה כי לשניהם יש גישה לחשבון באותה מידה וע"ע במשנת אברהם (סימן פ') ואולי מזה שאינה מסכימה הוי כאומרת קי"ל, ע"כ צריך להחמיר מליקח משלה בלא רשות אלא שיקח משלו, והארכנו בזה באשר חנן ח"ו-ז' (אה"ז סימן ק"ו) וח"ח (אה"ז סימן רי"ב) קחנו משם.

ויש לעורר שאם הפרנסה שלו אינה מספיקה כלל וע"י שהוא נותן לאמו אז הוא מוריד מפרנסת אשתו ובניו הקטנים מסתברא שהוא מעשה איסור אפילו מכספו האישי כי מזונות אישה מה"ת (רמב"ם אישות פ"ב ה"ב) וה"ה מזונות בניו הקטנים פחות מגיל שש מהתורה ורק מכאן ואילך הוא תקנת חכמים (רמב"ם אישות פ"ב ה"ד) ולא גרע מאין לבן שאינו מחוייב לבטל ממלאכתו ולחזור על הפתחים כי הוא קודם לכולם (ש"ע ר"מ שם).

חנ"א ס"ט

סימן ע לקום לזקן חילוני באוטובוס

לכבוד א.ג. נר"ו

בת-ים שלום וכט"ס

ומה ששאלת דעתנו איך להתנהג באוטובוס מלא שאין בו מקומות ישיבה, וזקן הנראה או שידוע שהוא רחוק מדת מחפש לישוב, האם יש חיוב מן הדין לקום לפניו.

הנה "מפני שיבה תקום" בכל שיבה משמע ואפילו זקן אשמאי (קידושין לב:) ויש שפירשו מלשון שוממין שהוא בור וע"ה (תוס' ר"ן מרדכי ועוד) ויש שפירשו מלשון אשם שהוא רשע וע"ה (רש"י שם) והנפ"מ שלתוס' לא קמים לזקן רשע אלא רק לבור, ואילו לרש"י אף לרשע קמים, ובש"ע (יו"ד רמ"ד ס"א) כתב בפשטות לקום מפני שיבה ולכאורה ממה שלא העיר ולא חילק בדבר משמע שיטתו כרש"י דהעיקר הגיל שבו, אך ממש"כ מור"ם בלא לשון חולקת ואפילו ע"ה ובלבד שלא יהא רשע משמע שהוא מסביר דברי הש"ע כר"ת, וכ"כ הט"ז (סק"ב) והגר"א (סק"ו) לבוש (שם) פרישה (סק"ד) ערו"ה ועוד רבים.

וכמ"ש כ"ז בארוכה יותר באשר חנן ח"ב (סימן י') להכריח הלכה למעשה שזקן אשמאי היינו שאינו במצוות ומחלל שבתות בפהרסיא אין מצוה לקום לפניו ואף להדרו אסור, וזה לא כמ"ש בדברות אליהו ח"ח (סימן ס"ב) שתפס מהש"ע

אליבא כרש"י, ואחה"מ נעלם ממנו כללי הש"ע והאחרונים הנ"ל.

אך יש להבין שבמקומות ציבוריים יסוד חילול השם קובע במקום שאין איסור בדבר, ק"ו במקום שיש בו קידוש ש"ש מצווה ואף חובה להורות לקום לפני זקן רשע לא מחמת כבוד גילו אלא לצורך מתן ישיבה כדין סמיכה, ועל אף שמהתוס' (שם) מצוה לבזותו ולקללו ואפשר שאסור גם לסומכו משא"כ לגוי שמותר לסומכו כדאיתא ברמב"ם (ת"ת פ"ו ה"ט), מ"מ בזמנינו שהגישה לדרך ארץ השתנתה ראוי לאחוז בה בכדי שלא לחלל ש"ש כל העת שאין בו איסור מובהק, ובכלל ואפשר לצרף השיטות של תינוקות שנשבו על אף שאיני נמנה מהם.

ולפענ"ד לא גרע מהשבת אבידה למחלל שבת במקום שיש קידוש ש"ש וכמו שהארכתי באשר חנן ח"ח (חו"מ סימן קל"ט), וכ"ז לאו דוקא בזקן שאינו במצוות אלא אף בזקן שניכר עליו שהוא משונאי דת או אף מסית ומדיח כאפיקורסים והשמלאנים הקיצונים שיש בינינו בכ"א ראוי לקום ליתן לו מקומו ולא בשביל טבעו ורוחו הטמא דוקא כי אחד כזה בזמן שיד התורה היתה תקיפה היה מצוה להורגו ואם לאו אז יכול לבוא עליו בעלילות עד שיסבב הריגתו (ש"ע תכ"ה ס"ה) משא"כ

בזמנינו שאסור ולא על אף אחד מאיתנו יש לו הרשות לעשות כן, ומעשינו צריכים שינוי בשביל הרואים שלא יודעים הענין והסיבות ובהתנהגות כזו בפהרסיא אנו משניאים הדת על אחרים, ורק הפסד יוצא מזה, והוא לא כמ"ש בתש"ן ח"א (סימן תקל"ד) שתפס בזקן חילוני יש ליתן לו מקומו מחמת קידוש ש"ש אבל ברשע גמור אסור לכבדו שיודע ומכיר שאין מכבדים אותו מפני שנאת הדת אצלו.

חנ"א ס"ט

סימן עא משחקים ופנאי לבני תורה

לכבוד ידי"ן הרב י.א. נר"ו
ירושלים שלום וכט"ס
מה ששאלת אם נכון לאפשר לת"ח ובני תורה לשחק בכל מיני משחקי מחשב או שולחן או ספורט וכיו"ב, כגון משחקי כדור או נסיעה באופניים ולרכב על סוסים בעתות הפנאי או שיש בו משום ביטול תורה.

ואם יתחילו בסיגופים וישחקו במשחק של צדיקים בעלי שינה ואכילה מועטת, אין זה מועיל אלא לזמן קצר ולתועלת יצר הרע להפילו לגמרי ממה שהשיג עד עתה, למעט יחידי סגולה שאם יאכלו מעט וישנו מעט יגיעו לדרגות גדולות יותר אך זה דוקא אם הם מכירים את נפשם ויכולים לזה.

וראשית יש להסיר הספק מן הלב הטועה אצל רבים מהבני תורה ואף החכמים שבהם כאחד שצועקים על כל דבר ביטול תורה, ובאמת שלא כל ענין ועשיה בעולם הוא בבחינת ביטול תורה אע"פ שעוון ביטולה גדול מנשוא והש"ס מלא בזה, אך ישנם דברים שהאדם נכרא לעשותו בעל כרחו, והיא הפרנסה אע"פ שהכתוב דורש ומצווה לא ימוש ספר התורה הזה מפך והגית בו וגו'.

ובאמת שענין זה מעט סבוך ותלוי מי השואל ובאיזה דרגת התמדה נמצא הת"ח והבן תורה, ישנם ת"ח שלהם זה ביטול תורה, וישנם ת"ח שלהם זו חובה כשאר התחביבים המתאימים לאגור כח ללמוד טוב יותר, לא כולם שווים בהתמדתם וזו סכנה ברורה להפיל לחצים למי שהוא אינו באמת, וע"פ רוב האנשים יכולים להצליח בלימוד כל העת והם פונים ועושים כפי יכולתם ולא מעבר לזה.

מה יעשה האיש שנתקלל בקושי הפרנסה שלא ימצא לו אלא בעבודה קשה ובהשתדלות מצידו ובמרבית היום יצטרך רובם יכולים להצליח בתנאי שיאכלו טוב, ישנו טוב, ומסתמא ילמדו טוב יותר,

בו, ואין זה גריעותא או איסורא חלילה, ואפילו שהרבה עשו כר' ישמעאל ועלתה בידן וכרשב"י ולא עלתה בידן (ברכות לה:) אין לרשב"י איסור בדבר רק משום תלונה שהתורה מה תהא עליה אם יצאו כולם לחרוש, והראיה ממנחות (צט:) שלרשב"י יצא יד"ח "לא ימוש" ע"י ק"ש שחרית וערבית, ועוד מה שאמרו בשם רבי נהוראי מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה (קידושין פב.) אין זה אלא חסידות אחרת "מניח אני" למה לי.

על כרחך שצורך פרנסה לחוד ות"ת לחוד, וכל ענין ביטולה הוא בזמנים שאחר המלאכה או בימים שאין בהם מלאכה שכבר אמרו לא נתנו שבתות וימים טובים לישראל אלא לעסוק בהן בד"ת (ירושלמי שבת פט"ו ה"ג) דפנוים אז ממלאכה (אחרונים), ועיין באורך מש"כ באשר חנן ח"ו-ז' (י"ד מ"א).

ומתבקש מכ"ז שכל ענין הנצרך לאדם לחיותו כהפרנסה וצרכי רפואה ובריאות אין בהם מדיני ביטול ת"ת וההיפך שהוא צורך הקיום לעצם מצוות התורה דביטולה היא קיומה (מנחות צט:) ובבחינת אם אין קמח אין תורה (אבות י"ג י"ז).

ומאידך גוף בריא שכוחו לא תש יושגו בו מצוות הבורא, דא"א שיבין או ידע דבר מדיעת הבורא והוא חולה ולפיכך צריך להרחיק אדם עצמו מדברים המאבדין את הגוף (רמב"ם דעות פ"ד ה"א) ויותר מזה

שציווי ההתעמלות שמרחיק חולאים גובל לכאורה בביטול תורה ובכ"א הלכה היא למעשה בבחינת תאות עצל תמיתנו (משלי כ"א כ"ה) וכ"ז שאדם מתעמל ויגע הרבה אין חולי בא עליו, וכל מי שהוא יושב לבטח ואינו מתעמל, כל ימיו יהיו מכאובים (רמב"ם שם הי"ד-ט"ו).

ובודאי כל שהוא מתעמל מסתמא שאינו עוסק בתורה ובכ"א הלכה היא לשמירת הגוף, וע"ע באשר חנן ח"ח (י"ד סימן ל"ז) שמצוה היא להתאמן בחדר כושר לצורך בריאות וי"ל ה"ה בנסיעה באופניים או שחיה או במשחקי כדור והעיקר שיהא בגבול הטעם הטוב לצורך בריאות גרידא ולא בשריפת הזמן יתר על מידתו.

ועתה בעניני עונג הנפש (שחלילה לא שייך בהם ליצנות ופריצות ושאר העבירות) כגון משחקי מחשב או מחשבה או צפיה בסרטים שאין בהם בעיות הלכתיות אפשר שאין בהם תועלת לחיי המצוות והפרנסה או בריאות של האיש היהודי והוא נמצא מבטל עצמו בעיקר הזמן, ולא גרע מאותה חכמה יונית שאמרו צא ובדוק שעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה ולמוד בה חכמה יונית (מנחות צט:) והוא דבר שלא יהא בעולם (רש"י שם).

ולא קשה מהש"ע (או"ח ש"א ס"ב) דבחורים המתענגים בקפיצתם וריצתם מותר להם בשבת וכן לראות כל דבר שמתענגים בו וה"ה לטייל יעו"ש, ואף משחק הכדור

שנאסר לש"ע עיקר האיסור משום מוקצה ולא משויא ליה לכלי, ומשמע בכדורים שלנו גם הש"ע מתיר.

וברור שצריך ליזהר שלא יסחפו את כל יום השבת כולו לצורך משחק בלבד, אלא בשעות מסוימות ומוגדרות כפי כוחו שלא נתנו שבתות וימים טובים אלא לעסוק בהם בתורה (ירושלמי שבת פט"ו ה"ג וע"ע בב"י רפ"ח ס"א), וכמ"ש השל"ה (שבת נר מצוה נג) שת"ח ח"ו שיכלו כל היום בתענוג רק שימשכו בתענוג יותר משאר הימים יעו"ש. ודמיא לרמב"ם (שבת פכ"ג הי"ט) שאסר לקרוא בשבת ולהתענג מזה בשעות של בית המדרש, וע"ע למעשה בב"י (ש"ז סי"ז), מוכח שההיתר לשחק מדי פעם נובע מתוך עונג שבת ולכך אף מצוה היא שלצורך הוא, אבל בחול שגם מצווה בו דלא ימוש ומאידך אינו חייב להתענג בו, מנין להתיר לטייל או לצפות ולשחק, שלכאורה אין שום שעות פנאי ורשות.

ואף בירושלמי (תענית פ"ד ה"ה) שטור שמעון חרב י"א מפני הזנות וי"א שהיו משחקין בכדור, ומשמע אף שמשחקין בכדור ביום חול ק"ו בשבת, אבל במדרש איכא (רבה פ"ב) איתא שהיו משחקין בשבת דוקא וכ"כ רוב הראשונים והמפרשים משום ביטול תורה והוצאה באיסור, ולפענ"ד אין זה עדיין מתיר ביום חול אלא שבשבת הוא עוון כפול עד כדי שחשוב כזנות וע"ז נחרב טור שמעון.

ועוד מפורש ברמב"ם (גזילה ואבידה פ"ו הי"א) שאסור לשחק עם גוי בקוביא אע"פ שלא שייך בו גזל דרבנן בכ"א אסור משום שעוסק בדברים בטלים שאין ראוי לאדם שיעסוק כל ימיו אלא בדברי חכמה ובישובו של עולם עי"ש. קמ"ל שיש לעסוק או בפרנסה או בתורה ושאר דברים המביאים לידי ישוב העולם אבל במשחקים שאין בהם כלום ולא תועלת אלא שריפת הזמן אסור.

אבל למעשה אנו צריכים להכיר את כוחנו המוגבל שבזמנינו ירדה חולשה לעולם ואין החכם או הבחור יכול לחשוב וללמוד רצוף עשר שעות או יותר בלא להרגיע מוחו מחשבונות התורה שעסק בהם, כי תוך כמה שעות של רציפות כבר מוח האיש אינו קולט ואינו מרוכז והוא כטוחן מים, אלא א"כ יפוש מעט, וההפסקה הזו יכולה להתבטאות במשחקי מחשב או טיול או אפילו צפיה בסרט (שאין בו בעיה הלכתית) וכש"כ במשחקי ספורט שהוא נוסף לבריאות הגוף, והוא לא גרע מעונג שבת שמותר לשחק ולקפוץ למתענגים בה כיון שיש צורך י"ל הכ"נ כל צורך שהוא אין בו ביטול תורה.

ולפ"ז יוצא שביטול תורה הוא באיש ששורף את זמנו על ריק ובלא טענה כלומר שיכול בכוחו לעסוק בתורה ואינו עוסק, אבל במי שעוסק בדברי חול לצורך כח נפשי או פיזי בכדי להמשיך בעסק של תורה אין בו שום עוון, וזה בעצם

הרעיון של בין הזמנים שבו יוצאים בחורים ות"ח לטיולים משפחתיים בכדי לאגור כוח נפשי ללימוד, ועוד נ"ל שבימינו רוב המשחקים יש בהם חכמה ומביא את המשחק לידי תועלת וחריפות השכל הן לחשיבה גדולה ומהירה והכל יועיל גם לעסק התורה בכלל.

להמשיך הלאה ביתר עוז מותר גמור הוא, רק שאין כללים ברורים בזה וכל אחד ואחד מכיר את נפש בהמתו, ואף אותם האחרונים שדברו בגנות המשחקים בימינו שירדה חולשה לעולם היסוד משתנה א"נ שאין ברוב המשחקים שלנו איסור של דרכי האמורי או ליצנות.

וידעתי המחברים שטענו שיש לת"ח להתרחק מכל המשחקים משום ליצנות וביטול תורה או דרכי האמרי ואף טענו שהעוסק בהם הוא בנידוי שמניח חיי עולם וישובו ובניינו ועוסק בחורבנו וכמבואר בפרמ"ג (של"ח סק"ח) ברכ"י (שם סק"ד) מאמ"ר (שם) ראשית חכמה (שער הקדושה פרק י"ב) תשובת מהר"ם גאוויזון ור' חיים כפוזי הנדפס בשו"ת רדב"ז ח"ג, אבן יקרה (ח"ג סימן נ"ט) ועוד.

וכדאי הוא להזכיר דברי מרן הראי"ה זיע"א בספר אורות התורה (צער ביטול תורה ב"ג-ג) "ביטול תורה נחשב לכל אדם כפי מדרגתו, ומי שיכול לעלות במחשבתו למדרגה גדולה, והוא מתעצל ומתפחד ומואס במעלתו העליונה, ומניח את עצמו להיות למטה, הרי הוא מואס את תורת ה' הראויה לו, שעל זה נאמר שויתר הקב"ה על ע"ז ג"ע שפ"ד ולא ויתר על מאסה של תורה (פתיחתא דאיכא רבתי) יש שהזמנים שמתבטלים מהתורה הם פועלים להאיר את העינים להכיר את תוכן קדושת התורה ועומק החיים שהיא משפיעה על לומדיה" ואכמ"ל.

אבל הלכה למעשה הוא כמ"ש שאין איסור ביטול תורה אלא בעשייה של חולין על חינם בלא תועלת, אבל עשייה לצורך פרנסה או בריאות וה"ה לשחק או לטייל בשביל שיפוש מעט מהלימוד בכדי

חנ"א ס"ט

סימן עב

ת"ח שיוצאים לעבודה או למסחר מעט

לכבוד הרה"ג ... שליט"א
ירושלים שלום וכט"ס
נודעזעה הארץ בשומעי ממך שת"ח
היוצאים לעבוד מדוחק הפרנסה

המה בבחינת ת"ח ששנה ופירש שאין לו חלק לעולם הבא שנאמר כי דבר ה' בזה (אבות דר"ן א' ל"ו) ואף המשכת להפריז על המידה בקול גדול, דמי שקשה עליו

הפרנסה שיאסוף צדקה מבהכנ"ס ובהמ"ד, ואח"כ ישוב ללימודו.

ואוי לנו מבעלי מחשבה והוראה עקומה, וכמעט בדור הזה הוא חובה המתבקשת כע"ז בלבוש חרדי, המעודד להיות מסכן ועני, ולמעול בקדושתה של תורה ולעשותה כקדרום לחפור בה, והצביעות זועקת לשמים, שרוב המדברים בגנות המלאכה וקובלים על אחרים, המה פטופט מתוך בטן מלאה ומשרות רבניות בעלי הון, אבל הם אינם אשמים, כי ההנהגה המשובשת של חלק מהשיבות וראשיהם היא השולטת פסיכולוגית על הבחורים לפסול המלאכה ולזלזל בבעלי בתים ושכולם עמי הארצות בעיניהם, ומאידיך לכפור בתורה ובדברי חז"ל שגדול הנהגה מיגיע כפיו יותר מירא שמים (ברכות ח.). וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עוון (אבות ב' ב') כש"כ שבזמן שישראל שרויים על אדמתם מצוה לאסוף דגנם ולא דוקא עבודת אדמה אלא לימוד כל האומנות מותר משום ישובה וכבודה של ארץ ישראל שלא יצטרכו לבעלי מקצועו מארצות זרות ורחוקות (חת"ס בספרו תורת משה שופטים והוב"ד ביחוד ח"ג ע"ה) ואין צריך להכפיל כי הרבה הארכת בטובת דרך ארץ בספרי אשר חנן ח"ו-ד' (יו"ד סימן מ"א).

ובכלל דין של שנה ופירש שהוא גרוע מע"ה (פסחים מט:): מפני שטעם טעמה של תורה ובכ"א עזבה בלא הכרח

ע"מ למלא תאות נפשו להבלי העולם (רמב"ם ת"ת פ"ג הי"ג, טש"ע יו"ד רמ"ו סכ"ה) אבל לצורך פרנסתו ולא ע"מ להתעשר, ודאי שמותר וכמבואר בתשב"ץ (ח"א סימן ל"ג) והוב"ד בפת"ש (רמ"ג סק"ז), ואף חובה לקיים הבטחתו ושבועתו בכתובה, אך מחובתו שתורתו תהא קבע ופרנסתו עראי ובזה יזכה גם לחכמת התורה והוא נקרא גם ת"ח שפטור ממיסים (רא"ש כלל ט"ו סימן ז', ועיין במאירי ב"ב ח.).

ומה שצעקת שאותם האברכים שקשה עליהם הפרנסה שיצאו לקבץ נדבות, והעיקר שלא יעבדו, הוא שיחה של איש שאינו כשר ושלם מבין בחוקי תורה"ק הדוגל, שלעולם יפשוט נבלה בשוק ואל יצטרך לבריות (ב"ב קי., רמב"ם מתנות עניים פ"י הי"ח, טש"ע יו"ד רנ"ד) והמתפרנס מן הצדקה לצורך ת"ת הוא מחלל ה' ומכבה מאור הדת (רמב"ם ת"ת פ"ג ה"י, ובפח"מ אבות פ"ד מ"ה).

ואע"פ שבימינו בשביל להחזיק התורה שלא תשתכח ח"ו נהגו להקל היפך הרמב"ם בבחינת עת לעשות לה' הפרו תורתך (כס"מ שם, רשב"ץ קמ"ב-קמ"ח) אבל כו"ע מודו שהיכול להתפרנס ממעשה ידיו ויעסוק בתורה מדת חסידות היא ומתת אלקים אך אין זה מדת כל אדם (שם והביאו בהג"ה יו"ד רמ"ו סכ"א).

אך כל זה דשרי היינו שנוטל פרס מן הצבור או הספקה קבועה, בדרך של

כבוד כמילגת הכולל, אבל אין לו לקבל דורונות מן הבריות (הג"ה שם) ק"ו שאין לו שום היתר להסתובב בבתי הכנסת ובתי המדרש כעני מסכן ולאסוף צדקה בטענה שהוא רוצה ללמוד, שאין מחלל ש"ש גדול ממנו, שמבזה התורה ולומדיה, שנותן בלב הרואים אותו להתלונן ולהרהר זו תורה וזו שכרה, ומה גרע מרבב על בגד של ת"ח שחייב מיתה (שבת קיד.), ובכלל יש לתהות עליו שאם יש לו זמן לאסוף צדקה, בתורה מתי הוא עוסק, ע"כ הוא עיוות של הנהגה לגדל עצלנים ומסכנים המחפשים שאחרים יתנו להם.

אבל למעשה אין כאן הלכה ברורה, וכל מקרה לגופו, כי יש שאסור להם לצאת למלאכה בכל מקרה שעלולים להתקלקל ברוחניות וההפסד גדול, ולא הכל מותר בשביל פרנסה, ולא גרע מחולה או זקן או בעל יסורים שמגיס דעתו ולא נוטל מן הצדקה הרי זה שופך דמים ומתחייב בנפשו, ומאידך יש שמותר להם ואף חובה, ע"כ כל ת"ח שהגיע שעתו להדחק בפרנסה יעשה עצת חכם "אמיתי" הבקי בחדרי תורה ושמכיר אותו.

חנ"א ס"ט

סימן עג

כתיבת חדושי תורה והלכה מתוך אוצרות ספרים שבמחשב

לכבוד ידי"ן מזכה הרבים הרה"ג צ.ב.ד. שליט"א
בת-ים שלום וכט"ס
ומה שבקשת ממני חו"ד על הספרים של ימינו שע"פ רוב המחברים נעזרים בתוכנות מחשב של ספרים ובכך מעמידים ספרי הלכה אגדה ומוסר במהירות ובקלות, ושאלת אם יש ענין ותוצאה בכתיבה כזו ואם אפשר לסמוך על הכתוב שבדר"כ בשיטת הגזור והדבק.

וחוסך מקום וכיו"ב, מה לי אוחז בספר מה לי אוחז בדף שנמצא ע"ג מסך, תורה אחת היא לכולם ואין נפ"מ בהגשה, בעבר הדפים היו על אבן ואח"כ על עץ ואח"כ על דף מעובד וכיו"ב ובימינו הוא בדף אלקטרוני, ועולם כמנהגו נוהג.

אבל כפי מה שאני מבין התלונה שלך היא בתוכן הספר והקלות שבימינו מוציאים ספרי הלכה מתוך המחשב ובכך מאבדים את הטעם הטוב של הספרים וקדושתם, בעבר מי שהיה מוציא ספר היה צורבא מדרבנן ומפורסם וכיום כל איש ואיש יכול לכתוב כל העולה על רוחו ונעזר

לא כ"כ הבנתי הספיקות שלך, מה לא בסדר להשתמש בספרים שנמצאים בתוך המחשב שמקצר הזמן בחיפוש בו

במחשב ובכך גם אינו משקף את תדמית המחבר אם הוא ת"ח באמת או שרק יודע לסדר הדברים על כתב כסופר גרידא, וע"ז אמרו שיש ת"ח שגדולים יותר מהספרים שלהם וישנם שהספרים שלהם גדולים מהם.

ובכ"א תוכנות המחשב הוא דבר מבורך ואינו ראוי לשלילה אפילו אם הספר ניכר עליו בגזור והדבק ואין בו כל חידוש או תועלת למצבים ובעיות הלכתיות חדשות, אמנם יש בזה זיכוי הרבים גדול להביא לקורא הדברים כפי סדרן או דברים שהיו חבויים בספרים אחרים שלא נפוצים אצל כלל העם, והוא נמצא בקטגוריה של "מאסף" או "מלקט" וזה גם בסדר ואולי אף משובח לעיפיים.

אבל אותם הספרים המלאים בעיון ודקדוק סופרים בדברי רז"ל וכיו"ב הוא ענין גדול ויש בו תועלת עצומה לחדש חידושים שלא קיימים אצל רבותינו מפאת הטכנולוגיה הדור והזמן כהאקטואליה של ימינו, וזה שיש שימוש בתוכנות מחשב למצוא ספרים המדברים בדברים הדומים בכדי לדמות ולפלפל בדבריהם ענין גדול הוא, כי חוסך זמן לחפש הדברים א"נ שהכל גלוי וידוע לפוסק לפניו וכמעט שאין דבר שנעלם, וזה חסד של השי"ת שעשה עמנו לידע יותר סברות ורעיונות בהיקף גדול יותר.

וניכר כי העמל של תורה הוא דוקא בחשיבה של מהלכים עיון ודקדוק

בדברים שלפני הפוסק והמחבר משא"כ לגמור חיפוש מחיפוש אע"פ שאינו בגדר של ביטול תורה חלילה, אבל זה רחוק מן העמל שבשביל זה נולד שיעמול בתורה ואשרי לו שניצול מעמל העוה"ז וזוכה לחיי עוה"ב, ובימינו הענין תופס יותר חיזוק שיש תוכנות מחשב שמחפשות ונשאר רק לעמול בחשיבה והבנה של הדברים ולדמות מילתא למילתא שכאמור ניכר שהוא העמל האמיתי.

וזו תשובה מוחצת למסכנים והקנאים שמזלזלים בספרים של ימינו בטענה שהכל בא מן המחשב ובעקבות זאת לועגים על כלל המחברים, ובדרך כלל האומר כן מתוך צרות עין אלו ת"ח שמעולם לא אחזו בעט סופר להבין הקושי הגדול בכתיבה וסדר לצורך הרבים, ק"ו שאינם מכירים ובקיאים בספרי הפסיקה למעשה, וזה שיש מחשב כאמור לעיל זה אינו מועיל לעמל ולחשיבה אלא רק להרחיב הידיעה בספרים לקצר הזמן מלחפש וליתן כל אופק וקו חשיבה של פוסק זה או אחר, העמל והעיון עדיין נשאר למחבר והוא עיקר החידוש בכל כתיבה, אך הדברים גם משתנים כל אחד לגופו ישנם ת"ח שהמחשב עלול להחריב את עיונם ולימודם וישנם ת"ח שהמחשב יכול להפריח בהם התורה.

ומה ששאלת אם נכון לסמוך עליהם למעשה, זה כבר ענין אחר כי תלוי הרבה גם במחבר עצמו אם הגיע להוראה ולחוש גדול בהוראה שהוא שקול ומדוד

בדבריו, ולא כצווה בחינם, מבין ורואה את הסביבה והמציאות ורק עי"ז פוסק ומכריע, אך לא מתלהב מלחץ חברתי כי כולם עושים כך וכך, ולא מתלהב מכל מימרא של חכם איזה שיהא אפילו הגדול ממנו בבחינת לא תגורו, ולא נבהל להשיב, ולא מתעלם מהחולקים עליו, ואין לחשוב שמי שמאריך במקורות ומאסף לכל המחנות זה לצד זה הוא חכם יותר מן המקצר במקורות ולא מציין לכל חכם או שו"ת כי כאמור בימינו לאסוף וללקט פוסקים היא כבר

אינה חכמה משום שזו עבודה של מחשב אלא החכמה היא העיון ודקדוק הדברים בפוסקים ובפרט בש"ס ש"ע ונו"כ, ובמקו"א כתבתי בזה שיש יסוד גדול בזמנינו שלא לאסוף את כל הבא ליד אלא הפוסקים המקובלים בפסיקת ההלכה בצירוף החידוש והשיטה של הכותב.

בברכה והצלחה ידידו ומוקירו
חנ"א ס"ט

סימן עד

שליח לגביית ריבית, ופלאפון רגיל שאין בו אינטרנט

לכבוד ידי"ן בלו"ן

הרה"ג הפוסק הגדול הדיין המצויין בכוחא דהיתרא עדיף

כמוהר"ר חנן אפללו שליט"א

א. הנה בהיותי מוסר שיעור בק"ק "אהל מועד" בת-ים בהלכות ריבית קפץ אחד מן הקהל ואומר שעבודתו היא לגבות ריבית מאנשים כלומר שכל יום מקבל טלפון מהמלוה בריבית ואומר לו לך לפלוני ותקח ממנו את הריבית, ואמר לי אותו פלוני שכת"ר התיר לו, ורציתי לדעת מנין ההיתר של כת"ר.

הריבית כמבואר בתוס' (סב. ד"ה לא) ולא בשעת ההלוואה, וכמ"ש במלוה ה' ח"א (פ"ב הע' 7), וא"כ השליח עצמו עושה איסור במה שלוקח את הריבית, ויותר מבואר הדבר ברעק"א (סימן קס"א ס"ב) שכתב לענין אבק ריבית שאם המלוה שלח שליח שיקח את האבק ריבית ועדיין לא נתן אותו למלוה שאין זה נחשב ביד המלוה כי אין שליח לדבר עבירה עי"ש. ושפתיו ברור מללו שהשליח עובר עבירה במה שלקח את הריבית ודו"ק.

ב. ובהזדמנות זו רציתי לעורר על עוד נקודה בק"ק שלו, שבאחד השבתות דרשתי על פלאפון מאושר שגדולי הדור פסקו במפורש שגם מי שאין לו אפשרות

דהנה מבואר במשנה (ב"מ עה:) שעובר המלוה באיסור "שלא תקח מאיתו נשך ותרבית" ואיסור זה הוא בשעת לקיחת

להגיע לאינטרנט וכיו"ב ע"י הפלאפון שלו
חייב פלאפון מאושר, ושם בשיעור נאמר
שכת"ר אמר שאין צורך בזה ושיש בענין
זה הרבה עסקנים שעובדים על גדולי
ישראל והכל מונהג על פיהם, וכששמעתי
דברים אלו נודעזעתי על הוצאת הדיבה
שמוציאים על גדולי ישראל, ולא האמנתי
להם שדברים אלו יצאו מפי קדוש כזה של
ירא שמים מרבים, ואולי נאמר איזה דברים
מפי כת"ר בענין זה והם פירשו והרחיבו
לפי עניות דעתם הכוזבת.

וגם אם יצויר שדברים אמיתים הם ונבדקו
ממקור ראשון שכך הוא (ולא מתוקף
קושיא עליהם) בודאי שלא כדאי לומר דברים
כאלו בפני עמי הארצות שאינם בני תורה
כי דברים אלו מחלישים את כח ההנהגה
של הגדולים, ומחר כשיאמרו איזה דבר
אמיתי יאמרו אותם אנשים שבני בית אמרו
להם מה לעשות וכמו שהיה בבחירות
האחרונות כידוע, ועיין בספר החינוך (מצוה
תצ"ו) שגם אם הם טועים טוב לנו לסבול
טעות אחת ויהיו כולם מסורים תחת דעתם
הטוב תמיד, ולא שיעשה כל אחד כפי דעתו
שבזה יהיה חורבן הדת והפסד האומה
לגמרי ע"כ. והנני מחכה לתשובה שתניח
את דעתי.

אוהבו בלב ונפש כל הימים ודורש שלומו
הטוב ותמשיך להזריח את אור
ההלכה בעם ישראל.

תומר אטאל

וזה מה שהשבתי לו

לכבוד ידי"ן מוזה הרבים הרה"ג תומר
אטאל שליט"א
בת-ים שלום וכט"ס

א. והנה ידעתי ששליח (שכיר) הגובה ריבית
מאנשים לצורך בעל הבית היא עבודה
שאינה פשוטה כ"כ ובשטחיות י"ל שהוא
לאו הכולל של לפני עיור וכמפורש
ברמב"ם (מלוה פ"ד ה"ב) כל מי שהיה סרסור
בין שניהם או שסייע אחד מהן או הורהו
עובר משום לפני עיור לא תתן מכשול
יעו"ש. וכ"כ בעה"ת (שער מ"ו ח"א) ובס'
הזכרונות והביאם נמי בכנה"ג (יו"ד ק"ס
הגה"ט י').

אך בשביל להמליץ בעד העוסקים בזה,
בפרט בעלי תשובה שהיו עובדים בזה
בעבר ונשארו בזה גם עתה, כדאי הוא
להתנהג איתם בתבונה ולמצוא להם פתחים
וסדקים המועילים בהלכה, כי אסור לנו
להעמיס עליהם יותר מדאי לבל יצא שכרנו
בהפסדנו שלפעמים אנשים כאלו עלולים
ליבהל ולפחד מהקושי בפרט בפרנסה
ויפרוש לגמרי וזה יסוד לכלל הדברים
שכדאי לכת"ר מעתה להבין.

ובכלל בנדו"ד אותו שליח שהינו דתי
וירא"ש מבאי השיעורים שלנו
שמתפרנס בהעברת כספים (הריביות) מהלוח
למלוה וההיפך לפענ"ד הוא אינו פתח
וסדק בהלכה אלא אף לכתחלה יש לו
סימוכין כי מעשיו כפועל וקוף.

והנה כ"ד הרמב"ם (שם) בדוקא שבלתו וזולתו לא היה הדבר נגמר אבל מקום שאם השליח הנ"ל לא יעשה עבודתו יש אחר שיעשה הוי כחד עברא דנהרא כמו לגבי הושטת יין לנזיר (ע"ז ו:) וה"ה בשאר איסורין (תוס' שם ד"ה מנין), וכמ"ש בהדיא הלח"מ (שם) ושאר מפרשי הרמב"ם לגבי הסרסור שעובר בלפ"ע זה באופן שאם לא היה הוא לא היה מלוה לו.

ואף לפמ"ש"כ בתוס' (שבת ג. ד"ה בבא) וסיע' דבכ"א איכא איסור דרבנן של מסייע בידי עוברי עבירה שחייב להפרישו שאפילו קטן אוכל נבילות כ"ד מצווין להפרישו כש"כ גדול, וכמ"ש מרן החיד"א (ברכ"י חו"מ סימן ט אות ג') וע"ע בלב שומע (מערכת ל' לט).

וי"ל לרבות שיטת המרדכי (פ"ק דע"ז) ומור"ם בהג"ה (יו"ד סימן קנ"א) דבכל כה"ג מותר, מ"מ גם בדברי המחמירין כהתוס' והר"ן וסיע' י"ל שבמומר שג"כ הוא פושע ומכשיל עצמו אין ב"ד מצווין להפרישו מטעם הלעיטהו לרשע (ש"ך שם סק"ו) הכ"נ מאחר וכל המבקשים ליקח ריבית מסתמא מחללי שבתות בפהרסיא והוי כמומר לכ"ד ואת"ל אף אותם ששומרי שבת שבכ"א לוקחים בריבית המה מומרים למצוה אחת שעושה אותה במזיד יקרא מומר לאותו דבר וכמבואר בדג"מ (שם).

וביותר שמהרי"ו (סימן קנ"ז) נשאל אם חייב אדם להוציא ממון בשביל להפריש

את חבריו מאיסורא השיב שאינו חייב וע"כ נהגו להקל מלמחות בעוברי עבירה שיש לחוש שיהיו עומדין על גופנו מאודנו והביא ראיות לדבריו, וכ"פ מור"ם בהג"ה (יו"ד סימן קנ"ז ס"א, של"ד סמ"ח) ומשמע אפילו שאין סכנה בדבר אינו מחוייב לבזבז ממונו (פת"ש קנ"ז סק"ה), נמצא שאין חייב לעזוב מקור פרנסה בשביל ערבות וכמ"ש נמי בתשו"ן ח"ה (סימן ס"ד). וע"ע במש"כ באשר חנן ח"ח (סימן מ"א-מ"ב).

ואין לחשוב דילמא ואותו שליח או סרסור וכיו"ב דומה לערב או עדים וסופר שעוברים על לא תשימון עליו נשך (ב"מ עה:; רמב"ם מלוה פ"ד ה"ב, טש"ע קס"א) ז"א וכמ"ש בגידולי תרומה (שם) דלא נזכר דין זה במשנה משום שלא נזכר אלא מי שנתחייב בלאו המיוחד לריבית אבל אותם שאינם עוברים בזה אלא בלפ"ע שהוא לאו הכולל בכל האיסורים יעו"ש. ונראה יותר פשוט להסביר דעיקר האיסור הוא אצל מי שנתרבה ונהנה מן האיסור ואע"פ שגם עדים וערב אין להם הנאה מ"מ הם נותנים יפוי כח לכסף ובאיזה מקום הם נחשבים לבעלי הממון משא"כ סרסור או מסייע או שליח הוא כמעשה קוף בעלמא.

ומפורש מצינו כן בלח"מ (שם) דאמאי סרסור אינו עובר משום לא תשימון משום ששמו הריבית וכמו שאמר בגמרא בההיא דריבית יוצאה בדיינים וזה הסרסור הוא לא שם הריבית כלל יעו"ש. וכיו"ב כתב במלוה ה' ח"א (פ"ב הע' 16)

דשאני ערבים ועדים שהם צד בהסכם שבין מלוה והלוה ושפיר י"ל שנחשבים ששמו נשך על הלוה בהסכמתם להיות צד בהלוואה וה"ה לגבי הסופר שכותב השטר ואת הריבית הרי הוא עושה בפועל שימת הריבית משא"כ שאר המסייעים.

ועתה דמוכח שאותו שליח אין עליו איסור דלא תשימון או לפנ"ע או מסייע, אלא שהנותר לברר מה שכת"ר הקשה דהשליח עצמו עושה איסור במה שלוקח את הריבית מדין שאין שליח לדבר עבירה, ומתוך כך הסיק שהשליח עובר עבירה במה שלקח את הריבית.

ולפענ"ד ל"ק דמעשיו כקוף בעלמא הוא ויש לצדד מיסוד אחר דלא אסרה תורה אלא ריבית הבא מיד לזה למלוה ולפיכך כתב המרדכי (סימן של"ח) משם רש"י שמותר לישראל לומר לחבירו הלוה לי מעות מפלוני ישראל בריבית וגם תביא לו הריבית ולא נאסר משום דשלוחו כמותו והא אין שליח לדבר עבירה יעו"ש. והחזיק בזה מור"ם בהג"ה (ק"ס סט"ז) והש"ך (סקכ"ב) ומאידך והב"י לבוש והט"ז (שם) השיגו ע"ז מדעת הטור וביסוד סימן קס"ט בישראל הלוה בריבית ע"י גוי וגוי הלוה ע"י ישראל.

מוכח דאע"פ שלמור"ם בהג"ה מותר להלות דרך שליח משום שאין שליח לדבר עבירה ומשמע שאין גם איסור לשליח, ולא יתכן שהמשלח מותר לו

והשליח עובר על איסורי תורה והפוסקים לא זכרו מזה כלום, א"נ שלשיטת הב"י וסיע' דס"ל שגם ביש שליח חייב המשלח בריבית הוא פשיט"ל שהשליח לא עבר על לאוין דריבית אחרת הי"ל לפרש כמו שפירשו לענין ערב עדים וסופר שעליהם אפשר לתפוס לאוין דריבית גם למי שאינם נחשבים כמלוה.

וביותר שכ"ז בדוקא שהלוה מבקש מהשליח שילווה לו בריבית אבל אם הלוה קבל מעות בעצמו מן המלוה רק ששולח לו הריבית אסור לכו"ע כדאיתא במרדכי (שם), מוכח שבמקרה דריבית מהמלוה ללוה לא שייך דאין שליח לדבר עבירה וכמ"ש בתפארת ישראל (גיטין פ"א) דכיון דכבר לווה הלוה בעצמו המעות מהמלוה אפילו בהניח אח"כ הלוה הרבית ע"ג קרקע ולקחו המלוה אסור, דוגמת המודר הנאה מחבירו שאסור לשלוח דבר שנהנה ממנו, ול"א אין שליח לדבר עבירה דהרי אפילו הניחו ע"ג קרקע ע"ד שיקחו המודר אסור וכדאיתא בש"ע (יו"ד סימן רכ"א ס"ח-ט).

ומתוך כך מש"כ כת"ר להביא ראיה מהרעק"א (קסא ב') אם הלוה נתן האבק רבית לשליח דהמלוה י"ל דאין שליח לדבר עבירה ולא זכה המלוה ויכול לומר שיוחזר לו יעו"ש. אינה ראיה לנדו"ד וההיפך מתוך שהשליח חייב להחזיר ללוה דמוכח דכל ענין אין שליח לדבר עבירה בהכא לחיוב הריבית ומאחר שבריבית

דרבנן יוצא גם אין זכיה לשליח, ואם אין זכיה לו גם אינו חייב על הריבית. ובכל יסודות אלו תראה במור"ם בהג"ה (חור"מ קפ"ב) ובערו"ה (שם).

ובכלל וגם אם נחוש לכל זה הלא ידידנו נר"ו שעובד שכיר בגביית הריבית העיד בפני שלמעלה מתשעים אחוז מהלווים הם מחללי שבתות בפהרסיא כך שאין נפ"מ אם הוא השליח או המשלח בעצמו כפי שכבר הכרעתי באשר חנן ח"ח (יו"ד סימן מט) שאין בחופשים של ימינו תינוקות שנשבו ע"כ דינם כגוי לכ"ד הן לחומרא והן לקולא ונמצא שמותר להלוותם בריבית אף מה"ת.

ב. ובענין הפלאפונים המאושרים דעתי ידועה מכבר וכמו שכתבתי בזה בכמה דוכתי וביותר תראה באשר חנן ח"ח (חור"מ סימן רי"ז), ואין אפס שכל רעיון הטלפון הכשר הוא ענין מבורך בפרט כי ידעתי לפי מה שבאים לפתחי להציל בתים שנהרסו מהאינטרנט והסמרטפון כך שחייב להיות חסימה בכל הענינים האלו.

אך עכ"ז אין היתר להיתפס ולעלות על גב האנשים והציבור הכללי ולהמציא המצאות שכל מטרת רבני "המאושר" לש"ש, כי זה לא נכון, וכמה ידעתי שיד עסקנים בה, וכמו שמפורסם שיצאו הסמארטפונים "המוגנים" שע"י הבד"ץ בבני ברק, ואותם שני חבורות של העסקנים החלו להילחם זב"ז, כי למאושר נפתחה חזית מהמוגן, ועתה הכסף של הציבור

התמים והשבוי יתחלק בין שניהם ולא ילך רק לכיס אחד, א"כ עד מתי תהא תמים להבין שהכל כסף.

ועתה למה שנבזבזו כסף וממון של כלל ישראל במידה ולמי שכבר יש טלפון שאינו כשר ומבקשים ממנו לחסום את האינטרנט שלו, מה הריעותא בכך, זה שהמספר שלו לא בקומה הכשרה או שיש לו אפשרות לצלם במכשיר ולשמוע בנגן ולשלוח סמ"ס, מה האיסור בדברים האלו, וההיפך שהאומר שיש איסור להחזיק בטלפון שיש לו מצלמה וכיו"ב הוא מגלה פנים בתורה שלא כהלכה, ומוסיף הבלים וטורח, ויוצר קיטרוג על כלל ישראל הכשרים.

ובפרט שכל דברינו הם לפני אנשים בעלי בתים פשוטים שעובדים למחייתם ביום, ובלילה באים לשיעורי תורה וכיו"ב ורובם בעלי עסקים או פועלים פשוטים שצריכים את הטלפונים האלו בדווקא, ועד כמה תוכל לשנות להם הגישה שיצטרכו להחליף את הטלפון שלהם לכשר שסה"כ יש בו איזה יומן ושעון מעורר מסכן, ובודאי שהצווחה הזו בעוד כמה שנים תהיה לריק כי הכל מתקדם ואין טעם לחשוב שיש עדיין אנשים טיפשים שתאמר להם להשאר עם הטכנולוגיה של פעם כל עוד שבחוץ הכל מתקדם.

ולכן ע"מ שנתפוס העיקר יש להורות להם מי שלא יכול להחליף אז שישאירו

את הטלפונים שלהם רק שינתקו את האינטרנט שבו או שיחסמו אותו או שיחליפו אותו בסמארטפון "מוגן" אפילו שהוא עדיין לא נמצא בקומות הכשרות, והרווחנו מכל זה.

וזה שטענת גם ואם הדברים נכונים לא כדאי שאמסור זאת בפני קהל, וי"ל שבזמנינו אין נפ"מ אם אמסור הדברים בציבור או לאו, אותם הבעלי בתים היושבים בבהמ"ד של ימינו אינם תמימים שלא יודעים קרוא וכתוב כע"ה של פעם ק"ו שכל היום הם ניזונים מהתקשורת אודות כל הענינים הללו כך שכל דברינו אינם חידוש אלא חיזוק מדמות תורנית לאמת שהיא כואבת.

ומה לעשות שאני הקטן לא יכול לסבול שקרים וקומבינות של עסקנים על כלל הציבור החרדי שסה"כ מבקש לעבוד את השי"ת ויש שמנצלים את זה לרעה, ולא רק בסלולר, אלא כמעט בכל דבר והראשון שבטומאה היא בכשרויות, שיד עסקנים בה, הכל הרוס ונפוטיזם והכל יקר ותמיד אנו בני הציבור החרדי משלם יותר מהציבור החופשי מתוך ניצול של תמימות עד כדי טיפשות בנוסף ללחץ חברתי ונפשי עלינו.

אך משראיתי דברי החינוך (סימן תצ"ו) שכת"ר זכר לפנינו, היה לי מעט

להרהר ולחשוב ע"מ להשיב לכת"ר, אבל יש להסתדר עם החינוך מכח המציאות שאני הקטן יודע שיש כאלו שתאמר להם ותנקר להם על "מאושר" הוא לא רק שלא ישמע הוא גם יעלם לגמרי מהבית הכנסת מתוך בושה או לחץ ויעדיף את העוה"ז כי כח החומריות בעו"ה גבר אלים על הרוחניות בימינו, א"נ ויש כאלה שישמעו המוסר וההלכה וישארו בתורה והדת בכל הדברים, אבל לא ישנו את הלך דרכם בענינים אלו, א"כ מה התועלת הלא אין מצוה לומר דבר שלא נשמע. ובודאי שאין שום מורה זקן בהנהגה שלא יודה לדברינו כי הלא כל תקנתם הוא להציל אבל משמוכח בשטח שזה לא כ"כ מציל אלא גורע פשיט"ל שיוודו לנו.

ע"כ ראוי לכל מורה הוראה להבין את הוראותיו למי הם נשמעים ולכך מצאתי לעצמי הדרך לנקר לחבריי ולשומעי לקחי אותם בעלי בתים היקרים מפז ששיארו הטלפון שלהם איך שהוא רק שיורידו את האינטרנט או יחסמו אותו ולכל היותר לשנותו לסמרטפונים המוגנים של ימינו, ועל אותה ההנהגה שכת"ר מבקש היא הוראה כללית שלפעמים בפרטית היא מקלקלת כאמור.

בברכת התורה
חנ"א ס"ט

סימן עה הגבאי מוכר עליות לסה"ת ואף אחד לא קונה

לכבוד ידידנו הרה"ג שמעון יוחאי יפרח שליט"א
רב באשדוד, ומח"ס שכב כארי ועוד.
שלום וברכה וכט"ס

ומה ששאלת שגבאי בהכנ"ס מכריז על עליות סה"ת ואין איש שבקהל קונה העליה ובלית ברירה מדלג על המכירה וממשיך למכור את העליות הבאות, ובשעת קרא"ת מעלה אנשים כפי רצונו, האם יש בזה בזיון התורה ח"ו שהרי אין מן הקהל שקופצים לקנותו, והנפ"מ אם יש מצוה או חובה לקנות עליה זו בכדי להציל התורה מבזיון.

הנה היסוד ברור שכל מעשה או מחשבה הנראה כעלבון ופגיעה בתורה ח"ו שגופו מחולל על הבריות (אבות פ"ד מ"ו) לרבות הנותן אחוריו לס"ת או מגלה ערותו כנגדו או שיושב כשהוא מהלך וכיו"ב (טש"ע יו"ד סימן רפ"ב) ה"ה במעשים עקיפים דכתיב ועוזבי ה' יכלו זה המניח ס"ת ויוצא (ברכות ח.).

ק"ו למסרב לעלות לתורה שנקרא לו בשמו ע"י החזן והוא גם משלשה דברים המקצרים ימיו ושנותיו של אדם (ברכות נה. וכ"כ הרי"ף והרא"ש והרמב"ם והש"ע השמיטו) ואף כופין אותו לעלות מי שנקרא לכך (ספר חיים פלאגי סימן י"א אות ו') וי"א שפוסק

אפילו באמצע ק"ש דדמי למורא ולכבוד אביו או רבו וכמו בקדיש וקדושה פשיטא דאם לא רצה לעלות מעצמו פוגם בכבוד התורה (המנהיג, ב"ח ושאר האחרונים).

ואף שלהלכה מוסכם שאינו רשאי להפסיק (רשב"א ח"א סימן קפ"ה, ש"ע סימן ס"ו ד') משום שאין זה בזיון לתורה, שאינו מפסיק משום שעוסק במצות ק"ש וברכותיה, וה"ה לגבי כהן שאין בזה פגם דידעו דמהאי טעמא דלא עלה (מחצה"ש שם סק"ח, פר"ח שם סק"ד) וה"ה לשאר הענינים שמוכח דלא עולה משום שהוא מקיל במצוה ח"ו אלא משום סיבה אחרת כגון שלא הכינו הפרשה (וכעובדא דר"ע במדרש תנחומא פרשת יתרו סימן ט"ו) או משום שרוצה לחסוך בנתינת הנדבה כי אין לו (שו"ת תורה לשמה סימן צ"ה ותכ"ה, וע"ע בצי"א ח"ד סימן ל"ד) או כבוד רבו (רדב"ז ח"א סימן ד"ש).

אך נראה משלא מנו חכמים בעוד דברים אין זה אומר ששאר הדברים מותרים, אלא שאין לדיין מה שענינו רואות כגון במנהג העולם ומראית עין מה נתפס לבזיון, ורמז לזה בהאלף לך שלמה (או"ח ל"ז) דמה לי בזיון זה או זה כל דניכר דהוי בזיון התורה הוי בכלל זה יעו"ש. ועפ"ז מסתברא שאם אין בקהל מי שקונה בעת המכירה הוי בזיון גדול לתורה והעוון על כלל הציבור

ולא גרע מסתם פגיעה באיש שלא מתיחסים לדבריו.

והקשו לי שגם קניה בכמה שקלים בודדים כמו שרגיל אצל אחינו אשכנזי הוא בזיון לתורה או שרק אחד קונה מכלל הקהל אזי השאר נתפס כמבזה התורה, א"כ אין לדבר סוף, ומתוך שאין לנו איך למודד היסוד אז כדאי הוא רק מה שגזרו חז"ל.

אך זה אינו כי כאמור לעיל מסתברא דתליא במנהג העולם, ומזה שיש רגילות שלא כל הקהל קונה העליות די באחד או שניים ואין בזיון, וה"ה למחירים הכל תלוי במקומות והאנשים, אבל לא לקנות בכלל ניכר שהוא בזיון התורה מכלל הקהילה ויושביו בהכנ"ס, וקשה לחשוב שאולי אין לאף אחד מהקהל כמה שקלים בודדים להוציא לצורך המצוה, אלא א"כ ניכרים הדברים אחרת.

האמנם ראיתי בספר ומצור דבש (סימן כ"ג) האי דנותנים לו ס"ת לקרות וכו' דמקצין ימיו אינו אלא בקוראים אותו בשמו דוקא ואינו עולה אז יש סכנה ומטעם זה המנהג בארץ הצבי ובמלכות מצרים כולה שאין קורים בשם לעולה לס"ת שמא לא ירצה לעלות וכו' יעו"ש. וכיו"ב כ"כ בשו"ת חיים שאל (סימן י"ג) והביאו בשאלת יצחק (תנינא סימן כ"ז) שאין קוראין בשמו יכול להשמט יעו"ש. וע"ע בכנה"ג והביאו בפר"ח (שם) ובשו"ת פאת שדך (סימן כ"א).

מוכח שכל מה שלא דומה למש"כ חז"ל אין בו בזיון עד כדי שאפילו אינו עולה לתורה אבל משלא קרואהו בשמו אין קפידא ק"ו במכירת העליות שאין קונים אין זה בזיון כש"כ שסה"ת עדיין בארון ולא מונח על התיבה.

ואפשר שיש לחלק בין בזיון התורה לבין מימרא דהש"ס ג' דברים המקצרים שע"ז דוקא במסרב לעלות משא"כ שאר הדברים וכמוכח מהיוצא וס"ת פתוח נאמר עליו עוזבי ה' ולא ג' מקצרים א"כ יש להפריד בין המימרות דאף שעוזב התורה הוא בזיון אבל שלא לעלות לתורה הוא בזיון גדול יותר וכנראה ממש"כ בשאלת יצחק בשם שמן ראש שהעושה כן נראה ככופר ח"ו דדמי לאיש ששומע ברכו ואינו משיבו שכתב הב"י והמג"א (סימן ס"ט) שנראה שהוא אינו רוצה לברך ה' ה"ה בקריאת התורה אם מסרב י"ל דנראה ככופר ואינו רוצה לברך את ה' ברבים.

ועתה שיש הכרח שאם כל הקהל שבבכהכנ"ס לא קונה העליות בעת הכרזת הגבאי הוא בזיון או כאבק בזיון, וי"ל שיש חיוב על כל אחד ואחד מהקהל לשמור על כבודה של תורה וראוי לקפוץ ולקנות המצוה בכדי שלא תתבזה בעיני אנשים, ואם אכן מסתבר שאין לאנשים הכסף לקניית העליות אפשר שבכ"א יקנו בתנאי של בלנ"ד שלא על דעת לשלם

באמת אלא ע"ד לשמור על כבודה של תורה, ומ"מ ראוי שהגבאי יכיר את מקומו ואנשיו שלא יכביד על הציבור בכדי שלא תתבזה התורה כך שיהא ראוי יותר שלא

למכור העליות ולעקוף את המבוכה של הקהל.

חנ"א ס"ט

סימן עו כספי צדקה מאנשים עבריינים ואלימים

לכבוד ידי"ן הרה"ג משה שאלתיאל שליט"א

רב ומו"ץ בירושלים ובבית שמש שלום וברכה וכט"ס

ומה שבקשת ממני חו"ד הלכתית אם אפשר להנות מכספים שאנשים עבריינים מהעולם התחתון ושוק האפור תורמים לבתי כנסת או לכתיבת ספרי תורה או לפרנסת ת"ח ובני תורה, שע"פ רוב עסקם הוא באיסור הן מבתי בוש, קזינו, סמים, ריביות, ואף רצח רח"ל, ולכאורה המקבלים כשותפים לגזל או לשאר הדברים האסורים או שע"י שיקבלו מהם יחשבו שיכופר על מעשיהם ובאיזה מידה יש כאן מסייע.

מהרי"ו ס"ד, ב"י יו"ד רנ"ד, מור"ם בהג"ה או"ח קנ"ד סי"א, מהר"ם שי"ק או"ח סימן ש"ו, מהר"י ברונא סימן רע"ו) ולא שנא מומר לעכו"ם או לחלל שבת ושאר העבירות להכעיס (פרמ"ג, מג"א, מחצה"ש, ערו"ה ושאה"ח).

והוא גרע מגוי דאע"פ שאין מקבלין ממנו צדקה לרבות חילול השם וגנאי שיאמרו ישראל אינם מפרנסים ענייהם (ש"ע יו"ד רנ"ד) י"ל גם לפי שהיא מכפרת ואילו קרבן נדבה שאינו מכפר מקבלין מגוי (הג"א ב"ב י. ש"ך וט"ז יו"ד רנ"ד) משמע שאם הגוי מנדב דבר לבהכ"נ שמקבלים ממנו (ערכין ו. רמב"ם מתנות עניים פ"ח ה"ח, ב"י ומור"ם בהג"ה רנ"ד ס"ב).

וכבר מבואר במשומד ומומר לעכו"ם שאין מקבלין ממנו קרבן דאמרינן אדם כי יקריב מכם להוציא את המומר (ערכין ו. חולין ה. רמב"ם פ"ג ממעשה הקרבנות ה"ד) וה"ה הדומה לקרבן כגון שעוה או נר לבהכ"נ וה"ה בנין בהכ"נ או ס"ת אין מקבלין ממנו (תוס' ב"ב ח., חסידים תתקל"ח,

נמצא שיסוד ורעיון הצדקה מן הגוי לא דומה למומר דמה שייך חילול השם וגנאי לפנייהם א"נ לענין כפרה שאני משום דהיא גזירת הכתוב על קרבן משא"כ צדקה ומתנה שאינו בגוף הדבר כהדלקת הנר כדאיתא בתוס' ב"ב ח. יהא מותר ליקח מהם וסתם מעות לקנות ולהוצאה ניתנו

ואין בזה זבח רשעים תועבה (חסידים תרפ"ז והביאו המג"א קנ"ד סקי"ח, ש"ך רנ"ד סק"ה ושכנה"ג הגה"ט בשם המבי"ט ח"ב סימן רי"ד, א"ר קנ"ד סקי"ז, חיי"א ח"א כלל י"ז) ויש חולקים בכל כה"ג לאיסורא דלא שנא צדקה וקרוב בדעת הרמ"א וסיע' (פרמ"ג ומחצה"ש שם, שבו"י סימן פ"ה, חיים ביד ל"ה וע"ו).

ובשד"ח (כללים מערכת מ' קנ"ו) מתרץ הסתירה בס' חסידים שבתרפ"ז קאי על כל מומר חוץ מע"ז והוא קל יותר, ואילו בתתקל"ח קאי על מומר לע"ז והביאו בשו"ת בצה"ח ח"ג (סימן מ"א) והצדיק דבריו יעו"ש. וק"ק כי מפורש בס"ח תרפ"ז דקאי לעכו"ם וכדאי הפירוש במג"א וסיע', אך יש להתישב מהלבוש (קנ"ד ס"א) שאסור להדליק נר שהביא מומר שמא דעתו לע"ז משמע במומר לחלל שבת שאין חשש לזה מותר וצ"ב.

ויש עצה לצאת לכל הדעות והובא באבן יקרה ח"ג (סימן י"ג) הא דאמרינן שאין מקבלין קרבן ממומר היינו דוקא היכא שלא מכר או נתן את הקרבן לישראל ובשעת ההקרבה הוא עדיין שלו קנין כספו, אבל אם מכרו או נתנו לישראל או להציבור בודאי אין קפידא בזה שיהא שייך מקודם למומר, וזה ברור בחוק המושכל הראשון דבודאי אין סברא לומר שאם קנה ישראל בהמה מן המומר שלא יוכל להקדישה ולהקריבה לעולם, ואת"ל לא הי"ל לגמרא (גיטין מה:) לפסול ס"ת שכתבו מומר מטעם

וקשרתם וכו' תיפוק לי' דהא בלא"ה אסור לקרות בו משום שאין מקבלין קרבנות וכל צרכי בהכ"נ אע"כ כמ"ש לעיל, והביא עוד ראיות לזה יעו"ש.

מ"מ בימינו ראוי ביותר לקבל ממחללי שבתות בפהרסיא ולסמוך על המתירים כי אצל הרחוקים הקירוב והקשר ליהדות היא בתרומה לקודש כך שחוק מההנאה לקודש יש ענין של זיכוי הרבים לקבל מהם שמא יתעורר בהם התשובה, לרבות המניעה מאיבה ביננו לבינם, וכבר מצינו דבר מענין בנועם אלימלך (פרשת קרח) והביאו בשרגא המאיר (ח"ה סימן מ"ו) וידבר ה' אל אהרן וכו' המהנה ת"ח וצדיקים מנכסיו אז ההנאה הזאת תביאהו שלא במהרה הוא חוטא וכו' וזה שאמר לא חמור וכו' כלומר אני גרמתי להם זאת שע"י שלא לקחתי מהם זה גרמה להם שחטאו שאם נהניתי מהם היה מגן עליהם זאת לבלתי יחטאו עי"ש.

א"נ דהוא ספיקא במידי דרבנן בנתינה לבהכ"נ ולא לבית המקדש וכדאי הוא הס"ס להקל שמא המומרים כתינוקות שנשבו ודינו כשאר ישראל (חזו"א יו"ד סימן ב') ואת"ל אחרת שמא הלכה שבמעות מותר בכל כה"ג כהש"ך וסיע', כש"כ שבדר"כ המעות מעורבים עם כשרים ויש ברירה בדרבנן. וע"ע בשו"ת יש מאין (סימן י"ד) שו"ת יגל יעקב (יו"ד סימן פ"ח) עצי הלבנון (סימן ז') שמע אברהם (סימן נ"א) פרי השדה ח"ב (סימן מ"ט) נהרי אפרסמון (יו"ד

סימן צ' יבי"א ח"ז (או"ח סימן כ"ב) שהאריכו בסוגיא זו.

מי שיש בידו מממונו או ימות או יעני יעו"ש.

וקיצרתי בכ"ז ולא פרסתי מסברא דנפשיא כי בקשת כת"ר שליט"א אינו בכשרות הנותן אלא בכשרות המעות והנדבות מאותם אנשים שעסקיהם אינם כשרים ומסתברא שהכסף הגיע מזנות סמים ריביות וגזל דחמס וכיו"ב שאר פשעים ואיסורים מה"ת שמעוללים האנשים האלו.

ואי"צ לפנינו שבני אדם אלו בחזקת גזלנין ושכל ממונן מן הגזל מפני מלאכתם ולא גרע מהמוכסין והליסטים שאסור ליהנות ולקנות מהן ואף אין מחליפים דינרים מן התיבה שלהם ואין לוקחין מהם צדקה (משנה ב"ק קיג. רמב"ם גזלה פ"ה ה"ט, טש"ע חו"מ שס"ט שנ"ו ושנ"ח) כמו שאין מקבלין מהנשים ומהעבדים ומהתינוקות שחזקתו גזול או גנוב משל אחרים (ש"ע יו"ד רמ"ח ס"ד).

ומצינו במאירי (שם ד"ה אין פורטין) שאין נוטלין צדקה מאנשים כאלו שזהו כחזוק ידי עוברי עברה וכמעט שהם סבורים שתהא צדקתם תשובת גזלתם ואין מזקיין עצמן לחשבון יעו"ש. ונוסף על כך מבואר בספר חסידים (מרגליות סימן אלף ע"ג) שסוף של בעלי ריבית וצרי עין ומגלחי מעות וכיו"ב ביד מי שיגעו ירד מנכסיו לכן יזהר אדם, ועוד כתב (שם אלף עה) לעולם לא יצליחו כל אותם יש בידם מממונו וכל

ולפענ"ד הוא בבחינת מה שאמרו מצוה הבאה בעבירה וכל מצוה הבאה בעבירה רחמנא שנייה כדאיתא ברמב"ם (איסורי מזבח פ"ה ה"ז) הגונב או הגוזל והקריב קרבן פסול והקב"ה שונאו שנאמר שונא גזל בעולה ואין צריך לומר שאינו מתקבל אלא א"כ נתיאשו הבעלים ובכ"א יעו"ש על תקנת מזבח ע"כ. והיא סוגיא ערוכה בסוכה (ל.) וכפי שמצינו נתינת דבר לבהכ"נ קרוב הוא לפוסקים כקרבן עכ"פ מדרבנן.

ולאו דוקא מכסף גזול ועשוק יש לאסור הצדקה אלא גם כסף הבא מן הזנות ושאר הפשעים הגובלים באיסורים מהתורה אע"פ שמוסכם לאסור לעשות דבר מצוה כגון בהכנ"ס או ס"ת שמן או נר ושאר דברי מצוה מאתנן זונה דדמיא למזבח קמ"ל מהאתנן עצמה אבל אם נתנו לה מעות באתנן מותר לקנות בהן דבר מצוה (מור"ם בהג"ה סימן קנ"ג סכ"א) כש"כ למקלים דבבהכ"נ נקטי' לקולא דאינו אלא דרבנן דקרא משתעי דוקא בבית המקדש וכל הפוסקים לא הזכירו דבר זה רק רי"ו (מג"א סקמ"ו, חו"י סימן קס"א).

ק"ו אותם המעסיקים הבלולים בסרחון הזנות שמתפרנסים מזה לא שייך אצלם אתנן מן הדין שתמיד פוסקין תשלום אחר ביאה ולא היה קנוי לה,

וביותר שיהא מותר להשתמש בכספים כאלו לצורך שאר מצוות צדקה שלא לבהכנ"ס שהוא דומיא דקרבן משא"כ דבר אחר. וע"ע בשבו"י ח"ג (סימן ט') ובאבני מילואים (סימן כ"ז).

וכיו"ב מצאתי בשו"ת מים חיים (משאש סימן פ"ו) על איש אחד שנדב לבו מעות לשיפוץ בהכנ"ס אך האיש הזה מכלל הקרקעות שיש לו שמהם מתפרנס ומותר יש לו חצר גדולה ברובע הגויים הידועה למשכן הזימה והתועבות והיא שכורה ביד גוי אחד שלוקח שכר דבר קצוב מכל אתנן ומשלם ליהודי הנז' סך קצוב מדי יום ביומו והשאר יהא לו לבדו ועמדו מערערים ע"ז, והוא השיב גם באותם יסודות שהבאנו לעיל דלא אסרה תורה אלא אתנן הראוי ליקרב אבל לא מעות ואף גוף האתנן אינו אסור אלא הוא עצמו אם נשתנה הרי זה מותר ועוד שמפשטות האתנן אסור אלא לצרכי המקדש בדוקא משא"כ שאר המצוות ועוד שבהכא רחוק לומר שמאותם המעות יעשה לשיפוץ בהכנ"ס ועוד דעדיפא כי איסור אתנן לא שייך אלא בישראל הבא על הערוה האסורה עליו אבל לגבי גויה הנבעלת לגוי לא שייך ביה יעו"ש.

מ"מ אין ספק אצלי גם אם לא מצאנו טעם לאסור מן הדין, הרעיון פגום ולרבות מה שאמרנו טעם כעיקר שמסייע בידי ע"ע שיחשבו הצדקה לכפרה על עוונותיהם וימשיכו להרבות זנות וסמים בישראל

כש"כ שצדקה מאנשי נאוף ורשע מזיקה למקבלים (לקוטי תפילות ח"ב טז) ובזה גם מכניס הסט"א בגבול הקדושה ונותן לה תוקף להתגבר על כח הקדושה וגורם לעיכוב הגאולה ח"ו ועונו ישא על שבגרמתו עוכבה הגאולה (ישכ"ע ח"ח אר"ח כ"ח אות ב').

ויש להתרחק תמיד מכסף כזה מתוך כח הפועל בנפעל שהיא זהירות שלא יהנה מאדם שאינו הגון בפרט המשתדלים בעצמם להשיג ממון מרע מעללים ואנשי בליעל הם מתטפשים וקונים לעצמם מדות רעות (אגרא דפרקא אות פ"ב) וע"ז גם נצטער ובכה יעקב אבינו ע"ה במכירת יוסף שמא נהנה מממונו של לבן או שכסם ובטלה ברית שכרת לו הקב"ה (ילקוט שמעוני ויצא רמז קיז).

וע"ד זו אין להתפעל על הילדים שעוד מנעוריהם קבלו תורה וירא"ש אבל כשמתגדלים מתהפכים במדות גרועות ומבטלים התורה והתפילה ופורקים עול ועוסקים בעסקי העולם ברשות ואיסור והוא על שהאכילום אבותיהם ממון של איסור הבא לידיהם בגזל וחמס וריבית כי נתפטמו מזה ושב להם לבשר מבשרם ומתעורר עי"ז תאות ומידות רעות (שמועות מנחם דרשה מפי הבעל יששכר).

והבנתי טענת רבים איך רבו המקלים והנוהגים לקבל מאנשים כאלו תרומות לבנין בהכ"נ ישיבות וכוללים ולשאר אירגוני צדקה וכמו שמפורסם אצל

הרבה מרבני קהילות וערים שמחוברים במידה כלשהי לראשי אירגוני הפשע, ולכאורה ולא חוששים למש"כ עד עתה.

אך כפי שביארתי לכת"ר בע"פ שע"פ רוב האנשים האלו אינם רק בעסקים אסורים אלא שגם מערבים בו עסקים כשרים לחפות על מעשיהם או כהלכנת הון גרידא, כך שאם נותנים צדקה מסתמא הנותנים מתכוונים ליתן מהכסף הכשר וגם המקבל יכוון וכדין ברירה בדרבנן, או יותר פשוט מתוך שלא כל כסף מן הגזל אלא חלקו או אף רובו אבל יש לו מעט כסף כשר יכול להנות ממנו.

והיא סוגיא ערוכה דרב אמר שמותר להנות מגזלן עד שיהא רוב משלו ושמואל אמר אפילו מיעוט משלו (ב"ק קיט.) ופירש"י דתלינן ואמרינן האי מידי דיהיב ליה מדידה הוא וידוע דהלכה כשמואל בדיני (בכורות מט:) וכ"פ הלכה למעשה הרמב"ם (שם ה"ט) והש"ע (שס"ט ס"ג) וכ"ז אמרינן בגזל ק"ו בכסף שבא משאר איסורים מהאי

טעמא דשפיר עבד, אך כדאי הוא לחוש לאותה אזהרה והיזק מכספים כאלו וישתדלו להשתמש בהם אך ורק לצורך גשמי.

וברור לי שמסייע או לפני עיוור לא שייך בהכי כי אותם המוסדות שלא יקבלו מהם צדקה לא יגרמו לאירגוני הפשע לחדול ממעשיהם אפילו שברוב האירגונים האלו תמיד נמצא שעומד בראשם אנשים מיוחדים אוהבי תורה ולומדיה ואף קרובים מאוד לדת ולהשי"ת, אך בצע הכסף והנאות העוה"ז וביותר הכבוד והגאווה עולה על הכל וע"פ סברא זו גם החשש של המאירי שיחשבו להפוך הצדקה שלהם לכעין כפרה על מעשיהם ליתא כי ע"פ רוב בימינו הנותנים המה במגמת גאווה גרידא להכריח מי הנותן יותר והוא הוספת כבוד ותו לא, ע"כ שאין בידינו לתקן המעוות ולכל הפחות רק לזכותם באיזה דרך שיהא.

ידידך חנ"א ס"ט

סימן עז

לקבל כסף מחמותה שמשכירה דירה לצורך קזינו רוב הדיירים אינם מוכנים להתיר בניה

דירה אע"פ שיש לה עסק שאינו כ"כ כשר שמשכירה שולחנות משחק לצורך משחקי קלפים וקזינו על כסף וכיו"ב הוא חגיגת איסור גזל מדיני אסמכתא.

לכבוד ... תחי' מרכז הארץ ומה ששאלתם אם מותר לקבל מחמותך סכום כסף גדול לעזרה לצורך קניית

א. ויש להבין שיש כמה סוגי מקומות של משחקי קלפים עיקרים, ישנם כאלו שבעלי המקום מרויחים לפי אחוזים של כל סבב בין השחקנים והוא משחקים האסורים ע"פ החוק, וישנם מקומות שהמשחקים בנויים בזה שהבעלים משכירים שולחנות ומקום כך שכל המשתתפים משלמים סכום קצוב לפי שעות לא שנא מפסידים או מרויחים ומקומות כאלו בדר"כ אין בהם איסור מן החוק כי הם משחקים במשחק מקובל "רמי" ועל סכומים מאוד קטנים.

וברור שכל המשחקים שם בכסף עוברים על איסורי גזל דרבנן מדין אסמכתא ולא קניא (ש"ע חו"מ ר"ז וש"ע), רק שיש לדון לגבי הבעלים שמחזיקים את המקום אם גם משתתפים באיסור ושמא אסור לאחרים להנות מהכספים האלו.

מסברא ברורה שבמקומות שבו הבעלים מרויחים מן הזוכה כמה אחוזים בכל סבב של משחק הרי שהוא מקבל ממש מן הגזל שגזל המרויח מן המפסידים ובאיזה אופן שותף הוא בכסף הזה ישירות כך שהוא מתפרנס מאיסור וכספם בעייתי כדין מוכסין וליסטים שאסור ליהנות ולקנות מהן ואף אין מחליפים דינרים מן התיבה שלהם ואין לוקחין מהם צדקה (משנה ב"ק קיג. רמב"ם גזלה פ"ה ה"ט, טש"ע חו"מ שס"ט שני"ו ושנ"ח) כמו שאין מקבלין מהנשים ומהעבדים ומהתינוקות שחזקתו גזול או גנוב משל אחרים (ש"ע יו"ד רמ"ח ס"ד).

ואילו במקומות משחקי הרמי האחרים מסתבר שמותר להנות ממנו כי קבלת המעות אינם מגופו של משחק אלא מכל משתתף ע"פ סכומים קצובים של שכירות זמן, עצם זה שישבו במקום והשתמשו בשלחן וקבלו קפה ותה וכיו"ב ע"ז משלמים, ולא שייך דין אסמכתא, ואף את"ל דסוף דבר שייך ביה כסף של מכשלה דלפנ"ע או מסייע, באיסור גזל לאחרים, בכ"א יש מקום מדיני תרי עברי דנהרא ומומרים דלא שייך בהם מסייע אף מדרבנן (יו"ד קנ"א), כש"כ שכל דינים אלו דאסמכתא לא קניא גזל מדרבנן הוא (רמב"ם גזילה פ"ו ה"י) ונוסף הוא על הכלל אי שייך לפנ"ע מדרבנן מעיקרא, ק"ו במסייע לכאורה הוא גזירה לגזירה כדאיתא בפרמ"ג (קס"ג סק"ב), וכמו שהארכנו בזה בכמה דוכתי, ועיין באשר חנו ח"ו-ז' (יו"ד סימן ל"ד).

אבל מה שטענתם בעובדא דידן דכל כספי החמה אינו מן העסק הזה אלא שבעלה עובד במשרה כשרה ואף יש לה עוד דירה שמקבלת עליה שכירות חודש בחודשו כך שכל כספה אינו מגיע מהמקום הזה, ומי יאמר שכל המתנה שהיא נותנת דוקא מגיע מן האיסור.

זה מוסיף לנו נופך אף להתיר לקבל כסף ממנה באם גם מנהלת את העסק שלה בצורה האסורה כדלעיל שלוקחת אחוזים מן המרויח כי באמת כל כספה אינו בדוקא מהעסק הרע הזה, ובפרט שאמרתם שהיא

עצמה יודעת את החשש ההלכתי שלכם וטענה שהיא מתכוונת ליתן לכם מהכסף הכשר בדוקא כך שהוא דין ברירה ובדרבנן.

או שפשוט מתוך שלא כל כספה מן הגזול אלא חלקו או אף רובו אבל יש לה מעט כסף כשר אין מניעה לאחר להנות ממנו, דהיא סוגיא ערוכה דרב אמר שמואל להנות מגזלן עד שיהא רוב משלו ושמואל אמר אפילו מיעוט משלו (ב"ק ק"ט.) ופירש"י דתלינן ואמרינן האי מידי דיהיב ליה מדידה הוא וידוע דהלכה כשמואל בדיני (בכורות מט:) וכ"פ הלכה למעשה הרמב"ם (שם ה"ט) והש"ע (ס"ט ס"ג) ומהאי טעמא שפיר עביד.

ב. ומה ששאלתם על קניית דירה קטנה שבודאי צריך לבנות שם אך נתברר לכם שמעל חמישים אחוז מהדיירים לא מוכנים ליתן לאף אחד שיבנו בבנין מכמה טעמים, ושבדקתם החוק בדבר נתברר שדי לכם בעשרים וחמש אחוז שמסכימים לבניה, ובכ"א יש לכם חשש שמא בהלכה חייב

שכולם יסכימו שאתם תבנו לבל יהא קפידא או צער לאחר.

ראשית יש להבין שבדינים אלו אזלינן בתר מנהג העולם ועל דעת הכי ירדו לקנות במקומות אלו שבאיזה זמן השכנים יצטרכו לבנות ובודאי שאח"כ אינם יכולים למחות ולפ"ז יש לילך אחר החוק וגם ההלכה בעד זה ועיין באשר חנן ח"ג (אה"ז צ-צא) ועוד בכמה דוכתי בענינים הדומים לזה.

ולענין הקפידא אין לחוש בזה אם נעשה כדין, רק שלא יזלזלו בצער של חבריו יתר על המידה, ק"ו בצער אלמנה ויתום ששם יש לחוש וכל מקרה לגופו, והספרים מלאים בזה. והטענה שלי תמיד בשטח הזה שיש הרבה צרי עין שלא מסוגלים לראות את השכן בונה ומרחיב את הדירה כך שכל התרעומת שלהם מגיע מפניות זרות שאין אנו חייבים להם דין וחשבון.

חנ"א ס"ט

סימן עח

להטעות בחשבון את ישראל לצורך צדקה

האנשים בשביל לקבל יותר צדקה, כגון שאם תרמו סכום מסוים כפול ג' חודשים, יוצרים עמו קשר לאחר הגביה ואומרים לו "רשום לנו שהתחייבתם לתרום ג' חודשים"

לכבוד ... תחי'

מרכז הארץ

אודות האירגון צדקה המעוות במידות שחייבו את הטלפניות להטעות את

הלה אומר "נכון", ואומרים לו א"כ מחודש זה יגבה, התורם על פי רוב אינו מדווח או יודע מה ירד לו מכרטיס האשראי, וגובים ממנו עוד ג' חודשים נוספים, ועוד דוגמאות של פשע ורשע, ושאל' אם מותר להמשיך לעבוד במקום כזה.

ואין צריך לפנים שזו עת רעה לישיב שם ולהטעות את כלל ישראל הצדיקים המבקשים ליתן מכספם בתמימות ובעצם נהפכים לטרף בידי עובדי עגל הזהב הנראים שומרי מצוות וביותר תרגז בטני על שמתבלים זאת במימרות של תורת השם שע"י הצדקה הזו מזכים את ישראל הרחוקים שיתקרבו להשי"ת ואין זו אלא מחשבת נבל ברשות התורה והיא אונאה גדולה ובכלל כי תועבת ה' אלהיך כל עשה אלה כל עשה עול (דברים כה טז).

והרבה רעיונות שווים לאיסור הזה הן מן הגזל, הגניבה, המרמה, האונאה, גנבת דעת, והכל אסור אף אצל גוי כש"כ לישראל ואף להטעות הגוי בחשבון הוא עקולי ופשורי בין הראשונים (מור"ם בהג"ה שמ"ח ס"ב) ובכ"א מוסכם להלכה שאסור (רמב"ם גזילה ואבידה פי"א ה"ד) ק"ו שלהטעות את ישראל אפילו החילוני שביניהם אין מחלוקת וחייב לכו"ע משום גזל שאפילו יוה"כ לא מכפר (או"ח סימן תר"ו ס"א), ואין נפ"מ אם הצדקה הגזולה עוברת לצורך עניים או לראשי האירגון.

וידעתי דברי הירושלמי (פאה ח' ה"ט) שהיו גבאי הצדקה נותנים לר' חמא דינר

אחד ואחרים היו מלינים עליו שאינו צריך ובכ"א לוקח אך כשמת בדקו אחריו ומצאו שהוא מחלק הצדקה לאחרים קמ"ל שיותר להערים ולומר שהוא עני בכדי לקבל צדקה ולחלק לעניים וכמבואר בדרך אמונה (מתנות עניים פ"י ה"ט) אך יזהר שלא יהא חילול ה' אם יודע שהוא משקר יעו"ש. וכיו"ב בענין דומה מבואר בגמרא חולין (קלד:).

וכ"ז הוא בהערמה שאינה מזיקה לנותן כי סוף דבר במחשבתו להוציא לעניים סכום מסויים שקבע רק שהגבאי מתחזה להיותו עני בכדי ליתן לעניים אחרים שאולי מתבישים לאסוף צדקה, ואף חילול השם ליכא בהכי, אבל גבאי צדקה שמשקר בכדי להוסיף סכומי כסף שגם הנותן לא חשב ליתן מלכתחלה נחשב הענין לגזל דרבים ועונו גדול, ואע"פ שבאיזה דרך זה מגיע לעניים מ"מ אסור לגנוב ולגזול בשביל לעשות צדקה, ק"ו שבימינו כמעט ומחצית מהסכום מגיע להנהלה, הוא פשע ועון שבעתיים. וע"ע במש"כ החזו"א (חור"מ ליקוטים סימן כ"א) בעובדא דרבא בגמרא (ב"ב קמט.) וע"ע בחשוקי חמד (שם) ובשו"ת משנ"ה חי"ב (סימן קמ"ט).

וזה שעד עתה עבדתם ועשיתם כן בגיבוי "רבנים" והנהלת המוסד שכביכול זה מותר לצורך צדקה רח"ל, ודאי שהמה פשעו ועתידיים ליתן הדין בבחינת נותני עצה רעה שעוברים בלפ"ע (רמב"ם פהמ"ש תרומות פ"ו מ"ג) והוא כשותף לעוון ורשע (רמב"ם חובל ומזיק פ"ה ה"ג) ואע"פ שנותני

ההיתר לא חייבים מדיני אדם לכמה מן השיטות כסתם נותן עצה רעה לחבירו שלכל הפחות כגרמא בעלמא (מור"ם בהג"ה שפ"ו ס"ג) או כסתם שאין שליח לדבר עבירה ובכך המשלח אינו חייב (תו"ה סימן שט"ו, מור"ם בהג"ה חו"מ שמ"ח ס"ח) ואפילו שהשליח לא ידע שעשה איסור אמרינן אין שליח לד"ע והמשלח אינו חייב (ש"ך סק"ו, קצות סק"ד).

במד"א דוקא בנתנו את ההצעה או שלחו גרידא בלא שנהנו מן הגניבה אבל בנדו"ד שהנהלת המוסד קבלה את הכסף לידיים הם אלו שחייב להשיב הגזילה והם הגנבים העיקרים כי המה קנאו בהגבהה או בהוצאה מרשות הבעלים ודמיא למש"כ בחו"י (סימן רי"ב) אודות שני גנבים שאחד עלה בסולם ונכנס דרך חלון וגנב מהבית והשני עמד ברחוב, וזה זרקו לתוך חיקו וברח. פשוט שזה השני עיקר הגנב ויכול הנגנב להוציא גניבתו ממנו וכמוכח מהג"ה (שמ"ח ס"ח).

וגם את"ל שהטלפניות נהנות מהגניבה מכל מיני בונוסים ואחוזים ולא גרע מסתם שניים שגנבו בשותפות להנאת עצמן והתעסקו בשותפות לגנוב ונעשו אחראין וערבין זל"ז כמו בשנים שלוו כאחד (פת"ש שמ"ח סק"ו) זה אינו בנדו"ד כי אין הגניבה מגיעה מתוך קנין והגבהה ישירה מן התורמים לטלפניות והם אינן שותפים אלא כסתם פועל או שליח, ואע"פ שאין שליח

לד"ע, מ"מ ממה שעשו את עבודתם בדרך תמימות דעים שזה מותר כפי מה שהרבנים וראשי המוסד הורו להם אין שגגה גדולה מזו.

וניכר דהוא כשליח שלא ידע שזה גזל וגניבה והוי כשוגג ואינו חייב כמוכח בש"ע ומור"ם בהג"ה (שמ"ח שם) ובמהרש"ל (פרק מרובה סימן ל"ג) דלכ"ע השליח פטור בשלא ידע יעו"ש. וכ"ה בש"ך (שם סק"ו) ובכלל פלוגתא דרבותא הוא בין קצוה"ח ונתה"מ (ריש סימן כ"ה) בגזילה בשוגג שלקצות פטור ולנתה"מ חייב.

ועתה בנדו"ד ודאי שחל איסור מוחלט לטלפניות לעבוד במקום כזה והוא בכלל מצות עשה לישראל לטרוח אף בגופו להציל ממון חבירו מכל הפסד הבא עליו והוא מיסוד של משיב אבידה וגם מדין לא תעמוד על דם רעך וגם עתה שהם יודעות האיסור לכאורה לא ינוקו מדין שליח או אולי כשותפים יחד לד"ע, וכבר ראיתי מי שכתב שאין צורך לעזוב עבודה כזו אף בידוע לך שהוא גונב או גוזל את האחרים, וכל דבריו הבל ולא שת לבו שהוא איסור מפורסם בתורה דלא תעמוד על דם רעך.

לפקצ"ד יש ענין לבוא בדברים עם ראשי המוסד ורבניה שיחדלו ממעשיהם ואם לא יקבלו תוכחה, אין איסור לפרסם קלונם ברבים, ובמידת הצורך (ואחרי תוכחות

מרבנות) יש להתיר אף למוסרם לרשויות
דלא גרע מאותם העוסקים בזיופים
שמסכנים את הרבים (מור"ם שפ"ח סי"ב
ותכ"ה ס"א) כי אם יתפסו עלולים ראשי
חנ"א ס"ט

סימן עט שיפוז כנסיה ע"י ישראל

לכבוד ידידנו הרה"ג דן גבאי שליט"א
רב ומו"ץ בת-ים שלום וכט"ס
אודות החברה בבעלות יהודים שרוצים
לקנות מכנסיה נוצרית את "אור
לבניה" שמעל הכנסיה, דהיינו לקנות את
הזכות לבנות מעל הכנסיה שבקומת קרקע,
בנין שש קומות לדיור. הכנסיה ישנה
וחייבת שיפוז (בעיקר כשבונים עוד שש קומות
מעליה). העסקה היא שקבלן גוי יבנה עבור
החברה היהודית את שש הקומות, ובתמורה
ישפץ את הכנסיה. הכנסיה תשאר בבעלות
שלהם ויהיה להם כניסה נפרדת וכל
החשבונות (חשמל מים מיסים וכו') ימשכו
בנפרד ועל שמם. בעצם הכנסיה מוכרת את
"אור הבניה" בתמורת השיפוז. לא ניתן
להעביר להם את השווי של השיפוז ושהם
יסתדרו עם הקבלן, כי חייב להיות אותו
קבלן בשביל הניירת והאישורים לבניה
מהערייה. אבל ניתן לעשות חוזה בו
קובעים מחיר המכירה בשווי השיפוז
שישולם ישירות לקבלן, או כל רעיון אחר
שבו יהיה מותר לבצע העסקה.
וכת"ר כבר נתן דעתו בתשובה המצ"ב
שלפנינו להתיר למעשה משום

שאין הכנסיה כבנין שנעבד (רש"י ע"ז מז).
ועוד טעמים, רק שחתר שהנמנע תע"ב
משום הרחק מן הכיעור, ובכ"א ביקש ממני
חו"ד העני' הלכה למעשה להסכים איתו,
ובאמת שישנם דברים שכת"ר לא נגע בהם
אך הם מצויינים לדין ההלכה.

והנה כשם שאסור ליהנות מע"ז כך אסור
להנאותם וכדאיתא בע"ז (מז). ישראל
שיש לו בית ובדר"א אחר זמן אחד
מהכתלים שלו נעשה סמוך לע"ז ועתה נפל
הכותל אסור לו לבנות באותו תחום אלא
שכונס ד"א אצלו בכדי שלא יהנה את הע"ז
כי ניכר שהכותל שבונה משמש לתחום
הע"ז והוא כמקיף בית ע"ז ואסור (תוס' ר'
יהודה מבירינא, וכ"נ מהטור יו"ד קמ"ג וכמ"ש
בב"ח) ויש מי שמפרש במד"א שהבית עצמו
נעבד כך שבונה הכותל בונה כעין ע"ז
ממש (רש"י, רעמ"ב, ר"ן, נ"י שם).

וכפי פירש"י נראה שאם לא היה הבית
עצמו נעבד אלא שהעמידו בתוכו ע"ז
ושם הוא נעבד לא היה נקרא מהנה לע"ז
בבנין הכותל אלא שהוא תשמיש דתשמיש

אשר

סימן עט

חנן

ערה

ומותר, וראיה לכ"ז ממש"כ רש"י (שם) והרמב"ם (מעכו"ם פ"ט הי"א) שאסור לבנות עם העכו"ם כיפה שמעמידים בה עכו"ם אבל מותר לבנות טרקלין (אולם או בית גדול) שיש בה הכיפה שעליה מעמידין הע"ז, מפורש שמותר לבנות תשמיש דתשמיש לע"ז.

וכיו"ב בהדיא כתב הרשב"א (ע"ז יט:) תשמיש דתשמיש דע"ז אפי' לכתחלה בונין עמהם והיינו מתניתין דתנן אבל בונין עמהם דימוסיות, וכל שכן הבתים שמוכנים להעמיד הע"ז באחד ממקומותיהן שמותר לבנותן עד מקום שמעמידין שם הע"ז עצמה וכשמגיע שם מסלק ידו ממנו וכדתנן הגיע לכיפה מקום שמעמידין שם הע"ז אסור לבנותה יעו"ש. וכ"כ באור"ח (הל' ע"ז).

ועתה אם נחשוב שבתוך הכנסיה קיים מלפנים על הכותל או בחלל הכנסיה צורת האיש הטמא ועושים לפניו כעין פולחן עם הקטורת שהוא ע"ז של ממש, מ"מ עצם מכלול והבנין עצמו הינו תשמיש דתשמיש בפרט שבימינו רוב הכנסיות הטמאות הינם מקום קיבוץ של נוצרים בשביל אותו הפולחן ולאו דוקא לעצם שימוש הע"ז.

אבל כפי מש"כ הטור והתוס' ר"י מברנינא דאף שאין הבית נעבד משמע שיש איסור לעצם ההנאה שיש לנוצרים מהדבר אפילו בבנית כתלים המקיפים את הע"ז

משום שתשמיש דתשמיש גם אסור, ואין ראיה מטרקלין כדאיתא בתוס' (טז: ד"ה בימוסיות) שהקשו על פירוש רש"י "טרקלין" וגרסו דימוסיות במקום בימוסיות והוא לשון מרחץ שהיה דרך הגויים להעמיד אלילים שם, אבל כיון שהוא לצורך ע"ז אע"פ שהוא משמש למשמש אסור לבנותו.

וכיו"ב כתב הריטב"א (שם) דמה ענין דימוסיות אצל מרחצאות שאינם לתשמיש ולא תשמיש דתשמיש לכך נראה דדימוס' הם בנין נאה ורחב שעושין לישב שם ומעמידין בהן ע"ז יעו"ש. ולכן לשיטה זו לבנות כנסיה לעשות בה פולחן שלהם לע"ז אסור, ואף ניכר לשיטה זו דלא גרע מכיפה שהוא מקום הנחה של הע"ז, ה"ה הכא מקום הע"ז שהוא בתוכו מוקף נחשב תשמיש ע"ז.

ובדעת הש"ע (שם) מסתבר ממה שהעתיק דברי הטור כהויתם דמשמע שאין לחלק בין בית שנעבד או לא, הכל אסור, אחרת היה לו לפרש הדבור, ועוד ממש"כ "כדי שלא ירחיב בבית עכו"ם" משמע האיסור להרחיב הבית מדין הנאה לע"ז, ואילו היה נעבד הי"ל שלא להרחיב או לבנות הע"ז.

ואת"ל שאין הכרע בש"ע (כאן) אלא ממה שהעתיק דברי הרמב"ם שבנין טרקלין וכיו"ב עד הכיפה קמ"ל תשמיש דתשמיש מותר, ומסתמא על הסוגיא כאן

שלהם, עדיין הוא אינו מיוחד לע"ז א"כ שונה בית תיפלה לשאר המקומות ולא גרע בית תיפלה לכיפה או אפילו גרע טפי שזה עליה וזה בתוכה. ופירוש זה נראה לי העיקרי.

ואף מוכח כן מהרמב"ם (פ"ו מאבות טומאה ה"ה) "כל משמשי ע"ז כשרץ וכו' ובית ע"ז עצמו אבניו ועצו ועפרו מטמאין בכזית במגע ככל משמשי"ן וברור שלא הכוונה לבית הנעבד אלא לבית שיש בו ע"ז. ומצאתי שכ"כ בדברי ירמיהו על הרמב"ם (ע"ז פ"ט) שלא ידע למה בית משמשי דמשמשי והסתייע מהרמב"ם הנ"ל. וע"ע במשנה הכסף (עכו"ם פ"ט) שחילק ברמב"ם דלא אסר אלא מקום שהוא לצורך ע"ז וכגון הכיפה יעו"ש, ומשמע שטרקלין או חצר שמעיקרא אינן לע"ז הוא דמותר.

וגם הגר"א (סק"ו) תפס על דברי הטור אליבא דהרמב"ם שדברי הרמב"ם אינו לענין זה דהא אמר במתני' הגיע לכיפה וכו' יעו"ש. משמע שיש הבדל בין דברי התוס' לרמב"ם, שהתוס' סב"ל בכל כה"ג לא בונים משמשי דמשמשי ואילו הרמב"ם קאי על בתים שאינם מיועדים לע"ז אלא טרקלין וכיו"ב שמניחים גם שם ע"ז ולכך אינו מיועד לשם זה, ורק הכיפה היא הבעיה.

אמנם בחוט המשולש (ח"ג סימן כח) הביא דברי הש"ך (קמ"ג סק"א) דיש חילוק

מדובר בבית הנעבד, אבל אפשר לדקדק יותר שדין טרקלין וחצר שאני, ואין להביא ראיה מהם, כי כל יסוד דין טרקלין וחצר כתב הרמב"ם וסיע' כלשון המשנה שאסור לבנות עם העכו"ם כיפה שמעמידים בה וכו' אבל בונה לכתחלה הטרקלין משמע שכל ההיתר הוא לבנות עם העכו"ם אבל לא שישראל יבנה לבדו לעכו"ם. ועפ"ז מובן גם הדין של בנין הכותל שנפל שלא בונה אותו לבדו שאם היה לסייע עם הגוי לבנות הכותל היה מותר, וראיתי שכ"כ בפירוש הט"ז (סק"ד) אליבא דרש"י והרמב"ם שכל ההיתר דרך מסייע כפי לשון המשנה "בנה עמהם" וכמצינו בכמה דוכתי דמסייע אין בו ממש אבל לבנות לבדו אסור לכ"ע יעו"ש. ועכ"ז עדיין ק"ק להולמו דמהלי ההבדל בין בונים איתם או לבדם סוף דבר עדיין יש צד הנאה לע"ז מישראל.

ואולי יותר מדויק שטרקלין וחצר הם כעין חדרים הסמוכים לע"ז ולא כמקיפים את הע"ז או מכלול הבית כך שכתלים המקיפין הם תשמיש לע"ז ולא גרע מכיפה, לכאורה מה לי שהע"ז עליה או הע"ז בתוכה הכל תשמיש הוא, ואילו הטרקלין או החצר הם תשמיש דתשמיש.

או שטרקלין וחצר הוא כפי מנהגם שכל מקום איזה שיהא אפילו שלא מיועדים לתיפלה אלא סתם כינוס ציבורי כמרחץ שווקים או חצרות וכיו"ב שמעמידים שם הע"ז לזוכרה או אפילו ביתם הפרטי (ב"ב צח:) שבאיזה מקום מעמידים שם הע"ז

בין משמשי משמשין למשמשין כגון שיש
הבדל בין הכיפה לטרקלין משא"כ הרמב"ם
(שם הי"ג) מיירי שהאליל עומד בזה הבית
עצמו והוא משמשי עכו"ם, לפ"ז בזמנינו
שמעמידים הפסל או דמות הלבנה שלהם
בבית התפלה ממש הוה משמשים דומיא
דכיפה.

אך הוא גופא השיג מהך דסוגיא (ע"ז שם)
דמיקרי משמשין אלא הבית שמיוחד
רק לע"ז ממש שבשבילו בונין אותו והוא
דומיא דכיפה דמשמע שהי' הטרקלין גדול
שבו נכנסים לעבודתם והי' כיפה מיוחדת
ששם עומד העכו"ם וכן ברמב"ם אפשר
לפרש שמכר ביתו להעמיד בה האליל,
משא"כ בזמנינו שעיקר הבנין הוא לאסוף
שמה לעבודתם לא מיקרי משמשין דא
עיקר בנינו בשביל האנשים הבאים שמה,
אבל להלבנה עצמה הי' די לה בקסוותא
חדא וכו' וראיה שגם הטרקלין לא נבנה
אלא כדי לאסוף שמה ולעבוד את הלבנה
העומדת בכיפה אע"כ כיון דלהלבנה הוי די
לה בכיפה ואף שעשו טרקלין ליכנס
לעבודה זה נקרא משמשי משמשין עי"ש.
וע"ע בדברי מלכיאל (ח"ב סימן נ"א).

וק"ק לי מאי שנא שעיקר הבנין הוא לאסוף
שמה לעבודתם דלא מיקרי משמשין,
שאם כן למה הבנין כולו אם לא לעבוד שם
בפולחן של ע"ז וכולו משמש לתכלית
הפולחן, והלא הדין דומה להאשרה בין
שהיתה נעבדת בין שהיתה עכו"ם מונחת

תחתיה אסור לישב בצל קומתה (רמב"ם
עכו"ם פ"ז הי"א).

ובאגרו"מ (ח"א יו"ד סימן ס"ח) מודה שדעת
הש"ע ומור"ם ושאר האחרונים
שמותר לבנות בית תיפלה מ"מ הביא דברי
הגר"א שחולק על הטור והש"ע בדעת
הרמב"ם ולעולם טרקלין שמותר לבנות
הוא הבנין שנזכר במשנה מרחץ או בית
משפט ואינו בנין לעבוד ע"ז ורק הכיפה
שיש שם אסור ולא כהטש"ע שגם הבנין
נעשה לעבוד שם, א"כ הגר"א ס"ל שגם
הרמב"ם כהתוס' שאסור ולכן ראוי להחמיר
כהט"ז. ושם הפיל הסברא דלא דמי לבית
תיפלה שמתפללים שם שהוא רק למחסה
מזרם וממטר מ"מ הוא מחוק ע"ז שלהם
יעו"ש. וגם בתשו"ן (כרך א סימן תסד) כתב
לאסור לבנות ולתקן בית עבודה זרה
כמפורש בש"ע (קמג ס"ב) שאפילו הכיפה
אסור וכ"ש בבית עצמה, ע"ש במפרשים,
ואין כאן רק איסור דלפני עור, אלא עצם
התיקון לבית שמורדים בהקב"ה אסור
יעו"ש.

וכת"ר זכר דבריהם והשיג עליהם שדין
הש"ע הוא בפשט הדברים ולא
שנא טרקלין או כנסיה כל העיקר לאסור
הוא מקום הנחת הע"ז, אך מהאמור ז"א כי
מוכח בהדיא שבית תיפלה הוא לא גרע
מכיפה מה לי עליה מה לי בתוכה, כל העת
וזה נבנה במיוחד לפולחן ע"ז, וגם
לרשב"א שהבאנו אין הכרח בבית ע"ז אלא
כסתם חצרות בעלמא.

א"כ הכא אף בסתם שיפוץ הכנסיה היא לצורך יופי וקישוט בית הע"ז ומהאמור שהבית הוא משמשיה ואסור, ואע"פ שכאן נעשה ע"י קבלן נכרי מ"מ הכנסיה נהנת מהכסף של היהודי שקנה בפועל את הגג והוא לא גרע מסתם מכס לע"ז (ש"ע קמ"ט ג-ד) או מהאיסור לשכור חנויות של ע"ז משום שהשכר הולך לע"ז (ש"ע קמ"ג ס"ה) וע"ע באגרו"מ (יורה דעה חלק ג ס"י לד).

רק מה שזכר כת"ר שיש עיון לפי מ"ש הש"ך (סי' קמט סק"ז) וז"ל כל זה מדינא, אבל האידנא הכל שרי כמ"ש הרא"ש וטור ושאר פוסקים, דלאו עובדי עבודת כוכבים הן, וכדלעיל ס"ס קמח [שמרן כתב כן בשם י"א בלי חולקים] ולקמן סעיף ד. וכ"כ הב"ח ס"ס זה דהאידנא אין חוששין לשום דבר, ונהגו היתר אף ביריד ביום אידם ואפילו נותנים מכס לכומרים. ע"כ. ואם מותר האידנא אף באופן שנותנים מכס לכומרים, שזה האיסור משום שהם מחזקים את בית הע"ז בכסף זה והוי מהנה לע"ז, א"כ לכאורה מותר יהיה לקנות מהם אפילו שיודעים שהכסף הולך לחזק וליפות את בית תיפלתם.

ואחז"מ מקור הש"ך הנ"ל הוא ממור"ם בהג"ה (קמ"ח סי"ב) ושם טען שבזמן הזה אינם עכו"ם לפיכך מותר לשאת וכו' ואפילו נותנים המעות לכהנים

אין עושין מהן תקרובת או נוי עכו"ם אלא הכהנים אוכלים ושותים בו יעו"ש. מוכח שכל דין להקל בזמנינו כי אותו הכסף הולך לשתייה ואכילה של הכהנים אבל בידוע שהו"ך לנוי עכו"ם או לשאר התקרובת אסור אף בימינו.

רק שהיה מקום להקל בכל זה כפי מש"כ כת"ר בתשובתו שהדבר נעשה ע"י קבלן גוי, וקיי"ל שאין שליחות לגוי, הוי סניף נוסף להקל, ואע"פ שיש אומרים דידו כיד בעל הבית מיהא הוי, גם זה אינו מוסכם, ואדרבא נראה דאין הלכה כהמחנה אפרים בזה (עיין יבי"א ח"י או"ח סי' נד). ועוד דיש לומר שכאן בעה"ב הוא הכנסיה ולא החברה היהודית. ואין לאסור משום לפני עור, שנותנים לגוי לחזק בית ע"ז ואינהו נמי מוזהרים בזה, משום דהאידנא מעשה אבותיהם בידיהם ואיננו ע"ז ממש, ועוד דיש מתירים לבנות הבית אפילו ע"י יהודי. וכן מדין אמירה לגוי ליכא איסורא בדבר שיש מחלוקת הפוסקים מותר.

מ"מ הלכה למעשה קשה לי להתיר הדבר בפרט שיש חילול השם שמתנוסס שמה של חברה יהודית ע"ג בנין ושיפוץ הכנסיה והוא כבר עוון גדול שצריך להתרחק ממנו.

חנ"א ס"ט

סימן פ

נוצריה שמבקשת מהרב שיברך אותה ואף שלחה לו מעטפה של כסף

לכבוד... נר"ו

שלום וכט"ס

אודות האשה הנוצריה ששלחה לך מעטפה ובו מכתב שמבקשת שתברך אותה ותלמד תורה להצלחתה ורפואתה ואף הניחה במעטפה סכום כסף בעבור זאת, ושאלת אם מותר לברך אותה וליקח ממנה התשלום.

ובאמת שבהשקפה ראשונה היה מקום גדול לאסור משום "לא תחנם" מק"ו בפירוש הגמ' (ע"ז כ). לא תתן להם חן, שאסור לו לאדם לומר כמה נאה גוי זה (רש"י שם) הכ"נ לברך אותו להצלחה ופרנסה או רפואה שלמה שאסור מהאי טעמא, וכמבואר בב"ח (או"ח קפ"ט) שכתב בברכה "מ כשאומרים הרחמן הוא יברך וכו' ויש עכו"ם בבית יאמר אותנו "בני ברית" משום שאסור לברך גוי דכתיב לא תחנם מהא דדרשינן לא תתן להם חן יעו"ש. ועיין במש"כ המג"א (סק"א) והט"ז (יו"ד רל"ב סק"ד) ובשו"ת שיח יצחק (סימן מ"ט).

ומוכח כן מהרמב"ם (ע"ז פ"י ה"א) דאין כורתין ברית וכו' ואסור לרחם עליהם שנאמר לא תחנם לפיכך אם ראה מהם אובד או טובע בנהר לא יעלנו ראהו נטוי למות לא יצילנו וכו' מכאן אתה למד שאסור לרפאות עכו"ם אפילו בשכר ואם מתיירא מהן או שהיה חשש משום איבה

מרפא בשכר אבל בחינם לא יעו"ש. מוכח במקום שאין איבה אסור לרחם עליהם אפילו בנתינת שכר וה"ה שאסור לברך אותם שיצליחו או יתרפאו דלא שנא השתדלות ברפואה לברכה ולימוד להצלחת הרפואה.

ובנוסף ליקח את כספה בשביל הברכה גם ואם ניכר שהוא מתן שכר בצידה בכ"א אסור לכל מה שקשור לרפואה והצלחת העכו"ם, ואת"ל שהוא בגדר צדקה ולא שכר, הרי שגם צדקה מן הגוי אסור מטעמא דלא יהא להם זכות של כפרה משום "ביבש קצירה" או מטעמא דחילול השם שעניי ישראל מתפרנסים מהגויים ולא מישראל, ואף פסול לעדות מחמת הבזיון (ב"ב י. סנהדרין כו: רמב"ם מתנ"ע פ"ח ה"ט, ש"ע יו"ד רנ"ד ס"א-ב') ולא דמי לנדרים ונדבות שמקבלין מהם משום שאינן מכפרים (הג"א ב"ב שם, ב"י ומו"ר שם) והוי כקרבן שמקבלים מנכרים (ש"ך סק"ד וט"ז ושאה"ח) וע"ע ברמב"ם (שקלים פ"ד ה"ח) ובספר חסידים (סימן שנ"ז) לבושי מרדכי (יו"ד מהד"ת סימן קי"ב).

אבל למעשה נ"ל לצדד ולהקל לברך הנוכרית וגם ליקח המעות שנתנה ולא מאותה דרשה של נתינת חן לגוי, אלא מהדרשה של מתנת חינם כפשוטו של מקרא וכדאיתא בתוספתא (פ"ג ה"ה) ובש"ע

(י"ד קנ"א סי"א) "שאסור ליתן מתנת חנינם לעכו"ם שאינו מכירו" ומשמע שאם מכירו לא הוה עליהו שם מתנה אלא כמכירה שהרי ישלם גמולו או שכבר שילם לו (ט"ז סק"ח) ואלו הדברים מבוארים כבר בתוס' (ע"ז כ. ובעירובין סד:) אליבא דהגמ' (פסחים כב.) שולח אדם ירך לעכו"ם יעו"ש. וכ"ה ברשב"א ח"א (סימן ח') שכתב לא אמרו אלא מתנת חנינם הוא לסבה אפילו במקום שיעזרנו הגוי או יתן לו להבא מותר שאין זו מתנת חנם יעו"ש. וע"ע במנח"ח (מצוה תכ"ו) ובשבט סופר (ח"מ סימן ח"י) אפרקסתא דעניא ח"ב (או"ח סימן כ"ט).

ובהכא שישראל מברך הנכרית ומקבל פרס של מעות לא שייך ביה האי דרשה, ובעיני שהנכרית רואה את טוב לב היהודי שמברך אותה ומרבה בינינו שלום וכיו"ב הוא קידוש השם אמיתי ומצוה בפ"ע, ונראה שבמקום מצוה לית ביה לא תחנם כי ההרגשה היא שאינו בחינם ולא גרע מפרס, וכ"כ הרשב"א (גיטין לח.) בשם הרמב"ן והר"ן אמעשה דר"א שנכנס לבה"כ ולא מצא עשרה ושחרר את עבדו להשלימו לעשרה היינו טעמא משום דאיסור השחרור בשביל לא תחנם וכל שעושה בשביל צורך מצוה אין כאן מתנת חנינם וליכא איסור כלל וכמפורש באגודת אזור (אה"ז סימן כ"ד) וע"ע בשו"ת מהרש"ם (ח"ז סימן קס"א) בית שערים (כ"י סימן ל"ח).

ובנוסף לרבות השיטה שלא תחנם דוקא בז' עממין (תורה תמימה ואתחנן פ"ב) לאפוקי רוב הראשונים שלא חילקו בין ז'

עממים לשאר הגוים בדוקא לכריתת ברית אבל מתנ"ח ונתינת חן וחניית קרקע אין טעם לחלק בין ז' עממין לשאר האומות (רמב"ם ותוס' שם) מ"מ יש מצדדים שרק בעכו"ם שהדוק בע"ז של ממש שייך בו "לא תחנם" על ג' דרשותיו וכמ"ש בהדיא המאירי (ע"ז כ.). וכל שהוא מן האומות הגדורות בדרכי הדתות ואשר מודות באלהות אין ספק שאף בשאינו מכירו מותר וראוי יעו"ש. וכמבואר נמי ברשב"א בתשובה (שם) חינוך (שם) ב"ח (ח"מ רמ"ט) האמנם כ"ז אינו כהב"י (שם) וכשיטת הסמ"ע ושאה"ח והש"ך (י"ד שם סק"ח) דס"ל שאסור ליתן מתנת חנינם לאו דוקא לעכו"ם אלא לכלל הגויים אפילו שאינם עע"ז לאפוקי גר תושב שקבל עליו ז' מצוות ב"ן.

ולפ"ז הישמעאלים של ימינו שאינן עע"ז לית ביה האי דינא לאותם השיטות דלעיל וי"ל נמי על הנוצרים על אף שמוגדרים כעע"ז אפשר שאינם הדוקים בה, בפרט שרובם אינם דתיים לדתם אלא כמעשה אבותיהם וכמבואר בש"ע (י"ד קמ"ח), ועוד מתוך הבנה ברורה שהאשה הנ"ל שלחה מכתב בבקשה מיהודי בן תורה שיתפלל וילמד תורה לזכותה מוכח שאינה הדוקה בדתה. וכ"ז אף שדעת הש"ע שלא לחלק אלא בגר תושב אפשר אילו היה רואה דברי הרשב"א והמאירי היה חוזר בו.

א"נ מש"כ למעלה לאותה דרשה של חן אפשר שאין זה כפשוטו של ברכת העכו"ם אלא לשבח הגוי גרידא הוא

האיסור אבל לברכו להצלחה ורפואה לכאורה אין איסור ואף לא מצאנו הפירוש במפורש בש"ע (י"ד קנ"א) שמנה הג' פירושים, ואנו אין לנו לחדש.

או ואם נתיחס כהב"ח וסיע' שנתינת חן הוא כולל ברכה ואף לא גרע מרפואת העכו"ם הרי שבמצב של דרכי שלום פשיט"ל שמותר כדאיתא בש"ע (שם ס"ב) דלא גרע ממה שמותר לפרנס ענייהם ולבקר חוליהם ולקבור מתייהם ולהספידן ולנחם אבליהם וכיו"ב שכל הדברים האלו גם באו לשבח ולברך ומותר מהאי טעמא. ובנדר"ד שמודיע לה ע"ז שהוא מברכה להצלחה וכיו"ב מביא שלום בעולם בינינו לבינם ושפיר עביד אף שהוא מתבקש ללמוד ולברך בהסתור ולא בגלוי לפני מ"מ חייב לעשות כן אחר שמודיע לה אחרת הוא בגדר של גניבת דעת הגוי שהוא אסור ק"ו אם משתמש בכספה הוא נכלל גם בגזל של ממון.

ועתה אף אם נתיחס לכספה בבחינת צדקה ולא תשלומין, בימינו יש שמצדדים אף להתיר לקבל צדקה מן הגוי שוב כפי שכתבנו לעיל למאן דמתיר (ש"ע י"ד ס"ס קמ"ח) לשאת ולתת אפי' ביום אידם בזה"ז דמעשה אבותיהם בידיהם אפשר נמי דאין לחוש כ"כ כש"כ אם אינם עע"ז, ויש להבין את זה מטעמא דכל איסור צדקה מן הגוי "ביבש קצירה תשברנה" כדאיתא בב"ב (שם) מפני שאין לנו לזכותם בזכות מצות

צדקה שמכפרת ורק לענין נדרים ונדבות מותר כי באין לכפרה ע"י זה (הג"א שם).

וע"כ בזמן הקדום שהיה ע"ז של ממש אסור ליקח מהם שלא להביא עליהם כפרה על מעשי כפירה אבל לכאורה בזמנינו שאינם הדוקים אלא שמאמינים באל אחד, ובכלל ורוב הנוצרים אינם דתיים לדתם, כש"כ המוסלמים שאינם עע"ז לכאורה מותר לקבל מהם הצדקה, והוא כמבואר ברמב"ם (מלכים פ"י ה"י) שמחלק בין עכו"ם לבן נח וס"ל שבן נח הנותן צדקה מקבלין ממנו י"ל הכ"נ, וכ"כ בהלכות קטנות ח"ב (סימן צ"ב) זרע אמת (שם) קרית חנה דוד (ח"א י"ד סימן ט"ז) מים חיים (משאש כלל פ"ב) צי"א חט"ו (סימן ל"ג) וע"ע בערו"ה (שם סק"ג) ובשו"ת יבי"א ח"ז (או"ח סימן כ"ב בהערה).

ומש"כ בקובץ תשובות (י"ד צ"ז) דלא סגי בזה שאינו עובד עכו"ם דכל עוד שאין לו דין גר תושב היינו שקיבל על עצמו ז' מצוות אין דינו חלוק מגוי עע"ז והביא ראיה מהרמב"ם (פ"י מלכים ה"י) שתלה קבלת צדקה מב"נ שאנו מצווים להחיותו אבל עכו"ם אע"פ שאנו מפרנסין אותם מפני דרכ"ש אבל אין אנו מצווין להחיותם אסור לקבל מהם צדקה וכמ"ש הרדב"ז (שם) יעו"ש.

ואח"כ דלא מוכח והעיקר מכל תיבות הרמב"ם וסיע' דוקא עכו"ם ולפ"ז אם אינו עכו"ם מותר לרפאותו

ולהעלותו מהבור בשכר וכמ"ש בכס"מ (ע"ז פ"י ה"ב), ומשמע שהיתרון של גר תושב הוא שמצווים להחיותו אף בחינם משא"כ שאר הגויים, זאת ועוד שהרבה פירשו ברמב"ם (ע"ז שם) דבריו בדוקא ז' עממין שעליהם כתיב לא תחיה כל נשמה ולא בסתם גוי והוא גופא מסיק (מלכים פ"ה ה"ד) שכבר אבד זכרם לפי שסנחריב בלבל האומות וכמבואר באור הישר (שם) קמ"ל שאין בימינו ז' עממים כאלו שצריך להרגם כך שה"ה לענין כריתת ברית ורפואתם וכיו"ב לענין הצדקה, ועוד מש"כ הרמב"ם בן נח הוא ענין המראה לאפוקי עובד ע"ז בלבד.

ובכלל שיש לצדד בנדו"ד שאותו תשלום אינו בגדר של צדקה, אלא כתשלום עבור פעולה או מלאכה, ולא שנא אף במלאכת שמים, ולא נראה שכוונת האשה ליתן הצדקה לשם שמים שמסתמא רק עי"ז יכפר בעדה, אלא שמוכח שכל מעשיה ע"מ לקבל פרס.

ובכך אין בזה כפרה לגויים ואף אין בזה חילול השם כפי מש"כ בש"ע (רנ"ד ס"א) שאסור לישראל ליטול צדקה מן העכו"ם בפהרסיא ומבאר הש"ך (סק"א) משום חילול השם, ואילו בש"ע (ס"ב) אסור לקבל צדקה ממושל ושר והש"ך (סק"ב) ביאר משום יבוש קצירה תשברנה, ויש לדקדק בדבריו בדוקא שישראל הולך ונוטל צדקה מן העכו"ם הוא זה שמחלל ש"ש משא"כ לגבי שר שהוא קם ונותן לא שייך

בו וה"ה שלא שייך ביה בזיון נפש כי המשול מעונין בזה.

ודברינו כבר קדמו להם שיטת הט"ז (רנ"ד סק"ב) שלא שייך ביבוש קצירה אלא כשהעכו"ם מכוין דוקא לעניי ישראל ובזה מייקר שם ישראל בזה יש זכות גדולה אבל אם הוא מצד טבעו רחמן על כל הפושט יד אין זה זכות גדולה ולית ביה משום ביבוש קצירה יעו"ש. וכיו"ב כ"כ בכתב סופר (יו"ד סימן ק"ד) וכן מצינו בשו"ת חסד לאברהם (תאומים מהדו"ת סימן נ"ח) שנכרי הנותן צדקה לישראל ע"מ שיחיה בנו מותר לקבל ממנו כי אז למען עצמו נותן לרפואת בנו ולא דומה לישראל הנותן צדקה כדי שיחיה בנו וכוונתו לשמים וגם אם בקשתו לא תתמלא גם אז יתן וממילא אין זכות לגוי בצדקה זו יעו"ש. ועיין במש"כ בזרע אמת ח"ב (סימן קי"ב) שמעט משיג על הרעיון הזה דלא גרע ממצוה שלא לשמה ואף זכות קטן מבואר דחיישינן משום יבוש קצירה יעו"ש. וע"ע בקובץ תשובות (שם) ובשבט הלוי ח"ה (סימן קמא אות ב')

ועוד מסתבר שהוא כמתנה עבור ההשתדלות של כת"ר ללמוד להצלחתה, וקי"ל דמתנה שרי לקבולי מנייהו, וכמו שמצינו שנכרי הביא לרבן גמליאל דגים ואמר מותרין הם רק שלא קיבלו משום שנאה (ביצה כד. וברש"י שם), וכן עשה דניאל שקיבל מנבוכדנצר, ומירמיהו שקיבל מנבוזרדן, ורבי יהודה

אשר

סימן פא

חנן

רפג

נשיאה דשדר ליה ההוא מינאה דינרא קסדנא ביום אידו (יד רמה שם), והש"ס והפוסקים מלאים בזה ואף כתבו להוכיח שמנכרי אין שונא מתנות יחיה כי לא שייך בהם מצות תוכחה (מנחת פתים או"ח תצ"ח, נפש חיים מע' ש סקל"ז, בצה"ח ח"ו סימן ס"ג).

ואפשר לצרף יסוד אחר ממש"כ בשו"ת בית שערים (חאו"ח סימן ס"א וחיו"ד סימן של"ח) שהמקבל צדקה מהגוי הדיוט יחיד אינו נמשך מלכותו בזכותו ואין כאן אריכות גלות ול"ש ביבוש קצירה כלל יעו"ש. וכיו"ב כ"כ בקובץ תשובות (שם) והסתייע מפירוש רגמ"ה "והיכי עבד רבא דקביל צדקה מהן להימשך מלכותו בזכות הצדקה" וכ"ה מהרמב"ם (פ"ח ממתנ"ע) מלך ושר משמע בלוקח מגוי פרטי או מעיריה לית לן ביה יעו"ש. וכ"כ הלכה למעשה בצי"א (שם) לחלק בין קבלה ממלך לקבלה

מפרטי ודקדק כן מפירוש הש"ך על הש"ע יעו"ש.

ואע"פ שאני קצת מגמגם בזה כי הוא חידוש שלא חילקו בו בהדיא הראשונים ובעלי הש"ע והאמת מורה שהחילוק הוא כמ"ש בעונינו שעני הנוטל מגוי בקיבוץ נדבות הוא חילול השם ואילו ממלך ושר שנותן מעצמו אין בו חילול השם אלא שהאיסור אצלו מאותה כפרה ולא שנא אומה או פרטי, ולכל צד יש צד וצ"ע.

ומכל הנ"ל יש להורות להתיר לברך את הנכרית שבקשה להצלחה ורפואה והוא בעיני מצוה שמקדש ש"ש שאף הגוי מבין שהברכה נמצאת אצל היהודי הבן תורה, וה"ה שמותר לו להשתמש בכספה שנתנה בתורת פרס.

חנ"א ס"ט

סימן פא קבורה בקומות

לכבוד ידי"ן הרב ש.א. נר"ו
בת-ים שלום וכט"ס

אודות מה שנפוץ בהרבה בתי קברות בארץ שבונים בנין של קברים שבחזיתו נראה כארונות יצוקים אחד על השני ופעמים שזה מגיע לגובה של עד עשר קומות ושם קוברים את המתים, ושאלת

חוו"ד אם זה מותר לכתחלה או עדיף להתעקש ולשלם יותר לקבורה בתוך הקרקע כמנהג אבותינו.

הנה מוכח כי עיקר קבורת המת בקרקע והוא רמז או אסמכתא מדאמר קרא "קבור תקברנו" (דברים כ"א כ"ג) וכמבואר

ברש"י (סנהדרין מו:): דלימא ליה מריבויה דתקברנו קמ"ל שקבורה בקרקע ולא בארון שע"ג הקרקע, וכ"כ הר"ן (שם) רמז לקבורה מהתורה כלומר קבורת קרקע מפני שהיא תכלית הענין שאין לך גניזה גדולה ממנה לאפוקי קבורה בארון שע"ג הקרקע אלא מפני שנאמר כי עפר אתה וכו' טוב לקיים קבורת קרקע שלא בהפסק.

והוא יסוד להבין שרק קבורה בתוך הקרקע או אפילו ארון שבתוך הקרקע מועיל כפי הדין וכמו שאומרים דקבורה בקרקע כפרה היא אע"פ דהיא מילתא דלא איפשטא (סנהדרין מו:): היינו בהטמנה זו שמורידים ומשפילין אותו בתחתיות (רש"י שם) והוא כפשוטו תחתית האדמה וכל קבורה אחרת שלא בקרקע תחת האדמה לכאורה פוגעת בכפרה למתים וכגון בקבורת קומות.

אבל בגמרא (שם מז:): מיתיבי החוצב קבר לאביו והלך וקברו במקו"א הרי זה לא יקבר בו עולמית, הכא במאי עסקינן בקבר בנין, אלמא קבר בנין שמיה קבר לכל ענין רק שאסור בהנאה, ופירש"י קבר בנין שבנאו למעלה מן הקרקע יעו"ש. נראה כפשוטו למעלה מן הקרקע הוא בנין של ממש ללא חפירה בקרקע כך שאסור לו תחתיתו וצדדיו מדין הנאה דתלוש ואח"כ חיברו אבל לענין קבורה ודאי קריא ליה, ואפשר שכ"ה ברי"ף והרא"ש מאירי והנ"י (שם) מרדכי (מועד קטן רמז תתס) שנקטו

דקבר בנין היפך "חפירה" דליכא עליה בנין ולא איתסר דקרקע עולם היא.

וכמו שמצינו במועד קטן (ח:): מאי כוכין ומאי קברות וכו' כוכין בחפירה וקברות בבנין ופירש הרמב"ם (פהמ"ש פ"א ה"ו) ורעמ"ב (שם) כוכין במערה שתחת הקרקע וקברות שיבנה קבר על פני הארץ יעו"ש. משמע רק הכוכין באדמה ואילו הבנין כפשוטו שהמת נמצא ע"פ הארץ, וגם במאור הקטן (מועד קטן ג.) מסביר שחפירת הכוכין הם חקוקים בכותלי המערה דומה הוא לבנין אבל קברות שהם בחפירת הקרקע כמו שאנו נוהגין אינו דומה לבנין וכו' יעו"ש. אלמא שקבר בנין הוא ע"ג הקרקע בלא שום חפירה באדמה.

והם דברים מפורשים באו"ז ח"ב (אבילות סימן תכ"ג) קבר של בנין שלא חפר בקרקע אלא בנה ע"ג קרקע בנין של כתלים "לשום שם מתו" דלאו מחובר הוא דהוא בנין בידי אדם וכמבואר בשו"ת או"ז ח"א סימן תשמ"ה), ועיין בחזו"א (אבילות ר"ט ד"ה ובהא דאמרו) דניכר שלמד דרש"י והאו"ז כאחד, א"כ יש מציאות של קבר מעל הקרקע כקרקע הוא לענין זה, וה"ה בקבר ע"ג קבר במרחק המותר או בנין קברים של ימינו שהכל מחובר לקרקע ובנוי ע"ג הקרקע מה לי קומה אחת ומה לי יותר.

וכ"ז לאפוקי הרמב"ן (תוה"א שער הסוף עניני קבורה) שפירש שחופרין חפירה גדולה עמוקה ורחבה בקרקע ובנין לו כותלי בנין

ופעמים שמגביהין הכותלים מעל הארץ הרבה והוא נפש הקבר יעו"ש. וכ"ה ביד רמ"ה (שם) קבר בנין שחצב קבר בקרקע ואח"כ ציפה תוכו בנין ונמצא המת נקבר בתוך הבנין יעו"ש. נמצא שהמת מעולם קבור בקרקע רק שהקבר בנוי מסביבו ומעליו וכנראה שהוא למנוע בזיון המת כסתם חפירה בעלמא.

ואפשר שאין לעשות מחלוקת בפירוש קבר בנין ולעולם גם דעת רש"י וסיע' בסנהדרין, ופירוש הרמב"ם במשנה (מועד קטן שם) כהרמב"ן שכוונתו ע"ג הקרקע כעין מצבה של ימינו אבל ודאי שהניחו המת תוך האדמה ולא תוך בנין האבן, וכך יש להסביר הגמרא בסנהדרין הבנין הוא שנאסר אבל הקרקע ועפרו לא נאסרו וכמפורש בר"ח, או דאפשר ע"ג הקרקע היינו בתוך החציבה שעושים אבנים סביב הנפטר ועליו הדף שלא יבוא לידי בזיון שמחזירים עליו העפר, ולא הכונה שמבצבץ האבן או כל הקבר מעל הקרקע. ובכלל וזו לשון הגמרא "חוצב" היינו חפירה של ממש אחרת הי"ל "בונה".

ועפ"ז מסתדרים גם דברי שאר הראשונים כגון מש"כ הרי"ף (שם) דאסור בהנאה התם בקבר בנין אבל קבירה דחפירה דליכא עליה בנין לא מיתסרא קמ"ל שיש שני קברות בנין א' עם אבן עליו והב' בלי אבן רק שבשניהם המת מונח בתוך האדמה ובהדיא תימצי במרדכי (שם) שכתב קבר כעין שלנו חפירה בעלמא היא

למלאותו עפר קמ"ל שקבר בנין אינה רק חפירה בעלמא אלא גם זה וגם בנין.

כך שרק דברי האו"ז והג"א שהבדילו במפורש בין קבר בנין לחפירת קרקע שיותר לקבור בתוך בנין או כותל שלא בקרקעית האדמה ולא דמי לנותן את מתו בארון ומניחו בבית הקברות שבזה אין חיבור לקרקע ועובר בל"ת משא"כ בבנין שחייב להיות מיוסד ודבוק בקרקע דאף שתלו ולבסוף חיברו כתלוש היינו לענין הנאה אבל לגבי קבר ודאי שמועיל.

ונראה שיש לדקדק באו"ז הנ"ל ממש"כ החוצב קבר של בנין ואח"כ כתב ולא חפר בקרקע אלא בנה א"כ מהי החציבה של הקבר אם לא חפר בקרקע ואולי כוונת האו"ז בריש דבריו שחוצב קבר של בנין היינו בקרקע העולם לקברו ואח"כ בנה עליו אבל במקרה ולא חפר בקרקע אלא רק בנה ע"ג הקרקע אזי אסור בהנאה אבל לגבי קבורה לא מועיל כיון שאינו מחובר, ועוד חשבתי לפרש דבריו מה שנקט חוצב קבר היינו חציבת האבן מהסלע ע"מ לבנות באבנים את הבנין שע"ג הקרקע.

ובכ"א צ"ע בכ"ז כי אפשר שאין מחלוקת בראשונים וכולם מודים זל"ז בכל גיונא ואין שום הכרע לומר שהרמב"ן חולק על האו"ז או על רש"י וסיע' וכן ההיפך כי הכל סובב על פירוש "קבר בנין" ורמז בזה החזו"א (שם) דאין נפקותא בין שבנה ע"ג הקרקע בין שחפר בקרקע ובנה כתלים

בתוך כי רש"י והאו"ז נראה משום שאין דרך לבנות תוך החפירה נקטו בהוה יעו"ש, ולפי סברא זו יש מקום גדול שמעיקר דינא מותר קבורה בקומות ק"ו כי יש ראשונים דס"ל קבורה מצוה דרבנן היא, ולא מה"ת כמ"ש ר"ח (שם) והאריך בזה בשו"ת בית אב (סימן של"ח) א"כ ספיקא דרבנן הוא.

וכיו"ב כתב באגרו"מ ח"ג (יו"ד סימן קמ"ד) בנין אבנים ולבנים ובטון המחוברין בקרקע אין בו כל תלין, רק שאין זו קבורה כדין, וסתם בנין שע"ג קרקע הוא כקרקע לענין קבורה, וכמו שפירש"י למעלה מן הקרקע וכ"ה בנ"י לאפוקי הרא"ש שמפרש בתוך החפירה, וסיים שבכ"א לא משמע שיפלגו בדינא, ואף חישב שכ"ה בש"ע שס"ד יעו"ש שבתשובתו עסק בענין אחר בקבורה במגירות שאפשר לפותחם ולא קבורה דידן.

ואין זה פלא שלא זכר שר דברי הרמב"ן והר"ן והרמ"ה כי ממה שסיים שלא משמע שיפלגו טעמא זה כולל אצל כולם בפירוש קבר בנין ולא היה צריך להאריך בזה, אך העיקר בדבריו שתפס בשיטת רש"י כדלעיל שקבורת בנין ע"ג הקרקע כפשוטו שהמת שם.

וגם מרן הראש"ל זיע"א בחזו"ע ח"א (אבלות עמ' תלא) ובשו"ת יבי"א ח"ט (יו"ד סימן ל"ד) נשאל בזה ובמסקנתו תפס להתיר הקבורה ודימה הכל מכוכין שבזמן הש"ס רק שנכון עכ"פ לתת עפר בקרקעית הכוכים, ושם הוסיף דברי הבית יצחק הנזכר שמדברי

הר"ן מהני לקבור בבנין שע"ג קרקע אלא שמהג"א הנזכר משמע דלא מהני בקבר של בנין והוסיף שעכ"פ אם הכותל של עפר לכ"ע מועיל לקבור בתוך הכוכים הפתוחים בו כמו בזמן חכמי התלמוד יעו"ש שצירף דברי הגר"י רוזנטל שנדפסו במוריה שנה כ"ב (אלול תשנ"ט עמ' פ"ו) שהורה לעשות כן בעיר חיפה כי היה מחסור בשטח.

ולא כ"כ זכיתי להבין למה ראה לתפוס הדין מכוכין כי מוכח שקבורת קומות אינו דומה כלל לכוכין שנחצבו במעמקי האדמה או בסלע ההר כמבואר במועד קטן (ח:) כוכין בחפירה וקבר בבנין, ועוד מש"כ מהבית יצחק שמעלקיס אליבא דהר"ן שמתיר והגה"א שאוסר הוא בדיוק הפוך, וזה פלא.

איך שיהא רבו האחרונים להכריח מדעת הראשונים כמ"ש בריש הדברים שאין שום היתר בקבורה של בנין ע"ג קרקע בלא חפירה שהמת שם ואין להביא ראיה מהגמרא בסנהדרין ששם מוכח דמיירי בבנין שבתוך הקרקע וכמבואר במסקנה שניה לבית יצחק (שמלקיס קס"א) מדברי הר"ן (שם) וכ"ה בשו"ת אב בחכמה (דף ס"ב טור ג') מנח"י ח"י (סימן קכ"ב) דבר בעתו (סימן ח') וכ"ה במסקנה שניה בשמש ומגן ח"ב (יו"ד סימן ו') ואחריו תפס בדברות אליהו ח"ח (סימן ע"ה).

ואכ"ז למעשה נראה לי המסקנה להתיר קבורה בקומות שיש הפסק כהלכה בין קבר לקבר כש"כ שמי שכבר נקבר שם

אי"צ להוציאו למקום אחר, רק שיש ענין גדול לירא שמים להחמיר היכא דאפשר שלא לקבור בקומות, לרבות שיש תפסו שהוא ביטול מ"ע דקבור תקברנו שאולי אין זה כקבורה בקרקע, ובכלל ואין לזלזל באותה כפרה ורפואה למת בעפר תחתיו וכדאי הוא לחוש בענינים כאלו שהמעוות אינו יכול לתקון.

ובנוסף מקובל שע"פ דברי הגמרא דנימא מדאיבור צדיקי מנהגא בעלמא,

מדקבריה הקב"ה למשה דלא לישתני ממנהגא נמצא שזה היה מנהג מקובל לקבור בקרקע או בחפירת מערות אבל לא קברו מעולם בתוך כוורת של ארונות יצוקים זע"ז בבנין גבוה מהארץ, ויש איסור כלשהו לשנות מהמנהג וכמבואר באחרונים הנ"ל דסתם מנהג מתים חמור משאר המנהגים וכמ"ש בדודאי השדה (סימן ל') ובקובץ תשובות ח"ב (סימן מ"ד), וע"ע במש"כ בכלבו (אבילות פ"ג ב אות כ"ה). חנ"א
ס"ט

חלק אבן העזר

סימן פב

זמן לתחילת טיפולי פוריות, ובענייני פונדקאות

מהאחרונים עשר שנים הוא זמן מושאל מדינים אחרים לענין גירושין כדאיתא ביבמות (סד.), אבל לענין נסיון רפואי אין שום מקור מן הש"ס וראשונים לזמן טיפול.

וכבר כתבתי בזה באשר חנן ח"ח (סימן ק"ג) וציינתי לאחרונים שטענו ככת"ר אבל אחה"מ דבריהם בלי שום ענין וסיבה, ואפשר שבתקופה שלנו גם החזו"א שנקט שנתיים או האגרו"מ שנקט חמש שנים יורו לנו שאין טעם בשום זמן, ק"ו באנשים בוגרים, רק שאין להורות לגבר להיבדק לפני שאשתו נבדקה היטב ונמצאה תקינה, ורק אחרי שהכל בסדר איתה אפשר לבדוק האיש, ולפי החישוב של בדיקת זקיקים וצילום רחם אצל האשה, נמצא דאף בפחות משנה יכול הזוג להתחיל בטיפול.

ב. ולענין מש"כ באשר חנן ח"ג (אה"ז סימן סג) שגם זוג שרוצה להרחיב המשפחה אפילו שכבר קיים פר"ו יכולים להכנס לטיפולים, והוא לכאורה היפך הרבה מן המורים שמתירים רק לצורך פר"ו ולא לענין לערב אל תנח ידך, ואף כת"ר חשב להשיג עלינו מדין שאין מוכרין ס"ת לצורך מצוות לערב, ולא הבנתי המחשבה מה הדמוי זל"ז, בדין ס"ת איכא איסור על פני

לכבוד ידי"ן הרה"ג ישראל חיים יוסף ממו שליט"א
תל-ציון שלום וכט"ס
קבלתי המאמר התורני המצ"ב בענייני פוריות ופונדקאות וראיתי שכת"ר הולך בקו ישר לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, ועוד שהרבה לזכור את דברינו בכל חלקי השו"ת "אשר חנן" בדינים אלו, יישר כוחו וחילו לאוריתא, אך חשבתי מעט להעיר לכת"ר בכמה דוכתי.

א. מש"כ בפנים דבמקום צורך שאין אפשרות אחרת להיפקד בזרע בר קיימא ע"פ עדות הרופאים יש להתיר לזוג לקיים טיפולים אפי' בפחות מעשר שנים, או כפי שהעיד במעין אומר שהורה מרן זיע"א אפילו אחר ארבע שנים, ואילו במסקנה כת"ר כתב קצת אחרת שאפילו זוג שנשואים לכל הפחות שנתיים.

ובאמת שאיני מבין שום צד של עשר שנים או ארבע או שנתיים, מה הריעותא בפחות, הלא בימינו שהטכנולוגיה הרפואית מתקדמת ניתן להבחין מיד בבעיות של פוריות, כך שלפעמים המצב של האיש כמעט אפסי לקיום פר"ו בדרך טבעית, ומה הרעיון לעכב, ועוד שכל מש"כ כמה

המצווה משא"כ טיפולי פוריות שאין בהם בעיה הלכתית הן מדין הוצ"ז משום שהוא לצורך תיקון ולא להשחתה והן מצד שהוא בנו, ולכך יש להסיק שאינו חייב להרבות בבנים בדרך כזו אבל הרוצה אין מונעין בידו ומצוה איכא, וגם כת"ר בסוף דבריו הרגיש בזה.

ג. ומש"כ להשיג ע"ד שאין למדין הלכה מן המדרש בדוקא שיש גמרא שסותרת המדרש וקמ"ל שאם אין למדין כמו לענין נתעברה באמבטי שהוא המקור לכל הליך פוריות ודאי הלכה כהמדרש, וזה באמת דעתי ולכך מצאתי סמך מהגמרא בברכות (ס.) שנתחלפו הולדות מזכר לנקבה ולא כהמדרש בתנחומא שנתחלפו הולדות בין רחל ללאה, ולכך עיקר כהגמרא. ובפרט

שכת"ר חיזק דברינו מהמהרש"א (שם) דמהש"ס מוכח דס"ל לא כהמדרש.

ד. מ"מ למעשה כפי שכתבנו באש"ח (שם) שניכר ע"פ התלמוד דכלי ההולדה עיקר ואזלינן דבתר הביצית מ"מ הכל מתורת ספק כי לכל צד יש צד ולפ"ז במקרה ותורמת הביצית הינה גויה לכתחלה ראוי לגייר הולד אך אם ויש ריעותא למשפחה או חשש לעתיד הולד מזה שיחשב גר לחומרא בודאי שיש לו סימוכין גדולים לילך על עיקר הרחם ואי"צ להטבילו ע"מ שלא לפוסלו, וכן עשיתי מעשה וכמ"ש כת"ר שליט"א.

בברכה חנ"א ס"ט

סימן פג ועוד בענין הנ"ל

לכבוד הגאון הגדול מעוז ומגדול חיכו ממתקים וכולו מחמדים תהילתו בקהל חסידים, מוכתר בנימוסים גן של הדסים שבחו קילוסים נברשתא דדהבא ספרא רבה נהירים ליה דברי הש"ס והפוסקים בארבעת חלקי הש"ע, ישמח בו אביו ותגיל בו אימו אשרי יולדתו צינה וסוחרה אמיתו ידי"ן הדיין המצויין כמוהר"ר חנן אפללו שליט"א נשיא בית ההוראה באר מרים, ואהל מועד ומחבר

השו"ת היקר והנחמד אש"ח על ד' חלקי הש"ע.

שמחתי שמחה גדולה בעת קבלת מכתבו בערב שב"ק טו סיון פרשת שלח שמצאתי לי חבר דהוי גובריה ורב חילה ובקי היטב בפרט בדינים אלו, וכת"ר חיזק דברינו דסמכינן על הפוסקים בדין פונדקאית חלקית האומרים שהולכים אחר בעלת הרחם, לפיכך אם בעלת הביציות

גויה כנ"ד יש להקל משום שעי"כ ימצא פסול לוולד, שהרי יהא אסור לכהנת ועוד, כמו שהזכרנו וכו' והוא כדברינו ודבריו נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת.

ואחרי איזה מקומם של שבחים אבוא אל מש"כ מעלת כת"ר להעיר מעט על דבריו והזדונו לעסוק קודם בדבריו מחמת הערכתו הרבה עלינו וזה החלי בס"ד:

א. מ"ש מעלת כת"ר והדר"ג (אות ג') שלכאורה בחינם השגתי ע"ד, שהרי אף איהו ס"ל דלמדין הלכה מהמדרש אם אין גמ' מפורשת שסותרת הדברים עכ"ד. ואחיה"מ הרבה ובתר נשיקת רצפתו, הנה לא זכר שר ממ"ש הוא בעצמו בשו"ת אש"ח (ח"ו-ז עמ' שמג אות יג) וז"ל בקצרה, זאת ועוד שמקובל להורות בכלליות שאין למדין הלכה מהמדרש אפי' שלא סתרו דברי בבלי או ירושלמי או תוספתא וכל דבר אחר, כמבואר בירושלמי (חגיגה פ"א ה"ח) ובתוס' יו"ט (ברכות פ"ה משנה ד') ובשו"ת חו"י ובשבו"י ובנו"ב ובשד"ח עכ"ל. וע"ע שהביא שיירת פוסקים דקים ליהו כהאי סברא, ואנו בעניותינו לא קימ"ל כוותיהו שהרי חזינן למהרי"ל והסמ"ק (והב"ח יו"ד סימן קצ"ה) והח"מ והב"ש והבא"ט (אה"ז סימן א') דהביאו ראיה מאגדת בן סירא, וע"ע בשו"ת יבי"א (ח"ב סימן א') שהוכיח מפי סופרים וספרים דקי"ל כהמדרש אם אין לו ראיה להדיא שסותרת הדברים, ופשוט שאכמ"ל, וברוך רחמנא שכת"ר הדר ביה, שהרי המעיין היטב יראה

מתוך דבריו ניכר דס"ל כדעת הגאון' משפטי עוזיאל דאין למדין הלכה ממדרש וממ"ש לי במכתבו גילה כת"ר פנים אחרות בזה, והדר הוא לכל חסידיו.

ב. ומ"ש עוד שלפיכך (פסק שם סימן נ"ה) שהולכים אחר בעלת הביציות משום שיש סמך מהגמ' ברכות לכך עכ"ד, ואני ההדיוט לא זכיתי להבין דבריו, שאע"פ שמצאתי לו סייעתא מדברי המהרש"א שהגמ' לא ס"ל כהמדרש תנחומא עכ"ד מ"מ מהתם אין ראיה ולא סמך שהולכים אחר בעלת הביציות, אלא בסה"כ שבתוך רחמא של לאה התהפך הוולד מזכר לנקיבה ולפיכך מימר אמרינן דהויא ראיה קלישתא להמוכיחים מהתם שהולכים אחר בעלת הרחם, ע"פ המדרש תנחומא והתרגום יונתן בן עוזיאל, שס"ל שהתעקרו הוולדות והלכו מרחם אחת לשניה, אמנם כיון שאין מוכח הכי מהש"ס דידן כדמייטנן לפיכך יש לתור אחר ראיות אחרות שהביאו הפוסקים.

ג. ומ"ש כת"ר (אות א') להעיר על מ"ש, לענ"ד אין להתחיל הטיפולים לפני שנתיים מזמן הנישואין, וכתב לי בזה"ל: ואיני מבין שום צד של עשר או ארבע שנים או שנתיים ומה הריעותא בפחות, הלא בימינו שהטכנולוגיה הרפואית מתקדמת ניתן להבחין מיד בבעיות של פוריות, והסיכויים של האיש כמעט אפסיים לקיים מצוות פו"ר בדרך טיבעית, ומה הרעיון לעכב עכ"ל.

נראה לענ"ד הסיבה לעכב את בני הזוג לערוך בדיקות זרע ולבצע טיפולי פוריות חדא דעדף הוא להיפקד בדרך הטבעית שהרי לכמה מהפוסקים אינו מקיים מצוות פו"ר שהרי אין זה בדרך ביאה כמו שהתורה ציוותה ולפיכך יש לתת לזוג את הזמן המינמלי להיפקד בדרך הטבע ופעמים שהכדורים שנוטלת לפני החתונה לדחיית הווסת גורמים לשינוי בכל המהלך הביוץ והזמן המשוער שהכל יחזור לקדמותו הינו שנתיים ועוד ומה לנו להוסיף לחץ נוסף על הזוג הצעיר על מה שמצוי אצלם מצד המשפחה והסובבים שפעמים רבות זו הסיבה העיקרית שאינם זוכים לפרי בטן ושמעתי על כמה זוגות ששמונה עשרה שנים לא זכו להיפקד אפי' ע"י טיפולים, והרב ייעץ להם לטוס כמה חודשים לחו"ל ודבר פלא הוא שהאישה התעברה כבר בחודש הראשון והתגלה למפרע שהלחץ החברתי גרם לזוג לבעיות בפוריות, ע"כ יש ללכת בקו של האחרונים דילמא מהשמיים ירחמו.

ועוד שכל מה שהתירו האחרו' שהבאנו בתשובה לערוך בדיקת זרע לאיש אחר שהאשה בדקה עצמה כגון שנתיים כמבואר בצי"א בשם החזו"א, והאגרו"מ והתשו"ן חמש שנים המעיין בפנים יראה שאין הם סוברים שנים אלו לבצע טיפולים אלא לערוך בדיקת זרע ואין ראיתם מהגמ' הנ"ל לענין הנסיון הרפואי ולזמן הטיפול, שהרי מן המתירים לערוך בדיקת זרע הם הגאו' צי"א והתשו"ן שהתירו אחר שאשתו

בדקה עצמה והבדיקות נמצאו תקינות, וע"ע בשו"ת ישכ"ע (ח"ה שער ד') שכתב לחלק בין מה שהתירו הפוסקים לאיש לערוך בדיקת זרע לבין איסור הזרע"מ יעו"ש, וכן התשו"ן (ח"ב סימן רתע) שאסר איסר אפילו אחר יג' שנים ויותר ובכ"א התיר בדיקת זרע לאיש אחר חמש שנים כהאגרו"מ עי"ש. ואין זה משום שיש להתיר הליכי פוריות לדידהו אלא כדי לברר אם הבעל כרות שופכה וכיו"ב שאר דברים שיכולה האישה לבקש גט כדינא דגמ' וע"ע באגרו"מ (אה"ז ח"ב סימן י' והלאה) ועוד שיכולה לומר דבעינא חוטרא לידא ומריה לקבורה וע"כ לא קשיא עליהו מדברי כת"ר שאין הם מביאים ראיה מהתם לניסיון רפואי וכאמור, ומה שאנו סמכנו על דברי המעיין אומר (ח"ח עמ' קכב) שהעיד שהיבי"א התיר אחר ארבע שנים לבצע טיפולים כדי לקיים מצוות פו"ר בזוג שהיה להם כבר בת, לא הבנתי מאי קשיא ליה למר אשר בסוף דברי ראיתי להתיר אחרי שנתיים אם א"א בדרך אחרת, דהלא פשוט הוא, כיוון שהתיר לזוג שכבר היה להם בת והאישה לא הצליחה לסדר הווסת מזמן הלידה כ"ש לנ"ד דשרי בפחות, שאין להם שום ילד, וכיוון שהעידו לפחות שני רופאים שאינם יכול להוליד יש ללכת אחר הסוברים להתיר לקיים הבדיקות בזמן המועט ביותר.

וכ"ז משום דאנן קי"ל כדעת הסוברים שאף בדרך שאינה טבעית כגון הזרע"מ או הפריה חוץ גופית וכיו"ב הוולד מתייחס

אחר אביו וכיון שהיא הדעה המקילה ביותר סמכתי על דבריהם ולא כהמצריכים עשר שנים, דכמ"ש כת"ר דאין לעכב אחר שניסו בדרך טבעית ולא עלתה בידם, אמנם בעינן סברא המצוייה באחרונים.

ואחר העיון במ"ש כת"ר בשו"ת אש"ח (ח"ח סימן קד'), לא ראיתי אף אחד מהאחרונים דס"ל כדבריו בזה וכדרכה של תורה, שללמוד אנו חפצים, ועל מה סמך כת"ר שם להתיר בפחות משנה, אם על עדות הרופאים, וצ"ע?! ובאמת אודה ולא אבוש שיש לסמוך על הפוסקים שלא ציינו

כלל לכמות השנים הלא המה שו"ת משנ"ה ודעמיה, אך יש להתיר במקום צורך אף בפחות משנה בזוג מבוגר שיש חשש שאם לא נתיר להם לבצע הבדיקות והטיפולים, לא יתאפשר להם בעתיד להיפקד אף ע"י הרפואה ובזה אני מודה למ"ש כת"ר ברוב חוכמתו ואפשר שאף המחמירים יודו בזה ודו"ק.

בהערכה רבה ממני מעריצו ומוקירו ואוהבו הצעיר באלפי ישראל החותם לכבוד התורה ולומדיה חיים יוסף ממו אדם מועט המצפה לתשובתו מהרה.

סימן פד ועוד בענין הנ"ל

לכבוד ידי"ן מזכה הרבים הרה"ג חיים יוסף ממו שליט"א
ת"צ שלום וכט"ס

א. ושוב חזר הרב שליט"א, לכתוב לנו על ההערות שהבאנו לעיל, וחשב שאנו תופסים שאין למדים הלכה מן המדרש אפילו שלא סתרו דברי הבבלי או הירושלמי וכמו שכת"ר הקשה עלינו ממש"כ בעונינו באש"ח ח"ו-ז (עמ' שמג אות יג), אך זה אינו כי במפורש הבאתי באות שלפני כן (שם אות יב) משם הפר"ח וסיע' דלמדין מן המדרש היכא דלא אתפרש בש"ס, וכל מש"כ (אות יג) זה רק לחזק הרעיון בצורה כללית שיש קושי בכלל

ללמוד מן המדרש ק"ו בהחלפת הוולדות, עד כדי שיש מי שכותב שאפילו והבבלי לא סותר אין למדין הלכה משם, אבל מכאן ועד ההכרעה שאנו ס"ל כן, זה ודאי אינו, ואצלי זו כבר משנה מסודרת כמבואר באש"ח ח"ה (סימן י"א), כך שאין כאן הדר הוא לכל חסידיו, וכולנו בשיטה אחת.

ב. ועוד מש"כ שלא הבין דברי ממש"כ שיש סמך מהגמ' ברכות שהולכים אחר הביציות, ואע"פ שמצאת לי סיעתא מהמהרש"א מ"מ מהתם אין ראיה ולא סמך שהולכים אחר בעלת הביציות אלא שסה"כ שבתוך רחמה של לאה התהפך הוולד מזכר

לנקבה וכו', צדק כת"ר, ושוב חזרתי על כל מש"כ אנו בעונינו בתשובה השלמה שבספרנו והבנתי שאין שום סמך מהגמ' וכמו שהבנו בעבר, ואילו במכתב אליך כתבתי כן, וטעות היא, וכנראה מהמהירות ובמקום וזמן שאיני דש בו הביא לך, ותזכה למצוות על ההערה.

ג. ועוד שוב חזר כת"ר לתפוס דעתו שאין להתחיל הטיפולים פחות משנתיים, ואחר שהביא מעט מהאחרונים והפריד בין בדיקות זרע לטיפולים, כתב ע"ד בזה"ל, ואחר העיון במ"ש כת"ר בשו"ת אש"ח (ח"ח סימן קד') לא ראיתי אף אחד מהאחרונים דס"ל כדבריו בזה וכדרכה של תורה, שללמוד אנו חפצים, על מה סמך כת"ר שם להתיר בפחות משנה, אם על עדות הרופאים, וצ"ע, וכו' יעו"ש.

ובאמת שגם אני בעבר לא מצאתי שום אחד מהמחברים המפורסמים שכתבו כדעתנו וכמעט כולם הסתייגו מההיתר דוקא אחר כמה שנים, ובכלל וגם על כת"ר יש חידוש שהביא רק אחר שנתיים והלא רובם ס"ל למעלה מחמש או מעשר, מ"מ עדיין לכת"ר יש להשען על כמה מהאחרונים משם החזו"א שנ"ל אחר שנתיים בדוקא, אבל אנו דס"ל אף פחות משנה אין שום איש שכתב כן.

אך תדע שאיני נבהל מלהשיב על אף שנראה שסברא יחידאה היא, אבל זיכני השי"ת לטייל הדק היטב במערכות

הרפואיות בדיני פוריות, ומה נאמר ששימוש עצמאי ורב עשינו בעבר במקצוע הזה, ולנו יש יסוד ברור שאין בטיפולי פוריות ובדיקות איסור של זרע לבטלה ומאידך גם מקיימים מצוות פר"ו משום שביאה היא רק הכשר למצווה ולא המצווה גופא, ולפ"ז אין גריעותא בזמנים, כך שאם הזוג רוצה להתחיל בבדיקות וטיפולים הרשות בידיהם כפי הזמן שהם יבחרו.

ובשביל לענות על כל השאלות בדינים אלה צריך להכיר היטב את השטח הן ברפואה והן האנשים עצמם ובכמה אחוזים סובלים מעקרות ומאיזה עקרות וכיו"ב, כך שמכאן ולתקוע זמנים בלי שום שורש של איסור בש"ס וראשונים, ולעכב שמחת האם בבניה, אחה"מ היא טעות מושרשת בלא טעם וריח, ק"ו להצטדק אחר סיפורים ומעשיות וע"פ זה לפסוק הלכה, זו אינה דרכנו.

וחוץ מזה ע"מ שכת"ר ידע את דרכנו צריך להבין שהעקרות נמצאת או אצל האיש או אצל האשה, וברוב האנשים בימינו אצל האשה העקרות שלה זה בבישול הביציות וזמן הביוץ שאינו תואם, ואילו אצל האיש הוא בעיות של חולשת הזרע הן הנפח או הזרימה ובמיעוט מקרים אף העדר של זרעונים בכלל.

ולפ"ז בסתם רוב הזוגות שאין להם בעיה תוך ג' חודשים של הנישואין האשה נפקדת לזרע של קיימא, אבל לאחר ג'

חודשים יש איזה סממן קטן של בעיה ובהרבה מקרים היא עלולה לסבול מאי סדר בישול הביציות והדומה לכך, והעיכוב יכול להיות שנים בגלל שהאשה לא השתמשה במתן תרופות פשוטות, וזה חבל, ועל חינם יצרו לעצמם לחץ ופעמים לחוסר שלום בית ובושה מהסובבים וכיו"ב.

שיחלים לגמרי או לכל הפחות סיכוי גדול שההפריות יצליחו יותר, שסוף דבר כל הטיפולים של הפוריות איזה שיהיו אחוז ההצלחה אינו עומד על יותר משלשים וחמש, וככל שהאיש מתבגר האחוזים הולכים וקטנים.

אבל הבעיה הגדולה יותר מתרכזת אצל האיש, שאם יש לו בעיות בזרע (והוא כמעט ארבעים אחוז מהזוגות של חשוכי בנים), אז ככל שעוברים החודשים או השנים הבעיה קריטית ואף נהיית יותר גדולה ומסובכת, וברוב הפעמים אף בלתי הפיכה, והוא כמעט כמו חוקה רפואית שתמיד שיש בעיות של חולשת הזרע הזמן הוא תכשיר מצויין לאבד הזרע לגמרי.

ולכן הסדר אצלי הוא כזה, זוג שעדיין לא נפקדו בחודש השלישי או עד השישי לנישואין שלהם, יכולה האשה (מרצונה) לגשת לבדיקות דם הורמונאליים ומעקב זקיקים שמא צריכה ליקח מתן תרופתי הנקרא "איקאקלומין" למשך ג' חודשים ועד חצי שנה, והכל לפי שיקול דעת הרופא, ואם בכ"א עדיין לא נפקדה, תעשה צילום רחם לראות הצורה המכנית שלה, ובמקרה והכל בסדר גם שם, ונתברר במושלם שהמניעה אינה ממנה אז יפנו לדרוש מהבעל בדיקות דם ובדיקת זרע וצילום אשכים ובאיזה מקום גם סיטי מוח ואחרי כל הבדיקות אם מתברר שיש לו בעיה של חולשה או מיעוט זרעונים יכולים מיד להתחיל הטיפולים כי כאמור ככל שהזמן עובר הסיכוי שהטיפולים יצליחו קטן בהרבה.

ולמשל גברים הסובלים מוריקוצלה חד צדדית וקלה שלזה יש טיפול ניתוחי שיכול להכשיר את הגבר שיביא בנים לעולם בדרך הטבע בלי שום הפריה או הזרעה, אבל כ"ז שתפסו הבעיה בראשיתה, משא"כ אם ממתנינים איתו אפילו חודשים ק"ו שנים התופעה נהפכת לחד צדדי וקשה או לדו צדדי ומכאן והניתוח לא עוזר וצריכים להפעיל טיפולי הפריה והדומה לו, ואם מתעכבים עוד יותר, יש מצב שאפילו טיפולים לא עוזרים כי כבר אין לו שום תא זרע בודד וזה קורה הרבה פעמים מהזנחה וטיפול מתאים למי שסובל מחולשה של זרע, כך שאם יתפסו הבעיה עוד שהבחור צעיר ביותר יש סיכוי

ולפי יסוד ורעיון זה כל הפוסקים שהגבילו את זמן הטיפולים אפשר היה להבין אותם דוקא לפני כמה עשרות שנים שלפי הרפואה גם היה ק"ק להבין תוכן הבעיה וטיפול כן שאי"צ להפעיל ולהרעיש, אבל בימינו שיש אפשרות לקלוע ברוב המקרים מהי הבעיה של העיכוב ואיך אפשר לטפל,

ניכר שהיו תופסים אחרת, ומה נעשה שבענינים רפואיים תמיד הכל משתנה כפי המציאות, כך שאם בכ"א מתעקשים להרחיק כמה שיותר את הטיפולים מהזוג זה אינו אלא מחוסר ידיעה רופאית ותו לא.

ומה שכת"ר נבהל מהפוסקים שחילקו בין בדיקת זרע לטיפולי פוריות וכמו שדבריהם מתוך סברא ולא ממקור בש"ס וראשונים, גם אנחנו מתוך סברא, שאין טעם לחילוק, אחר דמוכח שאין בו הוצ"ז כי הוא לצורך ומאידך קיים מצוות פר"ו כי התוצאה עיקר, אז על מה החילוק אם מותר להוציא זרע בשביל בדיקה ע"מ שיוכל לעשות הטיפול ק"ו שיהא מותר להוציא הזרע ולהחדירו בביצית לחקות תהליך טבעי.

ופעם כבר שמעתי איזה השגה ע"ד שההולכים לטיפולים כאלו בסוף שנה הראשונה הוא נובע מחוסר אמונה בהשי"ת ומאידך סמיכה גדולה ברופאים, ובאיזה מקום הוא עוון פלילי, ואף כת"ר

רמז עלינו בזה, וז"א כי גם הטיפולים איזה שיהא אינם באחוזים גדולים של הצלחה, ואין כאן השענות והתבטלות מוחלטת ברופאים, כך שהכל הוא בבחינת השתדלות מעשית כמו חולה שיש לו רשות לפנות לרופא לצורך השתדלות, הכ"נ בנדו"ד, וכולם יודעים כולל הרופאים שכל מעשיהם הוא רק תחילה של הביקוע אבל השאר הוא רק סיעתא דשמיא. זאת ועוד מה לי השתדלות בשנה הראשונה או השתדלות אחר עשר שנים אם יש הבנה עיוורת ללא השתדלות אז אין לו לטפל גם אחר עשר שנים.

וניכר שכל הסוגיא הזו ניתנת לשיקול דעת של כל זוג וזוג והרוצים להקדים הבדיקות והטיפולים כפי הסדר שכתבנו אף תוך השנה הרשות בידיהם, ומאידך הרוצים להתעלם מכל הטיפולים ולהשאיר את מצוות הפר"ו בדרך הטבע גם הרשות בידיהם.

חנ"א ס"ט

סימן פה בענין אם פונדקאית

מקום גדול להתיר פעולה זו לחשוכי בנים הן להשתמש בביצית זרה ולהחדירה לאשה והן להשתמש בביצית שלה ולהחדירה לאשה אחרת, וידעתי שיטת האוסרים משום

לכבוד הרה"ג י.מ. שליט"א
ת-צ שלום וכט"ס
כבר דנתי בזה הרבה באשר חנן ח"ו-ז' (אה"ז סימן נ"ה) ובמסקנה העליתי שיש

פריצותא או חשש עירבוביא מאותו ספק שמא הבן הולך אחר בעלת הביצית או שמא הבן הולך אחר בעלת הרחם.

אך כבר הוכחנו דהוא עדיף ממצעה של אימוץ ילדים זרים לשני בני הזוג, א"נ דמסתבר ע"פ הרפואה והמדע שהולכים אחר הביצית, כך ואם לקחה ביצית של גויה צריך לכתחלה להורות שהולד היוצא יעשו לו לכל הפחות גיור לחומרא, דא עקא ואם יש חשש על הגיור הזה שיוציאו לעז על הילד וגם המשפחה תיפגע מכך וכיו"ב טענות המתקבלות על הדעת, יש מקום לדלג ע"ז ולסמוך השיטות דאזיל בתר הרחם כך שאף ולקחה ביצית מגויה אבל החדירה לעצמה לרחם של יהודיה הולד יהודי גמור ואף אי"צ גיור לחומרא.

ועוד מה ששאלת על השמועה מאיזה "רב" שהתיר לאשת איש לעשות "חסד" עם

זוג חשוך בנים שלאשה אין בכלל רחם, כך שרק הבעל נתן את זרעו לאשה הנ"ל ועירבבו אותו בביצית והחדירו בחזרה והאשה גידלה הולד ואח"כ מסרה אותו לזוג.

והוא מעשה ארץ מצרים של ממש, שיא התועבה והנבלה בישראל, שאשת איש תקבל זרע מאיש זר, ועל אף שהאשה הנ"ל לא נאסרה על בעלה והולד אינו ממזר, דבתר הביאה אזלינן, מ"מ פלוגתא דרבנותא הוא דיש אומרים שהולד ממזר והאשה נאסרה וכמו שהארכתי באשר חנן ח"ה (אה"ז סימן י"א) להוכיח אחרת, ולנו אי"צ לפלפל בזה כעת, כי אין היתר בקום ועשה וכל המתיר הוא מחריב יוחסין של ישראל כשרים.

חנ"א ס"ט

סימן פו החזרת "קדם עובר" מבעלה הראשון

וי"ל שאין זה דומה לאיסור ותועבת תרומת זרע של ישראל זר באשת איש, שהרבה ניהוקים ובעיות של ייחוס וצניעות יש בזה וכמבואר באשר חנן ח"ה (אה"ז סימן י"א) חו"ז (אה"ז סימן נ"ג) ח"ח (אה"ז סימן ק"ז).

משא"כ במקרה של השתלת "זיגותא" שהוא כעין עובר שאין ההזרעה

לכבוד ידי"ן הרה"ג מ.ז. שליט"א ירושלים שלום וכט"ס
ע"ד האשה שהקפיאה קדם עוברים (זיגותא) עוד מבעלה הראשון, וכעת שנישאה לשני הבינו שיש להם בעיה רצינית למצוות פר"ו, וחשבו אם מותר לה להפשיר העובר ולגדלו בבטנה.

נעשתה בתוך רחם האשה ואין ההזרעה
נעשתה בעת איסור של א"א כי היא היתה
נשואה לראשון כדת וכדין, ומסתברא דגוף
חדש בא לכאן, ולא גרע מאם פונדקאית
שמשאילה רק את הרחם לזוג אחר שמביא
את הזרע והביצית, שעליו יש עקולי ופשורי

לענין היתר וייחוס, ועיין באורך מש"כ
באשר חנן ח"ו-ז' (אה"ז סימן נ"ה), והלכה
למעשה השבתי לכת"ר בע"פ והוא עדיף
מעל הכתב.

חנ"א ס"ט

סימן פז תרומת ביצית מאחות אשתו

לכבוד ידי"ן הרה"ג ש.כ. שליט"א
ירושלים שלום וכט"ס
אודות מה ששאלת בזוג שעדיין לא קיימו
מצות פר"ו אם מותר להם לקבל
תרומת ביצית מאחות האשה או שיש בו
איסור יוחסין וממזרות וכיו"ב.

אם אנו מן המתירים ליקח ביצית של אחות
אשתו או שיש בו חשש ממזרות כסתם
ביאה של ממש שהרי המה מאותם חייבי
כריתות (כריתות ב' א') והולד ממזר שהלכה
כשמעון התימני (יבמות מט., רמב"ם אי"ב פ"ט
א', ש"ע ד' סי"ג).

וכבר הארכנו בהלכה זו דפונדקאית בשו"ת
אשר חנן ח"ו-ז' (אה"ז סימן נ"ה)
ובנדו"ד אין נפ"מ גם לענין תרומת ביצית,
והחוק בישראל לרבות שיש בו הסתיגויות
הן חברתיות והן משפטיות יש בו גם פן
דתי שחייבת התורמת להיות מבת דתה של
האם וחד הורית ולא נשואה ושילדה לפחות
פעם אחת וגם לא קרובת משפחה והכל
למנוע חשש ממזרות וג"ע וכיו"ב מדעות
כמה רבנים בישראל.

ובאמת שכלל פעולת הפונדקאות חלקית
או מלאה, אם אפשר ואין השעה
דוחקת לגירושין ושלום בית וכיו"ב ראוי
להמנע מכך שאין ספק דכל הטצדקי
שבעולם שאולי זה מותר מ"מ אין להקל
בשופי כי יש בכך ריח רע של ערוב
ביוחסין ופירצה בצניעות וקדושת ישראל,
ק"ו שכל הרעיון אולי בוגד ביסוד שכתבה
תוה"ק "ודבק באשתו והיו לבשר אחד"
(בראשית פ"ב כד') קמ"ל שלא דבק באשת
חבירו (סנהדרין נח.) והכל קאי על הולד
הנוצר משניהם (רש"י שם) נמצא שאם
מעורב בבשר האחד בין בני הזוג עוד גורם
שלישי מגוף אחר מאבד את הכלל הגדול

אך כת"ר טען שאת הפעולה הזו מתכוונים
לעשות גם ככה בצ'כיה בגלל הקשיים
החוקיים בישראל, רק ששאל' חו"ד העני'

הזה בלא להתיחס בדוקא לענין ממזרות או פיסול חיתון, וכיו"ב כ"כ בעוני באשר חנן ח"ח (סימן ק"י).

אמנם כשיש סכנת גירושין ושלום בית ק"ו מרירות לאשה שעדיין לא זכתה לפרי בטן שהמצב אצלה לא פחות מסכנת נפשות כדאי הוא להקל בפעולה כזו ואין טעם להוסיף על מכאובם, רק שבנדוד"ד יש ליתן הדעת אם נכון לערב ביצית של קרובת משפחה או עדיף של אישה רחוקה ואנונימית.

ומתוך שיש עקולי ופשוטי ומבוכה רבה בין פוסקי זמנינו לענין יחוס הולד שדעת הרוב הולד מתיחס אחר האם הנושאת ברחמה ולא התורמת משום שכלי ההולדה מתבטל לגוף האם וכדין ערלה "ילדה שסבכה בזקנה" (סוטה מג:), וכמבואר באבן יקרה ח"ג סימן כ"ט) ק"ו בביצית אחר שיצאה מגוף הראשונה כבר אין לה חיות אלא רק אחר שתיכנס לשניה (צי"א ח"ט סימן מ' וח"כ סימן מ"ט) ובכך אין שאלה על פיסול יוחסין וממזרות ואפילו ביצית של גויה בישראלית אינו מעלה ומוריד והולד לעולם ישראל הוא לאותם השיטות הנ"ל.

אבל אנן דס"ל שבעלת הביצית היא האם והולד מתיחס אחריה וכך דקדקתי הרבה בהלכה ובמדע שבעלת הביצית היא הקובעת, ומתוך כך קימ"ל גוי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר וישראל הבא על הגוי ולדה כמורה (יבמות מה.) הרי שאם

קבלה תרומה מגויה הולד בבחינת גוי או לכל הפחות ספק גוי ויש להצריך גיור מספק, משא"כ בקבלה זרע מנכרי הולד כשר.

אבל כ"ז דוקא מחשש כזה של גוי דלא תליא מילתא בביאה אלא בזרע האם אבל בממזרות או חיוב נדה תליא מילתא בביאת איסור של הערה וכדרך הטבע קמ"ל שבהזרעה ק"ו בתרומת ביצית שאין קשר של ביאה אלא עירבוב זרע בזרע חוץ לגוף אינו ממזר והיא סוגיא גדולה וערוכה באחרונים מדברי הב"ח (יו"ד קצ"ה אות ה') משם הגהות הסמ"ק ישן דאשה נדה יכולה לשכב אסדיני בעלה ואין חשש שמא תתעבר בנדותה כיון דאין כאן ביאת איסור הולד כשר לגמרי ואפילו תתעבר מש"ז של אחר כי הלא בן סירא כשר היה אלא שבש"ז של אחר קפדינן אהבחנה גזירה שמא ישא אחותו מאביו כדאיתא ביבמות (לז:) והוב"ד במשנה למלך (אישות פט"ו סק"ד) ט"ז (אה"ז א' סק"ח) ב"ש (שם סק"י) ועוד אחרונים רבים וכמבואר בארוכה בשו"ת אשר חנן ח"ה (אה"ז סימן י"ב).

ולפ"ז ולד הבא מביצית של אחות אשתו בלא ביאה אלא בפעולה שאינה טבעית אינו ממזר ואינו פגום ולכאורה אף עדיף מהחשש שישא אחותו מאביו כי הענין ניתן לשמירה משא"כ אצל זרים, אך כאמור כ"ז אינו לאלו שכבר עשו ולקחו ביצית מקרובי משפחה שאין לפוסלם

אשר

סימן פח

חנן

רצט

בממזרות או לאלו שבמשבר של גירושין ושעת דחק גדולה להתיר להם לכתחלה.

ועכ"ז לפענ"ד להחמיר ולא לקחת ביצית מאחות אשתו כי הדעת מורה שיש קירוב או הרגשת קירוב שיצא הולד לעולם ובתוך מחשבתם תמיד יהא מתנוסס שהוא חלק מהאיש וחלק מהאישה ויכולים לבוא לידי סכנת גילוי עריות כי מסתמא כבר לבו

גס בה ועתה שהולד שלו גם ממנה הרי שלבו גס בה שבעתיים, ולכך אין להתחכם ויש לעשות הפעולה רק מביצית של אשה אנונימית ושאינו מכירה וזה הרע במיעוטו בפרט שכל הרעיון הינו מפוקפק, ולא כדאי לערער אותו יותר ממה שהוא עכשיו.

בברכת התורה חנ"א ס"ט

סימן פח קשירת חצוצרות

לכבוד ידי"ן ר י.מ. (הלוי) נר"ו

שלום וכט"ס

אודות רעיתך שסובלת בהריונות מכליה מתנפחת ויכולה לבוא לידי סכנה, וצריכה אמצעי מניעה דחופים, ומאחר וגלולות או התקן לא מסתדר בגופה, שאלת אם אפשר להתיר לה קשירת חצוצרות, ואף צירפת לי את התיק הרפואי והחו"ד של רופאים לעיין בו, יש לכם ששה ילדים ואתם בני גיל ארבעים.

מ"מ בשעת סכנה וצער לאשה יש היתר גמור בדבר, ולא גרע מאיסור שבת דרבנן שמותר במקום צער, בפרט שיש דס"ל דהאיסור נובע מצער וחבלה ולא מסירוס כי לפי הפשט בתו"כ שאין סירוס באשה היינו אין בכלל אפילו מדרבנן אין איסור ורק משום צע"ב (ט"ז סק"ו), ובימינו שהוא בדרך רפואית והסכמת האשה לא שייך צעב"ח, כך שלפי הט"ז מותר גמור.

וגם לאותה הטענה שאסור לסרס האשה רק משום מצות שבת (פרישה סק"ל) מ"מ אין לחייבה שתחריב עצמה ותסתכן משום שמא תלד ויתיישב העולם, דגופא עדיף, וכמ"ש האחרונים, וביותר לפמש"כ החת"ס (אה"ז סימן כ') דאפילו רק משום צער וקושי לידה בלא סכנה גופה עדיף, וכש"כ לב"ח דס"ל שסירוס הנקבה מדרבנן מ"מ לדעתו לצורך שלא תלד בקושי אפילו בלא סכנה

ובאמת שכבר דרשתי בסוגיא זו באורך וברוחב באשר חנן ח"ג-ד (אה"ז סימן מ"ט-נ) ח"ה (אה"ז סימן י' עמ' נ') ומאחר שיסוד קשירת חצוצרות היא חבלה מכנית ברחם וסירוס בידים ואיכא איסור דרבנן אצל האשה כדעת רוב הראשונים והרמב"ם בכלל (ש"ע אה"ז סימן ה' י"א) ולא כהגר"א (שם) דס"ל מה"ת.

מותר לסרסה ע"י מעשה כמו שהתירו בכוס של עיקרין, והבאנו הדברים באש"ח (שם).

ועוד דסתם סירוס בדיים הוא בדר"כ סירוס לצמיתות כדין הכאה או בעיטה או ניתוק בית הרחם וקלקול חדרי בטנה, וה"ה בצריבת החצוצרות וכיו"ב שהכל הם נזק כמעט בלתי הפיך, אבל אם נקיים אצלה קשירת חצוצרות עראי כגון ע"י לולאות של גומי או מהדקים או פקקים שניתנים להסרה לשם חידוש פריין, אפשר שאין זה סירוס בכלל, וכמ"ש הש"ע (שם) דאסור להפסיד אברי הזרע היינו בדוקא שנפסדין משא"כ בהכא וכ"ז לאשה שהוא בספק מדרבנן אבל אצל האיש יש לאסור אף שלא מפסיד כי הוא בספק דאוריתא.

ואף שידעתי החולקים ע"ז שכל דבר שאפשר להשיבו ע"י רופא הוא נקרא עיקור תמידי ולא עראי, ורק עיקור שחוזר לעצמו מאליו היינו שהפעולה משפיעה באופן זמני הוא זה שאינו סירוס. מ"מ

הבוחר יבחר וזו דעתי בכל הצירופים הנ"ל ובספק איסור דרבנן אזלי' לקולא וכן ראוי להורות. וע"ע בצי"א חי"ד (סימן צ"ד).

ובדרך אגב הנה בברכ"י (אה"ז סימן ה אות ט"ו) כתב דאע"ג דהמסרס לנקבה פטור, אבל לענין אסור ביאה בקהל פשיטא דשניהם שוים, והבא עליה לשם אישות לוקה והוא ממהר"ר עאראמא בפירושו על הרמב"ם יעו"ש. אך כבר נודע דברי החינוך (מצוה תקנ"ט) והמהרש"א (קידושין ע"ב:) דפצוע דכא וכו' אינו אלא לזכרים, ולכך תמה המנח"ח על הברכ"י הנ"ל וכמ"ש בספר חמדת ישראל (נר מצוה סימן פ"ח) שתפס בבירור שאשה שסירסה עצמה במזיד גמור מותרת לכתחלה לבא בקהל בלי שום חשש כלל יעו"ש. והובה"ד בשו"ת דברי יציב (אה"ז סימן כ"ט) וע"ע באוצ"ה (כאן), וכן עיקר.

חנ"א ס"ט

סימן פט

גולות למניעה לזוג שלא קיימו פר"ו מחשש לגירושין

במילים קשות והיא פנתה לכת"ר לבקש להניח אמצעי מניעה למשך חצי שנה בלי שידע בעלה בשביל האפשרות לתקן הבית, כי הסבירות אצלה לעת עתה גבוהה לגירושין, ואין טעם ורעיון להתגרש עם

לכבוד ... נר"ו

ירושלים

אודות הזוג החדש שאחר כמה ימים של נישואין החלה האשה להבין שבעלה הינו איש קשה וכבר רגיל לבזותה

אשר

סימן פט

חנן

שא

ילד, ובקשת חור"ד העני' וגם אני שמעתי את תלונתיה בטלפון.

וכבר כתבתי היסוד בכל רעיון כזה בשו"ת אשר חנן ח"ח (אה"ז סימן קי"ד) על שיש הסכמים אצל זוגות חדשים הנראים דתיים וחרדים אך המה פשרנים שעוד בעודם משודכים קובעים שלא להביא ילדים בשנה הראשונה של הנישואין שמא לא יצלחו ויהא קל יותר להתגרש או לצורך קריירה, והערנו שם שהיא מחשבה מסולפת והנהגה אסורה המתאימה לרחוקים מדת ואין להסכים לזה אפילו במחיר של ביטול שידוכין, כי האיש מצווה על פר"ו מה"ת.

ואף שהיא אינה מצווה על מצות פר"ו (תוס' יבמות יב: ד"ה שלש) מ"מ היא משועבדת לו לענין זה ואסור לה לבטל ממנו המצוה אם עדיין לא קיים פר"ו (חת"ס ח"ג אה"ז סימן כ') וקרוב הדבר שאם עושה כן שעוברת על לפני עיוור (מעשה רקח פט"ז מהא"ב ה"ט) ולפענ"ד להביא ראיה ממה שחייב לבעול בכל עונה אפילו שהרשת את בעלה שימנע עונתה חייב לבעול בכל עונה עד שיה' לו בנים (ש"ע ע"ו ס"ו) קמ"ל שאם קיימו פר"ו יכול בלא טענה של חולי וכיו"ב ומותר אף מתוך בעיות כלכליות וכיו"ב (אשר חנן ח"ו-ז סימן ס"ד, ח"ח סימן קי"ב).

ורק במקום סכנה מותר לה אפילו שלא קיימו פר"ו אפילו במוך או שאר אמצעי מניעה חסימתיים כדין ג' משמשות במוך (יבמות שם) כש"כ בגרמא כדין כוס

של עקרין (שבת קי: יבמות סה:) והארכת בזה באשר חנן ח"ג-ד (אה"ז סימן נ"ב) ח"ה (אה"ז סימן י').

דא עקא במקרה דידן שהמזל ביש התעורר אחר הנישואין נראה לי להקל אחר ששמעתי זעקת השכר של האשה הצעירה שבכל כחה מבקשת לנסות לבנות הבית עם יועצי נישואין וכיו"ב ולבינתיים חושבת להניח מניעה למשך זמן קצר בכדי שאם ויצטרכו לפרק הבית לפחות שיהא בלא ילדים שיהא קל יותר לבנות חיים חדשים כנודע.

ונראה שלא גרע מצער של חולי כי להתגורר עם נחש תחת כפיפה אחת הוא חולי וצער גדול לנפש שהוא סכנה בפ"ע המביאה לידי עצבות ומרה שחורה כנודע מהבאים אצלי ובעו"ה היא מציאות שכיחה, אע"פ שבפועל אין קשר בין העצבות הזו לבין גידול הילדים, מ"מ ניכרים הדברים שאם יהיו ילדים שותפים לזוג הזה יהא לה קשה יותר להתגרש והצער גדול יותר לאישה לגדל את בניה שהיא סובלת מבעלה והוא גם מתכון מכוון לדיכאון לידה וכיו"ב שאח"כ גם הבנים סובלים.

ומתוך כך נ"ל שאינה מחויבת לצער עצמה מפני שיעבודה אף שמשועבדת לבעל כי הכל לפי ראות עין המורה וק"ק לפרש האופנים בזה וכמ"ש החת"ס (שם)

וע"כ הדעת מורה אצלי שבעל כזה הוא צער לא פחות מצער של חולי וספק פקו"ן.

ולכך לענ"ד אף אם הבעל לא קיים מצוות פר"ו יהא מותר לה במניעה רק שההיתר הוא לא לפרסום לאחרים ורק באמצעי מניעה הורמונלים ולא חסימתים כי הוא מזריע במקומו ולא על עצים ואבנים כסתם זקנה ואיילונית שמותר לשמש איתם מהאי טעמא (ט"ז סימן כ"ג סק"א וב"ש סק"ב)

ומה שאח"כ נעשה עם הזרע הוא ברשות האשה והיא אינה מצווה על השחת"ז דלא מפקדא אפריה ורביה (שם) ואפילו זרע בעלה אינה מצווה על השחתתו כל שהוא דרך תשמיש (רעק"א יבמות שם) והארכתי הרבה בזה באשר חנן ח"ג-ד (אה"ז סימן ס"ט אות ב').

חנ"א ס"ט

סימן צ תרומת מח עצם

לכבוד הרה"ג א.ג. שליט"א

אשרוד שלום וכט"ס

אודות החייל שע"פ מאגר של צה"ל נמצא מתאים לתרומת מח עצם לחולה שזהותו אינה ידועה ע"פ החוק, ובבה"ח בקשו ממנו לתרום בדרך כירוגית ע"י הרדמה מלאה, ושאלת מהו בכלל תרומת מח עצם ואם נכון לעשות כן שמא החולה הזקוק להשתלה הוא גוי ואם בכלל חייב להכניס עצמו לספק סכנה שיש בהרדמה מלאה לצורך הצלת חיים.

ראשית יש להבין ש-"מח עצם" היא רקמה שנמצאת בחלק הספוגי (הפנימי) שבעצם שבה נוצרים תאי מערכת הדם כגון כדוריות אדומות (האחראים להובלת חמצן לגוף), תאי דם לבנים (לוחמים בזיהומים), וטסיות דם (אחראיות לקרישת הדם ומניעת

דימום), כיום השתלת מח עצם שכיח בטיפול אצל חולי לוקמיה ומילאומה ועוקץ העניין בהפעלת מנגנון לוחם של השתל הבריא כנגד המחלה, אמנם ההשתלה היא מזור ומרפא גם לחולאים אחרים לרבות מחלות סרטן אחרות גם מחלות דם ממאירות ומחלות אוטואימוניות ותורשתיות.

בביצוע כללית של תרומת מח העצם חייב להיות בהתאמה מלאה בסיווג הרקמות (חלבוני אלה) בין התורם למקבל (ובדר"כ בין האחים הוא הקרוב ביותר) ולאחר בדיקות של תקינות וכשירות של התורם מתחייב התורם לביצוע התהליך לפחות שבועיים לפני מועד ההשתלה משום שאז מתחיל החולה את ההכנות הנדרשות של כימותרפיה אינטנסיבית והקרנות בכדי

להשמיד את תאי הסרטן והתאים הלבנים בכדי שהגוף יקלוט את החומר שהושתל ולא יחשוב שהחומר שהושתל הוא גורם זר ויילחם כנגדו, ולאחר מכן אותם תאים שנלקחו מהתורם, מועברים לדמו של החולה במהירות, באמצעות עירוי, ובהגיעם אל מח העצם הם מתחילים לייצר תאי דם בריאים.

בעבר ביצוע לקיחת תאי מח העצם היה ממש מהעצם הכרוך בניתוח כירורגי באגן או בעורף של התורם תחת הרדמה מלאה או מקומית אבל כיום בסיוע תרופות המעודדות ליצור תאים בכמות גדולה אוספים אותו מהדם דרך וריד היד בדומה לבדיקת דם פשוטה רק משוכללת יותר שהדם היוצא עובר דרך מכונה מיוחדת שמפרידה ע"י סיבובים את התאים הצעירים היוצאים ממח העצם ויתר הדם חוזר חלילה לגופו של התורם דרך זרוע השניה והכל ללא הרדמה.

ובלקיחת הדם מן התורם אין סכנה של מחסור או איבוד דם כי אותם התאים שנלקחו מתרבים במהירות עד יממה, ובשני השיטות לא חייב שיהא תופעות לוואי או כאבים בעת איסוף הדם ולאחריו, למעט באיסוף כירורגי שיש בו את סכנת הניתוח, ואילו באיסוף דרך הוריד במשך קבלת התרופות לעידוד והגברת תאי האב קיימות תופעות לוואי הדומות לשפעת שע"י משכך כאבים נגמרת ההרגשה.

אך כ"ז לגבי התורם משא"כ למקבלי התרומה ישנם הרבה תופעות לוואי וסיכונים כגון דימומים, זיהומים, ודחיית השתל, ואף ישנם מטופלים שנפטרים דוקא במהלך הטיפול שבדר"כ הינו ארוך מסובך וקשה גם נפשית לחולה שמרבית הפעמים הוא מבודד כתוצאה מחשש לזיהומים.

והלכה למעשה נראה שאם כבר הסכים להכניס עצמו למאגר התורמים, ואחר זמן נתברר שיש מי שמתאים למח עצם אצל חולה, וכבר נודע שתרומה זו מצילה חיים של ממש, ולעומת זאת התורם בדרך של איסוף התאים מהדם אינו נכנס לספק סכנה או תופעות לוואי מסוכנות אלא לחוסר נוחות בעלמא הדומה לשפעת, וכמעט ואי אפשר לו להסתלק מהיכולת הגופנית והנפשית שלו לתרום.

ולא דומה לסתם תרומת דם שנמצא לרוב בתאימות בין חולים לבריאים, כך שאם הוא לא יתרום יש שרבים כבר נתנו או יתנו, ואין איש התלוי בו, משא"כ בתרומת מח עצם שהסיכוי יחסית קטן למצוא תאימות, וכלל חיי החולה תלויים בנותן לכאורה חייב מדין לא תעמוד על דם רעך ולא גרע מרואה את חבירו שליסטים באים עליו או חיה רעה באה עליו וה"ה כל דבר שיש חשש נזק בעלמא שחייב להצילו אם יכול (סנהדרין עג. רמב"ם שמירת הנפש פ"א הי"ד).

וכפי שהבנתי ע"פ החוק אין התורם יכול להכיר ולידע מי המקבל אלא רק אחר

שנה כך שאפשר שאותו חולה הוא גוי או ישראל שאינם מכלל עמיתך שאין חייב להציל, וליתר דיוק אסור להציל כמו שאמרו הגויים והכותים לא מעלין ולא מורידין (ע"ז כו.) שאין מסבבין להם המיתה אבל אסור להצילם אם נטו למות אפילו בשכר אלא היכא דאיכא משום איבה (רמב"ם ע"ז י' א', מרוצח ד י"א, ש"ע יו"ד קנ"ח, וחור"מ סימן תכ"ה ה').

אלא שבענין זה ראוי להיכנס למאגר העולמי ולהציל כל אחד אפילו גויים משום שזה גם לטובת כלל ישראל שאולי ימצא אצל הגויים תורם מתאים לישראל ולא גרע שמתור להציל גוי משום איבה אפילו בחינם (ש"ע שם) ק"ו שכל יסוד תרומת מח עצם אצל יהודים ע"פ רוב מתאים כמעט רק ליהודים כי המה על בסיס גנטי משותף משום שבכל הדורות לא התערבבו בין הגויים, ובכך שימרו את דמיון הגנטי ביניהם, כך שהספק הזה קרוב יותר להצלת ישראל.

ולפענ"ד גם במקרה והרופאים דורשים מהתורם המתאים ליתן תאי מח עצם ישירות מהאגן ע"י ניתוח בהרדמה כללית או חלקית שאפשר שיהא מלווה בכאבים אחר הניתוח והוא שיש סיכוי הרבה יותר טוב אצל החולה שיקלט אצלו התרומה, ומאחר ויש רק את סיכון ההרדמה שבימינו הוא כמעט ואינו מצוי אע"פ שהוא קיים ומאידך אותם הכאבים שחשים אפשר להתגבר עליהם במתן משככי כאבים, הרי

שהוא בבחינת יכול להציל שחייב להציל מהתורה דלא גרע מלהציל מפני ליסטים או טביעה וכיו"ב שודאי יש בו מעט השתדלות המביאה לידי קושי או כאב פה ושם ובכ"א כל העת שאינו נכנס לספק סכנה מחויב הוא.

וזה שפסקנו באשר חנן ח"ה (חור"מ סימן ק"י) בתרומת כליה שהיא מצוה גדולה וחסידות אך לא חובה משום שבתרומה זו נכנס התורם לאיזה סיכון קטן הן בניתוח והרדמתו והן שהוא נשאר עם כליה אחת שחושפת אותו לפגיעה עתידית ק"ו דלא כ"כ מוכח שזה יציל חיים כי אפשר שגופו ידחה את ההשתלה ונמצא שהתורם נשאר חשוף ופגיע בלא שהציל, מ"מ הענין נתון לשיקול דעת כי אפשר להתגבר על כ"ז במתן תרופות כך שזה קרוב יותר להצלה מאשר ספק הצלה, אך הסיכון לתורם עדיין קיים.

ושם הארכנו בפלוגתא דרבנותא אם חייב להכניס עצמו בספק סכנה לצורך הצלה שסוף דבר חייו קודמים לחיי חבירו, וכמוכח בסנהדרין (שם) וכפירש"י על הרי"ף (שם) והרמב"ם (שם) והש"ע (חור"מ תכ"ו ס"א) והסמ"ע (שם סק"ב) רדב"ז ח"ג (סימן תרכ"ז) ושאה"ח ביכול להצילו משמע בלא להיכנס בספק סכנה, והוא לא כהירושלמי שהביא הגה"מ (שם) שמסיק דאפילו להכניס עצמו בספק סכנה חייב. וכמוכח שהרי"ף רא"ש רמב"ם והש"ע לא הביאו הירושלמי בזה

משום דס"ל תלמודא דידן פליג אירושלמי הנ"ל.

ונראה לי שלמעשה אין מציאות כזו של הצלה בלא שהמציל יסתכן במשהו רק שהחילוק הוא בסכנה מתוך שיש לו רגילות בזה, וכגון מש"כ בבבלי רואה ליסטים או חיה רעה או טובע בנהר ודאי שיש סיכון למציל ואיזה שיהא, ובכ"א חייב להציל אם יכול משמע שהיכולת תלויה ברגילות של המציל שאצלו הסכנה מועטת כי הוא ג"כ רגיל בזה לעצמו כגון לשחות בנהר או להתמודד עם חיות וליסטים, והירושלמי ס"ל שבכל כה"ג מותר לו להכניס עצמו לספק סכנה אף שאינו רגיל בה בשביל להציל או דאפשר שהירושלמי מפרש הבבלי שאין מציאות שלא להכנס לספק סכנה כי הכל בגדר ספק סכנה וחייב להציל.

ולזה רמז בתשובת הרדב"ז (לשונות הרמב"ם אלף תקפ"ב) שביאר אהרמב"ם הנ"ל דאיירי במי שיכול להציל להדיא בלא שיסתכן המציל כלל או אפילו שיש בו קצת ספק סכנה כגון ראה אותו טובע בים או לסטים וכו' שבכל אלו ספק סכנה יש בהם אפ"ה חייבים להציל ואם לא הציל עבר על לא תעמוד וכו' ורק אם הספק נוטה אל הודאי אינו חייב למסור עצמו להציל את חבירו ואפי' בספק מוכרע אינו חייב למסור

נפשו אבל אם הספק אינו מוכרע אלא נוטה אל ההצלה והוא לא יסתכן ולא הציל עבר על לא וכו' יעו"ש. משמע אף ביש סכנה אבל מועטת חייב להציל מה"ת ולא מידת חסידות היא משא"כ ספק.

ע"כ תרומת "מח עצם" המוגדרת כהקזת דם בעלמא היכולה להציל יהודי הזקוק לה דלא מבעיא לש"ע דתליא מילתא בספק סכנה ק"ו שהרדב"ז ס"ל לחלק בספק סכנה המוכרע והתלוי בשיקול הדעת, ולשני השיטות והדעות תרומת מח עצם מחויבת לישראל.

כלל העולה מצוה גדולה לכתחלה להכנס למאגר תרומת מח עצם, ואם מתברר אח"כ שיש חולה ישראל המתאים להשתלה ובזה יציל חיים יש כבר עליו חיוב מהתורה להציל מחמת שאין שום סכנה או ספק סכנה בתרומה של ימינו שנעשית כהליך בדיקת דם, וגם אם יצטרך לעבור איסוף כירוגי שאולי יש בו מעט כאבים מסתבר שחייב במידה ואין איש אחר, אבל במציאות ואין ידיעה למי המח עצם נתרם ויכול להיות גם לגויים או לישראל בעל עבירות שיצא מכלל עמיתך אז אין התרומה בגדר של חיוב אלא מצוה גדולה וחסידות.

חנ"א ס"ט

סימן צא הפלה לבחורה שנתעברה מנכרי

לכבוד ידי"ן הרה"ג מאיר פנחסי שליט"א
 רב ומו"ץ בירושלם תובכ' שלום וכט"ס
 ע"ד שאלתך בבחורה ישראלית שנתעברה
 מנכרי רח"ל האם שייך להתיר להפיל
 הוולד.

וזה לרבות החו"י (סימן ל"א) ושאה"ח
 שאוסרים בכל כה"ג, דלא שנא בין
 הנשים והולדות הכל אסור יעו"ש. וכן כתב
 בהדיא בשבה"ל (ח"ה סימן קצ"ה) על הפלה
 מנכרי וצידד שעיקר טעמו של היעב"ץ
 משום שהאם מחוייב מיתת ביד וזה לא
 שייך לכאן עי"ש. וע"ע באגרו"מ (ח"ב חו"מ
 סימן ס"ט) צי"א (ח"ט סימן נ"א) משפטי
 עוזיאל (חו"מ סימן מ"ז).

אבל עלה במחשבה במקרה ויש פגם
 משפחה וחילול השם שישראלית
 מעוברת מנכרי רח"ל, אפשר שהוא מובן
 טפי מסתם פנויה ישראלית שנתעברה
 מישראלי שאין כ"כ פגם בזה, משא"כ
 מנכרי הפגם גדול יותר גם אצל החילונים
 ואולי קרוב מעט למזמר.

ובאמת שק"ק להכריע להתירא על אף
 שהמעשה מכוער סוף דבר עבד
 וגוי הבא על בת ישראל הולד כשר (ש"ע
 אה"ז סימן ד' ס"ט) ואף מלין אותו בשבת
 כשאר ישראל (פרישה יו"ד אות כ"ט, תפל"מ
 והוב"ד בפת"ש סק"ד, וע"ע בדברי שלום יו"ד
 קט) וי"ל דלא שנא מסתם פנויה שנתעברה
 לישראל בזנות שאסור להפיל העובר בחינם
 אפילו תוך מ' יום ובגרמא, וכמבואר באשר
 חנן ח"ח (יו"ד סימן ע"ג).

ויש לצדד דברי המהרימ"ט (ח"א סי' צ"ט)
 דפגם משפחה וניוול צורך גדול הוא
 לה לעתיד, ואמרינן התם האשה שהיא
 יוצאה ליהרג מכין אותה כנגד בית הריון
 שלה בכדי שימות הולד תחילה שלא תבא
 לידי ניוול אלמא בשביל ניוול האם הורגים
 הולד בידים ולא חשו משום איבוד נפשות
 הילכך מפני צורך האם מותר להתעסק
 עמהם. והגרי"ח בר"פ (ח"א אה"ז ד') נשאל
 באיבוד ממזר, ואע"פ שהוא לא הכריע
 ונטה יותר לאיסור, בכ"א חשב בהו"א
 שנראה דיש פתחון פה לבע"ד לומר היכא

וכל היסוד מתאים אף מהיעב"ץ (ח"א סימן
 מ"ג) שמתיר להפיל ממזר כיון שהאשה
 ניאפה ודם בידיה ובת מוות מדין תורה
 והולד ירך אמו, הכא שאני בפנויה דרך
 זנות כיון שאינו ממיתת בית דין ולא
 מחיובי כרת (ש"ע אה"ז ט"ז) לא שייך ולד
 ירך אמו, ואפילו היעב"ץ בעצמו כתב כן
 בסוף דבריו בנכרי הבא על בת ישראל הולד
 כשר מ"מ מאחר שהיא חייבת מיתה כשהיא
 א"א אין כח העבור יפה מאמו משמע שאם
 היא פנויה כאמור אף היעב"ץ מודה
 שאסור.

דאיכא פגם משפחה ובזיון וחלול השם, אם ישאר העובר ולא תפיל אותו חשיב זה צורך גדול יעו"ש.

האמנם שלא מצינו בפוסקים הנ"ל אי שייך בזיון בבן מהנכרי ודוקא ניכר על בן ממזר שמסתובב במשפחה משא"כ בבן מן הנכרי שכאמור הוא כשר לכל דבר ואף רב מרי בר רחל מגוי הבא על בת ישראל הוה ולכך הביאו אותו בשם אמו מפאת כבודו (רש"י ב"מ ע"ג ע"ב).

ע"כ הלכה למעשה הענין גובל באיסור ולא דומה לממזר שעליו יש עיקולי

ופשורי, ק"ו בהכא, אך אם ניכר לפוסק או המורה הוראה שיש בזיון למשפחה ולאשה בבן כזה יש לשקול להיתרא במידה וההריון עדיין תוך מ' יום, ובגרמא ע"י סם, וכ"ז חזי לאיצטרופי לאותם השיטות שהפסקת הריון בישראל מדרבנן. ואם יש מקרים שיש חשש שהישראלית עלולה להדבק בנכרי בעקבות הולד ולאבד יהדותה לגמרי מסתבר שמותר להפילו אף אחר מ' יום. ובכ"א י"ל שבמקרים כאלו אין ליתן פרסים בחינם לעוברי עבירה אלא שתתלו ההיתר בקבלה מעשית שהבחורה צריכה להתרחק מהנכרי ותקבל עליה תשובה, ואז שב ורפא לה.

חנ"א ס"ט

סימן צב

הפלה לא"א שזינתה תחת בעלה

לכבוד הרב ... נר"ו

שלום וכט"ס

אודות האשה שחיה בפירוד מבעלה כבר שנה בלי גט כי היא מתעקשת לקבל את כל כתובתה, אך בינתים היא מנאפת עם איש אחר רח"ל ונמצא שנתעברה ממנו בממזרות גמורה ולעת עתה הולד בן ד' שבועות, ושאלת אם אפשר להתיר לה ההפלה כי בזיון גדול הוא למשפחה המורחבת שלה.

ואי"צ להרחיב היריעה כי כבר נגעתי בזה באשר חנן ח"ח (אה"ז סימן ע"ב-ע"ג) וזכרתי דברי היעב"ץ (ח"א סימן מ"ג) שמתיר

להפיל ממזר כיון שהאשה ניאפה ודם בידיה ובת מוות מדין תורה והולד ירך אמו ואילו החו"י (סימן ל"א) אוסר בכל כה"ג דלא שנא בין הנשים והולדות אסור אע"פ דפטור כהתוס' בחולין (לג.).

מ"מ במקרה דידן חזי לאיצטרופי השיטות דהפסקת הריון בישראל מדרבנן א"נ דהעובר קודם מ' יום הוי כמיא בעלמא ולא מקרי עובר ובנוסף ע"י סמים והוא כגרמא, ומתוך כך קל לי יותר להכריע כהיעב"ץ הנ"ל והארכתי בכל היסודות האלו בספרי שם מפי סופרים וספרים אע"פ שהרבה לא

השגיתו על היעב"ץ הנ"ל והקשו עליו הרבה וכמבואר באגרו"מ ח"ב (חו"מ סימן ס"ט) ובצי"א ח"ט (סימן נ"א) מ"מ מהאמור חזי לאיצטרופי.

וב"ז לרבות היסוד דפגם משפחה וניוול שיש ממזר ביניהם, הוא צורך גדול לה לעתיד, ואמרינן התם האשה שהיא יוצאה ליהרג מכין אותה כנגד בית הריון שלה בכדי שימות הולד תחילה שלא תבא לידי ניוול, אלמא בשביל ניוול האם הורגים הולד בידים, ולא חשו משום איבוד נפשות הילכך מפני צורך האם מותר להתעסק עמהם שתפלנה (מהרי"ט ח"א סימן צ"ט).

ובכ"א אומר לכת"ר שאין ליתן פרסים בחינם לעוברי עבירה כש"כ אשה זו שראוי להתפלל עליה שיכופו עליונים את התחתונים כי חללים רבים מפילה בעם ישראל, ולפ"ז מה שהשבתי לך להורות לה שיכולה להפיל הולד, תשמור לעצמך עד שהיא תקבל על עצמה ומצידי אף בשבועה שתעזוב הנואף ושהיא אסורה לו גם אחר שתקבל גט מבעלה, ומי יודע שאולי לעת הזו הגעת לעורר בה התשובה, ושוה לנסות, כי רווח והצלה יבוא על ישראל.

חנ"א ס"ט

סימן צג לגייר את הגויה או לצוות עליה להפיל

להרב א.נ.נר"ו
ארה"ב שלום וכט"ס
אודות הבחור שהיה שומר מעט מן המצוות ונסע לחו"ל לעבוד שם אך התברר לו שע"מ להשאר להרבה זמן או לקבל כעין אזרחות או אישור שהייה וכיו"ב צריך להינשא לאמריקאית, ואותו האיש הכיר גויה רק בשביל זה בדרך ניצול, אך גם יצה"ע פגע בו וטמא הוא נפשו באותה נכרית כבעל ואשה רח"ל, וכעת היא מעוברת ממנו, ושואל אותו האיש אם יוכל לשכנע אותה להפיל או שעדיף לשכנע אותה להתגייר.

ובכה"ג כבר דברתי בכמה דוכתי על הרעיונות הרעים הללו לקבל גרין קארד מהרשויות בארה"ב שהפילו יהודים בפחי הנפש של נוכריות או שאר איסורי ערוה של נדות ואשת איש וכיו"ב, וגם אותו האיש המדובר כפי שהבנתי שהיה יהודי שומר מסורת של כשרות ושבת ואותה המטונפת הזיזה אותו לטרפות וחילולי שבת ובריתו והכל נעשה תחת הצדקה או מטרה של קבלת אזרחות.

ולפ"ז אין שום היתר להתקשרות אף בסתם ניירת לנכרית או לבעלת ערווה כי

הדברים האלו מביאים לידי תקלות כמו במקרה דידן וחובה על ישראל לגדור עצמם כש"כ באסור להם, והיא חובה רמ"א וזכות שלנו המורים לגדור את ישראל בפריצות הניראות לנו (ש"ע חו"מ סימן ב') אע"פ שאין איסור מעיקרא בניירת של חיתון עם נכרית בלא אישות ודיוור עמה, אך למעשה לרבות החילול השם שנובע מזה גם המציאות הוכיחה על תקלות חמורות כי הם מחויבים לדור יחד כמה חודשים בשביל הרשויות וגם אם לא ההתקשרות כבר קיימת ומסוכנת.

ועתה לנסות להשפיע עליה שתתגייר לא הבנתי המטרה שלו כי בכלל לפי הכתוב לעולם האיש לא חשב להנשא לה אלא הכל נעשה דרך ניצול ע"מ לקבל האישור כי היא מבוגרת ממנו ומכוערת ביותר, כך שאפילו דין נטען על הנכרית שהוא דרבנן בימינו בכ"א מגירים ומחתנים למי שחי כבר עם נכרית בכדי להציל מה שאפשר וכמו שהעלנו בעונינו (סימן קלה).

אבל בנדו"ד לא שייך כל האי דינא, אלא כסתם שיכנוע לנכרית להתגייר והוא איסור ואחיזת עינים בפ"ע, זאת ועוד כי מוכח שכל גירותה לא יהא מעיקרא לש"ש וכל קבלת המצוות שהיא מעכבת תהא ממנה משפה ולחורץ, כך שהגירות לא שווה מאומה והיא נשאת בגיותה (ש"ע ונו"כ והאחרונים יו"ד רס"ח), ובכלל אם היא שידלה אותו לעזוב את המצוות של כשרות שבת

וכיו"ב מי אמר שהוא זה שיצליח לגיירה, ויותר ניכר ההיפך שעוד מעט והוא ישומד לגמרי בשביל אזרחות אם לא יעזוב אותה מיד.

ולענין להשפיע עליה שתפיל העובר כבר כתבתי בזה באש"ח ח"ח (יו"ד סימן ע"ד) שמעיקר הדין מאחר ובני נח מצווים על העוברין וחייבין מיתה (סנהדרין נז: רמב"ם מלכים פ"ט ה"ד) אנו הישראלים מצווים על לפנ"ע גם בבני נח (פסחים כב:) א"כ אסור לנו אף להשפיע ולשכנע כדין מטעה או מצוה בפיו את ישראל לעשות עבירה שהוא בלפנ"ע (רמב"ם פה"מ תרומות פ"ו מ"ג, חובל ומזיק פ"ה ה"י"ג, כלאים פ"א ה"ו).

מ"מ למעשה אנו מורים להשפיע על הגויה להפיל מתוך סברא ומציאות ברורה שהנכרית אחר שתילד את העגל המשותף אז ישראל מסתמא יתקשר עמה יותר ממה שהיה לפני כן בבחינת נעשו בשר אחד רח"ל, ואיבדנו נפש יהודית לצמיתות, ובעיני לא גרע מחילול שבת אחת בשביל שישמור שבתות הרבה, והלא באיסור דלפנ"ע ודאי שפיר עבד לעבור עליו בשביל פקו"ן ק"ו פקו"ן רוחני, וישנם עוד צירופים להתיר לכתחלה וכמ"ש בכמה דוכתי. ועיין בשבה"ל ח"ה (סימן קצ"ה) שדן בישראלית שנתעברה מנכרי וטען שק"ק להפילו אלא אם תהא מניעת ההפלה גורם שלא תשוב

האם לעמה ואלוקי' שצריך לעיין בזה יעו"ש.

להזהיר אותו שיתרחק מן הנכרית ויתנה איתו ההיתר של ההפלה בזה, ויחזיר אותו למסורת שהיה בה.

ולכן במקרה דידן עדיף לשכנע הנכרית להפיל וכת"ר יהא חכם בשעה כזו

חנ"א ס"ט

סימן צד

איסור הפסקת הריון בשבוע הראשון לזוג בעלי ריב

לגב' א.ג.

צפון הארץ

ומה ששאלתם על היותכם נשואים כחודש וחצי וכבר נתבשרתם בשעטו"מ בהריון שהולך ומתקדם דא עקא והתלוננת שאת מרגישה שהקשר עם בעלך אינו חזק, ולפ"ז את מבקשת להפיל העובר ולהמתין לפחות חצי שנה אחר הנישואין, ועוד טענת שמאז שגילת על הריוןך את במצב נפשי עגום וכיו"ב.

אבל במקרה שלכם הנובע מעצלנות ונוחות אין שום היתר ומה שהתלוננת שאת במצב נפשי עגום בעיני זה נראה כשקר אחר שהבנתי ממכם שצריך התלונה שאינך מרגישה שקשר הנישואים שלכם חזק מדאי, ולא ראיתי שום זוג חרדי המכיר זא"ז רק בדרך של שידוך שבחודש הראשון לנישואין מחליט שהכל ורוד ושהעתיד שלהם יחד סגור להם לטובה, אין מציאות כזו כי הכל הוא ענין של זמן והכרה הדדית, זאת ועוד שאותה המחשבה להמתין להביא ילדים עד שהקשר יהא חזק יותר הא היפך המציאות והקו התורני שהבאת הילדים המשותפים הם אלו המביאים לזוג להתחבר יותר להיות גוף אחד, וכמו שרמוז בתורה (בראשית פ"ב כד) "והיו לבשר אחד" היינו שהולד נוצר ע"י שניהם ושם נעשה בשרם אחד (רש"י).

חלילה וחס אין שום היתר ע"פ הטענות שלכם ושמתי לב במכתבך כי קולך נובע מתוך אנוכיות שמא יהא לכם קשה לגדלו ואף בעלך שלא איכפת לו שתפילי נתפס גם הוא באכזריות ועוון הנורא, ומה שחשבת שתוך מ' יום וע"י סמים מותר להפיל כבר הארכתי בזה באשר חנן ח"ח (יו"ד ע"ב-ע"ג) שאכן כך, אבל אין זה היתר גורף לכתחלה בהפלה של חינם אלא רק בצירוף וספיקות לצורך גדול של סכנה או צער גדול לאשה.

ובכלל לא כל מצב נפשי מתיר הפלה, אלא רק בתנאי שיהא מוכח מרופא מובהק שאכן יש סכנה מהמצב, ואין לזלזל

שיא

חנן

סימן צה

אשר

בזה היסוד שנובע ממצב נפשי ללא החלטה
רפואית שאכן זה קיים.

חנ"א ס"ט

בזה כי רבו המקרים שהביאו לידי נפשות
של ממש, וכל זמן שזה מגיע מהאשה
בלבד בעיני אין זה אלא שחוק ואחיזה
עניים, ואין לשום מורה הוראה להחליט

סימן צה לעקר עצמו שלא לעשות עבירות

אותם בעלי המחשבות שקיבלו מעט מן
הטהרה שלא מוצאים מנוח במעשיהם
הרעים מהעבר וחושבים שהתשובה
וההתרחקות מהמעשים הרעים היא לא
תשובה שלמה ולכך פגמו בקדושת החיים
מתוך טירוף דעת, ואע"פ שלפעמים זכות
הוא להם לעשות כן וכמו שמצינו בש"ס
בכמה דוכתי לענין תשובה. ועיין במש"כ
היעב"ץ ח"א (סימן מ"ג) ובשיח יצחק (סימן
תס"ב).

ואיך שיהא ברור לי שצריך להורות לו פתח
ההיתר שיקח הזריקות שמורידות
אצלו את הדחף לכל ענינים אלו, אע"פ
שבאיזה מצב הוא גם פוגע ביכולת שלו
לקיים מצות פר"ו לעתיד, אך הוא עדיף
שלא לעבור על החמורות שבתורה, ויש
להציע שקודם לזה ישאב את זרעו בדרך
היתר של דיקור האשך ויקפא התאים
לשעת הצורך אחרי שיבריא מחטאיו.

והנה לבטל אצלו את יצר המשגל בכדי
שלא יהא לו קישוי כלל המגיע עד

לכבוד הרב י.מ.נר"ו

מרכז הארץ שלום וכט"ס

אודות הבחור כבן י"ז ששטוף בעבירות
חמורות של משכ"ז רח"ל, ועתה
החל להתקרב מעט לדת ולהבין חומרת
הענין וכשנודע לו מהאיסורים החמורים
שבזה אין לו מנוח לצאת מהחולי הזה
ובחודש האחרון הוא כשבר כלי הנלחם
בעצמו לרדת מזה אך אין לו מושיע והדבר
הזה חזק ממנו ונכשל כמעט כל יום באיסור
סקילה (סנהדרין נד. רמב"ם סנהדרין פט"ו ה"י),
ולאות זאת אחר יאוש מדבר אותו הנער או
לאבד עצמו או לעקר עצמו, וכת"ר
שליט"א ניסה לדובבו, ואף בחן ביעוץ של
פסיכולוג ושום דבר לא עזר. ופניתם אלינו
לידע חו"ד הלכתית אם מותר לעקר האיש
בסממנים לדלדל אברו ולבטל ממנו הפר"ו.

ובאמת שקצת דברתי בזה באש"ח ח"ו-ז

(אה"ז סימן ס"ב) אך בנדו"ד הענין

סבוך טפי שהבחור חושב גם על התאבדות
ולכן יש ליקח הענין יותר ברצינות ושיקול
דעת ואין לזלזל באמירותיו, כי ידוע לי על

סירוס או עיקור ע"י סממנים של זריקות וכיו"ב מסתמן שהוא פטור אבל אסור מדכתיב לא תעשו משמע עשייה בידים אבל משקין אינו לוקה עליו שהרי אינו נוגע באברים (שבת קי: רמב"ם אי"ב פט"ז הי"ב ש"ע אה"ז ה' סי"ב) האמנם יש שחולקים שהוא מה"ת אף לשיטת הרמב"ם והש"ע ועיין באוצ"ה (כאן) החילוקים בזה, אך עיקר כמ"ש בדעה ראשונה וכדאי הוא במקום כזה לדחות איסור דרבנן לעומת איסור סקילה.

ובפרט שקיים בהכא פקו"ן שעלול לאבד עצמו ואף שרוב המאיימים אינם עושים מ"מ הוא בספק ובמידי נפשות מותר הכל דאין דבר העומד בפני פקו"ן ואף בספק סכנה ד"ת נדחים וכמ"ש בהדיא האחרונים שמותר לסרס במקום סכנה כמבואר בברכ"י (אה"ז ה' סקי"ג) אדמת קודש (סימן כ"ג) תעלומות לב ח"ב (סימן ד') אפ"ז (סקי"ז).

וי"ל סיוע גדול מהריטב"א (יבמות סג:) שאסור לאדם לשתות שום דבר שיעקרו כדי לעסוק בתורה, אבל לבטל ממנו תאוה והרהור שרי ואם כבר קיים פרו' מותר בכל כה"ג יעו"ש. נמצא בין לשיטות דס"ל כוס של עיקרין לגבי האיש איסור מה"ת ולא לוקין ובין לאלו דס"ל דרבנן ובכ"א לכו"ע איסורא ודאי איכא מ"מ שרינן במקרה וכבר קיים פרו' או רק לבטל תאוה והרהור ונראה שכש"כ וק"ו

בבעלי עבירות של ממש דשפיר עביד להוריד תאוה.

האמנם בספר חסידים (מקיץ נרדמים סימן י"ח) כתב דלא יחטא אדם בכדי שלא יחטא עוד כגון אדם אחד היה חוטא בנשים וסירס עצמו שלא יחטא עוד יעו"ש. ונראה לי שדעתו בעיקור של ממש שלזה גם הריטב"א מודה דאסור אף בשביל לעסוק בתורה, אבל להוריד הרהור ותאוה לכאורה מותר לכו"ע בשביל מצוה או לכל היותר שלא יעשה עבירות. או שמא דעת ספר חסידים במעשה של סירוס ממש בנגיעה באברים משא"כ דעת הריטב"א בכוס של עיקרין שהוא לכל הפחות דין של גרמא. והיוצא מכך שסתם כוס של עיקרין דרבנן ע"מ שלא לעבור איסור חמור דאוריתא שפיר עביד, וע"ע במשנת אברהם על ס' חסידים (אות ב'), וע"ע באגרו"מ ח"ב (אור"ח סימן פ"ח).

ולפענ"ד אם ואי אפשר להוריד מהאיש הזה את התאוה וההרהור אלא רק ע"י סירוס של ממש או אפילו שע"י שיורידו התאוה כבר לא יוכל להביא בנים לעולם, בימינו ע"י שאפשר לשאוב הזרע ולשמור אותו יש מצב להתיר לו שישאב כמה שאפשר לו ואח"כ יסרסו אותו, שמא יעבור מעליו החולי הזה וישא אשה וירצה להביא בנים, וניכר שגם הריטב"א וסיע' יודה בהכי. והתיעצתי עם מו"ר הגר"א אברז'ל שליט"א והסכים איתי לכל הכתוב פה.

חנ"א ס"ט

סימן צו

לסרס כלב "פיטבול" מסוכן או שיש עדיפות להורגו

לכבוד ידי"ץ הרב ג.א. נר"ו

בת-ים שלום וכט"ס

ומה ששאלת בכלב זכר מזן "פיטבול" אמריקאי" שהוא א' משמונה סוגי הכלבים המסוכנים ע"פ החוק בארץ, שהגיע לגיל שהוא יכול להזיק לרבים בסכנת נפשות של ממש, ואף יש חשש היזק לבני הבית, וע"פ רופא הוטרינר ישנם שני אפשרויות או להמיתו בזריקת רעל או לסרסו ע"י ניתוח הן בחיתוך ע"י להב פלדה (סקלפל) או בליזר (קרן אור) שבו מסירים את אשכיו ומתוך זה הכלב נרגע בהתנהגותו הן כלפי בני"א והן כלפי כלבים אחרים.

ובכלל בעשר שנים האחרונות מחמת מקרה מוות של ילדה ועוד פציעות של אנשים רבים מהכלבים האלו, נוקשו החוקים לאלו המחזיקים אותם ונוסף ע"ז מחובתם לסרס הזכר ולעקר הנקבה כי אסור להרבות כלבים מסוכנים בישראל וגם אסור למסור או למכור את הכלב לאחרים למעט כוחות הביטחון ולוטרינר העירוני, והעובר על כך צפוי לעונש מאסר עד שנה ולקנס כספי.

ואין צריך לפנים בהוראה שאסור להחזיק כלב רע בביתו כדתניא מרבי נתן מלא תשים דמים בביתך (ב"ק טו: כתובות מא:) או מונע חסד מביתו (שבת סג.) והמגדלם

כמגדל חזירים למיקם עלה בארור מפני שהזיקן מרובה ומצוי (ב"ק פג. רמב"ם נזקי ממון פ"ה ה"ט) והוא איסור מה"ת דל"ת להניח כל מכשול שיש בו סכנת נפשות ויש בו גם מ"ע להסירו ולהשמר ממנו (רמב"ם מרוצח פי"א ה"ד וכמבואר בכס"מ ובהגה"מ שם) ומנדין את האדם שיש ברשותו המזיק עד שיסירו (רמב"ם ת"ת פ"ו הי"ד, ש"ע יו"ד של"ד סמ"ג).

ודרך ההסרה מתבאר ברש"י נ"י והראב"ן (שם) שיהרגם וק"ק עליה' מהמשנה (ב"ק עט:; פג.) לא יגדל אדם כלב אלא א"כ היה קשור בשלשלת וכך גרסו הרי"ף והרא"ש, ונמצא שדרך ההסרה היא לאו דוקא בהריגה, ואין לחשוב דבכלב סתם ולא רע קאי, כי פרש"י לקושרו בשלשלת מפני שנושך ומנבח ומפלת אשה, והלא כלב שנושך או נובח על אשה מקרי רע וראיה מהגמרא (פג.) באשה שנבח עליה כלב שנטלו ממנו שיניו ובכ"א פחדה ממנו נמצא דאע"פ שאינו יכול להזיק בשיניו אבל יכול להזיק בקולו על חנינם מקרי רע.

א"כ הקושיא על רש"י עומדת בעינה ואין לתרץ שבהכא כבר הזיק ובמשנה עדיין לא כי מבואר בני"י (שם) בין כך ובין כך משמתינן ליה עד שיהרגהו יעו"ש. ואולי שהי"ל לרש"י לפרש כן רק על הסוגיא הזו בכלב שאכל הכבשים דמשונה

הוא שאין דרכן בכך לטרוף כארי אלא לנשוך או לנבוח, והוא יותר מסתם כלב רע, ק"ו שכבר מועד הוא, ואין היתר להחזיקו אלא להורגו, כי אולי לא מועיל לו שלשלת. ועיין ביש"ש (סוף פ"ק דב"ק).

וגם ברמב"ם (נזקי ממון פ"ה ה"ט) כתב לאסור לגדל כלב סתם אלא א"כ קשור בשלשלת אבל מגדל בישובי ספר רק שביום קושרו ובלילה מתירו ולכאורה שאין הבדל בין כלב רע לאחר ולכולם אסור רק שבישובי ספר מותר בכלב סתם שביום קושרו ובלילה מתירו, ומתוך יסוד זה מובן דבריו שנקט דאסרו חכמים ואילו מהרמב"ם (מרוצח שם) מוכח דהוא מה"ת, שבכלב רע עובר מה"ת ואסור אף בשלשלת ובכלב שאינו רע גם אסור, אבל מדרבנן, ומותר בישובי ספר.

ואת דברי הרמב"ם קשה לי ליישב למה גרס שהורו חכמים, ואולי כוונתו שחכמים הגדירו את הכלב הרע מאותם איסורי תורה של לא תשים דמים בביתך, ואז הכל מסתדר, וכבר נודע שדרך הרמב"ם לקרא לכל מה שאינו מפורש בתורה בשם דברי סופרים, וכל כוונת הרמב"ם הוא בכלב רע כמו שביארנו מרש"י כתוצאה מהמשנה, והענין מתבקש לפרש כן ברמב"ם מדבריו האחרונים, שכתב כלשון הגמרא שבישובי ספר אפשר להתירו בלילה מפאת הגנבים, ואיך ישחררו לשמירה אם אינו נובח ונושך.

וראיה לי מהגמרא (ב"ק פ.) כשם שאמרו אין מגדלין בהמה דקה דקה כך אמרו אין מגדלין חיה דקה ורבי ישמעאל אומר מגדלין כלבים כופרין היינו קטנים וננסים וא"ל כלבי ציד משום דאינן מזיקין, אלמא שכל כלב סתם בש"ס ובמשנה הוא כלב רע כי סתם היזקו מצוי ובע"י קשירה לאפוקי כלבים כופריים.

וכדאיתא נמי בע"ז (כב:) האי ארמלתא לא תרבי כלבא באושפיזיה מפני החשד ומשמע דאחר מותר (יראים סימן ר"י, הגה"מ מרוצח פ"א ה"ד) ובשיטה זו במשנה תפסו כמעט כל הראשונים בפשטות שכלב רע מותר בשלשלת (ריטב"א כתובות מא:), מאירי ב"ק ע"ט: רי"ו מישרים נל"א, יראים שם, סמ"ג סו-סז, הגהות ר"פ על הסמ"ק קע"א, טש"ע חו"מ ת"ט ס"ג, תוס' יו"ט שם, יש"ש, לבוש ועוד רבים) שהחשש שמא ינשך או ינבח ויפילו הנשים אין כאן כיון שיודעים שהוא קשור לא מתייארים ממנו ולא מפילות (סמ"ע שם).

האמנם שיש תפסו שיטת הרמב"ם רי"ף ורא"ש כפשטות המשנה דלכל הכלבים אסרו שכן כתבו כלב סתם ולא חילקו, ולכאורה שעשו מחלוקת עם שאר הראשונים, אך מסתברא מהלך שיטתנו בש"ס טפי, וגם כל יסוד הש"ע הוא מהטור ובודאי שלא יחלוק על אביו, וכ"ז לא כמבואר בשרגא המאיר ח"ח (סימן ק"ג) ובדברות אליהו ח"ג (סימן מ"ה) תורת ירוחם ח"א (סימן ס"ה) שואל ושאל ח"א (חו"מ סימן ל"ב).

ולמעשה אין נפ"מ דאנן גרירן דבתר הש"ע שכלב רע מועיל שלשלת ונראה שאין נפ"מ אף במקרה דידן בהחזקת כלב מסוכן בביתו שהגדר אצלו הוא לאו דוקא בנביחה או נשיכה בעלמא אלא שמידותיו אכזריות כשל חיה טורפת ובכ"א מותר דאפילו ארי אפשר להתיר כשמגדלו וקשור בשלשלת וכמבואר להלכה ביש"ש (סוף פ"ק דבב"ק).

א"כ שיש אפשרות להרגיע את הכלב ע"י סירוס או שיש חיוב מן החוק להורגו, מאחר ויש איסור מה"ת של סירוס זכר ולוקה ע"ז (שבת קי:) ואף בבהמה טמאה (חגיגה יד:) ומאידך במזיק יש מצוה להורגו וכמבואר בב"ק (טו:) לכאורה שיש להעדיף להורגו מתוך מצוה ולא לעבור על לאו מה"ת.

אך נ"ל שאם בכלב מזיק הותרה הרצועה להורגו ולית חשש מצע"ב או מבל תשחית כי העיקר הוא לסלק המזיק מדין תורה דל"ת דמים בביתך ה"ה הכא שבשביל לסלק ההיזק אפשר ע"י סירוס אע"פ שהוא מה"ת כשאר איסור דלא גרע מצע"ב.

וחשבתי עוד מתוך שדרך הזכר להזריע ולהשפיע ולכבוש הארץ והוא זה שצריך להמשיך הקיום וי"ל אע"פ שהבהמות אינן בני מצוות פר"ו ניהו דומיא דאנשים שנצטוו י"ל שגם עליהן הקפידה התורה (יראים שמ"ב) והמפסיד כלי

הזרע מראה בנפשו כמי שהוא קץ במעשה הבורא ורוצה בהשחתת עולמו הטוב (חינוך רצא) א"כ גם פעולת הריגת הבהמה הוא חלק מיסוד של סירוס שכבר לא יוכל להשפיע ולכבוש הארץ, א"כ מה לי הכא ומה לי התם.

ומאחר והוכחנו שיש היתר להחזיק כלב רע בשלשלת ק"ו בשיש אפשרות להרגיעו ולא להורגו כדאי הוא להמשיך הקיום אצלו, ואולי אף אסור להורגו כי אפשר בדרך אחרת, וגם לא גרע מסירוס לצורך רפואה וסכנה, בצירוף השיטה דס"ל שאין איסור מה"ת של סירוס בהמות הוא רק איסור גזירה אטו זכר אדם וכמבואר במהר"א שטיין בביאור על הסמ"ג (ל"ת ק"כ) והביאו בתשובות יהודה (גארדין סימן ל') וחתם א"כ כל מהדאיתא בחגיגה (יד:) דאף כלב אסור לסרס מקרא דבוארצכם לא תעשו זה אסמכתא בעלמא א"כ במקום צער או חולי כש"כ פקו"ן אפשר שלא גזרו. וע"ע בטורי אבן (חגיגה יד:).

ועוד שכל סירוס הוא לצורך האדם ואם יש צורך גדול בכלב כזה לשמירה ומאידך וחק המלכות אוסר להחזיקו בלא סירוס, לא גרע מאיסור צער בעלי חיים על אף שהוא מה"ת, מ"מ לצורך תשמיש אדם מותר אף שזה רק להנאתו (הג"ה אה"ז ה סי"ד) וצ"ע בזה.

ועכ"ז בשעת הצורך אע"פ שאסור לישראל לומר לגוי לסרס בהמתו וה"ה

להערים בזה (ש"ע שם) מ"מ במקרה כדידן שיש בו צד פקו"ן לבנ"א ק"ו במקרה של חולי הכלב וצער בעלי חיים כדאי הוא ע"י גוי שלדעת הרבה מן הפוסקים אינו מצווה על סירוס רק שלמעשה אסור להורות לנכרי לסרס בשביל ישראל מטעם אמירה כסתם דיני שבת, א"כ לסרס בשביל רפואה אף דהוי דבר שאינו מתכוין מ"מ הוא פ"ר וקימ"ל אמירה לנכרי בדבר הוא פ"ר ומותר (מג"א רנ"ג סקמ"א) וכמבואר בבית משה (סקי"ג) ובדבר אליהו (קלצקין סימן י"ז) והביאם באוצ"ה ויעו"ש באורך בעוד כמה שיטות שאפשר להינצל מהאיסור.

ואפשר דמה שאסור להערים היינו שאין לישראל לצוות לנכרי אפילו בדרך של הערמה או רמז אבל למכור (או ליתן במתנה) לנכרי את הכלב ושהוא יסרוס ואח"כ יקנה מהנכרי את הכלב בחזרה שהוא מסורס מסתבר שמותר לכתחלה להנצל מדין דאורייתא כמצינו בש"ע (או"ח רמ"ו) וזה כשאר מכירה לנכרי כדין שביעית או חמץ והערמה כזו מותרת לכתחלה להנצל מאיסור תורה.

למסקנה מותר להחזיק כלב רע בביתו לצורך שמירה שהוא קשור בשלשלת, וכלב שאינו רע כגון הפודל וכיו"ב ושאר כלבי שעשוע שאין מטבעם להפחיד בנ"א מותר בכל כה"ג, אבל בזמנינו מנהג ירא"ש להמנע ולהתרחק מגידולם וכמו שכתב בשאילת יעב"ץ ח"א (סימן י"א) שהוא מושב לצים ואסור לשחוק עמהן ושהוא מעשה ערלים יעו"ש. אך ודאי שמתוך חסידות דיבר כי לנו יש הוראות הש"ע שלא חילק ולא אסר מהאי טעמא.

ובאותם הכלבים המסוכנים שהחק מחייב או להורגם בכדי להכחיד הזנים האלו או לסרסם בכדי שירגעו מעט מסתבר להלכה ולמעשה להתיר ע"י שימכרו הכלב לגוי ויסרוסו אות ואח"כ יקנו אותו בחזרה בפרט שיש צורך לאדם בכלבים כאלה ק"ו שמוכח שע"י הסירוס נמנע מהם לחלות במחלות הורמונליות הממיתות את חיות המחמד מתוך צער ואפשר שהוא חלק ממניעת צע"ב.

חנ"א ס"ט

סימן צז

קבעו חתונה ומתברר שהאשה היתה פרוצה בעריות מתוך חולי

וגברים מחמת החולי הזה רח"ל, ועתה הוזמנת לחתונה של חבר טוב מילדות עם אותה האשה, ושאלת אם נכון הדבר לפנות לחבר ולספר על העבר הרע שלה.

לכבוד ידידי ר' ע.נ. נר"ו
ק.א. שלום וכט"ס
אודות האשה הידועה כפרוצה בעריות בצורה של חולי וכל המקום מרננים אחריה שהכשילה עשרות בחורים

אשר

סימן צו

חנן

שיז

ובאמת שידעתי על החולי הזה המוגדר מעט כבעיה נפשית, וכמו שיש

אצל האיש הסוטה בצורה סדרתית ישנם גם נשים החולות בזה, והם ממש מסוכנות לציבור כי אין היכול לעמוד בפיתותן מנער ועד זקן, הסכנה שלהן מרובה מאלו שעובדות בפריצות (קדשה) שעושות בשביל בצע כסף ולא הולכות להכשיל אלא הנכשלים באים אליהן ובכ"ז יכולות להשתנות ע"י תשובה, ובודאי מותר להנשא להם אחר התשובה (ש"ע אה"ז סימן ו' ס"ח, שו"ת אשר חנן ח"ו-ז סימן נ"ח).

אבל האשה הזו אפשר שאף תשובה לא יועיל לה, ועץ עקום לא מתישר, כי יצר העריות שלה בנוסף לחולי הזה חזק ממנה ואף כנגד רצונה תעמוד היא כמכשילה, ואם תנשא ותהא בעולת בעל המכשלה תהא שבעתיים של א"א וחשש ממזרים שבאים מפרוצה ביותר שעליה אומרים רוב בעילות מאחרים ולא מהבעל (סוטה כז. ש"ע אה"ז סימן ד סט"ו).

ולפ"ז יש בעיה להנשא להן ולדומות להן בעת מחלתן ועדיף שתמיד ישארו אלו רווקות, ואין לחשוב שאולי בעליהם ישמרו אותם כי הדבר לא מחייב מחמת החולי והרצון לאצבעות שונות, שניכר כי יגבר יצרה בעת נישואיה שתשבע מאצבע בעלה ותרעב לאחרים ותחל לרעות בשדות זרים, ותמיד היא יכולה להסתיר מעשיה, ואף לא מצי מינטר לה שנשמטת מאצל בעלה פתאום כדאיתא ברש"י (שם) או

אפילו שלא יהא איכפת לה שיראו מעשיה, וע"ע בגינ"ו (אה"ז כלל ד' כ"ט).

והם דברי המאירי (סוטה ג:) לעולם יזהר שלא לישא אשה הפרוצה בעריות שלא יכניס עצמו לידי ספק איסור עריות ולא עוד אלא שנמצא גורם לעצמו להיות נכסיו יורדין לטמיון משל הדיוט זנותא בביתא כי קריא לשומשמנא ר"ל תולעת הנברא בגרעין השומשומין שהוא נברא מתוכו אין אדם מרגיש בו עד שאכל את כולו ולא נשארה אלא הקלפה לבד כך כל שהאשה מתעסקת בזנות מרבה בהוצאות לניאופיה בהתעלמות בעלה ואינו מרגיש בדבר עד שממונו כלה וכו' יעו"ש.

ולמעשה בידוע שהאיש עומד ליפול באשה כזו חובה גדולה להצילו וחיוב לפקוח עיני חברו לבל יעבור על דאורייתא מלא תעמוד על דם רעך (רמב"ם מהל' רוצח פ"א הי"ד, ש"ע חו"מ סימן תכ"ו) ולא שנא בין פקו"ן פיזי או רגשי וכיו"ב שאין היתר לכסות מום או חולי בעת הזיווגים (חסידים תק"ז, פת"ש איסר או"ח קנ"ו עמ' כ"ד). ובעיני היא הצלה גדולה גם לאיש לחיות עם כזו, והצלת שאר הגברים בישראל למנוע ממזרות ואיסורי א"א.

אבל בעובדא דידן ק"ק לי להשיב למעשה כי חסר לי הרבה פרטים מה שלא ביארת שמא האיש יודע מהעבר של האשה והוא סבר וקבל ואין על השותק דין לא

תעמוד על דם רעך, ומאידך ואין לחשוד בו
שעובר על דברי רז"ל שלא להנשא
לפרוצות ביותר שמא האשה הזו עברה על
עצמה ויש איזה שינוי או הסכמה ביניהם
לשמירה וכהנה דברים, והיו דברים מעולם

שכאלו השתנו בעת שהתבגרו מעט, ובפרט
שהבנתי שעתה היא בעל"ת וזה מוסיף
המון לרפואת האישה. ידיך אוהבך

חנ"א

סימן צח לגלות לכלה שהחתן אלכהוליסט

לכבוד ידי"ן הרה"ג צ.ב. שליט"א
בת-ים שלום וכט"ס

אודות הזוג שמועד נישואיהן בעוד
שבועיים, וכבר הזמנות מוכנות,
וכן הצלם, והמוזיקה וכיו"ב, דא עקא
ואחות החתן שכיום היא בעל"ת הודתה
בפני כת"ר שאחיה אלכהוליסט גמור שעבר
כמה פעמים במכוני גמילה ותמיד חוזר
לסורו, ובעת שהוא שרוי תחת חריפה
נעשה אלים פיזית ומילולית כלפי משפחתו,
וע"ז גם ישב בכלא ומעצר כמה פעמים,
ועתה שהוא עם כלתו מנסה להסתיר ממנה
הידיעה ותמיד שנפגשים הוא משתדל לא
לגעת בשתייה. והיא שואלת אם יש חיוב
לגלות לכלה את מזימתו של אחיה
והסבירות שכל החתונה תתבטל ויהא הפסד
גדול לכל הצדדים, וכת"ר מסופק בדבר
ובקש חו"ד העני'.

בעצמו מחוייב בזה, והשותק עובר בלאו
מפורש דלא תעמוד על דם רעך (רמב"ם מהל'
רוצח פ"א הי"ד, ש"ע חו"מ סימן תכ"ו), ואין
אכזריות גדולה מזו לרחם על החתן והכלה
בעת הזו לבל יבטלו החתונה ויהיה הפסד
גדול נפשי וגשמי, כי כל הפסד גדול איזה
שיהיה בעולם, לא שווה בימינו לאשה
שתסבול כל חייה באיש נעוריה שהינו
אלכהוליסט מושבע שברור מעל כל ספק
שבעת שכרותו יקלל ויהא אלים כלפי
אשתו ובניו שיהיו לעתיד, וכל חייה מרורים
יתפסו בה באיש קשה, והכל יהא "לזכות"
השותק ודמעתה תתנקם גם בשותק ומעודד
הנישואין, וכמעט הוא מן המעוות שאינו
יכול לתקון.

וברור מעל כל ספק שמכור לענינים
המביאים לידי אובססיה, הוא בעל
מום לכל דבר, ואותם המתחילים הן בשתייה
והן בסמים ע"פ רוב אינם נראים מכורים
בשעת רגיעה ובכך המום אינו גלוי וזו
בעיה שבעתיים שהיא ההונאה המדוברת,

ונראה שאם אכן נכונים כל דברי אחות
החתן מה ספק יש בזה, הרי חובה
על כל איש ואיש להזהיר הכלה, ואף כת"ר

ובספר חסידים (סימן תק"ז) כתב לא יכסה אדם מום בני ביתו אם צריכים בניו או קרוביו להזדוג אם יש להם חולי שאלו היו יודעים אותם המזדוגים עמהם אותו חולי לא היו מזדוגים, יגלה להם פן יאמרו קידושי טעות היו אלא יפרידם ולא יהיו ברע יחד יעו"ש. ועוד כתב בפת"ש (איסר או"ח קנ"ו עמ' כ"ד) חובה להתריע על הרואה גונבים ממון חבריהם וכן בעניני שידוך והוא יודע שהוא איש רע ובליעל ורע להתחתן עמו כולן בכלל השבת אבידת גופו וממונו ועתה איה לנו הגדר והגבול לומר עד פה תדבר ולא יותר והכלל בזה שהדבר מסור ללב אם כונתו לרעת האחד הוא לשון הרע אבל אם כונתו לטובת השני להצילו ולשמרו הוא מצוה רבה יעו"ש.

ושמעתי שיש שרצו לטעון לכת"ר שסתם אשה בהגדרה של אותו משל שאומרות בעל כל דהו, שהוא טוב לשבת עם שני גופים משבת אלמנה (יבמות קיח:) ובכך אין צורך להודיע לה כלום משכרותו של הבחור, ומסתמא גם לא יהא מקח טעות וכיו"ב מהא"ט, בפרט שיהא כאן הפסד כספי גדול וצער עצום לשני הצדדים.

וזו טעות בהוראה ובמחשבה, ראשית אמירה זו היא על אחר הנישואים וי"א עוד באירוסים (כנה"ג ק"מ הגהב"י סק"י) אבל בעת שהיא רווקה לא שייך בזה כלום היא תמצא איש אחר ולא שייך ביה עגונא או אלמנה, ואת"ל אחרת שבכ"א קשה אצל הנשים זיווגן בפרט בימינו שרוב מין

האנושי הם נשים לעומת גברים (כמעט על כל שני נשים יש גבר אחד) כך שיש קושי גדול לאשה למצוא זיווגה לעומת האיש, ובכך תקח כל אחד.

בכ"א ניכר שהמורה אינו מכיר מה זה בעל שמכור לשתייה חריפה או סמים שע"ז אמרו כפשוטו אין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת וטוב פת חרבה ושלוחה בה מבית מלא זבחי ריב וטוב רווחת ירק ואהבה שם משור אבוס ושנאה בו הרי שיותר קשה היא מריבה מחסרון מזונות ואיזה טובה יש לאשה בבעל כזה שיצער ויריב עמה יום יום, א"כ אפי' לכוף אותו להוציא יש לדון מק"ו דבעל פולפוס דהשתא מפני ריח הפה כופין מפני צער תדיר שהוא מר ממות כש"כ, וכלשון התשב"ץ (ח"ב ח') יעו"ש, ק"ו בשיכור לרבות שהוא מאוס בגופו ובפיו לענין תשמיש המיטה, גם מאוס בהתנהגותו, ויש מקום גדול לכופו, ולא אמרין ביה טב למיתב טן דו.

ואת"ל אחרת שאין השיכור או בעל סמים במומין שכופין לגרש או שמבטלים הקידושין, מ"מ דרך העולם בודאי להקפיד על זה מלהנשא למכורים, ואסור להסתיר הענין, וכמ"ש בקנה בשם (ח"א סימן קכ"א) ובנשמת אברהם (ח"ג סימן ב') בשם הגרש"ז אורבך זצ"ל, וכ"ה בשאה"ח, והוב"ד בדברות אליהו ח"ח (סימן קל"ח). וע"ע באש"ח ח"א (אה"ז סימן צ"ו).

ותדע שבימינו רוב הנשים אינן בגדר הזה ורובן יש להם עצמאות נפשית וכלכלית ויודעות מה הן רוצות בחייהם, ולא דוקא כאשה שכל עיניה נמצאות בחדרי בעלה, ופעמים שתמצא כי טוב להן הבדירות מלהיות מחוברות לאיש רע, והמציאות מוכחת שהכל השתנה, כך גם הגישה שלנו לענין המקח טעות בנישואין וכפייה לגט, וכמצינו גם לענין אחר

שהנשים של ימינו הן גבירות לעצמן ויש להם בעלות כספית על הממון שלהם וכמעט ודין מעשה ידיהם הם כבר שלהם ולא דוקא שלו אך רבו הפרטים בזה והארכתי במקו"א כדאיתא באש"ח ח"ח (אה"ז רי"ב-רי"ג).

חנ"א ס"ט

סימן צט כמה ענינים בשידוכין

לכבוד ידי"ן מזכה הרבים
מדריך חתנים מהולל הרה"ג א.א. נר"ו
בת-ים שלום וכט"ס

המשודכת דורשת מהבחור להחליף לכיפה
סרוגה

אודות מה ששאלת על בחור בעל תשובה מהמגזר שלנו החרדי שקצת מעוכב שידוך בגיל השלשים, שכעת מצא בחורה נאה וצדיקה בעלת מידות טובות, והיא שייכת למגזר החרדי דתי לאומי (חרד"ל) ומבקשת ממנו שיחליף את הכיפה שלו לסרוגה שלא יראה שונה אצל משפחתה, ובעצם מבקשת לשנות לו את אורח חיי המגזר שהתרגל בו, ולטענתה הדבר עומד אצלה בנפשה בשביל להמשיך את חיי הזוגיות ולהקים בית בישראל, והוא פנה

לכת"ר אם כדאי לו לשנות את אורח חייו בשביל שידוך. ובקשת ממני חו"ד.

ובאמת שלא הבנתי את כת"ר למה הוא נתפס על הקטנות, מה הבעיה שהבחור הנ"ל יניח על ראשו כיפה סרוגה, כל העת והוא בעל תשובה שאינו תפוס במגזר ואורח חיים שטבוע בנפשו מקטנות, נכון שאצלנו הציבור ברובו טועה שחושב עליהם שהם ירודים בירא"ש וכיו"ב, אך איני צריך להצטדק ולומר שהדברים לא נכונים מעיקרא, והוא הוצאת לעז ולשון הרע.

ולכל מגזר איזה מפואר שיהא תמיד יהיו אנשים בשוליים, והוא ככל מקום מפואר שבכ"א יש בו בית כסא מאוס וריח רע נודף ממנו, וכמו שיש אצלנו חרדים

פסולים בעלי הצגה עם כיפה שחורה, גם שם יש בעלי הצגה רחוקים מריח של תורה וירא"ש וכמעט שמחבקים את הרפורמה, אך כמו שאצלנו יש חרדים עם ירא"ש נפלאה, גם שם יש דתים לאומיים בעלי ירא"ש נפלאה, וזה שמצוי סטיגמה כזו או כזו עליהם, אין לנו להתייחס אליה, כי כולם אהובים וכולם ברורים. ומש"כ בשו"ת פאת שדך (סימן כ"א) ניכר שהרחיק לכת, והגזים עם התאוריות שלו על הדתים לאומים, ויסלח לו השי"ת.

ובכ"א החתן שהוא מעוכב שידוך בגיל השלשים ונפל בחלקו בחורה טובה וצנועה בעלת מידות, אני מבין מה יותר טוב מזה, וישמח בחלקו ויודה להשי"ת כי נפל לו לטובה לראות מקרוב את דרכי המגזר הזה שהוא אהוב ואוהב תורה וירא"ש, ובכך ישפיע על אחרים להוציא הרעל ממחשבתם הטועה.

ולמעשה אם לכל הענין הנ"ל סה"כ דרוש להחליף הכיפה, שיעשה זאת בנפש שמחה, כי כל החשש שלו אני מבין ממראית עין על סתם סממנים וחיזויות בלא טעם וריח, וידעתי שהחברה שלנו היא בעיתית וסובלת משנאת חינוך ואוהדת חיזויות עד כדי שמקטלגת ירא"ש ובן תורה רק ע"פ צבעים שלא אמיתיים, אנו אין לנו כלום מחששות כאלו, ק"ו שהוא לטובת היהודי כהנ"ל להקים בית בישראל ולקיים מצות פר"ו, חובה עליו שלא להביט על ההבלים, כי סה"כ כל מחשבת הפוחזים

כבלון נפוח באויר בלי תוכן שמימי. וצר לי שאני באמת צריך להצטדק ולנסות לשכנע שאיני מבין את תוכן הבעיה.

וידעתי שיש איזה רב שהתנגד בתוקף לתנאי הזה ומצידו לבטל השידוך והעיקר שהחתן לא ישנה את המסגרת והחוג שלו, ובאמת שהאיש הזה אינו יודע מחכמת החיים מאומה, וגם ידעתי על התנגדותו למגזר הזה שמכליל את כולם כבעלי עבירה, ושרא ליה מריה, כי הוא בור ריק שאין בו מים ורק נחשים ועקרבים מצויים בנפשו.

ויעוין בקריינא דאיגרתא (ח"א איגרת צ) בענין אחד שמתנגד להצעת שידוכין לבתו שבגרה וז"ל "אכתוב בקצרה צרת הבת של כת"ר. היא מבינה היטב שאם לא יעלה ההצעה הזו הידועה הרי היא מושלכת שתשב עד שתלבין ראשה ח"ו וכו'. ואם לפעמים יזדמן איזו שהיא הצעה שיסכים למבוגרת, ברור שלא יהא כלל לפי כבודו של מעלת כבודו וברור שירחיקנה וכו' והיא תשאר ח"ו ממורמרת וגלמודה מלאה יאוש ח"ו. והתוצאות מזה מי יראנה כי העצבים של אדם אינם מברזל וכו', והנה אין אדם חי לעולם וסוף סוף ויבא יום, שמעלת כבודו יעמוד לפני בי"ד של מעלה, וישאלו אותו למה ומדוע שפך דמה של בתו, וכל התירוצים שכת"ר מגיד בעוה"ז כאילו מכוון לטובת בתו לא יתקבל בשמים כלל וכלל, כי שם המדות מבוררין ומה שעושים מפני תאות הכבוד הדבר נראה בחוש, ע"ד

שאמרו חז"ל נשמתו מעידה בו ומה יענה ביום הדין, ואנה יברח ויטמין עצמו ממידת הדין, הלא טוב שכת"ר יפסיק התנגדותו ולא ישפוך דם בתו שהיא בת ת"ח גדול. ואחז"ל כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו ויזכה מעכ"ת לרוב נחת מכל יוצאי חלציו שיחיו לאוי"ט עכ"ל. והביאו בחשוקי חמד (גיטין ב.), ולענ"ד הכל מתאים למקרה דידן וכל המניעה היא מתוכן ריק של כבוד מדומה וע"י עלול האיש לאבד הזיווג שלו בגלל שנתעסק בקטנות.

רק שצריך להבין גם מה המניע של המשודכת שלו להחליף הכיפה, האם כל טענתה גם מסטיגמה לא טובה על החרדים או שזה נובע מהשקפה טהורה גרידא ולא מחמת שנאה חלילה, כי אם ידוע שמחמת שנאה בודאי צריך לחשוב על כיוון אחר.

בעלת תשובה עם קעקועים בגופה אם מעיב על השידוך

ומה ששאלת על בעלת תשובה שמרבית מגופה המכוסה אצלה מלא בקעקועים ועתה הציעו אותה לשידוך לאחד מהבחורים שלך שג"כ בעל תשובה ובן תורה, והבחור לא איכפת לו מזה כי גם הוא בעל"ת עם עבר בעיתי יודע ומכיר הענינים, וכיום העיקר אצלו שהיא בעלת תשובה צדיקה ומידות טובות, רק שבקש ממך לידע עם זה בסדר, וחיפשת חו"ד העני'.

לא ראיתי בעיה הלכתית או השקפתית בכך אם לאיש זה בסדר והוא מכיר את הענינים האלו שסבר וקבל שאין לו מיאוס בגופה, אין תרעומת על אף אחד, ואולי כוונתו בשאלה אם זה ראוי לבן תורה להתערבב בנישואין כאלו עם אשה בעלת צלקת ברורה מעברה הרע, שמא לא דומה בעל תשובה שבלי סימנים של העבר לבעל תשובה עם סימנים.

ניכר שהיד דוחה כל מחשבות הבאות מן הכרס, ואין שום ענין להמנע משידוך כזה למי שזה מתאים לו, וכל סימני העבר שעל גופה בעיני כאילו ואינם מחמת התשובה שעשתה שאהובה לפני השי"ת (רמב"ם תשובה פ"ז ה"ד).

וחשבת מעט שמא מי שדוחה השידוך רק בגלל טעם כזה, הוא חטא גמור, וכמו שאומר לה בפניה זכרי מעשיך הראשונים בכדי לביישה, כנודע שאין להזכיר דברים וענינים הדומין להם כדי להזכיר מה עשה, והכל אסור ומוזהר עליו בכלל הונאת דברים שהזהירה תורה עליה שנאמר לא תונו איש את עמיתו וכדאיתא ברמב"ם (תשובה פ"ז ה"ח) וע"ע באשר חנן ח"ח (יו"ד סימן כ"ו).

ומה גרועים מעשיה ממעשי רחב הזונה שהיתה מפורסמת בתוך עירה ומחוצה לה, ואין לך שר ונגיד שלא בא עליה ועבודתה בזנות הייתה ארבעים שנה מגיל עשר (זבחים קטז:) ובכ"א עשתה תשובה

ונתגירה בגיל נ' ונישאה ליהושע בן נון ויצא ממנה כהנים ונביאים (מגילה יד:) וע"ז אמרו שגדולה התשובה יותר מן התפילה שכל התפילה שנתפלל משה רבינו לא קיבל ממנו להכניסו לארץ אבל רחב נתקבלה בתשובה (אל"ז פכ"ב).

להשתדך עם בחור שיש לו חובות גדולים

ומה ששאלת על הצעה לשידוך שהגיע לאחת מהבנות של המדרשיה שלכם, מאיזה בחור ירא"ש ובן תורה אך מהעבר שלו החילוני הוא כעת טבוע בחובות של למעלה ממאתים אלף שקל, ובקשת חו"ד איך להורות לה.

לענ"ד מתוך השקפה אם והבחורה דלת אמצעים לא ראוי לה להכנס לנישואין כאלו שמתחילים בחובות גדולים, הדבר גורם לחוסר שלום בית ואי יציבות, אין ענין ללחצים מגיל צעיר, כמה טוב שהדף חלק ולבן בהיר בתחום הפיננסי, ואולי אם היא ממעוכבי שידוך צריך להתבונן אחרת, בבחינת על כל פשעים תכסה אהבה (משלי פ"י י"ב) וכבר אמרו שאשה ניחא לה בכל דהו דטב למיטב טן דו (יבמות קיח:).

משודכת שיוצא לה דם מהאף בעת שהיא נלחצת

ואודות אחת מהבנות מהמדרשיה שכעת נפגשת עם בחור לצורך נישואין, אך יש לה איזה בעיה רפואית שלא מסוכנת

לחייה, ומתאפיינת שכל זמן והיא נלחצת או מתרגשת יוצא לה כמויות דם יחסית גדולות מהאף, ושאלתם אם יש חיוב לגלות הענין לחתן קודם הנישואין.

מסתבר מאוד שצריך לגלות הבעיה וכפי שהבנתי הענין גובל במיאוס, וביותר שעלול להיות בעת ביאת מצוה ושאר חיי האישות ביניהם שקרוב לודאי בשנה הראשונה היא תמיד תהא לחוצה ומתרגשת.

ומאחר והמום או הפגם נמצא אצל האשה אמרינן בכל דהו ניחא ליה ואין כופין אלא באותם שאמרו חכמים שכופין כגון בעל פוליפוס (רא"ש כלל מ"ג, טש"ע קנ"ד ס"ה), אבל שהאשה פגומה אין אומרים אצל האיש בכל ניחא לה וכמעט וכל מיאוס או מום אצל האשה הוא בגדר מומין הפוסלים בנשים לענין קידושין, והוצאת דם מן החוטם בעת לחץ שמסתמא יהא בעת תשמיש לא גרע מריח רע וזיעה וריח הפה (ש"ע אה"ז ל"ט ס"ד).

ולפ"ז המומין של האשה אינן סגורין כפי רז"ל בלבד, וכדאיתא בב"י (שם) שהביא דברי התשב"ץ (ח"א קכ"ד) שהטוען על אשתו שיש בה מום שהיא משתנית במטה בשעת שינה אין זה מהמומין הפוסלים בנשים שלא נזכר בגמ' כלל ולא דמי לריח רע וזיעה דהנך שאני שהם דבקים בה בשעת תשמיש ואין האשה משועבדת לו שתשכב עמו כל הלילה אלא שעת תשמיש, והב"י פליג עלי' וטען שמשנתנת

במיטה הוא מום גדול וכל ענין שלא דומה לזיעה משום תשמ"ה לאו מילתא הוא שהרי גם מי שמזיעה יכולה לנגב עצמה מזיעה בשעת תשמיש. ומור"ם בהג"ה (ק"ז ס"ה) נמי ס"ל כהב"י, וע"ע באשר חנן ח"ו-ז' (אה"ז סימן קכ"א אות ד').

נמצא שלב"י בודאי שהרואה דם מן החוטם בעת לחץ, והוא מסתמא גם יהא בעת תשמ"ה הוא מן המומין הגדולים, ואף ניכר שלרשב"ץ שתלה המומין בדוקא הפרעה ומיאוס בעת תשמיש המיטה, יודה בהכי שהוא מום.

ומאחר ורוב העולם מקפיד בזה יש לתלות שהאיש לא היה מתרצה מהר

להנשא וצריך שלא למנוע הידיעה והיא הלכה למעשה, וכמו שמצינו בספר חסידים (תק"ז) לא יכסה אדם מום בני ביתו אם צריכים בניו או קרוביו להזדוג אם יש להם חולי שאילו היו יודעים אותם המזדווגים עמהם אותו חולי לא היו מזדווגים יגלה להם פן יאמרו קידושי טעות היו וכו' או אם יש מעשים רעים להם שאלו היו יודעים לא היו מתחתנים בהם לכך יפרסם יעו"ש. מ"מ אני יודע שיש הרבה דרכים לטפל בזה ע"י צריכות, כך ואם מטפלים בזה והדבר הסתדר אי"צ לגלות מה היה. ובאיזה מקום כבר דברתי בכ"ז.

חנ"א ס"ט

סימן ק

בעל תשובה שהיה שטוף במשכ"ז אינו צריך להודיע בשידוכין

לכבוד ידי"ץ הרה"ג א.ב. שליט"א

רב קהילה באשדוד שלום וכט"ס

ומה ששאלת על בחור בעל תשובה שהיה בעבר שלו שטוף בזימה של משכב זכור רח"ל וכעת שעשה תשובה ואף לומד בשיבה והרחיק ממנו כל התועבות ונעשה כשר ככל האדם, ועתה שהחל לצאת לשידוכין שואל אם חייב לספר למשודכת שלו על העבר.

אכן נודע חומר איסור של משכב זכור בסקילה (סנהדרין נד. כריתות ג. רמב"ם

סנהדרין פט"ו ה"י) והוא מהחטאים המגונים ביותר שאף הרשעים מביניהם בזים ומואסים בענין הזה כי הוא נגד הטבע ולא גרע משאר מומין נסתרים. וע"ע במש"כ האגרו"מ ח"ד (או"ח סימן קט"ו) ובאש"ח ח"ו-ז' (אה"ז סימן ע"ז).

ולכאורה חייב הנגוע בזה להודיע למשודכת משום מקח טעות בבחינת גניבת דעת, שיש אומדנא ברורה שהיתה מבטלת החלטתה להינשא לו ביום שתדע, כי עצם המחשבה שהיה בעבר

מערב בריתו ברפש של זכר קשה שתסכים שיעשה אותה כלי, אע"פ שכבר חדל ממעשים אלו.

אך יש להעיר שבימינו בעל תשובה שמשתרך עם בעלת תשובה שניהם שוים במחשבה להגון להם, מעצם זה שאנשים אלו בקטגוריה כזו סבירות גבוהה ששניהם מבינים שהיו שטופים בעריות ואע"פ שעריות מבני מינם אינו כ"כ מצוי אבל החולי הרע הזה נתפס ונסחף אצל רבים לא שנא משכב זכור ולא שנא נשים המסוללות.

ומתוך שהיא יודעת שהוא בעל תשובה של ימינו היא אמורה להבין שאולי הוא עבר את כל הרע והחטאים שיכול להיות, ואין זה אמור להיות כהפתעה גרידא, כך שאם לא שאלה וחקרה מה הוא העבר שלו בפרטות אין כאן אומדנא דמוכח ואף לא מקרי מק"ט.

בפרט שאצל הנשים קיל טפי שהרי אפילו נפלה ליבום לפני מוכה שחין אע"פ שיש מקום לומר דאדעתא דהכי לא קידשה נפשה מ"מ אמרי' אנן סהדי דניחא לה בכל דהו ואין כאן אומדנא כמאמר ר"ל טב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו משא"כ לפני מומר מאחר ואינה יכולה לדור עמו האומדנא בעינה (ב"ק קי:): א"כ המומר יוצא דופן משא"כ שאר הענינים.

ואע"פ שיש מקום גדול לשינוי במציאות ואי אפשר לעצום עין ולומר

שהאשה חפצה בכל אחד, מ"מ מסתבר באיש שהיה נגוע בעבר וכעת הוא נורמלי לא נראה שהיא תעשה דבר אחר שתינשא לו ואף שיש מצב שאם יודיע לה לפני הנישואין שהיה כך היא לא תסכים ואפשר שהוא מפאת הלחץ וההנהגה החברתית להוקיע ולבזות האנשים האלו ובצדק, אבל אחר שתינשא לו ותראה שהוא ככל האדם לא ישפיע עליה העבר שלו, ולפ"ז משידעה שהוא בע"ת ולא שאלה על העבר שלו בפרטיות הוא אינו צריך להודיע ולבזות עצמו.

כש"כ וכבר נישא לה אין לו לעורר לבו להיות עליו נוקפון, ואי"צ לגלות לה העבר כאשר כיום הבעל ירא"ש ובעל תשובה גמור, אע"פ שהיה שטוף בעבר הוא מקרי כנפל פעם אחת ולא חזר על סורו שודאי אין בזה מק"ט לגביו ודומה למה שמצינו בפת"ש (חו"מ סימן רל"ב סק"ה) בשם החו"י (סימן רי"א).

וקרוב לזה ראיתי בקהילות יעקב (יבמות סימן ס"ד) שודאי לכתחלה בת ישראל לא תסכים להינשא לבן שאביו נכרי אולם בדיעבד אחרי שכבר נישאו ונתקשרו זל"ז בחיבה יש להניח שלא תסכים להתגרש מאחר והזיווג קשה כקריעת ים סוף והגירושין קשים ומסתמא לא תדרוש גט, אז אין הוא חייב לגלות שאביו גוי כיון שבדיעבד לאחר שכבר נישאו לא תדרוש להתגרש ממנו ולא נחשב לגונב דעת בזה שלא גילה את זהותו ואין בזה איסור הונאה והביאו בחישובי חמד (גיטין מט:) וביאר

שאנו אומדים את דעתה של האשה שאפילו היתה יודעת מתחילה עוד לפני הנישואין את עובדת גיותו של אבי בעלה אולם היתה לוקחת בחשבון את כל המעלות של נישואיה כפי שהיא רואה אותם כיום שבעלה טוב ומכבדה אנו אומרים שבדיעבד היתה מסכימה להינשא ולכן אין זה מק"ט ואף אינו צריך לספר לה על כך מתחילה.

אבל במידה והאיש הפנוי ש-"חזר בתשובה" ועדיין ממשיך ברשעתו במשכב זכור רח"ל והוא חושב להינשא,

שאולי ע"י זה הוא יחדל מהחולי, נראה ברור שחייב להודיע לה, ואם לא הודיע ונישא לה וממשיך בעריות ונודע לה ע"ז יש טעם גדול לומר שהוא מום מתמשך והוי כמקח טעות לכל דבר ובשעת עיגון יכולה לצאת אף בלא גט אם יצאה ממנו מיד שידעה ע"ז, ואם הבעל לפנינו חייב ליתן גט ויכולים גם לכופו, והארכנו בזה באשר חנן ח"ו-ז' (אה"ז סימן קי"ח) קחנו משם.

חנ"א ס"ט

סימן קא

בעל"ת אם צריכה לספר למשודך שלה שהפילה בעבר

לכבוד ... נר"ו

אודות האשה בעל"ת שבעבר שלה היתה מסורה לאיש באיסור וחיו חיי אישות והפקרות, ובאחד מן הזמנים עשתה הפלה בזדון, וכיום שחזרה בתשובה ועומדת בפני שידוך שואלת אם חייבת להודיע למשודך שלה על שעשתה הפלה בעבר שלה.

כולל גם הפלה, וזה האיש היה לו לחשוב כך ומשחשב אחרת בעיה שלו וכסבר וקיבל, למעט מקרים בודדים שהדעת מורה אחרת כגון מום או פגם ופסול במשפחה וכיו"ב דחשש לקידושי טעות שחייבים לספר, כמבואר בספר חסידים (סימן תק"ז) ובחפץ חיים (רכילות כלל ט' ג-ו) ועיין באשר חנן ח"ח (סימן ק') ובדברות אליהו ח"ח (סימן קל"ח) צי"א ח"ז (סימן מ"ט אות ג').

ההוראה אצלי כל זמן והאיש יודע שהמשודכת שלו הינה בעלת תשובה היא לא חייבת להודיע מה היה בדיוק בעבר שלה, כיון שהיא מודיעה על שהיתה חילוניה ועתה עשתה תשובה סביר להניח שכל העבירות שבעולם עברו על ידה

ומה שטענתם אם בכ"א יש חובה לספר לבעל אחר הנישואין אודות ההפלה, שוב לא מצאתי שום ענין ליידע אותו, ומה התועלת בזה, וההיפך כדאי לשתוק בכדי שלא ירד ערכה בעיניו, ואפילו מותר לשנות

אשר

סימן קב

חנן

שכז

ולשקר במידה ואם יחשוד במשהו כזה לצורך ולמען השלום זה מותר (יבמות סה:)
כש"כ לכבוד האשה שיכול לצאת מזה חורבא או בושה ועלבון בשבילה זה מותר גמור וכמ"ש בספר החפץ חיים (סימן י"ט אות י"ז) והמהרש"ם ח"ז (סימן קנ"ב) וע"ע באשר חנן ח"ח (יו"ד כ"א).

ועוד מה שהפצירה כך ליתן לה תיקון על עוונה, ושאלת חו"ד מה ליתן לה, והנה ידעת שזה לא דרכי לעשות תיקונים של צומות לנפשות החוטאים, וניכר שבדור

שלנו הפצוע והגרוע כל מחשבה של תשובה והרהורי חרטה זה כבר טוב ומעלה, ולמעשה די בשלשה שלבים עיקרים להיות אוהבי ה', תשובה, עזיבת החטא, וקבלה לעתיד (רמב"ם תשובה פ"א) כך שאין צריך לא תיקון של תעניות ולהשחיר שינים וגם לא פדיון נפש, אך כדאי שאם יזדמן לאשה הנ"ל איזה חברה שתחשוב להפיל אז תשתדל להשפיע עליה שלא תפיל וזו מידה כנגד מידה.

חנ"א ס"ט

סימן קב

להשתדך עם מי שנישאת באזרחי שלא לשם אישות

לכבוד ידי"ן אוהב תורה ולומדיה

ר' ח.א.נר"ו

ארה"ב שלום וכט"סומה ששאלת על אותה הבחורה בעלת תשובה שהיא נשואה באזרחי לאיזה יהודי תושב ארה"ב אך כל מטרת הנישואין הללו לא לאישות אלא בשביל שתוכל לקבל אזרחות, ואף אחת מהתקופות היו צריכים לדור יחד במשך ג' חודשים לצורך ביקורת של הרשויות, וכך עשו אבל כפי טענתם לא היה ביניהם שום קשר של אישות, ואף בביתם היה הכל נפרד, ועתה היא נמצאת בשידוכין עם בחור ירא"ש ובינתיים

ממתינים שיעבור כמה חודשים עד שתקבל את האזרחות ואח"כ תתגרש באזרחי ותינשא לבחיר ליבה בחו"ק כדת, האם בכ"א בינתיים מותר להם להפגש אפילו שהיא מוגדרת כא"א בניירת.

והנה ע"ד נישואין אזרחים כבר כתבתי בכמה דוכתי בספרי אש"ח ח"ב (אה"ז סימן כ"ב) ח"ג-ד' (אה"ז סימן ע"א) ושם ביארתי בס"ד שלא חוששים לקידושי אזרחות מעיקרא דדינא, ואפילו שקידושיהם היה לצורך אישות והקמת משפחה, כש"כ היכא דלא לשם קידושין

באמת וכמו הצגה או שחוק בעלמא ולא לשם אישות וכמוכח בנדו"ד שהוא לצורך קבלת אישורים, ועוד שלא קיימו יחסים ביניהם בעקבות הנישואין האלו הרי שלא צריך גם לחוש לענין דא"א עושה בעילתו ב"ז, ק"ו שלרוב המחברים לא חוששים בימינו לענין זה מהמבואר בריב"ש (סימן ר').

אך מאחר ויש שתפסו דאין הולכים בענין קידושין אחר אומדנות והוכחות המוכיחות שלא כיוונה לשם קידושין (מור"ם בהג"ה מ"ב א') והכל משום חומרת א"א (הגר"א שם) קמ"ל אפילו שאומרים או שמוכח בעלמא שעשו בשביל להתקבל באזרחות וכיו"ב שאר הערמה בעלמא, הוי ספק קדושין, וכמבואר גם במנחת יחיאל (ח"ג סימן ס').

א"נ שיש איזה פקפוק בשטר התנאים שביניהם דילמא ודומים ללשונות של קידושין ואע"פ דבעינן שני עדים מ"מ השטר עצמו ניתן בחתימתו וכעין שנכתב בכ"י אפילו באין עד הוה ליה ספק מקודשת כמ"ש הרמ"א בהג"ה (ל"ב ד') וכת"י לאו דוקא כי מבואר בחת"ס (יו"ד סימן רכ"ז) דחתימת יד על כתב הנכתב נחשב כאילו כתב כל הדבר וכ"ה בכת"ס (אה"ז סימן כ"א) ובשו"ת כתר כהונה (סימן כ"ו) והביאם בשאילת יצחק (סימן קע"ו).

וע"כ משום חומרא דא"א הצריכו כאן (וכן המנהג) ליתן גט לרווחא דמילתא באפשר, להשיג את הבעל בנקל, וכאמור אפילו ולא היה ביניהם שום קשר של אישות, אבל ביש קושי מתירים בשופי בלא גט, דסוף דבר שרבו האחרונים שאין לחוש אף לקידושי שטר, משום שדינו כגט, וגט שנכתב ע"י נכרי פסול, וגם שצריך שיהא בו לשונות של קידושין ולא התחיבות בעלמא, וכמו שהאריך בשו"ת זקן אהרון (ח"ב סימן ק"ג) ושאה"ח.

ומעתה מאחר וכבר הדברים מפורסמים בארה"ב שיש הרבה זוגות שהקשר ביניהם הוא רק לצורך אישורים וכל הנישואין הוא לטובת הנאה של שניהם שהיא מקבלת אזרחות והוא מקבל ממנה תשלומין, ואף ניכר עליהם שכך הוא, פשיט"ל שמותר יהא להשתדך עם אשה כזו שע"פ ההלכה מוגדרת כפנויה לכל דבר ואין חשד שיאמרו הבריות שהוא משתדך עם א"א ק"ו שאין הכרח שיודעים הבריות על נישואיה בניירת, אך משיחליטו להנשא זל"ז בחו"ק כדת משה יזדרזו לנהל הליכים לקבל גט כשר כאמור רק לרווחא דמילתא בלבד, והוא בנוסף לגט אזרחי בכדי שתוכל גם להתקדש ולהנשא כחוק ולהירשם באוכלוסין.

ידידך ואהבך

חנ"א ס"ט

סימן קג פתחו תיק לגירושין ועדיין חפצים לחיי אישות

לכבוד הרב צ.ל נר"ו

צפת שלום וכט"ס

אודות הזוג שנשוי כשנתיים ואין להם בנים וכבר הבעל הספיק להסתבך בחובות גדולים אצל משפחות הפשע המאיימות על כלל המשפחה ומתוך כך החליטו יחד שלא מתוך קטטות אלא מתוך אהבה וכבוד הדדי לטובת שניהם להתגרש ע"מ שכל אחד יפנה לדרכו, ואף פתחו תיק ברבנות וקבעו תאריך לגט, ובינתיים עד קבלת הגט שאלו אם יכולים לשמש זע"ז, וע"מ למנוע הפתעות אם אפשר לשמש באמצעי מניעה.

ובאמת שהמקרה קצת מוזר אך התשובה ברורה והיא הלכה פסוקה בענין ט' מידות וא' מהם היא "גרושת הלב" (ש"ע אור"ח ר"מ ס"ג) שבא עליה ודעתו לגרשה אע"פ שהוא אוהבה כגון מאותם אלו שכופין להוציאה (מג"א שם סק"ב) אך ניכר שהאיסור תליא מילתא במי שהיה בלבו לגרשה והיא יושבת תחתיו ומשמשו עליו אומר הכתוב לא תחרש שגמר בלבו לגרשה ולא גילה לה ע"ז ודעתו באשה אחרת משמע אם מודיעה והיא קבלה אין איסור ומותר אף בביאה (יבמות לז: כמעשה רב ורב נחמן, רמב"ם אי"ב פכ"א הכ"ח, ש"ע ב' ס"י ולא כהחולקים שהתירו בדוקא לייחוד) וה"ה שאין חשש לענין ט' מידות (מאירי גיטין צ., רבינו אברהם מן ההר נדרים כ., פר"ח סימן קיט משם

תשובת הגאונים סימן קפ"ח, פרישה וגט פשוט (אה"ז כ"ה).

ובמקרה דידן שהבעל מגרשה בעל כרחו ולא מרצונו והוא עדיין באהבתו אליה אף המל"מ (גירושין פ"י הכ"א) שדחה דברי הג"פ דטעמא דאיסורא דבנ"ג ממש"כ הרא"ש ספ"ב דנדרים דהוי כי מתוך שגמר בדעתו לגרשה מהרהר באחרת א"כ אף שהודיע לה שייך האי טעמא ואינו אלא כשרוצה ליקח אחרת אבל כשאינו רוצה שרי דלא שייך האי טעמא דמהרהר הכ"נ אין בדעתו ליקח אחרת שפיר עבד, וע"ע בדברי יציב (חאה"ז סימן י"ד). לרבות שיטת הב"ש (ק"ט סק"א) די"ל ט' מידות איירי שבא עליה ובעת ההיא ממש דעתו לגרשה. וע"ע באורך מש"כ באשר חנן ח"ו-ד' (אה"ז סימן צ"א).

ומאותו ענין מה ששאלת אי שפיר עבד להשתמש באמצעי מניעה למנוע איזה הפתעה לפני מהלך של גירושין שאין כ"כ טעם להביא ילדים במצב כזה, והוא עיקר גדול בהלכה שאשה יכולה לשתות כוס של עיקרין אף בלא סכנה או צער לידה (ש"ע אה"ז ה ס"ב) ולא כהאומרים דאינו מותר אלא ביש לה צער לידה או ואין בניה הולכים בדרך ישרה (יש"ש פ' הבע"י סימן מ"ד ושאה"ח).

ואת"ל שכ"ז לרווקה או גרושה אבל משנשואה והיא משועבדת לבעלה והוא חייב בפר"ו אסור לו ולה למנוע ממנו המצוה כ"ז שעדיין לא קיים פר"ו בבן ובת (חת"ס סימן כ') מ"מ במידי דהרהורי עבירה שהוא מה"ת פשיט"ל דעדיף, והארכתי בזה באשר חנן ח"א (אה"ז סימן פ') ח"ה (אה"ז סימן י') ח"ו-ז' חנ"א ס"ט

סימן קד תשובה לביקורת על שהרחבנו בספרים בחיי אישות

לכבוד ידי"ן הרה"ג א.ג. שליט"א
אור עקיבא שלום וכט"ס
ומה ששאלת איך צריך לענות למבקרים על ספרנו כמעט בכל חלקיו שאנו מפלפלים ומדברים בכמה תשובות בעניני האישות בין איש לאשתו, או בכמה ענינים שאינם צנועים לפתור בעיות של איסורי אשת איש לבעלה.
וי"ל שכבר ידעתי על הביקורות, ורובם מת"ח אוחזי הספר אבל אחוזי טיפשות ועמי הארץ בהלכה וכנראה שמעולם לא פתחו ספרי השות"ם של רבותינו חדשים וישנים שדברו גם הם בענינים אלו הקשורים לבניית הבית היהודי, והלא כל מה ששאבנו שם הן לקולא והן לאיסורא המה מרבותינו זיע"א שהעלו זאת על הכתובים ולא מסרו הענינים בעל פה.
ותדע שמאז שפרסמנו את הספרים והכללים בענינים אלו ב"ה אין לי מנוח משאלות הבאות לפתחי בבית הוראה וכמעט כולם הן מרבנים ובני תורה ואברכים ואף חילונים כאחד שמתענינים בזה לדעת הלכה למעשה לצורך שיפור וחיזוק השלום בביתם, כי הבינו תמיד מאותם מדריכי חתנים שהכל אסור אפילו במחיר של מלחמה או גירושין בבית, עד שאנו הקטנים תפסנו אומץ והעלנו זאת על ספר בלא לחסוך ולדלג על כלום מן השאלות אף שהספר אינו עוסק רק בזה.
ומה אעשה שנפל בחלקי הזכות להיות מהמשיבים לפצועי הדור שאנו נמצאים בו הן מדיני ממזרות ואיסור אשת איש וגרושה לכהן וכיו"ב עד עניני האישות של בינו לבינה, ומי שלא נמצא בחליפתי ומקומי אין לו הזכות לבקר אותי ואת

תורתי בפרט שהוא אחר יגיעה גדולה להביא את הכחא דהיתרא למבקשים בזה.

ותמיד טענתי שאותם המבקרים שאפשר שהם ת"ח אך ב"ה שלא זכו להורות הוראה לרבים, שמעולם לא ראו א"א שנתפסה בקלקלתה או בספק ממזר שצריך לתקן המעוות ולהציל היכא דאפשר, ומעולם לא פגשו בבן תורה שנפל בנדות או שאשתו עושה לו בעיות בחיי האישות כי הוא צדיק יותר מדאי וכיו"ב, אלא ששכלם הקטן והאינו מפותח מצמצם להם הראות של המעשה שבכל הלכה.

ובא ותראה שבעבר נשאלתי על איזה ב' בנים שהיה עליהם חשש של ממזרות ושהתערבתי להם בתיק ומצאתי שיש מקום לפסול הקידושין של ההורים שלהם, קבלתי איזה שיחה בטלפון של ת"ח ורב מפורסם יחסית שהחל לקבול עלי בטענה למה אני בכלל נטפל לעזור לעוברי עבירה ורשעים וכיו"ב ואף החציף פניו לומר שמעולם לא מצאנו אצל גדולי ישראל שניסו להציל אנשים מממזרות או אשת איש שנאסרה או כהן לספק גרושה וכיו"ב.

ואז הבנתי שאותו ת"ח הוא המסכן שבמסכנים שמכבדים אותו רבני ישראל כאילו והוא רב רבנן אך לפי הנהגתו ודיבורו הענין מובן שהוא עם הארץ גדול שלא ראה מעולם תשובה כמעט אצל כל חכמי המורים שנטפלים לבוא בעזרה לחשש ממזרות או חשש איסור א"א לבעלה וזו דרכה של תורה לבנות ולהיבנות כפי

ההלכה ולא להרוס אלא א"כ הוא בבחינת מעוות שלא יוכל לתקן.

ולמעשה כמה קוצים מן הכרם וכמעט בכל מקום שמקימים זעקה על חוסר הצניעות שאנו מרחיבים בספר בעניני האישות, וגורמים לחלישות הדעת וספקות מחודשות בהלכה אצל שאר האנשים, אין לשמוע להם, ואני מציע שיש להסתכל היטב עליהם שבאים לפסול, שמא פסולים באותו מום וכנראה שהם מלאים בעריות כרימון בבחינת אותה הצביעות שמפזרים כנגד הספרים שלנו.

ומה שטענת שיש איזה אברך שהוא בעל תשובה שחירף הדברים וטען שהכתוב עשה לו הרהורים, ק"ו שאולי רווקים יקראו בספרים בתוכן הדברים שם בכונה תחילה למלאות תאוותם, ומתוך שבאתי לזכות הרבים יצאתי מכשיל הרבים.

ובאמת שהוא שח דברי הבל מתוך צביעות כי כוונתי באמת לשם שמים והוא כוונתו לשם עבירה, ומנסה להפיל עלי את החולי שלו בעריות, אך הוא לא יצליח כי אנו את דברי רז"ל מציפים לעם, והיא גמרא מפורשת (ב"ב פט:): דעל כולם אמר רבי יוחנן בן זכאי אוי לי אם אומר ואוי לי אם לא אומר, אם אומר שמא ילמדו הרמאין ואם לא אומר שמא יאמרו הרמאין אין תלמידי חכמים בקיאים במעשה ידינו וכו' כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם יעו"ש. משמע שהכריע ר"י בן זכאי שראוי לפרסם את דיני

המשקולות והמידות בכדי לסייע לצדיקים שרוצים לדייק בזה אע"פ שהרשעים ייכשלו ע"י דינים אלו וילמדו מהם דרכי רמאות.

הכ"נ שגם בעניני האישות שהיסוד לקלקול שלום הבית הוא שרוב האנשים אינם יודעים מה מותר ומה אסור, ולפ"ז יש להרבות ולפרסם הדינים בבחינת צדיקים ילכו במ פושעים יכשלו במ, והם דברי הרמח"ל בספר אדיר במרום (דף ע"ג) שיותר לפרסם לצדיקים אע"פ שגם הרשעים יקחו משם ויכשלו. ואי"צ להרחיב יותר כי כבר הסברנו את דרכינו בענינים אלו בשו"ת אשר חנן ח"ו-ז' (אה"ז סימן ס"ו וס"ח) יעו"ש ותר"ץ.

ע"כ מחובת כל מורה הוראה להעמיד דבריו על קו הדין מה שמותר מותר, ומה שאסור אסור, ועי' להרה"ק מוהרר"ב ז"ל בתורות אמת (אה"ז סימן כ"ה ס"ב בהג"ה) שאסור להסתיר מה שהתירה תורה, והדת לבד וחסידות לבד, וז"ל מסילת ישרים פי"ג שאין רוב הציבור יכולים להיות חסידים ורק לשרידים אשר בעם וכו' להם מגיע לקיים מצוות חסידים וכו' שא"א לאומה שתהיה כולה שוה במעלה אחת וכו' עש"ב. והביא דבריו מרן המהרש"ם זיע"א בשמ"ש ומגן ח"ב (אה"ז סי"ח).

ותדע שכל הענין והרעש הזה נובע אצלנו הספרדים שלא מאמינים לעצמנו ונחותים אנו בעינינו, ולא לחינם אנו נראים ונשמעים בסטיגמה כסתומים וחתומים ולא

מפותחים לעומת אחינו האשכנזים, וכנראה ע"ז הקפידא משמים שבדר"כ הספרדים לא מצליחים בכלום הן בבנית ערים בתי כנסת ובהמ"ד ובתי ספר שע"פ רוב אנו בקראונים לצד בניני ענק של אחינו האשכנזים, או ברמת הישיבות ות"ת שתמיד יד הספרדים על התחתונה לעומת ישיבות ליטאיות, והכל נובע מכאן שלא מאמינים לעצמנו ולרבותינו, ובמקום לאחוז בת"ח שלנו ולפרגן זה לזה, רגילים לבזות זה את זה ולהקטין את האחרים מתוך קנאה ותחרות.

ובעו"ה התלונה שלי היא אמיתית גם אצל הצמרת אותם הרבנים או הפוליטקאים הספרדים שע"פ רוב בניהם ובנותיהם מחמת קשריהם מצויים במוסדות של אחינו האשכנזים בכוונה תחילה כי הם מאמינים למחשבה שלהם שאין לנו הרבה מה למכור, אבל בחוץ הוא מנפנף על הגאווה הספרדית "להחזיר עטרה ליושנה", וצא וראה שהכל בדיחה אחת גדולה וסיסמה ריקנית מתוכן, מהאמור שאין לנו האמונה בעצמנו ובת"ח ובספריהם, ועוד תראה שלא מצינו שום קיטרוג או טענה כלפי האגרות משה או הצי"א או הבאר משה וכיו"ב שדנו בענינים של בינו לבינה גם בפתיחות בכתובים כידוע לכל ת"ח אבל על ספרנו הטענה מצויה והוא יסוד הנובע מהנ"ל או מחמת בורות שלא רגילים בספרי הפסיקה.

ידידך אוהבך חנ"א ס"ט

אשר

סימן קה

חנן

שלג

סימן קה קביעת זמני עונה

לכבוד ... נר"ו
אשדוד שלום וכט"ס
מה ששאלת אם נכון לקבוע עם האשה את
זמני העונה כגון בימי שני וחמישי או
שיש להשאיר את המצוה הזו כדבר שבא
מאליו (ספונטני) בלי קביעות.

מצות עשה שהיא מתוערת ומשתוקקת
אליו, והוא מכיר בה שהיא משתדלת
ומרצה אותו ע"י שמתקשטת לפניו בכדי
שיתן דעתו עליה והיא המצוה האמיתית
של עונתה ועליה יש קבול שכן (ראב"ד
בהקדמה לבעלי הנפש).

ולפענ"ד שיש לעורר ולהתנגד לזה, למעט
שעת עונתה של יום המקוה שהוא
זמן קבוע הבא מאליו ושצריך להתכונן
לזה, נמצא שבשאר הימים יש להשאיר את
המצוה כשעה טבעית (ספונטנית בלעז) הן
לצרכי האשה והן לצרכי האיש, ובכך
מרכים אהבה וחיבה בין בני הזוג טפי ולא
כסתם מעשה של פריעת חוב שקבעו
ביניהם.

אך אם הבעל מכיר בעצמו שהוא שטוף
ופגום בזה עד כדי שאם לא יגביל
עצמו ימצא שהוא כתרנגול וסכנה היא
(רמב"ם א"ב פכ"א הי"א) ודאי שצריך להגביל
כפי מש"כ כת"ר בבחינת משמרת
למשמרת, אבל שלא יגזים להלחם יתר על
מידתו כי היא גם עצת היצר, רק שישתפק
מן ההיתר כדי שלא יתן דעתו אל האסור
וכמבואר בראב"ד הנ"ל, וע"ע באשר חנן
ח"ח (קפ"א-קפ"ב).

ואפשר שאם יעשו קביעה לזמנים, יאבד
האיש את תוכן המצוה, כי עיקר

חנ"א ס"ט

סימן קו דברי הש"ע בסימן ר"מ וכ"א אם הם חסידות

לכבוד הרב א.נ. נר"ו
בת-ים שלום וכט"ס
ומה ששאלת אחר שקבלנו הוראות מרן
הש"ע הן לאיסורא והן לחומרא כי
אנו מחוייבים ללכת ע"פ הוראותיו מכח

הקבלה שקבלנו עלינו וכמבואר באחרונים,
הכ"נ בדיני אישות שהרואה יראה מרן
הש"ע זיע"א בשני המקומות בש"ע תפס
לחומרא ואיסורא כמעט בכל דבר, והרמ"א
הוא שמיקל לעשות באשתו מה שרוצה

ומשמע הכל מותר, וא"כ קימ"ל שאפילו יבואו מאה אחרונים לחלוק על הש"ע להתיר אין שומעים להם, ויותר מזה כי מבואר בשם הגדולים (ספרים מע' ט אות יב') שכל ספרדי שעושה כדעת הרמ"א נגד הוראת מרן צריך כפרה, והספרים מלאים בזה.

א"כ תמהת כיצד אני מורה להתיר בדינים אלו בשעת הצורך כהרמ"א ובכמה מקומות הוא נגד ש"ע מפורש, ובאמת שהיה לי הרהורי דברים בזה, וחלילה לכאורה צריך כפרה, במקומות שמרן הש"ע אסר והרמ"א התיר, אך מסתבר אצלי כי בדורנו החלש והמתירני גם הש"ע יודה להתיר לצריכים, א"נ שהוא עדיף מלהשאיר האנשים בדאגות ומחשבות רוצצות שמביא לידי איסור הרהור שהוא מה"ת.

זאת ועוד דאפשר כי כל מהלך הש"ע הוא לחומרא וחסידות ולא כעיקר הדין אע"פ שפעמים משתמש בלשון "איסור" והוא כמעט רעיון מחייב אחרת קושיות גדולות יש ע"ז כיצד עזב הש"ע שיטת הרמב"ם וכמסקנת הש"ס (נדרים כ.). דהלכה כחכמים שכל מה שאדם רוצה לעשות באשתו עושה כגון משכב הפוך ונישוק בכל אבר שירצה וכיו"ב ושאין הלכה כר"י בן דהבאי.

א"נ מאחר וכל סמיכתנו בשעת הצורך וזמנים אלו היא על הוראות הרמב"ם וסיע' כדאי הוא דברי המשאת משה ח"ב

(ח"מ סימן ל"ד) והביאו החק"ל (אה"ז סימן מ"ה) כיון שקבלו במקומות אלו לדון כדברי הרמב"ם ומרן, ובמקום שחולק מרן הש"ע על הרמב"ם מאן דסמך על אחד מהם לא משתבש עי"ש. וכמבואר בברכות המים (יו"ד סימן ר"א) דמאחר שפסק מרן להחמיר וקבלנו הוראותיו מי הוא זה אשר יוכל לחלוק עליו בזה"ז, אם לא לפעמים במקום שפוסק היפך הרמב"ם, שראיתי למר זקני הגאון המג"ן ז"ל שכתב דבאיזה מקומות בש"ע לא קי"ל כוותיה אלא כהרמב"ם יעו"ש. וכ"כ הרב משחא דרבותא (סימן קנ"ד).

ואע"פ שמקובל לטעון כן דוקא בקי"ל בדיני ממונות כי שייך בו הוצאת ממון נגד סברת הרמב"ם ורבותיו שגם היה מרא דאתרין דישראל וכמבואר בבית אברהם (סימן ס') ויקרא אברהם (ח"מ סימן לט) מכתם לדוד (ח"מ סימן ט') שמחת יו"ט (סימן י"ז) ועוד רבים, והביא כ"ז ביבי"א (ח"ג ח"מ סימן ד' ואה"ז סימן י"ט) יעו"ש, מ"מ במידי דרבנן ושעת צורך גדול להשתיק הרהורי עבירה ודאגה מצד האיש לבעול ולנש' אשתו איך שירצה כדאי הוא הרמב"ם בענינים אלו בפרט שיש דברים שאין הציבור יכולים לעמוד בו עד כדי שיכולים לבוא לידי הרהורי עבירה החמורים בהרבה בחסידות זו, וניכר שגם מרן הש"ע יודה בשופי לצריכים לזה הענין.

חנ"א ס"ט

סימן קז ועוד בענין הנ"ל

להנ"ל...

בכדי שהבעל לא יכשל וזהו, ובשל כך היא דוממת כקרקע עולם בלא תזווה, אבל שלום הבית נהרס וגם קדושת האיש מתמעטת, ושניהם נכנסים לאיסורים חמורים, אצל האיש זה הרהורי עבירה או לטייל במקומות של זנות הן במראה והן במעשים רח"ל, ואצל האשה במקרה הגרוע שנותנת עיניה באחר בטענה ותלונה שמא הוא זה שיתן הסיפוק האמיתי רח"ל.

ובכ"א עם כל הביקורות הנוקבות והמציאות העגומה האנשים הללו עדיין אווזים בחסידות ורובם על אף שהם ת"ח הם עמי הארצות בדינים אלו, ולא מכירים את הצדדים בהלכה והיוצא דופן מהם, וביותר אותם המדריכות והמדריכים של הזוגות הם אלו שמחריבים בתים, וכל החומרות שלמדו אותם נתהפכו לעוונות, ובמקום לעסוק איתם בענין זה בדרך העיון והאריכות ע"מ להקל, מקצרים שם ומחמירים בכל דבר, ומאריכים בהבלים שהאשה היא המראה של הגבר וכיו"ב שאינה חייבת להכין אוכל ולכבס והבעל חייב להשתתף בטיפול הבית והנקיון לא בתורת חסד אלא בתורת חיוב.

זאת ועוד צועקים שהקשר שבין האיש לאשה אינו קשר גופני אלא רוחני הואיל וכל עדיפות האדם מהבהמה כי יש לו נשמה טהורה ואילו מצד החומרי שבו

ותדע שכבר קבלתי מכתבים וטלפונים אף מאברכים ובני תורה שנשואים עשר או עשרים שנה ומרגישים היטב שאת מצוות עונתה מה"ת אינם מקימים בצורה טובה ואף בכלל לא, כי גם הוא וגם היא מתעצלים במצווה הזו שכבר נשנת באותו דבר ותנועה ובלא פיוס מתאים אלא שאולי מנש' מעט בפיה ואולי קצת חבוק ומיד מסיים תאותו והכל מסתכם בכחמש דקות, בלא אהבה וקירוב אמיתי אלא כאילו והיא ישנה וכמעשה זנות חלילה, וכפורע חובו של ממש וכמעשה שד (ש"ע או"ח ר"מ ס"ח), ומוכח שכל זה מהרבנים של היום שעדיין מטפטים שהעובדים את ה' הם אלו המייסרים את גופם ומתעלים מהחומר והטומאה של הזיווג, ורק בזכות כזו יבוא הגואל.

אבל שכחו המורים שאין אנו נמצאים בזמנים של טהרת המחשבה והעינים ובעו"ה הכל מתוך ירידת הדורות שהוא פרוץ בעריות, כך שהענין להתקדש במותר לך הוא לחסידים ואנשי מעשה, אבל הגדר לבנונים כרוב העם כולל הבני תורה טוב יותר להתקדש באסור לך ולהתיר במותר לך, כך שבימינו אם לא משנים מעט מהדרך הרגילה מדי פעם, נהפכת המצוה לכדי מיאוס לשני הצדדים ובדר"כ אצל האשה זה מתבטא יותר, שהעיקר הוא לקיים מהר

שוה לבהמה א"כ גם הקשר להאשה צריך להיות הדוק ומחובר מהצד הרוחני ולא מהחומרי.

וצ"ע גדול בדבריהם הפשוטים כי ז"א וחלק גדול מן הזוגיות ואהבה הוא החיבור הגופני ואותה ההנאה שמגיע מעצם החיבור ותאות המשגל היא מתן שכר בצידה, אז איך ניתן לכתוב או לחשוב שהקשר הגופני הוא בהמי, ומה שאמרו ככפוהו שד דמוכת שאסור להנות כי זה

בהמי, צריך להסביר את זה, כי איך אפשר להלחם בדבר כנגד הטבע של בריאת האדם, שהוא נהנה בעל כרחו, בבחינת הולך על גחלים ולא יכווה, ועיין במש"כ באש"ח ח"ו-ז' (אה"ז סימן ס"ו-ס"ז) שכבר הארכתי בענינים אלו וחבל להכפיל, וע"ע (שם) על הפולמוס אודות דברי מורה נבוכים לרמב"ם דחוש המישוש חרפה לנו.

חנ"א ס"ט

סימן קח גויה שרוחצת זקן סיעודי

לכבוד ידי"ן הרה"ג רפאל מועלם שליט"א מח"ס כף הזהב, ירושלים שלום וכט"ס מה ששאלת חו"ד העני' על מה סומכים חלק מעולם התורני ליתן לגויות ללוות ולטפל בזקן סיעודי וירא"ש ואף הם רוחצות אותו באמבטיה בביתו והמשתמע מכל זה.

הנה לא צריך הרבה להוכיח דבר של איסור מהמבואר בש"ע (אה"ז כ"א ס"ה) שאסור להשתמש באשה שמא יבוא לידי הרהור עבירה ואפילו ליצוק לו מים לרחוץ פניו וכו' שאינה נוגעת בו אסור יעו"ש. כש"כ שאם היא רוחצת אותו ונוגעת בבשרו מה יעשה האיש ולא יחטא אפילו במחשבה, וחלילה להתיר.

והמרדכי (פרק אע"פ רמז קפב) הביא משם ה"ר שמואל בר' ברוך דס"ל דרך שפחות מותר כדרך שאמרה אביגיל לרחוץ רגלי עבדי אדוני והא דמשמע בירושלמי דאסור היינו דברים של יחוד במקום יחוד אבל במרחץ כיון שרוב בנ"א מצויין מותרת מכאן לעובדת עכו"ם דמותרות לרחוץ אותנו במרחץ יעו"ש. והוב"ד ג"כ בהג"א (כתובות פ"ה סימן כח) ואף מור"ם בהג"ה (שם) העתיק המנהג ושתק בזה. ובהגהות על המרדכי כתב הרמ"א בדוקא שיכול להזהר מהרהור והנמנע יתברך.

אבל הב"י (שם) השיב ע"ז שנשתקע הדבר ולא נאמר, ודבר זה אסור להעלותו על לב ואין ספק אצלי שאיזה תלמיד טועה כתב כן מעצמו ותלה הדבר ברבו יעו"ש.

וכ"כ הב"ח (שם) שיש לבטל המנהג הרע הזה שבטעות נהגו כן יעו"ש. וכיו"ב כתב השל"ה (שער האותיות אות ק') דהי"ל לרמ"א למחות בנהגים כן יעו"ש. וע"ע באפ"ז (כאן סק"ח) דאי מידי עבירה יצאו מידי הרהור לא יצאו ומי יערב לבו שלא יבוא לידי הרהור וכו' וקישוי וקרום להוצאת ש"ז לבטלה יעו"ש. ועוד רבים השיבו ע"ז יעויין באוצ"ה.

ואפשר שכל הדיבור בש"ע הוא באיש היכול לבוא לידי קישוי ושז"ל וכיו"ב צעיר או מבוגר או אפילו זקן שיכול לבוא לידי הרהורי עבירה שמצינו שיש זקנים נואפים (פסחים ק"ג:), אבל במקרה והוא זקן סיעודי שאינו יכול לפעול בכוחות עצמו בפעולות פשוטות ושיגרתיות כלבוש או התפנות י"ל ק"ו שלדי קישוי או בעילה של ממש אינו יכול להגיע שצריך כח לזה.

ולולא דמסתפינא הייתי אומר שגם מור"ם ומרן התכוונו לאותה דעה שכן הרמ"א על הגה' המרדכי תלה ההיתר בדוקא שלא יבוא לידי הרהור ובש"ע לדעתו דפשיט"ל שיבוא לידי הרהור, א"כ כו"ע מודו שאם יש מקרים שלא יבוא לידי הרהור כגון חולה או זקן סיעודי יהא מותר.

וראיה לנו ממקו"א בש"ע (יו"ד של"ה ס"י) בחולי מעיים אין האיש משמש את האשה אבל האשה משמשת את האיש יעו"ש. והיא ברייתא ערוכה בפ"ב

משמחות ופסקוהו כל הפוסקים, ולא כהרדב"ז (ח"ג סימן תקנ"ד) שגרס אחרת, וטעם לזה מבואר בב"י (שם) כשהאשה חולה חיישנין שהאיש יבוא עליה על כרחא אבל כשהאיש חולה לא חיישנין שיבוא על אשה בריאה בע"כ שיכולה שתנצל מידו, וי"ל לאו דוקא חולי מעיים אלא כל חולי או זיקנה, העיקר ברעיון שאין כוחו גדול.

וביאור אחר מצינו באחרונים (ד"מ, ב"ח, דרישה, ש"ך) משום איסור הרהור כלומר שיש גנאי ופריצות יותר כשאיש משמש לנקבה בקינוח מנקבה המשמשת לאיש כי יצרו של איש גדול משל אשה, נמצא לגבי האיש שממש האשה יש לאסור דוקא בחולי מעיים משום שנפנית איכא גילוי ויש חשש שיצרו יתקפנו אבל שאר חולי אין איסור, וכדין שהאשה מקשרת לאיש ולא ההיפך.

מוכח למעשה בין שני הפירושים אשה לאיש בכל גווני מותר כי אין כח באיש להתקשות בעת ההיא או לבוא עליה לא שנא שהיא מקנחת אותו או שרוחצת אותו כמקרה דידן, ומתוך סוגיות אלו נראה שלא חששו גם להרהורי עבירה של החולה שהאשה נוגעת בו והמציאות היא כזו שאיש הסובל בגופו אין לו הפנאי והחשק למחשבת עריות הכ"נ אין לחוש לזקן סיעודי שהוא ג"כ בגדר של חולה ואף נוסף עליו הזיקנה פשיט"ל דאין לחוש, ומותר

שלח

אשר

חלק אבן העזר

חנן

הוא מעיקר הדין, והייתי אומר שראוי בכ"א להחמיר בזה מאחר ואפשר באיש, בפרט אותם הזקנים שהשתדלו בחייהם שלא לעבור על איסורים של עריות, ודוקא

לקראת סוף ימיהם להקל להם ראש בזה לא כדאי ולא ראוי.

חנ"א ס"ט

סימן קט ללחון יד לאחותו

כבוד ר' י.ל. נר"ו

בת-ים שלום וכט"ס

מה ששאלת אם מותר ללחון יד לאחותו או דמיא למש"כ באשר חנן ח"ח (אה"ז סימן קכ"ג) לאסור ללחון יד לאשה אע"פ שאין זה לשם חיבה, ואפשר דה"ה לאחותו כדין חבון"ן שאסור כדאיתא בש"ע (אה"ז סימן כ"א ס"ז).

שפסק הש"ע (שם), א"כ לחיצת יד של אחותו לכאורה עדיין רחוק מאביזרי דתשמיש וניכר שמותר.

וביותר שיש להשתמש בדברי הרמב"ן (השגות על סה"מ לאוין שנ"ג) ששורש איסור של חבון"ן אף בשאר העריות הינו מדרבנן ולכאורה אצל אחותו יאמר שאין שום איסור כי אלו עריות שאין לבו של אדם נוקפו, ואף הרמב"ן במקו"א (קידושין פא:): ס"ל אילו היתה הקיברה אסורה מה"ת לא הותרה לחסידים ולחכמים וכו' אבל הכל גדר וסייג ומותר בקרובות למי שמוחזק שאינו חשוד לעשות כיעור, ואע"פ שאנו אין לנו אלא דברי מרן הש"ע מ"מ כדאי הוא צירוף הרמב"ן ושיטת הבתי כהונה (ח"ב ב"ד סימן י"ב טור ג') דאין כוונת הש"ע חבון"ן לאיסור קבוע וחמור אפילו מדרבנן אלא כאזהרה גרידא. וע"ע בשו"ת אש"ח ח"ח (אה"ז סימן קנ"א-קנ"ב). ואכמ"ל.

חנ"א ס"ט

ובאמת שאנו אוסרים בלחיצת יד לשאר נשים, אבל מקלים בלחיצת יד לאחותו באם מכיר עצמו שאין לו שום ענין והרהור מזה, וי"ל דמש"כ הרמב"ם (א"ב פכ"א ה"ו) ובש"ע (שם) לאסור חבון"ן באחותו אע"פ שהם מן העריות שאין לב האדם נוקפו עליהן, בכ"א הדעת מורה שמעשים אלו יכולים להביא לידי הרהור כי קרובים לאביזרי דתשמיש של ממש, ומה שראינו דעולא מנשק להו לאחותיה (שבת יג.) משום שצדיק גמור היה וידע שלא יבוא לידי הרהור (תוס' שם ד"ה ופליגא) אבל רוב האנשים ק"ו בימינו צריך לאסור וכמו

סימן קי מכת חיבה או ליטוף בבתו הגדולה

לכבוד ידי"ץ הרב ד.א. נר"ו
חולון שלום וכט"ס

אודות אותו הרב שמפרסם הוראה שאסור
ליתן לבתו הגדולה (מעל גיל י"ב)
מכת חיבה על כתפיה או ליטוף וכיו"ב
אפילו על בגדיה משום ערוה, ושאלת אם
נכון הדבר להתנהג כך.

אוי, מה רבו עלינו רבנים ומורי הוראה
המעקמים את הדינים ומנסים לחדש
חידושים של חומרות שקריות בצניעות
בבחינת חסיד שוטה שמבלי עולם ובא לידי
גרעון (סוטה כ:), וכל מגמתם לחפש ולחפור
ע"מ להחמיר על כלל ישראל בטענה שזה
מה שמרבה קדושה וטהרה, ולא שם לב
השוטה שהוא בדור הפוך שהמחמיר יצא
שכרו בהפסדו כי מחמת דוחקו בא לידי
קולא שלא מן הדין.

והרבה ממדברי הצניעות הן בספרים והן
בכתובים צריך ליזהר מהם כי
הוראה בצניעות צריכה הרבה שיקול דעת,
בגרות, וידיעה במנהגי מקומות, משום
שהטועה הוא עלול להוציא לעז ח"ו על
שאר בנות ישראל, ואפשר לשים לב
שהרבה מן ההוראה בתחום זה מעורב בו
רגשות וחולשה של הכותב, שאם הוא
חלוש מזג אז הוא פתוח מדאי, ואם הוא
חם מזג או בעל תשובה שהיה בעיתי בעבר
אז הוא מחמיר מדאי.

ובשני סוגי האנשים מפילים את ההלכה
המעורבת ברגשותיהם על כלל
הציבור הן לקולא והן לחומרא, וברור שא"א
לכוון לאמיתה של תורה בדרך כזו, כי סוף
דבר שהתורה אינה רגש וגם אינה שכל כי
אנו הקטנים לא מבינים דעת עליון ב"ה,
ומצווים לקיים הכתוב בדיוק רב ללא משוא
פנים לכאן או לכאן, בבחינת נעשה ונשמע.

ואיך שיהא אנן דבחר מרן הש"ע (אה"י סימן
כ"א ס"ז) גרירן והוא מהרמב"ם (איסורי
ביאה פכ"א ה"ז) שבתו או בנו הם אחת
מהעריות שאין לבו של אדם נוקפו עליהם
שאפילו לישון עם בתו הבוגרת יחד מותר
כשלא בקירוב בשר אלא הוא בכסותו והיא
בכסותה ואילו חיבוק ונישוק מותר בכל
כה"ג ואפילו בת בתו למעט דודתו ואחותו
וכמבואר באחרונים על הש"ע י"ל כש"כ
שמותר ללטף או ליתן מכת חיבה לבתו על
כתפיה או להסתכל ואף להתבונן בה, אלא
א"כ כונתו לשם הנאת ערוה ומחשבת זנות
ח"ו וכיו"ב ודאי שהוא אסור לו מדין תורה
ואף יותר מכל ערוה אחרת, וע"ע בב"ח
(קו"א סימן כ"א) בתי כהונה ח"ב (בי"ד סימן
י"ב) ובחכ"א (כלל קכ"ה א').

וידעתי דברי תשובת זכרון יהודה (סימן צ"ז)
משם הרב דוד הכהן שכתב לאסור
להסתכל בעריות כגון על א"א או אחותו או
בתו או כלתו וכו' והמסתכל בהן ענשו גדול

והוא מן הדברים המעכבין את התשובה וכו' יעו"ש. משמע דס"ל שגם ביתו הוא מכלל עריות וכש"כ שלשיטה זו אסור ליגע בה.

אבל מהאמור אין להתלהב מזה כי לרבות שדבריו חידוש אף היפך הש"ס מגילה (יד.) שעמד אביה של מרים ונשקה על ראשה או טפחה על ראשה, ועוד דאנן דבתר הש"ע גרירן שמותר לנשקה ק"ו להביט בה ולא מצינו אצל שאר הראשונים שחששו לו, או דאפשר ואין להפיל דברים תמוהים על קדמון זיע"א וכוונתו איסור הסתכלות לשם זנות או הנאה לשם ערוה וכיו"ב שלכו"ע אסור אף בעריות שלב אדם אינו חומד כאמו ובתו.

ומצאתי שכ"כ לתרץ בשו"ת ויברך דוד (סימן קכ"ב) ובבית שערים (או"ח רצ"ד) הוסיף עוד דאפשר שהוא ס"ל כרבינו יונה בספר היראה שאסור להתייחד עם שום אשה אפילו עם בתו או אחותו יעו"ש. וקרוב לזה כתב כן בשו"ת עולת יצחק ח"ב (סימן רל"ד) והוסיף משם הפוסקים שמא על בתו הנשואה או הגדולה דיבר שע"ז יש עקולי ופשורי בהלכה.

ובימינו יש לגעור במורים שלא להסתכל על בתו ושלא ללטפה או ליתן לה מכת חיבה, לרבות הלעז שהוא מוציא על הראשונים, הוא גם מרחיק אחרים מדת, והתנהגות זו קיצונית מדאי שאף אנשים קדושים לא שמענו שנהגו כן, ולפענ"ד שמגרה יצרו בעצמו ומקלקל הוא, ואף עלול באמת לפגום עם בתו רח"ל, ובעו"ה לא חסרים חולים כאלה, וכבר זכרתי היסודות בזה באשר חנן ח"ח (אה"ז סימן קנ"ד) ממש"כ החזו"א במכתבים (מכתב ג') שיש לזהר מפרישות בלתי טבעית המביאה לידי הרהור מרובה.

ומש"כ בספר ישראל קדושים (עמ' נ"ה) שהמחמיר כר"י בן הרא"ש קדוש יאמר לו עי"ש. מהנ"ל עולה שהיא טעות בהוראה ואסור בימינו להחמיר שלא להסתכל בבתו וכיו"ב ואף יש להוסיף שבדור הפרוץ הזה כל התיחסות ודיבור וחיבה בין אב לבתו הוא בבחינת הצלת נפשות. ואין לצרף דברי החת"ס (יו"ד סימן שמ"ט) לכאן.

חנ"א ס"ט

סימן קיא

להסתכל על אחות אביו או אחות אמו, ועל אם אביו או אם אימו

ואתה מחמיר על עצמך שלא להסתכל על שום אשה זרה אפילו דרך העברה בעלמא, ושמעת שיש להחמיר גם בדודה כשאר הנשים, ושאלת אם צריך לנהוג כן, ומה הדין בסבתא.

לכבוד ח.א.נר"ו
בת-ים שלום וכט"ס
ומה שטענת שכיום ב"ה הינך בעל תשובה, שמשדל מאוד שלא לפגום בעינים,

וכבר נודע דאהנו ביה אנשי כנסת הגדולה ביצר הרע דכהיו לעיניה דלא מגרי בקרובות (סנהדרין סד.) וי"ל שדודה הינה מהקרובות שסתם בני אדם אין לבם נוקפם בהם וכמבואר ברמב"ם (אי"ב פכ"א ה"ו) ובש"ע (אה"ז כ"א ס"ז) שחיברו בין אחותו לאחות אביו, ואע"פ שכתבו שם המחבק או המנשק אחת מהעריות שאין לכו של אדם נוקפו הרי זה מגונה ביותר ודבר איסור הוא ומעשה טיפשים, וכונתם ברורה באזהרה חמורה ולא מדין תורה, אחרת לא היה צריך לאריכות דברים, ועיין במש"כ באשר חנן ח"ח (סימן קנ"ב) ובאגרו"מ ח"ב (יו"ד סימן קל"ז).

אבל כ"ז בהרגלי עבירה ובמעשים הקרובים לתשמיש וחיתת ביאה כחב"ן הקרוב יותר לעבור על איסור דלא תקרבו הוא מעשה איסור וטיפשי, משא"כ הסתכלות באחותו ובדודה שלא לשם זנות והנאה מיופיה ודאי שמותר מהאמור דלא שייך ביה שמא ירהר בה, ולזה כיון הרמב"ם והש"ע לזכור רק מעשה קירבה ולא ראייה. וע"ע בשו"ת אז נדברו ח"י"ג (סימן ס"א אות ה').

ומש"כ במשנ"ב (או"ח רכ"ה) למנות ד' נשים שמותר לברך על ראייתם היינו אשתו אמו בתו ואחותו ובשער הציון (סק"ב) הוסיף משע"ת דבאחרת הלא אסור לאסתכלי יעו"ש. ויש שטעו בדבריו שרק ד' נשים מותר להסתכל בהם, אבל ודאי שזה אינו, והוא שיבוש חמור, אלא כונתו

דה"ה בשאר נשים שאין לבם נוקפם, אחרת גם אסור למשנ"ב להסתכל באם אמו, ובבת בתו, וזה יהא חידוש גדול לעומת שאר הפוסקים שכתבו להתיר אף בחב"ן וכמבואר בש"ע והאחרונים (סימן כ"א ס"ז) ובמקו"א הארכתי, א"כ ח"ו לתלות שטויות בדעתו הרחבה של המשנ"ב.

ועוד אומר לכבודו שלרבות היסוד שאין שום איסור בהסתכלות על דודה לשם כבוד ולא להנאה בתנאי שהיא אינה חשופה, ואף לא מצינו מי שכתב לאסור, ובכלל וכל האומר אחרת אינו אלא טועה בדבר הלכה, ולפענ"ד שיש לצדד לאסור עליך להחמיר אם אינך רגיל בזה מקטנות, כי היא עליך כקאקי חיורי, ובפרט שכל ענין שמירת עינים צריך לקבל בפורפוציה מקובלת שח"ו לא תהא מאלה שיצר הרע טומן להם פח, בפרט שמעשים כאלו מרחיקים טובים ושלמים מדת תוה"ק.

וכבר דיברנו בזה באשר חנן ח"ח (סימן קנ"ד) והבאנו דעת הגר"ח מואלז"ין בכתר ראש (אות קצ"ה) ובמכתבי החזו"א (מכתב ג') שצריך ליזהר מפרישות בלתי טבעית המביאה אח"כ לידי הרהורי עבירה מרובים ולכך בכדי שלא לגרות יצה"ר בנפשיה קבעה התורה הדרך הישרה.

ולענין הסתכלות בסבתא זה ברור שמותר כי אף חב"ן מותר כדברי האחרונים על הש"ע (כ"א ס"ז) אז ק"ו לענין הסתכלות בה שלא לשם הנאת ביאה מותר, ואסור בשום

פנים ואופן להחמיר בזה מטעמים שהבאנו לעיל, שלא לגרות יצה"ר בכל מיני פרישיות שלא לנו.

אינם אמת, ודרך פסיקה כזו היא בעיתית.

ומכאן יוצא תוכחת מגולה כעין גערה אבל מתוך אהבה שלא להקשיב ולהתלהב מכל כותב בדינים אלו השייכים לצניעות האשה והנהגת הבית, שכמעט ורוב הכותבים בו מערבבים רגשות פנימיים בהלכה, וכל הכתיבה היא על עצמו ומבקש גם להנחיל לאחרים את רגשותיו ומעשיו, ולכך מעקמים הדינים ומחמירים על חנם בנוסף איסור הוצאת לעז על הקדמונים.

חנ"א ס"ט

וראיתי מש"כ ידי"ן סיני ועוקר הרים בעין במשפט (עמ' קכ"ד) "מי שרוצה להחמיר מלהסתכל על סבתא אין לו להחמיר, ואם ירצה בכל זאת, יעשה זאת באופן שלא ירגישו בדבר ולא יפגעו" ומשמע שמכבד את הרעיון הזה, ואף בהערה הצטער שבעו"ה אחסור דרי ועדיף להסתכל על הסבתות שלא לביישן ולפגוע בהן יעו"ש, וכל דבריו

סימן קיב להסתכל על כלתו, חמותו, וגיסתו

לכבוד ידי"ן ר' נא נר"ו
בת-ים שלום וכט"ס

אודות מש"כ באשר חנן ח"ח (אה"ז סימן קל"א) שלכתחלה ראוי להחמיר שלא להסתכל על שום אישה שאינה מהקרובות אפילו בדרך העברה בעלמא ולפי תומו, ושאלת האם צריך להחמיר גם בחמותו או אשת בנו או גיסתו (אשת אחיו או אחות אשתו).

שאלה וכיו"ב שהוא לפי תומו ואין לו הנאה בזה, מותר הוא בכל הנשים הצנועות, רק שכל מש"כ בספרי (שם) הוא לחומרא וכש"כ לת"ח שראוי להם לנהוג כן, משום שהיסוד דק שבדקין שעלול לעורר אצלו הסתכלות אסורה. וע"ע במש"כ לקמן (סימן קט"ז).

אבל האיסור הינו בהסתכלות של ממש בכונה תחילה ע"מ להתבונן ביופי תוי פניה הן צנועה ק"ו פרוצה, א"כ גם בכלתו, חמותו, וגיסתו בדרך העברה בעלמא או להסתכל שלא ע"מ להסתכל אם

וי"ל שמעיקרא דדינא להביט באשה דרך העברה או ראייה בעלמא שלא מתכוין להנות מיופיה אף בכדי להכירה שזו היא או בשעת הדיבור איתה לצורך מסחר או

הם צנועות מותר מן הדין ואם הם פרוצות אסור בכל כה"ג.

נוהג בהם איסור בהסתכלות וכמבואר בכמה דוכתי לענין דודתו ובתו ואחותו.

ואע"פ שיש קשר משפחתי בין אותם הנשים האלו לקרוביהם, אך מדין תורה הם אינם בגדר אותם הקרובים שאין לבו של אדם נוקפו כאחותו או דודתו, והשכל מבין זאת משום שהקשר אינו מתולדותיו, ולא שנא משאר הנשים שיכול להתרגש ולהתאווה להם, ואף יותר מזה שהם בבחינת לבו גס בה המביא לידי קירבה, ולכאורה היה נכון ליזהר בהם יותר מסתם אישה וכמבואר בגמרא קידושין (פא:).

ק"ו שקרובות אלו הם בהגדרת העריות האסורות מה"ת שאיסור ביאתם כפול ומכופל מסתם אישה, שיש מהן בסקילה ויש מהן בשריפה ויש מהן בחנק ויש מהן בכרת וכמבואר ברמב"ם (איסורי ביאה פ"ב), וכמ"ש בחכ"א (סימן קכ"ה אות א') לתפוס על אותם בני אדם שהם עמי הארץ וחושבים שכל הקרוב קרוב יותר ומותר לחבוק ולנשקו כאילו היא אשתו וח"ו ומצוה לפרסם דאדרבה כל הקרוב קרוב יותר צריך להתרחק וכו' יעו"ש.

אמנם כ"ז הינו באיסור קירבה לצורך הנאה וחיבת ביאה שהוא איסור מה"ת דלא תקרבו י"ל דה"ה בהסתכלות דהוא ג"כ לאו מדלא תתורו לאפוקי אותם הקרובות שאין

וכבר אמרו במדרש בראשית רבה (וישב פ"ה אות ח') צריך אדם ליזהר באחות אשתו ובקרובותיה ורש"י גרס "להרגיל עצמו" היינו שיכירן יפה שלא יכשל באחת מהם יעו"ש. כלומר אע"פ שאין להסתכל על הנשים מ"מ על אחות אשתו צריך בכדי שלא יבוא לידי מכשול. משמע רק בראיה ראשונה מותר בכדי להכירה אבל אח"כ אסור, אבל במקרה שאין מצב שיבוא לטעות באחות אשתו אסור להורות לו להסתכל עליה אף בתחילה, ואפשר לפרש דכל כונתו "שיכירן יפה" בתורת אזהרה שלא יקל ראש ויחמיר על עצמו אלא שחייב להכיר ולראות את גיסתו יותר ממה שהוא רגיל (כבדרך עלמא) בכדי שלא יבוא לטעות בה.

ולמעשה נראה לומר שהסתכלות בחמותו ואשת בנו שהם בלבוש צנוע יותר קל בימינו להתיר בהעברה בעלמא או הבטה לשם כבוד כגון תוך כדי שיחה או שאלה, ואף לא כדאי להחמיר וללחוץ עצמו אם וכבר רגיל בזה שנעשו עליו כקאקי חיורי, אבל להסתכל על גיסתו אף שלא בדרך הנאה נכון להחמיר בזה להשפיל עיניו, כי סוף דבר אין כ"כ צורך לזה כמו חמותו וכלתו, ואף הענין מסוכן אצלם יותר משאר הנשים הזרות לו.

חנ"א ס"ט

סימן קיג לנשק את בתו הגדולה והנשואה

לכבוד הרה"ג י.א. שליט"א
ירושלים שלום וכט"ס

מה ששאלת איך מצינו אנשים בני תורה
וירא"ש שמנשקים ומחבקים את הבת
הגדולה והנשואה והוא נגד מאירי (סוף
קידושין) מפורש שאסור, ואף יש לצדד כן
מהרמב"ם והש"ע (אה"ז כ"א ס"ז) וכן פסקו
כמה מהאחרונים.

אכן הדברים לא כ"כ פשוטים בהלכה,
ומקור כל הענין שכת"ר הביא הוא
מאיסור שינה עם בתו (קידושין פ:) ואף
מהמעשה דרב אחא בר אבא דאיכלע לבי
רב חסדא חתניה דשקליה לבת ברתיה
ואותבוה בכנפיה, הקשה עליו שהרי נכדתו
מקודשת ויש לו להתרחק מאשת איש,
ור"ח השיב שהכל מותר שהוא לשם שמים
היינו שלא לשם חיבת אישות אלא לעשות
קורת רוח לאמה (שם פא: וכפירוש רש"י).

ומשמע אף בקטנה והיא מקודשת אסור
לר"א, ולר"ח מותר רק לש"ש,
וי"ל בגדולה ונשואה בודאי שאסור וטעמא
דמסתבר דמה שיין לש"ש בגדולה ונשואה,
וכ"ז אותבוה בכנפיה דלרש"י הושיבה
בחיקו בודאי הכוונה לכסותן רק שיש חיבה
יתירה במי שמלפף נערה בחיקו ק"ו חיבוק
ונישוק שהוא גם מהרגלי עבירה שאסור.
ולתוס' ר"י הזקן אותבוה בכנפיה שישן
עמה בקירוב בשר שהניחה תחת בגדי

מטתו, נמי כש"כ נשוק וחיבוק. וכ"כ
במל"מ (סוטה פ"א) אותבוה בכנפיה דהוי
כעין חבו"ן דאם מיקדשא אסור.

ואין לחשוב שמא בת בתו חמור מבתו
שהרי על שניהם היא ערוה עליו,
וכמ"ש הר"ן (שם) בתו ובת בתו שוות
בדינן, וכל הרעיון שהיא מקודשת ונקראת
אשת איש היא הבעיה, והמאירי (שם)
מסביר שכבר נתלבשה מן היצר מצד
שהרגישה בקדושיה, ונראה כש"כ גדולה
שכבר נבעלה ולא מקודשת גרידא אפשר
שבמחשבת האב או הסב שהיא בעולת בעל
מביא לידי הרהורי עבירה בעת מעשה חיבה
של חבו"ן או לישוב ולישון בחיקו.

והמסקנה מן הש"ס מוכחת גם ברמב"ם
(איסורי ביאה פכ"א ה"ו-ז) כיצד
מותר האב לחבק בתו ולנשקה ותישן עמו
בקירוב בשר וכן האם עם בנה כל זמן שהם
קטנים הגדילו ונעשה הבן גדול והבת
גדולה עד שיהיו שדים וכו' זה ישן בכסותו
והיא ישנה בכסותה ואם היתה הבת בושח
לעמוד לפני אביה ערומה או שנישאת וכו'
ואע"פ שהן קטנים וכו' אין ישנים עמהם
אלא בכסותן יעו"ש. נמצא שאין הברדל בין
נישוק וחיבוק לישן שלא בכסותו, ובין בתו
לבת בתו, ולפ"ז או הבת או הנכדה שהיא
גדולה או אפילו קטנה אבל נשואה נמי
אסור, וכל דבריו מוכרחים לאו דוקא משום

א"א כפירוש רש"י אלא מזה שהיא נשואה דמיא לגדולה וכדברי רבינו ישעיה והוב"ד במל"מ (שם) וע"ע בפנ"י (קידושין פא: ד"ה שם בגמ'). ולמעשה כדברי הרמב"ם כ"כ המאירי (שם) קטנה שנתקדשה אסור לחבקה ולנשקה שכבר נתלבשה מן היצר.

והרבה מהאחרונים ג"כ העלו לאסור ומציינים לדברי המאירי והרמב"ם הנ"ל, וכמ"ש בנתיבות לשבת (כ"א סק"ח), וכ"ה בספר המקנה (קידושין שם) אף שלא חילקה התורה בלאו דלא תקרבו לגלות בין אמו ובתו לשאר עריות מ"מ כיון דאנשי כנה"ג נקרינהו לעינים וכו' אבל ליצרי דא"א לא אהני מידי ואין חילוק אלו בין אם הי' קרוב או לא יעו"ש. וע"ע באגרו"מ (ח"ד סימן ס"ג) ובעוד יוסף חי (שופטים כ"א) שהביאו מהעולם ומן הדין שנוהגין להקל, אך חתמו דראוי להחמיר.

ול' נראה להפך הכל ולצדד כהמתירים כפי מה שהשיב ר"ח בגמרא לש"ש היינו שלא מחיבת הנשים אלא מחיבת קורבה והיא המסקנה המתבקשת, ואף המאירי גופא (שם) לרבות שניכר מדבריו שדוקא בבתו הנשואה יש הקפידה לאסור בחבו"ן אבל פנויה אפילו גדולה לית לן ביה מ"מ חתם בלשונו הלכה למעשה "כל שאינו עושה לכונת יחוד ולסרך הרהור אלא דרך חיבת המולידים לפרסם ולהודיע להם שבניהם חביבים אצלם מותר וע"ז אמרו הכל לש"ש" וי"ל שלישון בדבוק בשר אינו מועיל דרך חיבת המולידים משא"כ חיבוק

ונישוק או אפילו לישון בכסותם מראה כן והכא לש"ש, ופלא עצום מהאחרונים שמצדדים משם המאירי לאסור בלי לציין את כל דברי המאירי במלואם שמותר.

ואף ברמב"ם הייתי מצדד כן ויש להבדיל בין נישוק וחיבוק לשינה שהרי הרמב"ם שם בה"ו נקט המחבק אחת מן העריות שאין לבו של אדם נוקפו עליהן וכו' כגון אחותו הגדולה ואחות אמו וכיו"ב יעו"ש, ולא נקט לשון בתו או בנה וזה שנקט וכל כיו"ב בודאי שלא התכוון לבתו אלא לבת דודתו וכיו"ב כי אם היה כתוב בתו בודאי שהיה כולל גם את אחותו הגדולה, קמ"ל שנישוק וחיבוק בתו מותר גם לשיטה זו.

ובהדיא כתב כן בה"ז שמותר לאב לחבק ולנשק בתו אבל לענין שינה בקירוב בשר וכיו"ב שם הוא הנדון שבש"ס דתליא מילתא בקנה או אפילו במקודשת ומוכח לומר כן מסיום דבריו בכל הסעיף שלא זכר מחבו"ן אלא רק לשינה וק"ק להעמיס כן על הכל כאשר בהלכה שלפני כן מוכח שבתו מותר לנשקה. ומהכא ניכר שלא השמיט דברי רב חסדא שלשם שמים מותר כי תמיד לחבר בתו או בנה הוא לש"ש ולא לשם חיבה.

ובש"ע (כ"ג ס"ז) שהוא מקור דברי הרמב"ם חובה להעמיס כן ולחלק בין חבו"ן שמותר בכל כה"ג הן בבתו הגדולה והנשואה ק"ו הקטנה דלא גרע משינה

בכסותן לבין שינה שלא בכסותן. ואף המציאות מוכיחה כן שחיבת שינה בערום אינה מתקרבת לחבו"ן או שינה בכסותן שבדר"כ חבו"ן אינו אלא לחיבה וכבוד ורוחק מהמחשבה של הנאת ערוה משא"כ שינה בערום קרוב הדבר להרגל עבירה. וכ"כ בפרישה (שם) והביאו הב"ש והבאה"ט (סקט"ו) דחבו"ן אין בו איסור כשינה בקירוב בשר יעו"ש. וכ"ה בחכ"א (כלל קכ"ה ס"ו) ערו"ה (שם ס"י) בצל החכמה ח"ג (סימן י"ב) ובשאה"ח.

והרבה טענו לפני בע"פ שיש צד לאסור בפהרסיא מדין מראית עין, ולענ"ד אין לחוש כי אין לגזור גזירות חדשות שלא קיימות בש"ס שלא לנשק בתו בפהרסיא שמא יטעו ויחשבו שמנשק א"א או סתם פנויה, א"נ וכל קירבה של חבו"ן וכיו"ב בערוה שאין אדם מקפיד בה כבתו ואחותו אינו מה"ת אלא מדרבנן אחרת לש"ש למה לי וכמ"ש נמי בלב שמח (מצוות ל"ת שנ"ג) דאילו היתה בקירבה של בתו או בת בתו לאו גמור מן התורה לא הותרה לחכמים ולחסידים וכו' הכלל גדר וסייג ומותר בקרובות למי שמוחזק וכו' וא"ל אחרת ולרמב"ם הוא מה"ת אינו אלא לגבי בת בתו אבל לא בתו וכדין ייחוד יעו"ש, וע"ע במקנה (שם) מקרא דלא תיקרבו לגלות ערוה לא מצינו היתר באמו או בתו לכך הקילו באלו משום דאהני אנשי כה"ג דניקרנהו לעיני יעו"ש, וקימ"ל דאין מראית עין בדרבנן כדאיתא במור"ם (יו"ד פ"ז ס"ג) ובמקו"א הארכתי בזה.

אך בפנ"י (שם) דקדק בפירוש רש"י שכתב דיש לו להתרחק מא"א היינו דלענין איסור א"א יש לחוש למראית עין דאיכא מאן דידע שהיא א"א ואינו יודע שהיא בת בתו משא"כ בפנויה דממה נפשך לא שייך מראית עין דמאן דידע שהיא בת בתו ומחמת חיבה עושה כן ולמאן דלא ידע שהיא בת בתו נמי ליכא למיחש כ"כ דפנויה בעלמא היא ואע"פ שסתם פנויה אחרת איכא איסורא מ"מ לא שייך להחמיר כיון דלקושטא דמילתא מותר יעו"ש. ומשמע מדבריו דה"ה בבתו הנשואה והכ"נ דיש לחוש למראית עין.

ולמעשה יש מקום לדחות לרבות תוס' ר"ד שהקשו על פירוש כזה דמאי אולמי' דאיסור א"א מאיסור בת בתו אלא כיון שהיא מקודשת כגדולה דמיא ואסור לנהוג בה מעשה קטנה להושיבה בחיקו יעו"ש, ולפי הפירוש אותבוה משמע דוקא בגילוי בשר אבל חבו"ן יהא מותר לתוס' ר"ד, א"נ שחשש הפנ"י הוא חידוש שלא זכרו בו כלל הפוסקים, ועוד אפילו שמנשק ומחבק בתו הנשואה או הגדולה בפהרסיא כולם לא יחשדו כי יכולים לתלות שהיא בתו בפרט שאם קלסתר פניהם שווים ולא גרע משיטת הרא"ש (פ"ט נדה סימן ז') בדבר שהוא נהוג ונפוץ לא חש"י למראית עין כי לא יתלו ויחשדו.

למעשה יש להכריע שאין איסור בחבו"ן בתו הגדולה ואפילו הנשואה וגם בפהרסיא מותר, ואף לאוסרים יהא טענה

נגדם ממסקנת הגמרא לשם שמים, ובימינו כל הרגילות או ההנהגה הזו של חבו"ן בתו אינם חלילה לשם חיבת ביאה אלא לחיבת קורבה, ולענ"ד בימינו הדבר חובה לנשק ולחבק בתו אפילו הגדולה ולהראות לה

חום ואהבה בכדי שחלילה אם יהא חסר לה חום מהבית תרעה בשדות זרים, והכתובת היתה על הקיר.

חנ"א ס"ט

סימן קיד אינו הגון לבני תורה להשתתף בהופעות של זימרה

לכבוד ידי"ן הרב ישראל מאיר הכהן שליט"א
צפת שלום וכט"ס

ומה ששאלת חו"ד משם אברכים ובני תורה שבט"ו באב הבעל"ת ישנו ערב זימרה חרדי בהפרדה מלאה במתכונת של נגנים ואומנים ידועים, האם יש צד פסול שילכו אברכים ות"ח לשם.

שהשערים אינם חסומים לאנשים שאינם שומרי תורה או לבחורים ונערים דתים שובבים, ובכך הפריצות נוראה והעירבוב מורגש, ובעו"ה גם מצד הנשים והנערות החרדיות והדתיות של ימינו שמרגישות מעט פתיחות מאותו הרוח והשעה, כבר צועקות בקול גדול ולאו דוקא עם השירה, והזמר שעומד בבמה גם הוא נכנס איתם לאותה הרגשה, והאנדרלמוסיה קרובה.

האמנם כבר נהגו להקל לשמוע קול שירה וזמר בדברי תשבחות והודאות וזכרון חסדי השי"ת אפילו מתוך הופעה חיה, ועל היין, וה"ה בזמן של מצוה (ש"ע תק"ס ס"ג) ובנדו"ד כבר אמרו שלא היו ימים טובים לישראל בזמן הבית שהיו נוהגים בהם שמחה יתירה כט"ו באב ויוה"כ (תענית כו:). והרבה טעמים נאמרו ע"ז (ב"ב קכא). וגם לא נופלין על פניהם (ש"ע קלא ר') ולא מתעניין בו (מג"א תקע"ג סק"א).

והוא היפך הצניעות והדרך ארץ, ובכך מי שבא לשמוח ומעט להחליף כח, יצא שכרו בהפסדו, שמצא עצמו בהופעה של תחפושת חרדית קלי דעת, המורכבת מרוח וזרם של הרחוב החילוני ממעריצות עם חצאיות, לזמרים עם כיפה שחורה, ולא רחוק ממושב לצים ולא גרע מאצטדיון (מלחמת שורים) וכרקום (ליצנים ומכשפים) שעליהם הכתוב אומר אשרי האיש אשר לא

הלך וגו' (ע"ז יח:).

אך למעשה לילך להופעות שבקיסריה והדומה להם איני נמנה מן המעודדים, כי סה"כ זה אינו מקום שמתאים לבני תורה ק"ו לעדיני הנפש ונקיי הדעת, בפרט

אבל גם איני נמנה מהאוסרים, כי הדרך אצלי בהוראה שאי אפשר לחסום

מאף אדם את התחביב שהוא אוהב, כי זה מסוכן בפרט אצל הבעל"ת, ויש להכריע שכל אחד בבחינת יודע צדיק נפש בהמתו, שהוא החומר שלו, ויש אדם שהוא מחומם וצריך הרחקות יתירות, ויש אדם מצונן שאין לו לרחק כ"כ, ואף א"א ליתן בזה כללים סגורים, כי היכא דלא ברור שיש איסור ושיהא פריצות.

אבל ראוי לווסת הענין ולא להסתפק ברמזים שבני תורה, אברכים, ובחורי

ישיבה אין מקומם שם, ואם בכ"א הם צריכים לזה שילכו ואין בזה ביטול תורה כי הוא ג"כ פנאי לפוש, אבל המתארחים בבתי מלון שכולו מושכר לחרדים או דתים ירא"ש ויש הופעה של אומנים יותר קל לכל גיוני האכלוסיה, ששם קל יותר לסגור השערים והצניעות נשמרת יותר, ואין טעם אפילו לחשוב לאיסורא.

חנ"א ס"ט

סימן קטו להמנע מלקבל נשים ביחידות בקבלת קהל

לכבוד ידי"ן הרה"ג ... שליט"א
רב ומו"צ לעדתו שלום וכט"ס

ומה ששאלת אם נכון לפתוח את קבלת הקהל של כת"ר נר"ו לשאלות ועצות גם לבאי הנשים, וכבר השבתי בע"פ מאחר ובימינו יש טלפון או שהבעל יכול לבוא במקום אשתו וכיו"ב, ראוי להמנע מלקבלם ביחידות משום פתחון פה לשטן על הרב או לזות שפתיים מהבריות (משלי פ"ד כד) שלא יאמרו לשם זנות מתגודדים זע"ז וירד קרנו של הרב בפני אחרים, קיימת גם הסכנה מאותם אלו שלא מרוצים מהרב או שיתגלה סכסוך בין הרב לאנשיו, שעלולים עוד להשתיל האשה בכונה תחילה ולהפיל תיק של הטרדה וכל מרעין בישין.

ולרבות כ"ז עיקר הענין להחמיר הוא מחשש של עריות והרהורי עבירה כי בעו"ה הרבה מן הנשים יוצאות מבושמות ומקושטות יתר על מידתן ועלולות לגרות יצה"ר לרב וככל שיהא גדול בתורה וקדושה כך יצרו גדול ממנו (סוכה נב.) ואע"פ שק"ק לתלות בת"ח שיביטו ויסתכלו באסור להם, מ"מ אפשר שעצם האוירה שיש בין הרב לאשה בחדר אחד הוא מוסיף אש לנעורת.

ואע"פ שהנשים מצויות ומורגלות בינינו ואפשר שאין כ"כ חימום דגילוי עריות כדין קאקי חיורי (לבוש סוף או"ח מנהגים ל"ו) אך א"א להמנע שאיזה אשה

אשר

סימן קטז

חנן

שמט

אחת מן הנשים שתהא מושכת יותר, וביטלה את כל רעיון הקאקי חיורי, ועלול הרב לפגום בעיניו ובמחשבה ק"ו במו"צ צעיר.

אלא א"כ האשה תבוא עם בעלה ומסתמא שיהא מירתת שלא יביט יותר מההסתכלות המותרת ותמיד עדיף להסתכל

רק על הבעל ויכוון דבריו ותשובותיו לאשה, וכ"ז באין מנוס ואי אפשר אחרת, אבל במקום שאין חובה שהאשה תהיה, ודאי שעדיף תמיד לדחות הגעתן ושידברו בטלפון או ע"י בעלה כסתם שליח.

חנ"א ס"ט

סימן קטז ראיה בעלמא ולפי תומו בנשים

לכבוד ידי"ן הרה"ג ח.ח. שליט"א
בת-ים שלום וכט"ס

ומה ששאלת בימינו שכמעט בכל מקום ישנם פקידות או מוכרות בחנות וכיו"ב האם יש חיוב להוריד הראש והעינים בזמן שמדברים איתם או קונים מהם, או שאפשר להסתכל בהם בעת השיחה לצורך כבוד או מחשש לעזוב בלא כוונה לזנות ולהנאה ח"ו.

והנה נאמר בתורה ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם (במדבר טו לט) ופשט הפסוק הוא שהאיסור לתור אחרי הלב והעינים אבל אין הכרח שאיסור הסתכלות מה"ת שאפשר להסתכל ולא לתור, וניכר שלזה כיונו רז"ל "אחרי עיניכם" היינו הרהורי עבירה של עריות (ברכות יב:), מסתבר שכל איסור הסתכלות בעין הינה באזהרה מרבנן כאסמכתא בעלמא מהפסוק, משום

שהעינים סרסורי דחטאה (ירושלמי ברכות פ"א ה"ה) ואין יצה"ר שולט אלא במה שענינו רואות (סוטה ח.) וכמו שמצינו בפסיקתא זוטרותא (פינחס קלא:) אל תסתכל בנשים שלא תבוא לידי עבירה, משמע אזהרה היא.

ולזה התכון הרמב"ם (תשובה פ"ד ה"ד) שראיית העינים עוון גדול שהיא גורמת לגופן של עריות שנאמר ולא תתורו וכו' עכ"ל. כלומר שראיית העין הוא עון גדול מדרבנן שיכול לגרום להרהורי עבירה שהם מה"ת שסוף דבר יבוא ודאי לזנות מדאמרינן לא תתורו וכפירוש הש"ס בברכות (שם) וכך יש להסביר דברי הרמב"ם בספר המצוות (ל"ת מ"ז) משם הספרי ואחרי עיניכם זו זנות רוצה באמרו זו זנות המשך אחר ההנאות והתאוות הגשמיות והתעסק המחשבה בהן תמיד, משמע שלא בא לחדש איסור ראייה

מהפסוק, וזה לא כדברי העצי ארזים ובארץ צבי אליבא דהרמב"ם.

וכ"ז כמוכח ברמב"ם (ביאה פכ"א ה"ב) ובש"ע (אה"ז סימן כ"א ס"א) שאסור להביט ביופיה ומכין למתכוין לדבר זה מכת מרדות יעו"ש. ואין מכת מרדות אלא באיסורי דרבנן או שאינו מקיים מצוות עשה מה"ת (תשובת רב נטרונאי גאון סימן ת"כ) וכמ"ש רה"מ והב"ש (שם) אליבא דהרמב"ם, וכ"ה בגר"א (סק"ט) משם המ"מ (אי"ב פ"ב הי"ב) משום לא תקרב אל פתח ביתה וכן בכולם וכו' ואסמכתא היא יעו"ש. וכ"כ בפני יהושע (סימן מ"ד) אליבא דהרמב"ם שכתב מכת מרדות וכך דרכו בכל איסורין דרבנן יעו"ש.

ואף יש לחזק הרעיון ברמב"ם הנ"ל שלא זכר איסור ההסתכלות עם פסוק מן המקרא דלא תתורו, משא"כ הרמב"ם (שם ה"א) שדיבר על חבוק ונישוק דרך תאוה שלוקה מן התורה הוסיף שנאמר לבלתי עשות ולא תקרבו, קמ"ל שרק בקירוב בשר לשם הנאה ודרך תאוה הוא מה"ת משא"כ ראייה קול וריח שלא שייך קירוב של בשר העלול להרגיל לנשיקה אינו מהתורה ולכך גם דקדק הרמב"ם בלשונו "ואפילו להריח וכו'" משמע שהוא קל יותר משאר הקריבות שהביא בתחילה. וכיו"ב מוכח ממש"כ במורה ח"ג (פרק מ"ט) שאסור להנות בערוה על אי זה צד שיהיה ואפילו בראיית העין יעו"ש. נמצא שראיית העין נכלל בהנאת ערוה אך קל יותר משאר קירבה.

והיא תשובה לאומרים בדעת הרמב"ם שהסתכלות בעריות הינו מהתורה ומש"כ מכת מרדות משום דלאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו (הלבוש ועצי ארזים כאן סק"א, ושאה"ח) ומהאמור זה אינו שלפחות הי"ל לרמב"ם להביא האיסור מדלא תתורו ומשלא הביא משמע לרמב"ם הינו מדרבנן.

ואילו ברמב"ם (פה"מ סנהדרין פ"ז מ"ד) אחר שמנה עניני הצחוק והקריצה עם הערוה בשני לאוין דלא תקרבו ומחוקות התועבות, כתב ואסור להריח בשמים שעל הערוה ולהשביע את העין מצורתה לשם הנאה אלא שאין חייבין על כך מלקות, ואע"פ שאמרו לא תנאף לא תהנה לאף אלא שאין לוקין מדרשא יעו"ש. מפורש שבשמים ומראה הוא איסור מהתורה רק שאין לוקין עליו.

והטעמים חלוקים שלגבי בשמים משום דרשא של ממש ולא אסמכתא בעלמא, ומדרש זה מקורו במדרש רבה (במדבר י ב') וביותר במכילתא דרשב"י (פ' יתרו), וע"ע בהרב פערלא על הרס"ג (לאוין ל"ת צב) ובתשובות רבינו צדוק מלובלין (תקנת השבים עמ' קמט), אבל מראה אין לי ידיעה מנין ואולי הוא חלק מחוקות התועבות רק שאין לוקין על לאו שאין בו מעשה כסברת כמה מהאחרונים.

ולכאורה סתרו דברי הרמב"ם, אך אפשר שהדברים שוים לאיסורא, שבפה"מ ביאר ממש שהצחוק והקורץ וכיו"ב עם הערוה חייב מלקות ואילו

בראיה וריח הבשמים שעליה על אף שהוא מה"ת חייב מכת מרדות משום דרשא או ענין אחר, וביד החזקה (שם ה"ב) כלל הכל בסעיף אחד כהמשך לדבריו בסעיף א' שחייב מלקות על נישוק או קירבת בשר, ומה שזכר מרדות על ענין בשמים ומראה מהאי טעמא שבפה"מ.

ולפ"ז יש להבין שלרמב"ם הכל אסור מהתורה, ואין לעשות סתירה מסברות. וניכר שלא לחינם דקדק הרמב"ם לכתוב בסוף דבריו שאסור להסתכל בשערה ולשמוע קולה היינו שהוא איסור מדרבנן, ולא דמי להבטה בתווי פניה, אע"פ שבשניהם חייב מכת מרדות רק שכל אחד וטעמו.

אבל למעשה לרבות פירוש הרב המגיד ושאה"ח שטענו בדעת הרמב"ם בהלכות שהוא מדרבנן כש"כ שמבואר באבות דר"ן ששחוק וקלות ראש מרגילין לערוה ואמרו אל תרבה שיחה עם האשה וכיו"ב המה ענינים של אזהרה וסייג של חכמים, ולא התיחסו לפירושו במשניות אפשר דס"ל שהרמב"ם חזר בו, ובודאי שהלכה כמשנה אחרונה, וכדאי הם האחרונים יותר מהסברא שהבאנו, ק"ו שהרבה קושיות צפות על הרמב"ם בפה"מ.

ובפרט שהרדב"ז הנד"מ (בלשונות הרמב"ם אלף ותד ואלף ותעז) כתב שא"א שנחלוק על רה"מ בפירושו על הרמב"ם שהוא היה בקי גדול בלשוננו יעו"ש. וכיו"ב

כתב בשד"ח (כללי הפוסקים סימן ז' אות ג') בשם נחלה ליהושע שקשה מאוד להעלות על הדעת שאנו מבינים את דברי הרמב"ם יותר ממה שכתב הרב המגיד בדעתו יעו"ש.

וזאת ועוד כי יש עקולי ופשרי על כלל פירוש המשניות לרמב"ם שאין לדקדק ולבנות מהם יסודות ודינים כי אין זה מלשונו של הרמב"ם אלא מתורגם ממעתיקים ובכך אין ליישבו אלא בדוחק הרבה כמבואר במהרי"ט ח"א (סימן קמ"ב) דבר שמואל (אבוהב סו"ס רפא) דברים אחדים למרן החיד"א (דף כד ע"ג) ובשו"ת אבנ"ז (אה"ז סימן קפ"ו אות ב') תפארת צבי (חיד"ד סימן ט"ז אות ד') והביאם בעט"פ ח"א (כ"ג סימן ב').

ועוד נראה שיש לדקדק בדברי הרמב"ם שבכל המקומות (פה"מ, ובספר המצות, וביד החזקה) שזכר דלא לקרב לעריות בדברים המביאים לידי גילוי ערוה כגון חבו"ן רמיזה קפיצה שיחה וכיו"ב הוא בשיתוף של הזכר והנקבה כאחד שמעשים אלו מביאים לידי גילוי ערוה והיא אזהרה דלא תקרובו משא"כ בקול מראה וריח דאפשר שרק הזכר ישתמש ויהנה מזה אין הכרח שיש בו גילוי ערוה מה"ת דלא תקרובו, ובספרי אש"ח ח"ח (אה"ז סימן קא) זכרתי היסוד מהאגרו"מ ח"ד (אה"ז סימן ס') וכעת נראה שיש להסכים לרעיון כזה.

ומעתה יש נטיה יותר להסיק שהרמב"ם ס"ל הבטה בנשים ריח וקול

וכיו"ב הינו מדרבנן, ק"ו שיותר פשוט לומר שמש"כ בפה"מ "לא תהנה אף" הינו אלא מחשבת נוטריקון וכדרשה ואסמכתא בעלמא, וכמבואר בס' החינוך (סימן קפ"ח) שאסרו חכמים ז"ל בזה לגדר והוא קריצה רמיזה שחוק ריח בשמים הבטה שער וקול מהערוה עו"ש. וכ"כ בספר היראים הישן (סימן רל"ג) ובס' האשכול ח"ג (עמוד קכט) והמהריק"ש (טאו"ח רי"ז).

ואף מהש"ע (סימן כ"א ס"א) שהעתיק ממש כהרמב"ם ומנה כל מעשה הריחוק מן הנשים כריח ומראה וכיו"ב וזכר על הכל מכת מרדות למתכוין לאחד מהדברים, ומפורש בש"ע (סימן רי"ז ס"ד) שהביא דברי אבודרהם (עמ' שלט) שאסור להריח הבשמים של ערוה שמא יבוא לידי הרגל נשיקה או קירוב בשר, משמע שהיא גזרה מדרבנן, וכמבואר בגינ"ו (או"ח כלל ב' סימן כ"ו) דגזרה היא יעו"ש. ויש מקום לחלק בין בשמים לראיה כמבואר בכמה מהאחרונים אך אין נפ"מ לדידן.

וכש"כ לשיטת הרמב"ן בספר המצות (שנ"ג) והרשב"ץ בזהר הרקיע (מצות ל"ת י') דס"ל חבו"ן ודרך איברים אסמכתא בעלמא, וכ"ה ברי"ו (נכ"ג ח"ב) שכתב נשיקת האבר אינו חייב מן התורה אבל אסור מדרבנן יעו"ש. וע"ע ביעיר אוזן למרן החיד"א (מערכת א' אות ע') שצירף לשיטת הרמב"ן את הרשב"א (אלף קפ"ח), ולענ"ד אין ראיה משם כי הוא דיבר בקירבה שאינה לגילוי עריות וע"ע באוצ"ה (סימן כ' ס"א אות

ה') שהאריך בזה, אך מכל אלו י"ל כש"כ קול, מראה, וריח הוא דרבנן דלא עדיפי מקירוב בשר.

ונראה גם מהריטב"א (סוף קידושין) שכתב אדם שיצרו כפוף לו מותר להסתכל בערוה מוכח מזה שגם הוא ס"ל דאיסורו מדרבנן, שמדאורייתא אין לחלק בכה"ג, והיסוד מצטרף למבואר בש"ס מחכמי ישראל שנדמו הנשים להם כקאקי חיורי, וכמ"ש בעולת יצחק ח"ב (סימן רל"ד).

אבל עדיין לא יצאנו מידי פלוגתא דרבנות כי לרבינו יונה (שערי תשובה ש"ג אות ס"ב) איסור הסתכלות מה"ת שנאמר ולא תתורו והוב"ד בס' חרדים (ל"ת פ"ב) וגם בב"י משם האורחות חיים ח"ב יעו"ש. ולרבות האחרונים שהבאנו לעיל שתפסו בדעת הרמב"ם דהוא ס"ל נמי מהתורה גם רבים תפסו שיטת הר"י בכל כה"ג וכמבואר במשנ"ב (ע"ה סק"ז).

והנפ"מ שאם נתפוס ברמב"ם הסתכלות מדרבנן כונתו דוקא במסתכל לשם הנאה ובכונה תחילה להשביע העין ומשמע שלא לשם הנאה וכונה הוי כמתעסק ומותר גמור הוא, אחרת הוא תרתי דרבנן, וכמבואר במורה (פ"ג מ"ט) והוא שיכוין ליהנות כמו שביארנו בהלכות יעו"ש.

ולפענ"ד אפילו אם נתפוס ברמב"ם שהסתכלות לשם הנאה מהתורה

לכאורה הסתכלות בלא כונה להסתכל מותרת אף מדרבנן וכמפורש בפהמ"ש (שם) שנקט אסור לראות הכלה אח"כ אלא א"כ לא נתכון להכיר צורתה, ואשה שאינה נשואה מותר למי שאינה ערוה עליו ליהנות בהסתכלות בצורתה, מתוך האשה שאינה ערוה עליו תלמד שכל איסור הסתכלות הוא בהכרת צורתה לשם הנאה משא"כ שלא להכיר צורתה ולהנות מיופיה שאין איסור.

ק"ו מדברי הש"ך (קנ"ז סק"א) אליבא דהרמב"ם דלא קאמר איסור קריבה לעריות אלא חבון"ך דרך ביאת חיבה וכמ"ש הרמב"ם גופא "דרך תאוה" והרבה אחרונים תפסו כהש"ך ובמקו"א הארכתי בזה. כש"כ שראייה קיל טפי מנגיעה שיהא מותר שלא בדרך תאוה והנאה.

ואפשר אף לרבינו יונה וסיע' שתפסו הסתכלות מהתורה בכ"א דוקא הסתכלות לשם הנאה משא"כ שלא לשם הנאה, ואת"ל ולדמות לקירבה ודעת הב"י ידועה שקירבה לערוה אף שלא לשם חיבה אסור ואולי דמיא להסתכלות י"ל שקירבה היא מקרא מלא מה"ת משא"כ הסתכלות שדרשא היא.

אבל יש לי רעיון גדול לחלק ההסתכלות לג' ענינים הסתכלות שלא לשם הנאה והיא ראייה בעלמא, הסתכלות לשם הנאה מיופיה בלא מחשבה לזנות, והסתכלות לשם זנות שנכלל בו גם ונשמרת, ובכך שלשם זנות הן לרמב"ם והן לר"י הוי

מהתורה כי יש בו גם הרהורי עבירה, והסתכלות של הנאה מיופיה של א"א בלא הרהורי עבירה לזנות לרמב"ם דרבנן, ולר"י מהתורה.

והסתכלות וראייה בעלמא או כבדרך שיחה ללא הנאה מיופיה אפשר שמותר גם לר"י, אך מדבריו בספר היראה שכתב "אם פגע דבר ערוה כגון אשה וכו' יעצים עיניו או יסובב לצד אחר שלא יראנה יעו"ש. משמע אף ראייה בעלמא אסור, וזה ק"ק לפי מש"כ ר"י והביאו הב"י (או"ח ע"ה) לענין ק"ש שמגולה טפח אינו אסור אלא כשמסתכל בה אבל בראייה בעלמא מותר יעו"ש. וי"ל או דשאני פני אשה לסתם טפח מגולה באשה או שכל דבריו בספר היראה אינו מן הדין אלא חסידות בעלמא אחרת הי"ל לאסור לעבור ברחוב שמא תעבור אשה אלא מתוך שרק אם ראה יעצים עיניו משמע שחסידות היא.

ודעת הרבה מן הראשונים שהתירו ראייה בעלמא כונתם כדברי הרמב"ם להסתכל שלא במתכוין היינו ראייה גרידא שלא מביאה לידי הנאה מהערוה, רק שלמעשה תליא מילתא במסתכל שיודע נפש בהמתו שלא ימשך בזה להנאה כך שאם רגיל בזה הוי כקאקי חיורי ומותר לו, וכמ"ש בריטב"א (סוף קידושין) ורמז לזה הסמ"ק (מצוה ל') שהסתכלות בנשים אפילו שלא לשם זנות כגון שנהנה בהסתכלות אסור אבל אי דמיין עליה כי כשורי או כקאקי חיורי שרי יעו"ש. וכמ"ש בלבוש

(או"ח מנהגים ל"ו) וע"ע בלקט יושר ח"ב (י"ד עמ' לד' ענין ב) וביוסף אומץ (סימן מ"ז אות א').

ואין שיהא אותם היסודות הידועים לכל בר בי רב לחלק בין ראייה בעלמא אף בפניה שמותר לבין הסתכלות בשביל להסתכל ולהתבונן ולעיין לצרכו אפילו בבגדיה אסור, ואין לטעות שראיה בעלמא היא ענין שונה מראיה בלא הנאה, אלא הכונה ראייה בעלמא יכולה להיות אף ראייה ארוכה אך ללא כונה להנאה משא"כ הסתכלות יכולה להיות אף קצרה אבל בכונה להנאה. וכמ"ש הב"ח (או"ח ע"ה) שהאיסור במכוין לראות בה דאז נהנה יעו"ש. וכ"ה בשטמ"ק (כתובות יז.) בשם הרמ"ה דראיה בעלמא לפי שעה מותר יעו"ש.

ולזה מה שכתבו האחרונים ראייה בעלמא לפי תומו היינו ללא כונה כסתם עדות מסל"ת שהוא דרך סיפור דברים ללא כונת עדות. וניכר שאין זה סותר לנתיבות לשבת (סק"ג) והפני משה (סק"א) וספר חסידים תנינא (סימן צט') והביאם באוצ"ה (כא סקי"ט) שלהסתכל הרבה אסור היינו דלא תליא מילתא בזמן אלא בכונה תחילה.

וכמבואר ביש"ש (כתובות פ"ב ג) דוקא להסתכל קאמר דומיא בקשת שהוא דרך עיון והבטה אבל דרך ראייה בעלמא שרי ואף שברא"ש (סימן ג') מוכח דאפילו ראייה בעלמא בפניה אסור מ"מ לא

נהירא דלא תמצא לעולם מי שיכיר אם היא פנויה או א"א שיוכל להעיד עליה וכו' אלמא דלא אסרו אלא דרך הבטה והסתכלות בדמותה והתבוננות בצורת קלסתירה ואפילו במלבושה אסור וכו' וכ"כ הרמב"ם וכו' ונתכוין ליהנות בה יעו"ש. נמצא שמותר להסתכל אף בקלסתר פניה דרך ראייה בעלמא אף להכיר שזו פלונית או אחרת, שסוף דבר לא מדקדק בתוי פניה דמוכח דלא מתכוין להנות וכמו שפירשנו ברמב"ם הנזכר. וכמ"ש בספר עוד יוסף חי (פ' בא ס"ב) דנגד פנים וידים מותר כשאינו מסתכל הרבה אבל המסתכל בכונה ליהנות אסור.

והדברים עתיקים וערוכים כבר באשר חנן ח"ח (אה"ז סימן ק"ל) להוכיח שיש הבדל בין ראייה בעלמא להסתכלות בעינים אחרים וכמבואר בק"ש לפני הערוה כדברי רבינו יונה (ש"ע או"ח סימן ע"ה) הסתכלות בקשת כאבודרהם (ש"ע ריש רכ"ט) הסתכלות בבריות נאות עכו"ם ורשע (ש"ע או"ח רכ"ה ס"י ובמג"א סק"כ) הסתכלות בעבודת אלילים (ש"ע יו"ד קמ"ב, ובש"ך סקל"ד) וע"ע במאמ"ר (ע"ה סק"ד) ובפרמ"ג (שם סק"א) משנ"ב (שם סק"ז) לחם יהודה (יב ע"ב) והצל"ח (ברכות כד.) ושאה"ח שחילקו כן והבאתי דבריהם שם.

ומאידך ומרן החיד"א ביעיר אוזן (עין זוכר מע"ה נ') הכריח דאע"פ דמשמעות לשון הסתכלות טפי מראיה מ"מ מן הש"ס (ע"ז כ.) יש להחמיר בכל כה"ג אפילו

בראיה בעלמא ובפתח עינים הוסיף משם קדמון שכל הבטה בעולם בא"א אסורה יעו"ש. וכ"ה בספר עבודת עבודה להגרש"ק (ע"ז כ.) וכיו"ב מוכח מהרא"ש (פ"ב דכתובות סימן ג') שאסר להסתכל בכלה אפילו שעה אחת לצורך עדות שיצאה בהינומה קמ"ל אף ראייה בעלמא אסור והביאו בי"ש"ש (שם).

ולרבות שכל דבריהם היפך הרמב"ם והש"ע שתלו הענין בכונה או לאו, ובכלל והראיה ממעשה דרשב"ג בע"ז (כ.) י"ל ההיפך מתוך שרשב"ג בירך ור"ע בכה הרי שדקדקו בהסתכלות טפי מראיה בעלמא ויש בזה הנאה ומה שאמרו קרן זוית הואי הוא תירוץ לקושיא איך יסתכלו מעיקרא אלא היא הנאה לאונסו. וכמ"ש ליישב ביד מלאכי (כללי התלמוד אות קע"ט) ובאגרו"מ ח"א (או"ח סימן מ') והבאנו הדברים באשר חנן (שם).

ואף מהרא"ש שהבאנו לא קשיא שמא עדות היא הסתכלות בתוי פניה עד כדי שאפשר שיהנה ממנה ואין זה ראייה בעלמא דרך כבוד, ק"ו בכלה בחופתה שמיפה עצמה לכבוד בעלה אף ראייה בעלמא אסור דאי אפשר להסתלק מהנאה ודמיא למעשה דרשב"ג באשה יפה קאי דאף בקרן זוית רצה לברך דמשמע הנאה פורתא קאי בעל כרחו ואונסו.

ועוד מפורש בב"י (סימן רכ"ט) משם הרא"ש לענין הסתכלות בקשת בעת הברכה והלא עיניו כהות והשיב שאין המסתכל

כרואה שהמסתכל מוסיף ומדקדק בהבטתו יותר מהרואה ואסור יעו"ש. וע"ע בספר חסידים תנינא (לר"מ הכהן בן אחותו של הרא"ש סימן צ"ט) ששאל לדודו הרא"ש והשיב לו שהמסתכל בנשים פירוש שמביט בכונה יעו"ש. ומהאמור אין סתירה בדבריו ויש לחלק בין עדות לסתם ראייה, והביאו באוצ"ה (שם) ועיין שם בהערות.

ועתה גם מה שכתבתי באשר חנן (שם) שיש לחלק בין ראייה בעלמא בפניה של אשה שהוא מקור היופי והגירוי לבין אצבע ואף רצייתי לדקדק ברמב"ם כן שרק בהסתכלות על אצבע קטנה של אשה כתב בנתכון להנות משמע שעל תוי פניה אין לחלק בין נתכזב או לאו דלא גרע ממקומות המכוסים, וכ"כ בשו"ת אז נדברו חיי"ג (סימן ס"ה) שע"פ לשון הרמב"ם בין הסתכלות ביופיה לאצבע שני ענינים שונים ושיש לעשות נקודה באמצע הסעיף יעו"ש.

ולרבות שדחינו הרעיון הזה שאין לחלק בין אברים אחרת היה צריך להורות לכל הנשים לכסות פניהן וזה לא מצינו בזמנינו, וביותר ברמב"ם במורה נבוכים (שם) כתב במפורש שאסור לנו ליהנות בערוה על אי זה צד שיהיה ואפילו בראיית העין והוא שיכון ליהנות כמו שביארנו בהלכות יעו"ש. נמצא שגם בראיית העין תליא מילתא בכונה.

מכל אליו מסתברא לדעת רוב השיטות והדעות שלהביט באשה צנועה בראיה בעלמא מותר וי"ל ה"ה ראייה כבדרך

כבוד ושיחה בלא כונת הנאה מן הערוה ויופי תווי פניה (ואף לת"ח מותר שלא חילקו בזה הרמב"ם והש"ע ולא כמבואר במנחת שמואל שהביאו המשנ"ב ע"ה סק"ז), והוא שרגיל בזה ולא נלחץ מכך דדמיין ליה כקאקי חיורי ומסתמא ולא יגרר אחרי ראייה אסורה.

והמחמיר בזה להשפיל עיניו לקרקע תע"ב וקדוש יאמר לו, כי הענין והיסוד דק שבדקין להבחין בין האיסור והמותר, ק"ו שאם האשה נאה ויפה ומקושטת ביותר סביר להניח שיהא קשה לו להינצל מהנאה או מהרהורי עבירה. וע"ע בתורה

לשמה (סימן שצ"ד) ובעולת יצחק ח"ב (סימן רל"ד).

וכ"ז שאינו מתנהג בקיצוניות יתירה אחרת תהא המגמה הפוכה לגרות בעצמו היצר, ולכך יש לתפוס את דרך הממוצע, וכל אחד צריך להכיר את נפשו כי אין החומרא הזו מדת כל אדם שלא לכלם מתאים להתקדש יתר על המידה שיבוא אח"כ למכשולות גדולים יותר.

חנ"א ס"ט

סימן קיז קטן לילך עם אמו לים מופרד חוף מופרד בעיר בת-ים

לכבוד ידי"ן הרב נ.ח. נר"ו
בת-ים שלום וכט"ס

מה ששאלת דעתי כיצד לנהוג ולהורות לרבים מידת הגיל שאפשר שהאם תיקח את בנה לים מופרד לנשים.

וי"ל שבודאי ראוי ואף חייב לשמור על הקטנים שיתרגלו למראות ישרים ואין להניח אותם במקומות המיוחדים לנשים כגון ים או בריכה, בכדי שלא ימשיך עליו הטומאה מצד הרע על אף שיסוד שמירת העינים והקדושה אצל הקטן אינו מתחיל

אלא ביודע להרהר בהם, אך עדיין צריך האב או אמו להרגילו על ההפרדה.

ואפילו שעדיין לא הגיע לגיל חינוך צריך להפרישו, ולא גרע ממש"כ בש"ע (או"ח שמ"ג ס"א) שאסור להרגילו בחילול שבת ומועד ואפי' בדברים שהם שבות ק"ו שלהאכילו בידים דבר איסור מדרבנן שהוא אסור. וע"ע בלשון הרמב"ם (מאכלות אסורות פ"ז הכ"ח) דמצוה על אביו לגעור בקטן ולהפרישו בכדי לחנכו בקדושה שנאמר חנוך לנער ע"פ דרכו ע"כ. ובכ"ח (שמ"ג שם) והא ודאי אפילו בקטן בן ד' וה' ולא

דוקא שהגיע לגיל חינוך יעו"ש. וע"ע במש"כ בשעה"צ (סקט"ו) מהחיי אדם שעל האב מוטל להפרישו מאיסורא אפילו במילתא דרבנן משהוא בר הבנה.

אמנם אין צריך להגזים ולאסור ליקח גם תינוקות לים כי ע"פ הפשט מסתבר בדוקא קטן שיש לו דעה והבנה ויכולת לזכור המראות שרואה ועלול לפתח זאת לעתיד וזה פחות או יותר עד גיל שלש, וראיתי שכ"כ בשם החזו"א (דינים והנהגות פ"ח).

ובדר"א אומר לכת"ר שהים המופרד בעירנו בת-ים הוא מאוד בעיתי לגברים שומרי העינים והנפש כי בשנים האחרונות נוספו לחוף הנפרד שני חופים מעורבים הצמודים לו אחד מימינו ואחד משמאלו,

כך שאפילו וגדרו את כניסת החוף, אותם החצופות שלבושות בבגדי ים זוועתיים באות עוד מהבית בלבוש הזה לחופים שלהם וחייבות לעבור דרך החוף הדתי, ולשרוף לאנשים את העינים, ומה עוד שהים עצמו אינו מגודר מספיק בתוך המים והכל נראה כך שהאנדרלמוסיה גם במים וגם בחוף מורגשת, ודי לאיש אפילו בעל בית כש"כ אברך בן תורה ק"ו בחור הבא מהשיבה להיתקל באחת כזו וכבר הזיק לו בעבודה של חודשים בהתעלות וירא"ש והתרחקות מהרהורי עבירה וכיו"ב, וע"כ דעת' ברורה בזה וכך אני מורה לשומעי לקחי שלא לילך לחוף הנ"ל, ותמיד עדיף בריכה הן לנשים והן לגברים כי התקלות שם קטנות יותר.

חנ"א ס"ט

סימן קיה צפיה בסרטים כשרים

לכבוד ידי"ן הרב פ.ס נר"ו

בת-ים שלום וכט"ס

אודות מה ששאלת אם יש איסור לצפות בסרטים כשרים מחברות דתיות וחרדיות, וכגון סיפורי צדיקים, ושאר סרטים חינוכיים ומוסרי.

בענינים אלו (ש"ע או"ח ש"ז סט"ז), ולרבות האיסור הגדול מהתורה של הרהורי עבירה והשחתת י"ל ה"ה באיסור השחתת המידות והנפש, ועוד כהנה מרעין בישין, וגדול עווננו של הצופה ועתיד ליתן הדין, ק"ו במשחית נפש ילדיו שעווננו שבעתיים שמחלל פיקדונו.

ויש להשיב לכת"ר שצפיה בסרטים המעורבים בהם זימה, טינוף, ומראי נשים אסורים בהחלט כדין קריאת ספרים

אבל במידה והצפיה הם בסרטים חרדיים ודתיים של גברים בלבד (בלא נשים

אפילו הצנועות ביותר) לכאורה אין בו שום איסור הלכתי ק"ו בסיפורי צדיקים ומוסר שיתכן ויחשב לו כמצות הרהורי תורה, דדמי לספר או קומיקס על דמויות של רבנים, או שמיעת שירים ושאר בידור מודרניים.

ומסתבר שת"ח ותינוקות של בית רבן לא נכון שיתרגלו בזה כי כח הצפיה במיחשוב חזק מאוד להפילו להתמכרות לסרטים ויבוא לידי ביטול תורה באיכות, עד שאפשר שיתבטל לגמרי לטובת סרטי חינוך, ואפילו שפעמים הצופה יתחזק או ילמד איזה מוסר השכל מהסרט, הוא עדיין בבחינת רע לצדיק, אך כל מקרה לגופו של ענין ואין לחתום בכללים סגורים.

ואף יש לדקדק שתלוי מי המבקש ומי בעל דברים השואל בענין, שאם אלו הבני תורה שמעולם לא היו רגילים בסרטים ראוי מאוד שלא לפרוץ להם הגדר הטוב ולהוציאם מדרך הישרה שנמצאים בה כעת, וכן הורו הרבה מגדולי ישראל בדור האחרון להתרחק ולרחק הבנים והבנות אף מהסרטים הטובים שבהם משום טמטום הלב ומשיכה לדברים אסורים.

אבל בבעלי תשובה שהיו רגילים במראות נגעים ושאר איסורים או בידור של צחוקים ושמחה, ועתה חפצים לצפות מן הקדושה לפענ"ד אין להחמיר עליהם, ואף החרדים שבהם המתגוררים במקומות חילוניים יש עדיפות ברורה ליתן להם

ולילדיהם לצפות בסיפורי צדיקים וחינוך המפוקחים ומבוקרים היטב ע"י רב המשפחה מאשר שיהיו בחוץ ברחוב הכללי ללא השגחה.

וראיתי מה שהפריז ידי"ן בעין במשפט (עמ' רמ"ח-רנ"ג) אחה"מ ניכר שהמציא המצאה על כלל הסרטים החינוכים והחרדים בלשון של איסורי תורה בלא חילוק וכללם אותם בשאר סרטי הזימה והניאוף של הרחוב הכללי החילוני והנכרי, והאמת שכל דבריו אינם מכוונים לאמיתה של תורה ודעה נכונה של הציבור בישראל, אלא כמעתיק שמועה בלא לרדת לסוף דעתו של הרחוב הדתי והחרדי להבין חפצם המשתנה כמעט בכל יום. לא נכון להיות מרובע בבהמ"ד ולהורות בלי לדעת על הכלל והצרכים שלו.

ואיך שיהא כל הכתוב כאן אינו יכול לבוא בכללים סגורים לרבות שהתשובה צריכה לילך לפי השואל והנשאל, גם הענינים האלו משתנים לפי השנים שאי אפשר לצפות ולבקש שכלל הציבור ישאר עם המשחקים בעצמות ובאבנים או שימשיך ויכתוב בעפרון, ויזנח את המחשב, והעושה כן מביא חורבן ברור על כלל הציבור שיגרה בו היצר, אלא שיש להתאים עצמנו במקרים מסוימים לקידמה שבנינו, וכמו שהבינו גדולי ישראל שצריך עיתון ורדיו חרדי בשביל שלא יצטרכו לרעות בשדות זרים י"ל הכ"נ במשחקי הילדים

אשר

סימן קיט

חנן

שנט

ושאר מעשה הבידור הכלולים כמעט כולם
בצפיה במחשב מבוקר אין ענין לאסור.

ועל אותו ענין של הסמארטפונים שיש
לעודד החברות להרבות גם
במכשירים כאלו שיהיו כשרים ומוגנים

ע"מ להגן על כלל הצריכים לזה כי אי
אפשר לבקש מאף אדם להישאר עם
הפלאפון שלו שיש בו שרון מעורר ותאריך
לעומת החכמה הנמצאת בשוק.

חנ"א ס"ט

סימן קיט

ניתוח הערמונית מוגדלת (פורסטטה) לענין זרע לבטלה

לכבוד ... נר"ו

חולון שלום וכט"ס

ע"ד שאלתך באחד בוגר בשנות החמישים
לחיי שער ניתוח להסרת הערמונית
המוגדלת, אך מתברר לו שעתה בקיום יחסי
אישות עם אשתו לרבות הבעיות המכניות
שיש לו בקישוי וכיו"ב, גם שכבת הזרע
המתנתק ממקומו בסוף ההרגשה, אינו יוצא
כהרגלו דרך השופכה אלא שיוצא
לשלפוחית השתן, ושהוא מתפנה צרכיו
הקטנים הזרע יוצא משם, ובקשת חו"ד אם
יש בזה איסור הוצאת זרע לבטלה.

צינוריות הזרע הבאים מהאשכים וחודרים
לתוך הערמונית ישר לשביל השופכה, ובעת
שהאיש מזריע יש דחף של תאי הזרע לתוך
השופכה ובמקביל הערמונית מייצרת
הנוזל, ונוצרת יחד שכבת הזרע שנדחף
ויוצא החוצה.

פעמים שאותה הערמונית גדלה כתוצאה
מגידול סרטני רח"ל או אפילו
גידול שפיר (שאינו ממאיר) וע"י הגדילה יוצר
לחץ גדול שחוסמת השופכה וגורם לכאבים
בעת היציאות של השתן והזרע וגם כאבים
בגב התחתון ועוד בעיות אחרות בתפקוד
חיי האישות בינו לבינה, ולרבות שיטות
הטיפול בתרופות שמקלות על הכאבים,
מצוי יותר פעולת הניתוח שהיא בעצם
כריתת הערמונית ובדר"א גם ניתוק שבילי
הזרע הפנימים בכדי לא להמשיך ליצור
זיהום וכיו"ב, ובעקבות כל זה בעת פעילות
של חיי אישות הזרע שמתנתק מצינוריות
הזרע אינו יוצא דרך השופכה כדרך הטבע,

אכן הערמונית במונח מדעי ורפואי הינו
איבר זכרי בלבד דמוי פרי הערמון
הנמצא תחת שלפוחית השתן, תפקידו
העיקרי ליצר את נוזל הזרע ע"מ לשמור על
תאי הזרע המקוריים ולעזור לתאי הזרע
לנוע בתוך גוף האשה לכיון הביצית,
פעולתו מתבצעת כאשר בתוך הערמונית
עובר ראשית השופכה ובחלקה האחורי

אלא שנדחף אחורה ויוצא בעת היציאות של השתן.

השתן וסותמו ובשעת ניתוח מוכרחים להפסיק גם שביל הרע המובלע בגוף וכו' יעו"ש.

לענין פצוע דכא או כרות שופכה פעולה זו רחוקה מהדין מתרי טעמי תריצי, לרבות שעיך התורה בפצוע דכא שנפצעו הביצים שלו וכרות שפכה שנכרת הגיד שלו, ובשלשה אברים נאמרו שיפסל הזכר בגיד בביצים ובשבילים שבהם מתבשל שכבת הזרע והם נקראים חוטי ביצים (ש"ע סימן ה'), אפשר ששאר האיברים הפנימים במערכת הרבייה של הזכר כגון הערמונית וכיו"ב אף אם נדוכה או נכרתה אין להוסיף ע"ד תורה כלום, אע"פ שהוא נהפך לסריס בכל כה"ג, אחרת מי שקבל מכה חלילה במוח במקום יצור הזרע יהא ג"כ פצוע דכא, וזאת לא מצינו, אלא מהאמור שאין להוסיף יותר על הכתוב.

והם גם דברי החזו"א (פ"ר סימן י"ב סק"ז) כפי הידוע ע"פ הרופאים השבילין נכנסין לעומק בגוף ועוברין כמו חצי קשת עד שנכנסין לגיד ועוברין דרך הגיד וזורמין לחוץ, ומדלא הוזכרו בגמ' ובפוסקים משמע דבמקום שהשבילין בפנים אינם בכלל פצוע דכא ואינו נפסל אלא אם נפצע ונך בגיד וביצים וחוטין שבהן אבל לא החוטין הפנימים שבתוך הגוף, ואף אם מסתר ע"י כריתת השבילים בתוך הגוף מ"מ אינו נאסר בקהל ודינו כשאר עקר וכסריס חמה וכו' וע"ד הניתוח בחולי עצירת השתן ע"י סתימת שביל השתן הבא מנפיחת הבשר הידוע ולוחץ על צינור

ואת"ל דלא שנא אותם האיברים המוזכרים בהלכה לשאר האיברים שג"כ מביאים לידי פיריון ומי אמר ששבילי הזרע הם דוקא החיצונים ולא הפנימים ואולי הכל מקרי חוטי הביצים, בפרט שלערמונית תפקיד חשוב בשמירת תאי הזרע ביצור השכבה הנוזלית והוא מפגש בין חוטי הביצים ויורי הזרע התחובים בתוך הערמונית לנקב שבראש הגיד ואפשר שהכל כחוט אחד כי הכל כלול במערכת הרבייה של הזכר באותו מקום שלו חלקו בפנימי וחלקו בחיצוני.

בכ"א פלוגתא דרבנן הוא באיזה דרך נפצע לפסול האיש לבוא בקהל דאמר רב יהודה אמר רב שמואל פצוע דכא בידי שמים כשר (יבמות עה:): היינו רעמים וברד או ממעי אמו (רש"י) ומשמע דאם אירע חולי ונסתרס פסול (רא"ש סימן ב', טור ה' ס"י, רי"ז נכ"ג ח"ד) ויש שכתבו דמחמת חולי הוי בידי שמים וכשר (רמב"ם איסור"ב פט"ז ה"ט, סמ"ג, נמוק"י, מאירי, ב"ח אליבא דרש"י, יש"ש יבמות פ"ח, ועוד).

ובדעת הש"ע (שם) שזכר השיטות ב"א וי"א וע"פ הכללים ד"א בתרא עיקר הוא, ונראה שמרן הש"ע אזיל בתר הרא"ש ורש"י לפסול בחולי, בפרט שכתב ע"ד "אבל" והוא עוד נופך שדעתו

כהרא"ש והרבה כתבו כן בדעת הש"ע, אך בספרי אשר חנן ח"ה (אה"ז סימן ד') הבאתי כל הנ"ל וניסיתי לדקדק שבב"י ניכר שהוא אזיל בתר הרמב"ם ובכך יבוא הודאי ויוציא הספק מהש"ע שנקט ב"א וי"א דאפשר שלא הכריע שם, וכך נקטו רבים מהאחרונים לתפוס עיקר כהרמב"ם.

ואפילו אם נתקלקלו הביצים ע"י מחלה וכרתן הרופא הוי כמו בידי שמים וכשר כיון שנתקלקלו ובטלו מתפקידן הוי כאילו אינם והכריתה שלהם אינה כלום, וכמבואר ביש"ש (שם ס"ט) ערו"ה (שם ס"ח) ובחזו"א (סימן י'), וע"ע בספרי שם שהארכתי מפי סופרים וספרים. והכא ס"ס גדול להקל ק"ו שאם הוא כבר נשוי שאין מפרישין אותו.

והנותר לעיין בו הוא בעת הזיווג שהזרע לא יוצא כדרך כל הארץ אלא שיוצא אחר כמה שעות מעורב בשתן, וחשבתי ע"פ אותו רעיון בביאה כדרך כל הארץ ובלי שום חוצץ מכני או טבעי בינו לבינה רק שהזרע מתעכב מלצאת שעות אחר הביאה אינו זרע לבטלה במובן של השחתה, דהעיקר שבו שפעל הזכר כדרך הארץ ודמיא לקטנה וזקנה שאין בהם השחתת ז"ל מהא"ט (ש"ע אה"ז סימן כ"ג ס"ה).

האמנם יש מקום לדחות שלא דומה זל"ז שסוף דבר בקטנה ומעוברת וזקנה והדומה להן פליטת הזרע נכנס למקום

חיבורו הטבעי משא"כ אותו חולה הנ"ל הזרע שלו לא הגיע לשם אלא שיצא חוץ לגופו בשעת הנוחיות ישר לאשפה, והם דברי הרא"ש בתשובה (כלל לג סימן ג') באשה שיש לה אוטם ברחם בענין שאין השמש דש כראוי לו ומתוך האוטם פעמים שהוא דש בחוץ ולעולם הוא זורה בחוץ וכו' יראה שזה אסור כיון דלעולם הוא זורה בחוץ קרינן ביה ושחת ארצה ואע"פ שלפעמים הוא דש מבפנים מ"מ כיון שלעולם הוא זורה בחוץ אסור וגריע ממשמשת במוך דהתם כדרך כל הארץ.

ומאידך נלענ"ד הכא גם לא דומה לאשה שיש לה אוטם ברחמה או כיס באברו שמשמש עמה וזורה מבחוץ שהוא בעת התשמיש מוציא הזרע מיד כעין על עצים ואבנים משא"כ הכא לאחר המצוה בבחינת אנוס או כלאחר יד, אבל גם זה אינו כי איסור הוצ"ז הוא מתחיל עוד בהרהורי הלב כך שאין בו דין גרמא או כלאחר יד וכיו"ב והכל אסור.

והוא בק"ו שזרע כזה חמור טפי מאותם הניצוצות שאחר התשמיש או לפני התשמיש שגם עליהם אחזו חכמי הקבלה כזרע לבטלה לכל דבר (שער המצוות פ' נח, שער הכוונות דרוש לילה ז', טעמי המצוות פ' בראשית, ועוד רבים מחכמי הקבלה והבאנו דבריהם באשר חנן ח"ה סימן קע"ו) י"ל כש"כ באיש שמזריע את כל זרעו אחר התשמיש חוץ לרחם האשה בעת שהוא נפנה.

אלא שיש לפשוט הדין ממקו"א, ובכמה צירופים נוספים, לרבות שאולי עדיין קיים הרעיון של אורח ארעא כי סוף דבר אין כלום חוצץ ביניהם ואין כונתו להשחית אלא לקיים מצות עונה, רק שהוא אנוס מחמת חוליו ולא גרע מג' משמשות במוך (לפני תשמיש) אף שיש חוצץ מ"מ דרך תשמיש בכך וגוף נהנה מגוף ודמיה לקטנה (עיין באורך מש"כ באשר חנן ח"ג אה"ז סימן נ' מדברי היש"ש יבמות סימן ח').

א"נ מאחר והזרע נדחף אחורה ומעורב בשלפוחית השתן כבר אינו בר קיימא למצוות פר"ו כי נפגם למצוותו, לרבות חוסר אותו הנוזל שהיתה מייצרת הערמונית ועתה אין כלום מוסיף לפגום בתאי הזרע, והאיש עוד עקר מעיקרא.

ובזה כבר כתבנו באשר חנן ח"א (אה"ז סימן צ') דלכאורה במי שזרעו אינו כשיר להולדה ע"פ אזהרת הגמרא בהשחתת הזרע כאילו הורג הנפש ומפסיק חיי עולם וכיו"ב שהאדם נברא ליישב העולם, לא שייך בעקר דין שז"ל, ומהא"ט נודע דברי התוס' (נדה מג.) שנשים אינן מצוות על השחתה כי אינם מצוות על פר"ו וכן היא דעת ר"ת ביבמות (יב:) ועיין במנח"ח (מצוה א') שנסתפק בזה, ואילו באמרי אש (יו"ד ס"ט) כתב

בלא להסתפק דהו"ל תלוי בראוי להוליד יעו"ש, וכ"כ בשבט סופר (סימן א') עזרת כהן (סימן ל"ז) לבוש מרדכי (מהדו"ג או"ח סימן נ"א) הר צבי (אה"ז סימן ד') וע"ע באוצ"ה (סימן כ"ג סק"ג) שאסף רבים בשיטה זו.

ועוד בשאלה דידן כבר עמד בצי"א (חי"ד סימן צ"ה) וזכר חלק מהדברים שכבר הערנו והוסיף שי"ל דהאיסור בזה הוא לא בעקירה מן הגוף אלא ביציאה בחוץ ואיבוד גופא, וכך מצינו להגאון החזו"א (נשים ל"ו אות ב') שכתב לבאר דהאיסור לא בעקירה אלא באיבוד הזרע יעו"ש. ולפ"ז יש להתיר בכה"ג כי האיש אינו עושה פעולה הגורמת לאיבוד הזרע ורק באין להם מקום יציאה בגלל חיתוך שביל הזרע ממילא מתפזרין בגוף ומתוך התערבותן עם השתן יוצאים לאחר מכן החוצה, וגם י"ל שמתבטל לפני כן ברוב השתן, ועוד מסתבר שהוצ"ז לא שייך כי אם שיוצא כדרכו דרך הביצים והאבר שאז יוצא מבושל ומוגמר לתפקידו אבל כל שיוצא שלא כדרכו לא חל על כגון דא איסור ז"ל יעו"ש. וכיו"ב כ"כ הלכה למעשה במנח"י ח"י (סימן ק"ל). וכן עיקר בפרט בשעת עונה.

רפואה שלמה

חנ"א ס"ט

סימן קכ תשובה על הוצאת ז"ל

לכבוד ... נר"ו

מרכז הארץ

מה ששאלת בכתב על שהינך בעל תשובה חמש שנים ועדיין רווק המשתדל לישב באהלה של תורה, אך זה עתה שמעת מת"ח שאין תשובה על הוצאת ז"ל והוא העוון החמור שבתורה, ואף התווכחת איתו בשיעור מהמקורות שאין דבר העומד בפני התשובה, אך הוא המציא לך איזה זוהר שאומר בהדיא שאין תשובה ע"ז.

זה על שמוציא זרע לבטלה ועפ"ז אמרו שהמוציא ז"ל חייב מיתה שנאמר וירע בעיני ה' אשר עשה וימת גם אותו, וי"א כאילו שופך דמים, י"א כאילו עובד ע"ז (נדה יב:) ועיקר הרעיון שלא נברא הזרע באדם אלא לישב בו את העולם כי לא לתוהו בראה לשבת יצרה וכשהוא משחיתו הרי הוא כמחריב את העולם והיא זו ההשחתה שעשו דור המבול (לבוש אה"ז כ"ג).

ומתוך כך כבודו ירד ליאוש מטענה שמהעבר החילוני אין נער אשר לא יחטא בעוון הרע הזה בזדון, ואף גם עתה בזמנים האלו של תורה ויראה הינך נלחם ביצה"ר בדוחק שחלילה לא תחטא שוב, אבל בכ"א יש נפילות של מקרה לילה מתוך שינה ומהרהורי היום, ולפי הזוהר אין נפ"מ כי לא יועיל שום ענין של תשובה ומעשים טובים, וטענת למה לך להמשיך במעשה התשובה שכבר אינה קיימת, וכאשר אבדת אבדת, ובקשת לידע דעתי בענין.

ולפי הפשט בגמ' בדוקא שלא נתכון להוציא אלא שחיכת או נגע ע"מ להשתין או כיו"ב ובכ"א נקרא רע כי עלול להוציא ז"ל, ק"ו בעושה בכוונה תחילה להוציא זרע בידים לשפשף מילתו ולמלאת תאוותו ע"ז נאמר נמי לא תנאף לא תהא בך ניאוף בין ביד בין ברגל (נדה שם) והיא דרך ההשחתה והוא איסור גדול שבעתיים והעושה כן הוא בנדוי שעליהם נאמר ידיכם מלאו וכאילו הרג הנפש (רמב"ם איסורי ביאה פכ"א הי"ח, ש"ע אה"ז כ"ג) והוא חמור יותר מהמקשה עצמו לדעת שחייב בי"ד לנדות אותו בפועל (רמב"ם ת"ת פ"ו, רמב"ן משם ר"י והרשב"א והוב"ד בב"י כ"ג) לעומת המוציא בידים שהוא מנודה מעצמו (רדב"ז ח"ה קע"ז).

אכן לכתוב באף וחימה על הוצאת ז"ל שהיא חמת קרי ועבירה גדולה וחמורה, כמעט ואין צריך להאריך כי הכל מפורסם וגלוי אודות פגם הברית, וביותר הפליגו בה חז"ל בגמרא דכל האוחז באמה ומשתין י"א כאילו מביא מבול לעולם וכל

והעושה כן במזיד הוא שנאוי ומרוחק לפני הקב"ה ואינו זוכה לראות פני

שכינה כדכתיב לא יגורך רע ואין רע אלא העושה המעשים האלו שהוא רע סתם לשמים ולבריות ומשחית למעלה ומשחית למטה פוגם למעלה ופוגם למטה אוי לו ואוי לנפשו אוי לרוע מזלו דנוח לו שלא נברא נוח לו שנתהפכה שליתו על פניו ולא יצא לאויר העולם נוח לו שיכרתו ידיו ולא היה עושה המעשה הרע הזה ק"ו במי שהורגל בזה גדול עונו מנשוא שמביא חרון אף לעולם הם המביאים המגפות והמיתות לעולם (סדר היום הנהגת לילה).

ואכן מה שכת"ר שמע משם הזוהר, הוא נכון ומפורסם בפרשת ויחי (דף ר"ט): אוי לרשע רע כי גמול ידיו יעשה לו מאי גמול ידיו אמר ר"י לאכלא מאן דזני בידוי לאפקא ולחבלא זרעיה בריקניא דתנינן כל מאן דאפיק זרעיה בריקניא אקרי רע ולא חמי אפי שכינתא וכו' תנן אמר ר' יהודה לית לך חובא בעלמא דלא אית ליה תשובה בר מהאי ולית לך חייביא דלא חמאן אפי שכינתא בר מהאי יעו"ש.

ראה איך החמיר הזוהר בעון הזה יותר מכל העוונות של כל התורה ומי שנכשל בעון הזה כער ואונן יבכה ויתאונן כי נדחה ממדור העליון והוא ככלי חרס שאין לו תקנה ואין לו טהרה אוי לו שנברא (השל"ה הקדוש עמק הברכה יד) והענין קשה משפיכות דמים של אחרים וכל העבירות קימ"ל שהקטן פטור חוץ מזה שהרי ער ואונן קטנים מבין שבע שנים ומתו בידי שמים, וכן דור המבול כתיב כי השחית כל בשר

את דרכו על הארץ ואפילו ג' טפחים נמוחו מה שלא היה כן מאז נברא העולם ואחריו לא יהא כן (שערי קדושה למהרש"ו ח"ב שער ר').

וע"ע בשער הכוונות (דרושי לילה דרוש ז') שכתב וזה ענינו דע שבכל עבירות שבתורה אפי' החמורות אין בהם מי שמוליד מזיקין ממש כמו המוציא שז"ל וכו' כי אפי' הבא על כל העריות שבתורה נולדים משם ממזרים גופניים בעוה"ז והאמת הוא שמי שעובר שאר העבירות מתלבשין בן המזיקין ונעשים קטגורים עליו אבל המוציא שז"ל דלית ליה תיובתא בר בטורח סגי ויתיר ולא חזי אפי מלכא לעלמין וכו' דע כי המוציא שז"ל פוגם במחשבה כי אינו משתמש בשום כלי ובשום ערוה ועונשו גדול שפוגם בדעת עליון וכו' וכמו שמעשיו הם זכר בלי נקבה וכו' יעו"ש.

ואכ"ז מפורסם כוחה של התשובה בתלמוד ללא חילוק שבעוונות איזה שיהא ואפילו רשע גמור מועיל לו הרהורי תשובה (קידושין מט:) ומשמע בכל עבירות שבעולם ואין אחד יוצא מן הכלל (ר' צדוק מלובלין תקנת השבין), ועוד אמרו על ר"א בן דורדיא שלא הניח זונה אחת בעולם שלא בא עליה ובכ"א עשה תשובה והוזמן לחיי עולם הבא (ע"ז יז.) אפילו ירבעם שחטא והחטיא הקב"ה אמר לו עתה תשוב ואף אחאב שגזל חמד ורצח או מנשה בן חזקיה שעשה כל תועבות רעות שבעולם וקבלו הקב"ה

אשר

סימן קב

חנן

שסה

בתשובה (סנהדרין קב:) והספרים מלאים בענין זה.

א"כ אין להתפלא או להתחבט בדברי הזוה"ק כי מצינו הרבה פעמים שהוא חולק על התלמוד שלנו, ולמעשה כל מקום שדברי הזוהר חלוקים עם התלמוד הלכה כהתלמוד דידן, וכמ"ש מרן בב"י (סימן כ"ה) מג"א (שם סק"כ) רדב"ז ח"ד (סימן פ') רש"ל (סימן צ"ח) מעדני יו"ט (פרק הרואה אות ע"ז) ועוד רבים, וע"ע ביבי"א ח"ט (או"ח ק"ח).

זאת ועוד שאנו אוחזים בדברי המרא דאתרא הרמב"ם (תשובה פ"א-פ"ב) שכתב במפורש שכל מצוות שבתורה בין עשה בין לא תעשה אם עבר אדם על אחת מהן בזדון בין בשגגה כשיעשה תשובה וישוב מחטאו וכו' התשובה מכפרת על כל העבירות, ואי זו היא תשובה גמורה זה שבא לידו דבר שעבר בו ואפשר בידו לעשותו ופירש ולא עשה מפני התשובה וכו' כיצד הרי שבא על אשה בעבירה ולאחר זמן נתייחד עמה וכו' ופירש ולא עבר זהו בעל תשובה גמורה יעו"ש.

נמצא דאף עבירות של עריות כגון א"א או נדה או סתם אשה האסורה עליו יש ע"ז תשובה ק"ו למוציא זרע לבטלה שברור חומרתו מועטת מביאה אסורה שהוצ"ז בקושי מוכח שהוא מה"ת ויותר נוטים הדברים שהוא מדרבנן כי ער ואונן מעשה ואסמכתא בתורה היא, ועוד שאף בש"ס שהפליגו בחומרת העוון למוציא בידיו

דומה להורג או כאילו ע"ז ולא ממש שהוא רוצח או עע"ז ואף אותה מימרא דחייב מיתה מסתבר דהפלגה היא של חז"ל, וכ"כ בפני יהושע (חאה"ז סימן מ"ד) והסתייע דלשון הרע אמרו חז"ל שקולה כע"ז וג"ע וש"ד א"כ יהרג ואל יעבור אלא שמוכח שלא אמרו חז"ל רק להפליג העון יעו"ש. ואף כל מיתה זו היא בידי שמים ולא בפילה מהבירה שהיא במקום סקילה (אגרו"מ ח"א ס"ט).

וברמב"ם (פיהמ"ש סנהדרין פ"ז) כתב שכבר הזהירו חכמים הרבה על ההרהור והרחיקו מן הדברים המביאים אליו והאריכו לשון לאיים ולהפחיד כל המקשה עצמו לדעת והמוציא שכבת ז"ל וביארו שכל זה אסור אבל אינם מחייבין מלקות בשום דבר מכיו"ב יעו"ש. מוכח שהוא איסור דרבנן וכל הענין מער ואונן הוא אסמכתא בעלמא, ועוד מזה שהשמיט מימרא דר"י דחייב מיתה לא סב"ל הכי להלכה, א"כ בודאי שעדיף הוצאת זרע לבטלה מאשר ביאת איסור בא"א או בנדה ולפ"ז ברור לפי השכל וההגיון שאם לחמור יש תשובה כש"כ לקל יותר.

ומפורש ברעיון בספר חסידים (קע"ו) שאם א' מתירא שלא יכשל בא"א או באשתו נדה ח"ו טוב לו להוציא זרע לבטלה משיכשל ח"ו באיסור א"א רק שיתענה מ' יום וכו' יעו"ש. וע"ע באשר חנן ח"ח (אה"ז קע"ז), ובמהרש"ם ח"א (סימן נ"ח) הביא מנועם מגדים (ויגש) שהוכיח

מש"ס (קידושין יג.) וקשין עריות יותר מדור המבול והרי חטא דור המבול היה בהוצו"ל דמוכת לא כהזוהר.

שבעבירות שבתורה ואפשר דמדרבנן בעלמא הוא דהיכן נזכר זה בתורה.

ולמעשה אי הוצ"ז לבטלה דרבנן או דאוריתא, הנה במשיבת נפש (סימן י"ח) ערוך לגר (נדה שם) בנין ציון (סימן קל"ז) ועוד רבים ס"ל מדרבנן, וזה לא כהמבי"ט בספרו קרית ספר (שם) וחיים ושלום (פלאגי ח"ב סימן ח"י) דס"ל מה"ת. וע"ע באורך מש"כ בצי"א ח"ט (סימן נ"א) ובאוצ"ה (כאן) שהביאו הפוסקים לכאן ולכאן.

ואיך שיהיה הרבה ניסו להסדר עם הזוה"ק שהכוונה שאין תלוי בתשובה תתאה אלא בצעקה שהיא למעלה מהתשובה תתאה (חמדת ימים שובבים פ"ב) או הכוונה שעל כל חטא משאר העבירות אם עשה תשובה הראויה לאותו עון יכופר לו אף אם לא עשה תשובה על שאר כל חטאותיו אשר עשה, אך על עוון שכבת זרע לבטלה לא יכופר לו אלא אם יעשה תשובה על כל חטאותיו כלם (ספר הברית ח"א מאמר טז).

רק שק"ק לי מהלשון של הש"ע (שם א-ב) אסור להוציא שכבת זרע לבטלה ועון זה חמור מכל עבירות שבתורה לפיכך לא יהא אדם דש מבפנים וזורה מבחוץ ולא ישא קטנה שאינה ראויה לילד וכו' אלו שמנאפים ביד ומוציאים שכבת זרע לא די להם שאיסור גדול הוא אלא שהעושה זה בנידוי הוא יושב וכו' וכאלו הרג הנפש יעו"ש. דמוכת עוון זה חמור מכל עבירות שבתורה דהוא איסור מהתורה ולא זאת אלא שהחמור שבכולם ומשמע שתפס כדברי הזוהר אבל עונשו חייב נידוי ואינו חייב מיתה כשיטת הרמב"ם. ואפשר שכל מגמתו היה להפריז על המידה אך הוא מודה לרמב"ם בכל כה"ג גם שאינו מה"ת וגם שאינו חייב מיתה, וגם הגאון חסידא קדישא בספר תורות אמת (סימן כ"ג ס"א) תפס על הש"ע כי הנראה שהוא הקל

ופשט הביאור שבכל העבירות התשובה המעולה הוא שיתקן החוטא אותו החטא עצמו שעשה שאם חטא בלשון הרע או שקר יהגה חכו ופיו יפתח בחכמה וכו' ואם הרגה בהרהורים רעים יצפין ויהרהר דברי תורה בלבו וכו' אבל הזרע שהוא שורש ומקור כל קומת האדם ומהזרע מתהווה האדם אף שהתגלה באיבר פרטי דהינו בשרשו במוח וכו' ע"כ אף אם עושה תשובה באיבר הפרטי הזה וכו' (ראשית חכמה קדושה פי"ז אות י"ז) י"א דעוון זה כטלאי על בגד שנקרע שאינו מועיל אבל להתחיל בעבודה מחדש מועיל ומועיל דלא גרע מגר שנתגייר כקטן שנולד דמי (שם משמואל תזריע).

וי"א לפי שהרגיל בחטא זה הוא חטא בו כמה פעמים ועל כן תשובתו קשה

לעשות הסיגופים על כל פעם (של"ה שער האותיות אות קדושה) וי"א שהעוון החמור הזה אינו תלוי בתשובה כי פגם למעלה והתקון שלו רק ע"י התורה ועקר ע"י אמונת חכמים שהוא בחינת תורה שבע"פ שמתחבר עם תורה שבכתב ומקבל מחכמה כמבואר בספרים שתורה היא תקון גדול ביותר מכל תקוני התשובה (ליקוטי הלכות אה"ז אישות ה"א אות י').

ודומה לזה כתב באגלי טל (הקדמה) שלא מועיל תשובה משום שהתשובה הוא מהלב כדכתיב ולבבו יבין ושב וגו' ופגם שבזרע הוא כמוח והרי הקלקול למעלה ממקום התיקון וכ"ה בס' זרע קודש, וע"כ עיון הלכה שהוא כמוח וכ"ש מי שמחדש חדושים הרי התיקון ג"כ כמוח יעו"ש. והמהרש"ם וגם בספר עץ חיים (ואלו"ן סימן צ"ד) נשאל הגר"א בכגון זה שע"פ הזוהר הנכשל בעוון קרי אין תקנה כי אם במיתה ממש וכו' והשיב ע"פ סוף זוה"ק בדבר טוב שספרי המוסר לא הביאו שהתורה מצלת מן המיתה מן היסורים ומן העוונות הקשים כמות יעו"ש. וע"ע במהרש"ם (שם) שהביא מהזוהר רות אות יב ואף דעביד עובדין בישין ואוליד בנין בישין בסטרא דמסאבא כד אושיד זרעי' לארעא אבל בתיובתא שלימתא ואוליף אורייתא כולא ימחל לי עכ"ל, מוכח דמ"ש בזוהר פ' ויחי דל"מ תשובה לחטא זה היינו בלא לימוד התורה וציין לראשית חכמה נמי דבצירוף לימוד תורה מיקרי תשובה עילאה יעו"ש.

ועל הכל היעב"ץ בספרו מטפחת ספרים (עמ' 20) כתב ע"ד הזוה"ק הנ"ל שהוא קשה ומר ששולל התשובה על חטא שלא נזכר בתורה בפירוש רק ברמז וכלל גדול בידינו אין לך דבר שעומד בפני התשובה, ותמה על עצמך על שלשה ראשי עבירות שהן ביהרג ואל יעבור וכן כל העבירות החמורות דכריתות ומיתות בי"ד ול"ת את שם ה' לשוא שנודעזע כל העולם כולו בשבילו, יש להן תשובה, ולזה החטא שלא בא בו אפי' ל"ת גרידא מבואר לגמרי, אלא מכללא נשמע (לפיכך אינו אפי' בכלל הלוקין, אלא בכלל בעלי מכת מרדות של דבריהם) וכו' היות גם התלמוד מחמיר מאוד בעון מוציא שז"ל מ"מ מניעת תשובה לא שמענו חלילה, מי ישמע לו לדבר הזה וכו' אפילו אם היה אפשר ח"ו שאמרה הי"ת עצמו אין לקבל גוזמא זו כמ"ש ראשונים ז"ל על דרך הלצה ראייה ומקובלת כל מ"ש לך בע"ה עשה חוץ מצא ממחיצתו עיין עלית היראה וכו' יעו"ש. וע"ע בספר הברית (שם) על היעב"ץ הנ"ל.

אכן דבריו "אפילו אם היה אפשר ח"ו שאמרה הי"ת עצמו אין לקבל גוזמא זו" הדברים ק"ק להולמם, אך אחר המחשבה אין הדברים כפשוטם, ובודאי הגאון הצדיק היעב"ץ ס"ל שאין לקבל גוזמא זו הכוונה שאין בכ"א להמנע מן התשובה.

והראיה לנו מרז"ל ששמעו מאחורי הפרגוד שובו בנים שובבים חוץ מאחר

(חגיגה טו.) ובפני דוד (כי תצא) הביא דברי המהרימ"ט בתשובו' בח"ב א"ח סי' ח' דטעה אחר, דעם כל זה היה לו לשוב וכמ"ש כל מה שיאמר לך בעה"ב עשה חוץ מצא. וכן כתב הרב הקדוש בס' ראשית חכמה. ושמעתי בשם גדול הדור מהר"ח יצחקי זלה"ה שהיה אומר דגם הב"ק לא מיעט שלא ישוב אחר רק כונת הב"ק שכביכול הוא מבקש לפושעים שישובו ואומר שובו בנים שובבים. חוץ מאחר שאינו מבקש ממנו שישוב. אך אם שב מעצמו ודאי הוא מקובל עכ"ד וכ"כ הרב של"ה דף צ"ח בהגהה. וזה רמז כי תצא למלחמה תצא מעצמך שבאת במדרגה שאין הקדוש ברוך הוא קורא לך כשאר פושעים ומאליך תצא עם כל זה ונתנו ה"א כי אין דבר עומד בפני התשובה. והספרים מלאים בזה.

וחוץ מזה כי רבים מרבותינו כן כתבו תשובה לאוחז בעוון הרע הזה ובפשטות תמצא די"א שישב בקרח בימי החורף או יתענה ארבעים יום בימי החמה וכמבואר בספר חסידים (שם), וכמ"ש בהדיא בשער הכוונות (שם) כמה תיקונים לזה אף שהעון הזה הוא החמור שבחמורות, וע"ע ברוח הקודש (דף ח:;) ובשער הייחודים (פ"ד מענף ג') דטוב הוא פ"ד תעניות וכיו"ב וע"ע בתורה לשמה (סימן תי"ז) ובשו"ת דברי יציב (אה"ז סימן מ"א) שהאריך בזה.

נמצא שחל איסור ליפול ליאוש ובעצם ניכר במכתבך שיצה"ר מבקש להתלבש בקדושה יתירה ושקרית להפיל ישראל ברוח, וחלילה להרפות ידך מן התשובה, וגם השל"ה (שם) חשש על החוטא שיתיאש ויאמר כאשר אבדתי אבדתי ויעשה משאלות לבו ויאמר נואש, והוא בכ"א בא לעורר התשובה ואל יתמהמה רגע אחד כי על כרחך אין דברי המאמר כפשוטו שלא יועיל תשובה כי אין דבר בעולם שלא יתוקן בתשובה אפילו מי שכפר בעיקר כמו שלמדו מהפסוק שובה ישראל עד ה' אלהיך.

וגם לענין תעניות בימינו ובזמנינו שהכח ירד פלאים, עדיף שתירד מזה, ותמשיך לתפוס את עיקר המקווה היבש שהוא עסק התורה כמבואר לרז"ל שהוא התיקון הגדול כאמור, וכמ"ש מרן החיד"א בכסא רחמים (אבות דר' נתן פ"ל) שהביא מ"ש השל"ה משם האר"י דכל מה שתמצא בדברי הראשונים סיגופים ותעניות לכפרת עוונות לא נזכרו אלא למי שאין עמלו בתורה אבל מי שתורתו אומנותו ויודע דעת ויראת ה' זאת היא תקנתו לעסוק בתורה ולא יחלש ולא יתבטל מלימודו יעו"ש, וכ"כ המשנ"ב בביאו"ה (סימן תקע"א) והביאם ביבי"א (ח"א יו"ד סימן י"ד).

חנ"א ס"ט

סימן קכא מועדון לילה לנשים

ולפ"ז יש להזהיר ולקנא לאשתו שלא להתקרב לשם, אחרת הוא ילכד בה שהוא רואה את אשתו שהיא יצאנית למועדני לילה "חרדים" עד שעות מאוחרות עם נשים אחרות, ולא מוחה, נתפס גם הוא בעבורה, לפי שדרכן של בנות ישראל לא יצאניות ולא רגל רמה ולא פרוצות בקולן ובריקודים המלווים בשירי עגבים.

ומה שטענת במכתב מה ההבדל בנשים ההולכות לאירועים מופרדים ע"מ לרקוד שם ואין פוצה פה, שוב אין איסור לנשים לרקוד במקום מופרד, אך ברור שהאווירה והסביבה היא הקובעת ובדר"כ בחתונות הכל לשם שמים בשמחת חתן וכלה ובשירה קדושה של שבח הבורא יתברך או לצד שאר המצות, משא"כ במועדון לילה המצלצל הפקרות, וכפי ששמעתי חלקם גם מנהגים עצמם כמסוללות (שבת סה.) רח"ל מדתיות כאלה.

חנ"א ס"ט

לכבוד ר' ע.מ.נר"ו

מרכז הארץ שלום וכט"ס

ומה שבקשת שאכתוב חו"ד אודות הפירצה (הדתית) החדשה במרכז הארץ שיש מועדון לילה רק לנשים בלבד ולחרדיות בפרט, שבו רוקדים יחד בליווי מוזיקה חילונית רועשת ונוסף ע"ז שתיה חריפה וכהנה מרעין בישין, ושאלת אם נכון הדבר להתיר לנשים לילך למקום ריקודים לצורך פורקן אע"פ שאינו מעורב.

למעשה ח"ו להתיר, ולא איכפת שאין גברים במקום כזה והיא הטעייה רוחנית אל תחום השחתת המידות והמעשים כי לא זו עיקר הבעיה והאיסור של תערובת נשים באנשים, אלא שישנם בעיות אחרות של תיעוב שגעון והוללות חושנית ופורקן שלילי של חיקוי החילוניות לצאת ולהתארגן במקום המעורב בשירי עגבים ושתיה חריפה בחברה המורכבת מנשים חרדיות ודתיות מקולקלות, והוא פתח גדול להצטרף לאותה כת האנוסים של ימינו שהם בחזות חרדית או דתית אבל חילונים במעשיהם.

סימן קכב

בגדי נשים שיש בהם קישוטים אדומים

עליוניות ואף בכיסויי ראש ישנם פסים או קישוטים אדומים חלקם פסים עבים וחלקם דקים אך בשני הדוגמאות ניכר לעין צבע האדום.

לכבוד א.א.נר"ו

אשדוד שלום וכט"ס

מה ששאלת שאשתך מוכרת בגדי נשים ולפעמים ישנם דגמים הן בחולצות או

ונ"ל להקל בזה, אע"פ דראב"א קרעיה לנכרית דלבשה כרבלתא בשוקא (ברכות כ.). ופירשו שהוא מלבוש אדום שאין דרך בנות ישראל להתכסות בו שהוא פריצות ומביא לידי עבירה (ערוך והביאו במסורת הש"ס, מור"ם בהג"ה יו"ד קע"ח ס"א) ותועבת ישראל הוא וכך היא המסורת להקפיד על האדום שהוא צבע של הגוי' משא"כ אצל ישראל שהוא השחור המורה על הכנעה (מהרי"ק פ"ח מהרי"ף, ש"ך קע"ח סק"ג), ונראה מה שפירש"י (שם) כרבלתא שהוא לבוש חשוב, אין זה סותר לפירוש הערוך, אלא שגם הוא התכוון לבגד בצבע אדום רק שהוא בדר"כ לבוש חשוב ורמז לזה בבנימין זאב (סימן רפ"ב).

ודע שכל יסוד איסור מעשה גויים תליא מילתא בפריצות ולכך לבוש האדום הוא מחוקותיהם וגם לאיש אסור (מהרי"ק ומור"ם שם) א"כ מה שמצינו ברי"ף (סנהדרין עד:) בפירוש ערקתא דמסאני שאמרו יהרג ואל יעבור אפילו בשינוי רצועות נעלים כגון שהגויים בזמנם היו עושים הרצועות אדומות וישראל היו עושים שחורות, קמ"ל שלא דוקא בגד ממש אלא אף סימן או ציור בבגד שהוא בצבע אדום מורה על פריצות שיש בו איסור בחוקותיהם אחרת לא הי"ל לרי"ף להזכיר אדומים בדוקא.

א"כ יש להכריח שגם קישוט או ציור או סתם פסים בצבע אדום על בגדי הנשים הוא בחזקת איסור ולא דוקא שכל הבגד אדום, אך למעשה יש לדחות

ולהפריד בין הענינים שחוקות העכו"ם הצבע מראה על היפך ההכנעה והוא פריצות לישראל אבל לא מעריות, לבין פריצות הנשים שהוא שייך לערוה, אע"פ שאין לנו גילוי מילתא למה הצבע אינו צנוע, וכנראה משום שהוא צבע רועש משאר הצבעים ומבליט מראיהן ובכך מרבים זימה ומנהג בנות ישראל לאוסרו.

ולפ"ז שכל היסוד הוא מחוקותיהם, הרי בימינו הבגדים האדומים כבר אינם מיוחדים לנכרים כך שגם ישראל הלובשם אינו עובר על איסור בחוקותיהם, וכ"ז רק אצל הגברים שלא שייך טעם דעריות (דרכ"ת קע"ח סקט"ז) משא"כ אצל הנשים האיסור נשאר מהאי טעמא דהערוך וסיע'.

אבל בכ"א אני מבין שאם היסוד בימינו לאסור האדום רק מצניעות י"ל רק שהבגד כולו אדום הדרך שלא ללבושן מצניעות, ואפשר שבעבר קרוב היה לאיסור דת יהודית, אך בימינו נראה שזה ק"ק ואף רחוק מאוד מלהיות עוברת עד"י ומסתברא שהוא בגדר שאינו צנוע ונדנוד של פריצות ותו לא, וי"ל דה"ה בגדים המושכים את העין בשאר צבעים זוהרים יתר על מידתם ושאינם רגילים הרבה בינינו הוא נדנוד פריצות, משא"כ צבעים אחרים אפילו שאינם בגוון השחור ואפילו הורוד או הכורדו בגוון שאינו חי אינו בבחינת אדום המעורר את הערוה וי"ל שה"ה פסים אדומים או קישוטים בעלמא על הבגד שמותר ואין לנו לחדש חומרות ואיסורים.

וראיתי מש"כ בבאר משה ח"ד (סימן קמ"ז אות י"ג) לאסור אפילו סרט קשירה בצבע אדום שהנשים או הבתולות קושרות שערויהן אחרי ראשיהן וכש"כ המטפחת וכיו"ב יעו"ש, ושוב החמיר על ישראל יתר על המידה, אבל זה לזכותו, כי הוא היה חסיד, ותפס דברי החת"ס (דרשות ח"ב רמ"ד) שהיה מקפיד בזה מאוד על ב"ב.

אבל אנו דס"ל שכל יסוד בגד אדום הוא ממנהג והרגל בנות ישראל, ולא מן הדין ואפילו ברמב"ם והש"ע לא זכרו מזה, ומה שבגמרא מצינו שראב"א קרע הבגד ולא חש לכבוד הבריות שהוא מה"ת היא הוכחה שלא משום האדום שעכ"פ הוא רק מד"י והוא מדרבנן ובודאי שלא ידחה איסור מה"ת, אלא ע"כ מטעמים אחרים ו"א משום כלאים וי"א משום חוקות העכו"ם ועיין בביאור הגר"א (סק"א).

א"כ ב"ה שהורגלו בנות ישראל הכשרות שלא לילך בבגדים אדומים ושאר

צבעים זוהרים מאותה צניעות שנודע על הצבע שהוא מושך עין ואפילו שתהא מכוסה כולה היא עדיין שולטת בעין, ורק אותם החרדיות המודרניות עם החוצפה של שסע ופאה מתועבת פרצו גדר ולובשות גם בגדים אדומים ונעלים אדומות וצועקים לכל איש "תסתכל עליי", אך אין לקחת מהם הנהגה כי אין לוקחים מן הפרוצות ואפילו דאפשר שבעליהן ת"ח.

אבל לסתם קישוטי צבע אדום במטפחת או בעליונית וכיו"ב כש"כ שהוא מיעוט בצבע אין עליו דין מושך עין, ואף החרדיות הכשרות לא מקפידות, כך שגם אם נחוש לכל דבר שיש בו צבע אדום אפילו מן המעט כבר נשתנה הענין ומותר ולא גרע מדת יהודית דתליא מילתא בזמנים ק"ו בנדנוד פריצות דשייך בזמנים וצורך שעה.

חנ"א ס"ט

סימן קכג אשה לרכב על אופנוע ים

לכבוד ידי"ן הרה"ג דן גבאי שליט"א רב ומו"ץ בבת-ים שלום וכט"ס אודות מה ששאלת אם אפשר ששני נשים הלבושות בצניעות של חצאית על מכנסיים יצטרפו לנסיעה באופנוע ים גדול

כאשר הנהג הוא גבר והנשים אינן צריכות לגעת בו אלא במוטות המיוחדים שבאופנוע, וה"ה רכיבה על בננה המחוברת לסירה ושאר אטרקציות שבים הגובלים בישיבה שאינה צנועה.

בימינו נהוג שלא ראוי לאשה הנמנת אצל הירא"ש לרכב על כלי דו גלגלי שיש בו פיסוק רגליים כמו אופניים ואופנוע וכיו"ב, והוא הנראה מתוך מנהג בנות ישראל הכשרות כמצינו ברמז בגמרא פסחים (ג.) לעולם יספר אדם בלשון נקיה שהרי בזב קראו מרכב ובאשה קראו מושב ושניהם שוים בדיניהם ופירש"י שבכ"א אין הגון להזכיר רכיבה ופיסוק רגליים באשה, ודקדק ר"ח (שם) לפרש שהוא דרך גנאי באשה הזכרת פיסוק רגלים במקום דאפשר להזכיר שבח יעו"ש.

ומשמע זה שאינו הגון או גנאי לאו דוקא מחמת לשון של מרכב שהוא פיסוק רגלים המזכיר משכבי אשה לביאה, אלא אף לבצע הדבר הוא גנאי ואסור בפני רבים, אך משמע כ"ז בחמור שאפשר בדרך משא היינו מצד אחד ולא בפיסוק רגלים כדאיתא ברשב"ם ויד רמ"ה רבינו גרשום (ב"ב עח.) מאירי (נדה יד.), אבל אצל הגמל משום בעיתותא שהוא גבוה ומתיירא שלא תפול אורחא דאשה לרכוב כדי שתהא מחזקת בו בידים ורגלים כדאיתא בגמ' (שם), מוכח שבכל דבר שיש בו פחד

מהנסיעה ויש דרך לרכוב גם אצל האשה אין איסור, א"כ לא גרע גמל לבין אופנוע או אופניים וכיו"ב שחייבת לרכב ולא לישב עליהם, ומותר מעיקר הדין.

וביותר שע"פ פירוש ר"ח אפשר להסביר אחרת בגמ' שיש רק גנאי לזכור בלשון מרכב שהוא רומז לפיסוק רגליים אבל לא שזה אסור בפועל הביצוע.

ולמעשה מכל הטעמים אפשר מעיקרא להתיר אך העיקר שתהא מכוסה במכנסים ועליהם חצאית או בבגדי ים של חרדיות, ומאידך גם אין לחוש לאותו הנהג הן באופנוע והן בסירה כי הכל בצניעות, א"נ דהוא עושה מלאכתו וטרוד שם (ב"מ צא.) או מדין בעיתותא (נדה יג.) שהוא טרוד על חיי הנופשים ולא יבוא להרהר בה, בפרט לרגילים שדעתי היא שבאנשים אלו נדמה עליהם אותם הנשים כקאקי חיורי על אף שמקור אחיזתם הוא מהטומאה והרגילות בניאוף ולא מן הקדושה.

חנ"א ס"ט

סימן קכד כלה לנגן בחליל לפני האורחים

כל האורחים אם יש בזה חסרון צניעות וכיו"ב.

אצלי זה ברור שיש במעשה זה חסרון צניעות לבת ישראל להופיע בפני

לכבוד ידי"ן ר' נ.כ. נר"ו
ירושלים שלום וכט"ס

ומה ששאלת על כלה שבערב חופתה רוצה לנגן בחליל על הבמה המרכזית בפני

קהל המורכב מגברים אע"פ שהיא אינה שרה אלא רק מנגנת ולא שייך בה קול באשה ערוה (ברכות כד.), מ"מ ההופעה גרידא בפני רבים הוא החיסרון, כש"כ שהמדובר היא בכלה בערב חופתה שע"פ רוב משתדלת להיות נאה כלבנה לחבבה על בעלה מסתמא שתמשוך הרבה תשומת לב לרואים פניה ובזה לא יסתלקו בהרהורי עבירה והנאה בראייתה.

מסתכלין בה נכנס יפיה בלבו, מ"מ למעשה לית הלכתא כוותיה, ואפילו שעה אחת אסור להסתכל, אלא שמותר להסתכל בבגדיה ותכשיטיה ובפריעת ראשה (אם זה לא מזיק לו) ולא בפניה אבל שאר הנשים אפילו בכה"ג אסור (ש"ע ומור"ם אה"ז ס"ה ס"ב ושאה"ח).

והוא איסור גמור של מכשלה, וניכר שההיזק גדול ביום הזה להטיל עין הרע ולערבב השמחה, והקולר תלוי בצוירה כי גרמה רעה לכולם ומדת הדין מתוחה עליה, וכמו שמצינו באותו חסיד שהיה לו בת נאה ביותר ונכספו הבחורים להסתכל ביופיה ואמר לה שובי לעפרך ואל יכשלו בך בני אדם (תענית כד.).

ואסיים לכת"ר כי אף אמנם מצות שמחת חתן וכלה גדולה היא אך חלילה להתיר מפני זה שום איסור חמור וקל ועיקר שמחת חתן וכלה לשמחם בשיר השירים אשר למלך שהשלום שלו בשירות ותשבחות לאל יתברך אשר בחר בנו מכל העמים וזוהי שמחה של מצוה לבני ישראל עם קדושים להיות גדורים ומכל חטא ועון ואוחזים מעשי אבותיהם גזע ישישים לשמור את חוקי האלהים ותורותיו המשמח אלקים ואנשים (שד"ח ח"ז עמ' 424).

ומה שיש דעה בכתובות (יז.) שמותר להסתכל בכלה כל שבעה בכדי לחבבה על בעלה משום שרואה שהכל

חנ"א ס"ט

סימן קכה

כלה שרוצה להסתובב בחתונתה בין האורחים ולהודות להם

לכבוד ידי"ן ר' ח.ל. נר"ו

ירושלים שלום וכט"ס

אודות כלתך לעתיד שתחי' טוענת שראוי שבזמן החתונה שניכם תסתובבו יחד בין השולחנות גם אצל הגברים וגם של

הנשים ותודו להם על השתתפותם בארוע, ובקשת חוו"ד בזה.

וברור לי שע"פ ההלכה אין לעשות כן, ואין להכניס את המנהג הרע הזה אצלנו,

ובודאי שלא יסתלקו האנשים מהרהורי עבירה, בפרט בזמן כזה של פתיחות בעוד שהכלה מסתמא בולטת ביופיה ועלולה להטיל הרס רע בבחורי ישראל והקולר תלוי בצוארה. ואין ראייה מהגמ' (כתובות יז.) שמוותר להסתכל על הכלה בכדי לחבבה על בעלה, דלית הלכתה כוותיה (ש"ע אה"ז ס"ה ס"ב).

ואף שהתלוננת שהיא לא כ"כ מבינה מה הבעיה בזה, וסה"כ עושה זאת מאי נעימות והכרת הטוב לאורחים, ולטענתה אין זה מדרך ארץ שלא להודות להם על בואם. ולא מספיק שהחתן יודה לגברים והכלה לנשים, אלא שניהם יחד יעשו כן.

ואני מציע שתבהיר לה את דברי מרן הראי"ה (מידות ערך צניעות) שמידת הצניעות גורמת טובות רבות בעולם ומתוך כך היא זוכה לדחות מפניה דברים שהיו טובים מצד עצמם, אבל כיון שמפני יצר האדם וכחו החלש יגרמו לפרוץ במדת הצניעות, שהיא קיומו של העולם הרוחני והחומרי, מידת האהבה והידידות בכל הסימנים והדבורים הנוחים, היה ראוי

להיות שוה בין המינים, אבל מפני יקרת ערך הצניעות נדחית מדת דרך ארץ ממקומה עד שלא לשאול בשלום אשה.

הצנוע מכיר כי לא מפני שנאה על המין הוא מתרחק ועושה גדרים, כי אם מפני התכלית הכללי היפה, דוגמתם של דברים אנו מוצאים בדעות, התרחקות הראויה וכמעט מוטבעת שלא לתור אחר מחשבות המרחיקות את המעמד המוסרי, לפעמים נראה שדוחקים את חופש הדעת, אבל מי שמכיר התכלית יבין את יקר ערך ההגבלה, ויקבל אותה באהבה יעו"ש.

והדברים ברורים שאין חוסר נעימות או דרך ארץ במה שנוגע לדיני הצניעות, ובעצם היא הדרך ארץ האמיתית שהתורה נתנה דעתה להבדיל בין האנשים לנשים, והוא מק"ו שאין מצוה העומדת בפני הרהורי עבירה כדאיתא בספר חסידים (מרגליות שצ"ג) חת"ס (חור"מ ק"צ) שד"ח (ח"ז עמ' 424) וכמו שבארתי בכמה דוכתי.

חנ"א ס"ט

סימן קכו

צלם נשים ע"י מצלמה "מרחפת" שנמצאת בגברים

צלמת מיוחדת לנשים, יש אפשרות שהצלם יצלם את הנשים מאזור הגברים ע"י מצלמה מרחפת מלמעלה, אי שפיר עביר.

לכבוד ר' ... נר"ו
אור עקיבא שלום וכט"ס
ומה ששאלת בחתונה נפרדת שע"מ לחסוך בהוצאות הצילום ולהביא

וכבר נודע דעתנו באשר חנן ח"ח (אה"ז סימן קס"ז) לאסור לצלם נשים ורקדות בארועים ושמחות דהוי אש לנעורת ואין כאן טרוד בעבדתא (ב"מ צא). אלא שטרוד ביצרו ואפילו שכל ההסתכלות הינה בחטף בעלמא ולא בכונה תחילה להנות מ"מ יש מצב גדול שאיזה אחת כן תמשוך את תשומת הלב ויוציא מחשבתו להסתכל בכונה על יופיה וצל גופה, ואע"פ שכל ההסתכלות דרך מסך הוא כבבואה מ"מ הוא דין תורה מונשמרת יעו"ש באורך בעוד יסודות לאסור.

אך למעשה במקרה דידן שהשאלה היא מהחתן (ולא מהצלם) שע"מ לחסוך בהוצאות שואל אם מותר להעסיק צלם כזה, אע"פ שהוא רגיל בכך, מחשש לפ"ע או מסייע בידי עוברי עבירה וכיו"ב שיסתכל ויביט בנשים ויבוא לידי הרהורי עבירה בערוה עליו מה"ת.

ולפענ"ד בכ"א להקל לצלם במצלמה "מרחפת" מהגברים כי כל הצילום הוא בבחינת הסתכלות בעלמא ולא במקומות המכוסים שהכל מלמעלה ולא בגובה הרגליים, ויש מקום גדול לחשוב שהוא באמת טריד בעבדתא ולא להחליט אחרת, ק"ו ברגילים בזה בפרט הרחוקים מדת בבחינת דמיון ליה כקאקי חיורי, כך שגם לנשים אין איסור שרוקדות אע"פ שיש

מי שמצלם אותם כי סה"כ עושים בשלהם, וע"ע במש"כ באשר חנן ח"ח (סימן קכ"ט).

ועל הכל מחשש לפ"ע כלפי הצלם, אפשר שלא שייך כי הוא יכול למצוא מקום אחר, והוי כחד עברא דנהרא כמו גבי הושטת יין לנזיר (ע"ז ו:). ה"ה לשאר איסורין (תוס' שם), ואף מסייע שחייב להפרישו ליתא לרבות דברי המרדכי (פ"ק דע"ז) ומור"ם בהג"ה (י"ד קנ"א) דבכל כה"ג מותר, י"ל אף לשיטת התוס' והר"ן (שם) שמחמירין מ"מ במומר אפילו לדבר אחד אין ב"ד מצווין להפרישו (ש"ך שם סק"ו ודג"מ שם).

ועוד שהעלות לחתן להביא צלמת מיוחדת לנשים הוא בהוספת כמה מאות שקלים לעומת צלם ברחפת, וכבר נשאל מהרי"ו בתשובה (סימן קנ"ז) אם חייב אדם להוציא ממון בשביל להפריש את חברו מאיסורא והשיב שאינו חייב וע"כ נהגו להקל מלמחות בעוברי עבירה שיש לחוש שיהיו עומדין על גופנו ומאודנו והביאו מור"ם בהג"ה (קנ"ז א') ומשמע אפילו שאין סכנה בדבר אינו מחויב לבזבז ממנו (פת"ש שם סק"ה) א"כ מסתברא שאינו חייב להוציא ממון או להפסיד בשביל ערכות וע"ע באשר חנן ח"ח (סימן מ"א-מ"ב).

חנ"א ס"ט

סימן קכז פאה נכרית צנועה

לכבוד ידי"ן הרב א.ר. נר"ו
בת-ים שלום וכט"ס

ומה ששמעת שיש עוררין על הפסק
שכתבתי באשר חנן ח"ח (אה"ז סימן
קנ"ט) להתיר הפאה הצנועה במקום צורך
שהאשה חפצה לזה ק"ו שהבעל מבקש,
וכל התלונה הבקורתית היא למה העליתי
על הכתב את "הפירצה" והיה לי להשאיר
המחשבה וההיתר בד' אמותי.

א. ודע שכבר קבלתי מכתבים רבים בענין
זה, ואף חלקם היו בחוצפה שאפילו את
שמי לא רשמו שם, ובעקיפין לא שמים לב
הפוחזים והטיפשים שהם מזלזלים באותם
גאוני ארץ שהתירו ועליהם ידי סומכת
ואולי יורידו גם מהם את תוארי הרב, וכמו
שמצינו כאלו שהחציפו בעט'ם כנגד ראש
הרבנים מרן המהרש"ם זיע"א בעל השמ"ש
ומגן, וכמו שראיתי באיזה ספר הנוגע
לאיסור פא"ן וכ' בזה"ל "ואין אצלי ספק
שאף הרבנים גדולי הדור אחרוני זמנינו
שלא ביררו את הנידון כלל, ותכף מורים
היתר לנשים לצאת בפאה נכרית, וכו' כי
תצלנה אוזן משמוע שגם הם יתנו על כך
את הדין, מפני ששגגת ההלכה עולה זדון
וכש"כ שזדון עולה זדון, והם צריכים לדעת
לפני שמוציאים פסק דין שיש בפאה
הנכרית פריצות ומכשול לבני ישראל וכו'
לכן בודאי שהאמת היא כנ"ל וקשה מאוד
לאומרה אבל היא אמת" וכל מהלך ספרו

תראה שהוא צולף בחכמים כאילו והוא בר
פלוגתא דהשמש ומגן ושאר הפוסקים, ואוי
לה לאותה בושה שהנערים של ימינו ילבינו
פני זקנים, והיא תוכחת מגולה לאותם
הרבנים שנותנים הסכמות לספרים כאלה
שבעקיפין אחראים למימרות המביאים לידי
בזיון לגדולי תורה ות"ח.

וכבר אומר לכת"ר שעייפתי מלהצדיק עצמי
שוב בנושא הזה, הן בע"פ והן
במכתבים, וכנראה שלא אשיב ע"ז בפעם
הבאה כי היא סתם סחבת וביטול בהמ"ד,
ותסמוך עלינו שכל מש"כ להתיר הפאות
הצנועות בדוקא הוא אחר דקדוק של שנים
בהשקפה ובמציאות, ע"מ להציל מן
האיסור היכא דאפשר, בבחינת כל דאסר לן
רחמנא שרא לן כוותיה (חולין קט:).

ק"ו לאותם הבעלים החפצים שנשותיהם
לא יתגנו לפניהם ראוי הוא להתיר ולא
להסתבך עם איש שאין לו יישוב הדעת
מחמת זה, כי הענין גורם לבעיות ואיסורים
חמורים מצידו של הסתכלות והרהורי
עבירה, והמורה המחמיר עליו הוא זה שיתן
את הדין, ולפ"ז כדאי הוא להציל עצמו
ביופי אשתו והוא קודם להצלה מכל אחד
אחר.

ושמתי לב שעם כל הרעש וההפחדות של
האוסרים הכולל גם אותנו בעבר,

לא זזו דברים, ומנהג העולם כמנהגו, ולא יתכן כי מהשמים יכשילו עדה שלמה שרובם נשות ת"ח, וגם על הפוסקים שהתירו דלא יתכן שיפלו במכשלה של דורות באיסור פריעת ראש וערוה, וכמו שטען בהלק"ט (חאגיז ח"א סימן ט') בענין אחר "כי פשוט הוא אשר באהבת ה' את עמו ישראל יסיר מכשול מדרכיהם ולא יטו העולם אחר היחיד אילו סברתו דחוייה".

וע"כ בחרתי לישב על המדוכה והעליתי שיש הרבה נקודות זכות למקלים כשאר ההלכות המחולקות, ושוב בחרתי שלא אעלה המשא ומתן בספרי, רק המסקנה שהרוצה להחמיר תע"ב והרוצה להקל יש לה על מה לסמוך.

א"כ לכבוש דעתי ועצתי, ולא לפרסם אפילו המסקנות בספר, כמו שהתלוננו עלי למה אני מפרסם את זה שאולי היה ראוי כהוראה אישית, י"ל לרבות שאין בכך זיכוי הרבים, הוא גם חוכא וליצנות שלכאורה איני מאמין בדברים שאני כותב ופוסק, וזה שיש סכלים שאולי יבינו אחרת, עלי אין תלונה כאשר אני מציג היסודות בקצרה שפאה נכרית שהיא צנועה כפי כללי הרבנים שנתמנו לכך מותרת, ואילו פאה נכרית שאינה מן הכללים היא מתועבת ואסורה משום נדנוד פריצות כשאר בגד אדום.

ועתה ידעתי מהפונים אלי במכתבים בענין הפאה, הבנתי כמה שירדנו פלאים,

וקרובים אנו בדורנו כמעט לבאר שחת שאף הת"ח והרבנים המפורסמים בשמותיהם אין אצלם מידת האמת, שמי שאינו בשיטתם ובקו ההלכה שלהם זה בעיניהם פחיתות וחסרון, ואותו הת"ח כבר אינו רב או הרה"ג, אלא ערב רב, ודי שיקראו בשמו בפניה של זלזול ובלבם יהא כערב רב.

אבל מי שהוא משיטתם אפילו איזה מאסף בספרו ששום צל של עיון וחידוש אין בו רק שמעתיק שמועה וסברא מאחד לשני או דרשן פה מפיק מרגליות אבל רחוק מאוד מהוראה ק"ו שאין לו יד ורגל באה"ז וחו"מ, בכ"א יקרא "הגאון" ואפילו "הגאון הגדול" משום שהוא כותב ואומר שהלכה כך וכך וכאותם הרבנים והספרים המפורסמים וכו', והצביעות הזו חוגגת, ובשביל זה אנו נראים איך שאנו.

וכמה ידעתי מת"ח שלמדו היטב את הסוגיא ויצא להם להיתרא, אך הם מפחדים להעלות את האמת על הכתב בכדי שהשולטים עלינו לא "יקטלגו" אותו כאשר מאימים השכם והערב שלא יתנו שום משרה לאיש למי שחולק עליהם בהלכה, ק"ו שעלולים לצאת עליו בריש גלי לפני כלל העם שברובו עמי הארצות ובכך מיד יהא מסומן כדמות שלילית, ולפ"ז הם מעדיפים לשתוק ולהראות בחוץ שהם משלהם ע"מ שיקבלו מתי שהוא משרות רבניות וכיו"ב.

וע"ז התורה חוגרת שק גם על בעלי הזרוע וגם על הפחדנים, שיש מי שחושב שהוא הבעלות על התורה ושכח שכתור תורה היא לכולם כ"א במקומו ומחשבתו, א"נ שהשותקים ולא מוציאים דעתם מפחד השולטים לפענ"ד היא צביעות עצומה ומכירת התורה בזול, א"נ שהוא עובר על אזהרת הכתוב "לא תגורו מפני איש" דלא תכסו דבריכם מפני פחד איש והוא בבחינת שלא תאמר מתירא אני מפלוגי שמא יהרוג את בני או שמא ידליק את גדישי או שמא יקצץ את נטיעותי (סנהדרין ח. ספרי דברים פיסקא יז).

הערמה בהלכה כעשיית דבר בעקיפין להפקיע איסורים וחובות מה"ת ומה שמבואר בש"ס וכולהו אערומי אסירי (שבת קכט.) י"ל בגזל כמ"ש במקו"א, כי מפורש דעושין מחיצה למת בשביל החי (שבת מג:) ומערים אדם על המשמרת והערמה בהטלת שכר במועד ולאצנוע ברא דתומא בברזא דדנא בשבת וכן בנאים במברא עוד טובא והביאם בשו"ת בצל החכמה ח"ג (סימן קי"ח) וע"ע בתשובת הרדב"ז ח"ג (סימן תק"מ) ובתשב"ץ ח"א (סימן קל"ח) דהערמה במלתא דאורייתא קיל טפי מאיסורא דאורייתא.

ומכ"ז יסור ממך אותה הטענה למה לא פחדתי להעלות הדברים על הכתב שבכך ודאי אני יהא שלילי בעיני הרבנים השולטים והציבור הספרדי ושאני מזיק לעצמי, ותדע שלרבות הכתוב כאן דלא תגורו לא איכפת לי מאיש אלא רק מהשי"ת ותורתו תורת אמת, ובכלל וכל המתחנפים לבעלי הזרוע הללו הוא לחינם כי בודאי שקודם כל משפחתם וחבריהם עיקר וקופץ בראש, כך שנמצאו הרבה מת"ח פחדנים גם שפספסו דעתם וגם לבסוף לא תפסו דבר, ועברו איסורים חמורים של חנופה ועוד מרעין בישין וידם על התחתונה.

ב. ועוד מה שטענת שכל יסוד הפאה היא הערמה על התורה ומה שייך להתיר שער תלוש סוף דבר היא מניחה על עצמה שער ובכך לא סילקה את יסוד פריעת הראש, זה לא הבנתי וכי לא נודע שיש

ומצינו אותם היסודות ששקדו עליהם חכמים להתיר בהערמות הלכתיות ע"מ לעקוף לכאורה את האיסור מהתורה, וכחיתר עירוב לצורך טלטול בשבת, מכירה בשביעית לגוי, פרוזבול, מכירה לגוי בפסח ע"מ להחזיק חמץ ברשותו, והיתר עיסקא לצורך הלוואה וכיו"ב א"כ מאי שנא בפא"נ אחר שהתורה ביקשה לכסותו ומשמע בכל כיסוי קאי אף בשער או דמוי שער או בעשבים ועציצים.

ג. וביותר תגדל התמיהה שעשו הרבה רעש מהיתר הפאה כאילו והיא לא שייכת לשאר המחלוקות בהלכה אלו מתירים ואלו אוסרים והלא מצינו בענינים סבוכים וחמורים פי כמה מהיתר הפאה ובכ"א הכריעו להקל ע"י כמה ספיקות וצירופים אף במידי דאורייתא הן איסור א"א ממזרות נדה שבת וכיו"ב שתלויים באיסורי כרת

וסקילה והעיקר להקל על כלל ישראל בכחא דהיתרא.

ולא יהא עליה תלונה משמים הכ"נ לפי המתירים שהם רבים ועצומים בפסיקה לא יהא עליה תלונה משמים.

ואילו בפאה כאמור לעיל שכמעט ואין פוסק האוסר שלא מחשיב האיסור לכל היותר דרבנן, ק"ו שלמתירים דעתם שאין טעם ועיקר לאסור בה, וקימ"ל בדרבנן הולכין אחר המיקל, וכאן חתמו האוסרים ובפרט אחרוני זמנינו שמבינים היטב שאין כאן שום דת יהודית או חוקות העכו"ם או מראית עין וכיו"ב אלא בעיה של צניעות דדמיה לבגד אדום המושך עין, ומהכא לכאורה אפשר לפתור הבעיה ולפרסם בהיתר שלא יבואו לידי פאות אסורות, ופשיט"ל שיהא יותר קל מלהתיר ספק א"א או ספק איסורי נדה החמורים.

ד. וגם מה שלעגו אותם הת"ח על דברי הנזר והתפארה הגאון שלום משאש זצ"ל שהתיר הפאה ושנשאל בע"פ על האנשים שמסתכלים על הנשים בעקבות זה השיב "מי שיש לו יצר הרע שיקרא תהילים" והרבה לא הבינו אותו, כי ברור שזו לא תשובה להולכת בפריצות וזו המכשלה בידיה ועליה חל חובה שלא להכשיל הרבים, אך לאלו דס"ל שאין איסור בפאה נכרית כהגאון זצ"ל הרי שהיא הולכת בהיתר ולמי שיש יצר הרע גם אצל אלו אז שישב ויקרא תהילים, ומה תעשה אשה שהיא צנועה עם כיסוי ראש במטפחת אבל היא נאה בפניה האם גם נאסור עליה לצאת לרחוב העיר או שנחייב אותה לכסות הפנים, זה ודאי אינו, כי היא יוצאת בהיתר

ה. זאת ועוד מה שטענת גם ואם אני צודק בהלכה שפאה נכרית צנועה מותרת בכ"א יצא מזה חורבא ותמיד יהיו כאלו שיקחו הפסק ויתירו לעצמם גם פאה מתועבת והקולר יהא תלוי בצוארי כי העזתי להרחיב היריעה להתיר הפאות מה שרבים וגדולים אסרו, וכלשון המתנגדים לי שהכנסתי עצמי לבין ההרים בסוגיא ריגשית ביותר לעולם החרדי.

וזו אינה קושיא אלא מגמה לקנטר ולהוריד ערכי, כי חובת לא תגורו מפני איש בוערת בי בפסקי ההלכה, ומה שדעתי מותר אני מורה בלא פחד ויראה מאף איש לא מעסקנים ופוליטיקאים וגם לא מרבנים, וכ"ז כי אין כלום מהפסקים שלי מהשרבול בלא מקורות מאחרונים וראשונים בתערובת מובהקת של הבנה בזמנים והדור וכך צריך להיות פוסק אמיתי שלא בחושך מתהלך ותוקע ראשו בקיר בלי להבין מי לפניו ומה לפניו.

ויסוד ברור מצינו בגמ' (ב"ב פט:) דעל כולם אמר רבי יוחנן בן זכאי אוי לי אם אומר ואוי לי אם לא אומר, אם אומר שמא ילמדו הרמאין ואם לא אומר שמא יאמרו הרמאין אין תלמידי חכמים בקיאים במעשה ידינו וכו' כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם, הכ"נ

יש להרבות ולפרסם הדינים בבחינת צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם, והם דברי הרחמ"ל בספר אדיר במרום (דף ע"ג) שמותר לפרסם לצדיקים אע"פ שגם הרשעים יקחו משם ויכשלו.

ומחובת כל מורה הוראה להעמיד דבריו על קו הדין מה שמותר מותר, ומה שאסור אסור, ועי' להרה"ק מוהור"ב בתורות אמת (אה"ז סימן כ"ה ס"ב בהג"ה) שאסור להסתיר מה שהתירה תורה, והדת לבד וחסידות לבד, וז"ל מסילת ישרים פי"ג שאין רוב הציבור יכולים להיות חסידים ורק לשרידים אשר בעם וכו' להם מגיע לקיים מצוות חסידים וכו' שא"א לאומה שתהיה כולה שוה במעלה אחת וכו' עש"ב. והביא דבריו מרן המהרש"ם זיע"א בשמ"ש ומגן ח"ב (אה"ז סי"ח).

א"כ מה שייך חורבא דמה טיבה הלא מוכרחין לברר האי דינא אם ע"פ דין תוה"ק איכא בכה"ג פריעת ראש וחוסר צניעות וכיו"ב בכדי שלא נהרוג נפשות נקיות ושלא נאמר על הנשים החרדיות שעוברות על דת יהודית ודת משה ושאינם צנועות וכיו"ב ונוציא לעז על כלל הציבור, בפרט שבכולם החרדי הסממן לבני תורה היא שהאשה עם פאה ולא בכיסוי רגיל וכמבואר בחלקת יעקב (יו"ד סימן קל"ח) ואת זה חייב להבין איך הגיעו לרמה והבנה כזו כלל הציבור החרדי ביותר ששומר קלה כבחמורה.

ו. ואיני מאמין ואיני רוצה להאמין שכל הדורות והקהילות טעו בהוראה, ולכך מחובת המורה להמליץ בעד המתירים, ואף בפירסום הלכתי בלי פחד ומורא א"נ הוא בבחינת הצלה לאותם שכ"כ רוצות בזה להעלות את הביטחון העצמי שלהם או הבעלים שרוצים בזה ואין להם מנוח בנפשם ובינתים חוטאים בעינים עד שניתן להם בהיתר, והרווחנו הרבה.

והלא מצינו הרבה הלכות חמורות אף יותר מזה ולא חששו חכמים לכתוב דעתם ואף בפירסום דבנשיקה ליכא שם ביאה וכן דרך איברים וכיו"ב שאפשר לפתוח לציבור לזנות בהיתר והאשה לא תיאסר אלא ע"כ חובת כל מורה לברר ולהחליט הלכה, ולפרוצים ופרוצות לא חיישינן, וההיפך שאם נורה שלא כהלכה אזי נפיק חורבא וכמ"ש באבות על המורים בתורה שלא כהלכה לאסור המותר ולהתיר האסור וכלשון מראה הכהן (תליתאה סימן מ"ט) שכתב על ענין אחר בתשמיש עם גומי. וע"ע בתשובת הריב"ש (סימן שצ"ד).

ז. ומה שטענת כי ישנם הרבה רבנים שמצהירים בריש גלי ואף צועקים בתוכניות ברדיו וכיו"ב שהם לא מכירים שום פוסק שמתיר הפאות בלא לחלק בין המתועבות לצנועות שבהם, והכל אסור.

וזו איוולת, ואין מימרא זו אלא כקוסם ואחיזת עינים בפני עמי הארצות שמאמינים לכל בר שמועה, וביותר שעושה

את כלל הנשים החרדיות והדתיות שיוצאות בפאה נכרית כפרוצות ושלא עושות כרבותיהם ואין זה יותר ממוציא לעז על ציבור גדול, ובעיני החילונים זה יראה חילול השם שהנה גם הדתיות פרוצות ולא שומעות לרבנים שלהם וכהנה מרעין בישין.

ח. והגרוע מכל במימרא כזו היא החציפות לומר שאין פוסק שמתיר, ולמחוק סוללה ארוכה של מתירים כאילו והם לא רבנים ולא פוסקים, וכל יודע ספר נודע דעת המתירים שהם מגדולי דור הן ספרדים והן אשכנזים, ובראשם פוסק הלכתי מארצות ספרד בדוקא השלט"ג על הרי"ף (שבת כט:) "שער המכסה את שערה אין כאן משום שער באשה ערוה וגם לא משום פרועת ראש" והביאו להלכה מור"ם (בהג"ה או"ח ע"ה, ובד"מ או"ח ש"ג) וכ"פ הלבוש, והמג"א, פרמ"ג, מחצה"ש, מג"ג, בא"ה, עט"ז, עול"ת, ברוך טעם, דברי חכמים, יד אהרון, פתה"ד, האדמור הזקן, שולחן תמיד, מקור חיים, ערו"ה, משנ"ב, עבודת היום, תורת חיים, שמן המאור, כה"ח, באר יעקב, אפיקי מגינים, לקט הקמח החדש וכולם כאחד (על סימן ע"ה) וכ"ה בפרישה והא"ר (או"ח ש"ג) ובשיח יצחק (מני ק"ש ס"ע) וכ"כ בדברי חמודות על הרא"ש (ברכות כד.) מאורי אור (חלק בא"ש שבת סד:) מתנה טובה (שבת שם) באר משה (כריף נזיר כח.) חינוח וחיסדא (כתובות סו:) שבט שמעון ח"ג (קידושין לא.) ברית עולם (יבמות מח.) ובשו"ת כרם שלמה (או"ח ע"ה ואה"ז צ"א)

עדות ביהוסף (סימן כט) נחלת בנימין (סימן כ"ו) רבי עזריאל ח"ב (אה"ז סימן ל"ו) שו"ת מנחם משיב (סימן כ"ו) שו"ת סתרי ומגיני ח"ב (סימן מ"ד) שו"ת משיב שלום (סימן ל"ד) שו"ת מהרש"ג ח"ב (סימן קי"ט) שו"ת ר' משה פרובינצאלו (סימן צ') שו"ת משפטי עוזיאל ח"ז (אה"ז סימן צ"ד) שו"ת דובב מישרים ח"א (סימן קכ"ד) החזו"א (והוב"ד בדינים והנהגות מהחזו"א ח"ב פ"ח אות ט' ובמעשה איש ח"ג פ"ו) ישכיל עבדי ח"ז (אה"ז סימן ט"ז) שבט מיהודה ח"ב (אה"ז סימן ל"ה) אגרו"מ ח"ב (סימן י"ב) החיים והשלום (אה"ז סימן ג') שמ"ש ומגן ח"א (או"ח סימן מ"ב) וח"ב (אה"ז סימן ט"ו-י"ח) תבואות שמש (אה"ז סימן קל"ז-קל"ח) אוצר המכתבים ח"ג (אלף תתק"ט).

ט. ואע"ג שרבו גם האוסרים בפאות נוכריות והם אף רבים יותר מן המתירים כהבאר שבע, והב"ש, ועצ"א, דב"ח, יעב"ץ בתשובות ובמו"ק, מהרי"ט, לבושי מרדכי, מהר"י מינץ, מהר"ץ חיות, מים רבים, מתת ידי, בירך אברהם, שנות חיים, בית הילל, סבא קדישא, מהרי"ל דיסקין, תשורת ש"י, חת"ס, ישי"ע, יהודה יעלה, יד הלוי, חסד לאברהם, לחמי תודה, הרי בשמים, פני יצחק, בירך את אברהם, שבילי דוד, וישב יוסף, שד"ח (ח"ז עמ' 296) ולא גרע ממה שהביא ממשא מלך והוב"ד בכנה"ג על אותם הנשים שלוקחות משי שחור ונותנות בפדחתן כדי להתנאות איסורא קא עבדי וכו' כי בנ"א רואים אותם וטועים בהם ששערותיהן הן יעו"ש בק"ו

בשער של פא"נ, וכן האריך עט"ר מרן הראש"ל זיע"א ביבי"א ח"ה (אה"ז סימן ה') וח"ט (או"ח ק"ה) ועוד רבים אסרו הענין גם מפריצות והרהורי עבירה.

י. מ"מ בזמנינו גם חלק מן האוסרים יודו להקל משום דלא שייך ביה מראית העין וחוקות העכו"ם דת יהודית וכיו"ב שהכל תליא במנהגי מקומות ולא עדות, כך מה לי שבנות ספרד לא נהגו במקומם דסוף דבר משהגיעו לכאן למקום שנהגו רבים מן הדתיות והחרדיות אפילו הצנועות שבהם לקולא, לית ביה מר"ע ואין לחשוד בהם שהם פרועות ראש, וכנמצא ע"פ מהר"ם אלשקאר (סימן ל"ה) שהתיר להקל אף בשער אשה עצמה בקלועות התלויות מהראש ולמטה מפני שבארצות ערב היו נוהגין להיתר וע"י זה מקרי שער שדרכן לגלות ואין דבר זה גורם להרהור כיון שבכל עת נוהגים ככה ודבר התדיר אינו פועל על כח הדמיון ואין כאן אפילו חשש רחוק שיצא מכשול מזה משא"כ בשאר המדינות שנהגו לאסור גם בזה הוי פריצותא, הכ"נ בענין הפא"נ הצנועות שאינן נעשות בשביל להתבלט בשערן.

יא. ואם בכ"א המחלוקת קיימת יש אוסרים ויש מתירים ועל ענינים כאלו אמרו אלו ואלו דברי אלהים חיים, ואלו שבעים פנים שיש לתורה המהפכין לכל צד, ואף יותר מזה כי היודע את כללי ההוראה במקום שאין גילוי מילתא בדעת הש"ע אזלינן בתר

מור"ם בהג"ה ושאה"ח הרגילים בהם כהמג"א והלבוש והפרמ"ג וסיע' וכן תפסו חכמי מרוקו בהאי כללא וכמבואר במשפטים ישרים (ברדוגו קצ"ג) הגם שאול (סימן י"ד) ועוד רבים, כך שנכון הוא פסיקותיהם גם לענין זה ולא יאה לנו לעזבם לטובת הפוסקים שאין אנו רגילים בהם אע"פ שהם ענקים וגדולי הדור דאז אבל אנן דבתר הקבלה והמנהג אזלינן דיש פוסקים מקובלים על הדורות. וכדברי השד"ח (אס"ד אות ד') על ענין זה שכתב דיש לסמוך על ש"ג ורמ"א ולבוש כי הם עמודי הוראה ועיני כל העדה עליהם.

יב. ואין אנו מתהלכים כבעלי הקונטרסים שאוספים הפוסקים מהמחשב וסופרים אחת לאחת ומכריעים במספר הרוב ומאידך מגדפים את הפוסקים האחרים, וזו לא הגישה לפסוק כפי מנין הפוסקים כי מה שאמרו אחרי רבים להטות הוא נמי בחכמתם ובפוסקים המקובלים בדיוק כמו שעשה מרן הב"י שתפס רי"ף ראש ורמב"ם אף כנגד ארבעים ראשונים ומאידך אנו שקבלנו הוראותיו אפילו אלף פוסקים חולקים עליו, ומצינו שכ"כ מרן החיד"א בחיים שאל ח"א (סימן א' אות ז) "ואל תשגיח בקיצורים וקונטרסים מלוקטים ותסבור שיש לך כח הבורר או תעמוד למנין, דע שצריך אתה לכוף אזניך ולשמוע לקול מורים כי מעיקרא צריך מודעא רבה באופיין של הספרים ומה טיבן ודי בזה" מוכח שלא פוסקים ע"פ רוב של מספר דלאו רבותא היא למחשב גברי (יבמות מה.).

יג. וגם בתשובה מאהבה ח"א (סימן מ"ז-מ"ח) אע"פ שמסתמן שהוא מן המחמירים ואף האריך הרבה להקשות על המתירים בכ"א בסוף דבריו נקט שאם יש ביד ב"ד למחות דהיינו שידברו על לבם דברי תוכחת ומוסר ויניעו לבבם לשמע מוטב ואם אין יניחו להם כי יש להם על מה שיסמוכו דהיינו הרב שלט"ג וארי שבחבורה הרב מג"א בעיקור הדין ובהאי שהערנו נמי יש פוסקים המתירין ויש לצדד בזה לס"ס וכו' יעו"ש. וע"ע בשו"ת הר צבי (אה"ז סימן פ"ט) שכתב אם כי רבו האוסרים גם בזה הותר הדבר בכל גלילות שלנו ואין לנו כח לאסור יעו"ש. וע"ע בשו"ת בית יצחק (שמעלקים סימן י"ד) ובשו"ת פני יצחק ח"ו (אה"ז סימן ו') ובשו"ת אול"צ ח"א (סימן י"א) ובאוצ"ה (סימן כ"א סק"ד) שלחן שלמה ח"א (סימן ש"ג אות יב') ובספר ועלהו לא יבול (ח"א עמ' שיד).

יד. ועוד שמענו מהרבה שמבארים בדעת תורה שבכלל והשלט"ג לא התיר את הפאה אלא בחצר ולא ברה"ר ועד כדי שיש שמועה על איזה חכם אחד שמוכן לישב עם כל אחד ואחד להוכיח שהש"ג גם אוסר והוא בשיטת הבאר שבע, ואותו "חכם" לא שם לבו לחלוק על כל האחרונים שהבינו בש"ג שמתיר, וגם האוסרים שודאי גדולים יותר מהחצוף הזה מבינים כך, והראשון בהם הוא הבאר שבע שהפליא על הש"ג ואי"צ להאריך יותר.

טז. ועל אותה הצווחה והזעקה שיש לאסור הפאות בכל תוקף ובפרט בדורנו

שעושים הפאות במומחיות רבה עד שלא ניכר כלל אם אלו שערות טבעיות או פאה נכרית, כך שאפילו המתירים צריכם לאסור, כי כל כונתם בפאות של פעם שהיו מקש או נראות כקש.

ואת זה לא הבנתי מה לי הכא ומה לי התם עצם היסוד שקיים בעולם פאות נוכריות לא יחשדו בשום אשה שיוצאת וראשה פרוע כי מיד יתלו בפא"נ הנמצאות בכל מקום ולכל יד, א"נ שרוב הפאות ניכרות כפאות מחמת התסרוקת והעיצוב שלהם ולא דוקא בטיב תוכן ומראה חוטי השער.

ולא גרע מדברי הרא"ש (פ"ט נדה סימן ז') דהא דתנן השיריין והכלך אין בהם משום כלאים אבל אסורים משום מראית עין, דדמו לצמר או לפשתן מ"מ האידנא מצויים בגדי משי בינינו והכל מכירין בהן ואין לחוש למראית עין, ומותר לתפור משי בבגד צמר והוב"ד בטש"ע (יו"ד ריש סימן רצח) והארכתי ביסוד זה במקו"א. א"נ במידי דרבנן מיהא לא חיישני' למראית עין וכמבואר בתורת חטאת (סוף כלל סב) וכ"כ הפר"ח (סימן פ"ז סק"ז) ולא כהש"ך (שם סק"ו) וע"ע ביבי"א ח"ד (אה"ז סימן ג').

ובכלל כל התלונה הזו היא בדיחה עלובה שהרי כל אלו שאסרו את הפאה בדורותיה היה כי הפאה הייתה נראית כשיער, וראה למהר"י קצנלנבוגן, שהוא ראשון האוסרים: "ושלא יתקשטו בפאה נכרית, כי שיער באשה ערוה" ולמראה עין

יראה כאילו הוא שיער שלהם" ובתשובה מאהבה: "בזה נראין הן... כאילו יוצאות בשערות ראשן פריע פרעות בלי כיסוי כלל". ובישועות יעקב: "וכיון שאינו ניכר אם הוא משיער גופה או משיער נכרית". ובתפארת ישראל: "וקשה לי הרי אסור משום מראית עין, דמחזי כפרועת ראש". ובתורת שבת: "וכן הוא אצל פאה נכרית דנשי דידן, שאין אדם יכול להבחין אם בשיער עצמה או בפאה נכרית היא מתקשטת". והגאון ר' שלמה קלוגר: "בזה הזמן הרבה פרוצות שהולכות בכוונה בשיער שלהן, א"כ אף ההולכות בפאה נכרית מה מהני זה, הרי הרואה לא יידע ויסבור דשלה הוא". ובספרו קנאת סופרים: "דהרי אי אפשר להכיר בלי הבחנה אם הוא שיער שלה או של אחרת". ובשו"ת חסד לאברהם (לפני מאתיים שנה): "שנראה כאילו הולכות בשערות עצמן מגולות... שניהם דומין זה לזה ואין היכר כלל בין פאה נכרית לשערות עצמן". ברכת שלמה (דף ח', נדפס בתרפ"ח): "התחילו עתה ללכת בפאות העשוין משערות קצרות תלויים באופן שאין ניכר כלל אם היא נשואה או פנויה, ונראה ממש כהולכת בגילוי שיער" אם כיצד ניתן לומר שבזמן ההוא היו פאות קש, שהרואה היה מבחין בכך ממרחק של מאה מטר.

זאת ועוד ברור לי שאין פוסק מן המתירים שלא חשב להתיר הפאות בדוקא שאינן ניראות כשיער וההיפך כי זה הרעיון של הפאה הנכרית בכדי שלא תתגנה על

בעלה (שבת סד, נזיר כח:) והוא להיראות כבעלת שיער של ממש (רש"י שם, ר"ן על הריף שבת כט. רעמ"ב פ"ו) והעיקר שבו להתיפות ולהתנאות בשער הזה אחרת אין בו שום תיקון לנשים וכמ"ש הרמב"ם בפה"מ (שבת פ"ו מ"ה) "פאה נכרית כעין נרתיק מדביקין בו שער נאה מאד ולובשות אותו על הראש באופן זמני להתיפות בשער" וע"ע במאירי (סנהדרין קיב). שפאה הנכרית הוא לנוי יעו"ש. וזו תשובה מוחצת לטענות שפאה נכרית מותר רק שהיא מכוסה בכובע או מטפחת ולא גלויה, ומה התיקון שהיא מכוסה שתתגנה על בעלה, אלא ע"כ שהוא שער מגולה, וע"ע בב"י (או"ח ש"ג כ"ו).

טז. ועתה התלונה שכל פאה איזה שתהא משנה ומיפה את האישה ולכאורה יש בזה פריצות, לא שמעתי ולא ראיתי תלונה כזו בהלכה, ואף יותר כי מהרמב"ם מוכח שזה היעוד של הפאה ליפות האשה ואין כאן גנאי של פריצות, אחרת גם אסור לנשים שהם יפות אף המכוסות בכיסוי כדת וכדין לצאת מהבית כי גם זה מיפה, והיא דוגמה ברורה גם ללבוש של הנשים בבגדים מכובדים בעת אירוע משפחתי שאם זה כפי כללי ההלכה אף שהוא מיפה אותן א"א להתלונן עליהם שבשלהן הן עושות, א"נ שבימינו ישנם מטפחות מעוצבות המיפות את האשה כמו הפאה, ופעמים אף יותר, ואין פוצה פה ומצפצף, ובצדק גמור, כי יופי ופריצות שני ענינים שונים, ומתוך כך צריך לידע להפריד בין

תיעוב לבין הכשר כפי כמה כללים המראים היטב מה פרוץ ומה לא, הכ"נ בכל הענינים, ונראה שיש בזה כלל גדול דמה שמיפה האשה אינו בהכרח בגדר של פריצות.

תליא מילתא ברגילות של דת יהודית, ובזמנינו פאות צנועות שאינן מושכות העין אין בהם שום חסרון, למעט הפאות המתועבות דלא גרע מבגדים אדומים וכמ"ש בכמה דוכתי.

יז. האמנם ידעתי דברי תרומת הדשן (סימן י) שכל רעיון כיסוי הראש משום פריצותא דגברי יעו"ש. וזה נראה ברור שנמשך מדברי רש"י (ברכות כד.) שער באשה ערוה שנאמר שערך כעדר וכו' מדמשבח ליה קרא בגויה אלא מידי דתאווה הוא ע"כ. א"כ גם ואם נאמר ידי כיסוי יצאנו משום פריעת ראש, דמוכח הרי שבפא"ן שיש בה פריצות ותאווה לא יצאנו, דסוף דבר מדמה שערוותיה הטבעיות, א"כ איסור מהתורה הוא מהאי טעמא, וכ"כ בישועות יעקב, חקל יצחק, מהרש"א אלפנדרי, ועוד רבים.

יח. ודע שגם אלו ההולכות במטפחת ישנן שמקילות להוציא השער עד ג' או ד' אצבעות והמתירים תפסו דעתו של מהר"ם אלשקאר זיע"א, אך שיטה זו קרובה להיות מן הבודדים לעומת האוסרים, ובכ"א סמכו עליה על אף שיש גם בזה חוסר צניעות ומעט מפריעת הראש של ממש, וגם לפי מרן הראש"ל זיע"א ביבי"א (ח"ד אה"ז סימן ג) שזכר דברי המהר"ם הנ"ל נקט "ובודאי שהנשים הנוהגות היתר בדבר אין מזניחין אותן" ומשמע רק המלצה היא, ומזה יש להעיר על מש"כ באוצר דינים לאשה (עמ' תשע"ז) להתיר לכתחלה לפי המהר"ם הנ"ל אף גילוי של פחות מחצי טפח ודבריו אינם אלא תמוהים א"נ שמהר"ם התיר בכלל את שער הצדעיים וצ"ב.

ולפענ"ד דו"א כי רבו הדעות לתפוס יסוד הכיסוי בשערות לא טבעיות שלה משום דת יהודית כך שאם בנות ישראל הכשרות רגילות בה אין בזה איסור. והראיה לנו מפנויה שאינה חייבת בכיסוי ראש, אחרת גם לה היה אסור לילך בפריעת ראש כמו שחייבת בכיסוי המקומות הנסתרים שבה, וסוף דבר שהשער זה חן של האשה ומקור לתאווה, וכי מותר להתאוות לפנויה אתמהה. זאת ועוד שכבר העלנו משיטת מור"ם וסיע' שאף בשערותיה שנתלשו וחזרו מותר לה לילך בהם, א"כ למור"ם היכן נעלם הפריצות. אלא כאמור דהכל

ולעומת זה היתר הפאה הצנועה רבו עליה המתירים ואינה שיטה בודדת, וזה פלא שאת זה דוחים ואת זה מקרבים, ועוד שבימינו ישנם כיסויי ראש שמושכים העין בכל מיני קישוטים וצבעים ואין פוצה פה ומשמע הכל בסדר כי בכלליות רק מטפחת היא צנועה לשיטתם.

יט. צא וראה מה שהשיב האגרו"מ בע"פ להרה"ג בעל אור יצחק (סימן ג) ששאל

אם צריך ללבוש כובע על הפא"נ, ואמר לו שאין צורך, ועוד הוסיף לומר כי פא"נ יותר טוב ממטפחת, כי פא"נ מכסה את כל השערות ועוד שבזה תמיד נשאר מכוסה כל זמן שהיא על ראשה מה שאין כן במטפחת יעו"ש. וכיו"ב ראיתי שכתב מוהר"ש בשיחות (ח"ט ערך פאה) אלו הנשים שהולכות בשערותיהן, לא די שיש להן מטפחת, כי רואים בחוש אשר דרכה של המטפחת לזוז ממקומה, ובכך נראות שערות ראשה בחוץ. ועל כן טוב מאוד ללבוש פאה נכרית, שעל ידי זה לכל הפחות תהיינה מכוסות השערות. ואף שיש מהנשים הספרדיות הנוהגות שלא ללבוש פאה נכרית משום פריצותא, עם זאת מי שרוצה להסתכל בעין אמת ולהבין את האמת, ההכרח לו להודות, אשר אי אפשר בשום פנים ואופן לכסות את השערות במטפחת בלבד, כי היא נוטה הצידה, ואז נראות השערות בחוץ, ויש על זה קללה מהזוהר הקדוש, עד כדי כך שאומר הזוהר, שכל העניות והדחקות שאדם סובל, היא רק מחמת שהאשה הולכת בגילוי שערותיה בביתה, ומכל שכן בחוץ, ועל כן בזה שהאשה חובשת פאה נכרית הרי זה כמי שמתלבשת באיזה כובע, כי סוף כל סוף אין זה השיער שלה, כי אם כמו כובע על השיער, אשר זה טוב יותר, ובזה היא מכסה את כל שערותיה שאין רואים אותן בחוץ יעו"ש. והניף ידו שוב בשיחות (ח"ג ערך פאה) ובספר אשר בנחל (חלק ל"א תשובה ה-כד) וזו גם היתה דעתו של החזו"א (הנהגות פ"ח ט') שיש יתרון לפא"נ מאשר כיסוי ראש מהאי טעמא.

כ. וכדאי לחתום מכל האמור ע"פ מש"כ באור יצחק (שם) שבספרי גדולי האחרונים כל אחד בדרכו הלך אם להתיר פא"נ או לאסור וכדרך הת"ח, אלא מה שיש לתמוה על אלה שמרעישים עולמות ואומרים כל מיני דברים על הלובוש פא"נ, ועד קללות ויש שמורים לגירושין, ומה כל הרעש הזה, הלא יש הרבה מתירין מן הדורות הקודמים ומן הדורות האחרונים, וכולם צדיקים וקדושי עליון, ולמה האוסרים רוצים לכפות דעתם על כולם, והנח לבנות ישראל, וכל אחת תעשה כפי אשר החכם שלה מצוה, והרי במקומו של רבי אליעזר היו כורתים עצים בשבת לעשות סכין של מילה (שבת קל). וגם בימינו כל אחד יעשה כמו שהרב שלו מצוה עליו יעו"ש. ודפח"ח, כי דבריו אמיתים.

כא. ק"ו אותם הצעירים שתופסים הע'ט וחותמים דבריהם בספר או הרבנים הצעירים של ימינו שדורשים לקהל וצועקים בקול גדול על הפא"נ בצורה כללית, ועושים קיטרוג גדול על בנות ישראל על חנינם, בלא טעם וריח, בלי להבין דבר מהסוגיא ההלכתית וההשקפתית, ובלי לדעת מה טעם המתירים, ותמיד צועקים כמו כולם שהפאות של ימינו נעשים במומחיות רבה ולא כשל זמנם, והיא טענה מופרכת ובלי שום יסוד, זאת ועוד שכל דבריהם בלא להניח ולהבין שאותם הנשים עושות כרבותיהם ואסור לאף אדם לדבר ק"ו שלא להוציא לעז על חנינם, ואשריהם ששומעות

לרבותיהם שמניחות פא"נ צנועות ובלבוש הולם את האשה החרדית לעומת נשות החילונים שבדורנו.

מסקנה דדינא

כלל העולה לא ראיתי דבר ממכתבו שיחזירני מסברה הנשענת על עמודי עולם בהלכה והמנהג הפשוט הנראה לעין כל בציבור החרדי בערים החרדיות שרובם הולכות בפא"נ, וזוהי המסקנה המתבקשת.

ולמעשה המחמירה על עצמה לצאת לשוק רק במטפחת או כובע תע"ב, והסומכת להתיר יש לה סימוכין גדולים להקל בפאות צנועות כפי שנתנו דעתם רבני הדור שאינן ארוכות ואינן בעלי תסרוקת מושכת, ויסוד ההיתר שלא להתבלט בשערן, ואף שזה מיפה אותם אין בזה איסור, כש"כ שהוא שעת צורך ורצון הבעל, ואין לחלק בין אשכנזים לספרדים לכולם מותר כי ענין הפא"נ הוא מנהג מקומות ולא עדות.

ולפענ"ד זה הנכון להראות ההיתר ע"מ שההולכות עם פא"נ תדע מה מותר ומה אסור, א"נ שהוא יסוד גדול להמליץ ולהליץ על נשות ישראל הכשרות ולא חלילה לעשות את כלל נשות הציבור החרדי שרובו הגדול הולכות בפא"נ כפרוצות.

אבל פאות שאינן צנועות שמושכות העין ביתר שאת כגון הארוכות ביותר

הצבעוניות והתסרוקות המושכות הם אסורות בהחלט, ואותם הנשים נבלות ברשות התורה ויורשות גיהנום, שהם ובעליהן חוטאים ומחטיאים הרבים ומחללי שם שמים, ומה גם שאותם החרדיות שניראות כחילוניות לא מרשות לעצמן לילך בפאה ארוכה עם חצאית ארוכה אלא שמקצרות החצאית ועולות מעל הברך, ולא ע"ז פיללנו, ועוד שטוענות כי כך מנהג נשים החרדיות וע"ז אמרו מנהג נשים אלו אותיות גהנם, וכל מורה הוראה צריך לזעוק כי הרחוב החרדי בחלקו כבר מקולקל בלבשו ומזמן כבר מזעזע יותר מהרחוב החילוני, וביותר שבאים באיצטלא של קדושה שהעיקר חצאית ולא משנה שהיא קצרה ובגרביים שקופות ושסע מאחור ואיפור בולט ושערות מושכות וכיו"ב.

ולא רק על חובשי הפאות המתועבות יש לשפוך קיתון כי גם על אותם נשים שיוצאות במטפחת שבאיזה מידה מנסה להצדיק או למלאות חסרונה שאינה בפאה נכרית ומרשות לעצמן לכסות טפח ולגלות טפחיים בחצאיות קצרות וצרות ועם שסע, ובמטפחות של חצי ראש או פחות, ובימינו נפתחה עוד מודה חדשה להוציא פוני עבה חוץ לכיסוי ראש על המצח ונופל על צד הפנים שכאמור גם הוא גנאי ואיסור בהלכה וכמבואר לקמן (סימן ק"ל).

ידידך חנ"א ס"ט

סימן קכח ועוד בענין הנ"ל במו"מ על היב"א

להנ"ל...

לעמוד בבהמ"ד, ונסגור הספרים ונפתח רק את ספרי הקיצורים, כי אין טעם להמשיך ללמוד וללמד ולחדש דבר כי הכל כבר נכתב ונפסק ואסור להרהר ולסתור. ובזה נהיה אנו והדור הבא כצינא מלא ספרא (מגילה כח:) בלא דעה אלא כרובוטים מושבעים.

וחלילה לנו מעשות זאת והתורה חוגרת שק על אלו, דרחמנא אמר לא תגורו מפני איש, ואין משוא פנים בהלכה, וכמ"ש הריטב"א (פסחים מח:) על הרמב"ם, רק שמחובתנו להשיג בדרך כבוד והתנצלות, וכמ"ש בהקדמה לרב פעלים ח"א, והספרים מלאים באזהרה זו, וכת"ר שכנראה עדיין תינוק בהוראה הוא זה שמערבב רגשות בהלכה, ועי"ז בא לקנטרני שחושב עלי דברים שהמגמה אצלי לסתור דברי רבן של ישראל, והיה לא יהיה, כי זו דרכה של תורה וכך היה לעולמים לסתור ולבנות בהלכה עם ראיות ברורות, ואסור לערב רגש ואהבה לד"ת, אחרת נתפס באיסור כלאים. וצא וראה מש"כ המאירי בהקדמה לחידושי הש"ס שלו.

ודברים גדולים כתב האבן עזרא (קהלת פ"ה א') י"א אין משיבין את הארי אחר מותו התשובה רוח אל עשתנו כלנו ומחומר קורצו הקדמונים כמונו ואוזן מלים תבחן וכו' יעו"ש. קמ"ל אף שהם אמרו, יש גם

ושוב חזרת והתלוננת עלינו כיצד העזתי לפתוח פי ולהרים עט"י כנגד כל מש"כ המלך בירושלים מרן הראש"ל זצוק"ל בשו"ת יבי"א ח"ה (סימן ה') שהוא גדול הדור ומרא דאתרא של ימינו (שמ"ש ומגן ח"ג או"ח סימן ד'), כש"כ ממש"כ בסוף דבריו "ובכללם הגאון בעל עצי ארזים שצווח ככרוכיא ע"ז, וכתב שהמורים היתר בזה עתידים ליתן את הדין", וכיו"ב בלשון כזו חריפה כתב בח"ט (או"ח סימן ק"ה אות ו'), ואיך לא חששתי ע"ז, ובכלל ולא חששתי להשיג ע"ד בהלכה בענין כזה התלוי הרבה גם בהנהגה.

וידעתי שאין משיבין את הארי אחר מותו היינו במקום שאין טעמו ונמוקו מפורש בצידו אבל אחר שאתה רואה מפורש באר היטב שהגאון גילה את דעתו מבוארת ומבוררת וזהו כל היסוד שלו שבנה עליו בנינו לענין פסק הלכה הורשינו להשיב על דבריו כי תורה היא. וכלשון הבאר שבע (סימן ל"ה).

ואף אינני נבהל להשיב מה שיש בלבי בפרט שאנו משתדלים בכל דברינו בלא מהירות אלא בדעה שלימה לעמוד על האמת ולדון דין אמת לאמיתו, ואם באנו להכחיד האמת מפני היראה ואפילו לגדולים מאיתנו, לא נמצא ידינו ורגלינו

לנו הזכות לומר דעתנו שאם חלילה הגדול ימות אז תמות החכמה ח"ו אלא זה בנה וזה סתר וזו דרכה של תורה, כי העיקר שהכל בענוה. ועיין במה שהאריך בשו"ת מטה יוסף (נזיר ח"ב יו"ד סימן ב') על אותם הכללים דאין משיבים וכו' והבן.

וידעתי על רבים שלא נוח להם על שאנו משיגים בענין גדול זה אך מה נעשה כי מתוה"ק לקחתי הרשות ואיני נמנע מלכתוב האמת ודעתי, גם צא וראה תוכחת מגולה מש"כ החת"ס (או"ח סימן ר"ח) היודע בעצמו כי כל מגמתו לשם השי"ת להגדיל תורה ולהאדירה ורק מונע בר מפני חשש מבקרי מומין ומלעיגים ומלעיבים במלאכי ה' עבירה היא בידו וכשם שיקבל עונש על הדרישה הנ"ל (לחבר ספר ע"מ לגדל שמו) כן יענש על הפרישה, ואחז"ל על דברים לשם פעלן ודבר בהם לשמן (נדרים סב.).

וע"ע בהקדמות לכל חלקי השו"ת שלנו כמה אנו משבחים את גדולת מורנו זיע"א שהוא היה בקרבנו גדול הדור האחרון, ובעו"ה אין חלופה לארי, וכמה קירבני אליו בעבותות של אהבה שהייתי מוציא לאור את ספרינו, ובהרבה מקומות יישבנו דעתו כנגד המתפרצים על פסקיו ודרכו בהנהגה, אע"פ שאינו צריך לי, אך אין שום קשר בין יסוד זה למה שהורשינו לחלוק על דבריו בהלכה, ואין איסור לחלוק בטעמים נכונים על גדול הדור, שהוא כרב מובהק, ומפורש שכן בש"ע בהג"ה (יו"ד רמ"ב ס"ג) וכ"ה בשאלת יעב"ץ (ח"א סימן ה') וע"ע בספר צוואה מחיים

(פלאגי אות י'), ועוד שמרן זיע"א גופיה כתב כן בהקדמה לשו"ת יבי"א ח"א וזוהי משנתו הידועה, והאומר אחרת הוא זה שחולק עליו, ואינו מבין תורתו, רק שמ"מ צריכים לשלוט ברוחנו לדבר בענוה טהורה בחרדת קודש ובהכנעה יתירה.

ובכלל מיום שנתתי דעתי להתיר הפאות הנוכריות הצנועות הבנתי שגם מרן זיע"א יכל להתיר הפא"נ אם רצה בזה, ומסתמנים הדברים שלא אסר את הפאה מדינא אלא רק למיגדר מילתא, ועשה אותה באיסור חמור, וכמו שהרואה יראה שניסה מרן לחתור להחמיר ולאסור בכל ענין ויסוד בדיון זה, משא"כ באיסורים חמורים בהרבה יותר, תמיד תפס להקל בכחא דהתירא, ואף פעמים בראיות דחיות אצל רוב הפוסקים, בכ"א הוא גבר ע"ז ופסק מה שפסק, והרעיון הזה הוא כ"כ אמת אחרת מי שקצת בקי בספרי רבינו זיע"א יראה שכל הטעמים שנכתבו ביבי"א ח"ה סימן ה' לאסור הפא"נ נדחו בתשובות אחרות בעצמו בשאר חלקי ספריו וכמבואר אצלי באיזה מאמר תורני שלא נדפס מעולם ושלח אלי ידי"ן בעילום שם, לחו"ד, והכל בלי לערב שום פוסק אחר או מקורות קדומים יותר אלא רק בדו"ד עם היבי"א בלבד, ועל אף שיש עוד הרבה מה להוסיף בחרתי לקצר ולא לגעת אלא רק כפי מה שקבלתי.

ספק דרבנן לקולא כשיש לו עיקר מהתורה בשו"ת יבי"א (ח"ד אה"ע סי' ג') כתב שיש להחמיר בפאה נכרית אע"פ שהיא

איסור דרבנן, משום שעיקר האיסור מהתורה.

וצ"ע דמרן זיע"א בשו"ת יחווה דעת (ח"ד סי' נ"ב בהערה) האריך להביא פוסקים הסוברים שגם כשנחלקו הפוסקים בדברים האסורים מדרבנן, אמרינן על זה ספק דרבנן לקולא. וכן האריך בזה בעין יצחק (כללי ההוראה, חלק ב' עמ' רט"ו), ובשו"ת יבי"א (ח"ד יו"ד סי' ח') הוסיף 'ספיקא דרבנן לקולא' אמרינן גם כשיש לו עיקר מן התורה. וכמש"כ המשנה למלך פ"ד מהלכות בכורות". וכ"כ בספר עין יצחק (שם עמ' ר"ח) יעו"ש, ולפ"ז נמצא שגם אם תאמר שפאה נכרית הוא ספק דרבנן שיש לו עיקר מהתורה, וגם אם תאמר שרוב הפוסקים אוסרים, עדיין יש לומר בזה ספק דרבנן לקולא, וללכת אחר המקילים.

דת יהודית

ועוד בשו"ת יבי"א (ח"ה אה"ז סי' ה) כתב לאסור משום דת יהודית, שבמקומותינו אלה שהמנהג היה לאסור, ואלו המקילות ראש נהגו כן שלא ברצון חכמים, מנהג כזה אותיות גהנם, וידוע שכל מנהג שלא נתייחד ע"פ ותיקין אין בו שום ממש, המנהג הזה ידוע לנו שנוסד ע"פ איזה נשים ההולכות ע"פ האופנה החדשה.

וצ"ע דהרי ביבי"א (ח"ד סימן ג) כתב והנה היום פשט המנהג שהנשים יראות ה' יוצאות במטפחת או בכובע בלבד בלי צעיף או רדיד, ואין פוצה פה ומצפצף. ועל כרחך דדוקא עצם כיסוי הראש שהוא דאורייתא

הוא מחוייב המציאות לעולם ולא ישתנה בשום זמן, אבל מנהג בנות ישראל שנהגו לצניעות כל שהמנהג בכל העיר להקל אזלינן בתר מנהגא. ודמי למ"ש מהר"ם אלשקר (סי' ל"ה) להתיר במקום שנהגו הנשים לצאת בשערות שחוף לצמתן. ע"ש.

וחזינן שלענין רדיד שגם הנוהג מטעם דת יהודית מרן זיע"א כתב שהוא תלוי במנהג כיון שכל ענין דת יהודית אינו אלא דבר התלוי במנהג. ולא אמרינן על המנהג החדש "מנהג אותיות גהנם", אף שוודאי מנהג זה לא נתקן אלא על ידי הנשים עצמן לפני כמה עשרות שנים שהלכו אחרי האופנה.

הרהורי עבירה

ועוד רבינו זיע"א ביבי"א (שם) כתב לאסור את הפאה משום פריצות והרהורי עבירה.

אך צ"ע שביבי"א (ח"ו או"ח סי' י"ג) שדן לגבי אמירת דבר שבקדושה כנגד שיער נשואות שלא מכסות את הראש כתב 'מכיון שנשים אלה רגילות לצאת לרשות הרבים בגילוי ראש, ודרכן בכך, אין בזה משום הרהור, כדי לאסור לומר כנגדן דברים שבקדושה'.

ועוד הוסיף שם לחלק בין גילוי שוק באשה שלא הותר מעולם גם לבתולות פנויות, לשיער שהותר בבתולות פנויות, וא"כ י"ל דלא שכיח הרהור כ"כ בזה. וסמך

גם ע"ד הלבוש (סוף או"ח מנהגים אות ל"ו) שעכשיו מורגלות הנשים הרבה בין האנשים, אין כאן הרהורי עבירה. ומעתה י"ל שגם לענין ק"ש כנגד נשים שהורגלו לצאת לרה"ר בגילוי הראש, וכל אדם העובר ברה"ר יראה כהנה וכהנה, ואין הרהור מצוי כ"כ בזה מרוב הרגלן בינינו, אין בזה משום שיער באשה ערוה אע"פ שעושות כן שלא ברצון חכמים, דלגבי דירן הו"ל כבתולות שרגילות בכך. וכ"כ האגרו"מ (או"ח ס"ס ל"ט, בד"ה ולכן) שכבר הורה זקן הגאון ערוך השלחן שבזה"ז מותר לברך ולהתפלל כנגד שיער נשים הרגילות לצאת פרועות. עיי"ש.

ומבואר שכיום בשער בלבד אין בו חשש הרהור כיון שכבר דשו בו רבים ורוב הנשים החרדיות בפא"נ והוא הסמל לכך, בנוסף לרוב נשות עולם שהלכות פרועות ראש, וכל שכן לאחר שהרמ"א ועוד התירו לקרוא ק"ש כנגדה. אם פאה אינה פריצות ואינה גורמת הרהור, ולכן מותר לקרוא ק"ש כנגדה, מדוע תיאסר ללבישה ברשות הרבים מחמת הרהור.

ויתרה מזו יש להעיר שהרי מרן זיע"א ביבי"א (ח"ד אה"ע סי' ג') התיר לאשה גרושה ואלמנה לכסות ראשה בפאה נכרית ברה"ר, וסמך על דברי הש"ג סוף פרק במה אשה (סד:) שנראה לו להתיר לנשים לצאת בפאה נכרית, והביא מדברי המשנ"ב שם (ס"ק ט"ו) שכתב בשם הפמ"ג, שבמדינות שהנשים יוצאות בפאה נכרית

מגולה יש להם לסמוך על השו"ע. והסיק, עכ"פ כאן שגם בנשואות יש מקילים גם ברה"ר, בגרושה או אלמנה מיהא יש להקל, ובפרט במקום צורך גדול שהדבר נוגע לעבודתה ופרנסתה. עכ"ל. (דרך אגב מכאן חזינן שמרן זיע"א לא סמך על מה שהביאו שהפמ"ג חזר בו דו"ק). ואם פאה גורמת להרהור האין ניתן להתיר אותה לגרושה ולאלמנה לצורך פרנסתה, האם בשל כך יהיה מותר לגרום לכל הרואים והסובבים אותה להרהורים.

מראית העין

ועוד בשו"ת יבי"א (שם) כתב לאסור מטעם מראית עין שיחשבו אותן לפרוצות ההולכות בגילוי שערות ראשן ברה"ר.

וצ"ע טובא ממה שכתב ביבי"א (ח"ט יו"ד סי' י') בענין היתר גילוח במכונה, כתב "ואף שכתב הריטב"א שמדת חסידים להיזהר מפני חשד הרואים, נראה שבזה הזמן שהרבה מגלחים זקנם במכונה ומפורסם דבר ההיתר, אפי' טעם החשד שכתב הריטב"א אינו שייך כל כך, שכל שהדבר מפורסם שיש דרך היתר, לא שייך בו איסור משום מראית העין. ועוד הוסיף מהפרי חדש (או"ח סי' תס"א ד"ה עוד), דלא חיישינן לגזור איסור משום מראית העין מדעתינו. ועוד הביא מהפרי חדש (יו"ד סי' פ"ז ס"ק ז'), דהיכא דאיתמר בש"ס למיחש משום מראית העין, איתמר, והיכא דלא איתמר לא איתמר, שאין לנו לחדש גזירות

ע"פ הגוים באופנות המתחדשות חדשים לבקרים שרשם מעמלק בודאי שיש בזה ובחוקותיהם לא תלכו.

אך צ"ע שמרן זיע"א בשו"ת יביע אומר (ח"ג יו"ד סי' כ"ה אות ה') הביא דברי הב"ח (ס"ס קע"ח) שכתב הטעם שהותר לישראל הקרוב למלכות ללבוש כמלבושיהם, הוא משום שלא נאסר מן התורה אלא כשעושה כן להדמות להם. וכן חזר על הדברים בשו"ת יבי"א (ח"ט יו"ד סי' י) לומר שבמכונת גילוח אין איסור של לא תלכו בחוקות הגוים, כיון שאין כוונת המגלח להתדמות לגויים. וכתב טעם נוסף שרוב ישראל כמעט מגלחים זקנם במספריים כעין תער, הלכך אין לחוש לאיסור זה כלל. וכ"כ בתשובות החדשות של החתם סופר (יו"ד סי' ל"ו). שאף שמראש מקדם שהורגלו האומות באירופה לגלח זקנם, המסיר שערותיו נראה כמי שמתדמה להם במלבושיהם, שיש בו איסור משום ובחוקותיהם לא תלכו, כל זה היה מאז ומעולם, אך עתה בעוונותינו הרבים קלקלתינו תקנתינו, שכבר הורגלו רובא דרובא מישראל שבמדינתנו לגלח הזקן וא"כ אין כאן משום ובחוקותיהם לא תלכו.

מדעתינו. ע"ש. ועיין להגר"ח פלאגי בשו"ת חיים ושלום (דף מד.) שכתב שאין לנו לבדות חומרות מלבנו, מה שלא נמצא בש"ס ובראשונים, ודיינו במה שכבר נמצא כתוב ומפורש בש"ס ופוסקים לאסור. וכן העלה באגרו"מ (חאה"ז סי' י"ב, ד"ה וכעין ראייה), דליכא בהכי משום מראית העין.

והדברים צ"ע, ובמה שסיים רבינו זיע"א אפתח דמה שציין לדברי האגרות משה הוא מיירי לענין מראית העין בפאה נכרית, ורבינו הביאו כראיה לענין גילוח. כי אמת יורה דרכו שכל שכתב רבינו בגילוח כולם שייכים בפאה, שהרי רוב הנשים החרדיות לובשת פאה ובפרט שהאשה מתלבשת בצניעות גם אם לא ניתן להבחין בין פאה לשער (דבר שהוא כמעט ולא מצוי רק לפאות שעלותם עולה הרבה מאוד למי שיודע, שערות הפאה מבריקות יותר משער רגיל, הפאה גבוהה יותר משער רגיל, רוב תסרוקות הפאה דומות, ועוד ישנם הרבה הבדלים והדברים פשוטים וידועים למי שרוצה לדעת), ובפרט שאיסור זה של מראית עין לא נכתב בש"ס ולא בראשונים, ולא שייך לבוא ולגזור גזירות מדעתינו כנודע בכמה דוכתי.

חוקות הגויים

ולפי טעמים אלו הרי שאין לאסור את הפאה, שרוב ככל הנשים החרדיות לובשות פאה, וכל כוונתן לכסות את שער ראשן, ויתירה מכך איני מבין מה חוקות הגויים שייך לכאן, שהרי אין אשה חילוניה

ועוד ביבי"א (שם) כתב לאסור את הפא"נ מטעם חוקות הגויים לפי המבואר ברמב"ם (פי"א מעכו"ם) שההליכה בחוקות הגויים הוא גם להדמות בלבוש שלהם ולפי"ז כתב 'עיקר המנהג של פא"נ יצא

או גויה שחובשת פאה סתם כמלבוש שהרי הפאה מציקה לה ומכבידה לה בימות החמה, זולת מי שנשרו שערותיה (שגם זה הוא לא מצוי כיון שיש היום יכולת להשתיל שער או תוספות) או לצורך משחק ופוק חזי שרוב ככל החנויות אצל החילונים או הגויים הם פאות לצורך משחק או פאות רפואיות. ועוד שאם מטעם חוקות הגויים היינו צריכים לאסור את כל סוג הלבוש שמתלבשות הנשים החרדיות שלכאורה כל זה גם הונהג על פי הגויים.

האם יש לחוש לחרם

ועוד (שם) מה שהביא מרן זיע"א משו"ת לחמי תודה, "וזה מכבר יצא אאמו"ר הגאון (בעל ההפלאה) בצירוף חברי ובית דינו בחרם על הנשים הלובשות פאה נכרית", עכ"ל. ומשמע שדעתו היא שיש לחוש גם היום לחרם של בעל ההפלאה.

אך צ"ע שמאידך בשו"ת יבי"א ח"ד (אה"ע סי' ג'), כתב "אף שהצמח צדק מליובאוויטש בתשובה (חלק אה"ע סי' קל"ט) ובחידושי הש"ס (פ"ג דברכות) האריך לחלוק על המהר"ם אלשקר, ע"ש, מ"מ רבו האחרונים שסמכו ע"ד המהר"ם אלשקר, ובודאי שהנשים הנוהגות היתר בדבר אין מזניחין אותן ויש להן ע"מ שיסמוכו" ע"כ.

וראה בשו"ת דת והלכה (סי' א') בשם שדי חמד (והובא החרם במלואו בספר משא חיים להגר"ח פלאגי, מנהגים מע' נ' אות ק"ג) וזה לשונו: בשנת תר"כ בעיר גדולה סלוניקי

ראו רבני העיר ובראשם הרב הגדול מהר"א קובה שהתחילו ללבוש איזה לבוש, וע"י זה באו לגלות חלק מהשערות, וגזרו בחרם גמור בגזירת נח"ש, ובאו על החתום כל החכמים ורבנים וטובי העיר. וכאן לא חש מרן זיע"א לחרם.

האם דברי הרמ"א הם דווקא על ק"ש

ועוד (שם ח"ה) הביא הרב זצ"ל את דברי היעב"ץ בספר מור וקציעה, וכתב שם "לא התיר הרמ"א אלא לבעלה, דכיון דשריא בביתה הוה ליה אורחה בהכי ולא מטריד, אבל לגבי אחריני אסור משום פריצותא. עכ"ל.

ושוב סתרו דבריו כי בשו"ת יביע אומר ח"ו (אור"ח סי' י"ג) הביא דברי מהר"ם אלשקר שהתיר לגלות שיער חוץ לצמתה, וז"ל "ששערה על כתיפה, דהיינו שמניח קצת מסוף השערות, שאין איסור בגילוי קצת שער כזה, וכמ"ש כיו"ב מהר"ם אלשקר (סי' ל"ה) שאין איסור במה שנהגו לגלות שערן חוץ לצמתן, והביא ראיות לדבר". עכ"ל. ובשו"ת יבי"א ח"ד (אה"ע סי' ג') כתב גם להביא ראיה להתיר לאשה ללבוש מטפחת בלא רדיד עליה, ע"פ דברי מהר"ם אלשקר הנ"ל "ודמי למ"ש מהר"ם אלשקר להתיר במקום שנהגו הנשים לצאת בשערות שחוץ לצמתן".

והנה יש מהפוסקים שכתבו כי מהר"ם אלשקר דיבר רק בגילוי שיער חוץ

לענין ק"ש. ומשמע בבירור שכל מה שהתיר הרמ"א לקרוא ק"ש כנגדו, מותר גם לגלותו ברשות הרבים, שכל סיבת ההיתר בק"ש הוא משום שאין שיער זה גורם הרהור, כיון שתמיד הוא גלוי. וכל זה סותר לכאורה את שיטת מרן זיע"א שהרמ"א התיר פאה רק לענין ק"ש.

ועתה תראה שהמציאות ההלכתית ברורה שמרן הראש"ל זיע"א יכל להתיר הפא"נ אך חתר לאיסורא בכדי לנעול דרך פירצה וכיו"ב, ומזה יש להכריח בשעת הצורך גם הוא גופא יודה להתיר, וזה לא כמו כמה מהרבנים שתפסו שיטתו בזה והכריעו בו לאיסורא מכל הקצוות ולא משאירים פינה להקל אלא לקלל ההולכות בזה, ומה גם שמעודדים את הבעל לגרש את הנשים שלהם שהולכות בפא"נ או שחפצות לזה, וזו הוראה מעוותת, צא וראה מש"כ בקיצש"ע "הרב עובדיה" (עמ' תרל"ט) שהביא ממעין אומר ח"ט לשאלת השואל, "זוג צעיר, נשואים שנה וחצי, וסיפרה האשה שלובשת מטפחת, אך אפה ארוך, ולא מוצאת חן בעיני בעלה, וללבוש פאה בעלה לא מוכן כי פוסק כרבינו לאסור פאה, ענה הרב זצ"ל: "יכולה ללבוש פאה". והבן.

חנ"א ס"ט

לצמתה בתוך ביתה ולא ברשות הרבים, ודייקן זאת מלשונו "בואו ונצווה על אלו האוסרים אותו שער לאשה בתוך ביתה". אולם גם אם נסכים שדברי מהר"ם אלשקר היו ברשות הרבים, וכמו שמשמע בפשטות ממהלך דבריו, הרי כל ראיותיו הם מהראשונים שדיברו על ק"ש מול שיער שחוץ לצמתה, ומכאן למד גם לענין היתר יציאה לרה"ר, וזה לשון מהר"ם אלשקר (סי' ל"ה): "וכתב הרשב"א ז"ל בחדושו בברכות, זה לשונו: והא דאמר רבי יצחק טפח באשה ערוה ואוקימנא באשתו לקריאת שמע... אבל פניה ידיה ורגליה וקול דיבורה שאינו זמר ושערה חוץ לצמתה שאינו מתכסה אין חוששין להם, מפני שהוא רגיל בהם ולא טריד... וכן נמי כתב בעל אורחות חיים: אבל פניה ידיה ורגליה ושערה מחוץ לצמתה שאינו מתכסה אין חוששין להם מפני שהוא רגיל בהן. וכן שמעתי שכתב בעל המכתם".

ואע"פ שכל הראשונים הנ"ל דברו על קריאת שמע, בכל זאת הסיק מהר"ם אלשקר מדבריהם שמותר לנשים אלה לגלות שיער זה ברשות הרבים, וכן הוא גם בפסק הרמ"א בסי' ע"ה לגבי קריאת שמע כנגד שיער שחוץ לצמתה, שהאחרונים (מג"א ומשנ"ב ועוד רבים) הבינו מכך שהוא הדין להתיר לגלות שיער זה ברה"ר במקום שנהגו, למרות שדיבר רק

סימן קכט אין גנאי באשת חכם שתהא נאה ומקושטת

לכבוד ידי"ן ר' א.כהן נר"ו

ירושלים שלום וכט"ס

אודות מש"כ באש"ח ח"ח (אה"ז סימן קנ"ח)

להתיר למי שצריכה לחבוש פאה נכרית צנועה אע"פ שזה מייפה את האשה יותר, כי היא עושה בתחום שלה ומותר לה, והמסתכל בה עונו ישא ולא היא, אלא א"כ היא יוצאת בפאות האסורות שמושכות עין ועוונה בה שהחטיאה הרבים ונכשלו בה, ושאלת בכ"א האם זה לא גנאי לחכם ות"ח שאשתו נראית מקושטת בפאה נכרית ואפילו הצנועה ביותר שסוף דבר הפאה איזה שתהא מייפה אותה יותר מכיסוי בד, ועוד שאלת כיצד יתכן שע"פ רוב חלקי השו"ת הייתי מורה תמיד לאסור ועתה שיניתי דעתי.

ויש להשיב לרבות חכמת רז"ל בברכות (נז:) ג' דברים מרחיבין דעתו של אדם דירה נאה אשה נאה וכלים נאים קמ"ל הרחבת דעת לכל דבר הן בלימוד והן בדר"א תליא מילתא בגשמיות דוקא שאשתו נאה בפניה כפשוטו ושמח בה וכוחו גדול טפי מהאחר שאשתו כעורה. ועיין במהרש"א (שם).

עוד מדאמרינן "ותזנח משלום נפשי נשיתי טובה" (איכה ג') מאי רבי אבא אמר זו מטה מוצעת ואשה מקושטת לתלמידי חכמים (שבת כה:) ופירש בזה האורחות חיים (כתובות) כדי שלא יתאוה לאחרת לפי

שיצרו גדול משאר בני אדם כמו שארז"ל כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו לפי שיצר הרע מתגרה בו כל היום להחטיאו.

ועוד (שם) דאדרבה הוא הנראה שאסור לת"ח להניח לאשתו שתתנול אפילו בימי אבלה כדי שלא תתגנה בעינו שמא יכופנו יצרו להתאוות לאשה אחרת דומיא לדהיא דאמרו ז"ל אין הבוגרת ראשה לנוול עצמה וכו' וזו נמי אסורה כדי שלא תתגנה ותביא בעלה לידי מכשול תאוה, וכן בכל אשת איש אלא צריך להשמר יותר לתלמיד חכם.

וכיו"ב כ"כ בהגה' יעב"ץ (יבמות סג:) "אשה יפה אשרי בעלה, מספר ימיו כפליים, קמ"ל שלא ישא כעורה וכו' כדי שלא יתן עיניו באשת חבירו" וע"ע בפלא יועץ (ערך יופי) או"ח (בראשית כט) וכבר דיברו בזה הפוסקים ואין להאריך, וע"ע במש"כ בברכת יהודה ח"ג (אה"ז ז' סק"ה).

והרבה טועים לחשוב שכל הקישוטי נשים דוקא לבעלה ובביתה אבל שיוצאת היא צריכה להיות מנוולת בכדי שלא תכשיל רבים, וזה סילוף אמיתי בהלכה ובגמרא, וכמו שמצינו שכל הפרק בש"ס במה אשה יוצאת בשבת (שבת נז.) הוא על ענין התכשיטין וחוטי צמר וכיו"ב והחילוק שהתכשיט אינו משוי ובכ"א גזור ביה רבנן דילמא שלפא ומחויא לחברתה חשיבותו,

ודילמא אתי לאיתויי ארבע אמות (רש"י שם) ומפורש שביום חול או במקום שאין חשש לאתויי לאו דוקא התקשטות הוא בפני בעלה ובביתה אלא לחברותיה וגם שם שייך שלא תתגנה בפני בעלה.

ואף הרעיון שכבוד הבעל לאשתו שצריך להרבות בממון וכסות ותכשיטין כדאיתא ביבמות (סב:) פירש"י משום זילותא דאיתתא קשה מדגברא, ולכאורה מה שייך זילותא בפני בעלה אלא ע"כ שהיא מתקשטת ומתנאה גם בפני חברותיה בכדי שלא תתגנה בפניהם להיראות אשה חשובה, בלא שייכות לבעל.

וכמו שמצינו שהמכבדה יותר מגופו פירש"י בסנהדרין (עו:) תכשיטין נאין, ומה שייך ציווי חכמים לכבד אותה בתכשיטים בתוך ביתה, שלפני מי היא מתכבדת ונעשית לחשובה, אם לא שגם לפני חברותיה שבשוק, ולעצמה, והיה מקום לפרש שלא תתגנה בפני בעלה דוקא ביצאת לשוק שבעלה לא יתביש ויתגנה בפני הרבים שאשתו נראית מנוולת וירד כבודו, והכל מפורש ונמצא בגמרא (כתובות סה.) פסוק לי שיראי וכו' לך ולחברך ולחברוך, ופירש"י שלא אתבזה על הבריות מכבודי הראשון לא בפניך ולא בפני חבריך. מוכח אף שאין לה בעל יש לה האפשרות לשמור על כבודה בתכשיטין לפני אחרים שלא תתבזה.

ואע"פ שיש לטעות מהרמב"ם (אישות פ"ג ה"ז) שכתב, האשה שהלך בעלה

ופסקו לה בית דין מזונות וכסות וכלי בית ושכר מדור אין פוסקין לה תכשיט שהרי אין לה בעל שתתקשט לו, אבל מי שנשתטה בעלה או נתחרש פוסקין לה תכשיט וכו' יעו"ש. משמע שכל ענין הקישוט הוא רק לבעלה ולא לבחור, אך זה אינו כי מוכרח לתפוס שרק אם בעלה נמצא איתה שייך גנאי לו ולה משא"כ שבעלה לא נמצא בכלל על מה תתגנה בפני רבים ויתבזה על דבר אשתו, וראיה מסיפא דהרמב"ם בנתחרש או נשתטה שמסתמא לא שייך גנאי בפני בעלה כי למה תתשקט לפני בעל כזה אלא ע"כ שהוא בפני הרבים ששייך גנאי כל העת והיא תחת בעלה וחייב ליתן קישוט.

ומתוך כך ברור שאין איסור לאשה לצאת לשוק מקושטת ונאה ואדרבה מהאי טעמא הבעל מחויב ליתן לה, וע"ע בשמ"ש ומגן ח"ב (אה"ז סימן טו-י"ח) שעמד בנקודה זו והוסיף להוכיח שאין להתעקש ולומר דנותנין לה להתקשט בבית ולא בשוק דלשון ניה"ל שלא תתנול הוא אצל הבריות בשוק וביאר לטובתו דברי הפוסקים והרמב"ם הנ"ל והש"ע (אה"ז סימן ע' ס"ה) והח"מ והב"ש שם.

ואם כת"ר התכוון בשאלתו אם אין גנאי לת"ח ליתן לאשתו לילך בפאה נכרית אחר שיש הרבה מגדולי התורה שאסרו הפאות אף הצנועות שבהם, ולכאורה ת"ח היה ראוי לו שיחמיר כהשיטה האוסרת, ולא יעשה לעצמו כהמקלים בפרט דאפשר שילמדו ממנו אחרים, ויש בזה חילול השם.

וזו תמיהה שבעתיים כי כל פלוגתא דרבנותא בענין הפאות הנכריות בימינו ע"פ רוב האוסרים מודים שהוא על יסוד היסודות מדרבנן ולא מהתורה כך שע"פ השכל והכללים בהלכה בדרבנן הולכים אחר המקל (ע"ז ז., רמב"ם ממרים פ"א ה"ה), ועוד שכולם יודעים שדברים חמורים בהרבה מהפאה התירו הפוסקים מכחא דהיתרא עדיף (גיטין מא:), ובכ"א אסרו את הפאות, וכנראה משיטה שלא לפרוץ בציבור יתר על המידה, אבל לא מעיקרא דדינא.

ולפענ"ד שאין סוף לזה ואחרת יש לחוש לכל הלכה שלא יפרצו בה גדר, א"כ לא שייך לחלק בין חומרא או קולא בפאה הנכרית לשאר הענינים החמורים טפי כשבת או נדה ק"ו שהם תלויים באיסורי כרת וסקילה ובכ"א שיש מחלוקות בהלכה זה מתיר וזה אוסר, וכ"א עושה עצת רבותיו, ובדורנו ובזמנינו שעין פקוחה והלב חומד רח"ל ראוי להתיר למי שצריך לכך, ולא ינסה לכבוש יצרו יתר על המידה כי הוא מאש ואנו בשר ודם.

ומה ששאלת לענין שחזרתי בי מהפסיקה על הפאות הנכריות שבשו"ת אשר חנן ח"א (חור"מ סימן קכ"ו) ח"ג-ד' (אה"ז סימן ס"ח) ח"ו-ז' (אה"ז סימן פ') אסרנו מחוסר הצניעות שבדבר וכפי דעת האוסרים בזה, ואילו בח"ח (סימן קנ"ח) כתבנו להתיר בפאות הצנועות, וזו אינה קושיא כי החלטתי שוב לישב על המדוכה היטב מש"ס ופוסקים בלא העתקה של שמועה ע"מ להבין את אותם החרדיות והדתיות ההולכות בזה שלכאורה עוברות על איסור חמור וקדוש כזה של פריעת ראש וצניעות ומאידך מחמירות בכל מיני חומרות שאנו רחוקים מהם כמזרח ומערב, וזה לא יתכן לפגום בבנות ישראל, עד שהבנתי שיש מקום גדול להקל עליהם, ועוד שלא כ"כ הבנתי התמיהה וכי אין פוסקים שחזרו בהם אחר שהביטו ושנו הענין מחדש וכמצינו אצל כל הראשונים ואחרונים וזה מקובל מאוד ליודעי ספר ומערכת הפסיקה שפוסקים סותרים דבריהם זמ"ז מפאת חזרתם מאיזה דין.

בברכה והצלחה
חנ"א ס"ט

סימן קל הוצאת השער (פוני) על המצח מחוץ לכיסוי ראש ובעיית החצאיות הקצרות והצרות

מודה להוציא חלק משערותיהן חוץ לכיסוי ראש כפוני ההולך לצד ושוכב על המצח והפנים, ובאותו ענין על החומה שנפרצה בשנים האחרונות

לגב' ... תחי' בת-ים
מה שבקשתם בכתב קצר לפרסם חו"ד על אותם הנשים שאחלו באיזה

בחצאית קצרה מאוד גם למי שיש בה עדיין ירא"ש.

אכן ירדנו פלאים בעניני הצניעות שכידוע בזה תלויה הצלחת העם וקיומו וכבר החכמים צריכים לפרסם מכתבים וקול קורא דוקא בריכוזים החרדים ומקומות שיש בהם דתיים בכדי לא ליתן לחומה ליפול לגמרי כי יצה"ר שבחוץ מפיל חללים וסוחף את הטובים שבינינו.

וע"ז לא לחינם דברתי במקום שיש לאסור צריך לאסור עד הסוף בלי תחבולות ועקמומיות אך במקום שאפשר להתיר ע"פ ההלכה יש להתיר וליתן תחליף לאותם הנסחפים עם הזרם ולא רק לצעוק ולבזות הנופלים בה אלא ליתן הקרש להחזיק בו היכא דאפשר.

אבל הכל בגבול הטעם הטוב שאין בו פשרות ובעניני צניעות הנשים צריכה ליזהר שלא תהא מושכת במעשיה ויופיה באיסור שלא יסתכלו בה בני אדם חוץ מבעלה שהמסתכלין בפניה או בידיה יורדין לגיהנום והיא ענושה בעונש כל אחד ואחד מהם מפני שהחטיאה אותם ולא נהגה צניעות בעצמה ונכשלו בה וכמ"ש רבינו יונה באיגרת התשובה.

א. ולפ"ז הפירצה החדשה בין כמה נשים בעיקר בבעלות תשובה אפילו הישנות שבהם שמוציאות שיער עבה מן הקצה שבראש ויושב על המצח והפנים לכיון

הצדדים, והוא חוסר צניעות למשוך עין האנשים בשינוי שלא רגילים בו וגובל האיסור בעוברת על דת יהודית שהיא פירצה חדשה ועוון הפורצות החדשות מדי יום יהא תלוי בצוארן.

ואף המהר"ם אלשקאר (סימן ל"ה) שכתב על מנהג הנשים היום שהאשה קולעת כל שיערה ומשיירת שער הצדעיים יורד על פניה והוא הנקרא בלשון חכמים בת צידעא כמו שנתבאר וכו' וכל מה שנמצא בספר הזוהר מקפיד על גלוי שער האשה אפשר דבשער שדרכה לכסותו וכו' ואם יש דבר אחר אנן אתלמודא ואמנהגא סמכינן וכו' יעו"ש. י"ל שהוא דיבר על תקופתו שכנראה היה מקובל אבל בימינו שאין רגילות אצל הכשרות להוציא שער הפוני העבה על הפנים גם מהר"ם יודה שחל בו בעיה הלכתית ולא דומה למגלות מעט מן השער שתי אצבעות כלפי מעלה.

ואין להקשות מדין פאה נכרית צנועה שאנו מתירים לכתחלה לצריכות את זה, אף שהוא מייפה אותה יותר מסתם פוני היושב על המצח, בכ"א הפאה באה בהיתר הלכתי ע"פ פוסקים ודרך פסיקה א"נ שהעולם רגיל בזה ואין כאן שום עוברת על דת כי כך הוא מנהג בנות ישראל הכשרות, משא"כ בדברים מוזרים ולא מקובלים בימינו שהדין משתנה.

ואנחנו לא צריכים להכנס אם זה מיפה אחרת אישה שהיא יפה ונאה

מעצמה אסור לה לצאת בחוץ או אותם הכיסויי ראש והכובעים של ימינו ודאי מייפים את האשה ובכ"א אין חשש ואין זעקה ברחובות ההלכה שהעיקר שעושה ע"פ הדין, והאיש הוא זה שצריך לעשות מעצור למחשבותיו ועיניו, שהיא עושה בשלה ובמותר לה משא"כ אלו שמוציאות פוני משערה האמיתי שלכאורה בזה אין שום מחלוקת בהלכה אם מותר או אסור, וברור טפי שהוא בעיתי ותתפס בעוונה כי כבר זה אינו בתחום שלה.

ב. ולגבי חצאיות קצרות בשנים האחרונות ניכר שהיא הרעה הגדולה בציבור שומרי התורה כי בעבר רובן עשו כפי מנהג בנות ישראל לילך עשרה ס"מ תחת הברך בישיבה ובגרביים עבות, וכיום החצאיות עומדות על עשרה ס"מ מעל הברך בעמידה

ובגרבים שקופות או צבועניות או בכלל לא, כך שהם יושבות החצאית עולה יותר, ומגרות בני ישראל בלבושם.

החולי הרע הזה היה בעבר מצוי דוקא אצל אותם הפרוצות והמקוללות בעלות פאות אסורות, אך כיום הנגע הזה דורך גם אצל חלק מן הכשרות יותר אף בבעלי כיסוי ראש בבד מלא, וכנראה באות להשיב רעה תחת טובה בבחינת מכסה טפח מגלה טפחיים ומרשות לעצמן להרים החצאית באיסור, ולדקק הגרביים או בלי גרביים בכלל, ובאמת אומר עדיף שכל החצופות האלו ילכו במכנסיים רחבות מאשר חצאית כזו הקרובה למיני של הדתיות. ועיין ביבי"א ח"ו (יו"ד י"א) ואכמ"ל.

חנ"א ס"ט

סימן קלא

אחות המתייחדת בקביעות עם אחיה המאומץ

לכבוד הגאון הרב חנן אפללו שליט"א, אחר דרישת שלום לכת"ר, ואחר בקשת מחילה רבה, הנני פונה אליו בשאלה מצערת ורחופה בהלכות יחוד, וכפי שאפרט. וקודם הצגת עצם השאלה, עלי להקדים לה רקע הכרחי.

נשאלנו מבחורה צעירה, אשר עוד בטרם נולדה, הוריה אימצו ילד. כשנה לאחר מכן נולדה היא ואח תאום. בגיל שש

בערך, נפטרה אימה, ואביה גידל אותה יחד עם דודתה. מעט לאחר מכן נרצחו אביה ואחיה התאום בפיגוע, הי"ד, ודודתה לבדה גידלה אותה ואת אחיה המאומץ. אלא שאחר כמה שנים ל"ע גם דודתה נפטרה, ונשארה היא לבדה עם אחיה המאומץ, ללא כל קרוב אחר. מורה טובת חסד עזרה לה ולאחיה המאומץ, ומצאה להם מקום מגורים יחד. כשראו את צערם, אמרו זה לזה שלא ייפרדו, ויסייעו זה לזו במה

שאפשר. וכשהתגייס הוא לצבא, התגייסה אחריו גם היא. (באותם שנים היא כמעט ולא הייתה דתייה).

וב"ה לאחרונה הבחורה התחזקה ביר"ש, וכעת נפשה בשאלתה האם מותר לה לגור יחד עם "אחיה" המאומץ, אשר כאמור, מרגע שנולדה הוא כבר היה אחיה המאומץ. יש לציין שרק כשהייתה כבת עשר שנים, "גילתה" שאחיה הוא אינו אח ביולוגי. חשוב להדגיש שאין להם בית אחר, כך שהצורך במגורים יחד נראה כהכרחי.

עוד יש לציין, שבדירה שהם גרים יש סלון עם חלון גדול הפונה לרה"ר, ודמי לפתח פתוח לרה"ר (שו"ע אה"ע סי' כ"ב סע' ט') ושני חדרי שינה נוספים, והם מקפידים שלא להתייחד באותם החדרים, אלא היא ישנה בחדרה לבדה, והוא ישן בחדרו לבדו, ורק בסלון הם שוהים יחד, וכאמור החלון פתוח לרה"ר. (וצ"ע מה הדין בלילה כשאין עוברים ושבים ברה"ר כנגד אותו חלון).

ועוד ששניהם רוב הזמן בצבא ולא בדירה ואינם גרים באופן קבוע בדירה להרבה ימים רצופים ובדר"כ רק שיש שבת ואח"כ חוזרים לשירות הצבאי וכו'... ומפני שלי צע"ג בכל זה, ואיני ראוי להוראה כלל, לכן מאת כבודו אבקש מאד שיזדרז להשיבני דבר, היות ונראה שכעת יש שעת רצון שהשואלת תקבל דעת תורה בשאלה זו, ושכרו כפול מן השמיים. הנני תלמידו, דביר אזולאי.

וזה מה שהשבתי לו

לכבוד מזכה הרבים הרה"ג דביר אזולאי שליט"א, רב ומו"ץ בית אל שלום וכט"ס.

קבלתי את התשובה המצו"ב של כת"ר שהתחבט בדברים, והעלה הצדדים בכמה ספיקות מש"ס ופוסקים (ומחמת אריכות תשובתו לא העלתי את כולה על הדף) ובכ"א בסוף דבריו נשאר בצע"ג אע"פ שכל הנקודות שהעלה כת"ר ראויים לשבח, ובאמת שבהשקפה הלכתית מובהקת ישנם כמה ריעותות בדין גם כאח ואחות מאומצים שבודאי גרע טפי מאח ואחות ביולגים שעליהם חל איסור ייחוד בדרך של דירה (קידושין פא:): אז ק"ו באחים מאומצים שקרובים יותר להיחשב כזרים ועליהם ודאי חל איסור ייחוד, כך ששני הספיקות הם לחומרא ולא לקולא וכמו שכת"ר חשב ובצדק.

וביותר שרבו המפרשים להסביר בדעת הרמב"ם (איס"ב פכ"ב) והש"ע (אה"ז כ"ב) שהשמיטו האי דינא דאח ואחות וזכרו ההיתר רק האם עם בנה והאב עם בתו והבעל עם אשתו נדה דמשמע דס"ל כהאוסרים להתייחד אף עראי ולא כרב אסי בגמרא (וכ"נ מרי"ו נכ"ג משמו וכ"נ מהב"ש סק"א והגר"א סק"ב, ובהדיא כ"כ ביוסף אומץ סימן כ"ו, יפה ללב ח"ד סימן כ"ד ועוד) וא"כ יש מקום לומר דאף אי נימא דבנ"ד חשיב דרך עראי, מ"מ עדיין יש לאסור לדעת הרמב"ם ומרן.

ועוד ריעותא גם ואם נתייחס לאנשים האלו כאח ואחות ונתפוס השיטה שבדרך

עראי מותר כרב אסי בש"ס וכפירוש רש"י "מתייחד עם אחותו לפרקים אבל אינו דר תמיד ביחוד אצלה בבית" משמע שרק לפרקים מותר כמתארח אצלה שלא יהא בדרך קבע כדירה וכנראה בשביל שלא יתרגלו זל"ז ויבואו לידי ערוה, ואני מבין שיש הבדל בין דיור שהוא בקבע עם החפצים שלו לבין עראי רק שברור גם ואם זה עראי אבל ברגילות קבועה אפשר שאין זה עראי אלא קבע, ואף יש לדקדק ברש"י שכתב "ביחוד אצלה בבית" היינו אף אצלה יש מציאות של דיור ואסור ק"ו אם זה לא אצלה כשלה אלה בדירה משותפת של שניהם פשיט"ל שאסור.

כך שבמציאות השאלה דידן אף היתרו של הגאון אמרי יושר (ח"ב סי' מ"ג) דעד ל' יום חשיב יחוד בדרך עראי, ומותר גבי אח ואחות. ואולי היה מקום לומר לפי"ד דה"ה בנדר"ד שהם רוב הזמן נמצאים בצבא ולא בדירה, ואינם גרים באופן קבוע בדירה להרבה ימים רצופים, אלא אחר כמה ימים ששהו יחד בדירה (כגון בימי שישי ושבת) הם יוצאים שוב מהדירה והולכים לצבא כל אחד למקומו, מ"מ מאחר והדירה משותפת להם וגם הדיור שלהם חוזר ונשנה בצורה של קבע ולא בצורה של אירוח ניכר שע"ז אסור גם לאמרי יושר כש"כ לחולקים עליו, וכמו שכת"ר זכר דברי האגרו"מ (ח"ד אה"ז סימן ס"ד אות ג').

אבל עכ"ז במעשה הנ"ל ניכר שיש ענין לבוא למצוא הפתח ולהקל עליהם

בכמה תנאים ולסובב ולהפך דינם לטובה, ובכלל ותמיד מנקר בי הרעיון של רוב האחרונים דס"ל בדעת הרמב"ם והש"ע לאסור באחותו, שהם דברים שאינם מוכרחים, וההיפך מזה שהשמיטו דין זה היסוד דאח ואחותו אפשר שמותר כי דעה היא מפורשת בש"ס ק"ו במידי דרבנן, זאת ועוד שאם על ייחוד עראי באחותו אסור הרי שגם דיור עם אמו אסור שכן גם את זה הרמב"ם והש"ע השמיטו ונקטו רק ייחוד, והדבר ברור שזה אינו מתקבל למעשה לשום שיטה.

וע"כ אין להביא שום ראיה על השמטת הדברים, ואף מוכח מהטור שבודאי ס"ל כאביו הרא"ש אף שלא זכר מזה כלום, וההיפך שברמזים העתיק דברי אביו ומפורש דס"ל הכי, ומאחר והדברים לא מבוארים דיים הרי שלמעשה הוא ס"ס בדרכנן (כי ייחוד עם אחותו הוא מדרכנן) שמא הש"ע וסיע' ס"ל הכי להתיר ואם לא שמא הלכה כהרא"ש וסיע' שפסקו כרב אסי וכמבואר גם בצי"א (ח"ו סימן מ' פ"כ סק"ב) ועיין באוצ"ה (כאן) ובגן נעול (פ"ב ה"ז) שהאריכו בזה משם אחרונים שכן הוא המנהג להקל וכמבואר בחק"ל (אה"ז סימן י"ז) ומגיד תשובה (ח"ג סימן ד') וטעמא דמסתבר הוא.

ועתה מה שכת"ר התחבט אם ובכלל אחים מאומצים יש להם היתר ייחוד כאח ואחות בדרך עראי, וזכר שיטת הצי"א ח"ו (סימן כ"א) לענין בנים מאומצים והיא כמעט

ושיטה יחידאה להתיר וחידוש גדול בעיני כל המחברים, אך אנו בעונינו באשר חנן ח"ח (סימן קנ"ג) החזקנו הסברא שלו בחבו"ן וייחוד בן מאומץ, ודין ייחוד תמיד טענתי שהוא דין מהשכל ושיקול דעת של ת"ח כי מלאכת מחשבת היא, ולא סתם איסור בלא טעם וריח חלילה, ולפ"ז בשני אנשים איש ואשה שגדלו כאח ואחות לכ"ד ורגילים ומצויים יחד מקטנותם בגישה ומחשבה כזו ואין דרכם לבוא לידי הרגל עבירה או מחשבת נישואין כי הורגלו לחיבת אחים ולא זרים כך שמציאות ערוה שיבוא מהם רחוקה טפי כשאר אחים בשר מבשרם.

ומתוך כך יש להשתמש מעט ברעיון שהאחים האלו לעת עתה שייכים לצבא, ודירת הקבע שלהם הוא שם, ואותם הימים (שישי ושבת) שנפגשים בדירתם הוא דרך ארעי אע"פ שהדירה של שניהם, והוא רק מסברא לצורך סניף.

ויש להציע בזמנים שהאחים יחד בדירה כגון בסלון הבית שלא בשעת שינה ישאירו את דלת הדירה פתוחה ממש והוא

נוסף לפתיחת החלון הגדול שפונה לרה"ר, והוא בגדר של פ"פ לרה"ר ומותר (שם ס"ט) ואם א"א אז לכל הפחות הדלת לא תהא נעולה (רשב"א) בתנאי שיתנו רשות לאחד או יותר מן המכרים והשכנים המצויים שם להכנס מתי שהוא רוצה בלא לדפוק בדלת ויהא מירתת. וגם בזמן השינה שהאשה תנעל על עצמה בחדרה ותוציא המפתח מהדלת והוא יהא לה כהיכר, ובנוסף על הכל כדאי ליתן מפתח לאחד מהשכנות וליתן הרשות לפתוח מתי שהיא רוצה, ועיין בכ"ז באוצ"ה (כאן עמ' ס"ב) משם הדברי מלכיאל (ח"ד סימן ק"ב) והצי"א ח"ו (עמ' קפ"ה-קפ"ו).

ובכ"ז קצרתי אחר שכת"ר האריך במכתבו וידי תיכון עמו להתיר לעת עתה מתוך הספיקות שכתבנו בפרט שהיא רק עכשיו מתקרבת לדת ולא רצוי להפיל עליה מעכשיו איסורים כש"כ שהוא ענין רגיש כל זמן שאפשר מעט להתגבר עליהם בשעה"ד או בדיעבד.

חנ"א ס"ט

סימן קלב יחוד עם אשת איש בחדר שיש מצלמה בשידור חי

במעגל סגור הנראה בשידור חי על כל זוויות החדר למנהל המפעל בלבד ועוד שדרך הכניסה לחדר הסודי נעול מבחוץ ונפתח רק מבפנים למעט המנהל שיודע את קוד

לכבוד ידי"ן ר' א.א. נר"ו
בת-ים שלום וכט"ס
ומה ששאלת אם מותר להתייחד עם הערוה בחדר סגור שיש בו צילום אינטרנטי

הכניסה מחמת הסודיות שבעבודה ביטחונית.

בתחילה עלה בלבי לאסור אפילו שהיחוד נעשה במראה של שידור חי מ"מ אינו דומה לפתח פתוח לרה"ר שאין חשש ליחוד (ש"ע כ"ב ס"ט) שיש לומר רה"ר דוקא שהם לרבים או בפני אותם המצילים ע"פ ההלכה כבעל ואשתו, אבל בעובדא דידן שהמנהל הוא איש היחיד שמסתכל אפשר שהוא מצטרף עם האיש שבחדר ונמצא שאשה אחת מתייחדת עם שני אנשים שאסור לדידן לא שנה כשרים ק"ו בפרוצים (ש"ע שם ס"ה) א"נ בדר"כ אלו שעובדים יחד ורגילים זב"ז בכל יום הוי לבו גס בה וי"א שאסור בכ"א אפילו בפתח פתוח לרה"ר (ח"מ וב"ש סק"ג) ולכאורה מתוך שיחוד מה"ת (סנהדרין לו:) כדאי לאסור.

אך ניכר שיש להתיר ואין להוסיף על האיסורים ולמודד דין חדש שהרואה מבחוץ מצטרף לזה שבפנים שי"ל כל יסוד איסור ייחוד שני אנשים עם אשה אחת או ההיפך הוא בדוקא שכולם בחדר אחד מלכתחלה ששם יש חשש שא' יפייס את השני ויפתו את האשה אבל באיש ואשה בחדר אחד ואחר במקו"א שמסתכל עליהם בדרך מצלמה או מחלון הבית וכיו"ב אינו מצטרף לפיתוי ולא גרע מכל מציל איזה שיהא בהלכה אחרת כל דיני פ"פ לרה"ר בטל ומבוטל כי לא מבואר מהי רה"ר דאפשר שכולם אנשים או כולם נשים ובכה"ג מצטרפים זע"ז ואסור ביחוד, על

כרחק שיש הבדל בין שנתייחדו מראשיתם לבין משקיף עליהם שבא אח"כ ואינו מצטרף לחדר.

והוא טעמא דמסתברא מתוך מציאות אמיתית שאדם לא יעשה מעשה של אישות שידוע לו שמסתכלים עליו באיזה דרך שתהא הן מפ"פ או מחלון וכיו"ב והוא דבר מינימאלי שיש בנפשו של כל איש ואיש ע"פ טבע האדם ובושתו ואפילו הרחוק מדת ודין והפרוץ ביותר מכבד עצמו בשטח זה שלא יראה ככהמה, הכ"נ כל עת שיש ידיעה שהמקום מצולם ומאויש ע"י המנהל לא יבואו לידי עבירה של מעשה.

וסברא זו היא תשובה מוחצת לאומרים שפ"פ לרה"ר אינו מועיל בלבד גס בה כי א"א לרדת יותר מדאי שגם יזנו לעיני אחרים ולא לחינם בש"ע זכר בעלה בעיר דוקא בלבד שלא גס בה ואילו בפ"פ לא כתב כלום וכמ"ש בשער יוסף (סימן ג') ובברכ"י (שם ס"ו) פת"ש (סק"ט) ושאה"ח.

ובכלל נראה שהיסוד בשאלתנו קל יותר מפ"פ לרה"ר לאלו דס"ל לא פתוח ממש אלא אפילו סגור רק שאינו נעול וניתן לאחרים ליכנס בלא נטילת רשות (רשב"א ח"א אלף רנ"א, מבי"ט ח"א סימן רפ"ז, רדב"ז ח"א קכ"א) ששם יש ענין שמא יכנסו והוי מירתת ולא יבואו לידי ערוה, משא"כ במשקיפים על המקום כל העת במצלמה שודאי לא יבואו לידי ערוה מק"ו שמא יכנס ויראה בקלקלתם.

ואף אם נתפוס כשאר השיטות שפ"פ משמע פתוח ממש הנראה לעין דהעוברים ושבים רואין הנעשה שם ומתוך כך מירתת שלא יראו אותם (פת"ש סק"ח משם אחרונים ועיין באורך באוצ"ה כל הצדדים) מ"מ י"ל ראייה במצלמה סגורה אע"פ שהחדר סגור הוא נמי בבחינת פ"פ של ממש וכדין חלון פתוח הנראה לעוברים שאין בו יחוד (נו"ב מהדו"ק ע"א, מהרש"ם ח"ב סימן ע"ו) ובתנאי שהכל נראה בקרן זוית בכל פינות החדר לעיני המצלמה או החלון כמ"ש בעזר מקודש (שם) ושאה"ח.

ומתוך שיש להכריע כי אפילו אחד שמסתכל עליהם מן הצד שלא בבית דינו כפ"פ לרה"ר והוא בבחינת שאר המצילים מן הייחוד ולאו דוקא פתוח לרה"ר של ממש שרבים בוקעים בו וכעובדא דידן במנהל המפעל, וכבר מצאתי ברדב"ז (שם) שכתב כן בהדיא שגדר היחוד שיהיו שניהם במקו"א שאם ירצה לבעול לא יראה אותם אדם ואפילו עבד ואפילו שפחה רואי' אותה אין זה יחוד חוץ משפחתה שלבה גס בה ואינה בושת ליבעל בפניה ויותר מזה אף העיר דפ"פ לעולם אימא לך דלא הוי יחוד דמרתת ולא בעיל שמא יראהו מן הפתח ונמצאת מתבייש דכלל גדול שנינו במשנה ואפילו עבד ואפילו שפחה יעו"ש. קמ"ל שלא דוקא מסתכל אלא שמא יסתכל הוא כבר מציל מן הייחוד ולאו דוקא רה"ר ממש אלא אפילו איש אחד.

ובאמת שיש ראייה לכ"ז ממש"כ הריטב"א (קידושין פא.) במתניתא תנא איפכא משום שהנהו דבפנים כד נפק חד מינייהו לברא מירתת דילמא נפק חברה שיש לו גם כן דרך לחוץ והוי כפ"פ לרה"ר יעו"ש. קמ"ל נשים הרבה או אנשים הרבה המה לכל הפחות שנים וכמ"ש הריטב"א בעצמו הלכך שא' מהשנים יצא לכיון הנשים והשאיר את חברו בחדרו ומתוך שיש חשש שמא יבוא ויראה בקלקלתם הוי כפ"פ אלמא פ"פ אפיו לפני איש אחד ומתוך שלא כלם בחדר אחד אין חשש שמא יפתהו לשתוק.

והייתי אומר על כל יסוד פ"פ לרה"ר או לחצר הוא לא לענין ריבוי הדיורים שם כסתם מציל של נשים הרבה עם גברים הרבה אלא שברה"ר יש סיכוי גדול יותר שמא יראו או שמא יכנסו לבין חצר או מקום נידח אחר ששם הסיכוי נמוך לשמא יראו אותו ואין נפ"מ בין יחיד או לרבים ומפורש כן בשו"ת בנין ציון (סימן קל"ח) שהכל כפי ענין הדיורים שם ועוד הכריח שאפילו אחד מציל בפ"פ יעו"ש באורך. ואין לטעות דילמא והרעיון מהריטב"א והבנין ציון הוא רק באיש אלא י"ל אף באשה וכמ"ש ברדב"ז הנ"ל אלא שהם דברו מתוך הסוגיא.

וכבר ראיתי מש"כ בנחפה בכסף ח"ב (סימן י"א) בפ"פ לחצר שיש בו פנויות השיב דלא חשיב רה"ר כיון דאפילו היו בתוך הבית עצמו אסור להתייחד עם נשים

הרבה כש"כ בפ"פ שנשים דרות בו וה"ה לרמב"ם והש"ע בפ"פ בפני אנשים אסור אא"כ אשה של א' מהם שם ולפ"ז צ"ע על עיקר הדין של פ"פ כיון דאפילו היו כולם שם בבית אחד אסור להתייחד משום דמחפין זע"ז וצ"ל ההיתר משום דמסתפי דיעברו איש ואשתו עמו דבזה לא שייך דיחפו ויקלקלו עמה ונראה גם שדחה את תירוצו השני יעו"ש באורך. ועוד שיטות יש בזה כמבואר בשער יוסף (סימן ד') שתפס שאפילו גם ב' בני אדם מציל בפ"פ משום החשש ששניהם יכנסו יחד והחשש שכולם יזנו הוא רחוק אבל באיש אחד לא יעו"ש. ובחכמת אדם (כלל קי"ב דין ז') והביאו בפת"ש (סק"י) תפס פ"פ לחצר שיש שם ג' בני אדם דנחשב לר"ה לטומאה ונשאר בצ"ע לענין ייחוד אך בבינת אדם (שם סי"ח) הכריע לכאורה דדוקא לרה"ר ממש קאמר יעו"ש. וע"ע בצ"א ח"ו (סימן יא') ובאוצ"ה (שם).

ולרבות שיש מה להשיב ע"ד אחה"מ ממש"כ לעיל מהריטב"א וסיע' י"ל שהרעיון שלא היו מתחילה בעצה אחת אינם מתפתים ואינם מתפייסים ומגלי סודם הוא תירוץ אמיתי שאין מצטרפים זל"ז כך שאפילו איש אחד מציל מדין משקיף בעלמא ויש קצת ראייה מפעולה הפוכה מהיו האנשים מבחוץ והנשים מבפנים דכל זמן שלא פירשו הוי כנשים הרבה עם אנשים הרבה אבל מפשרו הוי כנשים הרבה עם גבר אחד ואין חבריו שבחדר השני מצטרפין ומצילים הכ"נ

שאינ יחיד שנמצא במקו"א מצטרף לייחוד במקו"א.

רק שיש להסתפק באותו חדר סודי שלעולם מאויש באיש ואשה ביום ובלילה במשמרות שונות ורק במשמורת הראשונה יש הסתכלות במצלמה בשידור חי ע"י המנהל אבל מה שקורה בחדר במשמרת ערב ולילה אין עליו עינים למעט המצלמה שמצלמת תמיד והמנהל שמגיע למשמורת הבוקר לא תמיד מסתכל מה היה בלילה אלא א"כ היו בעיות בטחוניות וכיו"ב.

א"כ לא גרע מדין פ"פ בלילה שאין אנשים ברחוב שלדעת כמה מהפוסקים אינו מציל דאין להם מה להתבייש מעבירה ודברים של טעם הם וכמבואר בכנה"ג ובברכ"י חכ"א ושאה"ח והביאם באוצ"ה (אות ג') לאפוקי העזר מקודש (שם) שנשאר בצ"ע דלא פלוג חז"ל.

אך ע"פ הסברא נראה, שאף על פי שהאנשים יודעים שאין איש שמסתכל עליהם לעת עתה אבל הם מצולמים ונכנסים למאגר ממוחשב, ואפשר שלמחורת או בימים אחרים יביטו בהסרטה של אותו תאריך מאיזה סיבה צדדית, מוכרח לומר שרק ממחשבה כזו הוי מירתת לכל דבר מסתם טבעו של אדם, ולא גרע מפ"פ לרה"ר ביום, שמתיר את הייחוד אף שאין מי שיעבור שם כעת, אבל יש חשש שיבואו, וזה כבר מציל מן הייחוד, הכא נמי יש חשש גדול שהמנהל כן יסתכל למחורת,

וגם כפי שהבנתי שהמצלמות מחוברות לאינטרנט ויש למנהל גם גישה להסתכל בשידור חי מדרך הטלפון שלו בבית, כך שהחשש שיסתכל הוא קיים בהרבה גם בשעות הלילה הקטנות ומעצם הידיעה ע"ז פוחדים לתת דעתם לזנות, אלא א"כ יש האפשרות לכסות המצלמה בלי שאיש ירגיש ע"ז לכאורה יהא אסור בכה"ג.

מכל אליו אין איסור יחוד אף בפרוץ או גם בה במקום שיש צילום אינטרנטי המופעל בשידור חי המקרין על כל פינות החדר ודינו כפ"פ או חלון לרה"ר (והוא שידוע למתיחדים שיש מצלמות בשידור חי) וי"ל שאפילו רק אדם אחד שנמצא במקום אחר מסתכל במסכי המצלמות הוי כמציל מן

היחוד, אבל במקום שיש מצלמות ואין איש רואה אותם בשידור חי יש מקום להסתפק, ק"ו במקום שאפשר לכסות המצלמות, וספיקא דאורייתא לחומרא, אבל כל מקרה לגופו.

מ"מ כל מש"כ הוא לענין תורת ייחוד אבל ודאי שלענין צניעות הרעיון של עבודה מעורבת ק"ו במקום מיוחד לשניהם שנותן להם לפתח שיחות זע"ז הדבר מסוכן מאוד, וראוי לכל אדם לאסור על אשתו עבודות כאלו וגם על בתולות הוא בבחינת איסור מן הצניעות ולא גרע מריקוד של בחורים ובתולות.

חנ"א ס"ט

סימן קלג אביו שחי עם גויה רח"ל מציל אותו מיחוד איתה

לכבוד ... נר"ו
שלום וכט"ס

הבנתי שהינך מתחזק בדת ב"ה וכעת אתה גר אצל אביך הגרוש דא עקא ובימים האחרונים הכניס לבית גויה הקשורה איתו ככלב והוא חי עמה חיי אישות כאיש ואשה רח"ל, ושאלת אם מותר לך לשהות בבית עם הזוג הנ"ל שמא אביך אינו בגדר מציל מייחוד.

וי"ל שע"פ טבע האדם לא שנא באיסורא ק"ו בהיתרא איש הקשור לאישה בדרך של אישות או זנות בהגדרה של חברות הידועה ברחוב החילוני שיש קפידא מצד האיש על האשה שלא תבעל לאחר מחמת קנאות של טומאה, כמו נשואים זל"ז, ולפ"ז מסברא ומציאות שהאיש עמה הוי שמירה מעליא, ובנדר"ד פשיט"ל שיש קפידא מצד אביו שלא יתן לבנו לשבור

החברות עם הנכרית מול עיניו ולא יחפה עליו, ואפילו הפרוץ ביותר לא מפקיר כליו אף שהוא מופקר מעצמו לגבי אחרות, כש"כ בנכרית שהיחוד עמה מדרבנן ק"ו בנדר"ד שהיא פנויה (ע"ז לו:; רמב"ם איסור"ב פכ"ב ה"ג, ש"ע סימן כ"ב ב').

ואפילו ישראלית שהיחוד איתה מהתורה (תוס' ורש"י) או מדברי קבלה (רמב"ם) בכ"א החי עמה באיסור כגון בלא חופ"ק אמרינן הכי שמשמרה ומציל את האחר מייחוד משום שהיא מורא טבעית בלא קשר לדת והלכה, ונראה שהמציאות היא שמכתיבה את ההלכה בדינים אלו, וכמבואר בגמרא (חולין יג:): שאף ישראל מין שדבוק לע"ז לא מפקיר את אשתו ולכך בניו אינם ממזרים, וניכר שאף מדין בעלה בעיר אמרינן הכי והם גם דברי הישכ"ע (ח"ה סימן כ"ב) וזה לא כהצי"א ח"ו (סימן מ פ"ז סק"ט) וכן עיקר.

וכש"כ בנשואים אזרחים שהחיוב יותר גדול אחד לשני מסתברא שלענין יחוד מועיל בבעל כזה לשמרה, ואף לא שנא או לא גרע מנכרי ששומר על אשתו, כך שמותר לגבר ישראלי להתייחד עם נכרית שבעלה בעיר על אף שאין להם דין

של נישואין ואישות מיוחדת כישראל, וכמ"ש בעזר מקודש (כ"ב סק"ג) ובשור"ת ויען דוד (סימן קפ"ו) וע"ע באוצ"ה (כאן סק"ח) החולקים ע"ז, אך ודאי שרוב המחברים מתירים להתייחד עם נכרית שבעלה איתה וכמ"ש בצור יעקב (סימן ט"ז) ובהג' רד"ל (קידושין פא.) דגם נכרי מקפיד שלא תזנה אשתו בפניו דזה נגד החוש לומר דלא יקפיד ע"ז וממילא כשבעלה עמה בבית בודאי הוי שומר וליכא איסור יחוד. ומהאמור הכ"נ לנדר"ד שמותר לבן לשהות בבית על אף שאביו והנכרית גם שם.

זאת ועוד שגם לפי הצי"א הנזכר שאוסר יחוד עם זוג שאינם נשואים בחופ"ק אפשר שמודה לנדר"ד כי הכא מדובר באב ובן ואפילו באב פרוץ לא מסתבר שיתן לבנו לזנות לפניו וגם הבן יש לו מורא לזנות לפני אביו, או בגלל שהוא כשר לא יעשה זאת וכ"ז באשה בעלמא ק"ו במיוחדת לאביו שלא יעשה כן. וע"ע בספר החפץ חיים (סימן ל"ח אות מ') ובס' ראה חיים (פרשת וישב) והביאם בשור"ת יפה ללב ח"ה (סימן כב אות ג).

חנ"א ס"ט

סימן קלד

בדין פילגש ונישואין לשני נשים

לכבוד הרה"ג הדיין השלם הרב חנן אפללו שיחי' לאוי"ט, בימינו קיימת מצוקה נוראה של בנות מבוגרות רווקות, גרושות או אלמנות, במיוחד בארצות צפון ודרום

אמריקה על כל גבר יש כמה נשים, הפתרון היחיד הנראה באופק הוא להתיר להם להנשא לגבר נשוי שעדיין לא קיים פריה ורביה ואשתו לא מעונינת להתגרש ומסכימה שבעלה ישא אחרת. כתוצאה ממצב עגום זה, הרבה נשים התבוללו עם גוים, והשאלות העולות הם כדלהלן.

א. האם ההיתר הזה קיים רק במדינות בהם היה מנהג קדום לשאת שתי נשים כגון בארץ ישראל, וארצות האסלם בהם החק מתיר נשיאת שתי נשים, או שיש לאסור במדינות נוצריות בהם החק אוסר נשיאת שתי נשים ודינא דמלכותא דינא.

ב. האם אפשר להתיר לאדם עשיר שכבר קיים פריה ורביה המרבה לנסוע ברחבי העולם לשאת אשה שניה בהסכמת אשתו, כדי שלא יכשל בכריתות ומיתות בית הדין בזמן שהותו חוץ לביתו ואשתו השניה תהא משמרתו מן החטא.

ג. האם ההיתר הוא רק לספרדים, או גם לאשכנזים הנוהגים בחדר"ג כפי דעת הרמ"א שכבר פג תוקפו של החרם.

ד. כאשר האשה לא מסכימה שבעלה יקח אשה שניה, האם מותר לבעל לקחת פילגש כדי לקיים פריה ורביה אפילו נגד רצון אשתו ואחרי שהביא ממנה בן ובת

יעזב אותה, והאם יש בזה הבדל בין הספרדים לאשכנזים שנוהגים בחדר"ג.

בברכת התורה המכבדו ומוקירו
רפאל כהן סואיה

וזה מה שהשבתי לו

לכבוד ידידנו הרה"ג רפאל כהן סואיה
שליט"א

ירושלים שלום וכט"ס
מאחר וכל הדינים הללו הארכנו כבר בספרנו על כל חלקי השו"ת "אשר חנן" אכתוב בקצרה והרוצה להרחיב יראה בארוכה שם כפי שצויין.

א. יש להשיב כי דינא דמלכותא דינא אינו אלא בדבר תועלת המלכות בעניני המיסים וארנוניות והמכס, אבל בדברים שבין אדם לחבירו לא אמרינן, ואת"ל כדעת האומרים דד"ד בכל דהו הרי אם אותם חוקיהם מכח תורת ספריהם ונימוסי חכמיהם הקדומים הם כנגד הדינים שלנו ודאי אין בו דד"ד, וחלילה לנו לילך אחריהם אחרת כל דיני ישראל בטלים כי בדרך כלל הכל הפוך, ומה לנו ולהם כי לא כצורנו צורם, ועיין באורך במש"כ באשר חנן ח"ה (חור"מ סימן כ"ב) בדיני דד"ד.

ועפ"ז שבדיני ישראל מעיקרא מותר לאיש לישא כמה נשים בתנאי דאפשר לו למיקם בסיפוקיהו א"כ אנו הספרדים שלא קבלנו חרד"ג בכל הזמנים (ש"ע אה"א א') אין לנו להתחשב בחוק הנוצרי או אפילו

בחוקים אצלנו שבמדינת ישראל, וזה שבטש"ע (שם) כתב להעיר במקום שנהגו שלא לישא אלא אשה אחת אינו רשאי לישא אחרת על אשתו, הוא בדוקא מכח מנהג מקובל שהשרישו הציבור לטובת האשה, וא"כ דאדעתא דמנהגא אנסבא לי' וכאילו התנו לפני כן, ולפ"ז בהסכמתה ומחילתה מותר גמור לאפוקי ההולכים מחמת החרם דר"ג אסור אפילו בריצוי שלה (ב"י ואחרונים).

ב. בהסכמת אשתו לספרדים בודאי מותר לישא אשה שניה אף בארץ אחרת, בפרט לאיש הנוסע בקביעות לחו"ל שהוא בודאי להצלה מן החטא, כדאיתא ביבמות (לז:): מאן הוא ליומא בכדי שיהא לו פת בסלו יעו"ש, וראיתי האוסרים בכל זה בזמנינו ואף זועקים על המחשבה הזו, אך מחמתם הכתובת של פשיעה בנוכריות ונדות כבר מזמן על הקיר והאנשים היוצאים עושים עבירות בגלל הזעקה העקומה שכנגד הוראות רבותינו ז"ל, ואם הם היו צריכים להינשא ע"מ להשמר מן החטא, מה יעשו המטיילים, השוחטים, ואף מזכי הרבים של ימינו, והלא בידים רמות המורים שולחים אותם לזמן ארוך ומכשילים אותם בידיהם.

ואותו חשש של אח ישא אחותו (שם וש"ע ב' סי"א) לא אמרינן בימינו שהכל רשום וחתום ברשויות ויש אינטרנט ותקשורת וא"א להעלים זרע, ולא גרע מאדם גדול שזרעו מפורסם בעולם. וכמבואר נמי בערו"ה (סימן א' סקכ"ד) דלא

שמענו שיזהרו בזה מהטעם דבי דואר ורחוק מהמציאות שיהא נעלם האחווה בין הבנים יעו"ש. וטעמא דמסתבר הוא.

ג. קשה לי להתיר לאשכנזים אחר שמור"ם בהג"ה (שם) בהדיא כתב שקיימו וקבלו התקנה עליהם ועל זרעם להחזיק בזה, אף אחר האלף החמישי, ויוצא שאפילו מרצונה ומחילתה אסור לו ליקח אחרת על פניה, ואף רבו האחרונים דס"ל לגבי האשכנזים אין להכניס בסוג ספק אם כלה זמן חרגמ"ה דפשיטא להו דלא כלה.

מ"מ הדעת מסכימה עם אותם הנוטים שבמקום של מורדת וכיו"ב כדאי הוא הספק שמא התקנה מפני הפריצים אבל מאותן שצריכים לגרש מן הדין או לישא אחרת מסתמא שלא גזר הרב בזה כדאיתא ברשב"א והוב"ד במהרי"ק (סימן ק"א) ומור"ם בהג"ה (שם), ובמפורש כתב רע"א בספר דרוש וחידוש שבעוברת על דת לא גזר רגמ"ה אף בלי התראה.

ולפענ"ד בעניני פריה ורביה או הצלה מן החטא כדאי הוא הספיקות במקום מחילתה, וכמ"ש להלכה בפרח מטה אהרון (סימן ס"ו) זית רענן (עמ' קסג') משפטי עוזיאל ח"ב (סימן ז') ואף הנו"ב מהד"ת (אה"ז סימן ז') פקפק בדבר מ"מ במאה רבנים לא ימחה בדבר, והביאם נמי בדברי משפט ח"ב (עמ' פג) ועיין באורך באוצ"ה (כאן).

ד. אכן לענין פילגש שהיא אשה המיוחדת לו בלא קידושין (וי"א בקידושין רק שלא

בכתובה) כבר כתבנו בעונינו בכמה דוכתי, ובעיקר באש"ח (ח"ו-ז סימן קכ"א), והמסקנה המתבקשת שמותר פילגש מעיקר הדין ע"פ כמה דעות בראשונים ואחרונים בלא קידושין וכתובה, ולפענ"ד שניכר ג"כ שהוא דעת הש"ע (סימן כ"ו), והעיקר שהיא טובלת לכבודו ואינה בושה מזה, ומייחד לה מקום ומשמרה, ואין בזה שום איסור (עיין במשפטים ישרים ח"ב ק"ע, שמ"ש ומגן ח"ב או"ח סימן מ"ה אות ב', נופת צופים סימן יג, תעלומות לב ח"ג ל"ב) רק שצריך לעשות כן בפני בה"ד מומחים שהכל יהא מסור להם הן החיבור ע"י חוזה והן הפירוד על דעתם בכדי שהכל יהא מגובה עם טעם נכון.

ועוד הערתי שהוא עדיף בהרבה מנישואין של אנשים ונשים מפוקפקים העלולים לבוא לידי זנות ובכך לידי ממזרות או מחשש של איש רע העלול לעגן אשתו וכיו"ב, ובודאי שההיתר למי שיש לו ריח של תורה אינו ראוי אלא לצורך מצוה של שמירה מן החטא שאשתו לא מסוגלת לשמור עליו וה"ה לצורך מצוות פריה ורביה שאשתו לא מביאה לו בנים.

וזה לא המקום להאריך בזה אך כדאי לציין דברי השאילת יעב"ץ ח"ב (סימן ט"ו) שהאריך הרבה בזה ולמסקנה טען דברים מבהילים בזה"ל, "דכבר נתבאר דפילגש לא נאסר" כלל במנין ולא נודע שקבלוה לאיסור אדרבה רבו המתירין והיחיד שנמשך אחר דעת הרמב"ם בטלו דבריו מחמת שאין להם על מה להשען ומה שנמנעו במדינות

הללו מפילגש מעצמם ומאליהם נמנעו בחשבם שיש בו איסור, ומנהג בטעות אינו מנהג ומתירין אותו בפניהם אם נהגו מחמת שהיו סבורים שהוא אסור. ובאמת הוא מותר ולסייג לא קבלוהו מעולם רק מחסרון ידיע' בלבד עשו כן או שהמור' לאסור אף הוא טעה ואמנם האיסור אין בו משום סייג כמש"ל.

אדרב' ההפך הוא סייג לתור' אי משום להרחיק מן העבר' ההפקר והזנות ולמעט בזמה דנשג"ז להוצאת שז"ל מן הבלתי נשואים, וגם הנשואים בעת שאין נשותיהם מצויות להם ואם כדי לסייע בקיום מ"ע הגדול' דפ"ו שנמנעת פעמים הרב' אף מן הנשואים בסבת התקשרם באשה אחת בלבד לכן אין אומה ראוי' להרבות בנשים אלא האומ' הקדוש' וכו'.

עוד אני מעיד במי שרוצ' לסמוך על הוראתי זאת עכ"פ לא יעשה כזאת עד שימלך ברב ומור' צדק לעדתו. שיסדר לו ההתר ע"פ יחוד גמור בטוח ממכשול דהיינו לייחד לה חדר בביתו ולהזהיר' מיחוד כל. שאר אדם. ושבאם תמצא שעבר' ולא נזהר'. ישלחנ' מיד מביתו. וכן יצוונו' שתטבול בזמנ' ויודיענו' שאין בזה בושה. כלל. ולבאר לה ג"כ שהבנים שתלד ממנו. כשרים כשאר מיוחסים שבישראל כשתשמור בריתה ותהא נאמנת לאיש הזה. משא"כ אם תזנה עליו. אזי בניה בני זנונים וחייבים עליה משום קדשה על כל ביאה וביאה בין איש זה בין אחרים. ובאופן זה

אם ישמעו ויעשו ככל האמור אזי אין אחריות מכשול עון כל שהו בדבר זה ולמצו' יחשב להרים המכשלות את הרשעים. וגם ת"ח צריכים לכך ביותר שכל הגדול מחברו יצרו גדול וראוי להיות לו פת בסלו ולקיים זרע אם אינו זוכה לו מאשתו שנפלו בגורלו והכל הולך אחר כוונת הלב. בלבד שיכוין אדם דעתו לשמים וכו' יעו"ש. ואי"צ להוסיף מאומה ע"ד כי הם לנו לקילורין ודפח"ח, ואילו לאחרים שאינם יודעים דת ודין הוי כחומץ לשיניים וכעשן לעינים ונראה אותם מדברים גנאי על הגאון יעב"ץ או שיוציאו ספריו מבהמ"ד כי התיר פילגש אף לת"ח.

וידעתי על כמה מבני דורנו שהם חכמים לעצמם ומפזרים בקול גדול שהוא איסור גמור, ואין אפשרות לסמוך על אף אחד בזה הענין בלי שום פתח הלכתי, ובאמת שכל דבריהם מתוך בורות מגרגרים וכדרכם מעתיקים ואוספים אחד לאחד ומונים את הפוסקים ובודקים דעת הרוב ומכריעים כחמור נושאי ספרים בלי שום תוכן והבנה, ובד בבד כהרגלם גם מבזים את חכמי מרוקו שנגעו בסוגיא זו.

ואיך שיהיה מדין חרם דרבינו גרשום ניכר בפרטיו שהוא רק לישא אשה על אשתו בנישואין כדת וכדין אבל ליקח אשה בפילגש מסתבר דמותר לחוששים לחדר"ג, ויסוד ההיתר שבקידושין מתחייב האיש מה"ת בשארה כסותה ועונתה ובכתובה וכיו"ב וע"ז י"ל שבא החרם בכדי שהנשים לא יהיו מחוסרות ממה שמגיע להן, אבל

בפילגש שמיוחדת לאיש אין לה כלום לא כתובה ולא חיוב עונה או שאר הדברים כך שהפילגש אינה גורעת מהנשואה לו, והראיה לנו גם מאירוסין דלא שייך חדר"ג כמבואר במהרי"ק (שורש ק"א) וכדאיתא בש"ע (שם ס"י) ובשאר האחרונים שהביאו באוצ"ה (כאן).

ואף את"ל כמ"ש בכנה"ג (אה"ז סימן א' סקב"ג) דחדר"ג דוקא באשתו ואשתו לא קריא אלא בנישואין או באירוסין ולא כמבואר ברוב האחרונים, מ"מ מודה שבפילגש שאני וקיל טפי מארוסה. וע"ע בדודאי אשר (אה"ז ל"ז) שגם זכר ענין זה ותפס מהשואל ומשיב (מהדו"ק ח"א קע"ז, עח, עט) וקול ארי' (סימן פ"ה) נטע שורק (סימן כ') דכל שהבעל פטור מחיוב שארה כסותה ועונתה מותר לבעל לישא אחרת עליה, ועפ"ז הסיק דה"ה בפילגש, וכש"כ במורדת ומצערות ועיין במהרשד"ם (אה"ז ק"כ) נחלת יעקב ח"ב (סימן ה') יעו"ש. וכ"ה ביעב"ץ (שם).

אך גם זה מחלוקת הפוסקים ויש האוסרים פילגש בדוקא משום חדר"ג כמבואר במהר"ם פדאוה (סימן י"ט) יש"ש (יבמות פ"ב סימן י"א) הגה' הסמ"ק (מצוה קפ"ו) אגרו"מ (ח"א אה"ז סימן נ"ה) ובאוצ"ה (סימן א' סקס"ג אות ד') והביאם ידי"ן הרה"ג אסי הלוי בספר בתורתו (ח"א עמ' תקל"ב).

ולמעשה מה שכת"ר שואל הן לספרדים או לאשכנזים אם מותר להם

ליקח פילגש בלי שאשתו תדע או שתדע אבל שלא מרצונה לענ"ד לא גרע מליקח אותה דרך קידושין שאסור אם שלא מחלה ע"ז משום שיש מנהג כזה שלא לישא שני נשים גם אצל הספרדים ולכן ע"ד הכי נישאה לאיש והוא כעין תנאי שלא יקח אחרת מה לי בקידושין מה לי בפילגשות, הלא הכל טעם אחד הוא, זאת ועוד כי ע"פ דרך המוסר וההשקפה אם ואינו עושה לרצונה הוא חלק מבגידה באשת נעוריו, ולא גרע מסתם הונאת דברים שבאים מתוך שתיקה, ויותר דומה לזנות אע"פ שיעשה כן לכאורה ע"פ הכשר הלכתי.

ע"כ אין להתיר פילגש בלא רצון ומחילת אשתו, אלא א"כ ישנם בעיות של מורדת וכיו"ב ומביאה אותו לידי חטא במתכוון ודאי שיש לבחון הענין להיתרא, דהוא קודם לה, א"נ שע"ד לסבול ממנה בענין התשמיש לא ירד עמה, והוי כתנאי שלא מפורש, אבל כל מקרה לגופו כי כתבתי לכת"ר בכללים וקשה לפרט, כי לאחד זה מותר גמור ואף מצווה לש"ש, ולשני זה אסור והוא זנות, וכל אחד חייב להתייעץ עם חכם הבקיא בנפשות השואלות ובדינים אלו.

חנ"א ס"ט

סימן קלה מתגורר עם גויה ורוצה לגיירה ולהנשא לה

לכבוד הרה"ג ש.כ. שליט"א

ירושלים שלום וכט"ס

אודות איש בחזות "דתית" החי עם גויה ולהם ילד משותף, האשה הנ"ל אוהבת ישראל ויהדות ואף שומרת כמעט את כל המצוות השיכים לה עוד קודם שהכירה את האיש הזה, את השבת היא שומרת קלה כבחמורה עד כמעט צאת השבת ואז היא מחללת אותו, ואף עתה גם שומרת טהרה ולבושה בצניעות, ושאלת אם יש ענין לעזור להם ולקדם הענין של הגירות ולחלק לאיש פרס בידוע לך שאח"כ הם ינשאו זל"ז.

ובאמת שזוג זה באו אלי לבית הוראה

בבת-ים ולא כ"כ הבנתי פשר

הענין, וכשבדקתי מעט את הנכרית מצאתי כי היא אשה חכמה בתורת ישראל ואכן כל אהבתה לישראל היה קודם שהכירה את הנ"ל, ורק בשנים האחרונות הקשר ביניהם התהדק עד כדי חיים משותפים וכך נולד הילד כבעל ואשה רח"ל, וכו', ועתה התעוררו שהגיע הזמן שלא לחיות באיסור של נכרית גם מצד עצמה וגם מצד עצמו.

והודעתי לו שמה שטובלת במקוה לנדתה אין זה מעלה ולא מוריד מאיסור

נכרית, והאיסור חמור יותר שהיא מצויה לו בדרך אישות ופילגשות ולא סתם זנות אלא כדרך איש ואשתו, והרי הוא באיסור לאו מהתורה דלא תתחתן במ (דברים ז, ג), ומכיון שמתייחד עמה בפרהסיא לדעת כולם, והיא ידועה בצייבור ששייכת אליו, ובפרט שהבן הנולד להם מוכיח שכן הוא, היא לו באיסור כרת מדברי קבלה שנאמר (מלאכי ב) וכי חלל יהודה קדש ה' אשר אהב ובעל בת אל נכר יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ולא יהיה לו ער ועונה, וכמ"ש הרמב"ם (איסור"ב פי"ב ה"ו, ש"ע אה"ז ט"ז).

ובתחילה עלה במחשבה מאחר והיא חכמה ומבינה בדיני ישראל יותר מהיהודי שלצידה, ומסתמא מודעת לגדול עוון הישראל שבא עליה כאיש ואשה, והיא זו שמכשילה אותו, ואין ניכר שמעשיה נקיים לדת ישראל וכמעט וכל מעשיה פחותים מעוון הזה שנעשה בידיה והוא עצמו כרוך אחריה, ומה שייך ליתן לה הפתח לבוא בקהל ה' כל העת שהיא בעיני כמזידה להכשיל. אולם מסברא אין לנו לבא אליה בטענות על מעשיה, שהרי כל העת שהיא אינה בצל היהדות, אין היא מזהרת על איסורי התורה, ואפשר שהיא נראית כקרקע העולם, אלא שיש לנו לבא אליו שהוא מתבולל אצל הנכרית ואח"כ מחפש תמורה להצמיד אותה אליו.

ולפיכך אין ספק במי שמחזיק במרדו והולך אחר נכרית, שראוי לעונשו וליסרו בשוטיין, והיה ראוי לכל מורה הוראה

לארחוקי ולאפרושי מאיסורא, כי האיש מוקש לכלל ישראל הקדושים, אך לפענ"ד בימינו שרוח הטומאה בוערת בכ"מ יש להקטין ולצמצם כמה שיותר ההתבוללות, ולא יועיל דבר אם נניח לזוגות כאלו שלא להתיחס אליהם בבחינת הלעיטתהו לרשע וימות, ובודאי שהאיש או האשה לא יעזבו את האיסור כאשר נתקשרו זל"ז, ואיבדנו נפש ודורות, ואף מרבים חילול השם בעמינו רח"ל, וע"כ ראוי לחשוב מעט ולהציל הרבה, והיא כבר משנה סדורה במש"כ באש"ח ח"ו-ז (אה"ז סימן ע"ז וצ"ז) ח"ח (י"ד מ', אה"ז קע"ח) להתמיד עם הרחוקים ולהורות להם עבירה קלה וזה ע"מ למזער נזקים, ובהכא ק"ו שיש סכנה של השתמדות ח"ו.

והנה ידועים דברי מור"ם בהג"ה (של"ד ס"א) שהעובר על דבר איסור וחייב נידוי שמנדין אותו אפילו שיש לחוש שע"י כן יצא לתרבות רעה יעו"ש ודבריו באו מפסקי מהרא"י (סימן קל"ח) יעו"ש. והחזיקו בנה"כ (שם) כיון דדין בי"ד הוא שמנדין אותו אין לחוש דאל"כ בטלה דין ישראל יעו"ש. וכיו"ב כ"כ בפת"ש (סק"א) בשם הרשב"ץ, שמש צדקה, חו"י, שאילת יעב"ץ, רדב"ז, חת"ס יעו"ש. ועוד רבים כתבו כן.

אבל ה"ט"ז (שם) השיג ע"ד שאיך יעשו מעשה להביאו לידי תרבות רעה אשר כל באיה לא ישובון, ודבר זה אינו שוה על הלב להניחו, וגם שמקור דברי תרו"ה אין

להם ראייה, והוסיף להוכיח מהגמ' (קידושין כ.) שאפילו בהולך להיות כומר לע"ז חייב לפדותו, וא"כ ק"ו זה היהודי קודם שהתחיל לעבוד פשיטא דצריכים ליזהר בו, ועוד ממ"ש הגאון מוהר"ר מינץ שהתיר מניקת חבריו לבל ב' נפשות יצאו לתרבות רעה.

ואני הדל אף שאיני נכון להכריע, אבל המציאות בימינו ראויה לתפוס שיטת הט"ז וסיע', ובפרט שהשכל מורה כן להציל כמה שיותר מאשר לאבד נפשות ונשמות מסכנות שעוברים על איסורים מחמת תיאבון, וזמנינו אינו זמנו של מור"ם או תרו"ה, שכן אצלנו הכל עדין ומסוכן, וככל שנעזור היכא דאפשר שלא יצאו לתרבות רעה כדאי הוא, ואף הרדב"ז (חדשות קפ"ז) שכתב למעשה כמור"ם, סיים שם שלענין הלכה צריך להיות מתון בדברים כי לא כולם שוים ולא כל העבירות שוות ויהיו כל מעשיו לש"ש.

ובכלל כך דברי הרמב"ם בתשובה (ליפסא סימן ק"ל) שנשאל על אדם אחד שקנה שפחה יפ"ת והוא בחור וזאת יושבת בביתו וכו', והוא מתיחד עמה והישר בעיניו יעשה, והשיב, ודאי מדין תורה צריך לגרשה משם ואפילו בגיורתה כי לא דברה תורה אלא כנגד היצר כאשר אמרו באסורין ובתים מלאים כל טוב אפילו קדלי דחזירי ולא זו הדרך. ולכן מחוייבין ב"ד אחר שמועה זו אשר לא טובה שישתדלו בכל עז ותעצומות לגרש האמה הזאת או

שישחררנה וישאנה, ואף כי הנטען על השפחה ונשתחררה אינו יכול לישאנה לכתחילה, אכן כאשר פסקנו בדברים כאלו שיגרש וישא, פסקנו כך מפני תקנת השבים ואמרנו מוטב שיאכל רוטב ולא שומן עצמו, וסמכנו על אומרו ז"ל עת לעשות לה' הפרו תורתך ויכול לישאנה. יעו"ש. ואלו דברי הרמב"ם הם יסוד גדול לימינו וכדאי הוא לעומת שאר הפוסקים.

ולמעשה אסור לקבל גר לצורך אישות, ואיסור זה הוא מדרבנן, ולכן בודקים שמא אשה נתנה עיניה בישראל או ההיפך, וכל דבר שאין כוונתם לשמים אין מקבלין אותם לכתחלה כמו שלא קבלו גרים בימי דוד ושלמה, אך גם אם זה נעשה וטבלו לגירות לשם תועלת ואישות בכ"א כולם גרים הם (יבמות כד.), טש"ע יו"ד רס"ח סי"ב), ובנוסף אותו האיש קריא ליה נטען (הנחשד) על הנכרית שאסורה להינשא לו לכתחלה רק משום לזות שפתיים ולא מן הדין (יבמות שם, רמב"ם גירושין פ"י הי"ד, ש"ע אה"ז סימן י"א ס"ה) שאם כנס לא יוציא דברננה לא מפיקי אשה מתותי בעלה (יבמות שם) ולא דוקא נחשד אלא ה"ה שבא עליה לא תינשא לו, ואם כנסה לא יוציא והיא גיורת גמורה (תוספתא ונ"י שם).

אולם בנידון זה נראה [כפי התרשמותי] שהאשה הנ"ל אינה משקת ומעשיה באמת לש"ש בפרט שהיא בקיאה בטיב הדינים שביהדות שמבישה כל ישראל או ישראלית בני א"א, זאת ועוד דמוכח

שהיתה אוהבת ישראל ושומרת כמה מן המצוות עוד קודם שהכירה את היהודי, בנוסף שכיום בעו"ה מחמת הקלקול האיש חי כבעל ואשה בלא הפרעה ועתה חפצים לגיור, זה סימן שכוונתם לש"ש ולא לאישות, אחרת מי ומה מפריע להם להמשיך באיסורים.

ואפשר שאין זה מוכח אלא שעדיין חושבים שניהם לתועלת ולשם אישות כפי תקנות המדינה בכדי שלא יראה שחי איתה בהפקרות בפרט באיש כזה שחזותו דתית ויש מעט בושה בשבילו שחי עם נכרית, אבל יותר נוטה הדברים כרישא כי יכלו להנשא זל"ז בחו"ל כפי הרשויות ולהגיע לכאן ולקבל הרישום לכל דבר ולעשות הצגות שאינן חי בהפקרות וכיו"ב, ומתוך שלא עושים כן מסתבר שכל הגירות לש"ש, וספיקא דרבנן לקולא.

ועתה דין הנטען על הנכרית י"ל ע"פ הגמרא שבכל מצב האשה היא גיורת כשרה והיה מקום להתירה על הנטען רק שחכמים גזרו מטעם אחר של עקשות פה ולזות שפתיים בכדי שלא יאמרו על הקול הראשון שיצא עליהם אמת הוא וכפירש"י (שם), ומתוך כך אם נשא לא יוציא כי אין מוציאים משום לעז ומוכח גם שהגירות נתפסת.

אבל הרשב"א והרמב"ן מאירי ריטב"א ועוד על הסוגיא מפרשים שהלעז הוא שיאמרו שנתגירה לשם זנות ושהוא

נושא אותה רק לשם זנות, וטענו על טעם רש"י דאם נתברר בעדים שזינה עמה יוציא והלא בהמשך המשנה בנטען על א"א מוכח שבא עליה, ולכן גם על ענין דשפחה ונכרית בא עליה ממש, ובכ"א המשנה סגרה שלא יוציא וכהתוספתא במפורש.

ובעובדא דידן שבא על הנכרית וחי עמה כבעל ואשה ואף יש להם ילד משותף מסתברא שאין עליו דין של "נטען" כי הוא כבר לא חשוד אלא כבעל עבירה וזה לא מצאנו שיש איסור לו להנשא לה מאיזה דין של קנס או גזירה כלשהי וההיפך מרש"י פשיט"ל שמותרת לו כי כבר הקול קיים ולא שייך לעז, וגם אליבא דהרשב"א וסיע' נראה דשפיר עביד מאחר והוא בא עליה כבעל ואשה כבר אינו גס בה ומסתמא שאינו נושא אותה לזנות ומוכח שכל גירותה לש"ש וכמו שהעלינו מסברא לעיל.

וזה לא כפי מש"כ בתורת חיים (סימן מ"ה) ובספר דרכי שלום (איסורי ביאה פ"ג) ועוד רבים מהאחרונים שרק אליבא דרש"י ליכא חשש לעז אחר שכבר נודע שבא עליה אבל לרשב"א בודאי יאמרו בא עליה ובשביל זה נתגירה ושפיר דברי הנ"י אפי' בא עליה לא יוציא יעו"ש. זאת ועוד שבדברי חיים (מצאנו ח"ב אה"ז סימן ל"ו) הביא נמי מתשובת הרשב"א (ח"א אלף ר"ה) שלזות שפתיים לרבות שלא נתגירה לש"ש גם דמכוער הדבר ואף לרש"י כן דכוונתו דיבואו להחזיק המעשה ומכוער הדבר היינו גוף הדבר שזינה עם נכרית ונשאה ולכן

שייך לזות שפתים יעו"ש. ואחה"מ זה לא מוכח ברש"י מהאי טעמא רק שעל הרשב"א לכל צד יש צד.

המג"ן ז"ל שכתב דבאיזה מקומות בש"ע לא קי"ל כוותיה אל כהרמב"ם יעו"ש. וכ"כ הרב משחא דרבנותא (סימן קנ"ד).

ובכלל כל דין "נטען" מהגמ' ליתא ביה איסורא אלא משום לעז וכלשון הב"ש (סקי"ח) משם הב"ח, וכדאי לנו לסלק איסור חמור יותר שידור עם נכרית כבעל ואשה ואולי שאם נתעקש שניהם יפנו אחורה והיא תפנה לאבותיה והישראל עלול להשתמד לגמרי, ונ"ל שלזה כיון הרמב"ם בתשובה (שם) על הנטען בשפחה להתיר מפני תקנת השבים ואמרנו מוטב שיאכל רוטב ולא שומן עצמו וסמכנו על אומרם ז"ל עת לעשות לה' הפרו תורתך ויכול לישאנה, דאם היה איסור גמור ק"ק לחשוב שלזה היה פונה הרמב"ם.

ובנדו"ד הוא ק"ו מאחר ולא מוכח שהש"ע ס"ל היפך הרמב"ם דאפשר שגם הוא יסבור שנטען על הנכרית הוא בדוקא במקום שאין חשש לשמד וריחוק אבל במקום שעלול הישראל להשכח מתורת ישראל או ימשיך בעבירות כדאי הוא הרמב"ם משום תקנת השבים.

וגם מור"ם (סימן קע"ז ס"ה) פסק בנטען על הפנויה שלא יכנס משום לזות שפתים אבל במקום שיש לחוש שלא תצא לתרבות רעה מותר לכונסה וכמבואר במהרי"ק (שקל"ט) והוא היפך מש"כ גופא בהג"ה (יו"ד של"ד) במי שעבר איסור וחייב נדוי מנדים אותו אפילו בחשש שיצא לתרבות רעה, אלא שעל כרחך שדין לזות שפתים אינו חשש של איסור אלא רננה כך שאם עלול ליפול לתרבות רעה אין לחוש לדבר שאין בו איסור ומהכא אין לחלק בין נטען על הנכרית או על הפנויה כי שניהם מאותו שורש.

וזה שהש"ע והטור לא הביאו דברי הרמב"ם הנ"ל מאחר ולא ראו דבריו ואילו היו רואים היו מביאים דעתו כדאיתא בהג"ה (חור"מ סימן כ"ה), בפרט שהיא דעת הרמב"ם דהוא נמי מרא דאתרא וכדאי הוא דברי המשאת משה ח"ב (חור"מ סימן ל"ד) והביאו החק"ל (אה"ז סימן מ"ה) כיון שקבלו במקומות אלו לדון כדברי הרמב"ם ומרן, ובמקום שחולק מרן הש"ע על הרמב"ם מאן דסמך על אחד מהם לא משתבש עי"ש. וכמבואר בברכות המים (יו"ד סימן ר"א) דמאחר שפסק מרן להחמיר וקבלנו הוראותיו מי הוא זה אשר יוכל לחלוק עליו בזה"ז, אם לא לפעמים במקום שפוסק היפך הרמב"ם, שראיתי למר זקני הגאון

וכל הרעיון להקל בימינו בנטען על הנכרית בשביל להקטין עבירות של עוברי עבירה כבר רבו האחרונים שמצדדים כן למעשה וכמ"ש בדברי חיים הנ"ל "אך לפי המבואר בשאלה שמגזם לה מאוד בכמה ענינים ובאיסורים חמורים י"ל דבכה"ג כדי

תיז

חנן

סימן קלו

אשר

(ח"ב תשסה) משפטי עוזיאל (חיו"ד סימן י"ד)
יבי"א ח"ח (יו"ד סימן כ"ד).

וזה לא כהמהרש"ג (ח"א יו"ד ל"ד) והאמרי
יורש (ח"א קע"ו) ועוד רבים שדחו דברי
האחרונים הנ"ל ויש הרבה מה להשיב ע"ד
בפרט שיש תשובת רמב"ם מפורשת להתיר,
וכן הוא עיקר הלכה למעשה ובזוג הנ"ל
שודאי ישמרו תורה ומצוות יש להשתדל
לגיירה כמה שיותר מהר.

חנ"א ס"ט

דלא ליתי עבירות חמורות מתירין לו איסור
קל ובזה כבר דברו גדולי האחרונים וכו'
והרבה נטו להתירא" יעו"ש. וכיו"ב כ"כ
בשו"ת טוט"ד (קמא סימן ר"ל) "שאם לא
תתגייר יחזור עמה לדתה ומקומה ונראה
דדעתו להשתמד בזה ודאי מותר לישאנה
וכו' כעין זה בסימן קע"ז ברמ"א שם"
עי"ש. וכ"כ בשו"ת אחיעזר ח"ג (סימן כ"ו
אות ז') מלמד להועיל (חיו"ד סימן פ"ה) מנחם
משיב (סימן מ"ב) שרידי אש ח"ב (סימן ק"ה)
שמ"ש ומגן ח"ב (סימן ל"ב) אוצר המכתבים

סימן קלו נישואי גרושה לכהן שקידושיה הראשונים פסולים

ס"כ) ובש"ע (אה"ז כ"ח ס"ט) ביסוד טבעת
שאולה מאחרים והוא בק"ו שאולה
מהאשה.

ואת"ל אחרת דהוא כמתנה ע"מ להחזיר
אע"ג דהוי מתנה מ"מ בקידושין
תקנו חז"ל דלא הוי קידושין משום דדמי'
לחליפין כשהוא מחזיר הקדושין וחליפין
לא הוי קידושין כלל ואפילו מדרבנן
כדאיתא בש"ע ונוש"כ (אה"ז כ"ט ס"א) אבל
למעשה שהיא זו שנתנה לו מסתמא רק
בתורת מתנה גמורה הביאה לו ע"ד
להתקדש בו ומקודשת היא, ולענ"ד נראה
שגם להעיסור ורבינו ברוך והרשב"א
בתשובה (ח"ד רע"ג וח"ו ב') וסיע' דס"ל
טבעת שאולה אינה מקודשת דדמי למתנה

לכבוד ע.כ.נר"ו

ירושלים שלום וכט"ס

אודות כהן שחי עם גרושה באיסור חיי
אישות בביתו כאיש ואשה, ועתה
חפצים להינשא זל"ז כדת וכדין אך מבינים
את הבעיה ההלכתית שלהם, ובאו לפנינו
לבה"ד "באר מרים" בבקשה גדולה למצוא
להם איזה פתח להתיר להם הנישואין.

א. ושחקרתי את האשה קפצה ואמרה שהיא
זו שקנתה לעצמה את טבעת הנישואין
וענדה אותה עוד קודם לכן ובעת הקידושין
נתנה אותה ביום חופתה לאיש ע"מ שיקדש
אותה בזה, ובעיני כמעט ואין ריעותא על
הקידושין מהענין הזה שאין ספק שהיא
מקודשת ודאי כמבואר ברא"ש (קידושין פ"ק

ע"מ להחזיר ועיין במש"כ באבנ"ז (א" סימן קל"ו) וביבי"א ח"ו (אה"ז ו' סק"ז), כאן שהיא זו שנותנת נראה שתהא מקודשת לכ"ע.

ומסתברא דלא גרע ממש"כ הרא"ש (שם) דמפלגין בין גזל דאחרים לגזל דידה דבגזל אחרים אינה מקודשת כלל ובגזל דידה אי שדיך או אמרה אין מקודשת ואמרי והלא אין הממון שלו ולא יהיה לה ולא מידי אלא וודאי היינו טעמא כיון שנתרצית להתקדש בממון זה אנן סהדי שמחלה לו הממון שגזל ממנה ויהיה שלו כדי שתוכל להתקדש בקבלת אותו ממון כיון שאי אפשר לה להתקדש בענין אחר אמדינן הכי דעתה והוי כאילו אמרה בפירוש וכן בנדון זה המשאיל טבעת לאוהבו לקדש בו את האשה אנן סהדי שדעתו ליתנו לו בכל יפוי לשון וכח המועיל ויהיה לו כח וזכות לקדש בו את האשה וכו' יעו"ש. הכא ק"ו שלא גזל ממנה אלא שהיא נתנה לו ממנה ע"ד לקדשה ברור שכוונתה לכל כח ולשון המועיל לקידושין התכוונה בו.

וגם מרן המהרש"ם זצ"ל בשמ"ש ומגן ח"ב (אה"ז סימן ו') נשאל ע"ז והשתמש להוכיח מהרא"ש הנ"ל דק"ו באם גזל ממנה מסתמא מחלה לו הגזל הרי שהיא נותנת להדיא הטבעת שלה בכדי לקדש אותה ודאי שהיא במתנה גמורה, ועוד הסתייע מהמחנה חיים דמוכח דלגבי קידושין ונתנה לו היא בעצמה פשיטא דזכות הוא לה וגם חוזר לה ובודאי שהיא

נותנת לו באופן המועיל שתהא מקודשת יעו"ש.

וכ"ז מתיחס נמי ליסוד שאשה יודעת להקנות לאחר וכמסקנת הש"ס (גיטין כ.) וכ"פ בש"ע (קכ"ד ס"ז) במוחזק בטבלא שהיא שלה ויוצאת תחת ידה מגורשת, וכמבואר בח"מ (סקכ"א).

ואף שהיה מקום לומר צד אחר שהאשה לא ידעה לאיקנויי כדבעי' להו לרמי בר חמי בגיטין (כ:) ולפי הרשב"א (שם) דמסקנת רב אשי דאשה כותבת גיטה מטעם הפקר כ"ד ולא שידעה לאיקנויי וכמבואר ברש"ך אליבא דהרמב"ם והוב"ד בב"ש (אה"ז קכ"ד סק"ט), א"כ לפי שיטת הרשב"א וסיע' מאחר ואין האשה יודעת להקנות כיון שידעת שסופו של ענין הטבעת שלה ועתיד לחזור אליה הרי שאינה מקודשת מעיקרא.

והחת"ס ח"א (סימן פ"ו) נשאל בכגון זה שהאשה נתנה הטבעת לחתן והוא קידשה בזה והיה ריעותא מהרשב"א הנ"ל אך הוא גופא סתר הכל חדא דכל המפרשים פשיט"ל דאיתתא ידעא לאיקנויי ותרתי דהב"ש (שם סק"ט) דחה דברי הרש"ך ואף לפירוש הרשב"א איננו מחליט דלא ידעא לאיקנויי אלא דלא איפשטא ולפ"ז לרשב"א לא הוה אלא ספיקא ולא שבקינן פשיטותא דכו"ע מפני ספיקו של הרשב"א, ועוד אף אם נאמר שאינה יודעת להקנות ולא יהבי' לי' במתנה מ"מ בתורת שאלה יהבה לי'

אשר

סימן קלו

חנן

תיט

והרי הוא שאול לו שיעור קישוט השווה פרוטה.

ומצינו בחלקת יעקב (אה"ז סימן פ"א) שהעיר דהא מבואר להדיא בב"ש והח"מ דצריך עכ"פ להחזיר דמיו ואם לא הוא ספק קידושין וא"כ בני"ד כשאין נותן לה אח"כ דמים בעד הטבעת הוא ספק קידושין ותמה על החת"ס שנעלם לו היסוד הזה, ועוד תמה על הנאת קישוט שלא הזכיר את זה בקידושה והוא צריך לומר בפירוש בהנאת קישוט, וגם מטעם מתנה צריך עכ"פ להחזיר מעותיו ואי לאו הוא ספק, ודחה דילמא כששאל מהאשה עצמה יש אומדנא דנתנה במתנה גמורה כיון דסו"ס נותן לה אח"כ בחזרה, מ"מ מסברא קשה לו לחלק.

אך למעשה מצא פתרון מפורש במור"ם בהג"ה (אה"ז ר"ס כ"ט) באשה שנתנה לאחד מתנה ע"מ להחזיר לה לאחר ל' בכדי לקדשה בה בתוך ל' ונתן לה בתוך ל' יום לקידושין הוא מקודשת מוכח דבאשה עצמה בזה שמקדשה היא מקודשת ומוחזר ואין צריך אח"כ להחזיר דמים ובנדו"ד הוא ק"ו שנתנה סתם לקדשה וסברא היא שנתנה לו במתנה גמורה כמו בקידשה בגזל שלה, ועוד שיש לחלק בין קידושין לגיטין משום חומרת א"א ואין דומה רצון האשה להיתגרש לרצון אשה להתקדש.

ועפ"ז אין שום ריעותא בנתינת הטבעת לאיש לקדשה, ומקודשת היא בלא פקפוק מדין טבעת שאולה או במתנה

גמורה כי על דעת הכי לקדש בה נתנה, וברור שעשתה כן בענין שיועיל לקידושין, ומש"כ בעונינו באש"ח ח"ג-ד' (אה"ז סימן ע"ב) לצרף ספק נוסף דילמא והלכה כבעל העיטור וס' החכמה והרשב"א שטבעת שאולה היא כמתנה ע"מ להחזיר שאינה מקודשת, כיום זה מוכח שמחמת החיפזון כתבנו כן ויש לחלק שהיה מקום לתפוס כשיטת העיטור והרשב"א במקרה והטבעת שאולה מאיש אחר, אבל לא משלה.

ב. אבל הריעותא בנדו"ד מתברר שאחד מן העדים של הנישואין שלה לא היה שומר תורה ומצוות, ואכן בקשנו להשיג אותו ומצאנו הכתובת וכולנו יחד נסענו אליו וכיום הוא בן תורה ואיש כשר שהעיד לפני שבזמן הנישואין של האשה הוא היה חילוני שחזר בשאלה ושוב כיום הוא משתדל להיות בעל תשובה.

ולדוחא דמילתא ביקשתי שאיש אחר יעיד על כשרותו של העד אף שהוא נאמן בעיני על שהעיד על עצמו (אע"פ שאין אדם משים עצמו רשע וכמבואר בש"ע חו"מ צ"ב ס"ה) מ"מ הוא בעל"ת ומבין הענין ואין סיבה לחשוב שהוא משקר עלינו אחר שהודעתי לו חשיבות העדות שלו, וכמבואר בשו"ת עזר משפט (גולשמיד סימן ב') שבימינו באורח חיים של תקופה זו שאין בוש לבנ"א בכלל לומר שהם מחללי שבת וידוע הוא מצב הרוחני של היום וכשיבוא אדם ויאמר שהוא מחלל שבת אין לביה"ד סיבה שלא להאמינו וכו' יעו"ש. וע"ע

בשו"ת אחיעזר ח"ג (סימן כ"ה) ובחת"ס (אה"ז סימן ק') דס"ל שדי שהעדים מפורסמים בעבירות אין צריך להם לעדות והוב"ד בדברות אליהו ח"ה (סימן מ"ז) וע"ע באשר חנן ח"א (אה"ז סימן צ"ד) כמה מן הפרטים בזה.

ומכל הנ"ל יש מקום גדול להתיר הכהן לגרושה הזו שבעיני היא רווקה ולא היתה נשואה מעולם ואין חוששין לקידושה בכלל בעקבות הריעותא הגדולה בפיסולי דאורייתא שנמצא באחד מן העדים בקידושין (ש"ע אה"ז סימן מב ס"ה) ואותו העד פסל עדותו של השני מחמת דין בטלה מקצתה בטלה כולה דאמרינן אף בקידושין, וגם אין לחוש לדברי החת"ס (אה"ז סימן ק') דס"ל שתתקים העדות בשאר אנשים הנוכחים בחופה היכא דיחדו עדים לקידושין וקימ"ל שהם החותמים הרי שמיחדים לזה וכבר הארכתי הרבה בזה בכמה דוכתי.

וגם מקובל שאין לחוש לאותו עד פסול שמא הרהר בתשובה אחרת לעולם אין פיסול בעבירה וביטלנו כל היסודות בראשונים ובש"ע (חומ"מ סימן ל"ד) שלא זכרו מזה דבר, וכמבואר בארוכה בשו"ת יבי"א (ח"ג אה"ז סימן ח'), וביותר שאותו העד על אף שכיום הוא כשר אך בזמן נישואיה היה מחלל שבתות בפהרסיא וקימ"ל תחילתו וסופו בכשרות אפילו בעדות אשה לאפוקי בפיסול ממון כגון נוגע בדבר בשעת ראיית העדות מפני שהיה לו הנאה בדבר יכול

להסתלק בענין שלא יהא לו הנאה בדבר ויעיד (ש"ע חומ"מ ל"ג י"ג-ט"ו וסימן ל"ה ס"ג) וניכר שכש"כ בפיסולי עבירה דבעינן תחלתו וסופו.

ולפ"ז אם בעת ראיית העדות עברו לתיאבון אף שבהגדת העדות לפנינו שבו בתשובה הרי שנשארו פסולים על המקרה שהיה, ולא גרע מגוי שנתגיר שאינו נאמן להעיד על מה שראה בגיותו (ש"ע ל"ה ס"ז) ומשמע מטעמא דבעינן תחילתו וסופו בכשרות (תוספתא פ"ה דסנהדרין ה"ג) וה"ה לאותם האנוסים שאינם נאמנים אף אחר שבאו לכלל כשרות (תשובת מהר"א ששון סימן צ"ו).

וידעתי דברי הש"ך (ל"ד סק"ג) דסב"ל דכל הפסולין מחמת עבירה כשרין כשחזרו בתשובה הראויה להם אפילו בעדות שראו בשעה שהיו פסולין בעבירה ולא בעינן בזה תחילתו וסופו בכשרות יעו"ש. והסכים לו בדג"מ (סימן ל"ה) וכ"כ הרב בית הלל (ליבשיץ סימן ל"ד) דכל החשש שמא לא היתה ראייה בכלל ולפ"ז אם עשו תשובה ומוחזקים כעת לאמיתים למה לא נאמין להם יעו"ש. וע"ע בשואל ומשיב (חמישאה סימן ח') והחת"ס (חומ"מ ל"ז). וע"ע בפת"ש ((חומ"מ ל"ד סקמ"ה) ממראות הצובאות (אה"ז י"ז סקכ"ח) שטעמו של הש"ך ע"פ הסמ"ע (ל"ג סקכ"ג) דבפסול נגיעה מהני סילוק ולא בעינן תחילתו וסופו בכשרות משום שהיה בידו להכשיר ולסלק נפשו מיד בשעת ראייה וא"כ ה"ה גבי

אשר

סימן קלו

חנן

תכא

פסולים מחמת עבירה שהיה בידם לעשות תשובה מיד בשעת ראייה ע"כ. ומשמע שהסמ"ע מצטרף לשיטה זו וכמבואר נמי בקרני ראם (אנקאוה סימן ד').

אך מסתבר שהש"ך חזר בו ממש"כ הוא גופא (ח"מ ל"ה סק"ז) להסכים להר"א ששון בדין האנוסים ולא שנא לשאר בעלי תשובה, והוא דבר פשוט בעיני שלא לחלק אחרת נמצא שהש"ך חולק על כלל הראשונים שתפסו דבעינן בפסולי עבירה תחילתו וסופו בכשרות כדאיתא בשטמ"ק (ב"ב מג.) שהביא משם הראב"ד כדברי הר"י מיגא"ש מהעיטור דבגזלנותא נמי הכי, וכ"כ בתשובת הרא"ש (ריש כלל נ"ד) והג"א (פרק שבועת העדות) וכן הוכיח משמם מהריב"ל ח"ב (סימן מ"ה) ח"ג (כ"ה וע"ה) והוב"ד בטוב עין (סימן ו') והוסיף שכן הוא ברמב"ן והריטב"א ויתר הראשונים והאחרונים דס"ל הכי ותמה על הש"ך הנ"ל עד שראה דברי הש"ך במקו"א כמ"ש בעונינו ותמה על דג"מ שהחזיק בדברי הש"ך בכ"א יעו"ש. וכבר הניף ידו שוב בשו"ת חיים שאל ח"ב (סימן ל"ח) ובברכ"י (שם).

וכ"ז מוכח מהש"ע (שם) אחרת אע"פ שהפיסול שם מחמת קורבה, בכ"א לא הבנתי מאי שנא, סוף דבר שבעת עדותו היה פסול והנישואין נפסלו, וא"א לחשוב שאחר שחזר בתשובה עדותו נכשרה למפרע והנישואין חזרו למפרע, וזה שאמרו זרונות נעשו לו כזכויות (יומא פ"ו) זה על

דרך המוסר ולא שמביא נפ"מ הלכתית ולא כמ"ש באבני שהם (סימן י"ב אות ת').

וגם מש"כ בבית הלל (שם) שכל רעיון העדות לאמיתות הענין ולכך מכשיר כהש"ך, ק"ק ע"ד וי"ל שאין זה אלא לענין עדות קידושין וכמ"ש בהדיא בריטב"א (קידושין מג. גיטין יח.) דבקידושין אין העדות באה לאמת הדבר בלבד אלא אפילו ידעין דקושטא דמילתא שקידשה אינה מקודשת בלא עדות שגזירת הכתוב היא שאין קיום לקדושין בלא עדים וכיון שכן שעת מעשה הקידושין היא שעת עדותם יעו"ש. ויסוד זה מובן לנדו"ד דאם בעיקר הקידושין היה בעדים פסולים א"א שיוכשר למפרע משום גזירת הכתוב.

וראה בבאה"ט (שם) דבשעה שהיה פסול לא דקדק בעדותו כהוגן והוי כמלתא דלא רמיא אנפשיה, ובנדו"ד זה מוכח כמו שהוא העיד על עצמו שהיה שיכור גמור ואף לא ראה את נתינת הטבעת, זאת ועוד שכבר הרבה קדמו להשיג ע"ד הש"ך מעיקרא וכמעט הוא יחידאה בזה ואף רובם הבינו שחזר בו כמבואר בפת"ש (שם) מהנו"ב (אה"ז ע"ב) ומשם זקנו מוהר"ר העשיל זצ"ל יעו"ש. וכ"כ בנופת צופים (אה"ז סימן י"ב) כנה"ג (הגה"ט ל"ג אות כ"ב) מחנ"א (עדות סימן י"ד) תומים (ל"ד סק"ח) ימי שלמה (עדות עמ' קס"ו) שער אשר (סימן ו') פת"ש (ל"ד סקמ"ה) ועיין בעושה שלום (דף ה' טור ג' ודף ע"ו טור ג') והכריח נמי מהש"ע (ח"מ מ"ו ל"ז) והמל"מ (פ"ב דסוטה

דין ח' וכ"כ באבנ"ז (אה"ז סימן כ"ט) ובשם אריה (חור"מ סימן ו'), וע"ע בקול אליהו (ח"א חור"מ סימן כ"ז) שפשט את ספקיו של מהרימ"ט ברשע ועשה תשובה אי דמי לגוי או לקטן ולא הכריע, והוא ס"ל דדמיא לגוי בטעמא דאינו מוכרח בודאי גמור שיעשה תשובה יעו"ש. ועיין בטוב עין (שם) מה שפירש במהרימ"ט הנ"ל.

ולא עוד שהעד היה בהגדרה של חוזר בשאלה כי עוד מילדותו היה דתי מוסיף נופך להיתרא שאף לחוש לתינוקות שנשבו לא שייך בהכי וכמו שראיתי אצל כמה מאחרוני זמנינו שתפסו שלא להפקיע הקידושין מעדות של מחללי שבתות בפהרסיא מהאי טעמא והארכתי בזה בספרי באר מרים (סימן ל"ד), ולמעשה בנדו"ד מסתברא שלכו"ע העד פסול ומבטל עדותו של השני.

ג. ועוד הוסיף העד שבאותו מעמד של הקידושין היה שיכור ועל אף שרב המקדש ביקש ממנו לראות את נתינת הטבעת באצבע של הכלה הוא מעיד שלא ראה כלום כי הוא היה תחת השפעת אלכוהול אלא שרק חתם על הכתובה ותו לא, ובאמת שדין זה כבר הארכתי בו באשר חנן ח"ו-ז' (אה"ז סימן צ"ג) והוא פלוגתא דרבוותא, אף שצידדתי למעשה שם שקידושיו קידושין כהמרדכי וסיע' מ"מ כדאי הוא החולקים עליו כדאיתא ברשב"א, מהר"ם, מור"ם בהג"ה, לבוש, תשובה מאהבה, רעק"א, נו"ב, מבי"ט וסיע'.

ד. ומעל כל ספק הגענו למסקנה שאין כאן קידושין מעיקרא, ואף לחוש לקידושי ביאה דאאעב"ב זנות ליתא בימינו, לרבות שאין דרך לקדש בביאה ק"ו ברחוקים מהיהדות, והארכנו בזה באש"ח ח"ג (אה"ז סימן נ"ו) ובכמה דוכתי מראשונים ואחרונים.

ה. ועתה קי"ל שאשה גרושה מאישה לא יקחו אפילו לא נתגרשה אלא מאישה לא יקחו, היינו שריח הגט פוסל לכהונה מדרבנן (יבמות נב., רמב"ם גירושין פ"י ה"א, טש"ע אה"ז סימן ו' ס"א) ואפילו שלא נתגרשה אלא רק משום קול דקידושין בעלמא אע"פ שהוא ברור שאין ממש בקידושין ואין נתינת הגט אלא לחומרא אפ"ה פסולה לכהונה (מור"ם שם משם הרשב"א סימן תק"ן).

ובב"י (סימן י"ג ס"ט) זכר תשובה אחרת ברשב"א (סימן ד"ש) דכל שלא היתה צריכה גט ממנו אפילו נתן לה גט אותו גט אינו פוסל לכהונה שזו לא נתגרשה מאישה אלא מאיש שאינה אישה וכו' וגט שנתן שגעון בעלמא היה ואין בו ממש ולא חיישין ליה לכלום ולא לאוסרה לכהונה וכו' יעו"ש. וניכר מהב"י דלא פליג עליהו נח לו כהרשב"א הנ"ל ואף מוכרח כן ממש"כ הב"י במקו"א (סימן י') שתפס על הרא"ש באיזה ענין והעיר לעיין ברשב"א הנ"ל דכל שלא היה צריך גט מן הדין או מן הספק אינו פוסל לכהונה וכמ"ש המרדכי (קידושין סימן תקלא), משמע משחתם לעיין בו נראה דס"ל הכי.

לזה הרב בני משה שלטון ומהר"י הלוי (כלל ה' סימן ל"ג) ובשו"ת שבות יעקב ח"א (סימן צ"ג) ושוב הארכתי בזה באש"ח (שם) ושם הבאתי החולקים ע"ז. ובנדו"ד קיל טפי שריח הגט פוסל רק מדרבנן וכדאי הוא תרי דרבנן לקולא.

ז. מהאמור עולה מאחר ויש לנו כמה ספיקות וצירופים ודאי דאזלינן לקולא אף בדיני קידושין החמורים בפרט בזוג הנ"ל שאם לא נפתח להם הפתח ימשיכו לחיות באיסור ולא גרע משעה"ד ועיגון, וע"כ יש להתיר לכהן הנ"ל לישא הגרושה מחמת פיסול עבירה של אחד מן העדים, ושטען העד שבעת הקידושין היה שיכור ולא ראה ולא שמע מן הקידושין כלום, וכהני דידן אינם בחזקה אלא בספק, וגם אין לו לחוש לריח הגט שיש פיסול בקידושין ולא דמי לפיסול בגט.

חנ"א ס"ט

ויסוד פלוגתא דרבנותא הובאה כבר באחרונים וגם הח"מ (סק"ב) והב"ש (סק"ג) ס"ל הכי כהרשב"א בד"ש וכ"א תירץ הסתירה והוסיפו שכדברי הרשב"א כ"כ המרדכי והר"ם ממין והר"י הלבן, וכן הכריע בלחם רב (סימן ל"ג) הואיל והוי פלוגתא דרבנן אזלינן לקולא יעו"ש. והאריך בזה בשו"ת יבי"א ח"ו (אה"ז סימן א' אות ד') וכתב להתיר יעו"ש. וכ"ה בשו"ת שער אשר למהר"א קובו (סימן ל') ובשערי ציון (אה"ז סימן י"ב) והבאנו הכל בארוכה באשר חנן ח"ב (אה"ז סימן כ"א סק"ה) ח"ג-ד' (אה"ז סימן נ"ו) ח"ו-ז' (אה"ז סימן קכא סק"א).

ו. בנוסף כדאי הוא הריב"ש בתשובה (סימן צ"ד) שהכהנים של ימינו אין להם כתב ייחוס ורק מפני חזקתן נהגו לקרוא ראשון בתורה יעו"ש. וקרוב לזה כתב היש"ש (פ"ה דבב"ק סימן ל"ה) עי"ש, ועפ"ז כתב המהרשד"ם ח"א (סימן רל"ה) שכהני דידן אינם ודאי אלא ספק והעלה להתיר שבויה שהיא מדרבנן לכהן ע"פ דעה זו והסכימו

סימן קלז

כהן שחותך את אצבעו עדיין אסור בגרושה

האצבע שלהם ובכך יהיו בעלי מומין (רמב"ם ביאת מקדש פ"ח הי"א) שפסולים מכהונתם להקריבה או אפילו ביאה ריקנית אסורה להם (רמב"ם שם פ"ו ה"א, פ"ט הט"ו, חינוך מצוה רע"ה) ומשמע שהם כזרים (תפארת

לכבוד מר י.כ. נר"ו ירושלים שלום וכט"ס אודות איזה איש שמפזר הלכה לכהנים שיכולים להפקיע כהונתם ולישא נשים גרושות וכיו"ב ע"י שיחתכו את

ישראל מנחות פ"א מ"ב אות יב) ואולי מותרים גם בגרושה זונה וחללה כסתם כהן חלל שאין בו דין כהונה ונושא גרושה ומטמא למתים (ש"ע סימן ר' כ').

ובאמת שהיה אפשר לחשוב כן מדין פצוע דכא וכוות שפכה שנשאו בת ישראל וכו' ואפי' כהן שהוא פ"ד מותר לישא גיורת ומשחררת לפי שאינו בקדושתו ואפילו נתינה או אחד מן הספיקות מותרת לו (יבמות עו ע"א, רמב"ם איסור"ב פט"ז ה"א, טש"ע אה"ז ה') ומתוך כך י"א כיון דמותר בגיורת שהוא איסור זונה ה"ה שמותר בגרושה וחללה (משחררות) דבחד קרא כולהו ואין עליו שום קדושת כהן גם לטמא למתים ולישא כפיו (ח"מ סק"א) וי"א שגרושה וחללה הוא מפורש מהתורה משא"כ גיורת לא מפורש אלא ממקרא דיחזקאל ולפ"ז רק גיורת מותרת לכהן פ"ד (ב"ש סק"א).

והרי דקימ"ל ארבעה מומין באיברי הזרע אצל הכהנים ואלו הן וכו' מי שנמרחו אשכיו והם הכיס של הביצים מי שרוח באשכיו והוא מרוח אשך האמור בתורה (רמב"ם ביאת מקדש פ"ח הי"ב) נמצא כמו מומין באברי הזרע שמותר בגיורת או גרושה וחללה לפי הח"מ ה"ה בשאר מומין המצוינים ברמב"ם גופא ככריתת אצבע.

וניכר שהוא דעת הדורש לציון לנו"ב (דרוש ט' עמ' ל"ג) שכתב לתרץ איזה ענין על הש"ס בקידושין בזה"ל, כהנים בעלי מומין

לא הוזהרו על נשים פסולות לפי שאינם מקריבים את לחם אלהיהם א"כ משכחת שהיתה זונה וחללה ושוב נתגרשה וכהן זה היה לו אצבע יתירה והיה מותר בה לפי שהוא בעל מום ושוב חתך אצבעו והוכשר לעבודה ונעשה כהן תמים ונאסר בפסולות וכו' יעו"ש. וכיו"ב מצינו גם באבני חפץ (סימן ע"א) שהבין בדעת הח"מ הנ"ל שאם הכהן הוא בעל מום ומשמע לאו דוקא פצוע דכא אלא ה"ה בשאר מומין מותר בנשים הפסולות לכהונה משום דליתא בקדושת הכהונה וגם החיוב לקדשו לכל דבר שבקדושה ליתא לגבי יעו"ש. וכ"נ מערו"ה (שם ס"ה) שהבין מדברי הח"מ בשאר מומין.

אך לפענ"ד אי אפשר להביא ראיה מדין פצוע דכא לשאר מומין אף שהרמב"ם גרס כל מומין במחתא חדא אבל זה לענין הקרבה ולא לזיווגין וטומאת מת וכיו"ב והלא דין פ"ד מעיקרא אינו בא בקהל השם כשאר פ"ד ישראלי ולכך כהן שאינו בא בקהל השם הרי הוא זר לכל דבר לא גרע מחלל ודאי שמותר בגרושה זונה וחללה.

וניכר שגם הרמב"ם במקו"א (איס"ב פי"ז ה"א) ס"ל הכי ממש"כ שלש נשים נאסרו על כל הכהנים גרושה זונה וחללה וכו' ומימרא "כל הכהנים" במשמע אף בעלי מומין אחרת הי"ל תמימים, ולא קשה שהי"ל להמעיט מפצוע דכא ולכאורה מזה שלא המעיט י"ל גם בעלי מומין, וז"א מהאמור דין פ"ד הוא לא מטעם מומין אלא

מטעם שאינו בא בקהל השם. ובזה תמוה על הדורש לציון והאבני חפץ הנ"ל שלכאורה מבינים מהב"ש שדיבר על כלל המומין ולא הבדילו בפצוע דכא דוקא.

והראיה מהבריתא (יבמות פח:) מנין שאם לא רצה דפנו ת"ל וקדשתו ופירש"י מנין שאם לא רצה כהן להתקדש מטומאה ומנשים פסולות דפנו הכהו וקדשו בעל כרחו יעו"ש. וכ"כ הרי"ף (שם) והרמב"ם (פי"א גזילה הי"ח) והוב"ד בביאור על הרס"ג (פערלא עשה קנ"ו), דמוכח שטומאה למת ואיסור פיסול הנשים הם דין אחד ויש להבדיל בין עבודת המקדש לדין וקדשתו שהוא אף מחוץ למקדש.

והוא יסוד הלכתי מפורסם שכהן כשר מוזהר על טומאת מת ואפילו בעל מום אבל חלל וכהנת מותרים לטמאות, ובסיפרא (ריש אמור) דריש אמור אל הכהנים בני אהרון וכו' ומנין לרבות בעלי מומין ת"ל בני אהרון וכמ"ש כ"ז בב"י וש"ע (יו"ד שע"ג ס"ב) וכ"כ המאירי (סנהדרין נא). כהן בעל מום אף על פי שפסול לעבודה מוזהר הוא על טומאת מת וכן כתבו בהדיא גדולי הרבנים וכן יראה מדברי גדולי המחברים שלא הוציאו מדין טומאה אלא בנות אהרן וחללים יעו"ש. וי"ל ה"ה שיהא מוזהר על הפסולות, ואף הוא גרע טפי מטומאת מת כי מעלה עשו ביוחסין.

וה"ה לענין נשיאת כפים בכהן שיש בו מומין בפניו או בידיו או ברגליו

שפסול לדוכן אינו אלא מפני שהעם מסתכלין בו ועפ"ז יסיחו דעתם מלכוין לשמוע הברכה אלא א"כ היה דש בעירו שכבר אינו חידוש בעיניהם (מגילה כד: טש"ע או"ח קכ"ח ונוש"כ) או במקום שנהגו לשלשל הכהנים טלית על פניהם אז אפילו יש מום בפניו ובידיו כמה מומין בכ"א ישא כפיו (ש"ע שם), נמצא שכהן בעל מום אינו ככהן זר גם לענין זה, וכיו"ב כתב במנח"ח (מצוה רס"ו) חלל אין בו דין כהונה כלל וכהן בעל מום בכלל כהנים כשרים הם למעט פ"ד וכ"ש. וכ"כ בפרמ"ג (יו"ד ס"א) דכהן בע"מ כהן הוא אלא שאינו עובד ואוכל בקדשים.

וגם באבני חפץ (שם) אע"פ שהביא דברי הח"מ וטען לשיטתו שפ"ד לאו דוקא אלא גם שאר מומין, מ"מ הוא גופא הכריח למעשה כדעת הב"ש וגם חילק בין הפסוקים בענין איסור נשים פסולות הציווי כי קדוש הוא לאלהיו משא"כ בציווי לקדש הכהן לכל דבר שבקדושה נאמר וקדשתו כי את לחם אלהיך הוא מקריב ותלה הכתוב שמה שהכהן עובד בעבודה ומקריב ע"ג המזבח, מוכח שגם בעל מום אסור לישא נשים פסולות, ועוד תפס שם דכל האיסור בפסולות הוא התלוי בתולדה של הכהן וכיון שהוא נולד בקדושת כהונה אסור לו להתחלל ולא שנא בעל מום משא"כ וקדשתו דהוא תליא מילתא בעבודה יעו"ש באורך. וחיזוק לדבריו כמצינו במחלוקת הפוסקים אי הכהן לוקה בחילול הזרע או הביאה גרידא וכמו שהאריך בזה במח"ח (רס"ו ד"ה והנה).

ומש"כ במשנ"ה ח"ג (סימן כ"א) על האבני חפץ אחה"מ לחינם נטפל עליו ותמה תמיהות רבות שיצאו דברים אלו מפיו וכיו"ב כי כ"ד הח"מ אינם אלא בתחילה אבל כל סוף התשובה היא השגה ע"ז ומכריח בפשטות כהב"ש ומ"מ הוא גופיה נמי ס"ל להוכיח מהרמב"ם שהי"ל כהנים תמימין וגם כתב שכל דברי הח"מ בדוקא על פ"ד ולא בשאר מומין כי פ"ד נפסל לבוא בקהל השם וממילא נפקע מיני' כל קדושת כהן או ישראל ומותר בכל הפסולים. וע"ע במשנ"ה (שם סימן כ"ב).

ומפורש בכ"ז תמצא בתשובות הגאונים (שע"ת סימן קע"ז) והביאו הב"י (אה"ז סימן ו') לגבי כהן דעבר ונסיב גרושה וכו' וכהן פושע הוה וכו' ואיהו קא מחיל זרעיה ומיתבעי לשמותיה עד דפריש מינה ואלקיייה ויראו אחרים ויוסרו ואי הוה חיישין דאזיל לדוכתא אחריתי ופריס ידיה הוה קיצין ליה ריש אצבעתיה וקבעין ביה מומא דלא ליפרוס ידיה יעו"ש. מוכח שגם אם יקצוץ אצבעו והוא מום ברור בכ"א אינו מתיר עצמו לגרושה רק שפוטר מנשיאת כפיו ובימינו דאפשר שהידים מכוסות אינו פוטר גם מזה כמ"ש בש"ע (או"ח קכ"ח), והיה מקום לטעון שאין ראייה מתשובות הגאונים הן להיתר והן לאיסור כי הדיבור הוא להציל שלא ישאו כפיהם ושמא אין להתיחס אם ישאר עם הכהן או לאו, אך מסתבר טפי הפירוש הראשון, וכ"ז

הביא ג"כ למעשה בשו"ת וזאת ליהודה (מסלתון סימן ד') דלא פוטר קיצוץ אצבע מפסולות לכהונה.

וי"ל אף מדברי הדורש לציון שהבאנו לעיל אין הכרע מה דעתו הלכה למעשה אלא שהביא זאת כאחד מכמה תירוצים ולא כהגדרת הלכה כך שלא מצינו שום דעה שטוענת כל מום בגוף האיש מתרת אותו לגרושה א"נ דמש"כ הח"מ זה רק לפ"ד, ועוד שבנדוד"ד גרע טפי שהיא טענה בקום ועשה למחול על כהונתו וחפץ לקצץ אצבעו והלא קדושת הכהנים לא ניתנה להם ליהנות בה גופם כמו שקדושת ישראל לא ניתנה להנות בה גופם שמצות לאו ליהנות ניתנו אלא גזירת מלך היא עליהם שיהיו קדושים הואיל ונבחרו לשרת למלך הקדוש כמ"ש קדושים תהיו כי קדוש וגו' קדוש יהיה כי קדוש וגו' לפיכך אין בידם למחלה וכמ"ש בש"ע הרב (או"ח סימן קכ"ח) וזאת בנוסף לחבלה בגוף שהוא איסור בפ"ע כדאיתא ברמב"ם (חובל ומזיק פ"ה ה"א).

ולמעשה כריתת אצבע או שאר מומין אינו פוטר הכהן מאיסור נשים הפסולות עליו ואף אסור לו להטמא למתים וכיו"ב, למעט פצוע דכא וכרות שפכה שמותר לו כי הוא מעיקרא אינו בא בקהל השם.

חנ"א ס"ט

סימן קלח נבעלה לגוי וסיפרה לכהן ביום חופתם

לכבוד ידי"ן הגר"ד גבאי שליט"א

מו"ץ בת-ים שלום וכט"ס

ומה שבקשת חור"ד הענ' באשה בעלת תשובה שכמה שעות לפני חופתה עם כהן, נזכרה היא מהעבר שלה שהיתה באישות עם נכרי אחד בחו"ל, ועתה אין לה מנוח ממה שידוע לה שאסורה לכהן ואיך תעשה לבטל החופה והמוזמנים שעות בודדות קודם הנישואין, ושאלת אם יש צדדים ופתח להתירם.

הגם והוא דין ברור שזונה אסורה לכהן, ואיזו היא זונה, לרבות הגירות והמשוחררת, גם בת ישראל שנבעלה לאסורה עליו בנישואין כעכו"ם ועבד הוי זונה לכ"ד, וכ"ז אף שנבעלה באונס או ברצון או שוגג בין כדרכה בין שלא כדרכה משהערה בה נפסלה משום זונה (ש"ע אה"ז סימן ו ח-ט).

וחשבתי לצרף בשעה"ד דכהני דידן אין להם יחוס אלא רק מתוך חזקה ולכך נהגו אותו לקרוא ראשון בתורה (ריב"ש סימן צ"ד, יש"ש פ"ה דב"ק סימן לה) ש"מ שאינן כהנים ודאים אלא ספק וראוי באיסור דרבנן לקולא כשבויה להתירה לכהן (מהרשד"ם ח"א סימן רל"ה, בני משה שלטון, ומהר"י הלוי כלל ה' סימן לג, שבוי"ח ח"א סימן צ"ג, וע"ע בר"פ או"ח סימן ל"ט).

ואף שיש חולקים ע"ז ונהגו סלסול ומעלה ביוחסין שלא להקל, ויותר התירו לענין דבר שבממון או ליטול מנה יפה וכיו"ב וכמ"ש באשר חנן ח"ג (אה"ז סימן נ"ו-נ"ז) ח"ח (סימן צ"ז) בשם הרבה מהאחרונים. מ"מ בשעת הדחק או מקום עיגון כדאי הוא המהרשד"ם וכמבואר ביבי"א ח"ז (אה"ז סימן ט"י) ובשמ"ש ומגן ח"ג (סימן ע"ג) שעשו מעשה.

ובצירוף ספק נוסף להתיר, דאע"פ שאיזה ביאה שתהא הוא איסור חמור מהתורה דלא תנאף ולא תקרב וכיו"ב אך לאסור אישה על בעלה קימ"ל שבביאה יהא חיוב מיתה וכמ"ש מור"ם בהג"ה (אה"ז כ א'), וכפי שידעתי מכת"ר שהאשה הנ"ל נבעלה לגוי ע"י חציצה ואחרי שביררנו באיזה מקום (לקמן סימן קמ"ה) שאפשר לומר דהוא דומה יותר לתשמיש בדרך איברים כמכניס אצבעו לשם, משום דעיקר הביאה כשמזריע ומערה לתוכה, והכל משום חציצה, ושלא כדרך הנאתה, ולא שנא בבעל א"א באבר מת, וכמבואר נמי אצל כמה מגדולי תורה של המאה שנים האחרונות וכמ"ש בחריפות וגאונות בשו"ת מראה כהן (תליתאה סימן מ"ט) להגאון שמריה מנשה הכהן אדלר זצ"ל, וכ"ה בישמח לבב (עובדיה אישות סימן ח') ובתולדות שמואל (דף ע"ב ע"ב), ואילו המשפטים ישרים (בירדוגו ח"א סימן שצ"ז)

והאדרת והביאו במהרש"ם (ח"ו קצ"ה) הסתפקו בזה, אך יותר נוטים דבריהם למבין שאין זה ביאה שאוסרה במקרה והחציצה גמורה דמחסר בו הקרא דתליא מילתא בש"ז.

ואע"פ שלמעשה ודאי שקשה לסמוך ע"ז בסתם וכגוף הלכה ברורה, כי רבו הטענות ע"ז, וגם להם יש טעם, וסוף דבר שהבועל והנבעלת נהנים מהביאה וזה דרך המנאפים לעשות כן, אע"פ שי"ל שהנאתם מועטת ולא רגילה, ובפרט במידי דערוה אזלינ' בתר המחמיר, וכמבואר כבר בספרי אשר חנן ח"ה (אה"ז סימן ט"ו) לאסור א"א שנבעלה בגומי, אבל בצירוף כהנ"ל כדאי

הוא להתיר וכמו שהכרעתי (לקמן סימן קמ"ה) שרק בעוד סניף גדול נכון לסמוך ע"ז דאין מקרי ביאה לענין זה, וכמעט וחזרתי בי ממש"כ באש"ח ח"ה שם, וכמ"ש בתשובות והנהגות ח"א (סימן שס"א) שיש להסתפק שאין זה דרך הנאה לבועל כקירוב בשר לבשר ואולי אין בזה חיוב מיתה ולא נאסרה וכו' אך למעשה אין להתירה מפני זה לבד לבעלה ח"ו יעו"ש. ש"מ גם לשיטת' בעוד צירוף ושעה"ד הסברא נותנת להתירה לבעלה, הכ"נ בנכרי הבא על בת ישראל בחציצה אפשר בדיעבד להתירה לכהן.

חנ"א ס"ט

סימן קלט

להחזיר גרושתו שקבלה ממנו גט לחזמרא אחר שנישאת לאחר

לכבוד ידי"ן הרה"ג מ.ז. שליט"א

ירושלים שלום וכט"ס

אודות שא"ב שנשא אשה לפני כשלשים שנה אלא שלאחר החופה ראה

שאשתו מעט מהוררת לעצמה ולא כ"כ מתקשרת עם סביבתה, הבעל לא התייחס וחשב שהיא מרוגשת מדאי, ואף בליל הנישואין לא קרב לה, אולם לאחר כמה ימים הבין שהאשה לוקה בבעיה נפשית שטופלה בעבר אצל פסיכיאטרית, ועל כן מיד עזב אותה, אם האשה ניסתה להגן על בתה שכ"ז הוא מרגש בלבד, ולכן ראוי

לנסות שוב, הבעל הסכים ושב לניסיון למשך שבוע, אך ללא הועיל ולכן עזב הבית לגמרי ונתן גט.

לאחר כמה שנים נישאה לאחר ושוב נתגרשה מטעם זה, וכעת הראשון חפץ לשוב לקחתה מכמה טעמים הכמוסים איתו, וכת"ר שאל חו"ד העניה, וגם דברתי עם האיש בטלפון ונתן לי את כל הפרטים והשתלשלות הענינים ואף העיד כמו שהוא קבל אותה בתולה כך החזיר אותה כי כאמור לא היה שום גמור ביאה בכל

אשר

סימן קלט

חנן

תכט

התקופה, וגם שזכר באותו היום של נתינת הגט שבה"ד הכריז לפניו בקול גדול שהוא נותן גט רק לחומרא מדין מקח טעות.

ואע"פ שלא הותרה בזה הגט נפסלה לכהונה (רמב"ם וש"ע).

ונודע הדין שלא יחזיר המגרש את אשתו אחר שנישאת לאחר דכתיב "כי יקח איש אשה ובעלה והיה אם לא תמצא חן בעיניו וגו' ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר וגו' לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה" (דברים כ"ב א'-ד') וקימ"ל דהלכה כחכמים ואסורה בין מן האירוסין ובין מן הנישואין (יבמות יא.) והיא בלאו ויש לה דין גרושה לכהן (רא"ש כתובות פ"ב ל"ב).

אפשר שאם היה בעיה בקידושין כגון בעדים פסולים ולא בחשש הגט עצמו לא אמרינן בהכי ריח הגט שפוסל אלא שלא היה קידושין בכלל, ולמה שיהא אסור באינה גרושתו שסוף דבר לא נישאת לו, וזה טעם מסתבר.

האמנם ק"ק ממש"כ הרשב"א (תק"ן) שאפילו נתגרשה רק משום קול קידושין בעלמא אע"פ שהוא ברור שאין ממש באותן הקידושין ואין נותנין גט רק מכח חומרא בעלמא אפילו הכי פסולה לכהונה והביאו מור"ם בהג"ה (שם) שלא בלשון חולקת ולכאורה יש להכריח גם בש"ע שאין לחלק בין פיסול בקידושין או פיסול בגט ולעולם הוי ריח הגט שפוסל.

והרא"ש (כלל ה' סי"ד) ס"ל דאפילו שלא נתגרשה מהשני רק מכח קול בעלמא היא אסורה לראשון כי היודע שנתגרשה לא יודע שהגרושין לא היו אלא לרווחא דמילתא ולא מועיל הכרזה שיש ששמעו הגט ולא שמעו ההכרזה יעו"ש. והביאו והב"י ומור"ם בהג"ה (סימן י"ג ט') וכיו"ב כ"כ הרשב"א ח"ד (סימן כ"ד) ובמיוחסות (סימן קל"ב).

אך מכל הנ"ל עדיין יש להכריח להקל בפסול קידושין כי ראינו ההיפך מהב"י (סימן י"ג) שהביא דברי הרשב"א (סימן ד"ש) במעשה ונתברר שלא היה קדושין כלל מכמה טעמים הרי גט שנתן שגעון בעלמא היה ואין בו ממש ולא חיישינן ליה לכולם לא לאוסרה לכהונה וכש"כ להצריכה ג' חודשים עי"ש. והוא ההיפך מדברות הרשב"א בסימן תק"ן, וי"ל מאחר ובש"ע לא זכר מאומה מכל דברי הרשב"א לחומרא סביר להניח דהוא ס"ל כהרשב"א בסימן ד"ש דריח הגט פוסל אך ורק שיש

והיסוד הזה הוא ברור גם מדין ריח הגט דתניא ואשה גרושה מאישה לא יקחו קמ"ל אפילו לא נתגרשה אלא מאישה לא יקחו והיינו ריח הגט פוסל בכהונה (יבמות נב.) רמב"ם גירושין פ"י ה"א, ש"ע סימן ו' ס"א) והיכי דמי כגון שאמר לה הרי את מגורשת ממני ואי את מותרת לכל אדם

חשש פיסול בגט ולא בקידושין ק"ו בקול של קידושין שאין חוששים לריח הגט וסתירה זו מבוארת בח"מ (סק"ב) והב"ש (סק"ג) וניכר שהם מכריעים כהרשב"א להקל בכהונה וכמ"ש המרדכי יעו"ש.

ובאותו ענין מוכח גם ממש"כ הב"י (סימן י') **בדיני מחזיר גרושתו שנישאת ואחר שהביא דברי הרא"ש** (כלל ל"ה) **כתב לעיין ברשב"א כמו שהביא בסימן י"ג ובמרדכי דקידושין** (סימן תקל"א), **מוכח שהענינים דומים וההכרעה שלו כמו בסימן י"ג שכאמור לעיל כדברי הרשב"א בסימן ד"ש, זאת ועוד לרבות שלא השיג ע"ד בב"י** (כאן) **גם לא זכר דברי הרא"ש בשלחן ערוך ורק מור"ם בהג"ה כתב כן שאפילו לא נתגרשה רק מכח קול בעלמא אינה חוזרת אליו משנשאת והוא לא כהב"י.**

ומצאתי שגם בכנה"ג (הגהב"י אות ב') **הביא דברי הרשב"א הנ"ל ולמד כן בכל הענינים דכל שלא היה צריך גט מן הדין אינו פוסל לכהונה ואינה צריכה ג"ח הבחנה וה"ה שמותרת לראשון וזה גם דעת ר"י הלבן ורא"ם שהביא המרדכי (שם) יעו"ש. וכ"ה בשו"ת לחם רב** (סימן ל"ג) **וע"ע ביבי"א ח"ו** (אה"ז סימן א' אות ד') **שהאריך בסוגיא זו מפי ספרים וסופרים, וגם אנו הארכנו בכל זה באשר חנן ח"ב** (אה"ז סימן כ"א סק"ה) **ח"ג-ד'** (אה"ז סימן נ"ו) **ח"ו-ז'** (אה"ז סימן קכ"א אות א').

ומעתה בנתברר אחר הנישואין שהאשה עם בעיות נפשיות ומטופלת גם

בכדורים וכיו"ב **הוי מומין שלא ראה קודם הנישואין, ואין אדם בעולם שימחל ע"ז עד כדי שלא צריך התנאה לפני כן והוא מקח טעות ואינה מקודשת כדין מו"מ, כך שכל הגט שקבלה הוא רק לחומרא בעלמא כנהוג בימינו שבכל ענין היכא דאפשר נותנים גט פיטורין אע"פ שיש רגליים למק"ט, ושפיר ע"פ הרשב"א הנ"ל דחזרת לראשון.**

האמנם **שהיה מקום לתפוס הדין כקידוש סתם ונמצא עליה אחד מן המומים של פסולי כהונה שמקודשת מספק מתוך חומרת א"א דילמא ואין אדם חפץ באשה נדרנית או בעלת מום** (כתובות עג: וכרבא דבתרא הוא, רמב"ם אישות פ"ז ה"ח, טש"ע סימן ל"ט ס"ה) **יש שכתבו שצריכה גט מספק מדבריהם** (רא"ש פ"ז דכתובות סימן י') **ויש שהסכימו שהספק הינו מה"ת וניכר שכ"ה להלכה** (רה"מ בשם הרמב"ם והביאם בב"ש סקט"ז וכ"כ שאה"ח) **וכ"ז לא כרבה ורב חסדא שניכר מדבריהם שבכל מומין אין להסתפק ובודאי מקפידין ומה"ת אינה מקודשת לעולם רק שאמרו צריכה גט מדברי סופרים לא משום ספק אלא מתוך גזירה דלא תיראה כאשה היוצאת בלא גט** (גמ' שם).

ואם נכריח כן, הוא בק"ו בנדו"ד שגם קידוש וגם כינס סתם אע"פ שבמציאות לא בעל לכו"ע מקודשת מספק (שאם בעל לכמה שיטות שייך חזקה דאעב"א

אשר

סימן קלט

חנן

תלא

ומקודשת ודאי ויש חולקים) ולא שייך כל הני בפלוגתא דהרשב"א (סימן ד"ש) שיכולה לחזור לראשון שלא קרב דין ספק מקודשת מה"ת או מדרבנן למתן גט לחומרא.

וכמוכח ברמב"ם (גירושין פ"א ה"ו) בקטנה שלא מיאנה והגדילה שצריכה גט מדברי סופרים אם לא בא עליה אחר שהגיעה לשני נערות לפיכך אם עמדה ונתקדשה לאחר תופסין בה קדושי שני ואם גירש ראשון יכנוס שני אבל אם גירש שני לא יקיים ראשון שמא יאמרו החזיר גרושתו מאחר שנתארסה יעו"ש. וע"ע בדברי ריבות (סימן שע"ח) ונמצא דאתו למימר מחזיר גרושתו מן הארוסין כדקאמר בגיטין פרק המגרש ואע"ג דקדושי ראשון לא הוו קדושין ודאין.

אך נ"ל שההלכה כרבא נכרעה מתוך שהתנא שבמשנה מסופק בדיון וכפירש"י שם על סתם אדם אם אפשר באשה נדרנית או לאו וי"ל ה"ה במומין ומסתבר שכ"ז במומין המסופקים המבוארים בגמרא (שם) כהפסולים בכהנים כדאיתא בבכורות ועוד שהוסיפו עליהם ז' מומין אחרים זיעה שומא וריח הפה דדין גסים ועבים טפח מחברותיה וטפח בין דד לדד ונשיכת כלב ונעשה במקומו צלקת (כתובות עה.).

אבל במומין גדולים וסבוכים יותר מאלו שאין שום אדם שבעולם שיקבלם

נראה שגם רבא לא יסתפק בזה ואי"צ גט מעיקרא ולכל הפחות צריך רק לחומרא, וכהתנה דמי, וכ"ז לשיטת רבא שמחמיר מתוך ספק אבל לרבה ור"ח דבעי' גט מדרבנן מתוך גזירה, אין נפ"מ בין המומין ולעולם אזיל בתר טעמא שלא יאמרו אשה יוצאת בלא גט.

ומתוך שהלכה כרבא דהוא בתראי וכמ"ש הרמב"ם והטש"ע וסיע' לא לחינם נקטו "נמצא בה אחד מן המומין הפוסלין בנשים וכו' שדרך בני אדם להקפיד" מוכח שרק אותם שדרך האדם להקפיד עליהם אבל שאר המומין הגדולים מהם וכגון אלו באנשים כדאיתא בכתובות (עז.) ודאי שכולם מקפידים ואי"צ גט מעיקרא.

וחוץ מזה שגם בתוס' (כתובות עב: ד"ה ע"מ) והרא"ש (שם) חילקו בין המומין הפשוטים לאיילונית שאפילו גט מדרבנן אינה צריכה כדמוכח בפ"ק דיבמות (ד:) והוא דעיקר דעתו של אדם הנושא אשה בשביל בנים הלכך הוי קידושי טעות אבל בשאר מומין דמספקא לן אם אין אדם חפץ באשה נדרנית או בעלת מום.

האמנם שק"ק עלינו ממש"כ הרמב"ם (אישות פ"ד ה"י) אילונית שנתקדשה הרי אלו קידושין גמורין לאפוקי התוס' (יבמות ב: ד"ה או) והרא"ש (סימן ג') דאילונית אי"צ גט אפילו מדרבנן דגרע משאר מומין דאין אדם מוחל על מום כזה

יעו"ש. ובש"ע (מ"ד ס"ד) הביא דברי הרמב"ם בסתם ואת דברי התוס' ב"א והלכה כהסתם ולדידן אילונית מקודשת, מוכח דאף במומין כאלו גדולים של עקרות בכ"א מקודשת ומהכא יש להכריח דמש"כ בסימן ל"ט אותם המומין לאו דוקא אלא דהוא אזיל בתר לשון הש"ס ואין לחלק בין המומין.

אבל אם נתפוס במהלך כזה הרי שהקושיא גדולה יותר על הרמב"ם והש"ע שבמומין יחסית קטנים כדאיתא בסימן ל"ט שמקודשת מספק ואילו באילונית שהיא בעלת מומין גדולים מקודשת והיא סתירה מובהקת ודברים לא הגיוניים ק"ו על הרמב"ם שהוסיף לכתוב "קידושין גמורים" אע"פ שלפענ"ד לזה גם כיון הש"ע שלא הזכיר כלום אלא שכתב מקודשת כוונתו קידושין גמורים אחרת הי"ל לפרש, אלא שעל כרחך דכל הסימן שם בהכיר בה שהיא אילונית וע"ז המחלוקת אי תפסינן ביה קידושין כדין חרש ושוטה אבל בלא הכיר בה אין לה קידושין כלל ואי"צ גט.

ובתירוץ זה מוכח שאין כ"כ הכרע אהה"מ בדברי רה"מ (א"ב פט"ז) שתפס בדעת הרמב"ם דאע"פ שלא הכיר בה כשקידשה צריכה גט וכמבואר בר"ת (שם) בפרט שיש להקשות ממתני' קמא דיבמות היכא דנמצא איילונית צרותיהן מותרות ואי בלא הכיר בה הוי קידושי תורה א"כ אמאי צרותיהן מותרות הא הוי צרת ערוה אלא ע"כ שקדושי טעות הם וכמ"ש בתוס' (שם)

ובלח"מ (שם) ולכל הפחות לר"ת בעי' גט מדרבנן וע"ע באוצ"ה (שם) שהאריך והרחיב מספרים וסופרים על הסוגיא ויש הרבה שהכריחו כמבואר לעיל גם בדעת הש"ע והרמב"ם באילונית שמקודשת היינו בהכיר בה, ואם לא הכיר בה אינה מקודשת מן הדין.

והיסוד לחלק בין המומין הוא ברור גם בשטמ"ק (כתובות שם) דקאי נמי על קושית התוס' (כתובות עב: ד"ה ע"מ) היכי נימא שאם קידש סתם ונמצאו בה מומין הוי קידושין הא קי"ל שאין אוכלת בתרומה משום סימפון שמא ימצא בה מום שיבטלו הקדושין ותירץ בשם המהרי"ט והריב"ש דבסתם מומין הוי ספק אם מתרצה בזה או לאו אבל במומין גדולים כגון בעל פוליוס וכד' בטלו הקדושין ודחיישנין לסימפון המה מומים גדולים יעו"ש.

וחיזק הענין בדברי מלכאל ח"ג (סימן ק') שבדבר דלא שכיח כלל לא הו"ל להתנות וכמ"ש התוס' בכתובות נח ד"ה הנהו ובב"מ דף פ דמומין דליסטים מזויין ומוכתב למלכות ושוטה ומשעוממת ונכפית לא שכיחי ולא הו"ל להתנות אלמא דבשאר מומין אמרינן דהו"ל להתנות משום דשכיחי קצת וע"ע שם שהאריך בזה. וכיו"ב כ"כ בתשובת אבנ"ז (אה"ז סימן קע"ו) בנישא ומצאה נכפית דהוא מן המומין הגדולים יעו"ש. ובעין יצחק (ספקטור אה"ז סימן כ"ד ענף ו') באיש שאינו יכול לבעול

דהוי מום גמור לבטל הקידושין כמו כל מום במכירה וחיזק ידי חכמי אשכנז שכתבו כן ולא כהתשב"ץ ח"א דף ד' יעו"ש וי"ל ק"ו במומין שבאשה. וכ"ה באור זרוע הגדול ח"א (סימן תשס"א) בנתקדשה ע"י שליח ואח"כ נמצא שהמשלח סומא בשתי עיניו העיר דהוא קדושי טעות ואע"פ שלא היה בתנאי וגט אינה צריכה יעו"ש. וע"ע באורך בבית הלוי ח"ג (סימן ד') ובאחיעזר (סימן כ"ז אות ג') ובאוצ"ה (ל"ט אות ו') שהאריך והרחיב במומין יוצאי דופן כעקרה או בעלת אוטם ברחם או מטורפת ומשועממת.

ועתה במקרה דידן אף שלא התנה קודם אבל מצאה חולת נפש המטופלת בכדורים שע"פ הרוב אין לזה רפואה הוא מן המומים העוברים את הגבול שאין איש שיקבל וימחל ע"ז דאין אדם דר בכפיפה אחת בפרט שמום זה מעיב על חיי הנישואין ותשה"מ בכלל ואף גרע טפי מאיילונית שלדעת הרבה מן הפוסקים אינה מקודשת ואף לרמב"ם בלא הכיר בה וכ"כ למעשה במלבושי יו"ט (סימן ד') ובהר צבי (אה"ז סימן ק"פ) ק"ו במקום עיגון דגברא כדאי הוא לסמוך עליהו.

ואע"פ שהיה מקום לחשוב אחרת בזוג הזה כי סופו מראה על תחילתו מתוך שכיום הוא רוצה אותה ומוכן להינשא לה על אף הבעיות הנפשיות שלה מוכרח שבעבר קבלה הגט לא משום מק"ט, אך זה

אינו כי אמתלה שנותן כיום היא מובנת שהוא מעל גיל החמישים ומבקש לקיים מצות פר"ו באשה צעירה שהוא מכיר וכבר לא איכפת לו על המום הזה א"נ דאפשר שבעבר שהיה צעיר לא קבל וכיום שהוא בוגר בדעתו יקבל מתוך יאוש והרע במיעוטו שלא מוצא את זיווגו.

ובנדו"ד שהבעל העיד בפנינו דכמו שקבל אותה בתולה כך החזירה להוריה קמ"ל אף שקידשה והכניסה אבל לא נבעלה לו הרי דלא חיישינן שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות ומסתמא כיון בביאתו על קידושיה בבחינת דאין אדם שותה בכוס אא"כ בודקו ק"ו במקרה שלנו שהיה מקום לחוש לזה כי הבעל נשאר עם האשה כמה ימים בכדי לבדוק אם אמת היא חולת נפש או שזה בעיה רגשית כתוצאה מהחתונה ובכלל הימים האלו ניסה לבוא עליה אבל לא צלח והכריח שאכן היא חולת נפש ואז אין לחוש גם ליסוד זה, ולרבות כ"ז שאין זה כשותק שנודע המום כי עדיין לא ידע אע"פ ששהה עמה ורק אחר שהכריח בדעתו שהיא עם בעיות נפשיות צווח וסילק עצמו ממנה, וכמ"ש בש"ע (חו"מ רל"ב ס"ג) שיכול להשיב המקח אפילו אחר כמה שנים בתנאי שלא נשתמש במקח.

ולפ"ז ההכרח שקבלה גט פיטורין אינו מן הדין הן מה"ת או מדרבנן אלא לרווחא דמילתא או לחומרא בעלמא ואף

תלד

אשר

חלק אבן העזר

חנן

כמו שהאיש העיד בפנינו שבבב"ד הודיעו לו שהגט הינו לחומרא בעלמא, וכדאי הוא להשיג הפרוטקול מאותם הימים בכדי להקל עליו את תהליך ההיתר בבב"ד, ומכל בברכת התורה חנ"א ס"ט

סימן קמ

ספרה לבתה (הנשואה לכהן) שבנערותה היא זינ' עם נכרי

לאוסרה עליו שמא נתנה עיניה באחר ואם היה מאמינה וסומך דעתו על דבריה חייב להוציאה (נדרימ ז: ש"ע קט"ו ס"ו) ה"ה באשת כהן שאומרת נאנסתי אינה אסורה עליו שמא נתנה עיניה באחר אלא א"כ היא נאמנת לו (ש"ע סימן ר' ס"ב).

י"ל הכ"נ מתוך שהבת מאמינה לאמה שזינתה עם נכרי כשני עדים, ק"ו באומדנא גדולה דמה לאמה לשקר ולבזות עצמה שזינתה עם נכרי, הרי שאוסרת עצמה לכהונה דשויא אנפשיה חתיכא דאיסורא כדאיתא בקידושין (סה). קידשתני והוא אמר לא קידשתיך הוא מותר בקרובתיה והיא אסורה בקרוביו, ק"ו שכל החוסר נאמנות בנדרים (שם) הוא בשמא נתנה עיניה באחר, ובזה המקרה באשה אלמנה מה שייך לומר שמא נתנה עיניה באחר.

ויש להסתייע מתשובת הרא"ש (כלל ל"ה סימן ג') באשה נשואה לאיש שאומרת דהתקדשה לאחר י"ל דשויה לנפשה חד"א ויוציאנה בלא כתובה שהרי היא אומרת אשת איש אני יעו"ש, והביאו הב"י (סימן

לכבוד ידי"ן הרב א.א. נר"ו
שלום וכט"ס

אודות מה ששאלת באשה אלמנה שסיפרה לבתה הבוגרת שלפני שנישאה לאביה כהן היא זינ' עם נכרי ולא סיפרה לו על כך והוא כבר נפטר לב"ע, אך דא עקא והבת שואלת מאחר והיא גם נשואה לכהן נתעוררה לבעיה שהיא נולדה מאיסורי כהונה של כהן הדיוט הבא על הזונה, וכעת היא חללה שאסורה לכהן (ש"ע אה"ז סימן ד' ס"ב) וגם בניה חללים שנפסלו מכהונה וצריכים להפסיק מלישא כפיים וכל כיו"ב גם לנישואי נשים פסולות (שם).

ובדומה לזה כבר נשאלתי באשר חנן ח"ח (אה"ז סימן צ"ה) ונראה שאינה נאמנת לפסול ילדיה לכהונה דילפינ' מממזר שרק האב נאמן לפסול את הבנים מדין יכיר כגון אמר בני זה ממזר או אמר אין זה בני וכיו"ב, והאשה אינה נאמנת לפסול בניה (רמב"ם פ"ט הט"ו טש"ע ד' סכ"ט).

ותמיד חשבתי דלא גרע מאמרה לו שזינתה תחתיו ברצונה אין משגיחין לדבריה

אשר

סימן קמ

חנן

תלה

מ"ו אות ח') ורצה לתמוה עליו מקידושין (יב:) דיהודית דביתהו דר"ח וכו' לאו כל כמינה דאימוך דאסרה לך עילואי ומיישב שיש לחלק בין כשהיא עצמה מודה לכשאומרת כן בשם אחרים יעו"ש. אלמא דהוא נמי ס"ל כהרא"ש באם היא מודה מעצמה שנתקדשה לאחר יוציאנה בלא גט מטעמא דשויה חד"א.

ולכאורה הוא היפך הדין בנדירים מאומרת טמאה אני שאינה נאמנת שמא נתנה עיניה באחר ואף חד"א לא שייכי, והכל משום שהיא משעובדת לבעלה ואינה יכולה להפקיע עצמה ממנו וי"ל הכ"נ באומרת מקודשת אני לאחר דמה לי להתירה באומרת טמאה אני ומה לי להתירה באומרת מקודשת אני. וע"פ רעיון דומה לזה תמה בד"מ (שם) על היסוד שהביא הב"י דכל אשה שאומרת טמאה אני אסורה לבעלה כ"ש אם אומרת שנתקדשה לאחר דאינה נאמנת והוא יישב שבתשובת הרא"ש שאני שהיה קצת קול מעיקרא אך הרבה השיגו עליו ועיין בח"מ וב"ש (שם) ולנו אין נפ"מ במסקנה.

אך במשנה למלך (פ"ט אישות ט"ו) כתב ליישב משם התוס' פרק אע"פ דרק בנוטלת כתובתה איכא למיחש שמא נתנה עיניה באחר אבל באומרת נתקדשתי לאחר כיון שאינה מפסד' כתובתה אמרינן שויה אנפשה חד"א ולא חישנין שמא נתנה עיניה באחר יעו"ש. ועפ"ד הכ"נ בנדו"ד דלא שייך הפסד כתובה ולא שייך שמא נתנה

עיניה באחר הרי שבתה שמאמינה לה אסורה לכהן משויה חד"א.

ומצאתי שכן עשה מעשה בשו"ת אגרו"מ ח"ד (אה"ז סימן י"ב) והאריך כן מראשונים להכריח דכל שהאשה אינה נאמנת הוא מתוך שקר אבל שהבן מאמין לאמו שהיא לא משקרת שנבעלה לעכו"ם לפני שנישאה לכהן נפסל הוא מכהונה וצריך להפסיק מלישא כפיו ולא יקראו אותו לתורה במקום כהן כי הוא חלל, ובנו רשאי לישא נשים פסולות לכהונה יעו"ש. והבאנו דבריו באשר חנן (שם) בשתיקה והסכמנו לו כי הוא טעמא דמסתברא.

וכיום נ"ל שאין זה מדויק כי הבת שלפנינו כל ידיעתה רק מתוך סיפור דברים שהאם סיפרה לה ולכאורה כל ידיעתה מכלי שני שאינו נאמן מן הדין לפוסלה ומה שייך מסיפור דברים חתיכא דאיסורא וכמבואר בהדיא בקידושין (יב:) במעשה דיהודית דביתהו דר"ח וכו' שרמזו בזה הב"י שיש לחלק בין כשהיא עצמה מודה שנתקדשה כבר לאחר לכשאומרת כן בשם אחרים דלא אמרינן ביה שויתה לנפשיה ח"ד, נמצא שהב"י ס"ל באם אומרת בשם אחרים שאין להם ג"כ נאמנות לאוסרה לא שייך ביה שויה אנפשא חד"א.

ורעיון זה הוא גם אבן יסוד בשער המלך (פ"ט אישות ט"ו) שהעיר מהגמרא הנ"ל דלא אמרינן חד"א אלא דוקא בטוענת על עצמה בודאי כגון האומרת קדשתיני

דקים ליה בנפשה שבודאי נתקדשה לו משא"כ דאיהי לא קים ליה שקידשה אביה אלא שאמה אמרה לה כן וכסבורה שאמת יהגה חיכה ואף שעכ"פ אינה מכחישה מ"מ איהי לא ברירה ליה מילתא כולי האי אלא ע"פ דבור אמה וכל כה"ג לא אמרינן שחד"א יעו"ש. וכ"כ להכריח ביבי"א ח"ז (אה"ז סימן יא') וח"ט (אה"ז סימן ג') בשם המל"מ שדבריו המה קילורין לעינים בענין

ממזרות שהמבקשת מוסרת דברי אמה לא עדיפא מההיא דיהודית דביתהו דר"ח מש"ה לא שייך לומר בה שאחד"א יעו"ש. והבאנו הדברים גם לענין זה דממזרות באשר חנן ח"ח (אה"ז סימן צ"ג), וכן עיקר גם במקרה דידן בפסול יוחסין דיש להחזיק הבת שכשרה לכהונה ובניה אינם חללים.

חנ"א ס"ט

סימן קמא פס"ד בענין נישואי כהן עם גרושתו

לכבוד בה"ד הרבני ... הי"ו
שלום וכט"ס

הובא לפנינו לבה"ד "אהל משה" בת-ים י.א. (כהן) הי"ו וגרושתו ל.א. תחי' עם תעודת הגירושין ומעשה בה"ד בתל אביב של נתינת הגט בתאריך וביקשו לדעת אם אפשר להם לשוב לחיות יחד בנישואין, אחר ששניהם התקרבו לדת בשיעורי תורה ושמירת שבת וצניעות האשה וכיו"ב, ועתה חפצים להקים הבית מחדש ולהדריך הבנים המשותפים להם בדרך של תורה וירא"ש. וביקשו ממני חו"ד הלכתית.

ושחקרתי אודות עדות הקידושין ואף ראיתי בוידאו שהרב מייחד

העדים, מתברר ששני העדים הינם חברי ילדות של החתן שהם תמיד היו מחללי שבתות בפהרסיא ועד היום, וכששאלתי אם הרב המקדש לא שאל אודות הירא"ש שלהם, השיבו לי ששיקרו לו שהם שומרי

שבת, והוא האמין להם, ולכך ביקשתי אם אפשר שיביאו לפני אנשים אחרים וכשרים המכירים את העדים שיעידו בפניהם שהם מחללי שבתות בפהרסיא, וכך היה. וכמ"ש כ"ז באש"ח ח"א (אה"ז סימן צ"ד).

ומעל כל ספק הגענו למסקנה שעדי הקידושין פסולים לגמרי ואין כאן קידושין מעיקרא, ואף לחוש לקידושי ביאה דאעב"ב זנות ליתא בימינו, לרבות שאין דרך לקדש בביאה ק"ו ברחוקים מהיהדות, והארכנו בזה באש"ח ח"ג (אה"ז סימן נ"ו) ובכמה דוכתי מראשונים ואחרונים.

ועתה קי"ל שאשה גרושה מאישה לא יקחו אפילו לא נתגרשה אלא מאישה לא יקחו, היינו שריח הגט פוסל לכהונה מדרבנן (יבמות נב., רמב"ם גירושין פ"י ה"א, טש"ע אה"ז סימן ו' ס"א) ואפילו שלא נתגרשה

אשר

סימן קמא

חנן

תלו

אלא רק משום קול דקידושין בעלמא אע"פ שהוא ברור שאין ממש בקידושין ואין נתינת הגט אלא לחומרא אפ"ה פסולה לכהונה (מור"ם שם משם הרשב"א סימן תק"ן).

ובב"י (סימן י"ג ס"ט) זכר תשובה אחרת ברשב"א (סימן ד"ש) דכל שלא היתה צריכה גט ממנו אפילו נתן לה גט אותו גט אינו פוסל לכהונה שזו לא נתגרשה מאישה אלא מאיש שאינה אישה וכו' וגט שנתן שגועון בעלמא היה ואין בו ממש ולא חיישינן ליה לכלום ולא לאוסרה לכהונה וכו' יעו"ש. וניכר מהב"י דלא פליג עלייהו נח לו כהרשב"א הנ"ל ואף מוכרח כן ממש"כ הב"י במקו"א (סימן י') שתפס על הרא"ש באיזה ענין והעיר לעיין ברשב"א הנ"ל דכל שלא היה צריך גט מן הדין או מן הספק אינו פוסל לכהונה וכמ"ש המרדכי (קידושין סימן תקלא), משמע משחתם לעיין בו נראה דס"ל הכי.

ויסוד פלוגתא דרבנותא הובאה כבר באחרונים וגם הח"מ (סק"ב) והב"ש (סק"ג) ס"ל הכי כהרשב"א בד"ש וכ"א תירץ הסתירה והוסיפו שכדברי הרשב"א כ"כ המרדכי והר"ם ממין והר"י הלבן, וכן הכריע בלחם רב (סימן ל"ג) הואיל והוי פלוגתא דרבנן אזלינן לקולא יעו"ש. והאריך בזה בשו"ת יבי"א ח"ו (אה"ז סימן א' אות ד') וכתב להתיר יעו"ש. וכ"ה בשו"ת שער אשר למהר"א קובו (סימן ל') ובשערי

ציון (אה"ז סימן י"ב) והבאנו הכל בארוכה באשר חנן ח"ב (אה"ז סימן כ"א סק"ה) ח"ג-ד' (אה"ז סימן נ"ו) ח"ו-ז' (אה"ז סימן קכא סק"א).

בנוסף כדאי הוא הריב"ש בתשובה (סימן צ"ד) שהכהנים של ימינו אין להם כתב ייחוס ורק מפני חזקתן נהגו לקרוא ראשון בתורה יעו"ש. וקרוב לזה כתב היש"ש (פ"ה דבב"ק סימן ל"ה) עי"ש, ועפ"ז כתב המהרשד"ם ח"א (סימן רל"ה) שכהני דידן אינם ודאי אלא ספק והעלה להתיר שבויה שהיא מדרבנן לכהן ע"פ דעה זו והסכימו לזה הרב בני משה שלטון ומהר"י הלוי (כלל ה' סימן ל"ג) ובשו"ת שבות יעקב ח"א (סימן צ"ג) ושוב הארכתי בזה באש"ח (שם) ושם הבאתי החולקים ע"ז.

אך בנדו"ד קיל טפי שריח הגט פוסל רק מדרבנן וכדאי הוא תרי דרבנן לקולא, כש"כ כפי ששמעתי שכהנים הבאים מעדת פרס יש עליהם עקולי ופשווי על כהונתם שהיה להם מנהג לקנות הכהונה מחמת כבוד המשפחה.

מכל אליו יש להתיר לכהן הנ"ל לחזור ולישא את גרושתו, בפרט שקיבלו עליהם תשובה ולהנהיג הבית בדרך התורה וירא"ש, והוא רוח עצום על פני ספק פיסול מדרבנן.

בברכת התורה חנ"א ס"ט

סימן קמב פס"ד בזינ' עם שני אנשים קודם הגירושין ואחר הגט נישאה לבושל השני

לכבוד הגאון הרב א.ה. שליט"א

חבר בית הדין תל אביב יפו

שלום וכט"ס

אודות המקרה שבקש כת"ר שאתן חו"ד
העני' ואטפל בסוגיא וכפי הפרטים

המצורפים אלי, באשה שבמסכת חייה
הראשונים עברה חיים מאוד קשים של
התעללות הן מצד אביה והן מבעלה ממכות
קללות ואף אונס, האשה הנ"ל תפסה עצמה
וברחה מהבית ופתחה בהליכי גירושין,
ובעת שנפרדה מבעלה שעדיין לא היתה
גרושה רשמית ולא קבלה גט, הכירה אדם
שהיה נותן לה תשומת לב ומקשיב
לבעיותיה ואיתו קיימה יחסים מלאים אך
אחר זמן עזבה אותו, וכשנתיים אחר כך
והיא עדיין פרודה ולא גרושה רשמית בגט
הכירה איש אחר שג"כ התייחד איתה
פעמיים, בפעם הראשונה לא ידע האיש
שהיא פרודה אך בפעם השניה שנודע לו
שהיא רק פרודה לא תאר לעצמו שהמעשה
של א"א חמור ושנאסר עליה במידה וינשא
לה, ובכלל ושניהם חשבו שאם היא פרודה
זה כבר "מתיר" לה לעשות כרצונה, בכ"א
אחר כמה זמן האשה קבלה גט מבעלה כדת
וכדין, ונישאה לאותו בושל שני, וכיום יש
להם בנים משותפים, ומקימים בית חרדי
ואורח חיים דתי בכל המשתמע, ועתה
מביאים חרטה לנוכח המעשה ומבקשים
עזרה מרבש"ע לתקן את אשר עשו, ומאז

שנודע להם על עוונם הזוג לא מוצא מנוח
ואף האשה כמעט ונכנסת למצב של דכאון
וסכנת נפשות על שעברה מסכת קשה
בילדותה ועתה נוסף עליה העוון הרובץ.

העדים של החתונה הראשונה שלה שנויים
במחלוקת אחד מהם כבר נפטר ואף
אין איש שיעיד על כשרותו, ואילו העד
השני שעדיין חי כיום במרכז הארץ והוא
דתי עם כיפה אך קל דעת ואף מתרועע עם
אישה בלא נישואין ואינה שומרת תורה
ומצוות, ולראשונה ניסו לגבות ממנו
ולשמוע על מעשיו שהיו בעת הנישואין של
האשה לפני עשרים וחמש שנה, והוא קפץ
וצעק וקילל שלא יבואו אליו בכלל, ואף
אנשים שיכולים להעיד על כשרותו אינם
קיימים, ואולי יש רק אחד אבל הוא לוקה
בנפשו.

ויש להשיב שאיני רואה מקום להזדקק
לעדים הנ"ל בפרט שאין עם מי לדבר
ויותר נוטים הדברים לאחוז אותם ככשרים
על אף שכיום העד שנותר לא מתנהג כדתי
אמיתי אלא כקל דעת, לא מורה דבר על
עברו א"נ שמתוך אלימותו וקפיצתו על
ששאלו אותו על הירא"ש שלו בזמן היותו
עד, אפשר שמורה שהיה כעין כשר, ואין
הרבה מה לאחוז בו.

אין האשה נאסרת אלא בעדים

ויש לנו לתפוס הרבה מהיסודות בהלכה בעבור מקרה הנ"ל שאין איש שראה מעשי הזנות שהאשה עשתה והכל היה בהחבא מהבעל, והיא אינה נאמנת לומר לבעלה שזינתה, א"כ חזי לאיצטרופי האי שמעתתא בכתובות (ט). דאין אשה נאסרת אלא בקינוי וסתירה או בשני עדים, וניכר ע"פ פשט הרעיון שהאיסור בכמה מן המקרים של זנות תליא מילתא בעדים שראו הזנות שאם חסרו על אף איסור הזנות אינה נאסרת. ולכאורה אף כאן בהגדיל הבועל שזינתה עמו לא אסרינן לבעל אף דפלגינן דיבור' מ"מ לא הוי רק ע"א כמבואר בש"ע (קט"ו וקע"ח) ולכך נמי לבועל אינה אסורה כפי הכלל דמה שאסורה לבועל מהתורה הוא מכח איסורה לבעל (סוטה כו:).

וכמו שפירש"י (שם) מפני מה לא אסרו את בת שבע על דוד שהרי עדים הרבה ידעו יעו"ש. ומשמע שלא עצם שהיה זנות האשה נאסרת על בעלה אלא רק במקום שראו ב' העדים את הזנות או מפני פתח פתוח מצאתי, וכ"כ המאירי (שם ד"ה כב) דאין אשה אסורה לבעלה אלא או בשני עדים או בקנוי וסתירה בעדים ומפני כך הי"ל שלא נאסרה בת שבע לאוריה מפני שלא היו שם עדים אלא אין זה כלום כי כל שנתפרסם על ידי נביא אין לך עדות גדולה מזו יעו"ש. משמע אי לא היה פירסום של נביא בת שבע היתה מותרת מפאת שלא

היה עדים ולא היה צריך רעיון של אונס או גט לפני המלחמה. וע"ע בתוס' הרא"ש (ד"ה מפני מה).

ולמעשה הרבה כתבו כשיטת רש"י דהכל תליא מילתא בעדים כמבואר בבני אהובה (פכ"ד מאישות) וכ"כ בשואל ומשיב (מהדו"ק סימן רס"ב) וביש"ש (יבמות פ"ב סימן ח"י) דלא אסרה התורה על בעלה היכי דלא ידע נטמאה ואפילו את"ל המת שכן זינתה בכ"א התורה התירה לו והיא משועבדת לו וכקרקע עולם לפניו יעו"ש. וגם הרש"ש (שם) כתב דלאוריה לא היתה נאסרת ע"פ עדותו דדוד דאין אדם משים עצמו רשע ואפילו דפלגינן דבוריה וכו' מ"מ הרי אינו אלא עד אחד, וצ"ל משום דאוריה ודאי היה מאמין לדוד והיתה נאסרת עליו וכו' והעיקר נ"ל דע"כ אכתי לא הוה אסיק אדעתיה הא דבאונס שרי וכו' וחדא מתרי טעמי נקיט וכן נ"ל להורות הלכה למעשה יעו"ש. מפורש שאם הבעל לא מאמין לבועל ולאשה כבי תרי הרי שאין האשה נאסרת על בעלה כי אין עדים.

ולפ"ז נמצא דעיקר העדים הוא היסוד שבפיסול האשה לבעלה ולכאורה לאותם השיטות אינה אסורה לבעלה, וקימ"ל דאין איסורו של בועל תלוי אלא באיסורו של בעל, ודומה הענין והרעיון לאונס א"א שמוסכם להתירה לבעלה ומסתברא דמותרת לבועלה אף שיש כאן בעל עבירה שנשכר ולא כהירושלמי (סוטה פ"ה ה"א) דאיסור לבועל אף באונס.

והוא תירוץ קמא בש"ס (כתובות שם) שבת שבע היתה מותרת לדוד משום שלא נאסרה על אוריה דאנוסה היתה (רשב"א שם) ואע"פ שיש תירוץ נוסף דגט כריתות כתב לאשתו, מ"מ מפורש בתוס' (יבמות לה.) דסברא הוא דלא נאסרה על הבועל אלא כשנאסרה על הבועל יעו"ש, וכמצינו בתוס' (שם ג: ד"ה לפי) אין לנו להחמיר בטומאה דגבי בועל יותר מטומאה דגבי הבועל יעו"ש. ומשמע דאפילו הוא היה מזיד לא נאסרה עליו כל היכא דלא נאסרה על הבועל, ובהדיא כתבו כן התוס' (שבת נו. ד"ה ליקוחין) וכ"כ הרב מל"מ (פ"ב מסוטה) והב"ח (אה"ז סימן י"א), ואע"פ שלמעשה ניכר שהוא מחלוקת ב"ש וח"מ שלב"ש תירוץ אחרון עיקר ולח"מ תירוץ ראשון עיקר, מ"מ חוקה מוסכמת בפי המחברים כהתוס' כדאיתא בברכ"י (סימן י"א) ובתועפות ראם (סימן ח') חת"ס (אה"ז סימן כ"ו) כנס"י (סימן ס"ז) ושאה"ח. וע"ע ביבי"א ח"ח (סימן כ"ז סק"ג) ובאוצ"ה (כאן).

ע"כ המשוואה שווה לכאורה גם בנדו"ד, וראיתי שכ"כ בשואל ומשיב (שם) משם ראשונים שאם לא זינתה בעדים אינה נאסרת על בעלה והרי באחרונים כתבו דכל דלא נאסרה על בעלה כגון באונס גם לבועל לא נאסרה דלא שייך כשם שנאסרה לבעל וכו' הכ"נ במקרה ואין עדים שלא נאסרה על בעלה שוב לא נאסרה על הבועל יעו"ש. וע"ע בשוא"מ מהד"ת (ח"ד סימן ע'), וכ"כ הרש"ש (שם) להתיר לבועל מהא"ט דלא שייך לגבי האשה לומר שאחד"א כיון

שמעיקרא אינה נאמנת ולא נאסרה על הבועל. וגם בשערי דעה (ח"ב סימן פ"א) כתוב מקצת דברי האחרונים הנ"ל כל שאין הבועל מחוייב להאמין גם הבועל אינו מוזהר מן התורה יעו"ש. והוב"ד בחדות יעקב (אה"ז סימן כ') וע"ע בלבוש מרדכי (סימן ל"ט) היכא דלא היו עדי כיעור ולא היה לבעל לחשוב על הזנות אז שריא לבועל מהא"ט אבל היכא שהיו עדי כיעור ויש מצוה לבעל לחשוש ואינה אסורה כי אינו יודע אבל בודאי שאסורה לבועל.

אבל לרבות דברי רש"י וסיע' שחלוקים עם התוס' (שם מפני) ובתוס' (קידושין סו. ד"ה אמר אביי) דעצם הזנות אוסרת ולא שייך עדים, בכלל ואין נפ"מ לבועל שיודע על מעשיו והוי חתיכא דאיסורא וק"ק לדמות מדין אונס שבש"ס, כי דין אנוסה לא מעלה מעל בהשם ובבעלה, כי היא שוגגת ועצם הפעולה שלה אינה אוסרתה ולכך מותרת לבועל מעיקרא, אע"פ שהוא פשע שהיה מזיד, אבל כל עיקר איסורה לגביה כתיב מעילה בבעלה, משא"כ המזנה ברצון אע"פ שלא בעדים ואינה לכאורה נאסרת לבעלה מהא"ט, אך המעילה קיימת לגבי בעלה ונאסרת על הבועל. קמ"ל שהכל תלוי באשה וכמו שרמזו בזה הרמב"ן (שם) ושאר הראשונים. וע"ע בעמק המלך (סוטה פ"ב).

ובאמת שרבו המחברים להשיג על דבריהם ושאלין לסמוך על סברא דהשו"מ והרש"ש וכולם חדא ס"ל כשם שאסורה לבעל כך אסורה לבועל אינו אלא בדווקא

כשנודע לרבים והיו עדים בדבר אבל בידע הבעל שמרצונה זינתה אסורה בפרט שהוא מוכח מהראשונים כהרשב"א רא"ה ריטב"א והוב"ד בשטמ"ק (כתובות שם) וכ"כ הרא"ש (כלל ל"ב) והוב"ד בב"י (סימן י"א) וכ"ה שיטת ר"ת והוב"ד בתשובות מהר"ם (ד"פ סימן ר"מ) דאע"ג שהבעל לא ידע ולא נאסרה עליו מ"מ על הבעל נאסרה שסוף דבר הוא יודע שנאסרה, ואין לדמות לדין אונס שבש"ס שמעיקרא לא נאסרת על הבעל אבל בשזינתה ברצון אע"ג שלגבי הבעל שאינו יודע לא נאסרה כיון דאילו היה יודע היתה נאסרת אז על הבעל ודאי אסורה, וכמ"ש בבשמים ראש (סימן רפ"ב) דאנוסה מותרת לבעל אבל אין זה ענין לבעל ברצון סוף סוף אסרה גם במעשיהו ועשה בה מעשה איסור שנאמר עליו ונטמאה ויש מועל אחר מועל באשה יעו"ש. וכמסקנה זו כ"כ המהריט"ץ (סימן ק"ל) נבחר מכסף (אה"ז סימן ל"ו) יד מלאכי (כללי הדינים שט"ו) גן המלך (סימן ט"ז) אורים גדולים (דף מה ע"ג) והוב"ד ביד אהרון (אה"ז י"א כ"ו-כ"ז) חת"ס (סימן כ"ו) מהרש"ם ח"ג (סימן ע"ה) חדות יעקב (שם) רב פעלים (אה"ז סימן א') יבי"א ח"ג (אה"ז סימן ו' סק"ט) ועוד רבים.

ובכ"א לפענ"ד כדאי שבמקרים מסוימים חזי לאיצטרופי שיטה כזו ולתפוס הרעיון שנקטו התוס' (שם) והרמב"ם פ"ב דסוטה שכל ענין איסור לבעל תליא מילתא בבעל וכפשוטן של דברים, ולא כסברת כל הראשונים דבדידה תליא

מילתא, כך שאין נפ"מ בין אנוסה או מזידה לעולם ההסתכלות היא על הבעל, אסורה עליו או לא.

דין בועל שני

וזה בנוסף שהאיש הנשוי לה כעת הוא בועל שני בהיותה עוד א"א ולפי הא"ט דהתוס' והרמב"ם וסיע' שהבאנו לעיל אסורה לבעל אסורה לבעל כלומר שמי שאסרה היא אסורה עליו מדין ונטמאה, קמ"ל שאם כבר נטמאה ואסורה על בעלה, מה מוסיף הבעל השני דלא הוא שגרם לאוסרה דהלא היא אסורה מכבר, והוא כש"כ מאנוסה וק"ו מדברי הרש"ש והשו"מ שבודאי יודו בבעל שני שאינה אסורה לו.

לעומת זאת אותם הראשונים שהבאנו לעיל הרמב"ן הריטב"א וסיע' שתלו רעיון אסורה לבעל אסורה לבעל דוקא מהאשה גופא מתוך שמעלה מעל בבעלה ולא תלוי בגרימת הבעל לבעל ולכך רק באנוסה מותרת לבעל אבל במזידה אע"פ שמטעמים אחרים מותרת לבעל תאסר על הבעל משום חתיכא דאיסורא ולכך מה לי שנאסרה כבר או לא, וכמבואר במל"מ (שם) במקרה והיא מזידה אף שהוא שוגג דאסורה לבעל מאחר שנאסרה לבעל ק"ו במידה והוא אונס והיא מזידה לעולם שאסורה דתליא מילתא בדידה. או מטענה פשוטה יותר בשעה שזינתה עם הבעל שני הרי בהמעשה שלו די שתאסר לבעלה רק

שאין נפ"מ והאיסור לא נתוסף אבל מ"מ י"ל דגזירת התורה היא דכל ביאה שיש לה כח לאסור על הבעל אף שלא גרמה שום איסור על הבעל נאסרת על הבעל וכמבואר בחלקת יואב (קמא אה"ז סימן א').

ובאמת רעיון דבועל שני הוא פלוגתא דרבוותא והאחרונים מביאים את דברי מהר"א ששון בשו"ת תורת אמת (סימן קצ"ו) שמסתפק להלכה וראיה לו גם מהר"א ש (כתובות ג.) על א"א שנבעלה לגוי וקבלה גט והמירה דתה ונישאת לגוי ואח"כ נתגייר איתה והתירם מאחר שהבועל הינו נכרי וגם ככה אסורה עליו בביאתו ומה יוסיף דין אסורה לבועל מאסורה לבעל. והסתייע נמי מתשובת הרא"ש (כלל ל"ב ט"ו) אך בסוף דבריו ניכר שסתם לאסור ואין חילוק בין ראשון לשני יעו"ש.

ובגמ' (סנהדרין מא.) איתא דאמר רב חנן עדי נערה המאורסה שהוזמו אין נהרגין מתוך שיכולים לומר לאוסרה על בעלה באנו וכו' היכי משכחת ליה כשזינתה וחזרה וזינתה והא יכולין לומר לאוסרה על בועלה שני באנו וכו' יעו"ש. מוכח דאף בועל שני שכבר האשה עומדת באיסור מהזנות הראשון בכ"ז תיאסר על השני וע"ז באו העדים להעיד, ולכאורה היא גמרא מפורשת נגד ההסתפקות של מהר"א ששון, כ"כ לדחות השבות יעקב (ח"א סימן צ"ד) ובשער אפרים (סימן ע"ח) והוב"ד בפת"ש (שם סק"ד) וכ"ה בכנה"ג (אה"ז סימן קע"ח

הגה"ט סק"י) ברכ"י (שם) טוב עין (סימן ט') אורים גדולים (דמ"ו ע"ג) באה"ט (שם סק"י) אבני נזר (אה"ז רל"ה) יורו משפטיך ליעקב (סימן ל"ב) עמק הלכה (ח"א סימן ל"ו) משנ"ה (חי"ז סימן פ"ט) ושאה"ח, וכמעט כולם כאחד ממפרשי הש"ע והחיבורים תפסו על המהר"ש הנ"ל.

ויש שלא תפסו הראיה מהגמרא בסנהדרין כמבואר בקונטרס אחרון לבן השער אפרים שנדפס בסופו והביאו ג"כ הפת"ש (שם) דכוונת הש"ס דהעדים יאמרו כך דלאו דינא גמירי ויש להם טענה אף שאינו אמת, ושוב בפת"ש (קע"ח סק"א) הוסיף מכ"י של הגר"י הלוי מהמבורג שצירף דברי מהר"א ששון לסניף ודחה ההשגות עליו מהגמ' בסנהדרין ואדרבה היא הוכחה הפוכה דהיכא דכבר נאסרה לבעלה אינה אסורה לבועל שהעדים השניים באו על זנות הראשון, וכסברא זו כ"כ בנו"ב (תנינא סימן כ') וכ"כ להסביר דבריו בהג"ה מבן המחבר. וכ"כ למעשה באגרו"מ ח"א (סימן נ"ד) ח"ד (סימן מ"ה) שיש מקום לצרף ולהקל מצד זה, ואף הסתייע מהכתב סופר (אה"ז סימן ח') ברעיון דבועל שני לא עשה בה כלום דגם לכהונה ולתרומה נטמאה ע"י זנות דראשון שאין לאסור עליו אף להאוסרין לבועל באונס. וגם ביבי"א (ח"ט סימן ט') עשה מעשה בצירוף בועל שני והביא מדברי הבאר יעקב (סימן י"א דקכ"ג ע"א) ובשו"ת מטעמי יצחק (סימן י"ד) לסייע למהר"א ששון ולדחות ההיפך מהגמ' בסנהדרין יעו"ש.

עכ"פ אע"פ שפליגי ע"ז הרבה והיה יותר נכון להחמיר שפיר עבדי לצרף ספיקות נוספות כמו שהבאנו וכמו שנבאר בפרט הרעיון דבשוגג איכא טעם גדול להתיר אף להאוסרין בבוועל שני במזיד כמבואר בברכ"י (שם) וכן דעתו של האגרו"מ (שם) אליבא דהאוסרים, והכא הבוועל היה שוגג דסבר דמותרת וכמו שנבאר לקמן.

זאת ועוד שבחלקת יואב (שם) האריך בזה והכריח דמהר"א ששון נסתפק אי אסורה לבוועל מה"ת או מדרבנן היינו איסורא מקנסא כדאיתא בנ"י והוב"ד במור"ם בהג"ה (א"ז קנ"ט ס"ג) ובב"ש (סק"ט) ומאחר דהבוועל השני לא גרם כלל טומאה לבעל דמיא לא"א שנאנסה והביא ראיות דכל שאינו גורם נפקותא מיקרי שאינו גורם לאחרים טומאה ולפ"ז הכריח דאסורה לבוועל רק מדרבנן יעו"ש. א"כ דין בועל שני דרבנן לדעתו אף שהוא מן האוסרים מ"מ כדאי הוא דחזי לאיצטרופי האי דינא לשאר הענינים וספיקא דרבנן לקולא. כש"כ שכבר נישאת לא תצא מהא"ט וכמבואר במנח"י (ח"ז סימן ק"י) והביא דברי החת"ס (אה"ז סימן כ"ו) דבוועל שני ספק הוא.

חשבה שמוותרת

ועל הכל ששניהם מודים שלא ידעו על איסור א"א שתלוי בקבלת הגט וחשבו לתומם שמעת שהיא פרודה אינה שייכת

לאיש מן הדין, ולהאמין להם כדאי הוא כי הרחוקים מן התורה באמת שהם עמי הארצות בדינים אלו והיא גמ' מפורשת משם רבי יוסי ברבי יהודה חבר אין צריך התראה לפי שלא נתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד (סנהדרין מא.) קמ"ל חבר שהוא מלומד לא שייך ביה שוגג משא"כ מי שלא מלומד ואינו חבר דין שוגג עליו, א"נ הפה שאסר הוא הפה שהתיר ולמה להם לשקר לפנינו, שהלא בפועל אין מי שיפריש אותם, הם רשומים ונשואים כדת וכדין, ובכ"א באו לבקש לידע אחריתם תשובה וכפרה א"כ כל דבריהם ומחשבותם אמת כדרך האדם שמתוודה, ואם אמרו שכך חשבו, אמת היא.

ומעתה לזה המקרה מצטרף ספק נוסף שמא לפי טענתם כל הזנות שהיתה הינה בשגגה הן אצל האשה והן אצל הבוועל, כלומר שאצלה אין מעילה בבעלה ואצלו אין דין טומאה, והלכה פסוקה היא שהאשה שזינתה תחת בעלה בשגגה או באונס הרי זו מותרת לבעלה (רמב"ם אישות פכ"ד הי"ט, סמ"ג עשין מ"ח).

ולא גרע מתינוק שנשבה בין הגויים שלא ידע מעולם מהאיסור שאומר מותר י"א שהוא שוגג ובכ"א חייב חטאת (שבת סח: כדעת ר"ע רב ושמואל, רמב"ם שגגות פ"ו ה"ב) וי"א שאנוס הוא ואף חטאת לא חייב (שם כמונב"ז שם ר"י ור"ש), וכ"ז בחיוב חטאות על שאר שגגות אבל בחיוב גלות

על הריגה בשגגה דין אחר הוא כגון האומר מותר (שחשב שמותר להרוג) והרג מאחר ונאמר בפסוק בשגגה פרט לאומר מותר (מכות ז.) ולכן י"א שפטור מגלות משום שאנוס הוא (מכות ט. כאבי ורבא) וי"א שמזיד הוא שהי"ל ללמוד ולא למד (רבא שם, רמב"ם מרוצח פ"ו ה"י).

וע"פ רוב בשאר האיסורים אומר מותר הוי כשוגג ולפ"ז הי"ל שמותרת בחשבה שמותר לזנות בצורה כזו או כזו, אבל המהרי"ק (שורש קס"ז) והביאו הב"י (סימן קט"ו ס"ו) ומור"ם בהג"ה (אה"ז סימן קע"ח) והיש"ש (יבמות סימן טו"ב) ס"ל בחשבה שמותר לזנות היא נחשבת כמזידה וכל ענין השגגה הוא בדוקא שטעתה בגוף הזנות כגון סבורה שהוא בעלה ונמצא אחר, ודרש כן כיון שהיא מתכוונת למעול מעל באישה ולא כתיב ומעלה מעל בה' וראיה לו מאסתר על אף שעשתה מצוה להציל את כלל ישראל בכ"א נאסרה על מרדכי משום שהמעשה היה ברצון יעו"ש.

וצ"ל שגם הוא ס"ל דאומר מותר שוגגת אך נצרך לטעם אחר דקרא משום מעילה ואסורה בכ"א, וכמבואר בט"ז (יו"ד צ"ט סק"ט) שזכר דברי המהרי"ק וס"ל בזנות אסרה מטעם מעילה אבל בשאר דוכתי דלא שייך האי טעמא שפיר מקרי שוגג אם טעה בדין והסתייע נמי מהתוס' (בכורות כג.) דאפילו למ"ד קניס שוגג אטו מזיד במבטל איסור מ"מ בשוגג שקסבר שמותר לבטל מותר.

ואילו הרשב"א (אלף קפ"ט) ס"ל דאם תאמר אנוסה היא זו שלא ידעה שתהא אסורה להנשא הא ליתא דהוה לה למידק וכל דלא דייקא תצא כדאיתא בפרק האשה רבה דמשום דלא דייקא ומנסבא לא אמרינן אנוסה היא זו יעו"ש. ומשמע שהרשב"א סובר כמסקנת המהרי"ק רק מטעם אחר שהי"ל לדקדק במעשה ולא אמרינן אומרת מותר שוגגת היא אלא קרובה לזדון.

ומסתברא שגם לרשב"א בחשב שהיא אשתו ובעל א"א וכיו"ב הוי שוגג גמור כהמהרי"ק ולא אמרינן דהי"ל למידק כי סתם אדם בביתו ובמטתו ודאי לא צריך לדקדק בזה, ואח"כ ראיתי בהדיא ברשב"א (ח"א סימן י') "אונס בישראל משרא שרי ואשת ישראל שנאנסה מותרת היא לבעלה. ולא אונס של כפייה בלבד אף טעות אונס הוא שאילו נבעלת לאחר ברצון וכסבורה בעלה הוא מותרת לו" יעו"ש.

ולפענ"ד בחשבה שמותר לשניהם אסורה מה"ת כי לרשב"א היא שגגה הקרובה לזדון הי"ל ללמוד ולמהרי"ק היא מעלה מעל באשה כפי הקרא. וגם הב"י והד"מ והב"ש (סימן קט"ו) צירפו השיטות ומשמע דלא שנא במסקנתם, וכמבואר בחוט המשולש (סימן י"ג) וזה לא כמ"ש בחיים שאל (ח"א סימן ל"ח), וע"ע בבאר מים (יו"ד סימן ד"ן) ובמלאכת חרש (דף יז).

וכיום ראיתי מפורש ברמב"ם (מלכים פ"י ה"א) שהוא כהרשב"א בב"ן ששגג

באחת ממצותיו פטור מכלום וכו' במד"א בשגג באחת ממצות ועבר בלא כונה כגון שבעל אשת חבירו ודמה שהיא אשתו פנויה אבל אם ידע שהוא אשת חבירו ולא ידע שהיא אסורה עליו אלא עלה על לבו שדבר זה מותר לו, וכן אם הרג והוא לא ידע שאסור להרוג הרי זה קרוב למזיד ונהרג ולא תחשב זו להם לשגגה מפני שהיה לו ללמוד ולא למד יעו"ש. מפורש דס"ל כרבא (מכות ט). באומר מותר קרוב למזיד וזה בב"נ ק"ו בישראל שמצווה לידע הדינים דאינו יכול לפטור עצמו מחוסר ידיעה, ומתוך הדברים מוכח דלא שנא בשאר איסורים, וע"ע במש"כ באש"ח ח"ו-ז' (סימן קי"ט) להביא ראיה מהרמב"ם (פ"ו מרוצח ה"י, פ"ה ה"ג, תרומות פ"ה ה"ח, שגגות פ"ז) דקרוב לזדון ולאו דוקא הריגה אלא ה"ה בשאר איסורין, וע"ע במאמר המלך (אישות פכ"ד) מה שהאריך בדעת הרמב"ם ויש הרבה מה לרחק מדבריו.

ועתה הדברים ק"ו בנדו"ד אף שלא מעלה מעל בה' שחשבה שמותר מעלה מעל בבעלה, ולכאורה אסורה לבעל אסורה לבועל, וגם את"ל שטעותה לא נובעת מעצמה אלא מזה שהורו לה להפרד מבעלה ולא הזהירו אותה בבה"ד להיות עם אחר הי"ל למידק ולשאול והלא לרשב"א (שם) מוכרח שטעות הבאה מהוראה של בי"ד הוא אונס כמיכל בת שאול ופלטי או אסתר ואחשוורוש משא"כ בשאר הענינים.

ומצינו בהדיא שכ"כ המהרי"ק (סימן פ"ד) שהוראת ת"ח אינה כאונס אלא רק

בדבר שישאו ונתנו כל החכמים הבקאים בהוראה, ולכאורה סתרו דברי המהרי"ק למעלה שהשתמש בלשון מעילה וכאן תופס כהרשב"א, ואפשר שמחלק בין הוראה שקבלה לבין שחשבה לעצמה או שפשוט יותר שטעם המהרי"ק והרשב"א אותו ענין ויסוד וצ"ע. וביותר שברדב"ז (סימן ל"ט) נשאל באשה שנתגרשה על תנאי וטעו בי"ד והתירו להינשא והרדב"ז טען שהיא אסורה על בעלה שלא היה לה לסמוך ע"ז החכם כיון דיש גדול ממנו יעו"ש, הכא כש"כ שלרדב"ז אינה אנוסה אע"פ שעל עיקר דבריו יש תמיהות גדולות והוא היפך הרשב"א והמהרי"ק מ"מ בסתם אינני דרועה זונות ודאי שאין לה לסמוך עליו.

ובכלל ויש להקשות על הרשב"א שלכאורה אילו היה בי"ד היא נקראת שוגגת והלא האשה שהלך בעלה למדינת הים ונישאת ע"פ ב"ד ואח"כ בא בעלה תצא מזה ומזה (יבמות פ"י) והרמב"ם בפמה"ש (שם) מסביר דאע"פ שהיא שוגגת אסורה מפני שנעשית טמאה יעו"ש, הא קמן שאפילו הוראות ב"ד ע"פ ב' עדים שעשתה על פיהם ובודאי שהיא שוגגת או אנוסה ובכ"א נטמאה ונאסרת על בעלה ולא כאותה דעה בש"ס (צא:) דמאי הוה לה למיעבד ק"ו סתם אינני שמורה הוראה נאסרת.

ואפשר שדין עדות אשה שמת בעלה שונה כי סתם האשה עצמה מדייקת לחקור אם אמת כדברי העד ולכן אם הבעל

חזר הוברר שהיא לא דקדקה יפה אם מת בעלה ולא לסמוך לגמרי על עדות של ע"א ותצא מזה ומזה אבל הרשב"א שהביא ממעשה פלטי ומיכל או אסתר ואחשוורוש הוא ענין של טעות בהוראה שלא תלויה באשה מעיקרא אלא בבה"ד ואם הם טעו אז הטעות מעיקרא בהוראה ואנוסה היא.

אבל גם זה לא מדוקדק כי הוא מתאים לע"א והאשה אבל שיש שני עדים התורה האמינה לעדים ואין צורך את הדקדוק של האשה והי"ל דהויא אנוסה דאמרינן מאי הוה ליה למיעבד שסוף דבר סמכה על דין תורה וכדעת רב בגמרא, ובכ"א פסקו כמה מהראשונים דלית הלכתא כוותיא ותצא מזה ומזה אף בשני עדים, ואפשר שעדיין הוראה התלויה בעדים אינה כהוראה התלויה בשיקול דעת הלכתי, אבל זה עדיין חלש וצע"ג. וגם הב"ש (י"ז סקע"ב) והט"ז (י"ז סקע"א) תמהו ארשב"א ונשאלו בצ"ע.

ויש לסייע לרשב"א ולסברא שלנו מהש"ס (יבמות צב). הורו ביה"ד שכבר שקעה חמה ולבסוף זרחה אין זו הוראה אלא טעות ומשמע שחייב להביא קרבן והגמרא שם מביאה סיוע מעוד מקומות לסברא הזו והכ"נ ביה"ד דקדקו בהלכה כפי העדים שלפניהם כאשר הבעל חזר משמע שהעדות היתה שקרית א"כ כל ההוראה שבאה מבה"ד היתה מוטעית על פיהם, ולכן הרשב"א לא סותר הגמרא המפורסמת וק"ק על הב"ש והט"ז שהקשו עליו מעיקרא.

זאת ועוד שבנו"ב (מהד"ת סימן קל"א) מיישב בדרך אחרת דהרשב"א קאמר בב"ד המומחה הממונים מז' טובי העיר כמו שאלו וב"ד בימיהם שהיו ממונים מן העם והיו בי"ד מומחה אבל בטעות במוחש שהטעו עדים ואמרו פלוני מת אפילו שני עדים והתירו את אשתו להנשא שבזה מתודע שקרם של העדים, ובזה מתורצות הקושיות של הט"ז וסיע' ועוד מש"כ הב"ש (ל"א סק"י) דמהרי"ק (פ"ד) חולק ארשב"א ז"א כי הרשב"א דיבר על ב"ד מומחין ולא כמעשה מהרי"ק יעו"ש. וצריך להתישב בזה כי מהמהרי"ק משמע שאם הת"ח דן עם בעלי הוראה הוי אונס והוא לא כהרשב"א דוקא מומחין ואכן צדקו דברי הב"ש.

ועוד נראה שבכלל ודין בא בעלה אינו דומה לשאר הדינים וההיפך כי ממהלך הגמ' ישנה התחבטות גדולה דהוא אונס שסוף דבר עשתה כפי חברי הב"ד ולא חשבה מעצמה וכל ענין שיוצאת מזה ומזה הוא ע"פ הקנסות שנתנו חז"ל על האשה הזו דבכ"א היה לה לדקדק הרבה בעדים ולפ"ז תצא מן השני מדרבנן שלא יאמרו העולם הראשון גירשה ונשאה לשני ואם תצא בלא גט יאמרו א"א יוצאת בלא גט והצריכוה גט משני ולפ"ז אסורה מדרבנן לחזור לראשון בכדי שלא יאמרו מחזיר גרושתו אחר שנישאת לאחר הוא. קמ"ל בשאר הדברים והענינים אי הורו בי"ד ודאי אנוסה היא ואף רחוקה משוגגת, ועיין במש"כ במאמר המלך (אישות פכ"ד).

ומאחר ויש להתנפל בנדו"ד להציל היכא דאפשר, הנה בגמ' (מכות ז:) מחלוקת רבא ואביי לרבא האומר מותר מזיד הוא שהיה לו ללמוד ולא למד לאביי אנוס הוא שלא ידע שהוא אסור, והלכה כרבא דבתרא הוא גם לגבי רב חסדא דס"ל כאביי (שם ט.) ובפרט שכך מסקנת הש"ס (כס"מ ולח"מ מלכים שם), ולמעשה הפוסקים ס"ל הלכה כרבא כפי הכללים, וכמבואר ברמב"ם (מרוצח פ"ה ה"ד, פ"ו ה"י) רמב"ן מאירי ועוד על הסוגיא, וע"ע בתוס' (ט. ד"ה רב חסדא) דמשמע הכל תלוי בכוונת הביצוע אליבא דרב חסדא.

ואילו בתוס' (ז: ד"ה אלא) שהקשו דגבי חלב וגבי שבת דכתיב בשניהם שגגה וחייבין (שבת סח:) בתינוק שנשבה לביין הנכרים, וי"ל דשאני הכא דכתיב שגגה יתירא למעוטי אומר מותר יעו"ש. וכיו"ב כ"כ (שבת סח: ד"ה אבל, עב: ד"ה באומר) דשאני גבי גלות דטובא בשגגה כתיבי משא"כ לגבי שבת יעו"ש. קמ"ל שלענין הריגה ודאי באומר מותר קרוב למזיד משא"כ שאר האיסורים שאין בו מקרא האומר מותר שוגג הוא.

וזה שמצינו בגמ' בכורות (כג.) לענין עירוב תרומה מין במינו וסבר איבטלינהו ברובא כתבו התוס' (בכורות כג. ד"ה סבר) דמה יועיל שאסור לבטל איסורין לכתחלה ואפילו בשוגג ותירצו למנ"ד בשוגג יעלו ושמא הא חשיב שוגג כשסבור שמותר לבטל יעו"ש. ומשמע לתוס' כאן שהוא

ספק גם בשאר איסורים ולא כשאר המקומות וקימ"ל דהם אמרו והם אמרו ואין סתירה.

נמצא שיסוד הדברים הוא במחלוקת ראשונים למהרי"ק רשב"א רמב"ם באומר מותר מזיד הוא הן בהריגה והן בשאר איסורים ואילו למנ"ד בתוס' שוגג הוא ובדוקא לשאר איסורים, בנוסף לזה ברש"י ורעמ"ב (כריתות ב.) משמע אי דלא אתיידע אי בא על אשתו שלא כדרכה או זכר או בהמה וכו' אבל אומר מותר לגמרי דעוקר כל הגוף לאו שוגג הוא אלא אנוס הוא ופטור יעו"ש. על אף שרבו החולקים על רש"י שהוא סותר כל מסקנות הש"ס כרבא במכות וכחכמים בשבת ותפס שיטות אביי ורב חסדא או כמונב"ז דאנוס הוא, מ"מ לנו יש שיטה נוספת בהלכה בסבור שמותר לגמרי כעוקר הגוף הוא בכלל אנוס. וע"ע בריטב"א (מכות שם).

זאת ועוד שיש צד להסביר דברי הרשב"א ממש"כ "אי נמי התם טעות גמור של הוראה היא שהורו לה בבית דינו של שאול דמלוה ופרוטה דעתו אמלוה, ועל הוראה זו נסמכה וטעות כזה כאונס הוא. אבל זה אי זה אונס היה שתסמוך עליו לינשא, אם כן כל הנשים שזינו נתיר ונאמר סבורה היתה שאינה אסורה בכך" יעו"ש. וע"פ ביאור השאלת יעקב (פרגר סימן נ"ה) דנראה אם היה באופן שבאמת ידעין שהיתה סוברת שמותרת בכך לא היינו אוסרים אותה אלא שאין מאמינים לה שטעתה בדין יעו"ש.

א"נ וברשב"א דקדק "נתיר ונאמר סבורה" קמ"ל שאנו אומרים כך עליה והיא אינה אומרת כלום אבל אם היא אמרה אפשר שהיא מותרת מהטעמים הנ"ל, כ"ה במאמר המלך (שם). ועוד שלפי החיים שאל (שם) ס"ל לרשב"א לאסור האשה רק מתורת קנס שהי"ל ללמוד ולא למדה קמ"ל שהוא מדרבנן, וי"ל ספיקא לקולא.

וגם הרמב"ם (מלכים שם) דס"ל באם טעה בדין מזיד הוא אף בעריות, אני יכול להסביר שטעה מעצמו ולא שאחרים הטעו אותו ואת"ל אחרת שם היה לגבי איש שודאי היה לו ללמוד אבל לגבי אישה שאני דאמרו חז"ל בסתם נשים דנשי לאו דינא גמירי (קידושין יג.) ודעתן קלות להתפתות (שו"ת מהרי"ל סימן ר"א).

והנותר הוא המהרי"ק ומור"ם בהג"ה שנטו לאיסורא מטעם דמעילה דאפשר מאחר והב"י זכר דברי המהרי"ק ולא העלה דבריו בש"ע דלא ס"ל הכי ולכל הפחות ודאי שמודה לדין רק בטעמו של הרשב"א והרמב"ם דהי"ל ללמוד, ולפי האמור יש מקום שבנדו"ד גם הרשב"א מודה דהיא שוגגת מאחר וקבלה ההלכה מאחר ולא סברא מעצמה וסתם אישה לאו דינא גמירי.

א"נ דאפשר שלב"י אין הכרח הלכה למעשה כמהרי"ק משאר הסוגיות דמכות ושבת דסברא שמותרת שוגגת היא כהתוס' או אנוסה כרש"י אע"פ שמפשטות דברי הרמב"ם (מלכים) יוצא מזידה היא,

מאחר דאית לה לתלות באילן גדול רש"י ז"ל ואף דרבינו ס"ל דקרוב למזיד מ"מ הרי רש"י עומד לנגדו, וע"ע בסוף דברי מאמר המלך.

צא וראה מש"כ הנו"ב (מהדו"ק או"ח ל"ה) שעמד על איזה דין אם צריך להודיע לבעל שאשתו זינתה בכדי גם למנוע האשה מעבירה שהרי היא יודעת שזינת ועוברת ויושבת תחת בעלה, והסביר הרה"מ"ח שי"ל דנשי לאו דינא גמירי ואינה יודעת שנאסרה על הבעל ואומר מותר לא גרע עכ"פ משוגג יעו"ש. ומשמע אף שסברא מעצמה הוי שוגגת רק מטעם דלא גמירי זאת ועוד שלנו"ב אין הלכה כהמהרי"ק, ובהגהות שכתוב טוב ציין ליעיר אוזן (מערכת ס' אות כ"ט) שהקשה מדברי המהרי"ק המובאים ברמ"א וכנראה דאשתמטי, ועי' מהדו"ת חיו"ד (סימן קסא ד"ה והנה) שלנו"ב לא נהירין לי' דברי מהרי"ק.

ועוד כי רבו האחרונים לתמוה על שורש דברי המהרי"ק דמהיכא מצא דין זה שלא פורש לא בגמרא ולא בשום פוסק לאסור אשת איש משום דיוקא דקרא מדלא כתיב למעול מעל בה' והיכן מצא מקום לנו דין זה ע"כ ס"ל שכל שלא מעלה בבעלה אינה נאסרת וכמ"ש מהר"י עייאש בבית לחם יהודה בני אהובה מאמר המלך (אישות פכ"ד) ברית יעקב (אה"ז סימן פ"ט) דבר אמת (סימן פ') חלקת יואב (ח"ב אה"ז סימן נ"ז) וע"ע במש"כ באש"ח ח"ו-ז' (סימן קכ"א סק"ד).

וגם כפי שהתחלנו את הדיבור לעיל דאפשר בבוועל שני שהוא שוגג קיל טפי אף למחמירים, הנה בפסק"ד ח"ח (עמ' 192) הביא רעיון שגם לדברי המהרי"ק באומרת מותר לא יאסר לבועל כי לפי המבואר לשיטת המהרי"ק באומרים מותר הוי שגגה לשניהם ככל השגגות שבתורה שאומר מותר הוי שגגה ורק כלפי הבעל נקראת מועלת מעל ונאסרת עליו וכמובן שגם לגבי בועל אם הוא היה אומר מותר נקרא שגגה ממש, וגם האשה נקראת שוגג, רק בזה שמעלה מעל בבעלה בידעה שיש לה בעל אף שחשבה שמותר לזנות נאסרה עליו, ויתכן שלא תיאסר לבועל יעו"ש. וע"ע ביבי"א ח"ט (סימן ח-ט) שכתב כן בשמם. וטעמא דמסתבר הוא מאי שנא דעתה מדעתו.

שלהם שלא מבינים שהגט הוא הגירושין ולא הפירוד ומעיקרא לא חשבה למעול מעל בבעלה כי חשבה שהפירוד גמר את היחסים ביניהם וזה כאומרת מותר שנחשבת שוגג וממילא שלא נאסרה על בעלה גם לא נאסרה על הבועל ק"ו שהבועל גם היה שוגג, ובצירוף שיטת הרש"ש והשוא"מ וסיע' בלא ידע הבעל על הזנות שלא נאסרת על הבעל הכ"נ שלא נאסרת על הבועל, ואת"ל אחרת דלא דמיא לאונס, שמא הלכה כדעת הפוסקים דבועל שני אינו נאסר עליה. ומכל הנ"ל האשה הנז' מותרת להשאר עם בעלה ואין להפרישם וימשיכו לגדל הבנים והבנות בדרך של תורה וירא"ש.

ולמעשה יש לצאת בכחא דהיתרא ע"פ הנפשות שהיו בזמן הנישואים

בברכה והצלחה
חנ"א ס"ט

סימן קמג ספק א"א אנוסה להתירה לבעלה

לכבוד הרב מ.ל. נר"ו
מרכז הארץ שלום וכט"ס
אודות אשת איש דתיה (אם לשמנה ילדים) שעשתה לבעלה הפתעה והזמינה חדר בבית מלון לליל טבילה, וכמה שעות לפני כן הלכה לחדר במלון לסדר הדברים ולהתכונן לטבילה ולבא בעלה מהכולל ישירות למלון, לאשה הנ"ל היה קשר של דיבור אישי עם אחד מחברי העבודה

ובאותו היום אותו האיש בקש להגיע אליה בשביל לקחת איזה טפסים ששיכים לעבודה המשותפת שלהם, וענתה לו שהיא במלון ושיבוא לשם ליקח הטפסים, האיש עלה לחדר ונכנס ונעל עליהם את הדלת, ותבע אותה לעבירה וטען בפניה מאחר שהוא בקיא בהלכה לא יאסור אותה על בעלה ע"י שיעשו הצגה של אונס שהוא יתפוס אותה בכח להנאתו והיא תתנגד

באמת ואז יראה הדבר כאונס, ואנוסה מותרת לבעלה.

והאשה היססה לכמה רגעים אך האמינה לו, ותוך כדי ההיסוס הוא החל לעשות זממו והיא התנגדה במובן העדין שבדבר, כהידוק רגלים ואף ניסתה להדוף אותו באמת אך ללא הצלחה כי הוא היה חזק ממנה, היא לא צעקה ואף לא דברה אלא שהיתה בהלם, ואחרי שהתאוששה מעט הלכה לטבול לבעלה. ואחרי חודש מן המעשה סיפרה זאת לבעלה, ופנו אלי לבה"ד לחו"ד והבעל טען שמאמין לאשתו על כל המעשה שעשתה ומאידך וגם מאמין שזה היה באונס ולא דוקא הצגה.

ושבקשתי לדבר עם האשה שאלתי אותה למה אח"כ לא פנתה למשטרה להפליל אותו על אונס, היא טענה בפנינו שבתוך תוכה מחבבת את הנואף הזה רח"ל, וכן היה לה נח בזה של קירוב הגוף איתו, רק שהיא לא רצתה לעשות הדבר ברצון גמור בכדי לא להאסר על בעלה ולכן התנגדה לו בכח פיזי אמיתי וגם כפי שהבועל טען.

ובאמת שהשאלה זו קצת סבוכה ושחקרתי יותר יצא לי שהיא מעט מבולבלת ולא מבינה את עצמה, וגם סותרת הרבה את דבריה, אבל כפי מה שאני הבנתי היא האמינה לשוטה הזה שלא תאסר על בעלה אם ותעשה הצגה מאחר והוא איש

"שמבין" הלכה, ומאידך מתוך הספק שלה כן התנגדה לו באמת אבל אך ורק בשביל שלא תאסר על בעלה כי בתוכה נהנת היא מהקירוב של האיש הזה.

חשבה שמותר לזנות יש להסתפק אם היא שוגגת

א. וידעתי דלית דין ולית דיין שעבירה גדולה בידיהם וחייבים לעשות תשובה על המעילה, ועכ"ז נתתי דעתי להתירה לבעלה מכמה טעמים וצירופים ע"מ להציל בית של עשרה נפשות, ועיקר ההיתר שלי שהאמינה לנואף מחמת שהוא אדם חרדי והיה בעבר בן תורה, אע"פ שעתה מתברר שהוא מזויף גדול, והיא בטפשותה נפלה איתו, וכבר אמרו דנשי לאו דינא גמירי (קידושין יג.) וברור שרוב הנשים יודעות שאם היתה עם אחר נאסרת ומאידך ואם נאנסה מותרת לבעלה.

האמנם אם זה רק אונס בהצגה, מסתבר שאצל הנשים או עמי הארצות הוא ענין שצריך תלמוד ועיון, ובזה שהאשה אינה מן התלמוד האמינה למי שהוא היה בתלמוד שגם הצגה מועילה, אפשר שקרוב היא לשוגגת ואולי אנוסה, והלכה פסוקה היא שהאשה שזינתה תחת בעלה בשגגה או באונס הרי זו מותרת לבעלה (רמב"ם אישות פכ"ד הי"ט, סמ"ג עשין מ"ח).

ולא גרע מתינוק שנשבה בין הגויים שלא ידע מעולם מהאיסור שאומר מותר

י"א שהוא שוגג ובכ"א חייב חטאת (שבת סח: כדעת ר"ע רב ושמואל, רמב"ם שגגות פ"ו ה"ב) וי"א שאנוס הוא ואף חטאת לא חייב (שם כמונב"ז שם ר"י ור"ש), וכ"ז בחיוב חטאות על שאר שגגות אבל בחיוב גלות על הריגה בשגגה דין אחר הוא כגון האומר מותר (שחשב שמותר להרוג) והרג מאחר ונאמר בפסוק בשגגה פרט לאומר מותר (מכות ז.) ולכן י"א שפטור מגלות משום שאנוס הוא (מכות ט. כאביי ורבא) וי"א שמזיד הוא שהי"ל ללמוד ולא למד (רבא שם, רמב"ם מרוצח פ"ו ה"י).

ואיך שיהא ע"פ רוב בשאר האיסורים אומר מותר הוי כשוגג ולפ"ז הי"ל שמותרת בחשבה שמותר לזנות בצורה כזו או כזו, אבל המהרי"ק (שורש קס"ז) והביאו הב"י (סימן קט"ו ס"ו) ומור"ם בהג"ה (אה"ז סימן קע"ח) והיש"ש (יבמות סימן ט"ב) ס"ל בחשבה שמותר לזנות היא נחשבת כמזידה וכל ענין השגגה הוא בדוקא שטעתה בגוף הזנות כגון סבורה שהוא בעלה ונמצא אחר, ודרש כן כיון שהיא מתכוונת למעול מעל באישה ולא כתיב ומעלה מעל בה' וראיה לו מאסתר על אף שעשתה מצוה להציל את כלל ישראל בכ"א נאסרה על מרדכי משום שהמעשה היה ברצון יעו"ש.

וצ"ל שגם ס"ל דאומר מותר שוגגת אך נצרך לטעם אחר דקרא משום מעילה ואסורה בכ"א, וכמבואר בט"ז (יו"ד צ"ט סק"ט) שזכר דברי המהרי"ק וס"ל בזנות אסרה מטעם מעילה אבל בשאר דוכתי דלא

שייך האי טעמא שפיר מקרי שוגג אם טעה בדין והסתייע נמי מהתוס' (בכורות כג.) דאפילו למ"ד קניס שוגג אטו מזיד במבטל איסור מ"מ בשוגג שקסבר שמותר לבטל מותר.

ואילו הרשב"א (אלף קפ"ט) ס"ל דאם תאמר אנוסה היא זו שלא ידעה שתהא אסורה להנשא הא ליתא דהוה לה למידק וכל דלא דייקא תצא כדאיתא בפרק האשה רבה דמשום דלא דייקא ואנסיבא לא אמרינן אנוסה היא זו יעו"ש. ומשמע שהרשב"א סובר כמסקנת המהרי"ק רק מטעם אחר שהי"ל לדקדק במעשה ולא אמרינן אומרת מותר שוגגת היא אלא קרובה לזדון.

ומסתברא שגם לרשב"א בחשב שהיא אשתו ובעל א"א וכיו"ב הוי שוגג גמור כהמהרי"ק ולא אמרינן דהי"ל למידק כי סתם אדם בביתו ובמטתו ודאי לא צריך לדקדק בזה, ואח"כ ראיתי בהדיא ברשב"א (ח"א סימן י') "אונס בישראל משרא שרי ואשת ישראל שנאנסה מותרת היא לבעלה. ולא אונס של כפייה בלבד אף טעות אונס הוא שאילו נבעלת לאחר ברצון וכסבורה בעלה הוא מותרת לו" יעו"ש.

ולפענ"ד בחשבה שמותר לשניהם אסורה מה"ת כי לרשב"א היא שגגה הקרובה לזדון הי"ל ללמוד ולמהרי"ק היא מעלה מעל באשה כפי הקרא. וגם הב"י והד"מ והב"ש (סימן קט"ו) צירפו השיטות

ומשמע דלא שנא במסקנתם, וכמבואר בחוט המשולש (סימן י"ג) וזה לא כמ"ש בחיים שאל (ח"א סימן ל"ח), וע"ע בבאר מים (יו"ד סימן ד"ן) ובמלאכת חרש (דף יז').

וכיום ראיתי מפורש ברמב"ם (מלכים פ"י ה"א) שהוא כהרשב"א בב"ן ששגג באחת ממצותיו פטור מכלום וכו' במד"א בשגג באחת ממצות ועבר בלא כונה כגון שבעל אשת חבריו ודמה שהיא אשתו פנויה אבל אם ידע שהוא אשת חבריו ולא ידע שהיא אסורה עליו אלא עלה על לבו שדבר זה מותר לו, וכן אם הרג והוא לא ידע שאסור להרוג הרי זה קרוב למזיד ונהרג ולא תחשב זה להם לשגגה מפני שהיה לו ללמוד ולא למד יעו"ש. מפורש דס"ל כרבא (מכות ט.) באומר מותר קרוב למזיד וזה בב"נ ק"ו בישראל שמצווה לידע הדינים דאינו יכול לפטור עצמו מחוסר ידיעה, ומתוך הדברים מוכח דלא שנא בשאר איסורים, וע"ע במש"כ באש"ח ח"ו-ז' (סימן קי"ט) להביא ראיה מהרמב"ם (פ"ו מרוצח ה"י, פ"ה ה"ג, תרומות פ"ה ה"ח, שגגות פ"ז) דקרוב לזדון ולאו דוקא הריגה אלא ה"ה בשאר איסורין, וע"ע במאמר המלך (אישות פכ"ד) מה שהאריך בדעת הרמב"ם ויש הרבה מה לרחק מדבריו.

ועתה הדברים ק"ו בנדר"ד, לרבות הרשב"א והרמב"ם וסיע' דס"ל חוסר ידיעה אינה שגגה אלא זדון ק"ו באשה כזו שרחוקה מדין תינוק שנשבה בין הגויים ובודאי שידעת איסור החמור של א"א

והיה לה לדקדק בפרטי הדין, א"נ ולמהרי"ק משום מעילה הוא כש"כ הכא שהיא ברצונה זינתה ואף העידה בפנינו שבתוך תוכה היה לה נעים עם זה רק שלא רצתה לאסור עצמה על בעלה שמעה לו לתכסיס, ע"כ אף שלא מעלה מעל בה' שחשבה שמותר מעלה מעל בבעלה, קמ"ל שאונס הבעילה מרצונה אוסרת וכמ"ש בנו"ב (מהדו"ת סימן י"ח) ובשו"ת שבו"י (ח"ב סימן קי"ז) ובבנין ציון (סימן קנ"ד) הלכה למעשה. וגם הט"ז (אה"ז קמ"ג סק"ב) מבאר דברי המהרי"ק שהאיסור במתכוונת לזנות עכ"פ משא"כ בנתכוונה להנשא בהיתר אלא שטעתה בעיקר הדין יעו"ש. וע"ע בבית מאיר (קע"ח).

וגם את"ל שטעותה לא נובעת מעצמה אלא שהורו לה והטעו אותה ולא דמי לאומרת מותר שוגג הכא לא שנא כי ההוראה המטופשת שקבלה בא מאיש שלכאורה אף שהוא ת"ח ניכר שהוא מחפש זנות, והי"ל לחשוד שהוא מדבר שטויות וקרובה היא יותר לזדון, ולרשב"א (שם) מוכרח שטעות הבאה מהוראה של ב"ד הוא אונס כמיכל בת שאול ופלטי או אסתר ואחשורוש, אבל על איש סתם אפילו ת"ח איזה אונס זה שתסמוך עליו.

ומצינו בהדיא שכ"כ המהרי"ק (סימן פ"ד) שהוראת ת"ח אינה כאונס אלא רק דבר שישאו ונתנו כל החכמים הבקיאם בהוראה, ולכאורה סתרו דברי המהרי"ק למעלה שהשתמש בלשון מעילה וכאן

תופס כהרשב"א, ואפשר שמחלק בין הוראה שקבלה לבין שחשבה לעצמה או שפשוט יותר שטעם המהרי"ק והרשב"א אותו ענין ויסוד וצ"ע. וביותר שברדב"ז (סימן ל"ט) נשאל באשה שנתגרשה על תנאי וטעו בי"ד והתירוה להינשא והרדב"ז טען שהיא אסורה על בעלה שלא היה לה לסמוך ע"ז החכם כיון דיש גדול ממנו יעו"ש, הכא כש"כ שלרדב"ז אינה אנוסה אע"פ שעל עיקר דבריו יש תמיהות גדולות והוא היפך הרשב"א והמהרי"ק מ"מ בסתם איניש דרועה זונות ודאי שאין לה לסמוך עליו.

ובכלל ויש להקשות על הרשב"א שלכאורה אילו היה בי"ד היא נקראת שוגגת והלא האשה שהלך בעלה למדינת הים ונישאת ע"פ ב"ד ואח"כ בא בעלה תצא מזה ומזה (יבמות פ"י) והרמב"ם בפמה"ש (שם) מסביר דאע"פ שהיא שוגגת אסורה מפני שנעשית טמאה יעו"ש, הא קמן שאפילו הוראות ב"ד ע"פ ב' עדים שעשתה על פיהם ובודאי שהיא שוגגת או אנוסה ובכ"א נטמאה ונאסרת על בעלה ולא כאותה דעה בש"ס (צא:) דמאי הוה לה למיעבד ק"ו סתם איניש שמורה הוראה נאסרת.

ואפשר שדין עדות אשה שמת בעלה שונה כי סתם האשה עצמה מדייקת לחקור אם אמת כדברי העד ולכן אם הבעל חזר הוברר שהיא לא דקדקה יפה אם מת בעלה ולא לסמוך לגמרי על עדות של ע"א ותצא מזה ומזה אבל הרשב"א שהביא

ממעשה פלטי ומיכל או אסתר ואחשוורוש הוא ענין של טעות בהוראה שלא תלויה באשה מעיקרא אלא בבה"ד ואם הם טעו אז הטעות מעיקרא בהוראה ואנוסה היא.

אבל גם זה לא מדוקדק כי הוא מתאים לע"א והאשה אבל שיש שני עדים התורה האמינה לעדים ואין צורך את הדקדוק של האשה והי"ל דהויא אנוסה דאמרינן מאי הוה ליה למיעבד שסוף דבר סמכה על דין תורה וכדעת רב בגמרא, ובכ"א פסקו כמה מהראשונים דלית הלכתא כוותיא ותצא מזה ומזה אף בשני עדים, ואפשר שעדיין הוראה התלויה בעדים אינה כהוראה התלויה בשיקול דעת הלכתי, אבל זה עדיין חלש וצע"ג. וגם הב"ש (י"ז סקע"ב) והט"ז (י"ז סקע"א) תמחו ארשב"א ונשארו בצ"ע.

ויש לסייע לרשב"א ולסברא שלנו מהש"ס (יבמות צב.) הורו ביה"ד שכבר שקעה חמה ולבסוף זרחה אין זו הוראה אלא טעות ומשמע שחייב להביא קרבן והגמרא שם מביאה סיוע מעוד מקומות לסברא הזו והכ"נ ביה"ד דקדקו בהלכה כפי העדים שלפניהם כאשר הבעל חזר משמע שהעדות היתה שקרית א"כ כל ההוראה שבאה מבה"ד היתה מוטעית על פיהם, ולכן הרשב"א לא סותר הגמרא המפורסמת וק"ק על הב"ש והט"ז שהקשו עליו מעיקרא.

זאת ועוד שבנו"ב (מהד"ת סימן קל"א) מיישב בדרך אחרת דהרשב"א קאמר בב"ד המומחה הממונים מז' טובי העיר כמו

שאל וב"ד בימיהם שהיו ממונים מן העם והיו בי"ד מומחה אבל בטעות במוחש שהטעו עדים ואמרו פלוני מת אפילו שני עדים והתירו את אשתו להנשא שבזה נודע שקר העדים, ובוזה מתורצים הקושיות של הט"ז וסיע' ועוד מש"כ הב"ש (ל"א סק"י) דמהרי"ק (פ"ד) חולק ארשב"א ז"א כי הרשב"א דיבר על ב"ד מומחין ולא כמעשה מהרי"ק יעו"ש. וצריך להתישב בזה כי מהמהרי"ק משמע שאם הת"ח דן עם בעלי הוראה הוי אונס והוא לא כהרשב"א דוקא מומחין ואכן צדקו דברי הב"ש.

ועוד נראה שבכלל ודין בא בעלה אינו דומה לשאר הדינים וההיפך כי ממהלך הגמ' ישנה התחבטות גדולה דהוא אונס שסוף דבר עשתה כפי חברי הב"ד ולא חשבה מעצמה וכל ענין שיוצאת מזה ומזה הוא ע"פ הקנסות שנתנו חז"ל על האשה הזו דבכ"א היה לה לדקדק הרבה בעדים ולפ"ז תצא מן השני מדרבנן שלא יאמרו העולם הראשון גירשה ונשאה לשני ואם תצא בלא גט יאמרו א"א יוצאת בלא גט והצריכה גט משני ולפ"ז אסורה מדרבנן לחזור לראשון בכדי שלא יאמרו מחזיר גרושתו אחר שנישאת לאחר הוא. קמ"ל בשאר הדברים והענינים אי הורו בי"ד ודאי אנוסה היא ואף רחוקה משוגגת, ועיין במש"כ במאמר המלך (אישות פכ"ד).

ומאחר ויש להתנפל להציל איכה דאפשר והאשה הנ"ל שקבלה ההוראה מהנאף שהוא ת"ח חשבה שאכן

מותרת לעשות כן, והנה בגמ' (מכות ז:) מחלוקת רבא ואבבי לרבא האומר מותר מזיד הוא שהיה לו ללמוד ולא למד לאבבי אנוס הוא שלא ידע שהוא אסור, והלכה כרבא דבתרא הוא גם לגבי רב חסדא דס"ל כאבבי (שם ט.) ובפרט שכך מסקנת הש"ס (כס"מ ולח"מ מלכים שם), ולמעשה הפוסקים ס"ל הלכה כרבא כפי הכללים, וכמבואר ברמב"ם (מרוצח פ"ה ה"ד, פ"ו ה"י) רמב"ן מאירי ועוד על הסוגיא, וע"ע בתוס' (ט. ד"ה רב חסדא) דמשמע הכל תלוי בכוונת הביצוע אליבא דרב חסדא.

ואילו בתוס' (ז: ד"ה אלא) שהקשו דגבי חלב וגבי שבת דכתיב בשניהם שגגה וחייבין (שבת סח:) בתינוק שנשבה לביין הנכרים, וי"ל דשאני הכא דכתיב שגגה יתירא למעוטי אומר מותר יעו"ש. וכיו"ב כ"כ (שבת סח: ד"ה אבל, עב: ד"ה באומר) דשאני גבי גלות דטובא בשגגה כתיבי משא"כ לגבי שבת יעו"ש. קמ"ל שלענין הריגה ודאי באומר מותר קרוב למזיד משא"כ שאר האיסורים שאין בו מקרא האומר מותר שוגג הוא.

וזה שמצינו בגמ' בכורות (כג.) לענין עירוב תרומה מין במינו וסבר איבטלינהו ברובא כתבו התוס' (בכורות כג. ד"ה סבר) דמה יועיל שאסור לבטל איסורין לכתחלה ואפילו בשוגג ותירצו למנ"ד בשוגג יעלו ושמא הא חשיב שוגג כשסבור שמותר לבטל יעו"ש. ומשמע לתוס' כאן שהוא ספק גם בשאר איסורים ולא כשאר

המקומות וקימ"ל דהם אמרו והם אמרו ואין סתירה.

נמצא שיסוד הדברים הוא במחלוקת ראשונים למהרי"ק רשב"א רמב"ם באומר מותר מזיד הוא הן בהריגה והן בשאר איסורים ואילו למנ"ד בתוס' שוגג הוא ובדוקא לשאר איסורים, בנוסף לזה ברש"י ורעמ"ב (כריתות ב.) משמע אי דלא אתיידע אי בא על אשתו שלא כדרכה או זכר או בהמה וכו' אבל אומר מותר לגמרי דעוקר כל הגוף לאו שוגג הוא אלא אנוס הוא ופטור יעו"ש. על אף שרבו החולקים על רש"י שהוא סותר כל מסקנות הש"ס כרבא במכות וכחכמים בשבת ותפס שיטות אביי ורב חסדא או כמונב"ז דאנוס הוא, מ"מ לנו יש שיטה נוספת בהלכה בסבור שמותר לגמרי כעוקר הגוף הוא בכלל אנוס. וע"ע בריטב"א (מכות שם).

זאת ועוד שיש צד להסביר דברי הרשב"א ממש"כ "אי נמי התם טעות גמור של הוראה היא שהורו לה בבית דינו של שאול דמלוה ופרוטה דעתו אמלוה, ועל הוראה זו נסמכה וטעות כזה כאנוס הוא. אבל זה אי זה אנוס היה שתסמוך עליו לינשא, אם כן כל הנשים שזינו נתיר ונאמר סבורה היתה שאינה אסורה בכך" יעו"ש. וע"פ ביאור השאילת יעקב (פרגו סימן נ"ה) דנראה אם היה באופן שבאמת ידעינן שהיתה סוברת שמותרת בכך לא היינו אוסרים אותה אלא שאין מאמינים לה שטעתה בדין יעו"ש. וי"ל הכ"נ מתוך שהאשה סיפרה כן לבעלה

והפה שאסר הוא הפה שהתיר והי"ל לשתוק ולהמשיך הלאה אלא שמתוך שסיפרה ששמעה לנואף הזה שידע הלכה מוכח שטעתה בדין ונאמנת שטעתה ולא סברה מעצמה.

א"נ וברשב"א דקדק "נתיר ונאמר סבורה" קמ"ל שאנו אומרים כך עליה והיא אינה אומרת כלום אבל אם היא אמרה אפשר שהיא מותרת מהטעמים הנ"ל, כ"ה במאמר המלך (שם). ועוד שלפי החיים שאל (שם) ס"ל לרשב"א לאסור האשה רק מתורת קנס שהי"ל ללמוד ולא למדה קמ"ל שהוא מדרבנן, וי"ל ספיקא לקולא.

וגם הרמב"ם (מלכים שם) דס"ל באם טעה בדין מזיד הוא אף בעריות, אני יכול להסביר שטעה מעצמו ולא שאחרים הטעו אותו ואת"ל אחרת שם היה לגבי איש שודאי היה לו ללמוד אבל לגבי אישה שאני דאמרו חז"ל בסתם נשים דנשי לא דינא גמירי (קידושין יג.) ודעתן קלות להתפתות (שו"ת מהרי"ל סימן ר"א).

והנותר הוא המהרי"ק ומור"ם בהג"ה שנטו לאיסורא מטעם דמעילה דאפשר מאחר והב"י זכר דברי המהרי"ק ולא העלה דבריו בש"ע דלא ס"ל הכי ולכל הפחות ודאי שמודה לדין רק בטעמו של הרשב"א והרמב"ם דהי"ל ללמוד, ולפי האמור יש מקום שבנדו"ד גם הרשב"א מודה דהיא שוגגת מאחר וקבלה ההלכה מאחר ולא סברא מעצמה וסתם אישה לא דינא גמירי.

א"נ דאפשר שלב"י אין הכרח הלכה למעשה כמהרי"ק משאר הסוגיות דמכות ושבת דסברא שמוותרת שוגגת היא כהתוס' או אנוסה כרש"י אע"פ שמפשטות דברי הרמב"ם (מלכים) יוצא מזידה היא, מאחר דאית לה לתלות באילן גדול רש"י ז"ל ואף דרבינו ס"ל דקרוב למזיד מ"מ הרי רש"י עומד לנגדו, וע"ע בסוף דברי מאמר המלך.

צא וראה מש"כ הנו"ב (מהדו"ק או"ח ל"ה) שעמד על איזה דין אם צריך להודיע לבעל שאשתו זינתה בכדי גם למנוע האשה מעבירה שהרי היא יודעת שזינתה ועוברת ויושבת תחת בעלה, והסביר הרהמ"ח שי"ל דנשי לאו דינא גמירי ואינה יודעת שנאסרה על הבעל ואומר מותר לא גרע עכ"פ משוגג יעו"ש. ומשמע אף שסברא מעצמה הוי שוגגת רק מטעם דלא גמירי זאת ועוד שלנו"ב אין הלכה כמהרי"ק, ובהגהות שכר טוב ציין ליעיר אוזן (מערכת ס' אות כ"ט) שהקשה מדברי המהרי"ק המובאים ברמ"א וכנראה דאשתמטי', ועי' מהדו"ת חיו"ד (סימן קסא' ד"ה והנה) שלנו"ב לא נהירין לי' דברי מהרי"ק.

ועוד כי רבו האחרונים לתמוה על שורש דברי המהרי"ק דמהיכא מצא דין זה שלא פורש לא בגמרא ולא בשום פוסק לאסור אשת איש משום דיוקא דקרא מדלא כתיב למעול מעל בה' והיכן מצא מקום לנו דין זה ע"כ ס"ל שכל שלא מעלה בבעלה אינה נאסרת וכמ"ש מהר"י עייאש בבית

לחם יהודה בני אהובה מאמר המלך (אישות פכ"ד) ברית יעקב (אה"ז סימן פ"ט) דבר אמת (סימן פ') חלקת יואב (ח"ב אה"ז סימן נ"ז) וע"ע במש"כ באש"ח ח"ו-ז' (סימן קכ"א סק"ד).

אמרה נאנסתי ובעלה מאמין לה

ב. מאחר והמקרה הנ"ל סבוך וכפי הדברים שאנו שומעים ממנה שטענה שהיא אנוסה לכל דבר כך וגם אם לא נתייחס שהאמינה לו על המשחק או לא, אפשר שנאנסה באמת וכמו שהיא העידה שניסתה לדחות אותו בתחילה בידיים וברגלים אך הוא היה חזק ממנה, והבעל מאמין לה שהיה אונס גמור, וגם אנו יודעים הזנות רק מפיה ואין עדים ע"ז, הרי הפה שאסר הוא הפה שהתיר כדין שבויה (כתובות כב.) א"כ כמו שאמרה שהתייחדה ונבעלה וזה היה באונס והבעל מאמין ולא רוצה לגרשה פשיט"ל שאינה אסורה כי אף באומרת שזינתה והוא מאמין לה לא כופין אותו להוציאה משום שסוף דבר אין ב' עדים (ש"ע קט"ו ס"ו).

האמנם היא פשעה בזה עוד מעיקרא שהזמינה אותו למלון ונתייחדו הי"ל דמעיקרא מוכח שהיה ברצונה לזנות, אך הוא פלוגתא דרבותא די"א להאמין לאומרת נאנסתי במיגו דאי בעי אמרה לא נבעלתי (הג"א והמרדכי כתובות פ"ב מראבי"ה) וי"א כיון שעברה על דת ונתייחדה שמא הפסידה המיגו שלה דמחזקין שעתה

ברצונה כיון דאתרעא חזקת צדקותה תלינן קלקלה (ראשונים הנ"ל מרבינו שמחה) ושני השיטות הביאם בהג"ה (קע"ח ס"ג) ולא הכריע למעשה, אלא אם נאמר דהלכה כ"א בתרא גם לרמ"א הרי דהוא ס"ל כר"ש לחומרא.

אבל עדיין אפשר שאין הכרע שהיא אשמה בייחוד כיון שהוא זה שעלה לחדרה והוא זה שנעל עליהם והיא מצידה התלוננה בפניו "מה אתה עושה" זאת ועוד שבעלה היה בעיר ואין פשיעה אצלה להפיל עליה דין מורדת ע"כ אף לר"ש היא נאמנת על עצמה שאמרה נאנסתי. ומצאתי שכ"כ בהדיא הנו"ב (מהד"ת י"ח) דעכ"פ נתיחדה ועשתה שלא כדין לכן י"א שאבדה המגו שלה אבל בנד"ד לא נתיחדה ברצונה והרשע הזה בא לחדרה בבקר שלא ברצונה ע"ש. וכיו"ב כ"כ בתשובה שלמה ח"ב (אה"ז סימן ז') לחלק באופן שאשה הלכה להתייחד לבין שהנואף בא לבית האשה יעו"ש. וע"ע באבן יקרה (ח"ג סימן קנ"ד).

וי"ל ק"ו שאצל האשה הנ"ל מעולם לא יצא עליה שם רע והיא בחזקת צנועה והבעל בעצמו מחזיקה בכשרות ומי אנחנו שנסתור לו החזקה, וכיו"ב שוב הביא הנו"ב (סימן י"ז) האשה שטוענת נאנסתי כבר הודעתי ומה אוסיף עוד ואם הבעל אין לבו נוקפו כלל ובטוח בצדקת האשה עד שאומר בודאי אינה משקרת וזה הוי כאומר ברי לי וכו' וטוב ג"כ לחקור אצל השכנים

אם האשה תמיד בחזקת צנועה וכו' יעו"ש. וע"ע בחת"ס (ח"ב סימן ק"א).

זאת ועוד בפת"ש (סקי"ב) הביא מהב"מ דמבואר מהר"ש דאפילו והיחוד לא היה ידוע אלא מפיה אך למעשה רבו המתירין יעו"ש. ועוד הכריח שר"ש לא אסרה לחלוטין רק להמתין אולי יבואו עדים ומשמע אחר שהמתינו זמן ולא באו עדי יחוד מותרת גם לר"ש יעו"ש. ובכלל ובנו"ב (סימן ע"ח) ס"ל בר"ש דוקא ביש עדי יחוד כמבואר במרדכי, והניף ידו שוב מהדו"ת (סימן כ"א) דהב' דעות שהביא מור"ם בהג"ה בידוע שנתייחדה וכו' אבל אם לפי אומד לא ימצא עדים לא שייך להמתין ומותרת לכ"ע יעו"ש. וכיו"ב כ"כ למעשה בשו"ת גבעת שאול (סימן ק"ה) שואל ומשיב תליתאה (ח"א סימן רפ"ה) וכ"ה בשו"ת תועפות ראם (טויבש אה"ז סימן מ"ח) ושם צירף דעת רבינו יונה דאף בודאי נבעלה נאמנת לומר נאנסתי משום דמהני ברי ושמא גם באיסורים וכמ"ש הרא"ש בפ"ק דכתובות וא"כ אף שאין לסמוך ע"ז למעשה וכו' מ"מ כ"ז בידיענן שנבעלה אבל בלא ידענן ואפי' עדי יחוד אין כאן מהני מטעם ברי ואי"צ כלל למיגו.

ולא קשה ממש"כ הרמב"ם (נערה פ"א ה"ב) דאיזה הוא אונס שבא עליה בעל כרחה וכל הנבעלת בשדה ה"ז בחזקת אנוסה וכו' וכל הנבעלת בעיר ה"ז בחזקת מפותה מפני שלא זעקה עד שיעידו עדים וכו' יעו"ש. ולכאורה הכ"נ אע"פ דאזיל

ובסופו ברצון שמוותרת לבעלה ישראל דזה חשיב אונס לכ"ד דיצר אלבשה (כתובות נא:).

ולפ"ז באומרת ברי שנלחמה נגדו כמה שיכלה עד הכנסת האבר היא מותרת לבעלה ואינו מגרע כחה מה שלא צעקה מפני שהיתה סבורה שא"צ תשועת אחרים שיושיעו לה בכחה ואף שעל סוף ביאה אין זו אמתלא כיון שראתה שהוא חזק ממנה מ"מ תחילתו באונס וכמבואר בישכיל עבדי ח"ח (אה"ז סימן ז') וגם במחנה חיים (ח"ב אה"ז סימן נ"ב) ביאר הסוגיא תחילת באונס וסופה ברצון שתחילת העראה היתה באונס ובסוף הערא' ברצון בתחילת הכנסת העטרה היתה אנוסה ובסוף הכנסת העטרה היתה מרוצה אע"פ כן מותרת לישראל דיצר של תחילת הער' כופה אותה .

וזה שלא ברחה מהחדר איך שהוא נכנס אפשר שלא עלה בדעתה שהוא יעזי פניו לעשות את זה ולפ"ז כל הייחוד איתו היה שלא ברצונה וזה שאח"כ תבע אותה לעבירה הוא לפי המילים וההבטחות שלו שלא יאסור אותה על בעלה וכיו"ב דנשים לא גמירי והאמינה לו.

וגם ע"ד הרמב"ן על התורה (כי תצא פכ"ב) ולא ידעתי בדין הצעקה אם ראינו נערה שהחזיק בה האיש והיא נלחמת בו בכל כחה ובוכה ואוחזת בבגדיו או בשערותיו להמלט ממנו ולא ידעה לצעוק

בתר הראב"ה שאומרת נאנסתי ויש לה מיגו מ"מ זה בדוקא בשדה ולא בעיר, אך לרבות הראב"ד שחולק מהאי תועלת חזקה זו א"נ דהתם מיירי כשראו עדים מרחוק ששכב עמה ואינם יודעים אם באונס או ברצון כמ"ש המגדל עוז והמשנה למלך והכס"מ להדיא מסתמא הוא ברצון מפני שלא צעקה אבל ודאי מודה הרמב"ם שאף בעיר יש מקומות שתצעק ואין קולה נשמע וכמבואר בשו"ת חכם צבי (סימן קמ"ו) גבעת פינחס (הורביץ סימן י"ג) הלכה למשה (אלבו אה"ז סימן נ"ט) ויאמר יצחק (אה"ז קל"ב) שושנים לדוד ח"ב (צבאח אה"ז ע"ט) באר המים (סימן נ"ו) פנים מאירות ח"ג (סימן כ"ב) ועוד רבים.

וכבר האריך בזה גם מרן הראש"ל זיע"א ביבי"א ח"ב (אה"ז סימן י"ב) ועשה אף ס"ס כנגד האומרים דלא אמרינן מיגו במקום חזקה במילתא דאיסורא כהנ"י והריטב"א מ"מ לרשב"א והר"ן וסיע' נראה דלא נפקא מספקא ושמא הלכה כהראב"ד דעיר ושדה שוים יעו"ש באורך בכל השיטות.

ועתה גם מה שאמרה שלא זעקה ולא פנתה למשטרה אח"כ וכיו"ב והבנתי לפי פיה שהיה לה נעים בזה עדיין לא מקלקל לי ההיתר כי מוכח שבתחילה התנגדה (משני טעמים שהבאנו שמה האמינה לנואף לעשות הצגה של אונס או שמא התנגדה באמת ולא האמינה לו כפי מה שהבנתי מפיה) רק שאחרי זמן קצר היה לה נעים בזה והוא תחילתה באונס

למה תסקל אלא גם הצעקה בהווה וכו' יעו"ש. משמע דלאו דוקא צעקה אלא שהוכחה שהיא אנוסה שלפחות בכתה או מנסה להמלט מהאונס ע"י משיכה בבגדיו או בשערותיו ולולא זה אינו אונס ולא מספיק כפי שאשה הנ"ל עשתה שהתנגדה מעט בסגירת הרגליים ומעט מנסה לדחפו.

וי"ל כפי מש"כ בפרשת מרדכי (אה"ז סימן ל"ט) דבכה"ג עבידי נשי דטעי וסברי כיון דאינה מרוצת והוא אונסה בכח אע"ג שאין נלחמת בו הו"ל גבה כאנוסה וכל היכא שיש טעות הו"ל כשוגג כמ"ש הרמב"ם דטעות ושוגג בכה"ג ממין אונס הן יעו"ש. ק"ו בהכא שיש שני פנים למקרה חדא שחשבה שמותר לה אם במדה ורק מתנגדת מעט והוי כאונס בהצגה והוא כסתם שוגגת ותרתי דהוא באמת אונס

שבתחילה התנגדה הרבה יותר ואח"כ כבר הרפתה ויצר אלבשה ומותרת.

א"נ ורצוי לסמוך על הי"א שהביא מור"ם בהג"ה (סימן קע"ח) דבזה"ז שיש חרגמ"ה מעיקרא אינו נאמן לומר שמאמינה אף על זנות ברצון והוא בעיני ס"ס בסוטה שאמרינן גם לקולא, ק"ו בהכא שמאמינה שנאנסה ורק ע"פ אנו יודעים המקרה אין לנו להפוך אמונתו לאיסורא. וא"כ מהנ"ל יש מקום להתיר את האשה לבעלה, וכן הסכים בזה מו"ר הגר"א אברז"ל שליט"א להתירה מהאי טעמא. מ"מ כל היתר זה הוא רק בידוע שתתרחק מהאיש הזה ותעזוב עבודתה לבל חלילה תיפול שוב ברשתו של הנואף בתחפושת של דת.

חנ"א ס"ט

סימן קמד

א"א שזינת' אם ראוי להנשא לה

לכבוד הרה"ג... נר"ו

בת ים שלום וכט"ס

אודות מה ששאלת על האשה שמעדה תחת בעלה שלש פעמים עם שלש אנשים אחרים בתקופה של עשר שנות נישואיה, והבעל לא ידע ולא חשד בכלום, ועתה האשה התגרשה ורוצה להנשא לבעל הג' והוא שאל אם ראוי להנשא לה מבחינה מוסרית, אע"פ שכבר קיבלו היתר מרב

להנשא זל"ז מכמה טעמים כמו שכתוב לפני, וכפי הכללים הוא צדק בהלכה בכל הפס"ד הן מדין בועל שני, ועדים לביאה, והבעל אינו יודע וכיו"ב שלא הוציאה בעלה ע"ד מכוער, וכמו שהארכתי בכמה מקומות בדינים אלו.

ואחרי שדברתי אישית עם האיש מצאתי עד היכן החוצפה של עוברי עבירה

כאשר הבועל "דת" שקיים יחסי אישות על הסדר עם א"א "דתיה" שואל אחרי גירושיה אם ראוי להנשא לה מבחינה מוסרית (אחר שיש לו היתר הלכתי), וכל הפקפוק שלו שאם זינתה איתו עלולה גם לזנות עם אחרים בזמן שתהא נשואה לו אחרי שגם ראה בה כל מיני דברים שאינם צנועים.

ובכל אותה השיחה הבנתי צביעות מהי, כי אותו האיש מראה פנים של צדיק כאילו והוא לא בעל עבירה אלא רק האשה, והוא לא מניח בדעתו הקטנה שעונו גדול מנשוא בבעילת א"א ונדות ברצון ותאוה, בפרט שהוא גבר והיוזם בעבירה כזו, על אף שהוא בועל שלישי ויש עליו צד ספק אם אסורה לו, אך עדיין העבירה עומדת בעינה והוא זה שנתן עינו בה וגרם לעצמו המכשולות הנוראות, ואח"כ שואל אם ראוי לכך, ואין זה אלא חולי נפש של איש רשע ומדומיין.

אבל למעשה לענ"ד ראוי להתרחק מרשעה זו ואפילו שיש היתר בדבר ואף הנטען על הא"א (ש"ע י"א) לא שייך ביה כי לא יצאה מתחת בעלה בגללו, מ"מ מאחר

והאשה הכן מועדת לזנות ואינה נאמנת לקדושת הנישואין ק"ו שמדובר בדתיה שיודעת גודל עוונה ובכ"א ברגל גסה הכעיסה את הקב"ה אז ודאי שנהפך לה להיתר והיא מכשול לרבים, ואע"פ שהבעל משמר אשתו בימינו שהנשים רגילות ברה"ר לפרנסה וטיול כמעט ומימרא זו פורחת באויר כי א"א לשמרה מאה אחוז והנותר הוא הירא"ש והדר"א שמשמרה, והמעשה דידן מוכיח על דברינו שבמשך עשר שנים קיימה יחסי אישות סדירים עם ג' אנשים בלא ידיעת אדם.

אלא א"כ וכת"ר יראה במקולקלים האלו שמבקשים לעשות תשובה אמיתית על מעשיהם, ותעשו כפי שיקול דעתכם, שאין דבר העומד בפני התשובה אפילו איסור א"א החמורה ואח"כ אפשר לעודד הנישואין (אחר שכבר קבלו היתר הלכתי) וליתן להם ההזדמנות, ולא גרע מכהן שמותר לו להנשא לקדשה שהפקירה עצמה לרבים (רמב"ם ביאה פ"ח ה"ב) ועיין בשו"ת אשר חנן ח"ו-ד' (סימן נ"ח).

חנ"א ס"ט

סימן קמה חציצת גומי לענין איסור אשת איש

לחור"ד ממה שכבר נודע בספרי אשר חנן ח"ה (אה"ז סימן ט"ז) כדעת רוב הפוסקים האחרונים לאסור א"א על בעלה שזינתה אפילו שהיה בגומי משום שהוא בכלל ביאה

לכבוד מורנו הגר"א אברז'ל שליט"א חב"ד הגדול, ואב"ד ירושלים שלום וכט"ס בעקבות בקשת כת"ר להעלות הצדדים על כתב כפי שהרצתי לפניך בע"פ

ככל שאר הביאות בפרט שיש הנאה וחימום מבשרם זע"ז ולא דומה בכלל לאבר מת או מדולדל דסוף דבר האבר מתקשה ק"ו דלא גרע מאבר שחוף דלפעמים מתקשה ואפ"ה מקנין ואוסרין.

ומה שעוד אמרין דקרא מלא "שכבת זרע" לא הווננו שעיקר הביאה במוציא ז"ל אחרת גם תשמיש שלא כדרכה לא היה אוסר האשה, הא לאו במקום זריעה הוא, ובכ"א אסורה, קמ"ל שאין זה העיקר, וכמבואר נמי שהעראה בלבד פוסל. א"נ דלא דמיא לדרך אברים ששם אינו מקום שכיבה משא"כ באות"מ רק שהוא אטום מה שיין לומר בו דרך איברים או ממעך באצבע ולא גרע מתשמיש במוך שלא שמענו מרז"ל שאינו ביאה הפוסלת למעט שאינה ביאה לענין ז"ל.

כל הפוסקים הידועים ס"ל שביאה בגומי אוסרת

א. ובאמת שהמסתכל בתשובתי שם יראה שלא השארתי שום פתח לחשוב אחרת ואפילו לצירוף או לסניף ביטלתי הרעיון מכל מיני דמיונות שוא, הן מן הדין והן מן החורבא שחלילה ילמדו הנואפים שיסוד הענין בדין ודברים בהלכה, וכ"כ גדולי תורה כהגאון מהר"ם אריק בעל אמרי יושר שהוב"ד באוצ"ה (סקי"א אות ג') אחיעזר ח"ג (סימן כ"ד) עמק הלכה (סימן ס"ו) צפנת פענח (ח"א סימן קט"ו) עלהו רענן (סימן י"ב) מהרש"ם ח"ו (קצ"ה) משנת שכיר ח"ג (סימן י') צי"א (תכ"א סימן ל"ז) יבי"א ח"ג (אה"ז

סימן ח') דברות אליהו ח"ו (סימן פ"ג) שבט הלוי ח"ז (סימן ר') וכולם חדא ס"ל דאפילו ביאה שלא כדרכה אסורה דאין דרכה בכך ואין הנאתה מרובה וכש"כ בזה, א"נ שטענת חציצה אינה טענה בעריות ולא דמיא לאכילה מאותה דרשה.

ואולי יש מקום להשתדל שלא נסגור הדלת בעבור הבע"ת לשוב אל השי"ת ולעשות צירופים או ספיקות ולא נאסור אשה על בעלה או בת ישראל שנבעלה לנכרי להתירה לכהן וכיו"ב, אם כי בודאי גם בזה איסור חמור מאוד מהתורה דלא תנאף, לא תקרב, ולא תחמוד, והוצאת זרע לבטלה שעווננו חמור מאוד, אך לענין לאסור הבעל עליה אולי הוא צד אחר בהלכה.

שלא כדרך אין חייבין עליו

ב. ויש ענין להביא ראיות ויסודות בש"ס במשתמש בכל דבר הן באיסורא והן בהיתרא שלא כיעודו בתשמיש הרגיל בו הוי שימוש שלא כדרך ואין חייבין עליו או מקימים בו הציווי גם בלי שיש ריבוי מיוחד מפסוק שצריך כדרך, אלא אף מסברא של חז"ל, וראיות גדולות הם מגמרא זבחים (כד.) מנחות (טז. כו:) דמוכח דכל שימוש שלא כדרך אין חייבין עליו.

וכמבואר נמי בגמ' ביצה (טו.) דאמר רבא הני צורי דפשיטי אין בהם משום כלאים, דבורני יש בהם משום כלאים, רב אשי אמר אחד זה ואחד זה אין בהם משום

כלאים, לפי שאין דרך חימום בכך יעו"ש. משמע שלמד ר"א גם בדבר שהוא מחמם אבל במקרה ואין דרך חימום בכך גם והשק נוגע בבשרו אין איסור. וכ"כ הש"ע (יו"ד ש"א סי"ד) לאפוקי מטפחות ידים או כלים אסורים משום כלאים משום שהידים נוגעות בהם, ומשמע דלאו דוקא דרך לבישה קאי אלא אף דרך תשמיש אם ומחממין הוא היעוד שלו, ולא קשה מהש"ע (שם סי"א) בוילון שאם הוא רך אסור לעשותו מכלאים מפני שהשמש מתחמם בו לפעמים יעו"ש, משמע אע"פ שוילון אין דרכו לחמם בכ"א אסור לעשותו מכלאים, אלא שבריטב"א (שם) מבואר שוילון תורת מלבוש עליו ואין זה כמחיצות הבית שאינן מקבלות טומאה ומה"ט נמי אמרינן בסוגין שראוי לומר שיהא בו משום כלאים.

ועוד מיומא (נח.) איכא דאמרי הכי בעי מיניה דרך שירות בכך או אין דרך שירות בכך. ת"ש דתנא דבי רבי ישמעאל את כל כלי השרת אשר ישרתו בם בקדש, שני כלים ושירות אחת ע"כ. ומשמע שהגירסא היא בכהן שהניח מזרק בתוך מזרק וקיבל בו את הדם האם נחשב דרך לעבודת הקבלה או לאו, כדאיתא ברש"י (זבחים כד.) שדרך שירות היא הדרך הרגילה ומשמע במשונה ממנה פסולה, קמ"ל שהיתה צריכה הגמרא להביא מפסוק מפורש ששני כלים אף זה בתוך זה דרך הוא, הא משמע אם לא היה פסוק אסור כי סוף דבר אינו דרך, והוא יסוד שאינו כדרך אינו מועיל לקיים את רצון התורה ויש ללמוד מהכא לכלל האיסורים והמצוות שבתורה.

ועוד ראייה מסנהדרין (פה:) איתא בעי רבי ירמיה, גנבו ומכרו ישן, מהו, מכר אשה לעוברה מהו, יש דרך עימור בכך, או אין דרך עימור בכך, ותיפוק ליה דליכא עימור כלל, לא צריכא, ישן דזגא עליה, אשה דאוקמא באפי זיקא, דרך עימור בכך או אין דרך עימור בכך, מאי תיקו. ומשמע שהגמרא מסתפקת אם הוא דרך עימור במקרה והגנב משתמש בנפש הישן שהוא נשען עליו או בהעמיד האשה המעוברת בפני הרוח להגן מהרוח, ואין הגמרא מפשטת הספק. מ"מ לדידן די הוא להבין יסוד שכל ציווי התורה חייבים להיות כדרך והשלא כדרך בסוגיא זו הוא השתמשות באדם כמעשה של דומם ואין דרכו בכך.

וכ"ז לא כמבואר במהרש"ם ח"ו (סימן קצ"ה) שכתב בעיקר הדבר דאין לחדש ולומר בדבר שאין דרכו בכך אינו בכלל האיסור דאינו כן אלא היכי דחז"ל דרשו כן מלישנא דקרא מיתורא או ממשמעותא וכד' וראיה לו מנדה (כא: כב.) דמבואר שם דגם בשפופרת דהוי חציצה משום דאין דרכה לראות בשפופרת אפ"ה אי לאו דאיכא קרא מיוחד לכך לא הוי מימעט מדין ראיית דם נדה.

והוא ההיפך מכל הדוגמאות שהבאנו מהש"ס דמוכרח אף בלי מקרא וריבוי מיוחד שלא כדרכו לא יוצא יד"ח במצות הקרבנות, ובכלל אפשר לדחות

ראיתו מהגמרא נדה שציין כי יש הבדל בין דרך לדרכה, כלומר יש הבדל אם המעשה נעשה שלא כמו שצריך להיות, היינו שיש תוכ"ד המעשה מרכיב שסותר את המטרה של המעשה כמו כאן שכל מטרתה של הביאה היא הנאה וחיבור וכאן הוא מניח דבר שממעט את ההנאה ומגביל את החיבור, אבל כדרכה פירושו שאין דרך העולם לעשות כן (הינו מבחינה מספרית כמה אנשים עושים ככה וכמה לא) וכאן הדרשה של בשרה באה לומר שצריך שהראייה תהיה בלי חציצה כי מניין לנו לחדש דבר כזה מדעתנו שצריך שהראייה תהיה בלי חציצה דוקא, וע"ז הגמ' מקשה שגם בחתיכה יש חציצה, ותי' שבחציצה זה דרכה לראות ולכן לא הוי חציצה, אבל בשפופרת שאין דרכה הוי חציצה כמבואר למעיין ברש"י שם.

להביא ראיה מתוך שבכיס אין פליטה למעיה

ג. זאת ועוד שלא כהמהרש"ם הנ"ל, דאפשר שגם בנדו"ד ילפינן מפסוק משום דבעריות בשכבת זרע תליא רחמנא כדכתיב ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע, ולכך ממעטין משמש באבר מת, כלומר שרק הבא עליה בקישוי אבר הראוי להזריע חייב או הבא על המתה וכמבואר ביבמות (נה:), הכ"נ בנדו"ד הבא עליה באטום אינו ראוי להזריע בו אפילו שמתקשה.

אמנם מהכא ברור דלא נצרכת הוצאת זרע בפועל שהלא בשאר העריות אף

העראה בעלמא אסורה ואוסרת, והוא לאפוקי שפחה חרופה שחייב עליה בדוקא על ביאת מירוק (העטרה) שגומר ביאתו ומזריע ממש (רש"י) ויש דס"ל לאו דוקא במוציא זרע אלא רק בראוי להוציא זרע ורש"י ממעטין דוקא העראה בלבד (תוספות שם).

והם דברי הרמב"ם (פהמ"ש סנהדרין פ"ז) ואין להוצאת ש"ז לענין העונשין שום שייכות כלל אלא כיון שהכניס ראש האבר הרי אלו נענשין וכו' ואם בעל האדם איזו ערוה שתהא בלא קישוי אינו חייב עונש ואפילו הוציא ש"ז לפי שנחלקו בשאלה זו ולא נפסקה בתלמוד ואין עונשין אלא בדבר ברור שאין בו ספק אבל הוא דבר אסור וכו' ע"כ. וכ"ה ברמב"ם (איסורי ביאה פ"א ה"י) המכניס ראש העטרה בלבד הוא הנקרא מערה והמכניס כל האבר הוא הגומר ובכל הביאות האסורות אחד המערה ואחד הגומר אע"פ שלא הוציא ש"ז וכו' כיון שהכניס ראש העטרה נתחייבו שניהם מיתת ב"ד וכו' ע"כ.

משמע דהכל תליא מילתא בדרך ביאה ואף בהעראה בעלמא שאינו ראוי להזריע, לא שנא הזריע או לא, והוא נמי בעמידת הגיד אם הוא מת פטור אפילו הוציא זרע, ואם הוא חי חייב אפילו שלא הוציא זרע, ואף באשה אילונית או עקרה שאינה ראויה לזרע חייב הבא עליה, נמצא מאחר ומחייב בהעראה בעלמא בלא להתיחס אם ראוי להזריע או לא ק"ו בביאה

בגומי שיהא חייב, וכ"כ ביבי"א ח"ג (אה"ז סימן ז' אות כ"ד) דבא"א ושאר העריות דמחייב בהעראה לא בעינן ביאה הראויה להזרעה ומש"כ הישמח לבב דאין האשה נאסרת על בעלה אלא על ביאה הראויה להזרעה, וממילא בהתמוטט היסוד נפל הבנין אשר נשען עליו הרב הנ"ל בסברא החדשה שהמציא עפ"ז שאם ראש הגיד ג"כ היה מכוסה בעת ביאתו וכן בעל בגומי לא נאסרה על בעלה הואיל ואינו ראוי להזריע בה ולא נגע בבשרה, דהא אנן לא בעינן ביאה הראויה להזרעה דהא מחייב גם בהעראה ושלא כדרכה.

אבל בשו"ת מראה הכהן תליתאה (סימן מ"ח) ובזכרון אלחנן (אה"ז סימן כ') כתב להעיר מדאמרינן ביבמות ש"ז דא"א פרט למשמש מת הניחא למ"ד דפטור וכו' ואמאי לא אמרינן פרט למשמש דרך מלבוש דאינו במציאות להוצאת זרע במקור וזה היה יותר סברא שהתורה תמעט זאת מלמעט באבר מת דהתם אפשר עכ"פ בטיפי זרע ומנ"ל להגמ' למעט משמש מת או משמש מתה, וכו' ומוכרח מהכא דלמעט זה לא צריך קרא דידעינן לה מסברא דפטור, כהא דאמרינן התם על דרך אברים דא"צ קרא לזה יעו"ש.

ועוד במראה הכהן (סימן מ"ט אות ט') אחר שפלפל ביסודות הגמרא ביבמות הכריח מסברא עיקר קפידת התורה משום פליטת הזרע לרחם כפשטות הקרא ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע, וא"כ

בבעל דרך סדין בגוונא דכרך לכולי' אבר בסדין והניח פתיחת פי האמה בגלוי באופן דאיכא חציצה בין האבר לצדדי המקור וכ"א דמזריע ביורה כחץ להרחם פשיטא דחייב דהו"ל ביאה גמורה וכו' וכ"א דאמרינן מקרא דנדה את מקורה הערה דבהעראה לחוד חייב ומ"מ בעינן מקור ממש מדכתיב ש"ז ור"ל במקום דראוי להזריע הו"ל ביאה גמורה אפילו בהעראה וכמ"ש רש"י ז"ל (יבמות לד: ד"ה לפי).

וא"כ בהערה במקור ע"י מלבוש ופירש בלא פליטת זרע דאין לחייבו כ"א משום העראה במקור ובכה"ג בעינן נגיעה במקור בלי חציצה בצדדי המקור דהנה ביריית זרע לרחם חייב אפילו בהפסק חציצה בין האבר לצדדין וכו' משא"כ בהערה דאין לחייבו מפליטת זרע כיון דפירש בהעראה ועיקר חיובא מדכתיב את מקורה הערה שוב מסברא דבעינן נגיעה האבר במקור ממש ולא בחציצה וכו' בבעל דרך מלבוש שבזמנינו דסתום מכל צדדין וסותמו להאבר כולו ואין מציאות פליטת הזרע לרחם כיון דאיכא חציצה גמורה דנחשבי' ביאה מצד דמחלחל לרחם וכפשיט ר"ח ביומא נח ברור דדמיא לכרכו בסיב יעו"ש. מוכח לשיטתו במלבוש של זמנינו מסברא דחציצה גמורה איכא דליכא לא מקורה הערה ולא ש"ז דראוי להזריע אין זו ביאה.

וגם בתועפות ראם (אנקאוה סימן מ"ח) הביא דברי המשפטים ישרים ח"א (סימן שצ"ז)

שכתב בסוף דבריו "ונראה לחלק דמצה וחלב אינו נהנה בבליעה ועיקר הביאה היא הזריעה ומערה לתוכה ודומה למשמשת במוך" והוסיף דהרי להרב בכרך סמרטוט לא קרי לה בעילה לאוסרה אלא משום שמערה לתוכה לא כן בנדו"ד לצד שנאמר שאמתו היתה עטופה במכנסים בשעה שעשה צרכיו א"כ אינו מערה לתוכה ונשאר לבלובו במכנסים א"כ לא היא בעילה כלל ע"כ. ואף שבאוצ"ה כתבו שסוף דברי המשפטים ישרים הוא מהגהות של הגר"ש בירדוגו, מ"מ לא ניכר שהיא הגהה משלו זאת ועוד דאנו בתר התועפות ראם אזלינן שהבין דבתר זריעה הוא העיקר.

וכמבואר בישמח לבב (עובדיה אה"ז סימן ח') שהכריח דבעינן מיהא ביאה הראויה להזרעה אע"פ שלא הזריע ומינה דאין האשה נאסרת על בעלה א"כ כרך בבגד ראש הגיד באופן שמזריע בבגדו השכל מחייב שאין זו ביאה גמורה לאסור האשה והוי כמשמש דרך איברים שאינו אוסר, ועכ"פ בסוף דבריו חתם במידי ספיקא לא נפקא והנפ"מ בצירוף נוסף ניתן לשתוק כגון והבעל לא יודע על הזנות וכיו"ב יעו"ש. וגם באחיעזר ח"ג (סימן כ"ד אות ה') הסתפק בזה דילמא ובעינן שיהא ראוי לשכ"ז רק שבכ"א תפס לאיסורא משום קרא ב' משכבות לאשה גם שלא כדרכה חייב. ואפשר כוונתו להכריח שאם במשכב שני פוסל מוכח דלא בעינן דרך זריעה בדוקא.

או דאפשר וכל הדברים האלו חיזוק לאוסרים וכנגדי כי ביאה באבר חתום דמיא לביאה באבר חי אבל שאין לו זרע או נוזל כלשהו, שבודאי לרמב"ם תהא אסורה כי סוף דבר העיקר הוא במתקשה או לאו, מה לי מתקשה מכוסה או מתקשה גלוי סוף דבר הוא בא עליה כדרך כל הארץ וקיים גם את המטרה והיעוד של התשמיש שהיא ההנאה והזריעה בתוכה אע"פ שיש הפסק ודמיא למשמש במוך התחוב אצלה.

אבל ניכר שהדברים הראשונים עיקר ובודאי שכל אלו שטענו (מראה כהן וסיע') מהקרא שכבת זרע למיעוטא ידעו דברי הרמב"ם וסיע' דלא כתב רחמנא ש"ז היינו דבעינן שכיבה הראויה להזרעה אע"פ שלא הזריע ה"ה בכריכת סמרטוט אטום או כיס אטום שאינו ראוי להזריע במקום ההריון אלא שמזריע על הגומי לכל הפחות מיקרי תשמיש כדרך איברים.

שלא כדרך מיסוד אבר המדולדל או השחוף או כדרך איברים

ד. ועתה יש עוד ענין להכריח מתוך שביאה בסמרטוט היא דרך שונה ממה שהטביע השי"ת לאנושות לא גרע מתשמיש בדרך איברים שהוא לא בתוך ב' משכבי האשה אלא בשאר גופה ואינה נאסרת ואין בודקין אותה במים שנאמר ושכב איש אותה שכבת זרע פרט לבא עליה דרך איברין (רמב"ם סוטה ספ"ג, ש"ע סימן כ), ואותו גומי חוצץ בינו לבינה והוא כעושה ביאתו בגומי

וכממעך באצבע באות"מ, ואת"ל סוף דבר תשמיש בכיס הוא במקומו הראוי ולא בשאר גופה לא גרע מתשמיש באות"מ באבר מת כיון שאינו מתקשה אינו דרך ביאה ולא חייב כרת או מלקות ומיתה ואפילו הכניס בידו אין זו ביאה (שבועות יח. יבמות נה. רמב"ם פ"א מהא"ב הי"א).

משמע שיש מציאות טבעית של הנאה באיזה דרך מן הערוה ובכ"א הוא לא דרך ביאה, הכ"נ בחציצת גומי המציאות עדיין טבעית של ביאה, אבל הוא לא כדרך הנאה רגילה אלא ככרירת מחדל שלא להדבק במחלות, כי מטרת הביאה הוא בחיכוך האברים זב"ז בלא הפרדה של דבר, וההזרעה שם, א"כ על מה נחייב, ואין לטעות "שלא כדרך" הוא בהגדרה של התנהגות והרגילות אצל בני אדם כי לעולם יסוד הענין שלא כדרך הוא בסתירת המטרה או שמשמש שלא כיעודו, כך ואפילו שהרבים עושים שלא בטבע הוי עדיין שלא כדרך.

ע"כ שיש מקום לומר דכל תשמיש שאין דרך הטבע לעשותו בצורה כזו או כזו אינו תשמיש המחייב מיתה או כרת ישנו כלל שסתם ביאה האוסרת על בעלה הוא דוקא במקום חיוב מיתה ולפ"ז באבר מת ושחוף אינה נאסרת (מור"ם הג"ה סימן כ'), אף שק"ק ממש"כ בש"ע (קע"ח ס"א-ב) המקנא לאשתו ונסתרה וכו' אסורה לו כיצד הקינוי וכו' אפילו שחוף (שאינו מתקשה) עי"ש. משמע אפילו מי שהוא שחוף שאברו כמת

שייך בו ביאה האוסרת וכמ"ש הב"ש (סק"ה) להעיר על מור"ם, וכ"כ במנח"ח (מצוה שס"ה אות י"ד) ובשבו"י ח"א (סימן צ"ד) קרית מלך רב (ח"ב סימן כ"ו) נחפה בכסף ח"ב (סימן י"ט) ועוד רבים, והביאם באוצ"ה (סימן כ' סק"ו) וכולם חזא מהא דכו' הרמב"ם והש"ע דמקנין לה עם השחוף משמע שנאסרת על בעלה.

אבל יש טענה ברורה שאין ראייה מקינוי וסתירה וכמ"ש מוהרי"ל בקונטרס אחרון להשער אפרים שמיישב דשחוף דאף דביאתו אינה אוסרת מ"מ בקינוי נאסרה על ידו ומשום דקינוי בקפידא תליא מלתא והא קא קפיד וכדאמרינן בסוטה (כו:) וביבמות (נה:) בקינא לה דרך איברים יעו"ש. והביאו בשואל ומשיב (ח"ג קמא קל"ו) וכ"כ בעצי ארזים (סימן כ' סק"ד) מל"מ (פ"א מסוטה ה"ג) שמש וצדקה (חיו"ד סימן ס"ד) שבו"י ח"א (סימן צ"ד) ספרי דבי רב (פארדו כ"ג ע"ד) קרית מלך רב ח"ב (סימן כ"ו) ועוד רבים, וע"ע בפנים מאירות ח"ג (סימן כ"ב) שכתב דמ"מ כל האחרונים לא פליגי ארמ"א והסכימו עמו כל שאינה חייבת מיתה לא נאסרה על בעלה יעו"ש. וע"ע ביד המלך (ריש פ' סוטה) שהביא דרך חדשה אך הסיק בכ"א שאשה לא נאסרת באבר שחוף יעו"ש. וע"ע בשו"ת קנה בשם ח"ב (סימן ס"ב) וגם ביבי"א ח"ג (אה"ז סימן ז') הכריע להלכה שכדאי הם הפוסקים לסמוך עליהם שלא להוציא אשה מבעלה כשנבעלה ע"י שחוף או באבר מת כל שלא היה קינוי יעו"ש שביא עוד ספרים וסופרים בזה.

א"נ ויש ליישב ע"פ המאירי (סוטה כד.) "שחוף והוא האיש שבשרו נשחף וכלה ויבש ואין בו כח מפני שאינו מתקשה ואין ראוי לביאה שמ"מ לפעמים הוא מתקשה מעט בכדי העראה או יותר" הרי שיש להבחין בין שחוף לאבר המת וניכר דמש"כ הרמב"ם שחוף דוקא מיירי שאינו מתקשה להוליד אבל מתקשה לביאה, ולכן יכול בעלה לקנות לה, משא"כ אבר מת שאינו מתקשה לכלום אף לידי העראה אינו מגיע ואינה נאסרת, ולא לחינם הרמב"ם שינה מלשוננו מהל' סוטה לאיסורי ביאה.

גם במראה הכהן (שם) האריך ליישב ולתרוץ כל הקושיות מהב"ש, ואף הכריח בטוט"ד להבין אחרת בב"ש, ואף האריך באריכות נפלאה (שם אות ד) לברר מסוגיות הש"ס ותוס' היפך דברי המנח"ח, וסוף דבר הסיק מה"ט דרבא דמשמש מת בעריות פטור אף באין הפסק בין האבר למעיה ק"ו במלבוש שיש הפסק דלא הוי ביאה וכרבא בכרך מצה בסיב, וכמו שנבאר לקמן, ועוד ממה שמיעט הכתוב שכ"ז בא"א פרט למת או מתה למה לא מעטה בחציצת סדין ועל כרחק אין צריך לזה שמסברא הוי כדרך איברים.

א"נ דק"ק ממה שרבתה התורה משכבי אשה לחייב גם שלא כדרכה י"ל ה"ה מת, ובמראה הכהן הנ"ל העיר באיסור שלא כדרכה דכל הבעלילין בדרך זה הם בועלים משא"כ באבר מת אין זה דרך הבעלים,

וכל הריבוי של התורה הוא להכריח שלא דוקא באות"מ הוא האיסור משמע אף שאר מקומות אחרים, אבל אין זה מוכיח על שאר הדברים או האיסורים כי רק על משכב השני ריבתה התורה, ורק שיעשה האיסור כדרך הבעלים אבל אין מכאן שום הכרח לאבר מת כי הדרך הברורה היא בקישוי וכיו"ב.

אמנם תמיד היה בדעתי וכמו שזכרנו באשר חנן (שם) שהפרוצים המשמשים בכיס באות"מ לא דמיא כלל למת או שחוף שסוף דבר אברו מתקשה כדרך כל הארץ על אף שהנאתו מועטת מחמת עובי הכיס מ"מ נהנה מעט מן הביאה כדרך השמשים בקשוי גמור, ולא כהמת שלא נהנה כלל מן הערוה כי אין לו מירוק בין האברים, ואפשר בפשטות לדרוש שאינו כדרך.

שלא כדרך וחציצה

ה. א"כ על עיקר הדמיון בגומי לאבר מת לא כ"כ מדויק, אך יש להשיב לרבות אלו שאומרים ששחוף היינו שאינו מזריע אע"פ שמתקשה, קמ"ל שהקישוי אינו מעלה ומוריד והעיקר הוא בדרך ביאה, א"נ ויש להעיר מתוך יסוד חציצה שיש בין האברים שהוא שלא כדרך בענין זה, וסוף דבר הביאה האוסרת מהתורה היא שגוף נוגע בגוף ללא שום חציצה, כסתם כל ענין ויסוד שבתורה, בלא להתיחס לצד הנאה או לאו.

כמצינו בגמרא (פסחים קטו:) אמר רבא בלע מצה יצא, בלע מרור לא יצא, בלע מצא ומרור ידי מצה יצא, ידי מרור לא יצא, כרכן בסיב ובלען אף ידי מצה נמי לא יצא. כלומר כרכן שניהם יחד בסיב הדקל לא יצא שהרי לא היה ממש בפיו לא זה ולא זה (רש"י) והוי כזורק אבן לחמת (רשב"ם).

משמע דאף בבלע מצה ולא לעסה ולא הרגיש טעמה יצא משום שגם בליעה אכילה היא וקיים בו בערב תאכלו מצות, משא"כ בכרכן בסיב לא קיים בו אכילה אע"פ שמעיו מרגישים בו מ"מ העיקר שבו היא הבליעה דרך הגרון, ומשום החציצה שבו לא יצא, והראיה מכריכת מצה ומרור שיצא משום שהמרור גם אוכל הוא ואינו נחשב חציצה ומסתמא דרך אכילה הוא.

וזה כפשוטם של דברים מהסוגיא, והמאירי (שם) שטען שכריכה במרור משום שאינה מתקימת ומתפרקת לא הוי חוצץ משא"כ כריכה בסיב שהמצה והמרור לא מתפרקים עד שנמצא שנבלעו שניהם לא נגע ממש המצה בפיו יעו"ש. ומשמע דס"ל שהמרור לא כ"כ חוצץ אטום לעומת הסיב, מ"מ אין לנו נפ"מ בפירושים כי מוכח שלכל השיטות העיקר הוא החציצה שע"י שיש חוצץ בגרון אין זה דרך אכילה, ולא הכונה שחציצה לחוד ושאינו כדרך לחוד, אלא כאמור, ולזה כיון הר"ן (כה:) כרכן בסיב ובלען לא יצא שאין דרך אכילה בכך, היינו לענין חציצה.

והם דברי הרמב"ם (חמץ ומצה פ"ו ה"ב) בלע מצה ומרור כאחד ידי מצה יצא ידי מרור לא יצא שהמרור כטפילה למצה יעו"ש. קמ"ל שאם המרור לא היה טפל למצה היה חוצץ כסתם סיב, ע"כ מדין חציצה נגע, וכל יסוד "טפילה" הינו מלשון מין במינו שהוא כגוש אחד ומאחר והמצה חשובה טפי, ע"כ המרור הולך אחר המצה, ואוכל באוכל אינו חוצץ לכך מרור לא יצא ומצה יצא, והם דברי הרמב"ם במפורש (שאר אבות הטומאה פ"ג ה"ה) הכורך כזית מבשר נבילת העוף הטהור בחזרת וכיו"ב ובלעו אע"פ שלא נגע בגרונו ה"ז טמא כרכו בסיב ובלעו ה"ז טהור יעו"ש. ובכס"מ כתב הטעם משום מין במינו ואינו חוצץ. וע"ע בשו"ת כתב סופר (או"ח סימן צ"ז) שכתב אחרת וחילק בין מרור שהוא לא חוצץ לשאר המאכלים.

ודע מש"כ הראב"ד (חמץ ומצה) דהוא שיבוש שהרי אין טעם למרור משום שבלע ולכך מרור לא יצא ומה שייך יסוד טפילה, כבר השיב הרה"מ (שם) שאין כונת הרמב"ם אלא נתינת טעם מפני מה יוצא יד"ח ממצוה ואין המרור מפסיק עי"ש. ובלח"מ (שם) נתן טעם אחר כיון דביה אתעביד מצוה משא"כ בסיב דאינו מן המצוה כלל ובודאי הפסק יעו"ש. מ"מ על אף שהפירושים שונים הכל מסקנה אחת במקרה ויש הפסק בהנאת הגרון בדרך האכילה לא יצא יד"ח.

ועל כיו"ב כתב המל"מ (מאכלות אסורות פ"ד ה"ב) שהסתפק בשאר איסורי אכילה

דאם כרך דבר איסור בסיב וכיו"ב שיהא פטור דכי היכי דבמצות עשה דרחמנא אמר תאכל ה"נ באיסורין דרחמנא אמר לא תאכל אם כרכן בסיב דלא נגעה אכילת האיסור בגרונו לא עבר אהורמנא דמלכא. ושם ניסה להסתייע מהירושלמי (פ"ג דשבועות ה"ג) בכמה גירסאות דבדבר שאינו ראוי לאכילה כלל אפילו ע"י תערובת כגון עלי קנים ודכוותיה אפילו נשבע עליהם חוצצין, וזכר גם דברי הרמב"ם (שאר אבות הטומאה פ"ג ה"ה) יעו"ש. ועיין במש"כ בכס"מ (שם) כיון דחזרת מין מאכל הוא מין במינו אינו חוצץ משא"כ בסיב יעו"ש. וע"ע במנח"ח (סימן שי"ג).

ועתה מש"כ הב"י (סימן תע"ה ס"ג) את דברי הרשב"ם והר"ן בחדא מחתא לרמוז אם יש חציצה בגרון לאו דרך אכילה הוא וכדברי הרמב"ם וסיע'. ולא קשה מהש"ע (תע"ה ס"ג) שכתב רק דברי הר"ן "לפי שאין דרך אכילה בכך" כאילו שלא שייך דין חציצה בפרט ששינה מלשון הרמב"ם, כי מהאמור הוא אותו ענין מתוך שיש חציצה בין הגרון למאכל הוא שלא כדרך אכילתו, וכמ"ש בהדיא במשנ"ב (סקל"ג) משם הפר"ח יעו"ש. וע"ע במאמר המלך (הל' שאר אבות הטומאה שם).

וכך נראה מבואר בדברי הגר"א בתוספתא (מסכת זבים פרק ה, משנה ו) כרכה (לנבלת עוף) בחזרת ובלעה פירוש שהחזרת מפסקת בינו לבית הבליעה טמא כיון שדרכו בכך לא הוי הפסק. בסיב ובלעו פירוש שאין

דרכו, טהור פירוש דהוי הפסק. עיי"ש. והעולה ששני הטעמים הללו הם בעצם טעם אחד. וכיו"ב כ"כ בש"ע לרבינו זלמן (שם כ"ז) "סיב שאינו ממין מאכל חוצץ בין המצה לבית הבליעה ואין דרך אכילה בכך" והביאו ידי"ן במשנת אברהם (אה"ז סימן כ"א).

והכל כבר מצינו במשפטים ישרים (בירדוגו ח"א שצ"ז) שעמד במי שכרך סמרטוט על אמתו ובא על א"א אם חייב בזה או פטור ואם נאסרת או לא והביא דברי המל"מ (פי"ד מאכ"א) שנסתפק בחלב שכרכו בסיב ובלעו אם דומה למצה שכרכה בסיב דלא יצא כדאיתא בפסחים (קטו:) ולכך יש ספק אם הדין שונה דאפשר דלא מתקרי ביאה אלא כשלא יהי' דבר חוצץ, הא לאו הכי הוה לה כדרך אברים, או די"ל דסוף דבר בא עליה, ובגמ' חולין (דף ע.) לענין בכור איבע"ל אם כרך סדין על הבכור אי מקרי פטר רחם כיון שלא נגע בדופני הרחם ולא איפשיטא וצ"ע אם הוא דכוותי' ע"כ.

האמנם הרב משפט"י זצ"ל הסתפק אם לדמות הענין זמ"ז, ואילו מרן הראש"ל זיע"א בשו"ת יביע אומר (חלק ג, אבן העזר סימן ז) כתב לסתור כל הראיה מדין איסורי מאכלות לאיסורי ביאה, דבאיסורי אכילה כיון דאפקינהו רחמנא בלשון אכילה למעוטי שלא כדרך אכילתן, וכמ"ש בפסחים (כד, ע"ב), מש"ה שפיר ממעטינן בהו כרכן בסיב ואכלן דדמי לזורק אבן לחמת ולא עדיף משלא כד"א. וכמ"ש הר"ן

הנ"ל. אבל גבי איסורי ביאה אדרבה אשכחן דחייב רחמנא בין האיש בין האשה אף בביאה שלא כדרכה, וכדילפינן ביבמות (נה ע"ב) ובסוטה (כו, ע"ב) מדכתיב משכבי אשה, (הוקשו שני משכבותיה לכל הדברים. רש"י סוטה שם). אף על גב דלגבי דידה איכא עינוי בביאה שלא כדרכה. ומעתה הכ"נ כשבעל ע"י חציצת סדין וגומי אע"פ שנתמעטה הנאתו חייב מיתה ונאסרת על בעלה עיי"ש.

אמנם מהאמור לעיל אחר שיש להכריח דלא כדרכה היינו ע"י שיש חוצץ בין הבשר ודאי שיש דימוי בין אכילה לביאה, ומש"כ אדרבה אשכחן דחייב רחמנא אף בביאה שלא כדרכה היינו בשני משכבות ורק לזה בא החידוש והוא בדוקא כדרך כל הארץ ולא ע"י חציצה, אחרת לפי שיטה זו גם נאסור אשה באבר מת או שחוף כי הכל ביאה היא אלא שע"כ רבותא הוא, ועוד מש"כ משם הר"ן כבר ההכרעה ברורה אליבא דהב"י שצירף שיטת הרשב"ם והר"ן כאחד כדרך היינו ללא חציצה ולא הבליעה או ההנאה.

וע"ע במראה הכהן (שם) שענה ע"ז דריביתא התורה איסורא שלא כדרכה, אין להוכיח דבכל עניני שלא כדרך בני אדם יחסר, זה אינו דלא הוי כ"א דהתורה רבתה דאיסורא לאו דוקא באות"מ, כי יש עוד מקום החייב ע"ז, והוא שלא כדרכה, ומ"מ דוקא ביעשה כדרך בנ"א הבועלים שלא כדרכה, ואין כאן דמיון לאבר מת דכח

הבועלין כדרכה אין בועלין כ"א בקישוי יעו"ש. ודבריו תואמים למש"כ כבר בהפסק חציצה הוא שלא כדרך משום דבעינן מקור ממש כדדרשינן בנדה כי אם בבשרה ולא בשפופרת דאין זה בבשרה וה"ה מקורה.

ומה עוד שציין היב"א (שם) שאין להסתייע מאיסורי אכילה לשאר האיסורים מהגמרא בפסחים (כד:) ולכך רק בכרן בסיב אמרינן הכי, משמע בשאר ההנאות כביאה וכיו"ב לא שנא כדרך או לאו, כבר השיב ע"ז ידי"ן במשנת אברהם הנ"ל דצ"ב שהתם כוונת הגמרא לומר שבכלאי הכרם ובשר בחלב התורה לא כתבה בהם אכילה, אלא שבכלאי הכרם התורה כתבה "הקדש" ובבשר בחלב התורה כתבה "בישול" ומזה ששינתה התורה הבינה הגמרא שבהם אפילו שלא כדרך, אך לא מציינו מבואר מהגמ' שכשלא כתוב אכילה ניתן לעשות אפילו שלא כדרך. ודפח"ח.

וגם בזכרון אלחנן (שם) סיכם היסוד והרעיון מהא דס"ל לרבא דמשמש מת בעריות פטור בע"כ דטעמא דרבא דבעינן ביאה גמורה כדרך בני אדם, ושיטת רבא לאו דוקא בביאה אלא בכל דבר בעינן שתהא דרכו בכך, אף שבסוטה (יח.) סליק בתיקו לענין השקאת סוטה בסיב או בשפופרת דילמא דרך בכך, מ"מ בפסחים (קטו:) אמר בפשטות כרכן בסיב לא יצא, ובתוס' (סוטה שם) דרבא בפסחים בעינן דרך אכילה בכך משום דהתם הסיב מפסיק בין המצה ובין בית הבליעה אבל הכא דלא

מפסיק קמיבעי ליה ע"כ. מבואר דוקא דרכו בכך והיכי דהוי הפסק גמור פשיטא ליה דלאו כלום הוא, ולפי"ז כיון דס"ל דמשמש מת בעריות פטור הגם דלא הוה שום הפסק בינו לאותו מקום כש"כ דבעל ע"י מלבוש הידוע דהוה הפסק גמור ודאי לא הוה דרך ביאה כלל.

ושוב במראה הכהן (שם) הכריח בכ"ד דלא הוי ביאה מיסוד החציצה, וע"ז השיב למשיגים עליו דלא מצינו איסור או מצוה שפוסל בחציצה, והלא מפורש מדין התפילין מדכתיב על ירך ובין עיניך והסברא שלא יהא הפסק (רא"ש והוב"ד בב"י כ"ז) וה"ה לענין בגדי כהונה הפוסלת בחציצה מדכתיב "על בשרו" (זבחים יט.) וה"ה לכלי שרת מדכתיב ולקח הכהן שתהא לקיחה בעצמו (זבחים כד.) ובנכנס לארץ העמים בשידה תיבה ומגדל (נזיר נה.) ובאיסורי טומאה (נזיר סד.) פטר רחם (בכרות ט.) יצא הראשון מת והשני חי (אוהלות פ"ז מ"ה) ותמה הראב"ד כיון דהאשה טמאה מנגיעתה בא' המת תטמא הולד החי טומאת ערב ותירץ בכס"מ (סוף הלכות ט"מ) דאפשר דהב"ע בשהקיפו הרחם בפשוטי כלי עץ שאינם מקבלים טומאה שנמצא שלא נגע עובר מת באשה מוכח היכא דהפסיק להרחם במידי לא מקבל טומאה הוי הפסק, ועוד שם לענין בית המשמש את הכותל (פ"ו מ"ו) וה"ה למאכל איסור כמוכח בירושלמי (מל"מ פ"ד ה"ב) וה"ה בטומאת נדה ממעטין בדאיכא הפסק בין דם לבשר והעיקר

מטעמא דחציצה (נדה כא.) וכמבואר ברש"י ותוס' (שם).

ואף שלא מצינו שיפסל חציצה בביאה ז"א דהיכן מצינו דלא מהני חציצה בביאה וכיון דלא מצינו לא זה ולא זה אמרינן מסברא כיון דכתיב מקורה הערה דוקא בנגע במקור ממש כעין דאמר בבשרה עד שיגע בבשרה וכאמור נמי דלא ש"ז דראוי להזריע פשיטא דאין זו ביאה כלל.

שלא כדרך מדין משמשין במוך

ו. ובמנחת אליהו (קלסניקר אה"ז סימן ב) הביא ע"פ מה שביאר הנו"ב תנינא (סימן כ"ג) דמערה היינו דוקא בכניסת עטרה לנקב הפרוזדור הפנימי א"כ שפיר י"ל דגם בכה"ג (תשמיש במוך) שוב אין בו אף משום מערה דהא המוך ממלא וסותם נקב הפרוזדור ואף אם נאמר שע"י דוחק האבר נכנס לתוכו מ"מ אם המוך מפסיק בין האבר לגוף האשה שוב לא הו"ל דרך תשמיש, ועוד ע"פ מש"כ בסוף התשובה דעיקר החילוק בין מערה לגומר דמערה עדיין לא נכנס כל היקף הגיד לבשר האשה שהעטרה מפסק בין בשר האשה להגיד משא"כ בגומר דאז כבר נכנס כל היקף הגיד לבשר האשה יעו"ש. הרי להדיא ס"ל דאם היה דבר המפסיק בינו לבשר האשה שוב אין לו דין ביאה כלל ומה שחייב במערה היינו רק מטעם שרוב היקף הגיד באמת כבר נכנס בגופה ואף שבמוך שמא נדחק מ"מ בנדו"ד (כיס לאבר) בודאי דאין בזה שום ספק כלל.

אך בסוף דבריו דחה שהעיקר מהירושלמי דהחילוק בין מערה לגומר דבמעהר אין כל הגיד מתחמם בבשר האשה מטעם הפסק העטרה ובגומר שפיר מתחמם כל היקף הגיד, ומוכח דהעיקר תלוי בענין אם מתחמם מגוף האשה וה"ה למשמשת במוך כיון דבודאי מחמם מבשר האשה בודאי די"ל דין ביאה גמורה ושפיר חייב בכל העריות וכו' אכן באמת לענין איסור ביאה דודאי אין לו ענין להקנות זרע וכמ"ש הרמב"ם וכו' דעיקר איסורו מטעם הנאתו וכאן שנתחמם ונהנה הגוף מן הגוף בודאי דאין לחלק ולהקל מטעם ההפסק.

וכזה כבר כתב היש"ש (פ"א דיבמות סי' ח') שפסק להקל לשמש במוך אפי' קודם תשמיש דמ"מ אין זה כמטיל על העצים כיון דמ"מ גוף נהנה מן הגוף במקום הערוה ודרך תשמיש בכך ע"ש, והביאו נמי במהרש"ם (שם), ואף דרוב הפוסקים לא ס"ל כן וכמ"ש הרדב"ז ח"ג (סימן תקצ"ו) שתשמיש כזה במוך אינו כדרך כל הארץ, וכ"כ עוד רבים, והוא פלוגתא דרבנן וזכרתי הכל באשר חנן ח"ג-ד' (אה"ז סימן נ') וח"ה (אה"ז סימן י' עמ' נט') קחנו משם.

מ"מ ברור דכ"ז מענין חשש הו"ל, אבל כ"ע מודו דבכלל ביאה היא בכל העריות בכה"ג כיון שהגוף מרגיש חימום מהגוף במקום תשמיש א"כ קשה מאוד להביא ראיה מיסוד המוך, א"נ שלא שמענו ולא ראינו מי שמחלק בזה לומר שהמשמשת במוך אינה נאסרת, וגם מהנו"ב

אין כ"כ הכרעה או ראיה לכ"ז דילמא ועיקר כניסת העטרה לא שנא מכוסה או לאו דסוף דבר מרגיש מאותו חימום בבשרה. וע"ע בדבר אליהו (קלאצקין סימן ס"ה) שיש לו דרך אחרת בזה.

אך לענין שלא לדמות המוך למלבוש הידוע הוא מסברא פשוטה שהמוך לא דומה דהתם אין חציצה גמורה בפרט דנפלט זרע למוכין ומחלחל טיפין לרחמה וכ"א דנחלשו עד שאין ביכולת שתתעבר האשה עי"ז וכמבואר במראה הכהן (שם מ"ט אות ט') ואף אין ראיה מכומז דפוס של בית הרחם וכמבואר בשבת (סד.).

דין איסורי ביאה לא תליא בהנאה כפשוטו

ז. ומש"כ במנחת אליהו, עמק הלכה וסיע' להביא ראיה מהגמרא (סנהדרין עח.) דהרובע את הטרפה חייב דאע"ג דמשמש עם מתה פטור מ"מ הכא חייב דמשום הנאה הוא והא אית לי' הנאה קמ"ל כל שנהנה חייב וה"ה בנ"ד עי"ש. וכמ"ש רש"י (שם) והא אית ליה הנאה "אבל רובע את המת ליכא הנאה שעבר חמימותו ולחלחותו ונצטנן" משמע שאצל המת שהוא כבר יבש ליתא הנאה משא"כ טריפה לענין זה אע"פ שהוא מוגדר מת מ"מ כיון שיש עדיין הנאה שעדיין חם בבשרו ויש הנאה חייב. ועפ"ז לדידן דהגומי ודאי דמיתהני מעבירא דסוף דבר שמרגיש חמימות וליחות בית הרחם והוא טעם ביאה לחייבו וכמבואר בעלהו רענן (שם).

ובאמת שהיא ראייה גדולה, ולא קשה מדרך איברים ומעשה חידודין שסוף דבר הוא נהנה מגוף הערוה, אך התורה תליא מילתא הנאה במשכבי האשה ולא במקום אחר קמ"ל שצריך גם אות"מ וגם הנאה, א"כ מה לי הנאה מעט ע"י גומי או סמרטוט וכיו"ב סוף דבר שנהנה מן הנקבה בנקב שלה. וגם אין להקשות משלא כדרכה שקצת עינוי לה ואין הנאה י"ל שתלוי יותר ההנאה שלו ולא שלה והוא נהנה כהרגלו. א"נ שרק קצת עינוי אבל לא מוכח שלא נהנת מעט.

ואפשר שכ"ז אינה ראייה כלל וכמו שהעיר לי ידי"ן הגר"ש מימון שליט"א שהרי לא עלה על לב לומר שהסיבה בבא על ערוה מתה הוא בגלל שאין בה הנאה שהרי תפ"ל שאינה ערוה כלל הינו שאחר שמתה נותק כל קשר בינה לבינו והוי כבא על חתיכת בשר גרידא רק ודאי ומוכרח כוונת הגמ' היתה לומר שיש צורך להבחין בין המציאות לבין הדין הינו שאע"פ שמבחינה דינית הטריפה נחשב כמת מ"מ מבחינה מציאותית חי הוא וזה כונת הגמ' משום הנאה הוא והא אית ליה הנאה הינו שאין החי יכול להכחיש שהטריפה הזו חי שהרי נהנה ממנו.

והוא פשוט שהרי בגמ' (יבמות נה.) איתא שש"ז דא"א ממעט שא"א לאחר מיתה לא חיבים עליה אע"פ שנקראה שארה גם לאחר מיתה ולכאורה אם הסבר הגמ' כאן הוא בגלל הנאה למה צריך פסוק

למעט הרי הוא כבר ממועט ועומד כיון שאינו נהנה ומה ההו"א בכלל אלא מוכרח שכונת הגמ' כאן כדכתבנו.

וגם אם נתעקש לומר שהכל תלוי בהנאה והסוגיות חולקות ורש"י פירש כפי הסוגיא במקומה, והרי הרמב"ם (א"ב פ"א הי"ב) כתב "אבל הבא על ערוה מן העריות והיא מתה פטור מכלום, ואין צריך לומר בחייבי לאוין שהוא פטור, והבא על הטריפה או ששכב עם בהמה טריפה חייב, חי הוא אף על פי שסופו למות מחולי זה" הרי שתלה את החיוב בטריפה בזה שהוא חי ולא בזה שנהנה וממילא גם הפטור במתה הוא בגלל שהיא מתה ואין לכך כל קשר להנאה.

ואם עוד תאמר שגם זה אינו ראייה אלא כל חד כדאית ליה הינו שהטעם בטריפה זה בגלל שהיא חיה והטעם במתה זה בגלל שאין הנאה הגמ' (סנהדרין סו.) מביאה מח' תנאים בין ר' יאשיה לר' יונתן אם מעשה הורדוס (עיין ברש"י שהביא גירסא זו וכן ביד רמ"ה ובתוס' ובתורא"ש ובמאירי משמע שגרס שניהם ובאמת הוא פשוט שאם הפס' ממעט מעשה חידודים שהיא לא נהנית כ"כ ודאי שימעט מתה) צריך מיעוט או לא וגם לר' יאשיה שצריך מיעוט (וכמותו פסק הרמב"ם שם) הוא מתמעט מהפס' של ומתו גם שניהם וביאר היד רמ"ה (שבגמ' כאן הזכיר רק את הנושא של הנאה ע"ש) וז"ל אמר רבא למעוטי הבא על המתה כגון מעשה הורדוס דאיתיה בפרק השותפים דלא קרינא ביה ומתו גם שניהם

דמשמע עד שיהיו שניהם חיים בשעת מעשה עכ"ל. הרי שגם אם תאמר שהסוגיות חלוקות תתחייב לומר שאין הטעם להלכה בגלל הנאה אלא בגלל שיש מיעוט מיוחד לכך בפס' ואין לקנטר עוד בראיה זו והוא פשוט.

ויסוד הנאה בביאה שלכאורה הוא הקובע לאיסור עריות לא מוכרע ברמב"ם (פה"מ סנהדרין פ"ז) דהכל תליא מילתא בכניסת האבר או גומר ולא קשור לענין הנאה, אחרת נאמר אם והיתה ביאה ולא נהנה לא אוסר וה"ה ההיפך.

ועוד מש"כ הצפנת פענח ח"א (סימן קט"ו) ועמק ההלכה (שם) להביא ראיה מהגמ' חולין (קט"ו:) דיליף לרבי איסור הנאה בבר בחלב מגזירה שוה מקרא דלא יהיה קדש מה להלכה בהנאה וכו' וברש"י (שם) "בעילה הנאה היא" וחזינן מזה דעיקר הביאה היא ההנאה, וא"כ הכ"נ בנד"ד אף דלא הוי דרך ביאה אבל כיון דאיכא הנאה בודאי דהוי בגדר ביאה וחייבין עליה.

ואף אם נרצה אחרת שמא ראיה דהנאה מחולין אין עליה תשובה, מ"מ לעניננו באבר חתום וסגור בכיס מהאמור לעיל שאין זה דרך ביאה מהתורה כי צריך שהבשרים יהיו גלויים אחד לשני בלא חציצה, כך וגם אם נאמר שנהנה מהביאה אבל הנאה אינה כדרך שהתורה אמרה לא הוי ביאה, וכמבואר לענין כלאים כמבואר בבבב"ב (טו.) דאף שהשק נוגע בבשרו ובאיזה דרך מתחמם ע"י מ"מ אין זה דרך.

ואתה"מ הלא בש"ס מבוארים דברים פשוטים ביותר ואין חולק שביאה זה הנאה וברור הוא שהיא מתן שכר בצידה של קיום מצות פר"ו, אבל מהכא מה שייך להורות שאם לא נהנה אין זה ביאה ואם נהנה בכל דרך שיהא קריא ליה ביאה.

א"נ שעל הגמרא הנ"ל הסבירו הריטב"א (שם) מאחר ושני לשונות הם במקרא קדש וקדוש ואין מילים אלו שוות אין ללמוד מזו על זו ולכך הו"א סמך בעלמא ולא גזירה שוה יעו"ש. וגם במאירי (שם) הכריח מסוף הסוגיא למדוה מדכתיב שלש פעמים לא תבשל אחד לאיסורא וכו' ולא מאותה דרשה ע"כ. ועל הכל ברור שרעיון

אין ראיה מדרך המנאפים

ח. ואותה ראיה ממכות (ז.) דקאמר ורבנן היכי דייני, כשמואל, דאמר שמואל במנאפים, משיראו כמנאפים, וכתב הרמב"ם (פ"א מאסו"ב הי"ט) דאין אומרים שמא לא הערה בה מפני שחזקת צורה זו שהערה עי"ש, וכיו"ב כתב המאירי (ב"מ צא.) דבוקים זע"ז כארח כל ארעא הרי הם נהרגים בראייה זו חזקה על צורה זו שאין דבר מתקן יוצא מתחת ידה יעו"ש. וכ"כ הר"ר יהונתן והוב"ד בשמ"ק (ב"מ צא.) כיון שפרץ פרצה כזו על אשת חבירו אי אפשר שלא גמר תאותו ואם נימא דמשמש דרך מלבוש ליכא חיוב מיתה אכתי יקשה היכא

דיינו רבנן וכו' דלמא בעל ע"י מלבוש, והביא כ"ז בעמק הלכה (שם) ונקט בסוף דבריו שהיא ראייה שאין עליה תשובה ע"כ. והסכים לזה גם בעלהו רענן (שם).

ואח"כ לא ירדתי לסוף דעתם דאף שברור הוא שרק ראו ששוכבין זע"ז דעשאה התורה ספק זה כודאי דמסתמא יצרו תוקפו, למה לא נאמר שמא הבעל שחוף או באבר מת ומדולדל בא עליה, או סתם טומטום שאינו יכול לבעול בכלל, ואף באותו משקל תאמר מהכא ראייה שהשחוף הבא על הערוה חייב מיתה, וזה ודאי אינו כי הוא ש"ס מפורש לענין חיובי עונשים שסתם זנות עם שחוף אינו חייב מיתה (סוטה כו.).

ע"כ אין להוסיף על הריבוי והלימוד מה שלא הוסיפו חכמים, ואין ללמוד מכאן לכולם כמו שאי אפשר ללמוד מכאן דבר על השחוף, ומסתברא שכל רעיון בגמרא שם הוא שהולכין אחר הרוב, ורוב הבעלים אינם שחופים או בעלי אבר מת ולכך תולים אחר הרוב אם ראו אותם זע"ז רובם בריאים וחייבים מיתה. וכיו"ב ראיתי בדבר אליהו (קלצקין סימן ס"ה) שכתב טעם אחר דלא מוכח מהגמרא במכות דמו דסמכין ע"ז לענין עצם המעשה ה"נ לענין שלא הי' ע"י סדין וכה"ג.

וגם במראה כהן (שם) העיר דא"צ כמכחול בשפופרת הגם דאפשר שלא הערה

כ"א בנשיקה ואין בזה חיוב מיתה ואיסור א"א לבעלה, מ"מ תלינן בתר רובא דרוב הנואפים הם כמכחול בשפופרת ועדיף יותר מרובא דעלמא דהיא אומדנא יתירא וכו' וממילא ג"כ דמסתמא לא תלינן שבעל דרך מלבוש דבזה ג"כ אזלינן בתר הרוב יעו"ש. ומשמע שיש שני צדדים לענין חדא דאם ראו מנאפים תלינן בתר הרוב שלא משתמשים בזה ותולין אותה לאיסורא כי לא היה הנואף בגומי א"נ לא אמרינן בדרך המנאפים דילמא והיה בגומי או שחוף או רק בנשיקה דתלינן אחר הרוב שהם בריאים או שיצרו תקפו ולא רק נשק.

אין ראייה מהירושלמי שדרך סדין ביאה היא

ט. והנה על פניו אין ראייה מהש"ס דביאה בסדין שמיה ביאה ואף מהירושלמי (ריש פרק קמא דיבמות) מה שאמרו דר"י בן חלפתא ייבם את אשת אחיו חמש חריש' חרש וחמש נטיעות נטע ודרך סדין בעל. ובקרבן העדה פירש דרך סדין שלא ליהנות מגופה רק לקיום המצוה יעו"ש. ובפני משה (שם) בפירוש שני דאפשר שהנהגתו כהראב"ד מגלה טפח ומכסה טפח בכדי למעט הנאתו יעו"ש. ובשני הפירושים אין הכרח שגם אמתו היתה מכוסה בסדין, אחרת בנים מנין לו מביאות אלו, א"נ שלמעט הנאתו הוא בהרגשת בשרה הכללי ולא רק מאות"מ, ומשמע שאותו סדין היה בו נקב וכמעשה פרסים (כתובות מח.) ולכך רמז קרבה"ע בפירוש שני כיסוד הראב"ד בנדירים.

רק מנהג פרסיים. וכמ"ש במנחת אליהו (קלסינקר) ובמראה הכהן (שם) ועוד.

י. ומכל הנ"ל כדאי הוא השיטות והסברות של המשפטים ישרים, תועפות ראם, מראה כהן, ישמח לבב, תולדות שמואל ועוד לצירופים ולספיקות וכמו שעשה ג"כ בתשו"ן ח"א (סימן שס"א) יעו"ש, וראוי שאחתום במש"כ במראה הכהן הנ"ל שקבלו ע"ד דתיפוק עי"ז חורבה, ולא חש לזה כיון דמוכרחין לברר האי דינא אם עפ"י דין תוה"ק איכא בכה"ג שם ביאה גמורה עלה לענין חיוב מיתה ואיסור וקנין וכו' ואי דעי"ז יתגלגל דפריצים יטמאו אשת רעו בכה"ג אין אחריותם עלינו דאל"כ היכי לא חשו חז"ל בפירסומם דבנשיקה ליכא שם ביאה וכדאמר ביבמות מכאן ואילך אינו אלא נשיקה ופטור עליה וכן בדרך איברים ובע"כ מטעם הנ"ל כיון דבירא לחז"ל דבכה"ג לית עלה שם ביאה שוב החיוב לברר זה ולהחליט הלכה זו לסיבות הנ"ל ולפריצי לא חיישנן.

חנ"א ס"ט

ובזה התיימה על הגהות ציון ירושלים בירושלמי הנ"ל והאמרי יושר (ח"א סימן קל"א) ומשנת שכיר (ח"ג סימן י"א) שממעשה ר"י דרך סדין בעל היינו דבעל ממש דרך סדין, וכפירוש הא' בקרבה"ע והפ"מ למעט הנאתו, ומזה להם ראייה לענין ביאת איסור דגם כשבעל דרך מלבוש עובר, ופירוש זה הוא זר לרבות הנטיעות שבאו מביאות אלו מוכח דאברו לא בסדין היה, ועוד מה שפירשו קרבה"ע והפ"מ למעט הנאתו כאמור הנאת ביאה בשר בבשרה ולא על מירוק האברים כי הוא דרך המצוה ואי אפשר אחרת, ואותו חידוש של הראב"ד מגלה טפח וכיו"ב הוא מצניעות וכמ"ש הרא"ש (נדריים כ:).

וכיו"ב מפורש על הסוגיא בספר התרומה (חליצה קל"ג) ולא היה רוצה ליהנות ממנה רק מעט ונתן סדין בינו לבינה רק נקב עשה בסדין דרך מקום ביאה והוליד ממנה ה' בנים יעו"ש. וכ"כ הסמ"ג (עשין נ"ב) ובס' הנייר (לד. חליצה) בנימין זאב (סימן ע"ח). ע"כ אין שום ראייה מירושלמי דביאה בסדין או בגומי שמיה ביאה, כי שם היה

סימן קמו

שוטרת תנועה במשמרת לילה אי עוברת על דבר כיעור

ולבד בניידת, ושאלת אם יש בזה מעשה כיעור.

ולפענ"ד הדבר ברור ופשוט כאור בצהרים שעבודה כזו היא מהנבלות

לכבוד ידידנו ר' מ.א. נר"ו

בת-ים שלום וכט"ס

אודות השוטרת תנועה "הדתיה" שתמיד מתלווה בניידת לשוטר, ומתוקף עבודתם במשמרת לילה הם תמיד יחד

ומהמכוערים ביותר להניח ולחייב שתהא שוטרת עם שוטר בתוך ניידת, לא שנא פנויה ק"ו נשואה, ובעיני אין הבדל לילה או יום, הקירוב ביניהם גדול מדאי, ובודאי שמביא לידי תקלות בלי ספיקות או חששות אלא ודאי, וכל הרעיון של המשטרה בזה להעמיד שוטר עם שוטרת הוא לא מתוך שיקול מקצועי וביטחוני, אלא רק בכדי שיהא לשעשוע וד"ל.

ומסתבר מאוד שאשת איש שמתעקשת לעבוד בשיטה כזו עוברת על דת, ואיסור ייחוד, ומעשה כיעור, ומצוה גדולה על הבעל לגרשה אע"פ שאינה נאסרת עליו ואם ירצה יכול לקיימה וכמבואר בש"ע (אה"ז קט"ו ס"ד) והוא פלוגתא דרבנותא, כי יש ראשונים שתפסו שחייב מן הדין לגרשה (פסקי תוס' תשב"ץ רשב"א כלבו) ואם לא מגרשה מקרי רשע (מרדכי סוטה קצ"ו) או עכ"פ מצוה מהתורה

לגרשה ועיין באשר חנן ח"ו-ז' (אה"ז סימן קי"ד) שהארכתי בזה.

ודע שלא דוקא בעבודה כזו ישנם החששות שהבאנו, כי בעו"ה אנו רגילים במעשיות ומקרים שאני משתדל לתקן ולהתיר א"א שזינתה לבעלה ע"פ דין תורה, ומה מצאתי כי מקומות עבודה של משרד מעורב ואפילו החרדים ביותר הוא מקום פורענות של זנות כל העת שיש גברים ונשים כאחד, שבהתחלה נשמרת הצניעות, אבל לבסוף הכל מתפוגג ואפילו הכשרים והכשרות שהיו בהם, הזמן עשה את שלו, ואלו עתה גסים ליבם באלו ומשפחות מתפרקות, א"כ מסתבר אצלי שהמתעקשת להשאר בפירצה זו עוברת על דת ומעשה מכוערים.

חנ"א ס"ט

סימן קמז ציתות על מעשה כיעור באשתו

לכבוד ידי"ן ר' ב.א. נר"ו

בת-ים שלום וכט"ס

אודות האיש מבאי השיעורים של כת"ר שחושד באשתו שנפגשת עם אחר ולפ"ז הצמיד לרכבה מערכת ציתות ללא צילום, ונשמע משם איך שהנואף מנסה לשכנע אותה להתגרש מבעלה ושהוא מבטיח שהוא יתגרש מאשתו, וגם שהוא

מנסה לגעת בה והיא מבקשת שלא יגע, אבל אח"כ נשמע ביניהם קול מנשימים וגיפופי חבו"ן ומילות תאוה וחיבה, ושאלת אם אסורה עליו או שיש מקום לנסות ולבנות הבית מחדש.

וכפי שהבנתי שהבעל לא רוצה לגרש את אשתו בגלל הילדים המשותפים, א"נ

דלא מאמין שהיא מסוגלת לעשות מעשה של ניאוף אלא מעשה חידודין של מעידה, ואף בחלק מהענין הוא מאשים עצמו שלא התייחס אליה מספיק וגם שהוא לא מטפל בבעית אין אונות שלו, ומתוך כך מבקש היתר שלא לגרשה.

ובאמת שחסר לי קצת מה דעת האשה ואם הכחישה כל הציטוטים אף כי יש להכריח למעשה שקלטת או ציטוט אלקטרוני הוא מעבר לאומדנא דמוכח טובא, כי אי אפשר לבעל לטעות בקול אשתו (גיטין כג.) ק"ו שהציטוט ברכבה הפרטי ולא במקו"א הנחה ברורה שזו היא ולא אחרת, וגם אם תכחיש הוא ודאי מחמת הבושה שאשת איש נופלת ומנהלת ענין עם מישהו אחר.

אבל מתוך שרצון האיש שלא לפסול אשתו אלא ההיפך רק ששואל אם מותר לו להשאיר איתה, יותר קל לי להשיב אף שאיני יודע מה תגובת האשה, שאם היה רוצה לפוסלה מההקלטה הזו הי"ל להתמודד אם הוא נאמן לאוסרה כי שמא הוא נתן עיניו באחרת (מור"ם בהג"ה קע"ח ס"ט).

ואם בכלל דנים ע"פ טביעות עינא דקלא, ולחת"ס (חומ"מ סימן ב') אין עדות טביעות עינא דקלא חשובה לדון ע"פ לא בדיני נפשות ואיסורים או בממונות אם לא שמצטרפת אליה הכרה ברורה בגוף זה שמעידים עליו. והקצות (סימן פ"א סק"יג)

ס"ל שדנים רק באיסור ע"פ קלא אבל לא בדיני נפשות וממונות. והנתיבות (סימן פ"א סק"ז) ס"ל שטביעת קלא היא עדות מעליא לענין איסור וממון ואילו בנפשות אין דנים ע"פ משום דבעינן ראייה וידיעה. והברכ"י (סימן ל"ה סק"ט) הביא משם מהר"י בן מיגאש דס"ל בהכל דנים ע"פ הכרת קול וכ"ה בפר"ח והובה"ד בשו"ת משפטי עוזיאל כ"ד (חומ"מ י"ט).

ומסתברא שכ"ז דוקא בטביעות עינא דקלא של ממש ולא בהקלטה כש"כ שאינו שידור חי ששומעים קול המכשיר ולא של האדם ק"ו שאפשר לזייף בזה כפי מה שרוצה התובע או הנתבע להוכיח לעצמו וק"ק לסמוך ע"ז אלא א"כ זה עובר בדיקות מעבדה לאימות וכן המנהג בבה"ד למעשי צילום, וע"ע במשנה"ח ח"ט (סימן שס) ובפד"ר ח"ד (עמ' 330).

איך שיהא גם אם סומכים על הציתות לאמת ואכן היה קול נשימות של הנואף עם האשה עדיין איני רואה מקום לאוסרה מן הדין משום דבעינן עדי טומאה שראוה שזינתה ממש או שוכבים בקירוב בשר כדרך המנאפים ע"מ להוציאה מבעלה, משא"כ בעדי מעשה כיצור כגון שמנשקים זא"ז או יוצא ממקום אפל ק"ו שומע קול נשימות ואנחות בלא ראייה, ואף בקדל"פ לא מפקינן מינה דבעל אלא מהנטען (ש"ע אה"ז סימן י"א) ואף דאפשר שבא עליה בדרך איברים כנשיקת האבר בעלמא או במקומות אחרים שבשאר גופה

שלא בשני המשכבות לפניו ומאחור ולא נאסרה מדאמרין ושכב איש אותה זרע פרט לבא עליה דרך איברים (רמב"ם סוטה פ"ג הכ"ד) ומ"מ לוקה על מעשים אלו מהתורה (רמב"ם פה"מסנהדרין פ"ז).

ואין חילוק אם הוא ראה או עדים אחרים ראו מעשה כיעור דלא גרע מע"א ראה והוא מאמין כש"כ שהוא השומע בעצמו א"נ שאין לחוש דגייסי אהדדי שמא נטמאה בפעם אחרת או בעתיד תזנה משום דאיתרע חזקתה ע"י כיעור וכמו שהארכנו בכללים אלו באשר חנן ח"ו-ד' (אה"ז סימן קי"ד) משם הפוסקים.

ויש שתפס שקול נשימות דתשמיש בלא ראייה אוסר, משום שרבי פסק דלא בעי כמכחול בשפופרת אלא משיראו אותם כדרך המנאפים, וכיון ששמע אותם נושמים יחד כדרך המנאפים מה לי דרך זה מה לי דרך אחר כדרך המנאפים סתמא קתני, כל כך רע סימן זה כמו סימן אחר והיא שיטת רבינו חזקיה שהובא במהר"ם מרוטנבורג (ד"פ סימן צ"ח).

אבל רבו להשיב ע"ז דמה ששמע אותם מנשימים אינו כלום שמא היו משתעשעים ביחד והיה שם מיעוץ שדיים ושגעון ולא גרע מרוכל (יבמות כד:) וכמ"ש למעשה המהר"ם (שם) והרשב"א ח"א (סימן תתל"ג) הגה"מ (קידושין רמז תקמ"ט) תשובות מימוני' (נשים סימן ח') ואף הוסיף מנדרים (צא:) דילמא נתנה עיניה באחר הכ"נ שמא

השמיעה קול תשמיש בכדי שיוציאנה יעו"ש. והביאם בב"י (סימן י"א) ובפת"ש (שם סק"ט) וכ"כ במאמר מרדכי (סימן ע"ד) בבעל ששמע מתוך השינה שהאשה אמרה לנחשד "לאט כי כואב לי" ומזה שפט הבעל לענין ביאה הביא הרהמ"ח מכל הנ"ל דאין זה מוכיח על תשמיש יעו"ש, וכ"ה בדברי מלכיאל ח"ד (סימן ק"א) וע"ע בשו"ת ארי' דבי עילאי (סימן כ"ג) ובצ"צ (סימן ע"ט) ובאוצ"ה (שם) ובאש"ח (שם אות ד-ה').

ועל הכל שבמקרה דידן הבעל אינו מאמין שאשתו זינתה תחתיו כי הוא מכיר היטב מעשיה, וכל מה שהוא שמע אינו אלא נפילה של חבו"ן וסתם מעשה שיעוץ, בפרט שבציטוט נשמע שהיא מבקשת מהנואף שלא יגע בה רק שאח"כ שומעים קול נשימות, ואף כפי שהבנתי שהבעל מסתפק אם זה קול נשימתם של שניהם או רק של הנואף בלבד, כך שגם להגה"מ (שם) ברור שאין צריך להוציאה כי הוא תופס שאם בלבו ודאי ברור לו שהיה תשמיש חלילה לו לקיימה דלא גרע מאילו אמר לו אדם אחר ודעתו סומכת עליו שצריך להוציאה, משא"כ הכא.

רק שיש לעורר לכת"ר שהאשה הנ"ל אע"פ שאינה אסורה עליו ואין בידו יכולין לכוף אותו להוציאה, מ"מ חל עליו מצוה גדולה לגרשה כי היא מתנהגת לא כבנות ישראל הכשרות ועוברת על דת, שנאמר גרש לך ויצא מדון (רמב"ם גירושין פ"י הכ"ב,

טש"ע קי"ט ס"ד, קט"ו ס"ד) ויש שתפסו שאם אינו מגרשה מקרי רשע (מרדכי סוטה סימן קצ"ו בשם מהר"ם) ומתוך כך לשיטתם אסור לו מן הדין לקיימה (רשב"א ח"ז סימן תק"כ, כלבו קכד, תשב"ץ קטן סימן תסח) אבל אנו אין לנו אלא דעת הש"ע (שם) שמצוה עליו לגרשה ותו לא, כש"כ שאין משיאין לו עצה להחזיקה, והארכתי הרבה בסוגיא זו באש"ח (שם אות ד').

כי גדול שברו שאשת נעוריו פנתה לאחר לרבות העול בגידול הבנים בדרך הגירושין, כש"כ ואם היא מראה נכונות לחדול ממעשיה קיל טפי, ועכ"ז חובה גדולה לכת"ר ללחוץ עליו לילך לטיפול באין אונות שלו כי הוא מחויב לה מדין תורה בעונתה כתקנה, ק"ו שאם הוא לא יטפל בזה סביר להניח שיתפרץ לה שוב להתרועע עם נואפים ואף לזנות איתם והקולר יהא גם תלוי בצוארו.

מ"מ למעשה הנח לו אם זה רצונו להשאר איתה, ובאיזה מידה יש להבין אותו

חנ"א ס"ט

סימן קמח בענין דבר כיעור כמעשה ארץ מצרים

לכבוד ידי"ן הרב א.צ. נר"ו
ירושלים שלום וכט"ס
אודות האיש שנשוי ואב לשני בנים שבשנה האחרונה מרגיש שאשתו כבר רחוקה מלקיים ולעמוד לצד בעלה לחיי האישות ואכן אחר חקירה גילה על אשתו שהיא מתרועעת עם אשה למעשה זנות כמעשה ארץ מצרים, ושהבעל והאשה ישבו יחד לשיחה פתוחה מתברר שהאשה אכן חולה בבהמיות הזו עוד מלפני הנישואין אך חשבה שאחר שתנשא לאיש המשיכה הזו תעלם לה, אך זה לא קרה, ועתה היא הציע לבעלה שלא לפרק את

הבית בשביל הבנים ויגורו ביחד באותו בית היא תשתדל לספק לו צרכיו בכמה מן הזמנים שתוכל ותתאמץ, אבל תמשיך בדרכיה האחרים עם החברה שלה. והוא הסכים לזה, אך הוא רוצה לדעת את פני ההלכה ובא להתייעץ איתך, וכת"ר שאל חו"ד מה לעשות עם העיוות הזה.

אכן לא צריך הרבה לחשוב ואין כ"כ מה לפלפל פני הדור כפני הכלב בלי בושח ועזות מצח, ובני הזוג הזה צריכים טיפול פסיכיאטרי דחוף האשה מהצד שלה שעושה כך, והבעל מהצד שלו שמסכים

לחיות עם זה ושתהא לו לאשה העיקר לא לפרק את ביתו או שאולי גם הוא חולה בזה ורוצה שניים בתוך ביתו.

ביאה פרק כא הלכה ח, ש"ע אה"ז סימן כ' ס"ב, וע"ע באש"ח ח"א סימן פ"ו).

ואם על הפריצות הזו דברו באקראי כגון מעשה איסור אחד ק"ו אותה האשה שחיה כך ומבקשת לפצל חייה בין בעלה לאשה אחרת הוא גרוע ומנוול שבעתיים, ורק המחשבה מזעזעת, וחובה מוסרית והשקפתית על הבעל לגרשה אע"פ שהיא אינה אסורה עליו מ"מ מי שממשיכה במעשיה ברגל גאוה לא גרע ממעשה כיעור שיש מקום להוציאה ולצאת ידי שמים או מעוברת על דת שמצוה רבה לגרש רשעה זו מביתו, ואין לבעל לשתוק ולהבליג ק"ו לא להשתתף איתה בדעותיה, ואף יש חובה גדולה לבעל להרחיק הילדים הרכים ממנה שעלולה לקלקל גם כן את דרכם הטבעית. ולא ראיתי מקום להאריך בשגעונות האלו.

חנ"א ס"ט

ולמעשה בהמיות זו דנשים המסוללות זו בזו (יבמות עו.) היינו משפשפות נקבותן זו לזו (רש"י שם) או מטילות שכבת זרע שקבלו מבעליהן (ריב"ן) והוא נכלל בהלכה כמעשה איסור מצרים שהוזהרנו עליו שנאמר כמעשה ארץ מצרים לא תעשו, ואמרו חכמים מה היו עושים איש נושא איש ואשה נושא אשה וכו' אף על פי שמעשה זה אסור אין מלקין עליו, שאין לו לאו מיוחד והרי אין שם ביאה כלל, לפיכך אין נאסרות לכהונה משום זנות ולא תיאסר אשה על בעלה בזה שאין כאן זנות, וראוי להכותן מכת מרדות הואיל ועשו איסור, ויש לאיש להקפיד על אשתו מדבר זה ומונע הנשים הידועות בכך מלהכנס לה ומלצאת היא אליהן (רמב"ם הלכות איסורי

סימן קמט תנאי בקידושין שלא יגע בהימורים

לכבוד ידי"ן הרב צ.ב"ד שליט"א
בת-ים שלום וכט"ס

לשוב יחד ומבטיח שיותר לא ישוב להימורים והיא בכ"א לא מאמינה לו אע"פ שהוא באמת השתנה בחודשים האחרונים, אך בינתיים הוא חי איתה בבית ואף נכשלו שניהם ביחסי אישות וכל ההשלכות בזה, וכת"ר ניסה לדבר אל האישה שישובו

אודות הזוג מארצות הברית שנתגרשו כדת וכדין מאחר והאיש היה חולה במחלת ההימורים וכמעט וכל כספו בזבז בהימורים, אך כעת הבעל מחזר אחריה

להנשא כדמו"י אבל היא טוענת שעד שקבלה את הגט ממנו עברה מרורים בעשר שנים האחרונות כך שהיא אינה מתכוננת לחזור על הטעות, עד שהוא לא ישתנה לגמרי.

ומה שהצעת שאולי נעשה ביניהם תנאי בקידושין ונתלה התנאי בהימורים כמו שכתבתי והארכתי בספרי אשר חנן ח"ח (סימן ר"ג) ואף היה כדאי לשלב התנאי בנתינת ציווי בעת החופה לדייני הגט הידועים באותה העיר או במחוז אפילו שלא בפניהם שהוא נותן להם רשות לכתוב ולחתום גט לאשתו בעת שתצטרך לו ויכתוב הבעל כל הדברים בכ"י ויחתום שמו בפני העדים כך שאם ירצה לעגנה ואין לה להשיג הגט תלך לדייני העיר ותראה להם הכתב יד והעדים שבידה והרשות נתונה בידם ע"פ הדין לכתוב לה גט ע"פ מאמר והציווי הנ"ל, בנוסף לתנאי

בנישואין, ובכך להרויח את כל השיטות והדעות.

אך מאחר ולא הסכימו עדיין רבים וגדולים החיים איתנו בכל הרעיונות האלו העדפתי למשוך ממני את הענין הלכה למעשה ולא להיות יחיד בדעה, וכשם שקבלתי שכר על הדרישה כך אקבל שכר על הפרישה. ובכ"א יש להציע ולנסות הרעיון של פילגשות שתטבול לו ותהא מיועדת רק לו ותעשו כן ע"י ת"ח וחווה ורק בבה"ד, ותגביל את זה לחצי שנה או שנה עד שיסתדרו ביניהם ואח"כ להשיאם כדת וכדין, והוא עדיף על הכל, כל העת שאין יכולת בידנו להפרישם מן האיסור כי לא ישמעו לנו והוא הרע במיעוטו. והארכתי בכגון זה באשר חנן ח"ו-ז (אה"ז סימן קכ"א אות ו') וח"ח (אה"ז סימן ס').

חנ"א ס"ט

סימן קג

הסכם גירושין שמחייב האשה גם בתשלומי חובות

לכבוד הרב צ.ד. נר"ו

צפון הארץ שלום וכט"ס

ומה ששאלת על ההסכם גירושין שעשינו לכם וחייבנו בפשרה את שניכם להסדיר את החובות המשותפים לכם בבנקים וברשויות שנעשו יחד מחמת הוצאות שוטפות לחיי המשפחה, שכל אחד ישלם מחצית מן הסכום, אך יש דין אחד

בעיר שלכם שהתלונן על ההסכם הנ"ל שהוא טעות בהלכה ואסור לדרוש מהאשה לשלם את החובות המשותפים כך שיש כאן צד של גזל והפשרה היא מעוותת מעיקרא.

ובאמת שמדיני תורה צודק הדין שיחייב כי סוף דבר פרנסת האשה הוא על האיש י"א מהתורה ככסותה ועונתה (רמב"ם

פי"ב מאישות ה"ב וסיע', וכ"נ מהש"ע סימן ע' ס"ג דס"ל שכופין אותו וכמ"ש בישועות יעקב סק"ג והביאו בפת"ש סק"ג, וע"ע בב"י חו"מ סימן צ"ז אות כ"ד קצת אחרת) וי"א מדרבנן ורק עונתה מה"ת (רי"ף והביאו הב"י חו"מ שם, רא"ש פי"ג דכתובות ו', רמב"ן שמות כא ט', ר"ן כתובות יז. וסיע') ובמקו"א הארכת בזה ובנפ"מ מפלוגתא דהכי, ושיש מקום יותר לתפוס בדעת הש"ע שמזונות אשה מדרבנן מאחר שהם דברי הרי"ף והרא"ש ואין גילוי דעתו ברורה, וע"ע בתבואות שמ"ש (אה"ז סימן ל"ו) ובשמ"ש ומגן ח"ב (סימן מ').

ומתוך כך כל החובות שנעשו אחר הנישואין כתוצאה ממערכת חיים סדירה של כל משפחה שנצרכו לכל מיני צרכים הן המדור כלכלה רפואה ביגוד רכב וכיו"ב שנכלל בשארה, כפי רגילות העולם וסוף דבר עולה עמו ולא יורדת (כתובות סה.) או ולכל היותר את"ל שלא נכלל בשארה הוא בתורת מתנה סופית ולא אמרינן דאדעתא למשקל ולמיפק לא אקני לה וכמו שהארכתי בשו"ת אשר חנן ח"ו-ז (אה"ז קי"א), א"כ כל החובות שנצטברו הם רק על הבעל ולא על האשה כך שהמוציא גם ממנה בעת פירוק הנישואין נוגד דיני התורה והוא בק"ו שמוציא ממנה למפרע במוחזקת שהוא גזל גמור.

אך אני טוען דבכל עניני הנישואין והרכוש דבתר מנהגא אזלינן דכל דנסיב אדעתא דמנהגא קא נסיב ואע"פ שלא נכתב כנכתב דמי וסתמו כפירושו וכאילו התנו בפירושו, ובימינו ובמקומנו שנישאים זל"ז אומדנא

ברורה היא שחלוקת הרכוש וחלוקת הצרכים הוא בחצי לכל אחד כפי שהחוק מורה שבני הזוג בבחינת שותפים, ומי שנותן או מכניס לקופת הבית יותר מהשני הכל בתורת מתנה זל"ז, ולא שייך בהכי דינא דמלכותא דינא שהם במסים וארנונות ולא בחוקים שניתנם ע"י הערכאות וק"ו שלא אמרינן הכי כנגד דיני תורה כמבואר בתשובת הרשב"א ח"ו (סימן רנ"ד) והבאנו הדברים באשר חנן ח"ה (חו"מ סימן כ"ב).

אלא שהנ"ל הוא מנהג מדינה שנתפשט בכל המקומות וכסתם מנהג תגרים או יחסי עובד ומעביד ע"מ לשמר ולהצדיק לשני הצדדים הבאים בשלום שאפילו ולא אמרו או עשו הסכם לפני כן מ"מ על דעת הכי נכנסו ומתחייב המעביד בפיצויים וכיו"ב גם בלא כתוב ביניהם דבר ואף שמדיני תורה לא קיימים בכלל. וכמבואר ברשב"א ח"ב (סימן רס"ח) ובב"ש (נ"ב סק"כ) ח"מ (שם סקכ"ב) ועוד.

ומפורש תימצא בשו"ת חבלים בנעימים ח"ה (סימן ל"ד) שנשאל אם מותר לקבל צדקה בסכום חשוב מאשה עשירה בלי ידיעת בעלה והיא עוסקת במסחר יחד עם בעלה וכו', ושם השיב בחלק מדבריו שבמדינה זו שע"י דין הממשלה יש לאשה חלק שוה ברכוש הבעל וכל מי שחותם שטר נישואין יודע זאת וע"ז הוא חותם ברצונו הרי זו שותפות גמורה ויכולה האשה ליתן אפילו מתנה מרובה ואין זה ענין לדד"ד וכו' דהכא שאני שכן המנהג

והכל נוהגים כן וכחה ככחו יעו"ש. והבאנו דבריו באש"ח ח"ח (סימן רי"ב) יעו"ש עוד ביסודות אלו.

וביותר ראייה מרוכשי הדירות במשכנתא אחר הנישואין שמחייב ששני בני הזוג חתומים על הדירה ואם במידה והזוג מתגרש הכל נעשה כשותפות והדירה מחולקת למחצית ולא שנא אם והאשה עובדת או לא, אם היא השתתפה בתשלומי המשכנתא או לאו, עצם הרישום בטאבו מורה על מתנה או מחילה מצד הבעל, והענין כבר מבואר בבית יצחק (שמעלקיס חו"מ סימן ע"ב) דאזיל בתר חתימת הבעל כהודאה שחצי הבית שלה ואף לפי המחלוקת בין הסמ"ע (חו"מ סב סק"ה) לש"ך (סק"ז) אליבא דהרשב"א דאף בכתב הבעל על שם האשה דאמרינן לגלויי זוזי הוא דבעי והוה של בעלה, מ"מ ברישום של טאבו מחמת נימוסי המדינה על שם האשה שאני כיון שאין ביכולת לאף בי"ד לכוף האשה למחוק את זכותה בשטר או להשיב לבעלה, ע"כ נתכוין למתנה גמורה.

האמנם שיסוד זה שייך ברישום נכסי נדל"ן שהוא נכס יקר ולכך החוק מחייב ניירת ורישום, משא"כ שאר מטלטלין מ"מ מהאמור שיש אומדנא מתוך שהחוק מחייב לשותפות בכל דבר אז הבעל נתכוון מעיקרא שהוא קונה חפץ לבית ליתן לה הרשות בו במחצית כמו שאם היא עובדת ומרוויחה בבחינת העדפה בשעת הדחק

ששלה הוא אך העולם מערבב את הכספים המשותפים לחשבון אחד משותף א"כ הקונה רכוש לבית גם הוא שייך במחצית לבעל.

ושיטה זו מצינו לידי"ן במשנת אברהם ח"ב (מימון עמ' תס"ד) בשם הרב דיכובסקי שליט"א בתחומין (י"ח-י"ט) שהביא ראיות שיש לחוק "השותפים" משנת תשל"ד השפעה על ההלכה, אך ידי"ן נר"ו דעתו להסתייג מזה בטענה שאין שום הוכחה שזה רצון בני הזוג לחוק הזה כך שלא שייך אומדנא אלא א"כ במי שפרקו עול ורגילים לילך לערכאות היא אומדנא ברורה שלזה כיוונו, למעט חתימות בנכסי נדל"ן בטאבו שניכר שהוא בתורת מתנה, א"נ דלא שייך בזה דד"ד בחוק שנקבע ע"י בתי המשפט.

ולפענ"ד אין הבדל בין הדתים לחילונים בזה אחר דמוכח שאין כאן יסוד מדד"ד אלא מדין מנהג המדינה כסתם סוחרים ושותפים ומאחר וגם הבתי דין הרבניים כפופים לחוקה הזו שכל הרכוש והמטלטלין מתחלקים חצי חצי או לכל הפחות מגיעים להסכמה אבל לא שמענו ולא מצינו שנשלו את האשה לגמרי מהרכוש מטעם שהכל של האיש, ע"כ שהוא מנהג נפוץ כסתם תנאי שבממון קיים וע"ד הכי כולם נישאו והיא אומדנא ברורה.

חנ"א ס"ט

סימון קנא פס"ד בענין משמורת הילדים

לכבוד חברי בה"ד הרבני
ירושלים שלום וכט"ס

מסקנת הטענות של התיק המצ"ב כדלהלן:

ו. האם מחבלת בקשר בין האב לילדים,
מסיתה את הילדים כנגדו, וחיבלה בעבר
בקשר ע"י אלימות לעיני הילדים.

א. א. האם פושעת בצרכיהם הנפשיים של
הילדים.

וראיתי דברי ידי"ן הרב מ.ע. נר"ו ואכן
דבריו ברורים וכמעט ואין מה
לחדש שהבת אצל אמה לעולם כדמסקינן
(כתובות קג.) ואפילו לאחר גיל שש ואפילו
נשאת האם לאיש אחר, בתה אצלה ואביה
זן אותה (גאונים שע"צ ח"ד ש"ד, רמב"ם אישות
פכ"א י"ז-י"ח, סמ"ג לאוין פ"א, טש"ע אה"ז סימן
פ"ב ס"ז) לא שנא גרושה או אלמנה
דבתרויהו אמרינן הבת אצל האם (רמב"ם
וש"ע שם לאפוקי הרא"ש שרק באלמנה אמרינן
הכי ולא בגרושה).

ב. האם הינה דמות שלילית ופרוצה בעריות
ועבריינית שהורשעה בפלילים בגין
עבירות אלימות ומרמה, ומתערבבת עם
עבריינים וסוחרי סמים ובכך איננה מסוגלת
להקנות לילדים ערכי תרבות אנושיים.

ג. האם מפקירה את שלומם הפיזי של
הילדים גם ברחוב ואף בבית.

ואם לא רצתה האם שיהיו בניה אצלה
הרשות בידה ונותנת אותם לאביהן
(רמב"ם שם) דמשמע דהרשות בידה
לאפקועי זכות בניה הקטנים שיש להם
עליה (פרחי כהונה אה"ז כ"ג) וגם דאעיקרא
תקנת חז"ל בזה הוא מתוך רצונם של
הילדים ולא ע"י כפייה, כלומר שאין לכוף
הבת אם אינה רוצה להיות אצל האם (רש"י
ור"ן שם, ומהר"ם פאדווה נ"ג, כנה"ג אות ל"ו,
ויקרא אברהם אה"ז סימן יז, ח"מ ב"ש שם).

ד. האם מחנכת את הילדים בסתירות שונות
של חרדיות עם חילוניות והכל בהתאם
לנחותה כפי המתנהל כיום אצל "כת
האנוסים החרדים" וכ"ז בלא התחשבות
בטובת הילדים, מצב העלול לגרום לילדים
לפיצול אישיות.

ויסוד הענין לא בשביל קירוב האם לבת
יותר מן האב נגעו בה, אלא שהוא
זכות לה ותיקון גדול ולטובת הבת שאין

ה. האם מעבירה את הילדים על דת,
ופוגעת בזכותם לקבל חינוך יהודי, עד
כדי שהילדים הלכו איתה בראש השנה
לפסטיבל של ע"ז תחת כותרת שכולם
רקמה אחת שמתגפפים ונמרחים פיזית זע"ז
דרך תאוה.

י"ט, שושנים לדוד צבאח ח"ב אה"ז ב', דברות אליהו ח"ד כ-כ"ב ועוד רבים).

זאת ועוד מצינו בתשובת הגאונים (שערי צדק ח"ד ש"ד מ"ו) שאם הבנות הגדילו ובעל אמן אינו נאמן ויש פנים לחשש כי פרוץ הוא וכיו"ב יש לו למחות ולומר לה אצלך יהיו אם תחפצי אלא שמרי אותן ואל יהיו אצל אישך יעו"ש. דמשמע שהאב קובל על גרושתו ופשיט"ל שגם יכול ליקח ממנה הבת אם לא תפריד אותה מבעלה, אך עוד נמצא ממש"כ "פנים לחשש" ולא אומדנא ברורה אלא רק חשש יכול לקבול, וזה לא כמו שראיתי בישכ"ע ח"ו (אה"ז סימן ל"ה) דחייב להוכיח שהאם משרכת דרכיה וא"א להוציא אותה מחזקתה בטענות מפוקפקות ולעקור מ"ש חז"ל.

ואפשר שפנים לחשש שכתבו הגאונים הוא יותר מסתם טענות מפוקפקות שכתב הישכ"ע כי ע"פ השכל ודאי שלתפוס נגד תקנה צריך להוכיח היטב שהיא כזאת ולא מאיזה מחשבה ק"ו שסתם נשים בחזקת כשרות (מור"ם בהג"ה קנ"ד ס"ג). וע"ע בשו"ת זהב שבא (דיין ל"ז) ובהגם שאול (שם) ובדברי חזקיהו ח"ב (אה"ז סימן ב').

ולפענ"ד לאו דוקא מפריצות יכולים להוציא הבת מהאם אלא אף משינוי דרך ארץ ק"ו מי שנתגדלה בערכי הדת והיהדות כש"כ חשש לתרבות רעה שהבת יכולה ללמוד מאמה ואין הצלה

דרכו של אב לישוב ולשמור על בתו שאין צניעות הבת אלא שתהא אצל אימה והיא זו שמלמדת אותה דרך נשים ומרגילה אותה להתרחק מן הפריצות (שו"ת הרמב"ם שס"ז, שו"ת הרא"ש כלל פ"ב סימן ב', מיוחסות לרמב"ן סימן ל"ח, שטמ"ק כתובות) ומלמדת אותה גם דרך ארץ א"נ דאין כבוד לבת שתתגדל בן האנשים (ב"ח שם, מבי"ט ח"ב סימן ס"ב).

ומתוך רעיונות אלו מסתברא שאף מורדת או נפרדת מבעלה בלא גט הדין כן, כי הכל לטובת הבת והבן, ולא קשור לענין וסוג הפירוד של ההורים, וכ"כ בכרם חמר (ל"ב וק"ט) ים הגדול (סימן ע"ו). ומאידך ק"ק על אותם הפוסקים שרק מתוך זכות בחירה יש לבת לילך עם אמה ולא ע"י כפייה כי סוף דבר התקנה היא לטובת הילדים כך שאם אצל האמא עדיף כי היא שומרת על צניעות הבת משמע שזה חובה ולא רשות בבחינת מפרישין אותם מן האיסור וצ"ע.

האמנם כלל זה אינו סגור וחתום אלא שניתן לשנותו ע"פ החלטת בית הדין שמדקדק לטובת הילדים שאם ראו ביה"ד שיש קלקול לבת שתהא עם אמה אז מחזרין אחר תקנתן (רמב"ן שם, ומור"ם בהג"ה פ"ב משם מהר"ם פדאוה סימן נ"ג ועוד רבים) ק"ו שהאם היא פרוצה שנכנסין לביתה פרוצים כש"כ בידוע שהיא זינתה שמא תהא הבת נגררת אחריה כש"כ בגיל שטועמת טע' ביאה (רדב"ז ח"א רס"ג וש"ס, מהרשד"ם אה"ז קכ"ג, מהריב"ל ח"א נ"ח, שופריה דיעקב אה"ז ס', לב מבין קל"ז, הגם שאול דנאן

וטובת הבת יותר מזה וכמו שמבאר ברדב"ז (ח"א רס"ג) "מק"ו מממונם ואם חייבין לפקח על ממונם כ"ש על עצמם שלא יצאו לתרבות רעה והדבר מוסכם אצל השכל כי מעשה אבות יעשו בנים וכאמה כן בתה כש"כ בעריות שהלב חומר אותם" משמע לאו דוקא בעריות אלא ה"ה לשאר הדברים הנוגדים דיני תורה רק שבעריות הסיכון גדול יותר או שהענין פשוט יותר כמ"ש הרה"כ ידי"ן נר"ו שמושג פורק עול היה נדיר אלא שהיה נשים שיצרם תקפם לעריות ובזה באו השאלות לפניהם אבל בפורקת עול תו"מ לחלוטין ומחללת שבת ודאי יש להציל הילדים ממיתת עולם ושמד רוחני.

והוא בק"ו מחשש סכנה גופנית כמבואר ברשב"ש (סימן קט"ו) ושאה"ח דאע"פ שאמרו הבת אצל אמה לעולם היינו דוקא בעיר עמה אבל להוליכם למקום אחר יראה שקרוביהן יכולים לעכב לפי שהשטן מקטרג בשעת סכנה, ומיעקב אבינו הזקן נלמד שאמר וקרהו אסון וכי בדרך קורה אסון ולא בעיר והשטן מקטרג בשעת סכנה או שמא ישבום בדרך יעו"ש.

א"כ סכנה רוחנית לאבד נשמות ישראל ולהוציאם לדרך תרבות רשעים גרע טפי כי הוא אובדן נצחי ומיתת עולם, וכיו"ב כתב בלב מבין (בירדוגו אה"ז קל"ט) דה"ה באשה חולנית או יצאנית שאינה מטפלת בביתה או אכזרית עליה שממיתה אותה ברעב ומכה אותה מכת מות וכיו"ב שהרי עיקר הטעם בכדי שתלמדנה

ותדריכנה ביושר יעו"ש. וכ"כ בכרם חמר ח"ב (סימן א') שאם הבת תהא עם משפחת האם שאינם בני תרבות ועם עירבוביא בבנים זכרים וחוצפא ישגא הדין נותן שהבת תלך אצל אביה יעו"ש. וכ"כ בשו"ת ויאמר יצחק (ח"א סימן קפ"ב) מדין הפוך שלא ליתן הבת לאביה בעיר שמצוי בה גויים ויש להם קירוב דעת עמהם ועלול לחוש לתקלה שתצא הבת לתרבות רעה ע"י שכונת הגויים יעו"ש. וע"ע בדרכי נועם (הלוי אה"ז סימן כ"ו).

ואף יותר מזה שהרבה תפסו למעשה דאם נישאת האם ואפילו עודנו בעירו יכול האב להכניס בתו לביתו משום דקללה היא דכתיב בניך ובנותיך נתונים אל עם אחר וזה נמי דוגמתה בבחינת אוי לבנים שגלו מעל שולחן אביהם והוא פגם משפחה וכמ"ש מוהריב"ץ זלה"ה משם מעשה ב"ד "כשנשאת האם לאחר לא תהא הבת אצלה וכו' שאינו כבודם שתהא בתם אצל בעל האם שאין לך עם אחר גדול מזה".

והביאו דבריו חכמי מרוקו בכתובים וניכר שהרבה הסכימו לזה ואף אותם חכמי צפרו הר"ר רחמים אג'יני והר"ר רפאל משה אלבו והר"ר רפאל אביטבול זיע"א וגם חכמי פאס הלכו בעקבותיהם הר"ר אבנר ישראל הצרפתי והר"ר רפאל בן צור והר"ר יוסף סירירו והר"ר שלמה אבן דנאן והר"ר יצחק אבן דנאן זיע"א, וע"ע בדברי שלום (משאש אה"ז סימן ב') אך הוא תפס מה שחילק המלאך רפאל זיע"א

בדברי מוהריב"ץ דלא מיירי כ"א ביתירה משש אבל בפחותה משש תשאר אצל אמה ועוד שניכר שעשו כן הב"ד לפי ראות עיניהם ולא ככלל הלכתי כי גם הוא מודה לדברי מרן הש"ע שאף ונישאת תשאר אצל אמה.

וכ"כ במטה אהרון (בן חסין סימן נ"ד) שנדון המהריב"ץ זלה"ה היה באדם גדול המעלה שהוא פגם באמת ולהוראת שעה דנו כך ולא לבאי עולם כי איך נחשוב על גדולי ישראל כמותם שידונו שתהא הבת אצל אביה נגד פסק הש"ע בשכבר השרישונו הם ואבותיהם ואבות אבותיהם ורבותיהם לפסוק כדעתו, ומה גם שפסקו כפי מש"כ מור"ם שהכל כפי נראה לב"ד שטוב לבת יעו"ש. וגם בדבר שמואל (עמאר אה"ז סימן ל"ד-ל"ה) הביא דברי מוהריב"ץ שזה נוגד דברי הש"ע (שם) והעיר שאפשר לתרץ את זה שרוב הפוסקים תלו בראות עיני בי"ד ולכן נראה בעיניהם שזה פגם ידוע לכל, והוי כאלו ראו בי"ד הפגם הנזכר ודברי מרן ודאי מפרשי להו בדליכא פגם וכגון שמשפחת בעל האם מיוחסת והאב לא יעו"ש.

ובאותו ענין בפלוגתא דרבנותא באם האם תלך לעיר אחרת דעת מהריב"ל שגם בזה הבת אחר אמם ואילו המהרשד"ם חולק והביאו בבאה"ט (סק"ו), מ"מ דעת הרבנים מוהר"ם מנחם סרירו ומוהר"ם וידאל הצרפתי ומהר"ר מימון אפלאולו

זלה"ה פסקו כסברת מהרשד"ם דאין רשות לאמה להוליכה לעיר אחרת כי טוב וישר הוא שתשב הבת אצל קרובי אביה מללכת לעיר אחרת עם אמה והוב"ד במאמר והסכמה של חכמי צפרו ופאס הנ"ל שחתמו בודאי שאחריהם נלך בפרט שהרדב"ז מסכים למהרשד"ם. וכ"כ בשושנים לדוד (צבאח ח"ב אה"ז ב') מאחר דהרשב"ש והרשד"ם בשיטה א' אזלי דלא תוכל להוליכה לעיר אחרת ואחריהם נלך כי רבים הם נגד המהריב"ל יעו"ש. וכ"ה בתועפות ראם (אנקאוה סימן קי"ד) שפתח שזכות האב על בתו מהתורה ולאם מתוך תקנה, ומשום שהיתה תקנת חז"ל כל זמן שאמה יושבת בעיר לפני אבי הבת או קרוביה להשגיח עליה כעין החמלה לא כן להוליכה עמה לעיר אחרת וכמ"ש נמי בדרכי נועם (סימן ל"ח) יעו"ש. וכ"כ בשו"ת הלכה למשה (אלבאז סימן כ"ג) ועוד רבים.

ומשיטתם תימצי אף אם הוציאה אותה כבר מצוה בחזרת ואפילו בלא נישאת לאחר, ועיין בדברי שלום (שם) שתפס הפוך שבדיעבד וכבר הוליכה דכדאי הוא מוהריב"ל לסמוך עליו בדיעבד כש"כ שהרב מוהר"ם די בוטון (סימן כ"ד) והביאו הכנה"ג שאם הוציאה אי"צ להחזיר, ואילו חכמי הדור ההוא היו רואים הקדמונים הללו היו חוזרים בהם. וע"ע בשמ"ש ומגן ח"א (אה"ז סימן כ') שחזק דברי סבו זיע"א והנפ"מ הוא בתשלומי מזונות של האב יעו"ש. וכיו"ב כ"כ בדבר משה (אמרי"ל ח"א אה"ז סימן ל"ד).

אבל בתועפות ראם (שם) על אף שג"כ תמה על חכמי הדור מה ראו לנטות ממחר"ם די בוטון ואפשר אלו ראו דבריו היו חוזרים בהם, אך הוא גופא מיישב שהני תרי אריותה שהן סבוראי ובתראי יש לנו לילך בעקבותיהם כמו שמצינו בשאר הפסקים יען שארץ נושבת היא על התורה מקדם קדמתה בדיני התקנות וגם בדיני התורה יש בידם קבלה איש מפי איש א"כ גם פסק זה שפסקו הרבנים מוהר"א הצרפתי ומוהר"ש אבן צור זלה"ה ולא הביאו שום ראיה לדבריהם ודאי קי"ל דמקובל בידם דכך היא הלכה רווחת בידם וגם אנן ענינן בתרייהו ע"כ.

אצלו ע"כ. וע"ע באורך בשו"ת מים רבים (ח"ג סימן י"ב).

לפ"ז אף הרמב"ם מודה במידה והבן יהא אצל אמו שהיא לא מקנה לו ערכים של תורה וירא"ש או דרך ארץ אלא שמקנה לו דרך של פריצות והפקרות כך שגם ואם האב יקח את הבן לכמה שעות שבועיות אליו והוא יחנכו לתורה, במציאות זה כלום כי אמו שנמצאת רוב הזמן איתו משבשת לו החינוך, ע"כ יש אפשרות לאב ליקח אליו הבנים מהאי טעמא. והוא דין פשוט וק"ו מהבנות ממש"כ הרמב"ן ומהר"ם פדאוה ושאה"ח שהכל לפי טובת הבת ה"ה לטובת הבן ואף גרע טפי.

וכל הדיבור הנ"ל הוא גם לגבי הבנים הגם שהלכה רווחת שהבן אצל אמו עד ששנים (רמב"ם וש"ע שם) שאפילו בן ו' בצוותא דאימיה נחא ליה (רה"מ מעירובין פב:) דמרחמא ליה ומי יחוש עליו יותר ממנה (ויען אברהם ריוח סימן נ"ה, ושאר הפוסקים) לאפוקי הראב"ד (שם) שחולק שאין אפשר להפריש האב מבנו עד שיהא בן שש והרי הוא זה שחייב לחנכו בתורה ומצוות בן ד' או ה' שנים ואין יחנכנו והוא גדל בין הנשים, ובמגיד (שם) מבואר שלא ראה חיוב בבן ד' וה' שאינו חייב להכניסו למלמד פחות מבן ו' כנזכר בפרק לא יחפור ואולי נתכוון הרב למה שאמרו יודע לדבר אביו מלמדו תורה צוה לנו וכו' כנזכר בהל' ת"ת ואין זה קושיא שחנוך זה אפילו הוא אצל האם יכול לחנכו לפעמים לכשיבא

וכ"כ המבי"ט (ח"א סימן קס"ה) דאם היא תוליד אותם לא יוכל האב לחנכם יעו"ש. וכמ"ש במשפטים ישירים (בירדוגו ח"ב רס"ב) דאם אביו הולך לעיר אחרת גם הרמב"ם יודה לסברת הראב"ד ז"ל שהרי עיקר טעם ה"ה משום דלפעמים יוכל להושיב אצלו לחנכו משא"כ אם הולך לעיר אחרת ולא יוכל ללמדו גם זה אין מפרישין אותו מאביו יעו"ש. וכ"כ הנו"ב (מהד"ת אה"ז פ"ט) תעלומות לב ח"ג (ליקוטים אה"ז אות י"ג) וע"ע בחיי עמרם (אלבאז סימן פ"ד).

ועוד בלא להכנס ליסוד חובת ת"ת נראה בנדו"ז שהאם היא מופקרת בלבוש ומביאה מכשול לבניה גם באידיאולוגיה והשקפת עולם של חילוניות והפקרות וגם

במעשים ברור שיכול האב ליטול הבנים ממנה אחר שהבנים התרגלו מכבר למערכת דתית בבית, והוא גם לרמב"ם בפחות משש, בק"ו מהבנות ממש"כ הרמב"ן ומהר"ם פאדווה שהכל לפי טובת הבת ה"ה לטובת הבן, וע"ע בשופריה דיעקב (כירדוגו אה"ז סימן נ"ט) לגבי אם שהיא עיורת שזכות האב על העליונה, וכ"כ במשפטים ישרים (שם) באשה חולנית שיד האב על העליונה.

ולא קשה ממש"כ הר"ר רפאל ברוך טולדנו זיע"א בתשובה שנדפסה לו בשו"ת ויען אברהם (ריוח אה"ז סימן נ"ו) דבשלמא אם תהא הבת גדולה אמרינן אין מניחין אותה אצל אמה הפרוצה שמא תלמד ממעשיה הרעים דרחילה בתר רחילה אזלא ולכך חשו לתקנתה וכו' אבל בן ובת קטנים דאין לחוש לפריצותם פשיטא דחל עלינו לחוש לתקנתם האחרת להניחם אצל אמם לבצוותא דידה נח"ל ואין כאן ריעותא ולא קלקלה ח"ו דפחות בן ו' אין יודע בין ימינו לשמאלו בין זכר בין לנקבה יעו"ש. אפשר דזה היה בימיו ובזמנו אבל בזמנינו ילד בן חמש הוא בעל הבנה גדולה שעלול

להתקלקל ולבעט בערכים שקבל מבית אבא וביותר שדבריו היפך המחברים שהבאנו לעיל.

ומכל הנ"ל בנדו"ד מאחר וצעדה של האם מהוה מפנה בכל התפתחות והשקפת עולם לעתיד של בניה, ומעשיה עלולים להשריש בלבם זלזול בתורה ומצוות, והרי טובת הילדים הוא עיקר ואין פירושו רק צרכיהם החומריים בלבד, כי אם גם להתפתחותם הרוחנית והמוסרית, וכפי שיטת הרמב"ן וסיע' טובת הילדים היא היסוד לכל החלטה בדבר קביעת מקום הילדים ואין זו שאלה של זכות האב או האם, ומאחר והאב הוא בן תורה מובהק הנשוי לאשת חיל שיכולים יחד להעניק לילדיו את החינוך הטוב והיעיל ביותר זכאי הבעל לדרוש שיהיו בחזקתו והדרכתו הגשמית והרוחנית ולא אצל גרושתו הנמנת מכת האנוסים (שירדו מן הדת) שרומסים כל חלקה טובה בדת ע"מ להכעיס.

חנ"א ס"ט

חלק חושן משפט

סימן קנב בית הדין (ערכאות) לעבודה

ואע"פ שהחוקים הללו ע"פ הרוב טובים לעובד ורעים למעביד בעל כרחו, היא סוגיא מפורשת שרשאין בני העיר להסיע קצתן על קצתן (ב"ב ח: ופולגתא דרבנן היא במידי דאיכא רווחא להאי ופסידא להאי, אי יכולין הרוב לכופ על המיעוט, ודעת ר"י רש"י מרדכי משם ר"ת וסיע' שיכולין לכופ, ואילו במהרי"ק (שורש א') וסיע' ס"ל דאין להם כח, ומנה המחלוקת בשו"ת מהר"ם אלשי"ך (סימן נ"ט), אך במקום שהוא למיגדר מילתא לשיטת הכל עושים התקנה וכמבואר ג"כ ברשב"א ח"ה (סימן קכ"ו) וע"ע בסמ"ע (סימן ב' סק"ג).

א"כ מתוך חשיבות תקנת הכלל, הענין מתבקש לגדור את בעלי המאה להתחשב בעובדיו, לבל ינצלו את האזרח הקטן והחלש, ובכך ירבה השלום בארץ, והיא הכרעת שכל ישר, וכמ"ש המהר"ם אלשיך הנ"ל ובחזו"א (ב"ב סימן ד' אות ט"ז) על שאר הענינים.

ואף ממה שפירש ר"ת והביאו המרדכי (ב"ב פרק השותפין רמז ת"פ) שהקיצות נעשה מדעת כל טובי העיר מדעתן או מחמתן וטובי העיר הוו כחבר העיר וכל כמיניה,

לכבוד הרה"ג י.א שליט"א
בני ברק שלום וכט"ס
ומה ששאלת דעתנו על בית הדין לעבודה אם שייך בו איסור כדין שאר ערכאות שמשפטם גזל ועושי, וההולכים לשם מרימים יד בתורת משה רבנו ע"ה, כמבואר בטש"ע (ח"מ סימן כ"ו), וע"ע באשר חנן ח"ה (ח"מ סימן פ"ג) ובספרי באר מרים (ח"מ שם) שהארכנו בזה העיון החמור שמניחים ד"ת הקדושה ואוחז בגויים, ואפילו אם הם דנים כד"ת הוי כמיקר שם האלילים להשביחם והוי עדות לעילוי יראתם.

אבל לענ"ד דיני עבודה שאני שכל חוקיהם בנויים לתיקון המדינה ולטובת הכלל ובפרט לפועל הפשוט בתחום הפיצויים והזכויות וכיו"ב, והוא אף תופס תוקף הלכתי במנהג המדינה אע"פ שבדין תורה אין פנסיה או פיצויים ושאר הטבות סוציאליות מ"מ המנהג מחייב אותו, ואפילו שלא פירשו דבר מן התנאים ע"ד המנהג התחברו, ולא גרע במקום שנהגו לזון יזון לספק במתיקה יספק שהכל דינים אלו כמנהג המדינה (ב"מ פ"ז מ"א, טש"ע ח"מ של"א ב').

ויש לו דין כגדולי הדור שהפקרם הפקר לצורך התקנה, נמצא מתוך שאותם חברי הכנסת שנבחרו מהציבור הכללי דינם כז' טובי העיר, יכולים ליצור חוקים בכנסת לצורך מיגדר מילתא וכמ"ש בישכ"ע ח"ו (חו"מ סימן ח' אות ב').

ולפ"ז שיש הסכמה ברורה לאותם הקיצות הנהוגות בעניני עבודה רק שפעמים צריך לפרש החוקים או שנתבססו סכסוכים על מימוש הזכויות ואין פותר ק"ו תביעות על ביטוח לאומי או ביטוח בריאות, קופות גמל, פנסיה, פיצויים וכיו"ב דברים שהוסכמו הן בשתיקה והן בכתב לכאורה אין איסור לדון בבית הדין המיוחד לעבודה שהוקם בשנת התשכ"ט בעקבות החוקים האלו, כי סוף דבר הענין מבורר בחוק רק שצריך ליישמו ולהודיעו מה הכוונה בכל חוק וחוק או אפילו להגיע לידי פשרות וכיו"ב.

וכמוכח לפי טעם האיסור דאלה המשפטים אשר תשים לפניהם ולא לפני גויים, או מדהניח דייני ישראל והלך לפני דייני גויים, מראה כאילו תורת משה רבינו ע"ה ומשפטיו אינו אמת ח"ו, והיא עדות לעילוי יראתם, וזה מתאים לענין איש לרעהו בחוקים הנוגדים את התורה, ולא שייך בחוקים שהתורה גיבתה שבעניני מסחר ועובד ומעביד הולכים אחר מנהג האנשים והמדינה, ואין כאן מיקר לאיללים, אלא פתרון סכסוך במקומות מקצועיים וכמו ביה"ד לתעבורה.

וכמצינו למהרש"ך ח"ב (סימן רכ"ט) על מחלוקת בין תובע לנתבע אחד אומר שרוצה להתדיין בד"ת ואחד אומר שאין לו להתדיין אלא בפני סוחרים שכך הוא מנהג במקום שנעשה העסק, והדין עמו כיון דיש מנהג להתדיין בפני הסוחרים ומנהג מבטל הלכה והביאו במג"ג (סימן ה') וברעק"א (סימן ג' סק"א).

ונראה שאפילו שהתנהלות של בית דין לעבודה דומה מאוד לשאר בתי המשפט כדוגמת סדר הדין כמו חקירות ראשיות, וחקירות נגדיות, וקבלת עדות, ואף בחירת השופטים בערכאות שר"י מתמנים ע"י הוועדה לבחירת שופטים כמו במערכת השיפוטית הכללית, מ"מ יש להבחין שההרכב שונה שבבתי דין לעבודה מורכב רק משופט אחד מקצועי לצד שני נציגי ציבור מטעם העובדים ואחד מטעם המעסיקים שאינם בעלי השכלה משפטית אבל כשירים במקצוע ובעלי נסיון בפעילות תחום משפטי העבודה.

ועוד מוכרח שבה"ד לעבודה של ימינו המורכב מג' צדדים לטובת המעסיק והעובד הרי זה בבחינת בורות כדין הסוחרים ולא משפטי ערכאות, ואין להתיחס לאותה מראות התפאורה וההידור שסביב הדיון הדומה לערכאה, כי סוף דבר הוא ענין ממשלתי עם כל הסמכויות שבו, ולא סוחרים גרידא שנבחרו ונתקיימו בעלמא.

ולא גרע מבתי דין הרבניים לעניני גיטין ואישות המיוחסים למדינה שצורתם ודרכם ומבניהם מעורבים מהערכאות רק שדנים שם דיינים כשרים ובד"ת הכ"נ לעניני עבודה אע"פ שהיושבים שם שופטים פסולים לא גרע מקבלו עליהם פסול או קרוב לדון בדינים שהסוחרים נהגו בהם.

וכיו"ב כ"כ בישכיל עבדי (שם) על ביה"ד שמינתה הכנסת לשם סידור סכסוכי דיורין שבין הצדדין, אין זה בבחינת ערכאות ח"ו, אלא הוא בבחינת ביצוע התקנה שתיקנו חברי הכנסת שהם בבחינת ז' טובי העיר וגם בה"ד הזה מונה לטובת ב' הצדדים שהרי הוא מורכב מנציג הדיירים ונציג בעלי הבתים והשלישי הוא השופט המכריע ביניהם והרי זה בבחינת בורות שכל צד מברר א' ושני הבוררין מבררים להם ג' שהוא ניטרלי שיכריע ביניהם וכו' ואף שזה השופט הממונה הוא פוסק בהתאם לחק הדירות הרי כבר הוכח שאין החק מתנגד לדין.

והיא תשובה ברורה לדברי הגר"מ אליהו זצוק"ל (תחומין ג' עמ' 244) שהסתפק האם ביה"ד לעבודה נחשב כהתקבל ע"י הקהל או מכח החוק ותחשב לערכאות יעו"ש. ומהאמור דאף שמכח החוק הוקם הבה"ד מ"מ הוא ע"י הכנסת והמה כד' טובי העיר שיכולים לכפות חוקים לטובת כלל הציבור ונחשב ככה"ג כהתקבל ע"י הקהל.

אבל ראינו אחרת בתשובת בעי חיי (חו"מ ח"ב קנ"ח) שביאר כוונת המהרש"ך שהיו דנין ע"פ מנהג הסוחרים כפי נימוסיהם וכפי תקנותיהם בפני דייני ישראל אבל שילכו להתדיין לפני הערכאות לא התיר הרב ז"ל דאפילו דנין כדיננו אסור כש"כ אם אינן דנין כפי דין תורה יע"ש. וק"ק כי הוא גופא (ח"א סימן י"ט) כתב שהסוחרים ידונו ע"פ מנהג הסוחרים יעו"ש.

ואף יותר מזה אפשר שדין הסוחרים לא דומה לביה"ד לעבודה וטעמא דמסתבר הוא שדין הסוחרים קרוב לערכאות שבסוריא שהם הדיוטות שהמחוס רבים עליהם אבל הם אינם יודעין דין תורה או דיני גויים אלא שהורגלו לדון דיני ממונות ודנים לפי אומד הדעת והשכל ולא מתוך ספר חוקים מסודר הכפופים אליו והרי זה כסתם פשרה וכמבואר בחזו"א (סנהדרין סימן ט"ו אות ד').

ואין לטעות במאירי (סנהדרין כג. ד"ה וממה) שכתב ערכאות שבסוריא דנין לפי אומד הדעת "ובחקים ונימוסים" אלא שכל כוונתו דאף שערכאות שבסוריא פעמים עשו פשרות לפי החוקים והנימוסים, אבל עיקר היסוד שבו שאינן כפופים או מתחייבים לפי זה אלא שזה מוסיף להם לפשרה וכמ"ש בדברי משפט ח"ג (עמ' ר"ט).

משא"כ בית דין לעבודה שהוא מעורב ומגובה בערכאות והם דנים לפי

בזמן הזה שאין כח ביה"ד יפה יעו"ש.
וכמוהו כ"כ רבים מהאחרונים.

ולמעשה כן תפס במשפטי אליהו ח"ב (סימן א') שלדון בערכאות אסור והכונה לחרוץ דין בין תובע לנתבע לפי הטענות והעדויות, וע"י זה מוצאים ממון זה אסור, אבל בביה"ד לעבודה הדנים בזכויות לעובד והמעביד אשר הדבר מבורר בחוק והביה"ד רק מבהיר החוק הקיים והזכויות המגיעות כי לפעמים הדברים לא מבוררים כ"כ וביה"ד עושה פשרה ויש לזה תוקף חוקי כי מנהג המדינה הוא והולכין אחריו גם לדין תורה יעו"ש. וכ"ה בשואלין ודורשין ח"ד (סימן צ"ד) משם הגר"ש ישראלי זצ"ל והגר"א שפירא זצ"ל. וע"ע בפס"ד (ח"ה עמ' י"ב) שהסיקו המחברים שעדיפות ראשונה היא לד"ת אבל שיש סיבות מספיקות רשאי לילך לבית דין לעבודה ואינו בכלל מרים יד בתורת משה משום שהוא מנהג המדינה.

וראיתי מש"כ במנחת שמואל ח"ג (פנחסי חו"מ סימן ו') שהכריע לאסור ודינם של בתי הדין הללו כדין ערכאות שיש בו איסור עשה של לפניהם ודלא עדיפי מדיני ישראל הנידונים בערכאות שיש בזה גם כן לפניהם ולא לפני עכו"ם ובפרט שדנים וגובים על פי סעיף המחייב "הלנת שכר" וריבית פיגורים ועוד שהם כנגד תוה"ק ושכ"כ במשפט שלמה (זעפרני ח"א סימן ב') ואף שמע שכן דעת מרן הראש"ל הגר"ע יוסף זצוק"ל.

חוקים הכתובים להם מהרשויות וכל שאר הענינים שבסדר הדין כקבלת עדות וחקירות וכיו"ב הוא כמשפט של הערכאות לכל ענין ודבר ולפ"ז לא כ"כ פשוט להביא ראיה מהמהרש"ך, ומצאתי שכ"כ בתשו"ן ח"ה (סימן שס"ג) וכ"ד הגריש"א זיע"א בפסק"ד (כ"ח סימן י"ב) וכמסקנת הגר"א שרמן שליט"א בדברי משפט הנ"ל.

רק שהנותר לאחוז ממש"כ דין סוחרים לאו דוקא אלא שכל ענין התלוי במנהג המדינה כעובד ומעביד יכולים לדון בבתי הדין המתאימים לו לברר וללבן המנהג והחוק שגם התורה מגבה אותו. וניכר שלא דומה ליסוד שאסור לדון בערכאות אף שהם ידונו בד"ת, כי סוף דבר שאותם החוקים הקבועים מייסדים את הבית הדין כבוררות מתוך ג' גופים שונים כאמור והכל מכח קבלת הקהל.

ואף חשבתי לצדד אפילו שבעין נראה סדר הדין בבה"ד לעבודה כסתם ערכאות אבל מתוך שהחוב בבחינת מבורר ועומד גם בדיני ישראל וכל הפעולה שם היא להביא החוב והזכויות לידי גוביינא בצירוף שבעו"ה אין יד בתי הדין הדתיים הן הפרטיים והממשלתיים תקיפה בממונות להוציא מהגזול, ומסתברא שהרשות בידו להציל את שלו באיזה אופן שיוכל דהא דיני עבודה בדר"כ מוציאים מה שרוצה המעביד לגזול העובד ומחזירים לו. וכמ"ש בארוכה במהרש"ם ח"א (סימן פ"ט) חוב ברור א"צ רשות ביי"ד לתבוע בערכאות

אך מהאמור לעיל זה אינו דמה שהקשה דלא עדיף מדיני ישראל שדנים העכו"ם זה ברור לשאר הענינים שאין בהם הסכמה או מנהג מדינה המבטל הלכה וע"ז מוכח שמיקר לאלילים דמה לי ישראל או נכרים, ובכלל השופטים הנכרים או החילונים הם פסולים לדון מעיקרא מחמת עצמם ובודאי ששייך לאסור אותם, משא"כ בעניני העבודה ההסתכלות עליהם אינה משפטית מצד ההלכה אלא בירור המגיע לאדם מצד החוק כסתם הליכה לפקיד שיברר החוקים בענינים אלו ומתוך כך מה לי שופט נכרי או מחלל שבת וכיו"ב שמעיקרא אין זה דין ומשפט אלא בירור בעלמא.

מסקנה דדינא, מן הדין אין איסור בהליכה לביה"ד לעבודה שמסתבר הוא שאינו דומה לשאר הערכאות משום שכל דיניו ע"פ מנהג המדינה שנתקבל לטובת

הכלל, רק שיש לצדד במקום דאפשר לילך לדין תורה בודאי שעדיף, בפרט שדין תורה חייב גם ככה לדון כפי מנהג המדינה בענינים אלו.

אלא א"כ יש הפסד ברור שעד שיתבע אותו בד"ת או שידוע לו שבה"ד שבעירו לא דן כפי המנהג או שתמיד עושה פשרה שלא כפי הדין, או שיש לו חשד עליהם שקרובים למעסיק וכיו"ב מכל מיני טובות הנאה, יכול לכתחלה לפנות לבה"ד לעבודה. אבל בכל ענין צריך להתייעץ עם חכם הבקי בדינים אלו, כי כל מקרה לגופו, וגם צריך להתענין בהלכה מה מותר להוציא מהמעסיק ומה לא, כי פעמים שמחייבים גם ריביות ואין זה אלא מנהג גזל ואסור.

חנ"א ס"ט

סימן קנג למכור שיק שחזר לשוק האפור

וקודם שאענה לכת"ר צריך להבין שהשאלה אינה פשוטה כי שוק האפור והדומה לו באירגוני פשיעה והעבריות כולם כאחד מסוכנים לאזרח הפשוט והסכנה יכולה להתבטא בשחיקה גדולה של רכוש גוף ונפש והרבה יותר

לכבוד ידי"ן ר' יוסף כהן נר"ו בת-ים שלום וכט"ס ומה ששאלת אם יש היתר למכור בזול שיקים שחזרו לאירגוני השוק האפור והפשיעה בידוע שהם מוציאים את הכסף מבעל השיק בדרכים לא הכי נעימות.

מהחוב האמיתי הנקוב בשיק, וכל הרעיון בזה הוא למכור את החוב לאנשים אלימים אע"פ שבתחילה הם מבקשים את הסכום הנקוב אבל אם יש קושי למשלם אז מתחילים להפוך את החוב לעצמם ולגבות ריביות בכל חודש בחודשו בסחיטה ואיומים, ולכאורה המוכר להם את השיק הוי כמסייע לדבר עבירה.

ואצל כולם מוסכם שלהכות הוא דוקא שהלוה יש לו להשיב אך מחציף פניו אבל אם הוא עני או לחוץ בכסף ואין לו לשלם הדבר ברור שאסור לתופשו בגופו ולענות נפשו ואף אם נתחייב בזה בשטר שהרי אפילו לעבור לפניו בכדי לביישו אסור (ב"מ עה:) ק"ו שלהכותו אסור, ואף להכלימו בשום דבר אסור.

וי"ל אף שמצינו שכל אחד יכול לגבות את חובו הן בהשבת הלואה או תשלום לביצוע העבודה באיזה דרך שירצה כי מושבע ועומד הוא מהר סיני לפרוע חובו דסתם פריעת בעל חוב מצות עשה היא ועפ"ז מכין אותו עד שתצא נפשו ככל מ"ע שבתורה (כתובות פו.) וכמבואר בטור (חו"מ סימן צ"ז וע"ג) משם תשובת הרא"ש ור"ת יעו"ש, וכ"כ הרב בעל התרומות ש"ב (ח"א ס"א י') ובס' אגודה והמרדכי ר"ח רא"ם ריב"ה על הסוגיא, וכ"ה בבדק הבית ובש"ע (חו"מ סימן צ"ז סט"ו) ושאה"ח.

ולכאורה כיון שאפשר לבה"ד להכותו בכדי שיקיים מצוה זו ק"ו שיהא גם מותר לכולאו בבית האסורים שסוף דבר הכאה יש בה איסור מה"ת ובכל אופן בכה"ג שמשמט מתשלומין יהא מותר, משא"כ בית האסורים שלא מצינו בו איסור לאו, ולכל הפחות דאפשר שהוא צערא דגופא כשאר הכאה אבל לא יותר מזה.

ומה שאמרו עד שתצא נפשו מסתבר שאין זה הפשט עד שימות ממש ח"ו, וכמבואר בבית שערים (יו"ד ר"כ) דא"כ הול"ל עד שימות אלא הפי' שתצא תאותו וקורת רוחו לעבירה או שלא לעשות מצוה וכמ"ש רש"י (חולין ק"ך ד"ה לרבנות) אם יש את נפשכם שהוא לשון תאוה וקורת רוח שהנפש נהנה ממנו. ובשטמ"ק (כתובות שם) ר"ל שאין שם שיעור ידוע אלא שיחלישו כחו ועי"ש באריכות.

ומפורש כן ברמב"ם (מלוה פ"ב ה"א) והאו"ז ח"ג (ב"מ סימן צ') שכ' דאם לא נמצא ללוה כלום או נמצאו לו דברים שמסדרין לו בלבד ילך הלוה לדרכו 'ואין אוסרין אותו' משמע באם יש לו אוסרין אותו, וכמ"ש בס' אגודה (שבת פ' כל כתבי סימן ק"ן) ובתשובת הרא"ש (כלל ס"ח ס"י) והריב"ש (סימן תפ"ד).

וכי"ב הביאו המהרשד"ם (חו"מ ש"צ) והב"ח (סימן צ"ז) והמהרנ"ח ח"א (סימן נ"ח) ובשתי הלחם (סימן ט') ראה מהגמרא בפסחים (צא.) מי שהבטיחוהו להוציאו מבית האסורין ששוחטין עליו וכו' לא שנו אלא מבית האסורין דגויים אבל

בית האסורין דישראל שוחטין ופירש"י בית האסורין דישראל כגון לכופו להוציא אשה פסולה או לשלם ממון ע"כ שיש רשות לב"ד לחבוש למי שחייב ממון ואפילו ממון שבא לידו בהיתר יכול לחבוש עי"ש. וכ"ה ביש"ש (ב"ק פרק החובל ס"ה) זרע אנשים (סימן ס"ד) דברי ריבות (סימן ש"ב) עבודת הגרשוני (ח"מ סימן צ"ז) שו"ת ר' ידידיה טיאה וויל (ח"מ סימן ג') ועוד רבים.

ואילו ברשב"א ח"א (סימן אלף ס"ט) שנשאל במי ששעבד עצמו ונכסיו והברית נכסיו היחבש גופו, והשיב שאין הגוף משועבד שימכר וישלם כגנב שנמכר בגנבתו ולא כדי שיחבש, שאין אדם כותב כן לשעבד ולעשות כעבד אלא שהוא משעבד כלוה ונכסיו כערבין וכו' יעו"ש. ולכאורה ממש"כ "ונכסיו הברית" קמ"ל שאסור לחובשו אף למי שיש נכסים, נמצא דהוא פליג אשאר הראשונים.

והקושיה העצומה היא בב"י (צ"ז ט"ו) שהביא דברי הרא"ש והרשב"א והריב"ש כאחד ואח"כ כתב "ואע"פ שמצאתי כתוב בשם ספר אגודה דאדם שיש לו ואינו משלם חובשין אותו, משמע שהוא הבין בדברי רוב הראשונים שאין חובשין בעל חוב אף ביש לו ממון משא"כ לס' האגודה, ואף בש"ע פסק כשהגיע זמן הפרעון וכו' והוא בחזקה שיש לו מטלטלין ומבריתן וכו' שמכין אותו עד שתצא נפשו אבל אין כופין אותו להשכיר וכו' ואינו יכול לא לאוסרו ולא להשתעבד בו יעו"ש,

משמע דהוא ס"ל כהרשב"א ולשיטתו גם היא דעת הרא"ש והריב"ש כחדא והאגודה הוא יחידאה, ועוד פלא שלא צירף דברי הרמב"ם המפורשים לס' האגודה.

אבל למעשה זה אינו כי הדברים מפורשים אצל כל הראשונים שהבאנו למעט הרשב"א ביש לו מעות שחובשין אותו והוא ק"ו מהכאה, וכנראה דמש"כ "ואע"פ שמצאתי" היינו לראיה שהביא האגודה משם הגמרא משום שאפשר שריש גלותא שאני, אבל המסקנה היא אותה מסקנה כרוב דעות. ולזה רמז בד"מ שאין צריך להביא ראיה מהש"ס כי יש להכריח דלא גרע משאר כפיות. וכן מצאתי בגידולי תרומה (דף ט.) שהב"י שציין להשיג על האגודה היינו אלא על הראיה יעו"ש.

ומתוך כך גם נראה לבאר בדעת הרשב"א ולא ח"ו לתלות בד"מ והב"י טעות בהבנה, ולעולם ס"ל לרשב"א כשאר הראשונים ומש"כ "הברית נכסיו" אפשר שאי אפשר להחזירם והוי כאין לו, ומצאתי שכ"כ בראנ"ח (שם) ואף הוסיף ליישב דלא השיב הרשב"א אלא כלפי מה ששאלו ממנו שם שאלו אם מכח התנאי משתעבד והוא השיב דמצד התנאי אינו משתעבד לחבוש גופו אבל לעולם אפילו הרשב"א יודה דיחבשו אותו מטעם מכין אותו יעו"ש. וע"ע בחקקי לב ח"ב (סימן ה') שמיישב שהרשב"א דיבר במלוה שרוצה להניחו בבית האסורים בלא רשות מבה"ד יעו"ש.

שיש ללווה מעות לפרוע אבל הוא מחציף פניו מלשלם, ואע"פ שאמרו כל דינים אלו ע"י בי"ד, מ"מ בזמנינו הוא בבחינת עבד איניש דינא לנפשיא, ושפיר עבד.

אך כ"ז בתנאי שהשוק האפור יגבה את הסכום הנקוב בשיק ולא יותר מזה אחרת הוא מסייע לגזל וריבית מה"ת משום דאף בעבד איניש דינא לנפשיא הוא בדוקא בחוב הברור לו ולא יותר, וכמו שהארכתי בספרי באר מרים ח"א (סימן ד') ובכ"ז כמעט וכל מקרה הוא לגופו כי ישנם פרטים אחרים שיכולים לשנות את שיקול הדעת, ויעשה שאלת חכם הבקי בדינים אלו.

חנ"א ס"ט

ועתה גם אין להתפעל מהש"ע שהוא העתיק ממש לשון הטור ומסתמא דס"ל כהרא"ש ביש לו חובשין אותו, ואף שמדקדוק ראשוני מסתמן שאין אוסרין אותו מ"מ יש להפריד בין הדבקים וכונה אחת היא שבאין לו אפילו בתנאי אין אוסרין אותו, ואף מור"ם בהג"ה שלא כתב בלשון חולקת משמע שביאר דברי הש"ע, ולזה גם רמז בש"ך (סק"ח) שהיא הגירסא הנכונה בהג"ה ולא כמו שהגיהו "וי"א דוקא" יעו"ש. וע"ע בשו"ת שער יהושע (חו"מ סימן ד') שתפס כהנ"ל, וק"ק ממש"כ בסוכת דוד (מלוה ולוה פ"ב) היפך בדעת הש"ע כנגד כל אשלי רברבי.

נמצא שאם מותר להכות או לחבוש במי שיש לו לשלם ק"ו שיהא מותר למכור את השיק שחזר לשוק האפור בידוע

סימן קנד

להזהיר ע"י עברניים מי שמעכב תשלומין של עבודה

עליו לרשויות המס, ושאלת אם מותר לשלוח לאיש הזה עברניים אלימים שיודעים היטב להוציא הכסף הן ע"י איומים והן ע"י מעשים.

וצ"ל שהעושה מלאכה ובעל הבית לא רוצה ליתן את שכרו בכלל עובר בחמשה לאוין (ב"ק קיא. רמב"ם שכירות פ"א ה"ב, ש"ע חו"מ של"ט ב') ואף בקבלנות

לכבוד ידי"ן ר' א.צ. נר"ו
ירושלים שלום וכט"ס

אודות חברת מערכות כיבוי אש שעשתה עבודה באיזה מחסן חשמל, ושנגמרה העבודה נשאר סכום כסף לא קטן, ושוכר המחסן שקבל הכסף מבעל המחסן להעביר לחברת מערכות אש, לא רוצה לשלם ואף מאיים עליו שאם ידרוש ממנו הכסף בערכאות או בד"ת הוא ילשין

אשר

סימן קנד

חנן

תצט

אמרינן הכי בכובש שכרו שהיא כשכירות
לפורעו בזמנו (ש"ע שם ס"ו) ק"ו שקבל כבר
את הכסף להעביר ולא מעביר לקבלן הוא
העושק מן התורה (רמב"ם גזילה פ"א ה"ד,
ש"ע שנ"ט ח').

א"כ במכה ישראל כשר דרך נציון וי"א
בזיון עובר בלאו (רמב"ם חובל פ"ה א')
קמ"ל באיש גזול כנדו"ד שודאי רשע חמס
הוא ולא ישראל כשר, ק"ו במאיים למסור
את ישראל לרשויות המס וכיו"ב, אינו
בכלל הלאו דלא יוסיף להכותו ומותר
בכה"ג.

והוא אותו יסוד מפורסם דעביד איניש דינא
לנפשיא, וכרב נחמן כשיש פסידא אם
יניח את שלו בידו או שרוצה להנצל
מהטורח שלא יצטרך להוציא ממונו בדין,
וביותר טוב ע"י הכאה שלא יראה עליו
כגנב ומימרא דבן בג בג היא (ב"ק כח.) וכ"ז
שבא לגזול חפץ משמעון ועמד שמעון
והכהו או שראה החפץ ביד ראובן ובא
שמעון לקחתו וראובן מיחה והכה בו
שמעון פטור במה שחבל בו (רא"ש ג', ב"י
סימן ד').

ואף להפריש מאיסורא שפיר עביד להכות
שאר ישראל כדין נרצע שכלו ימיו
דיכול רבו להכותו כדי להפרישו מאיסור
שפחה (ב"ק כח. ש"ע תכ"א י"ג) ובכה"ג במי
ששמע אשתו מקללת ומזלזלת באביה
ואמה והוכיחה בדברים ע"ז כמה פעמים
ולא שמעה מותר להכותה לאפרושי מאיסור
חמור זה (תרו"ה רי"ח) וע"ע במש"כ

בנתיבות (סימן ג') ובשו"ת אשר חנן ח"ח
(חור"מ סימן רי"ט), ולפ"ז בישראל העושק
וגזול את חברו ועובר על איסורים חמורים
מה"ת ניחא ליה להכותו ולאפרושי
מאיסורא.

והוא מק"ו שלייסר ולהכות הגנב שיש עליו
אומדנא להודות בגניבתו שמותר
כמעשה דמר זוטרא אגניב ליה כסא דכספא
מאושפיזא חזיא לההוא בר בי רב דמשי
ידיה ונגיב בגלימא דחבריה, אמר היינו הא
דלא איכפת ליה אממונא דחבריה כפתיה
ואודי (ב"מ כד.) כפתי ואודי היינו מלקות
(חולין קי: וכפירש"י שם, והרא"ש ב"מ שם, רי"ו
נ"א ח"ב ח טור ג, רמ"ה ב"ב קסז. סז, ב"י וטש"ע
סימן מ"ב, ועיין במש"כ המאירי ב"ב קסז. ד"ה
מעשה באחד) וכמפורש בחכמת שלמה (ריש
סימן שמ"ח) ובפת"ש (ע"ה סק"י"ט) משם
הפנים מאירות ח"ב (סימן קנ"ה).

ועוד הביא שמעשה היה בימי הגאון מהר"ר
העשיל ז"ל, שהפקיד בידו הגאון
הש"ך שלשלת של זהב, ונגנב על ידי
המשרת, והסכימו ליסרו קצת שיודה. ולכן
מסיק שם באם שהדבר ברור על פי חקירות
אנשים יראים שיש מקום לחשדו, רשאים
ליסרו קצת כדי שיודה על האמת, אבל לא
נכון למסרו כו', ע"ש דמסיים, ובלבד
שיסכימו שלשה בעלי תורה יראי ה' ושונאי
בצע יעו"ש.

ובחוקי הכסף (פרץ פ"ו ס"י) הסתפק אם יכול
הנגנב לעשות כן ואם כל מלווה
יכול לכפות לוה מדין כופין על המצוות כי

בפשטות בעל הענין אין לו זכות כפיה רק בי"ד או אדם צדדי יעו"ש. ויש להביא לו ראיה מדברי רש"י (שם) כסא דכספא כלי של אושפיוזו היה יעו"ש. י"ל דוקא כלי של אחר מהאי טעמא שאם היה כליו היה אסור לו לכפות וכנראה מדין נוגע בעדות. אך כ"ז רק מסתברא כי יש להכריח דלא שנא ע"י ב"ד או אחרים או הוא עצמו מדין עביד איניש וכיו"ב ועיין במש"כ בנמוק"י (ב"מ קיג.) משם ר"ת.

ומעתה יש להכריח שאם מותר להכותו שיוודה על גניבות ק"ו שיהא מותר להכותו להוציא הגניבה ממנו והדברים ברורים בש"ע (שמ"ט ס"ה) ויש להורות היתר בזה דוקא אחר נסיון תביעה של העושק לדין תורה, אבל משלא בא או מראה שאינו רוצה לבוא, לא שנא דתי או

רחוק מן הדת, הרי שהוא הפסיד לעצמו, ואפשר להשתמש בדרכים כאלו להוציא הגזלה תחת ידו, אחר שהזהירו אותו כמה פעמים להשיב את הכסף. וכמבואר בהשבת ההלואה למי שיש ואינו רוצה לפרוע שמותר להכותו וכמבואר בש"ע (ח"מ צ"ז סט"ו) ובסמ"ע (צ"ט סק"ג) וכ"ז בדוקא שיש לו אבל אם הוא עני אסור בכל כה"ג.

ולמעשה יעשה זאת בכל דרך ושלב רק בהתעצות עם חכם הבקי בדינים אלו, כי אפשר לטעות ולעבור על איסורים חמורים מה"ת, ושום הון בעולם לא שוה לעומת איסור לאו של פן יוסיף וכיו"ב אפשר לעבור על לא תהיה לו כנושה.

חנ"א ס"ט

סימן קנה המחזיק בפלאפון שאינו כשר לא פסול לעדות

תורה ומצוות שיש לו פלאפון שאינו כשר, כל זמן ואין לנו ידיעה ברורה (ולא שמועות) עליו שהוא אחוז בעריות במכשיר שלו אין לנו לפסול אותו לעדות, ויש לנו להחזיק אותו ככשר גמור, ואף אי"צ להחמיר בזה לבקש עד אחר בשביל שלא להוציא לעז על אף ישראל.

וכבודו צריך להבין שלנו יש את הגמרא והש"ע ואין לנו לפסוק להלכה

לכבוד ידי"ן ר' י.ל. נר"ו
בת-ים שלום וכט"ס
מה ששאלת איך לא פסלתי לעדות האוחזים בפלאפון שאינו כשר אחרי שהרבה מרבני הדור פסלו אותם לעדות ואף עשו מעשה בפני רבים.

אכן את הענין הזה ע"פ ההלכה כבר העלתי בספרי ח"ח (ח"מ סימן רי"ז) קחנו משם, והמסקנה המתבקשת ביהודי דתי ששומר

לתקן דבר אפילו שלא ע"פ הכללים ע"מ להציל היכא דאפשר, זאת ועוד ששם מבואר על עונשין ולא על פיסול עדות.

ובכלל צריך לזהר בזה מאוד שכבר שמעתי על החורבה שהביא המעשה הזה, והרבה מוציאים לעז על נישואין של אחרים שהקידושין היו פסולים מחמת עדות העדים בעלי סמארטפון, ומי יודע מה יכול לצמוח משיחות של ע"ה שלא מבינים פרטים עוד לחשוב שאינם נשואים בעקבות זאת ויתחילו לפגום בקדושת הנישואין, והמחדל היה על הקיר מתוך שיחות של ת"ח.

חנו"א ס"ט

דברים שתמוהים לנו שהם לא ע"פ הכללים המקובלים, אע"פ שבאיזה מקום הוא הצלה, מ"מ אין לנו הרשות לגלות פנים שלא כהלכה ולעקם דברים לפי הרגש, תורה אינה רגש, אלא שכל וכללים החצובים משמיא.

ואפילו שישנם חלק מת"ח וגדולים בדור שעשו מעשה ולא צירפו לעדות האוחזים בפלאפון שאינו כשר, מ"מ אין לנו החובה לתפוס כמותם כל זמן ולא כל גדולי ישראל מכל החוגים של היהדות נתנו דעתם בכך לפסול לעדות וכעין תקנה מקובלת כמבואר בש"ע (חו"מ סימן ב'), ורק ע"י שכולם יעשו ויפסקו כך, אז אפשר

סימן קנו פס"ד על קנס שנכתב בזכרון דברים על הפרה בקניית דירה

מהעסקה יהיה עליו לשלם סכום קנס של 25000 שקל".

אך הנתבע לאחר זמן קצר מחתימת החוזה קבל לידו מסמך ממהנדס העיר שבו בקשה להיתר הריסת גג קיים ובניית המרפסת, ואכן החלטת רשות רישוי מקומית לאשר הבקשה, אך במילוי יא' דרישות, והנתבע מיד זעק שאין זה "היתר בניה" ולכך מבטל כליל את החוזה ביניהם,

לכבוד התובע ל.מ.נר"ו, ועו"ד ל.ג.נר"ו ולכבוד הנתבע ר' מ.ד.נר"ו, ועו"ד י.ל.נר"ו הצדדים הגיעו לפנינו לבה"ד "באר מרים" בבתי-ים עם זכרון דברים לקניית דירה שאחד מהתנאים הכתובים שם הוא "כרגע יש אישור בניה לחדר נוסף כולל 12 מטר מרפסת בצד המערבי של הדירה האישור נמצא בטיפול אצל המהנדס" ובסוף כל הזכרון דברים כתוב "במידה ואחד מהצדדים מתחרט ורוצה לצאת

והתובע מצידו טען שבזכרון דברים כתוב "אישור בניה" ולא היתר בניה והיה לו להבין שאישור זה לא היתר.

והנתבע טען שהרי בהדיא התנאי בע"פ היה עוד בכתיבת החוזה שאין רצונו בדירה כזו קטנה (50 מטר) שיהא בה שבע נפשות אם לא שיש היתר בניה מידי, ולדעת הכי ירד וקנה ואף טרח להביא לחתימת ההסכם את הילדים שעין תראה שא"א לגור בדירה כזו בלי בניה, ולפ"ז הצדדים לא הגיעו למסקנה ואכן התובע מכר את דירתו לאיש אחר אף במעט כסף (30000 אלף שקל מערך הנכס) משום דחיפות הענין לעבור לעיר אחרת, וכעת חוזר לנתבע ותובע ממנו את סכום שבירת חוזה הכלול בו 25000 שקל, ומוכן לפשרה מצידו ס"ך 15000 שקל.

ובאמת שבערכאות בהתאם להוראות סעיף 1א81 לחוק הוצאה לפועל התשכ"ז 1967 ובהתאם לממצאים העומדים לרשות המבקשים דהיינו סכום אריתמטי קצוב ומסמך המחייב בכתב רשאים המבקשים להגיש את תביעתם להוצל"פ לצורך קבלת הסעד הכספי כמחוייב בחוזה שנחתם.

אולם בכתב התביעה שלפנינו הובהר בשל היות והמבקשים והמשיבים אנשי אמונה אשר מכבדים את מוסד בית הדין הנכבד הרי שניאותו המבקשים להגיש תביעתם לצורך בירור בדרך של דין תורה וזאת לאחר בקשת המשיבים לעשות כן.

ואכן מתברר לי ע"פ גורמים מקצועיים גם בעירית בת-ים וגם ע"פ קבלני בנין ומהנדסים שאין הגדרה כזו של "אישור בניה" אלא רק "היתר בניה" ולשון כזו של "אישור בניה" היא כוונה אחת להיתר בניה שיכול לבנות מיד בלי שום תנאים או ענינים אחרים שצריך להוסיף ולעשות, והיתר בניה היא לשון העם ורשות המקצועית, כך שהכתוב בזכרון דברים שלפנינו לא נתקיים, וקימ"ל דאם לא נתקיים התנאי לא קנה (ש"ע חו"מ סימן ר"ז) או לכל הפחות הוי מקח טעות במכירה וחוזר (ש"ע רט"ז ס"ג).

וביתר כי כוונת הנתבעים היתה ברורה להיתר בניה ואף נודע לתובעים החשיבות לאותה בניה למשפחת הקונה ועל דעת הכי ירדו לקנות הבית ואף הביאו עמם הילדים להוכיח חשיבות הרעיון וכמעט הוא כתנאי ברור לקניה אף שהוא היה בע"פ ולא בכתב, בכ"א בקרקעות הוא כתנאי ע"פ דעת תורה, וכדאיתא בש"ע (חו"מ סימן ר"ז ס"ג) לענין קרקעות במי שמכר חצרו או שדהו ופירש בשעת המכירה שהוא מוכר בכדי לילך למקום פלוני וכו' הר"ז כמוכר על תנאי וכו' לפיכך נמנע הדרך או לא נסתייע לו לעלות וכו' ה"ז מחזיר הדמים ותחזור לו הקרקע שהרי פירש שאינו מוכר אלא לעשות דבר פלוני והרי לא נעשה וכן כל כיו"ב.

זאת ועוד וגם אם נאמר אחרת שאין כאן לא מקח טעות ולא תנאי במכירה כך

אשר

סימן קנו

חנן

תקנ

שאולי יש צד שהכל כשורה, קימ"ל דאסמכתא לא קניא (ב"מ קד. ב"ב קסח:) ובודאי שסכום כזה הוא גוזמא לאברך בן תורה שמשתכר באלף שקל לחודש כך שהוא פשט האסמכתא שהמבטיח לשלם דבר וסמך את עצמו על כך שלא יגיע לידי מימוש ההבטחה וכפירש"י (סנהדרין כד:) והוא בדוקא בהגזמה (ב"מ סו:) אמנם לא דמיא לשובר הסכם שידוכין שאין בו אסמכתא דלאו גוזמא הוא שמה שמתנה עמו בערבון אם יחזור בו דדמי בושתו הוא ולא גזרינן כמו אם אוביר ולא איעבד אשלם במיטבא (תוס' נדרים כב. רא"ש נדרים כז: מרדכי סנהדרין תרצא).

וכיו"ב כתבו התוס' (שם) דאם קיבל המלמד בשעה שהשכירוהו קנס אם יחזור בו ולא נמצא מלמד אחד מזומן אין זה אסמכתא דלא חשיב גזום כיון שמפסידו והוי כמו אם אוביר ולא אעביד יעו"ש. לכאורה עוד ענין באסמכתא של יסוד דלא גזים בלא הפסד לאחר שאם יש הפסד לצד השני הצד שכנגד מוכן לכאורה להתחייב בזה, ואין כאן אסמכתא, א"כ הכ"נ אותם הקונים שהתחייבו בקנס ליתן המעות בשביל לכסות ההפסדים שיגרמו למוכר בעקבות החזרה מן המכירה לכא' אין כאן אסמכתא.

ואפשר שבנדו"ד בקניית דירה אע"פ שלא ימצא אחר מזומן לפניו לקנות הדירה דלא מוכח שמפסידו ואע"פ שלמעשה זה מה שקרה שהמוכר בסוף דבר

מכר הדירה יותר בזול מהמחיר שנקבע עם הקונה הנ"ל, בכ"א ז"א כי הוא לא גרע ממבטל כיסו של חבירו כי מניעת ריוח לא מקרי הפסד שאין עליו אלא תרעומת ועיין באורך באשר חנן ח"ב (חור"מ סימן ל') שהארכנו בזה. וה"ה דלא שייך דין בושת בענין זה ולא דמיא לשידוכין והרי שודאי מעיקרא דדינא הוי אסמכתא מהא"ט.

ובכ"א מבואר ברשב"א ח"א (סימן תתקל"ג) מפני שנתחבטו חכמי הדורות הראשונים והאחרונים בענין האסמכתא וכו' לא ראיתי אחד שהסכים עם חבירו שהאחד אומר שהוא הדבר שאין בידו לקיים אי נמי בדגזים והאחד אומר אלא במה שתולה בעצמו וכו' וי"א שאין אסמכתא בשכיב מרע וכל אחד מביא ראיה שראוי לסמוך עליה ואני יגעתי ומצאתי קושיות והויות וכו' עד שמצאתי בחמלת השם וכו' ואכללנו לך במילות והוא בכל דאי שאמרו דרך קנס הוי אסמכתא אם לא נתתי לך מכאן ועד יום פלוני החזיר לו את שטרו וכו' יעו"ש. והוב"ד ג"כ בב"י (חור"מ סימן ר"ז) וכזה כתב בספר החינוך (מצוה שמ"ג), וע"ע בשו"ת הרשב"א ח"ג (סימן ס"ג) שקצת סותר יעו"ש.

האמנם י"ל כיון שיש מנהג העולם בתגרים וסוחרים לקנוס זה את זה בקנסות ע"מ של יהא היטול וצחוק אחד מהשני לכאורה דמיא לקנין אסיטומתא דקניא כגון תקיעת כף וכיו"ב (ב"מ עד. ש"ע חור"מ סימן ר"א ס"א-ב) וכמבואר בהדיא בתוס' (ב"מ סו.

ד"ה מניומי) באחד מהיסודות של שבירת שידוכין כיון שנוהגים בו כל העולם מידי דהוי אסיטו ועוד דבדין הוא להתחייב כל החוזר בו כיון שמבייש את חבריו יעו"ש. משמע שלפי תירוצו ראשון מעיקרא דאזלינן באסמכתא גם במנהג המדינה.

וכן במפורש תימצי בחת"ס (חו"מ סימן ס"ו) אליבא דהתוס' הנ"ל דבאסמכתא מהני מנהג העולם וכו' דכל טעמא דלא קני משום דלא סמכא דעתי' ומכיון שנהגו שפיר סמכא דעתי' וקני אך כל זה אי הוה מנהג כהאי אסמכתא דנידון שלפנינו אך אני לא שמעתי מנהג זה מעולם אדרבה בכל כיו"ב מדיינים עליו בדינא ודיינא הא לן בדיננו והא להו בפליליהם וכו' יעו"ש. ומתוך דבריו אכן שייך מנהג עולם בזה אך הכריח שלא ראה כן.

ובימינו ניכר שזו המציאות בין הסוחרים לקנוס זא"ז לרצינות הענין ושלא יהא כסתם נייר והסכם באויר וזוהי גמירות דעת ולכא' אין אסמכתא בקנס דרך זכרון דברים. ומצאתי שכך הכריע בשמרו משפט (עמ' קי"א) כל קנס שנעשה בחוזה רכישת דירה יש לו תוקף מכח מנהג התגרים וסיטומתא וכ"כ בפסקי דינים הרבניים תשובה להגר"י עדס זצ"ל ובתשובה אחרת להגר"ש אלישיב זיע"א יעו"ש.

ולפענ"ד יש לעיין מסברא שכל עיקר מנהג הסוחרים והעולם הולך לפי ציבור, יש ציבור שנאמן לחוקי התורה ויש

ציבור שנאמן לחוקי ההבל, ולפ"ז בנדו"ד שגם המוכר וגם הקונה אנשים ירא"ש מסתמא כל מגמתם ע"פ חוקי התורה כך שכל חתימתם תהא ע"פ דעת תורה ולזה כיוונו א"כ במידה ובזכרון דברים לא רשמו "דלא כאסמכתא" או שאר הגנות ע"פ ההלכה כגון ב"ד חשוב או מתן מעות לערבון או אומר מעכשיו וכיו"ב מבואר בש"ע ונו"כ (סימן ר"ז), ומעיקרא ניכר דלא סמכא דעתו כי מסתמא אם והיה מתגלה סכסוכים היו באים לד"ת ולא לערכאות.

ובנדו"ד אע"פ שהמוכר אינו נראה כ"כ בעל דעת תורה אבל הקונה שהוא אברך וירא"ש ודאי לזו כוונתו ובכך א"א להוציא ממנו שלא ע"פ דעת תורה, וכזה בא ברמז במנחת יצחק ח"ו (סימן ק"ע) שזכר דברי התוס' אבל הכריח שהמנהג אצל בתי הדינים לכתוב בכה"ג בכל לשון המועיל שלא יה' באסמכתא ולכך שייך בזה סוף דברי החת"ס הנ"ל וחתם שנדונו לא יצא מכלל הנ"ל יעו"ש. והיא סברא נפלאה.

ובכלל אותו ציבור שנאמן לחוקי ההבל שע"פ החוק ודאי שכל קנס חתום מגבים אותו ואף ממשיך בהוצאה לפועל וכיו"ב א"כ הוא נכתב כפי החוק ולכאורה לא גרע משטרות היוצאים בערכאות א"נ גם באסמכתא וכמבואר במור"ם בהג"ה (שם סט"ו) אליבא דהרשב"א ח"ג (סימן ס"ג). ועיין במשפט השלום (סימן ר"ז) והוב"ד במנח"י הנ"ל והעיר כיון דהוא נגד דיני ישראל יכול לומר דסמיך דעתי' שיתבענו

אשר

סימן קנו

חנן

תקה

בדיני ישראל אח"כ ועוד שכל דברי הרשב"א מוכרח דלולי טעמא דהוי מעכשיו ול"ש אסמכתא ל"א מהני כח ד"ד בלבד א"כ מוכח ההיפך ממורם ורבים טעו בזה ועיין בערך שי (שם).

והחזו"א (חו"מ ליקוטים י"ז סי"ג) התייחס לענינים אלו בזה"ל, ונראה דהנהוג לכתוב חוזה לגמר המקח וכו' ואם המוכר יחזור יכפול אין בתנאי זה ממש כדאיתא בש"ע ר"ז סי"א ואע"ג דמהני מד"ד מ"מ כיון שהוא דין בין ישראל לחבירו אין כאן ד"ד וא"ל כיון דמהני מד"ד אין דעתו לאסמכתא אלא לקנין גמור ולא שמענו דמשום דמצי למזכי בד"ד תבטל אסמכתא, ואין סברא בזה כיון שאינו רשאי לדון בערכאות ואם אתה אומר כן בטלה אסמכתא דלעולם בדיניהם אסמכתא קניא יעו"ש. ומתוך דבריו נגע רק מדיני ד"ד היינו ע"פ החוק הכללי שאין לנו להתייחס אליו במקום איש לחבירו וניכר דבריו כמשפטי שלום (שם), אבל לכאורה במנהג הסוחרים שהוא בין האנשים יודה כפי המנהג וכזה כתב בשמרו משפט אליבא דהחזו"א.

ואפשר שיש צד אחר להבין דעת החזו"א כי מפורש פתח בריש הדברים "דנהוג לכתוב חוזה לגמר המקח" ואין הכתיבה הזו מתבססת אלא על מנהג המדינה והסוחרים וד"ד, ונ"ל להסביר מאחר והעולם יודע שהחוק יכול לגבות אסמכתא, אז נהגו הסוחרים כן, כי יודעים

שאם יפרו החוזה ילכו לערכאות בכדי להוציא הקנס שנקבע, א"כ הוא ד"ד, ומאחר והוא ביטול דיני אסמכתא בזה הרי שאין לנו להתייחס למנהג כזה, והכל מסברא, אך למעשה שיש מוחזק בכספו יכול לטוען קי"ל כך שאין להוציא ממון ממנו, וע"פ זה ה"ה שגם הקונה אינו יכול להוציא ממון מהמוכר שכבר מכר את דירתו לאחר. ואין זה אלא שיש גריעותא נוספת כנדו"ד כמקח טעות או ביטול תנאי מכירה.

ובודאי גם אם המוכר טוען שע"י הקונה הוא הפסיד במכירת הדירה ביותר יקר מהמכירה שלה כעת, אין זה אפילו לא גרמא שפטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים אלא שהוא מבטל כיסו של חבירו שאין לו עליו אלא תרעומת כי מניעת ריוח לא קרי הפסד וכמבואר בשו"ת אשר חנן ח"ב (חו"מ סימן ל') אריכות הדברים.

אבל אם נתייחס לדין היזק בגרמא או היזק של ממש הרי שלפי טענת הקונה יש מקח טעות או חוסר מילוי בתנאי הקניה שאין כאן "היתר בניה" וי"ל דאדעתא דהכי לא קנס את עצמו ועתה כל זמן שלא נתברר חיובו רשאי להחזיק בממונו ואף אם יתברר שיש היזק למוכר במניעת קניית הבית ותשלום הקנס שע"י מכר דירתו בזול יותר הרי מותר להזיק חבירו ע"י גרמי ע"מ להציל ממונו ואף לדעת הסמ"ע (סימן סו סקנ"ט) אי"צ לשלם הנזק וכ"כ בדעה קמייתא בש"ע (חו"מ סימן שכח ס"ה)

תקו

אשר

חלק חושן משפט

חנן

והובה"ד בדברי משפט ח"ד (עמ' שמא) והקנס, הצדדים צריכים להפרד לחיים טובים ולשלום, וה"ה שאין תביעה על שום צד שכנגד על הוצאות משפט ושכר עו"ד. וע"ע באורך באשר חנן ח"ו-ז' (חו"מ סימן קכח).

מסקנה דדינא מטעם ס"ס וטענת קים לי, אין למוכר שום יכולת תביעה בגין

חנ"א ס"ט

סימן קנו

פס"ד ביורד לאומנות חבירו בבנית בית כנסת לצורך קירוב רחוקים

לכבוד הרה"ג ר' חנן אפללו שליט"א

אב"ד "אהל מרים" ומח"ס שו"ת אשר חנן ח"ח.

שלום רב!

יש לנו אירגון העוסק בקירוב רחוקים בעיר סאן פאולו ברזיל, וכעת ברצוננו להקים בית מדרש נוסף בשכונה אחרת שליד המועדון היהודי הגדול ביותר בעיר, מיקום שמגדיל באופן משמעותי את יכולת ההשפעה שלנו על הנוער.

אלא שבמרחק 1.5 ק"מ (פחות או יותר) קיים כבר בית כנסת (בית חב"ד) והם מתנגדים להקמת בית מדרש נוסף לקירוב בשכונה, כפי הנראה הם חוששים שיחסר אנשים מקהילתם, או שאולי הקירוב שלנו יפריע לקירוב שלהם, או שיחסר בתרומות למוסד שלהם, וכדומה.

יש לציין שאופן פעילות הקירוב שלנו הינה שונה בתכלית מאופן הפעילות שלהם.

בהוקרה ובתודה שלמה ספרא

וזה תשובתי אליו

לכבוד מזכה הרבים ה"ה הרב שלמה ספרא שליט"א

סאן פאולו ברזיל שלום וכט"ס

על המפורסמות בש"ס ופוסקים אין צריך להביא ראיה, אודות גודל זיכוי הרבים, לפזור בעם דעת עליון בהלכה ובאגדה, ק"ו בזמנינו שהעם צמא לד"ת החובה שבעתיים (שבת קלח:), ויש להאמין באמונת חכמים שאין חטא בא על ידו (יומא פז.) ומקבל שפע הטוב גם בעוה"ז (פתיחה כוללת לפרמ"ג ח"ד ח', תיבת גמא פ' פינחס) והוא הראשון שבצדיקים כמידת שמואל הנביא, וזכותו גדולה אף יותר מגדולי הדור ולשכת הגזית (או"ח במדבר בלק פכ"ד).

ק"ו ת"ח שמחזיר העם בתשובה בתוכחתו לעזוב דרך רשע ולשוב לעובדו זה שקול כנגד מצות ידיעת התורה שנדחית מפניה (ש"ע הרב ת"ת פ"ד ס"ד) ולפענ"ד הוא

בבחינת מחיה המתים, ולא גרע ממציל נפש אחת מישראל שקיים עולם מלא, וניכר ששכרו גדול מכולם, ולא לחינם אמרו רז"ל מי שאינו עושה כן דבר ה' בזה (סנהדרין צ.ט.).

ואין ספק שהמונע מאיזה קהילה או רב בישראל שלא לזכות הרבים הוא בבחינת מחטיא הרבים, ובכלל עון זה המעכב את הרבים מלעשות מצוה חייב נידוי (ירושלמי ר"ה פ"א ה"ה, רמב"ם ת"ת פ"ו הי"ד, ש"ע יו"ד של"ד מ"ג) כש"כ מצוה גדולה זו של קירוב רחוקים שמביאה פירות דפירות בהקמה של דורות ישרים, ומאי איכפת לן ממי, סוף דבר מיניה ומיניה איתקלס עילאה, והמרבה במוקדים ואירגונים של זיכוי הרבים הרי זה משובח שנאמר ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר (ישעיהו פמ"ב פכ"א).

ומסתבר שהמונע מאחרים לזכות הרבים והוא עצמו עוסק בזה כל מטרתו לא לש"ש ולא אכחד שהוא מרשרש בזיון של תורה וחילול השם, כי בטבעיות של ירא שמים צריך לשמות ולצהול שיש עוד אנשים שעוזרים לישראל לשוב לאבינו שבשמים, בבחינת מרע"ה שהתלונן על הנער "מי יתן כל עם ה' נביאים כי יתן ה' את רוחו עליהם" (בהעלותך יא כט).

ולא אכחד שהנפשות הפועלות לצמצם או לדחות בניית מקום רוחני לשם זיכוי הרבים בעיר או בשכונה הוא בכלל כנותן

וסותר וסוגר מלכתחלה מקום של תורה ותפילה וכמ"ש הר"י הלוי בתשובה (סימן מ"ד) אחר שביאר שמרבין בתי תפילות בעיר הוא כבוד לאלהי ישראל כמו שמצינו במדרש שנשתבחה ירושלים שהיו בה תפ"א בתי כנסיות, וע"ז הוסיף דהמעכב לבנות בהכנ"ס הוא בכלל נתיצה וסתירה, ובספר מתת ידו (תנינא או"ח סימן א') הרחיב שהזהירה התורה את מזבחותם תתצון והיינו המזבחות העשויות והנגמרות כש"כ אם עדיין לא התחיל לבנות והי' בידו ובכחו לעכב שלא יתחילו לבנות הלא ודאי דמקיים בזה מצוות את מזבחותם תתצון, הכ"נ במעכב מלגמור בהכנ"ס.

ועוד כפי שכת"ר טען שפעילות קירוב הרחוקים שלכם אינה בדרך שחב"ד מקרבת הוא תוספת נופך לסוגיא שאסור להם למנוע ממכם אף על חשבון של ברוב עם הדרת מלך וחשש מביטול תרומות וצדקות לחב"ד, כי לא מהכל מקבלים ישנם שלא מתקרבים לדת מאנשים או מחוגים מסוימים, ישנם שמתקרבים מדרך כזו או כזו, ע"כ ראוי וכדאי להרחיב היריעה ליתן האפשרות לרחוקים לבחור מה קרוב להם בנפש ולא גרע ממה שאמרו לעולם ילמוד אדם תורה במקום שלבו חפץ (ע"ז יט.).

וכבר רמז בזה הרדב"ז ח"ג (סימן תע"ב) אחר שהאריך שודאי יפה יותר שכולם יהיו בתפילה ובבהכ"נ לב אחד כי קילוסין עולה יפה, אך אין ראוי להתפלל אלא במקום שלבו חפץ כמו לענין לימוד תורה, וא'

מהטעמים כי בהביטו אל מי שדעתו נוחה בו נפשו מתעוררת ודעתו מתרחבת ולבו שמח ונחה עליו רוח ה' כענין שאמרו בנבואה, עוד אמרו בספרי החכמה כי בהיות האדם מתכוון אל רבו תתקשר נפשו בנפשו ויחול עליו מהשפע שעליו ועוד אמרו חכמים שיש בו מסוד העיבור.

ורעיונות אלו משיבים על יסוד הסוגיא במחזיק מצוה שאי אפשר לסלק כגון מצות גלילה וקריאה בס"ת (ש"ע או"ח סימן קנ"ג סכ"ב, מורם בהג"ה חו"מ סימן קמ"ט לא) ובענין התנהגות ברבנות (ריב"ש רע"ב) וה"ה במי שהיה בביתו בהכנס ימים רבים אין הציבור רשאי לשנותו בבית אחר (מהרי"ק ק"ג, ש"ע קנ"ג סי"ז) ואפילו הקהל לא הרשוהו בפירוש אלא כל שהחזיק זמן רב ושתקו ולא מיחו הוי חזקה (רדב"ז ח"ד י"א והביאו במשנ"ב סק"ב) וטעם לדבר משום חשד או הורדה מהכבוד או קטטה ועבירה (מהרי"ק ל"ג, רעק"א מהדו"ת סימן י"ב ושאר האחרונים) ולכאורה י"ל דה"ה בנר"ד שהחזיקו קהילת חב"ד במצות זיכוי הרבים במקומם לכאורה אי אפשר שאחרים יקחו אותה מהאי טעמא.

אבל ניכר שכ"ז ביחיד או קהל שהחזיקו המצוה לטובת עצמם בלא היזק לרבים או רווח לכלל ישראל וכמבואר בהדיא בספר חסידים (סימן תשס"ה) בחכם שנהג להחזיק במצוה בסך שנתן לצדקה ועמדו אינם מהוגנים והוסיפו לתת לצדקה יותר עבור המצוה שהם קודמים כיון שיש

לעניים ריוח, אף שאינם מתכונים לש"ש אלא להתכבד אל ימנע מהם מלקנות מצוה זו בסך יותר ממנו ואם ימנעם מהמצוה הרי גוזל עניים יעו"ש. והוב"ד בשער המשפט (קמ"ט ס"ו) ובפת"ש (שם סק"ג), הכ"נ בקירוב רחוקים המגמה היא להרבות חיילים לעבודת השם, ואין סוף להשתדלות הזו, ק"ו שלהמעט או לתפוס שררה ע"י אחד אין רשות לאיש להתלונן על אחר שבא במחיצתו לעשות מצוה גדולה כזו, כש"כ שהריוח גדול לכלל ישראל, והמונע הוא גוזל נפשות ישראל.

ובכלל איסור יסוד חזקה במצוה הוא להעביר לגמרי האוחז במצוה בראשונה אבל להצטרף או לעשות ג"כ מצוה אחרת במקום אחר, והראשון עדיין מחזיק בה, אין איסור וכמ"ש המג"א (קנ"ג סקמ"א) דאם מקצת רוצין להתפלל במקו"א רשאים כיון שגם בביתו מתפללין קצת והביא כן מהראב"ח (סימן ע"ח) משום שאין חשד ולא הנאה דיש גם לו מנין (פרמ"ג א"א שם) הכ"נ שאין רצון כת"ר להעביר מחב"ד את המצוה שאוחזים בה וההיפך להרבות כבוד שמים, וששניכם יחד תעבדו בעבודת השם להרבות בעלי תשובה ק"ו ששני הגישות והשיטות בקירוב אינם תואמים, ובודאי שאין חזקת מצוה לאיש ואין כאן משיג גבול או יורד לאומנותו של חברו.

והוא ענין מבואר בש"ע (חו"מ סימן קנ"ו ס"ג) דיש ללמד תינוקות ישראל תורה בתוך ביתו ואין השכנים יכולים למחות

ולומר לו אין אנו יכולים לישון מקול
התינוקות של בית רבן וה"ה לכל מילי
דמצוה שאינם יכולים למחות בידו יעו"ש.
ומשמע אף מלמד בשכר אינו יכול אחר
למנוע ולומר לו אתה פוסק חיי ואפילו
מבני מבוי אחר או ממדינה אחרת דדמיא
לרוכל וכמ"ש מור"ם (שם ס"ו) ובכלל קנאת
סופרים תרבה חכמה ואי אפשר שלא לקבל
ת"ח לעיר (שם ס"ה) כש"כ במידי דהוספת
נפשות לכלל ישראל א"א לעכב.

ולפ"ז מתישבים דברי הרמ"א (יו"ד רמ"ה
סכ"ב) משם תרו"ה ומהרי"ו שפסקו
ברב היושב בעירו ולומד לרבים יכול חכם
אחר לבוא וללמוד גם כן שם אפילו מקפח
קצת פרנסת הראשון כגון שהקהל קבלו
הראשון עליהם לרב ונוטל פרס מהם על זה
אפילו הכי יכול השני לבוא לדור שם
ולהחזיק רבנות בכל דבר כמו הראשון אם
גדול וכו' יעו"ש. ולכאורה הרב הראשון
תפס במצוה ודברי מור"ם סותרים מחו"מ
סימן קמ"ט לענין גלילה וס"ת ובהכ"נ,
אלא מהאמור שאין איסור אלא במעביר
לגמרי א"נ במקום שיש רווח לכלל ישראל
כגון בלימוד תורה וקירוב רחוקים אי אפשר
לקבול על איש כי אין חזקה על מצוה זו.

והם דברים מפורשים בתרו"ה הנ"ל
במקורם שבשאר המצות רגילין
לקנות חזקה כה"ג מהציבור וליתן צדקה
ולהקדשות ע"ז להניח להם ולירשיהם
חזקה אבל כתר תורה ושררה דידה הרי היא
כהפקד כל מי שירצה יחזיק בה יעו"ש.

ומשמע דאפילו מתבטלת לגמרי חזקתו של
הראשון אינו יכול לעכב (ראנ"ח ח"ב סימן ע').

ואין לומר שלטענתו רק במי שהחזיק מצוה
בכסף יש לו חזקה משא"כ בחינם
שאינן בו חזקה וכמ"ש בשרידי אש ח"א
(סימן כ"א) משם האחרונים, אלא שדברי
רעק"א בהגהותיו (סימן קנ"ג סי"ז) עיקר
שתה"ד לא כתב אלא במצוה שהיא הפקר
לכל מי שירצה ליטול את השם כגון ללמד
לרבים ולסדר גיטין וכדומה דע"ז לא שייך
חזקה, שזהו אינו ענין של ציבור ואינו צריך
להסכמת הציבור ולא שייך על זה חזקה
אבל בגלילה שדרך הציבור למוכרה שייך
בו חזקה אף בלא מכרו כאילו נתנו לו
במתנה יעו"ש. והניף ידו כבר בתשובות
מהדו"ת (סימן י"ב).

ובכ"ז הורה הדברי חיים ח"ב (סימן י"ט)
שלא מצינו מעולם שימחו בני בית
כנסת אחד ביוצאים משם להתפלל בבית
הכנסת אחר הגם שברוב עם הדרת מלך וגם
היזק נדרים ונדבות אלא ודאי שלא שייך
זכות רק באדם שזכה במצוה ורק לסלקו
מכל וכל אבל בבית כנסת של עיר של רבים
שלכולם יש זכות בכל בית כנסת באין
מוחה יכולים לעשות כרצונם לפעמים
יוצאים מבהכ"ס אחת לאחרת שבעיר הזאת
ופשיטא שאין שייך כאן שזכו המצוה
יעו"ש.

וכל האי דסוגיא עדיף מנדון הריב"ש (סימן
של"א) שכתב ראוי לכולם להתיר

ההסכמה לבתי כנסיות החדשים המוקדשים לכל והמוחה בזה רחמנא ליצלן מעונשיה כי הוא מונע את הרבים מעשות מצוה ובר נדוי הוא" והניף ידו שנית (סימן רנ"ג) דאם באו יחידים לעשות להם מדרש לתפלה, וקמו אנשים למנוע, והשיב שמשחקין אותו בנזיפה, שמעכבין את הרבים מלעשות מצוה, ואין עון גדול מזה. וזכר דברי הירושלמי והרמב"ם בחייבי נידוי, וחתם "אם נותנין טעם לדבריהם, מפני ישוב הבית הכנסת שלא תחרב, אז הקהל מעיינין בדבר, ועושין תקנה לקיים את שתיהן" יעו"ש. וכ"כ ר"י הלוי (מ"ג-מ"ה) והביאו להלכה מור"ם בהג"ה והלבוש (חו"מ סימן קס"ב ס"ו) ושאה"ח.

ואע"פ שדברי הריב"ש אינם מוסכמים ויש שחלקו שאם בה"כ מכילה אותם אסורים לפרוש וכמ"ש המג"א (או"ח קנ"ד סק"ג) משם הרא"ם ח"א (סימן נ"ג) ומשפטי שמואל (סימן מ') יעו"ש. וכ"כ בחי"א ח"א (כלל יז מ"ה) והמ"ב (ק"נ סק"א) ופחד יצחק (אות ב ערך בה"כ) והכל משום דברב עם הדרת מלך ועוד שע"י התחלקות באים כמה מכשולות והזיקות לצדקות ולימוד תורה בציבור וכה"ג (שעה"צ סק"ג).

אבל מסתברא שכל דברי המג"א וסיע' דוקא בחילוק בה"כ לשנים ולצמצם כמות האנשים הקימים והוא היזק ברור למנין, אבל במקום שבונים בה"כ אחר חדש בלא לחלק הציבור מתוכם אלא להוסיף ממקום אחר אע"פ שאפשר שמעט מהאחרים מהישן יבואו לחדש אין רשות לאיש להתלונן.

והם דברי הרא"ם במקורם וז"ל, "שאם ירצו יחיד או רבים לצאת מחמת שאין הבית מכיל אותם או מחמת סיבות אחרות שאינן מחמת חלוק דעות שביניהם הנה הרשות בידם אבל שיצאו מאותו כנסת מחמת שהם רוצים לקיים דעותיהם ולבטל דעת הרבים הפך גזירת התורה הוה ליה כמו הדיינים וכו'" מפורש שרק מבה"כ הקיימת אסור להפריד אבל להוסיף הרא"ם לא אוסר שיכול לומר אתה עושה בשלך ואני בשלי והם דברי הריב"ש. וע"ע בשו"ת יהודה יעלה (אסאד ח"א או"ח סימן כ"ז) ובזרעו של אברהם ח"ב (מערכות מע' י') שרמזו בזה.

והרבה הכריעו לאסור בדוקא שהביהמ"ד מכיל את כולם וכולם שווים בדעתם ובכ"א רוצים להפרד מחמת כבוד מדומה או מרווח ושאר טעמים חלושים שאינן לש"ש, הדין עם אנשי ביהמ"ד, הא לאו הכי לא, אלא א"כ רוצים להפרד מטעם ברור ורצוי ולש"ש כגון להתפלל כמנהג הספרדים או בכונה גדולה או ע"פ הקבלה וכיו"ב שלא מסתדרים אחד עם השני ואין דעתם נוחה להתפלל עמהם כי אסור להתפלל במקום שמחשבתו טרודה, ע"ז אין שום תלונה וכך המנהג מחמת שינוי הנוסחאות ושינוי העדות והזרמים, וכמבואר ברדב"ז (שם) ובמהרשד"ם (או"ח סימן ל"ה) ובלב חיים (ח"ב סימן קי"ד) מהרש"ם (ח"ה סי' כ) שו"ת חת"ס (חו"מ סי' יב) שו"ת בית שלמה (ח"א סי' כ"ו) שו"ת זכרון יהודה (ח"א סי' סז) וכולם חדא ס"ל

המתחלקים ומתפרדים ללא כוונה טהורה לשם שמים עוונם חמור, וע"ע במשיב דבר ח"א (סימן מ"ו) ובכתב סופר (סימן ל"ט).

ואף ישנה תקנה וחרם אצל חכמי מרוקו שאין רשות לשום יחיד לבנות בה"כ לעצמו זולת שיהא הדבר מסור לבד"ץ והביאם בהלכה למשה (אלבאז או"ח סימן ח') אך חזרו וביארו התקנה מהיעב"ץ שכל ת"ח שהוא ראוי והגון וירא שמים יש רשות בידו לבנות בהכ"נ לעצמו להתפרנס ממנה דרך כבוד ואין שום אדם יכול לעכב עליו וכו' והמעכב ע"י ענוש יענש וראוי לנזיפה וכו' ולא אמרו חכמי התקנה אלא במי שאינו ראוי והגון ורוצה לבנות במה לעצמו להשתרר על הציבור שלא לש"ש בכה"ג הוא דיכולים לעכב עליו וכו' ומה גם בזמן הזה דדחיקא להו שעתא בכל בתי כנסיות וצר להם המקום ודאי שאין יכולים לעכב עליו וחתומים עליו הרבנים כמוהר"ר יקותיאל בירדוגו וכמוהר"ר רפאל בירדוגו זלה"ה אבל אם בה"כ מפואר ומכיל ציבור בריוח ולא בצמצום אינו בדין שיקומו בנ"א זרים ויחללו את מקדש ה' המעוז ולתת שקוץ שומם מבלי יושב וכו' ע"כ. וע"ע (שם יו"ד סימן א') שהביא ממהר"א הצרפתי זלה"ה שכתב כהריב"ש ואפילו בקיפוח פרנסה והשגת גבול והרהמ"ח השיג ע"ד לתפוס הקנה מעיקרא כרוב האחרונים יעו"ש.

ודע שכ"ז לענין תפילה מענין דרוב עם הדרת מלך וקילוס המחברים עדיף מהפרודים אבל בענין של זיכוי הרבים אין

איש ואין פוסק מהאחרונים שיאמר שה"ה לענין זה אפילו בקיפוח פרנסה והשגת גבול, מהאמור שאין סוף לזיכוי הרבים וככל שנוכל להרבות באירגונים הרי זה משובח כי הכל לש"ש, והוא נוסף על היסוד שעל התורה אין חזקה לכל השיטות והמונע מכך ראוי לנזיפה וכמו שמצינו בפחד יצחק (שם) שהביא הסכמת הגאון מהר"ן טורבוט דלא קאמר הריב"ש התם אלא לעשות מדרש להתפלל משום דקדושת בהמ"ד עדיף מקדושת בה"כ ולפיכך אמר שגוערין במי שרוצה לעכב אבל לעשות בה"כ אחר ללא סיבה וללא טעם לא איירי ביה הפוסקים כלל יעו"ש. והביאו בהלכה למשה הנ"ל. א"כ פשיט"ל שמקום לזיכוי הרבים ולת"ת מודים כו"ע להתיר בכל כה"ג.

ועתה מה שמצינו באגרו"מ ח"א (חו"מ סימן ל"ח) בדבר אנשים שהלכו מבה"כ של רבי אחד שהתפללו אצלו ויסדו בגבולו בה"כ אחר והשיב שאין רשות ליד בה"כ במקום הסמוך שע"י זה הרבה מאלו שהולכים אצלו ילכו לבה"כ האחר ויש בזה איסור מהפך בחררה ויורד לאומנות חברו כמבואר בחת"ס (חו"מ סימן ס"א) דבדבר שאין מקום לשניהם איכא איסור יורד לאומנות חברו ואפילו שנשארו עדיין אנשים שמתפללים שם כיון שהוקטן המנין עד שאין לו כדי חייו והוזל ע"י בה"כ בהרבה והוא ודאי קיפוח הפרנסה שאסור.

ואף הכריח מהרמ"א (יו"ד שם) שמותר מצד קנאת סופרים ללמד לרבים אבל אסור

לקפח פרנסת הראשון בדברים שהם בהיתר ברור ואף בדברים שהם פרס תליא מילתא במנהג ואפשר למחות כהש"ך (סקט"ו) ועוד שאצל הרמ"א איירי ברב שאינו כפועל לשלם בעניני הכנסה אלא כמעשים שלו ובחת"ס (יו"ד ר"ל) בשכרוהו כפועל אף מדינא אסור לקפחו אף בפרס דגיטין כש"כ שבבית הכנסת לא שייך קנאת סופרים וגם ההכנסות מבה"כ הם בהיתר גמור שאסור לאחרים לקפחו.

ומתוך כך גם הכריע מאחר והוא יורד לאומנותו של חבריו לא שייך בשביל טענות אלו שינוי נוסחאות ושינוי הנגון בתפילות ושאר טענות שאין כדאי להתיר איסור לירד לחייו, ועל הכל איסור דמדרכי שלום ואיכא חשדא שאין משנים מקום התפילה כדאיתא במהרי"ק (שורש קי"ג) ובש"ע (קנ"ג סי"ז) ואף הכריח מה שכתב המג"א (סקמ"א) שמקצת שרוצים להתפלל במקום אחר רשאים כיון שגם בביתו מתפללים הוא רק כשלא היה לבעה"ב שהתפללו בביתו פרנסה מזה ורק מצד חזקת מצוה ליכא חשדא כשנשאר מתפללים שם, ולכן הסיק אם הטעם קלוש שהלכו משם אין רשאים ואף לטעם שאין רצונו לילך למרחוק מסתבר שאין רשאי כשיש לבעה"ב פרנסה אף במקצת.

ובכונה תחילה נצרכתי לסכם דבריו וטענותיו כי בעיני זה פלא עצום שלא זכר שר דברי הריב"ש ומור"ם ושאה"ח שלהרבות בתי כנסת הוא ברכה

לישראל והמונע מרבוי חייב נדוי וראוי לנזיפה ומשמע אפילו בהשגת גבול וקיפוח פרנסה וכענין שמעמידים מלמד תורה לתינוקות בכל מקום, וכמ"ש בהדיא בשו"ת דברי חיים מצאנז (שם) ומוהר"א צרפתי זלה"ה ושאר חכמי מרוקו משם היעב"ץ זלה"ה בכ"י שאפילו בהפסד נדרים ונדבות של אחרים אין זכות לאיש למנוע מלהקים בה"כ ואין הקהל יכול לבטל יחיד שלא יעבוד את ה' ק"ו את הרבים, אלא א"כ מוסכם שלא מסיבה מוצדקת של לש"ש, ומה שטענו שהרב קלל פעם אחת והניגונים בתפילה שונים וכיו"ב הוא טעם בריא ונכון להקים בהכ"נ אחר כי זה לש"ש כמבואר ברדב"ז (שם) והמהרשד"ם (שם) ושאה"ח שהבאנו לעיל, כמו לענין ת"ת ה"ה לתפילה.

ומסתבר שגם האגרו"מ הנ"ל מודה במקרה דידן שאין איסור בכה"ג משום שכל הרעיון בעובדא דידן הינו ביזיוי הרבים ואין איש שיאמר די הוא באירגון אחד או במקום אחד כי אין ע"ז בעלות כמו ת"ת וכל הדיבור הוא בבהכנ"ס לענין תפילות, א"נ שלא מכולם מקבלים וחוזרים בתשובה כי לא כל הנפשות שוות בפרט ששני השיטות שונות, א"נ שמיקום המקום רחוק ולא סמוך אחד לשני אע"פ ששניהם באותה שכונה ולא נחשב בגבולו ואינו משיג גבול ומהחת"ס זה ברור כי יש מקום לשניהם ולעוד אירגונים. א"נ שכל טענת האגרו"מ הוא בהפסד של הרב בצורה פרטית כולל מקום בה"כ שיוזל מחמת

אשר

סימן קנח

חנן

תקיא

האחר משא"כ הכא דרך באפשר שימעטו להם הנדבות והצדקות, א"נ ששם הוא חילוק ופירוד בין המתפללים שהיו מכבר ולא הקמת מקום חדש שמסתבר שיבואו אנשים חדשים ולא מוכח שיוריד מהשני.

כלל העולה:

אין שום איסור לאירגון העוסק בקירוב רחוקים לפתוח מקום שהוא גם לתפילה ות"ת בשכונה או בעיר שכבר קיים שם אירגון אחר שג"כ עוסק בקירוב, ואפילו שיש חשש שע"י זה ימעט פרנסת האירגון ויתמעטו האנשים שם, כי בזיכוי הרבים ות"ת אין חזקת מצוה ואין ירידה לאומנות חבירו ק"ו ששני האירגונים עובדים בצורה שונה ומסתבר שכל איש רחוק שנמשך לאירגון כזה או כזה לא ילך למקום שאינו נמשך אליו ואין כאן השגת גבול, וההיפך שע"י זה יתרבו יותר נפשות אבודות לאבינו שבשמים כי לא מהכל מקבלים, וראוי הוא להרבות אירגונים כאלו, והמונע מזה ראוי לנזיפה ולנידוי.

ואחתום בתוכחת מגולה (וכלשון הריב"ש רע"ב) כי ידעתי שכל אלו התלונות יצאו משרש המחלוקת, ולמה

תהיו לשמצה, ותעלו על שפת לשון, ודבת עם, באמרם, ראו פלוני ופלוני, שלמדו תורה, איך הם מתגרים זה עם זה, מי מהם ימשול בנו, וכל אחד מתנשא לאמר, אני אמלך. ונמצא שם שמים מתחלל. ולזה, הבא עצות, ועשה בדרך ובענין, שיוסר מביניכם ריב וקטטה ומחלוקת, שאינה כמחלוקת הלל ושמאי. ואיש על מקומו וגבולו, יבא בשלום, שלו שלו, ושלך שלך. ומה שלו בשלך, אסור. אף שלך, בשלו אסור. ולא ישמע בחוץ קולכם.

בברכת התורה

חנ"א ס"ט

ועוד בענין הנ"ל

ושלחתי פס"ד זה למו"ר ואהוב ליבנו הגר"א אברז'ל שליט"א חב"ד הגדול בירושלים, לחו"ד הרמה, וזה מה שהשיב:

בס"ד יום כ' אדר א' תשע"ד
ראיתי מה שכתב ופסק ידידי הרב הגאון מעו"מ עליון למעלה, ואף ידי תיכון עמו והלכה כמותו.

בברכה אליהו אברז'ל

סימן קנח

חזו"ד הלכתית לבית המשפט בדין השבת גזילה

בהמשך לשיחתנו הטלפונית מהיום רצ"ב העתק מכתב התביעה, ופסק הדין (מבית דין לעבודה) המפנה אליו, אודה

עבור כבוד הדיין הרב חנן אפללו שליט"א בית הדין לדיני ממונות בת-ים שלום לכבוד הרב:

אם תחזור אליי בענין עמדת ההלכה בסוגיא.

לכבוד עו"ד הגב' י.א. וא.י.
הברכה והשלום וכט"ס

אודות הכתב תביעה שלפנינו בקשישה שקבלה כספים מיותרים בטעות במשך ג' שנים ע"ס 258.499 שקל, וכעת שמתברר לחברה הנותנת ע"פ הפס"ד מבה"ד לעבודה שטענה בשנים האלו מבקשת להשיב המעות, ובקשתם חו"ד הלכתית מהמשפט העברי.

היסוד ברור ופשוט שטעות של קונה או מוכר במקח ובממון נלמד מדין אבידה כדאיתא ברמב"ם (פי"א גזילה ואבידה ה"ד), ובישראל שאבידתו אסורה מדין תורה כדאמ' בגמרא (ב"מ כו:): וברמב"ם (גזילה ואבידה פי"ד ה"ז) ובטש"ע (חו"מ סימן רנ"ט ס"א) ראה אבידת חברו שנפלה (ולא ידע בו) נטלה לפי יאוש ע"מ לגזולה עובר משום לא תגזול ומשום השב תשיבם ומשום לא תוכל להתעלם, ואע"ג והחזיר לאחר יאוש מתנה היא דיהיב ליה, מ"מ איסורא דעבד עבד, נטלה לפני יאוש ע"מ להחזיר ולאחר יאוש נתכוין לגזולה עובר משום השב תשיבם, ואם המתין ולא הודיע לבעלים ולא נטל הדינר עד שידעו הבעלים שנפל הרי שנתיאשו ואח"כ נטל אינו עובר אלא משום לא תתעלם.

ולא שנא איזה אבידה שתהא משום כתיב לכל אבידת אחיך ודרשו (ב"מ

לא). לרבות אבידת קרקע שחייב להשיב ג"כ כגון שראה שטף מים באים לשדה חברו חייב לגדור בפניהם בכדי להציל וכן בכל עניני הפסד שיכול להיות אצל חברו וביכולתו למנוע ההיזק חייב למנוע ואם לא עשה כן עובר בעשין הללו, ובנוסף לאיסורא דלא תעמוד על דם רעך.

ק"ו בנדון ששתיקת הנתבעת כאילו ולא ראתה כלום, והיה עוד לפני יאוש התובעת משום שמעיקרא לא ידעה מכספה שנאבד ונכנס בטעות לחשבון הנתבעים, ע"כ מיד עוברים על דאורייתא עשה ושני לאוין דגזילה, הא וגם אם נתייחס לאשה בכף זכות שלא ידעה ולא הבינה שקבלה מעות בטעות ולא עברה אלא על לא תתעלם, מ"מ עתה משיודעת ע"ז צריכה להבין שלא בכספה נגעה אלא של אחרים וחייבת להשיב מדין גזילה גמורה שבאה לידה, אך כמובן שאסור להפיל עליה דיני ריביות או קנסות אלא רק מה שנלקח.

ודין חיוב השבת גזילה ואבידה נמדת אצל כל איש ואיש לא שנא זקן או בחור ואף העמדה לדין אין להבדיל בין האנשים מדלא תעשו עול במשפט לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול בצדק תשפט עמיתך (קדושים פי"ט) ובא הפירוש שנצטוו הדיינים להשוות בעלי הריב כלומר שלא יכבד הדיין אחד מבעלי הדין יותר מן האחר (ש"ע חו"מ סימן י"ז) וי"ל ה"ה

אשר

סימון קנט

חנן

תקטז

לגבי קשיש שאין לאיש חסידות על חובותיו או על העמדתו לדין כש"כ שמסתמא נתנה יופוי כח למכריה או ליורשים וגובים מהם חובותיה, ק"ו
בנדו"ד שיש לה הרבה נכסים על שמה ויש ממה לגבות.
חנ"א ס"ט

סימון קנט

פס"ד הלכתי בזכויות יוצרים על קיצור ספרי חזו"ע למרן זיע"א

לכבוד הרה"ג פנחס מוטרשוילי שליט"א מודיעין עילית שלום וכט"ס
בעקבות הספר הנפלא "שבת וינפש" שכתבתם והוא קיצור נמרץ וליבון כל ששת חלקי חזון עובדיה של מורנו הגדול רשכבה"ג מרן הראש"ל הגר"ע יוסף זצ"ל, אחר שאנו העפנו מבט על הכתיבה והתוכן ונמצא עיבוד חדש גדול ומצויין לשינון הלכות שבת עבור כל שכבות העם מהבעלי בתים ועד המורה הוראה, והכל לש"ש, ולזיכוי הרבים בתורת רבינו זצ"ל.

וכל המתנגדים עושים התורה כקדום לחפור בה היפך הדעת הברורה שהתורה נמשלה למים לשאוב ממנה בלא תמורה, ואף המתלוננים עושים היפך חזונו של מרן זיע"א להגדיל תורה ולהאדירה ולזכות הרבים בישראל ובגולה כפי המציאות הידועה לכל בר איניש גדולתו ואהבתו של מרן זיע"א לבריות, ע"כ יזהרו מקפידתו של הצדיק יהא מי שיהא, ויבין מי שירצה להבין, קטן כגדול, קרוב או רחוק, שהוא מחסיר דבר שמועה דשפתותי דובבו' בקב'.

אין לאיש בעולם מהקרובים ושא"ב ועד הרחוקים למרן זיע"א שום זכות למנוע מאחרים את זיכוי הרבים שנפל בזכותו ולזכותו של נשמת רבינו, והמשתדל למנוע היצירה שלפנינו אינו אלא מונע תורה לרבים וממשניאי השם, ומוכח שהוא מאוהבי בצע כסף על דין חינוך בד"ת, שעליהם אמרו מה אני בחינם אף אתם בחינם (נדרים לו. רמב"ם פ"א מת"ת ה"ז).

ולענין הלכה אין שום איסור לדלות ולשאוב התורה וההלכה מדברי רבינו בחזו"ע ולהפכם לקלים יותר בשביל כלל העם כ"ז שמזכיר שמועה בשם אומרו והיצירה שונה בתכליתה ולא העתקה והדפסה של הספרים אחד על אחד שהוא ודאי אסור ואע"פ דמה שאמרו מה אני בחינם אף אתם בחינם מסתברא על הלימוד גרידא אבל הבאת הדברים לדפוס ועריכה

אינו חייב שיהא בחינם כי רחמנא לא רמיא עליה ומסתברא שיכול ליקח שכר טירחא.

וכמו שאמרו בבכורות (כט.) וקידושין (נח:) שיותר לכהן ליטול שכר הבאה ומלוי המים לטהר הטמא באפר פרה, אבל שכר הזאה וקדוש אסור שזו שכר מצוה היא, וחייב לעשותה בחנם ממה אני בחינם וכו' אבל לטרוח להביא האפר ולמלאה המים אינו מוטל עליו ומותר ליטול שכר עליהם, ועוד כעין דשרי ליקח שכר שמירת התינוקות בלימוד כהכשר למצוות ת"ת וכמבואר נמי באחרונים, וע"ע במגן אבות לרשב"ץ (פרק ד').

ועפ"ז יכול מחבר להוציא ספר ולבקש למכור אותו והמכירה אינה על ד"ת גופא אלא על הבאתם לסדר על דף, ק"ו שיכול להתנות בו תנאים של שמירת זכות אצלו לבל יעתיקו אותו, כשאר תנאים של מכירה (ב"ב סג.), ומתוך שהקונה קנה הספר מוכח שמסכים לאותו תנאי של זכויות שמורות, וכ"ז מובן ע"פ השכל למי שהוא ישר בדעותיו כי המעתיק ומפרסם הדברים מביא לידי הפסד מובהק למחבר אחר שעבד על יצירתו.

והיסוד כאן הוא גזל גמור אע"פ שאין כאן גזילה מיד ליד כשאר הגזילות אלא גזילה של דבר שאין בו ממש כדין אויר חבירו כמצינו במוכר הבית סתם ולא כתב לו עומק ורום כלל דאין לקונה באויר שעל הגג ולא למטה ולא כלום ואינו רשאי

לבנות על אויר הבית (ש"ע חו"מ רי"ד ס"ד), מפורש אף בדבר שאין בו קנין או ירושה כדין ריח התפוח או טעם הדבש (רמב"ם מכירה פכ"ב הי"ג, ש"ע חו"מ סימן רי"ב ס"א) הכ"נ באויר שאף המוכר אינו יכול להקנות האויר הנ"ל לאחרים מהאי טעמא, מ"מ שייך בו כעין גזל מהמוכר.

וניכר שהגזל נמצא בהשלכות כעין יורד לאומנות חבירו שהוא נמי נגזר ונאסר מדין גזל וכמ"ש בשואל ומשיב (מהדור"א ח"א ל') או מדין משיג גבול רעהו אע"פ שאינו קרקע מהאמור לעיל דאויר, ולפ"ז מובן למה פסקו גדולי המחברים שאין לאיש להדפיס ספרי חבירו בלא רשותו שמסתמא פוגע במכירות של הספרים אחר שהרהמ"ח השקיע.

וכמבואר בתשובת הרמ"א (סימן י') לענין הרמב"ם שהדפיס מהר"ם פדאוה שרצו אחרים לחזור ולהדפיס ולהפסידו ותפס שיש בזה יורד לאומנות חבירו וכדבר הונא (ב"ב כא.) דאמר האי בר מבואה דאוקים ריחייא ואתא בר מבואה חברה וקא מוקים גביה דינא הוא דמעכב עליה וכתב הרמ"א משם האביאסף אע"ג דלא קימ"ל כרב הונא מיהו במקום דברי היזק דבודאי יזיק לו קיימא לן כוותיה יעו"ש. וכ"כ המחברים לענין ירושת הרב לבניו שאין לאיש יכולת ליקח מהם הזכויות של הכתיבה והספרים של אביהם וכמבואר למעשה אף בלא ענין של חרמות בשואל ומשיב (קמא ח"א סימן מ"ד) משיב

אשר

סימן קנט

חנן

תק"ז

דבר (או"ח כ"ד) ובהקדמת הפלאה, ובשו"ת עמודי אש (דף סז) דברי מלכיאל (ח"ג קנ"ז) חת"ס (חור"מ ע"ט) מהרש"ם ח"ב (סימן ר"ב) וע"ע ביבי"א (ח"ז חור"מ ט') ובקובץ תשובות ח"ב (חור"מ סימן קנ"ג).

ויש שאסרו מדין המלכות כמ"ש בהתעוררות תשובה (ח"א סימן רל"ב) בית יצחק (יו"ד ח"ב סימן ע"ה) פרשת מרדכי (סימן ז') בפרט דקימ"ל שכל תקנה לטובת בעלי אומנין מחויבים להחזיק בדינא דמלכותא דינא כש"כ הכא לטובת בעלי המחברים כמ"ש בבית יצחק (חור"מ סימן פ') ע"פ החת"ס (חור"מ מ"ד).

האמנם לא קשה ממש"כ בדברי ישעיהו (סימן י"ב) שדן בשאלת הגרש"י קאפיל כץ זצ"ל שהדפיס ספר "נחמד מזהב" חידושים ששמע דודו מהרה"ק מקאזמיר זצ"ל ונכדו טען כי לו משפט הבכורה מדין ירושת זקנו, והשיב הדברי ישעיהו "כי לא שייך בזה ירושה כמש"כ הגמ"ר סוף ב"ב דאין ירושה באויר בלא גוף כ"כ בשם הרב נחשון גאון וכ"ה בהגהות הרמ"א (סוף סימן רע"ו) יעו"ש. אבל במשפטי שמואל (סימן ל"ד) מחלק דחידושי תורה שלא העלה המחבר על כתב הוא זה שאין לו תורת ירושה אבל במי שערך וסידר את חידושי עליו ספר הרי שיש למחבר קנין בגוף הספר ויתכן שיכול המחבר להוריש ליורשיו את החידושים כמו שמוריש בית ואויר שבתוכו יעו"ש. וע"ע בשערי דעה ח"א (סימן קמ"ח) דהוא ס"ל שאין ירושה

בכתבי תורה שעיקר הדבר איננו דררא דממונא כלל כדאמרינן בנדריים יעו"ש. וכבר הארכתי טובא בענינים אלו במק"א.

אבל אפשר היה להכריח ההיפך מכ"ז ולתלות כמו שאם אין קנין בדבר שאין בו ממש אז אין בו גניבה וגזל וכמו שמצינו לדברי המרדכי (ס"פ המפקיד והוב"ד בהג"ה (חור"מ רצ"ב) לגבי המפקיד ס"ת אצל חבריו שמותר לת"ח להעתיק ממנו ואילו לע"ה אסור כ"ז משום שמא יתבלה ולת"ח על דעת הכי הפקיד, והסמ"ע והש"ך חלוקים במידה וגילה דעתו במפורש שמקפיד שהת"ח לא יעתיק ממנו לסמ"ע (סקמ"ה) אסור להעתיק ולש"ך (סקל"ה) מותר כדאיתא בתוספתא ובמדרש דמותר לגנוב ד"ת, מוכח שאין איסור בגניבה רוחנית אע"פ שיש לחלק בין המחבר עצמו לבין בעל הספר, האמנם שיש צד שם שרק מותר להעתיק לעצמו ולא לגנוב ממש ע"מ לפרסם ולהפסיד חבריו מדין יורד, ועיין במש"כ באהל משה (צו"ג ח"א סימן מ"א) משם אהבת ציון לנו"ב (דרוש ט') ובשבע עינים למהרש"ק (עמ' נ"ד).

ובחת"ס (או"ח סימן ב') הביא דברי המרדכי והש"ך ומבאר טפי שאין הטעם לאסור להעתיק הספר משום שנתקלקל ע"י העתקה והחוש מעיד שזה אינו אלא דמרע ליה פ"י מזלזל בשווי הספר שבימיהם לא היה הדפוס והעתיקו הספרים בכתובת ידם וכל שהספרים יותר מצויים ומועתקים ומוגהים המה בזול יותר ואינם שוים כ"כ,

ולפ"ז מסיק להבדיל בין ללמוד מן הספר להעתיק מן הספר שמזלזל משווי לזה לא שייליה והמעתיק הוה גנב גמור יעו"ש. נמצא שלחת"ס יש איסור גזל וכנראה מאותו יסוד שהוא מפסיד המחבר בממון הכוונה הסגת גבול או כעין יורד לאומנותו של חבריו וממש"כ שהספרים יוזלו ע"י שיכתבו אותם הרבה.

ומוכרח מכל הנ"ל שאכן דין גזל של ממש כגון ליקח דבר ממשי מחבירו לא שייך כ"כ בדבר חכמה רק שיש בו הסגת גבול ובמקום שאין הסגת גבול ויורד לאמנותו של חבריו אז אין איסור ולכן יהא מותר לש"ך וסיע' להעתיק הספרים בימינו אפילו אחד על אחד לצורך פרטי וכל האיסור הוא במסחרי, וי"ל שכל אותו התנאי במכירה של כל הזכויות שמורות הינו לצורך מסחרי ואם זה לפרטי אז התנאי אינו כ"כ מדויק זאת ועוד שאם אחר ולא הקונה מעתיק שלכאורה לא התחייב בתנאי המכירה אז ודאי שמותר לו להעתיק, ובכלל ולא צריך לכ"ז כי זה חכמה ואין בו קנין ואפשר שלא דומה לאויר ששם למוכר עדיין יש שיור מהנכס משא"כ בספרים.

ושיטה אחרת מצינו בצפנת פענח (סימן רמ"ט) שהשואל רוצה לתפוס על חכמת התורה גרידא כדבר שאין בו ממשות לענין הירושה וכמוכח מהש"ך (רצ"ב) שמותר להעתיק ולא שייך בזה גניבה, אבל תפס הרהמ"ח דהוא מחלוקת ראשונים גבי רפואה דהרמב"ן פסק דשכר חכמתו הוי

כמו עצם ויכול לבקש כמה שירצה ואף הסתייע מהתוס' (סנהדרין סח:): דגם קטן אין לו זכיה מה"ת מ"מ במה שעשה בידו יש לו קנין גמור ע"פ דין וכו' יע"ש בעוד טעמים ובסוף דבריו טען שיש זכות וירושה בד"ת.

ובאמת שהסתכלתי ברמב"ן בפנים (תורת האדם שער המיחוש ענין הסכנה) ונמצא שיש כמה יסודות בדבר שאסור לרופא לבקש תשלום על שכר לימוד הרפואה מטעם מה אני בחינם כי הוא אבידת גופו ומצוה בפני עצמה, אלא רק שכר בטלה וטירחא, ולענין שכר הסממין אין לו לרופא להפקיע אפילו בהתנה יכול לומר משטה אני כך, אך לענינו כתב "אבל אם התנה בשכר הרופא הרבה חייב ליתן לו, שחכמתו מכר לו ואין לה דמים" יעו"ש. מפורש יוצא ששכר חכמת הרפואה שעליה גם נאמר מה אני בחינם משום אבידה ומצוה ובכ"א למכרה לאחר אין לו דמים ויכול לדרוש מעות ע"ז קמ"ל שחכמה זה דבר ממשי שיש בו קנין ומכירה ומסתמא גם גזל, י"ל ה"ה לימוד התורה על אף שנאמר עליה מה אני בחינם יש לה שווי כספי ואסור בגזל.

ואפשר שיש לחלק בין מקצוע הרפואה שיש בו ממשות כי ע"י החכמה הוא מציל נפשות וזה הממשות של המקצוע כך שודאי יכול למכרה, משא"כ התורה אינה חלילה מקצוע אלא תורת אלקים היא ובין שכר לימוד שאסור לו

ליקח גם שכר החכמה להעביר לאחר אין לה ממשות כי הוא קנין אלקי, אבל זה ק"ק עלינו ממה שמבואר ברמב"ן גופא שאסור לרופא גם ליקח שכר לימוד וחכמה ורק טירחא מותר ואם התנה בשכר הרופא הרבה חייב ליתן לו שחכמתו מכר לו קמ"ל בתנאי מותר לו לדרוש כסף, והיוצא מכל הנ"ל שלעולם חכמה יש לה שוויון כספי וממשות, ועיין במש"כ בדרך האתרים (עמ' תפה) דס"ל שגם הצפנת הפענח אין להכריח ממנו דס"ל שיש בעלות על חכמה לבד אלא רק שבאה החכמה יחד עם הגוף וכמו הנידון שם בכתבי יד של חידושים אבל חכמה בפני עצמה אין בעלות ונשאר בצ"ע יעו"ש. ואחזה"מ דלא מוכח מדבריו כלום כי לשון הרמב"ן במפורש כתב חכמה גרידא והצפנת פענח הביא ראיה משם.

ואין שיהא מאחר והספר שלפנינו אינו כהמקור בכלל, אלא שינוי כולל הוא, ואף מעובד כולו בלשון הרב המחבר מתוך הבנה שלו מששת חלקי החזו"ע, ועוד ששליש מהספר הינו הארות מהרהמ"ח שליט"א ממקומות אחרים או חילוקים שונים בדברי רבינו לצורך הבנת ההלכה, וכל הרואה הספר יודע שהוא קיצור נמרץ לשינון ההלכה ויודע שבשביל להבין לעומקן של דברים ולראות הלשון ככתבו צריך להסתכל בגוף דברי החזו"ע ומקורותיו כפי שמצויין שם בכל הלכה והלכה.

ובכך לא נפסדו דבר אותם יורשי כתבי מרן זיע"א, והוא בבחינת זה נהנה וזה לא חסר, שסוף דבר גם אם הרהמ"ח ידפיס הרבה מספרי הקיצור שעשה, עדיין מצויים הקונים לקנות את הספר המקורי של החזו"ע ואין אחד שעתה יעדיף זה על זה, כי שניהם שונים והוא יודע שאין זה החזו"ע, ודמיא לדירה דלא עבידא למיגר (ב"ק כ.).

והגע עצמך שכל חיבור החזו"ע או שאר המחברים על הלכות שבת יושב ומתלבש סביב הוראות הש"ע וכמעט שמונים אחוז זה ש"ע, והשאר הוא משאר המחברים כפי הדברים שנתחדשו בדורות האחרונים, ומה נאמר שכביכול גם הם הסיגו גבול לפסקי הש"ע ושאר המחברים, וזה בודאי אינו, כי לכל אחד יש הזכות להרבות תורה שהיא בחינם ולשכלל ההבנה בדברי רבותינו זיע"א כפי ירידת הדורות ע"מ ליצור יצירות ספרותיות והלכתיות, ותורה היא, בפרט בימינו שספרי האסופות נחוצים לנו יותר ממידת ספרי הפלפול, י"ל הכא נמי בספרי מרן זיע"א שהעתקה ושכלול מהכתוב הוא חייב להיות בחינם ואין לאיש לערער על הספר "שבת וינפש" ועל מחברו כי לפי דעת תורה עשה דבריו וישר כוחו.

סימן קנט אסור לעבוד במקום שגוזל את הרבים

לכבוד... נר"ו

בת-ים שלום וכט"ס

אודות העבודה שלכם כאיש מכירות באחד מבתי מלאכה לזגגות רכב ונודע לך שהבעלים מרמים את הלקוחות ועושקים אותם במאות אחוזים כגון שמוכרים שמשות לא מקוריות במחיר מקורי וכיו"ב, ואתה נאלץ ג"כ לשתף פעולה עם החברה ולהציג בפני הלקוחות את הסחורה הפגומה או הלא מקורית כמקורית ולגבות ע"ז כספים מלאים וכיו"ב, ושאלת אם עדיין אפשר לך להשאר בעבודה כזו כי לך אין הנאה ישירה מהגזלה.

ט"ז) וכבר הארכתי באיזה מקום דה"ה בממון ולא דוקא בנפשות.

ק"ו שהעבודה הינה כאיש מכירות או מתקין שנתפס כשותף להנהלה בעוון ורשע (רמב"ם חובל ומזיק פ"ה הי"ג), ואע"פ שאין שליח לדבר עבירה ולכאורה דינו של העובד גדול יותר, מ"מ למעשה שאין העובד נהנה ישירות מהגניבה בעל הבית חייב, אך העובד בכ"א אינו פטור מכלום, כי אין כאן שגגה אלא מזיד בידוע לו שהחברה גוזלת את העם. ועיין בכ"ז בש"ע ומור"ם ונו"כ (ח"מ סימן שמ"ח).

ובאמת שהדבר כ"כ פשוט שלא ליתן יד לפושעים ולעושקים את כלל ישראל, ואסור להשאר שם אפילו שעה אחת, גם אם יאבד את פרנסתו כי אין היתר להתפרנס ולעשות עבירות, וכל הרואה ק"ו עובד כאיש מכירות במקום כזה מעיקר הדין חייב להודיע לקונים שהמקום גונב מהם ומרמה אותם, שכל ישראל מצווין להציל ממון ישראל, ודומה למשיב אבידה (רשב"ם ב"ב נג). וכרואה אבידת קרקע, כגון שאם ראה מים באים לשטוף שדה חבריו חייב לגדור בפניהם כדי להציל (ש"ע ח"מ רנ"ט ס"ט) והשותק ומעלים עין נראה שגם יש עליו אזהרה מה"ת דלא תעמוד על דם רעך (ויקרא יט

ובפת"ש (איסור או"ח קנ"ו עמ' כ"ד) כתב ג"כ במי שמונע עצמו מלגלות אוזן חבריו במקום שיש צורך להציל עשוק מיד עושקו מפני שחושש לאיסור לשון הרע כגון הרואה מי שרואה לחבריו להורגו בערמה או שחותר במחתרת באישון לילה ואפלה בביתו או בחנותו של חבריו ומונע את עצמו מלהודיע לחבריו ולהזהירו מבעוד מועד מפני שחושב שהוא בכלל איסור לשון הרע, ובאמת שהנוהג כן גדול עונו מנשוא ועובר על לא תעמוד על דם רעך וה"ה לענין ממון כי מה לי חותר במחתרת או שרואה משרתו של חבריו שגונבים ממנו או שותפו שגונב מהעסק שלו או שחבריו מטעהו ומאנה אותו במקום

תקנא

חנן

סימן קס

אשר

לו פיזית על שעושה כן, מסתבר שיהא פטור ולא עדיף אבידת ממון של אחרים מאבידת גופו, אבל לכל הפחות מחוייב לעזוב המקום לבל יתפס כשותף לגזילה.
חנ"א ס"ט

וממכר או שבתמימותו מלוה מעות לאדם שהוא לוח רשע ולא ישלם.
ומכל הנ"ל חובת האיש העובד להודיע לקונים ולכלל העם שהחברה או המקום גונב אותם, ואם יש לו חשש שיזיקו

סימן קס

הזמינו בעל מקצוע ולא ידעו שצריך לשלם על ביקור בית

ומבוטל לעומת הרוב. וכדברי הריב"ש (תע"ה) שכרוהו סתם אז צריך לעיין אל המנהג יעו"ש.

וע"ז אמרו שמנהג מבטל הלכה ואע"פ שמדיני תורה כל זמן ולא נעשה פעולת תיקון ע"י הטכנאי אין לנו חובה לשלם לו דבר אלא א"כ התנה איתו אחרת, כדין ירד להציל ולא הציל שאם לא התנה עם הבעלים אפילו שכרו אין לו דסוף דבר לא הועיל לו, וכבר כתבתי בדינים אלו באש"ח ח"א (חו"מ קכ"ו) וח"ג ד-ד (חו"מ סימן פ"ו) יעוש בארוכה יותר, ולכאורה הכא גרע טפי כי רק נותן חו"ד בעלמא ולא שהוא התאמץ לתקן ובכ"א לא עלה בידו, מ"מ על דעת המנהג ירדו וחייב לשלם.

ולפענ"ד שיש צד גם מדין תורה, וקשה להתכחש שאין תועלת מטכנאי המגיע לביקור בית ונותן חו"ד מה מקולקל ומה לא, וזה כיורד להציל והציל

לכבוד הרה"ג י.מ שליט"א
בת-ים שלום וכט"ס

מה ששאלת במשפחה שהזמינה טכנאי למכונת כביסה ובבדיקה קטנה מתברר שהכרטיס שלה נתקלקל ונדרש להחליפו, ובעל הבית טען שהוא יחליף אותו לבד, ולכך הטכנאי ביקש שישלמו ס"ך 150 שקל על ביקור בית, והלה מסרב בטענה שהטכנאי לא עשה כלום והוא גם לא יידע אותו שצריך לשלם על ביקור בית בעלמא.

והנה בדינים אלו הולכים אחר מנהג המדינה כסתם עובד ומעביד כדין הסוחרים והשווקים, ודמיה לקנין אסיטומתא דקניא כגון מעות קונות ותקיעת כף וכן כל כיו"ב (ש"ע חו"מ סימן ר"א ס"א-ב), והכ"נ לגבי תשלום ביקור בית אע"פ שלא נעשה דבר וגם א"א לטעון שלא ידע ממנהג זה, כי הענין הזה באמת מפורסם ומקובל בכל המגזרים, ועל דעת הכי ירדו, וזה שיש שלא ידע הוא בטל

כי בקשו ממנו לדעת מה הקלקול והוא עשה רצונם, והרעיון כבר שווה כסף וע"ז הוא ישב ולמד, ועל סתם חכמה ויעוץ משלמים, וכמו חכמת הרופא כדאיתא ברמב"ן (תורת האדם שער המיחוש ענין הסכנה) שאע"פ שהוא בבחינת מה אני בחינם אף אתם בחינם כי הוא לא גרע מאבידת גופו

מ"מ על חכמתו יכול לדרוש כסף כי הוא שווה דבר ק"ו בשאר המקצועות שלא שייך לומר מה אני בחינם ודאי שיכול למוכרה, זאת ועוד שהטירחה והנסיעה וזמן של הטכנאי גם שווים כסף וא"א להתעלם מזה.

חנ"א ס"ט

סימן קסא לקנות לחברו "חגורת גב" בזול מקופ"ח שאינו חבר בה

לכבוד ידי"ן הרב ב.מ. שליט"א מודעין עילית שלום וכט"ס

מה ששאלת שהינך חבר קופת חולים במסגרת ביטוח מושלם שמגיע לך הנחות גדולות על אביזרי רפואה, האם מותר לך ליתן לחבר או בן משפחה את הכרטיס קופ"ח לקנות "חגורת גב" בהנחה.

איסור גלוי אם חבר הקופ"ח הוא קונה את התרופה או שאר אביזרים כביכול לעצמו בהערמה שישאיר אצלו החפץ לזמן מועט, ועדיף שישתמש בו, ואח"כ יעביר את זה לחבירו, ולפענ"ד גם שיקנה וימכור את החפץ לחבירו בשקל אחד יותר ממה שהוא קנה, מוכח שקונה לעצמו לשימוש אישי בכדי להנות מהשקל.

ע"פ הכללים שלהם הכרטיס הינו אישי ובלעדי למשלם, ובכך אסור להעביר את הכרטיס לאיש אחר, כי יש הכרח שההנחות פעמים במחירי הפסד לציבור הלקוחות שלו ובכ"א בשביל להיטיב עימם ולצרף עוד חברים בביטוח המשלים הם עושים הנחות משמעותיות לעומת המחירים בשוק הפתוח, וניכר שהמשתמש בזה עובר על גזילה וגניבה.

ואפשר שלא היה צריך לכ"ז כי יש הכרח שכל אחד זכותו לקנות ע"מ ליתן במתנה לחבירו ואי אפשר להגביל הקונה שלא ע"מ ליתן במתנה, ואח"כ יוכל לקבל הכסף בחזרה בתורת שכר טירחה וכיו"ב, ואפילו שקונה ממעות חבירו מ"מ יש לו גם הנאה בכך, והוא חלק מתשמיש אישי.

ואע"פ שהערמה ע"מ להוציא מחבירו מעות הוא גזל מק"ו שאסרו חז"ל להפקיע זכותו של חבירו דרך הערמה כש"כ אך יש פתרון יצירתי לצדד בין השורות והסעיפים של תקנון קופ"ח וניכר שאין

אשר

סימן קסב

חנן

תקכג

שאסור להוציא ממונו שזכה בו חברו כבר, ומה שמצינו שהערמה מותרת הוא באיסור והיתר אבל בענינים של בין אדם לחבירו א"א להתיר וכמבואר בגמרא (ב"מ קח.) ובש"ע (חור"מ סימן קע"ה כ"ח) ומפורש (שם סמ"ז) והבאנו הדברים במקו"א.

מ"מ כ"ז בערמה ללא כללים בקנין וכיו"ב אבל בימינו שע"פ חוקי

חנ"א ס"ט

סימן קסב

להשתמש בכרטיס מועדון לקוחות של חברו בסופרמרקט

שבאיזה שלב מכסה מעט מן ההפסדים, ועפ"ז הכרטיס הוא אישי ומוגבל לאיש אחד.

אבל יש לצדד שאם בעל הכרטיס לא נותן הכרטיס לידי חברו אלא הוא זה שעושה הקניה לאחרים לא שנא מכספו לא שנא מכסף חברו, שפיר עביד להשתמש בהטבה, והיא הערמה המותרת, שבכל מצב הקניה היא להנאת בעל הכרטיס הן שמתכוון לקנות לחבירו מתנה והן שעושה לו הקניה מכספו בדרך הערמה כגון להקנות לבעל הכרטיס המעות במתנה והוא יערים לקנות במתנה המוצר לחבירו, ונראה שעדיף שיקנה גם לעצמו מהחנות ויערב הקניה זע"ז ואח"כ יתן כמתנה את מה שהוא קנה.

ואי"צ להכפיל הראיות לכ"ז אע"פ שסתם הערמת גזל היא אסורה מדרכנן

לכבוד ידי"ן הרה"ג ד.ג. שליט"א
ביתר עילית שלום וכט"ס

ומה ששאלת אם מותר להשתמש בכרטיס מועדון לקוחות של איש אחר לצורך כמה מבצעים בסופרמרקט או בחנויות בגדים וכיו"ב.

לענ"ד יש לחלק בחברי מועדון שאם הלקוח משלם סכום קבוע כל חודש ומקבל אחוזי הנחה על כלל מוצרי החנות, יש לאסור להעביר את ההטבה האישית לאיש אחר להשתמש בו, כי הוא מפסיד את הבעלים, שכל הרעיון של הכרטיס הזה הוא לא רק לאסוף לקוחות, אחרת היה מחלק את ההטבה בחינם, אלא שע"י ההוזלה הוא מחבר את לקוחותיו לאורך זמן שלא יחשבו על מקום אחר, ועפ"ז הוא מוכן להרויח פחות ממחיר השוק על סמך הוראת הקבע החודשית

כסתם הערמת ריבית (ש"ע חו"מ סימן קע"ה כ"ח) והוא שלא במקום מנהג הסוחרים שיש תקנון מסודר ועל פניו עושים טצדקי בכדי לפרוץ מן התקנון בלא מירמה ושקר, כך שאם ע"פ הערכאות אזיל בתר הכתוב ולא אומדנא או מחשבה י"ל ה"ה הכא ואי"צ לשאול את הבעלים אם מסכימים לאותה פירצה כי סוף דבר יש תקנון.

ובכרטיס מועדון שמחולק חינם או בתשלום סימלי חד פעמי

מסתברא שמותר להשתמש בו ולהעביר אותו מיד ליד, כי כל הרעיון שלו הוא לאחד הלקוחות לבית אחד, וירבה לקוחות לסופרמרקט, כך שגם הם בעצמם נוח להם שיקנו ע"י חברי המועדון מאשר שלא יקנו בכלל, ואין כאן הפסד לצדדים, אלא א"כ יש גילוי מילתא מהבעלים אזי יש לצדד ההלכה כפי הכרטיס שמחולק בתשלום.

חנ"א ס"ט

סימן קסג גזל מעברין אלים והשיב הגזלה בתוספת פיצוים מרצונו

לכבוד הרב ... נר"ו
בת-ים שלום וכט"ס

מה שבקשת חו"ד באחד שמכר אופנוע לעברין אלים שאח"כ התברר לו שהמוכר רימה אותו והוריד קילומטרז', והקונה מיד יצר איתו קשר ואף איים עליו להחזיר המקח, והלה פחד ממנו לבל יקח אותו למקומות אחרים, והשיב לו את כספו, ומרצונו אף פיצה אותו בסך חמש מאות שקל, ושאלת אם מותר לקבל הפיצוי מדין גזל או ריבית.

מסתם לזות שפתיים או מפחד שיזיקו לו, וניכר שהנתינה מתוך פיצוים.

וגם אם נתייחס לרעיון הזה כקנס בהלואה הרי שלכתחלה אינו ריבית דאורייתא או דרבנן ומותר מצד זה (בעל התרומות סימן ל"ב ואבן מיגא"ש) ובכ"א למעשה מוסכם לאסור משום "הערמת ריבית" ולא גרע מריבית מאוחרת שסוף דבר באה לו הנאה מחמת ההלואה (רי"ו נ"ו מ"ט ע"ג, רשב"א ח"ב ב', רמב"ן סימן רכ"א, ש"ע יו"ד קע"ז סי"ד).

וי"ל שאין איסור בזה הן שאינו מרבה בדמים ומוסיף על מה שאינו נמכר באותה שעה בגלל המתנת המעות דכללא דרבייתא כל אגר נטר אסור (ב"מ סג:) אלא שהוא נותן המעות מעצמו להיות נקי או

אך כ"ז במי שמלוה מעות ומתנה לתת יותר אם לא יפרע בזמנו דהוי הערמת ריבית אבל לכ"ע אם לא היתה הלואה מתחילה אלא מכירת סחורה ואפי' אם הוקרה בסוף ונתן דמיה מותר לכתחלה ואין כאן הערמה

אשר

סימן קסד

חנן

תקנה

אף שנוטל יותר ממה שנתן לו כיון שלא היה בדרך הלואה אלא בדרך מכירה וא"כ כשהתנה בה בדרך קנס מותר אפילו לכתחלה (ריב"ש של"ה, מור"ם בהג"ה שם, ש"ע שם סי"ח, ש"ך סק"ל).

י"ל בנדו"ד שהיה בדרך של מכירה ולא הלואה והגזלן הוא זה שרוצה לפצות הנגזל מהטעמים שלו, שניכרים שאינן לשם

ריבית אלא מחמת פחד או לזות שפתיים, מותר, ואין העברין נהנה אף מהערמת ריבית, ועיין ברעק"א (יו"ד ק"ס סק"ד), אבל אם העברין מפחיד וכופה את המוכר שחזין מהחזרת המקח הוא גם רוצה תוספת על שניסה לרמות אותו, אפשר שהוא איסור תורה מלא תחמוד לרבות איסור הגזל.

חנ"א ס"ט

סימן קסד

בעל תשובה שהיה גזלן וגנב, אם צריך להשיב הגזילה

לכבוד ידי"ן הרה"ג ע.ר. נר"ו

בת-ים שלום וכט"ס

אודות הבעלי תשובה שבעבר היו נגועים הרבה בגזילות וגניבות ופריצות לבתים שהסתכמו בסכומים של עשרות או מאות אלפי שקלים, ונפשם אינה יודעת מנוח איך להחזיר הסכומים האלו, ובחלקם אף נשברו רוחנית ומתעצלים בתשובתן, וכת"ר שאל אם יש איזה פתח או יסוד להקל מעליהם השבת הגזילה שכבר אינה בידיהם, בפרט שמרביתם גזלו או גנבו ממקומות ומאנשים שאינם שומרים תורה ומצוות או גויים.

מצות עשה הוא להשיב הגזילה (ויקרא ה' כג) ובכך יתכפר לו, אבל אם רוב מחייתו וכספו היה מן הגזל שתשובתו קשה, ויצטרך להחזיר רוב מה שיש לו,

וימנע מלעשות תשובה, הורו חכמים שהנגזל לא יקבל ממנו, והמקבל אין רוח חכמים נוחה איתו, אלא א"כ רוצה הגזלן לצאת ידי חובת שמים, והוא תקנת השבים, ודוקא באין הגזילה קיימת בידו, ושעשה תשובה מעצמו, אבל העומד במרדו והנגזל תובעו בב"ד מחייבין אותו להחזיר הכל (ב"ק צד:; טש"ע חו"מ ש"ס-שס"ו).

נמצא אלו שגזלו באקראי שאין מחייתם מן הגזל, ואין חשש שימנע מלעשות תשובה, משום שתשובתו קלה, מחייבין אותו להחזיר אפילו שעשה תשובה מעצמו וכ"כ האחרונים, אבל לרמב"ם (גזילה פ"א הי"ג) מוכח דאין לחלק אלא אף בגנב פשוט ואקראי אין מקבלים ממנו. וע"ע באורך מש"כ בהלכה למשה (שם).

וניכר שהעושה תשובה חייב בנסיון להשיב הגזילה ולזה כיונו הפוסקים תשובה מעצמו ולא בהכרח כפיה של ב"ד, רק שהנגזל צריך למחול משום תקנת השבים, ולא שהגזלן המפורסם פטור מלכתחלה להשיב משום התקנה וכמו שהבינו כן חלק מחכמי זמנינו. ומוכרח ממה שאמרו המקבל אין רוח חכמים נוחה הימנו בכ"א אם רוצה לקבל ולכוף את הגזלן בב"ד נזקקין לו (רה"מ שם) וע"ע בשו"ת שארית יוסף (ידיד ח"ג חו"מ סימן ה') ובשו"ת שם משמעון (פולק חו"מ סימן י"ג).

ובאמת שלא כ"כ ברורה לנו התקנה ויסודתיה, ואם גם לגנבים שגנבו ממון בהחבא או רק לגזלנים שגנבו בפהרסיא, כי השמיטו הרמב"ם והש"ע היסוד הזה מהלכות גניבה, וכיו"ב לא ברור על אותם שגזלו עשרות או מאות אלפי שקלים, אבל אינם מפורסמים כגנבים ואין מחיתתן מן הגזל, מ"מ אולי לא גרע מאותם גזלנים מפורסמים שתשובתן אינה קלה.

וחשבתי על דרך אחרת כעין תקנת השבים לבעלי תשובה של ימינו שע"פ הרוב הם גזלו בעבר מאנשים שמחללי שבתות או גויים, ואיני מתיימר להוציא תקנה חדשה שלא כתבו בו, מ"מ ראוי וכדאי לדרוש בו לטובתם והצללתם.

מוסכם להלכה ולמעשה שהגונב את הגוי עובר בלאו (רמב"ם גניבה פ"א ה"א, טש"ע שמח ב') וה"ה במחסר במשא ומתן

ומדידה ובמשקל עובר בל"ת (רמב"ם גניבה פ"ו ה"ח, טור סימן רל"א) וי"א שה"ה בגזול את העכו"ם שהוא מה"ת (יש"ש ב"ק פ"י כ', חוט המשלוש סימן י"ד, תפא"י פ"ד דב"ק מ"ג, נר"ב יו"ד סימן פ"א בדעת הרמב"ם, וכ"נ מהרשב"א ח"א תתנ"ב ומהש"ך שמ"ח סק"ב, ח"מ ב"ש והגר"א אה"ז סימן כ"ח) וי"א שהגזול את העכו"ם הוא מדרבנן (כס"מ גזילה פ"א ה"ב, מעשה רקח בשם כ"י קדמון אליבא דהרמב"ם, וע"ע בשד"ח מע' ג' אות ל"ח שהאריך בזה) ועכ"ז חמור יותר גזל הגוי מגזל ישראל שנוסף ע"ז חילול השם (תוספתא ב"ק פ"י ה"טו) ויש להכריע שהגזול העכו"ם פסול לעדות שהוא רשע דחמס (חכ"צ שם).

ומתוך כך גם חייב להחזיר לו, כסתם כל גזילה וגניבה של ישראל, וטעמא דמסתבר הוא, והשיב את הגזילה אשר גזל (ויקרא פ"ה כ"ג) ניכר דקאי ג"כ אגזל עכו"ם דמקרא מלא דיבר הכתוב (תוספתא שם, רמב"ם גנבה פ"ז ה"ח, גזלה פ"א ה"ב, הגה"מ שם, סמ"ג לאוין קנ"ו, טש"ע שמ"ח ס"ב, ש"ך ויש"ש שם, משל"מ שם, שו"ת בית אפרים או"ח ל"ז, חו"י ע"ט, משפט כהן ק"ג, מהרש"ם ח"ו רי"ט, עמודי אש עמ' קי"ד).

ולרבות שהוציאו בש"ס ופוסקים איסור גזל גוי מן הפסוקים בתורה, לא תגנבו (ויקרא י"ט יא) ואכלת את כל העמים (דברים פ"ז טז) וחשב עם קונהו (ויקרא כ"ה ג) כבר תמה המהרש"ל מה שייך לאסור גזל העכו"ם מן התורה והא כל המצות לישראל נאמרו, אלא די"ל שאין האיסור בשביל

העכו"ם רק שהתורה רצתה להרחיק אותנו ממידות רעות ופחותות ולהורות אותנו דרך שיבור האדם ואיסור גזל לאו בשביל הנגזל הוא אלא בשביל הגזלן להרחיקו מעוון ומכשול ולכך אין חילוק בין ישראל לעכו"ם (חינוך רכט, חכם צבי סימן כ"ו) כש"כ גבי והשיב דג"כ רצתה התורה להדריכנו בדרך אשר נלך (מהרי"ץ ח"א סימן מ"ט).

מ"מ כדאי הוא בזמנינו לצורך השבים שמרבייתם נגועים בגזל לתפוס השיטות דאע"פ שגזל הגוי אסור מה"ת, דין השבת הגזל שאינו בעין שאני, משום שרק בישראל רחמנא נתקיה לעשה דוהשיב את הגזילה (נתיבות שמ"ח סק"א, קצות שני"א סק"ג, חת"ס ח"א אור"ח סימן ס"ב, חסד לאברהם אור"ח סימן נ"א, יד אפרים תקפ"ו, מהר"ם בן חביב בספר יום תרועה ר"ה כח, אור שמח שופר פ"ה כ"ה, יד אליהו מלובלין סימן צ', קב הזהב סימן ד, ברית יעקב ח"א סימן כ"ט).

והוא בק"ו לאותם האומרים שגזל הגוי מעיקרא אינו מה"ת אלא מדרבנן משום חילול השם (רש"י סנהדרין נו.) קמ"ל שבמקום שאין חילול השם כגון שהנכרי אינו יודע מן הגזל יש להתיר לכתחלה לגזלו ולא גרע מטעותו (כנ"ל מרש"י וכ"כ בהדיא ביראים סימן קכ"ד ועיין בשער אפרים סימן ב' שמצדד כן לרמב"ן והריא"ז) וכש"כ שלא יהא חייב בהשבתו.

א"נ בשואל ומשיב חמישאה (סימן פ"ה) הביא דברי החכ"צ שלא להיות גזלנים

אף בעכו"ם אבל מ"ע דהשבה כיון דכבר עבר על גזל וא"כ א"צ להשיב לו דהמצוה לא נאמרה רק לישראל ולא לעכו"ם ומשום שלא לעשות פעולות זרות ומעשים מכוערים וכו' כבר נצטוינו על איסור גזל ולמה יצטרך להשיב דבשלמא בישראל חסה התורה על ממונם של ישראל אבל ממון עכו"ם דהתורה אפקרי' וא"כ ל"א דוהשיב גביה וז"ב מאוד מאוד.

ובנו"ב (שם) הכריע נמי דהוא מדרבנן מהמקרא וכחש בעמיתו ואף הסיק אי נימא דמש"כ הרמב"ם שאם גזלו מחזיר היינו מה"ת אבל שאינו מקיים מ"ע של השבת הגזילה שזה רק בישראל נאמר, ועוד נראה משום דאמר רחמנא לא תעביד ואי עביד לא מהני וא"כ לא קנה הגזל כלל וכל זמן שהוא בידו אם אינו מחזיר גוזל מחדש אבל אם כבר אכל הגזל ודאי שאינו חייב לשלם ממון אחר ומה דהוה הוה.

וניכר שכל ענין השבת גזל לעכו"ם לאלו שאינו מה"ת, מ"מ איסורו מדרבנן משום חילול השם וקידוש השם וכמבואר בהדיא במור"ם בהג"ה ובד"מ (אה"ז סימן כ"ח א') משם מהרי"ו (סימן כ"ח) ושאה"ח דלעיל, ומתוך כך במקום שאין חילול השם כגון שלא ידע הגוי מהגזל וכיו"ב לשיטות אלו אי"צ להשיב הגזילה אף מדרבנן, ק"ו לשיטת השואל ומשיב (שם) שכל איסור הגזילה משום להרחיק עצמו מן הכיעור ואילו עניני השבת הגזילה דלא שייך בו.

ועתה גזל וגניבת המומרים ומחללי שבתות בפהרסיא אינו גרע מגזל העכו"ם ואיסורו מהתורה לרמב"ם והש"ע, ואפילו אותם האנשים שמותר לאבד גופן וכל מי שמורידים ולא מעלין כגון המינין והמוסרים אסור לאבד ממונם ולגזול ולגנוב להם דשמא יצא מהן זרע ראוי ויהא ממונם להם, וכאמור לעיל שלא יתרגל האדם בטבעו בכך לגזול ולגנוב (חינוך רכ"ט, ש"ע חו"מ שפ"ח סי"ג, ולא כהג"ה שם בשם י"א, ועיין בפרמ"ג או"ח א"א קנ"ו).

אבל לענין השבת הגזילה, י"ל כמו אצל נכרי כך אצל מחלל שבת שמוסכם שיצאו מכלל עמיתך "עם שאתך בתורה ומצות", ודינו כנכרי (חולין ד:), והלא דין השבת הגזל ילפינן ממקרא מלא וכחש בעמיתו וגו' או בגזל או עשק את עמיתו וגו' והיה כי יחטא ואשם והשיב את הגזלה אשר גזל או את העשק וגו' (ויקרא פ"ה כא-כג) מוכרח מכל הכתוב בתחילת הפרשה שגם בהשיב הגזילה קאי דוקא בעמיתו ולא במחלל שבתות בפהרסיא או אוכל נבילות להכעיס.

והוא אותו יסוד ודין אבידה של מחלל שבת או מומר לע"ז שלא משיבים להם כמבואר בש"ע (חו"מ סימן רס"ו ס"ב) והארכתי בזה באשר חנן ח"ו-ז (חו"מ סימן קל"ט) וה"ה לטעותו שאי"צ להשיב וכמ"ש באשר חנן שם (חו"מ סימן קל"ו) וה"ה להלוות לו בריבית קצוצה שמותר מהאי טעמא וכמבואר באורך באשר חנן ח"ח

(יו"ד סימן מ"ט), וה"ה לעניני הונאה דלא תונו איש את עמיתו את עמיתך בתורה למדנו שלא הזהיר הכתוב בהונאות דברים אלא על יראי השם (משיבת נפש ויקרא בהר כ"ה יז' משם הסמ"ג וכ"ה בנ"י וע"ע בתורה תמימה שם).

ובכל המקומות שהבאנו הארכנו להכריח שאין להם דין תינוקות שנשבו בין הגויים ולא דמי לקראים בפלוגתא דהרמב"ם (פיהמ"ש פ"ק דחולין ובהל' מורים פ"ג ה"ג) והנ"י (שם מב:) ושאר הראשונים, כי י"ל שהחופשים בימינו שחיים באר"י ובתוך ציבור גדול של שומ"ץ ורואים הדת והשבת ובכ"א דורסים ברגל גאווה, ואין זה כשבוי, ולא כמבואר בחזו"א (יו"ד סימן ב' אות כ"ח) ובבנין ציון (חדשות כ"ג) ובשור"ת בית יצחק ח"ב (יו"ד קו"א סימן כ"ג) זכרון יהודה ח"א (סימן צ"ט) חזו"ע (תרו"מ עמ' קמ"ח) ושאר האחרונים לצדד עליהם ממעשה אבותיהם בידיהם.

ובכלל וגם בבנין ציון סיים בדבריו להקל על הרחוקים אם לא שברור לנו שיודע דיני שבת ומעיו פניו לחללו בפני עשרה מישראל יחד שזה ודאי חשיב כמומר גמור יעו"ש. ועוד שלפי השד"ח (מערכת מ' כלל פ"ו) כתב שהכל כפי ראות עיני המורה יעו"ש. כך שאין כללים ברורים בזה והכל תלוי במקומות, זמנים ואף עדות, ובימינו לענ"ד אצל המסורתיים קשה ביותר לתפוס עליהם תינוקות שנשבו.

ועתה למעשה יש להכריע לבעל תשובה שבעבר בהיותו רחוק מן הדת גזל או גנב מן הגויים, אם הגזילה בידו ודאי שחייב להשיבה שהגזילה אינה קנויה לו ואינה שלו, אבל בגזילה שכבר אינה בידו, ואין ביכולתו להשיב לבעלים כגון בסכומים גדולים וכיו"ב, ובמקום שאין חילול השם שלא יודעים הנגזלים מן הגניבה או מי הגזלנים, כדאי הוא הפוסקים שאין דין השבה לעכו"ם.

וה"ה במחללי שבתות שדינם כנכרי בין לחומרא ובין לקולא, ובכך יש להקל על הבעלי תשובה שלא ירבוץ עליהם חובת ההשבה, ואע"פ שעברו על הלאו שלא תגזול, מ"מ האיסור שעשה עשה, ובהשבה אינו חייב, באי אפשר לו אחרת כאמור. וכל מקרה לגופו וכ"א יתיעץ עם רבו כי רבו הפרטים.

חנ"א ס"ט

סימן קסה

רוצה לבקש מחילה אבל מסתכן בהלשנה למשטרה

לכבוד ידי"ן נר"ו

ירושלים שלום וכט"ס

אודות הבעל תשובה שרוצה להשיב הגזילה לנגזל ולבקש ממנו מחילה על הצער שגרם לו אך טענתו שודאי הנגזל ילשין למשטרה ויסבך את הבעל תשובה עם כל המשתמע מכך, ושאלת אם חייב לסכן עצמו בבקשת מחילה והחזרת הגניבה.

וידע כת"ר שבעבר גם נשאלתי מבעל תשובה שהיה מעורב באיזה משחק אכזרי להכות על חינם יהודי שיכור עד כדי אישפוז בבה"ח ומאותו העת הנחבל אינו זוכר מי הוא המכה, ועתה המכה שעשה תשובה והחליף עורו לעדין נפש ואוהב

ישראל, מבקש לילך אל המוכה להתחנן בפניו שימחל לו, אך דא עקא הוא יודע שהאיש יהא אכזרי מלמחול ומיד ילשין למשטרה והוא יסתבך בכלא ומשפטים בערכאות.

וכבר נודע שהתשובה ויוה"כ מכפרין על עבירות שבין אדם למקום. אבל עבירות שבין אדם לחבירו כגון החובל את חבירו או המקלל חבירו או הגוזלו וכיו"ב אין נמחל לו עד שיתן מה שהוא חייב לו וירצהו ואע"פ שהחזיר חייב לרצותו ולשאול ממנו שימחול לו (רמב"ם תשובה פ"ב ה"ט) וחוז' מזה מצינו גם השבה ומחילה שאינו מתכפר עד שיתודה וישוב מלעשות כן לעולם (שם פ"א ה"א).

ובמקו"א כתב (חובל פ"ה ה"ט) אינו דומה מזיק חברו בגופו למזיק ממנו, שהמזיק ממון חברו כיון ששלם מה שהוא חייב לשלם נתכפר לו אבל חובל בחברו אע"פ שנתן לו וכו' אין מתכפר לו ולא נמחל עונו עד שיבקש מן הנחבל וימחול לו יעו"ש. משמע בכל היזק ממון אינו חייב לבקש מחילה היפך ממש"כ בהלכות תשובה.

ומסתברא שאין זה סתירה כי מקור לענין מהתלמוד בחובל או מבייש את חברו דאע"פ שנותן לו דמי חבלתו ובושתו אין נמחל לו עד שיבקש ממנו מחילה (משנה ב"ק צב.) משום הצער שדואג על בושתו ואינו נמחל לו (רש"י ראב"ד ומאירי שטמ"ק שם, טור וב"ח חו"מ תכב) שנאמר ועתה השב האיש כי נביא הוא ויתפלל בעדך (בראשית כ, ז) כלומר אע"פ שנתן אבימלך כסף צאן ובקר לאברהם לא נתרפא עד שהתפלל בעדו (שטמ"ק משם הראב"ד).

משמע שיבקש ממנו עד שימחול לו בלב טוב כ"כ שיהא מתפלל בעדו (מאירי ד"ה אע"פ) והוא שיעור במחילה שיהא באופן זה עד שיעקור טינה שבלב וימחול כ"כ עד שמתפלל בעדו והיא ראייה לבקשת המחילה (דברי יציב או"ח סימן רנ"ח).

מוכח במקום שאין צער בושת אינו חייב במחילה אלא רק בתשלומין, ויש גורסים דלאו דוקא צער בושת אלא צער גופא של ממש וכהגירסא בלבוש (תכב א')

והסמ"ע (שם סק"א) שכ"ה בגירסא דבטורים דפוס ב"י הב"י "צער והבושת", וע"ע בערו"ה (שם סק"ד) ובשו"ת חשב האפוד (סימן מ"ד).

ולפי הגירסא הראשונה נמצא שהרמב"ם בהל' חובל קאי על מזיק ממנו בדרך אגב ובשוגג בלא צער של בושת ולכך בעי' תשלומין ולא זכר מחילה, משא"כ בהל' תשובה דקדק לכתוב חובל מקלל וגזול בחדא מחתא משמע שגזל במזיד המביא לידי צער של בושת.

ואף לגירסא השניה דצער מספיק שחייב למחול נמי בהל' חובל הזיק בשוגג ורוב ישראל רחמנים המה ומסתמא מבינים המזיק שהיה בשוגג ומפילים הכל כמעשה שמים ומוחלים זה לזה בבחינת כף זכות, משא"כ היזק במזיד, הצער קיים אפילו שלא היה בושת וסוף דבר שלא מוחלים כי לא מבינים למה הזיק ונהג כליסטים בבחינת כף חובה.

ועוד אפשר ליישב דלא שנא בין שני המקומות ולעולם בדיני חובל קאי על כפרה בינו לבין חברו ודי הוא בתשלומין ואילו בדיני תשובה כלפי שמיא לא מספיק כי הוא צריך לבקש מחילה ויודוי ע"ז שציער יהודי, אבל ק"ק עלינו שבהלכות חובל זכר החיוב למחילה במזיק גופו ולפמש"כ לא היה צריך לזה, א"נ כשהזיק בגופו חלק גדול מהכפרה היא המחילה ולכך חייב לצאת ידי אדם ושמים

במחילתו בלא קשר לעשיית התשובה משא"כ בהיזק ממונו כבר יצא ידי אדם אבל ידי שמים חייב לבקש סליחה.

ובלח"מ (שם) מיישב דשאני גולן דנתנה מאותה עבירה ועוד שציער הרבה שלקח בעל כרחו אבל המזיק הממון בלא כונה שלא נתהנה מההיזק ההוא לא נצטער כ"כ וכיון ששילם היזקו די יעו"ש. וקרוב לזה כתב מהר"ש אבן חביב (תוספת יוה"כ יומא פה:) ובפרי האדמה (שם) דברי ירמיהו (תשובה פ"א) דיש הבדל בין מזיק ע"ד להכעיסו דמסתברא דגרע מגולן לבין מזיק ממון בשוגג יעו"ש. וע"ע בספר צרור החיים (איש צפת תשובה פ"א).

ובתשובות שתי הלחם (סימן ט"ו) מיישב שבמזיק ממון בהשבת הגזילה תיכף מתכפר לו משמיא, אבל המחילה אינה אלא מצוה גדולה משא"כ בחובל בגוף חברו אין לו כפרה משמיא אפילו כששילם ה' דברים עד שיבקש מחילה כי הוא חלק מהכפרה והביא ראיות לזה, ואף הכריח כן מהסמ"ג (עשין ע') שכתב במפורש שרק מצוה לשאול ממנו מחילה יעו"ש. וכ"ה במעשה רוקח (תשובה פ"א) ובמכתם לדוד (שם).

ועתה לרוב הפירושים אליבא דהרמב"ם בהיזק ממון חברו חייב לבקש מחילה מן הדין, ואילו לסמ"ג ושתי הלחם והרוקח היא מצוה גרידא והחויב הוא להשיב ממון, וכו"ע ס"ל בהיזק גופו של

חברו חייב לבקש מחילה דצערא דגופא לא קא מחיל משום אגר ממונא, ולכו"ע בהיזק ממון חייב להשיב הגזילה מה"ת.

אבל במקרה והוא יכול להינזק מסתברא שיכול להמנע מלבקש מחילה בכדי להציל עצמו מידי מסירה למשטרה וערכאות שבד"כ עונשם גדול בהרבה מהנזק ולפ"ז הוא קודם לפנייהם, והם הפסידו לעצמם מחמת האכזריות מלמחול, דלא גרע מעביד איניש דינא לנפשיא.

ולא נופל מיסוד שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו והוא כלל טבעי באדם שכשרואה ממונו הולך לאיבוד אינו מסוגל לעמוד בפני זה, ולפ"ז גנב הבא במחתרת מותר לבעה"ב להורגו כי הגנב בעצמו חושב כך ומהכא מותר להקדים אותו והוא בכלל הבא להורגך השכם להרגו (סנהדרין עב). ולא גרע מהמותר להרוג המוסר בכל מקום אפי' בזה הזמן ומותר להורגו קודם שימסור (רמב"ם חובל ומזיק פ"ח ה"י).

וכדאי היא הראיה מהט"ז (חו"מ סימן שס"ט ס"ו) דאם אי אפשר להינצל מליתן מותרות אא"כ ישמוט ממנו ואז לא יתן לו אפילו חוק שלו, דאינו חייב למסור מעותיו לגולן והגולן הוא דאפסיד אנפשיה, אלא דמ"מ יראה שיבליע לו בחשבון במקום אחר באופן שיגיע לידו המכס המגיע לפי הדין יעו"ש. נמצא אף שאם יציל עצמו מידי עושק ובודאי שיגזול מהגולן מ"מ

הגזלן הפסיד לעצמו והבאתי דבריו באשר חנן ח'ו-ז' (ח'ו"מ סימן קכ"ח).

ואין לחשוב שאולי הנגזל או הניזק לא ילך למשטרה ויתלונן, וניכר שזה תלוי בחשש של המזיק שמכיר הניזק שהוא איש קשה למחול או שההיזק כ"כ גדול שרק נקיי הדעת מסוגלים להבליג ולמחול למען השלום, ומצאתי מפורש ברשב"א (סימן קפ"א) אם רגיל לעשות כן כל שאומר לעשות הרי הוא כאילו עשה ואפילו מי שאינו רגיל בכך אם הכרנו בו שהוא רוצה לעשות הרי הוא כאילו ידענו בבירור שיעשה עי"ש. וכ"ה בתשובת הרא"ש (כלל י"ז) והביאו בד"מ (ח'ו"מ סימן שפ"ח סק"ח).

ולמעשה בהזיק לו ממונו שחייב להשיב לו הגזלה יעשה כן בחכמה וישיב בלא שישים לב הנגזל באיזה דרך שאפשר לו, ואם אי אפשר אלא לכבוש הגזלה אצלו מותר במידה והוא עלול להסתבך עם הערכאות והמשטרה, ק"ו לבקש ממנו מחילה וסליחה בידוע לו שהוא עלול להינזק מכך, פטור. ובאותו ענין מי שחבל בחבירו חייב מן הדין לבקש סליחה, אבל במקרה ואינו יכול לבקש מחילה מהנחבל כי עלול להענש שלא כמידת דין תורה, פטור. וע"ע במהרשד"ם (יו"ד סימן רי"ב).

חנ"א ס"ט

סימן קסו הדלקת נר חנוכה משמן ספק גזול

לכבוד ידין ר' חיים הלוי נר"ו
בת-ים שלום וכט"ס

ומה ששאלת במי שקנה שמן זית מרוכל בשוק במחיר מאוד זול ולאחר זמן התברר לו שהמחיר בחנויות גבוה בהרבה, ומתוך כך יש חשד שהשמן גזול או גנוב מגוי או מישראל, האם בכ"א אפשר להשתמש בו להדלקת הנר.

והיסוד פשוט להלכה שהגונב את ישראל או הגוי עובר בלאו (רמב"ם גניבה פ"א ה"א) ומתוך כך גם לגוי חייב להשיב הגזילה, וטעמא דמסתבר מהמקרא והשיב

את הגזילה אשר גזל (ויקרא פ"ה כ"ג) קאי ג"כ אגזל עכו"ם דמקרא מלא דיבר הכתוב כמבואר בתוספתא (שם) רמב"ם (גנבה פ"ז ה"ח, גזלה פ"א ה"ב) טש"ע (שמ"ח ס"ב) ושאה"ח.

האמנם להדליק נר חנוכה בשמן גזול לא שנא מישראל או מגוי דמיא למש"כ בש"ע (או"ח תרמ"ט ס"ה) שבלולב הגזול ביום הראשון פסול אבל בשאר הימים שמצותו מדרבנן כשר, נמצא שלש"ע אין מצוה הבאה בעבירה במצות דרבנן, וה"ה לענין חנוכה שהוא לפרסומי ניסא,

אשר

סימן קסו

חנן

תקלג

וכמבואר בברכת יוסף ידיד (ח"ג סוף עמ' קמא) שאגת אריה (סוף סימן צ"ד) ארץ צבי תאומים (או"ח סימן נ"ב) פני מבין (או"ח סימן רכ"ג) והביאם בחזו"ע (חנוכה עמ' צ"ח).

וכ"ז בישראל אבל בנכרי י"ל אפילו למ"ד התם שלא יצא ידי חובתו משום דלא עושים מצוה בעבירה אף בדרכבן כמבואר בהג"ה (שם), אפשר שבגזל הגוי שפיר עבד לכו"ע, שיש לצרף השיטות דאע"פ שגזל הגוי אסור מה"ת, דין השבת הגזל שאני, משום שרק בישראל רחמנא נתקיה לעשה דוהשיב את הגזילה כמבואר בנתיבות (שמ"ח סק"א) ובקצות (שנ"א סק"ג) חת"ס ח"א (או"ח סימן ס"ב) חסד לאברהם (או"ח סימן נ"א) יד אפרים (סימן תקפ"ו) מהר"ם בן חביב (יום תרועה ר"ה כח) אור שמח (שופר פ"ה כ"ה) יד אליהו (מלוכלין סימן צ') קב הזהב (סימן ד) ברית יעקב ח"א (סימן כ"ט) שואל ומשיב חמישאה (סימן פ"ה) וגם בנו"ב (מהדו"ק יו"ד סימן פ"א) ס"ל הכי רק מחלק דוקא שהגזילה בידו ואינו מחזיר גזול מחדש אבל אם כבר אכל הגזל ודאי שאינו חייב לשלם ממון אחר ומה דהוה הוה.

וניכר שכל ענין השבת גזל לעכו"ם לאלו דס"ל שאינו מה"ת מ"מ לחלקם איסורו מדרכבן משום חילול השם וכמבואר בהדיא במור"ם בהג"ה ובד"מ (אה"ז סימן כ"ח א') משם מהרי"ו (סימן כ"ח) ושאה"ח דלעיל, ומתוך כך במקום שאין חילול השם כגון שלא ידע הגוי מהגזל וכיו"ב לשיטות אלו אי"צ להשיב הגזילה אף מדרכבן, ק"ו

לשיטת השואל ומשיב (שם) שכל איסור הגזילה משום להרחיק עצמו מן הכיעור ואילו עניני השבת הגזילה דלא שייך בו.

וכש"כ לאותם האומרים שגזל הגוי מעיקרא אינו מה"ת אלא מדרכבן משום חילול השם וכמבואר בירושלמי (ב"ק פ"ד ה"ג) וברש"י (סנהדרין נז.) תוס' והיש"ש (ב"ק ק"ג), נמצא במקום שאין חילול השם כגון שהנכרי לא ידע מן הגזל יש להתיר אף לכתחלה דלא גרע מטעותו, וכ"כ בהדיא ביראים (סימן קכ"ד) ועיי' בשער אפרים (סימן ב') שמצדד כן לרמב"ן והריא"ז, וכש"כ שלא יהא חייב בהשבתו. והארכתי בזה בספרי באר מרים (הל' גזילה פ"א ס"י) ובאשר חנן ח"ה (חור"מ סימן ק"ו).

ועתה בגזול שמן מהגוי גם הרב נהר שלום (סימן תרע"ג) יודה לדידן מאחר והוא כתב שהגזול מחבירו אינו יכול להדליק נר חנוכה שכל שלא קנאו בשינוי חייב להשיב הגזילה בעינה לבעליה ואם עבר והדליק אפילו למנ"ד שבשאר הימים יוצא י"ח בלולב הגזול מודה כאן שלא יצא כיון שבעשיית המצוה בהדלקתו מכלה את מה שגזל ולא מצי לאהדוריה למאריה יעו"ש. ולכאורה אצל העכו"ם דיש מי שכתב דלא בהשבה אז גם בכליו השמן יצא יד"ח.

ובכלל דברי הרב נהר שלום נדחו אף בשמן גזול מישראל מהברכת יוסף (שם) אליבא דהרא"ש טעם למצה גזולה שלא יוצא בה דבעינן "לכם" ולכאורה תיפוק

ליה כיון שאוכלה ומתכלה לא מצי לאהדוריה אלא ודאי דליתא, וכזאת תפס בחזו"ע הנ"ל.

אבל חשבתי שיש סיעתא גדולה לנהר שלום הנ"ל מתוכן דברי הש"ע (יו"ד ש"מ סעיף כ"ט) שפסק הקורע חלוק גזול על מתו לא יצא יד"ח קמ"ל אף בדרבנן לא יצא ידי חובה ולכאורה גם סתרו דברי הש"ע בענין לולב הגזול, ומצינו בחזו"ע הנ"ל שנדחק בזה ליישב, ולפענ"ד אחה"מ שיש לחלק בין לולב הגזול שאינו מתכלה במצוותו, לבגד קרוע או למצה שבעת המצה מתכלה ולא יוכל להשיבם הכ"נ לענין חנוכה, ונמצא שגם תירצנו דברי הש"ע, אבל עדיין צ"ב.

ואיך שיהא לפענ"ד על אף שגזלו מן הגוי וכאמור דיש דעות שאינו חייב בהשבה קמ"ל שקנאו קודם המצה ואינו חייב לו גוף הדבר ולכאורה גם אינו בגדר מצוה הבאה בעבירה מאחר ובישראל מוסכם שהעבירה נמשכת גם בשעת המצה ואילו בגזל עכו"ם דליכא חיוב השבה מיד לאחר שגנב כבר נגמרה העבירה וכמ"ש המג"א (סימן תרלו סק"ג) וע"ע בהר צבי (סימן ע"ד).

אך כל זה אינו יוצא ממחלוקת הפוסקים לענין הברכה ויש להכריע שלברך עליו אסור שאין להזכיר שם שמים על דבר שהיה גנוב וגזול מעיקרא לא שנא מישאל או מגוי וכמו שהכריע בש"ע (תרמ"ט ס"א)

בענין לולב הגזול וע"ע בביאור הלכה (תנ"ד ס"ד) ובערו"ה (תרמ"ט ס"ז) ושאה"ח.

וכ"ז בגונב או גוזל בעצמו אבל במי שקנה שמן בזול ואח"כ עלה בלבו לחשוש שהשמנים גזולים פשיט"ל שיכול להשתמש בו למצוה דמסתמא שבא אליו אחר יאוש, וקימ"ל שיש גם שינוי רשות קנה הלוקח (רמב"ם גניבה פ"ה ה"ג), בלא לדרוש בכלל בענין מצוה הבאה בעבירה משום דלא שייך ביה לגבי אחרים שהם לא גזלוהו והוא לכ"ע אם היה יאוש, וכמ"ש במשנ"ב (תרמ"ט סק"ח) שלפני יאוש הוא פלוגתא דרבנן.

ובדין אין לערער על הסברא שבימינו כמעט וכל הגזילות והגניבות הנמצאים למכירה בשווקים מסתברא שבאים אחר זמן גדול מהגניבה ומסתמא אחר יאוש ואף שבכל מדינה מתוקנת יש משטרה ורכיבי ביטחון וכיו"ב כמעט וכולם אין להם האמונה בהם שיצליחו להשיב הגניבות כך שע"פ רוב העולם מתיאשים מיד, ק"ו במקום דאפשר לתלות שזה גזול מנכרי כגון בארצות וערים שרובם עכו"ם קיל טפי בקנינם.

ונ"ל מאחר ויש ספק גדול בקניה מהשוק שמא אינו גזול בכלל ואת"ל שהוא גזול שמא גזול מנכרי ואם גזול מישאל הוי אחר יאוש ושינוי רשות, וניכר שאף יכול לקנות לכתחלה השמן המוזל מהשוק כי כל העת ולא ידוע לו בודאי שהוא גזול

מותר לקנות, וכמבואר בש"ע (שנ"ח ס"א) שאין לוקחין מהרועים צמר או חלב גדיים אלמא שרק ברועים שמוחזקים בדר"כ שמוכרים בלא רשות בעליהם אבל בשווקים שאין הכרח כזה ודאי שמותר לקנות וכמבואר בהדיא בש"ע (שס"ט) שאסור לקנות מאלו אותם המוחזקים גזלנים משא"כ בספק, ובצירוף הרעיון ששמנים מוזלים בדר"כ נובעים מזיוף ולא מגניבה, פשיט"ל שיכול לקנות.

ועל כל הספיקות הנ"ל נראה שאף יכול לברך על הנרות כי אפילו בידוע שהוא גזול מישראל ובא לידיו אחר יאוש ובשינוי רשות להרבה פוסקים רשאי לברך כמבואר בפרמ"ג (תרמ"ט סק"ב) משנ"ב (שם סק"ו) בשם המג"א ובסימן תנ"ד סק"ז (ערו"ה (שם סק"ו) והוא לאפוקי הגר"א והט"ז דס"ל בכל מקרה לא יברך והביאם בביאור הלכה הנ"ל

ובסימן (י"א סק"ו), הכא כש"כ בספק שמא גזול ושמא מעכו"ם, יכול לברך.

כלל העולה למעשה, המדליק נר חנוכה בשמן שהוא בעצמו גזול או גנבו מישראל יצא ידי חובתו בדיעבד, ק"ו אם גזול מן הגוי, אבל בכל כה"ג אין לו לברך "להדליק נר חנוכה", אבל בקיבל או קנה את השמן ואח"כ התברר שהוא גנוב או גזול מישראל או מעכו"ם, יכול להדליק לכתחילה ואם נודע לו שהיה יאוש ידליק אף בברכה. ומתוך כך יוצא שמותר לקנות מן השווקים שמנים, ואפילו במחירים זולים דאפשר שהיא סחורה גזולה ואפשר שהיא סחורה מזויפת, ע"כ ספק גזול מותר לקנות, ויכול גם לברך עליו בלא פקפוק.

חנ"א ס"ט

סימן קסז

להטעין פלאפון או מחשב נייד בבהכנ"ס בלא רשות מהגבאי

לכבוד ידי"ן הרה"ג גמליאל רבינוביץ שליט"א
מח"ס "גם אני אודך", בני-ברק שלום וכט"ס

מה ששאלת אי שפיר עבד להטעין את הפלאפון או מחשב נייד בבהכנ"ס בלי רשות הגבאים, או שיש בזה גזל כשואל

שלא מדעת, ק"ו שהכל שייך לכספי ציבור והקדש ושמא יש קפידא בצריכת החשמל שלא לצורך תפילה ות"ת.

ונודע שאסור מהתורה לגזול אפילו כל שהוא, אלא א"כ היא לקיחה של דבר דליכא מאן דקפיד ביה וכגון ליטול

מהגדר לחצוץ בו שיניו (רה"מ גזילה פ"א, ש"ע חו"מ סימן שנ"ט) ואע"פ שדקדקו בדבר מועט משום גזל מ"מ במצב דאין קפידא ואין צער לית בהו גזל, והוא בבחינת הפקר לרבים (רש"י ב"ק קיט:; רשב"ם ב"ב נז: והאריך בזה בשו"ת רביד הזהב ל"ח) וי"ל דבתר מנהג העולם והמדינה אזלינן והוא עיקר גדול בהלכות אלו (תוספתא סוף ב"ק, רמב"ם גניבה פ"ו ה"ח, טש"ע שנ"ח).

נמצא שאם אין דרך בני אדם להקפיד הרי שאם יש מי שמקפיד בטלה דעתו למנהג המקום ומפורש ברה"מ (שם) מדאמרינן בברייתא ובגמרא בזמן שבעה"ב מקפיד פירוש שדרך אנשי המקום להקפיד ור"ל שאם מנהג המדינה להקפיד הולכין אחריו ואם לאו אף שבעה"ב אחד מקפיד לאו כל כמיניה (פרישה שנ"ח ד"ה אין בעה"ב, הלכה למשה שם, ש"ע הרב גזילה כב, רביד הזהב שם).

ולמעשה צריכת החשמל של פלאפון או מחשב נייד הוא אפסי עד כדי שאין איש שמקפיד ע"ז, ואם יש כאלה הם בטלים ברוב, ודמי לחוצץ שיניו, ולפענ"ד אף לירושלמי (דמאי פ"ג ה"ב) שאסר ממידת חסידות מפני שאילו היה עושה כן כל אחד ואחד נמצאת החבילה כולה כלה וכן הגדר נהרס (ב"י שם, ועיין בחזו"א דמאי ז סק"ה) הכא שאני שאין החשמל כלה או נהרס כך שאפילו ממידת חסידות אי"צ להמנע.

לרבות כ"ז יש להבין שבהכנ"ס או בהמ"ד הוא לא רק מקום של תפילה ותורה אלא גם של גמילות חסדים, ויש ללמד את הגבאים לעשות חסד עם ישראל והוא לא רק בלהמציא מקום של תפילה ותורה אלא כל הענינים שמתאפשרים לו לשמח ולהקל על ישראל, כגון להטעין לו הפלאפון או המחשב כשצריך ולא יצטער, וזה זכות הגבאי וזכות הקהל לא פחות מזיכוי הרבים של שיעורי תורה, והוא חלק ממצוה כשאר המצוות.

וחשבתי שאולי והיה מקום לאסור משום קדושת בהכנ"ס שלא גרע משאר תשמיש חול ובזיון שאינם לצורך התפילה או ת"ת, אך ניכר שכל יסוד איסור בזיון בהכנ"ס תלוי אם ניכר לעמך או שיש רגילות שהוא גנאי, ורמז לזה בברכ"י (קנ"א סק"ח) משם תשובת מהר"ש בן הרשב"ץ (סימן רפ"ה).

א"כ מסתבר שטעינת טלפון באקראי לרבות שאין בו מקלות ראש כעישון ושתית אלכהול א"נ שאינו פוגם בקדושת בהכנ"ס דלא גרע ממקלו תרמילו ואפונדתו (ש"ע קנ"א ס"ו) שהם חלק גדול מצרכי האדם ובימינו כ"ה הפלאפון, בפרט שאפשר להיתפס שצורכי הטלפון הוא הרבה פעמים למצוה בבחינת מכשירי מצוה של גמ"ח, ק"ו במחשב נייד שהוא לצורך ת"ת.

ומש"כ בשבט הלוי ח"ט (סימן כ"ח) הוא להעמדת אנטנת תקשורת בקביעות

על גג בהכנ"ס שניכר הגנות לכך וכמבואר
בחת"ס ח"א (או"ח סימן ל') ולא קרב לטעינת
הפלאפון או המחשב, אך נראה דאם אפשר
להטעין הפלאפון בהחבא או במטבח של

בהכנ"ס עדיף הוא, ות"ח בבהמ"ד מותר
להם בכל כה"ג.

חנ"א ס"ט

סימן קסח

שכח את כרטיס הכניסה של המקוה ונכנס עם כרטיס של איש אחר

לכבוד ידי"ן הרה"ג גמליאל רבינוביץ
שליט"א
מח"ס "גם אני אודך" בני ברק שלום וכט"ס
מה ששאלת על אחד ששכח את כרטיס
הכניסה של המקוה בבית, וביקש
מחבירו להכנס יחד איתו, האם יש בזה גזל,
ואם בכלל אפשר להאמין לו, שמא הוא
משקר ע"מ להכנס בחינם למקוה.

כרטיס מנוי חודשי אבל הוא שכח אותו
בבית, שע"פ רוב החברות בשוק המקיימות
מנויים שונים אינם מסכימות ליתן השירות
ללא הכרטיס אע"פ שידוע להם שהוא מנוי
שלם.

וי"ל שסתם ישראל כשרים הם ואינם
חשודים על הגזל ואף עמי הארץ לא
נחשדו על הגזל ומה דאמרין רובן בגזל
(ב"ב קס"ה) היינו רק הוראת היתר במו"מ
לעכב הריוח של חבריו (רשב"ם שם) כלומר
שמכזבין במו"מ ומשקרין (רבינו גרשום),
אבל חלילה לומר שרוב ישראל חשודים על
הגזל, ובמקרה דידן ודאי שיש להאמין לו
ק"ו ביראי שמים אלא א"כ הוחזק אחרת או
שהם ממה שמנו חכמים כעבדים נשים
וכיו"ב (ש"ע חו"מ שנ"ח).

אך לענ"ד שהוא איילת וסכלות אדם וניכר
שכל המשחק הוא להוציא מהציבור
תשלום כפול שאפשר לו, וזה שיש מנהג
מדינה או דינא דמלכותא הוא לא במקרה
שנראה כגזל וגניבה אחרת הוי מנהג של
גזלנים או דינא דגזלנותא וחמסנותא, שע"פ
דין תורה אם והדבר שולם רק ההוכחה
אינה בעין לעת עתה ואפשר להוכיח כן
מאוחר יותר לא גרע מזה נהנה וזה אינו
חסר ומידת סדום היא שכופין עליה (ב"ב
יב:) כך שמסתבר שמותר להכנס ע"י כרטיס
של חבריו, ואפשר שהוא בבחינת עבד
איניש דינא לנפשיא.

ויש להסתפק אם בכלל ומותר לו לפתוח
הדלת של המקוה אע"פ שיש לחבירו

חנ"א ס"ט

סימן קסט להעתיק במבחנים

ויראת מאלהיך (בהר פכ"ה יז) והוא בק"ו
דגניבת דעת שהוא בדברים בלתי דררא
דממונא (ספורנו שם).

והלכה פסוקה היא שאסור לגנוב דעת
הבריות ואפילו דעתו של עכו"ם
(חולין צד. רמב"ם מכירה פ"ח, טש"ע חו"מ רכ"ח
ס"ו) ואצל רבים גניבת דעת העכו"ם מה"ת
(ריטב"א שם מהתוס', סמ"ג לאוין לאוין קנ"ה,
יראים קכ"ד, ועיין בב"ח חו"מ רכ"ח) ק"ו אצל
ישראל דהוא בכלל לאו דלא תגנבו (ריטב"א
יראים סמ"ג שם) וי"א שהוא מדרבנן (סמ"ק
סימן רמ"א) ויש שחילקו בין גניבת דעת שיש
בו ממון שהוא מה"ת לבין גניבת דעת
בכבוד דהוא מדרבנן (עבודת המלך דעות פ"ב
משם היראים והרמב"ם וי"ל בדוקא אצל הנכרי יש
לחלק) וטעמא דמסתבר הוא, וע"ע בשו"ת
מהר"ף (סימן כ"ב) ובשואל ומשיב חמישאה
(סימן פ"ה) ובשארית יוסף (ידיד ח"ב חו"מ
סימן ו') ובשאה"ח.

ואצל העכו"ם חמור יותר מגזל ממון (יראים
רנ"ה) יען כי שפת שקר אשמה רבה,
ונתחייבנו על גדרי האמת כי הוא מיסודי
הנפש (שע"ת לר"י שער ג') משמע שהאיסור
לאו דוקא מההיזק שבא לחבירו אלא
למשקר בעצמו שהוא שורף המידות
הטובות שבו, ולא לחינם הזכיר הכתוב לא
תקלל חרש בכדי שיהיה אדם גדור בדיבורו
ושלא ירגיל את נפשו בתכונה רעה והוא

לכבוד ידי"ן הרב הגאון דן גבאי שליט"א
רב ומו"ץ בת-ים שלום וכט"ס
ומה ששאלת אם מותר לבנות הסמינר
להעתיק במבחנים מקומיים של
הסמינר לבחון את רצינות הבנות שלומדות,
וה"ה אם מותר להעתיק במבחני חוץ וגמר
שע"פ זה יוציאו תעודות טובות שיוכלו
לקבל משרות בשוק העבודה.

הנה תמיד היה בדעתי מתוך שהמבחנים
באים לשקף את הידע של הנבחן אך
הרעיון לוקח איתו גם הפגנת זיכרון ובדר"כ
לא כל הנכשלים אינם בקיאים בחומר,
כש"כ שגם הבקיאים בחומר זה ענין של
זמן קצר וגם הם ישכחו, א"כ אין שום
תועלת בזכרון החומר לעתיד המקצוע, כי
ודאי עד שיממשו הלימודים הכל נשכח
והרעיון היחיד בעבודה הוא הנסיון וידע
מתוך הכתוב, וע"פ מהלך מושכל זה ניכר
היה שאין איסור להעתיק במבחנים כי סוף
דבר לא גזלו ולא הזיקו לאף אדם.

אבל מאחר וכל הלימודים והבחינות ושוק
העבודה הולכים אחר עיקר דעת
הבוחנים והנהלת הסמינר א"א להפוך
העולם ולהתיר כי לשיטתם המבחן הוא
הפגנת ידע לעת עתה בלא להתיחס לעתיד
העבודה, ומי שלא זוכר אז הוא לא למד,
ולכאורה המעלים מהם בנה יסוד חמור של
חוסר כנות מדלא תונו איש את עמיתו

אשר

סימן קסט

חנן

תקלט

בנין אב לכל השאר (רבינו בחיי קדושים פי"ט)
משמע שהתורה לא הקפידה בענין המקולל
לבד אבל הקפידה בענין המקלל גם כן
שהזהירה שלא יניע נפשו אל הנקמה ולא
ירגילה לכעוס (סה"מ לרמב"ם ל"ת שי"ז) וע"ע
בצי"א חט"ו (סימן י"ב).

ולפ"ז אסור להנהיג עצמו בדברי חלקות
ופיתוי ולא יהא אחד בפה ואחד
בלב אלא תוכו וקברו ואפילו מילה אחת של
פיתוי ושל גניבת דעת אסור אלא שפת אמת
ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות
(רמב"ם דעות פ"ב ה"ו, חסידים נ"א, יש"ש חולין
שם).

והגדר של גניבת דעת אינה בדוקא שמתעוהו
במקח כגון מום או שמכר לחבירו
סנדל של עור בהמה מתה בחזקת שהיא
טריפה וכיו"ב אלא אף שמראה שעושה
בשבילו ואינו עושה לו באמת אסור כי ע"י
כך הוא מחזיק לו טובה בחינם ונמצא שע"י
הרמאות משיג טובה בחינם ושלא בצדק
(חולין רמב"ם וש"ע שם).

א"כ להנהיג הבנות בהעתקת מבחנים גורם
למחנכות להבין שהתלמידה חרוצה
חריפה ומוכשרת והיא גניבת לב אע"פ שזה
בלי שום החזקת טובה בחינם לא שנא, כי
כל חלקות ופיתוי בגדר של גניבת דעת או
אבק ג"ד, גניבה היא ואסור.

וכבר מצינו שגניבת דעת לא חייבת
להתבסס בדוקא שמחזיק טובה

בחינם שמא יחזיר לו טובה בפעם אחרת
אלא אף שמוליך את חבירו שולל במחשבה
נמי גניבה היא וכמצינו ביוצא בבגד קרוע
לפני המת שגוזל את החיים ואת המתים
(מ"ק כו:) והפירוש לזה שגונב את דעתם
דמראה עצמו כאילו קרע על המת ואינו כן
אלא שהוא קרוע קודם לכן (רש"י שם, רמב"ם
אבל פ"ח ה"ו, נ"י טז:, מאירי שם, רי"ו נכ"ח ח"ב
רלה:).

א"כ אפילו להחזיק עצמו כצדיק בלא טובת
הנאה לעתיד קריא ליה גניבת דעת,
הכ"נ בתלמידים העושים את המבחנים
ומוליכים שולל את המורים כאילו והם
שולטים בחומר ג"ד היא, ולרבות שיש
סברא שהמחנכת תחזיק טובה למוכשרות
שבהם והיא תקדם אותה יותר וכיו"ב לכ"ע
הוי בגדר גניבת דעת.

ואפשר להסתייע מסוגיא אחרת בירושלמי
(שביעית פ"י סוף ה"ג) אמר רבי יוסי
הדא אמרה בר נש דתני חדא מכילא, והוה
אזיל לאתר דמוקרין ליה בגין תרתי, צריך
למימר להון חדא מיכלא אנא חכם יעו"ש.
כלומר מיכלא כמו מכילתא שבקי במסכתא
אחת ורצו לכבדו כסבורין שבקי בשתיים
יאמר להם בחדא מסכתא אני בקי ולא
בשתיים (או"ז ח"ד ע"ז סימן ק"כ, סמ"ג עשין
ע"ה, רא"ש שביעית פ"י מ"ח) כש"כ למי שאינו
חכם ועושה עצמו חכם ונוטל שם שלא
עשה כלום (כפתור ופרח פרק מ"ד).

וה"ה רוצח שגלה לעיר מקלט ורצו אנשי
העיר לכבדו יאמר להם רוצח אני

(רמב"ם מרוצח פ"ז ה"ז ועיין בהגה"מ שם) מכאן לבעל תשובה שמכבדין אותו לפי שאין מכירין אותו צריך שיאמר להם חוטא אני משום דלאו דוקא ברוצח (ר' חיים פלטיאל שופטים פ"ט ד', מהרי"ט ח"ב או"ח סימן ח, חת"ס גיטין לז:) ואפשר שהוא מחמת גניבת דעת.

אך יש להקשות כי מקור הענין במכות (יב:) הביאה פסוק "וזה דבר הרוצח" שצריך להודיע ולפרסם שהוא נכנע ועצב למה שבאה תקלה על ידו (מאירי שם) כעין תיקון מהבושה (חסידים נ"ד) והשמירה על תודעה זו היא אחת ממטרות גלותו (רש"י הירש שופטים פ"ט) ואינו קשור לגניבת דעת.

זאת ועוד הקשה המהרי"ט (שם) מהגמרא בחולין (צד:) דכל היכא דאינהו מטעו נפשייהו לא שייך גניבת דעת לא מבעיא לרש"י ז"ל שפירש דליכא גניבת דעת אלא במוכר טריפה בחזקת שחוטה אלא אפי' למנ"ד שחלקן עליו (תוס' שם) ואמרו אף בסתם היכא דלא הוה ליה להכירו לאסוקי אדעתיה הו"ל לאסוקי אדעתיה דלא גמיר אלא חדא מכילתא שהרי הוא לא אמר להם שהיה יודע שתים, ותירץ מזה שמקלסים אותו בפניו ושותק דמשתיקתו טועים בכך יעו"ש. ובחיים שאל ח"א (סימן ע"א) הביא משם הרב יפה מראה סברת רש"י דכל האיסור כשמטעהו אבל בסתם ואידך טעי שרי מ"מ בהכא האיסור משום שנהנה בכבוד התורה ואיהו לאו בר הכי וכ"כ מהר"א בפירוש יעו"ש. ע"כ בשני המקרים

בידיעת מסכת אחת ולענין רוצח לא שייך ביה גנ"ד אלא יש בו בעיות אחרות.

ומכ"ז לא קשה מהגמרא במו"ק (שם) שהיוצא מלפני המת בבגדים קרוצים גנ"ד הוא, דמוכח דכל היכא דאינהו מטעו נפשייהו לא שייך ביה גניבת דעת והיו צריכים לשאול וא"כ כשהוא לא אמר להם שהבגדים שלו קרוצים מלפני כן וכיו"ב הם טעו בעצמם והיה להם לחשוב כן.

ל"ל מתוך שיצא מלפני המת הוא גרם לאחרים לחשוב כן כמו שעומד וצווח ומשקר להם, משא"כ אם היה בא עם בגדים אחרים לאחר מכן גם אם חשבו אחרת הם טעו בעצמם, והוא לפי פירש"י (שם) וגם לפי תוס' (שם ד"ה אינהו) מוכח כן משום שאין סברא אחרת לחשוב שהיו קרוצים מלפני כן, ועכ"פ לשני השיטות הוי גנ"ד.

אבל בנדו"ד אין נפ"מ בפירושים כי הנבחנות שרושמות את שמם במבחנים מטעות את הבוחנות ודמיה לחביות ואף לפי שיטת רש"י שצריך לומר בפירוש הכא הוי כאומרת שהיא עשתה ולא עשתה, ולא שייך ביה שטעו מעצמם, והוא פשוט לרש"י (צד: ד"ה איהו) שלשיטתו נראה שאין האיסור אלא כשגורמים לחשוב שנעשה המעשה עבורו כגון שאומר לו, אבל כשלא גורמים כן נחשב שהם טעו מעצמם, ובאמת שאפשר שלא צריך כי

דמיא למוכר טריפה בחזקת שחוטה שהוא לכו"ע אסור בלא פירוש.

וק"ו לתוס' (ד"ה אינהו) דס"ל בכל מקרה ואף בסתם בלא אמירה אם המקבל

סובר שנעשה המעשה עבורו אסור ורק במקרה שהמקבל יכל להעלות על דעתו שלא נעשה עבורו דבר הוא נחשב כהטעה עצמו. ומה למורה להעלות על דעתו שמעתיקים אלא ודאי שהנבחן הטעה אותו.

ואע"פ שאפשר לתלות שאין מורה שלא חושב שהתלמידים לא העתיקו וההיפך כי יודעים שיש פה ושם העתקה ושותקים ולפ"ז לתוס' אין כאן גניבת דעת משלא שאלו והם הטעו עצמם וכן העיר לי ידי"ן שהוא גאון בסברא וזך השכל והרעיון להקל בעתקה במבחינים מהתוס' הנ"ל.

אך יש לדחות שנתן דעתו להתיר בשיעורים ולהעתיק קצת יהא מותר כי המורה מסתמא יודע ולהעתיק הרבה ובתדיר אסור, וזה ודאי אינו כי שום מורה לא רוצה שיעתיקו א"נ והוא לא מאמין שמעתיקים וסברת התוס' אינה כאן ולעולם התלמידים מטעים המורה.

ועוד שהרעיון לוקה בשקר ותרמית היפך מלב טהור והוא חלק מט' מידות של כת שקרנים מי שמשבח במעלות שאין בו ולהלל נפשו על מה שלא עשה (שע"ת לר"י שם) והוא חטא גדול (אורחות צדיקים שער השקר) ואחד מן העמודים שהעולם עומד

עליו הוא האמת א"כ מי שדובר שקר כאילו נוטל יסודו של עולם וההיפך מזה מי שזהיר באמת כאילו מקיים יסודו של עולם (מסילת ישרים פ"א).

ואפילו בשקר שאין בו היזק של ממון אלא יש הנאה בשקרותם גם זה אסור כגון בספור דברים אשר שמע ומחליף קצתם במתכוין ואע"פ שיקל ענשו מצד אחד כי אין הפסד לאיש אבל גדול ענשו בעז פניו ואהבת שקר ויכבד עונו כי יאהבהו לבלתי תועלת והתירו רק במצוות ודרישת טובה ושלום (שע"ת לר"י שער ג' קפא וקפ"ו) ולפ"ז המעתיקים במבחינים בבית הספר ובסמינרים הוא תכלית של שקר כאילו והם יודעים את החומר ואע"פ שאין בזה היזק לאף אחד מ"מ יש תועלת והנאה מכך והוא גם איסור.

אך יש לדחות כי יסוד שקר הוא שינוי דברים משא"כ העתקה במבחן שלא משנה דבר לא שייך ביה שקר אלא א"כ התלמידים יאמרו שהם למדו והשקיעו או שלא העתיקו אבל משלא נשאלו ע"ז לא שייך ביה, ולא דמי למשתבח במעלות שאין לו שהיא הודעה שלו על שקר, זאת ועוד וחזי לאיצטרופי שיטת האומרים ששקר שאינו בא לידי רעה לא הזהירה התורה (יראים ר"ה) א"נ שיטת האומרים ששקר בכתב אינו שקר דדמיא לשבועה בכתב שאינה שבועה ודבור אסור הרהור מותר (שארית יעקב כהנא יו"ד סימן ט', פנ"י אה"ז סימן פ"ד, ס' המדות למוהר"ן ערך אמת סק"ן) אע"פ

שיש הרבה מה לחלוק ע"ז וכמ"ש באש"ח ח"ח (סימן כ"א).

והנותר בעינו הוא איסור גניבת דעת המחנכים והנהלת בית הספר וכ"ז לבחינות הפנימיות שמנהלים הסמינרים בינם לבין עצמם אבל בבחינות החיצוניות שמביאות לידי גמר ומקצוע לחיים מסתברא דנוסף עלי' גזל של ממש כי מקום העבודה מעדיף את המוכשרות שבהם, ואם לקחו מי שלא באמת מוכשרת ומשלמים לה הרבה בגלל הציונים שלה הרי שהיא גוזלת את מקום העבודה. וכ"פ באגרו"מ ח"ב (סימן ל') צי"א חט"ו (סימן י"ב) שבט הלוי ח"י (סימן קס"ג) משנ"ה ח"ז (סימן ער"ה)

חוקי הכסף (פ"י סקנ"ב) משם הגר"ח פ שיינברג זיע"א יעו"ש. וכמעט כולם אוסרים מאותו רעיון ויסוד, וכן עיקר הלכה למעשה.

אך יש לדרוש בהלכה זו היטב וכל מקרה לגופו כי רבים הפרטים לשנות הענין וההלכה ופעמים שיש הצלה ומצוקה של התלמיד כגון של הורים קשים במיוחד וכיו"ב, חזי לאיצטרופי להתיר במקרים מסוימים ואפשר באיזה דרך להעמיס ההיתר בתוס'.

חנ"א ס"ט

סימן קע להגיש עבודות גמר פיקטיביות ע"מ לקבל תואר

לכבוד ידי"ן הרה"ג ד.כ. שליט"א
ירושלים שלום וכט"ס

אודות המורות שעוברות השתלמויות במקצועות שונים בכדי להעשיר הידע הכללי וע"י זה מקבלים תוספת שכר במשכורת, אבל בשביל לקבל התואר צריך בסוף הלימודים להגיש עבודת גמר ומחמת הטירדות שלהם מבקשות לדעת אם מותר להם לקנות עבודות גמר מאחרות ומגישות אותם למשרד החינוך בשמם.

וכפי שהבנתי שכל ההשתלמויות הללו אינם תוספת ידע לאותו מקצוע שהם

מלמדים אלא כשידרוג גרידא במשכורת ע"פ הכללים שהכתיבו במשרד החינוך, ולכאורה אין כאן מעילה בעבודת ההוראה, כי מורה לתנ"ך שלומד מדעי הרוח או כימיה וכיו"ב אין זה אלא לידע כללי לעצמו ולא לאחרים.

אבל לענין שקונה את עבודת הגמר ומשנה את שמו כאילו הוא המבצע ועי"ז הוא מקבל תעודה שיוכל לשדרג את המשכורת שלו הוא שקר גמור לצורך ממון אע"פ שהרעה והגניבה הינה למשרד החינוך מ"מ

לאומרים דד"ד אסור בכל כה"ג לשקר ולגנוב, ולשיטת היראים (סימן רלה) הוא שקר מהתורה כי רק שקר שאינו בא לידי רעה לא הזהירה תורה עליו דדבר הלמד מענינו שברשע רע לבריות הכתוב מדבר דכתיב מדבר שקר תרחק ונקי וצדיק אל תהרוג כי לא אצדיק רשע יעו"ש. וע"ע בסמ"ג (עשין ק"ז).

כש"כ לפמש"כ בשע"ת לר"י (שער ג' אות קפא) המשקר בספור דברים ואין לו תועלת בשקריו ולא הפסד לזולתו האיש הזה יקל ענשו מצד אחד על כי אין הפסד לאיש בשקריו ופחזותו אבל גדול מאוד ענשו בעז פניו ואהבת שקר ויכבד עונו כי יאהבהו לבלתי תועלת יעו"ש. והניף ידו שוב (קפ"ו) בנים לא ישקרו בספור דברים וכו' אע"פ שאינם מרויחים ממון בכך ואמרו רז"ל (יבמות סג.) כי גם זה אסור אך אין ענשם כעונש המשקרים ללא דבר יעו"ש. משמע בשקר שיש בו נזק והפסד הוא עוון חמור.

אבל גם אם נתגבר על איסור השקר שמא אין שקר מהתורה בכתב (מהרש"א ב"ב טו., שארית יעקב כהנא יו"ד סימן ט', פנ"י אה"ז סימן פ"ד, ס' המדות למוהר"ן ערך אמת סק"ן) ואת"ל כהאוסרים בכל כה"ג (אחרונים משם התוס' ב"ב צד: מגיל ט. וע"ע באשר חנן ח"ח יו"ד כ"א ובדברי שמואל על הש"ס שם) דזיל בתר טעמא כי לבו לא טהור ורוחו לא נכון מעמל והוות ומקעקע גדרי האמת מיסודי נפשו (צ"א שם), מ"מ אפשר שבדרך הערמה שאני שיעתיק את כל עבודת הגמר וישנה

מעט במילים ואז יחשב הענין שהוא עשה והוא לא שיקר כי מה איכפת מאיפה הוא שאב החומר הן מהמורה והן מאחר, והעיקר היא התוצאה ולא ההשקעה.

הנותר הוא גניבת דעת שאפילו לגנוב דעת העכו"ם אסור ולא דוקא בממון אלא גם במילי דכבוד (חולין צד.) והיסוד לזו הרמאות שמחזיק לו טובה בחינם (רש"י שם) מ"מ מוכח אף במקום שלא מחזיקים לו טובה כלל אלא שנראה מה שהוא לא בבחינת מוליך את חבריו שולל במחשבה אסור כדאמרינן ביוצא בבגד קרוע לפני המת שגוזל את החיים ואת המתים (מו"ק כו:.) מראה עצמו כאילו קרע על המת ואינו כן אלא שהוא קרוע קודם לכן (רש"י שם, רמב"ם אבל פ"ח ה"ו, נ"י טז., מאירי שם, רי"ו נכ"ח ח"ב רלה:).

וזו הבנה פשוטה למושג כנות עם חבריו או עם המוסד וכיו"ב שאסרו רז"ל להנהיג עצמו בדברי חלקות ופיתוי ולא יהא אחד בפה ואחד בלב אלא תוכו כבדו ואפילו מילה אחת של פיתוי ושל גניבת דעת אסור אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות (רמב"ם דעות פ"ב ה"ו, חסידים נ"א, יש"ש חולין שם) א"כ האיש שקיבל תעודה שלא ביושר מסתברא שהוא גונב דעת של המוסד שעובד שם או שיעבוד שם בפרט שהוא מקבל תוספת שכר ע"ז אפשר שהוא גם גזילה.

וראיתי מש"כ בחוקי הכסף (פרץ גזילה פ"י סקנ"ב) שאסר להעתיק במבחנים

ברם לענין משרד החינוך הוסיף די"א שאם לא ישתמש בתעודה שלא ביושר וכל העתקתו במקצוע שלא קשור למקצוע שאליו הוא הולך אין בזה איסור וכגון שיעתיק במבחן בגאוגרפיה והוא מורה ללשון, וגניבת דעת אין כאן משום שלא גנב דעת של שום אדם, והמזכיר שיושב במשרד החינוך לא איכפת לו מי כתב את המבחן, וממילא לא גנב דעתו, כמו כן התעודות הנחתמות ע"י פקיד אין בזה גניבת דעת, אכן יש ליזהר לא ללמד במקצוע שבו נכשל כי בזה יהיה בודאי גזל וגניבת דעת ויש לעיין בדין זה עוד עכ"ל.

וצריך להבין דבריו כי יש בדברים אלו הרבה תהיות, גם ואם אין גניבת דעת כלפי המזכיר שיושב במשרד החינוך, מ"מ כלפי הנהלת המוסד והסמינר שמבין שהמורה שלפניו הוא בעל תואר הוי גנ"ד לכ"ע כש"כ שיש בו החזקת טובה בחינם כי המורה הזה בעיני ההנהלה הוא כשרוני יותר ואפשר לקדם אותו יותר משאר חבריו,

ואת"ל אחרת כבר נתחייבנו על גדרי האמת כי הוא מיסודי השקר ומשמע שהאיסור לאו דוקא מההיזק שבא אלא לגונב דעת בעצמו שהוא שורף המידות הטובות שלו בבחינת לא תקלל חרש שעל המקלל נאמר האיסור, ובכלל ואותו גנ"ד הזו מביאה למורה סכום כסף בכל חודש תוספת שכר על היותו "מוכשר" בתעודה שקרית קשה לומר שלא נסתלק גם מאיסור גזל ממון.

אבל כפי שהבנתי שאותם עבודות גמר לא מוגדר אצל המוסד אישי כך שודאי גם בן הזוג או הורה יכול לעזור למגיש העבודה ואפילו בעזרה גדולה ואין פוצה פה, א"כ מאי שנא שהקרוב עוזר או אחרים עוזרים, ולפ"ז אפשר להקל במידה ואותו תלמיד יערב עצמו בעבודת גמר מעט או הרבה וילמד אותו, יחשב לו שעשהו, ואין כאן גניבת דעת הן למשרד החינוך והן למקום העבודה כי פשוט לכולם שהוא מקבל עזרה לא שנא בכסף או בחסד.

חנ"א ס"ט

סימן קעא

לשלם לת"ח בכדי שיכתוב לו חיבור תורני וירשום אותו על שמו

ע"מ שיראו אותם הציבור כת"ח ויכבדו אותם יותר, אי שפיר עביד.

לכבוד ידי"ן המחנך הדגול ואהוב הרב ב.א. שליט"א

ירושלים שלום וכט"ס

חלילה וחס להתיר אחר שנתחייבנו על גדרי האמת והוא מיסודי הנפש (שע"ת לר"י שער ג') הכולל איסור גניבת דעת

ומה ששאלת שישנם רבנים שקונים מת"ח מוכשרים יצירות ספרותיות כגון ספרי שאלות ותשובות או פסקי הלכה וכיו"ב

הבריות שע"פ רוב דעות מהתורה מדלא תגנובו (ריטב"א חולין צד., סמ"ג לאוין קנ"ה, יראים קכ"ד) ובמקו"א הארכת בזה, הכ"נ דהוא מפרסם ברבים שכתב וחיבר השו"ת ומטעה הלומדים והמעיינים ושאר העם בידים ולא שהם טעו מעצמם לחשוב שהוא כתב כדין בישראל לבני חילא (חולין צד:) והוי כמודיע שפותח חביות המכורות ואומר בשבילך אני פותח וגונב דעתו הן לרש"י והן לתוס' (שם ד"ה אינהו).

ומצינו בירושלמי (שביעית פ"י סוף ה"ג) אמר רבי יוסי הדא אמרה בר נש דתני חדא מכילא, והוה אזיל לאתר דמוקרין ליה בגין תרתי, צריך למימר להון חדא מיכלא אנא חכם יעו"ש. כלומר מיכלא כמו מכילתא שבקי במסכתא אחת ורצו לכבדו כסבורין שבקי בשתיים יאמר להם בחדא מסכתא אני בקי ולא בשתיים (או"ז ח"ד ע"ז סימן ק"כ, סמ"ג עשין ע"ה) משמע מאיסור גניבת דעת נגעו בה, כש"כ שאם אומר או מפרסם ברבים שהוא בקי בשתיים או שהוא חיבר את הספר ע"י שמניח שמו שם גניבת דעת היא.

וכבר הקשה המהרי"ט ח"ב (או"ח סימן ח) מהגמ' בחולין (צד:) שאין זה משום גניבת דעת כי כל היכא דאינהו מטעו נפשיהו לא שייך גניבת דעת דהוא לא אמר להם שהוא יודע שתיים אלא שהם חשבו כך ולכאורה אי"צ לומר להם שיודע רק אחת והוא לא מבעיא לפירוש רש"י (ד"ה אינהו) דלעולם אין גנ"ד אלא במוכר טריפה בחזקת שחוטה ובפותח חביות המכורות

ואומר לו בשבילך אני פותח משא"כ בפותח סתם או באומר בישראל לבני חילא.

אלא אפילו למנ"ד שחלקו עליו (התוס' שם ד"ה אינהו) ואמרו אף בסתם שייך גניבת דעת היכא דלא הוה לי להכירו לאסוקי אדעתיה הו"ל לאסוקי אדעתיהו דלא גמיר אלא חדא מכיל' שהרי הוא לא אמר להם שהיה יודע שתיים ולכן תירץ המהרי"ט שמקלסים אותו בפניו והוא שותק וע"י זה טועים. ועיין בחיים שאל ח"א (סימן עא) שדחה דברי המהרי"ט ויישב שנהנה על חנם בכבוד התורה וע"ז קאי הירושלמי. מ"מ בשני התירוצים במקרה דידן שכתוב שמו כאילו הוא חיברו מטעה את הלומדים והוי כמוכר בשר טריפה בחזקת שחוטה, ונהנה על חנם בכבוד התורה.

א"נ מדקי"ל מדבר שקר תרחק וכמעט לכו"ע במקרה של היזק ורעה הוא מה"ת (יראים רל"ה) ק"ו שרב או ת"ח יש לו ליזהר בזה שבעתיים כי כלול בו חילול השם להנהיג עצמו בדברי חלקות ופיתוי שלא יהא אחד בפה ואחד בלב אלא תוכו כברו ואפילו מילה אחת של פיתוי ושל גניבת דעת אסור אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות (רמב"ם דעות פ"ב ה"ו, חסידים נ"א, יש"ש חולין שם).

והגרוע ביותר שעלולים לחשוב אותו כת"ח בעל הוראה ושאלו אותו הדינים למעשה ומחמת הבושה שלא להראות עצמו כעציץ באיצטלא דרבנן, יענה כל

העולה על רוחו בלא דת ודין והמכשלה מרובה ורבים חללים הפילה זה ת"ח שלא הגיע להוראה ומורה (סוטה כב.).

וכבר מצינו בפירוש מרן החיד"א בברית עולם על ספר חסידים (סימן תק"ל) משם הקדמת לב אריה מרז"ל בזמן שב"ה קיים כשאדם מקריב קרבן מתכפר לו וכשאדם כותב בס' מה שלומד איזה חידוש הכתיבה זו היא עולה לו במקום קרבן יעו"ש. והביאו בפל"י (ערך כתיבה) וע"ע בשו"ת אפרקסתא דעניא (הקדמה) הביא שמקור הענין במדרש תלפיות ענף כתיבת חידוש בשם זוהר באדרא יעו"ש.

ומתוך זה לא הייתי מהסס להכריז על אותו רב שקנה חיבור תורני (ספר) ע"מ להעלות רוחו בפני הסובבים אותו שהוא חיברו "זבח רשעים תועבה אף כי בזמה יביאנו" (משלי פכ"א כ"ז) תועבה היא כאשר יביאנו במחשבה רעה לרמות את הבריות להחשיבו לצדיק וזובח לאלהים (מצו"ד שם) כש"כ להחשיבו ת"ח וזובח לאלהים. ולפענ"ד אחר הדברים הללו מצוה גדולה לפרסם הכתוב פה למנוע השפלה של כבוד התורה ולהסתחר בחכמתה.

ידידך חנ"א ס"ט

סימן קעב מודעה שקרית שהדירה מוגנת במצלמות בכדי להבריח הגנבים

לכבוד ידי"ן הרה"ג ד.ג. שליט"א
בת-ים שלום וכט"ס
ומה ששאלת אם מותר להניח מודעות של שקר בשערי הדירה כאילו והיא מוגנת ע"י מצלמות וחברות אבטחה בכדי להבריח גנבים.

בקצבה שקצב המלך (נדרים כז:) וכ"כ בסמ"ע (שס"ט סק"י) במקום שהמוכסין מאמינים להסוחרים במה שאומרים לפניהן שאין להן סחורה אלא כך וכך מותר לשנות להגיד לפניהן באופן שלא יפסידו.

ועוד מצינו דשרי ליה לצורבא מרבנן למימר עבדא דנורא אנא לא יהיבנא אכרגא, מ"ט לאברוחי אריא מיניה קאמר (נדרים סב:) נמצא שמותר לומר שהוא עבד הכומרים של ע"ז ומתוך שאומר לא יהיבנא כרגא מוכרח שלא אמר כן משום דמודה למעשיהם אלא להפטר מן המכס שהכמרים

לא כ"כ הבנתי את הבעיה, וכמעט איני יודע מה אדון בו, דלא גרע מהערמה בהברחת המכס ששנינו הנודרין להרגין ולחרמים ולמוכסים ודוקא שאין להם קצבה או שעומדים מאליהם אע"פ שממשלתם מן המלך אינן דד"ר, והווי כמו אנסים, משא"כ

אשר

סימן קעב

חנן

תקמז

היו פטורים ממנו (תוס' רשב"א ר"ן שם) ומתוך כך דצורבא מרבנן אינו נותן כרגא ואלו שבאין ליטול ממנו כרגא כארי הבא על נכסיו ומותר לו לומר להם הניחו לי המס (רשב"א ח"א סימן פ"ד).

וק"ק שראיתי ברשב"א ח"ג (סימן פ"א) שנשאל בעביד איניש דינא לנפשיה אם גם יכול לטעון שקר ע"מ להוציא דין לאמיתו דלא גרע מהמותר למימחי חבריה אע"ג דעבר על לא יוסיף פן יוסיף. ושם השיב שחס לי לזרעיה דאברהם דלימא שיקרא ואפילו במקום פסידא דכתיב שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב וכו' ודאי שנוי השקר ואהוב האמת ואין תמורתו כלי פז יעו"ש. מוכרח שאסור לשקר אפילו להציל ממנו ואין נפ"מ בבה"ד או במקו"א וזה היפך הגמרות הנ"ל ודברי עצמו במקו"א.

והיה מקום לחלק בין שהממון כבר נמצא ע"י המוחזק וצריך לשקר ע"מ להוציאו יש בזה איסור ולא שייך בו עביד איניש, משא"כ להעלים מן המכס שגוזל העם מותר לו לשקר בשביל להצילו כסתם מבריה ארי, ואין לי כ"כ הבנה למה החילוק הזה, ומצאתי רמז בתשובת הרי"ד (סימן נ"ג) כל מאי דתנן שנודרין ונשבעין להם ח"ו שהתירו חכמים לישבע על שקר כדי להציל ממנו חלילה חלילה לא עלתה על לב אדם דבר כזה שלא התירו חכמים אלא לידור ולהשבע להם אלא בדבר העתיד לבוא ולא

על לשעבר דמכי אישתבע בשיקרא אישתבע יעו"ש.

ואולי יש לחלק בין שבועה ונדרים שלעתיד מותר אבל על העבר אסור אך לשקר באמירה בעלמא בשביל להציל ממנו מה לי עבר ומה לי עתיד הכל בבחינת מציל מן הארי והליסטים, ועוד י"ל דמש"כ הרשב"א שבעביד איניש דינא לנפשיה אסור לשקר כי הוא בא בשם דיני התורה וכמעשה ב"ד וקימ"ל שאפילו שוחד ע"מ להוציא האמת ולזכות את הזכאי אסור כי תמיד יצא משפט מעוקל (ש"ע חו"מ סימן ט').

א"כ בדומה להתנהלות של ביה"ד אסור לשקר בכל כה"ג וכמבואר כן בחשוקי חמד (ע"ז כה:): ע"פ מש"כ באבני נזר (אה"ז סימן תט"ז) דעביד איניש דינא לנפשיה הוי כמו כח ב"ד וראיה לו מהרא"ש (ב"ק פ"א סימן כ') דקנס אי תפס לא מפקינן מינה אף דאינו מחויב בזמן הזה אפילו לצאת ידי שמים, משום דכתיב אשר ירשיעון אלקים, והטעם צ"ל משום דעביד איניש דינא לנפשיה כמו כח ב"ד, ולפיכך תירץ באופן שצריך להוציא הכסף שעביד איניש וכו' אסור לשקר כיון שיש לו דין ובבי"ד אסור לשקר אפילו כדי שיצא הדין לאמיתו אבל בנודרין וכו' שאינו רוצה לתפוס אלא להשאיר את כספו בידיו אינו אלא מבריה ארי בזה מותר לשקר.

וחשבתי אחרת מכ"ז שכל דברי הרשב"א שם הוא הוא על תביעה בבית

הדין בלבד ובזה אף שלהציל ממונו יצטרך לשקר אי אפשר לו להשתמש ברעיון של עבד איניש דינא לנפשיא, משא"כ שחורץ לבה"ד מותר גמור לשקר בשביל להציל ממונו מתוך יסוד של עבד איניש דינא לנפשיא ולא שנא בין לעתיד כמציל מן הארי ולא שנא מלשקר בשביל להוציא את כספו שנלקח ממונו, ומש"כ הרי"ד כמבואר לעיל דוקא בשבועה ונדר אבל לא בשקר סתם. ותירוצו זה נראה לי מחוור ביותר.

ואיך שיהא למעשה בנדו"ד מותר גמור להניח מודעות ואזהרות בכתב או

בע"פ ואף מצלמות דמי ושווא שהבית או המכונת מוגנת באבטחה וה"ה מודעת שוא כאילו ויש כלב בחצר ע"מ להבריח הגנבים, וזה שינוי לשון ושקרים ע"מ להציל ממונו כמבריח הארי והליסטים ומוכסים שלא מן המלכות. ק"ו לאותם השיטות שאין איסור שקר בכתב אלא כשמוציא בפיו או מראה בגופו (שארית יעקב כהנא יו"ד סימן י"ט, פ"י סימן פ"ד, מהרש"א ב"ב טו.) וע"ע במש"כ באשר חנן ח"ח (יו"ד סימן כ"א).

חנ"א ס"ט

סימן קעג

מבקש שכר על תיווך שעשה מתחילה שלא לשם שכר

לכבוד ידי"ן ר' מ.א. נר"ו

בית שאן שלום וכט"ס

נא למסור הפס"ד לבד"ץ "הליכות עולם" ירושלים

שמתברר כי אותה דירה כבר מפורסמת ב-"ישא ברכה" שהבן גם ככה מגוי שם, ובודאי שיכל להגיע אליה בכוחות עצמו ובחינם.

ומה שבקשת ממני חוו"ד הלכתית על הבן נר"ו שחבירו כולל מסר לו מספר טלפון של אדם שרוצה למכור את דירתו ולאחר משא ומתן חתמו הצדדים לגמירת המקח, ולאחר מכן שהתברר לאותו חבר שהציע את הדירה שנסגר המקח מבקש דמי תיווך, והלה טוען שהיה בדעתו שנתן לו המספר בתורת חסד, והוא אומדן דעת ברורה משום שהוא חברו לספסל הלימודים ואינו עוסק בתיווך בכלל, זאת ועוד

הן אמת שהר"ן (כתובות סג. ד"ה מתני') נתן כלל בדינים אלו שהמהנה את חבירו אפילו בסתם לאו לשם מתנה קא מכיין והוב"ד בד"מ (רס"ד ס"ב) בביאור לשון דהעושה טובה לחבירו אין אומרים שבמתנה עשה לו אלא יש לו ממנו שכר, ובהג"ה (שם) חידד טפי דלא יוכל לומר בחינם עשית עמדי הואיל ולא ציויתך אלא צריך ליתן לו שכר יעו"ש. וה"ה באומר לחבירו אכול עמי צריך לשלם לו ולא

אמרינן מתנה קא יהיב ליה (הג"ה רמ"ו סי"ז משם תרו"ה סימן שי"ז וילפי' מהאומר לחבירו קרע כסותי שבור כדי שמותר לקרוע וחייב לשלם ב"ק צב.) מוכח דלא שנא בטובה שמתכלה לסתם טובה אחרת ולא שנא בטובה שמפסיד ממון או לאו על הכל יכול לטעון לא בחינם עשיתי.

ויסוד הענין נראה מהיורד לתוך שדה חבירו ונטעה שלא ברשות אמר רב שמין לו אך ידו על התחתונה (ב"מ קא. וע"ע בגר"א סק"ג) דלא כל הימנו שאמר במתנה נתת לי (ר"ן משם הרשב"א שם) והלכה פסוקה היא (ש"ע חו"מ סימן שע"ה) וכיו"ב במלמד שאמר לו בעה"ב למוד עם בני ולא נדר לו דבר בכ"א צריך ליתן לו לפי הזמן שלמד הן רב והן מעט כמו שרגילין ליתן במקו"א (מרדכי סימן שמ"ו והוב"ד בהג"ה של"ה ס"א) וה"ה בראובן שהביא כותים אוהביו לחנותו של שמעון וקנו בגדים ולא התנה דבר ליתן שכרו בכ"א חייב ליתן שכל שנהגו בעלי החנויות בכך סתמן כפירושן דלא שנא מיורד לשדה חבירו ליורד לחנותו והשביח מקחו במקום שנהגו ליתן שכר ע"ז (רשב"א ח"ד סימן קכ"ה ושאה"ח).

וי"ל דה"ה בעסקי סרסרות ושדכנות שהיא מלאכה הידועה לפרנסה כך שודאי יכול לומר לא במתנה נתתי, וכמ"ש הגר"א (חו"מ סימן פ"ז סק"יז) שדין השדכנות כ' מהר"ם שהוא מדין היורד לשדה חבירו שלא ברשות וכמבואר ג"כ בגר"א (קפ"ה

סק"ב) כיון שהוא עשוי למכור הכ"נ בסרסור כמו יורד לשדה חבירו יעו"ש.

והם דברי מהר"ש אנג'יל ח"ג (סימן ט"ו) שכל זמן שהסרסור לא אמר בפירוש שהוא מוחל שכר סרסרותו אין השתיקה נחשבת למחילה וחייבים לשלם לו שכרו, ומסתמא שאי"ל שעשה כן בתורת מתנה וכמבואר בר"ן והביאו מור"ם בהג"ה רס"ד ס"ד יעו"ש. וכמ"ש נמי בערו"ה (קפ"ה סק"ד) כל סרסור נוטל סרסרותו אע"פ שלא התנה עמו מקודם דסתמא כן הוא יעו"ש. וכ"כ בפרי השדה (ח"ד סימן מ"ד אות ב') ובדובב מישרים ח"א (סימן מ"ב) ובשרגא המאיר ח"א (סימן מ"ח) וכולם חדא ס"ל שהלכה קבועה היא ואין חולק ע"ז ובפרט לפי המנהג.

ובעובדא דידן אע"פ שאותו האברך אינו מתווך במקצועו ואין לו ניירת או משרד של תיווך מ"מ התוצאה עיקר שעשה פעולה של תיווך שהעולם משלם ע"ז, ויכול לטעון לא בחינם עשיתי ואני רוצה שכר כי סוף דבר שיבחתי נכסין, וכ"כ בישכ"ע ח"ה (חו"מ סימן ל' אות א') אע"פ שאינו סרסור קבוע אך כיון שהוא מנהג העולם אפילו באדם פשוט שאינו סרסור רשמי מקבל דמי סרסרות.

וגם מה שכת"ר העיר מתוך שהבן היה מנוי ל-"ישא ברכה" מוכח דאינו חפץ בתיווך על כרחך שהיה אומדנא לכל הצדדים שהחבר מסר לו הטלפון בתורת

כלום, ולפקצ"ד אין נפ"מ אם היה ברמאות או לאו דהולכים אחר התוצאה שנשכר המוכר או הקונה, ק"ו שגמירת הסרסרות היתה ללא מתווכים אחרים, מגיע לו כל שכרו וכמבואר בנו"ב מהדו"ת (סימן ל"ו).

ונראה לי ברור שנתנית מספר טלפון או כתובת אינה עבודה של סרסור שדיבר עליה הרא"ש והנו"ב ששם היה טירחה גדולה לרוץ ולשכנע למכור זה לזה וכיו"ב משא"כ בנתנית פרט קטן גרידא בלא להתערב ולעזור לקונה ולמוכר להגיע לשווין הדדי, איזה סרסור זה.

וניכר שדומה לסוף דברי הנו"ב (שם) שחילק בין שידוך למקח כי בעסק מקח אין שם דברים אמצעיים והמקח תלוי רק בדמים משא"כ בשידוכים אף שנתרצו שני הצדדים בסך הנדן לפעמים בשביל איזה דבר קטן מתפרדת החבילה ומתבטל השידוך ולכן כ"ז שלא הושה אותם השדכן הראשון על כל הפרטים עד שלא נשאר שום דבר גדול או קטן שצריך לדבר בזה עדיין לא נגמר השידוך ע"י השדכן וכו' ואין לשדכן על הצדדים רק תרעומות אבל לא שום דין ומשפט כלל יעו"ש. משמע לנו"ב בע"י תרי טעמי גם הקשר בין הצדדים ולהביא העיסקה לידי גמר ואם לא עשה את שניהם יחד אינו מזכה עצמו לכלום ואין לו אף הגדרה של "מתחיל".

ודומה לזה מצינו ברב השואל בשב יעקב (סימן י"ג) שרצה להביא ראייה דאין

חסד, זו אינה טענה כי זה כל עיקר ההלכה של יורד לשדה חבירו שלא ברשות, ואף בשו"ת פרי תבואה (סימן נ"ח) והוב"ד בפת"ש (רס"ד סק"ג) התייחס לזה דהיכא דהוי ודאי הנאה לא איכפת לן במה שגילה דעתו שאינו רוצה לשלם לו יעו"ש. אמנם כבר המהרי"א הלוי ח"ב (סימן קנ"א) כתב להשיג ע"ד אך במהר"ש אנג"ל (שם) כותב לסתור דברי המהרי"א ולדעתו כהפרי תבואה, וע"ע בצי"א חט"ו (סימן ס"ז), נמצא שאין להסתפק בזה אחר שבמקומנו פשוט הוא ליטול דמי סרסרות ותיווך.

אבל יש להסתפק בתיווך כזה שמסר רק מספר טלפון ולא התערב כלל במכירה וקניה וגמירת המקח אי הוי סרסור שמגיע לו שכר רגיל, ומבואר בתשובת הרא"ש (כלל ק"ה סימן א') והביאו הב"י ומור"ם בהג"ה (חור"מ קפ"ה) על ראובן שהיה סרסור של שמעון למכור ביתו והלך אצל לוי ונתרצה לקנותו, ולא אבה למכור ללוי כי אמר שהיה שונאו ומכרו לאחר ותובע הסרסור דמי סרסרותו והשיב שלא ידע למה יקבל דדמיא לירד להציל ולא הציל שאין לו אלא שכר טרחה ולא סרסרותו, אבל ודאי אם אחר שאמר לו הסרסור שלוי רוצה לקנותו ואמר שלוי שונאו ולא רצה למכרו לו ואח"כ מכרו ללוי זה ודאי היה רמאות וצריך ליתן לו שכרו יעו"ש.

מוזכר שאפילו ולא גמר המקח אלא רק התחיל וקירב הצדדים זה לזה מגיע לו סרסרותו דסוף דבר שבלעדיו לא היה לו

אשר

סימן קעג

חנן

תקנא

למתחיל כלום מהגמרא בסוטה (יג): דמקשה הש"ס כתיב ויקח משה את עצמות יוסף וכתוב ואת עצמות יוסף אשר העלו ב"י אמר רמי בר חמא כל העושה דבר ולא גמרו ובא אחר וגמרו מעלה עליו הכתוב על שגמרו כאלו עשאו יעו"ש. וכיו"ב מבואר בפאת הנגב (ח"מ סימן נ') דסרסור צריך לדבר מדמי המקח ואם לא עסק בדמי המקח רק אמר שיש לפלוני סחורה למכור אין לו דין סרסור יעו"ש. ובפת"ש (אה"י סימן נ"א) זכר דברי התפארת ישראל בשם חקי דרך לענין שידוכים ג"כ שאם לא עסק מענין נדוניא אין לו דין שדכן יעו"ש.

ולפענ"ד דרך תיווך של דירות במסירת מידע כלשהו אף שהגיע הקונה למוכר דרך הצעתו בלבד אבל הוא לא המשיך דבר עד סוף המקח אינו אלא כשידוך של נישואין בעלמא כי גם בתיווך דירות בימינו יש דברים אמצעיים יכול בגלל דבר קטן להפריד החבילה ומתבטל המקח ולכך כ"ז שהמתווך לא השווה הדעות ביניהם אין לו אלא תרעומת.

וראיתי שכ"כ בשואל ומשיב תליתאה ח"ג (סימן ז') אחר שזכר דברי הרא"ש והב"י והעיר בדבר חדש דלו יהי כדבריו שזה סיבב הדבר שיהיה זה קונה ומגיע לו שכר סרסרות בשביל שנהנה ע"י הא עיקר הסרסרות הוא שזה ביטל מלאכתו והלך ודיבר להמוכר ולהקונה שיתרצו על המקח וכו' וכל עניני מסחר הוא כך ולפעמים יגע אדם עמל רב ולא יגמור דבר ואחר בא

רעהו ויקח חלקו באשר לא עמל וכל שלא נגמר הדבר לא הגיעו לו כלום וא"כ במה יזכה כעת.

אך גם אם נחוש לפת"ש (קפ"ה סק"ג) שביאר דברי הנו"ב שאין כונתו שלא יוכל לתבוע כלל חלק הגומר אבל ודאי שצריך לשלם לו חלק המגיע למתחיל כפי תקנת המדינה, וההגדרה שלו הוא הממציא לדבר ולולא המצאתו אפשר שלא היה מקח, וכפי מנהג המדינה נותנים לו חלק שלישי ממה שמגיע לשדכן או למתווך וכמ"ש בשו"ת שב יעקב (סימן י"ג) והסכים לזה מחמת המנהג, וכמבואר במצפה אריה (תנינא חו"מ סימן יב) ולא מצא בפוסקים מי שחולק ע"ז וכן הלכה.

מ"מ יש מקום גדול לפטור הבן נר"ו ממה שטען כי מחובר הוא מקודם לגמ"ח "ישא ברכה" ובסוף דבר ראה את הדירה והטלפון שם א"כ ההנאה היתה מגיעה ממקום אחר, ומסתבר כי הענין כבר בא ברמז בשב יעקב הנ"ל "וכבר פסקתי כמה פעמים דהיינו אף המתחיל לא היה יכול לגמור הדבר ונגמר ע"י אחרים מ"מ אותו המתחיל היה הממציא לשידוך הנ"ל שע"י המתחיל נתגלה הדבר, ובאו שדכנים אחרים וכו' באופן שאפשר לומר אילולי שהיה זה המתחיל שהתעורר לזה לא היה עולה על דעת אחרים לדבר שידוך הלז, וא"כ הוא ודאי מחוייב ליתן למתחיל כפי המנהג, משא"כ אם השדכנים הגומרים נתעוררו לאותו שידוך מעצמם והם סוברים באמת

לפי דעתם שהן הנה הראשונים הממציאים א"כ המתחיל לא עשה שום פעולה טובה וכו' ולא ידעתי שום טעם ליתן לו דבר" מבואר שמתחיל הוא שע"י נתגלה הדבר ואם הוא לא היה הדבר לא היה לעולם עולה ועוד במידה והגומר לא היה זקוק למתחיל הרי שאין לו כלום.

ובאגרו"מ ח"א (סימן מ"ט) והביאו בפד"ר כ"י (עמ' 283) העיר דמסתברא שהוא רק בשלא שלחו להיות סרסור אלא שמעצמו סרסור, שהחיוב רק לשלם מה שהנהו, ולכן כיון שהוצרך להגומר, והגומר היה כזה שלא הוצרך למתחיל, הרי לא נהנה, אבל כששלחו להיות סרסור, הרי עשה שליחותו והועיל, שמעתה לא יצטרך אלא לגומר, יש לחייבו, אף שאח"כ השיג גומר כזה שלא הוצרך למתחיל יעו"ש. כלומר ישנו סרסור הפועל מכח שליחות מגיע לו דמי סרסורת אם התחיל למרות שהגומר לא היה זקוק לו, ואילו סרסור הפועל מעצמו זכאי לדמי סרסורת משום שהנה את בעה"ב, לכן אינו המתחיל לתשלום, אם הגומר לא היה זקוק לו. הכ"נ בעובדא דידן אבל עדיין צ"ב דאפשר דלא דמי.

ולמעשה יש לדקדק עוד בדברים אחרים מאחר וטענת הבן נר"ו שקיבל מס' הטלפון מאברך בכולל יש אומדנא גדולה שזה היה לש"ש ובתורת מחילה אחרת הי"ל לפרש כי בדר"כ רוב העולם בחברות בעבודה או בכולל או בשכונה שמוסרים טלפונים או כתובות לדירות אינו

אלא לש"ש ולאות חברות ואולי ישנם כאלו צרי עין ואוהבי כסף שמבקשים אח"כ אבל אלו מיעוט שבמיעוט, א"כ אין מן הנמנע שגם בהכא הלכו כרוב העולם.

ולפענ"ד דומה שבימנו אם א' נותן לחבירו ארוחה או מזמין אותו לביתו לאכול עמו ואח"כ מבקש ממנו כסף ע"ז פשיט"ל שלא יקבל דבר כי מוכח שהיה לשם מתנה ומחילה וכך כל העולם נוהג וזה לא כפי שכתב בתרו"ה (שם) שהאומר לחבירו אכול עמי צריך לשלם לו, י"ל שבזמנם הענין היה מצוי לחייב מחמת העוני וכך היה מקובל בלא בוש, משא"כ בימינו יש אומדנא ברורה שהמזמין את חבירו לארוחה בביתו היא לש"ש, הכ"נ שחבר לכולל או חבר לחיים שמסר טלפון בלא הודעה מוקדמת של שכר לא עולה על הדעת שהוא יחייב כסף ע"ז כי המה מעשי חברות אלא א"כ זה המקצוע שלו.

ונראה שהוא תירוץ נפלא על הסתירה בהג"ה (רמ"ו ורס"ד) שמבואר דחייב ליתן שכר אפילו שלא עמד ע"ז לפני כן ואילו בהג"ה (שס"ג ס"י) הביא משם הרשב"ץ דהאומר לחבירו דור בחצרי אין צריך ליתן לו שכר יעו"ש. אפשר שבזמנם היה ברור שאם לא עמד לפני כן על שכר ואמר לו דור עמי הכונה היא בחינם ובמחילה כי אין כאן הפסד או כילוי הטובה כאוכל, בפרט בענינים אלו שאי אפשר אח"כ לבוא לידי ברירת השכר. והם דברי הנתיבות (סימן י"ב סק"ה) בחשב לעשות

בחינם לחבירו לא יוכל ליקח אח"כ ממון
ע"ז כי מתנה היא יעו"ש.

ובהדיא מבואר בחכמת שלמה (חור"מ סימן
קפ"ה ס"א) שכתב בדוקא עושה
פעולה שאין דרך אדם לעשות בחינם מגיע
לו שכר אף בסתם אבל במקרה כגון שמירה
שהוא בלי מעשה כונתו להתחסד זה עם זה
ואין שכר בסתם אלא א"כ קצב עמו שכר
שאו חייב לו יעו"ש. מוכח גם בנדו"ד
שאברך שבדר"כ אינו מתעסק בתיווך
שניכר על פניו ולפי ההשתדלות שלו
שסה"כ מסר מספר טלפון שעשה חסד עם
חבירו ותו לא, לא יוכל לקבל ע"ז שכר
אע"פ שיש רגילות בשוק לשלם אבל זה
כשהוא מתווך או באחר שמשדל כמתווך,
משא"כ באיש אחר לא, כי לא גרע משומר
שבפועל מקבל שכר אבל בסתם לא הכ"נ
בתיווך.

וכדברים אלו הכריע בחשב האפוד (סימן
קמ"ה) דאפילו אם אין סרסרותו
אומנותו אם עשה השתדלות שאין אדם
עושה השתדלות כזו שלא ע"מ לקבל פרס
אי אפשר לומר חשבתי שאתה מודיע לי
בתורת טובה אבל אם לא עשה השתדלות
מיוחדת רק הודיע לו כדרך שבני אדם
מכירים או שכנים רגילים לעשות דרך
הויתור ולא ע"מ לקבל פרס אין סברא
לתבוע דמי סרסרות אם לא התנה בפירוש
וזכר דברי החכמת שלמה הנ"ל יעו"ש.

ולרבות כ"ז בכלל והאי כל דינא הוא
פלוגתא דרבנותא כי בשו"ת הב"ח

(ישנות סימן קי"ז) כתב בשם מהר"ל בר
בצלאל מפראג בתשובה שהמהנה את
חבירו סתם מעיקרא דדינא פטור יעו"ש.
וכ"כ בשו"ת מהר"ם מינ"ץ (ראשון סימן ע"ד)
בזה"ל, וגם אם היה בדעתו שלא לעשות
בחינם עליה דידה רמיא לאתנויי ודברים
שבלב אינם דברים וכו' יעו"ש. וזה מצטרף
לשיטת הרשב"ץ (סימן קע"ד) דור בחצרי אין
צריך ליתן שכר והביאו הרמ"א (שס"ג ס"י)
א"כ אפשר שהמוחזק בכספו יטען קי"ל
כהשיטות הנ"ל.

ומה גם שהסתירה המפורסמת שהערנו
לעיל שבהג"ה (שס"ג ס"י) תפס דברי
הרשב"ץ (סימן קע"ד) ואילו בהג"ה (רס"ד
ורמ"ו) תפס דברי הר"ן, והרבה מהאחרונים
נשארו בצ"ע (ש"ך רמ"ו סק"ט, ט"ז שם, באה"ט
סק"א, נתיבות סקי"ז, קצות שס"ג סק"ז) ויש
שתירצו שיש הבדל בין מזמין את חבירו
לקבל הנאה לבין יורד לשדה חבירו (דובב
מישרים שם, שמרו משפט ח"א סימן מ"ה).

ואילו הב"ח (שם) הכריע דבפלוגתא
דרבוותא המוציא מחבירו עליו
הראיה ואם הדר בו מוחזק מצי למימר קים
לי כהרשב"ץ דדור בחצרי חנם קאמר ופטור
מלתת שכירות ואם בעל הבית מוחזק מצי
למימר קים לי כמהרי"ח ומהרא"י וכך
העלה בתשובה (סימן לט') על הלכה למעשה
וכו' ודלא כהרב בהגהת הש"ע שפסק
כהרשב"ץ בסתם עכ"ל. וכ"כ לדינא מספקא
הש"ך (סימן שס"ג סקי"ג) באה"ג (סק"מ)
והקצות (שם סקי"ז) מאלו האחרונים לא
הכריעו בזה והניחו הדבר על הספק עי"ש.

וכ"כ הפת"ש (שם סק"ז) בשם החת"ס ח"ה (חו"מ סימן קי"ט) דאמרי כיון שבדין זה הוא ספיקא דדינא אין מוצאין מיד המוחזק ומאחר והרמ"א הכריע כן מי יבוא אחרי הכרעתו להוציא ממון, והחזיק אחריו גם הכת"ס (חו"מ סימן כ"א) עי"ש באורך. וכ"ה בפת"ש (רמ"ו סק"ג) משם תשובת נו"ב (תנינא חו"מ סימן ל"ד) דזהו מהלכות עמומות והדברים סותרים זה לזה בכמה מקומות ולכך אם אין הוכחה ברורה וכו' יעו"ש. וכ"כ הכנה"ג (חו"מ סימן שס"ג הגהב"י אות טו') ובשו"ת מקום שמואל (סימן לא') בשו"ת אורח משפט (חו"מ סימן טו').

וידעתי שהט"ז (שס"ג ס"י) לא פסק כדעת רוב אחרונים הנ"ל אלא דסב"ל עיקר כתרומת הדשן שהביאו מור"ם בסימן רמ"ו עי"ש. ובכלל גם הגר"א (שס"ג סקל"א) לא הסכים לדברי הב"ח הנ"ל וההיפך שנטה דעתו שאין כאן מחלוקת בין הסימנים מאחר והתשב"ץ מיירי בחצר דלא עבידא לאגרא כמ"ש בתשובה שם ואפילו פירש לים ולא א"ל כו' כ"ש עי"ש.

מ"מ אחר הבירורים שהבאנו והספיקות שמא אין החבר אפילו בגדר "מתחיל" משום שלא היתה השתדלות למקח אלא רק מסירת טלפון או מקום וכמו שהכריעו כמה מהאחרונים דלעיל, א"נ כדאי הוא הספק בראשונים מזה שלא פירש לא חייבים לו דבר בטענת קי"ל כהתשב"ץ וכל היכא שהוא מוחזק בכספו יכול לומר בחינם עשית עמדי, כש"כ בסרסרות דדמיא לדור בחצרי מאחר ולא חיסר ואפשר שבסתמא מתנה הויא, וכ"כ כמה מהאחרונים לתרץ והבאנו דבריהם באשר חנן ח"ב (חו"מ סימן ל"ד) ק"ו דאפשר לילך אחר מנהג הסוחרים שאין המתווך יכול לתבוע כספו בלי שהחתים הצדדים לפני כן ומנהג בענינים אלו מבטל הלכה, וביותר דיש מי שכתב דהוי מדין שליחות ולא מדין יורד לשדה חבריו כך שחייב לפרש לפני כן, ואולי דמי טורח של כמה שקלים או סתם מתנה בעלמא יש ליתן לו על צד הטוב ביותר.

ידידך חנ"א ס"ט

סימן קעד הסעות בתשלום בלא לדווח לחברת הביטוח

יהא גזל מן הביטוח (שהוא פרטי ולא ביטוח הסעות), הנהג עושה עם הנוסעים תנאי בע"פ במידה ואם תהא תאונה ח"ו אז ההסעה תהא בחינם כסתם טרמפ ואם לא

לכבוד ידי"ן ר' ע.א. נר"ו
מודיעין עלילת שלום וכט"ס
מה ששאלת אם אפשר להעלות נוסעים ברכב פרטי בתשלום, ובשביל שלא

תהא תאונה ולא יצטרכו לתבוע את חברת הביטוח אז הנסיעה בתשלום.

ויש להבין שכל נוסע ברכב הוא מבוטח לא שנא נסיעה בתשלום או לאו, רק שהחברות ביטוח לא מסכימות לבטח מלכתחלה רכב פרטי שעושה הסעות אפילו באקראי בתשלום ללא ביטוח מיוחד לכך, ולפ"ז אפשר שהגזילה והגניבה לא רק מתחילה בתביעה על הביטוח אלא עוד קודם ההתחברות לביטוח עצמו.

אבל נראה מתוך שהרכב כולו מיועד לפרטי ורק שלפעמים ובאקראי הוא עושה הסעות בתשלום א"א לו להחליט שהרכב מיועד להסעות כסתם רכב ציבורי בכדי שישלם ע"ז יותר בביטוח, ומטעם זה ודאי שהוא יכול לבקש מלכתחלה ביטוח לרכב פרטי ואם יעשה הסעות קטנות בעתיד הוא עדיין בגדר פרטי.

ועוד כמו שיש זכות הלכתית לאנשים והנהג שלא ליסוע עם ביטוח חובה בכלל, אע"פ שאולי הם עוברים על חוקי התנועה, י"ל שאותו התנאי כביכול שהנוסעים מסכימים שלא יהיו מבוטחים כל עת ולא תהא תביעה על הביטוח ורק שאם יצטרכו לתבוע כגון בתאונה ח"ו אז יסכימו הצדדים לתנאים של הביטוח שכל הנסיעה לא היתה בתשלום ולפ"ז צ"ל שיגבו דמי הנסיעה רק בסוף הנסיעה.

ומתוך שהרעיון הזה לא כתוב בשום סעיף, מ"מ כל ההסכם בין הלקוח לחברת

הביטוח עומד בעינו לפי הסעיפים שחקקו בעלי החברה, רק שהצדדים משחקים במילים ובמחשבה בלא שקר ומירמה ע"מ לקיים את כל ההסכמים הכתובים, לכאורה שפיר עבד, אפילו שאין החברה תתנצה לכך אם ישאלו אותה בגלוי, אבל כמו שהיא נוהגת עם הלקוח לדבוק אחר סעיפיה במקרה הצורך בלא להניח שום אומדנא והכל מגובה מהחוק והמלכות שהסעיפים הכתובים הם העיקר, בין לטובת הלקוח ובין לרעת הלקוח, נמצא שאם יש כל מיני פירצות בין הסעיפים מגובה הוא ע"פ החוק ואין זה גזל. ורמז לזה בחוקי הכסף (עמ' כב').

האמנם היה מקום לאסור את זה, ואע"פ שלא גזל גמור הוא, מ"מ הוא אבק עבירה, ועבירה גדולה היא כי אין דעתו להתחרט מהם שאין נראה לעין חסרון כיס, וכמצינו באבק ריבית (ב"מ סא:): אבק לשון הרע (ב"ב קסה). אבק שביעית ואבק ע"ז (תוספתא ע"ז פ"א) ה"ה אבק גזל כמצינו בסעודה שאינה מספקת לבעליה והמשתמש בעבוטו של עני שאין בו חסרון כיס ובכ"א קריא ליה אבק גזל (רמב"ם תשובה פ"ד ה"ד) וה"ה לענין משחק בקוביא שאין חבירו מקנה לו בקנין גמור אלא ע"י שחוק והיתול הו"ל אבק גזל (רמב"ם עדות פ"י ה"ד).

ואת"ל שלא קרב לדין אבק גזל כי הכל נעשה ע"פ התנאים שהציבה החברה ואם היא לא סגרה הפירצה היא הפסידה לעצמה, מ"מ מידי הערמת גזל לא יצאנו מהא דאיתא (שבת קכ"ט א') א"ל רנב"י

לרבנן וכו' וכולהו אערומי אסירי בר מהאי ערמה דשרי, מאן דעביד מילתא ולא אפשר לי' לישקול זוזא מכא וליזיל לשב חנותא עד דטעים שיעור רביעתא ופירש"י שדרך הלוקחים לטעום היין תחילה שיהא טוב, ויטעום וכשיתן הזוז והחנוני ימצאנו רע ולא יקבלנו, והוא ילך לחנות אחרת ויעשה כן.

ושני ענינים נמצאו בש"ס שכל הערמה בגזל אסורה, למעט הערמה במקום שיש פקו"ן, כי אסור להציל עצמו בממון חבירו אלא א"כ דעתו לשלם (ב"ק ס:), קמ"ל שלהציל עצמו ע"י ממון חבירו אף בלא להשיב מותר בהערמה ואסור בגזל של ממש, וכיו"ב כ"ה בשו"ת בצל החכמה ח"ג (סימן קי"ח) שהכריח מפוסקים שהערמה אפי' בדאורייתא וגם באיסור גזל אין אסור אלא מדרבנן הכא במקום שיש פקו"ן לא גזרו רבנן בהערמה ומותר לגמרי יעו"ש. מ"מ אם לא היה פקו"ן אסור בכה"ג וי"ל ה"ה בנדר"ד.

ואולי יש להבדיל בין המקרים בהערמה ברורה כזו שנהנה ממש מן היין לבין הערמה שלא נהנה בכלל מן הביטוח כל עת שלא היתה תביעה, שבמקרה כזה אי"צ להתיר בדוקא בפקו"ן אלא בכל מצב.

אך נראה לי יותר שיש חילוק במושג "הערמה" שיש הערמה בצורה של גניבה שנעשית יותר ע"י שקר ומירמה, ויש הערמה מותרת שנעשית ע"פ כללים

שהכתיב אחד מהצדדים והשני מוצא פתחים המוסכמים במנהג המדינה להערים, וכגון הכא שמוכר היין מלכתחלה נותן לכ"א לטעום מהיין בכדי לקנות ומשרוצה הלקוח לקנות, המוכר אינו רוצה לקבל המעות הרעים כך שלא מוכר לו, ואותה הטעימה היתה מותרת לו כי כוונתו באמת לקנות, אבל במטבע הרע, משא"כ להערים במקום שאין כללים ברורים וניכר כשקר ומירמה יש לאסור.

ובזה מתיישבת הסוגיא דבר מצרא (ב"מ קח). זבין לי' גריוא דארעא במיצעא נכסי' חזינן אי עידית היא אי זיבורית היא זביני' זביני ואי לא איערמי קא מערים, וכן שם בסמוך במתנה אי כתב לי' אחריות אית ביה משום דינא דבר מצרא היינו משום דתלינן דאיערומי קא מערים דאל"כ לא הי' קונה שדה באמצע נכסי' דחברי' ובמתנה ל"א מקבל עליה אחריות יעו"ש, וכמבואר בש"ע (חו"מ סימן קע"ה סכ"ח) ובמור"ם (שם ובסעיף נ"ד) וע"ע בש"ע (שם סמ"ז) במוכר לאשה שאין בו משום דינא דבר מצרא וברמ"א שם דוקא שאין לחוש שמערמת וקונה לבעלה ואומרת לעצמי קניתי וע"ע בשטמ"ק דב"מ (שם) ובריקנאטי (שפ"ב) והוב"ד בשו"ת בצל החכמה (שם).

מוכח שאפילו להפקיע זכותו של חבירו המצרן אסור בהערמה כש"כ להוציא ממון של חבירו שזכה בו מד"ת אין להתיר דרך הערמה, וזה בין שני אנשים ללא סעיפים ותכתיבים כך שכל הערמה שיעשה

אשר

סימן קעה

חנן

תקנו

אחד לשני הוא בגדר של אבק גזל, מ"מ מהאמור לעיל שאם יש סעיפים וחוקים בין האנשים מותר וביותר ניכר שהכל תלוי במנהג המדינה, ונודע שאין אומדנא אלא מה שכתוב בכל כה"ג, כך שכל המשחק במילים לפרוץ הכתוב אינו בגדר גזל אלא מנהג מדינה ומותר.

ע"כ יש להתיר לעשות תנאי עם הנוסעים קודם הנסיעה שאם יצטרכו ח"ו לתבוע את חברת הביטוח הרי שהנסיעה

בגמ"ח וללא תשלום ואם אי"צ לתבוע את הביטוח אז הנסיעה בתשלום, ויש לצדד שהתשלום לא יהא מראש אלא אחר הנסיעה, ובכ"ז היא הערמה המותרת. וה"ה לאותם שמשכירים את רכביהם הפרטי לשעות או לימים ואין להם ביטוח של שכירות רכב י"ל שמועיל התנאי הנ"ל, אבל המתרחק מכל זה תע"ב כי כל פתרונות כאלו אינם ממשנת החסידים.

חנ"א ס"ט

סימן קעה

נתפס שנוהג ומדבר בפלאפון ושיקר לשוטר שזה ענין של פקו"ן

לכבוד ידי"ן ר' י.ל. נר"ו

בת-ים שלום וכט"ס

אודות האברך שנסע ברכבו וגם דבר בפלאפון ונתפס ע"י שוטר תנועה והוא המציא לו סיפור שמדבר עם אשתו שממש עכשיו יש לה צירים וצריך להזמין לה אמבולנס ללידה, ואף האברך "שיחק" עצמו כאיש סהרורי ואינו רגוע כי אשתו לבד, והשוטר האמין לו ושחרר אותו ואף בירך אותו ללידה קלה, ושאלת אם אין בזה גניבת דעת של השוטר, וה"ה אם מותר לכתחלה לגנוב דעתו של פקח העירייה ע"מ שלא לקבל קנס או יש בזה איסור מטעם גניבת המלכות ודינא דמלכותא דינא.

והנה דעתי ידועה כבר בענין ד"ד דינא שצריך לכבד החוק כפי שהוא ורק

במה שקשור למלכות כמיסים וארנוניות כדעת רוב הפוסקים, כש"כ במקרים של חוקים הבאים לשמור על חיי התושבים שיש להסתכל עליהם כחוקה של תורה, כך שהעובר על חוקי תנועה קרוב שהוא עובר איסור מה"ת, והארכתי בזה באש"ח ח"ה (חור"מ סימן כ"ב), ואף אין בו מדין מוסר שאם ידוע על איש שרגיל לנהוג במהירות מופרזת או שיכור ומסכן התושבים יש לו דין של רודף ומצוה להלשין עליו למשטרה וע"ע במש"כ באש"ח ח"ח (חור"מ רי"ט-ר"כ).

אך בנוגע לקנסות שזה להוציא כסף מן האזרח המוחזק בכספו לפענ"ד יכול מתוך עביד איניש דינא לנפשיה לטעון קי"ל כדעת הרבה דעות שלא שייך ד"ד

דינא במקרים וגם השוטרים או השופטים משנים מן החוק והמלכות כגון שאם השוטר או הפקח היה תופס את שא"ב או חברו ברור שלא היה נותן לו דו"ח א"כ הדברים לא קבועים לכולם וכל מי שקרוב לצלחת מותר לו ומי שרחוק סופג קנס.

וקרוב לזה מבואר בשארית יוסף (ידיד ח"ג חו"מ סימן א') שבחוק ומשפט שאינו קבוע אלא משתנה כפי השוחד, והשוחד מהפך חוקיו ומשפטיו לכמה גוונים, ואפילו השופט הגדול משנה למלך הכסף יעזור עיניו ויהפוך חוק הממשלה לגמרי וכו' וכיון דידועים בקבלת שוחד איך נכשיר שטר זה של מכר שלהם מן הדין הגמור משום דינא דמלכותא דינא יעו"ש. וכ"כ המהרש"ך (ח"ג סימן קי"א) יעו"ש, וזה לרבות האומרים שאין ד"ד דינא בפריצי עמנו הרומסים חוקי דת והוי כמוכס מאליו, כש"כ במי שאינו גוזל אותם אלא שלא משלם להם ולא גרע מגרמא בעלמא או מבטל כיסו של חברו ומותר אף לכתחלה, והבאנו הדברים משם החזו"א והגר"ז מלצר זיע"א כבר באש"ח ח"ו-ז (חו"מ סימן קנ"ב).

ומתוך כך שטוען קי"ל כשיטה זו נהפך השוטר למי שרוצה לגזול את האזרח, והמציאות מוכיחה כן שהמשטרה והעיריה שנותנים הקנסות אינה כ"כ בהתאמה של הפשיעה באמת בכדי ללמד התושב לשמור על חייו, אלא כענישה גרידא להחיות השוטרים והפקחים ועל דעת הכי יורדים לשטח לצוד טועים, ובפרט

המאחרים נדרשים לשלם ריביות ופיגורים ואין כאן אלא דינא דגולנותא, ותדע שבמרבית המדינות המתוקנות השוטרים שעוצרים בעל עבירת תנועה מסבירים ומלמדים את האזרח על מנת להציל חיים ולא ממהרים לקנוס ורואים שם לשון רכה תשבר גרם ופחות עבירות תנועה מאשר בארץ, משא"כ בארצנו השוטרים והפקחים יותר באים בכח הזרוע "להלביש" הדו"ח והקנס ולא דוקא לצורך לימוד ושינוי טבעו של העבריין לטובה.

א"כ חוץ מגניבת הדעת שנעלמת משיטה זו, גם לאיסור שקר אין לחוש כי לכאורה זה להציל את הממון שלו וזה שמצינו ברשב"א ח"ג (סימן פ"א) שנשאל בעביד איניש דינא לנפשיה אם גם יכול לטעון שקר ע"מ להוציא דין לאמיתו דלא גרע מהמותר למימחי חבריה אע"ג דעבר על לא יוסיף פן יוסיף. ושם השיב שחס לי לזרעיה דאברהם דלימא שיקרא ואפילו במקום פסידא דכתיב שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב וכו' ודאי שנוי השקר ואהוב האמת ואין תמורתו כלי פז יעו"ש. כבר השבנו שהרשב"א דיבר בתוך בי"ד שודאי אסור להוציא שקר אף מתוך עביד משא"כ חוץ לביה"ד יהא מותר שאם בשביל השלום התירו כש"כ להציל ממונו שמוחזק בידיו.

ולא גרע מהערמה בהברחת המכס ששינוי הנודרין להרגין ולחרמים ולמוכסים ודוקא שאין להם קצבה או שעומדים

מאליהם אע"פ שממשלתם מן המלך אינן דד"ד, והוו כמו אנסים, משא"כ בקצבה שקצב המלך (נדרים כז:): וכ"כ בסמ"ע (שס"ט סק"י) במקום שהמוכסין מאמינים להסוחרים במה שאומרים לפניהן שאין להן סחורה אלא כך וכך מותר לשנות להגיד לפניהן באופן שלא יפסידו.

ועוד מצינו דשרי ליה לצורבא מרבנן למימר עבדא דנורא אנא לא יהיבנא אכרגא, מ"ט לאברוחי אריא מיניה קאמר (נדרים סב:): נמצא שמותר לומר שהוא עבד הכומרים של ע"ז ומתוך שאומר לא יהיבנא כרגא מוכרח שלא אמר כן משום דמודה למעשיהם אלא להפטר מן המכס שהכמרים היו פטורים ממנו (תוס' רשב"א ר"ן שם) ומתוך כך דצורבא מרבנן אינו נותן כרגא ואלו שבאין ליטול ממנו כרגא כארי הבא על נכסיו ומותר לו לומר להם הניחו לי המס (רשב"א ח"א סימן פ"ד) ובמקו"א כתבנו עוד בזה.

מפורש מכל הנ"ל במקום שהוא כמוכס מאליו ואין ד"ד דינא מותר לשקר ע"מ להציל את כספו, וראיתי מש"כ באבני ישפה ח"ב (סימן ק"ז) שאסור לאזרח שנתפס ע"י שוטר לשנות את שפתו משום גניבת דעת אע"פ שלא אמר שקר זה אסור, ורק היכא שאין צדק עם השוטר כגון שטעה לחשוב שפלוני עשה את העבירה ואדם

אחר עשאה בזה נראה שיכול לגנוב דעתו משום עביד איניש כי השוטר יגנוב ממנו שלא כדין יעו"ש. ומשמע שאם גם משקר על השוטר פשיט"ל שעובר על איסור אפילו שיקבל קנס ע"ז, וכיו"ב כ"כ בספר תורת הלשון (עמ' 65) בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל ובדרך שיחה (עמ' ש"ה) להגרח"ק שליט"א והביא דבריהם בשתיקה בספר ואין למו מכשול (שמירת הדיבור עמ' קמ"ב) שאסור לשקר לשוטר במי שעבר עבירת תנועה יע"ש.

אך מהאמור כדאי הוא ע"פ ההלכה לאזרח שמוחזק בכספו להציל עצמו מהא"ט דקי"ל דלא שייך ד"ד דינא במקרה כזה, והוא צד גדול בכדי להציל את כספו ועורו מקנס כספי שהוא מוחזק בו, אבל אין זה מורה שמותר לו לעשות עבירות תנועה, וההיפך כי קרוב הוא לסכנת נפשות והוא איסור חמור גם מדיני התורה וחכמיה, אבל מי שנתפס והוזמן לבית המשפט לתעבורה וניכר שעבירת התנועה שלו חמורה יותר שמביא לידי סכנת הציבור, נראה שאסור להגן עליו והוא עצמו מוסיף על עוונו שקר ומרמה ומזיק את הרבים ויש לו לקבל העונש המירבי כפי דעת המומחים לזה, ושום קי"ל לא יועיל לו. וע"ע בחשוקי חמד (ב"ק לב:).

חנ"א ס"ט

סימן קעו

הגונב מביטוח לאומי או ממשרד הדתות הוא מחלל ש"ש

לכבוד ידי"ן הרב הגאון... שליט"א

בת-ים שלום וכט"ס

ומה ששאלת אם יש איסור לשקר לביטוח לאומי כגון להמציא תלושים לאשה שלא עבדה לעולם ויצאה לחופשת לידה וכיו"ב להמציא כל מיני שמות אנשים בכולל ע"מ לקבל את מילגת הדתות שלהם ולפזרם לשאר אברכי הכולל.

וכבר דברתי בזה בכמה דוכתי, שאין היתר לכל הרעיונות האלו, ומדינת ישראל היא בבחינת דינא דמלכותא דינא, ואע"פ שהיא מורכבת ממלכות חילונית, ובשלטון מובהק של התקשורת, והיפי נפש במסווה של דמוקרטיה, ופעמים שרודפים את הדת ומוסדותיה, ופעמים שמנסה בכח ובזרוע לדחוק את חוקי האלקים, מ"מ אין זה מעיב על האיסור שעומד בעינו, שאסור אפילו לגזול מן הרשעים וכמו שהקפיד הקב"ה ע"ז שנאמר ותמלא הארץ חמס (בראשית ו, יא) וכמבואר בסמ"ג (עשין ע"ד), וגם אם נתיחס לאותם תלונות שהמדינה גוזלת את הציבור החרדי (אע"פ שאני איני נמנה מהאומרים כן, כי מי אמר שהם חייבים לנו עד שנאמר שגזלו אותנו) הלא אסור לגנוב את הגנב אע"פ שנאמר שפטור מכפל מ"מ חייב לשלם הקרן (אור שמח גניבה פ"א הי"ז).

והוא בכלל לא גרע מאיסור גזל הגוי, שהוא מן התורה אפילו שאינו מכלל עמיתך, ופסול לעדות מה"ת שהוא רשע דחמס, וביותר החילול השם שנובע מכך, כי כבר אמרו חילול השם קרוי ת"ח שאינו נזהר במעשיו וגורם שמטילים בו דופי, ואותם המשקרים לגוים וגונבים מהם הם בכלל מחללי השם, שיאמרו הגוים אין תורה לישראל והכתוב אומר שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ולא ימצא בפיהם לשון תרמית (סמ"ג שם ולאויין ב').

הכא בגונב מן המדינה ק"ו הוא, שיאמרו שאר ישראל על הרבנים ות"ח האם זו התורה שלומדים לגנוב ולעשוק כספי ציבור, ובכך התלונה קרובה כ"ז שהם מתנהגים ברמאות מי ידבק בהם, ומחללים ש"ש שיאמרו מה עשה הקב"ה שבחר לחלקו גנבים ורמאים, והלא כל המחלל ש"ש בסתר נפרעים ממנו בגלוי אחד שוגג ואחד מזיד (אבות פ"ד מ"ד) והש"ס מלא בזה, אך לפסול לעדות אפשר שיש לצדד אחרת וכמבואר באשר חנן ח"ח (חור"מ סימן ר"ח).

חנ"א ס"ט

סימן קעז

פס"ד לבית המשפט בעובד מפעל הפיס שנרצח (רח"ל) בעקבות עבודתו

לכבוד ידידנו עורך הדין מ. דיינ נר"ו
צפת שלום וכט"ס

קראתי את כתב התביעה המעציב שמר
שלח אלינו וכפי שהבנתי מדובר
באיש מבוגר שעובד בביתן של מפעל הפיס
שמקבל כמה אחוזים על כל מכירת כרטיס,
והיה באחד מהימים שחזר לביתו אחר
העבודה תקפוהו עבריינים בראשו במוט
ברזל ורצחו אותו, והכל ע"מ לקחת את
כספי הפיס שהיה בידו, וכעת שאלתם דין
משפט העברי האם יש חיוב על מפעל הפיס
בנזקי המנוח.

בשמירת ממונו אבל בנזק שהגיע לשליח
מה הזיק המשלח ומה הגיע לו מחמת
פשיעתו, וכש"כ שאם השליח שכיר שהרי
הלך בשכרו כדכתיב ואליו הוא נושא את
נפשו ודרשינן (ב"מ קיב.) שעל שכרו עלה
בכותל או נתלה באילן וכו' ולפעמים שיפול
וכו' וימות ובכלל סכנת נפשו הכניס עצמו
מחמת שכרו ואלו הם דברים פשוטים
יעו"ש. נמצא שאם הגיע נזק ממון לשליח
מחמת השליחות לא נתחייב המשלח
בתשלומין.

ובהגהות ראשונות דמרדכי (ב"מ סימן שנ"ט
ותסא) מבואר שאם ראובן הלך
בשליחות שמעון בשכר ונתפס בדרך ולא
בסבת שמעון שאין חייב לפדותו אבל אם
בחינם הלך בשליחותו חייב לפדותו
דשאלה שייכא בגוף הבעלים יעו"ש. הרי
שאם הגיע נזק גוף לשליח מחמת המשלח
חייב בכל כה"ג ואם הגיע לו נזק מחמת
השליחות אם בשכר פטור ואם בחינם חייב.

ובב"י (סימן קפ"ח ס"ו) זכר דברי הרמב"ן
והגהות מרדכי בלא לשון חולקת,
וניכר שדברי הרמב"ן קאי על נזקי ממונו
ולא שנא בחינם או בשכר והגהות מרדכי
קאי על נזקי גופו מדין שואל באונסין ואין
הכרח שחולקים זע"ז, ואף בש"ע (ח"מ סימן
קפ"ח ס"ו) שהכריע כלשון הרמב"ן אין זה
מורה שהוא לא ס"ל ג"כ כהמרדכי, וההיפך

וכפי שהבנתי שע"פ חוקי "פקודת הנזיקין"
על כל הסעיפים שבו בפרט (סעי' 2
ו-13) שבתביעת נזיקין שייך המקרה הנזכר
בתביעה של עובד על המעביד, ובדיני תורה
הוא בהגדרת של משלח ושליח, ויש להניח
באומדנא גמורה שאותם הרוצחים לא היו
עושים דבר למנוח אילו לא היה בידו את
כספי הפיס, שע"פ ההסכמים בינו לחברת
הפיס אסור לו להשאיר הכסף בביתן, אלא
שחייב לקחתו לבית או לבנק, על כרחך
שכל ההיזק והמוות שהגיע אליו הוא
בעקבות חיוב המשלח.

ומבואר בתשובת הרמב"ן (מיוחסות סימן כ')
דאין המשלח חייב בתשלומי נזק
השליח, שלא מצינו תשלומי נזק אלא בנזקי
עצמו או בנזקי ממונו, וכו' לפי שפשע

כי הוא דקדק לכתוב היזק ממון, ומשמע שבהיזק הגוף לא הכריע בש"ע, ומתוך שלא הכריע מסתבר שהשווה בין הראשונים, רק שלא פסק את הדין בש"ע.

וזה לא כמבואר בשו"ת יורו משפטיך ליעקב (סימן צ"ו) שהכריע בפשיטות בדעת הש"ע שתפס ברמב"ן אפילו הלך השליח בחינם פטור יעו"ש. ומהאמור שיש להקשות שהי"ל לש"ע לפרש ולא לסתום, וכיו"ב ניכר שגם המהרי"ק (שורש קלא) השווה בין הרמב"ן למרדכי, וכ"ה בסמ"ע (קפ"ח סק"א) ובשמחת יו"ט (סימן ח"י).

וגם קשה על מור"ם בהג"ה (סימן קע"י סמ"ח) שעשה מחלוקת בין הראשונים כאילו וכולם דברו על ענין אחד, ויותר קשה שמור"ם לא הגיה דבר בסימן קפ"ח, אך בכ"א לפי הכללים קי"ל כי"א בתרא והוא ס"ל כהרמב"ן, וכ"כ הט"ז והנתיבות דעיקר כהיש חולקין בכל כה"ג, והסמ"ע (שם) נמי ס"ל שמור"ם בהג"ה בכוונה תחילה הגיה בסימן קע"ו להורות שאף בגופו הלכה כהרמב"ן.

ובשארית יעקב (טראב ח"ב דף מד טור ג') הביא ראיה להכרעת מור"ם ממש"כ הרשב"א וכ"ש אם הוא בשכר וכו' ודרשינן שעל שכרו נתלה באילן ולפעמים ימות וכו' הרי דאף בנזקי גופו הוא פטור ולדעתו ז"ל אינו מחלק בין בשכר לבחינם אלא בכל גונא פטור א"כ כמו דאם היה בשכר אפילו מת פטור כן בחינם יעו"ש.

ואחא"מ נראה דלא דק כי מוכח בדוקא בשכר אבל בחינם אין הכרח.

ועתה בנדו"ד שאותו עובד פיס שהסכים לא' מתנאי העבודה שאסור לו להשאיר את כספי הפדיון היומי והכרטיסים בביתן משמע שהוא חייב להוליך הכסף לביתו אך הוא אינו נשכר ע"ז ויוצא שמחוץ לשעות עבודתו הוא כשומר חינם ולא שכר, ע"כ לשיטת המרדכי שהבאנו הוא ניזוק בעקבות השליחות והשמירה שהיא בחינם חייב המשלח משום שמפעל הפיס כשואל את גוף העובד וחייב באונסין, משא"כ לרמב"ן והמהרי"ק ושאה"ח הן בחינם והן בשכר המשלח פטור.

אבל אנן דמסתפינא דילמא ורמת השכר שמפעל הפיס נותנת באחוזים למוכר הכרטיסים הוא ג"כ כולל את שכר הטיירה של איסוף הכסף ושמירתו, והוא מסתבר כחלק מכללי העובד והמעביד, והעובד הסכים לזה, כך שלדברי הכל יהא פטור המשלח אף שהשליח ניזוק בגופו, שעליו הכתוב אומר ואליו הוא נושא את נפשו שעל שכרו מכניס עצמו בסכנת נפשו לעלות בכותל ולהתלות באילן ולפעמים שיפול ממנו וימות.

אמנם לרוב הדעות שאף בשוכר שליח ובכ"א נהרג בשליחותו, המשלח צריך כפרה ותשובה שסוף דבר ע"י שליחותו נהרג ואע"פ שלא נתכון להרע כמבואר בבאר שבע (פ' חלק) והביאו המג"א

אשר

סימן קעז

חנן

תקסג

(תר"ג סק"א) וכ"ה במהרי"ו (סימן קכ"ב) ובנודע ביהודה ח"א (או"ח סימן ל"ד) וראיה להם מסנהדרין (צה). שדוד המלך היה זקוק לכפרה שהרי בגללו נהרגו הכהנים בנוב וברור שדוד המלך לא הרגם בפועל אלא באמצעותו התגלגלו הדברים לכך. וע"ע בתשובת המהרש"ל (סימן צ"ו) ומהר"ם מלובלין (סימן מ"ד) ובצמח צדק (קדמון סימן ו') נצח ישראל (סימן א' אות ז') וחלקם תפסו ההיפך שאף כפרה אינו צריך אם השליחות היתה בשכר מטעמא דהוא נושא את נפשו.

אבל יש לדקדק אחרת בכל הסוגיא דכוותא ולתפוס דפלוגתא דרבותא שיש היזק מחמת השליחות והוי כגרמא ופטור המשלח, משא"כ היזק מחמת המשלח בבחינת גרמי ניכר לכל השיטות והדעות שחייב, כגון שהיה בידו דבר של המשלח והוא ניזוק מאחרים בגלל זה, לכאורה חייב, והוא מפורש במרדכי "ולא בסיבת שמעון" וכן מפורש ברמב"ן "לא מצינו תשלומי נזק אלא בנזקי עצמו או בנזקי ממונו" כלומר עצמו או שורו שנגח שהי"ל לשמור ומשלא שמר פשע וחייב משא"כ שהלך בשליחות ונתלה באילן ומת הרי שזה לא בסיבתו הישירה.

ומתוך שהב"י זכר שני התשובות כאחד בלא לשון חולקת מסתברא אצלו שבשיטה אחת המה, ואף בלשון הש"ע (שם) יש להכריח כן ממה שדקדק וקאמר מחמת שליחות שולחו ולא כתב בשליחות שולחו משמע שטעם הפיטור הוא לפי

שההיזק בא מחמת שליחות דוקא ולא מחמת המשלח וכמבואר בחק ומשפט (סימן שצ"ב) ובנר המערבי (מלכא ח"א סימן מ"ו) אליבא דהש"ע.

והיסוד הזה מפורסם בתשובת המבי"ט ח"ג (סימן קנ"ו) להסביר דברי הרמב"ן והמרדכי כאחד שאין המשלח חייב כשהוזק שלא מחמת המשלח ולא מסבתו כמו שאם נשבה בדרך שאם גם הוא היה הולך דרך שם שלא בשליחות מי ששלחו עתה אלא לצורכו היה נשבה גם כן, משא"כ אם היה ביד השליח נכסים של המשלח ושבו אותו ואת הנכסים כי ידעו שהיו של המשלח חייב והוי כמו פושע בשליח כי מסבתו נשבה שאם לא היה הולך בשליחותו אע"פ שהיה הולך באותו הדרך והיה פוגע בשבאים לא היה נשבה יעו"ש. ותימצי במפורש ביעב"ץ ח"ד (טור שני סימן י"ז) אילו הגיע לו הפסד מחמת הדבר שהיה מוליך בידו של המשלח בודאי דהרשב"א מודה שעל המשלח לשלם כל הנזק הבא לשליח יעו"ש.

ומבואר כן בתשובת משפט וצדקה ביעקב (ח"א סימן קט"ו) שאם מגופה של שליחות בא ההיזק חייב המשלח ובדין שלו הכריע שהנזק בא מחמת גופה של שליחות שהרי מהסחורה שנתן המלך לשליח להביא לקהל יצא ההיזק יעו"ש. וכ"כ למעשה בשו"ת נר מערבי (שם) ובשו"ת חוקי חיים (גאגין סימן ל') ובשו"ת שמחת יו"ט (סימן ח"י) בית דין של שלמה (סימן י') אורים

גדולים (סימן רט"ו) פני משה ח"ב (סימן ט"ז) מהר"י קצאב"י (סימן נ"א) גבעות עולם (סימן כ"ג) עין משפט (סימן י"ג) חוט המשולש (טור ב' סימן י"ז) רוח יעקב (סימן קי"ז) הלכה למשה (חו"מ סימן י"ח) דרכי נועם (חו"מ סימן ש"ח) באר המים (סימן ל"ח) נבחר מכסף (סימן ע"ט) מפי אהרון (סימן ב').

ועיין בדברי החת"ס (חו"מ סימן נ"ב) שתפס ההיפך מכל הנ"ל שאין כאן מחלוקת דהגה"מ מיירי נתפס שלא בסיבת שמעון וחייב כשואל והרמב"ן מיירי שנתפס בסיבות השליחות והו"ל כמתה מחמת מלאכה וצ"ע בדבריו שהוא ההיפך מכל האחרונים, בפרט שלא זכר דברי המבי"ט, ועיין בשו"ת קנין תורה בהלכה ח"ה (סימן קמ"ח) שעמד בדבריו.

ואיך שיהא רבים מהאחרונים הנ"ל לרבות שזכרו שדעת הרשב"א, מהר"ם, מרדכי, ומהרי"ק בשיטה אחת לחלק בין היזק בשליחות להיזק מהמשלח כ"ה מפורש בתשובת הרא"ש (כלל ח"י א') והביאו בש"ע (חו"מ סימן קל"א ס"ז) בראובן שחכר חכירות מפרש אחד, ונתערב שמעון בשבילו לפרוע חכירותו בזמן שקצב לפרש, ועתה תובע שמעון מראובן שיפרע לו תשלום החכירות שהוצרך לפרוע בשבילו לפרש, וראובן מודה שהכניסו ערב, אבל אומר שלא היה לו לפרוע לפרש, כי כבר פרעו, ויש לו שטר פרעון. ושמעון אומר, הוצרכתי לפרוע לו כל זמן שלא מסרת לי שטר הפרעון, או שלא לקחת מידו עיקר

השטר חוב. והוא השיב כיון שמודה ראובן שהכניסו ערב לגוי חייב לפרוע כל מה שפרע לגוי אפילו שהגוי תבע ממנו שלא כדין ואנסו כי הדבר ידוע שידם תקיפה וצריך ליתן כל מה שתובעו וזה ידע ראובן כששם אותו ערב לגוי וקיבל עליו שעבוד לפנותו מכל נזק שיבא לו מהגוי אע"פ שלא פירשו אמרין דעת שמעון שלא היה מכניס עצמו בסכנה להתערב לגוי אם לא לדעת.

ודמי האי מילתא להא דאמרין בגמרא (ב"ק קח:) זבין ארעא לאנס אמצרא דחבריה, משמתינן ליה עד דמקבל עליה כל אונסא דמתיליד ליה מחמתיה, דאמר ליה, אריא ארבעת אמצראי. והוא בק"ו שאם בענין ערבות לגוי כתב כן הכ"נ שצריך לסלק מכל נזק ואונס הואיל ואית ביה דינא דגרמי, ובנ"ד שהמנוח נרצח בודאי דאדעתא דהכי נכנס במלאכה זו שכל נזקי גוף שיבא בשביל זה יהא נפרע ממפעל הפיס.

מכל האמור עולה, לכל השיטות והדעות שליח שנשכר בכסף וניזוק מחמת השליחות, פטור המשלח הן בנזקי גופו והן בנזקי ממונו מדיני גרמא, ובכל אופן צריך כפרה בדיני שמים וראוי לפצותו מעט, אבל שליח הן בשכר ק"ו בחינם שניזוק מחמת המשלח, הרי שהמשלח חייב בתשלומי נזק מדינא דגרמי, וכגון במעשה דידן שהמנוח נרצח בעקבות שהחזיק בידו את כספי הפיס, דמוכח שרק את זאת בקשו

אשר

סימן קעח

חנן

תקסה

הרוצחים, נמצא שהיא התרשלות השולח גופא והיא שגרמה לנזק, ובימינו החיוב מתבטא בפיצויים הן לנפגע עצמו והן ליורשיו, וזה מקובל גם בדיני תורה מחמת מנהג המדינה בין עובד ומעביד והוא עיקר

גדול בתורה, ולא דומה לשאר חוקי הערכאות האסורות.

בברכת התורה ולומדיה
חנ"א ס"ט

סימן קעח עובדת שפוטרה בעודה בהריון

לכבוד הרב נ.ר. נר"ו
חולון שלום וכט"ס

מה ששאלת על עובדת בגן ילדים "חרדי" כשנה וחצי והוא שייך לרשת הידועה, אך התברר להם שאותה עובדת מעוברת בחודש הרביעי ובעקבות זאת ההנהלה החליטה לפטר אותה לאלתר, ואם היא תרצה לקבול ע"ז היא צריכה להתדיין אך ורק בבית דין שהם מציגים שבדר"כ הוא מזוהה הרבה עם הרשת וחוקיה, ואם היא תפנה לגורמים חיצונים אז הם מאיימים עליה לפשקבילים וידאגו שכל ילדיה יצאו ממוסדות החינוך, ובקשת ממני חו"ד הלכתית אם היא בכ"א יכולה לפנות מיד לאירגון העובדים והם יטפלו בזה כפי המצויין בחוק.

בלי גניבה וחמס, אך ראה זה פלא שהכל הפוך, הכל שם רקוב מריח ריח רע של כסף וזהב, ובשמה הטוב של התורה עושים קרדום לחפור בה, גוזלים ועושקים את המלמדים ומשפחות הבנים והבנות לטובת ההנהלה האישית להרבות להם ממון.

וידועותי בשטח זה אינם מן הכתובים והשמועות אלא מהמציאות האמיתית שבאים לפנינו לבה"ד הרבה אנשים צדיקים ובעלי ירא"ש שהיו עובדים שם בחינוך ופטרו אותם בפתאומיות ואף מבטלים מהם פיצויים, פנסייה, חופשת מחלה, הבראה, ועוד ענינים הקבועים בחוק, ובחלק מהמקומות אף מאיימים עליהם שאם יפנו לערכאות ע"ז הם יוציאו עליהם כתבי סירוב, והבנים והבנות יצאו ממוסדות הלימוד וכיו"ב פשקבילים ברחוב ובבתי הכנסת בגנות האיש או האשה.

אך מגמתי היא שצריך להלחם בתופעה ההרסנית הזו שבאה בשם תוה"ק

וי"ל שאיני מתפלא על הדברים וכבר צווחנו על העקמימות שיש בכל המתנהל שם כמ"ש באשר חנן ח"ח (י"ד כ"ח), ובדר"כ זה תמיד נמצא ברשויות והמוסדות שלנו שאמורים לייצג דעת תורה

שעושים המנהלים ואותם הרבנים בחזות חרדית כרצונם בכלל ישראל, וכהגה ביד המלח ברצותו או חזו וברצותו שולח, אין ליתן יד לפושעים הרשעים האלו, יהיה מי שיהיה קטן כגדול ע"ה ות"ח כולם לא ינוקו מעוון הגזלה והחמס שתחת ידיהם, ואין לפחד מהאיומים שלהם, וגם אין כאן חילול השם במקום שהם משתמשים בשם תוה"ק לפגוע באנשים קטנים וחלשים, והוא גופא חילול השם ששותקים להם ומעלימים עין, והדבר הזה חייב להיפסק.

וב"ה בימינו אין את האנדרלמוסיה הזו שכל אחד מה שהוא רוצה עושה, וההיפך כי מרות המלכות על כולם, לבל יהיה איש נפתל ועקש שירצה להרים ידו או רגלו על כל דבר פשע, וכבר נודע ההבנה והדעת אמת דהנהגת כל עם ע"פ מלכות הוא דבר הכרחי אשר נטע ה' בבריאה לקיום העולם בכלל וכמו שאמרו הוה מתפלל בשלומה של מלכות שאילמלי מוראה איש את רעהו חיים בלעו (ע"ז ד.).

ואף שיש הרבה בני אדם כגון אלו המנהלים שתחת חסות הרשת ושאר מקומות החינוך שלנו אשר המה חכמים בעיניהם ומתעצמים בכל עוז להרוס ולעקור כח זה של המלכות שהולכת לטובת העובד ודואגת ליום המחר שלו, ע"כ יש לדאוג להלחם בהם בכל הכח שניתן ביד כל אזרח ואזרח ע"מ להעמיד את חוק הטבע הברור

שלא כל מה שרוצים עושים בפרט שבאים בשם תוה"ק.

ועתה בכלל ודין יחסי עובד ומעביד אזיל בתר מנהג המדינה וכקבוע בחוק (ש"ע חו"מ שלא א-ב) ע"כ אף שלא כתבו דבר ביניהם עצם ההתקשרות זל"ז כוונתם מעיקרא להשתעבד אחד לשני לפי חוקי המדינה הנוגעים לאותם הזכויות והחובות של המעביד כלפי העובד, וע"פ החוקה הברורה אין היתר לפטר עובדת בעודה מעוברת והעושה כן צפוי לקנס גדול, וכאמור לפי ד"ת אפשר לה לילך לתבוע אותו לקנס ולרצות עונשו, ואני מעדיף שזה יהא בקול גדול למען יראו וייראו.

ולפ"ז וכל בקשתם לילך לב"ד שלהם הוא שחוק וקלות ראש ובעיני הם פסולים ונפסלים מעיקרא והיא הלכה פשוטה שאסור לדון למי שהוא אוהבו אע"פ שאינו שושבינו וכיו"ב (ש"ע חו"מ סימן ז' ס"ז) והוא ק"ו בבי"ד השייך לאותו מגזר וזרם שהרשת נמצאת בו שבודאי אני מאמין וחושד שהם קרובים זל"ז וכל דיניהם לא יהא על הצדק, ולכך יש להתרצות להם מעט ובראשונה לפנות לבה"ד אחר ומוכר וידוע שפניו לצדק ע"פ מנהג המדינה בענינים אלו, אבל במידה ואין בי"ד כזה או שהנהלה אינה מוכנה להתדיין במקום אחר, יש לפנות לכל מוסדות של אירגוני העובדים, ואין לחוש חלילה למרים יד

אשר

סימן קעט

חנן

תקסז

בתורת משה רבנו עליו השלום כמו שהארכנו לעיל (סימן קנ"ב) שאין איסור הליכה לבית דין לעבודה כי זה אינו בית משפט אלא מקום שמבררים להוציא את חנ"א ס"ט

סימן קעט להסריט או להקליט מטפלת ילדים בכדי לבדוקה

לכבוד הרה"ג א' נר"ו
אשדוד דלום וכט"ס
ומה ששאלת אם אפשר להתיר להקליט או להסריט את המטפלת (כייסיטר) בכדי לידע את התנהגותה כלפי הילדים.
ואכן יש להתיר במקום שיש רגלים לדבר או אפילו חשש וחדש קטן להתנהגות או חלילה אלימות פיזית או מילולית ק"ו אם יש חשש שהמטפלת מזיקה ברוחניות, והיו דברים מעולם.
או הרהורי עבירה או מורדת וכיו"ב כמו שהארכנו בכמה דוכתי.
ואע"פ שאין לנו טעם בזה משמיה דרגמ"ה מ"מ הדעת נוטה שהשומע ישמע דברים שאין האיש ירצה שמישהו אחר ידע עליהם והוא דמיא להולך רכיל מגלה סוד אף שזה לעצמו לכאורה דמאי שנא, ואח"כ מצאתי בהדיא שכ"כ בהלק"ט ח"א (סימן רע"ו) שיש איסור לבקש ולחפש מסתוריו של חברו ומה לי לא תלך רכיל לאחרים או לעצמו.

האמנם האזנת סתר או הסרטה בלא ידיעה לצורך הנאת סקרנות נובע מאיסור הדומה לחרם רבינו גרשום שלא לראות בכתב חברו ששולח לחבירו בלא ידיעתו דאסור והוב"ד במהר"ם מרוטנבורג ח"ד (סימן אלף כ"ב) כלבו (קט"ז) באר הגולה (יו"ד סימן של"ד) וע"כ בכנה"ג (שם הגה"ט סק"ה), ופשיט"ל נראה שרגמ"ה לא גזר ולא החרים בשיש צורך כעין פקו"ן רוחני או גשמי כשאר כל גזירותיו שלא אמריןן לישא ב' נשים אסור במקום שיש מניעת מצוות פר"ו וביותר נ"ל שהוא כעין מזיק אף שאינו בידיים כמו להסתכל בשדה חברו בקומתה שאסור מן הדין כמ"ש בש"ע (חו"מ שעח ס"ה) וכיו"ב המהרח"ש ח"ג (סימן מ"ז) דימה דין זה לשואל שלא מדעת דגזלן הוא ואפילו לדבר מצוה אסור כש"כ הכא שאדם כותב סודותיו באגרת שלו חתומה ואסר לזר והוא ג"כ חרם קדמונים ועוד שם האריך אף דאם נגרם לו נזק מזה דהוא פטור כעין גרמא אבל לכתחלה אסור לגרום

שום היזק ואין ספק שפועל כזה רוב הפעמים גורם היזק רב לגלות סודות האדם אף אם לא יהיה בממון יהיה בדבר אחר ולכן ראוי לעשות סייג ולגדור גדר בזה.

המהרח"ש משום גזל דשואל שלא מדעת יעו"ש שעל ישראל חל כל הטעמים ואסור ואילו על הגוי לא חל כל הטעמים.

ועוד נ"ל מאחר והמטפלת אינה יודעת ע"ז שמקליטים אותה אלא שמרגישה נינוחה ובטוחה לדבר כפי איך שהיא רוצה דסמכא דעת' שאין איש העוקב אחריה מסתברא דהוא גזל דעת וכמ"ש בשו"ת חקקי לב (ח"א סימן מ"ט) לענין פתיחת מכתב של גוי ובדר"א נתן ג' טעמים לדברי רגמ"ה מדין ואהבת לרעך כמוך ודמאן דעלך סני לחברך לא תעביד, ודלא גרע מהגונב דעת חבירו שזה חמור יותר מגונב דעתו ממש שהוא במצפוני לבו, וכפי מש"כ

ואיך שיהיה מכל הני טעמי תריצי מעיקרא דדינא אסור להאזין או להסריט את חבירו ישראל בלא ידיעתו ורשותו והוא לצורך הנאה וסקרנות לגלות סודותיו, אבל לצורך גדול או להפיל חשדות על אשתו וכיו"ב מסתברא דמותר גמור הוא וכמ"ש בחקקי לב (שם) להציל את עצמו או להציל אחר מידם דבכה"ג לא גזר ר"ג והיתר גמור הוא, ק"ו שעל גויים מותר לעשות כן בפרט שהם חשודים על הכל.

חנ"א ס"ט

סימן קפ תשלומי ועד הבית ביחידת דיור

לכבוד ידי"ן הרב בניהו אדרי שליט"א
ירושלים שלום וכט"ס
מה ששאלת במכתב הגדר של יחידת דיור שיש לה כניסה פרטית בבנין משותף לענין שייכות ותשלומים לועד הבית על כל הוצאות הבנין המשותף, והנה כלל גדול הוא כל זמן שאין אדם נהנה ישירות מאיזה פעולה שאחרים כן נהנים אינו חייב לשלם בעבור זה, וראיה פשוטה מהש"ע (חו"מ קס"ג ס"ד) שכולם חייבים בשמירה על העיר

למעט הת"ח שתורתן משמרתן אבל לתיקון הדרכים והרחובות לוקחים מן החכמים יעו"ש. ועוד (שם ס"ג) כשגובין מאנשי העיר לבנות החומה גובין לפי קירוב הבתים או לבעלי ממון הכל לפי מי שאין לו לחוש פטור יעו"ש. ועוד מהש"ע (קס"א ס"ו) לענין חמש חצירות השופכות מים לביב אחד ונתקלקל צריכים לסייע לתחתונה ונמצאת העליונה מסייעת לכולן ואין שום אחת מסייעת לה. ובדומה לזה כ"ה בענין אחר

(סימן ק"ע ס"א) חמש גגות המסתפקות ממעין אחד יעו"ש. על הכל בצד שאין הנאה ישירה אין חובה על האחר לשלם.

וענין זה כבר בא בפלוגתא דרבנא וברא"ש (כלל ו' סימן ט"י) והביאו מור"ם בהג"ה (חור"מ סימן קס"ג ס"ו) ס"ל שאם הוצרכו להוציא הוצאות שיעזור להם השר עם שטרי חובותיהן אותן שאינם נושאים ונותנים בשטרות אין חייבים ליתן לזה יעו"ש. ומאידך מהר"ם מינ"ץ (סימן ז') והביאו מור"ם בהג"ה (שם ס"ג) שכל צורכי העיר אע"פ שמקצתן אינו צריכין כגון בית חתנות או מקוה וכד' אפ"ה צריכין ליתן חלקן.

וניכר שאין זה סתירה כי בסמ"ע (סקל"ב) העיר שנראה דוקא כל הני ישראל שצריכין לבית חתנות או מקוה אף אם אירע שיחיד אין צריך לו מחמת זקנה וכיו"ב אפ"ה צריכין ליתן משא"כ הוצאה שאינה ענין כללי יעו"ש. ועוד רבים ניסו ליישב וכמבואר בנתיבות (סקכ"ח) ובחת"ס ח"א (אור"ח סימן קצ"ג) ובחו"י ח"ב (סימן א'), וע"ע במש"כ באשר חנן ח"ג (חור"מ סימן פ"ו), אבל מסתבר שמהש"ע דברי הרא"ש מוכרחים טפי בלי חילוק וכמבואר במהר"ם אלשי"ך (סימן נ"ב) בת"ח א' שדר בקהילה ולא רצה לתת חלקו להספקת מורה הוראה והשיב שהדין עמו כיון שהוא אינו צריך למורה הוראה ואף מי שאינו ת"ח ואינו צריך לאותו דבר א"צ ליתן לו יעו"ש.

מעתה נחתינן ע"פ דין תורה כל מה שאין צריכים יושבי היחידת דיור כגון הוצאות שוטפות של מעלית או נקיון הבנין וחשמל או מים וכיו"ב אין חובה עליהם לשלם כי אין להם הנאה ישירה בשוטף, אבל הוצאות חד פעמיות של תחזוקת הבנין כגון תיקון או בניה של שבח הבנין לא גרע משאר השותפים ולא איכפת אם משתמש או לאו כולם חייבים ואף כופין זה את זה, וקרוב הענין למי שיש לו בית בחצר אחרת בני החצר האחרת משעבדין אותו לעשות עמהן דלת נגר ומנעול לשמירה אחרת יבואו שודדים ויחריבו הבתים ומשמע בשאר הדברים שאין תועלת לחצר ולהבית עצמו רק שהוא תועלת היושבים בה אינו חייב לסייע עמהם כיון שאין לו תועלת בהם (ש"ע קס"א ס"ב, שיבת ציון סימן ק"ז).

אבל בדינים אלו של שוכר ומשכיר וכל ענין של דיורין ותשלומי מיסים אזלינן בתר מנהג העולם, ונודע שברוב המקומות מחייבים את כל הדיירים בתשלומי מעלית נקיון וחשמל אפילו אלו שגרים בקומת כניסה וכיו"ב, אך כמדומני שאלו שיש להם פתח מהחזית בלא גישה בכלל לבנין כמעשה דידן גם המנהג כההלכה ואינו משלם תחזוקה שוטפת.

אך כפי מה שהערת שועד הבית מבקש גם מאלו שפתחם מן הצד לשלם, אז צריך לבדוק מה מנהג המקום אצלכם, ואם הכן משלמים אזי אזלינן בתר המנהג כאמור.

אבל מה שהערת שבדירה הזו חילקה לב' יחידות דיור אחת שיש לה כניסה פרטית ואחת שיש לה כניסה רגילה מתוך הבנין, ולפי מש"כ כת"ר במכתב היה נראה לו שיש להחשיב זאת כדירה אחת לתשלומים כך שהם צריכים לשלם פחות משאר תושבי הבנין, וזה אינו נכון כי לא הולכים לפי מספר נפשות אלא לפי מספר ראשי אב, ומה לי משפחה קטנה או גדולה וכך המנהג, ולפ"ז גם היחידות דיור אע"פ שהם נמצאים תחת גג של דירה אחת כולם

צריכים לשלם בנפרד כשאר הדיירים. וראיה ברורה מהש"ע (ח"מ קנ"ד) שאחד מהשותפין בחצר שהביא לביתו אנשי עיר אחרת יש לחבירו לעכב עליו מפני שמרבה עליו את הדרך וכו' ואם סמוכים על שולחנו אינו יכול לעכב יעו"ש. משמע שהמכניס לביתו עוד דיורים שלא סמוכים על שולחנו הרי הם נחשבים לחלק נפרד ממנו וכמ"ש ביוסף לקח (עמ' ש').

ידידך חנ"א

סימן קפא

מצא מכשיר סמארטפון (לא כשר) אם צריך להשיבו

לכבוד ידי"ן הרב א.ב. נר"ו

חדרה שלום וכט"ס

ומה ששאלת במי שמוצא איפון ושאר מכשירי הסמארטפון אם צריך להשיב לו או שיש חשש של לפני עיור ומסייע דסוף דבר המכשיר והדומה לו הוא מסתמא לצורך עריות וכיו"ב.

ראשית אם מוכח שהבעלים של הטלפון הינם גויים או ישראל מחללי שבתות בפהרסיא שאינו צריך להשיב או להכריז (ואפשר לבדוק את זה ע"י עיון בזמני השיחות שלו אם יצאו בשבת) כדאיתא בש"ע (ח"מ סימן רס"ו ס"ב) דע"ז וישראל מחללי שבתות בפהרסיא אסור להחזיר להם אבידה

כעכו"ם, ולא עוד אם אינו יכול להבחין למי זה שייך ילך אחר רוב העיר שאם היא בהגדרה שרובא בעלי עבירה לא צריך להשיב.

וי"ל דאפילו במחצה על מחצה אי"צ בימינו להשיב בפרט בטלפון שהוא זמין תמיד ונמצא שכל הזמן ממשמש בכיסו כדין מעות ואף יותר ממעות, כך שתמיד יש יאוש ותמיד אפשר קודם הגבהה, ועוד שסתם אדם מתייאש מיד ביודעו שהפלאפון שלו אבד כי רובם לא משיבים אבידה וכדאיתא בתוס' (ב"מ כא: ד"ה תא) וע"ע במש"כ באשר חנן ח"ו-ז' (ח"מ קלט) בדינים אלו.

אשר

סימן קפא

חנן

תקעא

ואף קידוש שם שמים אין צריך בזה, ואסור להשיב כי ברור שכל הפורקים והרחוקים מדת משתמשים בטלפון הזה ע"פ רוב לא רק לצרכיו המותרים אלא שגם לאיסורא וכיו"ב, ומן הדין חייב להפריש את ישראל מן האיסור וכאן הוא בטומאת הלב והרהורי עבירה מהתורה והוא חלק ממצוות הוכח תוכיח, ואפילו בנזק הוא מחוייב כדאיתא ברמב"ם (כלאים פ"י הכ"ט) הרואה כלאים של תורה על חבירו אפילו היה מהלך בשוק קופץ לו וקורעו מיד יעו"ש.

והוא מהש"ס (ברכות כ.) דרב אדא בר אהבה דחזייה לההיא כותית וכו' יעו"ש. דמשמע בישראל שלא רק שמותר או חייב להשחית העבירה, אלא אף גם אינו צריך לשלם לו הנזק ואפשר שהוא כהפקר כמו במילי דע"ז דאמרו כיון שעומד לבערו כדכתיב ואשריהם תשרפון באש ולכך הפקר ועומד הוא, ואין כאן גזל, וכמבואר באחרונים שמותר לשרוף עיתונים המלאים במינות וזנות של נערים שהביאו לבהמ"ד, וכבר כתבתי בדינים אלו באשר חנן ח"ח (אה"ז קכ"ה וקכ"ו).

ועתה יש להתענין במצא סמארטפון פתוח לאינטרנט ומוכח עליו שהוא שיך לאדם דתי או חרדי או מסורתי ששומר שבת, האם חייב להשיב לו מדין הוכח תוכיח וכיו"ב לפני עיור ומסייע בידי עוברי עבירה, לעומת מצוות השבת אבידה דאיכא

עשה דהשב תשיבם ולא דלא תוכל להתעלם מדין גזילה.

ובאמת שאצלי המגמה לתפוס שלא כל הדתים שאוחזי הסמרטפון חשודים על העריות, כי סוף דבר המכשיר הזה רובו ככולו תלוי מי המחזיק בו, ורק אם ידוע שבעל המכשיר הוא רשע ובעל עריות ומושך את עצמו לדברים האסורים שבמכשיר, ובזה אין נפ"מ בין דתי או חרדי כי גם להם יש יצר הרע ואף יותר מסתם אדם, ודאי שאין להשיב כי בזה ודאי לא נתכונה התורה שנקיים מצות השבה ומניעת גזל במקום שיש עבירה.

אבל כל העת שלא ידוע לנו דבר אודות מעשיו בחדרי חדרים של השומר מצוות ק"ו בידוע שהבעלים הוא ירא"ש אמיתי, אז יש לתלות שכל מטרת המכשיר הוא לצורך פרנסה ושאר העזרים של תיקשור וכיו"ב ובודאי שלא מחזיק בו בשביל העריות שבו, ומכאן יצאת סברא שהמכשיר אינו בכלל חפצא דאיסורא כי הוא תלוי במחזיק בו, כך שחייב להשיב אבידה, בפרט שהוא שורש גזל מהתורה.

וזה כמעט כל דבר שבעולם שניתן לעשות בו שני ענינים א"א להחשיבו כחפצא דאיסורא, ואף בדיני ערוה י"ל בהכי ולא גרע מיין שמביא לידי קלות ראש וערוה (סוטה ב.) אבל שישראל שותים יין מי שידוע לומר הלכה או פסוק או משנה או אגדה אומר אבל אומות העולם אינן כן

כשאוכלים ושותים כיון שנכנס בהם היין התחילו להזכיר עריות אלו אומרים הפרסיות נאות וכו' (מדרש פנים אחרים נ"ב פ"א) והבן.

והכל היא משנה מפורשת (שביעית פ"ה מ"ח) ב"ש אומרים לא ימכור לו פרה חורשת בשביעית וב"ה מתירין מפני שהוא יכול לשחטה וכו' וכולן בפירוש אסורין יעו"ש. וכ"ה בתלמוד ע"ז (טו:) ובירושלמי (שביעית פ"ה ה"ג) רמב"ם (שמיטה ויובל פ"ח ה"א-ו'), ורש"י (ע"ז שם) ורעמ"ב (שביעית שם) שפירשו מהסוגיא היכא דאיכא למיתלי במכירה דלפני עיור תלינן לקולא יעו"ש. וכמבואר בריטב"א (ע"ז סג.) דכל שאין אנו נותנין לו האיסור עצמו והדבר ספק אם יקח איסור אם לאו אין בו משום לפני עיור יעו"ש. והבאנו הדברים כבר באשר חנן ח"ו-ז' (סימן ל"ד).

משמע שתלו ב"ה לקולא והתירו למכור פרה חורשת בשביעית אף לאיש חשוד ולא עבר על לפני עיור מפני שיכול לשחטה, ועוד מוכח שאפילו בדרך רחוקה תולים בהיתרא כי סתם פרה שאינה מיועדת לשחיטה רובא לרדיא ואין דרך לשוחטה ובכ"א ב"ה מתיר.

ואף היא הוראה ברורה בש"ע (יו"ד קנ"א ס"א) דברים שהם מיוחדים למין ממיני עכו"ם שבאות"מ אסור למכור וכו' ואם קונה הרבה ביחד שניכר הדבר שהוא קונה אותם לסחורה מותר וכו' ודברים שאינם

מיוחדים לה מוכרים אותם סתם ואם פירש העכו"ם שהוא קונה אותם לעבודת כוכבים אסור למכור לו וכו' היו מעורבים דברים המיוחדים עם דברים שאינם מיוחדים וכו' מוכר הכל סתם ואין חוששין שמא ילקט הזכה לבדה וכו' יעו"ש. ומפורש שרק בדבר המיועד לע"ז ממש בלא תכלית אחרת אסור למכור אבל בספק כגון בדברים המעורבים או בדבר שאינו מיוחד לע"ז מותר גמור, אלא א"כ פירש אחרת, וכמ"ש נמי הט"ז (שם סק"א) ע"פ הש"ע באם הדבר מסופק אי לאליל שייך או לדבר אחר אזלינן לקולא יעו"ש. וכמ"ש מרן הראי"ה בדעת כהן (קע"ו) ושאה"ח פסקו כן.

ובנדו"ד יש מקום לומר גם ואם האיפון היה מיועד יותר לעריות מאשר לחיגוג שיחות אין בו איסור לפנ"ע כמבואר "דרך רחוקה", הא ק"ו שהמציאות הפוכה שהטלפון מיועד יותר להיתר של הוצאת שיחות ושאר הדברים המותרים, ולמיעוט שאר דברי איסור, ודאי שאינו חפצא דאיסורא ואין בו לפנ"ע.

וביותר מצינו בחזו"א (שביעית סימן יב סוסק"ט) דמה שהקילו חכמים בספק כדאיתא בשביעית אע"ג דספק מכשול ודאי אסור ליתן לפני עיור וא"כ הי' ראוי להחמיר בספקות, משום דאם באנו להחמיר בספיקות נמי נעשה מכשול שנמנע חסד ודרכי חיים ושלום מעצמנו ומהם, והם רק ע"ה, וחייבים אנחנו להחיותם ולהטיב עמם, וכש"כ שלא להרבות שנאה ותחרות

בינינו וביניהם ועוברים על לא תשנא ועוד כמה לאוין ע"כ.

ולפ"ד אם באנו להחמיר בספיקות אצל מכשירי האייפון והדומה לו שמא ישתמשו בו גם לאיסור לרבות ההיתר שלו, נעשה אנו מכשול שנמנע מקיום מצוות השבת אבידה מה"ת, וגם לאו דגזל, ולזה גם כיוון ידי"ן בדרך האתרים (סימן סד) שיש חובה להשיב הגם שיש חשש שיעבור על איסור דהרי יש מצות עשה דהשבת אבידה ולא דלא תגזול אם אינו משיב וכו' ומאידך מדינא דלפנ"ע הרי לא ברור כלל שעושה בזה איסור, בפרט למעדני ארץ (סימן יג' סק"ו) שרק אם נותן לו דבר שחל עליו האיסור כגון שמוכר לו בשר טריפה או שמושיט כוס יין לנזיר משא"כ שמוכר שדה בשביעית הן אמנם שהעבירה נעשית בגוף השדה הרי סוף סוף אין השדה חשובה כלל כדבר האסור והכ"נ בנידו"ד.

האמנם לפי כ"ז היה אפשר גם להשיב האייפון למי שידוע בודאות שהוא משתמש בו לאיסור מכיון שהוא גם להיתר אז הכל מותר, אבל ז"א וכדאי להגביל ההוראה שיש להשיב האבידה רק בלא ידוע שהוא עושה עבירות או שזה שייך לירא"ש עפמ"ש"כ הריטב"א (ע"ז טו:) שאין לאו דלפ"ע אלא כשנותנו למי שיעשה בו עבירה ודאי אלא דרבנן אסרו אפי' סתמו היכא שיש רגלים לדבר לחוש שיעבור בו זה עבירה ועשו סתמו כפירושו וכל היכא דאיכא למיתלי לקולא דלאו לעבירה בעי'

לה אוקמ' רבנן אדינא והתירוהו ע"כ. מוכח דהוא ס"ל בידוע בודאות שהוא נוגע בו באיסור לא שייך שמא עושה רק בהיתר, ואפשר שהמכשיר נהפך לחפצא דאיסורא.

ואיך שיהא ישנם עוד הרבה צירופים ליסוד שכתבנו אע"פ שאין אנחנו צריכים אותם אחר שיש הכרח בתלמוד שהסמרטפון ושאר המכשירים שאפשר לעשות בהם גם טוב וגם רע אינם חפצא דאיסורא בכלל, מ"מ לצאת ידי ספק כדאי הוא המרדכי (דפ"ק דע"ז) ומסקנת מור"ם בהג"ה (קנ"א ס"א) דאסור למכור דברים השייכים לע"ז דוקא אם אין אחר או שלא יוכלו לקנות במקום אחר אבל ביכול לקנות מותר למכור להם, ועל אף שהוא פלוגתא דרבנן דלא שייך ביכול לקנות אלא דוקא ביש לו ושאר הענינים בזה יעו"ע באש"ח ח"ג (סימן מד) וח"ו-ז' (סימן לד) בעוד יסוד של מסייע בדוקא בשעת העבירה.

זאת ועוד מענין התוכחה בימינו צריך מעט להבין שלא כל פעולה או מימרה היא מותרת וישנם פעמים שעדיף לשתוק מאשר לעורר את האיסור כי ע"פ רוב אם ננסה להוכיח או שלא להשיב דברים כהאיפון והדומה מחמת התוכחה זה לא עוזר בכלום כי הדברים האלו נמצאים בכל מקום ובזול אז אם לא נחזיר או נשבור להם בכח את המכשיר ילכו וירכשו מחדש ולפעמים ירכשו דברים משוכללים יותר ומסתמא שגם בעיתיים יותר.

שירכשו מכשיר חדש, ורק הפסד ושנאה צמח ממעשים כאלו.

וכיום ראיתי מאמר תורני מלא הבלים של מי שמנסה להיות הדובר והמקל של הציבור החרדי וטוען שודאי חייב לשבור הטלפונים האלו בלי שום חילוק לא משנה אם יש אינטרנט או לא הכל הם חפצא דאיסורא, ואני איני רוצה להכנס לתוך דבריו משום ביטול בהמ"ד וזה דרכי במקום שיש חכמים מדומיינים או מתחסדים או עניי הדעת או מתנגדים לכל דבר ומקנטרים את כלל ישראל.

אך נודעזעתי מהבורות שבסוף דבריו שכתב שאין להשאיל ולבקש מחבירו טלפון שאינו כשר אפילו לצורך שיחה אחת משום שכעת הוא בידו ובכך אסור לו להשיב וחל עליו חובה לשבור לו את המכשיר, ומה נענה ל"חסיד" הזה למה הוא נטפל רק על המכשירים הלא כשרים כי גם בכשרים אפשר לעשות עבירות של שיחה עם ערוה עליו, אז אולי גם את הכשר ישבור ולא ישיב לחברו, או שילך וישבור מכוניות שנוסעות בשבת ויקרע בגדים של פריצות מעל הנשים ויחריב את כל הערים החילוניות שיש בהם מראות נגעים וכיו"ב ובכך יתקן העולם.

וכנראה אותו האיש אינו בר דעת ובינה להבין דברי רז"ל שדברו על הדורות הדומים כשלנו שידנו לא על העליונה ואין בכחנו להעמיד דבר על תילו

וזאת המציאות של ימינו שלא מצינו שאפשר להוכיח בכח הזרוע את אלו המחללי שבתות או ההולכות בפריצות א"כ מה שייך רק להיתפס על האייפון במצות תוכחה כל העת שהיא בכלל ואינו חפצא דאיסורא, וכ"ז לא דומה למש"כ באשר חנן ח"ח (סימן קכ"ו) ששם הוא חפצא דאיסורא שודאי צריך להפריש את חבירו משא"כ הכא א"נ דכל הדיבור שם שאינו יכול להתפס על מעשיו.

למסקנה אם ידוע שהסמרטפון שייך למחלל שבתות בפהרסיא או לגוי אינו חייב להשיב לו ואף לעשות קידוש ש"ש אינו צריך, אבל בדתיים או חרדים או מסורתיים ששומרים שבת אם וידוע בהדיא שהשימוש במכשיר אצלו הוא לעריות אינו חייב להשיב, אבל בלא ידוע על דרכיו של האיש המאבד מסתמא ע"פ רוב השימוש במכשירים אלו לדברים של היתר הרי שהמכשיר אינו חפצא דאיסורא וחייב להשיב המכשיר לבעליו מדין תורה.

וכל זה באבידה ומציאה, אבל ליקח ולשבור בכח הזרוע את האייפון מחבירו הן החילוני והן הדתי בבחינת תוכחה כדאיתא בברכות (כ.). אף בידוע שהוא משתמש בו לדברים אסורים של עריות, אין היתר לעשות כן, לרבות שהוא אינו חפצא דאיסורא, וגם בימינו אי אפשר להעמיד הדת על תילה, ק"ו שמעשים כאלו מרחיקים מן הדת וגם אין פותרים את הבעיות אלא רק דוחים לכמה שעות עד

אשר

סימן קפב

חנן

תקעה

כש"כ בכח הזרוע, וכמ"ש היעב"ץ (ח"א סימן פ') באדם שמגלח פאתי זקנו בתער וכתב דהיה מן הראוי לנקום נקמת ה' ותורתו הקדושה מהאנשים הפושעים והולכים בעזות פניהם וכו' מ"מ מה יעשו גדולי הדור ואין דורם דומה יפה, והלא ידוע שזה מעוות שלא יוכל לתקון כי בחזקה לא יפעל מאומה אם לא במענה רך לאשר נגע ה' בלבו, ואם יפגיע במידת הדין במגלחי הזקן וכו' וצריכים אנו לדקדק מאוד בפלס ומאני משפט לה' להשוותם בצדק על כל נשא ושפל שלא תפוג תורה יעו"ש. וכיו"ב כתב בחזו"א (יו"ד סימן ב') דנראה מורידין ולא מעלין המבואר בסנהדרין אינו אלא בזמן שהשגחתו יתברך גלויה כמו בזמן שהיו ניסים מצויים ומשמש בת קול וצדיקי הדור תחת השגחה פרטית הנראה לעין כל והכופרים אז בנזילות מיוחדת בהטיית היצר לתאוות והפקרות, ואז היה ביעור רשעים גדרו של עולם שהכל ידעו כי הדחת הדור מביא

פורעניות לעולם ומביא דבר וחרב ורעב לעולם, אבל בזמן העלם שנכרתה האמונה מן דלת העם אין במעשה הורדה גדר פרצה אלא הוספת הפרצה, שיהיה בעיניהם כמעשה השחתה ואלימות ח"ו, וכיון שכל עצמנו לתקן אין הדין נוהג בשעה שאין בו תיקון ועלינו להחזירם בעבותות אהבה ולהעמידם בקרן אורה במה שידינו מגעת יעו"ש. וע"ע בשו"ת הריב"ש (סימן שע"א) וביבי"א ח"ד (יו" סימן ז') ובדברות אליהו ח"ח (סימן כ"ב) ובשו"ת חת"ס (חו"מ סימן קפ"ב).

ובאמת שרח"ל מרבנים כאלו שלא מכירים את הרחוב שהם חיים בו, וביותר שמתנשאים ברום לבבם כל אחד אומר אנכי הרואה ולי נפתחו שערי שמים ובעבורי העולם מתקיים ואלו הם מחריבי הדור וה' ירחם עלינו.

חנ"א ס"ט

סימן קפב

לתבוע סכום הנזק גם מהמיזיק וגם מהביטוח או האחריות

לכבוד ר' א.מ. נר"ו

מודיעין עילית שלום וכט"ס

אודות אחד ששכר מחשב נייד וכדרך

נפילה המחשב ניזוק והמשכיר

מבקש תשלום עבור הנזק אע"פ שיש לו

ביטוח לשכרים ובכך המשכיר נשכר

פעמיים, אי שפיר עביד.

בתחילה חשבתי מאחר והנזק לא קיים

לניזק, משום שהוא מבוטח והם

ישלמו לו, יהא פטור המזיק, שכל היסוד הוא בחסרון של הניזק, ולא גרע ממזיק את חברו היזק שאינו ניכר שמן התורה פטור (ש"ע שפ"ה ס"א) או כהזורק כלים מראש הגג ואין תחיתיהם כרים וכסתות ובעודם באויר בא אחר ושברם במקל הזורק חייב והמשבר פטור דחשבינן ליה כשבור משעה שזרקו (ש"ע שפ"ו ס"ג), דבתר התוצאה אזלינן וה"ה הכא במזיק דבר מבוטח כלא הזיק דמי.

אך מסתברא כי בזמן שהזיק לחבירו מיד נתחייב ואין זה כמזיק לחפץ שאינו ניזוק, ומה שהניזק יש לו ביטוח זה מתן שכר בצידה לטובתו כי הוא משלם ע"ז דמי ביטוח כל חודש, וכסתם זכיה בהגרלה ובפיס, וכמו שלא מצינו לפטור המזיק במקום שאיזה ידיד או חבר שחפץ לתקן השברים לניזק שלא ע"מ לפטור המזיק, הכ"נ לגבי ביטוח.

ועוד שבענינים אלו כסתם מו"מ הולכים אחר מנהג העולם כסתם מנהג תגרים וסוחרים (מהרש"ך ח"ב סימן רכ"ט), ומצוי מאוד תביעה כפולה של ביטוחים, וזה זכות של כ"א שמוכן לשלם הפרמיה, ועפ"ז גם מקובל בדין תורה שהרי חייב המזיק מהתורה הוא כביטוח לניזק, כך שאם עשה ביטוח נוסף על דין תורה זה זכותו לגבות גם משם.

ויש להביא ראיה מהגמרא (ב"מ לה: לו.) שהשוכר את הפרה מחבירו והשאלה

לאחר שלא ברשות המשכיר או אפילו שנתן לו רשות ומתה כדרכה או נאנסה כיון שהשני חייב לשלם יחזרו התשלומין למשכיר שאין הלה עושה סחורה בפרתו של חברו וחשבינן כאלו הוא שלוחו של המשכיר להשאלו (רא"ש שם) ולפ"ז דין המשכיר עם השואל, ואם אמר לשוכר אם תרצה תשאלנה ויהא דינך עם השואל ודיני יהא עמך ישלם השואל להשוכר והשוכר פטור כיון שהתנה כן וכמבואר בטש"ע (חור"מ ש"ז ס"ה) ושאה"ח.

ניכר שחייבה התורה תשלומין לאו משום דאפסיד להו לבעלים אלא כגזירת הכתוב, וזה שאין השואל משלם למשכיר משום שהמשכיר ויתר על זכויותיו כלפי השוכר, ולפ"ז השוכר נשכר והמשכיר מפסיד, ואם הוא לא היה מוותר על זכויותיו אז השואל נותן ונושא עם המשכיר כי אין עושים סחורה בפרתו של חברו דהלכה כרבי יוסי.

וצריך לומר שבמקרה דידן מאחר והניזק משלם פרמיה חודשית של ביטוח, גם רבי יוסי מודה ואי"צ לשום תנאי, כי אין זה אלא שעושה סחורה בפרתו שלו, וכמבואר בשב"י ח"ג (סימן קמ"ח) שנשאל באחד שנתן שורו לשומר חנם ושומר חנם מסרו לשומר שכר ונגנב או אבד ופשט מהמשנה שהבאנו והכריע שבשומר חנם שמסר לשומר שכר שהוא נתן מכיסו שכר לשומר שכר לשומר שמירה מעולה יותר

כדין שומר שכר דאלימ שמירתו גם רבי יוסי מודה וזה מקרי עושה סחורה בממון של עצמו ובזה בודאי מקנה לו הפרה והיא שלו, והביאו בפת"ש (שם סק"א) יעו"ש החולקים עליו.

ובעיה כזו והדומה לה נשאל המהרש"ם ח"ד (סימן ד') בדין מי ששרף בית חבירו שהיה מבוטח ושילמו ע"ז אם גם חייב השורף לשלם לו ולרבות כל הראיות שהביא מש"ס ופוסקים וגם זכר דברי הגמרא בב"מ (שם) והכריח שבעת ששרף הבית נתחייב בתשלומים ואם בעה"ב הרויח ולקח הביטוח מה לו לזה בכך, עוד הוסיף מסביר פשוט שאין שום זכות לשורף במה שעשה זה לעצמו מסחר הביטוח והוא ריוח של מסחר והלא גוף הבית הוא של לבעה"ב והוא שורפו ואיך יעלה עה"ד שהוא ריוח ע"י שזה עשה לעצמו מסחר מבחוץ.

וכיו"ב כ"כ באור שמח (שכירות פ"ז ה"א) ובשו"ת חבלים בנעימים ח"ג (סימן קיט עמ' קד ד"ה והנה) ובתשובה לבעל חלקת יואב בקובץ שערי תורה (אדר תרע"ח) צי"א חכ"א (סימן נ"ח) משנ"ה ח"ג (סימן ע') תשו"ן ח"א (סימן תתכ"ב) וכ"ז לאפוקי בשו"ת הרי בשמים (מהדו"ת סין רמ"ה) שכתב לפטור המזיק מלשלם יעו"ש. וע"ע בשו"ת

להורות נתן ח"ב (סימן ק"ו) ובכורי שחר (סימן כ"ח) שהאריכו מש"ס ופוסקים.

להלכה ולמעשה יש להכריע שיכול לגבות מהביטוח או מהאחריות ואח"כ יכול גם לגבות מהמזיק, ואם הביטוח היה נצרך לגבות דמי היזק גם מהמזיק אז אי אפשר גם לגבות ישירות ממנו, אחרת נמצא שהמזיק משלם פעמיים.

אבל ניכר בהשאל רכב וכיו"ב והזיק לו, שאין לבעל הרכב לדרוש ההיזק אם יש ביטוח עליו שמשלם הנזק כפי הכללים והחוקים, (למעט ההפסדים מהפרמיה או השתתפות עצמית שהמזיק משלם) כי יכול המזיק לומר אילו ידעתי שאין ביטוח ברכב לכלל הנהגים (הן צד ג' או מקיף) כמנהג העולם לא היה נוהג בו, והיא אומדנא מוכחת, שאף אחד לא יקח בהשאלה רכב שבדר"כ הוא מועד לפורענות והוצאות ויקח עליו אחריות מלאה אם לא שיודע שמסתמא יש ביטוח ברכב, משא"כ שאר המטלטלין או הבתים שלא שכיח ביטוח עליהם ולא שייך ביה אומדנא. וע"ע במנח"י ח"ב (סימן פ"ח) ח"ג (סימן קכ"ו) מה שקירב ומה שריחק. ובמקו"א הבאתי עוד יסודות לדין זה.

חנ"א ס"ט

סימן קפג לעבוד כפקח ומלשין בהעלמות מס

לכבוד ... תחי'

צפון הארץ

מה ששאלתם על הצעת עבודה כפקח שתפקידו לתפוס קבלנים ואנשי עסקים המעלימים מס, ולעדכן את הרשויות לצורך טיפול וענישה, האם יש בעבודה כזו דין מוסר.

ונודע על אותם מעלימי מס שנתפסים וחשכו חייהם מהרשויות שירדו

לאומנותם ורכושם ואף חלקם מבליים בבתי סוהר לחודשים ממושכים, וזה אפילו על גניבה מועטת וקטנה וכבר "מלבישים" הרשויות מה שהם רוצים כעין משפט ראווה למען יראו ויראו, וברוב הפעמים מביאים את האדם לידי שפלות וכאבק אדם עד כדי שהרבה מהם הגיעו לסכנת נפשות של ממש או מאבדים עצמם לדעת.

ולכאורה להתעסק במלאכה כזו היא נתינת יד לפושעים ואנשי חמס מטעם

המלכות שדנים שלא ע"פ חוקי התורה אלא חוקי האומדנא במירור חיי אזרחי ישראל, וכמו שהתרעם ר"י בן קרחא על ראב"ע עד מתי אתה מוסר עמו של אלוהינו להריגה (ב"מ פד:).

והיא דוגמא מפורשת לדין מוסר שאין לו חלק לעזה"ב (ר"ה יז., רמב"ם חובל ומזיק פ"ח ה"ט, טש"ע שפ"ח ס"ט) ולא קרב

לעוסק בזיופים שמסכן את הרבים שאחר התראה יכולין למסרו (מור"ם בהג"ה חו"מ שפ"ח סי"ב ותכ"ה) או לכל שאר הסכנות כגון בניה לא חוקית או תקנים של כיבויי אש וכיו"ב שיכולין למוסרו (אשר חנן ח"ח סימן ר"כ) משא"כ מעלימי מס שהוא מסכן רק את עצמו לא שייך להתיר ולא גרע מיחיד המצער שאסור למסור (גיטין ז., טש"ע שפ"ח סי"ב).

ואף שמעלימי המס הם עברייני המדינה ואולי גם עברייני התורה מדינא דמלכותא בעסקי מיסים וארנונה והיא כגניבה גמורה ואין חילוק בין מלכות עכו"ם לישראל (רמב"ם גזילה ואבידה פ"ה הי"א, טש"ע שס"ט ס"ו) כש"כ שגביית המיסים היא לצורך פיתוח המדינה ולטובת כלל אזרחיה ולפ"ז כ"ע אף לאלו דס"ל דד"ד רק במלכי עכו"ם ולא בישראל (רשב"א, ר"ן, מרדכי, נ"י, בנדרים כח.) מודים דבכה"ג אסור להבריח או לגנוב מס (אשר חנן ח"ח חו"מ סימן רי"ח) ואפשר שלא גרע מסתם מיצר לציבור שמותר למוסרו (רמב"ם חובל ומזיק פ"ח ט"ז-יא, טש"ע שפ"ח סי"ב).

האמנם מתוך שהכסף הזה לא נכנס לקופת המדינה ובכך יש לה קושי להתנהל כשורה ואולי בבחינת לא תעמוד על דם רעך דדמי לנפשות וחייב להלשין (ספרא קדושים פ"ב, שאילתות ויקרא ס"ח, רמב"ם סה"מ

רצ"ז, חינוך רל"ז, רשב"ץ בזה"ר לאוין סימן כ"ה, פת"ש כ"ח סק"ד) בפרט שבימינו אפשר שאין דין מוסר לרשויות והמשרה משום דההיא דבש"ס ובש"ע היו נמסרים לידי עכו"ם ולהריגה בדבר שע"פ דין אין חייב מיתה משא"כ בנמסרים של ימינו שאין דנים למיתה ואין עונשים אלא אחר חקירה כרוב המדינות המתקנות וגם הענישה אינה סכנה וכמו שארכתי בזה באשר חנן ח"ח (חו"מ סימן רי"ט) מפי ספרים וסופרים לאפוקי ממש"כ בחלק"י ח"ג (סימן צ"ו).

אך מהאמור שהמדובר על רשויות המס שצמאים להעניש בכח הזרוע, וענישתם יוצאת מגדרי טעם הטוב ק"ו שרחוקים מדיני התורה, אין להתיר לאף אדם להלשין על מעלימי מס, ומסתמא שגם אסור לקבל משרה זו, וכמבואר במעשה המפורסם בגמרא (ב"מ פג:): שרק בעל הכרם יבוא ויכלה את קוציו.

כש"כ שיש דעות לא מבוטלות שאין דינא דמלכותא בממשלת ישראל והמינות, ודמיא למוכס מאליו, בפרט שהמציאות מוכיחה שהכל תלוי בשר ומוורשתו שמושך לפי כיונו ולא כממשלה של כל העם, ואין שום ענין הלכתי לחזק ידיים פראיות או לעמוד על דם רעך בדינא דגזלנותא, ולהכנס בספק של איסור מוסר.

אבל חשבתי שאדרכה כדאי הוא להכנס למשרה זו ע"מ לעזור ולהזהיר את אותם מעלימי המס שיש חשדות כלפיהם מהרשויות שמסתמא ישנו את דרכם ובזה יש רווח והצלה לכלל ישראל ומקיימים הדין דלא תעמוד על דם רעך, משא"כ שאיש אחר יקבל המשרה ויעשה צער לאנשים, רק שצריך לבדוק אם אפשר לעשות כן שאם לא אסור לקבל המשרה, אבל בכל צעד יש להתיעץ עם רבו.

חנ"א ס"ט

סימן קפד לדווח למשרד הבריאות על ת"ת שמוזלזל בהיגיינה

לכבוד הגב' ... נר"ו

בת-ים

אודות מש"כ במכתב שבבית הספר של הבן השירותים אינם מתוחזקים כמו שצריך ותמיד מלוכלך, והילדים הקטנים שלא כ"כ מבינים שצריך לשמור על הנקיון

מההיבט הבריאותי והרפואי למניעת מחלות וזיהומים, תמיד מתלכלכים בגופם ובגדיהם בשתן וצואה של האחר, ואחרי שכבר התריתם בפני הנהלת בית הספר כמה פעמים, ואין קול ואין עושה דבר, שאלתם אם אפשר לדווח למשרד הבריאות והחינוך

שמוציא צו סגירה כללית לבית הספר למשך 48 שעות לצורך חיטוי המקום, והחשש הוא מביטול ת"ת של כלל בית הספר ומדין מוסר לרשויות.

ובאמת שהשאלה מעט סבוכה כי לבטל תורתן של תינוקות דבית רבן זה לא פשוט דכתיב אל תגעו במשיחי אלו תינוקות של בית רבן דלא מקיים עלמא אלא בהבלא דתינוקות של בית רבן שאינו דומה הבל שיש בו חטא להבל שאין בו חטא ואפילו לבנין בית המקדש אין מבטלין, ולא חרבה ירושלים אלא בשביל שביטלו בה תינוקות של בית רבן (שבת קיט:).

והמדרשים והזוה"ק מלאים באזהרות כאלו והדברים עתיקים, ומי ישמע ויראה כ"ז ולא יחרד מהאחריות בביטול תורתן בפרט שכך נפסק בש"ע (יו"ד רמ"ה סי"ב-ג') וק"ק לדון בזה אחר שבספרי הקדמונים יש הכרח שביטול תורה של תשב"ר עווננו חמור מאוד ואפילו בשביל דברים גדולים ביותר כבניית הבית.

אך לפענ"ד שיש להקל בכך אחר שנודע חומרת הענינים של נקיון בריאותי ורפואי מינמאלי שההיפך ממנו הוא סכנת נפשות ק"ו אצל הילדים ועפ"ז הזריז הרי זה משובח ולא גרע מפקו"ן בשבת שהנמנע מזה או מונע אחרים הרי הוא בכלל שופכי דמים (יומא פד:) לפי שהתורה אמרה אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ולא שימות

בהם לאפוקי ג' עבירות החמורות שבתורה (סנהדרין כז: טש"ע יו"ד קנ"ז).

ומתוך כך אין לנו לדאוג על ביטול תורה אף שהקב"ה הזהיר במצוה זו, כי הוא גם צוה על שמירת הגוף והנפש וסתם פקו"ן דוחה הכל, וזכות גדולה היא בבחינת מוטב שיחלל שבת אחת בכדי שיחיה ויקיים שבתות הרבה (יומא פה:).

האמנם שהיסוד כאן אינו אלא ספק פיקוח נפש דאין זה ברור שאם הילדים ישתמשו בשירותים שם יבואו לידי חולי וזיהום וכך היא המציאות ונמצא דזה תליא אי ספק פקו"ן דוחה ת"ת דתשב"ר או שבת, וממש"כ בש"ע (סימן שכ"ט) דאפילו נפלה דליקה בחצר אחרת וירא שתעבור לחצר זו ויבא לידי סכנה מכבין בכדי שלא תעבור וכסתם דין מפולת שמפקחין עליו אף דספק חי או מת, נמצא דספק פקו"ן אף בשמא יהא היזק, דוחה שבת, והוא דין מוסכם בש"ס וראשונים דספק פקו"ן דוחה.

ואין לטעות שזיהום או לכלוך הבאים ממקומות טינוף לא הורג, והלא ברפואה והמדע מודים שבבית חולים רובם נפטרים מזיהומים ולא מהחולי, ומעדיפים שלא כל חולה יתאשפז שם, וע"ז אין חולק שהפקו"ן נגלה לעין, אע"פ שמציאות האחרונה מוכיחה אחרת אצל הרוב, כי מערכות החיסון שבגוף מנוגדות ושומרות מפני פגעים כאלה, אבל פשוט שאין

אחריות למי שיש מערכות חלשות שיכולות להפגע, ולפ"ז הספק קרוב ביותר לסכנה.

והסתפק בערו"ה (שט"ז סכ"ב) אם מותר להרוג כלב שלא כ"כ ברור שהוא שוטה אלא ספק אי הוי כספק פקו"ן שדוחה שבת שהוא בנראה אבל כשיש ספק בהעיקר אולי לא הותרה ונשאר בצ"ע. אבל במקרה דידן שאין ספק שהסכנה גדולה וממשית רק שהיא ספק בגלל החיסון ולא בגלל העיקר. וע"ע במש"כ במנחת שלמה ח"ב (סימן כ"ט ד') שמצד הסברא ספק פקו"ן תליא ברוב בני אדם שבורחים כבורח מפני הסכנה הרי זה חשיב כספק פקו"ן דקרינן ביה וחי בהם משא"כ ברוב העולם שאינם נבהלים ומפחדים מזה אין זה נחשב סכנה.

ומכ"ז שיש הכרח שחייב לסלק הפגעים אפילו במחיר של ביטול תשב"ר ואחר התראה להנהלת בית הספר ואין קול עונה, וכאילו מדברים לקיר, מסתבר שאין איסור לדווח לרשויות וההיפך שיש בו דין רודף שמותר לרודפו ואין בו מדין מוסר כי הנהלת בית הספר מכניסים הילדים לספק

סכנה ולמה שנתחשב בדעתם, דלא גרע ממצער ומציק לרבים שמותר למוסרו (רמב"ם חובל ומזיק פ"ח ט'-יא' טש"ע שפ"ח סי"א) וטעם לזה כתב בכת"ס (גיטין ז.) ביחיד הוי' ליה הצלה ע"י השכם וערב אבל בציבור מי יעריב וישכים בעד כולם והבאתי הדברים באשר חנן ח"ח (חו"מ סימן רי"ט).

וביותר שמסירה של ימינו לרשויות בשטח כזה על חוסר היגיון בבתי הספר רחוקה היא מדין מוסר לעכו"ם שבא לידי סכנת נפשות וממון משא"כ אצל הרשויות המתוקנות שכל חוקיהם להיטיב עם הציבור הכללי ולא ע"מ לגזול או לבטל תורה בכונה תחילה. ועיין במש"כ באשר חנן ח"ח (חו"מ סימן ר"כ). והתיעצתי עם הגר"א אברז'ל שליט"א והסכים איתי שאחר התראה אפשר לדווח לרשויות אפילו שבית הספר יצטרך להיות סגור יומיים בשביל חיטוי המקום.

חנ"א ס"ט

סימן קפה

להלשין למנהל העבודה שא' מהעובדים גוזל מהמפעל

בדרך חשאית ומתוחכמת עשרות קילו של בשר ודגים קפואים כמעט כל יום, ואף עקבתם אחריו כמה ימים לודא החשש, ושאלתם אם צריך להלשין עליו להנהלה כי

לכבוד ... תחי'

בת-ים

בעבודה שלכם במפעל לבשרים ואוכל מוכן, ישנו עובד שלוקח בגניבה

אתם מעדיפים להעלים עין ולא ליצור אי נעימות ולהמתין עד שיתפס ע"י הנהלת המפעל.

וי"ל שע"פ ההלכה חובה להעביר המידע והחשש להנהלת המפעל להציל מההפסד, וכל ישראל מצווין להציל ממון חברו ודומה למשיב אבידה (רשב"ם ב"ב נג.) ולא גרע מרואה אבידת קרקע שאם ראה מים באים לשטוף שדה חברו חייב לגדור בפניהם כדי להציל (ש"ע חו"מ רנ"ט ס"ט) והשותק ומעלים עין נראה שיש עליו אזהרה מה"ת דלא תעמוד על דם רעך (ויקרא יט ט"ז).

ואע"פ שנראה מהפסוק שרק בנפשות עסקינן כהרואה ישראל טובע בנהר או לסטים באים עליו וכו' חייב להצילו בנפשו מהאי טעמא דל"ת על דם רעך (סנהדרין עג. ש"ע תכ"ו א') מ"מ קימ"ל דנפש תחת נפש ממון הוא (סנהדרין עט.) ומצינו שאצל הצדיקים חביבים ממונם יותר מגופם (חולין צא.) וע"פ הסוד שבדבר ממון הוא ממקום הנפש (ליקוטי מוהר"ן ס"ט משם הזוה"ק והאר"י) והספרים מלאים בזה.

הכ"נ הרואה ממון חברו אובד והוא יכול להחזירו אליו או למנוע מגזלתו עובר מה"ת דל"ת על דם רעך, והוא מק"ו משעת דין שהיודע לא' מהם עדות, שאסור לו לכבוש עדותו, ואף על דיני ממונות אינו רשאי לשותק, ונמצא בו שלרבות האיסור מה"ת של "והוא עד או ראה או ידע אם

לוא יגיד ונשא עונו" (ויקרא פ"ה א') שייך בו גם ל"ת על דם רעך דדמי לנפשות (ספרא קדושים פ"ב, שאילתות ויקרא ס"ח, רמב"ם סה"מ רצ"ז, חינוך רל"ז, רשב"ץ בזה"ר לאוין סימן כ"ה, פת"ש כ"ח סק"ד).

ואף לשיטה האחרת שבדיני ממונות חייב להגיד דוקא שיתבענו הבע"ד משום אם לא יגיד ונשא עונו ולא שייך בו דל"ת על דם רעך שהוא נאמר רק בדיני נפשות וכ"נ מהרמב"ם (עדות פ"א ה"א) והסמ"ג (ל"ת קסה) והסמ"ק (עמודי גולה סימן ע"ח) והיראים (סימן מ"ג) חינוך (קכ"ב) טש"ע (חו"מ סימן כ"ח ס"א), וע"ע במש"כ במשך חכמה (ויקרא קדושים פ"ט) ע"ד הרמב"ם בסה"מ שאינם מדוקדקים כי מוכח ביד החזקה ההיפך, וכנראה מסיבת העתקה.

ומתוך זה לא קשה על מש"כ באבקת רוכל (סימן קצ"ה) שבמקום סכנת ממון שלו אינו חייב להעיד אף מדיני שמים, ומה שייך שאינו חייב להעיד במקום הפסד והלא הוא עובר על לאו מה"ת, אלא שיש להכריח שרעיון דל"ת על דם וגו' אינו אלא לנפשות ולא לממון, וכיו"ב מה שהקשה במשכנות יעקב (חו"מ סימן י"ב) ובשער המשפט (כאן סק"ב) על הש"ע שרק אם יתבענו שיעיד לו והלא יש בו מל"ת על דם רעך י"ל שבממונות שאני וכמבואר בפת"ש (סק"ד).

מ"מ לכל השיטות בכובש עדותו חייבים בדיני שמים מן התורה (ב"ק נו.) לפי

אשר

סימן קפו

חנן

תקפג

שאינן אדם חייב להעיד לחבירו אלא ממידת גמילות חסדים (נ"י ב"ק כד. והרא"ה ז"ל, ש"ע והלבוש חו"מ סימן כ"ח ס"א) נמצא שאם לא רצה לקיים המצוה, אין מן הדין לחייבו ממון שאם אינו רוצה לטרוח ולהצילו לזה אינו חייב, ודומה לרואה כיסו של חבירו אבד ואינו מצילו או מי שאינו רוצה ליתן פרוטה משלו לעני שאין בית דין מחייבין אותו בכך (רמב"ן בס' דינא דגרמי).

א"כ ברואה שגוזלים את המפעל חייב לפרסם ולהציל ממון חבירו, ואם לא

עושה כן מחוסר נעימות או שהם חברים וידידים וכיו"ב, עובר איסור מה"ת, ויש להסתפק אם עובר בב' לאוין או בלאו אחד, ועכ"ז אינו חייב ממון אבל חייב בדיני שמים, ומקום שיש חשש שאם יגלה למפעל עלול להינזק בגוף ובממון מהגזלן או מאחר מותר לו לשתוק כי הפסדו עדיף על הפסד חבירו, אבל ישתדל באיזה דרך מתוככמת להעביר המידע.

חנ"א ס"ט

סימן קפו משך ברגלו את כבל המחשב והפילו

לכבוד ידי"ן הרה"ג ש.כ. שליט"א

ירושלים שלום וכט"ס

מה ששאלת שבכולל אצלכם לומדים הרבה מן האברכים עם מחשבים ניידים כך שמצוי כבלי הטענה על הקרקע, ומחמת המקום הצפוף כמעט ואי אפשר לאברכים שלא לדרוך על הכבלים, ואחד מהאברכים בדרך הליכתו משך את הכבל עם המחשב ונפל וניזוק המסך ובעל המחשב דורש שיתקן הנזק והלה טוען שהוא פטור משום שהוא מהלך בדרך.

דופן, ולרב באופן שממלא רה"ר כולה בחביות לשמואל משום אפילה ולר"י משום קרן זוית, ורב עולא חולק לפי שאין דרכן של בנ"א להתבונן בדרכים ומשמע אפילו באורה פטור הנתקל (רש"י) ולא קשה משור שענינו למטה משא"כ האדם (תוס' ד"ה לפי) או מחמת מחשבותיהם וטרדת עניניהם (מאירי שם) ולמעשה סוף דבר העלו בה שבכל ענין הן ביום והן בקרן זוית או אפילה וכיו"ב פטור המזיק מהא"ט (רמב"ם פי"ג נזקי ממון ה"ה, ש"ע חו"מ תי"ב).

ויש להבין יסוד הדין שהנתקל פטור מחמת מכשול של איש אחר ומצדו באה הפשיעה ואע"פ שסתם אדם מועד לעולם וחייב על הנזק הן בשוגג או באונס (ב"ק

ניכר שהענין פשוט בהלכה מהגמ' (ב"ק כז:): המניח את הכד ברה"ר ובא אחר ונתקל בו ושברו פטור ואע"פ שסתם אדם חייב לזהר בדרכיו מ"מ תמיד יש יוצא

בידיעה ברורה ומסתמא שיש כבלים על הקרקע, כך שכל הנכנס או היוצא יש לו לעיין ולבדוק. ומסתבר אף אלו שלא מן הכולל ונכנסים חייבים במידה והזיקו כי קרוב הדבר שהוא רשות היחיד או שזה מנהג ידוע והי"ל למיזל.

וברור שיש להתבונן מעט במצב אם ויש פשיעה מובהקת ורשלנית גם מצד המניח כגון שהוא מותח את הכבל של המחשב מקצה אל הקצה והכבל מתרומם מעל גבי הקרקע ויוצר מכשול עד שאי אפשר לעבור אפשר שיהא פטור אע"פ שרחוק הוא מן הסברא של אפילה או מילא כל הדרך כדים שלא היה יכול להתבונן או לסבב ולילך מן הצד והי"ל כנתקל, משא"כ הכא, מ"מ כל מקרה לגופו ק"ו שגם תלוי במנהג המקום שסתם להוציא ממון מחבירו עליו להביא ראיה. אך למסקנה בעובדא דידן ניכר שחייב הנתקל.

חנ"א ס"ט

כו:) מ"מ משום שאין דרך בני אדם להתבונן בדרכים הוי כאונס גמור שפטור עליו כנודע בירושלמי (תוס' שם ד"ה ושמואל) לאפוקי האומרים דלא שנא אונס גמור לשאר האונסין ולעולם חייב המזיק (רמב"ן ב"מ פב:) והארכנו בסוגיא זו באשר חנן ח"ב (חו"מ סימן ל"ב). מ"מ גם לרמב"ן הנ"ל שדחה הסברא מאונס גמור בודאי דסב"ל כהגמרא רק שהטעם משום פשיעת המזיק שהניח כד ברה"ר והלה נתקל בו וכדין בור.

למעשה אין לחשוב שבכל מקום אמרינן פטור לגבי הנתקל אלא שאם הניח הכד במקום שיש לו רשות להניחו יהא חייב הנתקל כמו במקום הפנוי שלפני בית הבד (ב"ק שם) שמנהגם היה כן כשהיתה בית הבד מלאה באנשים היו מושיבין הכלים ברה"ר (רש"י) כלומר שיודע האדם שלפעמים מניחים כלים או שזה מנהג המקום הי"ל להתבונן ולראות.

וה"ה בכולל הנ"ל ושאר המקומות שמצויים שם שימוש במחשבים

סימן קפז

משחק הפנדבול ולימוד אומנות הלחימה לענין מזיק את חברו

לפעמים גורמים לחבורה ולפעמים לשטף דם תת עורית, ובקשת חו"ד אם מותר לשחק בזה דהלא אסור להכות ולחבול בחבירו ואיסורו בכמה לאוין, וה"ה לאלו שלומדים את אומנות הלחימה שמתקוטטים

לכבוד ידי"ן הרה"ג ערן אוחנה שליט"א בת-ים שלום וכט"ס אודות משחק הפנדבול שהוא לוחמה עם נשק גז של כדורי צבע שיורים אחד על השני אך דא עקא והכדורים האלו

אחד עם השני, ולרבות ההכאה הרבה פעמים זה מזיק לזה בחבורות.

בתחילה חשבתי להסתייע מתשובת הרא"ש (כלל ק"א ס"ו) בשנים שנתאבקן יחד ואחד הפיל את חברו לארץ וניזוק פטור, ואע"פ שאדם מועד לעולם מ"מ באנוס גמור פטור, וה"נ כיון שהתאבקן זע"ז מדעת שניהם הזיקו זא"ז שלא בכונה והוי אונס גמור, שעיקר המשחק שיפיל אחד את השני וא"א לאדם לצמצם ולכוין שיפילהו בנחת ולא יוזק ועוד כיון שכל אחד מהם מכוין להפיל את חברו ודאי מחלו זל"ז כל מה שיוזק ואדעתא דהכא נתאבקו ביחד. והביאו בטש"ע (חו"מ סימן תכ"א ס"ה) ושא"ח.

ולא קשה ממה שאמרו בגמרא (ב"ק צב.) האומר סמא את עיני, קטע את ידי וכו' חייב ע"מ לפטור חייב, לפי שאין אדם מוחל על נזקי גופו בראשי איברים, ותלינן ששיטה בו, אבל במה שעשו שניהם ברצון וידעו שע"י ההתאבקות בהכרח שאחד יפיל את חברו בע"כ דמחלו זל"ז קמ"ל שלא דומה שהאחד מוחל לחברו לכששניהם מוחלים זל"ז (בד"ה ושאה"ח שם) הכ"נ ביורדים לשחק זע"ז הן בפנדבול והן בלימוד אומנות הלחימה הרשות בידם אע"פ שאפשר להם להינזק משום שניהם רוצים בזה.

ואפשר שאין לדמות בין המקרים שמש"כ הרא"ש שא' שהפיל את חברו

וניזוק פטור משום אונס גמור שניזוק מדרך נפילתו ועל דעת הכי ירדו ומחלו זל"ז שא"א אחרת ואינו דומה לשניים שחובלים זב"ז בידיים או ע"י כדורי הצבע דא"א לומר שהוא אונס גמור בנסיון לצמצם בנפילה ובחבלה שלא ינזק רק שהטעם השני ששניהם ירדו על דעת הכי לכאורה מותר ופטור מי שהזיק, ועוד שי"ל שגם המכים זא"ז מתוך משחק או אימון הוא גם בדרך לצמצם היזק של ממש באחר כך שאם ניזוקו הוא בבחינת אונס גמור.

ואף חשבתי להסתייע מהסמ"ע (שם סק"י) שדימה דין ההתאבקות בשנים שרצין ברה"ר והזיקו זה את זה דרך ריצתן דפטור המזיק משום דכל הרץ ברה"ר יודע שגם לאחרים יש רשות לרוץ ברה"ר וכאשר יפגשו שנים הרצין זה כנגד זה דרכו להזיק זה את זה אע"ג דאמרינן אדם מועד לעולם לאו בכל ענין אמרוהו דהרי בהיזק אונס גמור פטור וכו' ולא ממחילה לחוד אלא משום דשניהן עבדו מעשה בהזיקתן יעו"ש. הכ"נ משמחלו המתאבקים או המתאמנים זל"ז עתה יש לכל אחד הרשות לתקוף ולהתגונן מתוך משחק, אם וכאשר בכ"א ניזוקו הוא כאונס ולא ממחילה גרידא אלא דשניהם עבדו מעשה כסתם הרצים ברה"ר.

והיה לי ק"ק ממש"כ הש"ע (שם סי"ב) שהמזיק לאשתו בתשמיש המטה חייב בנזקיה והלא היה לשניהם הרשות לשמש זה עם זה מ"מ כתב הסמ"ע (סק"כ) דהיה לו לעיוני דלא יזיק יעו"ש. ולכאורה

דין משמש עם אשתו חמור טפי במתאבק עם חבריו, שבמשמש אמרינן דהי"ל לעיוני, ואילו במתאבק א"א לצמצם, א"כ נאמר שגם המתאמנים באומנות הלחימה או משחק הפנדבול שזה מעשה בידים ולא היזק מתוך נפילה, דהי"ל לעיוני שלא להזיק כך שהמזיק חייב.

אך זה אינו כי כל יסוד שהמזיק לאשתו בתשה"מ חייב בנזקיה דאע"ג דהנאה לתרויהו איהו הוא קעביד מעשה שהבעל הוא המשפיע ואשתו כקרקע עולם ולא בבחינת שנים הרצים ברה"ר או המתאבקים זע"ז, ועוד שאין האשה ירדה עמו ע"מ להינזק מבעלה כסתם היורדים ברשות להכות אחד בשני כך שאם ניזוקה אין זה ע"ד ומחילתה. ועיין במש"כ הר"ן ((ס"פ אלו הנערות מ.)).

א"כ יש להכריע שמותר להתאמן באומנות הלחימה או לשחק במשחקי מלחמה בנשק של צבע כי שניהם ירדו לכך ומחלו זל"ז וכסתם האומרים הכני ופצעני ע"מ לפטור ופטור (ב"ק צג.) שנזקי ממונו ונזקי גופו מתוך צער וכיו"ב שאינו ראשי אברים יכול להיות דגמיר ומחיל בצערא דגופא וכך נראה דעתו של הרמב"ם (חובל ומזיק פ"ה הי"א) וכמבואר בביאור הרב פערלא לרס"ג (לאוין ל"ת מ"ז) ושאה"ח.

אך ק"ק כי מוסכם להלכה כר"ע שהחובל בעצמו אע"פ שאינו ראשי פטור הוא (ב"ק צ.; ש"ע ת"כ ל"א) וניכר שפטור

מתשלומין, כי מה ישלם לעצמו, מוכח דאינו רשאי להכות בעצמו מדין חובל והכל מהפסוק את דמכם לנפשותיכם אדרש (בראשית פ"ט ה') וענינו הוא דהחובל בעצמו עובר על איסור דאוריתא כמבואר בב"ק (צ"א:) וכמ"ש הרשב"א בתשובה ח"א (סימן תרט"ז) והר"ן (שבועות יא. ד"ה גמרא יכול) והמאירי (ב"ק שם ד"ה זה) וכמוכח מהרמב"ם (חובל פ"ה ה"א) והארכתי בסוגיא זו באשר חנן ח"ה (ח"מ סימן כ"ד עמ' קמז) מפי ראשונים ואחרונים שהוא איסור מה"ת ואי"צ להכפיל.

א"כ מה שייך ליתן רשות לחבירו לחבול בו כל העת שהוא אסור לו לחבול בעצמו שגופו כפקדון בעלמא לשמירה שחייב בפשיעה, וההכרח בכל הני דשיטת הרא"ש וסיע' דפטור היינו מתשלומין של ממון אבל לענין חיוב מכה או חובל בישראל או בעצמו חייב מה"ת הן מאת דמכם לנפשותיכם והן מהשמר לך ושמור נפשך, ויש גם להסתפק לאסור בנתינת רשות לאחר להכותו מה"ת דלא יוסיף. וכמבואר בריב"ש (סימן תפ"ד) הכני ופצעני זה אינו אלא לענין פטור הממון וחיובו בשהכהו ופצעהו אבל שיוכל להכותו ולפצעו לכתחלה ולעבור בלאו של מכה חברו דאזהרתיה מקרא דארבעים יכנו ולא יוסיף מפני הרשות שנתן לו זה הא ודאי לא אפשר יעו"ש.

אולם כפי המבואר ברמב"ם (שם) שכתב אסור לאדם לחבול בין לעצמו בין

לחבירו ולא החובל בלבד אלא כל המכה אדם כשר מִישראל וכו' דרך נציון (בזיון) הרי זה עובר בל"ת שנאמר וכו' עכ"ל. וע"ז הוסיף בשו"ת מהרי"א אסאד (חיו"ד סי' רמ"ט) מב"ק (צ"א ע"ב) דאפילו בבגדים הו"ל פסידא דלא הדר, לא אסרה תורה אלא דרך השחתה, כמ"ש הרמב"ם (ה' מלכים פ"ו ה"ח), א"כ מכ"ש גופו דפסידא דהדר הוא, דלא אסרה תורה אלא דרך ביזיון יעו"ש. וכ"כ בשו"ת מהרלב"ח (קונטרס הסמיכה ראשון ס' ע"ג) שהאומר לחבירו הכני ופצעני ע"מ לפטור פטור ונראה שגם הוא מותר וכמרומו ברמב"ם שלא עובר על הלאו רק בדרך נציון יעו"ש.

האמנם הגאון הרב פערלא זצ"ל (שם) זכר דברי המהרלב"ח ותמה עליו כי מהרמב"ם והסמ"ג לא באו אלא לאפוקי מכה לרפואה אבל כל מכה וחובל זולת זה הו"ל בכלל דרך בזיון ונציון, דכל הכאה שהיא שלא לצורך המוכה דרך שנאה ודרך בזיון הוא יעו"ש שהאריך בזה. אך לא דק אחה"מ והיה לרמב"ם לפרש דבריו דרך בזיון או נציון לאפוקי רפואה בלבד ומשלא פירש כן י"ל דרך בזיון או נציון הוא מריבה ושנאה ע"ד להזיק ולהשחית את חבירו אבל למשחק לא ואפשר שבמשחק ואימון הוא גם לצורך המוכה להתלמד כדין סתם רפואה או חבלה לשם יופי או דיאטה.

מוכה דאין איסור של חובל או מכה רק בדרך בזיון או נציון שהיא מריבה מתוך שנאה כהמקרא "שני אנשים עברים נצים" (שמות ב') ובזה מתיישב הדין של הרא"ש וסיע' בקל וחומר בנתאבדו יחד שפטור מי שהזיק במריבה זו של משחק ואף מותר לכתחלה לשחק בזה כי על דעת הכי ירדו שניהם כפשט בד"ה שקל יותר מאחד שנותן רשות להכותו ולאו דוקא מדין מחילה אלא שלא מדרך נציון. ואל יהא קשה מדין המזיק לאשתו בתשה"מ שאין זה דרך נציון ובזיון ובכ"א חייב י"ל שחייב בנזיקה משום דהי"ל לעיוני והיא לא ירדה ע"ד להינזק וכמו שאמרנו בשם בד"ה שלא דומה אחד שמוחל לחברו לשנים שמוחלים זל"ז, אבל ודאי שאינו עובר על לאו של הכאה או חבלה.

ואף מה שרצה להסתייע מדין מקיז דם לאביו (סנהדרין פד:) שודאי הוא לא בדרך בזיון ובכ"א שגגת חנק הוא, וי"ל דשאני חיוב מיתה משאר הדברים ואין נפ"מ בדרך נציון או לאו ולכך לישראל אחר מותר להוציא הקוץ אע"פ שיצא לו דם ועשה בו חבורה משום שע"ד הכי ירד להוציא ועוד יש שפירשו דילמא ויעשה חבלה שלא לרצון אביו אבל אם אביו מוחל ומצוה ע"ז אינו חייב ואינו עובר ועיין במש"כ באשר חנן ח"ב (יו"ד סימן ט') ובמנח"ש ח"א (סימן לב') מנח"י ח"א (סימן לו').

וראיתי למרן הראי"ה בשו"ת דעת כהן (יו"ד סימן קלח') שכתב אע"פ שהרמב"ם בלאו דחובל בחברו, הוא דוקא בדרך נציון, זהו לגבי הלאו דנפיק מלא יוסיף על הנדון בב"ד, אבל האיסור לחבול שהקדים

הרמב"ם שם לפני זה, בין אם הוא אי' דאורייתא או דרבנן, אם הוא נמשך מהא דדמכם לנפשותיכם אדרש או מהא דנזיר חוטא, כב"ק צ', הוא בכל אופן של חבלה, עי"ש. ומצינו בשד"ח (כפאת השדה מער' א סי' מ ד"ה ותמיה) שאכן כתב גם בדרך אפשר דדוקא בהכאה הוא דמחלקינן הכי שרק בדרך נציון אסור, אבל בחבלה בכל גווני אסור עי"ש. וע"ע בשו"ת משנ"ה ח"ד (סימן רמה) שכ"כ לחלק בזה.

אך זה לא מוכרע מאיסור להכות אחרים שחמור מלחבול בעצמו ק"ו שאם להכות אחרים שלא דרך בזיון אינו עובר על האיסור כש"כ שחובל בעצמו חייב דוקא דרך בזיון ומצאתי שכ"כ בשו"ת אגרו"מ ח"ג (יו"ד סימן לו') ח"ב (חור"מ סימן סו') דהא בין חובל בין מכה ילפינן מחד קרא דלא יוסיף וכיון שמשמע לרמב"ם דהוספה במלקות הוא דרך נציון ובזיון ומזה לא נוכל למילף הכאה שלא בדרך נציון ובזיון א"כ גם חובל הוא דוקא בדרך נציון ובזיון וקאי התנאי דדרך נציון גם על חובל דלא שייך לחלק בלפותא מחד קרא עי"ש. וכ"כ להסתייע מהאגרו"מ והמנח"י הנ"ל בשו"ת יבי"א ח"ח (חור"מ סימן יב').

ומש"כ בתל תלפיות (תרס"ה מכתב ה') שהקשה מר"ח בן תרדיון דקאמר מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל יחבל הוא בעצמו (ע"ז יח). והרי שם אין בזיון לפתוח פיו וגם לא היה ניכר כלל שפותח פיו בכדי למהר מיתתו רק הצער והעינויים הקשים פתחו פיו בע"כ ועכ"ז אמר אל יחבל

בעצמו ונשאר בצ"ע יעו"ש. ולא הבנתי דבריו אחה"מ הרי בדקדוק הדברים "מוטב שיטלנה" משמע שלא מעיקר הדין עשה כן אלא מחסידות וכמ"ש בעין יעקב (שם) ולעולם אף הוא יכל לאבד עצמו ולהקל מעליו הייסורים שלא יעמוד בנסיון וכמבואר בתוס' (גיטין נו: ד"ה קפצו) והארכתי בכ"ז באשר חנן ח"ח (יו"ד סימן ס"ז) קחנו משם, ואין להשאר בצ"ע כי מוכח אחרת.

ועוד חשבתי מהמציאות שכמעט ותשעים אחוז לא נחבלים מלימוד אומנות הלחימה כי אם הכאה בעלמא וכאמור שאין זה בדרך נציון אז לכו"ע יהא מותר גם לאלו שחלקו בדעת הרמב"ם בין הכאה לחבלה, ואילו משחק הפנדבול יש יותר הכרח לחבלה שהיא צרירת דם תחת העור מ"מ עדיין היא בבחינת חשש של חבלה קטנה שאין בה צער גדול ובושת וכמ"ש באגרו"מ ח"ג (אור"ח סימן ע"ח) שעל חבלה קטנה שאין בה צער ובושת אין זה דרך נציון שנותן לו רשות ואין מקפיד ע"ז ואינו עובר בל"ת דלא יוסיף דהוא דרך שחוק בעלמא דהלאו הוא כשהוא בדרך נציון כדאיתא ברמב"ם וממילא לא שייך מלקות אבל בחבלה גדולה שהוא דרך נציון ובזיון לא תועיל נתינת הרשות לסלק האיסור מעליו מאחר שאף הוא עצמו אסור לחבול בעצמו יעו"ש.

אך למעשה נ"ל שיש לחלק בין לימוד האומנויות הלחימה או משחק

אשר

סימן קפח

חנן

תקפט

הפנדבול שמותר מהאמור לעיל לבין אותם התחרויות לחימה המפורסמות ששם הדרך לניצחון הוא בהחדרת שנאה ובהכאה גדולה בבחינת הבא להורגך עד כדי חבלות

גדולות של ממש ופעמים כדי מיתה ולכאורה אין נתינת הרשות מסלקת.

חנ"א ס"ט

סימן קפח מנהל גמ"ח הלואות שי"ך בו "לא תהיה לו כנושה"

(רמב"ם מלוה ולוה פ"א ה"ב-ג'). והארכת בזה
באשר חנן ח"ח (חור"מ סימן רכ"ז).

ועתה ברור שכל יסוד הנושה לבל יכלימהו ויצערו בין תובעו בין לאו הוא לרחם על הלוה העני, א"כ מה לי המלוה בעצמו ומה לי מנהל הגמ"ח או הקרנות אע"פ שזה לא הכסף האישי שלו, אך בבעלותו וכגבאי או ז' טובי העיר והיסודות שוים שמצער את העני, ואף הוא גרע ממה שמצינו ברמב"ם (מלוה ולוה פ"ב ה"ד) ובטש"ע (חור"מ צ"ט ס"ד) שאין לבה"ד לביישו ללכת ליקח מנכסי אשתו או ללות מהעכו"ם ועוברים בלאו דלא תהיה לו כנושה קמ"ל שגם אדם אחר אפילו שאין לו שום הנאה עובר על האיסור ק"ו מנהל גמ"ח או גבאי שיש לו הנאה דפשיט"ל שיש בו דין נושה.

חנ"א ס"ט

לכבוד ידי"ן ח.ח נר"ו
ירושלים שלום וכט"ס

ומה ששאלת אם שי"ך דין לא תהיה לו כנושה גם במנהל גמ"ח או פקידי קרנות של הלואות וכיו"ב.

ומסתבר דלא שנא כי עיקר דין דלא תהיה לו כנושה (שמות כב, כד) משרשי המצוה לקנות לנו מדת החסד והחנינה והחמלה וכשהיו קבועות לנו אז נהיה ראויין לקבלת הטובה ויושלם חפץ השם יתברך בנו שחפץ השם יתברך להטיב בעולם הזה ובעולם הבא (חינוך מצוה ס"ז).

ופי' הקדמונים "נשה" מלשון נשיאות שלא ישתרר עליו בשביל ההלואה ויתבענו בחזקה אם יודע שאין לו, בכדי שלא תכלימהו והוא איסור מהתורה, אלא שצריך להתנהג כאלו לא לזה לעולם עד כדי שאומרים רז"ל למלוה שלא יעבור לפני הלוה בכדי שיחסוך ממנו עגמת נפש ועלבון

סימן קפט הלואה קטנה בלא עדים או שטר

לכבוד ידי"ן ר' א.ג. נר"ו
בת-ים שלום וכט"ס

מ"ז) ושאה"ח להפך זכותם של המקלים
מהריטב"א הנ"ל.

ומה שהשבתי לכת"ר כי חלילה לנו לזון
מהגמרא (ב"מ עה.) ומפסקי הש"ע
(חו"מ סימן ע' ס"א) שאסור להלוות בלא
עדים או שטר או סתם משכון או שיק
בטחון, והעושה כן עובר מה"ת משום לפני
עיור שעולה על רוחו של לווה לכפור או
ח"ו כשתובע וזה כופר הכל מקללין אותו,
והיסוד ההלכתי מוסכם אצל דעת כל
הראשונים ובכללם הרי"ף רא"ש והרמב"ם.

והיא ראייה לפלפולא חריפתא (שם אות ק')
מדלא קאמר בש"ס "אף" ש"מ דלא
ס"ל לריש לקיש הך דלפ"ע וכן רבינא דלא
רצה להלוות לרב אשי בלא עדים א"ל
דגורם קללה לעצמו ורבינא בתראה הוא
וע"ז סמכו העולם להלוות בלא עדים
יעו"ש. אפשר שהריטב"א תפס כר"ל כי
חשש קללה מתאים למידת חסידות לחוש
לה ולא כר"י שהיא מידת הדין.

אך רבים אינם נזהרים בזה, אפילו החכמים
והירא"ש שבהם, וכאילו בדו מעצמם
מנהג מחודש כנגד הש"ס והש"ע, בבחינת
היכא דנהוג עלמא דלא כוותיה אין בזה
איסור דבמקום מנהג לא נתקבלה הוראת
מין ז"ל וכמ"ש בהדיא בגן יעקב (מערכת ל'
סימן ב') על הענין הזה.

וגם אם נתייחס דעיקר ההלכה מלפני עיור
כר"י בש"ס כבר רמז במהרש"ג ח"ב
(סימן ק') שאין כוונת הגמרא שיש איסור
גמור משום לפ"ע רק שהוא באחריות לבוא
לידי לפ"ע אבל אין איסור גמור. וכיו"ב
חקר במשיב שלום (סימן ל"ב).

ואפשר שהם נתפסים בריטב"א (מגילה כח.)
שמבואר לאסור לאדם לעשות
שותפות עם הגוי שמא יתחייב לו שבועה
והתורה אמרה לא ישמע על פיך והנכון
דלאו איסור מה"ת ממש או דרבנן אלא
מדת חסידות בעלמא וכענין שאמרו אסור
לאדם שילווה מעותיו בלא עדים יעו"ש.
והביאו גם ביעיר אוזן (מערכת אלף ק"ג)
ובשד"ח (כללים מערכת ה' אות פ"ח) דברי
מלכיאל ח"ד (סימן קל"ו) צי"א ח"ז (סימן

זאת ועוד דכל איסור לפנ"ע לא שייך רק
היכא שהאיסור נעשה תיכף ולא היכא
שנעשה אח"כ וכמ"ש בפלפולא חריפתא
(שם) ובדברי מלכיאל ח"ה (סימן רכ"ז)
והמהרש"ג (שם), ועפ"ז י"ל גם במקום דהוי
כתרי עברי דנהרא דוקא שייך א"כ אם יכול
להלוות ממקום אחר ליכא לפ"ע ומה שתמה
ביד יצחק (סימן ר"צ) דמ"מ אסור מדרבנן
כמ"ש במור"ם סימן קנ"א ובש"ך שם,
תמוה כי מור"ם (שם) הכריע כהמרדכי פ"ק

אשר   סימן קצ   חנן   תקצא

שמא יכפור דא"א מעיז פנים בפני בע"ח
אלא דהחשש הוא שישכח ויאמר איני יודע
אם הליתני וע"כ פסק בש"ע גם לאחר
התקנה לאסור והעולם סמכו על רש"י
דהחשש משום שמא יכפור ואחר התקנה
לא שייך בו.

וכ"ז רק תירוצים ודחקים ליישב המנהג
והממשיכים בו, ועיין באורך במש"כ
ביבי"א ח"ז (חו"מ סימן ז') שתפס הלכה
למעשה שצריך ליזהר בזה יעו"ש, אבל
לפענ"ד יש להתיר לכתחלה להלוות
סכומים קטנים (כמה עשרות שקלים) בלא
עדים ושטר, לרבות הצירופים כמש"כ לעיל
אפשר גם מדתליא מילתא בכוונת המלוה,
שאם מרישא ניכר שיש מחילה מצד
ההלואה שמדובר בכמה עשרות שקלים,
מה שייך כפירה או לפ"ע שגם אם לא
ישלם ימחל לו כנ"ל עיקר למעשה.

חנ"א ס"ט

דע"ז שאף מדרבנן מותר, ובלאו הכי
לאוסרים הוא רק מטעם מסייע ובזה הענין
ליתא.

וטעם אחר מצינו ע"פ פרש"י (שם) דמלוה
שלא בעדים עובר משום לפ"ע משום
שעולה על רוחו של לווה לכפור ולפי טעמו
של רש"י י"ל היינו קמי דתקנו שבועת
היסת אבל לאחר תקנת שבועת היסת לכופר
הכל א"א לו לכפור שלא יעבור על שבועת
שקר וממילא ליכא לפ"ע ור"י אמר דמקמי
תקנתא (ערוגת הבשם יו"ד סימן רל"ה, פרי יצחק
ח"א סימן מ"ח, וח"ב סימן מ"ט, מנחת מנחם סימן
ק"ג אות ד).

וק"ק כי הראשונים ובעלי הש"ע נקטו
לאיסורא אף אחרי התקנה ומשום
לפ"ע, ומה שייך ליישב המנהג בזה, וכמו
שהקשו כל האחרונים על סברא זו,
ובתשובת חסד יהושע (סימן נ"ג אות ח') ביאר
מהתומים אליבא דהש"ע דלא חיישנן

סימן קצ לגדל כלב לצורך רפואי כתרפיה של הילד

קטן מזן "פודל" שנחשב ככלב לוויה
ושעשוע, וזה יעזור לרפואתו הנפשית,
ושאל' אי שפיר עביד.

ויש להתיר בזה, ובמקו"א ביארתי הענין
שלגדל כלב רע הוא איסור ברור

לכבוד ידי"ן ר' ... נר"ו
בני ברק שלום וכט"ס

אודות הילד שנתגלה אצלו בעיות של קשב
וריכוז והפרעות רגשיות וע"פ
המלצת הרופאים והמתמחים שאבחנו אותו
הורו כאחד שיש ענין שיגדל בביתו כלב

משום דרבי נתן מלא תשים דמים בביתך (ב"ק טו:). אבל מותר מן הדין לגדל שהוא קשור בשלשלת (ב"ק עט:; טש"ע ת"ט ס"ג) שיודעין שהוא קשור ולא מתייארין ממנו הנשים ומפילות (סמ"ע סק"ה) ומשמע בכלב שאינו רע שאינם מבהילים בנ"א בסתם מותר בכל כה"ג כסתם כלבים כופרין שהם קטנים או כלבי ציד שאינם מזיקים (ב"ק פ.). או לנוי בבית (יש"ש ב"ק פ"ז מ"ה) ק"ו שע"פ רוב מגדלים אותם בביתם או בחצר סגורה ויש מניעה יותר גדולה שלא יזיקו לאחרים אף מהנביחה בעלמא.

אמנם בימינו החרדים לדבר ה' לא מגדלים כלבים הן הקטנים שביניהם והן הרעים הקשורים לרבות היסוד שהביא היעב"ץ ח"א (סימן י"א) שהוא מושב לצים ואסור לשחוק עמהן ושהוא מעשה ערלים יעו"ש. אע"פ שק"ק להבין האיסורים שמנה, דמה שייך לאסור זב"ז, ומנין הגזירה הזו, מ"מ אפשר לתפוס החומרא

שכל כלב נובח על מי שאינו מכיר ומחמת נביחתו נבהלים האנשים אע"פ שמתברר אח"כ שהם קשורים או שהם בחצר סגורה, בכ"א נבהלו לכמה רגעים וקריא ליה רע אף שאינו נושך וכמעשה שהיה בגמרא שאחד היה שקול לשיני הכלב ובכ"א הזיק רק מהנביחה (ב"ק פג.). וזה רק רעיון שלא כמו שפירש הסמ"ע שלא נבהלים שהוא בקשירה.

מ"מ לצורך רפואת הילד בתרפיית חיות מחמד ברור שיש להתיר לו כי סוף דבר אף ליראי ה' מותר לגדל כלבים קטנים שאינם מזיקים הן לשעשוע והן לנוי או לוויה של עיורים וכיו"ב ורק המניעה מצד איזה מנהג חרדי כלשהו, ולנו אין אלא דברי הש"ע שאף הכלב הרע שביניהם מותר בקשור, א"כ אין טעם לאסור המותר במקרה הצורך.

חנ"א ס"ט

סימן קצא בדיני ירושה

והבת עברו גיור בבית דין אורתודוקסי, אך לא שמרו תורה ומצוות לאחר הגיור (רק שמרו פסח ויוה"כ) אח"כ נולדו להם עוד בנים ובנות, הבת הבכורה ובן אחד חזרו בתשובה ועברו גיור לחומרא, שאר הילדים נותרו כמות שהם, ברבות השנים האב

לכבוד הגאון הגדול הדיין המצויין הרה"ג ר' חנן אפללו שליט"א להלן שאלה הלכה למעשה שנתעוררה אצלנו בחו"ל:

איש יהודי נשא אינה יהודיה ונולדה להם בת, לאחר כמה שנים מהנישואין האם

נפטר, והשאיר צואה בערכאות שמגיע לאמא רוב האחוזים מהנכסים ומהחברה שברשותו, ולבנות ולבנים חילק אחוזים שווים (לצורך העניין כ-8 אחוז לכל אחד), למעשה כל הבנים והבנות הסכימו לנהוג כאילו כל הנכסים שייכים לאמא, ולא חילקו ביניהם כלום, אך במדינה (חו"ל) נרשם שכל האחים והאחיות הם שותפים בחברה ובנכסים לפי האחוזים הנזכרים (וזאת בין לטוב בין למוטב שהם חייבים גם לשלם חובות החברה כדין כל שותף רגיל).

כעת האמה הזדקנה מאוד והבנים כבר התחילו לריב על הירושה של האבא (למפרע) ועל הירושה של האמא (לברר מה יהיה אחר המאה עשרים שלה) הבת הבכורה והבן שחזרו בתשובה רוצים לדעת דין תורה בנושא, בין על מה שמגיע להם כבר עכשיו, בין על מה שיהיה מגיע להם אחר מאה ועשרים של האמא, הבת לא קיבלה מאביה שום דבר לנישואיה, כך שטוענת שמגיע לה לכל הפחות עישור נכסים, יש לציין שכל הנידון בחו"ל כך שיש לדון גם מצד דינא דמלכותא, יורנו המורה ושכמ"ה.

וזה מה שהשבתי לו

לכבוד הגאון ... שליט"א

שלום וכט"ס

א. הנה אע"פ שחסר לי הרבה עדויות מהכתוב שלפנינו, מסתבר שאותה נכרית הנשואה בערכאות לישראל שנתגיירה אח"כ עם ביתה, רק בשביל חיי

אישות עם היהודי שחיה איתו ובהרבה מקומות יש העלמת עין במקרים כאלו אף שהוא מאיסורי הנטען על הנכרית אך עדיף להציל היכא דאפשר שישראל לא ימשיך להפיל עצמו עם נכרית וכמו שהארכתי בכמה דוכתי דמוטב שיאכל בשר תמותות לבין קבלת גרים לשם אישות והוא הוצאת לעז, וכדברי הרמב"ם בתשובה (ליפסא סימן ק"ל) וכן הסכימו כמה מהאחרונים, ולא כהרשב"א (סימן אלף ר"ה) שבכ"א גירות לשם אישות אף אחר הנישואין נשארת בגיותה.

אבל בכ"א כל החילוק הוא בגירות מצוינת וע"פ ההלכה, דא עקא אי מעיקרא והגירות פסולה לא תיקנו דבר והישראל נשאר עם הנכרית כפי שהיה, וכל דין הנטען על הנכרית הוא ענין צדדי, ובנדו"ד כפי הכתוב שלפני מעולם האשה הנכרית לא התנהגה במצוות ישראל (פרט לפסח ויוה"כ) ניכר שהכל הצגה אחת ולא באמת שהיתה גירות אמיתית בבחינת סופו הוכיח על תחילתו, והיא אומדנא בעיני שלבם מעיקרא כל עמם וכבר מיד בעוד שקבלו המצוות בפני הדיינים שם כבר חשבו לרמות הדיינים שימשיכו להתנהג בחילול שבת נדה נבלות וטריפות, ואותם הדיינים ג"כ התנהגו בתמימות דעים.

ולא שייכים כאן דברי רז"ל שמודיעים לו מקצת מצוות קלות ומקצת מצוות חמורות והואיל מל וטבל יצא מכלל עכו"ם וחוששין לו וכו' ואפילו חזר ועבד עכו"ם

הרי הוא כישראל מומר שקידושיו קידושין (יבמות מז, רמב"ם איסורי ביאה פי"ג הי"ז, ש"ע יו"ד רס"ח סי"ב) כי ניכר שאין זה אלא בהיה מוכח מעיקרא שקיבל עליו מצוות וכיו"ב אך סרח מן הדרך מעט אחרי הגירות מחמת לחץ או כיו"ב, וזה מנין לדיינים המגירים לדעת מה יהא בעתידם, ולכך משנתקבלו לגירות ועשו מעשה של טבילה אף שסרחו נקראים כישראל מומר.

ובמקרה ומיד אחר יציאה מבית הדין לגירות המשיכו במעשיהם הוכחה ברורה שהיתה כאן רמאות מצידם וקבלת גירותם נעשתה במירמה ומעולם לא חשבו לקיים דת ישראל, ואין טעם להכניס נכרים שישארו רחוקים מהשי"ת לדת ישראל, ונראה שכן מוכח מהרמב"ם גופא שנקט "ואפילו חזר ועבד" חזר היינו שהיה עובד את השם וחזר לסורו אבל לא שמעולם לא עשה מצוות אחרת "חזר" למה לי. א"נ דאפשר שהיא כוונת הש"ע (שם) שחוששים עד שנתברר צדקתו, הא אם נתברר שאין כאן צדק אינו גרות לענין קידושין, וע"ע באגרו"מ (ח"ג יו"ד סימן ק"ו) ובאור לציון ח"א (יו"ד סימן י"ב).

והאי דפלוגתא דרבנותא בקבלת כל המצוות אי מעכב הגיור או לאו, לב"ח (יו"ד רס"ח) אליבא דהרמב"ם שאין המצוות מעכבות אלא למצוה מן המובחר שאף ולא אמר שמקבל וטבל סתם לשם גירות אינו מעכב וכ"ה בתשב"ץ ח"ג (סימן מ"ד) והוא נמי בנמוק"י והריטב"א (יבמות מז. ובשטמ"ק

(כתובות יא.) והוא היפך התוס' והרא"ש (שם) שקבלת המצוות הוו לעיכובא ועיין בב"י (שם), ויש שתפסו מעיקרא בדעת הרמב"ם דהמצוות מעכבות, וכמבואר בחמדת שלמה (יו"ד סימן כט-ל).

ואף בש"ע (שם ס"ג) מוכח ממש"כ קבלת המצוות מעכבת אם אינה ביום ובשלשה י"ל כש"כ שאם לא קבל בכלל מעיקרא דמעכב, וע"פ השכל זה מובן דמה לנו להרבות אנשים שאינם שומרים תורה ומצוות בישראל, ולמעשה הרבה מהאחרונים נוקטים דהוא לעיכובא, וכ"ז אפילו שקבל אבל אם אינו עושה המצוות ודאי שהכל רמאות ואינו גר ומתוך כך ניכר אף לאלו דס"ל שקבלת המצוות אינו מעכב פשט הענין הקבלה וההודעה בדבור לפני הדיינים, אבל כוונה לקיים המצוות בודאי מעכב.

והוא דבר פשוט בדת ישראל דאזלינן בתר אומדנא דמוכח כגון בקידושין וגיטין ואף דיני ממונות כירושות וכיו"ב כדאיתא ברשב"א (גיטין עה.) שאומדנא או גילוי דעת עדיפים מאמירת פיו ולא צריכים תנאי כפול, וע"ע בש"ע (חור"מ סימן ס"א סט"ז) כש"כ בענין רגיש כזה בעיצוב העם היהודי לבל התערבבו בו אנשי נכר על חינום שאם אינו מקיים מיד אחר הגרות יש להכריח שמעיקרא לא קבל המצוות עליו.

וכ"כ הלכה למעשה בשו"ת בית יצחק (יו"ד סימן ק') אם מגייר רק לפנים ולכו בל

עמו להחזיק במצוות ואנו יודעים כוונתו שגם אח"כ יהא בא על הנדה ומחלל שבת ואוכל טריפות לא הוי גר בכלל ולא שייך בזה דברים שבלב אינם דברים וכיון שאומר בפה שמקבל עליו עול מצוות, מה לנו ולכוונתו וכו' יש להזהר מאוד שלא לגייר אותם שמוחזקים אח"כ שיעברו יעו"ש. וכ"ה בדבר אברהם (ח"ג סימן כ"ו) צור יעקב (סימן כ"ז) ערוגת הבשם (יו"ד רכ"ג) חלקת יעקב (ח"א סימן י"ג) וע"ע באחיעזר (ח"ג סימן כ"ח), והוב"ד נמי בתשו"ן (ח"ב סימן תרצ"ד) שתפס להלכה כן מסברא על גרים בימינו שאינם שומרים תורה שאף בדיעבד לא חל, ועוד טען שמעיקרא הבי"ד שעושה מעשים כאלו נפסל יעו"ש באורך וברוב הדברים דעתנו נוטה לדבריו.

ומצינו שכ"כ בפשטות באגרו"מ (ח"א יו"ד קנ"ז) גר שלא קבל עליו מצוות אינו גר אפילו בדיעבד וכן הורה אביו הלכה למעשה בין לקולא ובין לחומרא שקבלת המצוות בגר מעכב, ובכלל תמה על הרבנים הטועים בזה דמה התועלת שמביאין בזה לכלל ישראל שמרבין גרים כאלו דודאי לא ניחא ליה לקב"ה, וחתם לדינא פשוט שאין זה גר כלל. וגם ביבי"א ח"י (יו"ד כ"ו) עשה שימוש הלכתי באגרו"מ לצרף היסוד בגר שמעולם לא שמר תורה ומצוות שאינו גר ולפ"ז אין קידושיו קידושין והביא האחרונים שמצדדים קבלת המצוות שמעכבת יעו"ש. ומכל אליו מידי פלוגתא לא יצאנו ואין לי הטעם להאריך יותר ויש צד יותר להפיל האם כנכרי או לכל הפחות

ספק ומאחר ויסוד הענין בזה משליך לדיני ממונות ניתן לטעון קי"ל כהשיטות להציל הנכסים שנפלו.

ב. ועתה אפשר בכל צד לאחוז לטובת הבת לקבל כשאר הבנים, ויש ענין גדול להורות לטובתה מאחר וכל נכסי האם אחר שתפטר לב"ע מבחינה חוקית ודין המלכות מיד עובר לירושת כל הבנים והבנות שוה בשוה, כך שכולם מוחזקים בכספם כולל הבת, ומי שצריך לוותר או למחול צריך לחתום על ויתור נכסים.

רק שמדיני תורה הבנות לא יורשות והמה כאדם בעלמא, ואין להם שום זכות בסתם ירושה (רמב"ם נחלות פ"א, ש"ע חו"מ רע"ו) ואפילו האב אמר או כתב הבת תירש עם הבנים אינה יורשת כיון שאמר בלשון ירושה והתורה לא זיכתה לה ירושה (ש"ע חו"מ רפ"א) אלא א"כ נתן האב בתורת מתנה או בלשון מתנה כגון שאמר להניח לבתו חצר (ש"ע שם, ועיין בתשב"ץ ח"ב סימן רנ"ו) ואי שייך ביה אומדנא או לאו, י"א דכל היכא דקים לן באומד הדעת שבדעת המוריש כן הי' מקיימים כן אף לעבור ירושה דאוריתא, ועיין במש"כ המהרשד"ם (חו"מ סימן שמ"ז) שואל ומשיב (ח"ג סימן א') אחיעזר (ח"ד סימן ס"ד) נעם (כרך ד' עמ' פ"ב).

וההולכות בכ"א ליקח בערכאות מה שמגיע להם שלא ע"פ ד"ת נחשב כגזול ואין טענה ד"ד דינא משום שהוא רק לטובת המלך (ש"ע חו"מ ס"ח ס"א משם הרי"ף

והרמב"ם), וגם את"ל כדעת האומרים שגם שלא לטובת המלך אמרינן ד"ד דינא (מור"ם בהג"ה שם משם הרמב"ן והרשב"א וסיע') לרבות שאין קי"ל כנגד מרן הש"ע שקבלנו הוראותיו, מ"מ גם לרמב"ן וסיע' אין זה אלא בחוקים שלא סותרים דין תורה אבל בסותרים ד"ת כגון הכא ירושת הבנות לעולם אין ד"ד אחרת ח"ו ביטלת כל דיני ישראל (רשב"א בתשובה ח"ו סימן רנ"ד, מאירי ב"ק קיג., ש"ך חו"מ ע"ג סקל"ט, טוב עין י"ז סק"ד, ר"פ ח"ב חו"מ סימן ט"ו, ועוד רבים מהאחרונים) וה"ה במקום שנהגו שאין הבכור נוטל פי שנים אין לילך אחר המנהג הואיל והוא נגד דין תורה (מהרי"ק שורש ח', ומור"ם בהג"ה רפ"א) וראה באורך בשו"ת אשר חנן ח"ה (חו"מ סימן כ"ב) כל היסודות בזה.

א"כ בודאי לבוא ולדרוש לעקור נחלה וירושה מן הבנים חל איסור על הבנות ק"ו להתמודד איתם במשפטי ערכאות, הרי שהיא מפילה חומות התורה ועוון גדול הוא של מרים יד בתורת משה רבינו ע"ה, רק שבנדו"ד הוא ע"פ ערכאות שמיד בעת פטירת האם כל החברה שברשותה והנכסים ירשמו שוה בשוה אצל האחים ונופל לידי הבנות הירושה כעין מחזיקות בו בקנין גמור.

ג. ובזה צ"ב אם מחויבות הבנות ליתן ויתור או כתב פטור וסילוק מהירושה מערכאות כי סוף דבר זה נפל בחלקם ע"פ דינא

דמלכותא או שיכולות עכ"פ לדרוש מתן כספי על החתימה, ונודע שהרבה מתפשרים לקבל עשרה אחוז, ובספר זכרנו לחיים (ח"א חו"מ יורשים אות א') הביא מחלוקת מהרימ"ט שהרב מהר"י מורגנאטו ז"ל רצה לומר דקנה הבת החלק הנכתב על שעה מכח דינא דמלכותא וכל דורו חלקו עליו, וגם מהרימ"ט ס"ל דחייבת היא האשה להעביר חלקה לבנים חנם אין כסף, ומהר"י באסאן ז"ל ס"ל שאינה חייבת להעביר חלקה ע"ש הבן כפי דיניו וכ"כ מהר"ח מודעי ז"ל בהגהותיו שבסוף ספר ברך משה (גאלנטי דקס"ח ע"ג) יעו"ש. ודן בזה ג"כ הפני משה בנבנשתי (ח"ב סימן ס"ו) וכ"נ מהפנ"מ (ח"ב סימן טו ס"ו) שמסכים למהר"י באסאן וגם המכתב אליהו (סימן ט"ו) מסכים לזה. וכ"כ בשו"ת הרי בשמים (ח"א סימן קכ"ט וח"ב סימן צ"ט), וכ"נ מהמהרש"ם (ח"ה סימן ל"ח) וע"ע בספרו משפטי שלום (סימן קפ"ד).

ויש ראייה למחייבים לכופה הוא מהגמ' (ב"ק קב:) במי שקנה דבר על שם ריש גלותא בכ"א אין כופין את ריש גלותא למכור, דלימא לא יקרייכו בעינא ולא זילותייכו בעינא, נמצא בלא טענה היה מחוייב למכור דסוף דבר כופין על מידת סדום וכ"כ היש"ש (שם) והוב"ד בש"ך (סימן ס' סקל"ד) עפ"ז ה"ה באחות שאין לה שום חסרון לכאורה יכולים לכופה אותה והוא מהנח"צ (חו"מ סוף סימן רע"ו) יעו"ש. ומשפטי שלום (שם) דחה הראיה דמא ימות הלוקח ויטעו שהוא של הריש גלותא ולכן יש לכופה לחתום אבל הכא לא יעו"ש.

אשר

סימן קצא

חנן

תקצו

ולמעשה כדברי המהרימ"ט כ"כ בשו"ת בית שלמה (חור"מ סימן ק"ח וק"ט) שהוא בכלל כופין על מידת סדום ומחויב מדינא לחתום, וכ"ה בשו"ת מהריא"ז (ענין סימן כ"ח וכ"ט), וע"ע במנח"י (ח"ב סימן צ"ה) שהביא מהחת"ס (חור"מ סימן קמ"ב) מדין זכיית הבעל בירושת אשתו ומחויבים יורשי אשתו ליתן לו פטור מערכאות והכ"נ דדמיא להדדי יעו"ש. וע"ע בדברי הגאונים (כלל ע' אות י') שקבץ כעמיר גורנה השיטות בזה. וע"ע בנצח ישראל (סימן כ"ג) ויען דוד ח"ב (סימן ר"ג אות ה') קנין תורה בהלכה (ח"ג סימן פ"ז), ומכל הנ"ל אע"פ שמדיי פלוגתא לא יצאנו והיא מוחזקת בכסף ודאי שיכולה לטעון קי"ל כהשיטות שאין לכוף אותה לחתום ולוותר על חלקה, ולכל הפחות אפשר ביניהם.

ד. ולפענ"ד בעובדא דידן אף אפשר אינה צריכה וניכר אצלי שיכולה לדרוש כל הירושה שנפלה לידיה ע"פ ערכאות, כי האשה הניצבת לפנינו עומדת בספק, מאחר ואמה בספק ושמא היא אכן נכרית, והנמצא שמדין תורה הבן הגוי יורש את אביו הגוי ואין נכסיו הפקר לרבים (קידושין יז:), רמב"ם נחלות פ"ו ה"ט, ש"ע חור"מ רפ"ג ס"א) משא"כ שאר האנשים ירושת האם ירושת אחות ירושת האשה וכיו"ב מניחים לפי מנהגם במלכות כד"ד משום שאין להם תקנת נחלות וע"כ ה"ה שכח הבת כמו הבן וכח הבכור כאח פשוט (רמב"ם שם, רש"י יבמות סב., שו"ת תשובות יהודה גארדין סימן ס"ב, דברי מלכאל ח"א סימן צ"ט) ויש דס"ל שלא דוקא

ירושת אביו אלא גם שאר מורישיו כאמו ואשתו (מאירי שם) וע"ע באורך בפרי יצחק (ח"ב סימן ס') ובחת"ס (יו"ד קכ"ז) שכתבו כן.

ובעובדא דידן מאחר ורוב המשפחה נבנתה מהאם אחר גירותה שאפשר מספק ואינה גיורת מעיקרא הרי שגם שאר בניה חשש נכרים ומד"ת אין נחלה לנכרים רק מהאב ואם זה מהאם אז הולכים כפי מנהג המלכות והכל מתפזר להם בחלק שוה.

אבל שהבן והבת הבכורה במעשה דידן חזרו בתשובה ועשו גיור לחומרא שמא אמם עדיין נשארה בגיורתה נחשבים עתה לישראל, קיל טפי ע"פ ההלכה, וסתם גר שנתגייר כקטן שנולד ואינו מתייחס יותר לשאר בשרו (יבמות כב.) ולכן מדין תורה הבן הגר אינו יורש את אביו הגוי רק שחז"ל תפסו שיורש מיסוד של תקנה בכדי שלא יחזור להיות נכרי בכדי לקבל את ירושתו (קידושין שם, רמב"ם וטש"ע שם) הכ"נ לגבי הבן הדתי, וי"ל ה"ה הבת הבכורה הדתיה שג"כ תירש מדרבנן את אמה הנכרית בלא להתייחס לבנים כי סוף דבר אין לנכרי נחלה והטעם שמא תחזור לסורה שייך גם בהכי.

ואת"ל אחרת והאם היא גיורת כשרה לכל דבר אע"פ שלעת עתה אינה שומרת תורה ומצוות ובכ"א היא נתפסת כיהודיה ע"פ תחילת גירותה, הרי שלגבי הבת הבכורה שהתגיירה איתה ביחד הוא בגדר גר

את אביו הגר שאין להם נחלה מעיקרא כי שניהם כקטנים דמי ואף לא מתקנת דרבנן לא יורשים זא"ז (רמב"ם וש"ע שם) ולא דוקא בן הגר את אביו הגר אלא ה"ה את אמו (מרדכי מו"ק אונן סימן תתק"ח משם המהר"ם והוב"ד באנצ'ל"ת כ"ו גר טור רנ"ג).

א"כ אין לבת שום זכות בירושה הזו, משא"כ לשאר הבנים הן הדתיים או החילונים שהורתן ולידתם היתה בקדושה משום שבאו לעולם אחר שהאם נתגיירה, ודאי שבני ירושה הם, ק"ו ממש"כ בתוספות (כתובות יא. ד"ה מטבילין אותו) עוברת כוכבים מעוברת שנתגיירה בנה אין צריך טבילה והוי גר מן התורה דישראל גמור הוא ואית ליה ממון מן התורה כגון שירש את אמו וכו' יעו"ש. וכ"כ בתוס' (סנהדרין סח: ד"ה קטן אי) והוב"ד הלכה למעשה בשו"ת בני משה (מאג'אר נחלות סימן ה') יעו"ש, וע"ע בשו"ת משה האיי"ש (יו"ד סימן ל"ג) שהביא מחלוקת ראשונים בזה ולפי הרמב"ן דבנה אינו גר רק עד שימול ובשעת לידה עדיין גוי הוא לכ"ד וא"כ במעוברת שנתגיירה אינו יורש את אמו דבשעת המילה הוי כקטן שנולד וכ"ה ברשב"א יעו"ש. אבל בנד"ד שנתגיירה ואח"כ התעברה בודאי שישראל גמור הוא גם לענין ירושה לכל השיטות.

ובכ"א מסתבר יותר דאף שהבת הינה גיורת ואינה אמורה ע"פ ההלכה לירש את אמה הגיורת משום כקטן שנולד ואין להם נחלה, זה לענין הפקר נכסיה או להשיב חובות כגון שלוח מעות מן הגר שנתגיירו

בניו עמו ומת לא יחזיר לבניו ואם החזיר אין רוח חכמים נוחה הימנו בפרט בבת הזו שנתגיירה עם האם ביחד ולידתה שלא בקדושה וכדאיתא בש"ע (חו"מ קכ"ז ס"ב) ומה שאמרו אין רוח חכמים משום שהגרים אין כחם יותר מהאחרים (סמ"ע סק"ג).

אבל נראה לצדד שבמקרה דידן הירושה שנפלה לידיה מפאת המלכות לכאורה היא תפוסה בו שלא באיסור וא"א להוציא ממנה בבחינת המוציא מן המוחזק צ"ל ראה, כש"כ שיכולה גם לטעון קי"ל כהדעה שאמה היא נכרית וכולם נכרים ולעולם אזלינן בתר המלכות, ועוד שלפי רש"י והרשב"א (שם) דפירשו אין רוח חכמים נוחה הימנו דאין מחזיקין לו טובה בכך.

ה. ולמעשה הכל מתאים לגבי אותם נכסים שנפלו לה מחלקה של האם, אבל אותם האחוזים שכבר מעיקרא נפלו לה מחלק האב (שהוא יהודי גמור) כלפי שאר האחים שלה, מד"ת אינה יורשת אפילו באישור האב שאין אדם יכול להוריש מי שאינו ראוי ליורשו ולא לעקור הירושה מהיורש בין שצוה והוא בריא בין שהיה שכיב מרע, אלא א"כ זה במתנה מחיים כנודע אצל שכיב מרע שאמר בפיו או בריא והקנה, וריבה לאחד ומיעט לאחד והשוה להם הבכור או שנתן למי שאינו ראוי ליורשו דבריו קיימים (ש"ע רפ"א ס"א, רנ"ג ס"ב) וכיו"ב מבואר בפת"ש (חו"מ סימן רמ"ז סק"ג) ובשב"י (ח"א סימן ק"ס) דשכיב מרע צוה ליתן את ספריו לבנו והוא היה רק בן חורג

ות"ח ויש לו עוד בנים טבעיים שאינם ת"ח נותנים את ספריו לבן החורג כי לכך נוטה דעתו של מוריש וכפי שמובא בחו"מ (סימן מ"ב) בשם תשובת מימוני' מי שמגדל יתום בתוך ביתו וכתב עליו בשטר בני לא מקרי מזויף וכשר הוא.

ומאחר ואין לנו הידיעה על טיבה של הצואה, ומסתבר שזה נעשה כפי העולם הלא דתי והנכרי שהצואה היתה בלשון ירושה ולא מתנה, כך שא"א לעקור דין תורה מהבנים לטובת הבנות, אך עדיין יכולה לטעון קי"ל כהדעות שאינה חייבת לחתום בעבור ויתור על הנכסים האלו שנפלו לידיה ויכולה לדרוש מתן פיצוי כספי בעבור הביטול כי היא מוחזקת בכסף מדין המלכות ולא הם.

בפרט שכל האחים אינם שומרים תורה ומצוות או לכל הפחות אפשר להחשיבם כספק נכרים מחמת ספק גירות אמם אז שהיא מוחזקת בכספם אין להם דין השבת אבידה (ש"ע חו"מ סימן רס"ו, ועיין במש"כ באשר חנן ח"ו חו"מ סימן קל"ט) למעט אותו האח שחזר בתשובה ועשה גירות לחומרא דינו כדינה כי כאמור אין הגר יורש את אביו כקטן שנולד דמי, כך שכל הנכסים עומדים כהפקר וכל המחזיקים בו אין תרעומת אחד על השני.

והיסוד הזה מועיל גם ברעיון נוסף שהבת הזו מתחילה היתה נכרית שהורתה ולידתה שלא בקדושה, וחלק האב שהוא יהודי אין בה דבר, מדכתיב כי יסיר את בנך

מאחרי, ואין זרעו נקרא אחרי (קידושין סח:) וכש"כ שנתגירה אז היא כקטן שנולד ואין לה יחוס לאף אחד, ולעולם אין הנכרי יורש את אביו ישראל כש"כ בנו מהנכרית דאינו חשוב בנו (רמב"ם נחלות פ"א ה"ז ש"ע חו"מ רע"ו ס"ו) א"כ אין כחה גדול לעומת שאר האחים אלא שמתבטלת לעומתם.

אבל אפשר שיכולה להתלונן שאם היא היתה נחשבת לנכריה מאחר והגירות היתה פסולה אז גם האחים שלה שמא עדיין נכרים הם כי מעיקרא גירות האם לא היתה כשרה כך שגם הם לא יורשים שאין להם יחוס לאב היהודי, ומה שאמרינן ד"ת גוי יורש את אביו היינו אביו הגוי, נמצא שכל הנכסים האלו הפקר, ורק מחמת המלכות כ"א תופס את שלו ואין לאיש תרעומת זע"ז.

וגם אם האחים יבואו מכח אחר שהאם היתה יהודיה לכל דבר וגם האחות ישראלית לכל דבר כך שהבת אינה יורשת דין תורה מ"מ עדיין זה להוציא מן המוחזק ממון ויש ברשותה שלא לותר על חלקה אלא ע"י פיצוי אך כאמור גם היא יכולה לטעון אחרת כנגדם ויכולה לקבל את המגיע לה ע"פ המלכות.

ועתה שוב חסר לי הידיעה מנין שלאותה האמא יש חלק בנכסי בעלה כי סתם אשה אינה יורשת את בעלה (ב"ב קח.) וכל נכסי הבעל עוברים רק ליורשים שהם הבנים, ואפשר שבנדו"ד החברה היא בשיתוף עם האמא עוד בחיותם ובלי להכנס

לצואה וירושות, א"נ והוא ירושה אז אותו חלק נכבד שעבר לאמא בציווי הבעל הוא רק להחזקה וכמוכח שהבנים כולם חתמו וויתרו על חלקם בעבור האם שתחזיק בחברה, כי ברור שהכל אח"כ יעבור לבנים.

לרבות שחכמנו ז"ל שקדו הרבה על תקנתה
 כמבואר בש"ע (אה"ז סימן צ"ג וק"ו) וא"כ הסברא הנותנת שאם הבעל רואה שאם לא יחזק את זכויותיה באיזה אופן חוקי אז תשאר אלמנה בודדת בלי משען ומשענה בודאי אין כאן משום העברת נחלה אם משייר מנה יפה ליורשיו (מנח"י ח"ג סימן קל"ה), ואת"ל שאכן האשה ירשה את בעלה ע"פ מנהג המקום מדין המלכות, ויש בו בעיה הלכתית מ"מ שכולם מוחזקים בנכסים ויכולים לטעון הקי"ל שמא האם נכרית והבנים נכרים והכל הפקר ואין לאיש להפקיע ממי שהוא מוחזק.

היו לו בנים רק אחים ובביתו נגדל אחד מקרוביו ועשה שטר צוואה בערכותיהם שכל הנכסים שלו וירש זה שנתגדל בביתו וכעת האחים טוענים שע"פ דין תורה הם היורשים ואין בכח שטר צוואה זה לבטל ירושתם ושם השיב באורך לטובת האחים וחייב אותו המאומץ להשיב כספם אחרת גזל הוא בידו יעו"ש, אך בנדו"ד אפשר לדחות שהאב רואה בילדיו כילדיו שלו ממש ולא גרע מדין בנים מאומצים שנתגדלו בבית י"א שיורשים אביהם החורגים לרבות גידלו כבנו א"נ מדין אומדנא, כש"כ שיכולים לטעון שהם ישראל לכל דבר ושאר טענות קי"ל שהבאנו כאן ואין בזה הפקעת ירושה. וע"ע בחת"ס (ח"א אה"ז סימן ע"ו) וביעב"ץ (ח"א סימן קס"ח) ובפת"ש (ח"ו מ"ז סק"ג) מנח"י (ח"ג סימן קל"ה סח"י) נעם (כרך ד' עמ' פ"ב-פ"ג).

מסקנה דדינא יש אפשרות לבת הגיורת להשאיר בידיה את ירושת אביה (8) אחוז מערך החברה) וגם ירושת אמה שתקבל לידיה ע"פ המלכות יכולה להשאיר בידיה מטענות קים לי, ק"ו לבן ושאר הבנים שמוחזקים מהמלכות בירושה. ק"ו דאפשר שבצואה שם היה לשונות של מתנה.

חנ"א ס"ט

וחשבתי עוד שמא כל הנכסים שנופלים
 למשפחה מהאב מעיקרא לא מגיע להם ולכאורה מן הדין היורשים האמיתיים המה קרובי האב כגון האחים ושאר"ב ודילמא יש חיוב לאותם הילדים שיש בהם ירא"ש ליתן הירושה המגיע להם מהאב בלבד (8 אחוז) לדודים, וכמ"ש בשו"ת באר משה (סימן ק"כ-קכ"ב) במי שלא

תם ונשלם השבח לבורא העולם
 כא אייר תשע"ה

עין חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר

ברכה ושלמי תודה לאיש אציל נפש ויקר רוח
רודף צדקה וחסד
(המנצח על השיעור הקבוע בירושלים)

ה"ה ר' אלירן (אליהו) בן אליס צברי
ורעיתו זוהר בת אליס תחי'

אשר מסייע לנו רבות ברוחניות ובגשמיות.

שהקב"ה ימלא כל משאלות לבו לטובה
בבריאות איתנה ונהורא מעליא,
ושיזכה לראות נחת מכל יוצאי חלציו
מששת ילדיו כ"י
אליה, יאיר, נעה, רות, שירה, יעל
ויתברכו כולם ממיטב הברכות אכ"ר.

ואלה יעמדו על הברכה

התודה והברכה ופרנסה טובה לידידי היקר
אוהב תורה ולומדיה, איש חסד

ה"ה אדם משה בן אליס צברי
ורעיתו החשובה סיון בת סימה צברי
וילדיהם טוהר בן סיון והראל בן סיון צברי

יהי רצון שיתמלאו כל משאלות לבם לטובה
ולברכה לעבודת השם יתברך בנחת ובאושר
וכל טוב, שובע שמחות עד בלי די באורך
ימים ושנות חיים בנעימים, אמן.

וגם להצלחה ורפואה של הוריו היקרים
אמנון בן נעמי
ואליס בת איטו

עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר

התודה והברכה ופרנסה טובה לאנשים היקרים
אוהבי תורה ולומדיה, אנשי חסד

משפחת אברג'יל

מרים, ציפורה ציפי, סלביה, שולה שולמית,
ברכה צבריה, שמעון, מאיר משה

וכן לכל המשפחה המורחבת, הם ובניהם וכל אשר להם
יהי רצון שיתמלאו כל משאלות לבם לטובה ולברכה
לעבודת השם יתברך בנחת ובאושר וכל טוב
שובע שמחות עד בלי די באורך ימים ושנות חיים בנעימים.
אמן.

והתודה והברכה
לידידי ואהובי איש חסד ואציל רוח
ר' חי אברג'יל בן רחל
שיזכה לחופה ומעשים טובים, אמן.

התודה והברכה

לידידנו היקר
אוהב תורה ולומדיה

איתמר שמואל כהן ורעייתו שירן ובני ביתם

שיזכו לרוב נחת ויבורכו מן השמים בכל מילי דמיטב
ברוחניות ובגשמיות בתוך מנוחת הנפש והרחבת הדעת

ולרפואה שלימה והצלחה רבה

דינה בת מרים ושמואל
מרדכי מסעוד בן מסעודה

ולהבדיל הספר יהיה
לעילוי נשמת

מרדכי בן נעמי   י"ב סיון תשס"ב
שושנה בת מרים   י"ג אייר תשע"ה
מסעודה בת נזימה   ד' ניסן התש"ע

התודה והברכה

לידידנו היקר
אוהב תורה ולומדיה
משה יוסף בן רחל
שהזיל מכספו להוצאת הספר

יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שיזכה לכל
הברכות הכתובות בתורה
לברכה והצלחה, רפואה ופרנסה, אורך ימים
ושנות חיים. אמן.

ולרפואה שלימה ברמ"ח איבריו ושם"ה גידיו
של דוד בן רחל

וגם לזיווג הגון
לאביגיל זוהר בת רחל

ולהצלחת
רחל בת מסעודה